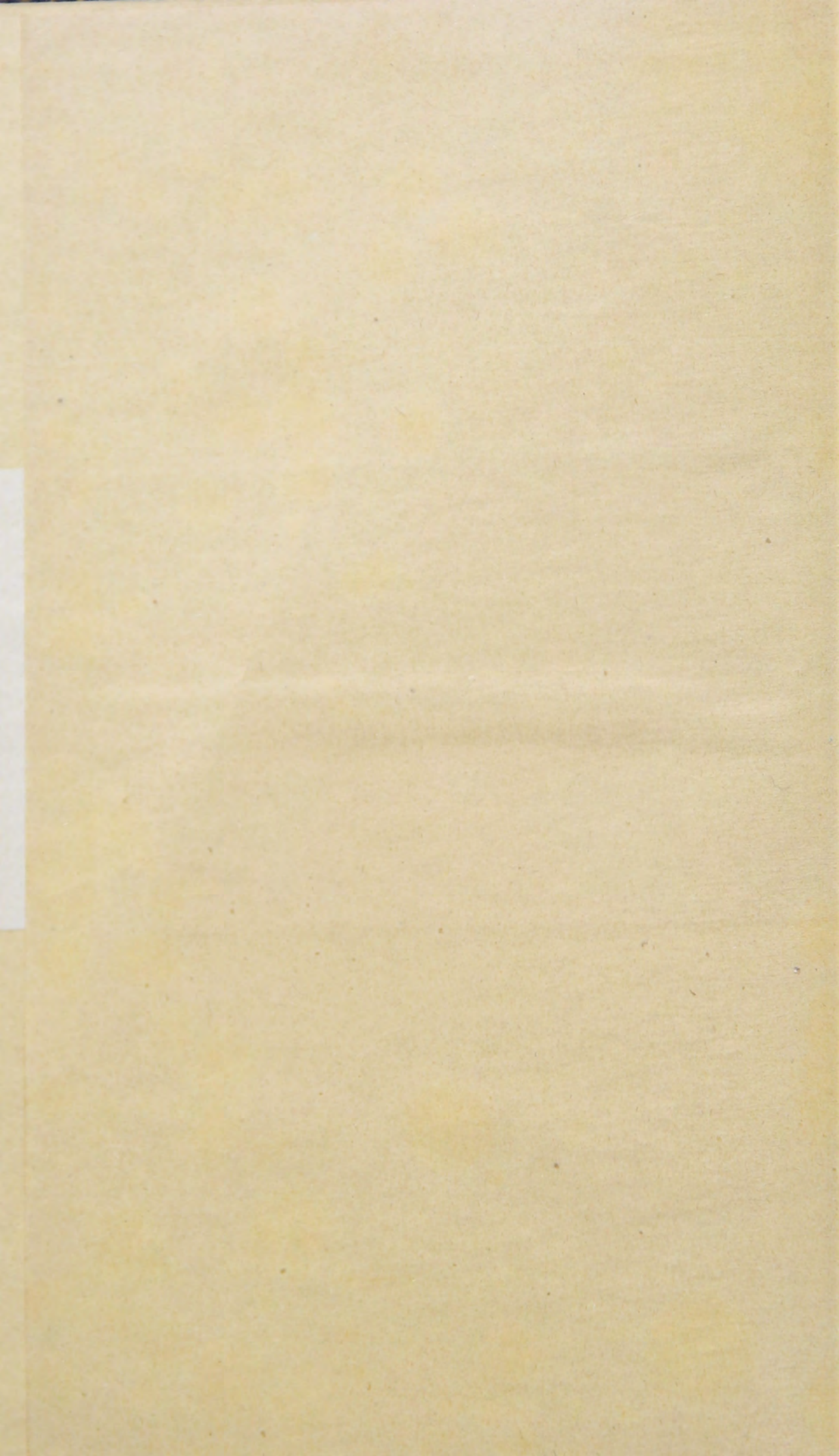

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΤΗΣ ΠΟΡΦΥΡΙΑΔΙ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΩΝ ΚΑΡΛΟΒΑΣΙΩΝ.

62-

C O R P U S
SCRIPTORUM HISTORIAE
B Y Z A N T I N A E.

EDITIO EMENDATIOR ET COPIOSIOR,

CONSILIO

B. G. NIEBUHRII C. F.

I N S T I T U T A ,

A U C T O R I T A T E

ACADEMIAE LITTERARUM REGIAE
BORUSSICAE

CONTINUATA.

NICEPHORUS GREGORAS.

VOLUMEN III.

BONNAE

IMPENSIS ED. WEBERI.

MDCCCLV.

NICEPHORI GREGORAE

HISTORIAE BYZANTINAE

LIBRI POSTREMI

AB

IMMANUELE BEKKERO

NUNC PRIMUM EDITI.

BONNAE

IMPENSIS ED. WEBERI

MDCCCLV.

PRAEFATIO.

Quae nunc primum ex bibliothecarum latebris prodit, operis Nicephorei pars postrema satis diu manum quaesivit liberalem, qua ab oblivione vindicaretur. promiserat eam manum Boivinus, porrexit academia Berolinensis, cuius cura sumptuque factum est ut libri duo, vicesimi quintus et sextus cum quarto dimidiato, ex codice Vaticano (1095) describerentur, reliqui ex Parisiensibus Regiis (1276 et 3075), illi ab Henrico Brunno, hi a Wladimiro Bruneto, doctis hominibus ac negotium suum fideliter exsecutis. codex Vaticanus chartaceus esse perhibetur, seculo scriptus decimo quarto vel quinto, manibus pluribus, modo diligenter modo secus. de Parisiensi priore scitum est quod tradit Brunetus.

Les livres historiques 28 et 29 et les dogmatiques 1, 3 et 4 sont d'une écriture rapide, correcte, mais peu régulière et souvent difficile à lire. Ce n'est certainement pas l'écriture d'un calligraphe de profession, et

si l'on ne devait se tenir en garde contre une erreur à laquelle on est trop souvent porté, on pourrait supposer que ce MS. est un autographe de Grégoras. Du moins il paraît probable qu'il fut exécuté sous ses yeux, à cause des additions et des corrections que l'on y remarque. Ainsi le feuillet 121 est écrit de la même main, mais en caractères beaucoup plus gros et plus espacés, et paraît avoir été intercalé pour rétablir un passage oublié. à la dernière ligne du fol. 120 verso il y a quelques mots effacés qui me paraissent être *καὶ περὶ μὲν τούτων αὐτὸς ἂν*, lesquels se retrouvent à la fin du feuillet 121 verso.

Le feuillet 125 est d'une écriture différente, mais paraît avoir été ajouté par la personne même qui a écrit le reste du MS. Car les mots *αἰδοῦ τοῦ κήδου*, qui commençaient le fol. 126, ont été effacés et écrits après coup au bas du fol. 124 verso d'une écriture semblable au reste du MS. ainsi que les mots *ἀλλὰ λεκτέον ἦ. ε. β. καὶ ὁ. τ. σ.* Par ce moyen on a pu insérer le feuillet 125, qui contient des détails sur les démarches du patriarche Philothée.

Le revers du feuillet 128 a été barré en entier. il contenait le récit qui se retrouve plus loin (f. 130 verso) et qui commence par *ἀφίκετό τις ἐκλ.* A la marge de cette page est écrit en rouge *λήθη γέγονεν ἐνταῦθα*, puis viennent deux feuillets coupés à la marge intérieure et qui ne portent pas de pagination.

Mais ce qui semblerait surtout indiquer une révision du texte par l'auteur, ce sont les additions et les surcharges que l'on remarque aux feuillets 156 et 157 et dont l'intention est d'atténuer ce que la première rédaction avait de trop acerbe à l'égard de Cantacuzène. On a ajouté à son nom le titre d'Empereur et, au moyen d'une courte addition, des argumens qui étaient d'abord dans sa bouche passent dans celles des moines qui l'entourent, auxquels alors s'adressent la réplique et les reproches de Grégoras.

Alterum codicem Parisiensem priori supplendo
comperimus a Friderico Rostgaardio esse ex Vaticano
exscriptum, missumque Parisios tali propemptico.

Ad librum

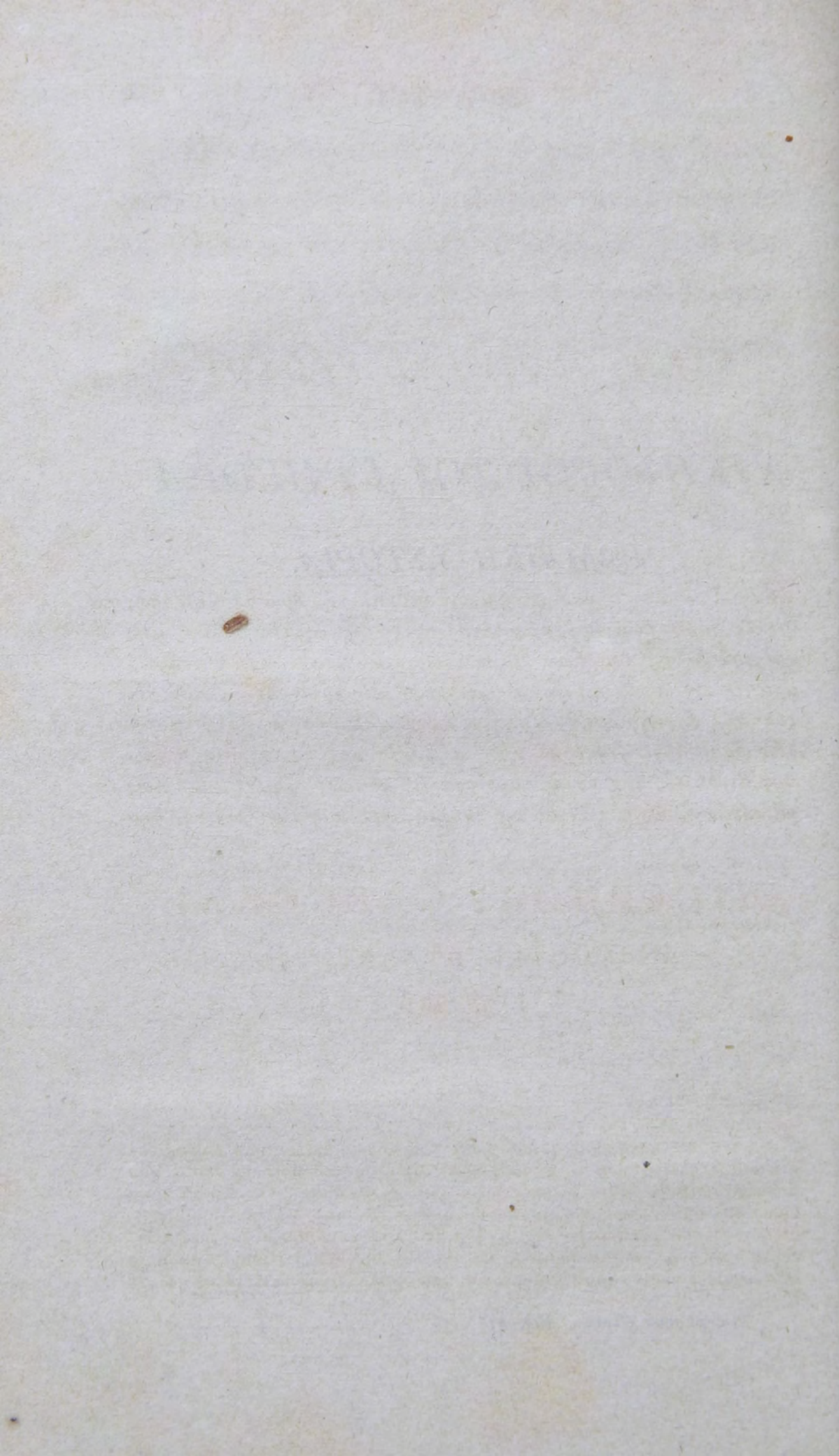
duplex dodecastichon Friderici Rostgaard.

Parve liber, propera dominam pertingere ad urbem,
Quam rex Europae terror amorque fovet.
Inde verecundus te sacras confer in aedes
Quas late Augusti bibliotheca replet.
5 Par tibi continuo praesto est insigne virorum,
Ille meus Clemens Boivinusque meus.
Alteruter te deducet; vel forsan uterque:
Comis enim tota est natio Francigenum:
Et te Tellerio sislet. tu tempora fandi
10 Expecta, et venia dissere pauca data.
Dic a quo missus venias, et quam memor usque
Mittens Tellerii nomina sancta colat.
Nempe iubente illo cuncti patuere recessus
Dum tua me, dives Sequana, ripa tenet,
15 Utiliusque datum est regalia tecta subire
Millenosque libris invigilasse dies.
Dic pro tot meritis, qua late extenditur orbis,
Tellerii laudes me praeunte cani,
Quaeque meae renunt tenues persolvere vires,
20 Pro me Musarum reddere velle chorum.
Unum hoc adde, liber, non te pro munere mitti,
Sed fidi pignus cordis et obsequii.
Et dabitur forsan, si crederis utilis ulli,
Augusti in forulis ut potiare loco.

Scriptum Romae a. d. XXII Maii MDCXCIX.

Versionem Latinam inter se partiti sunt adolescentes tres, seminariorum Berolinensis et Bonnensis alumni. itaque libros 24 25 26 interpretatus est Guilelmus Kundt Marchicus, 27 ad 37 sive 38 Iosephus Reisacker Düsseldorpiensis et Nathan Rosenstein Dantiscanus.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ.

5' Ἦδη δὲ τοῦ φθινοπώρου λήγοντος, καὶ τῆς ἐορτῆς ἐπιστάσης Fol. cod.
ἢ τοῖς ἐμοῖς δεσμοφύλαξιν ἐτήσιος τῆ πανάγνω τελεῖται μη- Vat. 95 a.
τρὶ τοῦ θεοῦ, καὶ μὲν δὴ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἀνδρῶν ³
ἀναμιξ εἰσιόντων ἅμα καὶ ἐξιόντων ἐς τὸ ἱερόν, ἔλαθέ τις
τῶν οὐκ ἀγενῶν καὶ ἡ πάλαι φοιτητῶν καὶ ἐς τὰ μάλιστα φί- fol. 95 b.
10 λῶν ἐμοὶ περὶ δευτέραν ἤδη φυλακὴν τῆς νυκτὸς διὰ θυρί-
δος τινὸς εἰς τὴν ἐμὴν παρεισρονεῖς οἰκίαν· ἔτυχε γὰρ πως
κακείνην ἀσέληνον εἶναι τὴν νύκτα, ἅτε καθ' ἐν ζώδιον, δη-

NICEPHORI GREGORAE

HISTORIAE BYZANTINAE

LIBRI XXII

FINIS.

Exeunte iam auctumno quum instante festo, quod a meis custodibus quotannis castissimae celebratur matri dei, turba hominum omnis generis promiscue intraret templum atque egrederetur, vir nobilis quidam, qui quondam meus fuerat discipulus mihi que maxime familiaris, clam secunda iam noctis vigilia per fenestram quandam in meam irrepit domum. evenit enim forte ut illa nox esset illunis, quod in uno zodiaci signo, sagittario, utrumque lumen tum versabatur et vix

λαδὴ τὸν τοξότην, τῶν δυοῖν διατριβόντων φωστήρων τηνικαῦτα, καὶ μόλις πον πεντεκαίδεκα μοίρας ἀφισταμένων ἀλλήλων, μετὰ σύνοδον ἤδη τῆς σελήνης φευγούσης τὸν ἥλιον, καὶ μήπω μηδ' αὐτῆς μηδ' ἐπὶ βραχὺ δυναμένης βραχείας γοῦν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένη χορηγεῖν τῶν οἰκείων ἀγῶν⁵ τὰς λαμπάδας. ἐγὼ γοῦν ἀήθους καὶ ξένου τινὸς αἰσθόμενος ἐντεῦθεν πατάγον τὰ μὲν πρῶτα διὰ τὴν ἀωρίαν ἔξεπεπλήγμην· εἶτα φωτὸς κομισθέντος καὶ ἰδὼν οὐδ' οὕτως οὐδέπω τῶν γνωρίμων ἐντὸς ἐνόμιζον εἶναι τινά, μακρῶν διὰ τὴν ἐκδημίαν ἤδη πον παραρρυνέντων ἐτῶν, καὶ αὐτὰ σχεδὸν τῶν¹⁰ χαρακτήρων τῆς ὄψεως αὐτοῦ τὰ σημεῖα τῆς ἐμῆς ἀφηρημένων μνήμης. ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπεὶ τε ἴδοι καὶ ἀναγνοίη βεβαίως ἐμέ, βύθιον τι καὶ σφόδρα περιπαθὲς ἀνώμωξεν, οἷον ἄθρον τινά καὶ ὀμιχλώδη καπνὸν καμινιαίας αἰθάλης τῆς ἐνδον ἐπιεικῶς ὀδυνωμένης ψυχῆς ἀναπέμπων τοῦ στόματος·¹⁵ καὶ ἅμα περιχυθεὶς καὶ περιβαλὼν με οὐκέθ' ἑαυτὸν τοῦ δακρύειν κατέχειν ἐδύνατο, οὐδ' ἀπάγειν ῥαδίως ἐκεῖνα δῆπου λέγειν ὅσα γνώμη δίδωσιν ἐκ λύπης καὶ χαρᾶς ἀνακεραυνωμένη καὶ ζυγομαχοῦσα καὶ πως μεταχρῶννυμένη τὴν τῆς ἔξεως βαφήν τῆς ψυχῆς. ἔπειτ' ἀνασχὼν εἰς ὕψος τὰς χεῖρας²⁰ "εὐχαριστῶ σοι, πάντων" ἔλεγε "θεός, ὅτι με, πρὶν ἢ θανεῖν, θεατὴν ἐδεδώκεις γενέσθαι τοῦ ποθομένου, ὃν ἐγὼ μέχρι καὶ ἐς τὸδε τῶν ἐν βίῳ πάντων ἡδέων ἐπίπροσθεν διετετε-

quindecim fere partibus alterum ab altero distabat luna post congressum iam solem fugiente, ita ut ipsa ne in breve quidem tempus vel exigua nostram terram luce collustrare posset. ego autem quum nocte intempesta novum atque insolitum sentirem strepitum, primum quidem metu perterritus eram; deinde vero lumine allato quum iam cernere oculis possem, nequaquam notum quendam mihi hominem intus esse putabam. multos enim iam annos ille peregrinatus fuerat, ita ut temporis longinquitate signa atque lineamenta oris eius ex mea memoria fere excidissent. ille autem quum me videret atque plane agnosceret, vehementer commotus ab imo pectore suspirium eduxit, et veluti densum atque nebulosum fumum et fuliginem fornacalem animi intus summo dolore aestuantis ex ore exhalavit, meque circumdatis collo brachiis amplexatus a lacrimis sibi temperare non potuit, neque sane se tenere quominus diceret, quae sensus maerore atque laetitia commixtus, quum secum ipse conflictatur animumque quasi alio colore imbuit, nobis suggerere atque iniicere solet. deinde autem manibus sublatis, gratis tibi ago, inquit, deus omnipotens, quod ante mortem optatissimi mihi hominis adpectu frui permisisti, quem ego adhuc us-

λέκειν ποιούμενος· ὡς νῦν γε καὶ τῷ τῆς ἡδονῆς ὑπερβάλ-
 λοντι κινδυνεύω δοκεῖν ἐκλαθέσθαι πως καὶ ἑμαυτοῦ, μηδ'
 ἀκριβῶς εἰδέναι εἴτε καθεύδοιτος τὸ τοσοῦτον χοῦμα τῆς
 ἡδονῆς περιγίνεται, εἴτε ἐγοηγοῦσι. οὕτω μοι σφοδρὸν τὸ
 5 πάθος καὶ ἐπιεικῶς ἄτοπον ἐνέστακται τῇ ψυχῇ, καὶ μοι μα-
 κροῦ τινὶ βέλτιον εἶναι δοκεῖ, πάσας τὰς τέως μακρὰς περι-
 δους γῆς καὶ θαλάττης ἀφεμένῳ, καὶ τὰς οὕτως ἀτεκμάρτους
 πλάνας τοῦ βίου, αἵ με μακροῦ τινὸς περιαντλοῦσι χρόνου
 μόχθοις ἀνηνύτοις λαιρεύοντα, νῦν ἐνταυθοῖ, σεβασμία μοι
 10 κεφαλῇ, παρὰ τοὺς πόδας τοὺς σοὺς τὸν ταλαίπωρον κάμψειν
 βίον." πολλὰ τε οὖν ἐκείνου τοιοῦτα λέγοντος, καὶ ἅμα δα-
 κρύων ἀναρρηγνύντος ἐξ ὀφθαλμῶν ῥύακας, ἀτενέστερον κἀγὼ
 τὰς ὄψεις ἀπερειασάμενος ἐς αὐτόν, ἠρέμα καὶ κατ' ὀλίγον
 ἀναγνωρισμάτων ἵχνη τινὰ συνέλεγον ἤδη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν
 15 ἑμαυτοῦ διάνοιαν, ὥστε καὶ τελέως ὅστις εἶη ἀναγνοὺς ὀψὲ
 δακρύων καὶ αὐτὸς ἐπεπλήσμην τοὺς ὀφθαλμούς, ξυμμιγῆ
 πως τῷ λυποῦντι τὴν τέρψιν καρπούμενος· φιλεῖ γὰρ καὶ
 τῆς ἡδονῆς ἐνίοτε θερμὸν ἀναρρηγνυθῆναι δάκρυον, τοῦ τῆς
 ἀθυμίας καπνοῦ διαλνομένου τε καὶ ὠθουμένου τῇ τῆς ἐναν-
 20 τίας ἕξεως ἀντιπαθείᾳ, καθάπερ διὰ σωλήνων τῶν ὄψεων f. 96 a
 " τῆς φύσεως τὴν ἄλμην κενούσης τῆς λύπης, καὶ τὸ βάρ-
 ρος ἀποτινασσομένης ἐκεῖνο καθάπερ τινὰς νόθους καὶ πα-
 ρεγγράπτους κῆρας καὶ νόσημα ἔπηλυ λογισμῶν. ἦν γε μὴν

que omnibus, quae sunt in vita dulcia, semper potiore habui, adeo ut nunc prae nimia atque immodica voluptate mei ipsius prope oblitus esse videar, neque satis certo sciam num dormiens an vigilans immensa hac voluptate perfundar. tam vehemens enim tamque prorsus insolita commotio invasit animum, ut multo mihi melius videatur omnibus illis longis terrae marisque itineribus et tam incertis vitae erroribus omissis, qui me longum per tempus molestiis perpetuis obruerunt, nunc hic, o venerandum mihi caput, ad pedes tuos miseram finire vitam." multa igitur eiusmodi quum ille magna lacrimarum vi ex oculis prorumpente diceret, ego quoque attentius in eum oculis defixis sensim paulatimque notarum, quibus cum agnoscerem, vestigia quaedam in animo colligebam, et posteaquam plane, quinam esset, tandem cognovi, etiam ipse lacrimis implebar oblectatione affectus maerore temperato. solet enim etiam ex voluptate interdum flagrans erumpere lacrima, quum contraria animi affectionis vi aegritudinem dissipante atque propulsante natura quasi per foramina oculorum tristitiae salsuginem exhauriat et grave hoc onus tanquam nothas atque pernicioles pestes, quae irrepserint, morbumque animi adventicium et

τῶν Καλλιστράτου παιδῶν ὁ πρεσβύτερος· Ἀγαθάγγελος ὄνομα τάνδρι· χρόνῳ γε μὴν ἑαυτοὺς ἀνειληφότες ἑκάτεροι, ἑκατέροις τῶν οὐκείων ἐχρώμεθα διδασκάλοις διηγημάτων, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅσας τῶν ἀδήλων συμπτωμάτων αἱ τύχαι κεκομίσασιν τῇ γε τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ καὶ ἅμα τοῖς πολιτικοῖς πρά-5 γμασι τὰς συμφοράς, τοῦ Θεοῦ συγκεχωρηκότες διὰ τὴν τῶν πατρίων τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἀθέτησιν, ἣν οὐδὲ σὲ λεληθέναι δοκεῖ μοι, ἔγωγε ἔφασκον· ἔτι γὰρ ἐνταυθοῖ παρεῖναι σε μέμνημαι, καὶ εἰδέναι σαφῶς Παλαμᾶν κύντα μὲν ἔτ' ἐν γαστρὶ μοχθηρὰ, καὶ ὠδίνοντα τὰ τῆς πολυθεΐας ἅμα καὶ 10 ἀθεΐας δόγματα, ἔστι δ' οὗ καὶ ἐξερευγόμενον ταῦτά τε καὶ ὅσα τοῖς πάλαι σποράδην καὶ κατὰ διαφόρους τοὺς χρόνους αἰρέσεως εὗρηται πολυειδῆ κακίας ὑπομνήματα. ἃ καὶ μικρὸν ὕστερον γεγέννηκέ τε ἐς προὔπτον καὶ ἔθρεψε, μαιευσαμένων τῶν τηρικαῦτα δυναμένων ἄγειν καὶ φέρειν τὰ πρά-15 γματα. διὸ καὶ καθήρηται μὲν τὸ μέγα καὶ περιβόητον τέμενος, συγκαθήρηται δ' ἅμα αὐτῷ καὶ τὸ θεῖον ἐκεῖνο θυσιαστήριον, τοῦ Θεοῦ ζωγραφοῦντος ἐν αὐτοῖς τὴν ὀργὴν ἣν διὰ τὸ τῆς ἀσεβείας ταύτης ἔσχεν ἀθέμιτον. ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν καλὸν ποιεῖν προῖοῦσιν ἀπῆν, τὸ δὲ κακὸν ἀπειῖναι οὐκ ἦν, 20 ἀνατρέπεται καὶ συγγεῖται διηνεκῶς τὰ Ῥωμαίων ὄρων πράγματα, καὶ τὸ νερόμενον τῆς θεΐας ὀργῆς οὐκ ἔγνωκεν ἀπρα-

alienum abiiciat. affuit autem Agathangelus, Callistrati filiorum maior natu. quum vero uterque tempore animum recepisset, alter cum altero suas narrationes communicabat quum de aliis rebus tum maxime de calamitatibus, quas fortuna incertis casibus dei ecclesiae rebusque publicis inflixisset, deo eas admittente ob eversionem patriorum religionis dogmatum, quam ne tibi quidem, inquam ego, ignotam esse arbitror. memini enim te tunc temporis affuisse et accurate Palamam cognovisse, quum praegnans iste rebus calamitosis dogmata polytheismi simulque atheismi parturiret, interdum vero etiam non solum haec eructaret, sed etiam multiformes atque varias improbitates, quae passim atque diversis temporibus a veteribus haereticis inventae atque memoratae sunt. haud ita multo post ea peperit atque in lucem produxit obsecundantibus iis, qui tunc suo arbitrio omnia moderari poterant. quare eversum est maximum atque celeberrimum templum, eversum est sacrum illud altare deo iram suam in hisce rebus adumbrante, quam ob nefariam hanc impietatem concepit. quum autem iis iam procedente tempore honeste agere non liceret, sed improba facinora non possent non edere, factum est ut perpetuo res Romana diriperetur et conturbaretur, neque unquam dei ira usque progrediens quiescere in

κτεῖν οὐδαμῆ. διὰ δὴ ταῦτα καὶ δέσμιοι τήμερον ἡμεῖς, ἀν-
 διστάμενοι τῇ ὀύμῃ τῆς ἀσεβείας, ὅσον ἐφικτόν.

Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα διεξέληλυθόντων ἡμῶν, 4
 ἔπειτ' ἐκεῖνον πνθῆσθαι τῆς ἐγγὺς εἰκοσαετοῦς ἐκδημίας τὸν
 5 τρόπον ἐζήτηουν ἐγώ, ὅπως τε ἔσχε καὶ ὅπως αὐτὸς ἐβίω, καὶ
 ὅπη τὴν δίαιταν ὃ μεταξὺ καὶ οἷαν αὐτῶ παρέσχετο χρόνος.
 οἶσθα γάρ, ἔλεγον, ὡς ἱστορίας ἐμοὶ συγγράφοντι βίβλους
 μακρὰ τις οὔσα τυγχάνει καὶ μάλα πεφροντισμένη σπουδῆ,
 πεῖραν ξυνειλοχέαι παντοίων πραγμάτων, ὅσην ὃ τε χρόνος
 10 ἡμῖν ἀκριβέστερον σκοπουμένοις ἀεὶ παρέχεται, καὶ ὅση ἐκ
 τῆς τῶν ἄλλοθεν ἄλλοτ' ἄλλως ἡμῖν ὁμιλίας εἵνεκα προσιόντων
 ἀσχολίας ἀεὶ περιγίνεται, διηγήματα προτιθείσης ὅσα τ' ἐξ
 ἀκοῆς καὶ ὅσα δι' ὄψεων παρειληφὼς τῷ φανταστικῷ τῆς ψυ-
 χῆς ἐνετύπωσεν ἕκαστος πίνακι. ὑπερφυῶς γάρ καὶ Διογέ-
 15 νης ἐκεῖνος ὃ κυνικὸς εἰρηκέναι δοκεῖ μοι, σχολαζόντων ἀσχο-
 λίαν ὧν ἂν τις ἐφίεται λίαν πραγμάτων τοὺς ἔρωτας εἶναι.
 μικρὰ γάρ ἢ οὐδὲν τῶν ἔξω θορύβων ἀνθέλκειν ἐχόντων,
 σχολῆ γ' ἂν ἄλλως φανείη τὸ κινούμενον ἀπρακτοῦν τῆς ψυ-
 χῆς. ἐμοὶ δ' ἦν τῶν ἔξω θεάτρων σχολὴν ὃ τῶν ἐμῶν Προ-
 20 μηθεὺς παρέσχετο λόγων, διπλοῦ καὶ τριπλοῦ τινὸς ἔρωτος
 ἀσχολίαν ὅπως ποτ' ἐξεγένετο δοῶν, νῦν μὲν τοῖς ἀεὶ προ-
 σιοῦσιν ἄλλοτ' ἄλλοις, ὅπόσα τῷ καιρῷ καὶ τῇ χρείᾳ προσή-
 κειν δοκεῖ, " διὰ γλώττης οὐ μάλα ὀκνεῖν ὁμιλοῦντι, νῦν δὲ f. 96 b

animum induceret. quare etiam nos in vinculis hodie sumus, quod,
 quantum fieri potuit, irruenti impietati restitimus."

Haec atque alia eiusmodi quum nos locuti essemus, de peregrina-
 tione, quae per viginti fere annos duraverat, ex eo quaerere tenta-
 bam, quomodo sese habuisset, qualem vitam ipse degisset, ubi com-
 moratus esset, qualis sedes fuisset, quae ei per id tempus contigisset.
 „scis enim, inquam, mihi historiae libros conscribenti quam maxime cu-
 rae cordique esse variarum rerum usum colligere, qui et tempore no-
 bis res accuratius pervestigando suppeditatur, et studio eorum, qui
 undecunque nos alii aliis temporibus colloquendi gratia conveniunt, ad
 nos redundat, quum quisque enarret quae vel fando vel videndo ac-
 cepit atque memoriae suae et cogitationi impressit. ingeniose enim
 Diogenes ille cynicus dixisse mihi videtur, amores esse otioso-
 rum hominum studia in iis rebus collocata, quae quis maxime appe-
 tat. quum enim paulum vel nihil externi tumultus nos distrahere
 possint, in otio motus animi quiescere videbitur. mihi vero, quan-
 tum otii ab externis turbis atque spectaculis meorum verborum Pro-
 metheus impertiit, in duplici vel triplici amore explendo, utcunque

διὰ γραμμάτων, οἷς ἡμᾶς καὶ πόρρωθεν φιλεῖν προθυμίας
 ἐμπύρευμα ἔνεστι, δεξιούσθαι τὸν ὅμοιον τρόπον, καὶ τρίτον,
 ὅποσα τῷ τῆς ἱστορίας ξυντείνει συλλέγειν σκοπῶ· ἦδεται
 γὰρ πως ἡ ψυχὴ καὶ χειραγωγὸν ἐπὶ τὰ κάλλιστα τῶν τῆς
 ἱστορίας πραγμάτων ἔξωθεν ἔμπρακτον λόγον δανειζομένη,⁵
 πλὴν εἰ μὴ δύσμαχος κόρου τινὸς αὐτὸν ἐνοχλεῖ τυραννίς, ἢ
 τὰναντιώτατα μὲν πως ἔχει τῇ τῶν Σειρήνων ἐκείνων ᾠδῇ,
 πρὸς δὲ τὴν ὁμοίαν ἐκείνη φέρει ζημίαν λανθάνουσα, ἐπει-
 δήπερ ἐκείνη μὲν τῇ τῆς ἐμμελοῦς ἀρμονίας ἀβρότητι κα-
 τακηλοῦσά τε καὶ γοητεύουσα τὰς ἀκοάς, δέσμιον, ὃς τίς ποτ'¹⁰
 ἄρ' ἦν ὁ τῆς ᾠδῆς ἐκείνης κατατροφῶν, πρὸς τὰς τοῦ θα-
 νάτου συνῶθει πύλας, μηδὲν μᾶλλον ἐκ τοῦ μέλους τῇ ψυχῇ
 προκατατιθεμένη λυσιτελὲς ἢ βραχὺ τι κέρδος ἀκοῆς ἀκολά-
 στου, ζημίας μεγίστης πρόξενον. ὁ δὲ παιδείας ἡλικιωτῆς
 λόγος ὠφελεῖ μὲν νεαρὸν καὶ χλοαῖον εἰπεῖν τὸ ἐπαγωγὸν¹⁵
 κεκτημένος, ἕως ἂν καὶ τὴν συμμετρίαν πάρεδρον ἔχη καὶ
 πρὸς βραχύτητα τὸ τοῦ δρόμου συστέλλῃ στάδιον· ἐπὰν δὲ
 τῇ τοῦ κόρου πλεονεξία τὰς θύρας ἀναπειάσῃ, πολέμιος εὐ-
 θὺς καὶ αὐτὸς ἔαντιῶ φωραῖται γιγνόμενος, καὶ ἅμα ἀηδίας
 μακρᾶς τὸ τῆς ψυχῆς ἠδόμενον ἐμπιπλῶν, καὶ ὅλην ἐκείνην²⁰
 ἀναμοχλεύων καὶ ἀνατρέπων τὴν χάριν. ἠδέως γοῦν ἔγωγ'
 ἀκούσαιμ' ἂν, νῦν μᾶλλον, εἶπερ ποτέ, σχολὴν ἄγων ἀπράγ-

tempus ferebat, studium licebat collocare, ut tum cum iis, quicumque me alii aliis temporibus adirent, quae tempori et rei convenire viderentur, fuse atque copiose confabularer, tum epistolis amicos, qui etiam procul mei amore arderent, simili ratione amplecterer, tertium ut colligerem quae ad historiam pertinent. delectatur enim animus quum extrinsecus narrationem veram atque efficacem accipit, quae quasi manu ducat ad pulcherrimas quasque historiae res, nisi ea immodica atque indomita rerum saturitate oppressa teneatur, quae, quamquam prorsus contraria est Sirenum illarum cantui, attamen eandem fere clam adducit poenam. cantus enim ille concordii vocum concentu atque magnificentia aures deliniens atque demulcens, quisquis suavitate eius oblectabatur, eum vinculis captum ad mortis compellit portas, quamquam ex eo ad animum nullum aliud commodum redundat nisi brevis quidam intemperantis aurium oblectationis fructus, quem maxima sequitur poena. narratio autem prodest, si quidem iuvenile quoddam atque floridum, ut ita dicam, incitamentum et aptam partium omnium congruentiam habeat brevibusque finibus suum cursum circumscribat. sin autem nimiae abundantiae atque satietati portas patefaciat, statim ipsa sibi inimica evadit animique laetitiam taedio magno implet, atque omnem illam voluptatem quasi vecte effringit

μονα κομιδῆ καὶ ἀθύρνον, ἅττα ποτ' ἂν αὐτὸς ἐμοὶ προτι-
 θέναι βούλοιο ὧν ἡ μακρὰ σοι περίοδος ἐχαρίσατο γῆς ὁμοῦ
 καὶ θαλάσσης· οὐδὲν γὰρ οὕτως εὐφραίνειν εἶδεν οὐδένα τῶν
 πάντων, καθάπερ ἐκεῖνα πρὸς το φιλητικὸν τῆς ψυχῆς οἴκο-
 5 θέν τε καὶ φύσεως τὴν ῥοπὴν ἐκτίησατο· δημόσιον γὰρ τινα
 βάσανον τῶν κόσμῳ τοῖς πᾶσι προκειῶθαι γίνεται πράγματα,
 καθάπερ εἶδους ἄνευ ἕλην τὸ αὐτόνομον τῆς τῶν ἀνθρώπων
 διαθέσεως προκαλουμένων, οἷόν τινα δημιουργὸν καὶ τεχνίτην
 πρὸς τὴν αὐτῆς εἰδοποίησιν καὶ μορφὴν, ἵνα δὴ τοῦ βελτίο-
 10 νος ἢ τοῦ χείρονος σχῆ τὴν ἐπωνυμίαν, καὶ πάσης βροντῆς
 μεγαλοφωνότεροι τῆς τῶν χρωμένων γένωνται κήρυκες διαθέ-
 σεως αὐτόθεν τὰ πράγματα. εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλοις εἴη πρὸς
 τρόπου τὰ τῆς ἡμετέρας ἕξεως τῆσδε, εἶδεῖεν ἂν οἱ τινὲς ποτ'
 ἄρ' εἶεν ἐκεῖνοι· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἔμοιγε καὶ σφόδρα γέ τοι
 15 κατὰ γνώμην ὅποσα τῆς τοιαῦδε μαθήσεως ἔχεται.

Καὶ μὲν δὴ ταῦτα διεξιόντος ἐμοῦ, τοιαῦδε καὶ κείνος ἀρξά- 5
 μενος διεξῆει. πάντα μὲν χαλεπὸν ἂν εἴη, φησί, διηγέσθαι
 καθ' ἕκαστον ὡς ἔσχε τὰμά· ὡς δ' οὖν ἐν κεφαλαίῳ διεξιέναι
 τὰ πλείω, τοῦτο δ' οὐκ ἂν ποτ' ἀπαγορεύσαιμ' αὐτός, ὡς μάλα
 20 ὄν οὐδὲν ἐργῶδες. οἴσθα γάρ, εἴπερ τις ἀπάντων, δι' ὅσης
 ἐγὼ τῆς ἐφέσεως ἤγον πολὺν τινα πάλαι χρόνον ταυτησὶ τῆς
 ἐμῆς ἐκδημος γεγενῆσθαι πατρίδος, ἱστορίας τε ἔνεκα πραγμά-

evertitque. libenter vero equidem nunc quam maxime otium omnibus
 negotiis atque turbis vacuum agens ex te audiverim, quaecunque mihi
 referre velis de rebus quarum cognitionem tibi longa illa terrae ma-
 risque peregrinatio suppeditavit. nihil enim quemquam tanta oblecta-
 tione afficere potest quam istae res, quae sua sponte et suapte na-
 tura ad animi nostri desiderium inclinant atque propendent. omnes
 enim res in mundo publico cuidam omnium examini subiectae veluti
 informis materies suam dispositionem ab auctoritate hominis petunt,
 ut ab eo tanquam artifice atque opifice figura atque forma indutae
 melioris vel deteriori scognomina accipiant, et ita vocibus omni toni-
 tru clarioribus dispositionem hominum tanquam praecones praedicent.
 si etiam alii eandem quam nos amplectuntur sententiam, res tales co-
 gnoscent, quicumque illi sunt: sin minus, at mihi quidem quam ma-
 xime ex animi sententia sunt, quae ad eiusmodi rerum cognitionem
 pertinent.

Quod quum ego dixissem, etiam ille ita exorsus est. omnia,
 inquit, tibi enarrare, quomodo quidque meorum sese habuerit, difficile
 est; breviter autem plurima perstringere, id quidem ut non valde
 operosum non abnegaverim. tu enim, si quis alius, vel maxime scis
 quanta ego animi voluntate ex hac mea patria abire longum quondam

των παντοδαπῶν καὶ ἅμα πόλεων καὶ λιμένων, καὶ οἷαν ἕκα-
στα τούτων ἔχει τὴν θέσιν πρὸς τε ἄλληλα καὶ ὅλον τὸ σχῆμα
f. 97 a. τῆς γῆς, ἅτε τῇ τῆς ἀστρονομικῆς ἑπιστήμης χρειαζομένην
παρεχόμενα τὴν συντέλειαν. ὁ δὲ με πάντων μάλιστα ἐπε-
πεῖκει τὸν ἔκπλου ἐπιταχῦναι, τὰ τε τῆς ἐκκλησίας ναυάγια 5
ἦν, καὶ ὅσα τοῖς πολιτικοῖς ἐπεφύη τηρικαῦτα νοσήματα πρά-
γμασι τούτων γε ἕνεκα. οἷς γὰρ τότε μάλιστα πάντων σώ-
ζειν ἐνῆν τὰ τῆς πολιτείας πράγματα, ταῦτα τότε μάλιστα
πάντων ἠλαύνετο καὶ σφόδρα δυστυχῶς διέκειτο, λέγω δὴ
τὰ τῆς εὐσεβείας πράγματα. δόγματα γὰρ ἀλλαττομένης τη- 10
νικαῦτα ἐκείνης, τὰ Παλαμικά δηλαδὴ τῶν πατριῶν, πονη-
ρῶς εἶχε τὸ σῶμα τῆς πολιτείας, καὶ πᾶσαν ἔφραζε χαιρεῖν
ἐλπίδα χρηστήν. τὸ γὰρ φορτικὸν καὶ ἀμαθὲς τῶν ἡγεμονι-
κῶν ἀνδρῶν αὐτὴν τε ἐκαπήλευσεν ἀσελγῶς τὴν ἀλήθειαν,
καὶ ἀπαραίτητος ἴστατο κολαστῆς τῆς μόνης σώζειν δυναμέ- 15
νης τότε τὸ γένος ἐλπίδος. ὅθεν ζωγραφουμένην ἐν τύποις
ἔτι τὴν θεῖαν βλέπων ὄργην, καὶ οἷον ἐν σπαργάνοις ἔτι καὶ
γάλαξι κρυπτομένην, γῆν ἀλλάττεσθαι γῆς ἐνόμισα δεῖν, πρὶν
ἐν ὅπλοις ὑπαίθροισι στρατευομένης κατὰ τῶν ἀδικούντων
αὐτῆς πειραθῆναι κραταιότερον. χρόνου [γὰρ] ἀεὶ στοχάζε- 20
σθαι δεῖν ὅτῳ νοῦς συνοικεῖ σωφρονῶν, καὶ μὴ καιρῶ καὶ
τύχαις προσομιλεῖν ἀβέβαιον κεκτημένοις θεμέλιον, καὶ μάλισθ'
ὅτε ψυχῆς ἀθανάτου θάνατος ἀθάνατος οικονομοῖτο, μηδὲ τῷ

tempus optaverim, ut res omnis generis urbesque ac portus viserem, et quemnam eorum quidque haberet situm inter se et ad totam terrae faciem cognoscerem, quippe quum id plurimum conferat ad scientiam astronomicam perficiendam. quod autem plurimum me, ut perfectionem accelerarem, adhortabatur, ecclesiae erat naufragium et qui inde rebus publicis adnascabantur morbi. quod enim tum vel maxime reipublicae statum servare potuit, id vehementissime vexabatur et pessime laborabat, dico religionem. quae quum commutaret tum dogmata Palamae cum iis quae a patribus nobis tradita sunt, civitatis corpus aegre affectum erat nullamque probam spem prae se ferebat. homines enim qui tum rebus praeerant, qua erant sordida et inculta animi indole, veritatem ipsam impudentissime venditabant et inexorabiles erant castigatores spei, quae tum unice genus servare potuit. qua in re quum iram divinam primis lineamentis adumbratam atque veluti incunabulis delitescentem ac lactentem viderem, terram cum terra mihi commutandam esse decrevi, antequam eam armis apertis improbos acerrimo impetu invadentem experirer. homo enim cordatus prudentique animo praeditus temporis rationem nunquam non ha-

παρόντι συνεῖναι ζητεῖν ἤδει, ἀλλὰ τὸ μέλλον πραγματεύεσθαι
 χρήσιμον, μηδὲ διὰ φόβον τοῖς παροῦσιν ἠττάσθαι ψεύδεσιν,
 ἀλλὰ διὰ τὴν τάληθοῦς προβολὴν τοῦ κακοῦ κολάζειν τὴν
 πρόφασιν, οὐδὲ τὸ μίσους ἄξιον εἰς τὴν χώραν εἰσάγειν τοῦ
 5 πόθου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βλάπτοντος τὴν τῶν ὠφελίμων ἀνθαι-
 ρεῖσθαι συνοίκησιν.

Ἄρτι τοίνυν τὰς ἡρινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς παραλλάτ- 6
 τοντος νεὼς ἐπιτυχῶν ναυστολίας ὠρμημένης ἐπ' Αἴγυπτον,
 ἄσμενος εὐθὺς αὐτῇ φέρων ἑμαυτὸν ἐνεβίβασα. καὶ μὲν δὴ
 10 ἄφαντος ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐκ Βυζαντίων λιμένων ἑβδομαῖοι
 τοῖς Ῥοδίων προσέσχομεν λιμέσιν, ἔνθα συχνὰς διατετριφό-
 τες ἡμέρας οὐρίων πνοῶν ἀπορία περιήειμέν τε τὴν νῆσον,
 καὶ περιεργότερον ἅπαντα ἦν θέας ἄξια ἐθεώμεθα. κολοσσοῦ
 μὲν οὖν ἐκείνου μνημεῖον οὐδέν τι ἐλέλειπτο, οὐ μὲντ' ἂν
 15 οὐδ' εἴ ποτε γέγονεν ὅστις ποτ' ἄρ' ἦν ἐκεῖνος, εἰκασίαν ἐδί-
 δου τινά· οὔτε γὰρ χαλκοῦ μόριον οὐδέν, οὐ μὴν οὐδ' εἴ-
 τινες εἶεν ἐκ λίθων ἐκείνῳ κρηπίδες, ἐλέλειπτο λείψανον πάν-
 των οὐδέν. πόλεων δὲ τῶν πάλαι αἰ μὲν σεισμοῖς ἐκτριβεῖ-
 σαι κατέδυσαν, ὧν ἡ καλλίστη Ῥόδος ἦν ἡ τῇ νήσῳ ὁμώνυ-
 20 μος, καὶ σημεῖα τούτων ἐδεικνυσαν ἡμῖν οἱ ἐγχώριοι· αἰ δ'
 ἔτι σωζόμεναί τε διαμένουσι καὶ λαμπραὶ λαμπρῶς ἐστηκυῖαι
 εἰσί. τούτων δ' εἶναι καὶ ἑμαυτὸν ἐνενόουν ἐκ σημεῖων τι-

here debet, neque sese ad rerum fortunaequae condicionem applicare
 quae firmo quodam fundamento indigeat, ubi praesertim animae im-
 mortalitatis mors sempiterna imminet; non praesentem oportet eum vo-
 luptatem captare, sed ea quae in futurum tempus utilia sint curare;
 non metu mendacii et falsis opinionibus indulgere, sed veritatis
 propugnaculo improbitatis causam reprimere; non detestabilia et odiosa
 desiderare, sed rebus noxiis rerum salutarium possessionem praeferre.

Statim igitur post aequinoctium vernalis navem nactus in Ae-
 gyptum profecturam lubenti animo statim conscendi, atque ancoris in-
 sequenti die sublatis ex portibus Byzantinis die septimo ad Rhodio-
 rum portus pervenimus, ubi ventorum secundorum inopia multos dies
 commorati perlustravimus insulam resque visu dignas adspeximus. co-
 lossi vero illius vestigium exstabat nullum, immo ne coniecturae qui-
 dem dabat locum, num unquam exstitisset, quisquis ille fuit; nulla
 enim aeris particula, nullae prorsus erant lapidum reliquiae, si forte
 ex iis fundamenta exstructa fuerant. urbium antiquarum aliae terrae
 motibus absumptae erant atque submersae, quarum pulcherrima erat
 Rhodus insulae cognominis, earumque vestigia nobis ab indigenis mon-
 strabantur: aliae autem adhuc servatae sunt atque splendidae exstant,

τῶν Λίνδον Ἰηλυσσόν τε καὶ ἄργινόν τε Κάμειρον, ὧν ἡ τοῦ
 Μελησιγενούς Ὀμήρου μέμνηται Καλλιόπη. πρόσοικοι δ' ἦσαν
 τῇ νήσῳ, τὸ πλεῖστον εἰπεῖν, ὁμόφυλοί τε ἡμῖν καὶ τὴν πίστιν
 ὀρθόδοξοι, καὶ ταύτῃ δὴ τῇ καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδι χρώμενοι
 φωνῇ· παῖδες γὰρ εἰσι τῶν οὐ πάνυ πρὸ μακροῦ τεθνηκό-5
 των ἐκείνων ἀνδρῶν, οἳ πλεῖστα μὲν ἠγωνίσαντο, Λατίνοις
 μαχόμενοι τριήρεσί τε καὶ ὄπλοις παμπόλλοις τὴν ἔφοδον ἐπ'
 f. 97 b. αὐτοὺς ποιουμένοις, ἠτήθησαν δὲ δι' ὀλιγότητα καὶ ὑπετά-
 γησαν ἄκοντες. ὧν ἔνιοι κὰν γήραι ζῶσιν ἔτι βαθεῖ, τῆς
 πρὶν τε εὐδαιμονίας αἰεὶ μεμνημένοι, καὶ διήγημα ταῦτα τοῖς 10
 παριοῦσι τῶν ξένων ἠδὲ προτιθέντες, οἳ καὶ δυστυχεῖν μὲν
 πως ἔλεγον ὅτι ζυγὸν ἐλευθερίας ἠλλάξαντο δούλειον, εὐτυ-
 χεῖν δ' ἄλλως, πολεμίων μὲν ἥκιστα ἔξωθεν ἐνοχλεῖν μὴ δυ-
 ναμένων τὴν νῆσον ἔτι, ἅτε τῶν τῆς νήσου κρατούντων ἐν
 ὄπλοις ζῆν εἰωθότων, καὶ ὅσα εἰς πόλεμον ἐπεφύκει ἐπιτη-15
 δεύματα, καὶ ἅμα εὐνομίας ἐν ἀγοραῖς καὶ δίκαις ἐπιπολα-
 ζουσης τῇ νήσῳ, πλεονεξίας ἀπουσίας ὡς τὰ πολλά, καὶ πρὸς
 τοῖτοις εὖ ἐχόντων κράσεως ἀέρων λαχόντων τὴν νῆσον, ἔτι
 τε λιμένων καὶ νεωρίων παγκάλῃν ἐχόντων τὴν θέσιν, καὶ
 πάντας μετὰ ῥαστώνης ὑποδεχομένων τοὺς ὀφειδῆποτε χρείας 20
 ἐμπορικῆς καταίροντας ἕνεκα, ὡς γίνεσθαι διὰ ταῦτα τὴν
 τῶν ὀνίων χρεῖαν ἀφθονωτέραν πλουσίους καὶ πένησι, καὶ
 βίον ἀταλαίπωρον ἄγειν τοὺς πρόσοικοῦντας ἐντεῦθεν. εἰ δὲ

in quo numero esse ex indiciis quibusdam suspicabar Lindum Ialysum
 et splendidam Camirum, quarum urbium Homeri Melesigenis meminit
 Calliope. incolae insulae erant maxima ex parte nostri populares at-
 que orthodoxae fidei, nostraque utuntur Graeca lingua. filii enim sunt
 virorum illorum, qui abhinc non ita longo tempore interiire, et quam-
 quam plurima certamina serebant cum Latinis, qui triremibus armis-
 que multis eos adoriebantur, ob paucitatem tamen inferiores disces-
 sere et sese inviti subiecere. eorum nonnulli praegrandes natu ad-
 huc in vivis sunt, pristinae felicitatis nunquam non memores, et pere-
 grinis, qui illuc transeunt suaviter haec enarrant; hi dicebant sese
 quidem infelices esse, quod iugum servitutis cum libertate commu-
 tassent, attamen alioquin bona fortuna uti, quod externi hostes, quum
 insulae domini in armis studiisque, quae ad bellum pertinent, vivere
 assueti essent, non amplius infestare insulam possent, et quod bonae
 leges in foris iudiciisque insulae versarentur, avaritia autem fere abes-
 set. huc accedere quod sortiti essent insulam, quae gauderet bona
 coeli temperie et portuum ac navalium praeclarum haberet situm, ut
 omnes facile accipere possent qui mercaturae faciendae causa unde-
 cunque advenirent. inde fieri ut rerum venalium facultas largior et

διὰ ταῦτα καὶ χρυσὸν ποτε Ῥοδίοις ὕσαι νεφέλας κατέχει λόγος τοῖς τῶν Ἑλληνικῶν μύθων ἀπορρήτοις ἐνδιαιωόμενος, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ποτ' εἰδείην, τοιούτων ὑπολήψεων ἀμείνω κτησάμενος ἄνωθεν γνώμην, λεγέτω δ' ὅστις ἄμεινον εἰδείη
5 ἂν ἐμοῦ.

Εἶεν. ἦρος δ' ἤδη χωροῦντος, ἐν ᾧ καὶ πλειάδες ἄρ-
χονται κήρυκες τε καὶ προδρομοὶ γίνεσθαι τῆς ἡμέρας, οὐ-
ρίοις κάκειθεν χρησάμενοι πνεύμασιν ἀνήχθημεν, ὡς πεμπ-
ταίους ἡμᾶς ἐς μεγάλην τε καὶ λίαν εὐδαιμόνα ἀφικέσθαι
10 πόλιν, τὴν Ἀλεξάνδρειάν φημι, πεντακισχιλίους σταδίου ἀπέ-
χουσαν Ῥόδου, κειμένην δ' ἐν δεξιᾷ, εἴ τις ἐς τὸ Ἡρακλεω-
τικὸν καταίρειν ἐθέλοι στόμα τοῦ Νείλου. μέγιστος γὰρ ὢν
ποταμῶν ὁ Νεῖλος, καὶ ὅλην ἄρδων ἐκ μέσου τὴν Αἴγυπτον
μόνος αὐτός, ὀλόκληρος κάτεισι ζωννύων αὐτὴν ἄνωθεν ποθεν
15 ἀρξάμενος, ἄχρι καὶ εἰς Βαβυλῶνα τὴν περὶ τὸ Δέλτα κα-
λούμενον οὕτως κειμένην. ἐκεῖθεν δ' ἐννέα μεριζόμε-
νος στόμασιν εἰς τὴν Αἴγυπτίαν ἐκδίδοται θάλασσαν, ὧν
ἄλλως μὲν τᾶλλα, τὸ δὲ πρὸς δύσιν καὶ ζέφυρον ἄνεμον
Ἡρακλεωτικὸν ὀνομάζειται. τούτου τοίνυν νοτιωτέρα μικρὸν
20 ἢ περιβόητος Ἀλεξανδρέων αὕτη κεῖται μακρόπολις. ἦν καὶ
αὐτὴν θεασάμενος ὅσον ἐξῆν, καὶ τῶν ἀξιολογωτέρων κατα-
τροπῆσας αὐτῆς θεαμάτων ὡς ἡμῖν γε ἐχοῆν, ἔπειτ' ἐξῆεν

divitibus et pauperibus contingeret, atque vitam sine molestia incolae agerent. num ideo fama orta sit, quae inest in Graecarum fabularum arcanis, auro quondam Rhodiis pluisse nubes, id equidem nesciam, talibus opinionibus meliorem sententiam caelitus adeptus: dicat, quisquis me melius scit.

Ceterum vere iam procedente, quo tempore etiam Pleiades incipiunt praecones esse et praecursores diei, ventis secundis usi in altum provecti sumus, ut quinto die Alexandriam maximam et opulentissimam urbem veniremus, quae quinque milia stadiorum distat a Rhodo, dextra sita, si quis in Heraeleoticum Nili ostium decurrere velit. Nilus enim, fluviorum maximus, qui totam Aegyptum ex medio solus irrigat, ex superioribus regionibus alicunde ortus cingens eam universus atque integer descendit, donec Babylonem ad Delta, quod dicitur, sitam veniat. inde in novem ostia divisus in mare Aegyptium influit, quorum ostiorum alia aliter nominantur, ostium vero occidentem atque zephyrum ventum versus Heraeleoticum appellatur. ad hoc igitur paululum meridiem versus Alexandria sita est, celeberrima atque magnificentissima urbs. quam quum vidissem, quantum licebat et adspectu rerum visu digniorum, ut nobis consentaneum erat, ob-

ἐκεῖθεν, μετὰ γε τὰς Ὠρίωνός τε καὶ κυνὸς ἐπιτολάς, θεάσα-
σθαι ζητῶν καὶ τὰς ἀδομένας πυραμίδας ἐκείνας, καὶ εἴ τις
εἶη πόλις κατ' Αἴγυπτον ἑκατονταπύλοι λεγομένη Θῆβαι,
καὶ ἅμα τοῖς τῶν Αἴγυπτίων ἱερογραμματεῦσι μάλα ἐθέλων
συμμίξαι. μεγάλης γάρ, ὡς οἶσθ', αὐτοὺς ἡμῖν θιασώτας⁵
εἶναι σοφίας βίβλοι παρέπεμψαν παλαιαί. ἀλλ' ἦσαν ἄρα
ταυτὶ γρηγορούντων ἐνύπνια, μόνοις σωζόμενα τοῖς ὀνόμασιν,
ὅσα παρὰ τὸν βίον αἰεὶ καλινδούμενα γένεσιν ἔρωτος βόσκει
f. 98 a. διὰ τῶν ὧτων ἐνσπειρομένην τοῖς μικρογνώμοσι " λογισμοῖς.
§ Τοῦ μέντοι φθινοπώρου μεσοῦντος ἤδη ἀφῆγμαι καὶ ἐς 10
θεῖαν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ τόπων καὶ πόλεων, ὅσαι τῶν σωτη-
ρίων ποδῶν τὰς τρίβους ἐδέξαντο. καὶ μὲν δὴ κἀνταῦθα τὸν
ἔρωτα κατ' ὅσον ἔξῃν ἀφοσιωσάμενος τῆς ψυχῆς, εἶτα ἀπή-
ειν μετὰ χειμερινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς. καὶ δὴ λοιπὸν ἐν
δεξιᾷ καὶ πρὸς ἔω τὰ τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας ὄρη λιπῶν,¹⁵
ἐς τὰς μεσογείους τῆς κοίλης Συρίας ἐνέβαλον πόλεις, καὶ
μετὰ πλείους κἀκεῖ περιόδους ἤκον ἐς Δαμασκόν, πολλῶν
ὑπερέχουσαν τῶν ἐκεῖ πόλεων τὰ τε ἄλλα καὶ πολυανθρω-
πία καὶ ἀγορῶν ἰσονομία καὶ πολιτικῆς καταστάσεως εὐχοσμία,
καὶ πρὸς γε συνέσει τῶν οἰκητόρων βαθεῖα τι καὶ γεγυμ-²⁰
νασμένη καλῶς πρὸς τὰ κάλλιστα, ὡς μὴ μάλα τι πλεῖστον
ἐνδεῖν τῆς μεγάλης ἐκείνης Ἀλεξανδρέων πόλεως. εἰ γὰρ μὴ
δι' ἄλλο γέ τι, διὰ γοῦν ἔν γέ τι, τὸ τὴν εὐσέβειαν ἐκεῖ

lectatus essem, inde abii post Orionis et Caniculae ortum, ut viderem celebratas illas pyramides atque Thebas hecatompylas, quae dicuntur, si forte ea urbs in Aegypto exstaret; praeterea valde cupiebam sacros Aegyptiorum scribas convenire, quos, ut scis, magnae sapientiae nobiscum sodales esse veteres libri tradiderunt. sed haec erant utique mera vigilantium somnia, nominibus solis nobis servata, quae vitam semper pervagantur et desideria per aures animis pusillis iniecta excitant atque alunt.

Medio vere auctumno profectus sum ad visendos Palaestinae locos urbesque pedibus salvatoris calcatas. ibi quum, quantum fieri potuit, animi amori satisfacissem, abii post brumam. atque iam dextra et orientem versus montibus felicis Arabiae relictis urbes petii mediterraneas Coelesyriae, ubi quum compluria fecissem itinera, Damascum perveni, quae eius regionis urbes quum aliis rebus longe superat, tum hominum frequentia et fororum aequitate ac publicorum institutorum praeclara descriptione, incolarum praeterea intelligentia quadam profunda et ad optima quaeque egregie comparata, ita ut non multum absit quin aequiparet magnam illam Alexandrinorum urbem.

πλατυτέραν κεκτῆσθαι τὴν παρρησίαν, ἔχει μὲν εὐλαβῶς συγκρούπειν εἴ τι ἤττον ἔτυχεν ἐκείνης ἔχουσα, ἔχει δὲ καὶ θαυτρικωτέραν ἀπὸ τοῦ μείζονος πρὸς ἐκείνην ἤδη ποιῆσθαι τὴν τοῦ σχήματος ἕξιν. ὀπλων γὰρ ἕνεκα καὶ πολεμικῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ ἡγεμονικῆς πολιτείας ἡθῶν, καὶ ὅσα περὶ ἀγορανόμους ἔχει καὶ δικασπόλους, προέχειν τὴν Ἀλεξάνδρειαν δοίη τις ἂν· συνέσεως δὲ καὶ μαθήσεως ἄλλης δι' ἣν τὸ κοινωνικὸν ἐς Ἑλληνας ἀναφέρειν μᾶλλον Ἀλεξανδρέων, καὶ ἅμα διὰ τὸ τῆς εὐσεβείας εἰλικρινέστερον μακροῖς τοῖς μέ-

10 τροις ὑπερέχειν Ἀλεξανδρείας ἅπαντες ἂν συγχωρήσαιεν Δαμασκόν. διὰ δὲ ταῦτα καὶ τριετίαν ὅλην αὐτῇ τε καὶ ταῖς πέριξ πόλεσιν ἡδέως εἰλόμην ἐνδιατρίβειν, ἄλλως τε καὶ σχολὴν πολέμων ἀλλοφύλων καὶ φόβων τοιούτων ἄδειαν ἐχούσης τῆς γῆς ἐκείνης.

15 Ἐκεῖθεν ἀφικόμην ἐς τὰς παραλίους τῆς Φοινίκης πόλεις. καὶ ὅλον ἔτος ἐν καὶ τῇ τούτων ἀνηλωκῶς ἱστορίᾳ, εἴτα ἀπήειν εἰς Ἀντιόχειαν, πόλιν μεγίστην Συρίας, ἣν Ἀντίοχος ἔκτισεν ὁ Σελεύκου τοῦ μετ' Ἀλέξανδρον ἄρξαντος μὴ μόνον Συρίας ἐκείνης ἀλλὰ καὶ Βαβυλῶνος τῆς Σεμιράμιδος, καὶ

20 πρὸς γε Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν καὶ Μήδων, καὶ ὅσα Σούσων καὶ Ἐκβατάνων ἐπέκεινα. ταύτην ἔγωγ' ἀκούων ἐκ παλαιοῦ τὸ σωτήριον κήρυγμα πρώτην αὐτὴν πρὸς τῶν ἱερῶν δεδεγ-

nam si non ob aliud, vel propter hoc unum, quod religio ibi maiorem libertatem assecuta est, pie reticere licet, si quid minus quam illa habeat: superat autem illam iam speciosiore formae suae atque habitus amplitudine. armis enim studiisque rei militaris et imperii administratione atque aediliciorum munerum atque iudiciorum descriptione Alexandriam superioram esse facile quis dederit; prudentia vero et doctrina reliqua magis quam Alexandrinos Graecis appropinquare, sinceriore praeterea religiositate Damascum superiorem esse Alexandria omnes concesserint. hasce ob causas ego per tres integros annos ibi atque in urbibus circumiacentibus commorari lubenter constitui, quum praesertim a bellis externis et eiusmodi turbis illa terra securitatem praeberet.

Deinde ad maritimas urbes Phoeniciae perveni, in quarum cognitione quum totum annum consumpsissem, Antiochiam abii, urbem maximam Syriae, quam condidit Antiochus, filius Seleuci, qui post Alexandrum non solum Syriae imperitavit sed etiam Babylonii a Semiramide conditae, praeterea Assyrii Persis Medis terrisque ultra Susa et Ecbatana iacentibus. hanc urbem quum antiquitus salutare evangelium primam ab ipsis apostolis accepisse audivissem, laetissime

μένην ἀποστόλων, λίαν ἀσμέως εἶδον ἔτι σημεῖα ψυχῶν εἰς εὐσέβειαν θερμοτέρων. ταύτητοι καὶ ἐθαύμασα μᾶλλον αὐτὴν δι' αὐτό γε τουτί ἢ διὰ τᾶλλα, ὅποσα τῇ πόλει περιέστι τὰ καλά. τῆς γὰρ ἄλλοφύλου θρησκείας συμπεφυρμένως ἐπιπολαζούσης ἐκεῖ πανταχόθεν καὶ πανταχῆ, ἅτε τῆς Ἀρά-5 βων ἐπικρατείας ἐξ Αἰγύπτου, μᾶλλον δ' ἐκ Κυρήνης καὶ Πενταπόλεως καὶ τῶν γε ἔτι τούτου προσωτέρω διηκούσης ἄχρι καὶ ἐς τὰ τῆς Ἀντιοχείας ἐπέκεινα, συμβαίνει καὶ τῆς Ἀραβικῆς θρησκείας δείγματα πανταχῆ τῆς γῆς ὑπάρχειν

f. 98 b. ἐκείνης. διὸ καὶ ἀντεχομένους ἐκεῖ κομιδῆ " τῶν Ἀντιοχέων 10 αὐτὸς ὄρων τοὺς εὐσεβῶς ἐλομένους ζῆν ὑπὲρ τῶν πατρίων τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἄχρι θανάτου δεῖσαν, διὰ μακροῦ τοῦ θαύματος ἐποιούμην τέως ἐγὼ τὸ ἐκείνων πρᾶγμα, καὶ ἐς τὴν πάλαι μνήμην ἀνήγον εὐθύς ἐκείνην τὸν νοῦν.

10 Εἶεν. ἀλλὰ μετὰ βραχὺν κάκειθεν ἀπάρας ἀπήειν ἄχρι 15 καὶ εἰς Ἰσσοῦν, ἔνθα τοὺς Κιλικίους αὐλῶνας τῶν Ταυρικῶν παραψαύειν ὄρων σχεδὸν εἰπεῖν ἐκ φύσεως συνηρέχθη. ἐς τοσοῦτο γὰρ βραχύτητος ὁ μεταξὺ συστέλλεται χῶρος ἐκεῖ ἐκ τε θαλάττης καὶ ὄρων ἐκείνων ὥστε καὶ πύλαι τοῖς πάλαι προσηγορεύθησαν Ἰσοικαί τε ἅμα καὶ Συριακαί. καὶ πόλις 20 δ' ἔστιν Ἀντιοχείας ἀρχαιοτέρα παρακειμένη, ξύν γε πλείσταις ἑτέραις Ἀλεξάνδρεια καλουμένη. ταύτην γὰρ Ἀλέξανδρος ἀνήγειρε πρώτην ἄγαλμα νίκης εἰπεῖν, ἣν αὐτόθι Δαρεῖον

adhuc indicia animorum fervidiore pietate accensorem cognovi. quare ob hanc ipsam rem magis urbem admiratus sum quam ob alia com-
moda et ornamenta, quae ei suppetant. cultu enim peregrino unde-
quaque promiscue gliscente omnibusque locis exstante (quum enim
Arabum imperium inde ab Aegypto aut potius a Cyrene et Pentapoli
ac regionibus etiam remotioribus usque Antiochiam et ultro pertineat,
usu venit ut Arabicae religionis vestigia ubique in illa terra occur-
rant), ubi Antiochenses, qui quidem pie ac recte de religione senti-
rent, pro patriis pietatis dogmatis fortiter resistentes videbam, etiam-
si mortem perpessuri essent, in summa eam rem admiratione habebam
atque ad veterem memoriam talem sentiendi rationem statim referebam.

Ceterum paulo post quum me dedissem in viam, usque Issum
profectus sum, ubi convalles Ciliciae cum Tauri montibus a natura
fere ipsa coniunctas esse dixeris. tam breve enim spatium interest
inter mare et montes illos, ut portae a veteribus et Issicae et Syri-
caae cognominarentur. urbs ibi sita est antiquior Antiochia, cum plu-
rimis ceteris Alexandria appellata. eam enim Alexander quasi primum
tropaeum victoriae excitavit, quam ibi de Dario Persa primum re-

τὸν Πέρσην ἐνίκησε προῶτον, ἐκ Βαβυλωνίας καὶ τῶν γε ἀνω-
 τέρω τόπων μυρίαν μὲν ἵππον ἐλάσαντα, πάντα δ' Ἀσίας
 ὄπλα συγκινήσαντα μέχρις αὐτοῦ. σπεύδων γάρ, πρὶν Ἀλέξαν-
 δρον διαβῆναι, τὰς τῶν εἰρημένων στενωῶν ἀποκλειῖσαι παρό-
 5 δους τῷ πλήθει τῆς στρατιᾶς ἐκείνης, ἔλαθε καθ' ἑαυτοῦ
 μᾶλλον ἢ κατ' Ἀλεξάνδρου τὸν ὄλεθρον μεμηχανημένος· πλη-
 θος γὰρ δυσαρίθμητον στρατιᾶς ἐπαγόμενος, καὶ ὀφείλων ἐν
 ὑπίοις καὶ ἀναπεπταμένοις πεδίοις τὰς πολεμικὰς διατάττειν
 φάλαγγας, καὶ ταῦτα γυναικας ἅμα καὶ παῖδας ἄγων καὶ ὄλον
 10 αὐτοῦ τὸν βασιλείου οἶκον κατὰ δὴ τι πάτριον ἔθος, ὃ δὲ
 τὰναντία πάντ' ἐδεδράκει. μηδὲ γὰρ ἐχούσης τῆς τοσαύτης
 ἐκείνης ἵππου ῥύμη πολλῇ φερομένης ῥαδίως προχωρεῖν τε
 καὶ ἀναχωρεῖν ἐν στενοῖς καὶ τὰς γε ἀναστροφὰς καὶ συ-
 στροφὰς καὶ ἀγχιστρόφους περιφορὰς καὶ διεξόδους ποιεῖσθαι,
 15 συνεπάτου ἀλλήλους αὐτοὶ ὑπ' ἀλλήλων συμποδιζόμενοι, καὶ
 περιέπιπον ἑαυτοῖς αὐτοί, κακῶς βουλευσάμενοι. ἀλλὰ τού-
 των μὲν ἄλλως.

portavit, qui ex Babylonia locisque etiam superioribus innumerabilem
 equitatum adduxerat omniaque Asiae arma ad se contraxerat. quum
 enim antequam Alexander transgrederetur, angustiarum, de quibus dixi-
 mus, transitus multitudine illius exercitus intercludere properaret, sibi
 potius quam Alexandro perniciem sese machinari non intellexit. nam
 quum innumerabiles copias secum duceret atque aciem in locis pla-
 nis atque patentibus instruere deberet, quum praesertim feminas at-
 que liberos et totam regiam domum ex patrio quodam more secum
 haberet, ipse contraria prorsus fecit. ita factum est, ut, quum equi-
 tum ingens turba comitato impetu in hostes se inferens in angustiis
 nec facile progredi nec se recipere neque se convertere aut contra-
 here aut celeres circumactiones atque excursus facere posset, ipsi
 inter se impediti se contererent et in semet ipsos incurrerent malo
 usi consilio. sed haec hactenus.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ Δ'
 Η ΚΕ' ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΑΥΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΗΣ
 ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

Ἐμοὶ δὲ προσωτέρω προάγειν βουλομένῳ δυοῖν ἕνεκα, ὅπως τε μάθοιμι μέχρι πόσου τῆς ἀλλοτρίας ἐκείνης γῆς καὶ 5 δι' ὅσων ἔθνῶν ἐκείνων διήκει σωζόμενον τὸ Χριστιανῶν ἔτι γένος, καὶ ὅπως ἐν μέσοις τοῖς ἀσεβέσιν ἔτι τῶν πατρίων ἔχεται δογμαίων τῆς εὐσεβείας κατὰ τὸν σφίσι ἀπλούστερόν τε καὶ ἀληθέστερον τρόπον, καὶ ἅμα θεάσασθαι εἴ τί πού τῆς ἀρχαίας σοφίας ἐκείνης περίεστι λείψανα Χαλδαιοῖς καὶ Πέρ- 10 σαις, ἐμποδῶν οἱ τῶν Ἱεραπολιτῶν γεγέννηται κοσμιώτεροι, ἐπεὶ τοί γε μέχρι καὶ ἐς ἐκείνους προεληλύθειν ἐγώ, διακο- f. 99 a. σίους ὁμοῦ καὶ ἑκατὸν χιλίους ἐγγύς πού σταδίους θαλάττης ἀπέχον- τας. οὐ γὰρ εὐόδα ἔσεσθαι ὑπισχνούντό μοι ἔτι τὰ πρό- σθεν διὰ τὸ τῶν προσοικούντων ἀλλόγλωσσον· οὐ μὴν οὐδ' 15 εἰ εὐόδα ἦν ἐντεῦθεν, ἤμισι' οὖν ὅμως περιλείπεσθαι Χαλ- δαϊκῆ τε γῆ καὶ Περσικῆ σοφίας ὅλως ἐκείνης ἵχνη τε καὶ γνωρίσματα. ἐξ ὅτου γὰρ τὸ Σκυθικὸν ἐπιρρεῦσαν γένος καὶ

EIUSDEM HISTORIAE ROMANAE LIB. IV. SIVE UNI-
 VERSAE HISTORIAE ROMANAE LIB. XXV.

Quum longius progredi vellem duabus ex causis, partim ut cognoscerem, ad quem finem terrae illius peregrinae et per quas gentes Christianorum adhuc genus saluum extenderetur et quomodo inter medios irreligiosos homines patria fidei dogmata simpliciore sua et vere ratione amplecteretur, partim ut viderem, num forte alicubi apud Chaldaeos et Persas antiquae illius sapientiae exstarent reliquiae, ab Hierapolitis honestissimis impediabar, ad quos usque ego processe- ram quamquam mille fere ducentis stadiis a mari disiunctos. hi enim locos etiam longinquiores ob incolarum peregrinam linguam non com- mode adiri posse affirmabant; quin etiam si facile adiri possent, at- tamen nequaquam apud Chaldaeos et Persas illius sapientiae vestigia atque indicia superesse. quo enim ex tempore gens Scythica ex fon-

ἐκχυθὲν ἄνωθεν ποθεν ἐξ ἄρκτικῶν πηγῶν καθάπερ ἀχανοῦς
 τινὸς ὕδωρ πελάγους, Πέρσας τε ἐδουλώσατο καὶ Μήδους καὶ
 πᾶσαν εἶπειν ταυτηνὴ τὴν Ἀσίαν ἄχρις Ἰνδῶν τε ἐκείνων πρὸς
 ἕω καὶ ἄχρις Ἀράβων τουτωνὶ πρὸς νότον, οὐ μόνον τὰ πλείω
 5 τῶν ἐγχωρίων ἡθῶν ἐκείνων ἔσβη καὶ ἐτεθνήκει, ἀλλὰ καὶ
 αὐτὰ τῶν ἐθνῶν ἐκείνων τὰ τοπικὰ διαστήματά τε καὶ ὄρια
 συγκέχνηται καὶ παντάπασιν ἔστι δυσεῖκαστα νῦν. γίνεσθαι
 δέ μοι μάλιστα νῦν, εἶπερ ποτ', ἀξύμφορον ἔφασκον τὴν
 ἐκεῖσε παράδοτον διὰ τὰς ἄρτι κατεσχηκυίας καὶ Σκίθας αὐτοῦς
 10 κατ' ἀλλήλων ἐριδίας τε καὶ στάσεις περὶ πρωτείων, τοῦ σφῶν
 ἀρχηγοῦ καὶ ἡγεμόνος πρὸ μικροῦ τεθνηκότος. ταῦτ' οὖν
 ἔγωγ' ἀκηκοῦς, καὶ ἅμα συνορῶν τῆς ὁμοίας συγχύσεως τὸ
 νεμόμενον καὶ ἐπ' Ἀραβας τουτουσὶ προχωροῦν, τελευτήσαν-
 τος νεωστὶ καὶ τοῦ Αἰγυπτίου Φαραῶ καὶ τῶν νιέων περὶ
 15 τῆς ἀρχῆς ἐν ἀλλήλοις στασιαζόντων, καὶ πεφυρμένων παν-
 ταχῆ τῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας πραγμάτων, τάχιστα
 ἀνέχωρον ἐκεῖθεν ὀπίσω ἀπιῶν ἐς Κιλικίαν, θέσεως ἔχου-
 σαν εὐφυῶς, πλείστην τε ἅμα καὶ λίαν οἶσαν εὐδαίμονα χῶ-
 ραν, ἔνθα δὴ καὶ πολλαῖς ἐνέτυχον καὶ ἄλλαις πλησιοχώροις
 20 ἀλλήλαις πόλεσιν ἀγαθαῖς, τῇ Ταρσοῦ δὲ μάλιστα πασῶν, ἣ
 καὶ πατριάρχῃ τῷ Ἀντιοχείας ἐνδιαιτᾶσθαι τὰ πολλὰ περιγι-
 νεται. τὰ τε γὰρ ἄλλα περίεστιν αὐτῇ τάγαθά, καὶ Κύδνος
 ὁ ποταμὸς ἡσυχῆ παραρρέων, ἐν ᾧ καὶ Ἀλέξανδρον φασιν

tibus septentrionalibus effusa fluctuum instar maris immanis lateque
 expansi in Asiam irruit atque Persas Medosque et totam fere hanc
 Asiam una ex parte usque ad Indos orientem versus et altera ex parte
 usque ad Arabes meridiem versus in ditionem suam rededit, non so-
 lum domestici indigenarum mores propemodum extincti sunt atque in-
 termortui, sed etiam ipsa gentium intervalla finesque confusa sunt at-
 que nunc prorsus cognitu difficilia. tum autem quam maxime iter in
 istas terras incommodum mihi fore dicebant ob contentiones discor-
 diasque de principatu inter ipsos Scythas exortas principe eorum at-
 que duce paulo ante mortuo. quod quum ego audissem similesque
 turbas etiam in Arabes grassari viderem, quum nuper mortuo Pharaone
 Aegyptio filii eius de regno inter se dissiderent et Aegyptiorum Ara-
 bumque res ubique miscerent, celerrime inde profectus in Ciliciam re-
 cessi, maximam atque opulentissimam terram, situ atque natura prae-
 claram, ubi quum alias multas praeclaras urbes inter seque vicinas
 inveni, tum Tarsum prae ceteris egregiam, ubi etiam Antiochiae pa-
 triarcha plerumque sedem suam habet. huic enim urbi quum aliae
 amoenitates atque commoda suppetunt, tum Cydnus flumen placide eam

ἐκεῖνον τὸν μέγαν, εἰς ἐπιθυμίαν ἐκ μόνης τῆς θείας ἐληλυ-
θότα, λούσασθαι.

Ἐκεῖνον δ' ἔτι καὶ πλείω τοιαῦτα συνείρειν βουλόμενον
ἔγωγε ἐπισχών, καὶ τὸ τῆς διηγήσεως τεμῶν συνεχές, ἀναλα-
βεῖν τὸν λόγον ἐκέλευον αὐθις καὶ ἀνερωτῶντί μοι ἀποκρίνε-
σθαι πατριαρχῶν τε πέρι καὶ ἐπισκόπων, ὅσοι διέπειν καὶ
διοικεῖν τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας τὸν ἱερώτερον ἔλαχον τρόπον.
καὶ ἐμεμφόμην ἐπεικῶς τῆς λήθης τὸν ἄνδρα, ὅτι τῶν μὴ
πάνυ τι ἀναγκαίων ἔμοιγ' ἀκούειν ἐν φροντίδι ποιησάμενος
τῇ μεγίστῃ διεξιέναι, ὧν ἡμῖν ἐς τὰ μάλισθ' ὑπῆρχε μανθά-
νειν ἀνάγκη, καὶ ὧν εὐσεβείας ἕνεκα ἐσπέρας καὶ πρωῖ καὶ
μεσημβρίας ἀκούειν ἥδιον ἔδοξεν ἄν μοι ἢ Κροίσου τοῦ Λυδοῦ
χρυσῶν μοι χοίνικας παρεχομένου, τούτων δ' αὐτὸς τὴν μνή-
μην λήθης μακροῖς πυθμέσιν ἐκάλυψεν, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ αὐ-
τὸς ἦν ὁ προοίμια τῶν σφειτέρων πεπραχῶς διηγήσεων τὰ τῆς
ἐκκλησίας ναύαγια, ὅτι τῶν πατρίων νομίμων τῆς εὐσεβείας
ἐπίπροσθεν τὰ τοῦ Παλαμᾶ καινά τε καὶ ἑκθεσμα παρεισρέ-
οντα πεφώρακε δόγματα, καὶ ταύτην ἐπεικῶς αἰτίαν τιθέμε-
νος τῆς τε τῶν πολιτικῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον πραγμάτων ἀνατρο-
πῆς καὶ ἅμα τῆς ἐντεῦθεν ἀκουσίου φυγῆς ἑαυτοῦ. καὶ
τίνα γὰρ ἄλλην ἐχορῆν σε συναγαγεῖν ἱστορίαν, βέλτιστε φί-
λων, ἔφασκον, Ἀγαθάγγελε; τίνα δ' ἄλλην κρείττω καὶ τι-
μιωτέραν ταύτης ᾧήθης ἐμοὶ κομιεῖν ἀφήγησιν ἔξωθεν, καὶ

praeterfluens, in quo flumine Alexander Magnus solo eius adspectu
cupiditate incensus sese lavasse dicitur.

Quum vero ille huiusmodi plura referre mihi vellet, equidem
eum prohibebam et narrationis huius continuatione incisa ab eo pete-
bam, ut ad sermonem reversus responderet mihi interroganti de patri-
archis et episcopis, qui illas provincias ratione sanctorum gubernandi
atque administrandi munus sortiti essent. homini autem valde oblivio-
nem in opprobrium verti, quod res quidem non ita mihi auditu ne-
cessarias narrare tam enixe studeret, memoriam autem earum rerum,
quae nobis maxime cognoscendae essent et quas pietatis causa vespera
et mane et meridie audire dulcius mihi videretur quam si Croesus Ly-
dus auri mihi modios largiretur, oblivione profundissima obruisset,
quasi non ipse esset is, qui initium suarum narrationum ab ecclesiae
nafragiis duxisset, quod pro patrii religionis institutis Palamae nova
atque illegitima dogmata irreperere vidisset idque ipsum pro causa con-
versionis rerum publicarum in deteriore conditionem suaeque invo-
luntariae fugae habuisset. „quamnam vero aliam, inquam, optime
amicorum Agathangele, debebas colligere? quam aliam narrationem hac

ἄμα τῶν ὀρθοδόξων τοῖς ἐνταυθοῦ πατριώταις ἡδονῆς τῆς
 βελτίστης ἐφόδια, λίαν ἐφιεμένοις ἅπασι μαθεῖν ὅπως κάκει-
 νους ἢ φήμη τῶν ὧδε συμφορῶν τῆς τοῦ θεοῦ διέθηκεν ἐκ-
 κλησίας, γραφαῖς τερατώδεσι τῶν ἐνταῦθα δυναστευόντων
 5 τοὺς πανταχῆ τῆς οἰκουμένης εὐσεβεῖς ἐπειγομένων ἕξαπα-
 τῶν, καὶ φιλονεικούντων τὴν πανταχόθεν ἑταιρείαν τε καὶ
 ὁμολογίαν τῆς τοιαύτης κακίας οἷόν τι καρποῦσθαι τρόπαιον.

Ταῦτ' ἐμοῦ γε διεξιόντος, ὑπολαβὼν ὁ Ἀγαθάγγελος, 8
 ἐμοὶ δὲ βέλτιον, ἔφησε, δέδοκται, θεία μοι κεφαλή, τελευτῶ-
 10 τός μοι τοῦδε τοῦ λόγου διεξελθεῖν εὐθὺς ἀπολαβόντι χωρὶς
 ἐκεῖνα, μηδενὸς τοῦ συγχεῖν δυναμένου σφίσιν ὅλως συνυπακου-
 μένου, ὅπως ποτ' ἐπὶ νοῦν εἰληφότε διεστάναι τῶν καθόλου καὶ
 κοσμικῶν ἀπλῶς εἰπεῖν τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, καὶ
 ἰδίαν μὲν εἶναι ταυτηνὴν πραγματείαν ἰδίαν δ' ἐκείνην, καὶ
 15 ἄλλων ἑκατέραν ὡς τὰ πολλὰ καὶ οὐ τῶν αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ
 σὺ διπλοῦν ἀνθ' ἀπλοῦ τὸν πόνον ἀναδέχεσθαι εἴλου, καὶ ἂ
 τὸν αὐτὸν ἐν ἑκατέροις συμπύπτει γίνεσθαι χρόνον βίβλω μιᾷ
 συντιθέναι σοι δέδοκται, οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς οὐδαμῆ γε ὀκνή-
 σαιμι τὰ τῆς αὐτῆς ἐν ταύτῃ περιόδου διεξιέναι συλλήβδην,
 20 ἐπεὶ καὶ τρόπον ἕτερον πρότερον (εἰρήσεται γὰρ τάληθές)
 ἐδεδίειν μάλα αὐτὸς ἐκείνως διεξιέναι, καὶ μιγνύων τοῖς τοι-

praestantiorem atque pretiosiore putabas mihi extrinsecus afferre posse? quod aliud pulcherrimae voluptatis adiumentum nostris popularibus orthodoxam hic fidem tuentibus? qui quidem cuncti vehementer cupiant scire, quomodo tantae calamitatis, quanta dei ecclesia afflicta est, fama illorum animi affecti fuerint quum scriptis monstrosis ii, qui tum dominabantur, pios homines toto orbe terrarum in fraudem inducere anniterentur omniumque societatem atque consensum quasi tropaeum quoddam tantae improbitatis sibi parare ambitiose studerent.

Quod quum ego dixissem, Agathangelus sermonem excipiens: „mihi, inquit, melius visum est, o divinum caput! in fine huius narrationis illa seorsim pertractare atque persequi, ubi nihil prorsus, quod res confundere atque turbare posset, subaudiendum esset; qua quidem in re sic fere statuebam, historiam universalem et secularem, ut breviter dicam, differre ab historia ecclesiastica et utriusque descriptionem peculiarem atque separatam esse, utramque diversas plerumque res, non easdem complecti. quum autem tu duplicem laborem pro simplici in te suscipere volueris et quae eodem tempore in utroque genere eveniant, una comprehendere scriptione constitueris, ne ego quidem ullo pacto res eodem temporis spatio gestas coniunctim persequi dubitaverim, ut qui iam antea ut verum tibi dicam, res ista ra-

οἷσδε τὰ μὴ τοιάδε τὴν σὴν ἀκοὴν ἀποκναίειν, καὶ ταῦτα
 νῦν οὕτω λύπης ἔχοντος ἄλλως, ὅτε μάλιστα πάντων ἅπαντ'
 ἐκεῖνα μνήμης ἀπάσης ὅπισθε ποιεῖσθαι οὐκ ἔστιν ὄθεν οὐ
 καὶ ὅπως οὐ βεβούλημαι, οἷς βάρους ἐνέστακται πρόφασις
 ὁπωσοῦν καὶ ὄθεν οὐν. νῦν δ' ἐπειδὴ σοί γε τοῦθ' ἥδιον 5
 ἐκείνου πολλῶ μανθάνω δοκεῖν, ἄσμενος καὶ γὰρ λοιπὸν ἀντίκα
 μάλα τὴν σὴν τῆς ἐμῆς ἀνθαιρήσομαι βούλησιν. καὶ τί γὰρ
 ἄλλο τῶν ἄλλων δόξειεν αὐτῷ εὐδαιμονέστερον ἔμοιγε νῦν ἢ
 σοί γε τὰ τοιαῦτα χαρίζεσθαι τῶν διηγημάτων, ὧν ἐμοὶ μὲν
 ῥᾶον οὐδέν, σοὶ δὲ βέλτιον οὐδέν. 10

¶ Ἀλλὰ γὰρ ὁ ἐταῖρος ἡμῖν Ἀγαθάγγελος τοιαῦτα μὲν
 ὑπὲρ ὧν σεσιάπηκεν ἀπολελόγηται, τοιαῦτα δὲ ὑπὲρ ὧν φθέγ-
 ξαιτ' ἂν εἰς τοῦπιόν τῆς διηγήσεως ἐπηγγέλλετο, τῶν μὲν
 προτέρων σμικρὰ ἐπαναλαμβάνειν διὰ τὸ ἤδη εἰρησθαι τὰ
 πλείω, τοῖς δ' ἐπιούσι τῶν ἀναγκαίων μηδὲν ὑπισχνούμενος 15
 παραλείπειν. ἐντυχεῖν μὲν οὐν ἔλεγε καὶ τῶν μερικωτέρων
 ἐπισκόπων ὅσοι καθ' ἃς αὐτὸς περιῆει κόμας καὶ πόλεις
 f. 100 a. ἐτύγχανον ὄντες, ἐντυχεῖν δὲ ἡ μάλιστα δὴ πατριάρχαις αὐτοῖς,
 Γρηγορίῳ τε δηλαδὴ τῷ Ἀλεξανδρείας καὶ Ἰγνατίῳ Ἀντιο-
 χείας, καὶ τρίτῳ ὃς πρὶν ἢ Λάζαρον τῆτες ἐκεῖσε ἀφῖχθαι, 20
 τὸν πατριαρχικὸν Ἱεροσολύμων διεῖπε θρόνον· τὸ γὰρ τοί γε
 ὄνομα ἐλελήθει με τοῦ ἀνδρός. ἐντυχεῖν δ' οὐν ἐν διαφόροις

tione exponere valde veritus sim, ne diversarum rerum conglutinatione
 tuas aures obtunderem, ubi quam maxime,
 quodcunque vel minimae molestiae quacunque ex causa efficiens esse
 posset, id ab omni commemoratione sciungere non potui non in ani-
 mum inducere. nunc vero quum tibi multo gratius hac ratione, quam
 illa, res enarrare videri cognoverim, lubenter iam tuum consilium meo
 antepo nam. quid enim aliud mihi nunc praestantius videri potest,
 quam tales tibi narrationes proponere, quibus nihil mihi facilius, tibi
 nihil melius est.

Haec igitur posteaquam Agathangelus amicus de iis, quae si-
 lentio transisset, ad suam defensionem protulit, de iis quae insequenti
 narratione relaturus esset, professus est, se pauca tantum ex priori-
 bus recepturum esse propterea quod maiorem partem iam exposuisset,
 deinde vero nihil, quod necessarium esset, se omissurum promisit.
 convenisse igitur se dicebat praeter particulares episcopos, quos in
 singulis vicis urbibusque offendisset, praesertim ipsos patriarchas, Gre-
 gorium, patriarcham Alexandriae, Ignatium Antiochiae, tertium eum,
 qui Hierosolymis patriarchicum solium obtinuit ante Lazarum, qui hoc
 anno eo venit; nomen autem viri me fugit. convenisse se igitur alium

ἄλλοι' ἄλλῳ τοῖς τόποις, ἔνθα καὶ τὴν διαίτην ἕκαστος ἔτυχε
 τηρῆκαυτα ποιούμενος. καὶ τὰ μὲν πρῶτά φησιν ἐπιτωθά-
 ζειν ἐκείνους καὶ διαλοιδορεῖσθαι οἱ, καὶ οἷον εἰρωνευομέ-
 νοις εἰοικέναι καὶ ἀποσειομένοις ὄλοσχερῶς τὴν αὐτοῦ συν-
 5 διαίτησιν, ἰδίᾳ μὲν ἕκαστον, ἐπ' ἴσης δ' ὥσπερ ἐκ κοινοῦ συν-
 θήματος ἅπαντας διὰ τὸν τοῦ πατρίου δόγματος ἐντεῦθεν
 ῥαγέντα κλύδωνα. οὕτως ὀξέως ἐπέδραμεν ἡ φήμη ῥυεῖσα,
 καθάπερ ἀγρίου πνοή τις ἀνέμου, Αἴγυπτόν τε καὶ Συρίαν καὶ
 Κιλικίαν καὶ πᾶσαν εἰπεῖν οἰκουμένην, ὅπου περ ἂν Χριστιανῶν
 10 λάχοιεν δῆμοι τὴν οἴκησιν ἔχοντες, τῶν τοῦ Παλαμᾶ παρα-
 νόμων καὶ νόθων δογμάτων, καὶ οὕτως, ἀνώνυμος ὢν ὁ τα-
 λαίπωρος πρότερον, διαβόητος ἐπὶ κακίᾳ γέγονεν ὕστερον·
 ποιεῖν γάρ φησι περιβοήτους οὐ δεξιᾶν προᾶξιν μόνον, ἀλλὰ
 καὶ κακίαν νικῶσαν πονηρῶν εὐδοκίμησιν. ἐπεὶ δ' ἀναλαμ- 5
 15 βάνων ἄνωθεν ἐκεῖνος ἕκαστα διήκει ἕκάστοις ἕκασταχοῦ, τὰ τε
 ἄλλα καὶ ὡς τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς εἶη περιθάλλων γνώμην
 αὐτοῖς εὐσεβείας ἕνεκα, καὶ ὡς διὰ τὸν τοιοῦτον ζῆλον φυ-
 γὰς τῆς πατρίδος γένοιτο, καὶ ὡς ὁ τοιοῦτος ἐντεῦθεν ἐλαύ-
 νων τρόπος ἐς τοὺς ἀήθεις αὐτῷ πλανᾶσθαι δράσειε τόπους,
 20 — ἐπεὶ οὖν ταῦτά τε καὶ ἄλλα ἄλλοις ὁμοίως διετέλει λέγων,
 ὅποσα κοινῇ καὶ καθ' ἕκαστα βέβαιον ἅπασιν εὐσεβείας αὐ-
 τὸν ἐγνωρίζεν ἀθλητὴν, ἣν οὐδεὶς οὐθ' ὧ μὴ τῆς πρὶν αἰφνι-
 δίου σκληρότητος μετέμελεν, οὐθ' ὅς οὐκ ἠσπάζετό τε καὶ

alio loco, ubi suam quisque tunc temporis sedem fixisset. atque pri-
 mum quidem ait se conviciis et calumniis ab illis exagitatum esse;
 eos et singulos et cunctos pariter veluti ex composito irradientium se
 suamque societatem penitus aversantium prae se tulisse speciem pro-
 pter patrii dogmatis fluctus hic coortos. tam̄ acriter saevae tempe-
 statis instar Aegyptum, Syriam, Ciliciam totumque fere orbem terra-
 rum, ubi Christianorum populi sedes sortiti sunt, pervasit fama spu-
 riorum et illegitimorum Palamae dogmatum, quo factum est, ut miser
 iste, qui antea obscurus erat, improbitate iam inclytus esse inciperet.
 „gloriam enim, inquit, non solum dextro atque prudenti facinore ac-
 quiri, sed etiam malorum improbitate virtutem superante.“ quum au-
 tem ille rebus altius repetitis singulis singula referret inprimisque iis
 exponeret, se eandem, quam ipsi, sententiam ferventer pietatis causa
 amplecti et ob ipsum hoc ardens studium extorrem a patria vivere ac
 tali sentiendi ratione ductum insueta et insolita loca oberrare — ubi
 haec atque alia eiusmodi aliis enarravit, quibus universe atque singil-
 latim se omnibus constantem religionis propugnatorem probavit, tum
 quidem nemo erat, quem non temere antea conceptae acerbitalis poe-

ἀντεφιλοτιμεῖτό οἱ καὶ τὰ πιστὰ τῆς περὶ τὸ σέβας ἀληθοῦς
 ὁμονοίας περιφανῶς ἀντεδίδου, ὡς τηρικαῦτα καὶ τὸν Ἀντιο-
 χείας ἔγγραφον ἑαυτοῦ προενεγκεῖν τόμον, ὁμολογίαν μὲν τῆς
 ὀρθοδόξου καὶ κοινῆς ἡμῶν ἔχοντα πίστεως, ἐκτέμνοντα δὲ
 Παλαμῶν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ὡς νόθα καὶ βέβηλα πα- 5
 ρεισάγοντα δόγματα, τόμον ἐκεῖνον δηλαδὴ ὃν ἐν Βυζαντίῳ
 συνειτετάχει παρῶν καὶ ἀκούων καὶ συναγωνιζόμενος Ἰωάννη
 τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς γε ἄμφ' αὐτὸν ἐπισκόποις, τὸ ἰσχύειν
 ἔχουσι τέως ἕκ τε τῆς ἀληθείας ἕκ τε τοῦ μὴ παρεῖναι τὸν
 ἀντιβαίνοντα Καντακουζηνόν, ὅτε δὴ καὶ πρῶτον ἐπιφνεῖσαν 10
 τῷ καθαρῷ ληϊῷ τὴν νόσον ἐκείνην ἕξ αὐτῆς ἔδοξε τέμνειν,
 ὡς ἔλεγε, βλάστης. τοῦτόν φησιν ἀνελίττειν τε ἐκεῖνον, καὶ
 ἅμα τὰς ὑπογραφὰς τῆς ὁμοφροσύνης δεικνύειν τῶν ὅσοι
 τῆς ἐπαρχίας ἐκείνου τυγχάνουσιν ὄντες ἐπίσκοποι καὶ πρεσ-
 βύτεροι, καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως λογάδων τὰς γνώμας ἦσαν συγ- 15
 κείμενοι. " τοῦτοις ὁμόφρονος καὶ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἔλεγε
 πεπειραῖσθαι προέδρου σὺν γε τοῖς ὑπ' αὐτῷ παντάπασιν ἐπι-
 σκόποις, καὶ ἅμα τοῦ τηρικαῦτα τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἐκ-
 κλησίαν διέποντος. καὶ ἀπλῶς ἔφασκεν εἶναι μηδένα ᾧ τὸ
 ἐπιτιμῶν Βυζαντίοις τῆς ἐν τοῖς οὕτως ἀκινήτοις εὐκολίας 20
 οὐκ ἦν ἀνὰ στόμα. τὸν δ' Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς φυσικῆς
 ἐθαύμαζε μάλα συνέσεως, βεβηκὸς ἐχούσης τὸ ἐμβριθές, καὶ
 οὔτε πρὸς ἁωρίαν φιλοτιμίας ὀραδίως ἐλαννόμενον, οὔτε μὴν

niteret, nemo, quin benigne eum exciperet et certatim honoraret ac verae fidei concordiae manifesta pignora daret. tum etiam Antiochiae patriarcha scriptum tomum protulit, qui consensionem orthodoxae et communis nostrae fidei continebat, Palamam vero ut spuria et profana dogmata inducentem ex dei ecclesia eiiciebat — tomum scilicet illum, quem composuerat, quum Byzantii audiret et adiuvaret Ioannem patriarcham eiusque episcopos, qui aliquandiu superiores erant ob veritatis vim, quam defendebant et quod non aderat, qui iis se opponeret, Cantacuzenus, eo nimirum tempore, quo pestem istam in puro agro primum succrescentem cum ipso germine exstirpandam esse decretum est. hoc tomo evoluto eum ait ostendisse etiam subscriptiones unanimitatis omnium illius provinciae episcoporum et presbyterorum atque aliorum lectissimorum virorum, qui in eadem sententia starent. eodem sensu praeditos et Alexandriae praesulem cum omnibus episcopis ei subditis et eum, qui tum Hierosolymorum gubernabat ecclesiam, se expertum esse dixit atque omnino neminem fuisse, cui non reprehensio Byzantinorum, quod in rebus tam immutabilibus tanta levitate essent, in ore semper fuisset. Alexandriae autem praesulem

πρὸς ἰδιωτικὴν ἀφωγίαν ἐξ ἀμαθίας μακροῦς συστελλόμενον,
 ἀλλὰ πρακτικαῖς ὁρμαῖς ἐς τὸ πάνυ τι ἐμμελὲς εὐφρῶς πως
 ἀναρρῶννύμενον. τὰ τ' οὖν ἄλλα τὰνδρὸς ἐθαύμαζε μεμνημένος
 ἐκεῖνον, καὶ ὅτι τὸ οἶεσθαι εἰδέναι πολλοῖς καὶ τῶν οὐδὲν αἰ-
 5 σχόντων πρὸς γε τὸ εἰδέναι γίνεσθαι ἐμποδῶν ἔλεγε, καὶ τοῦτ'
 εἶναι πάντως ὃ μικρὸν εἶναι δοκοῦν μεγάλα καὶ πόλεις καὶ
 οἴκους δύναται βλάπτειν, ὡς ἐκ βραχέος σπινθῆρος ἀρχόμε-
 νον, οὗ τὸ νεμόμενον οὐκ ἂν ποτε σταίῃ τῆς αἰ νεωτερι-
 ζούσης φλογὸς κινουμένης, ὁπότε τραπέζης ῥαστώνῃ ἢ τῆς
 10 ὕλης δίδωσι πολυτέλεια. ἐντεῦθεν ὅρια ῥίπτοῦνται πατρίων
 κανόνων, παιοῦνται θεσμά, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδὲν τῶν καλῶν
 ὃ δύναται μένειν ἔστώς, καὶ αὖ οὐκ ἔστιν οὐδὲν τῶν κακῶν
 ὃ μὴ δύναται τὴν ἀλήθειαν ἐξορχεῖσθαι. μοναρχία μὲν οὖν
 οἰήσεως αὐτονομία στρατηγουμένη καὶ γνώμης ὀρέξεσι δημα-
 15 γωγουμένη τί μὲν ἂν τῶν ὑγαινότων ἐργάσαιτο, τίνας δ'
 ἀπόσχουτ' ἂν τῶν ἐρεθιζόντων ἐπὶ τὰ χεῖρω; πολλοῦ μὲντ'
 ἂν δεήσειε σώζεσθαι τὴν πολιτείαν ἐκείνην, καὶ μὴ καθάπερ
 ἀκνβέρονητον πλοῖον διαποντίοις χειμῶσι πρὸς τοὺς ἐσχάτους
 κινδύνους ἐλαύνεσθαι, τοῦτο δὲ τὸ τῆς Βυζαντίων ἴδιον ἄνω-
 20 θεν ὡς τὰ πολλὰ πολιτείας. καὶ οὐκ ὀνειδίζω λέγων τὰς τύ-
 χας ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦτο καὶ πλείους σκοποῦντες ἄνω-

valde admirabatur ob naturalis prudentiae copiam cum gravitate atque
 constantia coniunctam, ut non facile ad intempestivam ambitionem
 compelleretur neque vero ad rudem quandam atque incultam tacitur-
 nitatem propter magnam inscitiam demitteretur, sed rerum usu firma-
 tus convenientiam quandam admodum decoram prae se ferret. ma-
 xime vero, quum huius viri mentionem faceret, hoc dictum eius ad-
 mirabatur: multis hominibus iisque alioqui non imprudentissimis, quod
 se scire arbitrarentur, id ipsum, quominus scirent, impedimento esse;
 hoc quidem leve videri, attamen magna incommoda et urbibus et do-
 mibus facessere posse veluti et scintillula exortum, quae incendio us-
 que insolentiore exsuscitato non desineret omnia depascere, simul at-
 que materiae larga copia facile nutrimentum subministraret. „inde,
 inquit, regulae atque normae a patribus constitutae disiiciuntur, leges
 proculcantur nihilque est boni atque honesti, quod suo statu manere
 possit, nihil mali atque improbi quod veritatem insultare nequeat.
 regnum igitur opinionis licentia gubernatum et arbitrii libidinibus agi-
 tatum — quid frugi faciet? qua re abstinebit, quae ad peiora incitare
 possit? tantum abest, ut talis civitas salva atque incolumis esse pos-
 sit, ut veluti navis sine gubernatore maris tempestatibus in extrema
 discrimina praecipitetur. haec vero propria est conditio civitatis By-
 zantinae inde usque ex superioribus temporibus. neque vero hanc

Δεν εὐρίσκομεν ἐκεῖσε, μὴ μόνον τῶν δημοσίων πραγμάτων,
 ὅτι μὴ πολλῶ γε δήπου μάλιστα τῆς εὐσεβοῦς ἐκκλησίας τὰ
 ὀλισθήματα. ἢ γὰρ ἐκεῖ τὴν γένεσιν ἴσχει τὰ χεῖρω, κάκει-
 δεν ὡς ἐπὶ πρᾶνοῦς ἐπιρρέοντα πονηρῶν ἐς τὰ μάλιστα πρα-
 γμάτων καὶ τὰς ἄλλας ῥαδίως ἐμπύμπλησι πόλεις· ἢ καὶ 5
 ἄλλοθεν ποθεν σκιωδῶς ἐπεισχωμάσαντα τὴν πῆξιν αὐτόθι
 μονιμοτέραν λαμβάνει καὶ δημόσιον τὸν χρωματισμὸν ἀνα-
 δείκνυσι τῆς κακίας. διό μοι θαυμάζειν περίεστιν, οὐκ εἰ
 γέγονέ τι παράλογον, ἀλλ' εἰ μὴ πᾶν ἐκεῖ τὸ γινόμενόν ἐστι
 παράλογον. ἡμεῖς δ' ἐνταυθοῖ μῆτε περισσὰ τὸ παράπαν ζη- 10
 τοῦντες σοφίζεσθαι κατὰ γε τὴν περιττὴν καὶ εὐτεχνον ταύ-
 την σοφίαν, μὴθ' ἑαυτοὺς τῶν θείων μᾶλλον δικαιοῦν πατρίων
 f. 101 a. διαπληκτιζομένους ἐν ἡ διαλέξεσιν ἄμετρα τὸν καινότερον τρό-
 πον, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἄνωθεν εὖ γεγραμμένοις ἐμμένοντες δόγ-
 μασι, τὰ δὲ σιγηθέντ' ἀναξαίνειν μηδαμῆ μηδαμῶς ἀξιούντες 15
 μηδ' ἀναλύειν ἀκαίροις πειραῶσθαι συλλογισμοῖς, ἡμεῖς τε οἱ
 ποιμαίνειν ἐνθάδε λαχόντες πνευματικῶς τὸν μακρὸν ὀδεύο-
 μεν βίον, καὶ τὸ πνευματικὸν ἡμῶν ὁμοίως ἄγομεν ποιμνιον
 ὑπὸ κυβερνήτῃ τῷ μόνῳ πάντων δημιουργῷ καὶ Θεῷ, πολυ-
 θείας δὲ καὶ ἀθείας Παλαμικᾶς, μᾶλλον δ' ἐνσάρκου οἰκονο- 20
 μίας ἀθέτησιν, ταῦτόν δ' εἰπεῖν ἐκκλησίας ἀπάσης καθάπαξ
 ἀνατροπὴν οὐτ' ἐδεξάμεθα οὔτε μὴν δεξαίμεθ' ἂν ποτε, κἂν

sortem simpliciter reprehensam volo, sed quod etiam eam ob causam,
 si longius respicimus, non modo publicarum rerum plurimas calamita-
 tes reperimus, sed omnium maxima ipsius pie ecclesiae infortunia.
 aut enim Byzantii mala gignuntur atque inde quasi in primum efflu-
 entia calamitosissimis rebus etiam reliquas facile implent urbes, aut
 aliunde obscure et adumbratim illata ibi fundamentum firmiter nancis-
 cuntur et palam improbitatem quasi vividis coloribus indutam osten-
 dunt. quare mihi mirari subit non si quid ibi rationi inconueniens
 incidat, sed si non, quidquid geritur, a ratione abhorreat. nos autem
 hic, qui non supervacaneum quid secundum supervacaneam hanc et
 artificiosam sapientiam argutari

sed in dogmatis antiquitus bene scri-
 ptis permaneamus neque, quae silentio involuta sunt, refricare aut ine-
 ptis ratiocinationibus expedire conemur, nos, dico, quibus hic pasto-
 rum munus obtigit spiritu aliter longam vitam degimus et gregem no-
 strum spiritualem eodem modo regimus sub gubernatore, universitatis
 rerum solo opifice atque deo, polytheismum autem et atheismum Pala-
 mae, magis vero extinctionem mysterii incarnationis dei vel quodidem
 est, totius ecclesiae planam conversionem non probavimus neque un-

ἐχθροὶ μυριοὶ μυρίων ἔμπροσθεν ἰστώσι θανάτων σκευὴ καὶ
 μηχανήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν Παλαμᾶν, καὶ ὅσοι ταῦτα φρονοῦ-
 σιν αὐτῷ, μετὰ τῶν αὐτοῦ τοιούτων δογμάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς
 ὅπως ποτ' ἐν θεᾷ κατέστημεν, τῷ αἰωνίῳ παραπέμπομεν ἀνα-
 5 θέματί τε καὶ πυρί. τούτων δ' ἀκριβῆ τὴν παρούσασιν ἔχεις
 τε καὶ ἔξεις αὐτός, διῶν τὰς ἐνταῦθα πόλεις καὶ χώρας
 Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας Φοινίκης τε καὶ Συρίας, καὶ ὅσα
 περὶ ταύτας οἰκοῦσι γένη Χριστιανῶν, ὅπως ἐν μέσῳ τῶν
 ἀσεβῶν καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχόντων οἰκοῦντες, καὶ ἄλλο-
 10 τρείοις δουλεύοντες ὄπλοις, ὅμως τῇ τῶν ὧδε στοιχοῦντες ἐπι-
 σκόπων διδασκαλίᾳ τὸ πάτριον σέβας ἀεὶ τοῖς ἱεροῖς νέμουσι
 δόγμασι. μηκύνοιμεν δ' ἂν εἰ λέγειν ἐθέλοιμεν ἅπαντα ἐφεξῆς
 ὅσα τε ὁ θεὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐπ' ἐμοῦ διεξήκει, καὶ ὅσα ἄλλοι
 ἄλλως ἀλλαχῆ καὶ πανταχῆ, τῆς ὁμοίας ἐχόμενα τάξεώς τε
 15 καὶ εὐλαβείας.

Ἐξαιτίαν δ' οὖν ὅμως ἡμεῖς ἐν ἐκείνοις διατετριφότες τοῖς 8
 τόποις, ἔπειτα πλήρῃσι τοῖς ἰστίοις ἀναχθέντες ἐκ Κιλικίας
 δευτεροαῖοι ἐς Κύπρον τὴν νῆσον κατήχθημεν, ἐνθα δὴ καὶ
 πολὺν διατρίβειν ἐγνώκειν ἔγωγε χρόνον διὰ τε τᾶλλα τῶν
 20 τῆς νήσου καλῶν καὶ τὴν γε ἔννομόν τε καὶ φιλόξενον πολι-
 τείαν, καὶ μάλιστα πάντων διὰ τὴν τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀν-
 δρὸς ὁμιλίαν, Γεωργίου φημί τοῦ Λαπίθου, ᾧ οὐκ εὐθύς

quam probabimus, si etiam hostium innumerabilis multitudo quarum-
 libet mortium instrumenta et machinas nobis protendat, sed et ipsum
 Palamam et qui cum eo sentiunt cum dogmatis suis, quae nos quoque
 quando vidimus, aeternae execrationi et igni mandamus." horum ver-
 borum accurata documenta invenis atque invenies, si urbes atque re-
 giones Aegypti et Arabiae, Pheniciae et Syriae et quae in iis incol-
 lunt gentes Christianorum peragrare velis, quae quamquam habitant
 inter impios impuroque ore praeditos atque alienis armis subiectae
 sunt, tamen doctrinam talium episcoporum sequentes reverentiam a
 patribus traditam nunquam non sanctis attribuunt dogmatis. longum
 est, omnia enarrare, quae divinus ille vir mecum communicavit et
 quae alii alias aliter mihi referebant ad eundem ordinem atque pieta-
 tem pertinentia.

Sex per annos quum in illis locis fuisset, ex Cilicia velis
 passis in altum delati secundo die ad insulam Cyprum appulimus, ubi
 longum tempus commorari constitueram quum ob alia, quae praebet
 insula commoda, tum quod rei publicae administratio praeclare legi-
 bus temperata est et oppido hospitalis, maxime vero eo consilio, ut
 Georgii Lapithae, viri illius sapientissimi consuetudine uterer, quem

ἀποβάς τῆς νεῶς ἐντετυχήκειν αὐθήμερόν· οὐ γὰρ πλησίον
 ἐκεῖ που τὴν οἴκησιν εἶχεν, ἀλλὰ δυοῖν ἡμέραιν τοῦ λιμένος
 ἀπέχουσαν εἰς ὃν ἡμεῖς τηρικαῦτα ἐσεπελεύκειμεν. Ῥοδοῦ
 μὲν γὰρ ἐκείνης τῆς νήσου μείζων ἐστὶν ἢ Κύπρος, καὶ ἅμα
 οὐ κατ' ἐκείνην ἀλλ' ἐπιμήκης τὸ σχῆμα· μεταξύ δ' αὐτῆς 5
 ὄρος ἐστίκει, τὴν κορυφὴν ἐς ὕψος ἀνάγον μακρόν. Ὀλυμπος
 καλεῖται τὸ ὄρος, ἐξ οὗ καὶ πηγαὶ ποταμῶν ἀποβλύζουσι
 τρεῖς, ὧν ὁ μείζων καλούμενος Λάπιθος κάτεισι τέμνων καὶ
 περιρρέων τὴν Λευκωσίαν οὕτως καλουμένην χώραν, καὶ
 ἀποπτύων τὸ ῥεῖθρον παρὰ τὴν ἐς ἄρκτον βλέπουσαν θά- 10
 λασσαν. τούτου παρὰ τὰς ὄχθας ἔτυχεν ἔχων ἐκεῖνος τὴν
 οἴκησιν, διὸ καὶ Λαπίθης ἔκ γε τοῦ ποταμοῦ καὶ αὐτὸς ὅπως
 ποτὲ παρωνόμασται. γνοίη δ' ἂν τις εὐθύς κακὴ μόνης τῆς
 περιφανείας τε καὶ τοῦ μεγέθους τῶν οἰκιῶν καὶ ἐπαύλεων
 1. 101 b. τοῦ ἀνδρός, καὶ πρὶν εἰς ὄψιν ἵεναι αὐτοῦ, " μὴ τῶν ἀγενῶν 15
 εἶναι καὶ τῶν πολλῶν ἓνα, ὅτι μὴ τῶν πᾶν τι λίαν ἐνδόξων
 καὶ πρώτων τῆς νήσου· γνοίη δ' ἂν μᾶλλον ἐκ τοῦ τρόπου
 καὶ τῆς ἄλλης τοῦ βίου σεμνότητος. ἔορται γὰρ καὶ πανη-
 γύρεις ἱεραὶ τὴν οἰκίαν ἐκείνην ἐκόσμου, καὶ χορηγίαι τῶν
 δεομένων δαψιλεῖς. τῶν γε μὴν συχνὰ περιαιγομένων ἐκεῖ 20
 Χριστιανῶν αἰχμαλώτων μεγίστην ἐποιεῖτο προμήθειαν, αὐ-
 τὸς τε παρέχων ἀφθόνως τὰ μείζω καὶ τελεώτερα τῆς τού-
 των ἐλευθερίας, καὶ ἅμα τοὺς ἄλλους ὀτρύνων διδασκαλίας

quidem e navi egressus non statim eodem die convenire potui. non enim in propinquo habebat sedem, sed duorum dierum iter intererat inter eam atque portum, in quem tum incurrimus. Cyprus enim maior est insula Rhodo neque eadem, qua illa forma, sed oblonga. in media autem insula mons est, qui culmen ad magnam altitudinem effert. Olympus appellatur ex eoque trium fluviorum fontes profluunt, quorum maximus, cui Lapitho nomen est, Leucosiam regionem, quae dicitur, secernit atque circumfluit fluctusque in mare, quod in septentriones spectat, emittit. ad huius fluminis ripas ille domicilium habuit, quapropter etiam ipse Lapithes ex flumine cognominatus videtur. statim vero quis ex sola specie atque magnitudine aedificiorum atque stabulorum etiam antequam in hominis ipsius aspectum venerit, facile cognoscet. eum nequaquam unum esse ex ignobilibus atque plebeiis, sed ex clarissimis atque primoribus insulae. idem magis etiam cognoscet ex vitae eius dignitate atque gravitate. festa enim et sacri conventus atque summa in inopes liberalitas illam domum ornant. Christianorum autem captivorum, qui crebro ibi circumducebantur, maximam habebat curam, quum et ipse largiter maiorem atque melio-

τῶν θεῶν γραφῶν. ἔργον γὰρ αὐτοῦ σπουδαιότατον μάλι-
 στα πάντων ἱεραῖς ἐκκλησίαις ἀθροιζομένους Χριστιανούς
 διδάσκειν τὰ τε ἄλλα τῆς εὐσεβείας νόμιμα, καὶ πρὸς γε
 φροντίδα ποιεῖσθαι τῶν δεομένων μεγίστην, ὡς εἶναι δι' ἐκεῖ-
 5 νον πᾶσαν ἐκείνην τὴν νῆσον ἐλέου καὶ πίστεως στάδιον, καὶ
 μάλιστα πάντων αἰχμαλώτων ἐλευθερίαν. εἰσὶ γε μὴν καὶ 9
 αἱ τοῦ ῥηγῶς περὶ τοὺς τόπους ἐκείνους ἐπαύλεις καὶ διαί-
 ται, καὶ αἱ τῶν οἰκῶν ἐκείνου λαμπρότητες πάνν καλαὶ
 διὰ τὸ χαριέστερον εἶναι τῆς νήσου τὸ μέρος ἐκεῖνο ἄερός
 10 τε ἔνεκα καὶ ἅμα θέσεως ἄλλης καὶ ῥαθυμίας τῶν τόπων.
 διὸ καὶ τοῦ σχεδὸν ἐσεφοῖτα θαμὰ παρ' αὐτὸν ὁ Λαπίθης
 Γεώργιος, καὶ σφόδρα κομιδῇ πολλῆς ἀπέλαυε τῆς ῥηγι-
 κῆς αἰδοῦς καὶ τιμῆς διὰ τε τὴν ἄλλην σεμνότητα, καὶ ἦν
 ἐκέκτητο μάλιστα πάντων σοφίαν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς οὐ μετρίως
 15 τῆς Λατίνων μετέσχε φιλοσοφίας ὁ ῥήξ, καὶ δι' αὐτὸ γε τουτὶ
 πολλοὺς μὲν ἀμφ' αὐτὸν τοὺς Λατίνων εἶχε σοφοὺς αἰεὶ, ἦρα
 δὲ μᾶλλον τῆς Γεωργίου μούσης καὶ ὁμιλίας· σοφοὶ γάρ,
 φησί, τύραννοι σοφῶν συνουσία. ἔχων οὖν αὐτὸν ἔχειν ἐπέ-
 20 πειστο καὶ σοφίαν κατὰ ταῦτὸν ἑκατέραν, τὴν τε Ἑλλήνων
 φημί καὶ Λατίνων· δεξιὸς γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα καὶ καθ'
 ἑκατέραν σοφίαν καὶ γλᾶτταν ὁ Γεώργιος ἦν. ταύτη τοι καὶ
 ἠδέως αὐτοῦ ἤκουσε διαλεγομένου συχνὰ τοῖς Λατίνων σο-

rem partem ad eorum conferret libertatem et alios sacrae scripturae
 praeceptis adhortaretur. praecipuum enim et maximum studium in
 eo collocabat, ut Christianos in sacris ecclesiis congregatos quum
 alias religionis leges doceret, tum maxime moneret, inopibus summo-
 pere prospiciendum et providendum esse. quare factum est, ut eius
 opera tota insula misericordiae atque fidei quasi palaestra pateat ibi-
 que maxima sit captivorum libertas. in illis locis sunt etiam regis prae-
 dia sedesque atque splendidissimae eius et pulcherrimae aedes, quod
 illa pars insulae amoeniore gaudet aeris temperie et iucundiore situ.
 quocirca frequenter ex propinquo ad eum veniebat Georgius Lapithes,
 qui summa apud eum reverentia atque honore fruebatur quum propter
 dignitatem tum propter sapientiam, qua omnium maxime praeditus erat.
 rex etiam ipse philosophia Latinorum haud mediocriter erat imbutus;
 sed quamquam ea de causa semper plurimos sapientium Latinorum
 circum se habebat, magis tamen delectabatur Georgii humanitate atque
 consuetudine. „sapientes enim, inquit, tyranni sapientium commercio.“
 eum igitur quum secum haberet, adductus est, ut utramque pariter sa-
 pientiam sibi pararet, Graecorum scilicet et Latinorum. Georgius enim
 peritissimus erat utriusque sapientiae ac linguae. quare audiebat eum
 rex lubenter coram se saepe disputantem cum sapientibus Latinis, quos

φοῖς ἐπ' αὐτοῦ, καὶ τοῖς τῶν συλλογισμῶν ἀποδεικτικοῖς βέ-
 λειν ἐς τὰ κράτιστα βάλλοντός τε καὶ νικῶντος αὐτοῦς, καὶ
 μάλισθ' ὅτε περὶ δογμάτων πατριῶν τῆς θρησκείας ἦν ὁ
 ἀγών· τηρικαῦτα γὰρ πολὺς κατὰ σφῶν ταῖς τῶν θείων
 γραφῶν ἀποδείξεισι ῥέων ἰχθύας ἀφώνους ἀντικρὺς ἔφαινεν. 5
 ὥστε καὶ χαλεπαίνειν ἐνίοι' ἐν τούτοις ὠρμημένον τὸν ὄηγα
 ἔθελγεν αὐθις αὐτὸν τῇ τῶν λόγων σειρῇ καὶ ταῖς τῆς
 ἀληθείας ἀναντιρρήτοις στροφαῖς καὶ περιστροφαῖς. τοιαύ-
 ταις δὴ τισι μεθόδοις τὸ χαλεπαίνόν τε ἀνέστελλεν ἐμμελῶς
 τῆς ὀηγικῆς ἐκείνης ψυχῆς, καὶ τὸ εὐθυμοῦν ἀντεισηγεν ἐπι- 10
 εικῶς. καὶ ἦν ἀπλῶς εἰπεῖν οὐδεὶς τῶν ἀπάντων ὃς οὐ λο-
 γικοῦ παντός ἀγῶνος μεθ' ὑπερβολῆς αὐτῷ τὰ τῆς νίκης πα-
 ρεῖχε τρόπαια, οὐθ' ὅς τις οὐ μάλα ἀξύνετος Ἑλληνικῆς μοῦ-
 10 σης ἦν, οὐθ' ὅστις Λατινικῆς φιλοσοφίας οὐ μάλα τι ἀδαῆς.
 εἶχόν γε μὴν ἔγωγε τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου τὴν φήμην καὶ πρὶν 15
 ἐντεῦθεν ἐκπλεῦσαι, μὴ μόνον ταῖς γραφαῖς ἐντυγχάνων ἐκει-
 νου πολλάκις ᾤδι, ἅς ἐκεῖθεν ἐκεῖνος σοὶ τῶν τε γραμμάτων
 καὶ ἅμα τοῦ φιλικοῦ καθήκοντος ἀμειβόμενος ἔπεμπεν, ἀλλὰ
 f. 102 a. καὶ ἀκούων ἐπαίνους " αὐτοῦ γε μακροὺς ἀπὸ στόματος τῶν
 ὅσοι ἀφιγμένοι ἐκεῖθεν ὑπῆρχον ἐπὶ τὸ πλεῖστον. καὶ ἦν ἐπὶ 20
 μετριάς ἐμοὶ τὸ ἐκείνου συστελλόμενον θαῦμα. νῦν δ' ἐπειδὴ
 γε ἐς Κύπρον ἀφιγμένος παρ' ἐκείνῳ κατέλυνον, διὰ μάλα τι
 σφόδρα μακρᾶς τῆς σπουδῆς τὴν ἐμὴν διὰ σὲ τιθεμένῳ ξε-

syllogismorum argumentationibus quasi telis fortissime impetitos su-
 perabat praesertim quum certamen de cultu patriorum dogmatum in-
 stitutum erat; tum enim fluminis instar scripturae sacrae demonstrationi-
 bus in eos irruens effecit, ut muti prorsus pisces esse viderentur. re-
 gem vero hisce disputationibus interdum in iram compulsus rursus
 verborum venustate et irrefutabili veritatis flexu atque circumversione
 demulcebat. tali igitur ratione regis iracundia placide repressa ad
 tranquillitatem et securitatem animum eius traduxit. neque erat quis-
 quam, ut paucis rem expediam, sive Graecae doctrinae haud imperitus
 sive philosophiae Latinae omnino non expers erat, quin ei ut in quo-
 libet docto certamine multo adversariis superiore palmam daret. hu-
 ius viri famam equidem etiam, antequam hinc navigarem, acceperam,
 quum non solum litteras saepe lectitarem, quibus tuis litteris et offi-
 cio amicitiae respondebat, sed etiam quum laudes eius summas ex ore
 eorum audirem, qui inde huc plerumque venerunt. sed admiratio eius
 apud eum deversarer, cui tua causa hospitii summa erat cura ac dili-
 gentia, tum virum accuratius cognovi et expertus sum; famam enim

νίαν, ἔγνων τε καὶ πεπειράμαι τοῦ ἀνδρὸς τελεώτερον, αὐταῖς
 ἀκοαῖς καὶ αὐταῖς ὕψει ζῶσαν εἰπεῖν καὶ ἔμπνουν τὴν φή-
 μην ἐκείνην ἰδὼν καὶ βεβαιωσάμενος ἐμαυτῷ, καὶ τὰ τῆς
 ἀληθείας ἐνέχυρα πάνυ παρειληφῶς ἐναργῆ, μονονουχί τὴν
 5 φήμην ἐλεγχούσης καὶ διαρρηθῆν ἀποφαινούσης μακροῦ τοῦ
 δέοντος ἐνδεᾶ. μάλιστα δ' ἀπάντων τὴν γνώμην ἐθαύμαζον
 ἔγωγε καὶ τὸ τῆς φιλίας τοῦ ἀνδρὸς τῆς πρὸς σέ. οὔτω γὰρ
 ἐρωτικῶς εἶχε τῶν σῶν συγγραφῶν καὶ βιβλίων ὅσον οὐδ'
 ἀξίως οἷός τ' ἂν εἶην ἔγωγ' εἰπεῖν. αἰεὶ γὰρ ἐπιῶν αὐτῶν
 10 ὅποσα ζητοῦντι παρέσχεν ὁ χρόνος αὐτῷ, πολλῆς αἰεὶ καὶ τῆς
 ἡδονῆς ἐνεπέμπλατο, καὶ πολλὴν περιέφαινε τὰ ἤθη τὴν ἐν-
 δον βακχεῖαν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. ὥσπερ ἔνθους γὰρ ἦν ὑφ'
 ἡδονῆς γιγνόμενος, καὶ ἐπικροτῶν καθ' ἕκαστα, καὶ οἷον εἰ-
 πεῖν ἐπιλανθανόμενος οὐ γῆς εἶη. ἐδόκει γὰρ ἐνίστε σοί γε
 15 προσομιλεῖν καὶ σοί γε συνεῖναι αὐτῷ, καὶ σοῦ γε ἀκούειν,
 ἅττα ποτ' ἦν ἐκεῖνα, τῇ γλώττῃ διεξιόντος αὐτῆς, καὶ μάλισθ'
 ὅτ' ἀνὰ χειρὸς ἔχειν ἐπήγει διάλογον ἐκεῖνον ὃν διὰ Βαρλαάμ
 ἐποιήσω τὸν Καλαβρόν. καὶ ἦν διὰ μάλα μακρᾶς καὶ οὐχ
 ἧσσον εἰπεῖν κομιδῆ κατεσπονδασμένης αὐτῷ τῆς φροντίδος
 20 μὴ μόνον αὐτόν γε ἐφ' ἑαυτοῦ θαυμάζειν τὰ σά, ἀλλὰ καὶ
 διαλεγόμενον αἰεὶ τοῖς Λατίνοις ἀνὰ στόμα τάγκώμια διὰ θαύ-
 ματος ἄγειν τὰ σά, ἐπὶ τε δὴ ῥηγὸς αὐτοῦ, καὶ ὅπῃ ἂν ἄλ-
 λοθι τύχοι τὰς ἄλλοι' ἄλλως παραπιπτούσας ὁμιλίας καὶ

illam veluti auribus oculisque ipsis viventem spirantemque videbam
 mihi que firmiter repraesentabam evidentissima adeptus veritatis pig-
 nora, quae tantum non famam coargueret eamque longe a vero ab-
 esse ostenderet. maxime autem admirabar viri sensum et sinceram
 adversus te amicitiam. tanto enim amore tuas historias atque libros
 amplectebatur, ut equidem non satis digne dicere possim. lectitans
 enim, quaecumque cupienti ei tempus offerebat, magna semper volu-
 ptate implebatur externusque eius habitus vehementissimam animi in-
 ternam concitationem declarabat; quasi divinitus voluptate afflatus ad
 singula plaudebat et oblitum cum esse diceres, ubinam gentium esset.
 videbatur enim sibi nonnunquam tecum conversari tibi que ipsi adesse
 et te ipsa lingua percurrentem audire, quidquid id erat praesertim,
 quum in manus illum dialogum sumeret, quem propter Barlaamum Ca-
 labrum fecisti. maxime vero studuit et fere consulto impensissimam
 operam dedit, ut non modo solus tua scripta admiraretur, sed etiam in
 disputationibus cum Latinis institutis tuas laudes semper cum maxima
 admiratione in ore haberet, sive coram rege sive alibi subinde alia
 commercia et colloquia inciderent, quo factum est, ut omnes paene

διαλέξεις ποιούμενος. ὥστε καὶ Κύπρον μικροῦ πάσαν εἰς
11 ὕμνον τὸν σὸν ἀνηρτήσατο καὶ κήρυκας πέπραχε σοῦς, πρὶν
 ἐκείνους ἰδεῖν τι τῶν σῶν. οὕτω γε μὴν καὶ τῆς γε σῆς ἐπε-
 θύμει θεάς καὶ ὀμιλίας τυχεῖν, καὶ οὕτω τῶν τοιούτων ὅλος
 ἐγίγνετο λογισμῶν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ὥστε καὶ ἠῦχετο ⁵
 μὴ πρότερον μῆτ' ἐκείνον μῆτε σὲ θανεῖν πρὶν ἔς Βυζαντίον
 ἐκείνον ἀφῆχθαι, πάλαι τοῦτο βουληθέντα καὶ μελετήσαντα,
 μόνης ἕνεκα θεάς καὶ ὀμιλίας τῆς σῆς. οὕτως ἀποιήτα ἦν καὶ
 εἰλικρινῆ τὸ παράπαν ἀεὶ τὰ ἐκείνου πρὸς σέ, καὶ οὐδὲν οὐδαμῆ
 πεπλασμένον ἦθος ἐνεκεκάλυπτο τοῖς ἐκείνου γράμμασι πώποτε, ¹⁰
 ὅσα σοι τῶν σῶν μακρῶν ἐκείνων ἐγκωμίων ἀεὶ διετελεῖ πέμ-
 πων μεσιτά. ἐκόμισε δέ μοι καὶ ὅσα τῆς ἀστρονομικῆς ἐπιστή-
 μης αὐτῷ ἐπεπόμφεις αὐτὸς κατὰ διαφόρους ἄλλοι' ἄλλους
 τοὺς χρόνους, καὶ ἦν δι' ἐκπλήξεως ἄγων ὅπως ἐκείνου χάριν πό-
 νων τοὺς πλείους καὶ μάλιστα δυσχερεῖς τῶν τοιούτων ὑποθέ- ¹⁵
 σεων ἐν ὀλίγαις συνέκλεισε συλλαβαῖς. καὶ μὲν δὴ οὐδὲ τὴν
 Πτολεμαίου ἀποτελεσματικὴν τετραβιβλον περὶ ἐλάσσονος
 ἐποιεῖτο σπουδῆς ἐκεῖνος, ἀλλὰ ταύτην τε καὶ ὅσα περὶ τῶν
 ὁμοίων τοῖς Πτολεμαίου παλαιότεροις ἅμα καὶ νεωτέροις ἔτι
 περίεστι γεγραμμένα, καὶ ὅσα πάλαι Χαλδαίοις καὶ Πέρσαις ²⁰
 πεποιήται, πάνυ τι πάντα φιλοπονώτερον μετῆει. καὶ ὅποσα
f. 102 b. μὲν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα τοῖς εὐσεβέσι νόμοις καὶ ὑπερόριον
 τείνει πόδα, ταῦτα δ' ἀπεσειέτό τε καὶ διέπτυνεν ὡς ἄχρηστα

Cyprios ad tuam gloriam converteret tuique laudatores efficeret, pri-
 usquam tuorum quidquam viderent. tam vehementer vero cupiebat sibi
 contingere, ut te videret tecumque conversaretur et ita totus in tali-
 bus cogitationibus noctu et die erat, ut precaretur, ne prius aut tu
 morereris aut ipse decederet e vita, quam Byzantium venisset id quod
 iam diu voluisset et deliberasset nulla alia de causa, quam ut tuo
 adspectu et consuetudine frui posset. tam simplex erat tamque omni
 ex parte sincerus semper eius animus adversus te neque quidquam ficti
 aut fucati unquam in illis litteris delitescerat, quas laudationum tui
 longarum plenas perpetuo tibi misit. apportabat mihi etiam scripta,
 quae de astronomia ei diversis temporibus miserat, qua in remiratione
 fere percussus eram, quomodo laboriosissimas et difficillimas astron-
 micarum quaestionum paucis comprehendit syllabis. neque vero Pto-
 lemaei apotelesmaticam tetrabiblon neglexit: sed non solum eam stu-
 diosissime lectitabat, sed etiam omnes libros de simili argumento, qui
 a scriptoribus Ptolemaeo antiquioribus vel recentioribus compositi ad-
 huc exstant vel a veteribus Chaldaeis et Persis conscripti sunt. sed
 quaecunque fines sanctis legibus constitutos excedunt atque metam

τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσιν· ὅσα δ' εἰς τοὺς δημιουργικοὺς τῶν ὄντων ὑγιῶς ἐπορεύετο λόγους, ταῦτα δ' ἀσμένως παντάπασι μάλα προσίειο. κάκεινα δὲ τοῦ μὴ κλονεῖσθαι ἔνεκα τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα κομποῖς τῶν ἐκεῖ Λατίνων, ξύν γε αὐτῶ 5 ῥηγί, οὐκ ἐρραθυμημένην τινὰ τὴν σπουδὴν τῷ τοιῶδε διδόντων μέρει τῆς τέχνης, ἅτε ἀγχοῦ τῶν Αἰγυπτίων Ἀράβων ὄντων, καὶ συχνὰ καὶ διαπόντιον ἐς τὸν ῥῆγα τὴν ἀφίξιν ποιουμένων λογικῆς τε ὁμιλίας ἔνεκα καὶ ἅμα φιλοτιμίας, μακρὸν ἐπισυρομένης τὸ ἐπιδεικτικὸν Ἀράβων ἐκείνων, ὧν τὸν 10 ἅπαντα βίον ἀπασχολεῖ, εἴ τί που τῆς πάλαι Χαλδαϊκῆς ἐπιστήμης ἐλλέλειπται σωζόμενον ἔτι σημεῖον. ἔφασκον γὰρ ὡς ἐπεὶ τὰ ὑπὸ γένεσιν πάντα καὶ φθίσιν τῆ τῶν οὐρανίων ποιότητι καὶ κινήσει πάσχειν τε καὶ εἰδοποιεῖσθαι πρὸς τοῦ δημιουργήσαντος ὄριστο, καὶ τοῖς ἐκείνων συσχηματισμοῖς τε 15 καὶ ταῖς πρὸς τὰπίγεια συνοικειώσεσι τὸ ἕρον τῆς ὑλικῆς ποιότητος οἶον νομοθετεῖται τε καὶ ῥυθμίζεται, ἀνάγκη μὴ θάτερον μὲν εἰδέναι περὶ παντὸς ποιεῖσθαι, θάτερον δ' οὐ. ἡ γὰρ ἂν χωλὸν βαδίσειε τρίβον τῆς ἐπιστήμης ὅς ἂν μῆτε τῷ θεωρητικῷ συνάπτειν ἐθέλη τὸ πρακτικὸν μὴτ' αὐθάρτερον θάτερον. 20 τῆς γὰρ τοι φιλοσοφίας ἐν τοῖς δυοῖς τούτοις εἶδεσι θεωρουμένης, σχολῆ γ' ἂν τοὺς λόγους γνοίη τῶν ὄντων, πολλοῦ δ' ἂν δεῖν κατὰ τὸ ἐντελὲς κληθῆναι σοφόν, ᾧ μὴ

praefixam egrediuntur, ea aversabatur et abominabatur ut pie vivere volentibus insalubria; quaecunque contra ad rerum rationes atque causas sobrie atque moderate indagandas pertinent, ea lubentissime admittit eo quidem consilio, ne conturbaretur argutiis Latinorum, qui ibi incolunt, et regis ipsius, qui in hac doctrinae parte non levem quandam atque mediocrem operam insumunt, quippe quum Aegyptii Arabes ex propinquo crebro ad regem per mare proficiscantur doctae disputationis et ambitionis causa, non sine magna illa ostentatione Arabum, qui totam vitam in eo ponunt studium, ut indagent, si quod veteris Chaldaicae doctrinae adhuc vestigium servetur. dicebant enim, quum ab opifice definitum esset, ut omnia, quae oriuntur et intereunt, coelestium siderum qualitate et motu efficerentur et formarentur atque eorum collocationibus ac rationibus, quae iis cum rebus terrestribus intercederent, flumen materiae quasi legibus regeretur et modulate ordinaretur, nequaquam nobis studendum esse, ut altero neglecto alterum tantum cognosceremus. caecam enim quandam doctrinae viam ingredi, qui nec cum speculatione praxin coniungere vellet neque cum altero alterum. quum enim in duobus hisce generibus philosophiae contemplatio versaretur, eum haud sane rerum rationes cogniturum et multum abesse, ut perfectus sapiens appellari posset, qui non

ἄμφω καθ' ὅποσα δεῖ μειέναι ἔπεισι τὰ τῆς φιλοσοφίας μυστήρια.

12 Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλις. ἐμοὶ δ' ὡς τὰ πολλὰ σχολὴν ἄγων, ἢ καὶ ἀσχολίας ὑπέροτερον ἐκεῖνος προῶγμα ποιούμενος θεραπεύειν ἐμὲ διὰ σέ, ἐδείκνυ περιωὴν καὶ περιηγούμενος 5 ὅποσα τῆ νήσῳ περίεστιν ἄξια θεάς, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅσα ἐν θεάτροις, ἐν ἀγοραῖς, ἐν δικαστηρίοις, τὸ ἐν νομίμασι καὶ χαράγμασι τὸν ἅπαντα χρόνον ὡσαύτως ἔχον καὶ μηδαμῆ μηδ' ὅπως οὖν τρεπόμενον, καὶ ὅπως ἐν σταθμοῖς καὶ μέτροις πλάστιγξιν εἴη διδόμενά τε καὶ λαμβανόμενα εἶδη καθάπαξ 10 ὠνίων ἅπαντα, οὐχ ὡς τῶν πιπρασκόντων ἕκαστος βούλοιτ' ἄν, ἀλλ' ὡς τὰ τῆς πολιτείας ἀρχαῖα κελεύουσι δόγματα, οὐδ' ὡς τῆς τῶν εὐτυχεστέρων πλεονεξίας τὸ λίγνον παρακερδαίνειν ἐθέλει, ἀλλ' ὡς οἱ σωτῆρες τῆς ἀνωθεν εὐταξίας προστάττουσι νόμοι τὸν ἅπαντα χρόνον. οὐδ' ὁ πλούτω 15 προύχων, οὐδ' ὧ καθ' ἡλικίαν προβεβηκέναι ξυνέβη, τὸ πλεόν ἐξειν ἐν τούτοις οἷός τ' ἄν εἴη ἐκεῖ τῶν ἡσσόνων κατ' ἄμφω. ταχὺ μὲντ' ἄν ἀφαιρεθείη, εἰ μὴ τῆς κεφαλῆς, ἀλλ' οὖν ὅποσα τῶν τοῦ σώματος μελῶν κατὰ τὸ τοῦ ἁμαρτηθέντος ἀνάλογον οἱ νόμοι τῆς πολιτείας κελεύουσιν, ὅστις αὐτοὺς 20 καπηλεύειν ὅπως οὖν τολμώη. καὶ τοῦτ' ἐστίν, ἔλεγεν ἐκεῖνος ἐμοὶ βεβαιῶν, ὃ σωζόμενον μὲν συνίστησι καὶ συνέχει πολι-

utraque philosophiae mysteria, quantum opus esset, perscrutari in animum induceret.

Sed haec hactenus. ille vero, quum plurimum otium ageret vel occupatione ipsa praestantius duceret tua causa me colere atque curare, mecum circumiit insulam, ostenditque quae visenda erant quum aliis locis, tum in theatris foris iudiciis. monstravit porro mihi, ut numismatum et monetarum ratio per omne aevum eadem maneret neque unquam ne minimum quidem mutaretur; ut in ponderibus atque mensuris omnia rerum venalium genera darentur atque acciperentur non pro venditorum uniuscuiusque voluntate, sed secundum vetusta civitatis instituta, non prout divitiarum avaritia et aviditas plus iusto lucrari vellet, sed prout leges, disciplinae a maioribus bene descriptae custodes, per omne tempus iuberent. neque divitiis excellens neque aetatis robore praeditus ibi eos, qui inferiores utroque genere sint, facile opprimere atque circumvenire possit; nam qui leges civitatis vel minime migrare audeat, is statim si non capite, attamen iis membris corporis multatur quae pro ratione delicti leges iubent. „haec ratio, inquit ille, crede mihi, si servatur, coniungit atque continet civitates et urbes, terras et insulas privatim atque publice; sin autem evertitur, acri impetu etiam

τείας καὶ πόλεις καὶ ἡπείρους ⁴⁴ καὶ νήσους καὶ ἰδίᾳ καὶ δη- f. 103 a.
 μοσίᾳ, ἀνατρεπόμενον δ' αὖ ὀξείαις συνανατρέπει ἕσοπαῖς τὰ
 τε κοινὰ καὶ καθ' ἕκαστα τῶν πραγμάτων ὅσα πόλεσί τε καὶ
 πολιτεῖαις ἐγκαλινδεῖται παρανομούμενα, μηδαμῆ τοῖς παρανό-
 5 μοις συνεῖναι φύσιν ἐχούσης τῆς ἐδραίας διαμονῆς καὶ κρηπῆ-
 δος, ἀλλ' ἐν οὐ μακρῷ τῷ χρόνῳ ῥᾶστα σαλενομένης καὶ διαλυο-
 μένης ἀπάσης προνοίας συνδετικῆς, ὡσπερ ἁρμονίας ῥηγνυμένων
 τῶν χορδῶν. τῆς γὰρ καθόλου πολιτείας ὑγαινούσης, ἀνάγκη
 10 δῆπου καὶ τὰ μέρη καλῶς ἀπαλλάττειν συνεξομοιούμενα τῷ
 ὄλῳ, καθάπερ οὖν τοῦναντίον νοσοῦσης καὶ αὐτὰ συννοσεῖν,
 ὡς εἰς ἀρχέτυπον τὴν μίμησιν ἀναφέροντα καὶ μάρτυρα βε-
 βαιωτὴν τῆς κακίας προσηνεγμένα τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν καὶ
 κατάστασιν. δίκαιος τοίνυν ὁ κύριος ὢν, καὶ δικαιοσύνας ὡς **13**
 τὸ εἰκὸς ἀγαπῶν, ὑποῖ μᾶλλον ἔθνη ἢ μὴ νόμον μὲν ἔχει,
 15 φύσει δὲ τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, μισεῖ
 δὲ οἱ ζῆν μὲν ἤρηνται τε καὶ ἐπηγγείλαντο κατὰ τοὺς τῆς εὐσε-
 βείας θεσμοὺς καὶ νόμους, ἔργοις δ' αὐτοῖς καταψευδομένους
 τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ ἀποσειομένους πάντα δικαιοσύνης κανόνα
 καὶ στάθμην. ὁ γὰρ δικαιοσύνην μὲν ἀποστρεφόμενος, ἀδικίας
 20 δ' ἀνθαιρούμενος κλήρους, καὶ μήτε τοὺς θεῖους αἰδούμενος
 νόμους, περιφρονῶν δ' ἀνθρώπινον ἅπασαν τύχην, οὗτος
 ἀφώρισε μὲν ἑκὼν γε εἶναι θεοῦ τοῦ τῆς δίκης ἔχοντος τοῖς

res universas et singulas evertit, quae illegitimae in civitatibus et
 urbibus versantur, quum nullo pacto rebus, quae legi repugnant, fir-
 mum atque stabile fundamentum subesse possit, sed brevi tempore om-
 nis providentia, quae rempublicam contineat, iis exagitetur et dissol-
 vatur harmoniae instar, quum chordae dirumpuntur. ut enim, si totum
 civitatis corpus sanum est, etiam membra cum eo concordantia bene
 sese habere necesse est, sic contra, ubi illud aegrotat, etiam haec
 non possunt non aegre affecta esse, quippe quae id tanquam primum
 quoddam exemplar imitentur atque civitatis gubernationem ac statum
 ut vitiositatis testem locupletissimum proferant. dominus autem, qui
 iustus est et, ut consentaneum, iustitiam amat, ad maiorem felicitatem
 evehit gentiles, qui, ut ait sanctus apostolus, quamquam nullam habent
 legem, tamen natura duce eius praeceptis obsequuntur, odit vero eos
 qui quidem in se susceperunt atque professi sunt se secundum reli-
 gionis instituta legesque esse victuros, actionibus tamen promissa elu-
 dunt et omnes iustitiae normas ac regulas abiiciunt. qui enim iusti-
 tiam aversatus iniustitiae amplectitur sortes et legibus divinis spretis
 humanam quamlibet fortunam circumspicit, is manifesto se disiunxit
 sua sponte a deo iustitiae solium tenente, atque cum diabolo contra-
 xit familiaritatem. qua de causa in illa terra, ubi talia seruntur mala,

θρόνους σαφῶς ἑαυτὸν, συνωκείωσε δ' ἅμα τῷ διαβόλῳ. διὸ
 καὶ πλεονεκτεῖ μὲν κατὰ τῆς χώρας ἐκείνης τὰ χεῖρω, ἢ τὰ
 τοιάδε γεωργεῖται κακὰ, μειονεκτεῖ δ' ἐπομένως τὰ κρείττω·
 καὶ γίνεται παντελῆς ἐκεῖ καλῶν ἐρημία, καὶ κατορχεῖται λοι-
 πὸν καὶ ὁ διάβολος ἄρδην αὐτῆς εὐσεβείας, πρὸς ἄρνησιν τοὺς 5
 αὐτῷ πειθομένους συχνὰ ἐρεθίζων. οἷα δὲ κατὰ τὴν Βυ-
 ζαντίων γενέσθαι ξυμπέπτωκε πολιτείαν· μισήσασα γὰρ ἀλή-
 θειαν ἐκείνη καὶ πολιτικῆς ἀρχῆς δικαιοσύνην, οἰκειωσαμένη δ'
 ἀδικίαν καὶ ψεῦδος, ὅλαις παλάμαις τὰς ἑαυτῆς πρὸς ἀσέβειαν
 ἀνεπέτασε πύλας. κάπειδὴ τῷ διαβόλῳ σώματος ἐπὶ τούτοις 10
 ἔδει καὶ ὄργανον μάλα αὐτῷ προσήκοντος νῦν, εὗρίσκει Πα-
 λαμᾶν, ἀνδράριον, ὡς ἀκήκοα μὲν, ἐντελέστερον δ' ἐκ τῆς
 αὐτοῦ μεμαθήκειν γραφῆς, εὐτελὲς μὲν ἄλλως καὶ πλήν τοῦ
 κενοδοξεῖν καὶ δι' αὐτό γέ τοι τοῦτο κακοδοξεῖν πλέον εἰδὸς
 οὐδὲν ὑγιές· καὶ τούτῳ συμμαχεῖν πεπεικῶς τοὺς ἐν ἔξουσίᾳ, 15
 πάντα συλλήβδην εἰπεῖν, ὅποσα κατ' ἄλλους ἄλλα καιροὺς
 ταῖς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις βέβηλά τε καὶ νόθα παρεισεφθάρη
 δόγματα, πρὸς ἓνα τουτιονὶ συνήλασε χρόνον, καὶ πολύχουν
 κομιδῆ τὸ πονηρὸν ἐσκέδασε κατὰ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ τὸ
 γεώργιον. οὐ γὰρ πολυθεΐαν μόνον ἐδίδαξεν ὁ ταλαίπωρος, 20
 ἀλλὰ καὶ ἀθείαν προστέθεικεν, ἀρειανισμὸν θ' ἅμα καὶ εἰκο-
 νομαχίαν καὶ καθάπαξ ἄρνησιν οἰκονομίας ἐνσάρκου τοῦ νιοῦ
 καὶ λόγου τοῦ θεοῦ. καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστα λέγειν, ἔξὸν ἐκ

pessimae artes praevalent, virtutes vero necessario inferiorem tenent
 locum; ibi existit omnium bonorum vastitas; ibi denique diabolus in
 ipsam religionem impudentissime insultat, quam ut denegent et tollant
 suos asseclas acriter instigat. tale quid etiam Byzantium rei pub-
 licae accidit. odio enim in veritatem et imperii iustitiam concepto,
 iniustitia vero et mendaciis adscitis omni virium contentione impietati
 fores reclusit. qua in requam diabolo corpore quodam et instrumento
 sibi plane conveniente opus esset, reperit nunc Palamam, homuncu-
 lum, ut audivi quidem (accuratius autem ex scripto ipsius eum cog-
 novi), vilissimum neque quidquam amplius scientem nisi quomodo va-
 nam gloriam captaret et ob id ipsum pravas opiniones fingeret. cui
 quum socios adiunxisset principes, dogmata, ut paucis comprehendam,
 profana atque adulterata, quaecunque aliis alia temporibus in dei ec-
 clesias perniciose obrepserunt, hocce tempore cuncta coegit et Chri-
 sti ecclesiae uberrimam et oppido variam improbitatis frugem adspersit.
 nam miser iste non solum polytheismum docuit, sed etiam atheis-
 mum addidit simulque Arianismum et Iconomachiam, infitiationem de-
 nique incarnationis filii verbique dei. sed quid attinet singula perse-

τῶν ἱερῶν βίβλων τῶν θείων πατέρων ἐλέγχειν κατ' ἴχνος ἐπιόντας ἅπαντα;

Καὶ μὲν δὴ τοιαῦτ' ἐπ' ἐμοῦ συνείροντος τοῦ σοφοῦ **14**
καὶ Θεοφιλοῦς ἡ ἐκείνου ἀνδρός, καὶ βίβλους δ' ἐνίοτε προ- f. 103 b.
5 κομίζοντος ἅς τε αὐτὸς φιλοπόνως ἐκ πάσης ἐρασιμάμενος
θείας γραφῆς ὄπλα τοῖς ἐκεῖ καλῶς εὐσεβεῖν αἰρουμένοις χα-
ρίζεται, καὶ ἅς ἕτεροι τῶν ἐκεῖ προσοικοῦντων ἐλλογίμων ἀν-
δρῶν ὀρθοδόξων ἐκδεδώκασι, ταῖς τοῦ Παλαμᾶ κακοδοξίαις
περιφανῶς ἀντιλέγοντες, λόγος ἐς τὰς τῶν Κυπρίων ἐμπέ-
10 τωκεν ἀκοὰς ὡς λάθοι νύκτωρ παρεισελθὼν ἐς Βυζάντιον ὁ
βασιλεὺς Καντακουζηνός, καὶ τὴν αὐτοκράτορος ἑλοῖ βασι-
λείαν συνεργίαις καὶ δολεραῖς τοῦ Παλαμᾶ προκαταστιάσειν,
ὄρκους φρικῶδεις ἐχέγγυα πρότερον αὐτῷ παρὰσχόμενος, βε-
βαιοῦν καὶ κυροῦν τὴν αὐτοῦ πολυθεΐαν καὶ ὅσα τῶν βεβή-
15 λων αὐτοῦ καινοφρωνιῶν εἰσερρῶν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλη-
σίας, ταῦτόν δ' εἰπεῖν, εἰς Θεὸν ὁμωμοκῶς ὃν ἐξόμνησθαι
ἐπηγγέλλετο. τοῦτο σφοδρῶς τὸν σοφὸν ἐκεῖνον ἠνίασεν ἄν-
δρα, Γεώργιον τὸν Λαπίθην, οὐχ ὅτι τὴν βασιλείαν ἑλοῖ Καν-
τακουζηνός, ἀλλ' ὅτι τοιούτοις ὄρκοις προκατεῖληπτο, δέσμιος
20 ταῖς τοῦ Παλαμᾶ γεγονὼς δυσσεβείαις. ὅθεν τὰς γενναίας
ἐκείνας ἐλπίδας οὕτως ζημιούμενος αἰ τὸ ἠδόμενον ἔβροσκον ἐκ
πολλοῦ τῆς ψυχῆς, ἤσχαλλεν, ἐδυσφόρει, θόρυβον εἶχε καὶ
σάλον παντοδαπὸν ἐν ψυχῇ. ἤλιπε γὰρ συνεκπλεύσειν ἐκεῖ-

qui, quum omnia ex sacris scripturis patrum sanctorum per singula ve-
stigia confutare liceat?

Dum talia mihi refert vir ille sapientissimus deoque carissimus,
nec non interdum libros apportat, quum quos ipse multo cum studio
ex tota scriptura sacra collegit et pro armis piis hominibus, qui illic
incolunt, suppeditavit, tum quos alii clari atque orthodoxi insulae viri
pravus Palamae opinionibus manifesto oblocuti ediderunt, rumor per-
fertur ad Cyprios, Cantacuzenum imperatorem noctu clam Byzantium
ingressum occupasse principatum auxiliis et fallacibus praeparationibus
Palamae, cui antea horribilis iurisiurandi pignore sese obstrinxisset,
vel quod idem est per deum iurasset, quem eiurare profitebatur, se con-
firmaturum esse atque sanciturum polytheismum omnesque eius profa-
nas atque irreligiosas novitates, quae in dei ecclesiam intrusae essent.
hoc Georgio Lapithae, sapientissimo viro, magnam iniecit tristitiam,
non quod Cantacuzenus principatum occupasset, sed quod tali iureiu-
rando Palamae impietati addictus teneretur. quare a praeclara illa spe
deiectus, quae diu iam mentis laetitiam alebat, aegre tulit indignatio-
nem, animo turbis agitato marisque instar aestuante. sperabat enim

θεν ἐπανιόντι μοι μέχρι καὶ ἐς Βυζάντιον τῆς σῆς ἕνεκα
 θεάς καὶ ὁμιλίας, ὡς ἔφθημεν εἰρηκότες, δι' ἔρωτα σοφίας
 μείζονος, ἴσως δὲ καὶ ἄλλης πρὸς τούτοις χρείας καὶ θεάς
 ὅποσα τὴν Βυζαντίων κεκτῆσθαι πόλιν συμβαίνει τῶν ἄλλων
 ἐξαιρέτα. νῦν δ' ἐν ἀκαρεῖ τάναντία νικῶντα θεώμενος πε-5
 ριαλγῆς ἦν, καὶ ἐδάκρυε μὲν τὴν εὐσέβειαν ἐς οὕτω περιφα-
 νῶς συνελαθεῖσαν ἐκριπισθέντα κίνδυνον τρόποις τοῦ θεοῦ
 συγχωρήσαντος ἀπορορήτοις, ἐδάκρυε δ' ἄλλως καὶ τὸν σὸν
 ὑφορώμενος θάνατον, τὸ τοῦ σοῦ κατὰ θεὸν ζήλου διάπυρον
 ἐννοῶν, καὶ ὅσην τὴν ἔνστασιν ὑπὲρ τῶν πατρίων ἐνδείκνυ-10
 σθαι μέλλεις δογμάτων ἄχρι θανάτου.

Καὶ τί δεῖ πάντα διεξιέναι καθ' ἕκαστα, ὅσα τῆς νή-
 σου δυοῖν οὐχ ἤτιον ἐτῶν τεθεάμεθα, ὅποσα πόλεσί τε καὶ
 λιμέσι καὶ ὅσα δὴ ταῖς ἄλλαις πρόσσεσι χώραις ἐκεῖ τὰ χρή-
 σιμα, τῶν ἔμπροσθεν ἀνθελκόντων ἡμᾶς οὐ μικρῶν ὑπαρχόν-15
 των. διὰ τούτων ἀποσχόμενος ἐπανόδου μεμνήσομαι.

15 Ἄρτι τοίνυν τοῦ ἡλίου περὶ τροπᾶς γενομένου τὰς θε-
 ρινᾶς, ἐπειδὴ γε ἀπαίρειν ἔμελλον, ἄχρι λιμένος ἐκεῖνός με
 προύπεμπεν ὁ καλὸς Γεώργιος, δακρύων τε καὶ μέσῃν εἰπεῖν
 τεμνόμενος τὴν καρδίαν τῆμῳ χωρισμῳ, ὥστε καὶ τῆς ἡμᾶς 20
 ἀγούσης ὀλκάδος, ἐπειδὴ γε ἀνεπέτασε τὰ ἰστιά, οὐρία ἐφι-
 εΐσης ἐπὶ τὸ πέλαγος, θεώμενος ἴστατο μέχρι πολλοῦ με,

mecum se navigaturum inde abeunte usque Byzantium, ut te adspice-
 ret tuaque consuetudine uteretur, ut supra iam diximus, maioris sa-
 pientiae cupiditate ductus, fortasse etiam ut praeterea alia quaedam
 negotia curaret et res illustres atque egregias inviseret, quas prae ce-
 teris Byzantium urbs possidet. tum vero brevitempore prorsus con-
 tra res cecidisse videns, magno dolore cruciatus illacrimabat religioni
 in periculum compulsae manifesto arcanis dei id admittentis rationibus
 conflatum. illacrimabat etiam morti tuae, quam suspicabatur, quum co-
 gitaret quam ardens erga deum studium quamque pugnacem conten-
 tionem pro patriis dogmatis usque ad mortem exhibiturus esses.

Sed quid attinet omnia singulatim referre, quae in illa insula
 non minus duobus annis viderimus, quae commoda suppetunt urbibus
 portibus aliisque locis, quum haud pauca ad enarrandum restent
 nosque protrahant? quare hisce rebus missis profectionis mentionem
 faciam.

Statim igitur post solstitium aestivum quum profectionem para-
 rem, optimus Georgius lacrimans et medio animo, ut ita dicam, ob
 meum discessum fissus usque ad portum me prosequabatur, ubi,
 quum navigium nostrum velis passis secunda tempestate in altum pro-
 volaret, diu stabat oculis me insequens multasque lacrimas profundens,

πολλὰ καταχέων τὰ δάκρυα, ἕως ἀπεκρούσαμεν ἐκείνην τὴν
 γῆν, τῆς ὕψεως ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐνδιδοῦσης ἐν τοῖς
 μακροῖς διαστήμασιν. εὐπλοίας δ' ἡμῖν γενομένης ἐναταῖοι
 5 ἐς Κρήτην ἀφίγμεθα, νῆσον πολυανθρωποτάτην καὶ μείζω
 μὲν πολλῶ τῆς Κύπρου, ἐπιμήκη δ' ὁμοίως ἐκείνη καὶ ταύ-
 την ὑπάρχουσαν, ὡς εἶναι μῆκος μὲν σταδίων ἡ αὐτὴν οὐχ f. 104 a.
 ἦττον ὀκτακοσίων ἅμα καὶ δισχιλίων, πλάτος δὲ πολλῶ τοῦ
 ἡμίσεος ἦττω. ἔχων δ' ἐκ πολλοῦ διὰ μακρᾶς τῆς ἐφέσεως
 ἔγωγε τὸν ἐν Κρήτῃ λαβύρινθον θεάσασθαι, ἐπειδὴ πολὺ
 10 τοῦ λιμένος οὗ καθωρμίσθημεν ἀφεστήκοι, ἔδοξέ μοι καιρὸν
 ἔχοντι νῦν ἀποβάντι θεάσασθαι καὶ αὐτόν, Κνωσσοῦ μεσο-
 γείου πόλεως ἔγγιστα ὄντα. ἔστι δ' ὁ λαβύρινθος σπήλαιον
 πολυχωρητότατον τεχνητόν. ἐπεὶ γὰρ ἔτυχε λίθος οὐ πάνυ σκλη-
 ρὸς τὴν οὐσίαν ὑπάρχων ὁ τόπος, ἔδωκε πολλὴν τὴν ρασιώ-
 15 νην λαξεύειν ἐφ' ὀπίσον ἄν τις ἐθέλοι. διὸ καὶ θύραν μίαν ὁ
 τεχνίτης ἀνοίξας, ἔπειτα λαξεύων, προῆει μέχρι πολλοῦ κατὰ
 τὸ ἴσον εὐρύων ἅμα τὰ τ' εὐώνυμα καὶ δεξιὰ πλευρὰ, ἠφίει 16
 δ' ἐν μέσῳ κατὰ συχνὰ διαστήματα στύλους ξεστούς, ἀνέ-
 χοντας τὴν ἐπὶ τὸν ὄροφον γῆν, μερίζων δ' ἐποίει διαφό-
 20 ρους οἰκίας καὶ προαύλια καὶ κρήνας. δέδεικται δέ μοι πρὸς
 τῶν ἐγχωρίων, λαμπάδας φωτὸς ἐν χεροῖν ἔχόντων πολλὰς.
 Μίνω τοίνυν φασὶν ἐκεῖνον τὸν πάλαι τῆς Κρήτης ἄρξαν-
 τα, ὡς γε οἶσθα, πλείστην κτησάμενον δύναμιν ναυτικὴν τὰ

donec e conspectu terrae sensim paulatimque magnis intervallis quasi
 recedentis auferremur. prospera nobis contingente navigatione nono
 die ad Cretam appulimus, insulam frequentissimam et Cypro multo
 maiorem. oblonga vero est pariter atque illa, longa scilicet non mi-
 nus duo milia octingenta stadia, latitudine dimidio multo minore.
 quum vero iam diu vehementer cuperem labyrinthum in Creta insula
 videre, isque longe abesset a portu ad quem appulsuri eramus, pla-
 cuit mihi tum occasione data ex navi egresso visere eum, qui pro-
 xime abest ab urbe Gnosso in media insula sita. labyrinthus autem
 est caverna spatiosissima, artificiose facta. quum enim lapis non
 admodum asper esset, locus facillime, quantum quis vellet, excidi po-
 tuit. artifex igitur una porta patefacta longe lapides excidendo pro-
 gressus est dextra latera pariter et sinistra amplificans. in medio au-
 tem labyrintho crebris intervallis columnas levigatas posuit, quae ter-
 ram in fastigio sustinerent; hic illic varia aedificia, vestibula fontes-
 que disposite fecit. ostendebatur autem mihi labyrinthus ab indigenis
 multas faces ardentes in manibus gestantibus. Minoem vero, quem
 antiquis temporibus Cretae imperasse scis, magna navium facultate in

κύκλω δουλώσασθαι τῶν ἐθνῶν, ὅσα τε Κυκλάδας ᾤκει τότε τὰς νήσους, καὶ ὅσα ἐς μεσόγειον ἦκει Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς. ὕστερον δ' ἐκ διαδοχῆς μακροτέρας ἐς Μινώταυρον τῆς ἀρχῆς περιενεχθείσης, ἄνδρα τοὺς τρόπους ὤμῶν, φόρους τε ἄλλους ἄλλοις ἐπενεγκεῖν, καὶ δὴ καὶ ὅποσοι τότε ᾤκουν τὴν Ἀττικὴν, δις ἑπτὰ παῖδας ἐκέισε ἀπάγειν τῶν εὐγενῶν κατ' ἐνιαυτὸν ἐς λήθης φρούριον τὸν λαβύρινθον. τοῦ κληρου τοίνυν καὶ ἐς Θησέα περιενεχθέντος, Αἰγεὺς μὲν ὁ πατὴρ οὐκ ἠφίει, τηνικαῦτα τῆς Ἀττικῆς ὧν ἡγεμῶν, ὃ δὲ λαθῶν ἀπῆει, μάλα ἐκὼν τοῖς δις ἑπτὰ συναρίθμιον ἑαυτὸν καταστήσας, ὡς διὰ τοῦτο ὅπως ποτὲ καὶ τὸν Αἰγέα κατὰ θαλάττης ἐκείνης ὑφέντα ἑαυτὸν τελευτῆσαι τὸν βίον, καὶ τὸ πέλαγος Αἰγαῖον ἐκεῖθεν κληθῆναι. ἐπεὶ γε μὴν ἡ Μινωταύρου θυγάτηρ Ἀριάδνη Θησέα θεάσασαί τε καὶ ἐρασθεῖν τοῦ κάλλους, ὑποθεῖναι λαθραίας αὐτῷ τὰς τῆς ἐλευθερίας μεθόδους, αἷς χρησαμένῳ ῥάστην τε γενέσθαι Θησεῖ τὴν λαβυρίνθον διεξοδον, καὶ ἅμα Μινώταυρον μὲν ἐκεῖνον πεφονευκότε ἐς τὴν πάτριον αὐτίκα γῆν διαπόντιον γενέσθαι φυγάδα ξύν γε Ἀριάδνῃ καὶ τοῖς ἐξ Ἀττικῆς ἡιθέοις παισὶ, καὶ οἰκιστὴν ὀλίγῳ ὕστερον γενέσθαι καὶ τῆς Ἀθηναίων περιβοήτου πόλεως, μεμερισμένως πρὶν ἐν κώμαις οἰκούντων τὴν Ἀττικὴν.

17 Ἐμοὶ δὲ μετὰ τὴν θεὰν ἐκείνην καὶ ἐς τὰς ἄλλας πε-

structum circumcirca gentes, quae tum Cyclades insulas et quae ad mediam usque Atticam et Boeotiam incolebant, in ditionem redegisse ferunt. posteriore autem tempore ad Minotaurum, virum moribus immitibus praeditum, regno ex successione delato, eum dicunt tributa alia aliis imposuisse, Atticae vero incolis imperasse, ut bis septem liberos nobilium quotannis in labyrinthum, oblivionis castellum abducerent. quum sors vero Theseum contigisset, Aegeum, patrem eius tunc temporis Atticae principem, eum dimittere noluisse. ille autem lubentissime cum istis bis septem iuvenibus posteaquam clam abiisset, Aegeum sese in mare praecipitasse vitamque finivisse, unde pelagus Aegeum nomen accepisse dicitur. Ariadnen autem, Minotauri filiam, Thesei venustate captam furtim eum consiliis, quibus libertatem sibi pararet, instruxisse ferunt; iis usum Theseum facillime labyrinthi exitum reperisse, deinde Minotauro interfecto cum Ariadna iuvenibusque Atticis protinus in patriam per mare fugisse, tum haud ita multo post urbem celebratissimam Atheniensium condidisse, qui antea per singulos vicos dispersi Atticam incolebant.

Ego vero labyrintho perlustrato etiam alios insulae vicos, ci-

ριέναι τῆς νῆσου κώμας καὶ πολιτείας καὶ πόλεις γεγένηται.
 καὶ μὲν δὴ καὶ ἐθελώμην τὸ πᾶν ἐκεῖ γένος τῆς νῆσου, Ῥω-
 μαίους ὄντας, ὀλίγω δέω λέγειν, καὶ τὴν τῆς πατρίου πί-
 στεως εὐσέβειαν βεβαίαν ἐκ διαδοχῆς αἰεὶ κεκτημένους· καὶ
 5 μοι βουλομένω γε ἦν πλείονα χρόνον ἐκεῖ διατετριφέναι πλείο-
 νος ἕνεκα ἠ καὶ τελεωτέρας τῶν ἐκεῖ πραγμάτων ἱστορίας. f. 104b.
 ἀλλ' ἀνεσόβει μοι τὴν βούλησιν ὁ τηρικαῦτα μελετώμενος
 Θόρυβος τῶν τε ὄπλων καὶ τῶν ἐκεῖ στρατιωτικῶν δυνάμεων.
 ἦν γὰρ ἡ νῆσος ἐκ πολλοῦ συμφοραῖς ἐντετυχηκυῖα, δι' αἷς
 10 Λατινικοῖς ὄπλοις δουλεύσασα τῷ τῆς Βενετίας ὑπέκλυσε δη-
 μοσίῳ προστάγματι. ἄρτι τοίνυν φήμης χεθείσης ἐπὶ πᾶσαν
 ἡπειρὸν τε καὶ νῆσον ὡς οἱ τὸ Γαλατώνυμον οἰκοῦντες φρού-
 ριον ἀστυγείτορες Γεννουῖται, παρασπονδήσαντές τε καὶ ἐπα-
 ναστάντες τοῖς Βυζαντίοις, σφᾶς τε ναυμαχῆσαντες νενικήκασι
 15 καὶ ἅμα θαλάσσης ὅλης ἡγεμονίαν ὠνειροπόλησαν, ὡς μηκέτι
 μήτε καθεκτοὺς εἶναι μήτε μὴν οὐδ' ὁμοφύλοις ἔτι μένειν
 ἐνσπόνδους ἐθέλειν, ἀλλὰ σκληρὰν καὶ οἶον εἰπεῖν ἡγεμονι-
 κὴν τὴν ὄφρὸν κατὰ πάντων ὅσοι θαλάττιον βόσκουσι βίον
 ἐπανατείνασθαι, ταραχθῆναί τε οὖν πολλοὺς διὰ ταῦτα καὶ
 20 πάντων μάλιστα Βενετικούς, μεγάλας μὲν ἔξαρτύειν ἐν βρα-
 χεῖ ναυτικὰς δυναμένους δυνάμεις, μέγα δὲ διὰ τοῦτο φρο-
 νεῖν ἔχοντας, ἔπειτα παρὰ δόξαν ὑπ' ἐκείνων ἤδη κωλυμέ-
 νους ἐς τὸν ἄνω τόπον καὶ τὴν Μαιῶτιν καὶ τὰς ἐκβολὰς

vitates urbesque quum adirem, totum genus hominum, quod insulam
 incolit,

Romanos esse et patriae
 fidei pietatem a maioribus usque traditam constanter tueri cognovi.
 mihi quidem in animo erat, quo diligentius et accuratius insulae res
 explorarem, longius ibi tempus commorari; sed ab hoc proposito de-
 turbatus sum armorum militumque, qui tum ibi parabatur, tumultu. in-
 sula enim iam diu in calamitates inciderat, propter quas Latinorum
 armis subacta Venetae reipublicae imperio se submitit. quum vero
 modo super totam continentem et insulam rumor dispersus esset, Ge-
 nuenses, qui Galatae tenent castellum in urbis vicinitate, foedere ru-
 pto et rebellione facta Byzantios proelio navali vicisse et totius mar-
 is imperium somniare, ut neque coerceri possent neque ne foedere
 quidem cum popularibus iuncto stare vellent, sed superba quaedam et
 ut ita dicam imperatoria supercilia adversus omnes, qui maritimam
 agunt vitam, prae se ferrent, hac re et alii multi conturbati sunt et
 praecipue Veneti, qui, quamquam brevi tempore magnas copias navales
 exornare atque idcirco haud mediocres sibi spiritus sumere poterant,
 tum praeter opinionem ab illis iam impediti erant, quominus in su-
 periores regiones et lacum Maeotidem et ad ostia Tanaidis pro suo

τοῦ Τανάιδος ἀναπλεῖν καὶ περιπλεῖν κατ' ἐξουσίαν ὡς προ-
 τερον. ὅθεν αὐτοί τε τὰς οἰκείας ἤθροίζον δυνάμεις, τριήρεις
 τε πλείους τῶν τέως οὐσῶν κατεσκευάζον καὶ τὰς ἐκ πολλοῦ
 νενεωλκημένας καθελκύσαντες πανταχόθεν ἐπεσκευάζον, καὶ
 ἅμα τὰς συμμαχίδας καὶ ὑπηκόους πόλεις καὶ νήσους ἐς 5
 τὸν κοινὸν ἐκάλουν ἀγῶνα, ὅπλα καὶ τριήρεις καὶ στρατιά-
 τας ναυμάχους συνεισφερούσας κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστη δύ-
 ναμιν. συνεκάλεσαν δ' οὖν καὶ τῶν πόρρωθεν, ἄβροτῆς μὲν
 καὶ ἤδη μισθώμασιν, ἄβροτέραις δ' ἐς τὸ μέλλον ἐπαγγελί-
 αῖς, ἄλλους τε καὶ Κατελάνους, οἳ ὤκνηται κάτω παρὰ τὴν 10
 Γαλλικὴν θάλασσαν, ὅπη τῶν Πυρρηναίων ὄρων οἱ πόδες
 ἄγγιστα λήγουσιν, ἐς τόλμαν πολεμικὴν, ὅση τε ἠπειρωτικὴ
 καὶ ὅση θαλάττιος, τῶν πρωτείων οὐδέσι Λατίνων παρα-
 χωροῦντας.

18 Ἐπεὶ γοῦν διὰ ταῦτα καὶ Κρήτη θόρυβον εἶχε καὶ ὡς 15
 εἰπεῖν ἐσειέτο πᾶσα, παρασκευαζομένη πρὸς ὅπλα συμμαχικά
 τε καὶ ὅσα τῶν πολεμικῶν ἐφόδων εἰσὶν ἀποτρεπτικά, μετέ-
 βαινον ἐκεῖθεν ἀρχομένου τοῦ ἤρος, καὶ ἀφείς εὐώνυμα Σαλα-
 μῖνα τὴν νῆσον, ἔνθα Θεμιστοκλέα τὸν Νεοκλέους ἐκεῖνον πάλαι
 φασὶ τὴν τῶν Περοσῶν ἐκείνην ναυτικὴν καταβαπτίσει δύναμιν, 20
 νήσους τε ἅς Κυκλάδας φασὶ παραλλάξας, κατέπλευσα ἐς
 Εὐβοίαν τὴν νῆσον, ὑπήκοον οὖσαν Βενετικοῖς ἐτῶν ἤδη μα-
 κρῶν. καὶ με βουλόμενον πλείονα χρόνον ἐνδιατροῦσαι ταύτη

arbitrio atque voluntate, ut antea, navigarent ac circumveherentur.
 quare suas copias contraxere, triremium numerum auxerunt, etiam ve-
 teres ex navalibus undecunque productas naves refecerunt simulque
 socias subditasque urbes insulasque ad certaminis societatem advoca-
 runt, ut arma triemesque et milites classicos pro sua quaeque facul-
 tate conferrent. advocabant etiam ex remotis regionibus milites lar-
 gis in praesens stipendiis, largioribus in futurum pollicitationibus,
 quum alios tum Catelanos, qui ad Gallicum mare inferius incolentes,
 ubi Pyrenaeorum montium pedes proxime desinunt, ferocia atque vir-
 tute bellica sive proeliis terrestribus sive pugnis navalibus exhibenda,
 nulli Latinorum cedunt.

Quum igitur hanc ob causam etiam Creta tumultu turbaretur et
 armorum sociorum omniumque rerum ad hostium incursiones arcendas
 idonearum apparatu quasi concuteretur, inde vere ineunte abii atque
 sinistra Salamine insula praetermissa, ubi Themistocles Neoclis filius
 quondam copias navales Persarum demersisse dicitur, et insulas, quas
 Cyclades vocant, praetervectus ad Euboeam insulam appuli iam mul-
 tos annos Venetis subditam. qua in insula quum longius tempus

ἡ τῶν Εὐβοέων ἀνέστειλεν ἀσχολία, πολλή τις οὔσα καὶ αὐτὴ καὶ μάλα γέ τι κατεσπουδασμένη πρὸς ὄπλων καὶ μάχης παρασκευήν· μέλλειν γὰρ ὅσον οὐδέπω λόγος ἦν πολεμίας f. 105 a. ἐκ Γεννοῦας ἐπ' αὐτοὺς καταπλεύσειν τριήρεις. ὅθεν ἐν βρα-
 5 χεῖ τὴν νῆσον ἐκείνην ἐλθὼν καὶ περισκοπήσας ἅπασαν, καὶ τὰς ἐκείνης ὅσον ἐξῆν ἱστορήσας πόλεις, ἤκον ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον, βόρειον ἄκρον Εὐβοίας. κάκειθεν αὐθις ἀνάγεσθαι βουλόμε-
 10 νον ἐπέσχεν ἐξαίφνης ἡ τῶν πολεμίων καταπλεύσασα δύναμις. τριήρεις γὰρ Γεννοιτικαὶ τεσσαρεσκαίδεκα λήγοντος θέ-
 15 ρους ὄφθησαν τὴν ταχίστην ἐς Ὀρωπὸν καὶ Αὐλίδα καταί-
 ρουσαι. μετὰξὺ γὰρ ταῦν δυοῖν ταύταιν νοτιωτέραν τὴν θέ-
 σιν ἐχουσῶν τῶν πόλεων ἔστιν ἐπιμήκης λιμὴν, πᾶσαν ἀνέ-
 μων χλευάζων βίαιον κίνησιν, ἐς ὃν ἀρτίως ἐσέπλευσαν οἱ
 20 πολέμιοι. καὶ ἅμα ἐς τὴν ὑστεραίαν τέσσαρες καὶ τριάκοντα
 15 τριήρεις Βενετικάι, τὰς πολεμίας ἐκείνας ἐκ πολλοῦ ναυλο-
 χοῦσαι, ἐπέπλευσάν τε καὶ τὸ τοῦ λιμένος ἔφραξαν στόμα.
 τῶν οὖν Γεννοιτικῶν νεῶν ὡς ἐν δικτύῳ παρὰ δόξαν ἤδη
 συγκλεισθεισῶν, αἱ μὲν τέσσαρες εὐθὺς ἀναπετάσασαι τὰ
 20 ἰστία, καὶ καθάπερ ἐν κύβοις τοῦ προφανοῦς τὸν ἀμφιβαλ-
 λόμενον ἀνθελόμεναί τε καὶ ἀναρρίψασαι κίνδυνον, ἔλαθον
 οὕτως τὸ πολέμιον διαδραῖσαι ξίφος· τὰς γε μὴν ἐπιλοί-
 πους, πλὴν ὀλίγων ἀνδρῶν ἐς τὴν χέρσον ἐκπεπηδηκότων, αὐ-
 τάνδρους ἀπάσας εἶλον πρὶν ἄρξαι χειρῶν καὶ ναυμαχίας.

commorari constituisssem, armorum bellique apparatu, in quem summo studio atque alacritate etiam Euboeenses incubuerunt, a proposito deterrebar. fama enim erat, iamiam triremes ex Genua infesto impetu in eos navigaturas esse. quare brevi tempore tota insula perlustrata et urbibus, quantum fieri potuit, invisis, ad Artemisium, Euboeae promontorium septemtrionale, profectus sum. unde quum iam provehì vellem, classis hostium decurrit meque a profectioe prohibuit. triremes enim Genuenses quattuordecim celerrimo cursu ad Oropum et Aulidem appellentes sub finem aestatis conspiciebantur. inter hasce enim urbes paulo meridiem versus sitas portus est oblongus, qui quamcunque tempestatis vel turbulentissimae vim contemnit; in eum igitur modo hostes invecti erant. postero autem die triginta quattuor triremes Venetae iam diu insidiatae illis hostium navibus advectae portus faucibus interclusis Genuiticas naves necopinato quasi reti cinxerunt. ex quibus quattuor naves statim velis passis, quasi alearum iactui re commissa aperto periculo dubium praeferentes, hostium gladium subterfugerunt; reliquas autem naves paucis exceptis, qui in continentem exsiluerunt, omnes cum hominibus Veneti ceperunt manu

καὶ ταῦτα μὲν τῆδέ πη ἔσχεν ἐκεῖ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον· ὁ γε μὴν τοῦ Βενετικοῦ στόλου ναύαρχος, ἐς τοῦτο τύχης ἐληλυθότων αὐτῷ τῶν πραγμάτων, τὰ τε περὶ τὴν Εὐβοίαν ὡς ἐνῆν διωκῆσατο, καὶ ἅμα πλήρῃσιν ἰστίοις λύσας ἐξ Εὐβοίας ἀνήχθη εὐθὺς Βυζαντίου ποιούμενος τὴν πορείαν. ἐπεὶ δὲ 5

19 Αὐτὸς δ' ἂν εἰδείης βέλτιον ἐμοῦ τὰ ἐξῆς, αὐτὸς τε παρῶν γινομένοις καὶ βλέπων, καὶ σφόδρα διὰ σπουδῆς τὰ τοιαῦτα συγγράφειν ἔχων. ἐγὼ γὰρ τοὺς ἐν θαλάττῃ τέως δεδιὼς Ἰσορύβους κατὰ χώραν μένειν ἔκρινα δεῖν ἐν καιρῷ. ὅτε δὴ καὶ τὰς Γεννουιτικὰς ἐκείνας τέσσαρας τριήρεις πα- 15
λινδρομούσας ἐθεασάμην, αἱ διαφυγεῖν ἐδυνήθησαν, ὡς εἰρήκειμεν, τὴν πρὸ βραχέος ἐκεῖνον κίνδυνον, μίαν τε κατὰ τὸ λεληθὸς τῶν παρὰ λῶν ἐλούσας πλουσιωτάτην Εὐβοίας πόλιν, καὶ ἔξανδραποδισαμένους ἐκ τοῦ αἰφνιδίου, καὶ ἀπεληλυθυίας εὐθὺς μεθ' ὧν ἀπόλεσαν πρότερον στρατιωτῶν, μὴ προαι- 20
σθέσθαι δυνηθέντων τῶν Εὐβοέων, ἀλλὰ τὸν Ἐνδυμίωνος τέως εἰπεῖν καθενδόντων ὕπνον διὰ γε τὸ ἔναγχος ἐκεῖνο προτέρημα.

non conserta neque pugna navali commissa. et haec quidem res sic se fere illo tempore habebat. praefectus autem classis Venetae posteaquam tam prospere res ceciderunt, Euboeae rationibus, quantum maxime fieri potuit, ordinatis, navibus solutis velis plenis inde recta Byzantium versus cursum intendit. interea vero certior factus Imperatorem Thessalonicae commorari, quattuor elegit ex suis navibus, quibus unum ex fidelissimis sibi praefecit et ad Imperatorem de societate contra hostes communes iungenda acturum misit. ipse autem Byzantium cursum direxit, Imperatoris adventum ibi praestolaturus.

Tu vero iam ea quae insecuta sunt, quomodo sese habeant, me melius cognovisti, ut qui ipse rebus adfueris, ipse videris easque conscribere maximopere studeas. ego vero tumultus, qui mare pervagabantur, metuens in loco mihi manendum esse decrevi, quum praesertim naves quattuor istas Genuenses, quas periculum paulo ante subterfugere potuisse diximus, recurrere et clam una ex opulentissimis Euboeae urbibus ad mare sitis capta atque repente direpta cum militibus, quos antea amiserant, rursus abire viderem, Euboeensibus non tale quid praesentientibus, sed Endymionis somnum, ut aiunt, ob recentem illam victoriam dormientibus.

Οὐ πολὺς μετὰ παρορρὴ χρόνος, καὶ τὰς Βενετικὰς 20
 ἐκείνας ἐθνώμην τέτταρας καὶ τριάκοντα τριήρεις οἴκαδε κα-
 τιούσας ἀπράκτους ἐκ Βυζαντίου διὰ τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ τη-
 νικαῦτα διατρίβειν τὸν βασιλέα, ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ μὲν χειμῶν
 5 ἐν τούτοις παρήει καὶ αἱ κατὰ " τὸ ἔαρ ἡλίου λαμπάδες f. 105 b.
 ἀνήπτοντο, τεσσαρεσκαίδεκα τριήρεις αὐτῆς ἐκ Βενετίας ἐς
 Βυζάντιον ὄλαις ἀνέβαινον κώπαις καὶ ὄλαις ὄρμαϊς τῆς ψυ-
 χῆς, ἐφ' ᾧ τὸν τοῦ Πόντου προκατειληφθείας ἀρχένα τὰς
 Γεννουιτικὰς ναυλοχεῖν ὀλκάδας, αἱ τὴν σιτοπομπίαν ἄνωθεν
 10 ἐκ τοῦ Εὐξείνου καὶ τῶν Σκυθικῶν παραλίῶν ἐσκομίζειν
 ἐμελλον τοῖς ἐν Γαλάτου. τῶν γε μὴν ἐξῆς αὐτὸς ἂν εἰδείης
 αὐτῆς ἐνταῦθα παρῶν καὶ ὄρων ἀκριβῶς τὴν ἀπόβασιν. ἐμοὶ
 γὰρ ἀμυδραῖς τισὶν ἀκοαῖς μεμαθηκέναι συμπέπτωκεν, ἐκεῖ
 διατρίβοντι, τὰ τε ἄλλα καὶ ὡς μικροῦ πᾶσαν τὴν τοῦ Γα-
 15 λατικοῦ φρουρίου δύναμιν, ἄνω μὲν παρὰ τὸν Εὐξείνου πόντον
 ἀποκλεισθεῖσαν, ἄρτι δὲ κατιοῦσαν, ἔλοιεν, κατὰ μὲν τὸν ἀρχένα
 τοῦ Πόντου τὴν πλείω κατιοῦσαν διὰ γε δὴ τὸ μὴ προαι-
 σθέσθαι, τὴν δὲ λοιπὴν μείνασαν διεσπασμένως, ὅπῃ δὲ καὶ
 τύχοι ὄρμουσα ἐκάστη σποράδην κατὰ τὰ τοῦ Πόντου ἐπί-
 20 νεια, παρὰ πλέοντες ὕστερον. ἐπεὶ δὲ καὶ σύμμαχον ἤδη
 σχοῖεν τὸν βασιλέα Βενετικοί, ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης πλεί-
 στην εἰσενεγκάμενον δύναμιν, καὶ ἅμα τριήρεις προσέλθοιεν
 σφίσι ἐκ νήσου τῆς Κρήτης ὀκτώ συμμαχίδες, καὶ πρὸς

Non ita multo post etiam Venetorum triremes quattuor et vi-
 ginti Byzantio domum redeuntes videbam re infecta, quod Thessalo-
 nicæ Imperator tum versabatur. hieme autem interea elapsa quum
 iam verni solis faces accenderentur, quattuordecim naves rursus Ve-
 netiis Byzantium ventis remis omnique animi impetu contenderunt, ut
 Ponti faucibus occupatis Genuensium navibus onerariis insidiarentur,
 quæ ab superioribus Ponti Euxini oris et Scytharum terris mari adia-
 centibus Galataeis commeatum transportaturæ erant. res autem, quæ
 insecutæ sint, quem exitum habuerint, tu ipse accurate scis, quum
 praesens eas videris. ego enim illic commoratus tantum ex obscuris
 quibusdam rumoribus quum alia tum hoc audivi, Venetos propemo-
 dum cunctas castelli Galataei naves Ponto Euxino interclusas cepisse,
 quum modo descendissent, et maiorem quidem earum partem ad Ponti
 fauces, quo nihil periculi suspicatae vectæ essent, reliquas vero dis-
 persas in singulis stationibus Ponti, ubi quæque in ancoris fuisset,
 praeternavigando postea occupasse. quum autem Veneti iam Impera-
 torem, qui terra marique maximas copias contulisset, socium sibi ad-
 iunxissent triremesque ex Creta octo socias accepissent, praeterea

τούτοις ὀλκάδες συσκευασθεῖεν ἔξ τῶν πάντων μεγίστων, μηχανὰς παντοδαπὰς καὶ ὀπλίτας ἀρίστους φέρουσαι πλείστους, καίριον ἤδη νομισθῆναι τοῖς ἅπασιν πάσαις ὁμοῦ δυνάμει προσελάσαντας κυκλώσασθαι τὸ φρούριον αὐθημερόν. καὶ τούτων οὕτως πεπραγμένων ἀννοσθῆναι σφίσι μηδὲν ἠκηκό-5
εἰμεν, ὡς ἀπογόνια λοιπὸν τὸν τῆς ναυτικῆς τῶν Βενετικῶν δυνάμει ναύαρχον τοῦ μὲν πολέμου διάδοχον ἀφεῖναι τὸν βασιλέα, αὐτὸν δὲ μαθόντα ἤδη καὶ τριήρεις ἐκ Γεννοῦας ἐξήκοντα παρὰ πᾶσαν ἀναγομένας ἐλπίδα, ὅλαις ἀναχωρεῖν πορείαις.

10

21 Καὶ ἃ μὲν ἀμυδρῶς αὐτὸς ἠκηκόειν, ἔκδημος ὢν τῆς πατρίδος, ταῦτ' ἐστίν· αὐτὸς δ' ἂν μοι λέγοις τᾷληθέστερά τε καὶ βεβαιότερα τῶν ἐνταυθοῖ πεπραγμένων ἐκείνων, τῆς ἀφηγήσεως προϊούσης, προστιθεὶς ἐν ταύτῳ καὶ τὰ τῶν πεπραγμένων αἷτια. νῦν δ' ὢν αὐτὸς αὐτόπτης ἐξῆς ἐγενόμην 15
ἐκεῖ παρών, εἴμι ἐρῶν αὐτὸς αὐτίκα τὸν λεπτότερον καὶ καθ' ἕκαστα τρόπον. ἐπαναληπτέον τοίνυν τὸν λόγον ὅπῃ τὸ πρότερον ἵχνος ἐλπομεν, ἵνα τὸ τῆς ἱστορίας συναφῆς τὴν τοῦ σαφοῦς ῥαστώνην εὐφραῖα παρέχη τοῖς ἐντυγχάνουσιν.

22 Ἐτυχον μὲν ἐγὼ διατριβῶν περὶ τὰ κοῖλα τῆς Εὐβοίας 20
καὶ Κάρουστον πόλιν λήγοντος ἤδη τοῦ θέρους, καὶ τηρικαῦτα ξυνέβαινε καταπλεῖν ἐς Ὀρεόν, πόλιν Εὐβοίας εὐλίμενον, τὰς

sex naves onerarias maximas omni genere machinarum et gravis armaturae militibus plurimis fortissimisque instructas comparassent, iam omnibus idoneum tempus visum esse cunctis copiis protinus castellum adoriendi atque obsidendi. tali ratione rebus institutis nihil ab iis ad exitum adductum esse, audiebamus, ita ut classis Venetae praefectus re iam desperata et Imperatore, qui bellum persequeretur, relicto summa festinatione recessisset certior factus, ab Genua iam sexaginta triremes praeter omnium expectationem in altum evectas esse.

Haec equidem a patria remotus quasi per nebulam audivi; tu autem narratione progrediente veriora quaedam atque certiora de rebus hic tum gestis expones additis etiam rerum causis. nunc vero res, quarum ipse illic spectator fui, ex ordine tibi accurate atque singillatim referam. revertendum igitur nobis est ad id, unde digressi sumus, ut historiae continuitas praeclaram rerum cognitionis facilitatem praebeat, quae inest in perspicuitate.

Quum igitur circa fauces Euboeae et Carystum urbem exeunte iam aestate commorarer, ad Oreum, Euboeae urbem portu ornatam, quindecim illae naves Venetae appulerunt, quas ex portubus Byzantii recessisse supra demonstravimus. octo autem Cretensium triremes inde

πεντεκαίδεκα Βενετικὰς ἐκείνας τριήρεις, ἃς ἐκ Βυζαντίων
 λιμένων ἐφθήμεν δεδηλωκότες ἐπανιούσας· τὰς γὰρ ὀκτὼ
 Κρητικὰς διαστάσας αὐτόθεν οἴχεσθαι ἀπιούσας ἐς Κρήτην
 φυλακῆς ἕνεκα τῶν ἰδίων. καὶ ἅμα συχναὶ καὶ βαρεῖαι κα-
 5 τέπληττον ἀγγελίαι τὴν νῆσον, ἐγγύτατα εἶναι πολεμίας ἐξή-
 κοντα ναῦς. σπεύσας οὖν ὁ τῶν Βενετικῶν ναύαρχος τὰ μὲν
 πληρώματα πάντα τῶν οἰκειῶν νεῶν ἐξείλεν εὐθύς, αὐτὰς
 δὲ κενὰς ἐν τῷ λιμένι καλωδίσις προσηροτημένας κατέδυσεν,
 ὥς μὴ ἀλώσιμοι τοῖς πολεμίοις ἠ εὐθύς ἐπιπλεύσασι γένοιτο. f. 106 a.
 10 ἔπειθ', ὅσον τάχος, πάντας τε Εὐβοέας πρὸς ὀπλιτικὴν ἡρέ-
 θιζεν ἀκριβῆ, καὶ ἅμα δ' ἐπρεσβεύετο πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις
 καὶ Θήβαις Λατίνους, τριακοσίων ἱππέων ἐπιλέκτων αἰτῶν
 συμμαχίαν. τὴν γε μὴν πόλιν νύκτα τε καὶ ἡμέραν οὐκ
 ἡμέλησε πᾶσαν ὀπλίζων πολυτελῶς καὶ πάσης ἀφειδῶν δα-
 15 πάνης καὶ πάντα προστιθεὶς καὶ περιτιθεὶς ὄχρωμάτα. δύο
 μεταξὺ παρερρηήκεσαν ἡμέραι, καὶ ὄφθησαν αἱ πολέμια
 νῆες ἐκεῖναι, περὶ δέλην που τὴν ὄψιαν, ἐπιπλεύουσαι κατὰ
 τῆς Εὐβοίας. καὶ τὴν μὲν ἐσπέραν ἐκείνην, γαλήνης οὐσης,
 ἐν τῷ πελάγει μετέωροι δειπνοποιησάμεναι καὶ τὸ ποιητέον
 20 σκεψάμεναι, ἔωθεν εὐθύς εἰς μάχιμον τάξιν ἡθροίζοντο. καὶ
 μὲν δὴ καταπεφραγμέναι πᾶσιν ὄπλοις, προσελάσασαι ἐς
 τὸν Ὀρεοῦ λιμένα ἐκεῖναι καταπληκτικῶς ἐσέπλευσαν, τὰ τε
 σημεῖα τῆς μάχης ἡρμένα ἔχουσαι, καὶ τὰς πολεμικὰς ἀνα-
 κρονόμεναι σάλπιγγάς τε καὶ σύριγγας, καὶ ὅσα τῶν τοιούτων

ad suas res tutandas domum redierant. crebris vero atque gravibus
 nuntiis terrentibus insulam, sexaginta hostium naves proxime adesse,
 celeriter Venetae classis praefectus naves apparatus classico exempto
 vacuas in portu rudentibus suspensas submersit, ne ab hostibus pro-
 tinus adnavigantibus capi possent. tum quam celerrime potest omnes
 Euboeenses ad bellicam fortitudinem excitat simulque cum Latinis,
 qui Athenis erant et Thebis, agit, ut trecentorum equitum delectorum
 auxilium mittant. urbem autem die noctuque egregie nullique sumtui
 parcens armare et omni munimentorum genere firmare atque sepire
 haud destitit. duobus interea elapsis diebus naves illae hostium Eu-
 boeam petentes sub vesperum conspiciebantur; atque illo quidem ve-
 spero, quum esset malacia, in alto mari coena parata et rebus, quae
 gerendae erant, provisae, insequentis diei prima luce statim acie in-
 structa omni genere armorum stipatae in Orei portum invehuntur
 magnumque sui terrorem faciunt certaminis sublatis signis, canentibus
 tubis tibiisque aliisque instrumentis, quae animos ad alacritatem at-
 que ardorem pugnandi excitant. quum autem proelii navalis copia

ὀργάνων ἐρεθίζει πρὸς εὐψυχίαν πολεμικὴν τῶν ἀνδρῶν τὴν
 ὄρμην. ἐπεὶ δὲ ναυμαχίας ἀγῶνες ἤκιστα ἦσαν (οὐ γὰρ
 ἦσαν αἱ ἀνταγωνιζόμεναι νῆες), τοξότας ὅσους ἐχρῆν κατα-
 λιπόντες ἐν ταῖς ναυσὶ φυλακῆς τὴν ἕνεκα καὶ τοῦ βάλλοντας
 ἀνείργειν καὶ ἀντιπερισπᾶν ἐκεῖ τοὺς ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων, οἱ 5
 λοιποὶ πάντες ἐπὶ τὴν γῆν ἀπέβαινον, κυκλώσασθαι τὴν πό-
 λιν βουλόμενοι, κλίμακας τε ἐπαγόμενοι πλείστας, καὶ ἅμα
 αἰρήσειν αὐτίκα μάλα τὴν πόλιν ἐλπίζοντες διὰ τε τὸ πλη-
 23 θος καὶ τὴν τόλμην τῶν ὀπλιτῶν. περιστρατοπεδεύσαντες οὖν
 ἐπολιόρκουν, τόξοις τε βάλλοντες ἐκηβόλοις καὶ κλίμακας τῶ 10
 τείχει προσάγοντες, καὶ ἅμα διὰ τὴν πολυχειρίαν εἰθὺ τοῦ
 τείχους διώρυχας πόρρωθεν δρωῖντες, ἵνα δυοῖν θάτερον ἢ
 διὰ τῆς τῶν κλιμάκων ἐκείνων ἀναδρομῆς ἢ διὰ τῆς τῶν
 ὑπονόμων ὑποδρομῆς τουτωνὶ λάθωσιν εἰς τὴν πόλιν παρεισ-
 πεσόντες. ἐπεὶ δὲ μηχαναῖς μηχανὰς ὁ τῶν Βενετικῶν ἐκεῖ- 15
 νος ναύαρχός τε καὶ ἡγεμὼν ἐνδοθεν ἀνθιστάται οὐκ ἡμέλει,
 συνέβαινε εἶναι τοὺς ἔξωθεν τῶν πολεμίων ἀγῶνας ἀπράκ-
 τους. πρῶτον μὲν γὰρ βάρεσι λίθων ἐκ τῶν ἐπάλλξεων καὶ
 βέλεσι παντοδαποῖς τραυματίας ἀπέφαινε σφᾶς καὶ ἀπεσό-
 βει. ὅπῃ δ' ἐώρα καὶ ὑπενόει κλίμαξι βάσιμον εἶναι τὸ 20
 τεῖχος, ὕψος ἱκανὸν εὐθὺς προσετίθει, τὴν τε τῶν ἐπάλλξεων
 συνάπτων διέχειαν, καὶ ταύταις ἀνδρόμηκες οἰκοδόμημα προσ-
 τιθεὶς πρὸς ὄξυ καὶ λεπτὸν ἀποληγόν, ὡς καὶ ἀναβᾶσι τοῖς
 πολεμίοις δύσεργόν τε καὶ μάλα ἐπικίνδυνον εἶναι τὴν τῶν

non fieret navibus quippe non occurrentibus, quae cum iis in certa-
 men descenderent, idoneis relictis sagittariis, qui naves custodirent
 eosque, qui ex propugnaculis tela iaculabantur, defenderent atque aver-
 terent, reliqui ad urbem cingendam multis cum scalis in terram egressi
 protinus se capturos esse urbem sperabant, multitudine et bellica mi-
 litum audacia freti. circumsessam igitur urbem oppugnabant tela emi-
 nus mittendo, scalis moenia adoriendo et, quia hominum multitudo
 suppeditabat, procul cuniculos ad muros recta agendo, ut aut scala-
 rum ascensu aut cuniculorum subterraneo cursu in urbem clanculum
 irrumperent. quum autem Venetae classis praefectus atque dux ma-
 chinis machinas intrinsecus opponere haud cessaret, certamina hostium
 extrinsecus irrita erant. primum enim saxis gravibus et omni missi-
 lium genere eos ex propugnaculis impetitos sauciavit atque proturba-
 vit. ubi autem murum scalis ascensu facilem esse videbat et suspi-
 cabatur, altitudine idonea statim addita intervalla inter singula pro-
 pugnacula coniunxit, iisque aedificia adstruxit hominis altitudinem non
 excedentia atque in tenuem et acutum apicem exeuntia, ut hostibus

ποδῶν βάσιν. πρὸς γε μὴν τὸν ὑποχθόνιον ἐκεῖνον ὑπόνομον, στοχασάμενος ὅπου τοῦ τείχους διεκπεσεῖται προχωροῦν τὸ τῆς διώρυχος τέλος, τάφρον κατώρυξεν ἐνδον αὐτὸς ἐγκαρσίαν, τὸ βάθος πολλαπλασίαν ἢ κατὰ τὴν ἐκείνων, ὡς ὄψετο τοῦ τείχους ἐντὸς παρεισιπτόντας σφᾶς βόθρω καὶ θανάτου πνυθμέσιν ἐντυγχάνειν ἀπροσδοκίτους· καταφερομένοις γὰρ ἐκείνοις βάρη λίθων ἄνωθεν αὐτοὶ μὲν παμπληθεῖς f. 106 b. εὐθὺς ἐπιρρίπτοντες ἀφύκτοις θανάτου δικτύοις παραχρῆμα ἐδίδουν. συχνῶν δ' ἐπὶ τούτοις ἡμερῶν παρερρηκνυῶν, 24

10 ἀφῆκτο καὶ ἡ τῶν Ἀθηναίων ἤδη καὶ Θεβαίων συμμαχία, ἐπίλεκτοι μὲν ἵππεῖς τριακόσιοι, πεζοὶ δ' ἐθελονταὶ πλείους ἢ κατ' αὐτούς. καὶ ἅμα τῆς φήμης εἰς ὅλην χερθείσης τὴν νῆσον, συνέτρεχον πανταχόθεν πολλοί, τὸ προστυχὸν ἕκαστος ἀνὰ χεῖρας ἔχοντες ὄπλον. ὃ γε μὴν τῶν Βενετικῶν στρατη- 15 γός καὶ ναύαρχος νυκτὸς μὲν ἐνέδρας ἐν ταῖς πρὸ τῆς πόλεως χαράδραις ὑπέσπειρεν, ἅμα δ' ἔω ἐξῆγε τὴν δύναμιν ἐμφανῶς, ὀπλίτας πελταστὰς τοξότας τε καὶ λογχοφόρους, καὶ ὅσους τηνικαῦτα τῶν ἐκεῖ πολιτῶν εὐρεῖν ἵππείας εὐπόρησεν, ὡς γίνεσθαι μὲν αὐτῷ τὴν στρατεῦσιμον ἅπασαν ἡλι- 20 κίαν οὐχ ἦσσω πεντακισχιλίων ἀνδρῶν ἐπιλέκτων. προσγενομένης δ' ἄρτι καὶ τῆς Ἀθηναίων καὶ Θεβαίων συμμαχικῆς δυνάμεως ἐθάρρησεν εἰς χεῖράς τε καὶ ὁμόσε τοῖς πολεμίοις ἰέναι οὐχ ἦσσω ἢ διπλασίοις οὖσιν αὐτοῦ, βέλτιον οἰόμενος

vel in murum enisis arduam et incessu admodum periculosa essent. deinde autem coniectura facta, qua parte moenium subterraneus ille cuniculus processurus atque proditurus esset, ibi intus fossam transversam fecit multo profundiore quam illorum erat cuniculus, ut, quum tandem intra moenia irrepissent, necopinato in foveam mortisque voraginem inciderent. praecipitantes enim eos gravibus superne devolutis saxis protinus in mortis retia inevitabilia iniecerunt. multis deinde praeterlapsis diebus Atheniensium et Thebanorum venerunt auxilia, delecti equites trecenti, pedites voluntarii plures quam ipsi habebant. fama vero per totam insulam sparsa undique multi obviis quisque armis instructi concurrerunt. tum Venetorum dux atque classis praefectus nocte insidiis ante urbem in faucibus collocatis oriente sole manifesto copias eduxit, milites gravis et levis armaturae, sagittarios, hastatos equitesque quos quidem in civium numero tunc invenire potuit ita ut tota manus ad militandum idonea non minus quinque milia virorum delectorum efficeret. auxiliis vero Atheniensium et Thebanorum modo adiunctis, audebat iam manus conserere et confligere, quamquam numerus hostium altero tanto maior erat. satius

εἰ δυνατόν αὐθημερόν αὐτῷ τοῦ παντός πολέμου τὸ τέλος κριθῆσεσθαι, ἢ πολὺν τινα τρίβεσθαι χρόνον τῇ μάχῃ, τῶν πολεμίων δηρύντων νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὴν χώραν. ὅθεν ἐκτάξας τὸν στρατὸν καὶ μερίσας εἰς φάλαγγας, καὶ τοῖς μὲν Ἀθηναίοις καὶ Θεβαίοις τὸ λαιὸν κέρας δούς, αὐτὸς δ' ἔχων 5 τὸ δεξιόν, ἤγεν ἐπὶ τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον, πρὸς συμπλοκὴν προκαλούμενος σφᾶς. ἀναπηδήσαντες οὖν εὐθύς ἐπὶ τὰ ὄπλα κάκεῖνοι, καὶ μικροῦ κενᾶς ἀπολιπόντες τὰς ναῦς, εὐρώστως μὲν ἀπήντων ἐν ταῖς ἀρχαῖς· ἔπειτ' ἐπιρρουείσης τῆς ἵππου γενναίως, καὶ ἅμα τῆς πεζικῆς φάλαγγος παντα- 10 χόθεν ἐπιχυθείσης βοῆ καὶ ἀλαλαγμῷ, μὴ δυνάμενοι φέρειν ἐπὶ πόδα ἀνεχώρουν, καταπατούμενοί τε καὶ τιτρωσκόμενοι. νυκτὸς δ' ἐπὶ τούτοις γενομένης καὶ τῆς μάχης διαλυθείσης, ἐπὶ τὰς οἰκείας ἐνέβαινον ναῦς, οὐχ ὅσοι ἤκον, οὐδὲ μεθ' ὁμοίου τοῦ σχήματος, ἀλλὰ μάλα γέ τι ἀντιστρόφως· εἶναι 15 μὲν γὰρ τοὺς ἐν τῇ πολεμίᾳ ἐκείνῃ γῆ πεπτωκότας οὐχ ἦτον πεντακοσίων, τραυματίας δ' αὖ οὐχ ἦτιον ἢ τοσοῦτους γεγενῆσθαι. ὥς καὶ ἀναγκασθέντας ἔτι νυκτὸς οὔσης πλημμελῶς ἐκπλεῦσαι, λειπομένας ἔρετῶν ἐνίας παρέλκοντες ναῦς. τάχιστα δ' ὁ ναύαρχος ἐκεῖνος καὶ στρατηγὸς τοῦ Βενετικοῦ 20 στόλου δύο τῶν οἰκείων ἔλκυσας νεῶν ἐκ τῶν θαλαττίων ὑδάτων, τὰς μᾶλλον τῶν ἄλλων ταχυναυτούσας, καὶ ὥς ἐνῆν ἐκ τοῦ σχεδὸν καθοπλίσας, τὴν μὲν ἐς τὴν τῶν Βενετικῶν ἀριστοκρατικὴν ἀπέστειλεν ἔξουσίαν, φράσουσαν τὰ πεπραγ-

enim esse duxit, eo die, si fieri posset, in omnium rerum discrimen pugnari, quam in longum tempus certamen protrahi, hostibus noctesque vastantibus agros. quare instructo exercitu ordinibusque distributis, Atheniensibus et Thebanis in laevo cornu collocatis ipse dextro cornu imperans ad hostes duxit eosque ad certamen proelii conserendum provocat. hi statim armis sumptis navibusque fere vacuis relictis initio quidem fortiter instabant; deinde vero equitum turmis alacriter in eos irruentibus peditumque legionibus ab omni parte clamore sublato invadentibus, impetum sustinere non poterant, sed pedem referebant proculcati atque vulnerati. noctis interventu proelio dirempto naves conscenderunt nequaquam tam multi, quam venerant neque eodem habitu sed admodum sane contrario. nam in terra hostili non minus quingenti homines occiderant neque minor militum numerus vulneribus erat affectus. quare ipsa nocte sine ordine proficisci coacti sunt, quasdam naves remigibus nudatas secum trahentes. Venetae autem classis praefectus atque dux celerrime duabus navibus, quae prae ceteris celeres et expeditae erant, ex mari extractis rebusque obviis, quantum fieri potuit, armatis, alteram misit Venetias, quae

μένα, τὴν δ' ἐς Βυζάντιον, δηλώσουσάν τε τὰ αὐτὰ τοῖς ἐν-
ταῦθα Βενετικοῖς, καὶ ἅμα κατασκευομένην τοῖς πολεμίους
ὄπη πορεύονται.

Ταύτῃ δὴ τῇ νηὶ καὶ αὐτὸς ἐμαυτὸν ἐμβιβάσας ἦγον **26**
5 ἄχρη τοῦ Ἑλλησπόντου· αὐτόθι γὰρ ὀρμισαμένη καὶ τὰς
κώπας σχάσασα παρὰ τὸν τῶν Τενεδίων λιμένα ἢ φέρουσα
ἡμᾶς ἐκείνη ναῦς τὸν τῶν πολεμίων ἠχηκόει στόλον ἐς Χίον
κατάραντα, ἐπιμελείας τε ἕνεκα τῶν πεπληγόντων, καὶ ἅμα f. 107 a.
ὅσον δύναιτ' ἂν τοῖς τῶν τετελευτηκότων ἐν τῇ μάχῃ τό-
10 πους ἐκλέξασθαι, ὁπόθεν ῥᾶον ἂν εἶη σφίσι. διὸ τὰς μὲν
ἀγγελίας τῆς νίκης εὐζώνῳ τινὶ δεδωκυῖα ἀνδρὶ πέπομφεν ἐς
Βυζάντιον, αὐτὴ δ' ἀναζεύξασα τὴν ταχίστην ὄχλειο ἐς Εὐβοίαν
ἀπιοῦσα. ἐμοὶ δὲ τέτταρας ἡμέρας ἐκεῖ περιμεῖναντι θεά-
σασθαι προσεγίνετο Τροίας ἐκείνης σκιώδη μνήματα, ἧς πο-
15 λὺς Ὀμήρῳ τῷ πάνυ λόγος, ὅτι μυρίαῖνδροι στόλοι δι' Ἑλέ-
νην ἐκείνην ἐπ' αὐτὴν καταπλεύσαντες πολλοὺς τε ἀπώλεσαν
τῶν οἰκείων ἠρώας καὶ αὐτὴν μετὰ δέκα ἔτη τελέως ἐξηνδρα-
ποδίσαντο. ἐθεασάμην δ' ὁμοῦ καὶ Σκαμάνδρου ποταμοῦ
τὰς ἐκβολάς, ὅς Ἰδης ἀποβλύζει τοῦ ὄρους, οὐχ ὡς Ὀμηρος
20 ἐν Ἰλιάδι καόμενον γράφει τὰς ὄχθας ὑπὸ Ἡφαιστοῦ δι'
Ἀχιλλεῖα τὸν Θέτιδος, καθ' ὅσον ἐκεῖνο αὐτονομουμένην μυ-
θεύεται γλώττῃ, ἀλλὰ κρίνα καὶ λόχμας καὶ χλόας περὶ αὐ-
τὸν ὄραϊα πάντα καὶ τὴν Ὀμήρου γλώτταν ἐλέγχειν ἰκανά.

potestatem aristocraticam de rebus gestis certiore faceret, alteram Byzantium, quae idem nuntiaret Venetis ibi versantibus simulque specularetur, quo hostes proficiscerentur.

Hac navi ego ipse vectus perveni ad Hellespontum, ubi quum remis inhibitis ad portum Tenediorum in ancoris commorabamur, nuntius allatus est, hostium classem, ut saucios curaret et quantum fieri posset loco eorum, qui in proelio ceciderant, supplementa unde expeditum esset, scriberet, ad Chium insulam esse appulsam. quare navis, nuntio victoriae, quem Byzantium perferret, homini expedito commissa, ora soluta quam celerrime potuit Euboeam repetiit. mihi vero quatuor illic dies commoranti opportunitas dabatur Troiae illius obscura vestigia invisendi, de qua multus est clarissimus Homerus, quod classis innumerabilis ob Helenam in eam profecta multis heroibus amissis post decem annos funditus eam diripuit. videbam etiam Scamandri fluvii ostia, non quidem, ut Homerus in Iliade scribit, ripis a Vulcano ob Achillem Thetidis filium adustis, quatenus illud libera fabulatus lingua, sed lilia silvaeque ac herbae insigni pulchritudine circa eum florent, quibus rebus Homeri lingua mendacii satis arguitur. sit ita sane.

27 *Εἶεν. ἐγὼ δ' ἐς τὴν ὑστεραίαν ὀλκάδος ἀναγομένης
 τυχῶν ἐς Βυζάντιον οἴκαδε ἀφικομένην, οὐδὲν νομισμάτων
 ἐπιφερόμενος δέκα χρυσῶν ἐπέκεινα (πάντα γὰρ μοι κατὰ
 τὰς περιόδους ἐκείνας ἀνάλωται) — δόξαν οὖν ἐμοὶ ταῖς καθ'
 ἕκαστα χρεῖαις ἀναγκαιότερα τὰ καθ' ἕκαστα καὶ λεπτότερα 5
 μέρη τῶν νομισμάτων ὑπάρχειν, τῶν τοιούτων εὐθὺς ἡλλα-
 ξάμην ἐκεῖνα. καὶ προσεληλυθὼς ἐς τὴν ὑστεραίαν τοῖς τὰ
 ὄνια πιπράσκουσιν, εὖρον ἐκπεπτωκὸς τὸ ἐν χερσίν ἐκεῖνό
 μοι χάραγμα, καὶ ἐς τοσαύτην κατενεχθὲν ἡμέρα μιᾷ τὴν
 ὕφεσιν ὡς τὴν τῶν δέκα μοι νομισμάτων ἐκείνων ποσότητα 10
 καταβῆναι μέχρις ὀκτώ. καὶ μοι πρὸς οὓς παρεληλυθὼς τις
 τῶν πάλαι συνήθων, αὐθημερὸν ἐκέλευεν ἔξαντλεῖν ἅπαν τὸ
 κέρμα ἐς τὰ τῆς χρεῖας ἀναγκαιότερα, μὴ καθ' ἡμέρας αἰεὶ
 τῶν τοιούτων, ὡς ὄραξ, ἀστατούντων εὐρίπου δίκην, καταστῆ
 σοι ταυτὶ κεκτημένῳ κεκτῆσθαι μηδὲν ἐν βραχεῖ. καὶ μέντοι 15
 καὶ ἐθαύμασα, νῆ τὸν φίλιον, ὅπως ἀνέχεται τὰς οἰκείας
 ἀκτῖνας ὁ ἥλιος ἐπιλάμπων τῆδε τῆ γῆ. ποιεῖ δ', ὡς ἔοικε,
 μακροθυμίας τρόπους φωναῖς ἀφθόγγοις διδάσκων ἡμᾶς ὁ
 λόγου μηδαμῆ μετασχών, τοὺς λόγῳ μὲν τιμηθέντας πρὸς
 τοῦ κοινοῦ δημιουργοῦ, νομίμοις δ' αἰεὶ ἔρυσμιζομένους ἐκεῖ- 20
 θεν παραγγελίαις, ἐπαῖοντάς γε μὴν οὐδενὸς οὐδαμῆ ποθ' ὧν
 ἀπάντων ἐχρῆν.*

28 *Ἄλλὰ πρῶτον ἐμοίγε τοῦτο λογισμῶν ἀλμυρῶν ἐγεγό-*

Egò vero navem onerariam postero die Byzantium navigaturam nactus, domum veni non amplius decem aureis nummis mecum portans, reliquis omnibus in itineribus istis consumptis. arbitratus vero, singulis rebus necessariis emendis magis idonea esse randuscula et minoris notae nummos, aureos illos hisce statim commutabam. die autem insequenti quum venalium rerum venditores adissem, abolitam esse reperiēbam pecuniam, quam in manibus habebam eiusque pretium uno die adeo imminutum, ut decem illi nummi octo tantum exaequarent. quare vetus quidam amicus in aures mihi insurravit, ut protinus eodem die omnes nummulos ad res necessarias emendas adhiberem, ne rebus quotidie Euripi instabilis instar fluctuantibus mihi accideret, ut brevi tempore, quod tunc haberem, ad nihilum redigeretur. atque sane miratus sum, me Dius Fidius! quomodo sol sua luce hancce terram collustrare sustineat. patientiae suae rationes vobis tacitis ipse sermonis expers nos a communi rerum opifice sermone praeditos docere videtur, qui, quamquam semper inde praeceptis iustis instituti atque gubernati, nihil tamen unquam eorum, quae opus sunt, cognoscamus.

Hoc igitur primum naufragium acerbis cogitationes iniecit animo

νει ναυάγιον μετὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην ἐληλυθότι θάλασσαν,
 δεύτερον δ' ἢ τῶν πατριῶν τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας δογμάτων
 κατάλυσις, δι' ἣν ἀρχόμενον ἔτι καθάπερ ὀψιγενὲς ἐν ληϊῷ
 ζιζάνιον φύτεσθαι, καὶ ἅμα σοῦ προαγορευόντος ἀκούων μέλ-
 5 λειν δι' ἔκτισιν ἁμαρτιῶν συγχωρεῖν τὸν θεὸν κατὰ τῆς ἡμῶν
 εὐσεβείας διωγμὸν, καὶ ξυννεροηκῶς αὐτὸς ἐμαντὸν οὐ δυνα-
 σόμενος οἴσειν, φυγὰς ἐθέλοντῆς " γεγένημαι τῆς ἐμῆς ταν-f. 107 b.
 τησὶ πατριδος ἐφ' ὅλην ἤδη εἰκοσαετίαν. εἶθε δ' ἔτι προσε-
 τίθετο καὶ πλείων χρόνος τῆ φυγῆ. ἀλλ' ἐχοῖν, ὡς ἔοικε,
 10 θαλάσσας θαλασσῶν ἀλλάξασθαι βιαιοτέρας πολλῶ τῶν ὑπε-
 ρορίων. πλείστους γὰρ ἐν ἀλλοτριᾷ τόπους διελθόντι καὶ
 πλείστην περαιοσαμένῳ θάλασσαν, τοιαύταις οὔπω καὶ νῦν
 ἐντετυχηκέαι θαλάσσαις ξυνεπεπτώκει μοι, ὅτε μᾶλλον καὶ
 ὄπη μᾶλλον ἀναπνεύσειν ἀήθην ἐπαριῶν. πᾶσα μὲν γὰρ
 15 ἐκείνη θάλαττα καὶ κλύδων ἅπας ἐκεῖ σώματος ἠπεῖλει θά-
 νατον, οὗ τὴν ἔφοδον καὶ φρίσεως ἀθάνατος ψῆφος ἐνομοθέ-
 τησε πρότερον· οἱ δὲ τῶν θείων δογμάτων χειμῶνες καὶ
 κλύδωνες ἀθανάτου ψυχῆς ἐπαγγέλλονται θάνατον, ἥκιστα
 πέρας οὐδὲν οὐδαμῆ ποτ' ἐνεγκεῖν δυνάμενον. καίτοι οὐδὲ 29
 20 πόρρωθεν οὐδ' αὐτὸς τῶν τοιούτων κυμάτων τελέως ἀνήκοος ἦν.
 ἀλλὰ μέ τις ὑπέσαιεν ὅμως ἐλπίς, μεμνημένον τῆς πρὸς σὲ
 τοῦ βασιλέως φιλίας καὶ τῶν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ὁμι-

quum mare illud vastum permensus essem; secundum autem patriorum
 dogmatum ecclesiae dei eversio; quam quum quasi lolium in arvo se-
 rotinum enasci coeptantem viderem atque te audirem praenuntiantem,
 fore, ut deus pro peccatorum vindicta persecutionem nostrae religio-
 nis admitteret, ex hac mea patria, quod id me tolerare non posse in-
 telligebam, per integros viginti annos profugus degi. utinam longius
 etiam tempus fugae addidissem! sed debebam, ut videtur, fluctibus
 fluctus multo peregrinis saevioribus permutare. quamquam enim in
 plurimis alienis locis peregrinatus plurimaeque maria transvectus sum,
 nusquam tamen, in tales fluctus incidi, quales hic coorti sunt, quo re-
 versus nunc quam maxime me recreaturum esse sperabam. omnia enim
 ista maria omnesque isti fluctus corporis mortem minitantur, cuius in-
 gressus etiam naturae immortalis decreto praefinitus est; sanctorum
 autem dogmatum tempestates atque procellae immortalis animae de-
 nunciant mortem, quae nullum unquam finem sortiri possit. quamquam
 autem tantos fluctus hic excitatos esse ne procul quidem plane igno-
 rabam, spes tamen admodum blanda me tenuit, quum recordarer ami-
 citiae, quae tecum imperatori intercederet, consuetudinisque illius
 nocturnae et diurnae, quam summa cupiditate ardentique animo tecum
 exerceret, priusquam ad solium imperatorium evectus esset, atque ut

λιῶν ἐκείνων, ὅποιας ἐκ πόθου καὶ φλεγομένης ψυχῆς ἐποιεῖτο πρὸς σέ, καὶ πρὶν ἐς τὸν βασιλείον αὐτὸν ἀναχθῆναι θρόνον, καὶ ὅπως τῆς σῆς ἐξήρητο μὲν καὶ γλώττης καὶ γραφῆς, ἀφθωτέρους δ' αὐτὸς τοὺς ἐντεῦθεν ἐτρούγα καρπούς, ὡς εἶναι μηδένα τῶν πάντων ὅτι ποτ' ἂν οἴηθῆναι ἐνῆν ἐγγενέσθαι 5 τῷ ἦθει τροπὴν ἐκείνου τινά, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ συνεπεδιδόναί ταῖς τοῦ χρόνου τύχαις. νῦν δ' ἐλληλυθῶς καὶ μαθῶν ὡς ἐκ διαμέτρου τὰ πράγματα σταίη, καὶ ἀμοιβὰς σοι διδοίη τῶν πόνων καὶ φίλτρων οἷας σοὶ μὲν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀθλοῦντι φέρειν ἐχοῖν, ἐκείνῳ δ' ἐπιφέρειν οὐ μᾶλα ἐχοῖν 10 (οὔτε γὰρ οἱ διώκτη γενέσθαι τῆς εὐσεβείας ἐχοῖν, οὔθ' ὅπως ποτὲ γενομένῳ κατὰ σοῦ κινῆσαι τὴν γνώμην ὅλως ἐχοῖν), σὲ μὲν ἐμακάρισα τῆς καρτερίας, αὐτῷ δ' ἠχθέσθην σφόδρα γε τῆς ἀπονοίας. μᾶλλον δ' ἐδάκρυσα τῆς ἀπωλείας τὸν ἄνθρωπον. καὶ μέντοι καὶ θαύμασα, καὶ θαυμάζων 15 οὐ παύσομαι, πῶς τοσοῦτον ὁ ταλαίπωρος ἐλάνθανε χρόνον ἀγρίους οὔτω θῆρας κακίας ἐν τῇ λόχμῃ βόσκων τῆς ψυχῆς. εἰ μὲν οὖν ἱεροῖς τισὶ καὶ ἀπορρήτοις εἶη λόγοις ἐνδιαιτώμενον τὸ πρᾶγμα, θαυμάζοιμι μὲντ' ἂν αἰεὶ σιωπῶν, ζήτησιν δ' οὐδεμίαν οὐδαμῇ ποτὲ λύσεως προενέγκοιμ' ἂν οὐδενί. ἀλλ' 20 ἀντὶ πάντων τὰ τῆς σῆς ἀρκέσει μοι θεωρίας πρὸς θεραπείαν φάρμακα, καὶ εἴ τιν' ἄλλοσε φέρουσαν βούλοιο κοινὴν ὀμι-

tuis sermonibus scriptisque devinctus uberrimos fructus inde collegisset. quare tantum aberat, ut eius morēs mutationem quandam subire posse quis putaret, ut eos etiam temporis atque fortunae conditionibus incrementum capturos esse arbitraretur. quum autem post adventum meum cognoscerem, rerum statum plane contrarium esse et eum tibi pro laboribus atque amoribus gratiam talem referre, qualem tu quidem ut religionis athleta accipere debebas, ille vero haudquaquam referre debebat (neque enim religionem unquam persequi neque, si quando hoc faceret, sensum suum in te ulla ex parte mutare eum decebat), te quidem ob fortitudinem felicem praedicabam, illi autem ob dementiam suam perquam succensebam; vehementius tamen eius interitum illacrimabam. mirabar sane neque unquam mirari desinam, quomodo miser iste tantum temporis tam feras atque improbas belluas in animi latebris clam alere potuerit. si res sacris quibusdam et arcanis rationibus involuta est, tacite eam semper mirabor neque unquam ex ullo quaesiverim, quomodo expediri possit. sed prae ceteris omnibus ad meam curationem sufficientia medicamenta; quae tuae contemplationes praebent, etiam si colloquium de aliis rebus mecum instituere velis. sin autem mente doctam quandam cogitationem conceperis, ne

λίαν. εἰ δ' εἴη τις παρὰ σοὶ ταμιευομένη σχολαστικὴ τις ἐπίνοια, μὴ κατόκνει καὶ μοὶ κοινοῦσθαι, φιλότης, καὶ φάρμακον ἐμοὶ μὲν ἀπορίας μακροῦς ἐπάγειν τῇ διανοίᾳ νόσουσῃ τὸ μέρος τουτί, σοὶ δ' ἀναπνοὴν τινα τῶν τῆς λύπης Ὀλύμπων, 5 ἦν σου τῇ ψυχῇ προσήνεγκαν οἱ τῶν πατρίων δογματίων χειμῶνες καὶ οἱ τῶν πονηρῶν ἀρχόντων ἀντίπρωροι κλύδωνες. φέρειν γάρ τι παραμύθιον οἶδεν ἔξαγγέλλειν τὰς ὅπως ποτ' ἐπιούσας ἔξ ἀφανοῦς τραγωδίας, καθάπερ καπνοῦ τῆς ὀδύνης ἀφιπταμένης διὰ τῆς γλώττης.

10 Ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν, περὶ μὲν λύπης, ἔφην ἐνταῦθα, φί- 30
λων ἄριστε Ἀγαθάγγελε, οὐδὲ πολλοῦ μοι πρὸς σὲ δεήσειν οἶμαι ἡ λόγον. τοσοῦτο γάρ μοι περίεστι λύπης ὅσον δήπου f. 108 a.
χαρᾶς. χαίρειν μὲν γάρ μοι περίεστιν ἤδη πρὸς τὰς αἰ-
νίους ἀμοιβὰς ἀφορῶντι, αἱ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἡγωνισμέ-
15 νοις ἀπόκεινται, ὃ μέγιστον εἰς παραμυθίαν τοῖς λυπουμένοις ἐφόδιον. λυποῦμαι δ' οὖν μᾶλλον ὄρω τὸν σάλον τῆς ἐκ-
κλησίας καὶ τὸ τῶν διωκόντων ἀρχόντων ἀνάλητον, μηδε-
μίαν ἔχόντων φροντίδα ψυχῆς, μηδ' ὄψὲ γοῦν ἐν νῦν λαβεῖν
ἐθελόντων ὡς ἔστι τις θεόθεν τῶν βεβιωμένων τίσις. μάλι-
20 στα δ' ἀπάντων τὸ τοῦ φίλου Καντακουζηνοῦ με δάκνον
ἔσθηκεν ἐγγύθεν πρᾶγμα περιφανῶς, ὅτι μοι τὴν φιλίαν
ἀκήρατον διασώζοντι πρὸς αὐτόν, καὶ τὰ βέλτιστα συμβου-
λεύοντι, φεῖδεσθαι μὲν ψυχῆς τῆς αὐτοῦ φεῖδεσθαι δὲ παί-

cesses, carissime, mecum eam communicare, ut animo meo ab hac parte magna consilii inopia laboranti medicinam afferas, tibi autem respirationem a maestiliae ingenti onere, quo tanquam Olympo premeris, quod patriorum dogmatum tempestates fluctusque adversi ab improbis imperatoribus excitati menti tuae iniunxerunt. solatium enim quoddam nobis adducere solet tragicarum calamitatum utcunque in nos invadentium narratio, dolore tanquam fumo per linguam evolante.

Ego vero orationem excipiens: „de tristitia, inquam, optime amicorum Agathangele apud te non multis verbis mihi opus esse arbitror. tantum enim tristitiae mihi suppetit, quantum laetitiae. laetitia enim afficior, quum specto ad aeterna praemia, quae religionis defensoribus proposita sunt, quod tristibus ad consolationem maximum affert adiuventum. maiore autem dolore corripior ecclesiae videns turbationem et Imperatorum qui eam persequantur, duritiam, qui nulla habita animae suae ratione ne sero quidem eam sibi opinionem informare volunt, a deo poenam facinorum atque vitae repeti. maxime autem me mordet atque sollicitat carissimi Cantacuzeni facinus manifesto in me commissum; is enim, quam sinceram in eum servarem amicitiam optimaque ei darem consilia, ut parceret suae animae, ut par-

δων ἀξιοῦντι, καὶ εἴ τις εἶη τῶν καθ' αἷμα προσηκόντων αὐτῷ, ὀργῆς θείας διαδοχὴν ἀφιέντα πᾶσιν αὐτοῖς προφανῶς, ὃ δέ με τῶν ἐχθίστων ἐνόμισεν ἕνα δι' ἃ με μᾶλλον ὡς εὐεργέτην φιλεῖν ἐχοῖν. καὶ ὅτε μᾶλλον εἶχε, τῶν σκήπτρων ἐπειλημμένος καὶ δυνάμενος, εἶπερ ἐβούλετο, τὴν φύσιν δεικνύσαι ἐν τῷ 5 καλλίστῳ τῆς γνώμης κειμένην, ὃ δ' ἀνεκάλυψε δέσμιον ὄνθ' ἑαυτὸν τοῖς ἐκ διαμέτρου κακοῖς, σκηρὴν τὰ πρὶν καὶ δρᾶμα ἐφήμερον ὄντα δείξας ἅπαντ' ἐκεῖν' ἐν βραχεῖ. διό μοι θαυμάζειν περίεστι τοὺς σοφοὺς οἳ φασιν ἐκεῖνον περὶ φίλους ἔδραϊον καὶ μόνιμον εἶναι δύνασθαι, ὧ μὴ φιλοδοξία λατρεύ- 10 ειν ἔνεστι· τῷ γὰρ τοι φιλοδοξοῦντι φίλῳ εἶναι πάντως ἔποιτ' ἂν αὐτοῦ γε ἀνθρώπου, ὅτι μὴ τῆς ἀνθρωπίνης δόξης, ἧς ἕνεκα πάντα δρᾶ καὶ πᾶσιν ἐγχειρεῖ, καὶ χρόνου στοχάζεται καὶ τύχαις ὁμιλεῖ παντοδαπαῖς καὶ ῥᾶστα τοῖς τῶν ὠρῶν συμμεθίσταται κύβοις χαμαιλέοντος τρόπον, παν- 15 ταχόθεν τῆς γνώμης αὐτῷ πραγματευομένης εὐκαιρίαν εἰπεῖν κακοδαιμονίας καὶ τοῦ τὰ ἑαυτοῦ πιστὰ τοῖς πᾶσιν ἄπιστα δεικνύσαι. γίνεται γὰρ ῥᾶστα μὲν ἐχθρὸς οἷς ἐδόκει φίλος, 31 ῥᾶστα δ' ἐπίβουλος οἷς ἔναγχος ἐδόκει σύμβουλος. οὗ χεῖρον μὲν οὐδὲν ἐν βίῳ ῥᾶδιον οἶμαι εὐρεῖν, καθάπερ αὖ ἐκ 20 διαμέτρου τοῦ καλοῦ τε καὶ μονίμου βέλτιον οὐδέν. τούτοις δ' ἅπασιν ἐπιστατοῦσι μὲν μυστικοί τινες λόγοι προνοίας,

ceret saluti liberorum et si quis sanguine eum attingeret, quippe quibus omnibus manifesto irae divinae vindictam in posterum relicturus esset, me sibi inimicissimum ob ea ducit, ob quae me potius ut optime de se meritum amare debebat. atque quum maxime imperio occupato naturam optima sentiendi ratione indutam, si vellet, exhibere posset, ille vitiis prorsus ab ea abhorrentibus sese obstrictum teneri luculenter demonstravit et, quaecunque antea fecisset, ea omnia nihil fuisse nisi scenam et spectaculum ad tempus aditum brevi manifestum fecit. quare non possum non admiratione prosequi sapientes, qui dicant, cum firma atque stabili amore amplecti amicos posse, in quo non insit cupiditas gloriae inserviendi. gloriae enim cupiditate incensus non poterit homini ipsi amicus esse, sed gloriae apud homines colligendae, cuius causa omnia agit, omnia suscipit, temporibus inservit, ad quodlibet fortunae genus sese applicat, facillime secundum temporum vicissitudines Chamaeleontis ritu sese commutat, animo undecunque opportunitatem captante, quo furorem suum, ut ita dicam, exhibeat et fidem omnibus infidelem praestet. facillime enim inimicus fit, quibus amicus videbatur, facillime insidias struit, quibus nuper consulere videbatur, quo peius quidquam in vita non facile inveneris sicuti contra honesto et constanti homine nihil est praestantius. haec omnia

τεκμαίρεσθαι δ' οὖν καὶ ἡμῖν ὅπως ποτὲ τὰ γινόμενα δίδω-
 σιν ὡς πλοῦτος καὶ δόξα καὶ αὐτόνομος ἔξουσία σαφέστερον
 ἀνθρώπου δηλοῦσι γνώμην καὶ φύσιν ἢ πενία καὶ ὑπέξου-
 σιος δίαίτα. δεσμῶ γὰρ ἀδοξίαν ἀκούσιον εἰκέναι, μὴ κατὰ
 5 γνώμην ἔωντι κινεῖσθαι. διὸ καὶ λανθάνειν ὡς τὰ πολλὰ
 μὴ τοὺς πόρρω πέφυκε μόνον, ὅτι μὴ καὶ οἷς πολὺν τινα συ-
 νεῖναι γέγονε χρόνον, τὰ ἦθη τῶν πλείστων ὥσπερ χρώμασι
 τοῖς ἔξωθεν ἐπιτηδεύμασι τὸ τῆς γνώμης βάπτοντα πρόσω-
 πον. ὡς ἐντεῦθεν ἔξεῖναι διδάσκεσθαι, οἷς συνώκισεν ἡ φύ-
 10 σις σίνεσιν, μηδένα μακαρίζειν πρὶν ἂν εἰς τέλος ἀφίκηται
 καὶ τέλος κάμψη βίου, μηδ' αὖ διὰ τοὺς πρὶν ἁμαρτάνειν ἐν
 βίῳ νοσήμασι καὶ διαφόροις πάθεσι κολαζομένους μέμφεσθαι
 τῇ προνοίᾳ. οἶδε γὰρ ὁ πάντα πρὸς τὸ βέλτιον μετασκευά-
 ζων θεὸς τὸ καθάπερ ἐν σποδιᾷ τῇ γνώμῃ κείμενον πῦρ
 15 τῆς φιλοδοξίας, ὡς εἰάν δρᾷξηται ἵσως ῥώμης κινούσης οἷα f. 108 b.
 πνοῆς, πολλὴν ἀνεγείρει φλόγα κακίας. οὐ μέντ' ἂν οὖν εἴη
 τῶν ἀπεικότων, εἰ ἀπάντων καθάπαξ εἰπεῖν κατὰ τῶνδε τάνδρῳ
 πλανηθέντων πεπλανήμεθα καὶ ἡμεῖς, τοῦ πρὸς κακίαν οὐ
 μάλα ἐτοιμοὶν μηδαμῆ πρὸς ὑπόνοιαν εὐχερῶς κινουμένων.
 20 θαυμαστόν δ' ἂν δήπου μᾶλλον εἴη πῶς τοσοῦτον χρόνον
 ἀντέσχε νόθοις μὲν δουλεύων ἤθεσι, τὰ δ' οἰκεῖα συγκρούπων,
 πρᾶγμα δυσμαχώτατον καὶ σφόδρα γέ τι δυσκαρτέρητον. εἰ

autem arcanis quibusdam Providentiae rationibus reguntur. rerum no-
 bis ea, quae nunc geruntur, quodam modo documento esse possunt, di-
 vitias gloriamque ac liberam potestatem dilucidius hominis consilia
 atque indolem declarare, quam egestatem vitamque aliis obnoxiam. ob-
 scuritas enim ingloria invitis iniuncta similis est vinculo quod pro cu-
 iusque arbitrio laxari nequeat. quare plerumque non solum remotio-
 ribus, sed etiam iis, qui longum per tempus cum iis versabantur, vera
 animi indoles plurimorum ignota est, quippe quum ii studiis suis quae
 prae se ferunt, tanquam coloribus animi faciem imbuant. inde discere
 licet, quibus natura prudentiam dedit, neminem felicem esse dicen-
 dum, priusquam ad finem venerit et vitam cum morte commutaverit,
 neque vero Providentiam incusandam esse, si qui etiam, antequam
 peccata commiserint, morbis et variis calamitatibus castigentur. deus
 enim, qui omnes res in melius traducit, scit cupiditatis gloriae ignem
 in animo quasi sub cinere latentem, qui robur quoddam nactus, quo
 tanquam flatu moveatur, magnum incendium improbitatis exsuscitatu-
 rus sit. non igitur ita mirum atque in consentaneum est, si ab eo ho-
 mine, abs quo omnes prorsus fallebantur, etiam nos fallebamur, quum,
 qui ipse ad improbitatem non admodum propensus sit, haudquaquam
 facile ad suspicandum adducatur. magis autem quis mirari possit, quo

μὲν γὰρ μὴ καλὸς τὴν φύσιν ἦν, τὰ δ' οὖν πλείω τῶν κα-
 λῶν ἐς τοῦμφανὲς ἐπιτηδεύων ἐλάνθανε, θαυμάζω τῆς καρ-
 τερίας τὸν ἄνθρωπον. εἰ δὲ τότε μὲν τοιοῦτος οἶος ἐφαίνετο
 τὴν ἕξιν τῆς φύσεως ἦν αὐτός, ἣ δὲ τῆς τύχης μεταβολὴ
 ῥᾶσθ' οὕτω καὶ ταύτην μεταβεβλήκει, παρὰ τοσοῦτον ἐπαι-5
 νεῖν οὐκ ἔχω τὸ σαθρὸν τῆς τοιαύτης ἕξεως, παρ' ὅσον ψέ-
32 γειν οὐκ ἔχω τὰ πρὶν. τοιαῦτα γὰρ ἐκεῖνα οἷα πᾶς τις ἂν
 ἠγάπησε καὶ τεθαύμακεν, ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς πεποιήκαμέν τε καὶ
 τῇ παρουσίᾳ φιλοτίμως δεδώκαμεν ἱστορίᾳ. τοιαῦτα δὲ τὰ
 μετὰ τὴν τῆς βασιλείας ἀντίληψιν οἷα πᾶς τις εὐσεβῶς ζῆν 10
 ἠρημένος μισήσει ἄν. θεῷ δὲ πάντως μελήσει περὶ τῆς αὐ-
 τοῦ ἐκκλησίας, ᾧ τὰ τε τῆς εὐσεβείας ἀνεῖται σκῆπτρα καὶ
 τὰ τῆς ἐκδικήσεως μάλα τι ῥάδια ἐπεφύκει. ἐμοὶ γὰρ περι-
 τὸν εἶναι δοκεῖ τὰ πᾶσι δῆλα διεξιέναι. εἴρηται δ' ὅμως
 καὶ ἡμῖν ἐν τοῖς ἀντιρρητικοῖς ὅσα πρὶν ἐπειληφθαι γέγονε 15
 τῆς βασιλείας Καντακουζηνόν. ἐν δέ γε τοῖς ἕξῃς αὖθις ἔνια
 τῶν ἐφεξῆς τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ παρέσχομεν ὡς ἐν διηγῆσεως
 τρόπῳ, καὶ οὐ σφόδρα γέ τι ἀγωνιστικῶς. οὐ γὰρ ἄδειαν
 παρεῖχέ μοι τὰ καθ' ἡμᾶς νανάγια. ἦν δὲ θεὸς ἐθέλη ζῶσιν
 ἡμῖν τὸν τῆς αἰθρίας ἀναλάμψαι καιρὸν καὶ δοῦναι παρορη- 20
 σίαν πλατεῖαν τῇ γλώττῃ, λελείψεταιί μοι λιπεῖν τῶν πάντων
 οἶμαι ἄρρητον οὐδέν. νῦν δ' εἶγε βούλοιο σὺ παρέχειν ἡμῖν

pacto iste tantum temporis alienis moribus servire, suam autem indo-
 lem celare sustinuerit id quod mirum quantum arduum est et meher-
 cule vix ferendum. si enim quamquam ipse inhoneste animo prae-
 dicitus, tamen res plurimas honeste palam agendo homines fefellit, ad-
 miror eius perseverantiam; sin autem tum quidem, qualis videbatur,
 talis revera erat et fortunae commutatio etiam animi indolem tam fa-
 cile commutavit, usque adeo non possum laudare talem naturae im-
 becillitatem, quatenus res antea perpetratas vituperare nequēo. eae
 enim erant eiusmodi, ut quivis eas amaret et admiraretur, quod etiam
 nos fecimus et hac historia ambitioso studio persecuti sumus. post im-
 perii autem occupationem ea edidit facinora, quae oderit, quicumque
 pie vivere velit. deo autem, cui religionis sceptrum permissa sunt et
 cui potestas poenae repetendae admodum expedita adest, sua ecclesia
 sane curae cordique erit. mihi enim supervacaneum videtur explicare,
 quae omnibus nota sunt, quamquam in Antirrheticis etiam ea expo-
 suimus, quae gesta sunt, antequam Cantacuzenus imperio potitus esset.
 deinde non nulla ex iis, quae insecuta sunt, rursus hac historia per-
 scripsimus, narrantis partes tantum agentes, non certantis. non enim
 securitatem nobis praebuerunt nostra naufragia. sin autem deus no-

ἀφορμὰς ὁμιλίας ὡσπερ ὅσα τῆς ἐκδημίας τῆς σῆς ἀναγκαῖα
 τῇ φύσει τῆς ἱστορίας ποθοῦσι παρῆσχεσ πατριαρχῶν τε πέρι
 καὶ ἐπισκόπων τῶν πανταχῇ τὴν ὀρθόδοξον τηρούντων πίστιν
 καὶ ἅμα γυμνῇ διδασκόντων τῇ κεφαλῇ τὰ τῆς εὐσεβείας ἐν
 5 μέσοις ἔθνεσι δόγματα, οὕτω καὶ νῦν μετὰ τὴν ἐς τὰ οἴκοι
 ἐπάνοδον, ὅσα δήπουθεν ἠκηκόεις ἐνταῦθα πρὸς τῶν πολλῶν
 ἀναμιῖξ καὶ ἰδίᾳ περὶ τε τῆς γενομένης παρὰ τῶν τῆς εὐσεβείας
 διωκτῶν ληστρικῆς καθ' ἡμῶν συνόδου, καὶ ὅσα περὶ τῶν θείων
 δογμάτων τῆς ἐκκλησίας ἐνστάντες ἡμεῖς ἐπεπόνθειμεν, καὶ
 10 ὅπως διαθέσεως ἔχουσιν ἡμῶν γε εἴνεκα τὰ διάφορα τῶν
 πλείστων ἦθη, ὅσοι τε τῶν εὐπατριδῶν καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως
 τύχης τε καὶ γένους καὶ συνέσεως ἐχόντων, οὐδ' ἂν οὐδ'
 αὐτὸς γε ὀκνήσαιμι τὰ εἰκότα σοι ἀποκρίνεσθαι, ἀλλὰ μὴν
 ἀρρωστίας καὶ ἀθυμίας ἀπάσης ὑπέρτερον πρᾶγμα θείην ἂν
 15 ἔγωγε τὴν σὴν ἀκοήν. ἀφ' οὗ γὰρ τὰς ἡμετέρας πᾶσιν ἀπέ-
 κλεισαν θύρας οἱ τῆς εὐσεβείας καὶ ἡμῶν δῆμιοι, οὐ δεδύ-
 νημαί τι σαφὲς περὶ τῶν τοιούτων μαθεῖν οὐδὲν οὐδαμῇ πω
 μέχρι καὶ τήμερον, " καὶ γίνεται μοι διὰ πλείστης ἐφέσεως f. 109 a.
 ἢ τούτων μάλα γέ τι γινῶσις. ἀναλαβὼν οὖν μοι λέγε ταῦτα
 20 πάντα καθ' ἕκαστον, προστιθεῖς καὶ τὸν καιρὸν ὁμοῦ καθ'
 ὃν τε αὐτὸς ἐς Βυζάντιον ἦκες, καὶ πρὸς γε ἔτι καθ' ὃν
 ἕκαστα τούτων ἀκήκοας, ὡς ἂν καθ' εἰρμὸν ἐκεῖθεν κατιού-

bis viventibus coelum serenare nostraeque linguae largam libertatem
 donare voluerit, nulla res, opinor, a me silentio tecta praetermitte-
 tur. iam vero, si nobis nunc, ut ex peregrinatione tua, quae historiae
 naturae atque indoli convenirent, cupientibus nobis exposuisti de pa-
 triarchis et episcopis ubique terrarum orthodoxam fidem tuentibus et
 nudo capite in mediis gentilibus pietatis dogmata docentibus, ita ser-
 monem ordiri velis de iis rebus, quascunque hic post reditum in pa-
 triam promiscue ex vulgo et privatis audiveris quum de praedatoria
 synodo ab ecclesiae persecutoribus in nos coacta, tum quid nos sa-
 crosanctorum ecclesiae dogmatum defensores perpessi simus, quomodo
 denique varii hominum animi sive nobilium sive alia fortuna, genere,
 prudentia utentium nostra causa affecti sint, tum ne ego quidem ces-
 saverim, quae apta sunt, tibi respondere et vel valetudinis imbecilli-
 tate animique aegritudine posthabita tuam audire narrationem. quo
 enim ex tempore nostras fores omnibus clausurunt nostri et ecclesiae
 carnifices, nihil omnino de talibus rebus usque ad hunc diem accura-
 tius discere potui, quamquam earum cognitio maxime mihi in optatis
 est. ad propositum igitur regressus omnia mihi singulatim exponas,
 addito etiam tempore, quo Byzantium redieris et quo quidque audive-

σης τῆς διηγῆσεως εὐπαρακολούθητος καὶ ἡμῖν ἢ τῶν τοιούτων ἐγγίγνοιτο μάθησις ἐκατέρωθεν ἐκατέροις.

- 33** Ὁ μὲν δὴ χρόνος καθ' ὃν ἐπανιῶν κατέπλευσα, φησὶν, ἐς Βυζάντιον, μετὰ κυνὸς ὑπῆρχεν ἐπιτολάς, λήγοντος ἤδη τοῦ θέρους. εὐθὺς οὖν ἀποβάς τῆς νεῶς οἰκάδε ἀφικόμην, 5 καὶ οἰκουρῶν διετετελέκειν ἡλίους ἑξῆς πεντεκαίδεκα, ἀναλαμβάνων τε ἐμαυτὸν, καὶ τὴν ἐκ θαλάττης ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀποτριβόμενος ἀηδίαν. καὶ μὲν δὴ τῶν ἡμερῶν μεταξὺ τουτωνὶ προσιόντων ἄλλοι ἄλλων φίλων καὶ ὁμιλούντων ἡμῖν ἀκριβῶς ἀκηκοῦναι μοι γέγονεν ἅπαντα, τὴν τ' ὀνομαζομένην 10 οὕτωςί πως σύνοδον, ὅπως τε ἐσχεδιάσται, καὶ ὅσα πέπρακται παρανόμως ἐκεῖ πρὸς τῶν προέδρων τῶν Παλαμῆ συμμαχούντων καὶ ἀνακεκαλυμμένως ἐπισκορύντων, ἔτι τε ὅπως τὸ μὲν τῆς πολυθείας ἠκύρωται δόγμα, τὸ δὲ τῆς ἐνσάρχου μυστήριον οἰκονομίας ἀνήρηται. καὶ πρὸς γε τοῖς ἄλλοις, 15 ἂ μὴδ' ἀκοῆ σωφρονεῖν δι' εὐσέβειαν προαιρουμένη διδόναι χρεῶν, καὶ κεῖνα δηλαδὴ ὅσα βαρβαρικῶς τε καὶ θηριωδῶς εἰργασται πρὸς τῶν ποιμαίνειν λαχόντων τὴν ἐκκλησίαν, περιῶν ὃ κύριος ἔφη "ποιμένες ἠφρονεύσαντο, ποιμένες διέφθει-
- 34** ραν τὸν ἀμπελωνά μου." καὶ ἅμα τὸν ἐπὶ τούτοις φρικῶ- 20 δέστατον καὶ παντοδαπὸν διωγμὸν, κάπειτα ὅπως τε διηνέχθησαν ἐνιοὶ κατ' ἐνίων ἐπίσκοποι, καὶ σχεδὸν ἅπαντες καθ' ἀπάντων, ὥσπερ ἐκ μεταμέλου τὸ μέγεθος τῶν σφετέρων ἀτο-

ris, ut narratione inde ex ordine procedente utriusque nostrum cognitio rerum ab utraque parte perspicua evadat.

„Quod ad tempus attinet, inquit, Byzantium post Caniculae ortum aestate iam exeunte reversus sum. navi egressus domum veni ibique quindecim continuos dies versatus me refeci et navigandi molestias sensim paulatimque abstersi. hisce diebus aliis alias amicis me convenientibus et mecum conversantibus accurate omnia comperi de synodo ista, quam dicebant, qua ratione ex tempore coacta esset, quae ibi a praesidibus Palamae suffragantibus et palam deierantibus illegitime gesta, quo pacto dogma de multis divinitatibus ratum factum, mysterium vero incarnationis eversum esset. praeter alia vero, quae ne auribus quidem hominum, quippe atque moderate vivere velint, ingerenda sunt, illa quoque nimirum, quae barbaramente et efferate isti, quibus pastorum munus obtigit, gesserunt, de quibus pastoribus dominus dixit: „pastores insaniebant, pastores vastabant vineam meam.“ comperi etiam, ut persecutionem horribilissimam ubique instituissent: ut dein nonnulli episcopi cum nonnullis et omnes fere cum omnibus dissedissent, tanquam poenitentia tacti et magnitudine scelerum suo-

πημάτων ἐκπεπληγμένοι τε, καὶ οὐδὲ φέρειν καθάπαξ ἀνεχόμενοι τὰς πάντων διὰ ταῦτα πανταχόθεν ὕβρεις καὶ ἀπεχθείας· καὶ ὅπως ὁ βασιλεὺς μεταξὺ παρεμπροσθίων τοὺς μὲν θωπείαις καὶ χρημάτων διανομαῖς τοὺς δ' ἀπειλαῖς ὑπηγάγειό τε καὶ τῷ Παλαμῶ συμμάχους εἶναι πέπεικεν αἰεὶ, καὶ τόμους τίθεσθαι καινοὺς, τῆς αὐτοῦ βεβαιωτῆς δυσσεβείας. τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἀπάντων πέρι ζητεῖν καὶ διερευνεῖσθαι βούλεσθαι, ἅτε σχολῆς δεόμενα πλείονος, ἑτέροις ἔγνωκα δεῖν ταμιεύεσθαι χρόνοις· αὐτὸς δὲ μόνοις δυοὶ τουτοισὶ τὴν
 10 πᾶσαν τοῦ πόθου σπουδὴν περιέκλεια, τὴν τε κάθειρξιν τὴν σὴν μαθεῖν, δηλαδὴ πῶς ἐς τὸ βιαιότερον ἢ κατὰ τοὺς ἄλλους ἐξενηρέχθαι τοῖς ἄρχουσιν εἴη ἐψηφισμένον, καὶ ἅμα τί ἂν εἴη τὰ τοῖς καινοῖς πρὸς τῶν ἐπισκόπων καὶ βασιλέων ἐγγεγραμμένα τόμοις, καὶ ὅτου χάριν αὐτοὶ καθ' αὐτοὺς συν-
 15 τεθεικότες αὐτοὺς αὐτοὶ καὶ κατέχουσι παρ' ἑαυτοῖς, ἀνέκκυστα τᾶνδον σιωπῆς μυχοῖς καλύπτοντες καὶ ὑμῖν ἐμφανίζειν οὐ μάλα τολμῶντες.

Περὶ μὲν σοῦ πολλοὶ πολλάκις ἐκ πολλῶν ἐλέχθησαν **35** λόγοι, διάφοροι μὲν εἶναι δοκοῦντες, “ πρὸς δ' ἕνα πάντες *r.* 109 b.
 20 βλέποντες σκοπόν. τὰγκώμια τὰ σὰ δηλαδὴ, ὡς ἐκείνων ἐκάστιω διαθέσεως ἔχειν πρὸς σὲ συνέβαινε, καὶ ἅμα σχολαστικῆς πρὸς γε τὰ δρώμενα διανοίας. οἷς γε μὴν ἐς τὰ μάλιστα

rum ipsi perterriti contumelias et inimicitias omnium undecunque in eos conflatas omnino ferre non possent: ut denique Imperator in medios irruens alios blanditiis et largitionibus, alios minis sibi subactos in Palamae partes traxisset et effecisset, ut novos tomos componerent quibus impietatem eius confirmarent. quum vero de ceteris omnibus rebus si quaerere atque percunctari vellem, maiore mihi otio opus esset, in alia tempora id differendum esse putavi atque duabus tantum hisce rebus accuratius explorandis omne studium et operam impendi, ut primum quidem cognoscerem, cur in custodiam atrociorum te quam reliquos includendum esse Imperantes decrevissent: deinde quidnam novis istis tomis ab episcopis et Imperatoribus perscriptum esset et quare eos a se ipsis confectos etiam apud se retinerent, argumentis eorum, ne quisquam ea explorare posset, profunda taciturnitate involutis, neque ad vestram notitiam ea proferre auderent.

De te igitur multi saepe a multis ferebantur sermones, qui quamquam inter se diversi videbantur, ad unum tamen omnes finem spectabant, ad tuas scilicet laudes, prout quisque vel animo in te affectus vel iudicio de rebus, quae geruntur, praeditus erat. qui vero quam maxime Palamam et Coccinum, Heraclaeae episcopum, frequen-

φοιτῶσι Παλαμᾶ τε καὶ Κοκκίνῳ τῷ Ἡρακλείας ἐπισκόπῳ
 παρὰ τούτων μαθεῖν ἐναργέστερον ἐξεγένετο, εἴη ἂν ταδί, ἐν
 μὲν ὅτι Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν τῶν γινομένων ἀπάντων συγγρά-
 φοντί σοι σφόδρα φιλότιμον τόγος εἰς σὲ ἦκον, εἰκός, μᾶλλον
 δ' οὐκ εἰκός ἀλλ' ἀνάγκη, καὶ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγ- 5
 γράφειν πολέμων. τίς γὰρ τῶν μηδὲν μηδαμῆ προσηκόντων
 σοι δημοσίων πραγμάτων, φαίην δ' ἂν καὶ οἰκουμενικῶν,
 αὐθαιρέτους μόχθους ἀναδεχόμενον βλέπων σε δόξης ἕνεκα
 διὰ γῆς πλανωμένης καὶ τὸ ἴχνος ἐπὶ σαθροῦ τινός καὶ νό-
 θου φάναι κλέους ἐρειδούσης, ἵνα δηλαδὴ μεσιτὸν σεαυτοῦ 10
 τὸν ἐφεξῆς καταλίπῃς αἰῶνα, ὑποψίας ἀθῶον ἀφεῖναι ἀνά-
 σχοιτο, καὶ μηδὲ πᾶσαν ἐνταῦθα μᾶλλον ἰσχὺν καταθεῖναι σε
 σπουδάσαι λογίσαιτο λόγων τῶν σῶν, ἵνα καὶ τοὺς κλύδωνας
 τῶν πατρίων δογμάτων, ὅσον ἐφικτόν, διὰ πάσης δημοσιεύση
 τῆς οἰκουμένης, καὶ ἅμα τοὺς σοὺς ὑπὲρ τούτων ἀγῶνας ἐν- 15
 δείξῃ, καὶ οὐς αἰεὶ πρὸς τῶν κακοδόξων κινδύνους ἐφίστασαι,
 παντοδαπῶν ἀπόζοιτας θανάτων. ἐν μὲν δὴ οὖν τοῦτο φασὶν
 αἴτιον τοῦ γε δὴ τῶν ἄλλων μᾶλλον κατὰ σοῦ κινεῖσθαι τοὺς
 ἀντιθέτους, καὶ τοιούτων σοι διηνεκῶς συσκευάζειν θανάτων
36 κρατήρας, δεύτερον δ' ὅτι τῶν ἄλλων ἀφρόντιδα βίον καὶ 20
 ἄμοχθον οἴκοι διατριβόντων, οὐκ ἡμέλεις ζήλον σὺ καὶ θο-
 ρύβου παντὸς ἐμπιπλῶν τὰ βασιλεία, νῦν μὲν, οὐς εὐγέ-

tantes dilucidius ab ipsis res cognoscere poterant, hasce fere causas afferunt: primum quidem, quod tibi historiam Romanam omnium rerum, quae geruntur, quantum in te est, ambitioso studio conscribenti consentaneum vel potius necessarium sit, etiam de certaminibus ecclesiasticis exponere. quis enim, qui molestum res publicas, quae minime ad te pertinent, et prope dixerim toto orbe terrarum gestas conscribendi laborem te ultro suscipientem videat gloriae causa terram pervagantis et vestigium putida quadam et, ut ita dicam, adulterata fama innitentis, nimirum ut futura saecula tua gloria plena relinquant, te suspicione liberum sinere sustinebit neque potius omnem vim tuorum verborum in eo te ponere arbitrabitur, ut etiam tempestates patriorum dogmatum, quantum fieri possit, per totum orbem evulges simulque tua certamina pro iis suscepta atque pericula, omnes mortes redolentia, ab improbis tibi semper intentata ostendas? Hanc unam esse causam dicunt, propter quam adversarii in te vehementius, quam in reliquos, incitati sint tibi perpetuo mortifera pocula comparent. altera causa est, quod, aliis domi vitam securam et socordem agentibus, tu non cessabas zelo et turbis omnibus implere palatium, quum generis nobilitate et fortunae vicissitudinibus ornatos splendide patrios

νειαι καὶ χρόνου τύχαι περιοδικαὶ κοσμοῦσιν, ἔχεσθαι μὲν
 λαμπρῶς αἰεὶ τῶν πατριῶν διδάσκων ἐθῶν καὶ νόμων, ἀπέ-
 χεσθαι δὲ τῶν ἀθέσμων τοῦ Παλαμᾶ καινοφρωνιῶν, νῦν δ'
 αὐτὸν ἐλέγχων ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ τὸν βασιλέα, καὶ νῦν μὲν
 5 ὁμοῦ τῷ πατριαρχεύσαντι πρὶν Ἰσιδώρῳ, νῦν δ' ὁμοῦ τῷ
 δυσσεβεῖ Παλαμᾶ, καὶ νῦν μὲν Ἰουλιανῷ παραβάλλων καὶ
 Μαξιμιανῷ, νῦν δ' εἰκονομάχοις καὶ τοῖς τοιούτοις διώκταις.
 κᾶπειρ' οὐχ ὅπως οὐ τοῖς τοιούτοις ἠρκέσθης, ἀλλὰ καὶ τῷ
 μακροῦ συνεδρίῳ τῆς ἀτόπου φάλαγγος τῶν ποιμένων ἐκείνων
 10 πεπαρησιασμένη καὶ ἀπαρακαλύπτῳ τῇ γλώττῃ παρεισκυκ-
 λῶν οὐκ ἀνίεις καὶ ἐπαναλαμβάνων αὐτὰ τε ταῦτα, καὶ ὅσα
 τούτων παρενείρων μεῖζω, καὶ προσονειδίζων μάλα γε πι-
 κρῶς, καὶ κατὰ σαυτοῦ συχνὰ ποιῶν μανικώτερον, καὶ ταῦτ',
 εἶπερ τις ἕτερος, εἰδὼς αὐτόν, ὡς εἶπερ καὶ αὐτῆμαρ κατα-
 15 πέψει, ἀλλὰ γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσση.

Τρίτον ὅτι χλευάζων αὐτοὺς πρὸς ἀπειλῆς ἀνήνεγκας σχῆμα,
 λόγοις ἀντιρρητικοῖς καταλύειν τὸν τόμον, ὃν αὐτοὶ νεωσιτί
 καὶ λάθρα συνθεῖναι τετολμήκεσαν κατὰ τῆς εὐσεβείας, ἐπαγ-
 γειλάμενος. καὶ τέταρτον ὅτι μακρὸν ἤδη χρόνον τὴν θύρα- 37
 20 θεν πᾶσαν σοφίαν διδάσκοντι πλείστους καὶ παντοδαποὺς
 πανταχόθεν συνέβη σοι κτήσασθαι " φοιτητάς, μὴ μόνον f. 110 a.
 ὅσοι τῶν ἐν δόξῃ γεγέννηται παῖδες, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν
 ἄλλως μὲν τύχης καὶ βίου καὶ σχήματος ἐχόντων εἰσί, φυ-

mores et leges semper amplecti, illegitimis autem verborum novitati-
 bus Palamae abstinere doceres, in ipsum autem Imperatorem privatim
 atque publice opprobria iniiceres, modo eum una cum Isidoro, antea
 patriarchicam sedem obtinente, modo una cum impio Palama, tum cum
 Guliano et Maximiano, tum cum Iconomachis et eiusmodi persecutori-
 bus comparando. deinde quod hisce non contentus ipsi magno con-
 cilio insane illorum pastorum catervae libera et intimidata lingua eas-
 dem calumnias identidem ingerere et vel iis maiores interserere acer-
 bissimisque maledictis perstringere atque in temet ipsum saevire non
 desistebas, quamquam haud sane ignorans, eum, licet ad tempus ira-
 cundiam supprimat, attamen ad futurum tempus differre, donec ad
 finem adducat.

Tertiam causam asserunt, quod eos irridens adeo comminatus es,
 te orationibus antirrheticis tomum illum refutaturum esse, quem nu-
 per et clanculum contra veram fidem componere ausi fuissent. quar-
 tum, quod diu iam profanam omnem sapientiam docendo tibi plurimos
 undecunque discipulos paraveris, non solum filios in dignitate consti-
 tutorum, sed etiam aliorum alia fortuna, vita, conditione praeditorum,
 egregia omnes natura et ingenio insignes, per quos etiam parentes eo-

σεως δ' εὖ καὶ συνέσεως ἐπεφύκεσαν ἔχοντες· δι' ὧν καὶ τοὺς σφῶν ἐφειλκίσω γονέας, καὶ ἅμα φάναι πάσας καὶ ὀλοκλήρους οἰκίας ὀφείλειν τέ σοι χάριτας, καὶ σοὶ προσέχειν ὅσα καὶ πατρὶ καὶ συγγενεῖ καὶ φίλῳ καὶ τῶν πρώτων καλῶν ὀδηγᾷ, καὶ γίνεσθαι διὰ ταῦτα σοι τοῦνομα γνώριμόν τε⁵ καὶ θαυμαζόμενον σχεδὸν πανταχῆ, καὶ πείθειν ἱκανὸν ἀλαλήτοις φάναι φωναῖς, ὁμοδοξεῖν σοι πανταχόθεν ἐκείνους ἅπαντας αὐτόθεν ἀβασανίστω συγκαταθέσει τῆς γνώμης εὐθύς, καθάπερ τοὺς Πυθαγορείους πάλαι φασὶν ἐκείνους τοῖς τοῦ διδασκάλου ψηφίσμασί τε καὶ δόγμασιν. ἀλλὰ κὰν τῆ¹⁰ μεγίστη τῆδε τῶν πόλεων τούσδε μὲν τῶν σῶν φοιτητῶν τοὺς δικαστηρικοὺς κοσμεῖν καὶ διεξάγειν πίνακας, τούσδε δὲ τὰ βουλευτήρια τῆς συγκλητικῆς ἐργασίας, τοὺς δὲ τὰς ὑπερορίτους πρεσβείας, καὶ τοὺς μὲν τῆνδε τοὺς δὲ τῆνδε τῶν εὖ κειμένων τάξεων ἔχειν, καὶ χρεῖαν πληροῦν τὴν βελτίστην ἐκάστους¹⁵ ἑκασταχοῦ, ὡς ἐντεῦθεν ῥᾶστα καὶ ξὺν οὐδενὶ πόνῳ δύνασθαι φέρειν ἅπαντας, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ὧτων δεδεμένους, ἐς τὸ σοί γε βουλόμενον. καὶ εἶναι τοὺς μὲν πλείστους ἐς τὸ συμφανὲς Παλαμᾶ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν χαλεπαίνοντας ὡς πορρωτάτω που τῆς ἀληθείας καὶ τῶν πατριῶν ἐλαύνουσι δογματῶν καὶ²⁰ νόμων, τοῖς δ' ὑπ' ὀδόντα κατὰ τὸ λεληθὸς διαλοιδρομένους σφίσι. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἐλλελεῖφθαι μηδένα σχεδὸν ᾧ μὴ κενεῖσθαι καὶ διασεσεῖσθαι τὴν γνώμην ξυνερορῆκει πρὸς τὴν

rum in tuas traxeris partes. idcirco totas civium familias tibi debere gratiam tibi que referre veluti patri et cognato et amico atque ad optima quaeque praeceunti moderatori. hisce rebus tibi nomen celebratum et omnium fere admiratione elatum contigisse, quod per se sufficiat, omnes illos tacitis, ut ita dicam, vocibus eo adducere, ut ultro tecum idem sentiant tibi que suffragentur sententia sua non examini submissa eadem ratione, qua Pythagoreos dicunt olim in decreta et placita praeceptoris iurasse; atque omnium urbium maxima tuos discipulos alios iudiciarias tabulas ornare et administrare, alios consilia senatus, alios legationes ad exterarum gentes, omnino alium alii magistratui insigni praeesse et unumquemque eorum ubique optime muneris officii fungi, ut facillime et nullo negotio omnes inde eorum tanquam ex auribus tuis suspensos ad tuam voluntatem traducere possis. eorum plerosque manifesto Palamae eiusque sectatoribus infensos esse ut hominibus a veritate patriisque dogmatis et legibus remotissimis, alios mussitantes clanculum iis conviciari, neminem fere denique esse, ut breviter dicam, qui non tua causa praesenti rerum conditione animo commotus et concitatus sit. idcirco metuendum esse, ne civi-

παροῦσαν ὑπόθεσιν διὰ σέ. καὶ φοβεῖσθαι μὲν διὰ ταῦτα
 καὶ στάσιν δημοτικὴν, σοὶ μὲν οὐδαμῆ προσήκουσαν, οὐ μᾶλ-
 λόν γε ἢ τοὺς λιθίνους τε καὶ χαλκοῦς ἀνδριάντας οἴκοθεν
 κεικνῆσθαι πρὸς ὄπλα καὶ μάχας φαίη τις ἄν, σφίσι δὲ
 5 μᾶλα δῆπουθεν προσήκουσαν φοβεῖσθαι. οἷς γὰρ ἔργα κα- 38
 κίας ἔπεισι δρᾶν, τούτοις δῆμιος γίνεται καὶ ἀπαραίτητος
 κολαστῆς ὁ τοῦ συνειδότος πέλεκυς, ἐγγύθεν ἑστὼς καὶ μα-
 στιζῶν συχνὰ τὴν ψυχὴν καὶ φόβους ἅπαντας τῷ φαντα-
 στικῷ προτιθείς, ὡς ὑποπιτεύειν καὶ τὰ ἀνύποπτα καὶ οὐ οὐκ
 10 ἦν φόβος οὐδεὶς, καθὰ τοὺς ἐρημίαις τε καὶ φάραγξιν ἐν
 ἀφεγγεῖ τε καὶ βαθείᾳ νυκτὶ πλανωμένους πάσχειν συμβαίνει·
 βάτον γὰρ καὶ πέτραν καὶ φύλλον δρυὸς αὔρα λεπτῆ κινού-
 μενον ληστῶν καὶ θηρίων ἐφόδους ἤγουνται καὶ φρίττουσι,
 δειλίας ἀπάσης αὐτοῖς περικεχυμένης ἅπανταχόθεν ψευδοῦς.
 15 εἰσὶ δ' οἱ καὶ τοῦτ' εἶναι φάσκουσι αἴτιον τοῦ γε μὴ πλείω
 τῶν τριῶν ἐκείνων θελῆσαι ποιῆσαι συνέδρια σφᾶς, μὴδ'
 ἐξετάσει δοῦναι κανονικῆ τὰγκλήματα " τούτου, ἵνα μὴ τοῖς f. 110 b.
 ἅπασιν ἐμφανῆ καὶ σαφέστερα καταστήσαντες κατὰ σφῶν
 αὐτῶν ἀναστήσωσι, καὶ οὐς πεφόβηται φόβους πρὶν, πάν-
 20 των φανῶσιν ἀντόχρομα νῦν ἀντουργοί, καθ' ἑαυτῶν αὐτοὶ
 καθιστάμενοι. ἔτι δὲ καὶ τοῦ μὴ πᾶσιν ἐπ' ἴσης δι' ὄχλου
 γενέσθαι τοῖς ἀντιθέτοις αὐτοῦς τοῦτ' εἶναι φάσκουσι αἴτιον,
 ἵνα δὴ μὴ φωραθῶσιν ἅπαντας κεκτημένοι σχεδὸν πολεμίους

lis exoriatur seditio, qui quidem metus ad te haud magis pertinent,
 quam si quis statuas lapideas et aeneas sua sponte ad arma et proe-
 lia moveri diceret: ad istos vero perquam tales metus pertinent. iis
 enim, qui maleficia committunt, carnifex quidam et inexorabilis vin-
 dex adest conscientia, qua veluti securi animus flagellatur et omnes
 timores cogitationibus iniiciuntur, ut suspicentur, quae sine suspicione
 sunt nihilque metuendum in se habent, eadem ratione affecti, qua
 oberrantes in desertis locis atque faucibus caeca et caliginosa nocte:
 dumum enim et saxum ac folium levi aura agitata pro praedonum
 et ferarum ingressu habent atque cohortent, falsa et inani undecunque
 circumventi timiditate. sunt autem praeterea, qui dicant, hoc in causa
 esse, cur plura quam tria ista concilia facere et criminationes istius
 canonicae disquisitioni subiicere nolint, ne omnibus eas ita perspicue
 atque clarius cognoscentibus, in se ipsos omnes concitent et ne, qui-
 bus timoribus antea vexati sunt, eos revera nunc sibi ipsi faciant,
 dissidio inter ipsos exorto. quod ad id attinet, quod non omnibus suis
 adversariis pariter negotia facessunt, eius rei causam etiam esse di-
 cunt, ne ita appareat, omnes fere homines perversis eorum novitatibus
 infensos esse. haec igitur quartam causam, cur tu gravioribus iniu-

ταῖς ἀτόποις καινοφρονίαις αὐτῶν. τέταρτον μὲν οὖν αἴτιον τοῦ σὲ βαρύτερα πρὸς τῶν δυσσεβῶν ὑφίστασθαι τοῦτο φασίν· προστιθέασι δὲ καὶ πέμπτον ἐπὶ τοῖτοις, ὅτι προειρηκότων ἐκείνων ἐκ τῆς τῶν συνήθων ὀνειρῶν Πυθίας καὶ τοῦ σφῶν τοιοῦτου μαντικοῦ τρίποδος, ὡς εἰ τοῖς σφῶν βουλή-5 μασι πειθόμενος ὁ βασιλεὺς θείῃ παρελθὼν ἐπὶ τῆς μυστικῆς τοῦ θυσιαστηρίου τραπέζης τὸν σφέτερον τόμον, λήψεται πάντ' ἐν βραχεῖ τά τε ἔφα τῆς γῆς καὶ τὰ ἑσπέρια, καὶ πάσης ἄρξει σχεδὸν θαλάσσης ἅμα καὶ γῆς, ἐμφανῶς τὰναντιώτατα μάλιστ' εἰρήκεις αὐτός, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν φωνὴν 10 τὸν λόγον προενεγκῶν, ὡς ὅταν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ἐρημώσεως βδέλυγμα φάσκων τὸν τόμον, γινώσκετε ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις τῶν Ῥωμαϊκῶν

39 πραγμάτων, καὶ εἴ τις εἴη περίχωρος. βλέποντας οὖν εὐθὺς κατὰ πόδας εἰπεῖν ἀπαντήσαντα τοῦ τε σφετέρου ψεύδους 15 τὸν ἔλεγχον καὶ ἅμα τῆς σῆς ἀληθείας τὸ κράτος, ἐπεται καταδύεσθαι ὑπ' αἰσχύνης αὐτοῖς, οὐκ ἔχοντας ὅλως ἑστῶσιν ὄρᾶν ὀφθαλμοῖς οὐδένας ἀνθρώπων, οὔτε στόμα μετὰ γε τῆς πρὶν ἀναιδεΐας ἐκείνης φθεγγόμενον. διὸ καὶ “δεῦτε καὶ ἐξολοθρευσωμεν αὐτόν” λέγοντες, σιγῶσας ὀπλιζουσι δεξιὰς κατὰ σοῦ, 20 δυοῖν θάτερον συσκευάζοντες, ἢ τῆ λῦπη δαπανηθέντα σε, μετὰ γε τῶν συνήθων πόνων τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς ἄλλως νῦν ἐπενεχθείσης σοι καχεξίας, βία τελευτῆσαι τὸν βίον, ἢ λάθρα

riis ab impiis afficiaris, afferunt. quintam vero addunt, quod, istis ex solitis somniorum vaticiniis et tripode suo fatidico praedicentibus, imperatorem, si suis consiliis obsecutus adyti altari suum tomum imposuisset, brevi orientales, et occidentales partes terrae capturum omnisque fere maris et terrae imperium impetraturum, tu manifesto contraria prorsus pronuntiaveris secundum evangelicam vocem verba proferens: „quando videbitis abominationem desolationis stantem in loco sancto (abominationem autem desolationis appellabas tomum), cognoscite, appropinquare imperii Romani desolationem et cuiusvis, qui vicinus erit.“ quum igitur videant, refutationem suorum mendaciorum e vestigio sequi et tuorum dictorum veritas, quam sit valida atque efficax, non ignorent, sequitur iam, ut prae pudore sese abdant in occultum, ut qui omnino non rectis atque fixis oculis quemquam adspicere neque ore pristinae impudentiae vociferari possint. quare clamantes: „agite dum, disperdamus eum!“ armis contra teptacite instruunt dexteram, alterum ex duobus parantes, ut aut maestitia simulque capitis doloribus, quibus laborare soles et mala valetudine, qua nunc vexaris, confectus et absumptus vi finias vitam, aut ut nonnulli eorum furtim irrepentes, magna solitudine tuum domicilium obtinentes,

σφῶν παρεισπεσόντες ἔνιοι, μακρᾶς ἐρημίας ἐπιχωριαζούσης
κατὰ τὸν οἶκον τὸν σόν, διὰ βρόχου θάνατον ἐπενεγκεῖν σοι
πρὶν τῶν ἁπάντων αἰσθεσθαί τινά. ὃ καὶ Παῦλον τὸν πα-
τριάρχην πάλαι φασὶ πεπονθέναι πρὸς τῶν ὁμοίων αὐτοῖς
5 κακοδόξων, καὶ πλείους ἄλλους πρὸ γε δήπουθεν αὐτοῦ καὶ
μετ' αὐτόν. εἶναι γάρ φασι τοῦτ' βιαιότερον καὶ σφόδρα
τάχιον τῆς τοῦ κωνείου κύλικος, οὗ Σωκράτην πάλαι πιεῖν
Ἀθηναίων καταψηφισάμενοι παῖδες, ὁρῶντων τῶν φίλων, τῆς
παρούσης ἀπήλλαξαν ζωῆς. καὶ τοῦτ' εἶναι φάσκουσιν οἱ
10 πλείους ὃ τὴν τοσαύτην ἐρημίαν ἐπάγειν σοι σφᾶς προση-
νάγκασεν, ἵνα δρωῶσιν ἀδεῶς ἢ δρᾶν τοιούτοις δεῖ φονευταῖς.
φέρε τοίνυν, εἴ τί σοι πρὸς βουλήσεως εἴη τῶν φίλων ἐνίοις 40
ἐνιαχοῦ μηνεῖν ἀπόρητον, ἐμοὶ προσανάθου πρὶν τοῖς τῶν
τοιούτων θανάτων ἀλῶναι δικτύοις. ἐγὼ γάρ σοι καὶ Πυ-
15 λάδης ἔσομαι πιστός, ἐγὼ καὶ φύλαξ ὧν ἀνέκπυστα φυλάτ-
τειν χρή. δυοῖν γὰρ ἔσται μοι θάτερον. ἢ γὰρ σοὶ καὶ γὰρ
συντεθνήξομαι, ἢ καὶ τάφος ἔσεται κοινὸς ἀμφοῖν ὃ παρῶν f. 111 a.
οἶκος ἡμῶν, ἢ κατὰ τὸ λεληθὸς προαναστειλάντων με τῶν φο-
νευτῶν καὶ φυγάδα ποιησαμένων με, πᾶσαν ἂν διέλθοιμι
20 γῆν τε καὶ θάλασσαν, ἢλίῳ καὶ ἀστράσιν ἀπαγγέλλων τὴν
ἀδικίαν ταυτηνί, καὶ τὴν ἀγνώμονα μαστίζων τῇ γλώττῃ τῶν
σῶν φονευτῶν δεξιάν, καὶ τραγωδίαν θεατρικὴν τά τε τῆς
ἐκκλησίας καὶ τὰ σὰ πανταχῇ τιθέμενος διηγήματα.

laqueo tibi necem inferant, nemine sentiente, id quod etiam Paulus patriarcha ab hominibus pari nequitia praeditis olim perpessus esse dicitur multique alii et ante eum et post eum. hoc enim multo violentius atque efficacius esse dicunt, quam cicutae poculum, ad cuius sorbitionem ab Atheniensibus quondam Socrates damnatus praesentibus amicis vita discessit. hanc causam esse plurimi dicunt, quae istos appulerit, ut te in tanta solitudine collocarent, nimirum ut secure perpetrarent, quod tales interfectores perpetrare debent. agendum igitur, si tibi volenti est nonnullis ex tuis amicis interdum secretum quoddam revelare, mihi id credas, priusquam eiusmodi mortium laqueis irretiaris. ego enim tibi fidelis Pylades ero, ego custos eorum, quae fideliter servari neque enunciari debent. alterum enim ex duobus mihi usu veniet: aut tecum commoriar et haec domus commune nobis erit sepulcrum, aut, interfectoribus me furtim reprimentibus et fugantibus, omnem terram atque mare pervagans soli stellisque hanc iniuriam pronuntiabo et insanam tuorum sicariorum violentiam voce flagellabo atque ubique quasi tragoediam in scena ecclesiae fortunam tuamque sortem enarrabo.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ ΚΣ.

Περὶ μὲν οὖν δὴ ὧν ἐξεγένετό μοι μαθεῖν τοῖς ἐχθροῖς
τουτοισὶ μεμηχανημένων ἐπιβουλῶν κατὰ σοῦ, καὶ δι' ἃ μάλιστα πάντων ἐπὶ σὲ τὸ ἀντίπαλον ἅπαν ὀλοσχερέστερον ὦρ-5
μηται μέρος, φόβου πνέον καὶ ποικίλων θανάτων μελέτας ἔχον, ταῦτα ἐστί. περὶ δὲ τοῦ καλουμένου τοῖς Παλαμίταις τόμου, καὶ ὅσα τούτῳ καὶ οἷα ἐγγέγραπται δόγματα, εἰ πάντα μοι διεξιέναι βουλομένων γε εἴη, πολλοῦ μὲντ' ἂν οἶμαι δεήσειν τοῦ χρόνου, πολλῆς δ' αὖ τῆς σχολῆς, ἢ ἂν ἀπηλλαγ-10
μένη παντάπασιν εἴη πραγμάτων καὶ ἀωρίας ἀπάσης. φασὶ γὰρ οἷς διεξιόντων ἐκείνων ἀκηκοέναι τετύχηκε, μηδὲν μηδαμῆ μήθ' ὑγιᾶς μήτ' ἀληθείας ἐχόμενον εἶναι ἐκεῖ, μήτε μὴν οὐδέν, οὐθ' ἂν λελάληται μήθ' ἂν πέπρακται, μεμνησθαι μηδενὸς καθὰ τε λελάληται καὶ καθὰ πέπρακται, ἀλλ' ὡσ-15
περ ἂν εἰ οἱ τὰς Ἀτλαντίδας οἰκοῦντες νήσους, αἰτινὲς ποτ' ἄρ' εἶεν ἐκεῖναι, πολλὴν παρεχόμεναι τὴν αὐτονομίαν τῇ

EIUSDEM NICEPHORI GREGORAE HISTORIAE
ROMANAE LIBER.

„Haec igitur sunt, quae cognoscere potui de insidiis, quas inimici tui in te machinati sint deque causis, ex quibus universa adversariorum factio necem anhelans variasque mortes animo volutans maxime te aggrediatur. de tomo autem Palamitarum, quem dicunt et de dogmatis, quae et qualia in eo perscripta sint, si omnia persequi vellem, longo, opinor, tempore, magno otio omnibusque negotiis et incommodis vacuo opus foret. dicunt enim, quibus contigit, ut illos de eo exponentes audirent, nihil sani, nihil veri in eo inesse neque prorsus quidquam, quod dictum quodve factum sit, ullam rationem habere eius, secundum quod dictum factumve sit, sed Palamitas talia portenta suo tomo conscripsisse neque omnino aliter egisse, quam quum incola insularum Atlantidum, quaecunque eae sunt, quae de earum statu ac conditione in explorata ementiri volentibus magnam praec-

γλώττη τῶν ἀνέλεγκτα ψεύδεσθαι περὶ τῶν ἐκεῖ βουλομένων,
 οὐτ' ἰδόντες οὐτ' ἀκούσαντες τῶν ἐνταυθοῦ μηδέν, παρελθόν-
 τες οὖν εἰδέναι διετείνοντο βέλτιον ἡμῶν περὶ τῶν ἐνταῦθα
 καὶ διεμυθολόγουν τερατώδη τινὰ καὶ ἀλλόκοτα διηγήματα,
 5 οὕτω καὶ οἱ περὶ τὸν Παλαμᾶν ἐπεπράχισαν καὶ τοιαῦτα τῶ
 οἰκείῳ ξυνέθεσαν τόμῳ. ἃ γὰρ ἐβούλοντο γενέσθαι μὲν, οὐ²
 γεγένηται δέ, καὶ ἃ λέγειν ἐβούλοντο μὲν, οὐ δεδύνηται δέ,
 τῶν παραχοῆμα ἐλέγχων τοῖς μὲν ἐντυγχάνοντες ἤδη τοὺς δ'
 ὑποπεύοντές γ' ἔτι, ταῦτα δὴ μετὰ πολλῆς ἐξέθεντο τῆς
 10 αὐθαδείας ἐκεῖ, τῇ τοῦ καιροῦ ῥοπῇ τὸ ἀνέλεγκτα ψεύδε-
 σθαι μάλα τεθαρορηκότες, καὶ τό γε παρὰ σφίσιν αὐτοῖς ἀνέκ-
 φορα ἔχειν αὐτὰ καὶ ἡμῖν ἀθέατα. φασὶ δ' οὖν Παλαμᾶν
 τὰ τε ἄλλα πρὸς ἀπάτην δρᾶν τῶν ἀπλουστέρων, καὶ θερα-
 πείας δῆθεν τῶν σκανδαλιζομένων κατ' αὐτοῦ ἐπισκόπων. καὶ
 15 μὲν δὴ καὶ τῶν αὐτῶ βλασφημηθέντων ἔνια κόπτοντά τε καὶ
 ξέοντα, ξυντιθέναι νῦν ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸν βλασφημοῦντα νοῦν
 τοῖς νέοις τόμοις αὐτοῦ, ἅτ' οὐκ εἰδέναι τῶν ἐπισκόπων ἐχόντων
 πλεον οὐδὲν ἢ ὅτι ἔξεσται ἃ κακῶς τέθειται, οἷα δ' ἃ μὲν
 ἔξεσται οἷα δ' αὖ ἃ τέθειται τὴν δύναμίν ἐστι, τούτων δ' οὐτ'
 20 ἐπαίειν ὅλως οὔτε φροντιζεῖν. προσφέρειν γὰρ καὶ γραφικὰς λέγε-
 ται μαρτυρίας, οὐχ ὡς ἔχουσιν ὑγιείας, ἀλλὰ παραφθειρόντα
 πῆ μὲν ταῖς ἐντομαῖς καὶ παραλλάξεσι, πῆ δὲ ταῖς " παρεξαγω- f. 111 b.
 γαῖς ὁμοῦ τε καὶ παρεξηγήσειν. ὧν, εἰ βουληθείης, οὐκ ἂν

bent licentiam, iam nulla nostrarum rerum parte aut visa aut audita
 se melius quam nos eas cognovisse contenderent atque monstrosas et
 portentosas fabulas confingerent. quas enim res evenisse quidem vo-
 lebant, factas vero esse non videbant aut quas dicere quidem vole-
 bant neque vero, quum aut statim iam refutationes adessent aut non
 longum abesse suspicarentur, dicere poterant, eas tamen omnes magna
 eum arrogantia in eo exposuerunt temporis opportunitate inexplorata
 ementiendi valde freti et se tomum, ut nobis eum inspicere non li-
 ceret, apud se reservare posse confisi. dicunt autem Palamam ad frau-
 dem simpliciorum et ad conciliationem episcoporum ei effensorum quum
 alia facere, tum quasdam blasphemias diffingentem atque eradentem
 nunc aliis verbis blasphemias sententias novis tomis componere quippe
 quum episcopi nihil amplius scire possiut, quam erasa esse, quae male
 posita erant; quam autem vim vel erasa vel posita habeant, id nec
 intelligunt nec curant. testimonia etiam ex sacris scripturis proferre
 dicitur, non illa quidem sana atque integra, sed partim incisionibus
 et commutationibus, partim fallacibus et pravis interpretationibus cor-
 rupta. quorum, si tibi volenti est, equidem non cessaverim, tibi otium

ἔγωγ' ὀκνήσαιμι σχολὴν ἄγοντι νῦν προφέρειν ἔνια καὶ προ-
τιθέναι σοι βραχείας τινὸς ἀντιρρήσεως πρόφασιν.

3 Τῷ μὲν δὴ τόμῳ ἐκείνῳ τῆς ἀντιθέτου δυνάμεως, Ἀγα-
θάγγελε, νῦν ἀωρίαν εἶναι μακρὰν ἀντιλέγειν, σκοπῶν ἀκρι-
βῶς οὐδ' αὐτὸς ἀρνηθεῖς ἄν· πολλοὶ γὰρ ἡμᾶς ἐλλοχῶσι 5
πολέμιοι, τὰς κύκλῳ παρόδους ἀκριβῶς κατέχοντες, καὶ πολ-
λοὶ τῆς ἡμετέρας γλώττης ἐπίβουλοι κάθηνται, ἔφεδροὶ τινες
εἰπεῖν φρουροὶ καὶ ἡμεροσκοποὶ, ἴνδαλμά τι ζητοῦντες προ-
φάσεως οἴασοῦν εἰληφέναι, ἵν' ἡμᾶς ἀναιδέστερον ὑβρίσαντες
ἴμοῦ καὶ τῆς παρούσης ζωῆς ἀπαλλάξωσι, καὶ δόξωσι λα- 10
τρείαν προσάγειν τοῖς νῦν ἡγεμόσι. κάμοι μὲν θανάτου μέ-
λει οὐδ' ὀτιοῦν· συμφυῆς γάρ, καὶ εἰ μὴ τήμερον, ἀλλ'
αὔριον ἴσως ἀδήλοισι ποσὶν ἐπικεῖσεται. τῶν δ' οὖν διωκόν-
των φειδοῖ, μὴ πρόφασιν ἡμᾶς ποιούμενοι τὴν θεῖαν αὐτοῖ
καθ' αὐτῶν ὀργὴν ἐρεθίζωσι, τούτων δ' οὖν ἕνεκα σιγᾶν 15
ἀνάγκη, καὶ μάλιστα ὅτι μηδ' ἀνὰ χειρὸς ἔχειν ἡμᾶς ξυνε-
πεπτῶκει τὸν τόμον ἐκεῖνον, ἵνα πάντως βέβαια καὶ μὴ κωφὰ
τὰ προβαλλόμενα ᾗ. ἐπειδὴν δ' ὁ τῆς αἰθρίας ἀναλάμψη και-
ρὸς καὶ ἡ προσήκουσα τῇ γλώττῃ παρρησία προσγένηται ξὺν γε
θεῷ, τότε δὴ καγὼ μετὰ σχολῆς ἀναλαβὼν θρηνήσω τὸν νε- 20
κρόν μου, καὶ τότε κλαύσομαι πικρῶς ἐπὶ τὸ σύντριμμα τοῦ
γένους μου, καταδέσμοις φάναι καὶ φαρμάκοις ἰατρικοῖς τισὶ
τὴν τοῦ τοσοῦτου πάθους ὡς οἶόν τε πειρῶμενος φλεγμονὴν

agenti nonnulla proferre et brevis cuiusdam refutationis causa pro-
ponere.

Refutationem tomi factionis adversariae, Agathangele, nunc
quam maxime intempestivam fore, accurate si rem perpenderit haud
diffiteberis; multi enim inimici nobis insidiantur, omnes circumcirca
aditus diligenter custodientes, et multi nostrorum verborum captatores
assident tanquam stationes et excubiae, causae aliquid simile quaeren-
tes, ut impudenter et contumeliose nos tractatos vita insuper privent.
atque iis, qui nunc rerum potiti sunt, officium quoddam praestitisse
videantur. mihi quidem mors minimae curae est; fatalis enim est et
si non hodie, at fortasse crastino die incertis gradibus nos invadet.
persecutoribus vero quoniam parcere volumus, ne nostra causa divi-
nam in se iram concitent, necesse est tacere, praesertim quum ne in
manibus quidem habeamus tomum illum, ut refutatio omni ex parte
firma neque debilis atque obtusa foret. simulac vero serenitatis ex-
splendescet tempus et iusta linguae licentia deo adiuvante suppetet,
tunc ego in otio corpus meum mortuum reficiens lugebo et generis
mei contritionem acerbè deflebo, alligamentis, ut ita dicam, et medi-

θεραπεύειν. περί γε μὴν τῶν νῦν ἐπισκόπων, οὐ χρή σε θαν- 4
 μάζειν ὅτι μηδὲ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῶν στοιχείων οἱ πλείους
 ἴσασιν ὑγιῶς συντιθέναι, τοῖς πολλοῖς γοῦν τῶν βρεφῶν καὶ
 νηπίων ἐπ' ἴσης, ἀλλ' ἀγροικότερον τρόπον τὰ τῶν θείων
 5 δογμάτων . . . τὴν πᾶσαν κενοῦσι σπονδῆν. οὐδὲ μεταπέθειν
 πειραῖσθαι μηδένα, μηδὲ συναναμίγνυσθαι τούτων οὐδέσι μηδ'
 ὅτιοῦν· μεστοὶ γὰρ ἅπαντες ὑποψίας. καὶ ὅσον ἐς τὸ καλὸν
 κάγαθὸν τυφλῶς τε ἔχουσι καὶ ἀμαθῶς, τοσοῦτο δολιότητός
 τε καὶ φθόνου μεστοί. καὶ ῥᾶστα παριόντες διαβαλοῦσί σε
 10 πρὸς τοὺς ἡγεμόνας. πολλοῦ γὰρ εἶναι δεῖν τῇ τούτων πα-
 ραβαλεῖν κακίᾳ πᾶσαν παλαιῶν τε καὶ νέων ἀνδρῶν κακοτρό-
 πων κακίαν. εἰ δὲ μὴ ῥᾶδιον ἐκ πρώτης συνορᾶν ὁμιλίᾳς
 μηδὲ τοῦ τῷ κριτικῷ τῆς ψυχῆς ταμιευομένου δικαστηρίου
 τὰς ψήφους ἀνακλύπτειν εὐθύς ἐλευθερίας καὶ ἀδεκάστους,
 15 ἀλλ' οὖν διὰ τῆς τοῦ χρόνου πείρας ἔξεστιν ἵχνη λαμβάνειν
 τινά, τῆς φύσεως οἷον ἀναδιδοῦσης ἀμυδρὰς εἰκασίας, οὐκ ἐκ
 προνοίας μὲν, ἐκ τοῦ παρήκοντος δ' οὖν, ἐν οἷς ἐνίοτε καὶ ἡ
 γλῶττα λανθάνουσα προδοτίς ἀκούσιος γίνεται τῶν τῆς ψυ-
 20 χῆς ἀπορρήτων ἀρρωστημάτων, θυμοῦ τινὸς ἐρεθίζοντος ἴσως
 καθάπερ πνεύματος τὴν ψυχὴν, ἢ πραγματικῆς οἷας δὴ τινος
 ἔξωθεν ἐπιρροῆς καὶ ἀδοκῆτον φορᾶς. ὅποσαι γὰρ τῶν σω- 5
 ματικῶν " χρωμάτων τε καὶ σχημάτων αἱ παραλλάξεις εἰσὶ f. 112 a.
 τοῖς ἀνθρώποις, τσαῦται καὶ τῶν ψυχικῶν ἔξεων αἱ δια-

camentis huius vulneris inflammationem, quantum fieri poterit, curare
 tentans. quod attinet ad episcopos, qui nunc sunt, non debes mi-
 rari, quod ne prima quidem elementorum principia plerique prudenter
 componere sciunt, multis illi quidem rebus parvulis infantibus similes,
 sed rudius in divina dogmata suum omne studium impendunt. ne eo-
 rum quemquam in meliorem sententiam deducere conemur neve cum
 quoquam vel minimam consuetudinem ineamus! pleni enim omnes
 sunt suspicione et quanta ad res honestas et bonas caecitate et inscitia
 praediti sunt, tanta fraudulentia et invidia scatent atque facillime te
 apud principes criminabuntur. multum enim abest, ut cum istorum
 nequitia conferri possit vel veterum vel recentiorum malitia et impro-
 bitas, quam etiamsi non facile sit ex prima eorum conversatione co-
 gnoscere, ut, quaenam in animis eorum iudicia recondita sint, protin-
 us ingenua et incorrupta suffragia evadant, attamen temporis proce-
 dentis exploratione vestigia quaedam tenere licebit, natura iudicia
 quaedam obscura non consulto, sed obiter edente; interdum etiam lin-
 gua sua sponte clam prodit animi arcana vitia affectu quodam fortasse
 tanquam flatu aut vi quadam efficaci extrinsecus illata et inopinata

φοραί. καὶ τοῦτ' εἰς ἀπειρίας ἴδοις ἂν ἐκτεῖνον τοὺς δρό-
 μους πελάγη, στάσιν ἀληθῶς οὐ δυνάμενον οὐδαμῆ ποτὲ
 γνώσεως ἔχειν. πᾶσάν τε γὰρ ὑπερβαίνει σχολαστικὴν ἀν-
 θρώπων σοφῶν ἐπίνοιαν, καὶ πάσας ἄρδην ἐπιστημονικὰς καὶ
 τεχνικὰς μεθόδους μακρὸν καὶ ἡδύ τι γελῶση περιφανῶς ὑπο- 5
 τίθησι χλεύη. ἧ γὰρ ἂν οὐδ' ἐλαχίστου σφίσι ἐδει διερευ-
 νᾶν ὅστις ἂν εἴη λόγος τῶν τῆς ψυχῆς βραβευτῆς ἀσφαλῆς
 ἀπορρήτων. οὐδ' ἂν οὐδέσιν ἐδει τοῦ λοιποῦ τῶν ἔξωθεν
 ἡθῶν καὶ χρωμάτων, ἀφθόγγοις ταυτὶ φωναῖς ἀναδιδασκόν-
 των, ἀμυδρῶς μὲν πρότερον τελεωτικῶς δ' αὖ προχωροῦσης 10
 τῆς πείρας, ὡς εὐχερέστερόν πως ἔχειν ἤδη καπὶ τὰς πρώ-
 τας αἰτίας καὶ διαλήψεις ὅπως ποτὲ τῶν τῆς ψυχῆς χρω-
 μάτων καὶ διαθέσεων παραπέμπειν, καπὶ τι γνώριμον ἠρέ-
 μα καὶ κατὰ μικρὸν ἀεὶ ἀναφέρειν τὸν τῆς συνεχοῦς εἰκα-
 σίας εἰρμόν, καὶ ἐπερεΐδειν τοῖς πρώτοις ἴχνεσι τὰς κατόπιν 15
 ἐφόδους τῶν ἀναλογισμῶν. ὁρῶν γὰρ ὡς κακὰ τῶν οἰκείων
 οὐδὲν οὐδαμῆ οὐδενί ποτε οὐδ' αὐτοὶ γε ἐγκαλλωπίζεσθαι
 ἔχοντες ἐπὶ τὰφανὲς καταφεύγουσι τῶν ὀνειρῶν, τοῖς τὰς
 τραγωδίας γράφουσι ἤκοντες ἐς ταῦτόν, οἷς αἱ καταστροφαι
 καὶ ἐσχατιαὶ τῶν δραμάτων θεοῦ τινὸς ἐκ μηχανῆς προσδέον- 20
 ται, μὴ δυναμένοις ῥαδίως ψευδῶν καὶ παραλόγων προτά-
 σεων ὑποθέσεων εὐφρὲς ἐπάγειν τέλος. καὶ οὗτοι γὰρ τὰ

concentratione animi impellente. quot enim sunt hominibus corporis
 colorum et habitus mutationes, tot etiam animi affectuum differentiae,
 quos in infinitum et immensum extendi facile videris, ita ut cognitio
 revera nunquam certum quendam statum obtinere possit. ea res enim
 omnem virorum sapientium eruditionem et cogitationem superat et om-
 nes omnino rationes doctrinae artisque illudit et tanquam vehementi
 atque dulci risui manifesto supponit. haud minimae profecto curae
 iis debebat esse, perscrutari, quam ratione reconditi animi sensus
 certo diiudicari possent. tum quidem nemini in futurum opus esset
 externis moribus et coloribus, qui tacitis quibusdam vocibus de iis
 nos edocent, initio quidem tecte atque obscure postremo autem pro-
 cedente exploratione iam facilius etiam ad primas causas et insti-
 tutiones colorum et habitus animi ducunt atque sensim paulatimque
 continuae comparationis ordinem illustrent primisque vestigiis inse-
 fugiunt eodem more, quo tragoediarum scriptores in conversionibus et
 exitu fabularum deo quodam ex machina opus habent, quum ipsi non
 facile propositionum falsarum et rationi non consentanearum finem
 aptum adducere possint. atque isti quoque falsas ex somniis praedi-

πέρατα τῶν ψευδῶν ἐξ ὀνείρων προορήσεων εἰς τὸναντίον
 ὀρῶντες ἰόνια, τὸ τῶν ὀνείρων αὐτῶν αἰτιῶνται ἀμφισβητήσι-
 μον. ἡδέως δ' ἂν ἔγωγ' ἐροίμην αὐτούς, πῶς τοῖς αὐτῶν
 ἔργοις ἐναντιοῦται θεός, καὶ τὰς τῶν προορήσεων ἐκείνων
 5 ἐλπίδας ἀεὶ στρέφει πρὸς τάναντία, καὶ μάλιστα ὅτε τῇ σφῶν
 δυσσεβείᾳ καθ' ἡμῶν τὸ κράτος ἢ βασιλεία παρέχει τερανό-
 τερον. τότε γὰρ καὶ ζημίαι προσγίνονται, βασιλεῦσι μὲν
 περὶ τὰ φίλτατα, Ῥωμαίοις δὲ κοινῇ περὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ
 δημόσια τε καὶ καθ' ἕκαστα πράγματα, καὶ ναυαγίων οἷον
 10 ἐμπίπλαται πάντα καὶ κινδύνων παντοδαπῶν. ἐχρῆν γὰρ
 εὐδαιμονίαν ἀποδιδόναι σφίσι πραγμάτων καὶ πλάτος ἀρχῆς,
 ἅτ' ἐκδικηταῖς τῶν πατρίων ἐθνῶν καὶ δογμάτων καθισταμέ-
 νοις καὶ κολασταῖς τῶν ἀνόμων, καὶ μὴ μᾶλλον παρὰ τοσοῦτον
 αὐξῆσαι τὰ χεῖρω παρ' ὅσον αὐξῆσαι αὐτοὶ τοῖς καθ' ἡμῶν παρέχουσι
 15 διωγμοῖς. δυοῖν γὰρ ἔποιτ' ἂν θάτερον, ἢ τὸν θεὸν ἄδικον
 εἶναι νομιζεῖν ἐναντιούμενον τοῖς, ἅς αὐτοὶ γε δήπου φαῖεν
 ἂν, ὑπερμαχοῦσι τῶν θείων δογμάτων, ἢ δίκαιον ὄντα, σφί-
 σιν ἄδικα δρῶσι περιφανῶς ἀντιπράττοντα, πρᾶττειν καλῶς,
 ἵνα τοῖς ἀσυνέτοις ἐγγίνηται σύνεσις καὶ τῶν καθ' ὑμῶν αὐ-
 20 τοῖς πραττομένων μειάνοια. ἀλλ' ὁ νοῦς αὐτῶν εἰς ἀπόνοιαν
 ἐμπεσὼν ἐκτετύφλωται, καὶ οἴνεσιν πᾶσαν καθάπαξ " ἀπεί- f. 112 a.
 παντο.

Ἄλλὰ γὰρ ἐπειδὴ περ οὕτω καὶ τήμερον τοῖς τοῦ Πα- 3

ctiones contrarium exitum sortiri quum videant, somniorum rursus ac-
 cusant ambiguitatem. lubenter vero equidem eos rogaverim, qui fiat,
 ut deus eorum facinoribus adversetur et semper spes ex praedicationi-
 bus conceptas in contrarium vertat, quum praesertim eorum impie-
 tati in nos imperatores maiorem atque evidentiolem vim addant. im-
 peratores enim rebus carissimis orbantur, Romanorum urbes resque
 publicae atque privatae detrimenta capiunt, omnia veluti naufragiis
 omnique discriminum genere implentur. debebat vero deus iis rerum
 felicitatem et imperii amplificationem praebere, utpote patriorum in-
 stitutorum atque dogmatum vindicibus et illegitimorum castigatoribus.
 neque vero iis eo maiores calamitates infligere, quo magis nostram
 persecutionem intendunt. ex duobus enim alterum necessario conse-
 quitur, ut aut deus iniustus habeatur, quum divinorum dogmatum de-
 fensoribus, quo nomine sese ipsi facile appellaverint, adversetur aut
 ipse iustus iis iniuste agentibus quum sese manifesto opponat, bene
 faciat, ut imprudentibus prudentiam et eorum, quae in nos commise-
 runt, poenitentiam iniiciat. sed mens eorum in dementia praecipit
 delata omnem omnino exiit prudentiam.

Sed quoniam nondum usque hodie, quum peregrinatus fueris,

λαμῶ, δυσσεβέσιν ἐντετύχηκας γράμμασιν ἔκδημος σύγε ὦν,
 ἐνὸς ἐγὼ καὶ δυοῖν τῶν ἐκείνου νῦν ἐκ τοῦ σχεδὸν μνησθεὶς
 ἄπαλλάξομαι, ἴν' ὡς ἐκ κρασπέδου τὸ ὕφασμα, γνοίης ἂν καὶ
 αὐτὸς ὅπως ἐκ μοχθηροτέρων ἐκείνος προλήψεων, σπερματι-
 κῶς ἐγκειμένων ταῖς ἐκτετυφωμέναις αὐτοῦ διανοαίαις, δῆμον 5
 τοσαύτης κακίας ὁ κάκιστος ἐξηρεύξατο. ἐπεὶ γὰρ μετὰ πολ-
 λούς τινας δρόμους βίῃ καὶ μόλις τῆς ἐς Θεσσαλονίκην εἰσό-
 δου τετύχηκεν, ἐῷ λέγειν ὅποσα θεόθεν ἐδείχθη σημεῖα τὴν
 εἴσοδον αὐτόχρομα τούτου χλευάζοντα καὶ ἀποτρεπόμενα·
 ἔστι γὰρ ἀπάντων διηγουμένων ἀκούειν συχνά· ἐς δὲ τὸ 10
 θεῖον τέμενος τὴν ἱερὰν σὺν ἄλλοις ἱερεῦσι τελοῦντος θυσίαν,
 κατὰ γῆς κενωθῆναι συνέβη τὰ δῶρα τοῦ θεοῦ κρατῆρος.
 πάντων οὖν καταπεπληγμένων ἐπὶ τῷ γεγονότι, μὴ θορυβεῖ-
 σθαι παρῆνει, εἰ γὰρ τὸ τοῦ Χριστοῦ, φάσκων, τότε χεθὲν
 αἷμα τοῖς Ἰουδαίοις καταπεπάτηται, καινὸν οὐκ ἂν εἶη τὸ 15
 ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀγιαζόμενον τοῦτο πάσχειν ταῦτά κατὰ
 σύμβασιν οὕτως· ὁρᾷς οἷας προλήψεις ἔχων ἐκ πολλοῦ πε-
 φώραται καὶ τούτῳ· οὐ γὰρ δὴ σῶμα γίνεσθαι καὶ αἷμα
 Χριστοῦ κατ' ἀλήθειαν οἶεται τὸ διὰ τῶν θείων τῆς ἱερουρ-
 γίας εὐχῶν ἀγιαζόμενον, ἀλλ' ὥσπερ ὑφειμένον εἶναι λέγει 20
 θεὸν τὸν υἱὸν καὶ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἕτερον ἐν πολλοῖς
 τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, οὕτως ἔτι τοῦ ἱεροῦ σώματος
 ἐκείνου τοῦθ' ὑφειμένον καὶ πολλῶν διάφορον ἐκείνου, καὶ

impios Palamae libros legeris, unius ego vel duarum rerum breviter
 mentione facta dicere desistam, ut quasi ex fimbria textum ipse ra-
 tionem cognoscas, qua iste ex nefariis opinionibus animo fastu tu-
 mente insitis atque innatis tantae improbitatis molem improbissimus
 evomuerit. quum enim multos quosdam post cursus Thessalonicae
 introitum vix atque aegre nactus esset, omitto dicere, quanta divini-
 tus data sint signa introitum eius statim deridentia atque aversantia.
 id enim ex cuiusvis sermone accipi potest. quum vero, eo in sancto
 templo cum ceteris sacerdotibus divinam rem faciente, accideret, ut
 sacri calicis dona in terram effunderentur omnesque ob hanc rem
 essent stupefacti, ipse bono eos animo esse iubet dicens, si olim
 Christi sanguis profusus ab Iudaeis conculcatus sit, non sane mirum
 esse, si idem huic sanguini ab hominibus consecrato sic fortuito ac-
 cidat. vides, qualibus iam diu opinionibus deditus etiam in hac re
 deprehendatur. non enim panem atque vinum sanctis sacerdotum pre-
 cibus consecratum verum corpus et sanguinem Christi fieri credit, sed,
 ut filium inferiorem deum esse et a patris substantia diversum in
 multis suorum librorum dicit, ita etiam hocce inferius esse sancto illo

μὴ εἶναι δῆπουθεν καινὸν εἰ περιφρονοῖτο τοῦθ' ὑφ' ἡμῶν
 ὡς ἐκεῖνο πάλαι τοῖς φρονευταῖς Ἰουδαίοις ἐκείνου. Ἐν μὲν
 δὴ τοῦθ' ἰκανὸν ἐπὶ τὰς πρώτας αἰτίας καὶ διαλήψεις τῶν
 ἀφανῶν ἀρρωστημάτων τῆς ἐκείνου ψυχῆς ἀναφέρειν σου
 5 τὴν διάνοιαν καὶ ἐπερείδειν ὡς ἐπὶ θεμελίῳ τὰς κατόπιν
 ἐφόδους τῶν ἀναλογισμῶν· δεύτερον δ' ὅτι πολυθεΐαν ἐγκα-
 λούμενος, μηδὲ γὰρ Ἰουδαῖος ἔφασκεν εἶναι μηδὲ τῶν Ἰσραη-
 λιτῶν εἷς, ἴν' ἓνα σέβῃ θεόν. ἐγὼ δὲ καὶ πλείω καὶ μείζω
 συνείρειν ἐθέλων τῆς αὐτῆς ἐχόμενα κακίας, καὶ δεικνύειν
 10 καὶ ἀναπτύσσειν ὅπουσους τῆς ἀσεβείας ταμιεύει τὰ βραχέα
 ταυτὶ θησαυρούς, δυοῖν ἕνεκα παρήμι, ἑνὸς μὲν ὅτι σοφὸς
 ὢν καὶ αὐτὸς ξυνηκας ἀκούσας εὐθύς, γνώσῃ δ' αὖτε τελεώτε-
 ρον ταῖς ἐκείνου βίβλοις ἐντετυχηκῶς, δευτέρου δ' ὅτι και-
 ρὸν ἀπιέναι σε οἶκαδ' ἀρτίως ἀρμόττοντα οἶομαι εἶναι, πρὶν
 15 τοὺς κύκλω πανήπτας αἰσθέσθαι καὶ τοὺς πικροὺς τῆς ἐμῆς
 δεσμοφυλάκας τύχης.

Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, καὶ ὁ καλὸς ᾧ
 Ἀγαθάγγελος τοσαῦτ' εἰπὼν καὶ ἀκούσας ἀπήει " νύκτωρ, f. 113 a.
 μηδενὸς τῶν ἐμῶν διωκτῶν αἰσθομένου. χρόνον δ' ἐκεῖθεν
 20 ἑξαμηνιαῖον ἀνὰ τὴν πόλιν ταυτηνὶ διατετριφῶς, καὶ Βυ-
 ζαντίων τοῖς προύχουσιν ἐπὶ τε σοφίᾳ καὶ δόξῃ συναναμιγ-
 νύμενός τε καὶ ὁμιλῶν εὐφρῶς, καὶ τοῖς πρὶν ἠκουσμένοις τὰ

corpore et multum ab eo diversum putat neque profecto ita mirum esse, si hoc a nobis contemnatur, sicut illud quondam ab Iudaeis, Christi interfecto-ribus. hoc unum sufficit ad primas causas et rationes reconditorum animi vitiorum cogitationem tuam referre in iisque veluti in fundamento insequentem contemplationum ordinem collocare. secundum autem polytheismum iste advocavit; dixit enim, se nec Iudaeum nec Ismaelitam esse, ut unum deum coleret. quamquam vero plura ac maiora, quae ad eandem improbitatem pertinent, referre vellem tibi demonstrare et explicare, quantam improbitatis molem haec pauca in sese habeant, omitto tamen duabus ex causis, primum quidem, quod ipse, qua es sapientia, id statim audiens intellexisti atque accuratius etiam cognosces libris eius perlectis, deinde, quod nunc tempus esse arbitror, domum ut abeas, priusquam oculi speculatores circumcirca dispositi et meae sortis severi custodes te animadvertant.

Atque haec quidem ita sese habebant. honestissimus autem Agathangelus, quum haec dixisset et audivisset, abiit noctu, nullo meorum persecutorum sentiente. dein sex per menses in hac urbe commoratus et cum Byzantiis sapientia ac gloria insignibus conversatus eorumque consuetudine bene usus quum eorum, quae ante audiverat plurima in ordinem continuum maxima ex parte congressisset,

πλείω κατὰ τὸ συνεχὲς ἠθροικῶς, ἦκεν αὖθις ὡς πρότερον ἡμῖν τὰ λειπόμενα ἀπαγγέλλων ἐξῆς. ἦσαν δὲ τοιαδί.

10 Τοῦ Γαλατωνίμου, φησί, φρουρίου γῆς καὶ θαλάττης ἀποκλεισθέντος, καὶ τῶν ὀλκιάδων αἰ τὴν σιτοπομπίαν αὐτῷ ἐκόμιζον ἐκ τῆς ἄνωθεν θαλάττης, ἀφρησμένου πρὸς τῶν Βε-5 νετικῶν, ὡς εἴρηται, τεσσαρεσκαίδεκα μακρῶν ἐκείνων νεῶν ἔτει πρότερον ἐνί, καὶ κεῖθεν ἔπειτα τὴν τοιαύτην μάχην διαδεξαμένον τοῦ βασιλέως, καὶ τριήρεσι μὲν ἐκ θαλάσσης δέκα, στρατιωτικαῖς δ' ἐξ ἠπείρου δυνάμεσι μαχομένον, σπάνις μακρὰ τῶν ἐπιτηδείων τοὺς ἔνδον κατεῖχε Λατίνους. διὸ πρὸς βεύεται **10** πρὸς αὐτοὺς ἐλεήσας ὁ βασιλεύς, δι' ὄρκων σφᾶς ἀζημίους βεβαιῶν ἀφιέναι, εἴτ' αὐτόθι καθῆσθαι βούλοιντο, εἴτ' οὖν πορεύεσθαι ὅπη βούλοιντο, καθαιρεθέντος πρότερον τοῦ τὸ φρούριον τειχιζόντος νεοπαγοῦς περιβόλου. πρὸς ἃ τερατευσαμένους ἐκεί- **15** νους τὰ τε ἄλλα τῆς εἰωθυίας καὶ νῦν ὄφρ' οὐκ ἀποκρίνασθαι, καὶ μὲν δὴ καὶ ὅτι, εἰ μὲν ἐνὶ θεῷ τῷ τοῦ παντὸς ἐλάτρευες ποιητῆς δηλαδὴ, ἦν ἂν ὠρισμένη μνήμη τὰς τῶν ὄρκων ἀσφαλείας ἐγκλείοντας, ἀφρόντιδα βίον ἐν ἀτειχίστῳ διάγειν χωρίῳ. νῦν δ' οὐκ εἰδόσι τίνι τῶν ἀπείρων οἷς λατρεύεις θεοῖς τὰς τῆς πίστεως νέμεις ἐγγύας, δεδιέναι μὴ συναρπασθεῖσιν ἔπειτα **20** τὰς ἀκοὰς διὰ τε τῆς ὁμωνυμίας καὶ τῆς τοῦ μόνου θεοῦ προσηγορίας, ἐς τὴν τῆς ἀπειρίας ἐκείνης ἀνάχουσιν καταδύντας, ἀπείροις περιαντλειῖσθαι γένηται ναυαγίοις ἡμῶν αὐταῖς

venit iterum, ut antea, quae restarent nobis deinceps nuntiaturus. haec autem nobiscum communicavit.

Galatae, inquit, castello terra marique intercluso navibusque onerariis, quae com meatum ex superiori mari ei advexerunt, a Venetis quattuordecim navibus longis, ut supra demonstravimus, anno ante privato, quum imperator iam certamine suscepto decem triremibus ex mari, copiis pedestribus ex terra continenti rem gereret, factum est, ut Latini magna necessariorum rerum inopia intus premerentur. quare imperator misericordia commotus ad eos misit legatos, per quos iureiurando interposito promisit, se eos impune dimissurum esse sive ibi considerare vellent, sive abire, quo liberet, deletis tamen antea moenibus castelli recens exstructis. ad haec illi gloriantes quum alia arrogantia etiam nunc usitata respondere, tum si quidem unum deum rerum universitatis creatorem coleret, firma memoria iurisiurandi pignora includentibus sibi securam vitam etiam in loco non munito licere degere; quoniam vero nescirent, cuinam innumerabilium, quos veneraretur, deorum fidei sponsionem fecisset, timere se, ne, simili huius dei nomine et appellatione unius dei auribus inductis in fraudem, in

ψυχαῖς καὶ αὐτοῖς σώμασι. ταῦτ' ἀκούων ὁ βασιλεὺς και- 11
 ρίαν, φησὶν, ἐνόμιζε δέχεσθαι κατὰ τῆς καρδίας πληγὴν, καὶ
 μεμελέτηκεν ἀντ' ἄλλον φαρμάκον, τὸν τε Ἀλεξανδρείας πα-
 τριάρχην καὶ ἅμα τὸν τῆς Ἀντιοχείας δώροις περιελθὼν καὶ
 5 πόρρωθεν, ἐνδημήσαντας πείθειν ἐνταυθοῖ συνθέσθαι τοῖς
 νέοις καὶ παρανόμοις τόμοις, καὶ ὑπογράψαντας εἶναι καὶ αὐ-
 τοὺς τοῦ λοιποῦ γε ὁμόφρονας, ἐς τὸ τῶν τρόπων ἐκείνων
 ἀπιδῶν καὶ θαρρήσας ἀπλοῦν καὶ τὸ τῶν γραφικῶν μεθόδων
 ἀποίκιλον, καὶ καθολικὴν ἐνταῦθα τὸ μερικὸν ἐκεῖνο καὶ λη-
 10 στρικὸν ὀνομάζειν ἔχειν ἤδη συνέδριον σύνοδον, καὶ οὕτω τοῦ
 λοιποῦ τῶν ὀνειδιζόντων καταφρονεῖν ὡς ἀφρόνων, καὶ μη-
 δαμῆ καταπλήττεσθαι. οὕτω τῇ ἑαυτοῦ πιστεύων εὐθύνειν
 ἅπαντα γνώσει, παντάπασιν ἀμελῶν ὁρᾶται προνοίας Θεοῦ.

Ἦδη δὲ τοῦ φθινοπώρου περὶ τὰς τοῦ ἀρκιούρου ἐπι- 12
 15 τολὰς γενομένου, φήμης ὀνεισίης ὡς Βενετικαὶ τριήρεις ὑπὲρ
 τὰς ἑκατὸν τὸν Ἰόνιον παραλλάξασαι κόλπον, καὶ τὸ Ἀδρια-
 τικὸν ἐν δεξιᾷ καταλελοιπυῖται πέλαγος, τὰς Κερκυραίων καὶ
 Ζακυνθίων καὶ Πελοποννησίων παραπλέουσι πόλεις, ξενολο-
 γοῦσαί τε καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας, ὁπόση στρα-
 20 τεύσιμος εἶη, μισθοῦ στρατεύεσθαι πείθουσαι μάλα τι βρίθον-
 τος (μεγέθει γὰρ εἶναι μεγίστας ἐκείνας τὰς ναῦς, καὶ πλη-
 ρώματος δεῖσθαι μείζονος ἢ τριακοσίων ἐκάστην ἀνδρῶν),

infinita illa aestuaria immersi ingentibus animarum et corporum nau-
 fragiis obruerentur. quod quum audivisset imperator, mortiferam cordi
 suo plagam inflictam ratus pro quavis alia medicina Alexandrinae et
 Antiochiae patriarchas antea iam ex longinquo donis circumventos
 tumque hic commorantes eo adducere studuit, ut novis et illegitimis
 tomis subscriptione adstipulati in futurum secum idem sentirent, spe-
 ctans quippe ad morum simplicitatem et incallida incomptaque eorum
 doctrina fretus, ut particulare illud atque praedatorium concilium iam
 catholicam synodum nominare, sibi opprobria facientes in futurum ut
 insanos contemnere ac nullo pacto conturbari posset. ita nulla pro-
 sus divinae providentiae habita ratione sua ipsius cognitione confisus
 omnia moderatur.

Auctumnus vero quum iam circa ortum Arcturi esset rumore
 disperso, Venetas triremes plus centum sinum Ionium praetervectas,
 mari Hadriatico dextra relicto ad Coreyraeorum et Zacynthiorum ac
 Peloponnesi urbes adnavigantes milites mercenarios et aetatis robur,
 quod arma ferre posset, inde ad militandum mercede ingenti evocare
 (naves enim illae erant maximae, ut singulae numero maiore quam
 trecenorum hominum indigerent), naves speculatoriae classis Genuen-

αἱ προφυλακίδες τριήρεις τῆς ναυτικῆς τῶν Γεννοϊτικῶν δυνάμεως πνθόμεναι τὴν ταχίστην ἤχον ἀγγέλλουσαι, καὶ ἅμα f. 113 b. ὀτρύνουσαι μηδὲν μελλήσαντας " Χίου αἰθήμερόν τε ἀπαλλάττεσθαι καὶ ὄλαις κώπαις εὐθὺ Βυζαντίου ἐλαύνειν· εἶναι γὰρ βέλτιον ἐκεῖ τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον περιμένειν, ὅπη δὴ 5 καὶ τὸ Γαλατιώνυμον φρουρίον εἴη ἂν πολλήν τινα καὶ παντοδαπὴν παρέχον ὠφέλειαν. ἄραντες οὖν εὐθύς ἐκεῖθεν ἐξήκοντα ταῖς πύσαις ναυσὶν ἀφίκοντο πρῶτον ἄχρι καὶ ἐς τὸ τοῦ Ἑλλησποντίου στόμα πορθμοῦ, καὶ αὐτόθεν ἐς Τένεδον καθωμίσαντο. ἔνθα συχνὰς διατετελεκότες ἡμέρας, πολέ- 10 μιον ἔφηναν οὐδαμῆ τὸ παράπαν οὐδ' ἔνοπλον ἔργον οὐδέν, ἀλλ' ἀγορὰν αἰτήσαντες καὶ λαβόντες μετ' εἰρήνης ἐκεῖθεν ἀπήλλαξαν. καὶ τοῦτο ποιούντες ἡρέμα τὰς ἐν θαλάττῃ Ῥωμαϊκὰς παρέπλεον πόλεις ὑπάσας, ἄχρι καὶ ἐς τὴν Πείρινθον τὴν καὶ Ἡράκλειαν καλουμένην. ἐνταυθοῖ δ' οὐκ εὐμενοῦς 15 οὐδὲ φιλανθρωποῦ τῆς ἀγορᾶς τῶν ἐπιτηδείων τυχόντες, ἔστησαν ἀλύοντές τε καὶ μαθεῖν περιμένοντες ἐκ τοῦ Γαλατιώνυμου φρουρίου, εἰ τὴν ὑποδοχὴν ἀξίαν τοῦ στόλου παρεσκευάσαντο· φθάσαντες γὰρ ἐκεῖ τριήρεις προύπεμψαν δέκα. μεταξὺ δὲ λάχανα παρεξιόντες ξυνέλεγον καὶ βοτάνην 20 ἔνιοι τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἐκ τῆς χώρας, ἡμερήσιον ἐντεῦθεν τῇ γαστρὶ μνηστεύοντες τράπεζαν· μακροῦ γὰρ τινὲ καὶ 13 πολυημέρω δαπανώμενοι διετέλουν λιμῶ. οἱ γε μὴν Ἡρα-

sium de ea re certiores factae quam celerrime Chium contenderunt, nuntium eò perlaturae suosque excitaturae, ut nulla mora interposita eodem die navibus solutis remis ventis Byzantium tenerent, ibi enim melius esse hostium ingressum exspectare, quum castellum Galatae multas atque varias opportunitates praebiturum esset. inde igitur ancoris sublatis cum integris sexaginta navibus primum ad introitum freti Hellespontici venerunt, deinde ad Tenedum naves constituerunt. complures ibi commorati dies nulla re hostili aut bellica commissa, sed commeatu petito atque accepto cum pace inde abiere. tali ratione etiam ad omnes Romanorum urbes maritimas paulatim advehebantur, donec Perinthum, quae etiam Heraclea appellatur, venirent. ubi quum nec benigne nec humaniter res necessarias emendi copiam impetrarent, magna affecti difficultate commorabantur, ex Galatae castello, quo antea decem triremes praemiserant, nuntium exspectantes, num idoneum classis receptaculum parassent. interea autem nonnulli militum classicorum e navibus egressi olera atque pabularia ex agro quotidianum ventriculo cibum petentes colligebant, magna quippe per complures dies fame exhausti. Heracleotae autem tanquam de-

κλεῶται, καθάπερ θεηλάτω πληγέντες ἀγνοία τὸν νοῦν, ἀν'
 ἄλλης ξενίας ἐνέδραν ἐκεῖ προλοχίζουσι πρὸ τοῦ στόλου νυ-
 κτός, ἅμα δ' ἔφ' συχνοὺς οὕτως τῶν Λατίνων συνειληφότες
 ἀπέκτειναν. τοῦτο πρὸς ὄξειαν σφᾶς ἠρέθισεν ὀργήν, καί
 5 τοι καὶ βουλομένους μάχης ἀπέχεσθαι πάσης, ἄχρις ἀφικο-
 μένους ἐς Βυζάντιον περὶ εἰρήνης πρεσβεύσασθαι, καὶ πᾶσι
 τρόποις ἐπαγγελιῶν καὶ πάσαις δόσεσι χρημάτων περιελη-
 λυθέναι τὸν βασιλέα, καὶ πείσασθαι τὰς τῶν Βενετικῶν σπονδὰς
 ἀπειλάμενον ἀνθελέσθαι τὰς σφῶν. ὅθεν ἐπὶ πολλὰς τὰς
 10 ὥρας γνωσιμαχίησασιν καθ' ἑαυτοὺς καὶ μάλα γέ τι ἀνεκτα
 ἐδόκει σιωπήσαντας τὸ συμβᾶν παρεληλυθέναι ἀτόπημα, καὶ
 μάλιστα τῆς ναυτικῆς καὶ πολυμιγοῦς ἀναρχίας ἐκριπιζούσης
 καὶ ἀναφλεγούσης τὸν πόλεμον. διόπερ ἐς τὴν ὑστεραίαν
 ἔωθεν οἱ ναύαρχοι τὰ πολεμικὰ τῶν σημείων ἐνεκελεύοντο
 15 δὴ τοῖς σαλπικιαῖς ἀνακρούεσθαι, καὶ οὕτως εἰς ἄμυναν
 ἔνοπλοι πάντες ἐκπηδήσαντες περιεστρατοπέδευσαν τὴν πόλιν.
 καὶ ἅμα τὰς πύλας ἀναμοχλεύσαντες πάσας, ἐν ὥραις εἶλον
 δυοὶ μεστήν οὖσαν οὐ μόνον τῶν πάλαι οἰκητόρων αὐτῆς,
 ἀλλὰ καὶ ὅσοι τὰς ἔξω κώμας τῆς Θράκης διὰ συχνὰς τῶν
 20 ἔθνων ἐφόδους λιπόντες ἐν τοῖς αὐτῆς μετωκίσθησαν, πλοῦ-
 τον παντοδαπὸν ἐκεῖ συμφορήσαντες. καὶ μὲν δὴ καὶ εἰσε-
 χέοντο πάντες ἀπανταχόθεν Λατῖνοι, καὶ πῦσαν ἠνδραποδί-
 ζοντο ἠλικίαν ἐλεεινῶς, ὅση μὴ δρασμῶ τὴν σωτηρίαν ἔφθη
 πορίσασθαι. τηρικαῦτα δ' ἀπῆν ὁ τῆς πόλεως ἐπισκοπικῶς 14

mentia divinitus immissa perciti pro hospitalitate insidiis noctu ante classem structis sole oriente multos ex Latinis captos interficiunt. quae quidem res acrem hisce iram movit, quum praesertim omni certamine abstinere constituissent, donec Byzantium venirent, ut de pace agerent et omni genere pollicitationum et pecuniae largitionibus imperatorem circumventum eo adducerent, ut foedere cum Venetis spreto secum societatem iniret. quare multas quidem horas pendebant animis: attamen non ferendum videbatur, si flagitium in se commissum impunitum omittere vellent, classicis praesertim varie tumultuantibus bellique certamen moventibus et accendentibus. insequenti igitur die solis ortu quum praefecti classis belli signa tubis edi iussissent, omnes armati ad ultionem sumendam egressi urbem cingunt et omnibus portis effractis duarum horarum spatio capiunt urbem, refertam non solum veteribus incolis, sed etiam iis, qui exteris Thraciae vicis propter crebras gentilium incursiones relictis eo sedes cum magnis divitiis transtulerant. irruunt ab omnibus partibus Latini et omnes omnis aetatis misera servitute afficiunt, qui non fuga salutem sibi quaesive-

προϊστασθαι λαχὼν Κόκκινος· οὕτω γὰρ ἐκαλεῖτο διὰ τὸ
 πυρῶδες καὶ ἄγριον τῆς ὄψεως ὁ ποιμενικὸς πατήρ. ἔτυχε
 γὰρ ἐν Βυζαντίῳ, ταῖς μὲν τοῦ Παλαμᾶ καινοφρονίαις πάσῃ
 γνώμῃ καὶ σπουδῇ συμμαχῶν, τοῦ δὲ ποιμνίου μικρὰ φρον-
 f. 114 a. τίζων, καὶ τὸν μὲν κατὰ τῆς εὐσεβείας ἠ ἀναρριπίζων ἐνταυ- 5
 θοῖ διωγμὸν, τῷ δὲ βασιλεῖ προφοιβαζόμενος ἐξ ὀνειρώων, κακ
 τοῦ τοιοῦτου μαντικῷ τρίποδος ὑπισχνούμενος τὰ μεγάλα τε
 καὶ ἀπόρητα, κλήρους ἀρχῆς δηλαδὴ καινότερους, καὶ πάσας
 ἐφάσκει καὶ ἐσπερίου λήξεως ἐπικράτειαν ἄμοχθον αὐτίκα μάλα
 τι ἐσπομένην τῷ διωγμῷ. ἀλλὰ γὰρ ἐπειδὴ πρὸς πᾶν τοῦ- 10
 ναντίον ἐχώρει τὸ τοῦ Κοκκίνου μάντευμα, πολλὴν παρεῖχε
 τὴν ἀπορίαν τῷ βασιλεῖ, καὶ ἂ χθὲς καὶ πρότερον προσίετό
 τε καὶ σφόδρα ἀσμένως ἐπίστευε, νῦν ἐς ἀμφιβόλους ἔρριπ-
 τεν ἐννοίας, καὶ τρικυμίαν εἶχε λογισμῶν, καὶ ἀπεσειέτο τοὺς
 λήρους ἐκείνους, καὶ πολλαῖς ἐπειρᾶτο μέμψεσι βαπτίζειν 15
 τοὺς οὕτως ἐπ' αὐτοφώρῳ ψεύδεσθαι οὐκ ἐρυθριῶντας. ἀλλ'
 ἐγγύθεν αἰθῆρις ὁ τὰς μαντείας εἰσάγων ἐστῶς, καὶ παρεξη-
 γούμενος τὴν ἀλήθειαν, ἐπειθε πάλιν τὴν ἀυθεντικὴν ὑποτρέ-
 χων ἀπλότητα, καὶ τοῦναντίου πνεύματος ἐνέργειαν ἔφασκεν
 εἶναι, ἵνα τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας σβέση θυμὸν, καπηλεύσας τὸν 20
 δρόμον τοῦ διωγμοῦ. εἶναι δὲ καὶ δοκιμὴν τινα τοῦτ' ἔφα-
 σκεν αὐτῷ θεοῦ, καὶ τῆς μελλούσης ἴσως εὐδαιμονίας γίνε-

rant. tunc aberat Coccinus, qui episcopatum urbis sortitus erat. Coc-
 cinus enim pastorius pater ab igneo et esserato vultu appellabatur.
 versabatur tum temporis Byzantii, ubi novis Palamae commentis omni
 animo atque studio deditus gregis sui parum habita ratione verae fidei
 persecutionem accendebat, imperatori vero ex somniis et tripode ne-
 scio quo vaticinio magnas sane atque ineffabiles res pollicebatur, im-
 perii nimirum amplificationem, orientis et occidentis ditionem, quae
 nullo negotio persecutionem e vestigio insecutura esset. at enimvero
 quum Coccini praesagium prorsus secus caderet, in magnas iniectus
 est difficultates imperator, ut quod heri vel nudius tertius admisit et
 lubentissime credidit, id iam ambiguus versaret cogitationibus et vehe-
 mentissima consiliorum fluctuatione agitated nugas istas abiiceret atque,
 quos non puderet in tam manifestis mendaciis deprehendi, multis op-
 probriis obruere conaretur. sed rursus ille praesagiorum auctor ad
 eum accedit; veritatem falso interpretandō et certam simplicitatem
 transcurrendo eum sibi reconciliat; hanc adversarii cuiusdam spiritus
 esse vim dicit, qui ardorem pietatis restinguere et persecutionis cur-
 sum fraudulentē inhibere velit. „haec etiam exploratio quaedam est,
 inquit, a deo instituta et praelusio fortasse futurae beatitudinis, ne

σθαί οί προσίμιον, ἵνα μὴ τῇ τῆς χαρᾶς ἐκείνης ὑπερβολῇ
 πρὸς οἴησιν ἀρθῇ σου, φησί, τὸ φρόνημα, καὶ τῶν ἐπηγγελ-
 μένων σὺ τότε μᾶλλον ἐκπέσης, καὶ ἡμεῖς τῶν μεγάλων ψευ-
 σθῶμεν ἐλπίδων· οὓς γὰρ ἂν ὁ θεὸς ἀνάγειν ἐθέλοι πρὸς
 5 μειζόνων πραγμάτων ἐπιστάσιαν, δοκιμωτέρους ποιεῖ, προ-
 γυμνάζων διὰ σμικρῶν τινῶν περιστάσεων. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν **15**
 τοιαῦτα τῆς ἀληθείας κατεψεύδετο, καὶ οὕτω τῆς εὐσεβείας
 ἀναιδῶς κατορχεῖτο, τοῦ δὲ ποιμνίου σπαραττομένου μάλα
 πικρῶς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐκεῖ καὶ ἀφειδῶς ὑπὲρ χρημάτων
 10 πάντων καὶ παντοδαπῶν αἰκίζομένου νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέ-
 ραν ἡμέλει, καὶ δεύτερα πάντ' ἐνόμιζε τῆς ἐς τὸν τῆς πίστεως
 διωγμὸν σπουδῆς, καὶ οὐδὲ τὸν προφανῆ τοῦτον ἔλεγχον προ-
 φανῶς ἤδειτο· ὁ γὰρ ὁ μέγας πάλαι πεποίηκε Κωνσταντι-
 νος (τοὺς γὰρ νεωτερίζοντας τότε τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὸν ἐν
 15 Ἱεροσολύμοις ἀνανεοῦσθαι νεῶν ἐγχειροῦντας, συνειληφῶς,
 καὶ σφῶν τὰ ὦτα λωβησάμενος, μαστιγοφόρους περιάγειν τε
 καὶ μαστιζεῖν παρέσχε τὸ τῆς γνώμης ἀκόλαστον μετὰ τῆς
 σαρκός, μὴ καὶ πλείοσιν ἄλλοις στήλη κακίας ὁ νεωτερι-
 σμὸς αὐτῶν καταστῆ), τοῦτο πέπραχεν ὁ θεὸς ἐπταυθοῖ,
 20 τὸν ἀσεβῆ ποιμένα τῆς πόλεως ἐλέγχων ἐκείνης καὶ τὰς
 τούτων φανλίζων προσηύσεις, καὶ ἐκπομπεύων τοὺς τῶν
 μακρῶν ὄνειρων ἐκείνων λήρους ἐν μέσῃ γῆ τε καὶ θα-
 λάσῃ, στήλης ἀπάσης ὑπέρτερον. ὡς γὰρ Ἰουδαίους Κων-
 σταντινὸς ἐκείνους κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐλωβήσατο ᾧ πάντων

immodico gaudio elatus arrogantem de te concipias opinionem et ita promissis ipse excidas, nos vero magna spe fraudemur. quos enim deus ad maiorem rerum moderationem provehere vult, eos exiguis quibusdam molestiis praepraeat et probatioris reddit. tantis igitur mendaciis ille veritatem contaminabat; tam impudenter religionem illudabat; gregis vero sui acerbissime ab hostibus laniati et crudeliter omnibus rebus opibusque diu noctuque spoliati nulla habita ratione nihil antiquius ducebat, quam ut fidem persequeretur nullum pudorem prae se ferens, quamquam tam manifesto improbitatis convictus erat. quod enim Constantinus magnus quondam fecit, quum Iudaeos, qui rebus novis studebant et templum Hierosolymis denuo aedificare conabantur, comprehensos auribus circumcisis a flagellantibus circumduci et animi temeritatem una cum corpore flagellari iuberet, ne pluribus quosque aliis talis rerum novatio improbitatis quasi monumentum esset — hoc idem fecit deus, quum impium illius urbis pastorem coargueret, praesagia in vanum verteret, nugae longorum istorum somniorum in media terra atque mari magnificentius diffamaret, quam ullo monumento id fieri potest. ut enim Constantinus Iudaeos ea corporis

μάλιστ' ἀκούειν καὶ συνιέναι προσῆκε τῶν τοῦ σωτήρος προρ-
ρήσεων, τὸν μὲν παντελῆ τῆς οἰκοδομῆς ἐκείνης ὄλεθρον προει-
πόντος, τὴν δ' ἀναβίωσιν οὐδαμῆ γε προσθέντος, οὕτω νῦν
ο θεὸς ἐνταυθοῦ πρώτον αὐτὸν τὸν τὰς μαντείας ὑπέκκαυμα
τῆς τοῦ διωγμοῦ φλογὸς παρεισάγοντα κατὰ τῆς εὐσεβείας τῶ⁵
βασιλεῖ χλευάζων, καὶ τῆς ὄνειροσκοπικῆς αὐτοῦ λαμπρῶς
ἀναμοχλεύων τοὺς τρίποδας, τοῦ ποιμανίου πέπραχεν ἀλλότριον,
f. 114 b. ἀνάξια δρωῖτα " ποιμαντικῆς ἀπάσης καὶ θεοῦ, μονονουχί
τῶν πραγμάτων βοῶντων αὐτῶν ὡς ἐχρῆν μὲν ὑπὸ βασιλέως
τῆς ποιμαντικῆς ἐξωθεῖσθαι τὸν ἀσεβῆ ποιμένα, ἐπεὶ δ' ἀντί¹⁰
τοῦ κολάζειν ὃ δὲ καὶ στεφανίτην ἀνέδειξε, κοινὸν ἀμφοῖν
ἐπάγει λοιπὸν ὁ θεὸς τῆς ζημίας τὴν δίκην, μηλόβοτον μὲν
καταστήσας τὴν πόλιν, τὸν δὲ λαὸν φεῦ πανταχῆ διασπείρας
τῆς οἰκουμένης, ἐν' αἰσθῶνται πάντες ὁμοῦ τε τῶν ἐλέγχων
τῆς ἀσεβείας, καὶ οἷα τῶν πονηρῶν σπερμάτων εἰσὶ τὰ γεώρ-¹⁵
για, ἢ μᾶλλον τὰ τῶν μελλόντων δεινῶν προσοίμια.

16 Μετὰ μέντοι τὴν παντελῆ τῆς Ἡρακλείας ἐρήμωσιν
καὶ ἀπώλειαν ἀφικέσθαι ἔδοξε Λατίνοις καὶ σιῆσαι πάσαις
ὁμοῦ ταῖς ναυσὶ παρὰ τὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου στόμα καὶ
τοὺς ἐκεῖσε λιμένας, οὐ πάνυ πολλῶ τινὶ διαστήματι τοῦ²⁰
Γαλατωνύμου φρουρίου ἀπέχοντας, κάκειθεν περὶ σπονδῶν
πρὸς βασιλέα προεβέβησθαι. καὶ μέντοι καὶ ἐλληλοθύοι προσειέ-
θησαν σφίσι καὶ ἕτεραι τριήρεις πέντε, ἄλλους τε ἔχου-

parte foedavit, qua maxime Salvatoris praedictiones, qui planum qui-
dem aedis excidium praenuntiavit, resurrectionem autem eius neuti-
quam addidit, audire atque intelligere debebant, sic etiam deus tunc
istum hominem, qui vaticinia tanquam fomitem persecutionis in reli-
gionem imperatori iniecit, in ludibrium vertendo eiusque somnia tri-
podesque splendide convellendo a grege abalienavit, pastoralis munere
et deo indigna facientem, tantum non rebus ipsis clamantibus, impium
pastorem ab imperatore a pastore removendum esse. quum vero
hic, quem multare debebat, eum adeo victorem proclamaverit, deus
iam comnenae ambobus iudicium communemque poenam adducit, urbe
ovibus pro pascuo data, hominibus eheu! per totum orbem terrarum
dispersis, ut omnes eos impietatis convictos esse sentirent et quae-
nam malorum seminum fruges vel potius futurarum calamitatum essent
praelusiones cognoscerent.

Heraclea funditus vastata et deleta Latinis placuit cum omnibus
navibus ad ponti Euxini ostium eiusque regionis portus, non ita magno
intervallo a castello Galatae distantes, cursum dirigere et inde de foe-
dere cum imperatore agere. quo quum venissent additae iis sunt quin-

σαι κατ' ἐκλογὴν ἀνδρας τῶν τοῦ φρουρίου τὰ πρῶτα φε-
 ρόντων οἰκητόρων, καὶ οὓς ὠνόμαζον τέως λευκοφόρους,
 ὡσπερ τοὺς τῷ Ἀλεξάνδρῳ πάλαι τῷ Μακεδόνι κατ' ἐκλογὴν
 παρασπίζοντας ἐκείνους λευκάσπιδας. ὡσπερ γὰρ ἐκείνοι διὰ
 5 τὸ τῶν ἀσπίδων χρῶμα, οὕτω νῦν οὗτοι διὰ τὴν τῶν ἐνδυ-
 μάτων λευκότητα λευκοφόροι καλεῖσθαι ἐνόμισαν, καὶ εἶναι
 ἐπίσημοι διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀνδρίαν, ἣν ἐπηγγείλαντο φιλο-
 τίμως ἐνδείξασθαι κατὰ τὴν ἐνεσιῶσαν μάχην ἄχρι θανάτου,
 ἐνὶ πάντες ὄρκῳ δημοσίῳ προκαταδήσαντες ἑαυτοὺς ἀφειδῆ-
 10 σαι τελέως τοῦ σώματος. ἦσαν δ' οὗτοι πεντακόσιοι τὸν
 ἀριθμόν. ἀλλὰ γὰρ ὁ τῶν Γεννουιτῶν στόλος ἐς πέντε καὶ
 ἑξήκοντα τριήρεις ἀνηγμένος, ἐπρεσβεύοντο μετὰ παρρησίας
 ἤδη πρὸς βασιλέα, τὰ τε ἄλλα τῇ πρεσβείᾳ ἐγγοητεύοντες εἰς
 πειθῶ, καὶ μάλιστα πάντων τὴν τῶν Βενετικῶν νεῶν πλάνην,
 15 καὶ τὸν μεταξὺ διὰ τοὺς ἐπιερχθέντας κλύδωνας μερισμὸν
 καὶ ἀποστροφὴν ἐς τὰ οἴκοι. τοῦ μέντοι βασιλέως τὴν ἐκεί-
 νων βεβαίως ἀφιξίν προσδοκῶντος, καὶ ἀποστρεφομένου
 προθέσειν ὄλαις ψυχῆς τὴν πρεσβείαν, ἀποτυχόντες πέμπουσι
 παρὰ τὰς τῷ Εὐξείνῳ προβεβλημένας πόντιν παραθαλασσίους
 20 πόλεις Ῥωμαίων τριήρεις δέκα, αἱ δὲ καὶ δυοῖν ἡμέραιν
 ἀγωνισάμεναι Σωζόπολιν εἶλον, βαθύπλουτόν τε καὶ πολυάν-
 θρωπον πόλιν Ῥωμαίων, πλείον ἢ χιλίους σταδίους ἀπέχου-
 σαν τοῦ Πόντου ἀνχένος. ὁ δὲ βασιλεὺς τάφρους τε ἀνώ-

que novae triemes cum viris ex proceribus castelli delectis, quos leucophoros vocabant, ut quondam milites delecti, qui Alexandrum Macedonem in acie scutis tegebant, leucaspides appellati sunt. sicuti enim hi ex colore scutorum, sic tum illi ex vestium candore leucophori appellari solebant; insignes erant animi virtute, quam instanti proelio alacriter se usque ad mortem exhibituros esse profitebantur; nam uno omnes publico iureiurando obstricti erant, sese vitae omnino non parsuros esse. numerus erat quingentorum. classe igitur ad sexaginta quinque triemes aucta Genuenses iam palam atque libere ad imperatorem legatos miserunt, qui quum alia ad persuasionem attulerunt, tum hoc vel maxime: Venetorum naves in errores abactas atque dein tempestatis fluctuumque vi dispersas domum redisse. imperatore autem constanter earum adventum exspectante et legionem toto animi affectu aversante, illi spe frustrati decem triemes ad Romanorum urbes ad Pontum Euxinum sitas mittunt, quae post duorum dierum certamen Sozopolin ceperunt, divitiis refertissimam hominibusque frequentissimam urbem Romanorum, amplius quam mille stadiis a Ponti faucibus disiunctam. imperator autem maritima moenia impe-

ρουτε κύκλω περὶ πᾶν τὸ παράλιον τεῖχος τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, τὰς τε τῶν τειχῶν ἐπάλξεις ἐς ὕψος ἀνήγε καὶ ὠχύρου, ξυλίλους ἐποικοδομῶν καὶ περιστέφων πύργους καὶ ἡμιπύργια. οἱ δὲ Γενοιῦται νῦν μὲν ἠπέλουν, νῦν δ' ἐπρεσβείοντο περὶ σπονδῶν. ἐπεὶ δ' ἐλπίδας ἐξ ἐλπίδων στρεφόν-⁵των ὁ χρόνος ἐτρίβετο καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλιπε σφίσιν, εἰς ἀνάγκην ἤεσαν σπεύσασθαι τοῖς τὴν Βιθυνίαν ἔχουσι Πέρσαις.

f. 115 a. πρεσβεύονται τοίνυν πρὸς τὸν ἡγεμόνα σφῶν, καὶ δῶρα ἅ τὰ μὲν πέμπουσι τὰ δ' ἐπαγγέλλονται, συμμάχους εἶναι σφίσι παρακαλοῦντες διηνεκεῖς, καὶ φόρους ἐτησίους λαμβάνειν πο-¹⁰λυταλάντους καὶ παντοδαπούς.

18 Τούτων δ' οὕτω γιγνομένων, λῦπαι μακραὶ τὴν ψυχὴν ἐδαπάνων τοῦ βασιλέως, τὴν ἀπουσίαν ἐς πολὺν παρατείνουσαν χρόνον ὁρῶντος τῶν Βενετικῶν νεῶν. ἵνα γὰρ ἐς τὸ πρότερον ἵχνος τοῦ λόγου ἐπανακάμψωμεν, κατέπλευσαν μὲν¹⁵ ἐκεῖναι πρῶτον ἐς Κρήτην ἀπαθεῖς ἠθροισμέναί τοῦ φθινοπώρου μεσοῦντος, τριάκοντα μὲν, ὡς φασί, τῶν Κατελάνων, ἑβδομήκοντα δὲ τῶν Βενετικῶν. ἔνθα καὶ πλείστας ἡμέρας διατειρίφασι, τὰ ἐπιτήδεια ἱκανῶς ἐσκομιζόμεναι. ἔπειτ' εὐπλοίας γενομένης ἀνήχθησαν, καὶ μήπω δυοῖν ἡμερῶν ἀνύ-²⁰σασαι πλοῦν χειμῶνι δεινῶ κατὰ τὸ Ἰκάριον περιεπεπτώκεσαν πέλαγος, τῶν ἀπ' ἄρκτου ρεόντων πνευμάτων σφοδροτέρων ἤδη κατὰ τοῦ Αἰγαίου χεθέντων πελάγους. κἀντεῦθεν

urbium circumcirca fossis muniit, propugnacula muri ligneis turribus et turriculis aedificatis atque circumstructis altius excitavit et firmavit. Genuenses tum minis iactatis tum, qui de foedere agerent, missis quum spe vana tempus tererent et inopia alimentorum opprimi coepissent, cum Persis Bithyniam incolentibus foedus facere coacti sunt. legatis igitur ad eorum principem missis donisque partim oblati partim promissis adhortabantur eos, ut perpetuo sibi socia arma iungerent; quod si facerent, annua tributa magna et multiplicia eos accepturos esse.

Dum haec geruntur, magna tristitia imperatoris animum exedit, quum videret, Venetarum navium adventum in longum tempus differri. ut enim ad id, unde digressi sumus, revertamur, naves illae universae primum ad Cretam integrae incolumesque medio auctumno appulere; triginta dicuntur fuisse Catelanorum, septuaginta Venetorum. ibi complures dies commoratae rebus necessariis abunde importatis, secunda tempestate quum inde in altum provectae essent nondum duorum dierum cursu confecto tempestate ingenti in mari Icario corripuntur, ventis ab septentrionibus in mare Aegeum iam vehementius irruentibus.

ἀλλήλων διαζευχθεῖσαι κατὰ πλείω καὶ ἤτιω γε μέρη, αἱ μὲν
 ἐς Κρήτην παλιδρομοῦσιν, αἱ δὲ τῇ Εὐβοίᾳ προσώκειλαν,
 αἱ δὲ τῶν Κυκλάδων ἦψαντο νήσων. ἔνιαι δὲ καὶ ἀπόλοντο,
 βράχεσι καὶ τεναγώδεσι τόποις νυκτὸς προσρηγνύμεναι. ἐπεὶ
 5 δ' ἐς Βενετίαν σφίσιν ἐπανίεναι οὐκ ἦν (τὸ γὰρ ἅπαξ ἐκεῖ
 τῇ βουλῇ κυρωθὲν ἅλυστα νόμου ἰσχύοντα εἶναι συμβαίνει,
 εἶναι δ' αὐτοῖς ἐκεῖθεν προστεταγμένον δυοῖν θάτερον, ἢ νι-
 κητὰς ἐπανίεναι τῶν πολεμίων, ἢ πολεμίοις ἅμα πάντας ἐκεῖ
 σφαγῆναι χερσὶ, τῷ δ' ἄλλως ἐπανιόντι θάνατον εἶναι τὸν
 10 αἰσχιστον τοῦπιτίμιον, ἀπάσης προφάσεως λίαν ὑπέριτερον),
 εἰς ἀνάγκας ἤεσαν ἅπασαι τὰς αὐτάς, εὐθὺ Βυζαντίου ἐλαύ-
 νειν ἕκασταχόθεν ἀπάσας ἐν ὁμοίᾳ τῇ γνώμῃ. συνέβη τοίνυν **19**
 συχνῶν ἡμερῶν σποράδας ἠθροῖσθαι τριήρεις ἐκ τούτων δύο
 καὶ ὄγδοήκοντα, αἱ δὲ καὶ μετὰ βραχὺ κατέπλευσαν ἐς Τέ-
 15 νεδον μάλα μόλις· χειμῶνι γὰρ περιέτυχον αὔθις, μειρίω
 μὲν, ἐνέτυχον δ' οὖν. ἡμέρας δ' ἐκεῖ συχνὰς περιμείναντες
 τοῦ χειμερίου κλύδωνος, ὅσον ἐφικτόν, ἑαυτὰς ἀνελάμβανον.
 νοτίων δ' ἔπειτα πνοαῖς ἐξ οὐρίας γενομένων ἀνήχθησαν ἔω-
 θεν. περὶ δὲ δειλίην ὄψιαν ἀντιπιοῖας γενομένης σφίσιν ἐκ
 20 πρῶρας, ἐς μίαν τῶν ἐν Χερρονήσῳ πόλεων προσωρμίσθη-
 σαν, καλουμένην Σηστόν. κάκειθεν αὔθις μετὰ πολλὰς τὰς
 ἡμέρας ἐξέπλευσαν, νότου μαλακοῦ μὲν τὴν ἀρχὴν γενομένου,
 τραχυθέντος δ' ἐς τὴν ὑστεραίαν τοσοῦτον ὥστε μόλις ἐδυ-

tum in singulos vel maiores vel minores partes divisae partim Cretam redeunt, partim ad Euboeam deferuntur, partim insulas Cyclades tenent. complures naves intereunt, nocte in brevia atque vadosa loca compulsae atque confractae. quum autem Venetias redire iis non liceret (quod enim semel a senatu decretum est, id habet vim legis firmissimae: ab eo autem imperatum erat, ut aut victores redirent aut omnes hostium manibus interficerentur: aliter qui rediret, foedissima nece punitum iri, quae nullo praetextu nullaue causa averti posset), quum sic se igitur res haberet, omnes eadem necessitate coacti undique simili consilio recta Byzantium cursum direxere. Ita factum est, ut ex triremibus illis multos dies dispersis octoginta duae convenirent, quae brevi tempore interposito vix aegreque Tenedum tenebant, quum iterum in tempestatem inciderent, modicam quidem, sed tempestatem tamen. ibi aliquot dies commorati quum ex tempestatum fluctuumque calamitate, quantum fieri potuit sese recreassent, austro secundo flante oriente sole in altum provecti sunt; sub vesperam autem adversa tempestate exorta appulerunt ad urbem quandam in Cherroneso sitam, quae Sestus dicitur. inde multis elapsis diebus disces-

νήθησαν ταῖς τῆς Προποντιίδος προσεληλυθέναι νήσοις, δυοῖν
 δέουσαι ἑβδομήκοντα, τοῦ χρόνου τηρικαῦτα τὰς τοῦ χειμῶ-
 νος ἑσχατίας παραθέοντος, καὶ μέλλοντος ὅσον οὐδέπω τὰς
 τῆς ἡρινῆς ἰσημερίας ἀνίσχιν τροπὰς. καὶ περὶ λιμὴν ταῖς
 νήσοις ἐκείναις οὐκ ἦν οὐδαμῆ τοσοῦτω σιόλω προσήκων, με- 5
 f. 115 b. τέωροι νυχθημέροις δυοῖν ἐπ' ἀγκυρῶν ἐσάλευον ἅπασαι " πάνν
 τι πλημμελῶς, τοῦ τε κύματος κάτωθεν ἀνοιδοῦντος, καὶ τοῦ
 πνεύματος οὐδαμῆ πω λήξεως μεμνημένου. ἧ γὰρ ἂν ἐνῆν
 καὶ Γεννουίταις ἐπὶ σφᾶς ἐξαίφνης πλευσεῖσθαι, πάλαι τοῦτο
 μελετηθὲν αὐτοῖς καὶ παρασκευασθὲν κεκοπωμένοις ἐπειπε- 10
 20 σεῖν κατὰ τὸν ἀνάπλου. καὶ ταῦτα μὲν τῆδέ πη ἔσχεν·
 ἀλλ' ἐπειδήπερ οὐκ ἦν ἐς πλεον οὐδ' ἐνταυθοῖ καθημένοις
 θαλάττη καὶ κύμασι μάχεσθαι καὶ πνεύματι τραχνομένῳ
 διηνεκῶς, ἄραντες ἐκεῖθεν τριηταῖοι περὶ δειλὴν ὄψιαν κατήγε-
 σαν ἡρέμα καὶ μοχθηρῶς ἐς τὸν τῶν Βυζαντίων λιμένα. 15
 καὶ ἅμα τριήρεις ἐντεῦθεν ὀκτὼ ἀναχθεῖσαι Ῥωμαϊκαὶ συν-
 διέφερον τὴν καταγωγὴν καὶ συνεκρότου, προάγουσαι καὶ
 χειραγωγοῦσαι. ἀλλὰ πρὶν ἄψασθαι γῆς, ἐπιπλεύουσιν ἐξ-
 αἴφνης αὐταῖς αἱ Γεννουιτικαὶ τριήρεις, ἐφεδρεύουσαι πάλαι
 πολὺν τινα χρόνον. καὶ πρῶτα μὲν τριήρεις ταχυναυτούσας 20
 σύνδυο καὶ σύντριες ἐκ διαστήματος ἐς πρύμναν ἐκείνων
 προῖπεμψαν, καὶ περὶ ἐσπουδασμένην τινὰ καὶ μάλα τι σφό-
 δρα κατόπιν ὄξεϊαν αἱ πᾶσαι τὴν ἔφοδον ἐποιοῦντο, ὡς ἐς
 ἀνάγκας ἵεναι Βενετικούς, καίπερ οὕτω κεκοπωμένους καὶ ἐν

sere placido austro initio quidem flante, postero die autem usque adeo
 increbrescente, ut aegre ad insulas Propontidis cum sexaginta octo navi-
 bus pervenire possent exeunte hieme et aequinoctio verno iamiam appe-
 tente. quum vero portus, qui tantam classem capere posset, illis insulis
 non esset, per duorum dierum noctiumque spatium in alto omnes naves
 temere, in ancoris fluitabant, fluctu ab imo intumescente neque tem-
 pestate unquam considente. fieri etiam potuit, ut Genuenses derepente
 in eos cursum intenderent, qui iam diu id agebant atque parabant,
 ut eos inter navigandum defatigatos adorirentur. haec quidem res
 sic se fere habebat. quum vero haud diutius cum mari atque flucti-
 bus, tempestatis vi non remittente, conflictari possent, ancoris subla-
 tis inde provecti tertio die sub vesperam tarde atque aegre in por-
 tum Byzantinum navigabant, octo triremibus Romanis trahendo et du-
 cendo appulsum in portum adiuvantibus et sublevantibus. verum prius-
 quam appellerent, triemes Genuenses iam diu iis insidiatae repente
 adnavigant. atque primum quidem expeditis navibus binis et ternis
 ex intervallo in puppes eorum praemissis cum omnibus navibus omni

οὕτω ἀστατούση θαλάττη διὰ τὸν τότε κλύδωνα, συνάψαι
 τὴν μάχην αὐτόθι. στρέψαντας οὖν ἐπὶ σφᾶς ἤδη τοὺς πο-
 λεμίους οἱ Γεννουῖται τὰς πρῶρας ἰδόντες πρῦμας τε ἐκρού-
 σαντο εὐθύς, καὶ ἀμεταστρεπτι παρὰ τὸν ἀγχένα τοῦ Πόν-
 5 του καὶ τοὺς συνήθεις λιμένας κατέφευγον. οἱ δ' ἐπέκειντο
 διώκοντές τε καὶ βάλλοντες κατὰ γῶτον, τέτταρας αὐτοῦ παρὰ
 τὸν λιμένα διὰ τὸν κλύδωνα μικρὸν τι ὑαγείσας ἐν ταῖς ἐκεῖ
 προβλήσι τῶν πετρῶν καταλελοιπότες τριήρεις. καὶ ξύν γε **21**
 αὐταῖς αἱ Ῥωμαϊκαὶ συνεξέθεον ἐκεῖναι, τὸν ἐκείνων θυμὸν
 10 ἀναζωπυροῦσαι τε καὶ ἀναφλέγουσαι πρὸς τὸν πόλεμον. καὶ
 μὲν δὴ τετύχηκε συρραγῆναι σφᾶς κατ' ἀλλήλων ὅπη κίονες
 διπλοῦ σχῆμα τάφου τινὸς ἀνέχοντες ἴστανται. ἐκεῖ γὰρ ἐπ'
 ἀλλήλους μάλα τι καταπληκτικῶς καὶ εὐρώστως ὀρμήσαντες
 ἐναυμάχουν, καὶ μάλιστα πάντων ἐνθεν μὲν οἱ Κατελάνοι,
 15 ἐκεῖθεν δ' οἱ πεντακόσιοι λευχείμονες ἐκεῖνοι, συχνὰ ἐπεκθέον-
 τες ἐκ τῶν ἰδίων ἐς τὰς ἀντιπάλους ἐκάτεροι ναῦς, καὶ νῦν
 μὲν ἐντεῦθεν ἐκεῖσε νῦν δ' ἐκεῖθεν ἐνταῦθα περιειλούμενοι,
 καὶ ἀγχιστρόφους τελοῦντες τὰς ἐκδρομὰς καὶ καταδρομὰς,
 καὶ ἀφειδῶς ὑπ' ἀλλήλων ἠγγνύμενοί τε καὶ ἠγγνύτες, καὶ
 20 τῶν ἰδίων αἱμάτων τε καὶ σαρκῶν ὡς ἀλλοτρίων ἀφειδοῦντες
 ὡμῶς καὶ θηριωδῶς καὶ εἰ μὴ νύξ ἐν βραχεῖ διέκοψεν ἐπιούσα
 τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην, τάχ' ἂν ὑπ' ἀλλήλων καὶ τῆς θαλάττης
 ἐκεῖ διεφθείροντο πάντες· διελίθησαν γὰρ οὐ μάλα ἐκόντες

celeritate et studio incitati a tergo illos invadunt, ut Veneti quam-
 quam valde defessi in mari fluctibus vehementissime tunc turbato
 proelium committere necessario cogentur. Genuenses igitur quum
 eos iam in se proras convertentes viderent, puppibus confestim re-
 troactis celerrima fuga fauces Ponti et solitas portus petiere. illi au-
 tem acriter instantes a tergo eos caedebant, quattuor navibus, quae
 fluctibus ad saxa in mare eminentia pacne fractae erant, ad portum
 relictis. una cum iis etiam Romanae illae triremes egressae animos
 eorum ad pugnam inflammabant atque accendebant. accidit vero, ut
 contenderent inter se eo loco, ubi binae columnae speciem sepulcri
 cuiusdam exhibent. ibi enim terribilem in modum summa fortitudine
 congressi proelium navale commiserunt; omnes vero pugnandi ardore
 una ex parte Catelani, ex altera parte quingenti illi Leucophori supe-
 rabant: utrique saepe ex suis navibus in hostiles excurrere, tum ex
 hac parte in illam, tum ex illa in hanc partem urgeri, celeres ex-
 cursiones subitasque incursiones conficere, crudeliter sese invicem
 caedere, sui sanguinis et corporis quasi alieni atrociter et elperate
 nullam prorsus habere rationem. nisi noctis interventu brevi tempore

ἐκατέρων ἐκάτεροι περὶ δευτέραν μόγις πον καὶ τρίτην ὥραν
f. 116 a. τῆς " νυκτός.

Τῆς δ' ὑστεραίας ἐπιούσης καὶ τὰ τῆς ἐσπέρας ἐκείνης
ἀνακαλυπτούσης ἔργα, ὧφθησαν αἱ μὲν Βενετικαὶ τριήρεις ἄνω
πον περὶ τὸν Θεραπέαν λεγόμενον οὐτωσί πως λιμένα, πλη-5
σίον τοῦ ἱεροῦ τοῦ Σαράπιδος, ὁρμοῦσαι, αἱ δ' αὖ Γεννουι-
τικαὶ πρὸς ἑὼ παρὰ τὰς ὄχθας τῆς Χαλκηδονίας μετέωροι
22 σαλεύουσαι, μικρὸν ἐνδοτέρω τῆς ψάμμον. τὸ γὰρ ἐσπέριον
πεφύβηται μᾶλλον μέρος ἢ τὸ πρὸς ἑὼ διὰ γε τὸ Ῥωμαίοις
μὲν ἐνταῦθα πολεμίους εἶναι, βαρβάροις δ' ἐνσπόνδους ἐκεῖ 10
καὶ συμμάχους, ὅσον ἐφικτόν, ἐπιρρωνύουσιν ἔξωθεν καὶ
ἐπικροτοῦσι φωναῖς συχνοτέραις καὶ ἀσήμοις οἷον κλαγγαῖς,
καὶ μάλιστα ὅτι καὶ πλῆθος Ῥωμαίων πρὸ δείλης ἐώας τε-
θέανται μάλα συχνὰ κατὰ ποταμοὺς ἐπιρρέον ἐξ ἡπείρου
πρὸς θάλασσαν βοηθείας τε ἔνεκα τῶν Βενετικῶν, καὶ ἅμα 15
τῶν ἐκ ναυαγίου λαφύρων. συνεπεπιώκει δ' οὐ μικρῶς τοῖς
στρατεύμασιν ἐκατέροις ζημιωθῆναι. Γεννουιτικαὶ μὲν γὰρ
ἀπώλοντο δύο καὶ εἴκοσι νῆες, Βενετικαὶ δ' ὀκτωκαίδεκα,
ῶν αἱ πλείους ἦσαν τῶν Κατελαίων κραταιότερον ἀγωνισα-
μένων ἢ κατὰ πάντας. κατὰ στόμα γὰρ τοῖς πολεμίοις, ὡς 20
εἴρηται, ἐπεισπίπτοντες, ναύαρχῳ ναύαρχος καὶ ναύτη ναύ-
της, καὶ συστάδην ὡς ἐπὶ ξηραῖς μαχόμενοι, πολὺν εἰργά-
σαντο φόνον τῶν πολεμίων, ὡς καταδῦναι μὲν καὶ νῆας ἐνίας

proelium illud navale diremtum esset, omnes facile invicem gladio et mari absumpti interissent. dirimebantur autem haud sane lubenti animo secunda fere et tertia hora noctis.

Postero die quum res illa vespera gestae revelarentur, naves Venetae superiore regione circa portum Therapeam, qui dicitur, prope fanum Sarapidis in ancoris constitutae conspiciebantur, Genuenses autem orientem versus ad oras Chalcedoniae in alto mari paulo propius a littore fluctuantes. partem enim ad occasum spectantem magis metuebant quam orientalem propterea quod illic Romanis hostes erant, hic autem barbaris socii et foederati, qui, quantum fieri potuit, extrinsecus animos iis addebant crebrisque vocibus et fuscis quibusdam inconditisque clangoribus strepebant, quum praesertim turbam Romanorum matutino tempore fluminibus ex continenti terra ad mare subinde devehī conspicarentur, ut Venetis auxilio essent simulque spolia ex naufragio colligerent. haud exiguo autem damno uterque exercitus proelio affectus erat; Genuensium enim navium duae et viginti interiēre, Venetarum duodeviginti, quarum maior pars erat Catelanorum, qui fortius et efficacius quam omnes pugnauerant. hostes enim

αὐτάνδρους ὑπὸ βροίθους τῶν ἀλλήλοις ἐπιπηδόντων ἀπροό-
 πτως ἐν σκότει καὶ νυκτί. ἦσαν δ' αἱ καὶ ἀπειρία καὶ ἀγ-
 νοία χωρίων ἐς βράχη συνερορήγνυντό τε καὶ εἰς γῆν τοὺς
 ἄνδρας ἐρρίπτουν, ὠθοῦντος τοῦ κύματος, ὡς καὶ ἐς τὴν ὕστε-
 5 ραίαν ὄρασθαι τῶν Κατελάνων πολλοὺς πλανωμένους ἐν τῇ
 Ῥωμαίων γῆ, καὶ μὴ συνιέντας γλώττης Ἑλληνικῆς, μήθ'
 ὄπη γῆς εἰσί, μήθ' ὄπη χορὴ πορευομένους τὴν σωτηρίαν πο-
 ρίζεσθαι. ἦσαν δ' οἱ καὶ τῶν τραυμάτων λειποψυχοῦντες
 ἐπιπτον. οἱ δ' ἡμιθνήτες ἐπιπτον κατὰ τῆς ψάμμου, οἱ δ' **23**
 10 ἐκπεπνευκότες ἤδη τελέως ἀναμίξ ἑκατέρων τῶν στρατευμά-
 των. ἐκβρασσομένων γὰρ τῶν νεῶν ὑπὸ τοῦ κύματος ἔξω
 παρὰ τὴν γῆν ἐξέπιπτον μὲν καὶ αὐτοί, τῆς δὲ συμπλοκῆς
 οὐκ ἠμέλουν, ἀλλ' ὄπλοις ἀντετίθουν ὄπλα καὶ φάλαγξι φά-
 λαγγας πεζικάς, ὡς γίνεσθαι διπλοῦν ἐκεῖνον συμβαίνειν τὸν
 15 πόλεμον, ναυμαχίαν τε καὶ πεζομαχίαν κατὰ ταῦτόν. τραυ-
 ματῖαι δ' ὅσοι βαδιζέειν ἐδύνατο, ἄλλος ἄλλω ἡγεμίσι χρη-
 σάμενοι τῆς ὁδοῦ, δι' ὅλης ἡμέρας ἐντὸς ἐγένοντο Βυζαντίου.
 καὶ ψυχαγωγίας ἔτυχον, ὅπόσον ἐφικτόν. τὸ γε μὴν παρὰ
 τὸν αἰγιαλὸν ἐπιρρεῦσαν. ἠέθεν ἡπειρωτικόν, ὡς εἴρηται, f. 116 b.
 20 πλῆθος ὀλίγους μὲν εἶχε τοὺς στρατιώτας, τὸ δὲ πλεῖστον,
 ἐξ ἀπάσης τέχνης ἦν ξυμμιγές, ὅση τε βανασώδης καὶ ὅση
 τῇ γεωργίᾳ προσειτετῆκει· καὶ ἦν ἀπάντων ἐκείνων οὐδεὶς

ex adverso, ut supra diximus, adorti, praefectus classis praefectum, nauta nautam cominusque tanquam pugna terrestri manibus consertis, hostium stragem late ediderunt, ita ut nonnullae naves nimis oneratae cum hominibus demergerentur, in tenebris noctis alio in alium inconsulto irruente. nonnullae vero imperitia et ignoratione locorum in brevina vada compulsae milites fluctibus trudentibus et urgentibus in terram eiecerunt, quo factum est, ut postero die multi Catelanorum in Romanorum terra oberrantes conspicerentur, qui linguae Graecae imperiti nec ubi terrarum essent nec quo profecti, salutem sibi quaererent satis exploratum habebant. alii vero ex vulneribus linquente anima collabebantur; alii semimortui in arena marina concidebant; alii plane anima exspirata promiscue ex utroque exercitu iacebant. navibus enim fluctuum aestu ad terram eiectis homines exciderunt, sed certaminis conserendi neutiquam obliti armis arma, ordinibus ordines opponebant. ita proelium illud et navale et terrestre erat. saucii autem, quocumque pedibus ire valebant, alii aliis itineris ducibus usi per totum diem Byzantium convenerunt, ubi quantum fieri potuit, laetam curationem nacti sunt. turba autem illa, de qua diximus, ex continenti ad oram solis ortu delata paucos tantum secum habebat

ἢ μὴ προσεγεγόνει κέρδος οἴκαδ' ἐπανιόντι, τῶν θαλαττίων κυμάτων ἐς γῆν ὄπλα καὶ βέλη παντοδαπὰ καὶ ἀσπίδας καὶ κράνη, καὶ τὰς κενεμβατούσας ἐν τῷ πελάγει τριήρεις ἀναμίξ ἑκατέρων τῶν στρατευμάτων, ἐρήμους μὲν παντάπασιν οὔσας ναυμαχῶν ἀνδρῶν καὶ κόπης πάσης καὶ ταρσῶν, μεστὰς δὲ 5 χρηματίων πολυτελῶν καὶ νεκρῶν πλουσίσις συμπεφυρμένων αἵμασι.

21 Μετὰ μέντοι τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην νόσου κοινῆς διανεμηθείσης τὸ πλεῖστον τῆς ναυτικῆς ἑκατέρας δυνάμεως, ἀποθνήσκειν ἐπῆει μάλα συχνούς ἑκατέρωθεν, ὡς εἰς ἀνάγκην 10 ἵέναι βουλευσασθαι ἑκατέρους ἃ ἐδόκει λυσιτελεῖν. ἐδόκει δὲ Βενετικοῖς μὲν τὸν ἴδιον μεταστῆσαι στόλον, καίτοι βουλομένους ἐκεῖ τὰς ἐκ Πόντου κατιούσας στρογγύλας τῶν πολεμίων ὀλκάδας αἰρεῖν, αἱ παρεκόμεζον ἔκ τε σκυθῶν καὶ Ταναίδος τάπιτῆδεια. ἀλλ' ἀνθεῖλκε σφᾶς οὐ μόνον τὸ τοὺς νοσοῦντας 15 αὐτῶν ἀνακτιᾶσθαι βούλεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἡ σπάνις πολλὴ καὶ ποικίλη καθ' ἡμέραν ἐκάστην ἀπαιτουμένη. διὸ λύσαντες τὰ προμνήσια ἐκεῖθεν παρὰ τὸν εἰσπλουν τοῦ τῶν Βυζαντίων λιμένος ἔστησαν καταχθέντες, τοῦ πρὸς ἔω βλέποντος, τὰς πολεμίας ἐστώσας εὐώνυμα ναῦς παραπλεύσαν- 20 τες παρὰ τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς χαλκηδονίας γῆς τῶν βαρβάρων. στενοχωρούμενοι γὰρ κάκεινοι τῇ τῶν ἐπιτηδείων ὁμοίως

milites; maxima autem pars ex omni genere hominum et artibus sordidis operam navantium et rebus rusticis addictorum commixta erat. eorum omnium nemo erat quin lucrum quoddam et praedam secum domum retulisset fluctibus scilicet arma et tela omnis generis, scuta galeasque ac triremes utriusque exercitus promiscue per mare iactatas in terram eicientibus, vacuas illas quidem militibus omnique gubernaculo remisque, attamen refertas rebus pretiosis atque mortuis multo sanguine respersis.

Quum autem post proelium navale morbo per maximam partem utriusque exercitus grassante numerus hominum haud exiguus absumeretur, necessitate coacti, quid utile factu videretur, utrique in liberationem vocabant. Venetis igitur, quamquam ibi hostium naves onerarias cum commeatu ex Scythis et ab Tanaide petito descendentes ex Ponto intercipere cupiebant, satius tamen visum est, classem alio loco collocare, quippe quum non solum laborantes ex morbo iis curandi essent, sed etiam rerum ad victum necessariarum penuria urgerentur, quarum magna atque multiplici copia quotidie opus erat. quare oris solutis inde ad introitum portus Byzantini ad orientem spectantis delati sunt, hostium naves, quae sinistra ad oram chalcedoniae terrae

σπάνει, καὶ ἅμα νοσοῦντας ὁρῶντες ὀπόσοις τῶν ἀρίστων
 ἀνδρῶν μὴ πολεμίον ξίφους τετύχηκεν ἔργον γενέσθαι, τοῖς
 τῶν βαρβάρων προσωμίζοντιο λιμέσιν ἐνσπόνδοις οὖσιν, ὡς
 εἴρηται, τροφῶν τε εἴνεκα καὶ πλείστων ἄλλων καὶ με-
 5 γάλων καὶ παντοδαπῶν ἐλπίδων, καὶ πρὸς γε ἔτι θάπτειν
 ἐν ἀλλοτρίᾳ πόρρω πον τῆς οἰκείας γῆς τοὺς οἰκίους νε-
 κρούς, μὴ τῶν γαμετῶν καὶ τέκνων αἰσθανομένων. τοσοῦ- 25
 τον γὰρ τῆν τῶν πολεμίων κατεπλάγησαν τόλμαν ὥστ' οὐκ
 ἀρκεῖν ἐνόμισαν βαρβάρους ἐκ τοῦ σχεδὸν τὰ μέγιστα βοη-
 10 θοῦντας ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν οἰκείων μεγίστας ὀλκά-
 δας ἀναγκαῖον ἔδοξεν ἀγαγόντας στιχηδὸν κατὰ μέτωπον πα-
 ραστήσασθαι δίκην πύργων καὶ τειχῶν, στρατιώτας παμπόλ-
 λους ἐχούσας, ἐπὶ τε τῶν καταστρωμάτων καὶ ἄνω παρὰ τὰ
 τῶν ἰσιῶν ἀκρωτήρια λίθων παρεσκευασμένους ἔχοντας σω-
 15 ροὺς ἐς τὸ ἐπιρροῖπτειν τοῖς πολεμίοις καὶ τὸν ἐπίπλουν ἀνείρ-
 γειν αὐτῶν. νῆας δ' ἔχοντες τὸν ἀριθμὸν ἐλάτιους ἢ κατὰ
 τὰς πολεμίας, καὶ τούτων τὰς " πλείους ἐρήμους στρατιω- f. 117 a.
 τῶν, τῇ τε ναυμαχίᾳ καὶ τῇ κατοπιν τῆς ναυμαχίας νόσῳ
 φθαρέντων, εἰς ἀνάγκας ἤεσαν καὶ αὐτοὶ μισθοφορικὸν ἀθροί-
 20 ζειν ἐξ ἀλλοδαπῆς καὶ στρατιώτας ἐκ τῶν Βιθυνῶν κατα-
 γράφειν βαρβάρων, ἐνδιδόντος τοῦ σφῶν ἡγεμόνος Ὑρκανοῦ
 παμπόλλων ἔνεκα χρημάτων. μισθωσάμενοι τοῖνυν ὑπὲρ χι-
 λίους ἐκεῖθεν ψιλούς διεῖλον, καὶ τοὺς μὲν παραβοηθεῖν δεῖ-

a barbaris incultae stabant, praetervecti. nam ii quoque pariter com-
 meatus inopia laborantes et viros fortissimos, qui gladio hostium non
 absumpti erant, morbo affectos videntes ad portus barbarorum sibi
 confoederatorum, ut supra demonstravimus, appulerant, ut alimenta
 sibi acquirerent aliaque multa et magna commoda impetrarent atque
 mortuos procul a patria in aliena terra sepelirent, neque uxoribus nec
 liberis id sentientibus. usque adeo enim hostium audacia conterriti
 erant, ut non sufficere arbitrarentur, si barbari ex propinquo sibi
 quam maxime auxiliarentur, sed etiam necessarium esse ducerent,
 maximas navium onerariarum per singulos ordines turrium et moenium
 instar in fronte collocatas magno militum numero complere, qui saxa
 in constratis et ad summos malos cumulata in hostes iniicerent, ut
 eorum impetum prohiberent. navium vero quum minorem numerum
 quam hostes eumque maiore ex parte vacuum haberent, militibus et
 proelio navali et morbo postea ingruente absumptis, mercenarios con-
 ducere ex peregrina terra coacti milites et Bithynis barbaris conscrip-
 sere, duce eorum Hyrcano pecunia grandi permittente. conductis igitur
 plus mille levis armaturae militibus bifariam eos divisere; alte-

σαν ἐκτάξαντες ἀνὰ τὸν ἑῶνον εἶχον αἰγιαλόν, τοὺς δὲ πέμψαντες τὸ τοῦ Γαλάτου φρουρεῖν προσετείχευσαν πολίχριον ἔνδοθεν τε καὶ ἔξωθεν, καὶ ἅμα συγνάς ἐκδρομὰς καὶ καταδρομὰς ποιουμένους ληΐζεσθαι τὰ τῶν Βυζαντίων προάστεια, καὶ σφᾶς ἀντιπερισπᾶν ἐς οἰκεῖα πάθη, καὶ μὴ διδόναι σχο-5 λὴν μήθ' ἄς τὰ πολλὰ τοῖς Βενετικοῖς συμμαχεῖν, μήτ' ἔχειν ῥαδίως ἔξωθεν τὰπιτήδεια ἐσκομίζεσθαι.

26 Ὁ δὴ καὶ μάλιστα πάντων μακρὰν ἐνεποίησε Βυζαντίοις τὴν βλάβην. ὑπὲρ γὰρ τὰς ὀκτωκαίδεκα χιλιάδας παρεισενεχθέντος τῆ πόλει στρατοῦ ναυτικοῦ, πολλῶν ἐς ἡμέ-10 ραν ἐκάστην τροφῶν δεομένου, μὴ μόνον ἅπανθ' ἔξῃς ἐν βραχεῖ σπανίζειν ἐξεγένετο τὰπιτήδεια Βυζαντίοις, ἀπάντων σχεδὸν ἐκ πολλοῦ πανταχόθεν ἀποκλεισθεῖσι διὰ τὰς μάχας, τῶν τε ἄλλων ὅποσα τραπέζης ἀναγκαίας εἰσὶ προσφορήματα, καὶ ὅσα ὁ γείτων πορθμὸς τοῖς ἀλιεῦσι παρεῖχε τὰ χρήσιμα 15 ἐς ἡμέραν ἐκάστην τὸν ἅπαντα χρόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ὁ σῖτος ἡμερῶν ὀλίγων ἐς τὸ διπλάσιον ἀνήγετο τοῦ χθὲς καὶ πρώην τιμήματος. ὅθεν εἰς ἀπορίας ἐνέπιπτον μάλα μακρὰς οἱ τε τῶν Βενετικῶν ἡγεμόνες, ἀκουσίου δαπανώσης τὸν χρόνον ἀπραγμοσύνης αὐτῶν, ἅτε ἐφιεμένων μὲν, αὐκ ἐχόντων δ' 20 ὅθεν ἐγχειροῦεν ἂν τοὺς πολεμίους ἀμίνεσθαι, ἀσφαλῶς οὐτωςὶ πεφραγμένους ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης, ὡς εἴρηται. καὶ μάλιστα πάντων τὴν τοῦ βασιλέως ψυχὴν αἱ τῶν λογισμῶν

ram partem, quam necesse erat sibi auxiliari, ad oram in orientem spectantem collocant, alteram partem Galatae castellum intrinsecus atque extrinsecus tueri crebrisque excursionibus et expeditionibus Byzantiorum suburbia infestare et diripere iubent, ne ii, suis ipsorum rebus districti, ullum prorsus otium agere aut Venetis, ut antea plerumque, opem ferre aut quid commeatus extrinsecus facile subvehere possint.

Hac re maximis damnis Byzantii affecti sunt. amplius enim duodeviginti milibus classicorum militum in urbe congregatis, qui alimentis haud exiguis in singulos dies indigebant, factum est, ut Byzantios ex longo iam tempore omnibus fere rebus quum aliis, quas tenui mensae apponi necesse est, tum iis, quas fretum vicinum piscatoribus quotidie per omne aevum subministrabat, propter bella undique exclusos brevi tempore non solum omnes deinceps res ad victum necessariae deficere inciperent, verum etiam paucorum dierum alimenta ad duplex, quo nuper constabant, pretium eveherentur. quare Venetorum duces in summas rerum angustias deducti sunt, desidia haud voluntaria tempus absumente, quippe quum hostes tam firmiter, ut dixi-

περιέκλυζον τρικυμῖαι, συχνὰ τῶν καθ' αὐτὸν πραγμάτων
 ἀνακυκλοῦντος τοὺς κύβους, οἷς πρόσωπον μὲν ἐλπίδων ὑπο-
 τείναι ἐπεισι χρηστόν, τούναντίον δ' ἅπαν ὡς ἐπίπαν ἔπειτα
 περαίνειν, ὥσπερ ἔξεπίτηδες πᾶσαν ἐπίνοιαν αὐτοῦ καὶ σπου-
 5 δὴν παίζοντάς τε καὶ ἀνατρέποντας. καὶ τό γε δήπου μείζον, ²⁷
 ὅτι τοσοῖτοις καὶ τηλικούτοις περιαντλουμένῳ χειμῶσιν ἀπει-
 ναι οὐκ ἦν οὐδὲ τὰς τῶν υἱέων αὐτοῦ συμφορὰς τηρικαῦτα,
 ἀλλ' ἐστασίαζον ἤδη καὶ αὐτοὶ περὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ ταῦθ'
 οὕτω ναυαγούσης τε καὶ σαθροῦ τοὺς πόδας ἐρειδούσης καὶ
 10 ἐς τὸ πᾶν τι λίαν βραχύτατον πᾶν τι λίαν ἐλαυνομένης,
 ὅτε δήπου μᾶλλον ἐχρῆν τῷ πατρὶ καὶ βασιλεῖ κατὰ πᾶν
 ἐφικτὸν συναίρεσθαι σφᾶς, κοινῇ καὶ καθ' ἕκαστα, καθάπαξ
 ἅπαν ἴδιον βυθοῖς παραπέμψαντας λήθης. ὁ τε γὰρ Παλαιο-
 λόγος καὶ τῇ θυγατρὶ γαμβρὸς Ἰωάννης, ὡς πάλαι πατρό-
 15 θεν τὴν ἀρχὴν αὐτῷ προσήκουσαν ἔχων, ἀντείχετο ταύτης
 ἡ ὄλοσχερῶς, καὶ οὐδὲν οὐδενὶ τῆς διαδοχῆς παρεχώρει. ὁ f. 117 b.
 τε Ματθαῖος υἱὸς ὢν καὶ αὐτός, ἐνέκειτο μάλα σφοδρῶς καὶ
 αὐτὸς ἀπαιτῶν, ὡς νῦν γε καὶ αὐτῷ προσηκούσης πατρόθεν,
 μεταπεσόντων ἤδη μετὰ τῶν σκῆπτρων κατὰ τὰς αἰεὶ φε-
 20 ρομένας οὕτωσι τῶν πραγμάτων τύχας, καὶ πρὸς ἄλλοι' ἄλ-
 λους συχνὰ μεταρριπτουμένας, καὶ παραλλάξεσιν ἀτεκμάρτοις
 οὕτω καὶ ἀπορρήτοις οἰακίζούσας τὸν βίον, καὶ νῦν μὲν τούτῳ
 νῦν δ' ἐκείνῳ παρεχομένας τὴν τῶν οἰκείων εὐμένειαν ὄφ-

mus, terra marique munitos propulsare quidem studerent, attamen non
 haberent, quomodo propositum exequerentur. maxime autem impera-
 toris animus ingenti curarum et cogitationum aestu fluctuabat; saepe
 suarum rerum aleas volutabat, quae speciem quidem bonae spei pro-
 tendunt, contra autem plerumque postea cadunt, tanquam consulto et
 data opera omne eius studium atque consilium ludificarentur et sub-
 verterent. atque hoc sane erat gravissimum, quod tot tantisque tempe-
 statibus iactatus filiorum quoque iniquitatem expertus est, ut qui de
 imperio tum quam maxime naufrago et putrido quodam fundamento
 nixo in summasque angustias compulso inter sese discordarent, atque
 dissiderent. tunc profecto temporis suis ipsorum rationibus profun-
 dissima oblivione obtectis patri potius eidemque imperatori et univer-
 sim et singulatim pro virili parte succurrere debebant. Ioannes enim
 Palaeologus imperium, ut iam pridem a patre sibi debitum, omni stu-
 dio ad se vindicabat neque prorsus de iure successionis ulli quidquam
 decedebat. Matthaëus autem, filius imperatoris, idem vehementer ef-
 flagitabat ut sibi quoque a patre conveniens. sceptrum enim iam com-
 mutabantur, prout vicissitudines ferebant fortunae, quae ad alios alio

θαλμῶν, καὶ τούναντίον αὐθις καὶ διὰ παντὸς ἑκάτερον, καὶ νόμον γίνεσθαι τοῦτον ἀνομοθέτητον εἰπεῖν, ἐπιφνεῖσαν τοῖς πράγμασιν ἄνωθεν καρπωσάμενον βλαστήν, καὶ μὴ ῥᾶστα δυναμένην ἀναίμακτον προῖεσθαι τὴν μεταβολὴν, οὐδ' ἄνευ τὸ πλεῖστον εἰπεῖν τοῦ βιαίου. δεδιέναι γοῦν καὶ τὰς ἐφε-5
δρευούσας τοῖς τοιούτοις κῆρας, ὅσαι θανάτων παντοίων με-
στάς ὑποτείνουσι χεῖρας· καὶ χρῆναι διὰ ταῦτα, πρὶν με-
ταστῆναι τὸν δίκην ἰσθμοῦ τοὺς ἑκατέρωθεν ἀναχαιτίζοντα κλύδωνας, τοὺς ἑκατέρων ὀρισθῆναι θεσμούς.

28 Τοσαύτην τοίνυν καὶ αὐτοῦ ῥαγεῖσαν κυμάτων ἐπαγω-10
γὴν ἐν ταύτῃ συνορῶν ὁ βασιλεὺς οὕτω στενῶ κομιδῇ τῷ
καιρῷ, ἥσχαλλέ τε καὶ ἐδυσφόρει, καὶ μακραῖς ἐβάλλετο καὶ
πολυτρόποις τὴν ψυχὴν ὀδύναις. μὴ ἔχων δ' ὄπη βλέψας
παρήγορον ἂν τινα δέξαιτο λόγον, ἔστιν ἔπος καὶ αὐτόν, καὶ
οἶον ἀπολεγομένῳ ἐώκει τὸ ζῆν. ἐχεμυθῶν γὰρ ἦν αἰεὶ, καὶ 15
οὐδενί ποτε τῶν ἀπάντων ἐβούλετο κοινοῦσθαι τῶν τῆς ψυ-
χῆς ἀπορρήτων οὐδὲν οὐδαμῇ· πάντων γὰρ καθάπαξ ἀπο-
δοκιμάζειν εἴωθεν αἰεὶ τὰ βουλευόμενα, καὶ πρὶν ἀκοῦσαι.
οὕτω τοίνυν ὄρῳσαν τὴν βασιλίδαν τὸν σύζυγον ἔχοντα λύπης,
φάσκειν ἐπῆει τοιαδὲ πρὸς αὐτόν. ὅτι μὲν οὐκ ἀθεεὶ τὰς 20
συμφορὰς ἐπιέναι τοῖς ἀνθρώποις ἔστι, καθάπερ δήπουθεν
οὐδὲ τὰς εὐπραγίας, ἀγνοεῖν οἶμαι τῶν πάντων οὐδένα, οἷς

tempore sese applicat, incertis arcanisque varietatibus vitam dirigit, nunc hunc nunc illum placidis luminibus adspicit, in contrarium cursus vertitur semperque alternat. haec est lex, ut ita dicam, illex, quae florem rerum dei auxilio nascentem depascat neque facile commutationem sui sine sanguine aut certe sine violentia facere possit. metuendae igitur sunt talium pestium insidiae, quae manus omni morte plenas protendant; quare priusquam quis Isthmi instar fluctum utrimque irruentem reprimat et in alium locum transgrediatur, eum utriusque necesse est constituere leges.

Imperator igitur quum tantam in tantis temporis angustiis in se irruentem tempestatum vim videret, acerbe id ferebat, indignatus erat, magnis variisque doloribus animum angebat. non enim habebat, unde verbum consolatorium acciperet; quare sese ipsum fere deplorabat et quasi desperatam vitam degere videbatur. semper erat taciturnus neque cum quoquam occulta pectoris communicare volebat. omne enim consilium reiicere solebat etiam antequam audiret. tanta igitur aerumna quum coniugem videret afflictum imperatrix, talia ad eum dicere exorsa est: „non sine dei nomine hominibus aut infortunia accidere aut res prosperas evenire, neminem ignorare arbitror, qui men-

νοῦ μέτεστι καὶ διανοίας, τῶν ἀεὶ γιγνομένων στοχαζομένοις
 ὀρθῶς. δίκαιον δ' εἶναι τὸν θεὸν καὶ δίκαια δρωῦντας ἀν-
 θρώπους φιλεῖν, καὶ τοῦτο δ' οἶμαι τοῖς ἅπασιν γνώριμον
 εἶναι οἷς τὸν νοῦν τῆς ψυχῆς οἶαξι πηδαλιουχεῖσθαι ξυνε-
 5 ρυήκει συνέσεως. τὸ γοῦν ἔωθ' ἐν τινὰ τὴν πρόσω φάναι πο-
 ρεῖαν βαδίσειν ἀπάσῃ σπουδῇ προθέμενον τοσοῦτον ὀπισθεν
 ἐσπέρας ὀρᾶσθαι καθήμενον ὅσον ἔμπροσθεν ἐχρῆν, τοῦτο δὲ
 καὶ οἷς ὀλίγος ἐμπέφυκε νοῦς, γνοίῃ ἂν θεοῦ πάντως εἶναι,
 μήτε μὴν τοῖς τοῦ βαδίζοντος τρόποις ἀρεσκομένου, καὶ ἅμα
 10 τοῖς τοῦτω δρωμένοις ἅπασιν ἐμφανῶς μαχομένου, καὶ ἐς
 τὰ πάνυ τῶν προοιμίων ἐναντιώτατα πέρατα τὴν σπουδὴν
 ἀντιπεριάγοντος. μέμνημαι τοίνυν οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς ποῦ 29
 καὶ τρεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ μάλα δήπου γε πολλάκις ἀμφοῖν
 ἡμῖν εἰπόντος τοῦ Γρηγοῦ κατὰ τὰς ἐνταυθοῦ πολλάκις ἰδια-
 15 ζούσας " μακρὰς καὶ πολυειδεῖς ἡμῶν ὀμιλίας (οἷσθα δὲ f. 118 a.
 καὶ αὐτός) τὰς βίβλους εἶναι τοῦ Παλαμᾶ δυσσεβείας πλή-
 ρεις μακρὰς· ἅς δεχομένοις ἡμῖν, καὶ πολλὴν καὶ παντο-
 दाπὴν τὴν εὐμένειαν σφίσι παρεχομένοις, ἔφρασε τε καὶ
 ὑπισχνεῖτο μηδενὶ τῶν ἡμῖν γε δρωμένων δημοσίων εὐδρομίαν
 20 ἀκολουθήσειν πρὸς τοῦ δικαίου θεοῦ, ἀλλ' ἀνατρέπεσθαι τε
 πάντα καὶ φθεῖρεσθαι προφανῶς, καθάπερ χειρνοῖς αἰθε-
 ρίοις τὰ λῆια. εἰ δὲ ποῦ καὶ δόξειε τῶν ἡμετέρων ἔργων
 ἐν ὁποιοῦν ὀρητοῦν εὐτυχεῖν ἐκ προοιμίων, ἀλλ' οὖν οὐκ

tis atque consilii particeps res, quomodo quaeque agantur, recte per-
 spiciat. iustum vere esse deum et iustos homines ab eo amari, etiam
 hoc puto omnibus persuasum esse, quorum animi gubernaculo pru-
 dentiae dirigantur. si quis enim mane omni studio suum iter, ut ita
 dicam, persequi sibi proposuerit, vespera autem usque adeo posterius
 sedens conspiciatur, quam debebat progressus esse, vel pusilla mente
 imbutus intellexerit, hoc dei esse facinus, qui hominis istius mores
 improbans omnibus, quae ille agit, manifesto repugnat eiusque stu-
 dium ad contrarium, quam initia promiserunt, circumflectit exitum.
 memini autem Gregoram non semel nec bis terve sed saepissime in
 longis atque variis colloquiis crebro nobiscum hic institutis, id quod
 ipse haud ignoras, nobis dicere, libros Palamae magna seate impie-
 tate. quos si nos reciperemus ac magno favore et omni benevolen-
 tia prosequeremur, nulli rei publicae a nobis susceptae deum iustum
 prosperos successus daturum esse, dixit atque promisit ille, sed fore,
 ut omnia subverterentur ac manifesto corrumperentur veluti segetes
 fulguribus aethereis. sin autem haec vel illa res aliquo modo initio
 nobis succedere visura esset, attamen non longo tempore interposito

εἰς μακρὰν ἐκεῖ πικρὸν ἐπιφύεσθαι καὶ μάλα πολὺχουν ἐν τοῖς πέρασι τὸ γεώργιον. τοῦτο δὲ καὐταῖς πανδήμοις σφοδρότερον ἠκηκόειμεν φάμενον, οὐδὲν δισταγμοῦ τινὸς μέρος παραμιγνύντα τῷ ἦθει, ὁποῖος τοῖς δεδιόσιν ἐπεται τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλίαν ὡς τὰ πολλά. καὶ οἶσθά γε ὡς ἠχθόμεθα τῆς παρορησίας τάνδρι· ὃ δ' οὐκ ἐνεδίδου λέγων. σκεπτέον οὖν μὴ θεοῦ μαχομένον διὰ τὸ δόγμα ποιῶμεν ἀνήνυτα.”

30 Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα διεξιούσης ἐκείνης, “ὦ γύναι” φησὶν ὁ βασιλεὺς, “οὐ πάντα καθάπαξ χρεῶν ἀνατιθέναι θεῷ. εἶναι γάρ τινα καὶ τύχην τύραννον, κατὰ τὸ 10 αὐτόματον ἐπιούσαν τοῖς τῶν ἀνθρώπων πράγμασι, κακ τοῦ προσεχοῦς αὐτὴν μᾶλλον ταῖς θρόνῳ διοικοῦσαν ἢ τὸν θεόν, ἐνέργειαν μὲν καλουμένην ἄκτιστον, δεσποτικούς δὲ χαρακτηῖρας φέρουσάν τε καὶ δεσποτικῶς τοῖς πράγμασιν ἐπιστρατεύουσαν κατὰ τὴν τοῦ αὐτομάτου φορὰν τε καὶ κίνησιν. εἰ 15 δ' οὖν, λόγον ἐγὼ σοὶ καὶ μάλα εἰδυῖα ἐρῶ, τῆς ἐμῆς ἀληθείας μάρτυρά τε καὶ βεβαιωτήν. οἶσθα γὰρ ὁποίαις καὶ ὅσαις ἠπειγόμεν ἔξενυμενίζειν τὸν θεὸν χρημάτων δόσεσιν, ἅς ἀφθόνοις παλάμαις ἐξήντλουν ἱερεῦσι καὶ μονοτρόποις, καὶ ὅσοι σπηλαίοις ἐνδαιτῶνται καὶ ὄρεσι, καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως 20 πενία καὶ νόσῳ συζώντων ἐπῆρχον, καὶ πῆ μὲν δημοσίᾳ, πῆ δὲ βλέποντος ἀπάντων οὐδενός. ὦνησαν δ' ἡμῖν οὐδέν, ἀλλ' αὖραις, ὡς γε ἔοικεν, ἐκεῖνα πάντ' ἐκπεπονήκαμεν, καὶ περι-

fore, ut acerbissima mala uberrime ad extremum succrescerent. idem ipsis vehementius pronuntiantem audivimus, ut nihil dubitationis suis moribus admisceret, quae plerumque incertitudinem futuri temporis metuentibus inesse solet. neque nescis, quanto odio viri non a suis verbis recedentis libertatem persecuti simus. considerandum igitur est, num forte deo ipso ob dogma repugnante irrita faciamus.“

Haec atque eiusmodi quum illa protulisset, imperator: „mulier, inquit, non omnia debemus ad deum referre. nam etiam fortuna domina quaedam est, quae suo arbitrio hominum res aggrediatur. atque continentem vitam humanam magis regat, quam deus; operatio quidem nominatur increata, induta autem est tyranni moribus superbamque in omnes res dominationem exercet pro libidinis impetu atque motu. agedum! orationem tibi dicam, quam ipsa haud sane ignoras, quae me vere locutum esse testificetur atque confirmet. scis enim, quae plenis manibus sacerdotibus, hominibus solitariis, quicumque in speluncis habitant et montibus aut paupertate et morbis oppressi vitam degunt, et palam et occulto largiebar. verum nihil utilitatis no-

ἔστη ἡμῖν ἐκεῖνα παθεῖν ἢ μηδὲ τοῖς σφόδρα ἀνδροφόνοις διὰ βίον πεπονθῆναι ξυμπέπτωκεν. ἀφ' οὗ δ' ὁμόφρων γεγένημαι Παλαμᾶ, καὶ βασιλεὺς εὐθὺς κεκράτηκα." ἢ δ' ὑπολαβούσα τοιάδ' ἀντέφησεν αὐθις. "ἐγὼ δέ" φησιν "ἐκ τῶν
5 ἡμετέρων καὶ ἀνθρωπίνων βραχέα σοι φθέγγομαι.

Εἰπέ γάρ μοι· εἴ τις τῶν ἡμετέρων δούλων ἀμπελώνος **31**
εἰπεῖν ἢ τῶν ἄλλως ἐχόντων ἡμῖν κτημάτων ἐνός οὔτινοσοῦν ἐπιμελητῆς ὑφ' ἡμῶν καταστάς, ἔπειτα τὴν μὲν δεσποτείαν ἡμῶν ἀφηρεῖτο περιφανῶς, πολλοστημόριον δὲ τῶν ἐκεῖθεν παρεί-
10 χετο φέρων ἡμῖν καρπῶν, οὐ μᾶλλον γ' ἂν ἐμεισήκειμεν ἐκεῖνον ἢ ἠγαπήκειμεν; τοῦτ' αὐτὸ νομίζειν ἔπεισί μοι καὶ
"περὶ γε τοῦ μόνου Θεοῦ. εἰ γὰρ πλούτου καὶ δόξης το- f. 118 b.
σαύτης ἡμεῖς ἀπολαύοντες πρὸς Θεοῦ, ἔπειτα τὴν αὐτοῦ δε-
σποτείαν πολυθεΐαν ἐκόντες ἢ τινι τῶν ἀπάντων ἑτέρῳ παρ'
15 αὐτὸν ἐνεργείᾳ, ἐξευμενίζειν ἐκεῖνον νομίζοιμεν πολλοστημό-
ριον χρημάτων τῶν αὐτοῦ προσάγοντες αὐτῷ, θῆτιον μὲντ' ἂν μισήσειεν ἢ ἀγαπήσειεν ἡμᾶς, ὅτι τὸ μείζον ἀφαιροῦντες τοῦλαττον παρέχομεν, ἢ μᾶλλον τὸ πᾶν ἀφαιροῦντες τὸ μη-
δὲν παρέχομεν. εἴη δ' ἂν καὶ τῶν ἡμετέρων ἔτι πραγμάτων
20 ἑναργέστερα τὰ λεγόμενα. οἶσθα γὰρ ὡς πρὶν ἢ ταῖς τοῦ Παλαμᾶ προστεθῆναι καινοφωνίαις ἡμᾶς, σφόδρα γε ἔξ οὐ-
ρίας ἡμῖν τὰ τῆς εὐδαιμονίας ἔπλει, καὶ οὐδὲν ἀντέπνει τῶν

14. πολυθεΐα δόντες ἢ?

bis illae largitiones attulerunt, sed ventis videmur omnia effecisse; calamitates enim in nos ingruerunt, quales ne audacissimi quidem homicidae in vita perpessisunt. ex uuo autem tempore cum Palama feci, ex eo statim imperatoris pptentiam nactus sum."

Illa autem orationem excipiens haec fere respondit: „ego pauca quaedam ex nostris humanisque rebus proponam; dic enim mihi, si quis nostrorum servorum verbi causa vineae vel alii cuidam nostrarum possessionum a nobis praefectus, dominatione nobis manifesto erepta, parvulam quandam partem frugum inde natarum nobis praebet, nonae maius in eum odium conciperemus, quam antea eum amassemus? hoc idem etiam de unico deo statuere mihi in mentem venit; si enim nos a deo tantis divitiis tantaque gloria ornati, dominatione eius multis divinitatibus aut alii cuidam operationi ab eo diversae ultro permissa, parvula quadam parte opum praebenda nobis eum conciliare putabimus, celerius sane nos odio quam amore persequetur propterea quod plus ei derogamus, quam exhibemus aut potius quod omnibus rebus ei defraudato nihil praebemus. facile autem ex nostrarum rerum conditione, quod modo dixi, clarius erit. scis enim, antequam Palamae nova commenta amplexaremur, summa cum felici-

δεινῶν ἀντίπρῳρον, ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἄλλων τέως βασιλευόμενοι πλείω τῶν βασιλευόντων ἡμεῖς τὴν ἰσχὺν ἐκαρπούμεθα, καὶ τὸ τῆς βασιλικῆς ἐκείνης δόξης κλέος πλείον ἡμῖν ἢ τοῖς ἔχουσι περιῆν· ἐκείνων γὰρ ἐνομιζέτο καὶ ἡμῶν ἦν. ἀφ' οὗ δὲ τοῖς ἀμφὶ τὸν Παλαμᾶν φέροντες συμμαχεῖν ἡμᾶς αὐτοὺς 5 ἐδεδώκειμεν, κατὰ πόσας ἢ τίσις εὐθύς ἠκολούθει· πᾶσαν μὲν γὰρ εὐθύς κακοδαιμονίαν συλλήβδην εἶπεῖν διητηγήκαμεν, πᾶσαν δ' ἐκείνην τὴν δόξαν μετὰ τοῦ πλούτου παντὸς ἡμῖν ἀποβεβληκέναι ξυμπέπτωκε, καθάπερ τοῖς διαγορηγορήσασι τὰ ἐν τοῖς ὕπνοις ὄνειράτα. καὶ τὸ τῆς βασιλείας δ' ὄψε περι- 10 ζωσαμένοις κράτος ἔπεται δυστυχεῖν ἡμῖν ἀνακράτος, οἶμαι, διὰ τὸ μὴ τὴν βασιλικὴν ἰσχὺν εἰς διόρθωσιν ἀλλ' εἰς διωγμὸν ἐκκενοῦν τῶν ὑπὲρ τῆς πατρίου λεγόντων πίστεως. ταῦτα δ' οὐ σοὶ λέγουσα ὄνειδίζω τὰς τύχας, ἀλλὰ τὰς ἐμὰς ἀποκλαίωμαι συμφοράς. οὐ γὰρ ἄλλος ἐμοῦ γε σύ. τὰ τε γὰρ 15 ἄλλα καὶ τῶν αὐτῶν ἐσμέν ἄμφω γεννήτορες παίδων· καὶ εἰ μὴ πλέον, ἀλλ' ἐπ' ἴσης γοῦν σοι τὴν καρδίαν ἐμπίρασθαί με κἀπὶ ταῖς νῦν αὐτῶν περιστάσεσι, πάντως οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς ἀρνηθεῖς. εἰ δ' οὖν, λεγέτω μοί τις παρελθὼν, τίνος ἑτέρου τῶν πάντων ἕνεκα, τοσοῦτον κατέχοντος ἤδη ψύχους τὴν τε 20 γῆν καὶ τὸν περιέχοντα τοῦτον ἀέρα, καὶ τοσοῦτον χειμῶνος αὐθις τοῖς καθ' ἡμᾶς περιχεχνημένον πράγμασιν, οὔσα γυνή

tate quasi secundo vento adiutas nostras res processisse nihilque contrario quodam flatu impeditum fuisse, sed licet aliquamdiu aliorum imperio subiecti essemus, maiore tamen potentia, quam ipsi imperantes fruebamur nobisque gloria imperatoriae dignitatis maior contigit, quam iis, qui eam possidebant. illorum enim putabatur esse imperium et nostrum erat. ex quo vero tempore nos ad Palamae partes applicuimus, poena e vestigio insecuta est. omnia enim, ut breviter dicam, infortunia statim exantlavimus, omnis illa gloria una cum divitiis nobis excidit eodem modo, quo expectatis somnia. imperatoriam dignitatem sero quidem nacti omni vi conflictamur rebus adversis, nulla alia ex causa, opinor, quam quod imperatoriam potestatem non ad dogmatum correctionem, sed ad persecutionem eorum conferimus, qui patriam fidem defendunt. hoc equidem non ea mente loquor, ut tibi tuam sortem in opprobrium vertam, sed ut mea mala deplorem: tu enim non alius atque ego quum ob alias res, tum quod nos eorundem liberorum procreatores sumus. atque si non maiore, at certe aequo dolore meum animum eorum praesenti conditione angi, haud diffiteri possis. sin minus, prodeat aliquis doceatque me aliam quandam causam, propter quam tanto iam frigore obtinente terram et, qui eam circumdat, aerem et tanta tempestate nostras res infestante, ego

τὸν ἐντεῦθεν εἰς Ὀρεστιάδα καὶ Διδυμότειχον ἀναδέχομαι μόχθον, παύειν ἐπειγομένη τῶν κρινῶν ἡμῶν παίδων τὰς περιστάσεις, καὶ εἴ τινές ποτ' ἄρ' εἶεν καὶ ὅσοι κυκεῶνας καὶ κλύδωνας."

5 Ἀλλὰ τὸν περὶ τούτων εἰς δάκρυα καταλελυκότες λόγον **33**
 τέως ἀνέστησαν, καὶ ἡ μὲν βασιλὶς ἀπάσῃ σπουδῇ παρεσκευάζετο πρὸς τὴν ἔξοδον, ὁ δὲ βασιλεὺς πέμψας ἡξίου τὸν ἡγεμόνα Βιθυνίας καὶ γαμβρὸν Ὑρκανὸν μὴ βοηθεῖν Γεννουίταις. καὶ ἅμα περὶ τῶν αὐτῶν ἡξίου πέμψας καὶ ὁ τοῦ Βενετικοῦ
 10 ναύαρχος στόλου, καὶ δῶρα τὰ μὲν ἐδίδου τὰ δ' ὑπισχνεῖτο. ὁ δ' ἐλπῖσι μετεωρίζων διῆγε κεναῖς, δὴ ἐν νῆϊ ἔχων ταυτι, ἐν μὲν χρῆματα λαμβάνειν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν, δεύτερον δ' ὅτι τουτωνὶ μαχομένων ἀλλήλοις ἀφοβίαν ἔχειν συνέβαινε τὴν αὐτοῦ " δύναμιν περαιουμένην ληΐζεσθαι Θράκην καὶ f.119 a.
 15 Μακεδονίαν, καὶ ὅσα περ εἶη σκάφη καὶ ναυτικαὶ φορτίδες, φέρουσαί τε καὶ ἄγουσαι κατὰ νόμους ἐμπορικῶς τὰπιτήδεια καὶ ὧν ἐν χρεῖᾳ καθίστανται νῆσοί τε καὶ πόλεις παράλαι, τοῦτ' ἐκεῖνο σχεδὸν ὁ καὶ Φαρνάβαζος ἐκεῖνος ὁ Δαρεῖου παραθαλάττιος ἔπρατε στρατηγός, τῶν Ἑλλήνων πάλαι κατ'
 20 ἀλλήλων μαχομένων. ἀλλὰ γὰρ ἐπειδὴ καὶ τὸ συμβὰν ἐμεμαθήκει μεταξὺ κατ' αὐτοῦ πλημμέλημα νεωστὶ πρὸς τῶν τοῦ βασιλέως υἱέων, ἀνεπήδησέ τε εὐθύς ὑπ' ὀργῆς καὶ ἠπείλησε τὸν σατραπικὸν καὶ βαρβαρικώτερον τρόπον. εἶχε

mulier molestum laborem proficiscendi Orestiadem et Didymotichum suscipiam, ut filiorum nobis communium discrimina atque turbas fluctusque, quaecunque ea et quantacunque sunt, sedare coner.

Hoc colloquium quum lacrimis obortis finivissent, surrexerunt et imperatrix quidem omni studio profectionem paravit, imperator autem ad Hyrcanum, Bithyniae principem eundemque generum suum misit, qui peterent, ne opem ferret Genuensibus. idem qui rogarent, etiam classis Venetae praefectus misit, dona partim statim largiens, partim pollicens. ille autem vana spe suspensos eos habuit, duas quippe res animo agitans, primum quidem, ut ab utrisque partibus pecuniam acciperet, deinde, ut iis inter se contendentibus, secure classis in Thraciam atque Macedoniam transvecta praedam ageret et scaphas ac naves mercatorias interciperet, quae ex commercii legibus alimenta et res insulis atque urbibus maritimis necessarias exportant et important. idem igitur fere fecit, quod Pharnabazus, a Dario regioni maritimae praefectus, Graecis quondam inter se bellum gerentibus. at enimvero posteaquam cognovit, quod scelus nuper ab imperatoris filii in se commissum esset, iracundia fervidus minas iactavit satrapae at-

δ' οὕτωςι τὸ συμβάν. πρεσβείαν ὁ τῶν Τριβαλλῶν πρὸ
 βραχέος ἡγεμῶν ἐπεπέμφει, πρὸς γάμον ζητῶν κοινωνίαν συ-
 νάψαι τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα τῶν τοῦ Ὑρκανοῦ τούτου παίδων
 ἐνί, ἵνα συγγενικῆς σχέσεως τὰς μεταξὺ σπονδὰς ἐρειδούσης
 μονιμώτερον τῇ τῶν Τριβαλλῶν ἐντεῦθεν εἴη χώρα τὸ ἄφο- 5
 34 βον. ἐς τοσοῦτο γὰρ ὁ βάρβαρος οὗτος ἤρθη δυνάμεως Ὑρ-
 κανός, ὡς μὴ μόνον Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ τοὺς ἐν
 Θράκῃ λήϊζεσθαι Ῥωμαίους καὶ Μυσοὺς ἀδεῶς, ἤδη δὲ καὶ
 Τριβαλλοῖς μακρὸν ἐνέβαλε δέος, πολέμιον κατὰ τῆς χώρας
 ἐκείνων ἐκπέμπων στρατόν, καὶ πλείστην ἐκεῖθεν ἐπαγόμενος, 10
 ὁπότε βούλοιο, λείαν. τὴν δὲ τοιαύτην ἀσμένως ὁ βάρβα-
 ρος δεδεγμένος πρεσβείαν, δεξιάν τε ἐπεπέμφει σπονδῶν, καὶ
 ἅμα τοὺς τὸ κῆδος βεβαιώσοντας πρέσβεις. καὶ μὲν δὴ τού-
 τοις ἐνεδρεύσας ἐπανοῦσι μετὰ Τριβαλλικῶν πρέσβειων καὶ
 δῶρων συχνῶν, περὶ που τὰς τοῦ Ῥαιδεστοῦ παρόδους, ὁ τοῦ 15
 βασιλέως ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρός, ὁ τοῦ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρ-
 νάνων ἄρξαντος Κόντου πάλαι παῖς, τὰ μὲν δῶρα ἐκεῖνα λη-
 στρικώτερον διήρπασε τρόπον, τῶν δὲ πρέσβειων οὓς μὲν ἀπέ-
 κτεινεν ἕξ ἐφόδου, οὓς δ' ἐζώργησε. καὶ ἦν αὖθις καὶ τοῦτο
 προσθήκη δεινὴ τῇ τῶν ταλαιπώρων τύχῃ Ῥωμαίων. ὡς γὰρ 20
 χειμῶνος ἐν θαλάσῃ κυμάτων ἀλλεπαλλήλων πλήθος, οὕτως
 ἄλλο ἐπ' ἄλλοις ἀεὶ κἀνταῦθα συμπίπτει δυστύχημα· καὶ πρὶν
 τὰ πρῶτα δυνηθῆναι θεραπεύειν ὅπως οὖν, ὁ τῆς ἀμαρτίας

que barbari more. sic autem se res habebat. legatos miserat Tri-
 ballorum princeps paulo ante, qui matrimonii coniunctionem peterent
 inter filiam atque unum ex Hyrcani filiiis, ut affinitatis vinculo foe-
 dus, quod inter se fecerant, confirmante constantior esset Triballo-
 rum ab illa parte securitas. Hyrcanus enim barbarus ad tantas opes
 evectus erat, ut non modo Macedoniam et Thraciam Romanosque at-
 que Mysos in Thracia incolentes audacter praedaretur, verum etiam iam
 Triballis magnum iniiceret timorem, hostili in eorum fines immisso
 exercitu atque maxima, unde vellet, acta praeda. illa vero legatione
 benigne excepta, qui foederis fidem atque affinitatem confirmarent,
 legatos confestim misit. hisce autem una cum Triballorum legatis
 iter facientibus maximaque dona secum portantibus circa Raedesti adi-
 tum insidiatus imperatoris gener, filius Comitidis, qui olim Aetolis et
 Acarnanibus imperitaverat, dona latronis more diripuit, legatos alios
 primo impetu occidit, alios vivos cepit. haec res rursus calamito-
 sam accessionem miserorum Romanorum fortunae adiunxit. ut enim
 tempestate in mari coorta fluctuum aliorum super alios coacervatorum
 cumulus, ita etiam hic aliae super alias clades accidunt. atque,

δαίμων ἐπαντλεῖ τὰ δεύτερα, καὶ πὶ τούτοις αὖ ἄει τὰ μείζω
 καὶ μηδαμῆ προσδοκώμενα. ναὶ μὴν καὶ ὅσα τῶν παρεσκευασ-
 μένων βέβαιόν τε καὶ ἀναμφίλεκτον ἔχειν δοκεῖ πως τὸ εὐ-
 δαιμον, καὶ οἷς οὐδείς οὐδ' ὄθεν οὐδ' ὀτιοῦν ἔχει μέμφεσθαι,
 5 ἔωθεν ἐς ἐσπέραν ἀνακρεπόμενα πάντα κέϊται, καὶ ἐς τοῦναντίον
 περιχωρεῖ, καὶ ῥᾶστα τῷ τῆς ἁμαρτίας περιτρέπει δαίμονι, ἐξ
 αὐτῶν ἀπηρτισμένα τελῶς εἰπεῖν ἀρπαζόμενα τῶν χειρῶν.
 καὶ ἄει πλείους καὶ κρείττους κεκτημένοι πολλαχόθεν τὰς
 ἀφορμὰς τῶν μαχίμων παρασκευῶν, ἥττους ἐν τοῖς καιροῖς
 10 ἐκάστοτε μακρῶ τῶν πολεμίων ἐξαίφνης φαινόμεθα· καὶ ἄει
 γέμοντες ἐλπίδων χρηστῶν, ἄει μακρῶν οὐκ εἰς μακρὰν ἀπο-
 γνώσεων τοὺς ἐν τέλει τρυγῶμεν καρπούς. ὁ καὶ μακρᾶς **35**
 περιόστησί μοι τὰς ἀπορίας, καὶ πολλοῖς καὶ μάλα ἀτόποις
 περικλύζει τοῖς ἐντεῦθεν κύμασιν, ὡς μηδὲ τὴν γλῶττιαν ἔτι
 15 πρόσω δύνασθαι κινεῖν, χεῖροσιν ἄει διηγῆμασιν ἐντυγχάνου-
 σαν. καὶ ἦν μὴ σὺ μοι λύσαις, Ἀσκληπιός τις καὶ ἴππο- f. 119 b.
 κράτης οὕτωσί πως καμνούση φανείς διανοίᾳ, οὐκ ἂν ἐμοὶ
 τῶν ἐφρέξῃς ἐνεῖη λέγειν οὐδαμῆ, ἀλλ' ἐνταῦθα δὴ με τῶν
 ἀποριῶν αἱ φάραγγές τε καὶ τὰ ἔνεδρα φάναι τὸν οὕτω τα-
 20 λαίπωρον κάμψαι βιάσονται δρόμον τῶν λόγων, πρὶν τῶν
 δεινῶν ἐπιθεῖναι τὰ μείζω. ἄγε δὴ οὖν, ἄγε, φίλη μοι κε-

priusquam una aliqua ex parte sarciri possit, iam peccatorum genius
 vindex alteram effundit et aliae etiam maiores prorsus inopinato se-
 quuntur. atque mehercule etiam ea instituta, quae certam quandam
 atque indubitam felicitatem habere videantur quaeque nemo ulla
 ex causa vel ulla in parte vituperare queat, ea a mane usque ad ves-
 peram plane convertuntur, in contrariam conditionem circumaguntur,
 facillime a genio peccatorum vindice convelluntur et, quamvis ipsis
 manibus, ut ita dicam, comprehensa teneantur, tamen abripiuntur. licet
 autem in dies maiores atque meliores belli apparatus faciendi opportu-
 nitatem a multis partibus nanciscamur, semper tamen in maximarum
 rerum momentis hostibus multo inferiores ex improvise apparemus sem-
 perque optima repleti spe nunquam non brevi elapso tempore ad ex-
 tremum magnas desperationes quasi nostrarum actionum fructus per-
 cipimus. hoc magnam mihi iniicit consilii inopiam multisque me ac
 miris fluctibus circumfundit, ut ne linguam quidem amplius possim
 movere, quae in peiores in dies narrationes incidat. quam nisi tu
 solves et veluti alter Asclepius et Hippocrates ad animum meum sic
 aegrotantem accedes, non fieri poterit, ut, quae sequuntur, tibi enar-
 rem, sed molestiarum voragines et insidiae, ut ita dicam, verborum
 cursum tam miserum finire me cogent, priusquam rerum horribilium
 cumulum addiderim. agedum, age, dilectissimum mihi caput, tuam

φραγή, τὸ δοκοῦν περὶ ὧν ἂν ἐροίμην, ἀπόκριναι σὺ πρὸς Θεοῦ. εἶπε πῶς πολλῶν καὶ παντοδαπῶν κατ' ἄλλοτ' ἄλλους καιροὺς ἁμαρτόντων ἀρχόντων καὶ ἡγεμόνων, οὐ τοσαῦτα καὶ τὸ ὑπήκοον ὅσα νῦν πεπονθέναι συμπέπτωκε, μικρὰ δ' οὖν ἢ οὐδέν. ἔπειτα πῶς τῶν ἀρχόντων ἐξουσία τὰ χεῖριστα δρώντων, αὐ- 5 τῶν μὲν τοῖς πλείοσιν ἤκιστα πάσχειν συμβαίνει, σφόδρα δ' οὖν τοῖς ὑπηκόοις, καὶ ταῦθ' ὡς τὰ πολλὰ τοῖς πλείοσι τὴν τῶν ἀρχόντων ἐκείνων βδελυττομένοις μὲν κακίαν, διὰ δὲ φόβον φρίττουσί τε καὶ καταδυομένοις.

36 Καὶ τίς Θεοῦ κρίματα δύναται ἂν ἐρευνᾶν, Ἀγαθάγγελε 10 φίλτατε; εἰ μὲν γὰρ ἀλλήλοις ἦν ἀλλήλων γνώριμα, καὶ πᾶσι πάντων ἴσως, ὅποσα ψυχαῖς ἀπόρρητα θαλαμεύεται, εἶχεν ἂν ὅπως ποτέ τις μεθ' ὁποιασδηποτοῦν τῆς γνώμης τὰ ἐκάστῳ γινόμενα εἰδῶς ἀκαπήλευτον ἐκφέρειν κρίσιν. νῦν δ' ὁρῶμεν ὡς οὐδ' αὐτὸς τις ἕκαστος δύναται ἂν ἑαυτῷ συνοραῖν ἁμαρ- 15 τάνονται, ὅτι τε μάλιστα πάντων περὶ ἑαυτὸν ἐκτετύφλωται μάλιστα πάντων ἑαυτῷ φιλούμενον, καὶ ὅθ' ἤκιστα οἶδεν εἰ τοῦ χρόνου ῥέοντος ἢ κακία ποσὶν ἀδήλοις ἐπιδραμοῦσα δαπανήσει, κύβων δίκην μεταθεῖσα σύνεσιν αὐτῷ, καὶ τοῦναντίον αὐθις ἤγε τῇ κακίᾳ μαχομένη φύσις τὰγαθοῦ. εἰ δὲ τοῦθ' 20 οὕτω, πολλοῦ μὲντ' ἂν δεήσειε τὰ ἐτέρων ἐτέρους εἰδέναι ποτέ. Θεῷ γὰρ μόνῳ τοῦτ' ἀπροΐτον τετήρηται γε καὶ τετα-

sententiam de eo, quod rogaturus sim, per deum mihi expromas quaeso. dic mihi, qui fiat, ut, quum principes atque duces multi et varii, alii aliis temporibus scelera commiserint, eorum subiecti non tantis malis unquam affecti sint, quantis nunc afficiuntur, sed parvis vel nullis; deinde dic mihi, qui fiat, ut principes, quamquam pessima facinora perpetrant, ipsi plerumque minimas clades subeant, maximas autem eorum subditi, quamvis eorum maior pars improbitatem principum abominetur, timore autem cohorreat atque illis cedat?

„Quis, dilectissime Agathangele, iudicia dei possit indagare? si enim alter alterius et omnes pariter omnium arcana consilia, quae in animis reservantur, cognita haberent, cum ratione quadam aliquis unuscuiusque actionum peritus in corruptum iudicium facere posset. nunc autem videmus, non sua quemque ipsius peccata posse cognoscere propterea quod de se quisque ob nimium sui amorem maxime occaecatus est neque scit, num forte labente tempore improbitas pede obscuro aggressa quasi tesseras animi prudentiam mutatura et absumptura sit, bonitas vero improbitati repugnans ex contrario rursus incessura sit. si hoc ita est, multum aberit, ut alterum alter perspiciat. deo enim soli hoc inaccessum servatur atque regitur, qui hominem bene facientem vitam acturum placidissimam pacem spirantem

μένεται. ἀνθρώπων δ' ὅς ἂν δρώη τὰγαθὰ, πνέοντα βίον εἰρήνης
 εἶναι οἱ ὑπεσχημένον ἐκεῖθεν βιοῦν, ὅς δ' οὖν τάναντία, τούτῳ
 δ' αὖ τάναντία. εἶναι δ' οὐ πάνυ τι ἐλαχίστον οὐδ' ἀγεννή τινὰ
 τὴν μεταξύ διαφορὰν, ἣν ἀγαθὰ τε ἔχει πρὸς ἀγαθὰ καὶ ἦν αὖ
 5 κακία πρὸς κακίαν. ἀγαθῶν μὲν γὰρ ἀπάντων κράτιστόν τε
 καὶ πρώτιστον ἔγνωμεν εἶναι τὴν πρὸς θεὸν εὐσεβειάν τε καὶ
 ἀκαπήλευτον πίστιν. "ἀγαπήσεις" γὰρ φησι "κύριον τὸν θεόν
 σου ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου," καὶ πάλιν
 "κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύ-
 10 σεις." τὸ γὰρ ἄλλῳ τῷ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτί-
 σαντα λατρεύειν ἐστὶ. γνώριμον δ' ἂν εἴη σοι πάντως ἢ τῶν 37
 τοιούτων ἀγαθῶν ἐκ τῶν βαθμῶν ἐξῆς καὶ ὑποβάσεων τῆς
 ἀπαριθμήσεως διαφορὰ. κακῶν δ' αὖ ἀπάντων ἂν εἴη κάκι-
 στον ἐκ διαμέτρου πάντως ὁ θεοῦ χωρισμός, οὗ σημεῖον καὶ
 15 γνώρισμα προφανές ἢ τῶν πατρίων κανόνων καὶ νόμων ἀθέ-
 τησις, ἣν προσθέσει τε γίνεσθαι καὶ ὑφαιρέσει τοῖς θεομά-
 χοις συμπίπτει, καὶ ἅμα ταῖς ἀναιδέσιν ἐπισηκίαις. οὐδὲ γὰρ
 ἂν ἐπισηκῆσαι ποιε γένοιτο θεόν, ὅτι ἂν εὐσεβεῖς περὶ θεοῦ
 τὰς ὑπολήψεις ἐν καρδίᾳ περιθάλλειν " ἐνείη. μάθοις δ' ἂν f. 120 a.
 20 ἀκριβῶς, Ἰουδαίων ἐξετάζων τοὺς πάλαι, οἷς τὸ τοῦ θεοῦ
 σέβας εἰς ἀλλοτρίους μετατιθεμένοις θεοῦς δούλοις εὐθὺς
 καθίστασθαι τῶν περιοίκων συνέπιπτεν ἔθνῶν, ὧν εὐσεβοῦν-
 τες ἦσαν δεσπόται, ἡγεμόνος δ' αὐθις εὐσεβοῦς καθισταμένον,

promisit, secus autem agentem etiam contrariam vitae sortem habiturum. neque vero minima est vel ignobilis differentia, quae interest inter bonum et bonum atque inter malum et malum. omnium enim bonorum optimum atque primum esse cognovimus pietatem erga deum et incorruptam fidem. ille enim: "amato inquit, dominum, deum tuum ex intimo corde atque animo" et rursus: "adorator dominum, deum tuum eumque solum colito;" alium enim colere est res creatas colere potius quam creatorem. perspecta tibi erit omni ex parte bonorum differentia, si ea enumerabis deinceps ex infimo gradu atque fundamento. contra vero omnium malorum pessimum est secessio a deo, cuius signum atque indicium manifestum est patriorum praeceptorum atque legum abolitio, quae fit additamentis et ademptionibus nec non impudentibus periuriis eorum, qui cum deo bellant. neque enim quisquam deum peierabit, in cuius animo pii in deum sensus ardent. accurate id facile intellexeris si veteres Iudaeos in examen vocaris, qui quum dei reverentiam ad peregrinos deos transtulerunt, statim in servitutem redigebantur a finitimis gentibus, quarum domini erant, quamdiu pie de deo senserunt; ubi autem pius iis erat princeps, rursus superiores hosti-

καὶ τῶν ἐναντίων αἰθεὶς ὑπεριτέροις γίνεσθαι καθίστατο. καὶ ἵνα τοὺς πάλαι καταλίπωμεν, ὄρα μοι Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν ἐν βασιλεῦσιν, ᾧ τὸ τῶν ψευδωνύμων σέβας εἰς τὸν ἀληθῆ μετενεγκόντι θεὸν πλείονος ἢ κατὰ πάντα τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλέας ἄρξαι γέγονε γῆς. ἀλλὰ τοῖς μετ' ἐκεῖνον εὐθύς ἄρξασί τε καὶ ἀρξαμένοις τὰς αἰρέσεις κατὰ τῶν θείων δογματίων εἰσάγειν τῆς πίστεως, καὶ θεὸν ἐπιιορκεῖν ὃν ἄκροις ἔφρασκον σέβειν τοῖς χεῖλεσιν, εὐθύς καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ζημιοῦσθαι συνέβαινε μέγεθος.

10

38 Ἄλλ' ὁ μακρὸς ἐπιλείπει με χρόνος παλαιῶν τε καὶ νέων ὑποδειγματίων μεμνησθαι πρὸς τὴν τῶν εἰρημένων ἀλήθειαν θέλοντα. τοῦτο δ' οὐ πάνυ τι συγχωρεῖν τὴν τῆς ἱστορίας ἀπλότητα. διὸ τοῖς ῥηθεῖσιν ἐκεῖνο μόνον προσθεῖς ἀπαλλάξομαι. μαθεῖν γὰρ ἐζητήκεις καὶ ὅπως τῶν προσεχῶς τῆς κακίας αἰτίων ἀρχόντων ἥκιστα πασχόντων ἐνίοτε, μόνον πολυτρόποις δαπανᾶται πάθει τὸ ὑπήκοον, μικρὰν ἴσως ἢ μηδεμίαν ἑτέραν συνεισενεγκάμενον τὸ παράπαν πλὴν τοῦ συνειδέναι καὶ συμπαρανομεῖν διὰ φόβον. φαίνεται τοίνυν ὡς γε τῶν πάλαι βίβλων αἱ πλείους οὐ μικρὰς συνιέναι παρ-
 20 ρέσχον τὰς ἀφορμάς, καὶ ἅμα ἡ χρόνιος ἡμῶν ὅπως ποτὲ πέπεικεν ἐμπειρία, ὡς οἷς τῶν ἡγεμόνων μήτε πᾶν τὸ τῆς αἰτίας ἄντικρυς ἀνεῖται ἐς κακίαν ἐνδόσιμον, ταῖς τε συμφο-

bus erant. atque ut vetera omittamus Constantinum Magnum inter imperatores consideres, quaeso, cui, quum cultum deorum, quo quidem nomine perperam nuncupabantur, ad verum deum transtulisset, contigit, ut ampliores imperii fines quam omnes ante eum imperatores sibi vindicaret. imperatoribus autem post eum, qui haeticorum opinioniones in divina fidei dogmata inducere deumque, quem se extremis labris colere dicebant, peierare incipiebant, statim magnitudo illa imperii ab hostibus sensim paullatimque diminuebatur.

Sed longum tempus me deficeret, si vetera et recentia exempla ad veritatem dictorum confirmandam proferre vellem, id quod etiam plane ab historiae simplicitate alienum esset. quare hoc tantum dictis addam dicendique finem faciam. cognoscere enim studes, quomodo fiat, ut, quum imperatores, quamvis continuo improbitatis auctores sint, minima tamen mala interdum patiantur, subiecti iis homines multiplicibus calamitatibus conflictentur, licet parvam fortasse aut nullam aliam culpam attulerint, nisi quod conscii erant et metu coacti socii improbitatis. ut igitur multi veterum librorum adiumenta non exigua ad eius rei cognitionem nobis attulerunt et diuturna nostra

ραῖς τῶν ὑπηκόων κηδεμονικῶς καμπτομένοις ἐν ταπεινώσει
 γίνεται καρδίας τούτοις ἐπικαλεῖσθαι τὸν κύριον, τούτους δὴ-
 πουθεν οἰκτεῖρων ἐνταυθοῦ κατὰ τὸ τῆς αἰτίας δίδωσι πάσ-
 χειν ἀνάλογον, ἵν' ἐς τὸ μέλλον σχῆ κουφοτέραν τὴν κόλα-
 5 σιν. εἰ δ' αἴτιος μὲν τῆς ὅλης εἴη κακίας καθάπαξ αὐτός,
 δι' ἣν ἐς φθορὰν ὀλοσχερῆ τὸ ὑπήκοον καταφέρεται, ἔπειτ'
 αὐτὸς ἀνάληγτός τε μένων καὶ ἤκιστα ταῖς τοιαύταις συμφο-
 ραῖς μῆτε καμπτόμενος, μῆτε μὴν οὐδ' ἄχοι τοῦ φαινομένου
 συμπάσχειν ὀρώμενος σχήματος, ἔπειτα μακρὸν ἔξ ἀπονοίας
 10 καὶ τυφον ἐν ψυχῇ περιθάλλει, δικαίωμα τοῦ μὴ δῆθεν αὐ-
 τὸν ἀμαρτεῖν τὸ μὴ πάσχειν οἰόμενος, τούτῳ πάντας ἐκεῖ τοὺς
 τῆς δίκης λαμπρῶς ταμιεύει προσητῆρας. μηδὲ γὰρ εἶναι τὴν **39**
 ἐνταῦθα κόλασιν ἀποχωρῶσαν οὕτω μεγάλοις καὶ παρανομοιτά-
 τοις πταίσμασιν ἀσεβείας, ἧς τὰς δίκας αὐτὸς θ' ὑπὲρ ἑαυ-
 15 τοῦ ὀφλισκάνει, καὶ ἅμα ὑπὲρ τοῦ τῶν ὑπηκόων δι' αὐτὸν
 ἀπολωλότος πλήθους· ποιμένος γὰρ ἀνειλημμένος ἴοπον, μὴ
 μόνον οὐ πεποιήται τὴν ἀρμόττουσαν τῷ ποιμνίῳ πρόνοιαν,
 ἀλλὰ καὶ φθορᾶς αὐτῷ προσεπεδαψιλεύσατο τρόπους, λύκος
 ἀντὶ προσιάτου καὶ ποιμένος φανείς, ἔπειτα οὐδ' ἡμῖν ἀν-
 20 θρώποις οὖσιν ἀνεῖται τὴν ἐν ὅτουδηποτοῦν ἑτέρου κρυπτο-
 μένην " καρδίᾳ κακίαν ἢ ἀρετὴν πλὴν ὅσον ἐκ τῶν ἔξωθεν f. 120 b.
 σχημάτων καὶ χρωμάτων τοῦ τε ἥθους καὶ τῶν λόγων εἰκα-

experientia utcunque nos edocuit, dominus iis principibus, qui non
 omni ex parte causam atque licentiam improbitatis dederunt, calami-
 tatibus autem subiectorum sollicitè flexi in humiliatione cordis eum
 invocant, pro ratione causae misericordia eorum permotus supplicia
 hic infligere videtur, quo expeditiorem in futurum habeat castigatio-
 nem. sin autem princeps, quamquam omnis improbitatis, qua ad pla-
 nam perniciem subiecti detruduntur, solus auctor est, non modo mi-
 serae et afflictæ eorum fortunæ duriorē se praeberet neque speciem
 quidem eos commiserantis prae se fert, verum etiam fastum ex de-
 mentia sibi sumit arbitratus, id testimonio esse, se non peccasse, quod
 ipse in adversas res non incidat, huic omnes illic turbines igneos ad
 poenam reservat. non enim sufficit supplicium, quod hic infligi pos-
 sit, tam magnis atque audacibus sceleribus, quorum poenas propter se
 debet et propter multitudinem subiectorum sua culpa pessumdatorum.
 officium enim pastoris sortitus non solum non habuit curam gregi con-
 venientem, verum etiam perniciem ei profuse attulit, ut non praefe-
 ctus eius atque pastor, sed lupus videretur. verum nobis hominibus
 improbataem aut virtutem in alterius cuiuscunque corde reconditam
 duntaxat hactenus cognoscere licet, ut ex externo habitu ac moribus
 verbisque obscura quaedam iudicia deprehendamus. attamen vel ex

σίας θηρᾶσθαι τινὰς ἀμυδροῶς. γνοίης δ' οὖν ὁμῶς κἀντεῦ-
θεν, εἰ τὰ πλείω διὰ συντομίαν καὶ τουτιωνὶ παρέντες τοῦ
ἄρχοντος διεξέλθοιμεν ἔνια. ἔσται γὰρ ἐκ τῶν ἔξωθεν ση-
μείων γνώριμος τοῖς συνειωτέροις καὶ τουτιουὶ τῆς ψυχῆς ἢ
διάθεσις, καὶ ὡς σφαλεραί μὲν περὶ θεοῦ τῆ τοῦτου καρδία 5
θαλαμεύονται ἔννοιαι, καὶ κηλίδων οὐ μάλ' ἀξίων τοῖς τῆς
εὐσεβείας δόγμασι τὸ λογιζόμενον ἐμπίπλῃται τῆς ψυχῆς. καὶ
τοῦτ' ἂν εἴη τοῦ μηδὲν τῶν αὐτῶ πραττομένων εὐοδοῦσθαι
τὸ αἴτιον, ἥκιστ' ἀνεχομένου θεοῦ μὴ θεατριζεῖν τὴν ἐν τοῖς
τῆς καρδίας θαλάμοις κεκρυμμένην κακίαν διὰ τῶν ἔξωθεν 10
πραγμάτων. ἔχει δὲ οὕτως.

40 Ὁ Πισσαῖος Νικόλαος, ὁ τῶν τεσσαρεσκαίδεκα Βενετι-
κῶν νεῶν ναύαρχος ἐκείνων, ἃς καταπεπλευκέναι πέρουσι ἐφα-
μεν κατὰ τοῦ Γαλατωνύμου φρουρίου, ἐπειδὴ καὶ βασιλέα
σύμμαχον λάβοι καὶ ὁμόφρονα τοῖς Βενετικοῖς κατὰ τῶν 15
Γεννουιτῶν, ὄρκους φρικώδεις δοῦς καὶ λαβῶν, ἔπειτ' αὐτὸς
μὲν ὅλος τῶν ἐνεσιώτων τηρικαῦτα γινόμενος ἔργων τὸν βα-
σιλέα πρὸς μὲν τὴν μάχην ἐκείνην ἀργῶς διακείμενον ἔβλεπε,
πρὸς δ' ἔιερα τὴν ὅλην σπουδὴν περισπώμενον, τὰ καθ' ἡμῶν
ἐκεῖνα δηλαδὴ ληστρικὰ συνέδρια, βιαιότερόν πως ἐνέκειτο 20
διεγείρων εἰς τοῦργον. πάντων γὰρ ἔλεγεν ἥκιστα δεῖν καρτε-
ρεῖν ἐνταυθοῖ, τῶν πολεμικῶν οὐκ ἀνεχομένων ὅλως πραγμά-

his cognosces, si, compluribus brevitatis causa praetermissis, etiam harum rerum nonnullas quasdam de imperatore commemorabimus. perspiciet enim prudentior quisque ex externis quibusdam signis, qui sit animi istius habitus, quam fallaces de deo opiniones in pectore occultatae sint, quantis sordibus dogmatis verae religionis haud sane dignis mens oppleta sit. hoc etiam in causa est, cur nihil eorum, quae suscipit, prospere ei succedat; deus enim a se impetrare non potest, quin improbitatem in animi latebris occultam etiam rebus externis propalam et in promptu ponat. res vero ita habet.

Nicolaus Pisanus, praefectus navium quattuordecim Venetarum, quas anno superiore in castellum Galatae navigasse diximus, quum imperatore quoque socio contra Genuenses adsumpto, horribili iureiurando dato atque accepto, totus esset in rebus instantibus gerendis, imperatorem autem ad certamen segnem, ad alias res, nimirum ad concilia illa latrociniis similia in nos conflanda, omni studio incumbentem videret, vehementius eum ad rem strenue agendam excitavit. dixit enim, nihil minus opus esse quam cunctatione, rebus bellicis utique ne in breve quidem dilationem recipientibus, sed statim alacritatem efficacem efflagitantibus. bis tum et ter et saepius eadem

των οὐδ' ἐς μικρὸν ὑπερτίθεσθαι, ἀλλ' ἐν τῷ παραχρῆμα τὴν ἔμπρακτον ἀπαϊτούντων ὀξύτητα. δις δ' οὖν καὶ τρεῖς καὶ πολλάκις ὁμοίας αὐτῷ παρεῖχε τὰς ἀποκρίσεις ὁ βασιλεὺς, μετὰ μάλιστα γαύρου καὶ ἀναμφισβητησίμου τοῦ ἠθους, "μεῖνον" λέγων
 5 "μικρὸν με καταβαλεῖν τοῖς δογματικούς ἐχθρούς τῆς ἐμῆς προαιρέσεως ἐπειγόμενον. κάπειτ' ἀναστὰς ὡς νοσιᾶν τὸ πολέμιον τουτοῖ καταλήψομαι φρούριον, ῥᾶον ἢ κατὰ πᾶσαν ὑμῶν προσδοκίαν." ἔπειτα κατεσπουδασμένην τινὰ καὶ σχέδιον δι' ἐκεῖνον δῆθεν τὴν ἡμετέραν ποιῆσθαι θέλων ἀπαλαγῆν,
 10 στραφεὶς πρὸς τοὺς ἡμῶν ἀσκητικούς ἐκείνους ἄνδρας, οἳ τοῖς τῆς μακροῦς ἀρετῆς καὶ πολυειοῦς ἀσκήσεως ἔχνεσι τὸ αἰδέσιμον λίαν ἐκόσμου τῆς πολιᾶς, ἔφασκε τοιαδί. "τοσοῦτο 41 βέλτιον αἰροῦμαι" φησὶν "τὰς ὑμῶν ἀράς, ὅσον μισῶ τὰς εὐχάς· τοσοῦτο δ' αὖ ἀπαναίνομαι τὰς Παλαμικὰς ἀράς, ὅσον ἀσπάζομαι τὰς εὐχάς."
 15 ἔπειτ' ἐκεῖνα τὰ ληστρικά πεπραχῶς ἐξ αὐτοσχεδίου, ἃ μακροῦς τινὸς δεῖται σχολῆς ἀφηγεῖσθαι, πρὸς τὸν Λατινικὸν ἐξῆει πόλεμον, μακρὰν τινα σφόδρα καὶ ὡς εἰπεῖν ὑπερφέρελον ἐπαγόμενος τὴν ὄφρυν, ὅτι τοιούτοις ἐφοδίοις καθώπλισεν ἑαυτόν. εἰ δὲ καὶ τὰ τῶν αἰθερίων κεραυνῶν
 20 ἀμυντήρια τηρικαῦτα "καθεύδειν προήρηται, τρίβον τῇ ὄργῃ f. 121 a. φιλανθρωπως ὁδοποιούντος τοῦ κτίσαντος, ἀλλ' ὁ ἐφεξῆς ἐκεῖθεν οὐκ ἔληγε χρόνος νίκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν αἰεὶ διὰ τῶν ἔργων ἐλέγχων περιφανῶς, καὶ πάσας αὐτόχρομα πανηγυρικῆς βοῆς ἐμπιπλῶν ἀκοάς, καὶ ἐξαγγέλλων τὰς ἐκ πολλοῦ τῇ

responsa imperator animo perquam elato fiduciaequē plenissimo ei reddidit. „mane paulisper, inquit, donec inimicos a meis dogmaticis rationibus abhorrentes deleverim. Dein assurgam et tanquam nidum hostium castellum omnium vestrum opinione facilius capiam.“ tum illius causa quum contento studio nostram amandationem celeriter expedire vellet, conversus ad nostros illos viros, qui vestigiis magnae virtutis et austerae vitae per multos annos actae senectutis verrecundiam valde ornabant: „tam iucundae, inquit, mihi sunt vestrae execrationes, quantum odi vestras preces; tantopere autem horreo Palamae execrationes, quantum colo eius preces.“ tum latrocinia illa ex tempore executus, quorum enarratio longum requirit tempus, ad bellum cum Latinis gerendum profectus est grandi sane supercilio et, ut ita dicam, supra nubes elato, quod talibus itineris adiumentis sese armasset. quamvis autem tum tonitruum coelestium vindicta quiescere constitueret, creatore benignae suae iracundiae viam sternente, attamen insequens tempus noctu et interdium palam eum rebus ipsis arguere omiumque aures celebri quodam clamore implere atque impios de

καρδία τάνδρὸς ἐντεθησαυρισμένας δυσσεβεῖς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων δογμάτων ἐννοίας καὶ τοὺς τῆς ἀπονοίας ἐκείνης γεννήτορας τύφους.

42 Ἐτι καὶ τοῦτο προσθήσω τοῖς εἰρημένοις, ἀκόλουθον εἰς παράστασιν τῆς γνώμης ὑπάρχον καὶ τοῦτο τάνδρὸς. ἔστι δὲ 5 τῶν πολλῶν ἐν ᾧ φειδοῖ παρήκαμεν αὐτοῦ. Εἰρήνη γὰρ ἡ βασιλὶς καὶ σύζυγος αὐτοῦ πολλὰς ἐπήνεγκεν ἔμοι παρακλήσεις, εὐχαριστήριον ὡς ἐξ αὐτῆς ἐκθεῖναι λόγον τῇ πανάγνω μητρὶ τοῦ Θεοῦ, ἅτε τὴν σφῶν βασιλικὴν ἐς Βυζάντιον εἰσοδὸν καὶ λῆξιν τῆς ἐπικινδύνου καὶ μακρᾶς ἐκείνης πλάνης ἐν 10 μνήμῃ μιᾷ τῶν αὐτῆς ἑορτῶν γενομένην, καὶ οὐκ ἄλλοθεν εἶναι ὁμολογεῖν ταυτηνὴ τὴν ἐπικουρίαν πλὴν αὐτῆς. φιλοτιμότερον τοίνυν ἔμοῦ τὸν τοιοῦτον ἐκδεδωκότος λόγον διὰ τὴν τῆς βασιλίδος ἔφεσιν, αὐτὸς Θεασάμενος ἀντὶ τοῦ ἀγαπήσαι μεμίσηκε μάλα τι μᾶλλον, ὅτι μὴ τῇ αὐτοῦ συνέσει καὶ στρατη- 15 γία τοῦ τροπαίου τὸ πᾶν ἀνῆπτεν, ἀλλὰ τῇ μητρὶ τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ ἂν εἰ νεκρὸν ὑπάρχοντα κεκόμικε, φησὶν, αὐτὸν ἐκείνη μετὰ ξυλίνου τινὸς κραββάτου. πρὸς ταῦτ' ἐγὼ μὲν ἐξεπεπλήγμην, καὶ τὴν αὐτοῦ κατ' ἑμαυτὸν κακοθήειαν ἐμεμψάμην· ἡ δὲ βασιλὶς Εἰρήνη λόγοις μὲν σκληροτέροις τοῖς πρὸς αὐ- 20 τὸν, ἔργοις δὲ τοῖς ἐφέξῃς ἔφηνεν ὅσον τῆς εὐηθείας καὶ αὐτῆ τοῦ συζύγου κατέγνω. διὰ γὰρ μεγάλης ἔχουσα σπουδῆς λαμπρὰν τῇ Θεοτόκῃ καὶ πολυτελεῆ πανήγυριν ἑορτάζειν

deo et divinis dogmatis sensus iam diu in corde viri reconditos fastumque, illius dementiae parentem, patefacere non cessavit.

Etiam hoc addam, quod item ad hominis consilium repraesentandum pertinet. est vero unum e multis, quae ei parcentes praetermisimus. Irene enim imperatrix eiusque uxor multas mihi admovit adhortationes, ut ex eius persona gratiarum actionem castissimae matri dei ederem, quippe quod imperatorius introitus Byzantium periculosique ac longi erroris finis memoria unius ex festis in illius honorem celebratis factus esset. auxilium vero nisi ab ea non allatum esse non potuit non in confesso esse. huiusmodi orationem quum ego studiosius composuissem voluntati imperatricis obsecutus, imperator eam conspicatus pro amore concepit odium, quod nimirum non ad suam prudentiam atque bellicam peritiam victoria tota relata esset, sed ad matrem dei, quasi corpus mortuum ligneo cuidam feretro impositum importasset. hac re equidem percussus ei malignitatem in me opprobravi; imperatrix autem Irene et verbis asperioribus et deinde rebus ostendit, quantae nequitiae ipsa maritum argueret. quamquam enim magno studio Deiparae splendidum atque sumptuosum fe-

κατὰ περίοδον τῆς ἡμέρας ἐτήσιον, ἀπέσχετο τοῦ λοιποῦ καὶ
σεσίγηκεν, οὐ καλὰ μαντευομένη περὶ τάνδρος, οὐδ' ἐσπέρας
ἀπαντήσιν στοχαζομένη τὸν δρόμον τοῦ βίου χρηστὸν αὐτῷ
καὶ παισί. καὶ μὲν δὴ τοῦτ' ἦν ὃ τήν τε πρόθεσιν καὶ προ-
5 θυμίαν ἔσβεσε τῆς βασιλίδος τότε, καὶ τὴν ἑορτὴν ἐκείνην
πέπραχεν ἀνεορτόν πρὶν εἰς ἡλικίαν ἐληλυθέναι, ῥίζιαις αὐ-
ταῖς ἐκτεμόν, καὶ λήθης πυθμέσι μετὰ τοῦ πανηγυρίζοντος
ἐκείνου καταχῶσαν λόγου.

Ἐμοὶ δὲ πλεῖστα διεξιένοι ἔχοντι παραπλήσια, σιγῇ δ' **43**
10 οὖν παρεληλυθέναι κέκριται δεῖν, αἰδοῦ τῆς πάλαι τοῦ ἀνδρός
φιλίας. ἀποχρηῆναι γὰρ οἶμαι κακὰ τούτων ἀνιέναι συνετοῖς
ἀνδράσι, καὶ μάλιστα σοί, διὰ τῶν ἔξω τοιούτων ἰχνηλατοῦντι
σημείων ἐπὶ τὰς πρώτας αἰτίας καὶ διαλήψεις τῶν τῆς ψυχῆς
τοῦ ἀνδρός ἔξεων καὶ διαθέσεων, καὶ ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν
15 ἀεὶ σκοπομένῳ τε καὶ ἀναλαμβάνοντι τὸν τῆς συνεχοῦς εἰ-
κασίας εἰρμόν, τοῖς πρώτοις ἐναρμόττειν ἴχνησι τὰς κατόπιν
τὰς ἐκ λογισμῶν ἐφόδους, κακὰ ποίας εὐθύς εἰδέναι ῥίζης τὸ
πονηρὸν ἐκεῖνο βλαστάνει γεώργιον, κακὰ ποίας χεῖται πηγῆς
τὰ τοσαῦτα κατὰ τῶν θείων τῆς ἐκκλησίας δογμάτων ναυά-
20 για, καὶ ὅθεν ἔτι πολύχουν οὕτω καὶ ἄφθονον κατὰ τῆς Ῥω-
μαίων τύχης ῥεῖ τὸ "κακὸδαιμον, καθ' ὅσον ἐφικτὸν ἀν- f. 122 b.
θρώποις· τὸ γὰρ ἄκρως ἀληθὲς μόνῳ θεῷ τεταμίευται. ὥστε
σε χρεῶν ὄρωντα πλείστους οὐ μεγάλα μὲν ἐς προὔπτον

stum redeunte per singulos annos illo die celebrare constituerat, ab-
stinuit tamen in futurum atque tacuit, marito haud sane bonam fortu-
nam ominata, coniciens fore ut nec ei nec filiis felix occidentis vi-
tae cursus contingeret. hac igitur de causa consilium imperatricis
atque voluntas tunc extincta est illudque festum, ut ita dicam, infestum
redditum, prius quam adolesceret, ipsis videlicet radicibus excisum
et profunda oblivione una cum actione illa gratiarum obrutum.

Possum multa his similia enarrare; sed silentio ea mihi prae-
tereunda esse iudicavi respectu veteris cum homine amicitiae. illa
vero prudentibus viris et tibi maxime iam sufficere arbitror, ut talia
externa indicia persequendo ad primas causas et rationes habitus animi
et affectionis pervenias atque cognitione sensim paulatimque progred-
iente ordinem assiduae comparationis usque repetendo primis vesti-
giis posteriores cogitationes atque observationes adaptes; quod si fe-
ceris, ex quali radice malus ille fructus enatus sit, ex quali fonte
tanta in sacrata ecclesiae dogmata naufragia effusa sint, unde tanta
miseriae copia atque moles in Romanorum fortunam etiamnunc re-
dundet, protinus cognosces, quatenus homines id mente consequi pos-

ἁμαρτάνοντας, μεγάλα δ' οὖν ἐς προὔπτον πάσχοντας, μήτ'
 ἄπορεῖν μήτε γνωσιμαχεῖν ἐς πλεῖστον, ἀλλὰ τῷ μόνῳ θεῷ
 παραπέμπειν τὴν κρίσιν, τῷ τὰς πρώτας αἰτίας γινώσκοντι
 τῆς τὰς ἐννοίας ἐχούσης ψυχῆς περὶ θεοῦ τε καὶ τῶν θείων
 δογμάτων πάνυ τι σφαλεράς, καὶ ἥκιστ' ἐς πλεῖστον ἀνεχο- 5
 μένω τὴν τῶν πλείστων ἐν τούτοις καλύπτειν σιγὴν, τῶν τε
 ἄλλων καὶ ὅσοι τοῖς ἐπισκοπικοῖς ἐνιδρύνονται θρόνοις, οἱ
 συνενδοκεῖν ἔκοντ' αἰσ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις οὐκ ὀκνοῦσι τοῦ
 παρόντος αἰῶνος, πῆ μὲν ματαίως ἕνεκα δόξης καὶ τύχης, πῆ
 11 δὲ προσκαιρῶν οἴων δὴ τινῶν φόβων. ἔχοντες γὰρ ἐκάτεροι 10
 τὰ μέγιστα λανθάνουσι βλάπτοντες κοινῇ τε καὶ καθ' ἕκαστα
 ἑαυτούς, τῆς αἰωνίου δόξης τὴν αἰώνιον ἀλλαττόμενοι κόλα-
 σιν. ἢ γὰρ ἂν καθάπαξ ἅπαντες, ἢ τό γε δεύτερον οἱ πλεί-
 ους, ὑπὲρ τῆς πατρίου πίστεως ἐς μίαν ἀθλητικὴν παραταξά-
 μενοι φάλαγγα δυοῖν τε τῶν καλλίστων ἐτύγχανον, καὶ ἅμα 15
 δυοῖν τῶν κακίστων ἀπείχοντο. τὴν τε γὰρ ἑαυτῶν αἰδίων
 ἔκαρπουῖντο ὠφέλειαν, καὶ ἅμα τὸν βασιλέα μακάριον ἔδρων,
 τοῖς πατρίοις πείθοντες ὅροις ἐμμένειν καὶ δόγμασι. μηδὲ
 γὰρ δυνάμενος καθάπαξ ἅπασιν αὐτὸς ἀνθίστασθαι, καὶ ἄκων
 γοῦν τοῖς τῆς ὁμοφροσύνης εὐσεβέσιν ὅροις συνηλαίνεται' ἂν, 20
 καθὰ καὶ πλείστοις ἄλλοις ἀλλαχῆ ἢ πολλαχῆ συμπεπτωκὸς κατ'
 ἄλλοι' ἄλλους τοὺς χρόνους, νῦν μὲν ἐνίοις ἐνιαχοῦ, νῦν δὲ

sunt. nam, quod omni ex parte verum est, deo soli reservatur.
 quare quum multos, quamquam palam non magna delicta commiserunt,
 magnis tamen malis palam affici vides, non inops consilii esse debes
 vel dubitatione aestuare, sed soli deo permittere iudicium, qui primas
 causas animi lubricis admodum de deo divinisque dogmatis opinionibus
 imbuti cognoscit neque plurimorum de hisce rebus silentium diu obtegere
 sustinet quum aliorum tum eorum, qui in episcopali sede constituti ultro
 cum magistratibus et potestatibus huius saeculi sentire non dubitant,
 qua vana gloria et fortuna, qua timoribus quibusdam temporariis
 ducti. sua enim sponte utrique sibi et universim et singulatim vehe-
 menter sibi nocent, quum aeternam gloriam cum aeterna castigatione
 commutent. nam profecto si ad unum omnes vel maior saltem pars ad
 patriam fidem defendendam ad unam quasi athleticam aciem sese con-
 iungerent, duas res easque optimas nanciscerentur simulque duabus
 iisque pessimis abstinere; sibi enim sempiternam salutem pararent,
 imperatorem vero beatum facerent, si ei persuaderent, ut in finibus
 atque dogmatis a patribus constitutis permaneret. quum enim solus
 omnibus resistere non posset, vel invitus intra concordiae fines com-
 pelleretur, id quod compluribus aliis alia ratione aliisque temporibus
 accidit atque tum nonnullis interdum, tum plurimis maxime ad salutem

πλείστοις, τὸ πλεῖστον εἰπεῖν εἰς σωτηρίαν ἀπέχρησε. καὶ οὐ-
 τως οὔτε τῆς αἰωνίου δόξης ὑπερόριοι ἐγίνοντ' αν, καὶ ἅμα
 τῆς αἰωνίου κολάσεως ὑπερόριοι μάλα τι εὐπρεπῶς ἐγίνοντ'
 ἄν. κἀντεῦθεν τὴν τ' οἰκίαν συνέβαινεν ἄν χώραν ἀζήμιον
 5 ἔχειν αἰεί, καὶ ἅμα τὴν ἀλλοτριάν προσκτᾶσθαι, καὶ δουλοῦ-
 σθαι μὲν οὐδέσιν ἔθνεσιν οὐδέποτε, δεσπότης δ' ἄλλοτ' ἄλλων
 γίνεσθαι κατὰ μικρὸν ἔθνῶν αἰεί, τῆς θείας αἰεὶ δεξιᾶς εὐ-
 μενῶς φυλαττούσης τὸν ἴδιον κληῖρον, εὐθυνούσης πρὸς εὐκλη-
 ρίαν πλάτος καὶ μέγεθος.

10 Ἄλλ' ἔγωγέ σοι, φίλη μοι κεφαλῇ, τὰ παραπλήσια ἐπει- 45
 πὼν βεβαιώσω τὰ εἰρημένα σαφέστερον, ἐκ πάνυ πολλῶν ὧν
 μοι τετύχηκε πρὸ βραχέος ἀκηκοέναι καὶ ὧν εἰληφέναι δι'
 ὄψεων, πάνυ βραχέα σὴν ἐκλεξάμενος χάριν. οἶσθα δὴ πάν-
 τως καὶ Συμεῶν ἐκεῖνον, ᾧ τὸ νομοφύλακος προσεγεγένη
 15 ἀξίωμα ἐν τῇ τῶν πραγμάτων ζάλη, ὃς τοῖς Παλαμίταις καὶ
 στόμα καὶ γλῶττα καὶ νόμος ἦν, καὶ στρατηγὸς τῇ παρα-
 νόμῳ φάναι καθίστατο φάλαγγι, ἅτε μᾶλλον ἐλλόγιμος ἢ κατ'
 ἐκεῖνον ὑπάρχων τὸν θάισον. πένης δ' ἄλλως ὧν καὶ λιμῶ
 τὸν βίον στρατηγούμενος, κολακείᾳ τοὺς ἐν δόξῃ μετῆει παν-
 20 τοδαπῇ, βίον πρόφασιν ἐπιτηδεύων καὶ ζωῆς πορισμὸν ἑαυτῷ
 καὶ παισὶ καὶ συζύγῳ καὶ ὄλλῃ φάναι συλλήβδην οἰκίᾳ. καίπερ
 οὖν εἰδὼς ὡς ὀλέθριόν τε καὶ μυσαρὰν τὰ τοῦ Παλαμᾶ κε-
 κλήρωται δόγματα μοῖραν, ὅμως δόξης ἕνεκα καὶ πλούτου

sufficit. tali ratione, ut ab aeterna gloria non exclusi, ita ab aeterna castigatione decentissime remoti essent. inde fieret, ut non modo suam terram integram semper possiderent, verum etiam peregrinam sibi acquirerent, neque a gentilibus unquam in servitutem redigerentur, sed aliarum alio tempore gentium dominationem paulatim nanciscerentur, divina potentia nunquam non proprias possessiones servante et ad ampliorem et maiorem felicitatem ducente.

“Sed ego, carissimum caput, similia quaedam addam, ut dicta confirmem dilucidius, ex permultis rebus, quas brevi ante audiavi et oculis percepi, paucas tua gratia delibans. cognovisti certe Symeonem illum, qui custodis legum munus in rerum turbis nactus Salamis oris et linguae et legis instar erat atque impiae, ut ita dicam cetervae quasi dux constitutus, ut qui totum illud sodalitium prudentia superaret. hic quum alioquin esset egentissimus et fame conflictaretur, adulatione varie circumiit claros viros, ut vitae tolerandae opportunitatem captaret victumque quaereret sibi, liberis, uxori, toti denique familiae. quamvis igitur sciret, in quam pernicioosa atque abominabili conditione versarentur Palamae dogmata, tamen gloriae atque

δὴ τινος προσκαίρου τοῖς Παλαμικοῖς συνευδοκῶν ἦν δόγμασιν,
 ὡς οἶσθα μᾶλλον αὐτός, καὶ μάλα τι λίαν ἠτιώμενά τε καὶ
 f. 122 a. ὑποκείμενα παρεδείκνυ τὰ ἡθῆ. " διὸ καὶ ὧν ἦρα μάλιστα, μάλ-
 λιστα πάντων αὐτὸς ἀπέλαυσε μὲν συνεχῶς, ἐνεπίμπλατο δ'
 οὐδαμῶς. ἀλλ' ἐπεὶ πρὸ βραχέος ἐν ἐσχάταις ἐγεγόνει τοῦ 5
 βίου προαῖς, ἐννέα λοιπὸν ἡμέραις τῆ τε νόσῳ καὶ τοῖς λογισ-
 μοῖς τυραννούμενος ἔκειτο, ὅτε δὴ καὶ μεταξύ πολλάκις οἷον
 ἐνθους ἐν ὠραιοῖς τισὶ καθιστάμενος διαστήμασιν, ὑποπι-
 θυρίζων τε ἐφαίνετο πρὸς ἀέρα, καὶ σφόδρα δῆπου δίκας ὧν
 46 ἐπεπράχει βιαίως ἀπαιτουμένῳ ἐώκει. καὶ μὲν δὴ τὰ τ' ἄλλα 10
 λέγων ἦν, καὶ ὡς ἄκων τῆς αἰρέσεως ἠτιηται ταυτησί. τέλος
 δ' ἑαυτὸν ἀνείληφώς καὶ οἷον ἀναπεπνευκῶς ἐλευθέριον, ὅσα
 τῶν Παλαμικῶν δογμάτων τε καὶ βιβλίων παρὰ τὸν οἶκον
 ἔτυχεν ἔχων, ὅλαις ἐζητήκει προθέσει τῆς ψυχῆς, καὶ εἰλη-
 φῶς εἰς φλόγα παραχορῆμα χερσὶν οἰκείαις καθῆκε προσενεχ- 15
 θέντος πυρός, καὶ τοιαδὶ πεπαρρησιασμένη τῆ γλώττῃ φθεγ-
 γόμενος. "ἐγώ" φησιν "ἐς τὰ κριβὲς εἰδῶς ὀπόσης καὶ οἴας
 γέμει ταυτὶ τὰ βιβλία τῆς ἀσεβείας, ὅμως πῶς μὲν θηρώμε-
 νος δόξαν πῶς δὲ καὶ δεδιῶς τὰς ἀυθεντικὰς ἀπειλάς, καὶ
 ἅμα τὴν σύνοικον παραμυθεῖσθαι πενίαν ἐπιτηδεύων, ἔλαθον 20
 παρὰ πᾶσαν δῆπου πεπραχῶς τὴν ἑμαυτοῦ συνειδησιν, καὶ
 τοῖς οὕτω μοχθηρίας ἔχουσι δόγμασιν ὑποκεκυφῶς. πρὸς
 γοῦν Θεοῦ, τὴν παροῦσαν ἐμὴν ἐξαγόρευσιν οἱ παρόντες ἀκούον-

divitiarum temporariarum causa dogmata Palamica amplexus, ut ipse
 melius scis, oppido subiectos atque serviles prae se tulit mores. quare
 earum rerum, quas maxime appetebat, maxima copia continenter qui-
 dem fruebatur; sed nunquam tamen satiebatur. verum enim vero quum
 nuper extremam ageret vitae animam, morbo atque cogitationibus cru-
 ciatus per novem deinceps dies lecto erat affixus, quibus saepe quasi
 divinitus concitatus singulis fere interpositis horis ad aerem submur-
 murare aliquid videbatur neque aliter se gerebat ac si poenae abs eo
 repeterentur earum rerum, quas audacter perpetrasset. atque quum
 alia dixit tum invitum sese ad hanc haeresin applicuisse. ad extre-
 mum autem sese recipiens et quasi libere respirans Palamica dogmata
 atque libros, quoscunque domi habuit, omni animi affectu conquisivit,
 conquisita in flammam ignis allati suis manibus iniecit, talia fere li-
 bero ore effatus: „quamvis haud ignorarem, quanta atque quali impie-
 tate hi libri scaterent, tamen partim gloriam affectans, partim princi-
 pum comminationes metuens, partim egestatem mecum habitantem le-
 nire studens, contra omnem meam conscientiam agebam et tam im-
 probis dogmatis me subiiciebam. per deum igitur vos, qui adestis

τες, ὑπὲρ τῆς ἐμῆς τῷ θεῷ ταλαιπώρου ψυχῆς συνενῆσθαι προθυμήθητε, δέομαι.” καὶ οὕτω τοῖς τοιούτοις ἀνὴρ ἐκεῖνος συναπέψυξε ῥήμασιν. ὅθεν ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις ἀνὰ πᾶσαν διεσκεδάσθη τὸ πρᾶγμα τὴν πόλιν, καὶ σφόδρα διατεθρύλληται, ἕως καὶ εἰς βασιλικὰς ἰὸν ἀκοὰς σιωπᾶσθαι προστέτακται. καὶ μοι ἐπιεικῶς ἔδοξεν ἰκανὸν εἰς διύρθωσιν τῆς τοῦ Παλαμᾶ δυσσεβείας εἶναι τουτί, εἰ μὴ ἐμποδῶν αἱ τοῦ βασιλέως κατέστησαν ἀπειλαί, ἢ μᾶλλον εἰ ζώσας εἶχον ἐπίσκοποι τὰς ψυχὰς καὶ μὴ τεθνηκυίας τῷ δέει τῆς ἀγροικίας, καὶ ἥκιστα
10 διὰ δόξαν καὶ τρυφήν συνενυδοκεῖν ταῖς ἀρχαῖς ἐβούλοντο τοῦ παρόντος αἰῶνος.

Ἐν μὲν δὴ τοῦτο τοῖς σοῖς ἐκείνοις ἀκόλουθον λόγοις 47
συνεβαλόμην ἔγωγε πρότερον γεγονός· δεύτερον δέ, τὸ ἔθνος τῶν Ῥώσ οἶσθα ὡς πολυανθρωπότατόν τέ ἐστι καὶ τόπον εὐ-
15 δαίμονα λίαν οἰκοῖν. πλοῦτον γὰρ ἐκεῖθεν ἴσχει παντοδαπόν, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, οὐδενὸς ἀχορήγητόν ἐστι τῶν ὅσα πρὸς ἄφθονον χάριν ὄρεᾷ τῶν ἐπιτηδείων. καὶ πρὸς γε νόμοις ὀρθοδοξίας οὐδαμῇ σαλευομένοις ἐπεται κατὰ γε τὸν ἀπλούστερον καὶ ἀπράγμονα τρόπον, ἐξ ὅτου περ αὐτὴν τὰς εὐχὰς
20 ἀνειλήφει. ἔτυχε δ' οὖν κὰν τούτοις τοῖς χρόνοις τὸν ἐπισκοπικὸν ἐκείνοις θρόνον κοσμῶν καὶ τὴν ψυχικὴν τοῦ ἔθνους ἐπιστάσιαν ἀνειλημμένος ἀνὴρ συνετός, “ ὡς οἶσθα, καὶ τῶν θείων f. 422 a.
κανόνων καὶ νόμων ἐξ ἔτι νέου πείραν ἐκ τῆσδε τῆς μεγίστης

meamque confessionem auditis, animae meae calamitosae salutem precari velitis, rogo atque obsecro.” haec locutus homo animam efflavit. inde multos dies res per urbem dispersa omnium rumoribus differebatur, donec ad aures imperatoris perveniret, qui eam silentio opprimi iussit. atque mihi illud perquam idoneum videbatur ad Palamae impietatem corrigendam, nisi imperatoris minae impedimento fuissent aut potius, si episcopi vivos animos, non timore rusticitatis emortuos haberent neque ulla ex parte propter gloriam et luxuriam principibus huius saeculi assentiri vellent.

Hoc unum nuper factum, quod a tuis verbis non abhorret, ego adiunxi; secundum autem hoc est: scis gentem Russorum hominibus copiosissimam esse locosque felicissimos incolere, unde varias divitias habet neque quidquam deest, ut omnia una comprehensione complectar, quod ad largam rerum copiam pertinet. praeterea legibus verae fidei nunquam fluctibus iactatis ratione simpliciore et incuriosa obsequitur, ex quo tempore fidem precibus suis consecuta est. his temporibus igitur episcopalem sedem ornavit atque animos hominum suo imperio direxit vir, ut ipse scis, prudentissimus divinarumque normarum atque legum inde a pueritia in hac maxima urbium cognitione

τῶν πόλεων ἡθροικῶς ἀκριβῆ. καὶ ἵνα συνελὼν εἶπω, τοὺς νέους κἀκείνῳ πεπόμφασι τόμους οἱ τῆς Παλαμικῆς Διασω-
 ται φαρτίας, εἰς τὸν οἰκεῖον τῆς ἑαυτῶν ἀπωλείας κρημνὸν
 ἐκκαλοῦμενοι καὶ αὐτὸν, σφίσι ποιεῖν εἰωθὸς τουτοῖ πρὸς
 ὑπάσας πόλεις καὶ χώρας. ὃ δ' ἀναγνοὺς, καὶ ἰδὼν τῶν 5
 βλασφημιῶν ἐκείνων τὸ σηῆνος καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πολυθείαν
 ἀπασῶν ἐκεῖ προεδρεύουσαν πάνυ δεσποτικῶς, κατὰ γῆς τε
 ἔσφιψεν εὐθύς, καὶ τὰ ὅσα φραζάμενος ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς
 ἀπεπήδησε τάχιστα. καὶ λοιδορίας μάλα μακρὰς γεγραφὼς
 μετὰ τῶν εἰκότων ἐκ τῆς θείας γραφῆς ἐλέγχων καὶ ἀποδεί- 10
 ξεων, ἐπεπόμφει ξύν γε τῷ πατριάρχῃ τοῖς ἐπισκόποις, πολυ-
 θεοῦς τε καὶ ἀθεοῦς τούτους ἀποκαλῶν καὶ σφόδρα ἀναιδεῖς
 τῶν πατριῶν ἀθετητὰς καὶ διώκτας δογματῶν, καὶ ἅμα τοῖς
 προσήκουσιν ἀναθέμασιν ὑποβάλλων.

48 Καὶ τὰ μὲν ἐκ Ῥωσίας γράμματα τοῦτον ἔσχε τὸν τρώ- 15
 πον, καὶ οὕτω τοὺς κακοσχόλους τούτους ἐξήλεγξε μὲν, οὐκ
 ἐμάλαξε δέ. τεθαύμακα δ' ἔγωγε πῶς τᾶλλά γε ἀμαθεῖς ὑπάρ-
 χοντες οὗτοι τοῦτο φρονίμως οἰκονομοῦσι, πρὶν ἐκπυστογ
 φθῆναι γενέσθαι, πάσαις ἀπειλαῖς ἀθθεντικάῃς συστέλλοντες
 καὶ φόβοις, καὶ τάφῳ φάναι σιγῆς ἐν βραχεῖ συγχωννύντες, 20
 οἶμαι, τὸν πονηρὸν οἰκονόμον ἐκεῖνον μιμούμενοι, οὗ τὴν ἐν
 χρήμασι μεμηχανημένην οἰκονομίαν ἐν εὐαγγελίοις ὁ κύριος
 ἐπαινῶν, εἶτα τῷ αἰωνίῳ παραπέμπει πυρί.

accurata imbutus. ut paucis rem comprehendam, huic quoque viro Palamicae sectae sodales novōs Tomos miserunt, in praeceps ipsorum interitus barathrum eum vocaturi, qua quidem ratione in omnes urbes locosque grassari solent. ille vero iis perlectis quum blasphemiarum examen atque Graecum polytheismum superbissime in iis dominantem videret, in terram statim eos abiecit auribusque a nefaria audicione munitis inde quam celerrime se proripuit. magnas vero criminationes cum argumentis atque demonstrationibus ex sacra scriptura petitis conscripsit et patriarchae episcopisque misit, appellavit eos polytheos et atheos impudentissimosque patriorum dogmatum eversores atque persecutores, anathema denique, quod par erat, in eos coniecit.

Atque scriptum ex Russia missum sic se habebat et sic istos, qui in malis rebus tempus terunt, coarguit quidem, attamen non infirmavit. miror autem, quomodo isti, licet alioquin stulti sint, hoc tamen prudenter faciant, ut, priusquam tale quid in vulgus innotescat, comminationibus quibuslibet severis atque terroribus reprimant et veluti silentii sepulcro brevi tempore condant; imitantur, opinor, malum illum dispensatorem, cuius callidam pecuniarum dispensationem dominus in evangeliiis collaudat, collaudatum aeterno igni mandat.

Ἐβουλόμην καὶ τρίτον προσθεῖναι διήγημα, τῶν εἰρη- 49
 μένων οὐχ ἧττον εἰς ἔλεγχον τῆς τῶνδε τῶν ἀνδρῶν ἀσεβείας.
 ἀλλὰ σε πρὸς τὴν ἀκοὴν ἀηδῶς θεώμενος ἔχοντα, τὸν νοῦν
 ἔκ τε ἀκοῆς εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λοιποῦ μεταφέρειν ἔγνωκα
 5 δεῖν, ἵνα τι τῆς σῆς ἀπολαύσαιμι γλώττης, πρὶν τῶν δημίων
 ἐνίους φυλάκων ἐληλυθότας ἐπιταράξαι καὶ διακόψαι τὴν
 ἡσύχιον ὁμιλίαν ἡμῶν ταυτηνὴ καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἡμᾶς δια-
 στήσαι.

Πάνυ καλῶς τε ἐμῆς ἐστοχάσω γνώμης καὶ διανοίας 50
 10 διὰ τῶν ἔξωθεν ἡθῶν, καλὸν Ἀγαθάγγελε. διὸ τὰ τῶν ἄλλων
 εὐφρόνως θεατριζῶν ἐγκλήματα, τὰ καθ' ἑαυτὸν ὄρα καὶ
 γνῶθι σαυτὸν. τοῖς γὰρ κακοῖς ἀρκεῖ τὸ κακοῖς εἶναι, καὶ
 τὴν δίκην ἔχουσιν αὐτόθεν ἀποχωῶσαν. ἄλλως τε καὶ κηλ-
 15 νδας οἰδὰ τινὰς ἐναποματιομένην ἐντεῦθεν τὴν ἀκοὴν, καὶ τι
 νέφος ἀθροίζουσαν τῇ ψυχῇ δυνάμενόν πως ἐπιθολοῦν καὶ
 ἀμβλύνειν μὲν τὸ καθαρόν καὶ ἄυπνον ἐκεῖνο τοῦ νοῦ, ἔξυ-
 πνίζειν δὲ τὸ τῆς ψυχῆς ἐμπαθές. ὅσῳ γὰρ δίσεργόν τε καὶ
 δυσκατόρθωτον πέφυκε τάγαθόν, ἄυπνον τὸν διάβολον ἔχον
 πολέμιον, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὴν τῶν λογισμῶν ἐπιβου-
 20 κόμενον χώραν καὶ μεθαομόζοντα πρὸς τὸ χεῖρον αἰεὶ τὴν
 τῶν χρησιωτέρων ἔξεων ἰδέαν, τοσοῦτω ἡδῆ τῆς κακίας
 ἢ κτησίς ἔχει τὴν πάροδον καὶ οἶον κατὰ προνοῦς φερομένην,
 αἶτε σπερματικὰς τινὰς καὶ οἰκογενεῖς κῆρας ἐχούσης τῆς ἀν-

Vellem equidem tertiam quoque adiungere narrationem, quae non minus quam priores hosce homines impietatis redargueret. attamen quum hunc sermonem moleste te ferre videam, animum iam ab auditione convertendum cognovi ad auditiones, ut fructum aliquem tuae linguae percipiam, priusquam ex custodientibus nos carnificibus quidam aggressi tranquillam familiaritatem turbent atque dirimant et alterum ab altero seiungant.“

„Optime meam sententiam atque consilium ex externis moribus assecutus es, optime Agathangele. quare aliorum crimina bonis verbis in promptu ponens te adspice et temet ipsum cognosce. Improbis enim hominibus iam sufficit, quod sunt improbi et inde satis poenae ferunt. huc accedit, ut maculis quibusdam inde aures adspargantur et nubem quandam colligant, quae animum sordibus inficere puritatem illam atque vigilantiam mentis hebetare, cupiditates excitare possit. ut enim bonum sua natura operosum est ac difficile, quum diabolus vigilantem inimicum habeat, qui die noctuque animum depascit et semper meliores affectus in peius declinat, sic facilem et veluti per pronum praecipitantem aditum improbitas sibi parat, quippe quum

τ. 123 a. θρωπίνης ἐκείνης ψυχῆς ἐν τῇ πρὸς ἡμῶν τὴν σάρκα κοινωνία ταύτης οἴονεϊ κοιμωμένους. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῶν τοιούτων ἀποσχόμενος ἀφηγήσεων, καὶ μάλα τι πλείστας ἔχων δι-
 ἐξιέναι, σιγῇ παρέσχον τὴν γλῶτταν. φέρε τοίνυν τῶν δημο-
 σίων πραγμάτων ἐχόμενος, ὅπου τὸ πρότερον ἵχνος τοῦ λό- 5
 γου σὺ καταλέλοιπας, λέγε κατὰ τὸ συνεχὲς ἡμῶν, ἀναμιμνησ-
 κόμενος τῶν εἰρημῶν ἐκείνης τῆς ἀφηγήσεως, μάλα σοι πρό-
 θυμον ὑπέχειν βεβουλημένοις τὴν ἀκοήν.

51 Εὖ μὲν λέγεις, ὦ φίλη μοι κεφαλῆ, συγγινώσκειν δ' οὖν σε δεῖ, καὶ μὴ πάνν μοι μέμφεσθαι. οὐ γὰρ βουλόμενος 10
 λαιδορεῖν, ἀλλ' ἱστορίας εἶναι καὶ ταυτὶ συμμαχίαν ἡγούμε-
 νος τὴν βελτίστην, ἐγὼ διεξήγειν σοι μήπω πνθέσθαι μηδ'
 ὄθεν οὖν ἐσχηκότι καινότερα ὄντα. μέμνημαι γὰρ σου πολλά-
 κισ εἰπόντος ὅτι καθάπερ ἐν ἀρμονίᾳ πολυμιγέων ἔνωσις γί-
 νεται καὶ δίχα φρονεόντων συμφρονήσεις, καὶ ὥσπερ ὁμοίως 15
 ἐν ταῖς οἰκοδομίαις λίθοι τε καὶ ξύλα καὶ πηλὸς καὶ χάλυξ
 καὶ τοιαύτη τις ἄλλη πολυειδῆς τις συμφόρησις ἔκει πρὸς
 τοῦργον, οὕτω κἀνταῦθα τῇ ἱστορίᾳ πάντων δεῖν τῶν τοιού-
 των· μίαν γὰρ τινα τοῖς μετιοῦσι γίνεσθαι τὴν ὠφέλειαν ἐξ
 ἀμφοῖν, τὰ μὲν ἀγαθὰ μιμουμένοις διὰ τὸν πόθον τῶν ὕμνων, 20
 τὰ δὲ χεῖρω φυλαιτομένοις διὰ τὴν πρὸς τὰς λαιδορίας ἀπέχ-
 θειαν.

52 Ἀλλὰ μετιτέον ἡμῶν ἐστὶ λοιπὸν ἐς Ἰρκανὸν τὸν τῶν

animus humanus ingenitas quasdam atque insitas habeat pestes, quae in coniunctione eius cum carne quasi dormiunt. quare ego tales narra-
 rationes, quamquam eiusmodi permultas referre possum, silentio prae-
 terii. agendum ad publicas res reversus, ubi superioris vestigium
 narrationis reliquisti, inde continenter ordinis memor nobis res ex-
 ponas lubentissime tibi audientiam praebentibus.

„Bene dixisti, carissimum mihi caput, veniam mihi dare neque me vituperare debes; nam non ut calumniarer, sed illud quoque pul-
 cherrimum historiae adiumentum esse arbitratus, haec tibi enarrabam
 recentiora, quae tu nullo pacto aliunde audire potueris. memini au-
 tem te saepe dicere, ut in harmonia variarum rerum coniunctio atque
 inter se discordantium concordia esset et ut simili ratione in aedi-
 ficiis lapidum, lignorum, luti, calcis, aliarum eiusmodi rerum multiformis
 conglutinatio ad opus afferretur, sic etiam historiae talibus opus
 esse. unam enim quandam utilitatem ad legentes ex ambobus redun-
 dare, ut bona imitarentur ob cupiditatem laudationum, mala caverent
 ob odium ignominiarum.

Sed iam nobis est redeundum ad Hyrcanum, Bithynorum barba-

Βιθυνῶν ἡγεμόνα βαρβάρων· ἐκεῖ γὰρ ἡμῖν ὁ τῆς ἀφρηγή-
 σεως ἐκείνης εἰρμὸς καταλέλειπται. τὰ γὰρ κατὰ τῶν πρέσ-
 βειων ἔμπροσθεν αὐτοῦ πυθομένῳ ἐκείνῳ ἤμισι' ἀποχρη-
 ναι ἔδοξε ἕως τῆς ἀπειλῆς ἐστήξαι τὰ τῆς ἀμύνης, ἀλλὰ
 5 σατραπικὰς μὲν προὔπεμπε τὰς ἀπειλὰς καὶ μάλα ἀτόπους,
 βαρβαρικώτερα δὲ καὶ μάλα ἀτοπώτερα ταῖς ἀπειλαῖς προσ-
 ετίθει τὰ πράγματα. καὶ μὲν δὴ τῶν μὲν νείων προσετα-
 χὼς τὸν πρῶτον δι' Ἑλλησπόντου κατὰ τῶν ἐπὶ Θράκης Ῥω-
 μαϊκῶν περαιοῦσθαι χωρίων, αὐτὸς ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων τῆς
 10 Βιθυνίας πόλεων κατῆει, πολλὴν ἐπαγόμενος λόγχην ἐπὶ τὰ
 τῆς Χαλκηδονίας ἰππήλατα γῆς, παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ὅπη τη-
 νικαῦτα καὶ τὸν Γεννουτικὸν συνέβαιεν ἴστασθαι σιόλον δι'
 οὓς ἔφθηνεν τρόπους εἰπόντες. κακεῖθεν ὡς ἀπὸ δίφρου δεσ-
 ποτικῆς τοὺς τε πρέσβεις μετὰ τῶν χρημάτων ἀπῆει, καὶ
 15 ἀπειλὰς τῶν προτέρων μεῖζους πολλῶν προσετίθει, ἀντίκα
 μάλα κατὰ τῆς Βυζαντίων πόλεως διαπεραιοῦσθαι ὑπισχνού-
 μενος, εἰ μὴ λάβοι μετὰ πάνυ μακροῦ τοῦ ὑπερβάλλοντος
 ἄπαντα. τοὺς μὲν δὴ οὖν ζῶντας τῶν πρέσβειων, καὶ ὅσα τῶν
 χρημάτων ἀνερευνώμενα ἔσυνελέγετο πρὸς τῶν διανεμαμέ-
 20 νων, . . . ὁ βάρβαρος αἰεὶ τὰ λείποντα σφοδρῶς τε καὶ λίαν
 ὑπερηφανῶς ἠένεκειτο ἀπαιτῶν, καὶ αἰεὶ λαμβάνων αἰεὶ ζη- f. 123 b.
 τῶν ἦν, τὰ ψευδῆ προσετίθει καὶ προφασίζόμενος. τέλος δὲ 53
 στρατιὰν ἑτέραν τῶν νείων τὸν δεύτερον εἰληφότα διαπεραι-
 οῦσθαι προσέειπε τὸν τοῦ Πόντου ἀντίκα διὰ Γεννουτικῶν

20 . . .] κομισάμενος?

rorum principem; in eo enim nostrae narrationis ordo substitit. qui
 quum cognovisset, quid legati passi essent, haudquaquam ultionem
 minis tantum contentam esse debere arbitratus non solum satrapae
 ritu minas admodum insolentes iactavit, verum etiam facta adiecit
 immaniora et insolentiora. filio enim maximo natu imperavit, ut Hel-
 lesponto traiecto ad locos Romanos in Thracia situs appelleret;
 ipse autem ex superioribus Bithyniae urbibus magno cum exercitu in
 plana loca Chalcedoniae descendit secundum oram, ubi tum etiam clas-
 sis Genuensium constituta erat et causis supra expositis. inde veluti
 ex solio tyrannico legatos cum opibus reposcit minasque addit prio-
 ribus multo vehementiores, se nimirum protinus ad urbem Byzantio-
 rum traiecturum esse, nisi omnia magno cumulo aucta reddantur.
 quamquam vero legatos, qui quidem adhuc in vivis essent atque res,
 quae ab iis, qui eas inter se diviserant, requisitae colligi possent,
 recepit barbarus, vehementissime tamen ac superbissime, quae dee-
 rant, usque repetebat et, quo plus accepit, eo plus poscebat, menda-
 ciis additis atque praetextis. ad extremum filium secundum cum al-

νεῶν, καὶ ξυμμῖξαι κατὰ Θράκην τὰδελφῶ, ὡς ὁμοῦ γενομέ-
 νων τῶν στρατευμάτων ἀμφοῖν τά τε πρὸ ποδῶν πάντα δηῶ-
 σαι, καὶ ἅμα ἐξ ἐφόδου καὶ ἐς τὴν Μυσῶν ἐσβαλεῖν χώραν.
 ὃ δὴ τάχιστα πρόσταγμα πεπραχότες ἐκεῖνοι, ἡμερῶν μεταξὺ
 μικρῶν ἐπανήσαν ὑπὲρ ἀριθμὸν ἐλαύνοντες, οὐ Μυσῶν 5
 λείαν μόνον, ἀλλὰ τὴν πλείω Ῥωμαϊκὴν, μᾶλλον δ' εἰ χορὴ
 τάληθές εἰπεῖν, τὴν πᾶσαν Ῥωμαϊκὴν· ἀποικοὶ γὰρ ἀκέεινοι
 Ῥωμαίων ὑπῆρχον, διὰ πενίαν πρὸ ἐτῶν οὐ μάλα μακρῶν
 ἐκεῖ μετοικήσαντες. διὰ γὰρ τὸ καὶ τὰς ἐκεῖ πόλεις εἶναι τῶν πρὶν
 βεβασιλευκότων Παλαιολόγων οἰκοδομᾶς καὶ ὄρια τῆς τότε 10
 Ῥωμαίων ἡγεμονίας, ἔπειτα Μυσοῖς τισὶν ἡλωκυίας ὑπέειπεν
 ἀρτίως, συμβαίνει καὶ κύκλῳ περὶ αὐτὰς τοὺς ἐντεῦθεν ἐκεῖ
 διὰ πενίαν ἐκόντας, ὡς εἴρηται, μεθισταμένους ἐκ τοῦ σύγγενος
 54 αὐτόθι κληροῦσθαι τὴν δίαίταν. ἄρτι τοίνυν μέχρι μὲν ἐς
 τὰσδε τὰς πόλεις τῆς βαρβαρικῆς γενομένης ἐφόδου, περαι- 15
 τέρω δ' οὐ δυνηθείσης διὰ τὴν τῶν τῆς γῆς ἐκείνης ἀρχόντων
 πρόνοιαν, πάντας συνεπεπτώκει Ῥωμαίους μὲν εἶναι τοὺς
 ἀπαχθέντας ἐκεῖθεν, Μυσοὺς δ' ὀνομαζέσθαι διὰ τὸ Μυσοῖς
 ἐκ πολλοῦ καὶ αὐτοὺς ὑπηκόους γενέσθαι. τὴν μέντοι λείαν
 εἰς Ἀσίαν οἱ βάρβαροι πέμψαντες πᾶσαν ἐκείνην, οὐ πρότε- 20
 ρον αὐτοῖ τε ἐντεῦθεν ἀπαλλάττειν ἤθελον, πρὶν ταῖς ἐν
 Χερρονήσῳ πόλεσιν ἐπιθεῖναι φόρους, καὶ τοὺς μὲν ἤδη λα-
 βεῖν, τοὺς δ' ἐτήσιον ἀναγκάσαι σφίσι δίδόναι συνθέσθαι

tero exercitu Ponti fauces transvectum cum fratre in Thracia sese
 coniungere iussit, ut in unum locum coactis copiis obvia quaeque va-
 starent et incursione Mysorum quoque terram infestarent. iussa illi
 quam celerrime executi paucis diebus recessere, innumerabili non so-
 lum e Mysis, sed maxime e Romanis vel potius, si verum dicendum
 est, cuncta praeda e Romanis facta. quia enim urbes illic sitae Pa-
 laeologorum pridem imperantium sedes erant atque imperii Romani
 tunc fines, deinde captae Mysis se summisere, usu venit, ut circum-
 circa eas ii, qui hinc eo, ut dictum est, ultro ob egestatem trans-
 migrarunt, in locis vicinis vitam degant. quum igitur impetus barba-
 rorum modo usque ad hasce urbes extenderetur, amplius autem ob
 providentiam principum huius terrae progredi non posset, factum est,
 ut, qui inde abducerentur, omnes Romani essent, Mysi autem appel-
 larentur propterea quod multum temporis Mysis subiecti erant. praeda
 omni in Asiam transportata barbari non ante inde recedere volebant,
 quam urbibus in Chersoneso sitis tributa imponerent caque partim
 statim acciperent, partim in singulos annos sibi daturos promittere
 eos cogent, ut etiam Thraciae despotis iam imposuerunt. sed a bar-

δασμόν, ὡς καὶ Θράκης ἤδη καταστᾶσι δεσπόταις. ἀλλὰ πρὸς μὲν βαρβάρων τοιοῦτος ἐπιπολαίως ἄρτι διέσπαρται λόγος ὡσπερ προαναφώνησις καὶ προμάντευμα, οὐπω μέντοι τὸ κῦρος ἔσχεν, οὐ μάλᾳ τι ἐθελόντων ἐκόντων συνθέσθαι Ῥωμαίων. διὸ οὐδ' αὐτοῖς γε ἀπαλλάττειν ἐκείθεν γεγένηται πρὸς βουλήσεως, ἀλλ' ἐκάθηντο ἀναπόσπαστα δηρῶντες ἕπασαν Θράκην νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν αἰεί.

baris talis sermo modo leviter sparsus tanquam praedictio et praesagium quoddam nondum ad effectum adductus est, quum Romani ultro cum iis rem componere haudquaquam in animum inducere velint. quare et ipsi inde recedere nolunt, sed illic assidue totam Thraciam noctu diuque vastant.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ ΚΖ.

- f. 123 b. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, κἀνταῦθα τῆς διηγῆσεως ἤκοντος τοῦ Ἀγαθαγγέλου, φροντίδες ἕτεραί μοι τὸ λογιζόμενον ἀνθέλκουσαι τῆς ψυχῆς ἀπασχόλησαν οὐ μάλα τι ἀγεννεῖς· 5 τὰς γὰρ τοι πολλαχόθεν ἐμοὶ τῶν νοσημάτων ἄλλοτ' ἄλλας παρεισρυνείσας κῆρας καὶ τύχας ἐς πάνυ τι μοχθηρὰν συμμαχίαν τῶν τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνων ἰούσας ὀρῶντι διὰ τε τὸ τῆς καθείρξεως ἐπιεικῶς ἰταμὸν ὁμοῦ καὶ παντάπασιν ἀπαράκλητον, καὶ ἅμα τὸ τῆς ἐλευθερίας ἢ μικρᾶς γοῦν τινὸς 10 ἀνέσεως δύσελπι (τὸ γὰρ θηριῶδες οὐτ' ἔληγε τῶν διωκτῶν οὐδαμῆ καὶ πρὸς γε πλείω τὴν τοῦ αὖξιν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ὀλκὴν ἀνηρεῖτο), δέος ἐμοὶ τῶν πάνυ μεγίστων περιεχύσθαι ξυνέβαινεν, ἀναπολοῦντι μὴ ὄν αὐτοὶ καθ' ἡμῶν αἰεὶ μηχανῶνται θάνατον ἐπιγένηται, πρὶν ἡμᾶς αἰσθῆσθαι, 15
- f. 124 a. "καθάπερ ἐκ λόχου ληστῆς. ἤδη τοιγαροῦν τῆς τότε νυκτὸς

5. Ὅτι δολοφονίαν ὑποπτεύσας ὁ Γρηγορᾶς ἐτοιμάζεται πρὸς θάνατον *margo codicis*.

NICEPHORI GREGORAE HISTORIAE ROMANAE
LIBER XXVII.

Quae quum ita se haberent, quumque huc narrationem Agathan-
gelus perduxisset, curae aliae et hae quidem non mediocres mentem
perturbabant. etenim multas ac varias ex aegritudine miseras et
sollicitudines obrepere simul et in graves capitis cruciatus coire sen-
tiebam; et quum custodia plena esset immanitatis neque ullum om-
nino admitteret solatium, etiam omnis spes libertatis vel ad exiguum
temporis spatium recuperandae evanisset, siquidem persecutorum fu-
ror nondum deferbuerat, sed potius plures noctu diuque in vincula

περὶ τρίτην γενομένης φυλακῆν, ἐν ᾗ τῆς ὥρας ἕκασταχόθεν οἱ [τῶν φροντιστηρίων ἀνθαμιλλώμενοι κώδωνες, καὶ συχνὰ τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς θορυβοῦντες ἀέρα, τοὺς τὸν μονῆρη βίον ἀνηρημένους ἐς τοὺς κοινούς τε ἀθροίζουσι ὕμνους καὶ τὰς
 5 γε πρὸς θεὸν κατὰ τὸ σφίσι εἰωθὸς αἰεὶ δοξολογίας, τὸν Ἀγαθάγγελον αὖθις ἀποφρητὶ διὰ τῆς θυρίδος ἔγωγε ἐνεχείρου
 10 προπέμπειν, καθάπερ Νῶε πάλαι φασὶν ἐκεῖνον ἐκ κιβωτοῦ τὴν περιστερὰν, μαθεῖν εἰ ὁ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας λωφᾶν ἐπεχείρει κατακλυσμός· εἰ δ' οὖν, δύο ταυτὶ τουτῷ
 15 προσανατίθεσθαι τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐδόκει μοι, πρῶτον μὲν προσιόντα τῷ δεῖνι τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν καὶ συνήθων ἐμοὶ κομίζειν ἐκεῖθεν μερίδα τῆς θείας σαρκὸς τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν καὶ ἅμα ἀντιδώρον τεμάχια πλείω. ἂ γὰρ ἔχειν ἐμοὶ περιῆν, ἐκ πολλοῦ δεδαπανῆσθαι συμπέτωκε·
 20 καὶ νῦν ἐπεὶ μοι, καθάπερ κηρίον μέλιται, πανταχόθεν τοῖς τοῦμοῦ θανάτου δημιουργοῖς κραταιότερον ἐπιτίθεσθαι δέδοκται, ἀναγκαῖον, εἰ πέρ ποτε, νῦν μάλιστα δέδοκται καί μοι προσεχέστερον ἀνθοπλίξασθαι καὶ ταῦτα δὴ πρὸς ἀγιασμόν καὶ μετάληψιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἔχειν, ἀντ' ἄλλης εἰπεῖν
 25 ἀκροπόλεως καὶ κράνους καὶ τόξων καὶ θώρακος. πρῶτον μὲν οὖν δὴ τοῦτο προσανεθέμην Ἀγαθαγγέλω, δεῦτερον δὲ τῶν φίλων ἐκάστοις ἰδίᾳ καὶ ἡσυχῇ προσιόντ' ἀξιοῦν τῆς ἐμῆς ὑπερέχουσαι ταλαιπώρου ψυχῆς· οὐ γάρ, οἴμαι γε,

rapiebantur, accidit, ut ob res gravissimas metu afficerer. id enim mente agitabam, ne mors quam mihi machinabantur subito nec opinato me comprimeret tanquam latro ex insidiis. Itaque tertia iam vigilia, quo tempore undique cellarum tintinnabula sonantia et super caput aera continuo crepantia, monachos ad hymnos coniunctim decantandos et consuetam dei celebrationem convocant, Agathangelum rursus silentio fores emittere conatus sum; quemadmodum Noham dicunt e navi emisisse columbam; ut, num dei ecclesiae eluvio intermittere coepisset, videret. et haec duo vel maxime necessaria ei commisi. primum ut ab uno e viris sanctis mihique coniunctis particulam divini carnis salvatoris Christi et dei nostri, simulque panis consecrati plura frustra mihi expeteret. quae enim domi habebam, ea saepius edendo consumta erant. iam vero quoniam sicut apes ceram, insidiatoribus tradere me fortiolem necesse erat, animum ad constantiam colligere studebam; idque ut sanctificatione sanctaque communionem loco arcis propugnaculorum, galeae, pilorum, thoracis efficere possem cupiebam. haec igitur primum Agathangelo commisi. deinde, ut singulos quoque amicos privatim et silentio adiret et hortaretur, propter me mi-

ἔφασκον ἔτι με ζῶντα θεάσασθαι σφᾶς· θεύσονται δ' ἴσως ἔξαιφνης συρόμενον τὸν ἐμὸν τοῖς διώκταις νεκρὸν καὶ βρωμακυσί καὶ ὀρνέοις τῆς πόλεως ἔξω ῥιπτόμενον· τοῦτο γὰρ ἐκ πάνυ πολλοῦ κεκύρωται τε καὶ ὠρίσται σφίσι, πρᾶγμα, εἰ καὶ μὴ τὸν ἴσον τρόπον, ἀλλ' οὖν εὐκταιότατον μάλα γε ἕκα-5 τέροις ὄν, ἐμοὶ μὲν ὡς ἐλπίδων ἀρχὴ στεφανηφορουσῶν ταυτὰ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἠγωνισμένοις πάλαι ἐκείνοις ὑφισταμένω, σφίσι δ' ὡς πέρας τῶν ἐφ' ἡμᾶς ἐκείνων καὶ δρόμων καὶ μόχθων, τὰς ἐμὰς διηνεκῶς δεδιόσι γραφάς.

3 Πρὸς ταυτὰ περιαλγῆς τε καὶ ἔνδακρυς Ἀγαθάγγελος 10 γυγονῶς ἐφ' ἱκανὸν σεσιώπηκέ τε καὶ ἐκεκύφει· εἰτ' ἀνεγκῶν καὶ τὴν ἡμετέραν τέως ἀπαλλαγὴν ὑπερθέμενος, εἰ ἔξειή μὴ τοῦ τὰ θεῖα ἱεροουργοῦντος μυστήριου παροντος χειρὶν ἰδίαις ὄντινοῦν μεταλαμβάνειν ἤρειτο. ἀκηκῶς δ' ὡς Βασι-15 λείω τῷ θεῷ καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ὀλίγοις τουτὶ συγκεχώρηται τῶν ἁγίων, ἅτε καὶ τοῖς ἐν γε ταῖς ἐρήμοις ἄμικτον πάλαι βίον ἀσκούσι ποιεῖν εἰωθός, καὶ ὅσοι ἐν τοῖς τῶν διωγμῶν καιροῖς ἑαυτοὺς ὄρεσί τε καὶ σπηλαίοις ἄλλοι ἄλλοις συνέκρυ- f. 124 b. πτον, ἡ πέπεισταί τε ῥᾶστα καὶ δεύτερον ἠρώτα τουτί, εἰ ἔξειή δηλαδὴ τῶν ἑτεροδόξων ἐνίοις συνεύχεσθαι καὶ βίας 20 ἐπειγούσης πρὸς τῶν τοιοούτων ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ τῶν θείων

serum precibus deum invocarent. neque enim credo, dicebam, eos iam vivum me reperturos esse. repente fortasse corpus meum a persecutoribus dilaceratum canibus avibusque sub urbis moeniis obiectum offendent. nam haec iam ex longo tempore persecutores apud animum constituerunt, etsi non in hunc modum, tamen ut ita fiant vehementer exoptant. et mihi quidem haec tanquam prima laborum palma videntur, quibus dignus habear, qui rei christianae propugnatoribus adnumerer; illis autem haec finem facient molestarum contentionum et laborum, quos continuo metu scriptorum meorum coacti sunt ut suscipiant.

Haec quum dixissem Agathangelus animo tristi et oculis lacrimantibus aliquamdiu tacuit et oculos in humum defixit. deinde se erexit et libertatis meae spem novam amplexus, num absente sacerdote, qui sacra mysteria faceret, cuilibet licitum esset ipsius manibus dominicum corpus et sanguinem participare, ex me quaesivit. sed quum id audisset sancto Basilio aliisque multis sanctis viris concessum fuisse, itemque qui vitam solitariam egissent vel qui persecutionum temporibus in montes et speluncas confugissent, id facere consuesse, facile sibi persuasit. deinde ex me quaesivit, num licitum esset palam cum infidelibus quibusdam instituere preces et vi urgente interdum cum iis mysteria agere unaque celebrationes. at ego sta-

μετέχειν μυστηρίων, ὁμοίως κἀνταῦθα κἀκεῖ τῶν αὐτῶν λε-
 γομένων εὐχῶν. ἐγὼ δὲ τὸν θεῖον εὐθὺς παρήγαγον ἐκ Δα-
 μασκοῦ Ἰωάννην αὐτῷ, φυλάττεσθαι παραινούντα μήτε λαμ-
 βάνειν αἰρετικῶν μεταλήψιν μήτε δίδόναι· μή δότε γὰρ τὰ
 5 ἅγια τοῖς κυσίν, ὁ κύριος ἔφησε, μηδὲ ρίπτετε τοὺς μαργα-
 ρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων, ἵνα μὴ μέτοχοι τῆς κα-
 κοδοξίας καὶ τῆς αὐτῶν γενώμεθα κατακρίσεως· εἰ γὰρ ἔνω-
 σίς ἐστὶ πρὸς Χριστὸν, καὶ πρὸς ἀλλήλους πάντως· καὶ πᾶ-
 σιν τοῖς ἡμῖν συμμεταλαμβάνουσι κατὰ προαίρεσιν ἐνούμεθα,
 10 καὶ πάντες ἐν σῶμα ἑσμέν, ὅτι ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μεταλαμ-
 βάνομεν, ὡς ὁ θεὸς ἀπόστολος ἔφησε. τῆς οὖν προαιρέσεως
 ἐνταυθοῦ μαχομένης καὶ ἀλλήλων ἡμᾶς διυστώσης τῆς τῶν
 δογματῶν ἕνεκα καινοτομίας, πῶς ἂν μίαν σχοίημεν τὸν Χρι-
 στὸν κεφαλὴν, ἢ πῶς ἂν ἀλλήλοις συνενυξαίμεθα; τίς γάρ, 4
 15 φησί, μερὶς πιστῶ μετα ἀπίστου; ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς
 σκότος; ἢ τίς συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαν; ἀκούεις δὲ
 καὶ τοῦ θεοῦ διὰ τῆς προφητικῆς φθεγγομένου γλώττης, ὡς
 ἐὰν προφέρῃ μοι σεμίδαλιν, μῦταιον· θυμίαμα βδέλυγμα
 ἔσται μοι· τῷ γὰρ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ θεὸς “ἵνα τί σὺ ἐκ-
 20 διηγῇ τὰ δικαιώματά μου καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην
 μου διὰ στόματός σου;” οὐ γὰρ τὰ γινόμενα χρῆ σκοπεῖν
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων ἐπιζητεῖν, ὃ χρυ-
 σορρήμων ἔφησεν Ἰωάννης. τὸ μὲν γὰρ κατὰ γνώμην γινό-

2. τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐκ τοῦ περὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων τοῦ
 κυρίου. 3. μυστηρίων κέφ. κγ'. 17. Ἡσαΐου. 18. ψαλ. μθ'.
 23. Χρυσοσίμου ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαίων δευτέρου λόγου.

tim Ioannis Damasceni memoriam ei revocavi, qui monet: „ne nos
 haereticorum mysteria celebremus neve iis ad nostra aditum patefa-
 ciamus. nolite sanctum dare canibus, dicit dominus, neque mittatis
 margaritas vestras ante porcos. ut ne imbuamur pravīs istorum opi-
 nionibus neve cum iis condemnemur. ubi enim communio est nobis
 cum Iesu Christo etiam inter nos communio constat; et cum omnibus
 quidem qui nobiscum sanctam coenam participant in fide coniuncti
 sumus, et nos omnes unum corpus efficimus. quod uno illo pane
 vescimur, ut sanctus apostulus dicit.“ quid igitur, si in fide disside-
 mus, nosque dogmatum diversitas distrahit, num unum deum Christum
 habemus aut eadem cum iis sacrificia agimus? „quae enim commu-
 nia sunt fideli cum infideli, luci cum tenebris, Christo cum Beliare?
 audi quae deus dicit ore prophetae: „frustra mihi offeretis similagi-
 nem; thuribulum a me repudiabitur.“ sic increpat deus impium. quid
 meam iustitiam? quid divinos libros in ore tuo habes? neque solum

μενον τοῦ Θεοῦ, κὰν φαῦλον εἶναι δοκῆ, πάντων ἐστὶν ἄρι-
 στον· τὸ δὲ παρὰ γνώμην καὶ μὴ δοκοῦν ἐκείνω, κὰν ἄρι-
 στον εἶναι νομίζεται, πάντων ἐστὶ φαυλότατον καὶ παρανο-
 μώτατον. κὰν φονεύσῃ τις κατὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ, φιλαν-
 θρωπίας πάσης βελτίων ὁ φόνος· κὰν φείσῃται τις παρὰ 5
 τὸ δοκοῦν ἐκείνω, φόνου παντὸς ἀνοσιωτέρα γένοιτ' ἂν ἢ
 φειδώ. οὐ γὰρ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων ἀλλ' αἱ τοῦ Θεοῦ
 ψῆφοι καλὰ καὶ φαῦλα ταῦτ' εἶναι ποιοῦσιν. ὥσπερ δ' ἐκ-
 εῖνους, φησὶν, ἐγκαλοῦμεν ὅτι παρανομοῦσιν, οὕτω καὶ πολλῶ
 μᾶλλον ὑμῖν ὅτι τοῖς παρανομοῦσι συνέρχεσθε. καὶ οὐχὶ 10
 τοῖς συντρέχουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς κυρίοις μὲν οὕσι κω-
 λῦσαι, μὴ βουλομένοις δέ. εἰ γὰρ εἰς θέατρον οὐκ ἐπιτρέ-
 πομεν ἀπελθεῖν, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ συναγωγῆς τοῦτο χρῆ
 ποιεῖν· μείζων γὰρ παρανομία ἐκείνης αὐτῆ, ὅτι ἐκεῖ μὲν
 5 ἁμαρτία τὸ γινόμενον, ἐνταῦθα δ' ἀσέβεια." ὁρᾷς ὡς καὶ τὸ 15
 χρηστόν ἐνίοτε δόξαν εἶναι κακὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦδε ἀν-
 δρὸς ἀπεδείχθη, καὶ ὅσῃ ἐντεῦθεν ἐκεῖνος τὴν ἐπιτίμησιν
 τῆ τῶν ἑτεροδόξων κοινωνία προσάπτει; ἂ γὰρ τις δεσπότου
 f. 125 a. προστάτιοντος δρᾶν ἤκιστα δρᾶ, τούτων τιμωρίαν " τίνν-
 σιν εἰκότως αὐτὸς ὁ μὴ δρῶν, καὶ εἰ μὴ κακὸν ἀπαντῶν τὸ 20
 πέρας· καὶ τούναντίον αὐθις· οὐ γὰρ τοῖς τῶν δρωμένων
 πέρασιν εἰκὸς ἀκολουθεῖν τὴν τοῦ κρίνοντος ἀπόφασιν, ἀλλ'

quae in oculis sunt respicere nos oportet, sed etiam rationes inqui-
 rere quae his subiectae sint. sic dicit aureus scriptor Ioannes. nam
 quaecunque secundum dei fiunt voluntatem, licet nobis prava videan-
 tur tamen sunt optima. quae vero contra dei fiunt voluntatem etiamsi
 optima habentur, omnium pessima sunt et pravissima. itaque si quis
 deo iubente quempiam trucidet, id melius est quam si eum amore pro-
 sequatur; et si quis parcat cuiquam deo vetante, id peius est quam
 si eundem perpetret. neque enim species bonaene sint res an pra-
 vae, sed quae in iis dei voluntas appareat, indicat. ut vero nos istos
 quod doctrinam laedunt ita vel multo magis increpamus vos, quod
 cum infidelibus societatem facitis. neque tamen eos tantum qui so-
 cietatem faciunt increpamus sed etiam quos prohibere posse quidem
 scimus, nec vero velle; et si frequentare theatrum vetamus, id multo
 magis nos oportet vetemus, quod ad synagogam attinet. nam huius
 impietas maior conspicitur. nempe illic quae aguntur improba sunt,
 hic autem vere impia. vides igitur quemadmodum quae iusta non-
 nunquam videantur vir ille sanctissimus prava esse dicat, et quan-
 topere hic eos increpet qui cum infidelibus faciant. itaque si quis
 domini voluntatem non exegerit hanc ob causam poenas dabit sive
 nihil illinc mali exierit sive contrarium acciderit. nam non qualis

εἰ τοῖς δεσποτικοῖς ὁ δρῶν ἠκολούθησε δόγμασι. δεσποται
 δ' ἂν εἶεν ἡγεμόνων μὲν καὶ ἀρχόντων νόμοι καὶ στάθμαι
 κανόνων, ὑπηκόων δὲ καὶ συρφετώδους πλήθους ἡγεμόνες καὶ
 ἀρχοντες, ὡς ἐκ πηγῆς τῶν νόμων ἔχειν τὸ κρίνειν ὀρθῶς
 5 ὀφειλόντες. πολλὰ μὲν οὖν τῶν δρωμένων καθ' ἑαυτὰ θεω-
 ρούμενα λέληθε τὴν τῆς κρίσεως κλέπτοντα βύσανον καὶ πρὸς
 αἰθερίου ἐξαίφνης ἐν οὐκ εἰδόσιν ἀνέδραμεν ὕμνους, προ-
 σειληφότα δὲ καὶ τὴν μεθ' ἧς γεγένηται πρόφασιν μυρίων
 ἀρῶν ὑπεύθυνα ἀποπέφανται. ἀλλὰ προσθεῖόν μοι τουτουὶ
 10 τοῦ θεοῦ ἀνδρὸς καὶ τὰ τουτοῖς ἀκόλουθα. "τί ποιεῖς", φη-
 σὶν, "ἄνθρωπε; παρεβάθη νόμος, καὶ οὐκ ἐπιτιμᾶς, οὐδὲ γίνῃ
 χαλεπὸς τιμωρὸς τῶν τοῦ θεοῦ νόμων, ἀλλὰ κοινωνεῖς; καὶ
 ποίαν σχοίης ἂν συγγνώμην; μὴ γὰρ ὁ θεὸς ἐκδίκων χρῆζει;
 μὴ γὰρ βοηθούτων δεῖται; ἀλλ' ὑπηρέτην αὐτοῦ γενέσθαι
 15 σε βούλεται, ἵνα κἀντεῦθεν τὸ φιλόδοξον δείξης." καὶ ὁ μέ-
 γας δ' ὁμοίως φησὶν Ἀθανάσιος ὡς οὐ μόνον τὸ μὴ θῦσαι
 λίβανον δείκνυσι μάρτυρας ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ τὴν πίσιν ἀρνή-
 σασθαι· καὶ οὐχ οἱ κλίναντες εἰς εἰδῶλα μόνον κατεκρίθη-
 σαν ὡς ἀλλότριοι, ἀλλὰ καὶ οἱ προδεδωκότες τὴν ἀλήθειαν.
 20 Ἀβραὰμ γὰρ ὁ πατριάρχης οὐκ ἀναιρεθεὶς ἐστεφανώθη, ἀλλ'
 ὅτι πιστὸς γέγονε τῷ θεῷ· οἱ τε ἄλλοι ἅγιοι πατέρες καὶ οἱ
 σὺν αὐτοῖς, περὶ ὧν ἀπάντων ὁ Παῦλος φησὶν ἐπιλείπειν

10. χρυσοστόμου ἐκ τῆς ἐρμηνείας τοῦ μ' ψαλμοῦ. 16. ἐκ τῆς
 ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς.

rerum eventus sit dominus iudicat, sed num voluntas sua exacta sit.
 haec autem domini voluntas leges et instituta sunt imperatoribus et
 principibus; civibus et plebi imperatores et principes, ita ut qui vo-
 cati sint iudices fonte utantur legibus. et multa quidem sunt facinora
 quae dum per se spectentur examina iudicum facile decipiant, etiam
 laudibus in coelum efferantur ab imperitis; simulatque autem quae iis
 subfuerint rationes cognitae sint, illico mille execrationibus obruan-
 tur. sed revertar ad verba viri illius sanctissimi. „homo, dicit,
 quid agis? leges violatae sunt. tune iudex exstiturus es? an viola-
 torum socius quam severus legum divinarum ultor esse malis? sed
 quae tibi erit venia? nimirum ultoribus deus non eget neque nostro
 auxilio. sed suum te vult esse ministrum, eo ut pietatem declares.
 etiam magnus ille Athanasius non eos tantum qui ture facere recusent
 martyras esse dicit, sed etiam qui doctrinam suam negare nolint. ne-
 que ii tantum qui idola adorati sunt, sunt infideles, sed etiam qui pro-
 dederunt doctrinae veritatem. nam patriarcha Abraam non qui mor-
 tuus sit pro deo sed qui fidelis fuerit palmam accepit. etiam sancti
 patres et alii quos omnes commemorandi St. Paulus dicit tempus sibi

τὸν χρόνον αὐτὸν διηγούμενον, οὐχ αἵματος ἐκχυθέντος ἐτελειώθησαν ἀλλὰ διὰ πίστεως, καὶ μέχρι νῦν θαυμάζονται, ὅτι καὶ θάνατον ὑπομένειν ἦσαν ἔτοιμοι διὰ τὴν ἐς θεὸν εἰσέβειαν." ὁρᾷς ὡς ἐν τοῖς μικροῖς μᾶλλον τὰ μέγιστα δέκνυται τῶν καλῶν, καὶ μάλα μᾶλλον ἐν τοῖς μάλιστα' ἐλαχίστοις ἐνίοτε ἢ τοῖς μεγίστοις; ὡς γὰρ ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίμασι καὶ ὁ μικρόν τι παραχαράττων ὄλον ἀχρεῖον ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ τῶν θείων κανόνων τουλάχιστον ἀνατρεπόμενον περιορῶν τῷ παντὶ λυμαίνεται.

6 Εἰ δὲ καὶ τῶν ἱερῶν ἔξω περιβόλων ὠθούμενοι καὶ 10 πρὸς ἔκφυλα μὲν ἐντεῦθεν φιλανθρωπότερα δ' οὖν τῶν ὁμοφύλων γένη φυγάδες ἐνιοὶ τῶν εὐσεβούντων γινόμενοι ἐκεῖθεν τὰς οἰκείας εὐχὰς ἀναφέρουσι τῷ θεῷ, καινὸν οὐδέν· πολλοὶ γὰρ τῶν πάλαι θαυμαζομένων τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἀνδρῶν τοιούτοις πολλακίς συντετυχήκασι τοῖς δεινοῖς, 15 ἴν' ὡς χρυσὸς ἐν χωνευτηρίῳ δοκιμασθέντες τοῖς τ' ἐφεξῆς ὑπόδειγμα γένωνται κράτιστον ἀρετῆς, καὶ ἅμα μειζόνων αὐτοὶ πρὸς θεοῦ καὶ τῶν ἀντιδόσεων τύχωσιν, αὐτοῦ τοῦ θεοῦ προσοδοποιούντος καὶ τὰ τῶν διωκομένων ὑπὲρ αὐτοῦ κατευθύνοντος διαβήματα, καὶ τῶν ὁμοφύλων τοὺς ἀλλοφί- 20
f. 125 b. λους πρασιτέρους ἐν τοῖς τοιούτοις δρωόντος " καιροῖς, καθάπερ ἔστιν ἃ τῶν σφόδρα ἀγρίων καὶ ἀνημέρων θηρίων ἐπὶ Δανιὴλ καὶ τῶν ἄλλων, τοῦ θηριώδους τηνικαῦτα τὸ προσήνες ἀλλάττεσθαι ῥᾶστα παρασκευάζοντος. ἐπεὶ γὰρ παντα-

non sufficere, non quod sanguinem pro deo profuderunt in coelum eveci sunt sed quod pro fide pugnarunt. quos etiam hodie admiramus, quod mortem occumbere parati erant propter pietatem erga deum." vides igitur ipsis in iis quae parvi habentur virtutis plurimum patere idque multo magis in minimis quam in gravissimis. nam ut is qui in numis regiis quantulumcunque est adulteravit totum deliquit, sic etiam qui in sacris legibus minimum transiliet peccabit in toto.

Iam vero quod eos attinet qui sacris aedibus expulsi sunt, nonnullos scimus pios viros in fuga apud infideles, qui fidelibus clementiores erant, perfugium invenisse ibique solitas in deum preces facere pergisse. neque pauci sunt e sanctae ecclesiae viris, qui in eiusmodi conditiones saepe inciderunt; ut tanquam aurum fornace probati exemplum essent posteris firmissimum constantiae, et ut maiora a deo acciperent praemia. deus autem ipse eorum viam patefacit et vestigia moderatur eorum qui propter ipsum vexantur persecutione. et his in temporibus infideles facit clementiores fidelibus. cuius rei praec aliis exemplum est quod de feris et indomitis bestiis circa Da-

χαῦ παρεῖναι τὸν θεὸν μεμαθήκαμέν τε καὶ πεπιστεύκαμεν,
 κὰν παντὶ τόπῳ τῆς αὐτοῦ δεσποτείας ὁ Δαβὶδ αὐτὸν εὐλό-
 γειν ἐπιτρέπει, βέλτιον ἐν ὑπαίθροις καὶ ἐρημίαις καὶ ὄρεσιν
 ἀκίβδηλον θεῶ προσάγειν τὸν ὕμνον ἢ δυσσεβῶν κοινωνίᾳ
 5 χρωμένους χρυσᾷ κεκοσμημένοις καὶ πλακῶν στιλπνότητι προ-
 σέχειν τεμένεσιν· ἀκούεις γὰρ καὶ τοῦ θείου φάσκοντος
 Γρηγορίου τοῖς τότε διώκταις αὐτοῦ· σὺ δέ μοι περιεῖχου
 τῶν τοίχων καὶ τῶν πλακῶν καὶ τῆς κεκοσμημένης ψηφίδος
 καὶ τῶν μακρῶν δρόμων καὶ περιδρόμων, καὶ χρυσᾷ κατελάμ-
 10 που καὶ περιελάμπου, ἀγνοῶν ὅτι κρείσσων ὑπαίθρος πίστις
 πολυτελοῦς ἀσεβείας, καὶ πλείους θεῶ τρεῖς σνημημένοι ἐν
 ὀνόματι κυρίου πολλῶν ἀρνούμενων θεότητα. καὶ Ἡλίας δ'
 ἔφευγε τὰς τῆς Ἰεζάβελ ἀπειλάς, καὶ τὰς τοῦ Σαοῦλ ὁ Δα-
 βίδ, καὶ ὅπῃ τύχοιεν ἐπεκαλοῦντο τὸν κύριον. καὶ οἱ μάρ-
 15 τυρες τῆς ἀληθείας ἐκεῖνοι διωκόμενοι μὲν ἔφευγον καὶ λαν-
 θάνοντες ἑκατέρουν, εὐρισκόμενοι δὲ ἑμαρτύρουν. ἥκιστα
 οὐδὲν σε χρεῶν τοῖς σμικρολόγοις ἐκείνοις συμφέρεσθαι τὴν
 διάνοιαν, οἱ δειλιά τινὶ μεταξὺ τῶν δεινῶν τὴν ψυχὴν συν-
 θολούμενοι θαναμάζουσιν ὅπως ὁδὸς μὲν ἀσεβῶς ἐν τοῖς τοι-
 20 οὔτοις καιροῖς εὐδοοῦται, οἷς δὲ τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας σταδιο-
 δρομεῖν ἐξεγένετο δίαυλον, τούτοις δ' ὑβρίζεσθαι περιφρονεῖ-
 σθαι συκοφαντεῖσθαι χλευάζεσθαι καὶ καθάπαξ εἰπεῖν πᾶν
 πονηρὸν ἀκούειν ῥῆμα μακρὸν τινα καὶ ἀτέκμαρτον συγχω-

7. ἐκ τοῦ ξυντακτηρίου.

12. Ἀθανασίου ἐκ τοῦ ἀπολογη-
 τικοῦ.

nielum factum esse accepimus. facile enim feritatem in mansuetudi-
 nem convertit deus, quem quum ubique nobis adesse sciamus atque
 credamus, quare David cum omnibus regni sui locis coli voluit cele-
 brationibus, sane melius est sub divo, in solitudine, in montibus pu-
 ras deo exhibere preces quam cum infidelibus in templis auro
 ornatis et splendidis tabulis. audi quae St. Gregorius locutus est suis
 persecutoribus: „habitus quidem inter muros, tabulas amplas porticus
 et auro fulges; sed deum sub divo colere melius esse quam sacra
 splendida facere cum impio animo, etiam tres homines in nomine pa-
 tris coniunctos deo gratiores esse quam plures qui deum negent, nes-
 cis. Elias autem qui Iezabelae et David qui Sauli minas fugit, quo-
 cunque venerunt laudarunt deum. etiam martyres illi veritatis primo
 a persecutoribus vexati in fugam se dederunt; sed in occulto animum
 confirmarunt et protracti pro deo mortui sunt.“ nequaquam igitur
 levia ista debes respicere. qui in rebus angustis pusilli sunt et fracti
 animi mirantur quod impiorum viae istiusmodi in rebus planae et fe-
 lices sunt, contra quod ii qui propter pietatem periculosas vias in-
 gressi sunt, per longum et infinitum tempus insolenter tractantur, con-

ρεῖται δρόμον τοῦ χρόνου, τοῦ θεοῦ μὴ ταχεῖαν ἐπάγειν ἐθέλοντος τὴν ἐκδίκησιν, ἀλλ' ἐῶντος παντὶ τὸ νόμισμα διακωδωνίζεσθαι τρόπῳ, ἀλλ' ἀναλογιζόμενον ἐπὶ σαντοῦ τὰ πάλαι γενόμενα, καὶ θεοφιλῶς ἀνιχνεύοντά τε καὶ ἀναλεγόμενον ἕκαστα, σαντῶ τε καὶ πολλοῖς ἑτέροις ἐντεῦθεν μεγίστην 5 παρέχειν ὠφέλειαν. ἀκούεις γὰρ τοῦ μεγάλου τῶν τοιοῦτων ἰατῶν χρυσορρήμονος λέγοντος ὡς ἐν προοιμίῳ τοῦ κηρύγματος Στέφανος ὁ ὑπὲρ τοὺς ποταμούς ῥέων καὶ πάντας ἐπιστομιζῶν, οὐδὲ πολὺν ποιήσας ἐν τῷ κηρύγματι χρόνον, ἀθρόον ἠρπάγη καὶ ὡς βλάσφημος κατεδικάζετό τε καὶ κατε- 10 λύετο· καὶ Ἰάκωβος δ' ἐν ἀρχῇ καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῆς ὡς εἶπειν τῆς βαλβίδος ἀνεσπάσθη καὶ ἀποτιμηθεὶς εἰς χάριν τῶν Ἰουδαίων ὑφ' Ἡρώδου τὸν βίον κατέλυσε στῦλος καὶ ἐδραί-
 8 ωμα τηλικούτον τῆς ἀληθείας. μὴ οὖν θαυμάσης εἰ μὴ ἐκ προοιμίῳ μὴδ' εὐθέως ἐκδικεῖται παρὰ θεοῦ τὰ λυπούντα· 15 ἔθος γὰρ αὐτῷ μὴ ἐν ἀρχῇ τὰ δεινὰ λίειν, ἀλλ' ὅταν αὐξηθῇ καὶ παρὰ τῶν πλειόνων ἀπογνωσθῇ. ἀκούεις δ' ὅπως καὶ ὁ μὲν Ἀβελ δίκαιος ὢν ἐφρονεῦθη ταχύ, ὁ δὲ Κάϊν ἐξῆ
 f. 126 a. μακρόν, ἵν' ἐλέγχῃται πλέον ἢ τούτου κακία· καὶ αὐτὸς ὁ μὲν πρόδρομος Ἰωάννης τὴν κεφαλὴν ἀφῆρεῖτο, ὁ δ' ἀνελὼν 20 Ἡρώδης ἐξῆ ταμιευόμενος εἰς καιρὸν ἐκδικήσεως, ἵνα δηλαδὴ σκωληκόβρωτος ἐνταῦθα γενόμενος καὶ ἀποψύξας πικρῶς πρὸς

7. ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαίων 3' λόγου.

16. ἐκ τῶν πρὸς Ὀλυμπιάδα ἐπιστολῶν.

temnuntur, produntur, irridentur, aliis multis molestiis urgentur. deus enim non festinat iudicium, sed quemque stadium suum vult decurrere. tu vero quae a maioribus nobis tradita sint velim consideres. unde si pio animo investigaveris singula quaeque et tecum reputaveris, et tibi et aliis multis optime fructus redundabunt. audis enim ex magno illo Chrysostomo, ab initiis evangelii Stephanum, amnis more fluentem et omnes silere cogentem, post breve tempus in praedicando evangelio consumptum, subito esse correptum et tanquam blasphemum condemnatum et interfectum Iacobus initio et ipse ab ipsis ut ita dicam carceribus protractus et ab Herode Iudaeis cupientibus interfectus est. quocum veritatis firmissimum concidit columnen et praesidium. noli igitur mirari, quod non continuo iniuriae a deo vindicantur. deus enim improborum studia non solet iam principio retardare sed tum demum quum progressus fecerunt et a plurimis perspecta sunt. uti scis, Abel qui homo iustus erat mature necatus est. Cain vero provecta demum aetate decessit. quod deus eo fieri passus est, ut hic culpaе suae conscius esset per longam aetatem. etiam praecursor Iohannes interfectus est. Herodes autem qui interfecit diu impunitus vixit usque ad diem iudicii, ita quidem ut qui iam hac in

τὸν ἀκοίμητον ἐκεῖνον οὕτωςι παραπεμφθεῖη ὁ ταλαίπωρος σκώληκα. δι' ὧν γάρ, φησὶν, ἐπιβουλεύουσιν, ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ ἑτέροις τὰ βάραθρα ἀνορύττουσιν· οἱ μὲν γὰρ ἐπιβουλεύεμενοι τὴν οἰκουμένην ἔρασι τὰς ἔχουσιν ἐπαινείας ἀνακρηρύττοντας στεφανοῦντας, τοὺς εἰδότας τοὺς οὐκ εἰδότας, τοὺς ἀπὸ τῶν πραγμάτων, τοὺς ἐκ τῆς φήμης τὰ ἐκείνων μαθάνοντας, τοὺς συναλοῦντας, τοὺς συναγωνιζομένους, τοὺς τὰ χρησιὰ συνευχομένους αὐτοῖς πάντας, οἱ δ' ἐπιβουλεύοντες τοὺς μισοῦντας μὲν πλείστους, πολλῶ δὲ πλείους τοὺς κατηγοροῦντας, τοὺς διαβάλλοντας, τοὺς ἐλέγχοντας, τοὺς αἰσχύνοντας, τοὺς ἐπαρωμένους μυρία. καὶ ταῦτα μὲν ἐνταῦθα· τὰ δ' ἐκεῖ ποῖος παραστήσει λόγος, ἢ τῶν διωκόντων ἀσεβῶν τὴν κόλασιν, ἢ τῶν διωκομένων εὐσεβῶν τὴν ἀπόλαυσιν;

15 Ταῦτα οὖν ἐννοῶν, φίλτατε Ἀγαθάγγελε, καὶ τοιούτοις ἴδασι τὴν ψυχὴν ἀρδενόμενος, μὴ σιγῇ δειλιώσῃ τὰ τῆς σῆς χαρίζεσθαι γλώττης προπέλαια θέλε· ἀλλ' εὐγενῆ τῆς ἀληθείας προστάτην σαυτὸν καθιστάμενος, καὶ τοῖς προσιοῦσιν ἀγαθὸς γινόμενος σύμβολος, οὕτω διηνεκῶς τὰ τῆς σῆς ψυχῆς
20 ἐγκαίριζε χρώματα πρὸς τὸ βέλτιον. εἰεν· καὶ μὲν δὴ ὥρα καὶ σὲ ἀπιέναι λοιπὸν πρὶν ἐς ἑωθινὰς τοὺς οὐρανίους καταστήναι κύκλους αὐγὰς, τῶν ἀνατεθειμένων μηδενὸς ἐπιλελησμένον.

2. ἐκ τοῦ 9' λόγου κατὰ Ἰουδαίων.

terra verminosus factus est et animam inter dolores expiravit, idem deinde cerni illi assidue absumentis cibo praeberetur. quare bene se habet quod dicunt, eos qui aliis insidias struerent, sibi potius quam aliis eas struere. etenim ii quibus insidias parant a plurimis amantur, laudantur, praedicantur, coronantur, nempe ab iis qui res cognitae, et qui non cognitae habent, qui res ipsi et qui fama tantum compertae habent, qui cum iis dolores patiuntur, qui laborum socii sunt, denique ab omnibus qui student cum iis veritati. contra insidiatores a plurimis odio tractantur, accusantur, contemnantur, obiurgantur, negliguntur, mille execrationibus obruuntur, et haec quidem accidunt in terra. illic autem quis est: „qui insidiatorum impiorum poenas comparet cum piorum vita beata.“

Haec igitur dum consideres, carissime Agathangele, hacque dulcissima potione animum tuum confirmes, timide tacere et linguam reprimere noli. sed pro veritate fortiter propugna et alios auxilio destitutos opera tua et consilio adiuva, eo ut animi tui virtutes continuo floeant. sed de his hactenus. iam tempus est ut abeas, ne fugatis stellis dies erubescens tibi obrepat. neque mandatorum immemor sis.

9 Ἀγαθαγγέλου μὲν δὴ ἀπιόντος ἐν τούτοις, μόνῳ τὴν
 συνήθῃ βόσκειν αὐθις οἴκοι κατελείπετο ἐρημίαν ἐμοί, μηδε-
 νός, ὅποσα παραμυθεῖται νόσῳ καὶ ἀθυμίᾳ δαπανώμενον ἄν-
 θρωπον, μὴτ' ἤδη παρόντος ἡμῖν μήτε μὴν ὅπως ποτὲ προσ-
 δοκωμένον μετὰ τὴν ὑστεραίαν ἤγουν τὴν μετ' ἐκείνην καὶ 5
 ἐξῆς καὶ ὁμοίως αἰεὶ, πλήν γε δὴ τοῦ πανταχῆ παρόντος αἰεὶ
 καὶ πάντων κηδομένου μόνου Θεοῦ, ὃς τηρικαῦτα μετρίαν μοι
 τοῦ νοσήματος ἄνεσιν πεπραχὼς τοῦ συνήθους, συνήθως αὐ-
 τοσχεδίοις ὑπομνήμασι δοῦναι τὴν τῶν γινομένων παρεσκευά-
 κεν ἱστορίαν, κατὰ τὸ πρὶν ἡμῖν εἰδθός, ὅτ' ἐλευθερίαν μα- 10
 κράν τοῖς ἡμετέροις ἐμπολιτεύεσθαι βουλήμασιν ἦν, εἰ καὶ
 μὴ τελέως ἤδη καὶ ὡς ἐχρῆν, ἀλλ' οὖν ὅποσον ἡμῖν ἐν με-
 σότητι συνειλημμένοις μεγίστων δεινῶν καὶ φόβων πολυτρό-
 πων τὴν παντοδύναμον κεχορηγηκέναι γέγονε δεξιάν, συνεφαπ-
 τομένην ὅπως ποτὲ καὶ συνεπικουφίζουσαν μοι τοὺς πόνοσ. 15
 εἴωθε γὰρ ὁ κραταιὸς ἐμοὶ βοηθὸς ὡσπερ τέρατα φαίνεσθαι
 τοῖς πολλοῖς τὰ ἡμετέρα δρᾶν, καὶ τῶν ἐναντίων τὰναντίου
 παραδόξως περαινῆν ἐπὶ τὸ τῶν βελτίστων πάνυ τι ἀπροσ-
 f. 126 b. δόκητον, καὶ τοὺς " αἰεὶ τῶν τῆς κοσμικῆς περιόδου πραγ-
 μάτων ἄλλοι' ἄλλους κυκεῶνας καὶ κλύδωνας εἰς ἀλκωνίτι- 20
 δας οἶον εἰπεῖν ἐμοὶ νηνεμίας μεταποιεῖν. ἔστι γὰρ τι ζῶον
 ἀέρι καὶ θαλάττῃ μερίζον τὸν βίον ὄνομα ἀλκωνῶν. αὕτη
 πρὸς παίδων ἐπειγομένη γονάς, ἐπ' αὐτὰς τὴν καλιὰν τὰς

Itaque quum Agathangelus a me discessisset, equidem in pristina
 rursus solitudine domi versatus sum. nam neque qui aegritudine et
 tristitiae afflictum me consolaretur aderat, neque ut antea eum ex-
 spectare mihi licuit in diem posterum aut in tertium aut in dies qui
 sequuntur. et continuo hac in conditione versatus sum praeterquam
 quod mihi aderat qui omnibus locis praeest nobisque omnibus pro-
 spicit dico deum. hic enim interea aegritudinem meam lenivit meque
 in continuandis historiarum commentariis adiuvit. quos conscribere an-
 tea consueveram, quum nobis multa versari in libertate licitum erat.
 tunc vero etsi non multum neque ut opus erat, tamen tantum scri-
 bendo perfecit quantum mediis mihi in summis angustiis variisque in
 sollicitudinibus frui licuit omnipotentis dei manu adiutrice; qui me
 adiuvaré mihiq; labores levare non cessavit. etenim praesentia sua
 effecit ut operam meam tanquam miraculum quoddam homines obstu-
 puerint. nempe praeter omnem opinionem factum est ut ex contrariis
 contraria optime evenerint et sempiterni rerum orbis procellae turbi-
 dique motus in Alcyonitidam quam dicunt malaciam et tranquillitatem
 mutati sint. est enim avis quae et in aere et in aqua vivit nomine

παραλίους πήγνυσι ψάμμους ἐν χειμῶνι μέσῳ καὶ κυμάτων
 ἀκμαζούσαις βίαις. ταύτην τοσαύτης ἀπολαύειν ὁμολογοῦσι
 τῆς ἄνωθεν προμηθείας οἱ πείραν τοῦ παραδόξου λαμβάνου-
 5 τες, ὥστε τῆς θαλάττης μακρὰ τοῖς ἀπ' ἄρκτων ἵβρίζουσι
 πνεύμασι καὶ πάνυ μαστιζομένης, καὶ καιρὸν ἐχούσης ἤδη
 τοῖς κύμασιν ἀμιλλᾶσθαι πρὸς Ὀλίμπους καὶ Κανκάσους
 καὶ εἴ τι τῶν ἐπιγείων ὄρων ἔστιν ἰψηλότερον, εἰς τούναν-
 10 τίον χωρεῖ τὰ τοῦ πράγματος, καὶ τι παράδοξον ὑπὸ τῆς προ- 10
 νοίας ὁραῖται γιγνόμενον· ἀτρεμεῖ γὰρ ἡ τῶν πνευμάτων
 ἀγριότης ἐκείνων, ἀτρεμεῖ δ' ὁ τῶν κυμάτων ἵβρίζων ὄγκος,
 δεσποτικοῖς ἀπορρήτως δεσμοῖς χαλινοῦμενος, μέχρις ἂν πε-
 15 ροφυήσῃ τε καὶ εἰς νόμιμον τὰ νεογνὰ τῆς ἀλκυόνος ἀφίκη-
 ται πιῆσιν ἐκτόκια. τῶν παραπλησίων τοίνυν καμὲ πρὸς
 τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς τηρικαῦτα συνέβη πειραῖσθαι· τῶν γὰρ
 15 τοι διωκόντων, κύκλω περὶ τὸν δέσμιον ἐν Χριστῷ κομιδῇ
 συγνὰ περιτρεχόντων ἐμὲ καὶ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν
 ἐνεδρενόντων, καὶ πᾶσαν ἐπ' ἐμὲ κινούντων γνώμησιν τε καὶ
 γλώττης μανίαν, ὠρουμένων δίκην καὶ ὑλακτούντων θηρῶν,
 καὶ μήτε μηδένα μηδαμῇ τῶν ἀνθρώπων μηδὲν μηδαμῇ τῶν
 20 ἐπιτηδείων εἰσχομιζέειν ὀθενδήποτε συγχωρούντων, μήτε μη-
 δὲν τῶν ὅσα τὴν τοῦ γράφειν παρέχεται χρεῖαν ἐόντων
 μήτ' ἔνδον ἡμῖν συνοικεῖν μήτ' ἔξωθεν εἰσιέναι παρ' ὀτουοῦν,
 ἐλάθομεν ἀπορρήτῳ Θεοῦ προνοίᾳ μικροῦ τὴν ὅλην τῶν γενο-

Alcyon. haec si tempus adest procreandi fetus in arena marina
 summo tempore hiemali vehementissimis que procellis nidum ponit.
 item providentia dei frui ii profitentur quibus res praeter opinionem
 succedunt, quum ab Arcto altum sollicitatur vehementerque flagella-
 tur, etiam summis procellis agitati fluctus assurgunt in Olympi et Cau-
 casi montium altitudinem; ita ut si quid nimis arduum sit, in contra-
 riam partem res succedat et praeter opinionem aliquid accidat secun-
 dum dei providentiam. nempe sedatur ventorum illorum violentia,
 sedatur aestus fluctuum dei vinculis sensim domitus ac compressus
 donec Alcyonis pulli pennulas nacti sint et excursum tentare possint.
 similia ego quoque per id temporis spatium expertus sum dei auxilio.
 nam dum persecutores me in nomine Christi vinctum crebro circum-
 cursant neque noctu diuque circumsedent etiam omnem in me consi-
 liorum vocisque furorem fundunt instar bestiarum rugientium et alla-
 trantium; dum neque cuiquam necessaria mihi aut quibus ad scriptu-
 ram opus est apportare, neque cuiquam una mecum intus habitare
 neque me convenire permittunt, sensim dei auxilio id assecutus sum
 ut universam rerum historiam brevi tempore conscriberem. neque ta-

μένων γραφῆ παραπέμψαντες ἱστορίαν ἐν μικρῷ καιροῦ δια-
στήματι, μήτε μακρὰ τῶν ἀναγκαίων παραλιπόντες, μήτε
μακρὰ τῶν οἰοισδὴ τισιν εἶναι δοκούντων παραμίζαντες περι-
τῶν, ἀλλ' ἀπλούστερον παντάπασι τῷ τῆς ἀφηγήσεως τρόπον
11 χρησάμενοι σχήματι. καίτοι ἐχοῖν ἡμᾶς ἐπιστατικώτερον ⁵
δῆπουθεν, ὡς ἐμέ γε οἶεσθαι, τὰ τῆς δογματικῆς ὑποθέσεως
καὶ οσα τοῖς ληστικοῖς συμπέπτωκε συνεδρίοις ἐπεξεργάζε-
σθαι τε καὶ πολλαπλασιάζειν ἀμωσγέπως τὰς τῶν ἐννοιῶν
ἀγχιτροφούς μεθίδους, ἀνακνυκλῶντας ἅμα καὶ παρεισχυκ-
λῶντας συχνά, καὶ πῆ μὲν τῶν ἐναντίων εὐρώσιως ἀπο- ¹⁰
κρούεσθαι καὶ ἀνασοβεῖν τὰ τόξεύματα, πῆ δὲ καιριωτέραν
ἐγγοητεύειν καὶ μάλα γέ τοι ἀσφαλῆ ταῖς ἡμετέραις κατ'
ἐκείνων βολαῖς τὴν περίνοιαν· δεῖν γὰρ κατὰ τοὺς στρα-
τηγούς ἐνταυθοῦ καὶ ἡμᾶς οὐχ ὅπως πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν
τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ κατὰ τῶν μεταφρένων ὅπη τε βάλλειν ¹⁵
εὐχερέστερόν πως τῷ ἐχθρῷ, καὶ ὅπη μάλιστα τὴν ὅλην καθ'
f. 127 a. ἡμῶν ἐπίνοιαν " ὁ πολέμιος ἐκχεῖν ἐπείγεται. ἀλλ' οὐτ'
οὐδεὶς ἐμοὶ τηρικαῦτα παρῆν οἷς εἶωθε πρὶν ταῖς τῶν γραμ-
μάτων ἡμῖν ὑπηρετεῖσθαι ὑπαγορεύσεσιν, οὔτε μὴν οὐδεὶς τὸ
παράπαν οἷς ἐχοῖν τῶν δογματικῶν τούτων ἀγώνων τε καὶ ²⁰
βουλευμάτων ἐμοὶ συναίρεσθαι, καὶ μάλιστα νῦν ὀφθαλμούς
καὶ ὅλην ἀλλοῦσι κεφαλὴν καὶ ὅλην ἀνιωμένοις καρδίαν· ἐῷ
γὰρ λέγειν ὡς διὰ τὸ αἰφνίδιον τῆς εἰρκτικῆς οὐδ' εἴφρα τινὰ
χάρτην ἔχειν ἐμοὶ τηρικαῦτα τετύχηκεν εἰς τε ἀποχρῶσαν
ὑποδοχὴν συλλαβῶν καὶ γραφῶν πολυπλόκων τε καὶ παντοδα- ²⁵

men in his praetermisi plura memorabilium neque immiscui plura eorum quae supervacanea videntur; sed simpliciori omnino enarrandi ratione usus sum. tamen diligentius quae ad dogmatum rationes spectabant quaeque in rapacibus synedriis acciderant tractare atque multiplicare quodammodo repetundis crebroque intexendis variis mobilibusque consiliorum rationibus necesse putabam; etiam observare quomodo adversariorum tela facile possent retardari atque repelli, tum vero quomodo nos nostris in ipsos telis percommode et tute uteremur. nam imperatorum more oculos non solum in adversum vertere necesse est sed etiam a tergo quippe quo tela conicere et omnem in nos dolum intendere adversariis facillimum esset. sed neque eorum qui sanctorum scriptorum consiliis iuvare me antehac solebant ullus mihi aderat neque eorum quos una me cum dogmatica illa certamina et consilia suscipere oportuit. quod vel maxime hoc tempore questus sum propter oculorum totiusque capitis morbum et intimi animi solli-

πῶν, καὶ ἅμα ἁρμονίαν τοῖς δογματικοῖς προσήκουσαν ἀγω-
 νίσμασιν· ὥστε καὶ τοσοῦτων περιρρεόντων ῥοθίων ἡμῖν
 σφοδρὸν τε οἰδούντων καὶ μάλα ἀντίπρωρον ἡμῖν ἐπενηνεγ-
 μένων τὴν κίνησιν, ἐς ἀνάγκας ἐλαύνεσθαι ἦν οὐδὲ μικρὰ
 5 τινα ἀπλῶς φράσαντας σιγῇ τε τὴν γλῶττιαν κατακλεῖσαι ἐξῆς,
 καὶ τὸν Ἐνδυμίωνος ἐξ ἀπογνώσεως ὕπνον καθεῦδειν. ἀλλὰ **12**
 τοῦτ' ἴσως ἦν ἂν πως εὐπρεπές, εἰ μηδέν τι πρᾶγμα ἦν δῆ-
 που διαβάλλεσθαι πρὸς τῶν κακοδόξων τὴν ἡμετέραν εὐ-
 σέβειαν, ἀναιδῶς οὕτως τὴν σφετέρην περιτρεπόντων κακίαν
 10 ἡμῖν, καὶ ἄλλως εἰ περὶ σῶμα γήινον ἦν τὸ τέλος τῆς μάχης
 ὄραν καὶ ἡκίστα τὸν γε περὶ τῆς ἀθανάτου ψυχῆς ἀγωνίζε-
 σθαι δρόμον. ὅπου δὲ τῶν τε ἐλπίδων τὸ πέρας κατὰ τὰς
 ἐλπίδας οὐκ ἂν ἀπαντήσῃ, καὶ τὴν φυγὴν τοῦ κακῶς παθεῖν
 ἐφόδιον τοῦ κακῶς παθεῖν περιγίνεται, μάταιος μὲν ἢ τῶν
 15 ἐλπίδων πρόφασις, μάταιος δ' ἢ πρὸς τὸ πονεῖν ῥαθυμία.
 διὸ τῷ μόνῳ θεῷ τοῦ τῶν εὐγενῶν ἐλπίδων γέμοντος σκάφους
 τοὺς οἴακας θαρρήσαντες, ὑπὲρ οὗ καὶ τὸν πλοῦν ἀνύομεν
 τόνδε, καὶ μόνῃν αὐτῷ τὴν χεῖρα μετὰ τῆς γραφίδος χρή-
 σαντες, εὐχερέστερον ἢ κατὰ πᾶσαν προσδοκίαν τὸ πλεῖον ἐν
 20 βραχεῖ τῆς ὄλης σπουδῆς τελεσθὲν τεθεάμεθα, κἄπειτα μηδὲν
 μηδαμῇ πολυπραγμονήσαντες, ἔχειν ὡς ἔσχεν ἀφήκαμεν, καὶ
 ταῦτα, καθάπερ τῶν ἀγαλμάτων τὰ κάλλιστα, οὕτω δὴ καὶ
 τοὺς δι' ἀκριβείας λόγους δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ χειρὶ χρῆναι

citudines. praetermittam enim quod mihi qui improvise in custodiam
 ductus essem nancisci non licuit bonam chartam, itaque istis in nu-
 dis vehementer fluctuantibus mihiq̄ue obstrepentibus ne pauca quidem
 ore pronuntiare mihi licuit, sed ut linguam compescerem et expsem
 Endymionis somno me darem necessitate coactus eram. quod tamen
 nequaquam aegre tuleram si mihi non verendum fuisset ne pietas mea
 obrueretur criminationibus infidelium impudenter nobis ipsorum im-
 probitatem applicantium, porro si promiserō meo corpore finem labo-
 rum pro anima mea immortalī certamen ultimum prospicere potuissem.
 sed si spem fellunt eventus et fuga laborum iniquior est ipsis labo-
 ribus, inanis est splendor expectationum, inanis fiducia in ferendis la-
 boribus. quare scaphae praeclaris expectationibus oneratae clarum
 deo tradidi pro quo ipsum cursum institueram, eique permisi etiam
 graphium; quo factum est ut praeter omnem opinionem plurima brevi
 tempore praeclare confecta viderim. neque deinde haec amplius cu-
 ravi sed uti confecta sunt in medio reliqui. nimirum quod inter vi-
 ros sapientissimos constat, ut statuas pulcras ita quoque quae accurate
 efficienda sint scripta secunda ac tertia manu retractanda esse non

καθίστασθαι τῶν βελτιόνων σοφῶν παραινούτων. ἀλλ' ἡμῖν
 γε δὴ μήθ' ὅλως ὅλον ἔχουσι καιρὸν ἐς δέον, ὡς γε ἔφαμεν,
 μήτε μὴν οὐδὲ βραχὺ τι μέρος ὥρας ἀκλόνητον μηδὲ τῇ
 πρώτῃ γοῦν χειρὶ κατὰ τὸ τῆς γνώμης βουλόμενον χρήσα-
 σθαι (πᾶς γὰρ οἷς τοσοῦτοις κεκνκλωσθαι Κύκλωψιν ἐνῆν, 5
 καὶ οἷς μάλα μᾶλλον ἢ Ταντάλειον φάναι λίθον ἐξῆν ἀεὶ
 περιφανῶς δεδιέναι τοὺς ἀεὶ πρὸ θυρῶν ἐφεδρεύοντάς τε καὶ
 ἄπαντ' ἀεὶ τὰμὰ δεινῶς τε καὶ ἰταμῶς ἀιχνεύοντας;) σχολῆ
 γ' ἂν ἄχρη καὶ ἐς τρίτην ἵεναι χειρὸς αὐτονομουμένην ζήτη-
 σιν εἶη. διὸ καὶ στέργειν ὅπως ποτὲ ἠναγκάσμεθα τῇ πρώτῃ 10
 καὶ ὡς ἔτυχεν ἐχούσῃ χειρὶ τοῦ τὰ ἡμέτερα πηδαλιουχοῦν-
 τος Θεοῦ.

13 Τεσσαρακονθήμερον δ' ἤδη τὸν μεταξὺ τῆς ἐκδημίας
 Ἀγαθαγγέλου διαμετρούσης χρόνον, ἠνίκ' ὄψε τῆς τελευταίας
 f. 127 b. " ἡμέρας γένοιτο, ψόφου τινὸς κατὰ τὸν ὀπισθόδομον αἰσθέσ- 15
 θαι μοι γίνεται, τῆς γε τηρικαῦτα νυκτὸς ἐκ προσιμίων
 ἀφέγγους ὑπαρχούσης· μετὰ γὰρ πανσέληνον τέως ἐς τὸ
 περίγειον τοῦ ἑαυτῆς ἢ σελήνῃ ἐληλυθυῖα ἐκ κέντροῦ τὸ δεύ-
 τερον, καὶ κατὰ τετράγωνον τῷ ἡλίῳ γινομένη σχηματισμόν,
 οὐ μάλα ἀκρονύκτους τῇ γῆ παρέχειν ἐβούλετο τὰς ἀγῆας. 20
 καὶ ἅμα σπουδῇ παριῶν ἐγώ, καὶ τὴν συνήθη πυλίδα ἀνα-
 πετάσας, ἤσυχῇ τὸν Ἀγαθαγγέλον ἐδεχόμεν, ἃ ἐπιτέτραπται
 πάντ' ἐς δέον καὶ κατὰ τὸ ἀνάλογον πεπραχότα καὶ εἰρηκότα
 καὶ κεκομικότα. εἶτι τοίνυν ὑπὸ γε τοῦ μόχθου καὶ τῶν

diffiteor. sed quum mihi neque satis esset temporis neque ullum
 quietum horae momentum quo quidem prima manu adsententiam meam
 uterer, quomodo qui in tantis rerum turbis ac motibus demersus es-
 sem et qui continuo magis quam Tantalii lapidem persecutores ad fo-
 res assidue assedentes et singula quaeque impudentissime indagantes
 timerem, etiam tertia manu ad retractanda scripta libere uti potuerim?
 quare in scriptis utcunq̄ e prima manu prodierunt acquievi fretus
 dei manu adiutrice.

Quadraginta diebus post Agathangeli discessum praeterlapsis,
 multo die per domum posticam strepitum quendam percipio. hoc tem-
 pore accidit ut nox initio obscura esset. nam post plenilunium, quum
 luna ad orbis lustrationem e centro iterum excedit non prima nocte
 lucem in terram mittit. iam ego accedens notam illam portam aperio
 et silentio Agathangelum recipio, qui quaecunq̄ mandata erant bene
 et ex optato perfecerat, exposuerat, apportaverat. equidem dum hunc
 labore defessum iamque interdum metu perturbatum ad respirandum
 seque recipiendum tempus sibi sumere volo ego post discessum tuum
 quum animum recreassem quae in ecclesia et in vita publica accide-

ἐπιπολαζόντων τηνικαῦτα φόβων τεθορυβημένον ἐκεῖνον τὸ
 τῆς ψυχῆς λογιζόμενον διαναπαύειν ἐθέλων ἐγώ, καὶ καιρὸν
 εἰς ἀνάψυξιν παρέχειν ὄντιναοῦν, “Ἰσμηνία μὲν” ἔφην “ἐκείνω,
 φίλτιτε Ἀγαθάγγελε, καθ’ ἑαυτὸν γινομένω πολλάκις λέγειν
 5 ἐπῆει ‘νῦν ταῖς μουσαῖς ἄσω καὶ ἐμαυτῷ.’ καὶ ἦν ἡ ᾠδὴ
 χαρισιήριός τις· ἐμοὶ δὲ καθ’ αὐτὸν γενομένω μετὰ τὴν σὴν
 ἐκδημίαν, ὅποσα τῶν τ’ ἐκκλησιαστικῶν ὁμοῦ καὶ δημοσίων
 πραγμάτων τῷ χρόνῳ γένοιτο, ὅσον εἰκόσ, καὶ ἡμᾶς ἐν δέκα
 10 Ῥωμαϊκῆς ιστορίας βίβλῳ, ἐκλεξαμένους τὰ καιριώτερα ὧν τε
 μετὰ τὴν ἐμὴν δις αὐτὸς ἐπιδεδημηκῶς ἀφηγήσω κάθειρξιν,
 καὶ ὧν βραχὺ τι πρότερον, πρὶν ἢ καθειροχθῆναι, παθεῖν ἡμᾶς
 ὑπὲρ τῶν θείων συνηρέχθη δογματίων· ποία γὰρ ἂν ἄλλη 14
 τις εἴη σχολάζουσιν ἀρμότιουσα μᾶλλον αὐτῆς ἀσχολία σο-
 15 φοῖς; λέγω δὲ τὴν ἐς τοιοῦτους λόγους κίνησιν τοῦ τοῦ. τοῖς
 μὲν γὰρ κατὰ βίον μοχθοῦσιν ἀμφισβητησίμου κέρδους καὶ
 συλλογῆς χρημάτων φροντίδες ἀπασχολοῦσαι τὸ νοερὸν τῆς
 ψυχῆς ὑποσαίνουσί τε καὶ κοῦφον τὸ τῶν ἀεὶ παρόντων ἀλ-
 γηδόνων ἐπίπονον διὰ τῶν ἐν τούτοις ὕπως ποτὲ δρωσιν αἰω-
 20 ρουμένων ἐλπίδων, καθάπερ δήπου καὶ τὰς τῶν Σειρήνων,
 αἰτινές ποτ’ ἄρ’ εἶεν ἐκεῖναι, προτάττειν ᾠδὰς ἀκούομεν πά-
 λαι, αἰ τῇ τῆς ἐμμελοῦς ἡδονῆς ἐμβριθεῖα τὰς ἀκοὰς γοη-
 τεύουσαί τε καὶ θέλγουσαι, δέσμιον οἶον εἰπεῖν, ὅστις ποτ’
 ἦν ὁ τοῦ μέλους ἐκείνου κατατροφῶν, πρὸς τὰς τοῦ θανάτου
 25 συνώθουον κρηπίδας, βραχείας ἡδονῆς ζημίαν μακρὰν ἀλλατ-
 τόμενον. ἡ δὲ πρὸς λόγους ἀσχολία αὐτόθεν ἔχει τὸ τοῦ

runt, in decem libris conscripsi, hisque librum meum universae re-
 rum Romanarum historiae amplificari, electis iis quae memoratu dig-
 nissima sunt et quae paulo antequam in custodiam veni pro sancta
 doctrina nostra perpessus sum. quid autem aliud viris sapientibus
 qui eiusmodi in conditione versentur magis conveniat, quam ad huius-
 cernodi res mentis applicatio? qui in vita labores subeunt ad incer-
 tum lucrum divitiasque intenti, quotiescunque in angustias incidunt,
 libenter tolerant spe bonorum sustentati. quemadmodum olim homi-
 nes decepisse audimus cantilenas Sirenum, quae dulcissima voce au-
 res implendo et permulcendo quemque audiendi cupiditate incensum
 caperent et ultimae pernicietati traderent, ita ut brevem delectationem
 multa poena exciperet. contra litterarum studia fructus secum ferunt
 optimos qui non solum vivos exornant sed etiam mortuos illos quibus
 otio suo optime uti licuerit. nam una eademque est litterarum et

κέρδους χρήσιμον συμπαραμαρτοῦν ἀεὶ καὶ ζῶσι καὶ τελει-
 τῶσιν ἐκείνοις, οἷς ἂν ἐς δέον σφῆς καρποῦσθαι συμβαίνοι·
 συμφνὲς γάρ τι χρῆμα λόγος λογικῆ καθέστηκε ψυχῆ, τῆς
 αὐτῆς ἀθανασίας ἐμπολιτευομένης ἀμφοῖν καὶ συναπιούσης
 μάλα τοι προσφνῶς εἰς ταυτόν, ὅποτε μὴ μεταβάλλειν ἐθέ- 5
 λοι τὰς ἀρμοιτούσας θάτερον τούτων τῆς συμφωνίας συνιθῆ-
 κας καὶ τὸν εὐγενῆ τῆς φιλίας ἀρμοστήν καὶ ἡνίοχον ἀπο-
 σεῖεσθαι, καθάπερ τοῦ δίφρου πάλαι τὸν Ἀργεῖον Μυρτίλον
 f. 128 a. ὁ Πέλοψ ἐκεῖνος ὁ Ἀυδὸς " ὁ θρασύς, ἀναίδην οὕτωσί πως
 15 τὸς τῆς δίκης ἀτιμάζων θρόνους. ἐμοὶ μὲν οὖν καθ' ἑαν- 10
 τόν, ὡς εἴρηται, γενομένῳ μετὰ τὴν σὴν ἐκδημίαν τούσδε
 συνθεῖναι τοὺς δέκα συνέδραμε λόγους, τοῖς προστυχοῦσι
 χάριταις κατεσπουδασμένως τε καὶ σφόδρα γε περιδεῶς διὰ
 τοὺς δαψιλῶς περιορρόντάς τε καὶ περικυκλοῦντας φόβους
 ἡμᾶς κομιδῆ· καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν ἐμῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστο- 15
 ρίας συντέταχα λόγοις, ὡς τὸ τηρικαῦτα ξυνεχώρει τῆς ὥρας
 στενόν. σὸν δ' οὖν ἔργον ἂν εἴη τοῦ λοιποῦ λαβόντα κομί-
 σαι καὶ διαδοῦναι μὴ μόνον τοῖς φίλοις ἡμῶν, ὅποσοι τὸν
 αὐτὸν ἡμῖν ὑπὲρ εὐσεβείας ἔτι παραμένουσι τρέχοντες δίαυ-
 λον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τὸ ἐν πεπονηκότα παραπλησίαις τε με- 20
 τεγγραφαῖς καὶ μέχρι τῆς τυχοῦσης κεραιίας καὶ γραμμῆς
 ὁμοίως τοῖς πρωτοτύποις ἔχοντα, διαπέμψαι καὶ ὄπη τοῖς
 οἰκουμένης ἡμέτεροι φίλοι τυγχάνουσιν ὄντες, καὶ πρὸς γε μὴν
 ἔτι ὄπη περ ἂν εἴη γε κατ' ἄλλους ἀλλαχῆ που τόπους ὀρθο-
 δόξων προσοικοῦντα γένη χριστιανῶν, ὁμοίους ἀεὶ τοὺς τῆς 25
 εὐσεβείας ἄνωθεν ὄρους ἐν γνώμης ἀπλότητι διασώζοντα. βοί-

mentis nostrae natura, etiam eadem immortalitas quae utrumque in
 unum coniunctum tenet, dummodo ne alterutrum concordiae conditio-
 nes laedat aut amicitiae generosum fautorem et aurigam ut ita dicam
 depellat. ut Lydus ille ferox Pelops bellicosum Myrtilum de curru
 depulisse itaque impudenter moderamen aequum a se reiecisse dicitur.
 itaque ego post discessum tuum quum vires recreassem hosce decem
 libros in chartis forte oblati conscripsi sedulo et auxilio animo, quippe
 qui mediis in turbidissimis rerum motibus versatus essem. deinde ubi
 quieto esse animo mihi licuit eos reliquis meis historiae Romanae li-
 bris adiunxi. tibi nunc curae sit asportare haec scripta et tradere non
 solum amicis quotquot mecum eadem haec propter pietatem certamina
 susceperunt transmittere ubicunque terrarum amici nobiscum faciunt
 et ubicunque habitant orthodoxi Christiani, qui eadem divina pietatis
 praecipua vitae simplicitate ac castitate tucantur. nam persecutorum

λομαι γὰρ τὴν τῶν διωκτῶν εἰδέναι τούτων ἀπόνοιαν πάντας ἀπανταχῆ, διαβαλλόντων ἡμᾶς πανταχῆ, καὶ ἅμα τὴν τῆς ἡμετέρας ὁμολογίαν εὐσεβείας καὶ πίστεως. ἢ καὶ αὐτὴ μοι τοῖς παροῦσιν ἐντέτακται λόγοις, κατὰ λέξιν ἔχουσα οὕτωςί.

5 Πιστεύω εἰς ἓνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐ- **16**
 ρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν· καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα,
 10 ὁμοούσιον τῷ πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα
 15 καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπο-
 20 ρενόμενον, τὸ σὺν πατρί καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν· εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ἀμήν. ἔτι δέχομαι καὶ ὄλο-

furorem et insaniam unaque miseram meam conditionem cognitam omnes habeant volo, etiam quae sit pietatis ac fidei nostrae confessio, quam hisce in libris expressi quaeque hac formula comprehenditur.

Credo in unum deum, patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae, visibilium et invisibilium et in unum dominum Iesum Christum, filium dei unigenitum et ex patre natum ante omnia saecula, deum de deo, lumen de lumine, deum verum de deo vero, genitum non factum, consubstantialem patri per quem omnia facta sunt, qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de coelis, et incarnatus est de spiritu sancto ex Maria virgine. et homo factus est. crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est. et resurrexit tertio die secundum scripturas. et ascendit in coelum, sedet ad dextram patris et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. et in spiritum sanctum dominum et vivificantem, qui ex patre procedit, qui cum patre et filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per prophetas. et

ψύχως στέργω καὶ ἀσπάζομαι τὰς ἀγίας καὶ σεπτὰς καὶ οἰκουμεικὰς ἑπτὰ συνόδους, καὶ τὰς τοπικὰς ἑτέρας ἃς ἐδέξατο καὶ στέργει ἡ ἀγία τοῦ θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία· καὶ οὓς ἐδέξαντο αὐταί, δέχομαι καὶ αὐτός, οὓς δὲ ἀπεβάλλοντο, ἀποβάλλομαι, μηδεμίαν προσθήκην ἐπὶ τοῖς ὁρισθεῖσι 5 παρ' αὐτῶν ἢ αὐτὸς προστιθείς ἢ παρ' ἄλλων γενομένην, ὡς αὐταί αἱ θεῖαι θεσπίζουσι σύνοδοι, δεχόμενος ὅλως· μήτε f. 128 b. ἔλλειψίν τινα καὶ ἀφαιρέσιν " ἢ αὐτὸς ἀφαιρῶν ἐγὼ ἢ ἀφαιροῦντος ἀνεχόμενος ἄλλου μέχρι κεραίας καὶ γραμμῆς.

17 Ταύτην τὴν ἔγγραφόν μου ὁμολογίαν ἐπὶ πληροφροῖα 10 τῆς ὀρθῆς καὶ ἀπαρεγκλίτου εὐσεβείας μου καὶ πίστεως δίδωμι ἀπλὴν σαφῆ ἀποίκιλον εὐληπτον καὶ τοῖς πᾶσι ῥαδίως γνωριζομένην, οὐδὲν ἀλλοιώσας οὐδὲ μεταφράσας τῶν ἐν τῇ θείῳ καὶ ἱερῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, οὐδὲ θεολογίας καὶ δόγματα παρεγγράψας ἀσαφῆ τοῖς πλείστοις καὶ ἀσύνητα καὶ 15 ἐρμηνεΐας δεόμενα, ὡς καὶ καινοφωνίας ἐντεῦθεν εἰρημένας λανθάνειν μεταξὺ καὶ παρατρέχειν τοὺς ἀκούοντας, ἀλλ' αὐτὰ ἐκεῖνα ἀπλῶς ἐκτιθέμενος τὰ παραδοθέντα μοι ἄνωθεν ἱερὰ ῥήματα ὡς παρεδόθησαν, καὶ αὐτὰς τὰς γνησίας τῶν θεοπεσίων πατέρων φωνὰς γυμνὰς καὶ ἀπαρακαλύπτους προφέ- 20 ρων. ὧν τῇ μελέτῃ καὶ ὁμολογίᾳ διὰ παντὸς ἐμμένων τοῦ

unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam. confiteor unum baptismum in remissionem peccatorum et exspecto resurrectionem mortuorum et vitam venturi saeculi, amen. etiam agnosco et toto animo revereor sanctas, septem, oecumenicas illas septem synodos. et reliquas minores quas agnoscit et reveretur sancta dei catholica et apostolica ecclesia. et quos hae receperunt ego quoque recipio; quos condemnarunt ego quoque condemno. neque horum ullam doctrinam iis quae nobis traditae sunt ipse addo neque ab aliis additam agnosco, ut a sanctis illis synodis praeceptum est. neque praetermisi quidquam aut resecaui ipse, neque quae ab aliis resecta sunt ad apicem et litteram agnovi.

Hanc propositam formulam ut vera ac constans nostra pietas ac doctrina facile ab omnibus possit intelligi reddidi simplicem, perspicuum, incomptam satisque omnibus opertam. neque immutavi quidquam neque verborum ambitu arsus sum in formula hac renuntianda. neque formulas theologicas seu dogmaticas intexui, quum obscurae sint plurimis neque satis ad intelligendum apertae nisi adhibita explicatione. unde saepe fit ut inania suboriantur quae aures surdas offendant. sed simpliciter retuli sanctificatam illam formulam pariter ac mihi tradita est. quin ipsa nuda et aperta verba exhibui sanctorum patrum; in quorum studiis et doctrina per totam vitam perseve-

βίον ἀξιωθεῖν τὴν ἡμετέραν τῷ Θεῷ παραδοῦναι ψυχὴν·
 πρεσβείαις τῆς παννπεράγιου αὐτοῦ μητρὸς καὶ πάντων τῶν
 ἁγίων. ἀμήν. περὶ δὲ τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκιν-
 δύνου πλέον τι λέγειν οὐκ ἔχων ἐν τῷ παρόντι τοῦτο μόνον
 5 φημί, ὅτι στέργω ὅσον τότε διέγνω περὶ αὐτῶν ἑκατέρου καὶ
 ἐψηφίσατο ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία.

Ἄ γε μὴν κατὰ τὰς ἐμὰς ἐντολὰς ἐκεκομίσεις ἡμῖν ζωο- 18
 ποιὰ ταυτὶ καὶ φοικτὰ μυστήρια, ζῶντι μὲν παρέσται μοι
 συνεχέστερον τούτων μετέχοντι ψυχῆς ὁμοῦ καὶ σώματος
 10 ἁγιασμός καὶ κράτιστον κατὰ πάντων δεινῶν φυλακτήριον,
 τῆς δ' ἐνεσιώσης μεθισταμένῳ ζωῆς μέγιστον αὔθις ἐφόδιον
 αἰωνίου ζωῆς καὶ τῶν ἐμῶν ἄθλων μαρτύριον ἀκραιφνές, οὐς
 ὑπὲρ τούτων ἠγωνισμαί τε καὶ ἀγωνίζομαι, ταῦτα βεβαίως
 διατεινόμενος εἶναι τὸ τοῦ δι' ἡμᾶς σαρκωθέντος λόγου Θεοῦ
 15 σῶμα καὶ αἷμα, καὶ οὐχὶ τύπον ἐκείνων ἢ καὶ ἀνουσίον τινός
 ἀποτέλεσμα ἐνεργείας, ἣν φαντασιωδῶς πως σεσαρκῶσθαι
 καὶ οὐχὶ μίαν τῶν τριῶν τῆς μόνης ἀκτίστον καὶ μακαρίας
 ἐκείνης οὐσίας Θεοῦ λόγον ὑπόστασιν, τοῖς ἐμοῖς διαρρηδὴν
 βῶσι διώκταις αἰδῶς οὐκ ἔπεισιν οὐδ' αἰθερίων φόβος κε-
 20 ραυνῶν. διὰ δὲ ταῦτα καὶ συνέκδημος τοῖς θείοις τουτοισὶ
 καὶ φοικτοῖς μυστηρίοις γενέσθαι βούλομαι τὴν πρὸς τὸν
 ἀληθῶς σαρκωθέντα Θεὸν λόγον πορείαν στελλόμενος, ὅπη καὶ

rabo ut dignus sim cuius anima a deo recipiatur et ut dignus sim de-
 precationibus matris sanctissimae omniumque sanctorum, amen. quod
 ad Calabrum Barlaam et Acindynum attinet, quum plura dicere non
 liceat nunc id tantum profiteor, me quaecunque iudicata sunt de utro-
 que et decreta a sancta dei ecclesia agnoscere. sed haec hactenus.

Ex mandato apportasti mihi vivifica et mirifica haec sanctae
 encharistiae mysteria. quae mihi dum inter vivos sim animae unaque
 corporis salutem praebent et firmissimum contra omnes insidias prae-
 sidium; quum vero vita excedam optimo me in vitam aeternam pro-
 sequentur viatico. haec mihi quoque verissimum sunt testimonium
 omnium illorum certaminum quae antehac suscepi etiamque nunsusci-
 pio quum constanter professus sim ea revera esse incarnati dei cor-
 pus et sanguinem nec vero horum imaginem aut efficientiam insub-
 stantialis naturae quam ope phantasiae dicunt incarnari neque re vera
 esse unam trini et unius ingeniti beatique dei verbi substantiam.
 persecutoribus meis haec palam et expresse renuntiantibus neque pu-
 dor inest neque coelestium metus fulminum. quae quum ita sint ego
 cum his divinis et mirificis mysteriis ad deum verbum vere incarna-
 tum iter parabo; ubi revelabuntur sane verae doctrinae iudicia. tu

τρανότερα τὰ τῆς ἀληθοῦς ἀνακαλυπτήρια περὶ πάντων παν-
19τάπασι γνώσεως ἔσται. σοὶ δ' εἰτέον παντάπασι καὶ μὴ διὰ
 σπουδῆς μηδαμῆ περιστεῖλαι τὸν ἐμὸν γενέσθω νεκρὸν, ὁρῶντι
 κυσὶ καὶ ὀρνέοις δαπάνην ῥιπτόμενον, ὥς γε τοῖς ἐμοῖς δη-
 μίοις ἐκ πολλοῦ κεκύρωται ψηφισθέν· εἰ γὰρ πλείστων 5
 ἀγίων ἐκόντων ἐρρίφη τὰ σώματα, καὶ ταῦτα τῶν γε πλειό-
 των πρὶν ἢ τῆς συμφυοῦς χωρισθῆναι ψυχῆς, ὅτε δὴ μάλι-
 στα καὶ δριμυτέραις ἔπεται διαπερονᾶσθαι ταῖς ἀλγηδόσι,
 πολλῶν δὴπου μᾶλλον ἡμᾶς μυρίοις ἁμαρτήμασι βροίθοντας
 ὑπομένειν χρεῶν, καὶ ταῦτ' εἰς ἀναίσθητον σῶμα καὶ νεκρὸν 10
 f. 129 a. τῶν δεινῶν ἡ περιαντλουμένων. ἡδοναὶ γὰρ καὶ λῦπαι καὶ
 ὄργαι καὶ φόβοι, καὶ ὅσαι τῶν ἐπιθυμιῶν διαθέσεις, ἢ ψυχὴν
 ὑποκείμενον μόνην ἔξουσι καθ' αὐτὴν ἢ ψυχὴν χρωμένην σώματι,
 σῶμα δ' ἄνευ ψυχῆς καθ' αὐτό, τοῦτο δ' οὔποι' ἂν οὐδαμῆ·
 πρότερον γὰρ ἂν τις ἐγκαλέσειε ξύλοις ἀψύχοις καὶ λίθοις 15
 χαρᾶς ἐντήκεσθαι καὶ λύπης αἰσθησιν καὶ τῶν τοιούτων, ἢ
 σώμασιν ἀνθρωπίνοις ἀπαλλαγεῖσι ψυχῆς. γίνεσθαι δ' οὖν
 ὅμως πρὸς Θεοῦ τοῖς μὲν δρωσιν ἀκούομεν ἔλεγχον τὰ τοιαδὶ
 κακίας καὶ ἅμα φλογὸς ἐκεῖ κολαζούσης ἐτοιμασίαν, οἷς δ'
 ὑπομένειν ὅπως ποτὲ προθυμία, τούτοις δ' ἀπαλλαγὴν ἐγκλη- 20
 μάτων ψυχῆς· μηδὲ γὰρ ἄλλο τι βούλεσθαι τὴν θηριώδη
 ταυτηνὴ καθ' ἡμῶν κατοχὴν τοῖς ἐμοῖς δημίοις ἢ τοῦ παρόν-
 τος ἐπίτομον βίου ἀπαλλαγὴν. ὁ γὰρ Ἰουδαίους ἐκείνοισ ἐπέ-
 πρακτο πάλαι, ἔργοις μὲν καὶ πάσαις γνώμης ὁρμαῖς τὸν Χρι-
 στοῦ συσκευάσαι θάνατον, λόγῳ δ' εὐλαβουμένοις δῆθεν 25
 φιλῶ χωρεῖν εἰς πραιτώριον ὀψιαιότερον, τοῦτ' ἀντικρὺς ἴδοι

vero noli operam perdere sepeliendo cadaver meum, ubi canibus avi-
 busque obiectum conspexeris. quod iam multo ex tempore persecu-
 tores de me decrevisse scio. quid, si plurimi sanctorum non inviti
 corpus bestiis obiecti passi sunt, etiam, quod quidem de pluribus con-
 stat, antequam corpore anima decessit, ita ut inter acerrimos dolores
 corpus dilaniatum sit? profecto me qui nulle peccatis oneratus sim
 multo magis tolerare id decet, praesertim quum in corpus iam omni
 sensu orbatum, in cadaver saeviant. nam voluptas, dolor, ira, metus,
 quotquot alii sunt animi motus aut quae corpori subest solam animam
 tenent aut animam unaque corpus; neutiquam vero corpus exanimum.
 immo durum lignum potius saxumque voluptate affici et dolores quae-
 que similia sunt sentire dixeris quam exanimata corpora humana. ta-
 men apud deum haec peccatorum nobis approbatio esse scimus. neque
 quid aliud hac custodiae immanitate persecutores mei intendunt quam

τις ἂν κἀπ' ἔμοῦ συσκευάζοντας τουτουσί τοὺς ἔμοὺς Ἰου-
 δαίους· δεδιότες γὰρ ἴσως τοὺς ἀνθρωπίνους ἐλέγχους, σί-
 δηρον μὲν οὐκ ἐπάγειν ταχὺν οὐδαμῆ κατὰ γε τοῦ μοῦ συγ-
 χωροῦσιν ἐμφανῶς ἀχέιος, μὴ λάθωσιν ἀνδροφόνων ἐς
 5 προῦπιον ὄφλοντες δίκην, βίαιον δ' ἄλλως μοι τουτονί διὰ
 παντὸς συσκευάζουσι χρόνου τὸν θάνατον, εἰς ἀπροφάσιστον
 δῆθεν αὐτῶν κακίαν διατυποῦντες αὐτὸν οὕτωςί· τὸ γὰρ τοι
 μεῖζον δημιουργοῦντες τοῦλατιον εἰρωνεύονται. σὺ δ' ἄλλὰ **20**
 καὶ τελευταίαν ταυτηνὴ μὴ κατοκνήσης καταθεῖναι μοι χάριν·
 10 λαβῶν γὰρ τὸ ἄγγος τουτί, νεαρὸν ἐκ τοῦ φρέατος ὕδωρ
 κομίσαι μοι προθυμήθητι, ἕως ἔτι νεαροὺς καὶ ἀκμαῖζοντας
 ἢ νῆξ ληνοβατοῦσα κίρνησι τοὺς ὕπνους τοῖς ἔμοῖς δεσμο-
 φύλαξι· τῆδε γὰρ κάμοι τῆ ὥρα ποιεῖν εἰωθὸς ὡς ἐπὶ τὸ
 πλεῖστον μετὰ πεντεκαίδεκα καὶ πλείους μεταξὺ τὰς ἡμέρας.
 15 ὃ δὲ νῦν ὄρας, εἴκοσι πρότερον ἡμέρας κομιζων νυκτός, ἔλα-
 θον διὰ σκότους λίθῳ τινὶ τὸν πόδα πληγείς, καὶ ἀλγηδόσιν
 ἐκείθεν ἐς τόδε χρησάμενος οὐ βραχέσιν, ὡς μὴ δυνηθῆναι
 προῦξαι τοῦ λοιποῦ τὰ εἰθισμένα. διὸ καὶ σέσηπέ τε, ὡς
 ὄρας, καὶ ὕδωδεν· ἐστὼς γὰρ καὶ ἄλλως νοσεῖ τὸ ὕδωρ,
 20 καθάπερ δὴ καὶ τἄλλα πάνθ' ὁπόσα γε τὴν γένεσιν ἐς τὸ κι-
 νεῖσθαι πρὸς τοῦ πεποιηκότος εἰλήφει θεοῦ, μάλιστα δὲ νῦν
 ὁπότε τοῦ καύματος εἴη τὸ ἀκμαιότατον· μετὰ γὰρ τὰς τοῦ
 Ὁριώνος ἐπιτολὰς τοὺς οὐρανίους ἀνελίττων ἀρτίως κύκλους
 ὃ τῶν αἰθερίων λαμπάδων βραβευτῆς καὶ ταμίας ἥλιος μάλα
 25 ξηρόν τε καὶ ἄνικμον τῷ περιόντι τῆς θέρης οὐ μόνον ποιεῖ

ut mors mihi maturetur. quemadmodum Iudaei olim re et consiliis
 ut Iesus Christus morte condemnaretur effecerunt, sed praetorium adire
 ne nuda legis verba offenderent noluerunt, ita hos quoque qui mihi
 mortem machinantur Iudaeos agere cuique facile apertum est. nam
 aliorum opprobia ne incidant cervicibus meis palam statim gladium
 admovere nolunt, fortasse veriti ne manifestae caedis rei fiant. ta-
 men iam multo ex tempore pervim mihi manus inlaturi sunt. tu vero
 hoc praeterea mihi gratum facere ne cessa. sume urceum et ex puteo
 mihi aquam frigidam haurire ande quoad custodes mei gravi et alto
 somno sopiti sint. hac enim ipsa hora id facere consuevam quin
 denis vel pluribus diebus praeterlapsis. sed multo ante viginti dies
 quum hanc quam reliquam vidis potionem hausissem, nocte caeca ad
 lapidem pes offensus est, ex quo usque adhuc non leviter aegrotavi
 ita ut quae consuevi facere amplius nequierim. itaque aqua haec pu-
 trefacta est et male olet. nam aqua stagnans et alia quaecunque a

τὸν ἀέρα, ἀλλὰ καὶ ὅσα τῆς τοῦ ἀέρος τοῦδε μεταλαμβάνει ποιότητος. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῇ θείᾳ προνοίᾳ ἐμέλησε τὰς τῶν χρόνων καρπῶ ποιότητος ὑγροτέρας ἅμα καὶ ψυχροτέρας ἐκ διαδοχῆς ἀναλόγου ποιεῖν εἰς ἀντιπαλον τοῦ ἡλιακου πυρὸς ἐκείνου κατὰστασιν. 5

21 Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλις· σοὶ δ' ἔνια τῶν ὅσα τῷ βίῳ τελεῖται, καιρίον, εἴπερ ποτέ, ἂν εἶη νῦν ἡμῖν προτιθέναι
 f. 129 b. καινότερα ἡ διηγήματα· πάντων γὰρ ἡμᾶς τῶν τοιοούτων ἐν ἀγνοίᾳ πέπραχεν εἶναι τὰ τῆς καθείρξεως ταυτησίῳ. εἰκάζειν δ' οὖν ὅπως ποθ' ἡμῖν παρέχεται τὰ τῆς ἡλικιωτίδος 10 πάλαι πείρας ἄλλοτ' ἄλλα φύειν αἰεὶ τὸν χρόνον· φύσις γὰρ ὥσπερ τοῖς αἰθερίοις δρόμοις ὡσαύτως ἔχειν αἰεὶ, καὶ μεταβολαῖς κεκοῦσθαι μυρίαίς καὶ ἀτεκμάρτοις καὶ μηδὲν μηδαμῆ βέβαιον ἔχειν, ᾧ μὴ συνεχοῦς τινὸς καὶ παντοδαπῆς δεήσει τῆς γλώττης καὶ ἀποχρώσεως πορθμείου δίκην ἄλλοτ' ἄλλη 15 παραπέμπειν ἀκοῆ. ὄρας δ' ὡς καὶ αὐτοῖς γε ἡμῖν ἀνίας οὐ μάλα τοι μέτριον ἤνεγκε τῇ ψυχῇ τὸν τοῦ ἐπαχθοῦς φόρτον τὰ φθάσαντα τῶν ἡμῖν συμβεβηκότων, καὶ δεῖ ψυχαγωγίας ἔξωθεν ἰκανῆς ἐξ ἀντιπάλων ῥαγείσης διηγημάτων. οἶσα γὰρ ὡς καὶ Πυθαγόρας ἐκεῖνος ὁ Σάμιος λύρας ἔωθεν καὶ 20 ᾠδῶν μουσικῶν νενοθέτηκεν ἄπτεσθαι, ὁπόσαι γε ἰκαναὶ τὸ τῶν λογισμῶν τηρικαῦτα κοιμίζειν κυμαῖνον ἐκ τῶν τοῦ ὕπνου

deo ad motionem destinata sunt facile putrescunt, praesertim nunc quum aestur fervidissimus sit. sol enim sidereorum ignum princeps ille et auctor quum post Orionis occasum orbis in coelo evolvit dies nobis nimis aridos efficit et fervidos, et quae in terra sunt arefacit. quare etiam dei providentia vicissitudinem tempestatum instituit et alias humidiores ac frigidiores effecit, quae nimios solis ignes minuant.

Sed satis de hoc. tu vero nunc quaedam enarres mihi velim e vita publica. nam ad me qui hac custodia inclusus sim fama nulla pervenit. tamen id me pristina experientia satis edocuit, aetatem continuo parere aliquid novi. nimirum instar coeli motuum una eademque semper natura conspicua est, tamen mille et innumeras induit varietates, neque quidquam tam firmum ac stabile est ut non continuo nostro ac vario sermone opus habeat, tanquam navicula qua huc illuc transmittatur. quod ad me attinet satis tibi notum est quantis me miseriis fortuna demerserit; quae leniantur ac reprimantur quodammodo novitate tuarum narrationum vehementer cupio. scis enim Pythagoram illum Samium primo mane ad chordarum sonum cantare consuesse, quo auimum a variis ac turbidis nocturnis somniis revocaret eumque bo-

νυκτερινῶν ἀθυρμάτων καθιστάμενον ῥόθιον, καὶ μεθαρμότ-
 τειν ἡαδίως ἐπὶ τὸ εὐθυμον ὁπόσα ἢ τῶν ὀνειρῶν αὐτονομία
 παίζουσα δραστικώτερον ἐνίοτε κατὰ τῆς γαλήνης τῶν λογισ-
 μῶν ἀφίησιν ἀπαρκτίου δίκην μακροῦ τινός, ὅτε δὴ καὶ
 5 μάλιστα ἀταμίευτος τοῖς αἰσθητηρίοις ὁ ἕπνος ἐντρέχων ἤκιστα
 τὸ πρὸς ἄμυναν τέως ἔχειν δυνάμενον σφίσιν ἐφή ἄν. διὸ
 καὶ ἡμῖν ἡδιστον ἂν γένοιτο ἄκουσμα τῶν ἔξω πραγμάτων
 ἔνια διηγήσεως ὑπόθεσιν νῦν κομιζοντος σοῦ γε. ἐπεὶ γὰρ
 κακῶν, εἶπερ ποτέ, νῦν ὁ βίος ἐμπέλησται ὀργιζομένου θεοῦ
 10 διὰ τὴν τῶν θείων δογμάτων ἀθέτησιν, δυοῖν ἔσται θάτερον
 πάντως· ἢ γὰρ φίλων ἡμῖν ἀπαγγελεῖς συμφορᾶς, καὶ δα-
 κρύσω μὲν ὡς εἰκὸς ἕτερον τρόπον ἐγώ, τῆ δὲ κοινωνίᾳ τοῦ
 πάθους ἐκείνους προσαγορεύσω καὶ πόρρωθεν, ἀφθόγγοις τε
 λαλιαῖς ὡς εἰπεῖν προσφθεγγόμενος, καὶ οἴκτω τὸν οἴκτον
 15 ἀντιδιδούς καὶ συνηδόμενος σφίσι, καὶ θαυμάζων τῆς καρ-
 τερίας τοὺς ἄνδρας, ἢ συμφορᾶς διωκτῶν ἀκουσόμεθα, καὶ
 βελτίους λοιπὸν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τὰς ἐλπίδας ληψόμεθα. σύ-
 νεσιν γὰρ οἶμαι καὶ σφᾶς ὀψὲ γοῦν εἰληφότας διορθωθῆναι,
 ἔργοις ἤδη βλέποντας προφανεῖς φρομένους τοὺς τῶν οἰκείων
 20 ἀτοπημάτων ἐλέγχους, καὶ τῶν ἐν μυχοῖς διωγμῶν καὶ σκότῳ
 βαθεῖ κοιμωμένων προτάσεων ἀληθῶν τὸ συμπέρασμα ἀνα-
 τέλλον.

Καὶ μὴν ἔτοιμος ἔγωγε, βέλτιστε, λέγειν ὅσα δὴ καὶ 22
 οἷα βούλοιο ἂν ἐπιτάττειν αὐτός.

nae tranquillitati facile redderet. nam somnia nonnunquam mirum in
 modum tanquam arcti violentia mentem sollicitant, quin si gravia sunt
 vehementerque sensus occupant, omnem fere se colligendi potestatem
 ei eripiunt. itaque mihi quoque gratissimum foret accipere a te no-
 vas narrationes, et quoniam hoc ipso tempore deus propter verae doc-
 trinae perversionem iratus tot ac tanta mittit miseras, horum alter-
 utrum mecum communicabis: aut me amicorum conditionis certiore
 facies. ego autem complorabo eos etiamque ut laborum fortunaeque
 socios salutabo et mutis meis verbis prosequar, et una cum iis ma-
 rorem capiam et laetitiam neque unquam tantam eorum constantiam
 admirari cessabo. aut de persecutorum conditione mihi narrabis. et
 laetiori fortasse spe afficiemur. nam ipsos aliquando insaniam suam
 agnituros esse spero, siquidem iam inter ipsos flagitiorum approbria
 suboriri, contra e recessibus eorum quos persequuntur et e summis
 tenebris plenam sensim veritatem in lucem prodire sentiunt.

Equidem mi carissime iam paratus sum et quamcunque vis nar-
 rationem faciam.

Οὐκοῦν ἀρμόττουσαν ἀρχὴν ἀναθεῖναι δεῖ τῷ λόγῳ
 πρότερον, φίλτατε Ἀγαθάγγελε· ἦν οὐκ ἄλλως ἀλώσιμον
 ἔσεσθαι οἶμαι ἢ ἐς τὸ πρότερον ἵχνος τῶν λόγων ἐκείων
 ἀναπόμπιμον πεπραχότας τὴν μνήμην, καὶ δίκην σειρᾶς τὰς
 τῆς γλώττης ἐκεῖθεν κρηπίδας ἀνάψαντας, ἀσφαλῆ τὰ τῆς 5
 ἀναλήψεως ἤδη ἐφόδια ἐς τὴν τῶν ἑξῆς κεκτῆσθαι διήγησιν
 ἐν βραχεῖ. εἶναι δ' ἀναγκαῖον πυθέσθαι πρῶτον ἡμᾶς ὅτι ποτὲ
 μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην ἀντικαθήμενοι καὶ ἀντεφεδρευόν-
 τες ἑκατέρους ἑκάτεροι τῶν Λατίνων οἱ στόλοι τότε πεπράχασι·

f. 130 a. δεῦτερον δ' ὅτι ποιεῖ καὶ ἡ βασιλὶς Εἰρήνη "τετέλεκεν ἀπιουσία 10
 τε ἐς Ὀρεστιάδα καὶ Διδυμότειχον, καὶ τὰς μεταξὺ τῆς φι-
 λαρχίας τῶν παίδων ἔριδας ἐπειγομένη κοιμῖσαι, πρὶν εἰς
 αἱμάτων χύσεις τὸ κατ' ἀλλήλων ἐκβῆναι μαινόμενον· καὶ
 τρίτον ὁποίας καὶ καθ' ἡμῶν τὰς μελέτας ὃ τῶν διωκτῶν
 ἱστορογεῖ καὶ συρράπτει θίασος. 15

Ἐμὲ δ' εὖ σοι λέγοντι, θεία μοι κεφαλή, ἀντιλέγειν
 μὲν ἥκιστα πάντων, πείθεσθαι δὲ μάλιστα πάντων χρεῶν.
 καὶ σοι ἐρῶν ἔρχομαι εἰ μὴ πάντα δὴ τὰ μεταξὺ καθ' ἑκα-
 στα, ἀλλ' οὖν ἀπολέξας τὰ καιριώτερα.

23 Ὅ γάρ τοι τοῦ Βενετικοῦ στόλου ναύαρχος ἥκιστ' ἔχων 20
 ὅτι πράξειεν ἀφ' οὗ παρὰ πᾶσαν ἐνέτυχε προσδοκίαν ἤδη μετὰ
 τὴν ναυμαχίαν τοῖς Γεννοῖταις τῷ τῶν Βιθυνῶν σπείσαμέ-
 νοις ἡγεμόνι Περσῶν Ὑρκανῷ, πρὸς μόνην ταυτηγὶ τελευταίαν

Tu vero carissime Agathangele nonne prius narrationi aptum exordium addere, quod deinceps invenire sane difficile est aut prioris narrationis memoriam revocare nobis in animo habes? ita ut narrationis momentis catenae instar annectendis certum quendam ad rerum narrationem quae postea actae sunt transitum tibi patefacias? primum enim auditu dignum est quid post pugnam navalem illam Latinorum classes invicem se premendo et obsidendo effecerint. deinde quid Eirene regina postquam Orestiadem et Didymotichum pervenit effecerit, filiorum regni cupiditatem priusquam furore incitati caedem ederent repressura tertium quae fanatici persecutores in nos concipiant et concoquant consilia.

Haec quum optime se habeant obloqui tibi vir divine nolo, potius prorsus tibi obsequar et initio quidem si non singula omnia quae interim acta sunt tamen quae commemoratu dignissima sunt tibi exponam.

Venetorum classis praefectus, incertus quid faceret quum praeter omnem opinionem iam facta pugna navali Genuenses offendisset in societate Bithynorum ducis Hyrcani, cui quum summam ad despe-

ἔξ ἀπογνώσεως ἔληλυθόσι καταφυγὴν πολεμίοις πάνυ τι δυσαντίβλεπτον καὶ οἷον ἀνανταγώνιστον, κάκειθεν ἤδη μετὰ μακρᾶς τῆς ἀδείας μισθοφορικὴν ἔξ Ἀσίας διαβιβάζουσι δύναμιν, ὅποση ἂν εἴη μάλισθ' ἱκανὴ συμμαχεῖν τε καὶ πόρρωθεν ἀποκρούεσθαι καὶ ἀνασοβεῖν πολεμίων ἀπάντων ἔφροδον, πλήρῃσιν ἀπέπλευσε τοῖς ἰστίοις ἐς Βενετίαν, ἐπαγγειλάμενος μετὰ πλείονος ἐπανήξειν ὁπὲρ τῆς δυνάμεως. κατέλειπε δ' ὁμως συνθήκας τοῖς Γεννουίταις τὸν βασιλέα ποιεῖν καιρικός, ἕως ἂν ἑκατέροις τοῖς μέρεσι διαναπαύσασιν ἑαυτούς, καὶ διαρκέστερα τάπιτῆδεια εἰλοκομισαμένοις, ἀνδρικότερον πρὸς τὸν ἐφεξῆς ἀπαντᾶν προσγένηται πόλεμον. ἐνταυθοῖ δέ μοι γενομένῳ τοῦ λόγου ἤκιστ' εὖοδα τὰ ἐξῆς εἴη ἂν, βουλομένῳ κατὰ γε τὴν σὴν τὸν λόγον συστέλλειν ἐς τὸ βραχυτέρον βούλησιν. εἰ μὴ γὰρ ἄνωθεν ἠρῳγμένοις τὰς τῶν λεχθη-
15 σομένων αἰτίας προστιθέσθαι γένοιθ' ἡμῖν, οὐκ ἂν ποτε γένοιτο γνώριμον οὐδέσι τῶν ἀκούοντων οὐδέν, πλὴν ὅτι ἀμεινόνων γε τῶν ἀποριῶν ἐσόμεθα πρόξενοι, ἡμίεργόν τινα καὶ ἡμιτελῆ τῇ διηγῆσει τὴν τῆς γλώττης παρεχόμενοι χρεῖαν.

Ἐβουλόμην σε ἔγωγε, καλὲ Ἀγαθάγγελε, πάνυ τι πλεῖστον
20 ἔμοι συνέιναι τὸν χρόνον καὶ ὁμιλεῖν ἐνταυθοῖ, καὶ μακρὰν παρ' ἑκατέρων ἑκατέρους ἐντεῖθεν ἡμᾶς τὴν παραμυθίαν μετὰ τοῦ ὠφελίμου καρποῦσθαι, χρεῖας χρεῖαν ἀντιδιδόντας ἀλλήλους ἀλλήλοις καὶ αὖ παρ' ἀλλήλων ἀλλήλους ἀντιλαμβάνοντας ὡς εἰκός, μέχρις ἂν, εἰ καὶ ἡμῖν ἔξειή ζῆν, ὃ τῆς αἰθρίας ἐπι-

rationem adducti essent illi se tradiderant; quumque hos magna cum securitate ex Asia traicere vidisset copias mercenarias quae satis idoneae essent ad hostes impugnandos, repellendos, iis omnes aditus intercludendos; velis passis Venetiam renavigavit cum pluribus opibus mox se reversurum esse pollicitus. permisit quoque regi ut in tempore cum Genuensibus pacis conditiones iniret donec utraeque partes se refecissent et necessariis optime instructae animosius bellum redintegrare possent. his ita expositis ut voluntati tuae reliquam narrationem paucis absolvendi obsequi mihi liceat vereor, quum nisi supra indicatis rationes subsequentis narrationis additae sunt, nihil fortasse cuiquam apertum fiat, nisi quod ego suppetiis egerem quippe qui imperfectam narrationem redderem.

Equidem carissime mi Agathangele te temporis plurimum adesse mihi vellem hicque mecum confabulari, ita ut uterque nostrum solatium unaque utilitatem caperet invicem nos ut par est sermonibus delectando et adiuvanda, donec quietiores dies capere et deo adiuvante linguae fiduciam recipere nobis liceat, mihi que sermo datus

λάμψη καιρός, καὶ δὲ παρρησίαν τῇ γλώττῃ ζῆν γε θεῶ, καὶ
δοθῆ μοι λόγος κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον ἐν ἀνοίξει τοῦ
στόματος μου παρρησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγε-
λίου ὑπὲρ οὗ προσεβέω ἐν δεσμοῖς, ἵνα ἐν αὐτῷ παρρησιάσω
ὡς δεῖ με λαλῆσαι. ἐπεὶ δ' ἄλλοι' ἄλλα τὰς ἐμὰς νύκτωρ 5
καὶ μεθ' ἡμέραν σμήνη διωκτῶν περιστοιχιζουσι θύρας, θη-
ρῶν χαλεπώτεροι πάντων εἰπεῖν, ὡς δεδιότας μηδ' ἔχειν
ἡμᾶς μήτε φωνὴν γοῦν ἐλευθέραν χαρίσασθαι μήτε σέ γ'
ἐμοὶ μήτ' αὐτὸνναντίον σοί γε ἐμέ, πλὴν ἢ μάλα μόλις τον-
θορύζοντας ἐκάτερον ἐκατέρου ἀκούειν, στέργειν δ' οὖν τέως 10
ἀνάγκη τῇ καταψηφισθείᾳ μονώσει καθάπαξ ἀπασῶν ἐν
στερήσει καθημένους ἀνθρωπίνων προσρήσεων, παραπλησίως
f. 130 b. εἰπεῖν τοῖς αἰωνίως ἐν ἄδου " καθεύδουσιν. ὅμως αὐτῷ
θαρρήσαντες ἤδη τῷ μόνῳ θεῷ, ὑπὲρ οὗ καὶ τουτοισὶν ἐγκαρ-
τεροῦμεν τοῖς ἄθλοις, φέρε δέος ἅπαν κοινοροτοῦ δίκην ἀπο- 15
τριψάμεθα· καὶ τρεῖς λοιπὸν τῶν ἡμερῶν καὶ τέτταρας, εἰ
δέοι, σὺ γε δήπου περιμείνας ἐνταυθοῦ, μακροτέραν τε καὶ
ὅσον ἐφικτὸν ἀνευδεᾶ τὴν τῆς ἀφηγήσεως τράπεζαν ἡμῖν
ταυτηνὶ παρατίθει. καὶ τῶν ὀρνέων γὰρ τοὺς κύκνους φασὶ
τῆς σφῶν αὐτῶν αἰσθομένους ἤδη τελευτῆς, μακροτέρον τι 20
καὶ λιγυρώτερον τηρικαῦτα μᾶλλον ἢ κατὰ πάντα ἄδειν τὸν
βιον. ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμῖν περὶ τοὺς ἐσχάτους ἤδη κινδύνους
σκηνοβατεῖν περιέστηκεν, ἅς εἰρήκειμεν, οὐκ ἂν που τῶν
ἀπεικότεων εἴη μακροτέροις διηγῆμασι μακροτέραν ἐκτείναν-
τας ἄκοήν τελευταίοις ἀφοσιώσασθαι ἀσπασμοῖς. ἄρτος δ' 25

2. ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς.

sit ut sanctus apostolus dicit, in apertione oris mei cum fiducia, no-
tum facere mysterium evangelii, pro quo legatione fungor in catena,
ita ut in ipso audeam prout oportet me loqui. sed quoniam continuo
persecutorum turbae fores circumsistunt, ita ut neque libere lingua
uti neque quidquam praeter strepitum percipere possimus, hanc no-
stram solitudinem quamvis omni omnino solatio instar defunctorum in
Tartaro privati simus, aequo animo feramus nos oportet, unaque con-
fidentes unico deo propter quem certamina fortiter suscepimus age
nos omni metu tanquam luto purgemus. tu vero tres vel si opus est
quatuor dies hic apud me remane et pleniorum et quantum fieri pot-
est sat integram mihi fac narrationem. scis enim e volucrum genere
cycnos dum vitae finem adesse sentiant cantum pleniorum et acutio-
rem edere quam alias. atqui quum nos quoque ut diximus ultimis
iam in vitae periculis versemur, minime sane ineptum foret longiori-

ἡμῶν ὁ κατεσκληκῶς οὐτοσὶν εἰς τροφήν ἀποχρήσει, καὶ ὁ νῦν εἰσκεκομίσεις αὐτὸς ἐξ ἐκείνου τοῦ φρέατος ὕδωρ εἰς πόσιν.

Τροφῆς μὲν δὴ καὶ πόσεως, θεία μοι κεφαλῆ, πάντι 25
ἐλαχίστου ἢ μᾶλλον τοῦ μηδενὸς ἂν μοι δεήσειν οἶμαι τὰ
5 νῦν, τῆς σῆς ὁμιλίας ὡς ἐπίπαν εἰπεῖν ἀποχρώσεως ἐμοί, καὶ
ῥᾶστί με πειθούσης ἔρωιας ἐρώτων ἀλλάττεσθαι, δυοῖν ὀπο-
τέρου βούλοιο τίς ἔνεκα, εἰδ' ὅτι γέννημα ὦν ὁ λόγος ἀθά-
νατον ἀθανάτου νοῦ μονιμωτέρας τῆ τῶν ἐρασιῶν ἀκοῇ πα-
ρέχεται καὶ ἡδίους τὰς τῶν ἐρωμένων ἐπαγγελίας, εἰδ' ὅτι
10 καὶ διὰ τὸν σὸν πόθον περὶ πλείονος καὶ τοῦ παντὸς τὴν σὴν
ἐφίεμαι ποιεῖσθαι ὁμιλίαν.

Ἄλλὰ τούτων μὲν ἄλλοις, ὃ βέλτιστε Ἀγαθάγγελε· σὺ δὲ τῆς προκειμένης ἔχον προθέσεως.

Καὶ δὴ λοιπὸν ἐπανιτέον ἐκεῖσε. οἶσθα, ὃ βελτίστη 26
15 μοι κεφαλῆ, ὅπως μετὰ τὴν μοχθηρὰν ἐκείνην καὶ κακῶς τοῖς
διώκταις σχεδιασθεῖσαν καθ' ἡμῶν ληστικὴν ἐκείνην σύνοδον
ἦκον αἰθήμερον ἐκ Θεσσαλονίκης ἀγγελίαι τῷ βασιλεῖ Καν-
τακουζηνῷ πάντι σφόδρα δειναί, καὶ αὐτῶν ὡς εἰπεῖν τῶν
τῆς ψυχῆς ἀπτόμεναι μυελῶν, καθάπερ ἔπαθλα τοῦ ἀγῶνος
20 ἐκείνου κατάλληλα τοῦ ἀθλοθέτου θεοῦ προσδεικνύντιος πρὸς
ἐλεγχον τῆς κακίας καὶ ἀναιδεΐας ἐκείνης, διδάσκοντος μόνον
οὐ διαρρήδην καὶ μετρίαν ταύτην κατὰ πόδας ἐνταῦθα παι-

bus sermonibus aures longius tempus erigendo supremis honoribus nos obsequi. quod ad victum attinet panis hic iam adesus et aqua quam modo ipse e puteo hausisti, nobis suppeditabunt.

Ego vero, vir divine, panem et potionem minimi immo nihili aestimo sed usus tuus prorsus mihi satisfacit meque officia tibi praestem facillime commovet. et haec quidem ob duas fortasse causas quisquam velit, aut quod viva oratio quam parit mens immortalis firmiores et suaviores amantibus reddit amatorum narrationes, aut quod propter desiderium tuum plaris immo plurimi habeo tecum colloqui.

Sed de hoc carissime Agathangele iam satis; nunc narrationem continua.

Equidem quo deflexi iam revertar. satis tibi notum est, vir optime, eodem die quo turbida illa et in vestram cladem a persecutoribus constituta synodus dimissa sit, e Thessalonica Cantacuzenum regem nuntios tristissimos quique per dura ut dicunt ossa currant accepisse, tanquam praemia certamine illo digna a deo iudice data opprobrio nequitiae et impudentiae. deus enim haec tantum non clare

δείαν ἐπάγοντος εἰς ἐπιστροφὴν τῶν ἐκεῖ παρανομηθέντων, καὶ πύλας οὕτως ὡς ἀνοίγοντος μετανοίας.

27 Φασὶ γὰρ τὸν Παλαιολόγον, ὡς ὑποπεύσειεν ἐπιβουλὴν καθ' ἑαυτοῦ πρὸς τῶν γυναικαδέλφων καὶ τοῦ πενθεροῦ καὶ γνώμης ἐκείνων ἀλλοίωσιν καὶ τροπὴν πολλαχόθεν πολύτροπον, ἀνενεγκεῖν 5 τε εὐθύς πρὸς ὁμοίους φόβους τὴν μνήμην ὁμοίων ἐπιβουλῶν, αἱ ταῖς ἀρχαῖς ἀπροόπτως ὡς τὰ πολλὰ καὶ πολυτρόπως ἐν-σκήπτουσαι κηλίδας καὶ κῆρας αἱμάτων καὶ φόνων μεστὰς ἐπιφέρουσι τοῖς μὴ πάνυ προσέχειν ἐθέλουσι ταῖς πολυτρό-ποις τύχαις καὶ γνώμαις τῶν ἀνθρώπων. ὅθεν διανέστη τε 10 καὶ τὴν γνώμην εὐθύς ἐπὶ ζήτησιν ἠκόνησε τοῦ προσήκοντος ἄνωθεν κλήρου τῆς βασιλείας καὶ τοῦ γε βιοῦν ἀδεέστερον δύνασθαι ἢ καθ' ἃς μηχανᾶσθαι δύναιντ' ἂν τινες ἐπιβου- f. 131 a. λὰς· βέλτιον γὰρ ἔφησεν εἶναι θαλάσσης ἐπιούσης " ἐν τῷ παρόντι φορὰν ἐκκλῖναι ἢ ῥαθυμήσαντα συναπαχθῆναι τῇ 15 βίᾳ τοῦ ρεύματος. χρόνον οὖν τινὰ τῷ Κράλη Σερβίας ἐπιτιθεμένῳ καὶ ἀπειλοῦντι μεγίστους αὐτῷ περιστήσειν κινδύνους, εἰ μὴ κήδους ἕνεκα πρὸς συγγενῇ φιλίαν αὐτῷ συναφθεῖη κρατίστῳ καὶ πρὸς τὰς περιεστηκνίας αὐτῷ συμφορὰς ἐσομένῳ συμμάχῳ, πέμπει δεξιὰν ὅψε καὶ μόλις ἤδη διὰ 20 ταυτί, καὶ κυροῦται πρὸς ἀμφοῖν δόντια οἱ τὸν Παλαιολόγον, εἰ ῥάδιον εἶη, ὁμηρα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Ἑλένην διὰ τὰς ἐκ γένους ταύτης ἐπιβουλὰς, ἀγαγέσθαι τὴν τοῦ Κράλη γυναι-

declaravit; et aptum documentum dedit quo animi converterentur ad sanctas leges illas violatas.

Et sic fortasse poenitentiae portas aperuit. dicunt enim Palaeologum quum uxoris fratrum et soceri insidias eorumque animorum commutationem versutaque consilia suspicatus esset, memoriam sibi similium insidiarum fecisse quae quidem ut alia multa principes repente ac graviter opprimant unaque alios multos qui ad rerum statum novaque consilia non perattenti fuerint, ad labem multamque caedem adducant. itaque animum ille erexit et ad regni partem quae sui propria esset advertit, etiam quomodo vitam securam et ab omnibus insidiis tutam degere posset animo secum reputavit. nam melius esse dixit in tempore maris aestus effugere quam nimia cum animi fiducia fluctuum impetu abripi. brevi tempore interiecto quum Serviae Crales ei summa pericula minitaretur nisi facta affinitate amicitiam suam iniret qua insidiae omnes facile reprimi possent, Palaeologus huic fidem dedit, sero tamen ita ut haud multum abesset quin pactio conficeretur. ex qua constitutum erat, ut Palaeologus si facile fieri posset Helena sua uxore quae ex inimicorum genere oriunda

καδέλφην, νέαν τε οὔσαν ἔτι κάκεινῃν καὶ ἅμα ἀδελφὴν τοῦ
 τῶν Μυσῶν ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου. ταῦτα τῷ Καντακουζηνῷ 28
 μαθόντι τῷ βασιλεῖ θανάτου φάναι πολλῶν πικροτέρους κα-
 θῆκε φόβους τοῖς λογισμοῖς· καὶ παραλαβὼν Ἄνναν τὴν
 5 ἐκείνου μητέρα, τηρουμένην τέως ἐν Βυζαντίῳ, ἐς τὴν τῶν
 ὁδηγῶν ἀπήει μονὴν, κάκει τῆς θείας εἰκόνος ἔμπροσθεν
 αὐτίκα μάλα δώσειν ὑπισχνεῖται τῷ ταύτης μὲν υἱῷ, γαμ-
 βρῷ δὲ αὐτοῦ, τὸν ἅπαντα κληῖρον τῆς βασιλείας, ἀφεμένῳ
 μὲν τὰς τοῦ Κράλη συνθήκας ἐκείνας, ἐληλυθότι δ' ἐς Βυ-
 10 ζάντιον εὐθύς παρὰ τὴν νόμιμον σύζυγον, αὐτὸς δὲ δυοῖν
 θάτερον, ἢ τῷ Βυζαντίῳ διὰ βίου ἐνδιατριβῶν βασιλικῶς καὶ
 αὐτὸς τὰ μέχρι Σηλυμβρίας ἐντεῦθεν διοικεῖν πράγματα κατὰ
 γνώμην τοῦ γαμβροῦ, ἢ τὸν ἡσύχιον ἐλόμενος καὶ ἀπράγμονα
 βίον οἶκοι καθῆσθαι. καὶ ἅμα ἔγγραφον ταῖν χεροῖν αὐτῆς
 15 ἐνετίθει τὴν γνώμην φρικωδεστάτοις ὄρκοις ἡσφαλισμένην τε
 καὶ ἀπαραλόγιστον τὴν ὑπέραγνον θεομήτορα προβαλλομένοις
 ἔγγυητήν. ἢ δ' εὐθύς ἀπιστεῖν οὐδαμῇ ἔχουσα τὰ τε τῶν
 οὕτως ἐχόντων ἔγγράφων ὄρκων βιβλία εἰλήφει, καὶ ἅμα ὄλη
 σπουδῇ κατέπλευσεν ἐς Θεσσαλονίκην, κάκει τῷ υἱῷ τὰ εἰ-
 20 κότα ὠμιληκυῖα καὶ τοὺς φρικώδεις ἐκείνους ἐμφανίσασα ὄρ-
 κους, τῶν τοῦ Κράλη συνθηκῶν τελέως ἀποσχέσθαι πέπει-
 κεν εὐθύς.

Τούτων δ' οὕτω γενομένων ἤκεν ὁ Παλαιολόγος ἄχρι 29

esset data obside, Cralis uxoris sororem in matrimonium duceret, vir-
 ginem aetate nondum adultam et Mysorum ducis Alexandri filiam.
 haec quum accepisset rex Cantacuzenus morte ut ita dicam acerbio-
 res curae animum eius invaserunt. Palaeologi anatem Annam illo
 tempore Byzantii custoditam accersit et cum hac Hodegorum monaste-
 rium adit. hic ante sanctae matris simulacrum illico se illius filio
 suoque genero cunctam rerum administrationem tradituram esse polli-
 cetur, si Cralis pactum ille solveret et Byzantium reverteretur ad
 uxorem legitimam. sibimet ipsi vero horum alterutrum expetit: aut
 ut Byzantii cum victu et cultu regio aetatem agere et usque ad Se-
 lymbriam ex generi consensu res administrare, aut quod reliquum sit
 vitae domi in otio ac quiete agere sibi concedatur. hancque suam
 sententiam iureiurando firmissimo et teste verissimo sanctissima dei
 matre sancitam litteris mandat et Annae tradit. haec autem omni sus-
 picione abiecta litteras cum iureiurando illo accepit et quam ocissime
 navigavit Thessalonicam. ubi quum filio quae satis erant exposuisset
 et firmissimum illud iusiurandum tradidisset, facile cum ut Cralis pacto
 abstineret, persuasit.

His ita factis Palaeologus propius Didymotiohum profectus est

καὶ ἐς Διδυμότειχον· κατέειπεν πρὸς τὸν πενθερὸν διαπρεσ-
 βευσάμενος Καντακουζηνόν, καὶ ὡς ἐμμένονι μαθὼν τοῖς
 ὁμωμοσμένοις, ἦκει λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἐς Βυζάντιον, πάντας
 ἀπεσκευασμένος φόβους καὶ ὑποψίας ὑπάσας. καὶ πλέον ἢ
 τριανκονθήμερον τῇ τοῦ πενθεροῦ συνδιατετριφῶς ὁμιλίᾳ μετ' 5
 εἰρήνης κατηφεία τινὶ κεκραμένης διὰ τὸ τῶν ἠλπισμένων οὐκ
 εὐελπι τὴν ἐς Διδυμότειχον ἀθις ἀπήει, καὶ τὴν σύζυγον
 Ἐλένην ἅμα αὐτῷ ἐπαγόμενος, σὺν ἐκείνῳ μᾶλλον αἰρουμέ-
 νην θνήσκειν ἢ τοῖς γονεῦσι συζῆν. ταυτὶ μὲν οὖν εἶχεν
 οὕτω, καὶ τὸ φθινόπωρον τὰς τοῦ ἄρκτουρου προύφαινεν ἄρτι 10
 ἐπιτολάς. βραχὺς ὁ χρόνος, καὶ ἀθις παρ' ἑκατέρων ἑκατέ-
 ροις λαθραῖα ἐξηχεῖτο βουλευμάτα πάνν τῶν δεδογμένων ἀν-
 τίτροφα. καὶ ἄπεισι τὴν ταχίστην καθέξων Ματθαῖος τῶν
 Καντακουζηνοῦ υἱῶν ὁ πρῶτος Ὁρεσιάδα, σταδίους οὐ μείον
 πρὸς ἄρκτους διέχουσαν ἑβδομήκοντα καὶ διακοσίους. κὰν- 15
 τεῦθεν τὰ σκάνδαλα ηὔξεν ἐρεθιζόμενα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέ-
 ραν αἰεί, καὶ πρὸς ἐμφανῆ τὰ πράγματα προύβη " κακίαν καὶ
 ἄσπονδον ἤδη μάχην. καὶ ἅμα οἱ τῶν Θρακικῶν οἰκήτορες
 πόλεων Παλαιολόγῳ τῷ βασιλεῖ προσεχώρουν ἐθελονταί, κρα-
 ταιότερόν τε τῶν πραγμάτων ἐρεθίζοντες ἄπεισθαι καὶ τοῦ 20
 πατρῶου κλήρον τῆς βασιλείας ἀντιποιεῖσθαι, ὄραθυμῆν ὅπω-
 σοῦν, εἴπερ ποτέ, νῦν μᾶλλον οὐ μάλα προσήκοντος.

30 Διὰ δὴ ταῦτα δείσας περὶ τῆς ἀρχῆς Καντακουζηνὸς
 ὁ βασιλεὺς λόγων τ' ἐκείνων καὶ συνθηκῶν ἐξελάθετο, καὶ

et hinc quum legationem misisset ad socerum Cantacuzenum et in iu-
 reiurando perseverare eum percontatus esset Byzantium se contulit
 omni metu ac suspicione deiecta. sed quum amplius triginta diebus
 in soceri societate versatus esset neque tamen de promissis bonam
 spem capere potuisset Didymotichum reversus est una cum Helena
 uxore quae cum eo mori malebat quam cum parentibus convivere.
 haec igitur ita se habebant; iamque tempus aderat brumale quo Arctus
 oritur. haud multo post et rursus rumor differtur consiliorum priori-
 bus prorsus contrariorum. Matthaecus e Cantacuzeni filiis natu maxi-
 mus quam celerrime Orestiadem ut occupet proficiscitur. quae urbs
 ducentorum septuaginta stadiorum spatio distat et ad septentrionalem
 spectat. hic noctu diu que discordiam auget. iam ad iniurias itur et
 ut primum occasio data est ad pugnam. Palaeologo autem Thracum
 urbium incolae voluntarii succurrunt eumque incitant ut omni studio
 res susciperet et occuparet paternum regnum. otio ac desidia indul-
 gere nullo modo sibi licere.

Itaque factum est ut Cantacuzenus rex de regno anxius ac sol-

οἷον ἀγλητικῆς τινὸς ἀθύρματα παιζούσης τὴν ἀκοὴν ἅπαν-
 τας ἠγησάμενος ὄρκους, τῶν ἀντιπάλων ἔργων καθάπαξ ὄλην
 ἀντίληψιν ἐποιεῖτο. πρῶτον μὲν οὖν πέμψας ἐς Ὑρκανὸν τὸν
 γαμβρὸν καὶ σατράπην τῶν ἐν Βιθυνίᾳ βαρβάρων, καὶ ἅμα
 5 ἐς τοὺς γείτονας Γεννοίτας, ὄρκους καινοτέρους αὐθις παρέ-
 σχε τῶν πρὶν ἰσχυροτέρους, ταῦτ' ἄμφοιν διὰ βίου πνεῖν
 ἐπαγγελλομένους καθ' ὧν αὐτοὶ βούλοιντο καὶ οἷς ἄχθοιντο,
 εἰ βοηθοῦεν καὶ αὐτοὶ κατὰ τοῦ γαμβροῦ Παλαιολόγου· ἀκρό-
 πολιν γὰρ ἠῆται κραταιοτέραν τὴν ἐς ἐκείνους καταφυγὴν
 10 ἀμυνητρίων ἀπάντων θείων καὶ ἀνθρώπινων, καὶ μηχανήμα
 ἐκ πολλοῦ εἰθισμένον αὐτῷ κατὰ τε τῶν ταλαιπώρων Θρα-
 κῶν καὶ ᾧ προσερχοῦσαν βασιλεῖ, ἀνὰ στόμα συχνὰ τὸ γρα-
 φικὸν περιᾶδων ἐκεῖνο· λοιπὸν καλέσω τὰ ἔθνη, κάκεινά με
 δοξάσουσι.” καὶ ἅμα οἱ ἐξ Ἀσίας Ῥωμαϊκαῖς ἐπὶ Θράκης
 15 διαβιβάζοντες τοὺς βαρβάρους ναυσὶν ἔμπρακτόν τε καὶ πάνυ
 τι κατεσπουδασμένον τὸ τοῦ βασιλικοῦ δόγματος προῦφαινον
 βίαιον. Κατελάνων δ' αὐθις ἀμφὶ πεντακοσίους, ὅσοις τὸν
 ἐκ τῆς ναυμαχίας ἐκείνης φυγεῖν ἐξεγένετο κίνδυνον, γυμνοὺς
 καὶ προσαίτας περιόντας τοῦ ἀστεος πανταχῆ, πρὸς φυλακὴν
 20 ὁ βασιλεὺς Καντακουζηνὸς ἀθροίσας τοῦ σώματος ὀπλιζέ τε
 καὶ ἐσίτιζε μάλα τι σφόδρα πεφροντισμένως, τῶν ὁμοφύλων
 ἤδη Ῥωμαίων ἀπιστουμένων καὶ ἐν ἐχθρῶν ταττομένων
 χορείᾳ.

licitus sermones illos et promissa omitteret et data iurairanda tan-
 quam tibiae delectationes haberet. iam ad ea quibus obniti posset
 Palaeologi consiliis totum animum advertit. primum legationem misit
 ad Hyrcanum generum barbarorum in Bithynia satrapam simulque ad
 confines Genuenses et cum his foedera iniit prioribus firmiora, qui-
 bus constitutum erat utrosque eundem velle animum habere in omnes
 quos debellaturi essent, etiam si auxilio vocarentur in generum Pa-
 laeologum, Cantacuzenus autem regiae arcem receptaculum habebat
 omnibus divinis atque humanis tutamentis firmius. quae et iam multo
 ex tempore praesidium erat contra feroces Thraces, et quo convenie-
 bant copiae. quare rex continuo illud quod scriptum est in ore ha-
 bebatur: “convocabo gentes et parebunt mihi.” etiam qui ex Asia Ro-
 manis navibus in Thraciam barbaros traiciebant regis illi dicto vim
 ac veritatem reddebant. Catalanorum autem circiter quingentos qui
 postquam pugnae navalis pericula feliciter effugerunt, urbem inermes
 et mendici circummiverunt rex ad corporis custodiam recepit iisque
 armis et victu bene consuluit. Romanos enim quos circum se habe-
 bat ut perfidos et inimicos tractavit.

31 Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων ἔδοξεν Εἰρήνη τῇ βασιλίδι
 ἔς τε Ὀρεστιάδα καὶ Διδυμότειχον διαβάσῃ διαλλάξαι τοὺς
 νέους ἀλλήλοις, εἰ δυνηθεῖη, βαθείαις τισὶν ὑποψίαις ἐπ'
 ἀλλήλους χρωμένους, οὐδαμῇ τὸ ἔνσπονδον σύνοικον κεκτημέ-
 ναις, Ματθαῖον δηλαδὴ τὸν υἱὸν καὶ τὸν γε ἐπὶ Θυγατρί 5
 γαμβρὸν Παλαιολόγον τὸν βασιλέα, συμπαρειληφυῖα πρὸς γε
 τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν ἀρχιερέων δύο συνεκδήμους μαρτυρίας
 ἕνεκα, καὶ ἅμα Ἄγγελον, ᾧ καθολικῶ τῆνικαῦτα συμπέπω-
 κεν εἶναι κριτῆ· ὃς τῆς πατρίδος ἐντεῦθεν ἐξίεναι μέλλοντος
 f. 132 a. ἐμοῦ πάνυ τι νέος ἦν καὶ οὐπω οἶμαι ἔφηβος, " εὐγενῆ δ' 10
 ὅμως ὑπεξωγράφει τὴν ἔς λόγους ἐκεῖθεν φύσιν, καὶ μάλα
 ἐπαγγελλομένην πρὸς πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν εὐφραῖ τὸν ἄνδρα
 τὰ συντομώτατα καταστήσειν. πάντας γὰρ ὅσοι τῶν ἅμα
 αὐτῷ τῆς σῆς σοφίας ἦσαν τέως ἀκροαταί, καὶ τῶν τῆς σῆς
 διδασκαλίας ἐκείνης κρατήρων φοιτῶντες ἀπήλανον, μακροῖς 15
 παρήλανε τοῖς μέτροις δρόμῳ τε γλώττης καὶ διανοίας ὀξύ-
 τητι. νῦν δὲ τῆς μακροῦς ἐκείνης ἀποδημίας ἀνειληφῶς ἐμαν-
 τόν, τῆς φυσικῆς ἐκείνης ἐπαγγελίας ἀμείνω περὶ τὸν ἄνδρα
 βλέπω τὴν βλάβστην καὶ προοιμίων ἐκείνων πολλῶ τὰ νῦν
 συμπεράσματα κραταιότερα. διὸ καὶ βασιλικῆς ἐγγύτητός τε 20
 καὶ εὐμενείας οὐδενὸς τῶν περιλάμπρων ἀνδρῶν ἐνδεέστερον
 μετέχοντα βλέπων τὸν ἄνδρα γέγηθα· ἤδη γὰρ δι' ἀρετῆς
 περιουσίαν κἂν μέσοις τοῖς βασιλείοις πεπαρορησιασμένη τῇ
 γλώττη διέπειν τοὺς τῆς εὐθυδικίας τέτακται νόμους καὶ
 τῶν δημοσίων πραγμάτων οἰκονομεῖν ἐν κρίσει τοὺς λόγους 25

Quae quum ita se haberent Eirene regina Orestiadem et Didymotichum profecta est ut distineret affines qui affinitatis vinculis contentis inter se discordiam exercebant, Matthaëum filium et generum Palaeologum regem. in comitatu inter alios secum duxit duos sacerdotes qui testes essent et Angelum qui illo tempore catholici iudicis munere fungebatur. hic quo tempore patriam meam reliqui admodum iuvenis necdum ni fallor pubes erat. tamen iam praeclara valuit ad dicendum natura ita ut nos spem optimam de eius ingenii facultatibus caperemus. omnes enim quotquot una cum eo sapientiae tuae studiosi erant tuaque disciplina fruebantur longe superabat linguae facilitate et mentis acumine. nunc vero si tempus quo a patria absum respicio indolis eius bonitatem ad meliores fruges pervenisse suspicor ita ut a prooemiis illis iam ad bonam maturitatem processerit. quare dum virum regis usu et amicitia non minus frui video quam nobilissimos viros gaudeo. iam propter virtutis praestantiam ipsius regiae domus iudicia libera lingua exsequitur itemque iudiciorum de rebus publicis

καὶ τὰ ψηφίσματα· οἷς ἄρρεπεῖς τὸν ἅπαντα χρόνον καὶ
πάντη ἀκαπηλεύτους τὰς τῆς δίκης ἐπάγων πλάστιγγας
θαῦμα τῷ βίῳ γίνεται μείζον ἢ κατὰ πάντα δίκαιον Ἀριστεί-
δην, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς περιλάλημα καθίσταται κράτιστον, οὐχ
5 ὁμοφύλοις μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐς τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν ἢ
φήμη διέδραμεν, ἀκήρατον φέρουσα τὸ σεμνὸν τῆς αἰδοῦς.
διὰ δὴ ταῦτα καὶ συνέκδημον ἢ βασιλὶς ἐς Διδυμότειχον **32**
ἐαυτῇ γενέσθαι τῶν καθ' αὐτὸν προτετίμηκεν, ὡς αὐτήκοος
καὶ αὐτόπτης ἐκεῖ γενόμενος καὶ αὐτὸς τῶν τε δὴ λεχθησο-
10 μένων καὶ πραχθησομένων γένοιτο καὶ μάρτυς ἀπαράγραπτος.
ἐκεῖσε τοίνυν ἢ βασιλὶς γενομένη πάντ' ἔλεγεν οἷς τε ἐμφω-
λεύειν ὑπειόει τὴν τοῦ πείθειν ἰσχύν, καὶ οἷς οὐκ ἐφεδρεύ-
ειν εἶχε σκυθρωπὸν οὐδέν, τῶν ἐπιτιμήσεων ἡμερόν τινα τρό-
πον ἐνδεικνυμένη τῷ νέῳ τὴν ἡλικίαν βασιλεῖ, μητρικὴν
15 εἰσάγουσά πῶς αὐτῷ τὴν παραίνεσιν. τὰ δὲ ἦν, ὡς ἐν κε-
φαλαίῳ φάναι, παραχωρεῖν τὸν γαμβρὸν καὶ βασιλέα Παλαιο-
λόγον ἐκόντα Ματθαίῳ τῷ γυναικαδέλφῳ τὴν ἐξ Ὀρρεστιάδος
ἄχρι Βιζύης μετὰ γε τῶν ἐκατέρωθεν χωρίων καὶ πόλεων
γῆν αὐτονόμῳ νέμεσθαι δεσποτεία, αὐτὸν δ' ἔχειν τὴν ἐκ
20 Διδυμοτείχου μέχρι Θεσσαλονίκης, τὸν δὲ κοινὸν ἀμφοῖν
πατέρα Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα τὰ λειπόμενα μετὰ " f. 132 b.
τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων μέχρι τελευτῆς, ὅτε καὶ αὐτῶν

consilia ac decreta administrat. quumque per omnem aetatem semper iustitiae quam dicunt trutina res recte et sine fraude examinet maiorem hominum admirationem movit quam iustus ille Aristides, et in ore omnium est non solum concivium sed etiam apud confines gentes fama eius percrebruit et omnes pariter viri huius verecundia imbit. quapropter etiam regina quum Didymotichum proficisceretur eum sibi comitem esse voluit ut auribus et oculis quae ibi dicerentur et agerentur observaret et omnem arbitri auctoritatem haberet. regina autem quum eo venisset omnia quaecunque ad persuadendum aptissima putabat protulit et ubi graviter obiurgare et non licuit regem invenem amice ac placide tractavit ita ut matris more quodammodo eum obiurgaverit. voluit autem, ut summa referam, haecce: ut Palaeologus gener et rex sua sponte uxoris fratri Matthaeo regionis ab Orestiaide usque ad Bizyen pertinentis una cum locis et urbibus ab utraque parte sitis, summam potestatem concederet, ipse autem regionem a Didymoticho usque ad Thessalonicam administrandam susciperet. reliquas omnes regiones una cum regia potestate utriusque pater Cantacuzenus possideret usque ad obitum. deinde Palaeologus huius imperii successor fieret. te igitur, dixit, oportet Cantacuzeno tan-

33 κληρονόμον ἐντελῆ καὶ διάδοχον μέλλει σε καταλείψειν. χρεῶν δ' εἶναι σε πάντως ἔλεγεν, ὅσα καὶ πατρὶ καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἐγγεγηρακότε πείρα, πιστεύειν αὐτῷ τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν τοῦ βασιλικοῦ βίου κυβερνητικὴν, ὡς ἂν ἀκίμονάς σοι τὰς τούτου παρέχοι φροντίδας, τοὺς τε τῆς βασιλείας αὐτὸς ἀναδεχόμενος κλύδωνας, καὶ πρὶν τῶν ἐκεῖθεν ἰλίγγων σε γεύσασθαι, πρὸς τὸ ἀγχώμαλον ἄγων ὅσον ἐφικτόν. μηδὲ γὰρ ἂν ποτε τὸν σὸν βουληθῆναι κίνδυνον, εἰς υἱέως κληρον αὐτῷ καταστάντος διὰ τοῦ κήδους. πῶς γάρ, ὅς πολέμιος ὢν καὶ πολεμίαν ἔχων αὐτῷ μητέρα, ἔπειτά γε καὶ πολέμιον νόμοις αὐτῷ ληφθεὶς μὲν, περισωθεὶς δὲ παραδόξως, καὶ κληρονόμος τῆς βασιλείας πρὸ τῶν γνησίων αὐτοῦ παιδῶν ἐγγραφεὶς αὐτῷ. ἄπαγε, μὴ σὺ γε τοιαῦθ' ὑπονόει. ἔπειτα σε χρεῶν καὶ τοὺς τε τῆς σῆς μητρὸς καὶ ἅμα τοὺς σοὺς αὐτοῦ μεγάλους ἐκείνους ὄρκους αἰδεῖσθαι, οὓς τηρικαιῶν ἡμῶν ἐγγράφους παρέσχεςθε, μὴ πολέμιον χεῖρα μηδ' ἐνοπλον ἔργον ἐνδείξασθαι ποτε καθ' ἡμῶν, ἀλλ' ὡσπερ ἡγεμονικόν τι πρόσταγμα πᾶν τὸ τοῦ πενθεροῦ νομίζειν βούλημα μέχρι παντός [νενόμισται], καὶ ὡς πρὸς ἀρχέτυπον ὄντως εἰκόνας βασιλικῆς τοὺς σοὺς ἀπενθύνειν τρόπους εἰς τὸν ἐκείνου βίον καὶ λόγον.”

f. 133 a.

“ Ταῦτα τῆς βασιλίδος Εἰρήνης εἰπούσης Παλαιολόγου βασιλεῖ καὶ γαμβρῷ, τοιάδε καὶ [αὐτὸς ἀμείβειο πρὸς αὐ-

13. ἐνεγράφης?

quam patri et reipublicae usu edoto cuncta committas et inprimis regiam potestatem, ut labores tibi minuerit si quando ipse ad rerum gubernaculum accedas et priusquam ipse rerum turbas degustes eas quantum fieri potuit tibi ordinarit. noli igitur unquam tua pericula vertere in filii regnum quod propter affinitatem ei concessum est. quid enim, tu qui una cum matre in eum hostilia egisti, nihilominus tamen postquam secundum belli leges in custodiam ductus deinde inopinato liberatus es, ab eo regni successor declaratus es ipsius filiis posthabitis. apage ne istiusmodi consilia capias. praeterea observare te oportet eius gravia illa iurairanda quibus mater tua et tu obstricti estis, quaeque ea de causa vobis per litteras tradita sunt ut ne agatis in eum hostili animo armisve, sed potius ut quodque soceri consilium tanquam principale quiddam aestimetis, et ut tanquam ad regiae dignitatis specimen tuos mores ac consilia ad eius vitam et mentem dirigas.

Haec quum Eirene regina Palaeologo regi et genero dixisset, ille sic oblocutus est. res multae, mater, initio planae esse videntur

τὴν. “πολλὰ τῶν πραγμάτων, ὧ μῆτερ, ἐν προσιμίῳις ὀμα-
 λῶς δρωμένα τε καὶ ἀμελούμενα δέον περιεργόν τινα καὶ πε-
 φροντισμένην λαμβάνειν ἐξέτασιν, σφόδρα μακροὺς ἐπεκρέμασε
 τοὺς κινδύνους οἷς μὴ προειδέναι ἐπήγει δι’ ἀπλότητα τρόπων,
 5 ἀράχνης τινὸς μιμούμενα τρόπον, ἣ τὸ τε χρῶμα καὶ ὕφασ-
 μα καὶ τὴν κίνησιν ἀερώδη τὰ πάντ’ ἔχουσα, λανθάνει τὰ
 τῶν βραχέων ἐμπίπτοντα ζώων ῥᾶστα θηρεύουσα. καὶ γὰρ τοι-
 γαροῦν εἰ μὲν ἠρεμήσοντα ἤδειν Ματθαῖον τὸν ἐμὸν ἀδελ-
 φόν, καὶ μὴ πρόφασιν τὸ τῆς δεσποτείας αὐτόνομον ἐσχη-
 10 κότα τὴν ἐμὴν καιροφυλακήσειν σφαγὴν, τοῦ παντὸς ἂν τὸ
 τῆς εἰρήνης ἐτιμησάμην ἐνταῦθα τερπνόν, καὶ παντὸς ἅμα
 καὶ λόγου καὶ πράξεως τὴν ἀπράγμονα σιωπὴν ἐποιησάμην
 ἐπίπροσθιν μάλα τι ἄσμενος. νῦν δὲ με ταράττει σφοδρῶς
 ὅποσα σφετεριζόμενος ἑαυτῷ τῆς βασιλείας περιτίθησι σύμ-
 15 βολα, ὅσα τοῖς ὄρκῳις ἐκείνοις σιωπηθέντα παρρησιάζεται
 νῦν, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐφ’ ἐτέροις ἕτερα διηνεκῶς προσ-
 τιθέμενα καὶ τὴν ἐμὴν ἀναίρεσιν μόνον οὐ τραγωδοῦντα πρὸ
 θυρῶν τῶν ἐμῶν, δέον, εἰ μὲν δίκαια ταυτί, τοῖς ὄρκῳις ἐκεί-
 νοις τότ’ ἐγγραφῆναι, οὓς ἀρτίως προφέρεις δεξιῶς ἐμοὶ τὴν
 20 κατάλυσιν ὀνειδίζουσα. εἰ δὲ τοὺς νόμους αἰδοῦμενος τότε
 σεσίγηκε, πῶς οὐ νῦν μᾶλλον αἰδεῖται τοὺς ὄρκους τε λῶν
 ἐκείνους περιφανῶς, καὶ ἂ τοῖς νόμοις κωλύεται, μετ’ ἐξου-
 σίας οὐ μάλα τι προσηκούσης ἀρπάζων ἀρτίως. καὶ ταῦτα 35

et a nobis negliguntur, quas tamen revera circumspecte et accurate
 examinare opus est; ita ut eos qui simplicitate qua aguntur res de-
 cepti sibi non prospexerint, multis obruant periculis, araneae instar,
 quae quum corpus, fila, motus, cuncta in aere teneat, bestiolas quae
 fila incidant venans lateat. non aliter ego, ubi Matthaeum fratrem
 quiescere vidi neque summae potestatis capessundae specie opportu-
 num caedis meae tempus exspectare, quietis voluptatem turbare nolui
 et quodque eius consilium ac facinus libenter antehac silentio prae-
 terii. nunc vero vehementer me inquietat quotiescunque de regia
 potestate aliquid sibi asserit; quae iurairanda illa non vetant nunc
 libere facit, silentio ac carptim alia aliis continuo addit, perniciem
 meam tantum non ludit ante domum meam. haec autem si iusta sunt
 cur non exhibuistis in litteris illis quas modo commemorasti et quas
 me violare tam dextere mihi opprobrio fecisti. quid, si propter legum
 verecundiam illo tempore quievit, cur non nunc potius verecundiam
 tenet quum iurairanda illa solvat et quae legibus vetita sunt effre-
 nata quadam licentia mihi rapiat. haec autem facit socio patre. qui
 enim res compertas habet nec tamen iis officit ipse quoque reus ha-

δρα τοῦ πατρὸς συγχωροῦντος ἅπασι· τῷ γὰρ αἰεὶ βλέποντα
 μὴ κωλύειν καὶ ὡς αὐτὸς αὐτόχροημα δρῶν ἀλίσκεται, καὶ
 τὸν ἐμὸν ἐς προὔπτον ὁ κοινὸς πατὴρ εἶναι ὁμωμοκῶς δη-
 μιουργεῖ θάνατον. ἐφ' ἧ γὰρ τὸν παῖδα σχήματι σιωπῆς
 συγχωρεῖ, τὴν διὰ γλώττης προτροπὴν τῇ διὰ τῶν ἔργων νε- 5
 νίκηκεν, ἐκείνῳ μὲν ἠπατηκῶς, τούτῳ δ' ἐπιπεσὼν διὰ τὴν
 ἐκ τοῦ λεληθῆναι εὐστοχίαν, καὶ κείνῳ μὲν τὸ τῆς ἀνθρωπί-
 νης ἐπιτιμῆσεως φεύγων προφανές, τούτῳ δ' ἐγκαίρως τὴν
 τοῦ δράματος ἀνακαλύπτων σκηνὴν καὶ τὴν πάλαι κρυπτομέ-
 νην βουλήν ὄψε προδεικνύς. ἐπεὶ γὰρ πολλὰ τῶν τῆς κα- 10
 κίας εἰδῶν λεχθέντα μὲν, ἐπιεικῶς δ' ἄτοπα δόξαντα τὴν θύ-
 ραν ἀνασοβεῖ τῆς γενέσεως, πράττεται ῥᾶστα λοιπὸν σιωπῇ
 καὶ πρὶν λεχθῆναι τῷ δρῶντι καὶ πρὶν ἐνθυμηθῆναι τὸν
 πάσχοντα, καὶ φθάνει τὴν γνώσιν ἢ πείρα λίαν ὠκύπους
 φανεῖσα καθ' οὗ τολμᾷται τὰ χεῖριστα. καὶ διδάσκαλον 15

f. 133 b. ἔσχε τὸν ἅπαντα χρόνον ἢ τῶν πραγμάτων φήσις, ἐπὶ
 πολλῶν τῶν ὁμοίων περιφανῶς τὴν ἀναίρεσιν ἀναγράφοντα
 βλέπουσα καὶ φυλάττεσθαι πᾶσι πᾶσαν ἀντικρὺς ἀφιέντα
36 φωνὴν, καὶ νέοις ἐπ' ἴσης καὶ πρεσβυτέροις. ἀκούομεν οὖν
 καὶ πατέρων ἐνίους ἀνδροφόνον ὀπλίσαντας δεξιὰν κατὰ τῶν 20
 υἱέων, καὶ πλείους ἔτι τῶν ἀδελφῶν τὸ ξίφος καθ' αἵματος
 βαπτίσαντας συγγενοῦς· καὶ κατὰ λαιμοῦ πικρῶς ὀρχησα-
 μένους ὁμοφροῦς, καὶ μάλιστα ὅτε περὶ βασιλείας εἶη τὰ γώ-

bendus est. ille igitur qui iureiurando affirmavit se mihi quoque pa-
 trem esse velle, nitae meae insidias tendit. licentiam enim quam
 primo tacite filio concedit, paulo post opera adiuvat. modo quo me
 fallat dolum intendit, modo ubi in occulto fieri potest hostiliter me
 invadit, modo ne ipse in hominum invidiam incidat quiescit, modo
 data occasione in scenam redit et quae diu coxit consilia proponit.
 multa facinora quae nobis aperta fiunt tamen quum insolita videantur
 fontem e quo profluxerint nobis non ostendunt, in occulto facillime
 promoventur, ita quidem ut ne ipse quidem qui perpetret quidquam
 planum habeat neque qui malo afficiatur. unde fit, ut is in quem
 facinora exercentur priusquam unde venerit in ceterem perniciem in-
 dicat. cuius rei exempla cuiusque aetatis experientia docet, quae
 multorum qui in eadem hac mea conditione versati sunt caedem re-
 fert simulque adolescentes senesque adhortatur ut sibi prospiciant.
 audimus enim patres quosdam cruentam manum intulisse filiis et plu-
 res fratres ferrum consanguineorum sanguine polluisse et cum ne-
 fauda malitia eorum ingulum petiisse. quod tum vel maxime factum
 esse scimus, quum de rerum gubernaculo certatum est. quare tale

νισμα, ἔνθα καὶ τυραννικῆς εἶναι τὸ πρᾶγμα λέγεται νομοθε-
 σίας αὐτοχειροτόνητον καὶ ἀνομοθέτητον δικαίον. οὐκ ἔγωγε
 τοίνυν αὐτὸς ὁ τῆς νόθεσίας παραβαίνων τοὺς νόμους· οὐκ
 ἔγωγ' ἐκεῖνος ὁ τοὺς φρικώδεις ἐκείνους ὄρκους πατῶν· ἀλλ'
 5 ὁ πατὴρ ἐμοῦ καὶ τῆς ἐμῆς ὑπάρχειν προμηθεὺς ὁμωμοκῶς
 ζῶης. τί τοίνυν ἀδικῶ, ζῆν ἐφιέμενος ἕως ἂν καὶ τῷ κρείτ-
 τονι συνδοκῆ καὶ συγχωρητῆ τῷ πλάσαντι; οὐ γὰρ τοὺς
 ἐφιεμένους ζῆν ἀσφαλῶς οἱ νόμοι κολάζουσιν, ἀλλ' οἷς τυραν-
 νικὴν ὀμότητα σχήματι φιλίας ἀναμίξασιν ἐπισχεῖν ὁμοῦ καὶ
 10 φθείρειν ἐμέλησεν οὐς ἀγαπᾶν ὁμωμόκεσαν· ἐκεῖνο μὲν γὰρ
 ἀκώλυτον ἔχει τὴν τῆς βουλήσεως ἔφεσιν, τοῦτο δ' οὐκ ἀθῶον
 τὴν γνώμην ἐγκλήματος. ὡς ὄφελον τότε γε θνήσκειν, καὶ 37
 τοῦμὸν αἷμα τοῖς ὑμῶν ἐπιβατηρίοις εἶθε ἐθύετο τέως, καὶ
 βραχεῖα κόνις τοῦμὸν ἐκάλυπτεν ἄθλιον σῶμα, πρὶν ἐς τοι-
 15 αὐτάς τεταμιεῦσθαι τύχας· τοῦ γὰρ ἄπαξ θανεῖν ἀκλεῶς τὸ
 φυλάξαι βασιλείας ἀταλαίπωρον δόξαν πολλῶ χαλεπώτερον·
 τοῦτο μὲν γὰρ πολύτροποι βόσκουσι κίνδυνοι θανάτων μυ-
 ρίων μεστοί, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν περιτρέχοντές τε καὶ
 προοδεύοντες καὶ δίκην ἀγρίων κυμάτων ἀεὶ συμπνίγοντες,
 20 ἐκεῖνο δ' ἀνάληγον ἔχει τὸ ἀκλεῆς πρὸς ἅπαντα βίον ἀναισ-
 θητοῦν. ὡς νῦν γε καὶ εἴ μοι τελεσιουργὸν τὴν εὐχὴν ἤλπι-
 ζον ἔσεσθαι, ἥδιον ἂν ἠξιάμην χανεῖν μοι τὴν γῆν μᾶλλον
 ἢ τὰς ἐμὰς ἀναγκάζεσθαι νῦν ἐπὶ σοῦ συμφορὰς ἀφηγεῖσθαι·
 ἀναμέμικται γὰρ ταυτί πως καὶ συμπέφυρται τοῖς ἐγκλήμασι

quiddam tyrannidis libidinem dicunt et quod sine legibus probatum
 sit. neque igitur ego is sum qui filii erga patris officia laeserit, ne-
 que qui contemserit gravia iurairanda illa; verum pater ille meus
 qui se vitae meae velle Prometheum esse iureiurando affirmavit. quid
 autem committam si vivere cupio quoad patri placeat qui omnipotens
 est meque procreavit. nam non qui secure vivere cupiunt secundum
 leges castigantur sed qui tyranni immanitatem cum specie quadam
 amicitiae commiscentes ad periurium et eadem eorum iretenti sunt,
 quos diliger velle iurarunt. illud igitur quod attinet voluntati nostrae
 nihil officit; contra alterum nos noxios reddit. utinam mortuus es-
 sem et vos sanguinem meum pro salute vestra operati essetis et ut
 pulveris aliquantulum hoc miserum meum corpus operuisset prius-
 quam his tantis periculis obruerer. nam occumbere semel mortem
 ingloriam multo praestabilius est quam regni futilem conservare glo-
 riam. huic enim multa ac varia adsunt pericula mille mortis terrori-
 bus referta quae noctu diuque nos circumcursant et antecedunt et
 undarum aestuantium instar nos comprimunt. illud vero nostris de

τοῦ μου πενθεροῦ, ὡς ἀνέφικτον εἶναι διελόντ' ἀφηγεῖσθαι, καὶ δέος μὴ αὐτῷ προστριβεῖν δόξω τὸν ὄνειδον ἐξεπίτηδες· εἶναι γὰρ ἐγνωσμένον μὴ ὅτι Ῥωμαίοις ἅπασιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔθνῶν τὰ πλείω λόγῳ μεγάλου παρεῖχον θαύματος, ὁρῶντες εἰς οἷον αὐτὸν ἀνύψωσε κλέος ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος βασιλεύς, 5

- f. 134 a. ὁ τὸν ἄθλιον ἐμὲ γεγεννηκώς. τοῦνομα μὲν γὰρ " ἐκεῖνος
38 εἶχε τῆς βασιλείας, τῆς δ' ἐξουσίας συλλήβδην οὗτος ἀπάσης εἶπεῖν μετὰ γε τῆς αὐτοῦ κατειρούφα μητρὸς. καὶ ἦν ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνῳ τὸ σκοπιμώτατον φυλακῆς ἔνεκα τῆς εἰς τὴν βασιλείαν διαδοχῆς καὶ διαμονῆς τῆς ἐμῆς. ἀλλ' ἐπεὶ τῇ 10 φύσει τὸ χρεῶν ἐκτίσας ἀπῆει, βρέφος ἐμὲ ταῖς χερσὶ τῆς μητρὸς λελοιπώς, ἴσασιν ἅπαντες ὅσας τε αὐτὸς ἐμοὶ μετὰ τῆς ταλαινῆς μητρὸς ἐπήνεγκε συμφορὰς καὶ ὅσας αὐτῆς αὐτὸς κατ' αὐτὸν ἐπεπόνθει, πέντε βασιλέων σειρὰν καὶ διαδοχὴν εἰς ἑαυτὸν μεταστῆσαι πειρώμενος, πρᾶγμα πρὶν γενέσθαι 15 μὴδ' ἐλπισθέν. ἐκλαθόμενος γὰρ εὐθύς τὰς τοῦ μου πατρὸς συνθήκας ἐκείνας, ἦν ἐκ πολλοῦ βασιλείαν ὠνειροπόλει, ταύτης ἐμέμνητο μόνης, ὃν ἐκ πολλοῦ ζητῶν, ἤδη καιροῦ λαβόμενος. καὶ ταυτὶ μὲν ἔγωγε τότε ἀκούων πρὸς τῶν συνειτωτέρων πιστεύειν οὐκ εἶχον· νῦν δ' ἂν τότε ῥοθίοις ἀνεκέκρατο 20 στοχασμῶν εἰς φῶς χωροῦντα σαφῶς ἐνορῶν, ὡς εἰρήσεται προϊόντι μοι καθαρώτερον, πείθομαι κάκεῖνα τῆς ἀληθείας ἔχουσιν τῆς αὐτῆς, καὶ γινώσκω τοῦ πάλαι φυτοῦ τὴν ῥίζαν,
39 ὃψὲ γευσάμενος τοῦ καρποῦ. οὐ γὰρ ἔχω νοεῖν τῶν ἀπάντων

ingloria vitae conditione doloribus finem facit. etiam nunc si revera precari possem terra me devocaret malletm quam a te cogi ut nunc fortunas meas exponam. hac enim permixtae et imbutae sunt soceri mei flagitiis ita ut omnia enarrare mihi non liceat. vereor etiam ne enarrandis iis socero videar prolixè facere invidiam. nam non solum Romanis notum est sed plures aliae quoque gentes admiratae sunt ad quantum potestatis fastigium Cantacuzenus a beato illo rege qui me miserum procreavit, productus sit. hic enim nomine tantum rex erat, contra ille revera potestate universa una cum matre sua ex libidine usus est, et prae aliis omnibus continuo interim ad regni successionem et ad meam conditionem animum vertit. deinde quum pater vita excessisset meque infantem matris curae reliquisset, quantas ille mihi et infelici matri meae miseras commoverit nemo est qui ignoret. id enim studuit ut in quinque regum seriem et successionem obreperet. quod antequam factum est nemo sane suspicatus est. ille igitur patris mea voluntate neglecta quam multo ex tempore animo sibi finxerat potestatem affectavit et tempore illo quod antea vehementissime desiderarat sibi op-

ἕτερον οὐδὲν οὐδαμῆ ὅτι πότε ἂν εἶη τὸ μεταθεῖναι πεῖσαν
κατὰ τῆς ἐμῆς τὴν τούτου γνώμην κεφαλῆς. εἰ μὲν γὰρ τότε
ἐδύνατο μὲν οὐκ ἐβούλετο δέ, πῶς νῦν μὴ δυνάμενος βούλε-
ται; εἰ δὲ καὶ τότε καὶ νῦν τῆς αὐτῆς ἐστὶ γνώμης, διὰ τί
5 πρεσβύτερα μὲν τὰ τῆς κακίας σπέρματα, νεήλυδας δ' ἀπο-
φαίνειν ἐπείγεται τὰς τῶν ἀφορμῶν τερατομόρφους εὐρέσεις,
καὶ φύρει τὴν φυσικὴν τῶν πραγμάτων θέσιν, ἐπὶ τὸ ἀνακό-
λουθον τρέπων τὴν ἁρμονίαν καὶ ἄνω ποταμῶν χωρεῖν τὰς
πηγὰς βιαζόμενος. εἰ γὰρ μὴ λάλον τὴν γλῶττιαν αὐτῷ τῆς
10 φύσεως παρασχούσης, ἀνεκλάλητον ἐκ τοῦ γε ῥάσιον τὴν με-
λέτην ἔκρυπτεν ἐν ἀπορρήτοις μυχοῖς τῆς καρδίας, ἀλλ' οὖν
ἐβόα τὰ πράγματα καὶ πᾶσαν ἀκοὴν περιήχει βροντῆς ἀπά-
σης τρανότερον· ἂ μᾶλλον ἀδέκαστον ἔχει τὴν ψῆφον τῆς
μαρτυρίας καὶ παντάπασιν ἀκαπήλευτον. ἢ φρασάτω μοί τις
15 παρελθὼν, τί τῶν ἀπάντων αὐτὸν ἠρέθισεν ἕτερον ἐς λήθην
μὲν ἐληλυθῆναι θεοῦ, φιλίας δ' ἐνέχυρα τόσα καὶ τόσα πα-
ρασχεῖν ἐκ πάντων πολλοῦ τῷ βαρβάρῳ καὶ ἄσεβεϊ τῆς Λυδίας
σατραπῆς, καὶ ὀρκῶσαι μὲν ἐκείνον ὑπὲρ αὐτοῦ κινδυνεύειν
ἄχρι θανάτου, ὀμνύναι δ' αὐτὸν ἐκείνῳ τὰ ἴσα; ἢ πάντως
20 ὃ ἔργοις ἀναντιρρήτοις ἔδειξεν ἴστερον τοῦ μου πατρὸς καὶ
βασιλέως θανόντος εὐθύς. τῶν γὰρ ὑπηκόων τὴν ἐγχείρησιν 40

portunissimo usus est. ego vero haec quum olim a viris peritis au-
dissem persuadere mihi non potui. hodie autem quum mutationum
illarum causas in licem prodire videam et quae referuntur mihi in
dies planiora fiant, illa quoque re vera facta esse mihi persuadeo.
iam intelligo quomodo planta cuius fruges sero demum percipio radi-
ces ceperit, neque quid aliud ex omnibus istis mihi redundat quo id
quod persuasum habeo diluatur. si enim illo tempore quod valuerit
noluit, quid sit cur hodie quod velit non amplius valeat? si vero
eodem quo antea fuit hodie animo est, quid de prioribus istis flagi-
tiorum seminibus? nimirum cupidi animi sui mira inventa ac consilia
quasi recentia nobis ante oculos ponere et rerum iustum ordinem per-
turbare studeat ita ut quod necessitate fit tanquam caeco casu factum
reddat, et fluminum aquas ut retro fluant cogat. quodsi natura ei
linguam sine voce dedisset facillime quidem consilia in intimo pectore
recondere potuisset; sed facinora ipsa clamabant eorumque vox circa
aures sanabat tonitru gravior. unde incorruptius et certius testimo-
nium factum est. aut dicat mihi alius quispiam quid sit quod com-
moverit eum ut dei nostri oblitus tot arcta amicitiae vincula cum bar-
baro et impio Lydiae satrapa inierit et cum hoc iuraturanda fecerit
ex quibus mutuum sibi usque ad mortem auxilium polliciti sunt. an
non prorsus nefanda facinora edidit quum rex et pater meus mor-

f. 134 b. οὐ προσιεμένων αὐτοῦ, προβάς “ ἐκεῖθεν τυραννικὴν ποιεῖται τὴν ἀναγύρευσιν ἑαυτοῦ· κάπειτ’ ἀποτυγχάνοντα καὶ οὕτως τὸν Ἰξίονος ἄτοπον ἔρωτα βλέπων (ἄπαιτες γὰρ ἀφίσταντο τῆς αὐτοῦ τυραννίδος) προσεκαλεῖτο λοιπὸν οἱ τὸν τῆς δίκης προστάτην θεόν, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀδίκου μανίας βάρβαρον σύμ-5 μαχον, τὰς ἐκδήμους ἐκείνας ἀγωνιεῖσθαι μέλλων ληστείας κατὰ χριστιανῶν, ὅτι τῶν πολλῶν βασιλέων ἐμὲ προσεκαλοῦντο διάδοχον. καὶ θεῶν μὲν ἐγκαθεζόμενον ἔχων τὸν βάρβαρον καὶ πολέμιον ἐκείνον στρατὸν ἔκειρε τὴν τῶν Θρακικῶν πόλεων γῆν, χειμῶνος δὲ καὶ αὐτὰς ἡρήμους τὰς πόλεις, τὰ πέριξ 10 ἅπαντα ληϊζόμενός τε καὶ ἀνδραποδιζόμενος ἄχρι πυλῶν, ὑφ’ ὧν, ὃ γῆ καὶ ἥλιε, οὐδὲν προηδίκητο. καὶ τὸ τῆς τραγωδίας βαρύτερον, ὅτι τῶν ἀλχμαλώτων ἐλεεινῶς ἀγομένιων σχίζοντες τὰς γαστέρας οἱ βάρβαροι τὰς τε χεῖρας ἑαυτῶν καὶ τοὺς πόδας εἰσηγον ἀλέας μετρίας εἵνεκα, τὸ τιμιάτατον 15 κτήμα θεοῦ τὸν ἀνθρώπον φθείροντες ὥσπερ ἐν παιδιᾷ σχήματι. ὃ δ’ οὔτε ἐκάμπτετο βλέπων τὴν τῶν ὁμοφύλων ἐλεεινὴν τραγωδίαν ἐκείνην, οὔτ’ εἰκόνα γοῦν τινὸς βραχείας φειδοῦς ἐνετίπωσεν ὅλως τῷ τῆς ψυχῆς συνειδότη, ἀλλ’ ἡμιθνήτας ἔτι καὶ ἀσπαίροντας ἔφιππος καὶ αὐτὸς ἐπιῶν καὶ 20 συμπατῶν, τὴν τῶν λίθων ἀναλγησίαν ἐνταῦθά πως ἐφιλονεῖκει μιμεῖσθαι, τὸ τῆς καρδίας, ὡς ἔοικε, θηριῶδες ἀσκῶν καὶ γυμνάζων, μὴ λάθῃ τὴν ἔξιν ὄψὲ διαφθεῖραν τῆς φύ-

tus esset. quum enim cives regimen eius non facile paterentur eo progressus est ut sese tyrannum declararet; sed deinde quum nihil sibi prospere cedere et Ixionis insanum amorem se exercere vidisset — omnes enim ab eius tyrannide abhorrebant — alius operam et auxilium sibi adscivit, non dei quidem cuius auxilium iustissimum est, sed impiissimi barbari illius ut peregrinorum rapinis Christianos vexaret, qui regibus multis illis ut ego succederem volebant. itaque tempore aestivo cum barbarorum et hostium illorum exercitu Thracum urbium regiones populatus est, hieme autem ipsas urbes vastavit et circumcirca usque ad portas cuncta diripuit et homines in servitutem abduxit quamquam horum per solem et terram culpa nulla fuerat. sed in hac scena vel maxime horrendum erat, quod barbari captivis postquam miserabiliter eos secum traxerunt, ventrem incidebant et manus suos pedesque insigebant ut calefacerent. sic praestantissimam dei creaturam hominem trucidabant quasi sibi ludus esset. Cantacuzenus interim quum suorum miserabilem illam internecionem videret animo non commotus est et pudoris ne minimum quidem animi conscientiae impressit; sed ad semineces iamque palpitantes eques accedens etiam

σεως. τοῦτ' ἐκεῖνο σχεδόν, ὁκνώ γὰρ ἐκείνου λέγειν, ἐπέκεινα
 τοῦ τῶν Φεραίων πάλαι τυράννου, ὃς τραγωδοῦ τινὸς ἐμμε-
 λῶς ἐπ' αὐτοῦ Τρωϊκὰς συμφορὰς ἐπιόντος, ἐπειδὴ πρὸς τὸ
 πάθος ἤσθειο χαννούμενος τὴν ψυχὴν καθάπερ ἑλαίῳ σίδη-
 5 ρος, ἀνεπήδησέ τε εὐθύς καὶ τὸν τραγωδὸν ἰταμῶς ἐλοιδόρη-
 σεν ὅτι δὴ τὴν ἕξιν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἐμάλαξεν ὅπως οὖν με-
 ταθείς, αἰσχρὸν εἶναι φήσας εἰ τοσοῦτους ἀποσφάττων ἀεὶ
 πολίτας, τοῖς τῆς Ἑκάβης καὶ Πολυξένης δακρύων θρήνοις
 ὀφθείη. τοιοῦτον ἢ δυστυχῆς μεγαλόπολις καθ' ἑαυτῆς ἕξέ-
 10 θρεψεν ἄνθρωπον, καὶ ταῦτ' εἰδυῖα πόρρωθεν ἀδόμενον ἐσχά-
 την ἀπώλειαν αὐτῆς θ' ἅμα καὶ εὐσεβείας ὑπάρχειν αὐτῆς
 τὸ κ στοιχεῖον διπλούμενον· ὥστε καὶ εἴ τις παρασυρεῖσιν
 τὴν ἐμὴν ἐγκαλεῖν ἔχοι μητέρα παραπλήσι' ἄττα πεπραχυῖαν
 τῷ τηρικαῦτα καιρῷ, οὐκ ἐκείνην ἀλλ' αὐτὸν αἰτιασθαι χρεῶν·
 15 ὃ μὲν γὰρ τὰ ἀλλότρια ζητῶν παρηγόμεναι, ἢ δ' ἡμύνετο
 ἐπίοντα, τηρεῖν ἐπειγομένη τοῖς ὀφθαλοῖς τέκνοις τὸ ζῆν, κα-
 θάπερ τρυγῶν τοὺς ἑαυτῆς νυκτοφυλακοῦσα διέπει νεοτιοῖς
 ἀλλοφύλων ἐπιόντων ὀρνέων νυκτός. εἰ δὲ καὶ οἷς περὶ τὰ
 τοιαῦτα συνειτώτερον ἔπεισι κρίνειν πεῖθεσθαι δίκαιον " εἴη, f. 135 a.
 20 ταῦτ' εἶναι διατειναίμην ἔγωγ' ἂν ἂ τὸν θεὸν εἰς ἀνάγκ-
 ας ἐπενεγεῖν κατ' αὐτῆς ἠρέθισε τὸ μέγα πάθος ἐκεῖνο,
 τὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας φημὶ ζημίαν, οὐκ ἀνεχομέ-
 νου βλέπειν οὐδ' ἀκούσιον μύσος τοῖς ἐκλεκτοῖς προστριβόμενον.

eos supergrediens, omnem humanitatem exuere et in durum lapidem se mutare velle visus est eo consilio ut naturam suam immanem ad posterum tempus integram reservaret. quod si liceat cum tyranno illo Pheraeo comparari potest, qui quum actoris suavi rerum Troianarum narratione animum suum molliri sentiret quemadmodum ferrum oleo, repente a sede sua prosiluit et actorem qui animi sui naturam mitigando mutaret vehementissime increpuit. nam turpe esse dixit si ipse qui continuo tot civibus caedem pararet Hecabae et Polyxenae lacrimas effundere videretur. quod monstrum infelix megalopolis urbs sibi educavit neque ignorans pridem cantatum, ultimam ruinam et ipsius et pietatis esse eius x litteram duplicatam. quare si quis matrem meam quae hoc tempore similia perpetraret accusare velit, non huic sed illi culpam attribuat oportebit. hic enim iniuriarum cupidus leges violavit; illa vero contra eum se defendit ut infantium patre orborum vitam protegeret quemadmodum columba pullos custodit noctu, quo tempore aves rapaces praedatum evolitant. quodsi qui de eiusmodi rebus rectius queunt iudicare sequi aequum est, equidem haec ipsa deum ut miserias ei mitteret movisse facile contendam. poenas dico propter regis libidinem quum deus ne minimam quidem maculam iis quos sibi elegit infigi patiatur.

42 Ἄλλ' ἐν μὲν δὴ τοῦτο δέδειχε σαφῶς τὴν πάλαι κρυπ-
 τομένην ἐν τῇ τοῦτου ψυχῇ κατὰ τῆς πατρίου μοι βασιλείας
 μελέτην, καθάπερ σπινθῆρα πυρὸς ἐκ σποδιάς ἀναλάμψασα
 φλόξ πνεύματος ὀθενδηποτοῦν ἐρεθίσαντος· δεύτερον δέ,
 ἐπειδὴ καὶ Ὑρκανὸν τὸν τῆς Βιθυνίας ἐώρα σατράπην βαρ-5
 βάρων ἀπάντων, ὅποσοι τὴν ἄχρι θαλάττης Ἀσίαν κεκλήρων-
 ται, πόλεων τῆς μεγίστης ἔγγιστα ποιούμενον τὰς διατριβάς,
 ὡς πεντεκαίδεκά που σταδίων εἶναι τὸ μεταξύ, πέμψας τὴν
 θυγατέρα τοῦς ἀλλοφύλους ἐκείνους μνηστεύει γάμους αὐτῷ,
 ἵν' ἐκ τοῦ σχεδὸν τελεώτερον τὸ τῶν χριστιανῶν ἐκτρίψη 10
 γένος, δι' αὐτοῦ μᾶλλον ἢ κατ' ἐκεῖνον τὸν τῶν Λυδῶν σα-
 τράπην πόρρω που γῆς καὶ θαλάττης οἰκοῦντα. καὶ τί χρὴ
 τὰς ἐν μέσῳ συνείρειν τύχας, καὶ ὅσα βαρβάρους κατὰ Ῥω-
 μαίων στρατολογῶν ἐποίει δεινά, ἐφ' οἷς αὐτὸν ἐγκαλύπτε-
 σθαι ἔδει διηνεκῶς ἐγκανχῶμενος, καὶ ὑπισχνούμενος ἀοίκη- 15
 τον τὴν Ῥωμαίων ἅπασαν γῆν ἐν βραχεῖ παντάπασι κατα-
43 στήσειν. καὶ ἦν μὲν ὁ δρόμος ἅπας αὐτῷ κατ' ἐμοῦ, ἡ δὲ
 βλάβη κατὰ πάντων χριστιανῶν· οὕτως οὐδὲ μικρὸν ἐφό-
 διον τὴν τοῦ θεοῦ νομιζῶν ἐπικουρίαν, οὐδ' ἐς τὴν τῶν μελ-
 λόντων μνήμην κολαστηρίων ἰῶν ὅπως οὖν, ὅλον ἑαυτὸν τοῖς 20
 ἀσεβέσι προσένειμε. καὶ μὲν δὴ δεύτερον κείσθω καὶ τοῦτο
 δεῖγμα τῆς αὐτοῦ μελέτης, ἦν, ὡς εἰρήκειμεν, πάλαι πολὺν
 τινα χρόνον ἔβροσκεν ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ τῆς πατρίου μοι βασι-

Sed profecto hoc unum patris mei imperii cupiditatem eius
 qua iam multo ante flagrarat nobis satis declaravit tanquam scin-
 tillam ignis e cinere elucescens flamma vento undecunque exci-
 tante. deinde quum Bithyniae satrapam Hyrcanum barbarorum du-
 cem quotquot usque ad mare Asiam habitant, haud procul sede
 regia ita ut ferme quindecim stadiorum intervallo abesset, commo-
 rari accepisset, barbaro huic filiam misit et in matrimonium dedit,
 ut per hunc celerius et facilius exstingeret Christianos potius quam
 ut Lydiae illum satrapam longinquas terras et oras habitantem debel-
 laret. quid referam quae interea factae sint calamitates et quanta
 pericula ille paraverit quum barbarorum copias in Romanos contra-
 heret. qua re consilia sua tegebat continuo superbiens et brevi se
 cunctas Romanorum terras vastaturum esse iactans. nam re vera mihi
 insidias paravit et cladem cunctis Christianis. itaque quum dei auxi-
 lium ne minimi quidem haberet neque in deum iudicem respiceret,
 totum se dedit impiis. haec quoque satis testantur quantopere ille
 regni patris mei cupiditate flagrarit, quam ut modo dixi iam multo
 ante ceperat. quod enim vere malum est post tempus naturam suam

λείας· τὸ γὰρ φύσει κακὸν ἀποτρίψασθαι χρόνῳ τὴν ἕξιν
 οὐκ ἂν ποτε δύναίτο, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ καλοῦ προσποίησιν
 εὐχερῶς τοῖς πράγμασιν ἐλεγχόμενον ἀποσεύεται, παλιδρο-
 μούσης τῆς φύσεως καὶ ἀναλαμβάνουσῆς ἐκ τοῦ ῥάστου τὸ
 5 γνήσιον. ἕξόν γὰρ θεῶ τὰ καθ' αὐτὸν ἐπιτρέψαντα τὴν τῶν
 παιδῶν εὐδαιμονίαν ἡσυχῇ πραγματεύσασθαι, ῥάδιον, εἴπερ
 ἐβούλετο, ὄν, ὃ δὲ τοῖς ἀσεβέσιν ὡς εὐτυχεῖν δοκοῦσιν ἐς τὸ
 παρὸν μᾶλλον ἑαυτὸν ἀναθείς ἀίδιον εἴλετο μοχθεῖν κατ'
 ἔμοῦ· μηδὲ γὰρ ἄλλο τι μακαριζομένον γνώρισμα βίου γί-
 10 νεσθαι τουτιῶ καὶ ἀληθευούσης εὐζωΐας ἢ κατὰ γε τὸ νῦν
 εὐτυχοῦντα δύνασθαι φθεῖρειν εὐσεβεῖς καὶ μηδὲν ἀδικοῦντας
 ἀνθρώπους, οὓς δι' αὐτὸ γε τουτὶ νερόμικε δυστυχεῖν, ὅτι θεό-
 τητα σέβουσι τρισυπόστατον, φεύγοντες ἀθείαν ὁμοῦ καὶ πολυ-
 θεΐαν. δῆλον δέ· καὶ γὰρ ἐκείνοις σύνδρομον καὶ τὸν τοῦ Πα- 44
 15 λαμᾶ κρίνας ὑπάρχειν θίασον, πονηροῖς ὄργάνοις μετὰ τῶν ἀσε-
 βῶν ἐκείνων καὶ τουτοις ἐχρήσατο κατ' ἔμοῦ, ἵνα καὶ τουτο τῆς f. 135 b.
 ἐκ πολλοῦ " ταμιευομένης αὐτῷ κατ' ἔμοῦ γνώρισμα γνώμης εἴη
 καὶ τῆς τῶν ὄρκων αὐθις συγχύσεως· διὰ γὰρ αὐτῶν ἀπάσης
 ἐπιτοκίας ὁμοῦ καὶ διχοστασίας μάλα ῥαδίως τὴν πόλιν ἐκεῖνος
 20 ἐνέπλησεν. ὄξεις τε γὰρ εἰς κακίαν ὄντες οἱ ἄνδρες, καὶ ἅμα
 τῷ τοῦ σχήματος μέλανι μετὰ τῆς ἀσεβείας καὶ τὴν ἐς τὰ
 τοιαῦτα τῆς πονηρίας ἀποχρῶσαν φαρέτραν συγκρούπτοντες,
 παντοδαπῶν καὶ πολυτρόπων γέμουσαν τῶν βελῶν, κάκεινα

exuere non potest sed etiam quum facile rebus arguatur simulatio-
 nem boni abiicit. redit enim altera natura et quod proprium habet
 facillime recipit. deus autem si res nostras ei tradiderimus felicitatem
 nobis occulto comparat idque prout vult facillime. ille tamen impiis
 qui fortunati esse videbantur in praesens totum se committere maluit
 et continuo mihi calamitatem parare. sed profecto felicitatem et ve-
 ram voluptatem nullam habet, nisi quod hoc in tempore fortuna frui-
 tur et potestatem habet pios et insontes homines exstinguendi quos
 propter id ipsum infelices putat quod trixum deum colunt et eos qui
 deum esse negant unaque qui multos deos esse credunt, fugiunt. ipse
 enim Palamac deorum cultum sequitur. unde etiam factum est ut una
 cum impiis illis nefario modo me tractaverit. itaque ex hoc quoque
 consiliorum eius quae in me iam multo e tempore volutabat et
 periurii indicium nobis apparuit. per illos enim periuriis et discordiis
 urbem facile implevit. nam viri proni erant ad flagitia et cum vultu
 tristi et impietate unaque pharetram quae ad facienda flagitia opus
 erat occultantes variis ac idoneis telis refertam, illud silentio et ce-

μὲν ἡρέμα καὶ σπουδῇ περαινοῦντες, τὴν δὲ γε τῆς ἐμῆς ὑπιόν-
 τες ἄλλως μητρὸς ἀπλουστέραν εὐμένειαν, ὑφάλων πετρῶν
 οὐδαμῇ πω μαθούσης συμπτώματα, καὶ δόλους μὲν αὐτῇ καὶ
 προδοσίας ῥάπτοντες ἡμέρας καὶ νυκτός, φιλίας δ' αὖ ἐτέρω-
 θεν δεικνύντες πρόσωπον, ἔλαθον ἀπορητὶ τῶ τῶν διωκόντων 5
 προδεδωκότες βυθῶ, λησιῶν ἀδικώτεροι πάντων τοῖς εὐεργέ-
 45 ταις φανέντες ἡμῖν. τὰ δὲ τοιαῦτα τῆς ἀπορητῆς προνοίας
 κρίματα ἐρευνᾶν, ὅπως οἱ τὰ δίκαια ζητοῦντες ἡμεῖς τοῖς
 ἀδίκους ὑπὸ τῶν ἀδίκων δι' ἕτερα προδεδόμεθα νῦν οὕτως
 πλημμελήματα, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν δυναίμην. ἔξεστι γὰρ τοῖς 10
 ἀπαθῶς ἐθέλουσι βλέπειν τὰ ἴσα παρὰ τὸν βίον αἰεὶ γιγνό-
 μενα μὲν κεκοιμημένην δ' ἔχοντα τὴν τῆς ἀληθείας αἰτίαν
 ὡς τὰ πολλά. λεγέτω δ' οὖν ὅμως καὶ ὁ προφήτης ἐκεῖνος,
 "ἵνα τί ὁδὸς ἀσεβῶν εὐδοῦται" βοῶν ἐκ μέσης καὶ φλεγο-
 μένης ψυχῆς. λεγέτω δ' ἐξῆς καὶ ἡ μεγάλη τῆς εὐσεβείας 15
 ἐκείνης σάλπιγξ, ἵνα μὴ τοῖς ἐκδικεῖν ἐθέλουσι τὰ μὴ δίκαια
 πρόφασιν τὰ τοιαῦτα κακίας ᾗ. "παραδίδονται" γὰρ φησι
 "καὶ δίκαιοι πολλάκις εἰς χεῖρας ἀσεβῶν, οὐχ ἵν' ἐκεῖνοι τι-
 μηθῶσιν, ἀλλ' ἵν' οἵτοι δοκιμασθῶσι. καὶ φαῖλοι μὲν ἐν
 θανάτῳ ἐξαισίῳ κατὰ τὸ γεγραμμένον, καταγελῶνται δ' ὅμως 20
 τὸ παρὸν εὐσεβεῖς, ἕως ἢ χρησιμότης τοῦ θεοῦ κρύπτεται καὶ
 τὰ μεγάλα ταμειᾶ τῶν ὑστερον ἑκατέροις ἀποκειμένων, ἤνικα
 λόγος καὶ προᾶξις καὶ διανόημα τοῖς δικαίοις τοῦ θεοῦ σταθ-

leriter effecerunt, et alia via sinceram mentem matris meae decepe-
 runt quae scopulos in mari latentes neutiquam noverat. dolos enim
 et prodicionem ei noctu diuque moliti contra amicitiae vultum co-
 ram exhibentes necopinatam eam persecutorum turbae tradiderunt.
 quare nobis utpote qui beneficia in eos contulissemus insidiatores tur-
 pissimi visi sunt. sed equidem has providentiae quae comprehendi
 non potest rationes investigare cur nos qui iusta sequeremur tam in-
 iuste ab improbis traditi simus, nequeo. tamen qui considerate res
 inspicere volunt, ea quae per omnem vitam iusta videntur veritate
 niti quae ut alia multa plerumque nos lateat, invenient. loquatur
 igitur propheta: "cur impiorum viae planae sunt?" clamans ex intimo
 et pleno pectore. tollat quoque vocem gravem suam pietas ut iis
 qui punire velint iniusta haec ne sint causa pravitatis. "traduntur
 enim" dicit, "etiam pii saepe manibus impiorum non quo hi aestimentur
 sed quo illi probentur. impii enim ut scriptum est, post mortem poe-
 nas solvent. pii autem in vita illudentur quoad dei iustitia patiat.
 utrisque post vitam amplae ut dicunt cellae in quibus facinora nostra
 recondita sunt aperientur, et verba, facinora, consilia aequaliter in

μοῖς ταλανιεύεται, ὅταν ἀναστῆ κοῖναι τὴν γῆν, τὴν βουλὴν
καὶ τὰ ἔργα συνάγων, καὶ γυμνῶν τὰ ἐσφραγισμένα παρ' αὐτῶ
καὶ σωζόμενα." εἰ δὲ μὴ πεφόνευκεν εὐθὺς χειρωσάμενος, **46**
τί τοῦτο; πρῶτον μὲν γὰρ οὐ χρεῶν ἀντὶ τῶν πεπραγμένων
5 κακῶν τὰ μὴ πεπραγμένα προβάλλεσθαι· οὐ γὰρ τις οἰκίαν
ἐμπρήσας, ὅτι μὴ πόλιν ὅλην ἐνέπρησεν, ἀθῶος μένει τῆς
κολάσεως. δευτέρον δέ, οὐ γὰρ μᾶλλον διὰ θάτερον φεύξεται
θάτερον ἢ δι' ἀμφοτέρων τιμωρίαν ὀφλήσει τὴν μείζω, οἷς
τοῦτο μὲν αὐτὸς ἔδρασε νῦν, ἐκεῖνο δὲ θύραν ἄλλοις ἀνέω-
10 γεν, ἔργῳ διδάσκων τὰ μείζω καὶ καθ' ὅλης τολμᾶσθαι τῆς
πόλεως λεληθότως, εἴ τις προδιδόναι βούλοιο· συγκεχώρηκε
γὰρ τοῦλαιτον, ἵνα αὐτὸς μὲν κερδάνῃ τὸ μείζον, ἡμῖν δὲ
τοὺς μακροτέρους ἐπικρεμάσῃ κινδύνους. " πολλῶ γὰρ ἥδιον f. 136 a.
ἀπαξ ἐμοί γε τότε θανεῖν, ἢ ζῶντα δουλεύειν ἑτέροις ἐν
15 ἀδοξίᾳ διηνεκῶς καὶ πολυειδεῖς καθ' ἡμῶν πλεκομένους ὄραν
τοὺς τοῦ θανάτου βρόχους· εἶναι γὰρ καὶ θανάτου ζωὴν
φασιν πικροτέραν, ὅποτε μυρίων αὕτη γέμει θανάτων, καὶ
θάνατον αὐθις αὐθήμερον κρείττω ζωῆς, ἀδοξίαν καὶ λύπας
αὐτῆς ἀφαιρούμενον καὶ συνθάπτοντα. λόγῳ μὲν γὰρ τετή- **47**
20 ρηκε ζῶντας ἡμᾶς, ἔν' αὐτῶ πιθανῆ τῆς φιλανθρωπίας ἢ
πρόφασις ἦ, καυχωμένῳ ταυτὶ διὰ κηρύκων τε καὶ ἐπιστο-
λῶν πρὸς ἅπαν ἔθνος ὅσον ἐφικτὸν σὺν μάλα μακροῖ τῇ
σπουδῇ καὶ δαπάνῃ, ἔργῳ δὲ τοὺς δεσπότας ἔχων ἐν ἀνδρα-

trutina examinabuntur a deo si venerit iudicia laturus mundo, mentem nostram ac res gestas conferendo et quae apud se reposita sunt et asservata depromendo." quid vero, si ille non extemplo per vim caedem fecit? primum nulla est causa cur pro perpetratis facinoribus quae non perpetrata sint proferamus. neque enim qui domum incendit quod non totam urbem incendit vacuus poena est. deinde autem, non propter alterum fugiet alterum, sed potius propter utrumque poenas maiores solvet. nam quod modo ipse commisit id ipsum portam reclusit aliis. summa conando etiam in totam urbem alios praeivit, neque num quis aliquando eam proditurus esset animo reputavit. aliis pauca quidem concessit sed inde ut ipse plurima commoda acciperet. nobis sane summa pericula immisit et ego antehac mortem occubuisse malim quam continuo nunc aliis turpiter servire et varia quae nobis admoventur mortis tormenta ante oculos habere. constat enim morte vitam acerbiorem esse quum mille mortis cruciatibus repleta sit, contra subitam mortem vita meliorem quum eius turpitudinem et tristitiam tollat et secum sepeliat. ille enim verbo quidem nos protexit. quod ut certam liberalitatis suae speciem haberet per praecones et litteras quam celerrime et cum sumptu singulis quibusque

πόδων μοίρα, ἰπόθεσιν ἔχη καὶ τοῦτο κανχήσεως καὶ μάλα
μακροῦς ἐν τῷ βίῳ σοφίας αὐτοῦ καὶ στρατηγικῆς ἐμπειρίας,
ὥσπερ οἱ ἐν ἵπποδρομίαις τὴν ἵππικὴν, οὕτως αὐτός, ταῖς
ἡμῶν δυσπραγίαις τὴν οἰκίαν ὄφρὺν ἐνδεικνύμενος. καὶ μοι
τῶν λεγομένων μάρτυρας τὰ ἐξῆς ἀψευδεῖς. ἤγαγε γὰρ ἐπὶ 5
θυγατρὶ γαμβρὸν ἄκοντα καὶ μάλα ἤκιστα τῆς ἐμῆς βουλο-
μένης μητρὸς δι' ἃς ἐκλαλεῖν οὐ θέμις αἰτίας, ὧν τὸ ἀπορ-
ροητον αὐτὸς ἐκὼν παραιρέχων εὐθὺ τῶν αὐτῷ σκοποῦμένων
ἐβράδιζε. τὰ δ' ἦν ὅτι φρικώδεις ἡμῖν παρεσχηκῶς δημοσίᾳ
πνεύσαντας ὄρκους εἶναι τε πατὴρ ἐμοὶ καὶ συμβασιλεύειν 10
ἄχρις ἂν ἐς τὸν εἰκοστὸν ἐξ ἐφήβων ἴδῃ με παραγγέλλοντα
χροῖον, μηδενὸς τῶν νείων αὐτοῦ τῆ βασιλείᾳ τολμήσαντος
ὁπποσοῦν ἐπιτίθεσθαι, ὃ δ' οὐκ εἰς μακρὰν ἐπέβαινε τάναν-
48 τία, λῆρον ἅπαντας ἠγησάμενος ὄρκους ἐκείνους. καὶ μὲν δὴ
καὶ Ἀτρείως ὄμματ' εὐθὺς εἰληφώς, ἐμὲ μὲν ἐν καρὸς τε 15
ἐτίθετο μοίρα, καὶ ὥσπερ ὀλκάδι ἐφόλκιον ἔπεσθαι οἱ προ-
σέταπτε, τοῖς δ' νείεσιν ὄλαις ψήφοις ψυχῆς τὸν βασιλείον
διένεμε κληῖρον, ὃν ἐς τὸ πᾶν βραχὺ πρὶν ἢ κατασχεῖν
διὰ βαρβάρων, ἐς βαρβάρων ἤλασέ τε χεῖρας καὶ ἐλαύνειν
ἔμελλε. διένεμε δ' οὐκ ἐκκεκαλυμμένως, ὥστε καὶ ἐς δημό- 20
σιον ῥυῆναι τὸν ἔλεγχον περιφάνειαν, αἰσχυνόμενος ἴσως τὴν
ἐναγχος ὄφρὺν τῆς ἐς ἅπαν ἔθνος κανχήσεως, ἀλλὰ κρύφα
καὶ μὴ τολμῶντος, ὡς ᾤετ' αὐτός, ἐμοῦ τὸ παράπαν αἰσθά-

gentibus venditabat; re vera autem principes nos quasi servos tractavit. quod fecit ut eo promissorum argumentum haberet et quanta sua esset vitae sapientia et rei militaris peritia ostenderet. quemadmodum in curriculo victores ob virtutem, ita ille ubi nos in calamitatem inciderimus ob domesticam felicitatem superbiit. quorum omnium certissima mihi sunt testimonia. sponsum dedit filiae invitum et invita matre mea cuius rationibus quas nunc asferre non licet, ubi minime debuit omissis ipsius mentem protenus secutus est. nobis enim publice gravissimo iureiurando affirmaverat velle se mihi patrem esse et regni gubernaculum tenere donec ad vigesimum annum pervenissem; neque ullus ex ipsius filiis ad imperium accederet. sed non multo post effecit contraria. quae iureiurando promiserat ut nugas existimavit et Atrei oculis subito assumptis me despexit nec pili quidem habuit et tanquam navem remulco me secum traxit. suis autem filiis ex tota voluntate regnum attribuit. quod brevi priusquam per barbaros nactus est barbarorum manibus tradidit aut certe tradere voluit. neque clam iis regnum attribuit ita ut omnium sibi invidiam excitarit. cuius rei fortasse eum puduit quum paulo ante singulis

νεσθαι. οὐπω βραχύς τις προίβαινε χρόιος, καὶ ἀποστασίας
 τᾶδελφοῦ μοι Ματθαίου συχνὰς ἢ φήμη φέρουσα πᾶσαν
 ἀκοὴν περιήχει λαμπρῶς. καὶ ἦν Ματθαίου μὲν τὸ δροῦμα,
 τὸ δ' ὄλον οἰκονομική τις πατρίου δόξης ἐπίνοια· διὰ γὰρ
 5 τῶν τοιούτων ἐκείνῳ νῦν μὲν τόδε νῦν δ' ἕτερον εἰρήνης δῆ-
 θεν εἴνεκα συνεχωρεῖτο, καὶ πάνθ' ἐξῆς ὅποσα τῆς βασιλείας
 ἐπεφύκει σύμβολα πλὴν τῆς λιθοκολλήτου μόνης καλύπτρας.
 οὐπω γὰρ εἰς φῶς καὶ τουτί προεληλύθει τὸ σέμμα, ἐν ἐπαγ-
 γελίαις δ' οὖν ἐγαλακτοτροφεῖτο καὶ τοῦτο, καὶ ἤδη προύπεμπεν
 10 ἐς τὸ παρρησιαζόμενον. καὶ ἵνα τὰ πλείω τῶν μέσων ἀφε- 49
 λῶν ἱπομνήσω βραχέα καὶ περὶ τούτου, " τίνα με ψυχὴν f. 136 b.
 ἔχειν ᾗθήθητε, ὅποτε μήπω με τοῦ δωματίου προβάντα, πά-
 σαις ἡνίαις ἐκεῖνος ἵππου καὶ θυμοῦ φερόμενος, πρὸ τῶν
 θυρῶν τῶν ἐμῶν ἀφ' ἕψηλοῦ καθήμενος ὑβρεσιν ἐπλυνε μάλα
 15 μακράς, καὶ οἷαις κατὰ βοηλαίου χρήσασθαί τις αἰσχυνθεῖη
 ἄν. καὶ ἀρνηθεῖς πάντως οὐκ ἄν οὐδ' αὐτή, δημοσίᾳ τοῦ
 πράγματος γεγονότος. οἶσθα γὰρ τὸν συνήθη καὶ ἐτήσιον τοῖς
 βασιλεῦσι δαφναῖον θρίαμβον, ὅποτε βασιλικοῖς μὲν ὑμεῖς
 αὐτὸν ἠτοιμάσατε διαδήμασι κοσμηθέντα δημοσίᾳ μοι συμπα-
 20 νηγυρίζειν ἐκεῖνο τὸ θέατρον, ἐμοὶ δ' οὐκ ἀνεχομένῳ τῆς ἐμῆς
 ἔκοντι προδότῃ γίνεσθαι βασιλείας ὁμοῦ καὶ ζωῆς, μηδὲ τοῦ
 δωματίου προβαίνειν προθυμουμένῳ διὰ τὴν λύπην (ὄκνῳ γὰρ
 αἰσχύνῃν εἰπεῖν καὶ θεατρικὴν ἀτοπίαν), τὰ τοιαδὶ πεπονθέ-

quibusque gentibus tam multa pollicitus esset; tamen occulto et quod
 quidem arbitratus est, ita ut ego nihil percontari ausus sim. brevi
 tempore interiecto Matthaecum fratrem ad res novas consurgere fama
 venit qua omnium aures clare personabant. sed Matthaecus spectacu-
 lum tantum praebuit; ipsas res moderata est mens patris. sic enim
 factum est ut pater pacis causa modo hoc modo illud concedendo filio
 sensim quotquot regiae potestatis insignia sunt addiderit solo gemmeo
 capitis ornatu excepto. de hoc nihil dum quidem statuit sed quod e
 promissionibus apparuit bene speravit et ut efficeretur iam praepara-
 vit. sed ut eorum quae deinde facta sunt multa praetermittam et de
 hac re pauca proferam, quo tandem animo me fuisse putatis, quum
 me qui domo non prodirem ille concitato equo et animo advolans ante
 fores meas a sublimi sede sua magna cum insolentia increparet qua non
 facile quis in armentarium insultet. quod tu quoque quum haec palam
 facta sint non negabis. recordare triumphum quem rex quotannis facere
 solet. quum vos illum regio diademate ornatum permovistis ut mecum
 publice in illo spectaculo procederet, ego vero quum imperii et vitae
 meae proditor ipse esse nollem, neque ob tristitiam, ne dicam ob pudor-

ναι συμπέπτωκε. καὶ δέον ἐς ἐκδίκησιν τῆς ὑβρεως τὸν κοι-
 νὸν διανασιῆται πατέρα, ὃ δὲ καὶ μετόπισθεν ἔσχε κόνιον,
50 ὄφρα τελέσῃ, κατὰ τοῦ μηδὲν ἀδικούντος ἐμοῦ. ἀλλὰ τί με
 δεῖ τὰ πῦσι δῆλ' ἀναμετρεῖν; ἐκεῖθεν γὰρ ἐκποδῶν με ποιεῖν
 βουλευσαμένῳ τῷ πενθερῷ τὴν ταχίστην με διαχορήσασθαι **5**
 τούτου παρήνουν οἱ τῆς Παλαμικῆς δόξης αἰρεσιῶται· τοῦτι
 γὰρ ἐν βραχεῖ τὴν ὅλην ἔχειν ἔφασκον ἀπαλλαγὴν τῆς τὴν ὅλην
 δι' ἐμὲ ψυχὴν ἀσχολούσης αὐτῷ φροντίδος. καὶ τοῦ γκλήμα
 λύειν αὐτοὶ πρὸς θεὸν ὑπισχνούντο μεσῖται γιγνόμενοι. τοῦτ'
 ἔμοιγε βέλτιον ὄν οὐκ οἶδ' ὅπως αὐτὸς οὐκ ἠθέλησε δοῦν. **10**
 ἐμοὶ μὲν γὰρ εἶχεν ἂν πως ἀπαλλαγὴν τῶν ἐξῆς τὸ προὔγμα
 δεινῶν, αὐτῷ δ' ἀνθρώπων ἂν πως ἀπάντων ὄνειδον. διὸ
 καὶ τρόπον ξυνηνοηκῶς εὐπρεπέστερον, ὑπερόριον πατρίδος
 καὶ βασιλικῶν ἐπαύλεων ἀπειληφῶς ἐς Θεσσαλονικὴν ἀπή-
 νεγκε τάχιστα, μητρὸς μὲν καὶ γυναικὸς ἔρημον, ὑπὸ φρουροῖς **15**
 δὲ καὶ φύλαξιν ὡς νήπιον ἐκεῖ τὸν εἰκοσαετῆ καὶ παίδων
 ἤδη πατέρα με καταστάντα παιδαγωγεῖσθαι προστεταχῶς ἐν
 ἀδέσμῳ τέως εἰρκιῆ· καὶ οὕτω τὴν ἐμὴν ἀπουσίαν εὐπρό-
 σωπον εὐκαιρίαν οἷς ᾧδινε πάλαι σκέμμασι νῦν ἐχαρίζετο.
51 ἵνα γὰρ καὶ τέταρτον τοῦτο προσθῶ μοι τῷ λόγῳ δεῖγμα τῆς **20**
 δι' ὄρκων ἀπατηλῶν αὐτῷ κατ' ἐμοῦ συσκευαζομένης μελέ-

7. τῆς addidit Boivinus.

rem et pompae ridiculum, domo prodire in animo haberem haec passus
 sum. hic autem etiam postea occultum odium tulit ut expleret eum in
 me a quo nulla iniuria affectus erat. sed quid quae satis omnibus nota
 sint expromam. deinde enim socerum quum quomodo e medio me tolleret
 secum meditaretur, Palamae asseclae ut quam celerrime me necaret
 adhortati sunt. nam ita eum brevi ab omni animi metu quo propter
 me vexaretur liberari affirmabant. ipsos autem crimen precibus suis
 apud deum expiaturus esse. quod mihi sane optimum fuisset et ne-
 scio cur facere noluerit. nam liberasset me ab omnibus quae secutae
 sunt miseriis. ipsi vero nescio an omnium opprobrium ortum esset.
 quare commodius aliquid excogitavit et quam celerrime e patria et
 regiis sedibus Thessalonicam me abduxit matre mea et uxore relicta.
 ibique me viginti annos natum iamque filiorum patrem tanquam in-
 fantem custodibus tractandum dedit in libera custodia. interim ipse
 opportuno absentiae meae tempore optime usus et quae iam multo
 ante animo secum volutaverat exsecutus est. ut hoc quartum testi-
 monium consilii eius afferam quod iurisiurandi fallaciis in me inten-
 dit, quum promissis quae patri dederat male ad irritum redactis tam
 diris plagis septus essem et miseriis quae mortis confines viden-

της, ἐς τοιοῦτον πέρας καὶ οὕτω δυστυχὲς ἐμοὶ τῶν πατριῶν
 ἐκείνων περιεληλυθότων ὄρκων, καὶ οὕτω με τραγικῶν περι-
 στοιχισάντων δικιῶν καὶ ὕσαι θανάτου γείτονες ἐκ τοῦ προ-
 φανοῦς εἰσι συμφοραὶ πρὸς ἀπόγνωσιν πᾶσαν ἐλαύνουσαι
 5 βίου, τί ἔδει ποιεῖν; ἤσχαλλον κομιδῆ, ἠνιώμην, μέσσην αὐτὴν
 ἐκοπιέμην ψυχὴν, ἐμακάριζον τοὺς θανόντας μᾶλλον ἢ τοὺς
 ἐμοὶ παραπλήσιον ζῶντας, θεὸν ἐπεβοώμην μάρτυρά τε τῆς
 ἀδικίας καὶ ἅμα τιμωρὸν τῶν δεινῶν. ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχοντι
 ἤκει λαθραῖά μοι γράμματα πρὸς τοῦ Κράλη Σερβίας· οὐ
 10 γὰρ πόρρω που γῆς τὰς διατριβὰς αὐτῷ ποιεῖσθαι ξυνέβαι-
 νεν, ἴν' αὐτῷ καὶ τὰ ἡμέτερα ἄγνοῖται ἐφέστια πάθη· f. 137 a.
 πάντα γὰρ εἶχεν ἐλὼν ἐκ πολλοῦ τὰ μέχρι τειχῶν τῆς ἐχού-
 σης με τὸν ταλαιπώρον πόλεως τότε Θεσσαλονίκης. ἔλεγε 52
 δέ μοι τὰ γράμματα δυοῖν ὑπότερον ἂν ἐμοὶ βουλομένῳ γε
 15 εἴη ἀποκρίνασθαι, ἢ γυναικὸς διὰ τὰς μεταξὺ τύχας ἔρημον
 ἤδη με ἔντα τὴν ἐκείνου γυναικαδέλφην ἀγαγέσθαι τε γυ-
 ναῖκα καὶ σώζεσθαι μετὰ τῆς πόλεως, ἢ συναπαθῆναι τῷ
 τῆς ἐκείνου θαλάττης κύματι, βιαιότερον ἐπιτίθεσθαι τῇ πό-
 λει μέλλοντος. κατ' ἐμαντὸν οὖν ἐμοὶ γενομένῳ καὶ ξυννε-
 20 νοηκῶτι μὴ εἶναι μήτε βάρβαρον μήτ' ἀσεβῆ τὸν δεξιᾶν ἐμοὶ
 παρεχόμενον κινδυνεύοντι, ὅποιοι τῷ πενθερῷ κατ' ἐμοῦ συμ-
 μαχοῦσί τε καὶ συζῶσιν, ἀλλ' εὐσεβῆ τε καὶ ὁμόδοξον, μέσῳ
 δυοῖν γεγονότι τὸ κορυφότερον ἐλέσθαι συμπέπωκεν. ἐκπύ-
 στου δὲ τοῦ πράγματος γεγονότος ᾗχοντο τὴν ταχίστην οἱ

tur nosque ad summam vitae desperationem adducunt, quid facien-
 dum erat? erumpit indignatio; in maerore iacebam; ob intimi animi
 tristitiam plangebar; beatos praedicabam mortuos potius quam qui
 vivebant mecum; deum testem invocabam iniuriarum et ultorem flagi-
 tiorum. sed ipsa hac in conditione clam mihi litterae allatae sunt
 Cralis Serviae. cui propius accedere non contigit; quare domesticas
 nostras fortunas ignoravit. iam diu totam regionem possedit usque
 ad moenia Thessalonicae urbis quae me miserum inclusit. nuntiabant
 autem litterae e duobus alterum utrum mihi eligendum esse, utrum qui
 in tristi mea conditione uxore destitutus essem ipsius uxoris sororem
 in matrimonium ducere et cum urbe servari vellem an abripi maris
 fluctibus qui urbi ab ipso admoverentur. itaque quum animum meum
 collegissem et intellexissem qui in rerum angustiis auxilium mihi
 offerret neque barbarum esse neque impium, quales socerum in me
 adjuvant eiusque socii sunt, sed pium et confidelem; e duobus illis
 quod commodius erat elegi. hoc quum innotuisset custodes mei quam
 celerrime se Byzantium contulerunt et res novas enuntiarunt. socer

φρουροί μου καὶ φύλακες ἀπαγγέλλοντες ἐς Βυζάντιον τὰ
 ξυμβάντα. ἃ δὴ καὶ ἀκηκοῖτι τοῦμῶ πενθερῶ καθεκτῶ εἶναι
 οὐκ ἦν ἐφικτόν· ἀλλὰ τὴν ἐμὴν παρειληφῶτι μητέρα ἐς τὰ
 τῆς θεομήτορος ἔδοξεν ἀφικνεῖσθαι ἀνάκτορα, ὥστε ὑπ' ἐκείνη
 μάρτυρί τε καὶ ἐγγυητῇ τὰς ἐνόρκους ἐπαγγελίας παρεσχη- 5
 κότι μηκέτι δοκεῖν ἄπιστος αὐθις διὰ τὰς πολλάκις τῶν οἰ-
53 κείων αὐτῆ γεγωνυίας ἀθετήσεις ὄρκων. οὕτω τοίνυν ἐγγρά-
 φους εἰληφῶτα τοὺς φρικώδεις αὐθις ἐκείνους ὄρκους ἢ μή-
 τηρ ἢ ἐμὴ ἤκεν ἐκ Βυζαντίου ἐς Θεσσαλονικήν εὐαγγελίζο-
 μένη μοι τάγαθὰ ὡς, εἰ τὰς τοῦ Κράλη συνθήκας ἀφεμένῳ 10
 μοι γένηται πρὸς Βυζάντιον ἐκ Θεσσαλονίκης ἀφικνεῖσθαι,
 περὶ τὴν σύζυγον ἐξεῖναι παρακεχωρηκότα μοι τῆς βασιλικῆς
 ἐξουσίας τὸν πενθερὸν αὐτίκα, δυοῖν θάτερον, ἢ τῷ Βυζαν-
 τίῳ αὐτὸν βασιλικῶς ἐνδιατρίβοντα τὰ μέγροι Σηλυμβρίας
 ἐκεῖθεν διέπειν πράγματα, βουλομένου καὶ ἐνδιδόντος ἐμοῦ, ἢ 15
 τὸν ἡσύχιον ζῦν ἀπραγμοσύνην διάγειν βίον ἄχρι τελευτῆς
 οἴκοι καθήμενον. τούτοις ἐντυχὼν καὶ αὐτὸς τοῖς ὄρκοις
 ἐπεπέισμην· καὶ πῶς γὰρ οὐ; χριστιανὸς ὢν οὕτω φρίκης
 ἔχουσι καὶ οὕτω δι' ὄρκων τοιούτων ἡσφαλισμένοις. ὄθεν
 καὶ ἄρας ἐκεῖθεν εὐθὺς ἐς Βυζάντιον ἀφικόμην, ἀπάσας ὑπο- 20
 ψίας κατόπιν ἀπεωσμένος. κάπειδὴ μὴ κατὰ τὰς τῶν ὄρκων
 ἐπαγγελίας ἐντυχάνειν μοι παρ' ἐλπίδα τοῖς πράγμασι συ-
54 νέπιπτε (τί γὰρ δεῖ με παντ' εἰδνία διεξιέναι;) διὰ πάνυ
 βραχέος ἐς Διδυμότειχον ἐντανθοῖ ζῦν γε συζύγῳ πάλιν αὐ-
 τὸς ἐπανήειν. τὰς γε μὴν ἐξῆς συσκευὰς καὶ μελέτας καὶ 25

autem fama accepta in quiete esse amplius non potuit, sed matrem meam accersivit et cum ea sanctae deae matris templum adiit ibi ut teste et auctore sancta matre factis promissis, non amplius infidelis haberetur propter plura quae antea fecerat periuria. mater igitur per litteras promissis illis gravissimis acceptis, Byzantio Thessalonicam venit mihique bona omnia nuntiavit, nempe licere mihi omnia Cralis amicitia Thessalonicam relinquere et Byzantii cum coniuge vivere et quod ad regiam potestatem attineret, socerum alterum utrum concessurum esse: aut si mihi placeret velle se Byzantii cum regio potestate manere et usque ad Selymbriam res administrare aut quod reliquum esset vitae domi agere in quiete et otio. ego quum iurairanda illa vidissem, credidi. cur non? quum ille Christianus esset et tam gravia tamque iureiurando promissa firmata essent. quare me commovi et statim Byzantium profectus sum vultu mutato et omni suspicione abiecta. deinde quum quae ille iureiurando promiserat revera non viderem (quid enim scienti omnia enarrem?), brevi Didymotichum reversus sum una cum coniuge mea.

πράξεις, ὅσαι παρ' αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐμῆς ξὺν ἀπάσῃ τελοῦν-
 ται σπουδῇ τάλαιπώρου " ζωῆς ἐκεῖθεν, ἄμεινον σιωπᾶν. f. 137 b.
 βουλομένῳ τοίνυν μοι ζῆν καὶ θνήσκειν ἀδίκως, οἶμαι καὶ τὸ
 ἀνεγκλήτῳ εἶναι πάντας συμφησαί μοι ἔπεσθαι. διὸ καὶ
 5 ἤκιστα φαίνεται εὐδοα πείθεσθαι με τοῖς παρὰ σοῦ λεγομέ-
 νοις. πάντα γὰρ ἂν ἔγωγε δρώην προθύμως ὑπὲρ γε ζωῆς
 τῆς ἐμῆς, καὶ εἰ μισθοῦ γε ἐξείη ἀμπελουργεῖν. ἥδιον γὰρ
 ἂν ἐν ἀπραγμοσύνῃ βίον ἰδιώτην ἀνύσαιμι καθ' ὅποιανδὴ
 10 τινα γενόμενος γῆν, ὅθεν οὐδεὶς προσδοκᾶται μοι κίνδυνος
 ἐρεδρος, ἢ βασιλείαν ζητοῦντι πάτριον ἔχειν καὶ αὐτὸ ζη-
 μιῶσθαι κινδυνεύειν τὸ ζῆν. οὕτω γὰρ ἂν ἐμοὶ τὸ βασι-
 λεύειν εἴη εὐκτόν, εἰ Ῥωμαίοις λυσιτελοίη. ἄλλως οὐκ ἂν
 δήπου. θεὸς δ' εἴη κοινῇ Ῥωμαίοις μᾶλλον περαιίων τὸ εὐ-
 δαιμον ἢ μονοτρόπως ἐμοί."

15 Ταῦτα μὲν οὖν εἰρηκότιος ἐκείνου, καὶ πλέον ἀκούειν 55
 οὐδὲν ἐθελήσαντος, ἄπρακτος ἢ βασιλὶς Εἰρήνη ἐπάνεισιν εἰς
 Βυζάντιον. ἄρτι δὲ τοῦ χρόνου τὰς θερινὰς τοῦ ἡλίου τρο-
 πὰς παραλλάττοντος, καὶ τῶν Θρακῶν ἐπὶ ἄλωνα καὶ σίτου
 20 μοχθούτων ἐς κομιδάς, ἄρας ἐκ Βυζαντίου ὁ βασιλεὺς Καν-
 τακουζηνὸς τὴν βαρβαρικὴν ἐκείνην Ὑρκανοῦ τοῦ γαμβροῦ
 δύναμιν ἐπὶ μάχην ἤγε θατέρου γαμβροῦ Παλαιολόγου τοῦ
 βασιλέως. καὶ τῆνικαῦτα κατέπλευσαν ἐς Βυζάντιον δυοκαί-
 δεκα τριήρεις Βενετικάι, αἱ δὲ καὶ βραχὺ τοῖς ἐνταῦθα λι-
 μέσιν ἐνδιατρίψασαι τὴν ταχίστην αὐθις ἀνήχθησαν, καὶ τὰ

apparatus, consilia, facinora quae ille ex illo tempore in miseram vi-
 tam meam praeparat omittere nunc melius est. equidem quum nunc
 iniuste vivere et mori mihi proposuerim, omnes mihi a culpa me ab-
 esse assentient. quare falleris dum credas me verbis tuis obsecutu-
 rum esse. nam omnia libenter patiar pro vita mea etiam si mercede
 vites amputare necesse esset. iucundius quoque esset in otio vita
 privata frui in qualibet terra ubi nulla mihi pericula immineant, quam
 paternum regnum appetendo vitam meam periclitari. imperium autem
 optabile esset dummodo Romanis commoda afferret. et deus Romano-
 rum felicitatem potius augeat quam solam meam.

Haec igitur quum ille dixisset neque plura Eirene regina audire
 vellet irrita Byzantium reversa est. ipso tempore quo solstitia aes-
 tiva mutantur et Thracae assidue in arcibus frumentum parant, Canta-
 cuzenus rex Byzantio profectus cum barbarorum illis copiis generi
 Hyrcani ad alterum generum Palaeologum regem aggrediendum se ac-
 cinxit. interea Byzantium navigarunt duodecim triremes Venetorum
 quae quum ibi breve tempus in portibus commoratae essent quam

τε δεξιά καὶ ἀριστερὰ τοῦ Εὐξείνου διανειμάμεναι Πόντου πλευρά, ὅσαις ἂν ἐντύχοιεν ναυσὶ Γεννοῦτικαῖς, ἐνεπίμπρασάν τε καὶ βύθοις παρεπέμπον διαποντίοις.

Καὶ ταῦτα μὲν τῆδὲ πη ἔσχε καὶ ὁ τῆς διηγήσεως Ἀγαθαγγέλω δρόμος. ἐνταῦθα ἐπεραίνεται· καὶ τὸ θέρος 5 ἔληγε τῆνικαῦτα καὶ ἐτελεύτα.

56 Ἐγὼ δὲ ὑπολαβὼν “ὦ καλὲ Ἀγαθάγγελε” ἔφην, “ὦρα σοι ἀπιέναι ἤδη πρὶν τὴν ἐπιούσαν ἡλίου φλόγ’ ἀνασχεῖν· προύργου γὰρ τοῖς ἐμοῖς εἶναι διώκταις συμβαίνει διὰ τετ-
 τάρων ἢ τριῶν γε ἴσως ἡμερῶν τὸν ἐμὸν τουτιονὶ περιτρέ- 10
 χουσιν οἶκον ῥινηλαιουῦτων δίκην ἀκροᾶσθαι κυνῶν, καὶ δέος μὴ αἰσθομένων φωνῆς τινὸς ἐνδοθεν ἴχνους τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἄλῶς θανάτου δίκην ὄφλων καὶ αὐτός. ἄπιθι τοίνυν, τὰ δ’ ἡμέτερα ὅποι κελεύοι θεὸς ἴτω· πάντα γὰρ τῆς ἐκείνου χειρὸς καὶ προνοίας ἐξῆπται. οἶσθα δ’ ὡς ἐγγύς που καὶ 15
 μόνον οὐ πρὸ θυρῶν καὶ ἡ τυτύπιόντος ἔτους ἀρχή, ἐν ἣ καὶ χρεῶν εἰδέναι σε εἰθισμένον τοῖς ἄρχουσιν εἶναι διαλεκτικούς τινας ἄνδρας ἐκ περιόδου προπέμπειν ἡμῖν, ὁποίους ἐκ λα-
 τύνης καὶ θυμέλης καὶ συρίγγων καὶ τοῦ κόρδακος λαμβάνον-
 τες θεολόγους ἡμῖν αὐθήμερινούς αὐτοὶ σχεδιάζουσιν, ὥσπερ 20
 οἱ μῦθοι πάλαι τοὺς γίγαντας· δι’ ὧν ἔλλοχᾶν ἡμᾶς οὐ
 f. 138 a. παρὰ φαῦλον ποιοῦνται διὰ πολλῶν τε καὶ πολλαχόθεν” καὶ

8. ἐκπεμπι παλιν Ἀγαθάγγελον ὁ Γραγορᾶς.

celerrime reversae sunt per Pontum Euxinum dextrorsum et sinistrorsum navigantes ubi Genuensium naves offenderunt et incluserunt et in mare profundum submerserunt.

Haec igitur ita se habebant. iam Agathangeli narratio ad finem pervenerat. eoque tempore aestas finem cepit et desiit.

Ego vero respondens, vide amicissime Agathangele ut abeas antequam solis lux oriatur. nam persecutoribus meis qui quatuor vel tribus certe diebus domum hanc circumcursant prospere obtingit ut auscultentur tanquam canes ad investigandum sagacissimi, et metuendum est quum vocem intus aliquam perceperint ne idem mecum tibi quoque mortis supplicium contrahas. abeas igitur, cedant res nostrae quo deus ferat; cuncta enim ab illius auxilio et providentia pendent. scis autem quam propinquum sit et paene ad ianuas appropinquantis anni initium, quo quod scire te oportet principes solent doctos quosdam homines certis temporibus ad nos mittere, quos e ramentis et scena et cuniculis et cordace assumptos theologos nobis quotidie ipsi fabricant ut in fabulis Gigantes. per quos insidias nobis struere turpe non existimant multis variisque modis, ita ut aut fraudem faciant et

πολυτρόπων τῆς πείρας εἰδῶν, ἵνα δυοῖν θάτερον, ἢ λαθόν-
 τες ἴσως ὑποσκελίσωσί τε καὶ περιτρέψωσιν ἐς τὸ σφίσι βου-
 λόμενον, ἢ γοῦν αἰσθῶνται ὁποτέρωθεν ἂν εἴη σφίσι τῷ τῆς
 ψυχῆς ἡδομένῳ χαρίσασθαι ῥᾶον· ἢ γὰρ καιτεργασθέντας
 5 ἡμᾶς τῇ μακροῦ καὶ ἀήθει ταύτῃ ταλαιπωρίᾳ θραγῆναι τοῦ ζῆν
 καὶ ἀπροφασίστου τυχεῖν οὐπερ ἐφίενται δράματος αὐτοί, ἢ
 τὸ γε δεύτερον, βιαίῳν ἡμᾶς θανάτων ἄθυρμα πεπραχόσιν
 ἐν ἀφανεῖ τοῖς ἔξω χωρίῳ, τῷ οἴκῳ τῶνδ' ἰδί, τὸ ἄπραγμα σφί-
 σιν αὐτοῖς ἐν βραχεῖ τῶν ἡμετέρων εἵνεκα φροντίδων δόξαι
 10 παρασχεῖν. δι' ἃ καὶ μελήσειν ἡμῶν οἶμαι θεῶ· διὰ φρον- 57
 τίδος δ' οὖν εἶναι καὶ σοὶ βούλομαι ἀπιόντι, δυοῖν θάτερον
 δραῖν· τοῦ γὰρ τοι φθινοπώρου τοῦδε καὶ ἅμα τοῦ κατόπιν
 χειμῶνος τελευτησάντων· εἰ μὲν ὅπως ποτὲ θανόντας ἡμᾶς
 πύθοιο, τῶν συντακτηρίων ἐκείνων μέμνησο λόγων ἡμῶν, καὶ
 15 τῶν γέ σοι ἐφικτῶν μὴτ' ἀμελητέον, μῆτε δήπου τῶν ὀφει-
 λομένων ὅλως κατόπιν θετέον φροντίδων, εἰδῶς μὲν ὡς οὐδὲν
 τὸν ἀκίνητον ὀφθαλμὸν λεληθέναι μὴ ὅτι τῶν ἐς τοῦμφανές
 δρωμένων δύναται τὸ παράπαν οὐδέν, ἀλλ' οἶδ' ἵχνος γοῦν
 οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἀπάντων καθάπαξ εἰπεῖν λογισμῶν,
 20 εἰδῶς δ' αὖ καὶ τοῦ μέλλοντος ἐκείνου δικαστηρίου τὸ ἄφρυκ-
 τόν τε καὶ ἀναπόδραστον ὅσον. εἰ δὲ τῇ καίω ταύτῃ ζωῇ
 παραμένοντας ἔτι μανθάνεις ἡμᾶς, ὧν ἄλλων σοὶ μέλει, σοὶ
 δὲ πάντων ἐκείνων προτιμάσθω ταυτὶ σεσωσμένῳ καὶ σοὶ βοη-
 θοῦντος θεοῦ, δηλαδὴ πρὸς ἡμᾶς αὖθις ἐπανιέναι τὰ τε τῶν
 25 δημοσίων πραγμάτων, ὡς ἔσχε τε μεταξὺ καὶ ἔχοι, διηγησο-
 μένῳ, καὶ ἅμα τῆς θ' ὁμολογίας ἐκείνης ἣν ἐπὶ τῆς ληστει-

rem ad suam voluntatem vertant aut intelligant quomodo libidini suae
 facilius indulgere possint. nam videtur illis fore ut aut huius insoli-
 tae ac longae custodiae miseria conficiamur ita quidem ut mortis no-
 strae ipsi non rei videantur, aut ut morti violentissimae tradamur, ita
 ut ipsi brevi a curis propter nos liberentur. sed hae res deo curae
 erunt. tu quoque velim cures ut ex duobus alterum facias. autumno
 enim et hieme sequenti confecta, si nos mortuos esse audieris ultima
 illa a nobis dicta memoria repetes; neque ea quae possunt effici ne-
 gligenda sunt neque iustae curae posthabendae. scis enim acutum
 oculum fugere nihil eorum quae propalam fiunt, ne vestigium quidem
 ut ita dicam eorum quae homines excogitant. scis porro quale sit
 futurum illud iudicium quod evitari non potest; si vero in hac vita
 remansisse nos acceperis rerum quae tibi curae omnium maxime id
 curabis, incolumem te iuvabit deus, ut rursus ad nos redeas et publi-

ούσης εκείνης ὁ Παλαμᾶς ἀνέγνω συνόδου, δεικνύειν δῆθεν ἐθέλων ὡς ἥκιστα νοσεῖ περὶ τὴν εὐσεβῆ πίστιν, καὶ πρὸς γε τῶν ἀτόπων ἐκείνων τόμων, εἰ μὴ πάντα φάναι συλλήβδην ἐς τὸ μηδὲν ἐλλείπειν, ἀλλ' οὖν τὰ καιριώτερα τῶν μερῶν ἀπολεξασμένῳ κομιεῖν ἡμῖν. ἐφ' ὅτῳ δέ, οὐδ' αὐτὸν ἀγνοεῖν 5 οἶμαι σέ· εἰ δ' οὖν, γνώσῃ δ' οὖν."

58 Τούτων δ' οὕτω λεχθέντων ἡμῖν, ὁ μὲν Ἀγαθάγγελος ἀπῆει τὴν εἰωθυῖαν ἔνδακρὺς τε καὶ μάλα τι πλείστους ἐν θαλάμοις ψυχῆς ἐπαγόμενος λύπης σωρούς, ἐγὼ δὲ οἴκοι λέ-
λειμμαι μόνος, ἀνθρώπων μὲν οὐδενὶ μόνῳ δὲ προσανέχων 10 θεῷ ὅσον ἐφικτόν, εἰς ἐμαυτὸν γενόμενος ἤδη καὶ πρὸς ἐκδη-
μόν τινα καὶ ὑψηλοτέραν θεωρίαν ἀναπειάσας τοῦ νοῦ τὸ πτερόν, καὶ τοῖς ἀπορρήτοις τῶν ὄντων ἐνδιατρίβειν ἀφιεῖς ἐν γαλήνῃ τινὶ λογισμῶν τὴν διάνοιαν. ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ ἔτους ἐκείνου τὸ πλεῖστον ἤδη παρῆει, ἐν ᾧ πολλοῖς τῶν ἔξωθεν 15 ἐντετυχῆκαίμεν αὖ πειρασμῶν, ἔτι δ' οὖν τῶν ἥκιστα πεσόντων ὠρθήμεν ξύν γε θεῷ, ἐγνωμεν κακ τῶν ἤδη περιπταμένων ἡμῖν ὀρονέων καὶ ὄπη τοῦ ἥρος εἶημεν τηρικαῦτα. οὐ γὰρ πεπνιγότα τινὰ καὶ δύσηχον ἐδίδουν τὸν φθόγγον συνθλιβό-
f. 138 b. μενά πως " τὰ φωνητικὰ τῶν ὀργάνων ὑπὸ τοῦ κρούους αὐ- 20 τοῖς, ἀλλὰ τὸν ἔλευθέριον ἤδη τρόπον ἐπανηγύριζέ τε καὶ αὐτά, καὶ τὸν ἀέρα ὑπερεφώνει, καὶ περιήχει τὰ ἄλση, καὶ τοῖς δένδροσιν ἐπικαθήμενα πρὸς ἀμιλλαν ἐφθέγγοντο ἀναμιξ λιγυρόν τι καὶ εὐῆχον καὶ οἶον εἰπεῖν ἐναρμόνιον· καὶ ἤδι-

carum rerum ratio quae sit et quae fuerit enarres et quale rapacis illius synodi decretum sit quod Palamas agnovit. atque ut piam fidem morbo minime laborare ostendas ex libris incommodis nisi omnia ad nihilum pervenerint partes digniores electas nobis mittes. ad quem vero finem te non ignorare puto; sin vero, intelliges.

Quae quum locutus esset Agathangelus via qua convenerat abiit, lacrimis et tristitia impletus. ego vero domi relictus sum. hominis quidem solatio privatus eram sed non dei ad quem me convertebam quum ad me ipsum quantum poteram redirem et ad insolitam et altio-rem contemplationem mens mea advolaret, et in reconditis rebus cum tranquillitate quadam animi versaretur. maxima enim pars eius anni quo multis periclitationibus externis neque adhuc sublatis sollicitabamur consumpta erat, ex avibus quae nos circumvolabant ubi verni temporis essemus cognovimus. neque enim durum et absurdum sonum edebant illae vocibus frigore constrictis, sed libere praedicabant, per aerem sonabant, per nemora cantabant et arboribus insidentes vocibus acutis et suavibus concentu quodam certabant. quo cantico

στον ἐγγίγειό πως ἔατο ἢ ἐκείνων ᾤδη, ὡς καὶ τοὺς οἴκοι δὴ-
 πουθεν ἐγκεκλεισμένους ἀναδιδάσκειν δύνασθαι τὰ τερονὰ
 τοῦ ἥρος ἐφόδια. καὶ ἦν ἡμῖν διὰ ταῦτα καὶ τὸ τῆς ψυχῆς
 ἐπιζόμενον εἰς τὴν Ἀγαθαγγέλου παρουσίαν οἷον ἐπερω-
 5 μένον.

dulcissimum ver factum est, ita ut ii quoque qui domi inclusi erant
 primas Illius veris voluptates percipere possent. his rebus etiam
 animi mei exspectatio in Agathangelum ad nos reversurum sublime
 advolabat.

ΤΟΥ ΑΓΓΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ ΚΗ.

cod. Reg. (1276) 104 Ἄρτι δὲ τοῦ χρόνου τὰς λευκανθείσας αὐτῷ τοῦ γήρως ἀποξέσαντος χειμερίας καὶ οἶον εἰπεῖν χιονώδεις τρίχας καὶ ἀνθηρὸν ἀνειληφότος ἐξ ὑπαρχῆς τὸ τῆς ἡλικίας πρόσωπον, 5 καὶ τὰς ἡλιακὰς λαμπάδας ἀκμαιοτέρας ἐν μέσαις ἤδη ταῖς ἡριναῖς ἀπλώσαντος χάρισιν, ἤκεν αὐθις ἡμῖν ὁ καλὸς Ἄγαθάγγελος περὶ μέσας πονυκτίας ἡσύχω ποδί. καὶ προσειπὼν καὶ καθίσας καὶ ἀπαγγείλας μὲν αὐτὸς περὶ ἐκάστου τῶν φίλων ἡμῖν καὶ συνάθλων ὅσα εἰκός, μαθὼν δ' αὖ ἐξ ἐμοῦ τὰ 10 τε ἄλλα καὶ ὅτι τὰ καὶ μέχρι νῦν συμπαραμείναντά μοι τῆς θείας γραφῆς ἀφήρηται βιβλία πάντα πρὸς τῶν διωκτῶν ἐξαίφνης ἐπεισπεσόντων, καὶ ὅτι διὰ τὴν τοῦ τηνικαῖτα χειμῶνος ἀκμὴν ταλαιπώρως ἐπήει μοι καὶ πάνυ χαλεπῶς ἀνύσαι μεταξὺ τὰ τ' ἄλλα, καὶ ὅτι κρυσταλλούμενον τὸ ὕδωρ 15 οὐκ ἦν ὡς τὰ πολλά μοι ῥάδιον ὅθεν παραμυθῆσομαι πρὸς

NICEPHORI GREGORAE HISTORIAE ROMANAE
LIBER XXVIII.

Quum primum aetas, peracta albae senectutis hieme, niveos capillos et floridam denuo recepit iuventutis faciem et suavia lumina in verni temporis suavitate aperuit: iterum ad nos venit Agathangelus noster media fere nocte levi pede. quum nos salutasset et recubisset, narrabat de quovis amicorum et commilitonum quantum poterat. ex me autem praeter cetera audivit sacrarum litterarum libros, qui apud me usque ad hoc tempus fuissent, sublato esse omnes a persecutoribus repente invadentibus et ob summam quae tum erat hiemem inopportune se mihi adesse nec perfacile aliquid persecuturum. aqua vero gelu constricta fieri non posse, uti plerumque, ut narrarem

τὸ τοῦ πόματος χλιαρώτερον, πλὴν ἢ ὅτε συμβάν οὕτωςί πως
 ἡλίου τὴν τῶν νεφῶν διασχόντος συνέχειαν, καὶ τινὰς διὰ
 τῆς θυρίδος ἀφέντος ἀκτῖνας εἰς τὸν ἐμὸν τοῦτον οἰκίσκον,
 ἀμυδρὰν τινὰ τὴν ἀλέαν τέως τῷ ὕδατι παρειχόμεν εἰς πό-
 5 σιν ἐκείνῳ, ἀνῶμωξέ τε βύθιον ὃ ἀνὴρ, καὶ ποταμοὺς δακρῦων
 ἀφῆκε τῶν ὀφθαλμῶν. ἐγὼ δ' ἐπέχειν βουλόμεος τό τε ἦθος
 ἀπήλλαττον εἰς τὸ χαριέστερον καὶ ἅμα τὴν ἐκείνου διάνοιαν
 ἀπησχόλουν ἐκείθεν εἰς ἕτερα, καὶ τὴν τῶν ἔξω πραγμάτων
 ἀπῆτουν ἀφήγησιν. ὅθεν ἐκεῖνος ἀρξάμενος ἄνωθεν οὕτωςί
 10 διηγείτο.

Ὅπλα, φησὶν, ἀράμενος ὁ βασιλεὺς Καντακουζηνὸς λή-
 2 γοντος ἤδη τοῦ πέρουσι θέρους Ματθαίῳ μὲν ἀπῆει τῷ παιδί
 συμμαχήσων, Παλαιολόγῳ δὲ μαχόμενος τῷ γαμβρῷ, Ῥω-
 μαίων μὲν οὐδ' ἄχρι καὶ εἰς ἐξήκοντα ἐπαγόμενος στρατιώ-
 15 τιας, Κατελάνων δ' οὖν καὶ βαρβάρων ὑπὲρ χιλίους. σύνοι-
 κον γὰρ τινὰ κατὰ Ῥωμαίων ἔχων ὑποψίαν ἐκ πολλοῦ πρὸς
 ἀπέχθειαν ἀνεκλάλητον τοσοῦτον ἐμίσει καὶ ἀπεσειέτο σφᾶς
 ὅσον ἐφίλει τε καὶ προσίετο βαρβάρους. τοσοῦτον δ' αὖ
 ἐμισεῖτο σφίσιν ὅσον ἐφιλεῖτο βαρβάρους, ὅτι σχῆμα ποιμένος
 20 ἀνειληφώς, βαρβάρους λύκοις εἰς προνομὴν ἐτίθει ῥαδίαν τὸ
 ποιμνιον ἔκοντι μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ αἰεί, ὡς μὴ μόνον
 ἐν χρῶ τὸ ἔριον κείρεσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ γε ἤδη γυμνοῦ-
 σθαι τοῦ δέρματος, μὴ μόνον αὐτῷ τὰς αἰεὶ καινιτέρας τῶν

ad calidum potum nisi, quum forte sol densis nubibus disiectis radios
 per fenestram in hoc cubiculum meum tanquam in obscurum recepta-
 culum immisisset, aquam illam [ad libendum adhiberem. atque alte
 lamentatus vir ille magnam vim lacrimarum profudit. equidem ut su-
 stentarem, animo ad iucundiora revocato, illius mentem in alteram inde
 partem distravi et peregrinarum rerum narrationem postulavi. itaque
 narrare ille coepit his verbis.

Captis igitur armis, inquit, Cantacuzenus rex, exacta proximi
 anni aestate, profectus est ut cum Matthaeo filio belli societatem ini-
 ret. dimicaturus enim cum Palaeologo genero vix sexaginta Roma-
 norum milites secum ducebat. itaque quum advenisset et in communi
 barbarorum suspicione iamdudum et in odio incredibili haberet Roma-
 nos, tanta eos ille invidia aversabatur, quanta in barbaros voluntate
 et studio propendebat, atque ita odiosus illis, ut barbaris amicus. nam
 quasi pastor barbaris lupis gregem diu noctuque ad edendum sponte
 praebuit, ut non solum undique lanis vellicarentur aves, sed etiam
 ipsis orbarentur pellibus; quum non solum ipsi solvenda essent annua
 tributa, sed etiam barbaris, propterea quod usque ad portas vincae et

ἐτησίων φόρων ἐκτιννίντας εἰσπράξεις, ἀλλὰ καὶ βαρβάροις αὐτοῖς διὰ τὰ μέγρι πυλῶν ἀμπελόφυτὰ τε καὶ σιτοσπόρα χωρία. καὶ οὓς μὲν κατ' ἔξουσίαν ἀνδραποδιζομένους εἰς πλῆθος ἀπάγεσθαι πρὸς Ἀσίαν· οἷς δὲ διαδραῖναι τὰ βαρ-
 βάρων γένηται τε δεσμὰ καὶ πρὸς ἱερά καταφυγεῖν τεμένην 5

104v. Βυζαντίων, τούτοις δὲ τὴν μείζω κόλασιν ἠρτῆσθαι ἐκδιδομέ-
 νοις τε καὶ πληγὰς προσόφλουσι μακράς, ὥσπερ ἐν δράμασι, τὸ
 παράδοξον τῆς σωτηρίας ἐκείνης ἀγόντων εἰς ἐγκλήματος λόγον
 3 τῶν ἡγεμόνων. κάπειδή, πρὶν αὐτὸν εἰς Ὀρεστιάδα ἀφικέσθαι,
 ἔφθησαν οἱ ταύτης οἰκήτορες ἐκπολεμωθέντες κατὰ Ματθαίου 10
 περιεκάθητό τε καταδιώξαντες εἰς ἀκρόπολιν καὶ ἐπολιόρχουν,
 τὴν τε πορείαν ἐπετάχυνε, καὶ διὰ τῆς ἀκροπόλεως, τοῦ υἱέως
 ἀνεωγότης, τὴν βαρβαρικὴν ἐκείνην εἰσενεγκῶν δύναμιν, καὶ
 ἅμα τῶν οἰκιῶν ἐνίας ἐμπρήσας καὶ ἐκφοβήσας, ῥᾶστα χει-
 ροῦται τὴν πόλιν, καταπλαγέντων παραχορῆμα τῶν πολιτῶν, καὶ 15
 μὴθ' ὅποσοι μὴθ' ὅποθεν ἀκριβῶς προσβάλλουσιν οἱ πολέμιοι
 ξυνιέναι δυναμένων, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν ἥκιστα δρωμένων
 τηνικαῦτα ὑποπτέειν ἀναγκαζομένων καθ' ὅποσα ὁ τῆς ψυχῆς
 αἰφνίδιος ὑπηγόρευε θύρουβος. τὰς μὲν οὖν ἐκεῖ συμφορὰς
 δακρύσαις ἂν ἀκούσας, ὅποσαι τηνικαῦτα τοῖς ἀλοῦσι γεγέ- 20
 νηται· ἀλλοφύλων γὰρ καὶ ἀσεβῶν οἷς ἡ ταλαίπωρος ἐκείνη
 πόλις ἠλώκει καθάπαξ ὄντων, ὦρα σοι τὸν τῶν κακῶν ἐν
 σεαυτῷ συνορᾶν κολοφῶνα.

4 Ταῦτα τοίνυν ὁρῶντι Παλαιολόγω τῷ βασιλεῖ, καὶ ἅμα

4. διαδραῖσι codex.

agri fructuosi essent. quorum alii in servitutem ducti acervatim trans-
 portabantur in Asiam, alii qui deciderant in barbarorum vincula con-
 iecti commigrabant in Byzantium templis, aliis in suspendii poenam
 traditis verbera addebantur, quemadmodum in fabulis ubi duces liber-
 tatis insolentiam ad opprobrium adhibent. deinde antequam Orestia-
 dem venit, eius terrae incolae qui cum Matthaeo inimicitiam gerebant,
 circumseptum eum usque ad arcem persequiebantur oppugnabantque.
 accelerato ille itinere per arcem a filio patefactam barbarorum mul-
 tudinem introduxit et combustis nonnullis aedificiis urbem facile cepit.
 cives repentino terrore percussi, nec quot milites neque unde invaderent sciebant et suspicabantur prava fieri quae improvisa ani-
 morum perturbatio excitare solet. lacrimabis certe ubi calamitates undieris
 quantae captorum fuerint. peregrini enim et impii quum essent a quibus
 misera urbs illa capta est, vide ut aerumnarum apud te summam enumeres.

Quae igitur quum vidisset rex Palaeologus et simul multas et

συχνὰς ἀκούοντί τε καὶ ὑφορωμένῳ κατὰ τῆς οἰκείας ζωῆς
 τὰς ἐπιβουλὰς συσκευαζομένας, τῶν ἀναγκαιοτάτων ἔδοξεν
 εἶναι πρὸς τὸν τῶν Τριβαλῶν ἡγεμόνα Κράλην περὶ συμμα-
 χίας διαπρεσβεύεσθαι. ἐς γὰρ τοσοῦτ' ἀσθενείας ὄνῃναι τὰ
 5 Ῥωμαίων συνερορῆκει πράγματα διὰ τὰς ἐμφυλίους μάχας,
 ὡς μὴδ' ἔχειν τοὺς ἄρχειν ἐθέλοντας μήτε σφίσιν αὐτοῖς
 μήθ' οἱ σφίσιν ὑπέικουσιν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθίστασθαι τοῦ
 ζῆν ἀδεῶς, ἐξωτερικῆς βοηθείας ἀπωκισμένους. ὅθεν καὶ Καν-
 τακουζηνὸς ἐξ ἀντιπάλου τῆς ὁρμῆς πολλαπλασίῳ μὲν τῆς
 10 πρὶν ἐξ Ὑρκανοῦ βαρβαρικὴν μεταπέμπεται δύναμιν, πολλα-
 πλασίῳ δ' αὖ καὶ αὐτῆς ἐκ τοῦ σίνεγγυς καὶ κατοπιν ἐτέραν
 παρασκευάζεσθαι παραγγέλλει, δυοῖν θάτερον, ἢ τῇ ἐκ Τρι-
 βαλῶν συμμαχία κατὰ τὴν ὁδὸν ἐξαίφνης ἐπιτεθησομένους, τὰ
 ἔνεδρα προκατειληφότας καὶ τὰς παρόδους πρὶν ἐκείνους αἰ-
 15 σθέσθαι, ἢ εἰ μὴ τοῦτο δυνηθεῖεν, ἀλλ' ἅμα αὐτῷ φθῆναι
 προκαταλαβόντας Βυζάντιον ἐπ' ὀλέθρῳ καὶ ἀνδραποδισμῷ
 παντελεῖ τε καὶ πάσης ἀμύνης ἀμείνονι. κάπειδὴ χρημάτων
 ἐν τούτοις ἔδει, μηνύει τὰ ἱερὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ φροντιστη-
 ρίων ἀπάντων κειμήλια, ὅσα τε χρυσοῦ καὶ ἀργύρῳ καὶ ὅσα
 20 λίθοις πολυτελέσι κεκόσμηται, πάνθ' ἐξῆς ἀθροισθέντα συλ-
 λήβδην χρημάτων ἀλλάξασθαι. εὐπορίας οὖν ἐντεῦθεν αὐτῷ
 5 γενομένης καὶ διανομῆς ἐς βαρβάρους, ἐπιστέλλων αὐτῷς ἠπέι-
 λει περιφανῶς τὰ παγχάλεπα Βυζαντίοις τὰ δ' αὖ, μὴ σφό-
 δρα Παλαιολόγον εἰσδέχεσθαι βούλεσθαι. ἢ γὰρ οὐκ ἂν

audisset et suspicaretur ipsius vitae insidias strui, omnium maxime
 nec esse habuit mittere qui cum Crale Triballorum duce de societate
 belli agerent. etenim intestinis certaminibus res Romanae tantopere
 fractae et debilitatae erant, ut ne haberent quidem, qui imperiture
 ipsis aut iis, qui ipsorum imperium sequebantur, et ab externis auxi-
 liis remoti tanquam in securitate vivere. quamobrem Cantacuzenus
 ad virium aequalitatem multo maiorem quam antea Hyrcanum copiarum
 multitudinem mittere et alteram multo maiorem e propinquo loco com-
 parari iubet. ex duobus igitur alterum fieri oportuit, ut cum Tribal-
 lis coniuncti ex itinere repente impetum facerent sedibus antea captis
 et praeclusis viis quam illi animadvertent, aut si hoc minus valerent
 Byzantium praeocuparent et ad perniciem et servitutem omni defensione
 meliorem traherent. ac quum pecuniis indigeret ille, omnia quae By-
 zantii sacra ornamenta erant, auro et argento et lapidibus speciosis ad-
 ornata, ad pecuniam comparandam in unum collegit. unde quum regi
 prospera esset fortuna facta, distributis in barbaros pecuniis, iterum
 palam summos Byzantiis terrores et pericula proposuit, ne forte Pa-

φθάνοιτε" φησὶ "τοῖς βαρβάροις προδεδομένοι σὺν τε αὐτάν-
 f. 105r. δρω πάντες ἀπάσῃ τῇ πόλει, μείζους καὶ ἥτιους, ἐπισημοί τε
 καὶ ἄσημοι, ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες καὶ ἡλικία πᾶσα. ἴστε
 γὰρ τοὺς παρὰ τὰς χρυσᾶς καλουμένας τῆς μεγάλης ταυτησὶ
 πόλεως πύλας διπλοῦς καὶ μεγίστους ἐκείνους πύργους ἐμὴν 5
 ἐκ πολλοῦ ξυμμιγῆ κεκτημένους ἐξ ἄλλοφύλων φρουρὰν καὶ
 κεφαλὴν εἰς ἀκρόπολιν ὄντας Βυζαντίων καιριωτάτην, ὡς
 εἶναί μοι πάνν τι ῥάδιον θᾶπτον ἢ λόγος βουληθέντι δι' αὐ-
 τῶν ἐμπλῆσαι δισμυρίων οὐχ ἥτιους Βυζάντιον ὄπλομάχων
 βαρβάρων καὶ πάντας ἄρδην ὑμᾶς ἡβηδὸν διαφθειῖραι, χεῖ- 10
 ρον ἢ κατὰ τὴν Ὀρεστιάδα ταυτηνί, ἣν τελέως μὲν οὐκ ἀνέ-
 τρεψα, μάτην δ' οὖν ἴσταμένην ἀφῆκα, φιλανθρωπότερόν τι
 ποιῶν καὶ συνετώτερον ἢ φιλανθρωπότερον εἰπεῖν ἢ κατ' ἐκεῖ-
 6 νον Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐκ θεμε-
 λίων ἀνέτρεψε Θήβας, μηλόβοτον τῆς Ἑλλάδος καταστήσας 15
 τὸν ὀφθαλμόν· ἐγὼ δὲ μνημεῖον καταλέλοιπα συμφορῶν τὰ
 τῆς πόλεως τείχη κενωθείσης δι' εὐήθειαν οἰκητόρων, πόλε-
 σιν ἄλλαις μόνον οὐχὶ δι' ἐρήμων τῶν οἰκοπέδων βοῶντα μὴ
 δρᾶν τὰ αὐτά, ἵνα μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπαρῶσι κακοῖς. θυ-
 μὸς γὰρ βασιλέως ὀξύτητι φιλαρχίας ἐρεθιζόμενος πηδάλιον 20
 ἔχειν ἥκιστα δύναται." ταῦτ' ἔλεγε, καὶ τοῖς λόγοις ἢ τῶν
 ἔργων εἶπετο παρασκευή. πέμψας γὰρ βαρβάρῳ κρύφα μη-
 νύει τῷ Ὑρκανῷ δισμυρίους τὴν ταχίστην ὀπλίτας παρασκευά-

laeologum recipere vellent. verum enimvero opinione vestra citius in barbarorum potestate vos videbitis omnes cum totius urbis civibus, summos et infimos, illustres et obscuros homines cum mulioribus liberisque omnibus. scitis enim ad aureas nominatas portas magnae huius urbis in geminis illis et maximis castellis collocatum praesidium meum iamdudum ex alienigenis comparatum quod acropoleos est Byzantium tutissimum propugnaculum. itaque facile possum si velim tribus eorum millibus haud inferiorem in Byzantium introducere barbarorum inventutem et vos omnes omnino in maiorem trahere perniciem quum quae Orestyadi contigit, quam funditus non everti. stare eam passus sum; quod quidem benignius feci quam Alexander ille Macedo, qui funditus evertit Thebas ut Graeciae montibus lumen imponeret. equidem in memoriam fortunae muros urbis reliqui ob civium fidem desertos. nec multum absuit quin aliis urbibus ne eadem facerent nuntiarem, ne in easdem inciderent calamitates. rex enim imperii cupiditate incitatus gubernacula reipublicae tenere nullo modo potest. ita locutus est et quod diverat, fecit. per legatos enim Hyr-

σαι. επίδοξον γὰρ ὑπάρχειν ἐσβάλλειν εἰς Θράκην στρατὸν Τριβαλῶν Παλαιολόγῳ τῷ βασιλεῖ συμμαχήσοντα. εἶναι δ' οὖν ἀναγκαῖον κάμει φησι κατόπιν ξύν γε τῷ βαρβαρικῷ ἐπιόντα στρατῷ διὰ τῶν χρυσέων τε εἰσιέναι πυλῶν εἰς Βυζάντιον εὐθύς καὶ πᾶσαν αὐτανδρον ἄρδην ἐκτροῦσαι τὴν πόλιν, ὡς εἰ μὴ γε ἐμέ, ἀλλ' οὖν μὴτ' αὐτὸν βασιλεύειν ἔτι, μὴτ' οἷς βασιλεύεσθαι τοῦ λοιποῦ χρεῶν εἶναι· καὶ οἷς δ' αὖ διαδραῖναι τὸν κίνδυνον δῆπουθεν γένοιτο, καὶ τούτοις δ' εἶναι σοῖς ὑποχειρίοις."

10 Τούτων δ' οὕτω παρεσκευασμένων, οὐ πολλαῖς ἕστερον 3
ἡμέραις ὀλίγους ὄντας ὁ Καντακουζηνὸς διὰ τῶν ἡμεροσκο-
πων μεμαθηκῶς καὶ μόλις ἐς τετρακισχιλίους τὸν ἀριθμὸν
τούς γε εἰς ξυμμαχίαν ἰόντας Τριβαλῶν στρατιώτας Παλαιολόγῳ,
15 μεταπέμπεται λάθρα ξύν γε σπουδῇ τὴν βαρβαρικὴν
τοῦ Ὑρκανοῦ δύναμιν ἐμπαράσκειν τε καὶ μάλα τι εὖοπλον
περὶ Λάμψακον ἐφεδρεύουσιν, ἄχρι καὶ ἐς δυοκαίδεκα χι-
λιάδας. οἱ δὲ καὶ τὸν Ἑλλησποντον διαβάντες πρὶν αἰθέ-
σθαι Τριβαλοὺς, ἅμα τῷ πλησίον ἐς Διδυμότειχον ἤκειν ἐπεισ-
πίπτουσιν ἐξαίφνης ἀόπλοις, πρὶν τὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ μόχθον
20 γοῦν ἀποτινάξασθαι. καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν τοὺς δ' ἐζώ- f.105 v.
γοησαν, καὶ ἅμα πᾶσαν ἐκεῖθεν ἤλασαν λείαν ἵππων τε καὶ
ἀρμάτων πολυτελῶν εἰς Ἀσίαν ἀπονητί. τῶν γὰρ Θρακικῶν
τόπων παντάπασιν οὐσιν ἀήθεσι τοῖς Τριβαλοῖς, καὶ ἅμα

cano barbaro clam denuntiat ut duo militum milia quam celerrime pararet. verissimile enim esse Triballorum exercitum Thraciam invasurum, ut cum Palaeologo rege societatem iniret. necesse est igitur, inquit, me sequi cum barbarorum exercitu et Byzantium per aureas portas celeriter ingressum totam cum hominibus urbem extinguere. nec nisi ego imperabo, neque ille imperare, neque esse quibus imperet, liceat in futurum.

Atque qui periculum effugerint, hi quoque in ditionem tuam redire cogentur. his ita comparatis non multis post annis Cantacuzenus a speculatoribus certior factus paucos in Palaeologi societatem venire Triballorum milites et vix quatuor milia, celeriter barbaros Hyrcani copias optime exstructas atque armatas ad duodecim milia Lampsaci oppugnandae causa arcessit. qui Hellesponto ante superato quam animadverterunt Triballi, simulatque Didymoteicho appropinquant in inermes repente irruerunt priusquam viae molestiam sustulerant, alios occiderunt, alios vivos in captivitatem duxerunt et omne inde praedam equorum curruumque eximiorum in Asiam facile traduxerunt. imperitis enim Thraciae regionum Triballis nec barbarorum irruendi

ἀπειρώς ἔχουσι τῶν βαρβαρικῶν ἐξαίφνης ἐφόδων, τοιαῦτα παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ξυνεπεπτώκει παθεῖν, Διδυμοτείχου σταδίου οὐ μείον ἀπέχουσιν ἢ τριάκοντα.

- 8 Ταῦτα πᾶσαν Παλαιολόγῳ συνέτριψε κίνησιν λογισμῶν ἀκουσθέντα, καὶ πᾶσαν ἀφήρηται σώζουσαν προσδοκίαν. ἔτυχε 5 γὰρ ταῖς ἀστυγείτοσι τηρικαῦτα πόλεσι χρείας ἤστινοσοῦν ἐνδιατρίβων ἄλλης ἔνεκα· τῇ δ' ὕστεραία εἰς Διδυμότειχον ἐπανήκων νόσῳ τινὶ περιπίπτει διὰ τὴν λύπην. ἦς καὶ βραχὺ μετὰ μῆνα ῥαΐσας, ὄχητο ἀπιὼν ἐς παράλιον πόλιν Αἴνον αὐτὴν καλουμένην. ἦ καὶ αὐτῇ μικρὸν ἐνδιατετριφῶς τινα 10 χρόνον, ἄπεισι κἀκεῖθεν διαπόντιος ἐς Ἀἴνον τὴν νῆσον, ἐν νῷ ἔχων ξυμμῖσαι παραπλεύσας καὶ πατριάρχῃ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας, πρὸ βραχέος καὶ αὐτῷ καταπεπλευκότι ἐς Ἄθω τὸ ὄρος. Γρηγόριον δὲ καὶ τοῦτον ὁμωνύμως ἐκείνῳ φασὶ κεκλήσθαι τῷ πάνυ κοσμίως τοὺς πατριαρχικοὺς τῆς Ἀλεξαν- 15 δρείας οἰακας ἰθύναντι πρότερον, οὗ τῆς σοφῆς ὁμιλίας ἀπολελανκέναι κἀμοὶ τετύχηκεν ἱκανῶς, ὅποτε τῆς πατρίδος ἔκδημος γεγονῶς ἐγὼ περιῆειν Αἴγυπτόν τε καὶ Ἀραβίαν, ὡς γέ 9 μοι καὶ πρότερον εἶρηται. ἐκείνου μέντοι μετὰ τινα τελευτήσαντος χρόνον τοῦτον ἐτετυχήκει τοῦ θρόνου γενέσθαι διά- 20 δοχον, νῦν δ' ἀπεστάλθαι πρεσβείαν Ῥωμαίων κομίζοντα βασιλεῖ πρὸς τοῦ τῆς Αἴγύπτου καὶ Ἀραβίας ἡγεμόνος ἀπάσης. μετὰ μέντοι τὴν ἐκεῖθεν ἀκηκῶς ἔξοδον τὰ Ῥωμαίων συγκεχύσθαι πράγματα καὶ στασιάζειν ἐφ' ἑαυτὰ περὶ τῆς ἀρχῆς,

consuetudine cognita praeter ullam opinionem haec acciderunt Didymoteicho aberant non minus quam triginta stadia.

His auditis Palaeologi consiliorum ratio perturbata est et sublata omnis spes salutis. et in vicinis urbibus alius rei causa commotus postridie profecturus Didymoteichum ob tristitiam in morbum incidit. quo ut se levaret, post mensem in maritimam urbem Aenum nominatam abiit, ubi paululum moratus Lemnum insulam contendit eo certe consilio ut inter navigationem patriarcham Alexandrinum conveniret, qui quidem ipse brevi antea ad montem Atho navigaverat, quem Gregoriam ferunt nominatum, quo nomine usus est ille qui antea prudentissime patriarchica gubernacula Alexandriae tenuerat. cuius sapientissimo sermone mihi quoque frui contigit, quum patria remotus in Aegyptum et Arabium, ut iam antea dixi, profiscereres. illo vero post ali quod tempus mortuo factum est, ut hic sede illa potiretur. nunc autem missus erat ab imperatore Aegypti et totius Arabiae ad legationem regi Romanorum deferendam. attamen inde quum esset profectus et in rebus Romanorum perturbationem et seditionem

διατριβὴν τινα κέκοικε διδόναι δεῖν τῷ πληθὺ μεταξὺ, μέχρῃς ἂν ἐναργέστερον γυνῶ ὀποτέρῳ δυοῖν μαχομένοις τοῖν βασιλέοις ἐς τὰσφαλὲς περιήκει τὰ τῆς ἀρχῆς, ὡς μὴ ἀβέβαιόν τε καὶ ἀνεμιαῖον τὸ τῆς πρεσβείας εἶη γιγνόμενον πέρας αὐτῶ. 5 πρόσεσχε μὲν οὖν Κύπρῳ πρῶτον ἐξ Αἰγύπτου, ἔπειτ' ἐς Κρήτην ἐκεῖθεν κατέπλευσε, πλείστον ἑκατέραις ταῖς νήσοις χρόνον ἐνδιατετριφῶς διὰ τὸ μήπω Ῥωμαίοις πεπαῦσθαι τὰς περὶ τῆς ἀρχῆς ἔριδας.

Κόρου δ' ἤδη ὑποπιμπλαμένῳ τῆς ἐν θαλάττῃ διαίτης, 10 δέδοκται οἱ Ῥωμαίων ὄροις ἔγγιστά που γενομένῳ δυοῖν ἕνεκα βέλτιον εἶναι, ἐνὸς μὲν ἴν' ἐγγύθεν τὸ τῶν ὑποθέσεων ἔχει μᾶλλον μανθάνειν ἀκίβδηλον, ἑτέρου δ' ἴν' ὅπως ποτὲ παυσάμενης τῆς ἔριδος, καὶ δυοῖν ἐνός τινος βασιλέοις ἀθόρυβον ἑαυτῶ τὴν ἀρχὴν καταστήσαντος, αὐτίκα μᾶλα καὶ αὐτὸς ἐκ 15 τοῦ σχεδὸν τὴν πρεσβείαν περαῖνοι. ἄρτι τοίνυν τοῦ πέρονσι τελευτῶντος θέρους ἄρας ἐκ Κρήτης πλήρῃσιν ἤκεν ἰστίοις ἐς Ἄθω τὸ ὄρος, ἐν μεθορίῳ φάναι δυοῖν ἀρχαῖν, Τριβαλῶν f. 106r. δηλαδὴ καὶ Ῥωμαίων. ὅθεν ἀκούοντι πάλαι Παλαιολόγῳ 11 τῷ βασιλεῖ ὡς πανταχῆ καὶ νήσων καὶ ἡπείρων, καὶ ὅπη περ 20 ἂν τύχοιεν ἄποικοι Ῥωμαίων διεσπαρμένως τε καὶ κατὰ κώμας καὶ πόλεις ὑπ' ἄλλοφυλοῖς ἔθνεσι διαιτώμενοι, τὸ τοῦτου μόνου καὶ ἥκιστα Καντακουζηνοῦ ταῖς δημοσίαις σφίσι τελομέναις ἱεραῖς ὑμνωδίαις συμπεριάγοιεν ὄνομα δι' εὐφήμου τῆς μνήμης κατὰ τὸ πάλαι κρατήσαν ἔθος τῆ μητροπόλει τῶν

esse propter principatum audisset, navigationem differre constituit, donec plane intelligeret, utsi regum certantium imperium tutum obvenisset, ne sibi esset legationis vana atque irrita ratio. ex Aegypto igitur profectus ad Cyprum appulit, inde in Cretum navigavit, plurimum in utraque insula tempus commoratus quod nondum Romanorum de principatu contentiones finitae erant.

Defatigatus iam satietate vitae per mare transactae ad Romanorum montes proxime sibi accedendum duxit ex duabus causis, una ut e propinquo rerum gerendarum rationem veram intelligeret, altera ut finito aliquando certamine et altero rege in quietum regnum instituto celerrime e propinquo legationem perficeret. aestate igitur praeteriti anni finita a Creta profectus plenis velis ad montem Atho navigavit, ita ut inter duo esset et Romanorum et Triballorum imperia positus. ubi quum Palaeologus rex audisset in insulis et terris, quaecumque noctac essent Romanorum colonias, quae per pagos atque oppida dispersae sub alienigenis populis degerent, ipsius nomen et minime Cantacuzeni carminibus publice canendis circumferri ad memoriae cele-

ὀρθοδόξων, δι' ἐφέσεως ἦν ὁμιλῆσαι καὶ τῷδε τάνδρῳ, καὶ τοῦτ' αὐτὸ μαθόντι πρῶτον ἔπειτ' ἐρέσθαι καὶ ὅτι βούλοιο οἱ τὰ τῆς πρεσβείας, καὶ πρὸς γε ὅσα τοῖς τοιούτοις ἔποιε' ἄν. διὰ δὴ ταῦτά οἱ καὶ εἶναι συντεθειμένον ἀκήκοα τὸν Ἄθω παραπλεόντι καὶ παρὰ τὸν τοιοῦτον ὁδοῦ πάρεργον ἄνδρα⁵ ἀφίχθαι.

12 Τούτων δ' οὕτω φερομένων ἤκει τις ἐκ Θεσσαλονίκης τὰ τε ἄλλα ἀγγέλλων, καὶ ὅτι βιαίως ἐκ πολλοῦ καὶ λίαν πικρῶς ἀπορραγῆναι μὲν κινδυνεύει τοῦ ζῆν Παλαμᾶς, οὐκ ἀπορρηγνυται δέ, ἀλλὰ κεῖται παρειμένος καὶ χεῖρω πάσχων¹⁰ μυρίων θανάτων. ἐξωγκῶσθαι γὰρ αὐτῷ τὴν γαστέρα φασὶ ἐς τὸ πάνυ τι ὑπερβάλλον, καὶ ἅμα παρεῖσθαι χεῖρας καὶ πόδας, ὡς μικρὰ ἢ μηδὲν πλὴν τοῦ ἀναπνεῖν διαφέρειν τῶν λίθων εἰς τὸ ἀκίνητον. ἐκφραγέντων δ' αὐτῷ καὶ τῶν τῆς κοιλίας ἐντέρων, καὶ ἐς τὸ ἄνω ἐστραμμένων, διὰ τοῦ θώ-¹⁵ρακος αὐθις κατὰ παλίρροϊαν Εὐρίπου δίκην ἀναφέρειν ἐς τὸ στόμα καὶ ἀποπέμπειν ἐκεῖθεν ἀναγκαζομένην τὴν φύσιν τὸ τῆς γαστρὸς κοπρῶδες περιτίτωμα πᾶν, καὶ γίνεσθαι τέως ἀντὶ τῆς ἑδρας τῆ φύσει τὸ στόμα διακονούμενον ἐς τὰς τῆς γαστρὸς δυσῶδεις κηλίδας. 20

13 Ὁρᾶς, ὦ φίλτατε Ἀγαθάγγελε, πῶς ἄνωθεν ἡ θεία τάλαντεύει δίκη τὸ χρεῶν κάπι τῷδε τάνδρῳ, ἵνα τὸ τῆς ἀφανοῦς ψυχῆς δυσῶδες, ὡς εἶοικε, δῆλον καὶ τῆς αἰσθήσεως

brandae ritum eum, qui in orthodoxorum metropoli regnabat, potestus erat conveniendi hunc virum et quum primum audivit statim interrogandi eum et quae vellet legatio et quae praeterea quaereret. quamobrem constituisse eum audivi monte Atho praeter navigato ad virum illum ex itinere proficisci.

Quae quum ita essent, venit quidam ex Thessalia et alia referens et illud, iamdiu ne vehementer et valde acriter e vita eriperetur, in periculo versari Palamam; non quidem decessisse eum, sed fractis viribus iacere et ferre ipsa morte acerbiora. ventrem enim dicunt ad immensum fere accrevisse, ac simul manibus et pedibus debilitatum eum ita ut quod ad torpedinem pertinet paulum aut fere nihil a lapidibus nisi quod spiraret differret; visceribus reclusis et per thoracem repulsis ad instar Euripi aestum reciprocantis omnia ventris superflua inde ad orem reduci naturae necessitate et podicis loco a natura orem adhiberi ad excipienda ventris excrementa.

Vides, carissime Agathangele, quomodo divina illa iustitia huic quoque homini sortem pependerit, ita ut animae quae adspici non

ἅπασιν γένοιτο, καὶ δίκην τὸ ἀκόλαστον ἐκεῖνο καὶ βλάσφημον
 στόμα μετὰ τῆς γραφούσης παράσχοι χειρὸς ἐνταυθοῦ, πρὶν
 εἰς τὴν αἰδίον ἐκείνην ἀπενεχθῆναι κόλασιν, καὶ δῆλα καὶ
 τῶν ἐνθένδε προσιμίων τὰ τῶν μήπω δῆλων ἅπασιν κακῶν
 5 ἐφόδια πρὸς δημόσιον φῶς καταστῆ τῷ βεβήλῳ τούτῳ μᾶλ-
 λον ἢ κατ' ἐκεῖνον τὸν τῆς μανίας ἐπώνυμον Ἀρειον, ὃς τῶν
 τῆς γαστρὸς ἀπορρήτων τὴν κένωσιν κάτω διὰ τῆς ἕδρας
 παρέπεμψεν. ἐκεῖνος γὰρ κατὰ φύσιν ἡμαρτηκῶς καὶ διὰ τῶν **14**
 κατὰ φύσιν μορίων ἐνταῦθα τὴν δίκην ἔτισεν, οὗτος δ' ὑπερόρια
 10 πάσης φύσεως τε καὶ ἐπιστήμης εἰς θεὸν βεβλασφημηκῶς τερα-
 τώδη τινὰ καὶ παρὰ φύσιν ὡς τὸ εἰκὸς καὶ μακροτέραν δί- f. 106 v.
 δωσι τὴν δίκην. ὑφειμένον μὲν γὰρ κακεῖνος τὸν υἱὸν καὶ
 λόγον εἰπὼν τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀσωμάτων ἀγγέλων ὑπέροτρον
 τε καὶ δημιουργόν, σωματικοῖς ὅμως ὄρατὸν ὀφθαλμοῖς οὐ
 15 δεδύνηται φάναι. τὸν γὰρ ὑπὲρ τοὺς ἀγγέλους καὶ τῶν ἀγ-
 γέλων προαγωγέα, τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ψυχῶν τὸ ἔλαττον
 ἔχειν οὐκ εἶχε νοεῖν. φύσιν γὰρ εἶναι τοῖς ἀσωμάτοις ἅπα-
 σιν οἶδεν ἥκιστα πάντων σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὄρατὴν, πλὴν
 εἰ μὴ συγκαταβάσεως οἰκονομίᾳ χρώμενος διαφόρους ἐπιφα-
 20 νείας σχηματίζει θεὸς κατὰ γε τοὺς τῆς ἀπορρήτου προνοίας
 τρόπους, ὡς οἳ τε θεοὶ τῆς ἐκκλησίας πατέρες ἄνω καὶ κάτω
 διαρρηθὴν βοῶσι, καὶ ἡμεῖς ἀνωτέρω πολλαχῆ τε καὶ πολλα-
 κὶς ἐκκείνοις ἐπόμενοι διεξήλθομεν. οὗτος δὲ μετὰ τοῦ ὑφει- **15**

potest foeditas ut decet propalam in conspectum omnium veniret et
 propter impudentiam oris poenae onera sua cervice sustineret in terra
 antequam in aeternam illam poenam traderetur et ut inde tanquam e
 principiis ea quae patefacta nondum omnibus calamitatum spectacula ante
 oculos essent huic homini magis proposita, quam Arei illius ab insania
 nominati qui alvum per anum eiecit. ille enim qui corpore peccaverat,
 etiam corporis membris poenam dedit. hic vero quum supra naturam
 et rationem impia in deum scelera edidisset, mirabilem ut decebat et
 maximam poenam dedit. dixerat enim dei filium licet verbum sit et
 incorporeis angelis praestantior, tamen percipi oculis non posse. il-
 lum enim qui supra angelos collocatus esset et angelorum dux, par-
 ticulam quandam angelorum anima inferiorum habere non poterat co-
 gitare. naturam esse iis omnibus quae corpora non haberent sciebat,
 at minime omnium oculis posse comprehendi, nisi descendendae or-
 dine usus varias formas distinxisset deus ad immensae providentiae
 modos, ut divini ecclesiae patres hic illic distincte clamant et nos
 quoque multum ac saepius secuti illos locuti sumus. hic vero dixit
 praeter substratum sine corpore et existentia esse lucem, corporeis

μένον καὶ ἀσώματον αὐτὸ καὶ ἀνούσιον λέγων φῶς, σωματι-
 κοῖς ὀφθαλμοῖς εἶναι φησιν ὄρατόν, πρᾶγμα μῆτε τῆ φύσει
 μῆτε τοῖς τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως λόγοις χωρεῖσθαι δυ-
 νάμενον. κακεῖνος μὲν καὶ κτίσμα φήσας ὅμως ὄρατόν οὐκ
 ἐτόλμησε φάναι, μῆτε τῆς φύσεως μεμνημένος μῆτε τῆς ἐπι-⁵
 στήμης μηδαμῆ συγχωρούσης ἀσωμάτου κτίσματος οὐσίαν
 εἶναι ποτε φαινομένην σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς. οὗτος δὲ καὶ
 ἄκτιστον λέγων, ὃ μᾶλλον ἐκείνου φεύγει τὴν ὄρασιν, ὄρατόν
 ὃ πάντα ἄτοπος καὶ ἀμαθῆς ἀπεφήνατο· ὃ γὰρ ἄκτιστον, ἀόρα-
 τον, οὐ μὴν ὃ κτιστόν . . . ὄρατόν· κτίσμα γὰρ ὄντες καὶ ἄγγε-¹⁰
 λοι καὶ ψυχαὶ καὶ τὰ γε τοιαῦτα ἤκισθ' ὄρασθαι τῆ φύσει
16 δύνανται. καὶ τό γε μεῖζον ὅτι καὶ ἀνούσιον ὃ ἀνόσιος ἐκεῖνο
 καθ' αὐτὸ προσειπὼν τὸ φῶς οὐ ξυνῆκεν ὅτι μάλιστα πάν-
 των καὶ δι' αὐτὸ γε τουτὶ πρὸς τὸ μὴ εἶναι χωροῦν ἀόρα-
 τον ἔτι μάλιστα πάντων ἐστί. διὸ καὶ τὰ παρὰ φύσιν ἐκεῖνα ¹⁵
 καὶ τερατώδη πεπονθῶς καὶ αὐτὸς ἐνταυθοῖ, βιαίως ἀναπόμ-
 πιμον ἀπορρηξαι βιάζεται μὲν τὴν δυσώδη ψυχὴν εἰς τὴν
 βίαιον ἐκείνην καὶ ἀπέραντον κόλασιν, οὐκ ἀπορρηγνυσι δὲ
 τοῦ θεοῦ προμηθουμένου καὶ καιρὸν ἴσως αὐτῷ μετανοίας
 διδόντος, ὡς ἂν εἰ μὴ μέχρι νῦν, ἀλλὰ νῦν γοῦν ἡμιθανῆ ²⁰
 καὶ ἡμίτομον ὄρων ἕαντιόν, μᾶλλον δὲ τῷ πλείονι τοῦ σώμα-
 τος μέρος βιαίως καὶ διὰ μάλα μακρῶν ἤδη τῶν χρόνων ῥηγ-
 νύμενον, καὶ ὃ ζῆ πρὸς αἰσχύνην ζῶντα, καὶ τὸν τῆς αὐτοῦ
 κακίας ἔλεγχον πᾶσι κατάδηλον παρεχόμενον, ὃ τυλαίπωρος

vero oculis posse percipi. quae quidem res nec naturae neque intel-
 ligentiae rationibus cedere possit. ille etiam creaturam appellavit,
 sed conspici posse non ausus est dicere. nec naturae memor neque
 intelligentiae qua creaturae quae sine corpore est existentia nunquam
 apparet corporeis oculis. etiam creatum quod citius illo oculos fugit
 conspici posse ineptus omnino atque ignarus ille putavit. etenim
 quod non creatum est, non potest id conspici nec tamen quod crea-
 tum potest etiam conspici. creata enim quum sint angeli et animae
 et quae similia sunt, conspici tamen secundum naturam nullo modo
 possunt. et quod gravius est per se ipsum non esse lumen illud im-
 pius ille non animadvertit, illud ipsum quod ad non esse spectaret
 minime per se cerni posse. quamobrem etiam quum praeter naturam
 admirabilia illa ipsi accidissent vehementer coactus foedam animam
 ad gravem illam atque infinitam poenam emisit neque ullo auxilio a
 deo dato aut tempore poenitentiae exercendae, ut sic non ad hoc us-
 que tempus, nunc certe semimortuum et semisectum se videns et
 maiore corporis parte vehementer et per longum tempus fractum et

αἰσθητοῦ πύσου χειμῶνος τὴν ἐκκλησίαν ἐμπέπληκεν, ὡς ἐκ 17
 τῶν τελευταίων ἐμφάσεων καὶ συμβόλων ἔχειν ἅπαντὰ τινα
 τεκμαίρεσθαι ἤδη τῆς τε ἀσεβείας ἐκατέρου τὸ ὑπερβάλλον
 ἧς ἀνὰ μέρος ἐκάτερος ἐκατέρῳ κεκοινωνήκεσαν ἐνταυθοῖ, καὶ
 5 ἅμα τῆς τεταμιευμένης ἐκατέρῳ φλογὸς ἐς τὸ μέλλον, ἢ κατὰ f. 107 r.
 τὸ ἀνάλογον ἐκατέροις ἐκεῖ τεθησαύριστα. Ἀρείῳ μὲν γὰρ
 ἢ τῆς ἐνταῦθα κολάσεως ἔνδειξις πλέον εἶχε τοῦ κολάζοντος
 τὸ φειδόμενον, Παλαμᾶ δὲ πλέον τοῦ φειδομένου μακροῦ τὸ
 κολάζον. τῷ μὲν γὰρ ἢ τῶν σπλάγχνων κένωσις φθάσασα
 10 τὴν τοῦ δράματος αἰσθησιν ἄπρακτα μένειν τὰ τῆς οὐδύνης
 ἐπεπράχει βέλη, πρὸς τέως ἀναισθητοῦν ἐρειδόμενα σῶμα·
 τῷ δ' ἢ μετ' αἰσχύνης δοιμύτης ἐκείνων τῶν πόνων, εἰς ὁμό-
 νοιαν τοῖς Ἰούδα κινῶσα παθήμασιν, ἐπ' ἴσης ἐκείνῳ καὶ
 τὴν τῶν μελλόντων αἰωνίων δειῶν προεζωγράφησεν ἔνωσιν.
 15 ὡς εἰκάζειν εἶναι ἐντεῦθεν, μᾶλλον δ' οὐκ εἰκάζειν ἀλλ' εἰδέ-
 ναι, μακροῦ τινὶ μεῖζω τεταμιεῦσθαι Παλαμᾶ τὴν κολάσουσαν
 ἔκτισιν ἢ κατὰ τὸν δυσσεβῆ τῆς μανίας ἐκεῖνον ἐπώνυμον
 "Ἀρειον.

Ἐὺ λέγεις. ἄρτι δὲ τὰς ἡρινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς πα- 18
 20 ραλλάττοντος καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ τῆ Ὀρεστιάδι ἐνδιατρί-
 βοντος ἔτι, αἰφνίδιον ὁ Παλαιολόγος ἐπιφαίνεται περιπλέων τὸν
 περὶ τὸ Βυζάντιον πορθμὸν λέμβοις ὁμοῦ καὶ μονήρεσι καὶ
 διήρεσιν ὀκτωκαίδεκα καὶ τριήρει μιᾶ· ὃ καὶ μακρὰν τῷ Καν-

dedecori esse, quae viva essent et impietatis suae opprobrium omni-
 bus propalam editum miserrimus ille intelligeret, quantis ecclesiam
 aerumnis implicaverit. nam ex proximis indiciis et signis poterat
 quisque consequi immensam utriusque impietatem, atque ignis utrique
 ibidem cumulus in futurum quoque utriusque attributus erit. Arei
 enim poenu mundana plus lenitatis habebat Palamae autem poena a
 lenitate multum abfuit. illi enim intestinorum deiectione ante facta
 quam rem sensit, leves atque infirmos reddidit dolores qui sensu sub-
 lato corpus frustra affligebant. huic vero acerbitas laborum cum tur-
 pitudine coniuncta ad similitudinem miseriarum Iudaeorum aeterna illa
 in futuro supplicia depinxit. unde concludi potest, immo sciri, multo
 graviolem Palamae poenam esse praescriptam, quam Areo illi impio
 ab insania ita nominato.

Bene narras; peractis enim vernis solstitiis dum Cantacuzenus
 Orestia de commoratur, subito Palaeologus venit ad Byzantinum ostium
 navibus appulsis uniremibus et diremibus duodeviginti et triremi una.
 quae res magnum Cantacuzeni militibus terrorem iniecit. in spe enim

τακουζηνου τὴν δειλίαν ἐνεποίησε μέρει. ἦκε γὰρ ἐλπίσας, ὡς φασί, ῥαδίαν αὐτῷ τὴν εἰς Βυζάντιον εἴσοδον ἔσεσθαι πρὸς τινῶν κρύφα διαμηνυσαμένων αὐτῷ πρὸ βραχέος τὸ τοῦ συνθήματος δρᾶμα. ἐπεὶ δ' ἡ βασιλὶς Εἰρήνη διανέστη τε πα-
ραχοῆμα καὶ δραστικώτερον ἢ κατὰ γυναικείαν φύσιν δια-
νοησαμένη τὰς πανταχόθεν ὑποπτενομένας εἰσόδους τάχιστα ἡσφαλίσατό τε καὶ τῶν ὑποπτενομένων ἔτι προσώπων ἐντὸς Βυζαντίου τὰς ὁδοὺς ἀνέστειλε πάνυ ταχείαις χερσίν, ἄπρακ-

19 τον αὐτὸν ἐν τρισὶν ἡμέραις ἀπελθεῖν ἐπεπράχει. δέκα με-
ταξὺ παρῆλθον ἡμέραι, καὶ ἄρας ὁ Καντακουζηνὸς ἐξ Ὄρε-
στιάδος ἦκεν εἰς Βυζάντιον διὰ ταῦτα. καὶ ὑπόπτον ἔχων
ἐκ πολλοῦ τὸν πατριάρχην πολλῶν τε ἄλλων ἔνεκα καὶ τῆς
πρὸς Παλαιολόγον μάλιστα φιλίας καὶ ὁμοφροσύνης, σοφὸν
εἶναί οἱ νερόμισται πείραν καὶ νῦν εἰληφέναι τῆς γνώμης
αὐτοῦ. πέμπτας οὖν ἤρειτο εἰ χορὴ ταῖς τῶν στρατιωτῶν καὶ
τῶν ἄλλως ἐχόντων συγκλητικῶν εἴζαντα βίαις τὴν τε ἀνα-
γόρευσιν τοῦ υἱέως ἐνδοῦναι Ματθαίου γενέσθαι, καὶ ἅμα
τῷ τοῦ γάμβρου Παλαιολόγου ἀμνημοσύνην. ὃ δ' οὐδ' ἄκριος
ἠνέσχετο δέξασθαι τοῖς ὤσιν, ἀλλὰ τραχυτέροις τε ἀπεώσατο
λόγοις, καὶ ἅμα ἐς τὴν ὑστεραίαν τοῦ πατριαρχείου ἐξίστα-
ται. καὶ αὐτὸς μὲν ἐν τῇ τοῦ Ἀθανασίου καταλύει μονῇ,

f. 107 v. τὰ δὲ σκευοφόρα ἐς τὴν τοῦ ἀγίου Μάμαντος ἀπεφορτίζοντο
μονήν, ἣν πρὸ τειτάρων ἐνιαυτῶν σφετερίζεται. βραχὺς ἐκεῖ-
θεν ἐρρῶη χρόνος, καὶ Ματθαῖος ὁ τοῦ Καντακουζηνου υἱὸς

festus ille fuisse fore ut facile Byzantium introiret clam acceptis brevi de rerum conditione nuntiis. Irene autem regina quum subito se erexisset et animo acriore quam quo mulieres solent, rerum gerendarum consilium cepisset, lubricis ubique viis quam celerrime munitis et in periculosis Byzantii propugnaculis copiarum multitudine collocata, tribus post diebus eum infectis rebus abire coegit. decem interea praeterlapsis diebus Cantacuzenus Orestia de relicta Byzantium ob eam causam itinere contendit. et quum in suspicione patriarcham haberet cum ob alias causas tum potissimum ob amicitiam qua propenderet in Palaeologum, prudentissime sibi visus est experiendo esse eius in se voluntatem intellecturus. misit igitur qui ex eo quaererent num militum et senatorum viribus cedens persuaderet, ut Matthaëus rex declararetur et Palaeologo socero ignosceretur. quae ille quum moleste ferre videretur et asperrimis verbis reiiceret, ex patriarchica sede eiectus est postridie. ipse apud Athanasium divertit, supellex autem in St. Mamantis mansionem transportata est, quam ante quatuor annos sibi emerat. brevi inde tempore praeterlapsis, Matthaëus Cantacuzeni

ἐπ' ἀσπίδος βασιλεὺς ἐν παλατίῳ Ῥωμαίων ἀναγορευέται. καὶ τὸ ἔαρ ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

Τοῦ δὲ θέρους ἤδη μεσοῦντος πολλή τις ἐκατέρωθεν αὐ- 20
θις συνεκροτήθη σπουδὴ τοῖς Λατίνοις πρὸς διαποντίων πο-
5 λέμων παρασκευάς. οἱ μὲν γὰρ Κατελάνοι ἐκ τε οἰκείων
χρημάτων καὶ ὧν τηρικαῖτα Βενετικοὶ χαρίζονται σφίσι τετ-
ταράκοντα τριήρεις ὀπλίζουσιν. εἰώθεσαν γὰρ ἐκ πολλοῦ
Βενετικοὶ δι' ὀλιγανδρίαν περὶ χρημάτων ἅπαν ἐνδείκνυσθαι
σπούδασμα συλλογῆν, ὧν ἕνεκα καὶ πολλὰ τῶν εὐτελεστέρων
10 ἀδικημάτων ἐκοντὶ παρατρέχουσι τε καὶ φέρουσιν ὑπομένον-
τες ἐκ τε ὁμοφύλων καὶ ἀλλοφύλων γενῶν ὑπὲρ γε τοῦ μὴ
πρὸς δημοσίας καὶ ὑπαιθρίους ὄνῃναι μάχας, μηδὲ πρόφασιν
παρεισδύναί τινα συγκεχωρηκένοι μεταξὺ διακόπτουσαν τὴν
τῶν ἐξ ἐμπορίας παντοδαπῆς ἐτησίων κερδῶν συλλογῆν. καὶ
15 οὕτως αἰεὶ τοῦλαττον συγχωροῦντες καρποῦνται τὸ μείζον,
ὡς γένος εἶναι Λατίνων σχεδὸν οὐδὲν ὃ τοσαύτην ἔχει χρη-
μάτων ἐντεῦθεν δαψίλειαν. ὅταν δ' εἰς ἐμφανῆ βιασθέντες 21
ὄθνεοῦν καταστῶσι τὴν μάχην, εὐθύς ἀφειδούσῃ χειρὶ χρη-
μάτων παμπόλλων ὠνοῦνται τὰς τῶν ἀστρυγειτόνων τοῖς ἀντι-
20 πάλοις γνώμας καὶ ὅσοι περιόικοι, καὶ ῥᾶσθ' οὕτως πρὸς
συμμαχίαν μεθέλκουσιν ἑαυτῶν ὁπόσους τε καὶ οἴους ἂν
ἐθέλοιεν. καὶ οὕτω μεγίσταις ἢ κατὰ πάντα ἄλλους τῶν νῦν
δυνάμεσιν ναυστολοῦντες κατατροποῦνται τοὺς ἐναντίους. τὸν
δὲ τοιοῦτον καὶ νῦν τρόπον ᾠκειώσαντο μὲν Ῥωμαίους ἔχον-

filius de scuto rex declaratus est in Romanorum palatio. et verum
tempus his rebus absumtum est.

Etestate iam media ab utraque parte reconciliata est Latinorum
ad paranda bella navalia contentio. Catelani enim ex eius opibus et
quas Veneti praebent quadraginta sibi triremes instruunt. consueve-
rant enim Veneti iamdudum ob hominum inopiam omne studium in
colligendis opibus ponere. quamobrem etiam multas et gravissimas
ab suis et peregrinis gentibus illatas iniurias negligunt et facile fe-
runt, ne in bella aut domestica aut externa traherentur neque causae
implicarentur quae uberrima totius anni tributa perderet. itaque ho-
stibus suis vi quidem inferiores, fructu autem superiores, suut. ne-
que ulla est Latinorum gens, cui tanta sit pecuniarum multitudo. sin
vero vi quadam plane coguntur armis contendere, celeriter larga pe-
cuniarum copia animos eorum qui proximi hostibus et quicumque circa
eos colunt, sibi conciliant. quo omnes ad societatem suam quocun-
que et quoscunque volunt facile trahunt. itaque maximis praeter ce-
teros omnes populos copiis instructi in fugam hostes convertunt. tali

τας καὶ αὐτοὺς ἰδίᾳ προφάσεις τῆς μάχης κατὰ Γεννουιτῶν, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω βίβλοις ἡμῖν πολλάκις τε καὶ πολυτρόπως εἶρηται, ὠκειώσαντο δὲ Κατελάνους ἔχοντας καὶ αὐτοὺς ἰδίᾳ ὁμοίως τῆς μάχης προφάσεις κατὰ Γεννουιτῶν, ὡς εἰρήσεται. 5

22 Νῆσος γάρ ἐστι μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος καλουμένη Σαρδῶ, παρὰ τὸ Τυρρηνικὸν ἀνειμένη πέλαγος, ὄρη μὲν πλουτοῦσα μακρὰ καὶ ἅμα ποταμοῖς ἀρδομένη παντοίοις, πόλεσι δὲ καὶ κώμαις εὐθηνουμένη πολλαῖς, ὀπόσαι τε μεσόγειοι καὶ ὀπόσαι παράλιοι· ἀκταί τε αὐτὴν καὶ λιμένες περιχορεύουσι 10 καὶ κόλποι πολυειδεῖς. αὕτη πολὺν τινα χρόνον ὑπὸ Κατελάνοις ἐτέλεσέ τε καὶ ἤδη τῷ πλείονι μέρει τελεῖ. νῦν δ' ὀλίγῳ πρότερον δόλοισι λαθραίοις φρούρια δύο κατέσχον οἱ Γεννουῖται αὐτόθι, πρὶν αἰσθῆσθαι τοὺς ἐγχωρίους. τοῦτο f. 108 r. Κατελάνοις γνωσθὲν οὔτε φορητὸν καὶ κομιδῇ νενόμισται 15 βαρὺ. διὸ καὶ οὕτω δυσμενεῶς πρὸς ἐκείνους διακειμένους, πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἐτοίμοις συμμαχίαν ἐνέτυχον σφίσι οἱ Βενετικοὶ κατὰ τὸ μάλα τι καίριον.

23 Κάπειδ' ἡ περ, ὡς ἔφημεν, τετταράκοντα τριήρεις τοῖς Κατελάνοις δυνάμεως ἀπάσης ὀπλιτικῆς πεπλήρωται, τῶν 20 βελτίστων ἔδοξε διαβαῖσι πρότερον ἐκεῖνα σφίσι αὐτοῖς ἐξ ἐφόδου τὰ φρούρια περιποιήσασθαι, ἅπερ ἐν Σαρδοῖ τῇ νήσῳ πρὸς τῶν Γεννουιτῶν, ὡς εἰρήκειμεν, ἐζημίωται. του-

modo nunc quoque in suas partes traxerant Romanos, qui ipsi suas belli contra Genuenses causas habebant, quod in superioribus libris saepenumero laudavi, et Catelanos qui ipsi quoque suas causas belli in Genuenses habebant ut postea dicitur.

Est enim insula magna atque incolis frequens quae Sardinia appellatur ad mare Tyrrenium situ. abundat montibus altis et variis fluviis alluitur. pagi et oppida quaecunque media terra aut ad mare sita sunt optime constituta. orae et lacus et portus circumiacent. ipsa per longum tempus a Catelanis tenebatur et nunc quoque maiorem partem tenetur. paulo antea fraudibus occultis duo ibi castella ceperant Genuenses, antequam incolae animadverterent. quae res Catelanis cognita gravis certe nec ferenda omnino visa est. quo circa quum infestis erga illos animis essent, in societatem Veneti peropportune obvenerunt.

Postquam ut iam dixi quadraginta triremium copia confecta est, optimum illis visum est, copiis eo traiectis statim capere castella quae in Sardinia insula a Genuensibus ut diximus violabantur. quae quum fierent, quinque et sexaginta triremibus in portu domestico po-

των δ' οὕτω γινομένων καὶ ὁ Γεννουϊτικὸς στόλος, πέντε καὶ
 ἐξήκοντα τριήρεσι τὸ οἰκεῖον πληρῶν ἐπίνειον, τὸν ἐπίπλου
 ἔκαραδόκει τῶν πολεμίων. ἐπεὶ δ' ἤκηκόει τούτους ἐς τὴν
 Σαρδῶ καταπεπλευκέναι, πέμπουσιν ἐς κατασκοπὴν ταχυναν-
 5 τοῦσαν μίαν τριήρη· κάπειδὴ τάχιστα ἐπανῆκε τεσσαράκοντα
 μόνας ἀπαγγέλλουσα τὰς τῶν ἐναντίων εἶναι τριήρεις (τὰς
 γὰρ τῶν Βενετικῶν τριάκοντα οὕτω τεθέσται, πρὸς τινὶ κόλπῳ
 τὴν ἐφεδρείαν ἐγγύς που τελούσας ἐτέρῳ, ὧν ὁ Νικόλαος ἦρχε
 Πισσαῖος), ἄφαντες μετὰ πολλῆς τῆς ὀφρῖος καὶ σεσοβημέ-
 10 νου τοῦ ἤθους καὶ τοῦ φρονήματος, εὐθὺ τῶν πολεμίων ἐχώ-
 ρουν πολλοὶ πρὸς ὀλίγους. ἀλλὰ πρὶν ἀφικέσθαι, λαθὼν 24
 ἐκεῖνος ὁ τοῦ Βενετικοῦ στόλου ναύαρχος ἔφθη μᾶ προειλη-
 φῶς ἡμέρᾳ τὸν Γεννουϊτικὸν στόλον, καταίρων τε ἐς τὸ Σαρδῶν
 καὶ αὐτὸς ἐπίνειον ἐκεῖνο, καὶ ξυμμειγνὺς τοῖς Κατελάνοις σὺν αἷς
 15 εἰρήκειμεν τριάκοντα τριήρεσι μεγάλαις τε καὶ μάλα γε λαμ-
 προῖς καὶ πολλοῖς τοῖς ὄπλοις βριθούσαις. κάπειδήπερ εἰς τὴν
 ὑστεραίαν ἐπιόντες οἱ Γεννουῖται ἐβδομήκοντα παρὰ πᾶσαν
 ἐθέασαντο προσδοκίαν τὰς τῶν ἐναντίων τριήρεις, ἐς πολλὴν
 ἐνέπιπτον ἤδη δειλίαν. καὶ πόρρωθεν ἐν μέσῳ πελάγει βρα-
 20 χύ τι ἀνακωχέυσαντες, ὅπως ἂν διάθοιντο τὴν ναυμαχίαν
 ἐσκοποῦντο καθ' ἑαυτούς. καὶ ἔδρων τὰ δεδογμένα εὐθύς.
 δεσμοῦσι μὲν γὰρ σειρᾶς δίκην ἀλλήλαις ἀλλήλας τὰς πλείους
 ἑαυτῶν τριήρεις ὑπὲρ τοῦ μὴ τῆ διεχείᾳ καὶ τῷ σκεδασμῷ
 δίδόναι πάροδον ταῖς πολεμίαις ναυσι, μηδ' ἔχειν ἐκ τοῦ
 ῥᾶστον φυγομαχεῖν τοὺς οἰκεῖους· ἐξαιροῦσι δ' αὖ τῶν ἐρε-

sitis, Genuensium classis hostium classem exspectabat. quum vero
 auditum esset illos ad Sardiniam proficisci navibus, triremem unam
 miserunt, quae cursu concitato circumspiceret hostes. haec celerita
 reversa quadraginta tantum triremes esse nuntiavit. Venetorum enim
 triginta triremibus quibus Nicolaus Pisanus praecerat nondum in aciem
 eductis, sed ad sinum quendam e propinquo collocatis ut insidias strue-
 rent, ipsi insolenti et superbo animo hostibus paucis multi cesserunt.
 sed Venetorum classis imperator uno die cepit Genuensium classem
 antequam ille advenit. deinde ipse in Sardinium tendit portum et se
 coniunxit cum Catelanis quorum ut diximus triginta triremes magnae
 erant atque amplae et armorum multitudine refertae. ac Genuenses
 quum postridie ingressi hostium triremes septuaginta praeter omnem
 opinionem conspexissent magnus terror invasit et procul alto mari
 consistenter paululum circumspiciebant, quomodo pugnam navalem dis-
 ponerent et quae videbantur statim faciebant. constringebant enim
 tanquam vinculo inter se plerasque triremes suas, ne distantiae earum

τικῶν ἐκ μέσων ἐνίας καθέδρας, ἴν' ὡς ἐν ἐπιπέδῳ τὴν μάχην ποιῶνται καὶ ἀκωλύτους τὰς τε ἐξελάσεις καὶ ἐπελάσεις καὶ τὰς παρόδους ἔχουσιν.

25 Ἐν τούτοις δ' ἀσχολουμένων αὐτῶν θόρουβος ἐξ ἀπο-
f. 108 v. γείων πνευμάτων ἐξαίφνης ἐγείρεται, τοῖς μὲν Κατελάνοις ἅμα 5
καὶ Βενετικοῖς ἀπὸ πρύμνης, τοῖς δὲ Γεννοῖταις οὖσι πελαγίοις ἀντίπρωρος. καὶ μὲν δὴ λοιπὸν τὰ τῶν ἐκεῖσε τη-
καῦτα καταχθεισῶν ὀφειδῆποτε μεγάλων τεττάρων ὀλκάδων
ἰστιά πετάσαντες οἱ τε Κατελάνοι καὶ Βενετικοὶ τοῖς πολε-
μίοις ἐχώρουν ὁμόσε, ἐξ οὐρίας ποιοῦντες τὸν πλοῦν· εἶπετο 10
δ' ὁμοῦ καὶ ὁ στόλος ἅπας, τοῖς πολεμικοῖς ὄργανοις τερπό-
μενοι καὶ τὰς τῶν ὀπλομάχων ψυχὰς πρὸς τὸ ἀκμαϊότερον
ἐρεθίζοντες. ὅθεν τὰς μὲν εὐθύς ἐς βυθὸν κατέδυσαν ὥσπερ
καταπατηθεῖσας ὑπὸ τῶν ὀλκάδων, τὰς δ' ἐζώγησαν. καὶ
οὕτως ἐν βραχεῖ τρόπαιον σχεδὸν ἀναίμακτον ἔσχον, ὑπέρι- 15
ροι παντάπασιν τοῦ Γεννοῦτικῶ γενόμενοι στόλου παντός,
πλὴν ὅσαι φηγάδες ἐφθησαν γεγонуῖται ταχυναυτοῦσαι τριή-
ρεις ὀκτωκαίδεκα. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον,
καὶ τὸ θέρος ἐν τούτοις ἐτελείετα.

26 Καὶ μὲν δὴ ἐς τοῦτο κατενεχθέντων τύχης τῶν κατὰ 20
Γέννουαν πραγμάτων, καὶ μηδὲν ἔτι τῶν ταύτην οἰκούντων
ἐνπλον ἔργον δρᾶν δυναμένων, ἄρδην ἀπάντων σχεδόν, ὡς
εἴρηται, ἐφθαρμένων ἤδη καὶ ὀπλων καὶ ἀνδρῶν ὀπλομάχων

atque intervalla viam hostibus praeberent nec haberent sui unde facile pugnam effugerent. porro ex mediis remis sedes nonnullas auferunt, ut tanquam in terra proelium conserant et facile exire et adire et praeterire possint.

His rebus quum occupati essent motus terrestrium ventorum repente exortus est, qui Catelanis quidem et Venetis ad puppim erant, Genuensibus autem qui in ulto erant adversi. iam vero quum quatuor naves magnae essent atque onustae velis datis Catelani et Veneti hostibus cesserunt vento secundo navigantes; secuta est tota classis rebus bellicis instructa armatorum animis vehementer excitatis. ex his aliae in profundum mare demersae sunt navibus ductoriis oppressae, aliae captae. itaque brevi tempore nulla fere caede facta victoriam deportarunt, superata Genuensium classe plane tota exceptis quadraginta triremibus, quae celeri fuga illapsae erant. haec eum finem habebant et aestas his rebus finita est.

Iam vero Genuensium res quum ad hanc fortunae conditionem deiectae essent, nec amplius cives rem militarem ornare possent, plane omissis fere omnibus armis, militibus, victu, metuebant ne ho-

καὶ ὅσα τῶν ἐδωδίμων, καὶ δέισαντες μὴ τοῖς πολεμίοις ἐκ τοῦ
 ῥάστου καταστάντες ἀλώσιμοι τὸν ἐπάρατόν τε καὶ αἰσχιστον
 οἱ περιλειφθέντες ὀφλήσωσιν ὄλεθρον αὐταῖς γυναιξὶ καὶ
 παισὶ καὶ πόλει τῇ πάσῃ, κατ' ἀλλήλων τε ἐστασίασαν, δια-
 5 φόρων καὶ ποικίλων αὐτοῖς βουλευμάτων ἀναφνέντων καὶ
 σφόδρα ἀσυμφώνων ἀλλήλοις, καὶ ἅμα πάντα ἀνέτρεψαν ἐν
 βραχεῖ τὰ πάλαι τῆς πολιτείας ἑαυτῶν νόμιμα, τοῖς ἀστυ-
 γείτοσιν ἑαυτοὺς ἐκοντὶ παραδόντες ὑποχειρίους, τοῦ μείζονος
 κακοῦ τὸ κουφότερον ἀνθελόμενοι. ἀστυγείτονας δὲ φημι οἱ 27
 10 τὰς ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν κατοικοῦντες ὑψιστὰ ὄρη τῶν
 Ἄλπεων καὶ ἠπειρωτικὸν αἰεὶ διάγοντες βίον, πάλαι πολὺν
 τινα χρόνον μαχίμως σφίσι διέκειντο καὶ ἐπολέμουν καὶ ἐληί-
 ζοιτο καθ' ἃς ἐβούλοντο ὥρας αὐτοὺς αὐτοί. Μεδιόλινα δ'
 αὐτοῖς ἢ τοῦ ῥηγὸς ἐστὶ κατοικία, πόλις ἀρχαία τε καὶ δυ-
 15 σάλωτος πολεμίοις. ὃ δὲ μάλιστα πάντων φοβερὸν τοῖς πέριξ
 τὸ ἔθνος τοῦτο ποιεῖ, καὶ τὸν τούτου ῥῆγα μάλα τι δυσαν-
 τίβλεπτον καὶ ἀκαταγώνιστον, ὅτι ὁ τόπος ὄρεσι σχεδὸν παν-
 ταχόθεν ὑψηλοῖς καὶ δυσβάτοις τετειχισμένος ὑπὸ τῆς φύ-
 σεως ἄβατον ὡς τὰ πολλὰ πολεμίοις τὸν πλεῖστον χρόνον τε-
 20 τήρηκεν ἑαυτόν, ὀλίγαις δυνάμεσι χρώμενος. ὃ γὰρ τοῖς f. 109r.
 ἄλλοις ἵππος τε μυρία καὶ στρατὸς παμπληθῆς μόλις ἀρκεῖ
 πρὸς ἀντιπάλων ἀνασοβήσεις, τούτοις ῥαδίως ὀλίγη δύναμις
 ἀρκεῖ διὰ τὴν τῶν πέριξ ὄρων φυσικὴν συμμαχίαν.

Τὸ δὲ τοιοῦτον ἔθνος τὴν τῶν γειτόνων Γεννουιτῶν 28

stium facile captivi redditi in nefandam ac turpem perniciem incide-
 rent. atque una cum mulieribus et liberis et tota civitate seditionem
 faciebant utpote exortis diversis et variis consiliis et inter se valde
 discrepantibus, cunctaque reipublicae antiquitas instituta brevi tem-
 pore sustulerunt. in finitimorum vero sese potestatem tradendo e
 malis minimum elegerunt. finitimos enim qui altissimos Alpium mon-
 tes incolunt et terrenam semper vitam agunt, olim per longum tem-
 pus hostilem in modum eos vexabant et praedabantur quocumque vo-
 lebant anni tempore. Mediolanensis est regis colonia, urbs vetus,
 difficilis hostibus ad oppugnandum. et, quod maxime timuendam hanc
 gentem populis qui circa colunt reddit, regem eius horrendum atque
 invictum, locus montibus fere undique altis atque inviis a natura mu-
 nitus plerumque sese ipse ab hostibus defendit. nam aliis gentibus
 vis equitum innumerabilis et maximus exercitus vix abarctet hostium,
 his vero parva facile copia, quum mortes circa siti naturalem quan-
 dam ad defendendum societatem inter se habeant.

Haec igitur gens Genuensium finitimorum quum suspicaretur
 Nicephorus Gregor. Vol III.

ὑφορώμενον ὄφρῶν καὶ κακότερον εἰς ἐπιβουλάς περὶνοιαν καὶ πρὸς παρασπονδήσεις σφόδρα ἐπιρρεπές, ἔργον ἐπιμελές ἐποιεῖτο σφᾶς ταπεινοῦν τὸν ἐνόητα τρόπον αἰεὶ. νῦν δὲ καὶ καιροῦ λαβόμενον ἐνσπόνδους ὑποχειρίους ποιεῖται ἑαδίως. καὶ μὲν δὴ καὶ ἐς τὴν πόλιν Γέννουαν εἰσιὼν καὶ ἀναμφισ- 5 βήτητος ἄρχων αὐτῆς ἀναγορευθεὶς, τὰ πλείω μέρη καθεῖλε τῶν κύκλω τειχῶν καὶ πύργων, μὴ καιροφυλακήσαντες ἴσως ὀψέ, τὸν εἰωθότα τρόπον σφίσιν αἰεὶ, κἀνταῦθα νεωτερίσωσιν οἱ ταύτης οἰκήτορες.

29 Καὶ ταῦτα μὲν τῆδε πη ἔσχε, καὶ ἐς τοιοῦτον ἔληξε 10 πέρασ ὃ τῆς Γεννουϊτικῆς ὄφρῶς ἄτοπος ὄγκος, καὶ ἡ θεόθεν ἠκολούθησεν ἀμοιβὴ τῶν ἀδίκων ἔργων ἐκείνων ὧν τε κατὰ Ῥωμαίων ἠρξάν τε καὶ κατεπράξαντο καὶ οἷς ἑτέροις προσεδέχθησαν ὁμοίως ἅπασιν, ὄρκους ἅπαντας θεῖους κατόπιν ῥίψαντες, καὶ μῆτε θεῖαν νέμεσιν θέμενοι πρὸ ὀφθαλμῶν 15 μῆτ' ἀνθρώπων αἰδῶ. ὄνειροπολήσαντες γὰρ ἀπάσης θαλάσσης συλλήβδην ἡγεμονίαν ἄνωθεν ἐκ Τανάιδος καὶ Μαιώτιδος ἄχρι Γαδείρων καὶ Ἡρακλείων στηλῶν, καὶ αὐτῆς ἐξεπεπτώκεσαν ἐν βραχεῖ τῆς πατρίδος· καὶ τὸ κοινὸν ἀδίκως ἰδιοποιούμενοι, ἔλαθον καὶ τὸ ἴδιον ἐνδίκως τὴν ταχίστην 20 ἀπολωλεκότες. τοῦτ' ἐκεῖνο τὸ τῆς παροιμίας ἀντικρυσ, ἡ κάμηλος ἐπιθυμήσασα κεράτων καὶ τὰ ὄντα προσαπώλεσε. μακρόθυμος μὲν γὰρ ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ δίκαιος. καὶ δίδωσι μὲν καιρὸν μετανοίας τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐς τοὺς τῆς δίκης

superbiam ac mentem ad perfidiam atque insidias valde inclinatam magnopere eorum animos labefacture studebat. hac occasione accepta deditos facile in societatem coegerunt. atque Genuam urbem quum ingressi essent et nullo resistente rerum potiti, multas murorum et propugnaculorum partes ceperunt ne forsitan oportum in futuro tempore occupato animum quo semper nunc quoque redintegrarent.

His ita factis Genuensium intolerabile insolentiae onus plane abiectum est. et profecto deus illis irrogavit poenas iniuriarum, quibus Romanos afflixerant quaeque ab aliis similiter omnibus gentibus exspectabant. neglectis enim omnibus divinis legibus nec divinam ultionem spectant nec verecundiam in homines. nam quum totius maris dominatum inde a Tanaide et Maetide usque ad Gades et Herculis columnas tanquam in somniis videre sibi viderentur, ex ipsa patria eiecti brevi sunt, et quum rempublicam iniuria suam facerent, rempublicam nec iniuria celerrime amiserunt. hoc est illius proverbii argumentum: camelus qui cornua vult, aures quoque amittit. misericors enim deus est, ut etiam iustus et tempus poenitiae dat pecca-

θρόνους· ἂν δὲ καὶ τὸν τῆς μετανοίας χρόνον καιρὸν κακίας θεάσῃται ποιουμένους, χρῆται τῷ στύφοντι, πρὶν ὑπὸ τοῦ ἔλκους ἀναλωθῆναι τοὺς ταλαιπώρους, ἅπαν τὸ πλήρωμα τῆς οὐσίας ὀλοσχερῶς διανεμηθέντος.

5 Ἀλλὰ γὰρ ἐκείνων οὕτωςι φερομένων Καντακουζηνός 30
ὁ βασιλεὺς πολὺν τινα χρόνον ἐν τῇ τοῦ Ἀθανασίου μονῇ
θεωρῶν ἀπρακτοῦντα τὸν Κάλλιστον, ὅτι βούλεται οἱ πέμψας
ἠρώτα τῆς πατριαρχικῆς διαίτης ἢ χρονία διάστασις. εἶναι f. 109 v.
γὰρ φησι δῆλον τοῖς ἅπασιν ὡς τὰ τε πολιτικά καὶ δημόσια
10 τῶν πραγμάτων ἀνθρώπινα ὄντα ἀνθρώπους, μετὰ γε θεόν,
καὶ τοὺς ἐπόπτας ἔχουσι καὶ διοικητάς, ἅτε σύνθημα ὄντας
ψυχῆς ὁμοίως καὶ σώματος. τῶν μὲν οὖν σωματικῶν τὴν
διοίκησιν βασιλεῦσι ῥυθμίζειν καὶ διοικεῖν εἰς τὸ βέλτιον,
τοῖς ἄνωθεν κεκρατηκόσι πολιτικοῖς ἐπομένους νόμοις, ὁ μα-
15 κρὸς παρέσχετο χρόνος, τῶν δ' αὖ ψυχικῶν ἱερωτέροις ἀν-
δράσι, τοῖς ἄνωθεν κεκρατηκόσι καὶ αὐτοὺς ἐπομένους κανόσι
καὶ δόγμασι. καὶ οὕτως ἡ πολιτεία διοικουμένη πᾶσα πρὸς
ὁμόνοιαν οἰανδηποτοῦν, καὶ ὥσπερ ἔμψυχον ἐν γινομένη σῶμα,
τὸν πάντα διέξεισι χρόνον, ἐφόδια κεκτημένη πρὸς τε τὸ
20 χεῖρον καὶ βέλτιον, καθ' ὁπότερον ἢ τῶν κρατούντων τε καὶ
οἰακοστροφούντων δύναμις ἔχει γνώμης καὶ διαθέσεως. εἰ
γὰρ παρεξάγεσθαι θύτερον ἐρεθίζοιτο μέρος ῥοθίοις ὅπως ποτε
καὶ ὀτεδήποτε βιαίσις ἐντυγχάνον, τὸν ἀβούλητον ὀθενδήποτε
τρόπον ἀντιφερομένοις, ὑπὸ θατέρου σωφρονίζοι' ἂν ἴσως

toribus propter iustitiam; sin vero tempus poenitentiae impietati dari viderit, cultrum vulneri ante adhibebit, quam per totum creaturarum pleroma illud effusum est.

Quae quum ita se haberent, Cantacuzenus rex quum multum temporis in Athanasii mansione otiosum Callistum videret, misit qui ex eo quaereret, quid longa patriarchae absentia sibi vellet. notum enim omnibus esse, quae rerum publicarum negotia ad homines spectarent praeter deum etiam hominibus esse obeunda atque tuenda. hanc esse compositionem corporis et animae: quae ad corpora pertinerent a regibus summa potestate praeditis regi ac gubernari secundum reipublicae leges longum temporis spatium docuisse; quae vero ad animas spectarent a sacris summae potestatis hominibus ad dogmatum et canonum regulas. itaque respublica omnino aequaliter administrata tanquam vivum corpus per omne tempus stabilis permanebit. habet autem et ad peiorem et ad meliorem statum perveniendi vias, quatenus potestas eorum, qui regunt et gubernant, cum prudentia et consilio coniuncta est. si enim altera pars magnis invite fluc-

ὑγιαίνοντός τε καὶ τοῖς βελτίοσι λογισμοῖς τὰς τοῦ καλοῦ
 κρηπῖδας ἔχοντος ἠδρασμένας. ἀνάγκη τοίνυν δυοῖν θάτε-
 ρον, ἢ πρὸς τὴν πατριαρχικὴν ἐπανεληλυθότα σε δίαιταν τὰ
 τῷ θρόνῳ ἀνήκοντα δοῦν, ἢ παραιτησάμενον τὸ λειτούργημα,
 χάραν ἕτερον ἀντεισαγαγεῖν παρέχειν. ἢ τὸ γε τρίτον, τοῦ 5
 δράματος λόγον δίδόντα, τὸ τῆς ἀπορίας λύειν ἀμφίδοξον.

31 Πρὸς ταῦτα τόνδ' εἰθὺς ὑποτρέχει νέφος θυμοῦ, καὶ
 ἀναστὰς ἀφορισμὸν μὲν ἐκφωνεῖ πρῶτον θεοῦ κατὰ παντός
 ᾧ πρὸς βουλήσεως ἄνποτε γένοιτο αὐθις τὴν ἐς τὸν πατριαρ-
 χικὸν θρόνον ἐπάνοδον τὸ παράπαν αὐτῷ ὑποτίθεσθαι, εἶτα 10
 μακρὰν τινα τοῦ βασιλέως ποιεῖται καταδρομὴν, ἔτι τὸ μὲν
 τῶν ὑπὸ χεῖρα χριστιανῶν γένος μισῶν ὡς ἐχθρούς, τὸ δὲ
 βαρβαρον οἰκειοῦμενος ὡς φιλιότους, Ὑρκανῷ τῷ γαμβρῷ
 καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνῳ βαρβάροις προδίδωσι προῖκα νύκτωρ καὶ
 μεθ' ἡμέραν, καθάπερ ἀγέλαρχης προβάτων δοράς, τὰς τοῦ- 15
 τῶν οὐσίας. καὶ τὰ τῆς ἐκεῖθεν ἀμοιβῆς ὅτι συχνὰ συχνούς
 τῶν ὑπ' ἐκείνῳ βαρβάρων ἀεὶ μεταπέμπεται, πρόφασιν μὲν
 κατὰ μόνον τοῦ βασιλέως Παλαιολόγου, τὸ δ' ἀληθές προσ-
 τιθέναι καὶ τὰ λειπόμενα τῆς τῶν Ῥωμαίων λείας αὐτάνδρον
 προνομῆν ἐκείνοις, ὡς εἰς θηριώδη κρεωφαγίαν σφάγια αὐ- 20
 τοῖς σώμασι καὶ αὐταῖς ψυχαῖς. καὶ τῶν ἐχθρῶν κορηνν-
 μένων τῆς θοίνης, καὶ ἀποσειομένων ἤδη τὸ τῆς ὠμότητος
 τοῦ ἀνδρὸς ὑπερβάλλον, καὶ τὴν πρὸς τὸ ὁμόφυλον χλευα-

tibus iactatur, ab altera forsitan remedium recipiat, quippe quae sana sit et melioribus consiliis constituta. necesse igitur esse ex duobus alterum: aut ad patriarchicam vitam redire et quae eiusdem potestatis essent facere, aut deposito munere in hoc loco alterum collocari pati; aut tertium illud, absentiae ratione reddita difficultatis scrupulum tollere.

His dictis ira statim patriarchae animum cepit. et quum se crexisset primum locutus est de dei consilio, cuius ad voluntatem si res ea inclinaret, fore ut in patriarchicam sedem se redire iuberet. deinde in regem vehementer invecus est, quod Christianorum gentem imperio deditam tanquam hostes in odio haberet, barbaros autem tanquam amicos sibi conciliaret; quod Hyrcano genero et barbaris qui sub eo essent diu noctuque traderet illorum bona; nec causam non nisi apud Palaeologum inveniri revera posse, quod quae e Romanorum spoliis superessent caperentur cum hominibus ad instar bestiarum ad dilacerandum traditis. quum hostes caedibus satiati aver- sentur immanem eius crudelitatem et in homines eiusdem gentis ini-

ζόντων ἀγμωμοσύνην, αὐτὸς οὔτε κορέννεται οὔτ' αἰδεῖται f.110r.
οὔτε ἐχθροὺς οὔτε φίλους οὔτε μὴν τὴν πάντα βόσκουσαν
ἡλίου φλόγα. πρὸς τὰνάλητον δ' ἑαυτὸν τὸ παράπαν χαλ- 32
κείων ἀεὶ, καὶ τὰ μείζω προστίθησι τῶν κακῶν, καὶ αὐτοῦ-
5 γοὺς τοὺς ἀθλίους τῶν οἰκείων γίνεσθαι συμφορῶν ἀναγκάζει,
βιαίους μαστιγοφόρους σφοδρῶς ἐφιστῶν, ὡς ἂν τοῖς ἑαυτῶν
αὐτοὶ καὶ πλοίοις ἅμα καὶ χερσὶν ἐκ τῆς πατρῴου γῆς πρὸς τὴν
ἀλλόφυλόν τε καὶ βάρβαρον αἰχμαλώτους διαπορθμεύοιεν τοὺς
ἀδελφοὺς καὶ φίλους καὶ ὁμοφύλους καὶ συγγενεῖς, θρηνοῦντες
10 αὐτοὶ θρηνοῦντας αὐτούς, γύναιά τε καὶ παιδάρια οἰκτρὰ πάν-
τας ἀριθμοὺς ὑπερβαίοντα, καὶ περιηγκωμισμένους ἄνδρας, καὶ
ἤμαγεμένα λαφύρα, καὶ ἅμα βοὴν συμμιγῆ καὶ ὄλοφυρμὸν ἄμύ-
θην. φειδῶ δὲ πᾶσα καὶ ἀνθρωπίνων σπλάγχων οἰκτιροῖ
τοῦ ποιμαίνειν σφᾶς καὶ διοικεῖν λαχόντος βασιλέως ἐξερρήκε-
15 σαν παντάπασιν, εἰς διαποντίους καταδύντες συλλήβδην πυθ-
μένας εἰπεῖν. οὔτω δὲ μετὰ τῆς ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἐμὴν ἀρ- 33
πάζων καὶ ὑποιάττων διοίκησιν τῶν ψυχῶν, καὶ μίαν ποιῶν
ὠμότητος τυραννίδα, ψυχῶν ὁμοῦ καὶ σωματίων ἀπώλειαν,
θαυμάζειν μοι ἔπεισι πῶς εἰρωνευόμενος πρὸς με ταῦτ' οὐκ
20 ἔρουθριᾶ, ἀλλ' εἰς ἁρμονίαν δῆθεν παρακαλεῖ με Ῥωμαϊκῆς
πολιτείας καὶ ἅμα σωματικῆς τε καὶ ψυχικῆς καταστάσεως,
καὶ συγχέει τῆς ἀληθείας τὴν φύσιν, καὶ ἂ καταλίει τοῖς
ἔργοις ταῦτα γλώττη μεγαλοροημονεῖ διορθοῦσθαι, καὶ μα-

quitate respuant, ipse nec satiatur nec veretur inimicos aut amicos
aut ipsam rerum omnium nutricem illam solis lucem. omni humani-
tate abiecta tam durus et ferreus factus est, ut etiam maiores calami-
tates adderet. miseros enim illos aerumnarum suarum auctores fieri
vehementer cogis, qui ipsi suis navibus e patria iu peregrinam terram
fratres, amicos, domesticos, familiares captos transportent. mulierum
liberorumque luctus, virorum luctatis, praeda cruenta et clamore et
ululatu continuo mixta omnem modum excedit. lenitas vero omnis
et misericordia regis in eos quorum erat gubernator constitutus tan-
quam in maris altitudinem demersa plane evanuerat. tali modo quum
reipublicae administrationi suae meam etiam animarum curam vi atque
arbitrio suo addidisset, ita ut in delendis et corporibus et animis unam
crudelitatis tyrannidem exerceret, miratus sum cur dissimulanter haec
mihi dicere non erubesceret, sed ad societatem regni Romani et ad
curationem et corporum et animarum me vocaret. naturam veritatis
miscuit; etenim quae factis sustulerat, profitebatur se restituere et
oratione factorum dissimili hominum animos ad unum se revocare ad
iustitiae similitudinem gloriabatur quasi dicere vellet: agedum venias

χομένην ἔχων τῇ χειρὶ τὴν γλώτταν αὐτὸς ἑτέρους ἀρμόττειν καὶ μεθαρμόττειν βρενθύεται πρὸς δικαιοσύνης ὁμόνοιαν. καὶ λέγειν βουλόμενος "ἐλθέ, μεθ' ἡμῶν κοινῶνησον αἵματος," ὁ δ' ἐπὶ θάτερα μετασχηματίζει τοὺς φθόγγους, λεληθέναι προσποιούμενος ὡς τὸ γλώττη μὲν τὰ δέοντα φθέγγεσθαι πάνυ 5 τι ῥᾶδιον καὶ τοῦ βουλομένου παντός, τὸ δὲ πάντων ὧν λέγει δρᾶν τάναντία, τοῦτο δὲ φρίσεως ὄλισθος καὶ κακῶν ἀπάντων τὸ μέγιστον. τί δ' ἂν ὑπηκόοις εἴη κακοδαιμονέστερον ἀπάντων ἕτερον ἢ δεσπότην ἔχειν ἐπίβουλον καὶ πολέμιον; ὅταν δὲ καὶ τάναντία καθάπαξ ὁ βασιλείων ἐπείγη- 10 ται δρᾶν τοῦ τὴν πνευματικὴν ἀνειλημμένου συνιδιοκεῖν ἐπιτροπὴν εἰς τὸ τῶν ὑπηκόων λυσιτελές, τότε δὲ καὶ μάλα τι σφόδρα περιφανῶς αὐτὸς αὐτόθεν καθίσταται χείρων παντός

f. 110 v. ἐμφυλίου πολέμου τοῖς πράγμασι.

31 Καὶ τί δεῖ τὰ πλείω καὶ πᾶσι δῆλα διεξιέναι; ἐπιλεί- 15 ψει γὰρ ὁ χρόνος με διηγούμενον, εἰ πάντα δὴ τὰ παραπλήσια λέγειν ἐθέλοιμι. ὅμως ἐν τι τῶν βραχυτέρων εἰπῶν ἀπαλλάξομαι. τοῦ γὰρ μεγίστου καὶ μάλα περιβοήτου τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας νεὼ τὸ πρὸς ἕω ζημιωθέντος μέρος πρὸ δέκα ἐνιαυτῶν, ἀνεγήγερται πάλιν εὐθύς μετὰ τὴν πτώσιν, 20 ὡς ἅπαντες ἴστε, πρὸς Ἄννης τῆς βασιλίδος μετὰ τοῦ υἱοῦ τηρικαῦτα βασιλευούσης, ἣ πᾶσαν προῖσχομένην δυσχέρειαν μετὰ τῆς τοῦ βήματος ὀροφῆς, ἣ πεσοῦσα οὐρανία ἐκείνη καὶ

in societatem sanguinis quo rumores ab altera parte obmutescunt. quae praeterea addidit, quod sub aequitatis specie loquebatur, etsi volueris, haud facile tamen intelliges. nam quod quaecunque loquitur contraria facit, in eo naturae interitus est et maximum omnium malorum. quid civibus possit maiorem afferre calamitatem quam rex dolosus et bellicosus? sin vero is qui regnat commoretur ut adversus rempublicam agat, cuius gubernacula suscepit ad salutem civium, profecto ex eo maiora quam bello intestino mala nascuntur.

Quid opus est plura persequi quae omnibus nota sunt; tempus enim non sufficeret si omnia quae sequuntur vellem narrare. unum tamen non possum quin proferam. magni illius clarique Sophiae templi vitiata pars ea quae ad orientem vergit ante decem annos restaurata est brevi postquam collapsa est, ut omnes scitis, ab Anna regina cum filio tum regnante, scilicet altissima illa contignatio per tectum porticus delapsa magnam difficultatem praebat. breve illud hemisphaerii tecti tegumentum quod utraque parte supra contignationem erat relictum poterat lignis apposis per vinculum brevi coagmentari.

μεγίστη ἀψίς. τὸ δ' ἑκατέρωθεν ὑπὲρ τὴν ἀψίδα λειπόμε-
 νον τοῦ ἡμισφαιρίου τῆς ὄροφῆς βραχύτατον λεῖμμα ἔμελλε
 μὲν καὶ αὐτὸ βραχύτατον ὄν κατὰ σειρᾶν, τῆς ὕλης ἐμπαρασ-
 κεύου κειμένης, ἐν βραχεῖ συντελεῖσθαι, κεκώλυκε δ' οὕτοσί,
 5 τὸ βασιλείον κράτος ἐκείνης ὅπως ποι' εἰς ἑαυτὸν μεταστήσας
 ἐξαίφνης ἅμα καὶ ἀπροσδόκητα· καὶ μεμύνηκεν ὁ θεῖος οὗ-
 τος οἶκος ἐκεῖθεν ἀμελούμενος τὸ παράπαν, καὶ τῶν ὄρων-
 των ἀπάντων συχνὰ προκαλούμενος δάκρυα, μὴ μόνον Ῥω-
 μαίων ἀλλὰ καὶ πάντων σχεδὸν ἐθνικῶν καὶ ἀλλοφύλων ἀν-
 10 θρώπων. τῆς δὲ φήμης τοῦ παγκοσμίου τοῦδε θεάματος εἰς
 τὰ τῆς οἰκουμένης διαβαινούσης πέρατα, ζήλον πλησθῆναι
 συμβαίνει θείου τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ῥωσσίας. χώρα δ' αὕτη **35**
 μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, μεταξὺ τῶν ὑπερβορείων ἐκείνων
 κειμένη ὄρων, ἀφ' ὧν Τανάϊς τε ὀήγγνται ποταμῶν ὁ μέγι-
 15 στος, καὶ ὅσοι πρὸς τὴν Μαιώτιδά τε καὶ Κασπίαν μείζους
 τε καὶ ἥτιους ποταμοὶ κατιόντες ποιοῦνται τὰς ἐκβολὰς, ἐν
 δεξιᾷ μὲν, εἴ τις ἀπ' ἄρκτων εἰς ἡμᾶς ἀφικνοῖτο, ζέφυρον
 ἄνεμον ἀφιεῖσα καὶ γειτνιῶντα τὸν δυτικὸν Ὠκεανόν, παρὰ
 δὲ τὰ εὐώνυμα τούς τε ὑπερβορέους Σκύθας καὶ ὁπόσα τῶν
 20 ἀφελιωτικῶν πνευμάτων τὴν γῆν ἐκείνην εἴωθεν ἐπιπνεῖν. δεῖ
 γὰρ καὶ ταῦτα διεξιέναι χωρογραφοῦντας, ἵνα πρὸς ἔλεγχον
 ἢ τὰ πάνυ τι πόρρω τῆς οἰκουμένης ἔθνη τῶν ἐν κόλποις μὲν
 ἐχόντων ἡμῶν θεαμάτων τὰ κάλλιστα, ἀναισθητούντων δ'
 ἀπάντων μάλιστα τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν. ὁ τοίνυν τῆς χώρας

intercessit autem reginae potestati vir illi animo mirum in modum
 mutato. unde factum est ut sacrum aedificium illud plane negligenter
 et omnibus spectatoribus lacrimas exprimeret, non solum Romanorum,
 sed etiam peregrinorum hominum. cuius praeclari spectaculi fama
 quum esset usque ad terrarum fines pervulgata, factum est ut ira in-
 cenderetur Russiae imperator. haec terra magna est et incolis fre-
 quens, inter hyperboreos sita montes illos, unde Tanais magnas ille
 fluvius oritur et quicumque in lacum Maeotidem et mare Caspium mi-
 niores maioresve amnes decurrunt. dextera a parte si quis a septem-
 trionibus ad nos venit qua Zephyrus cadit et ad vicinum Oceanum
 per Scytharum hyperboreorum terram prosperi venti et quicumque
 subsolani sunt flare solent. oportet haec animadvertant ii qui terras
 describunt ut doceant praestantissima totius orbis spectacula apud nos
 esse, ceterus vero gentes sensu esse rudi atque incondito. huius igi-
 tur terrae princeps magna pecuniae vidata, quantam iam antea misera-
 rat, reliquam templi partem illam restaurari voluit, plura quoque dein-

ἀρχηγὸς ἐκείνης χιλιάδας ἡμῖν χρημάτων πέμψας ἐκεῖθεν
 ὄσας δῆτα καὶ ἐπεπόμφει, δι' αὐτῶν ἡξίου τελεῖσθαι τὸ λεῖ-
 f. 111 r. πον ἐκεῖνο μέρος τοῦ θείου νεώ, ἐπαγγελλλόμενος ἔτι καὶ πλείω
36 πέμπειν ἐκεῖθεν ἐξῆς κατὰ τὸ τῆς χρείας ἀνάλογον. ὁ δὲ
 βασιλεὺς ὑμῶν οὐτοσί καὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων αἰδῶ καθυ-5
 βρίσας, καὶ δίκης θείας θρόνους σεμνοὺς παριδῶν, ἀφῆρηται
 μὲν ἡμῶν ἐκεῖνα τὰ χρήματα, πέπομφε δ' Ὑρκανῶ τῷ ἀσε-
 βεστάτῳ γαμβρῶ, προφανῆς ἱερόσυλος καθιστάμενος, καὶ δαι-
 μοσι θύων τὰ τίμια. ὅμως τί τοῦτο πρὸς γε τὰ ἡμῖν ἀνω-
 τέρω λεχθέντα; οὐ γὰρ μεῖζον τοῦτ' ἐκείνου γε τοῦ τοῖς 10
 αὐτοῖς βαρβάροις χριστιανούς προδιδόναι διηνεκῶς, καὶ κα-
 θάπερ ἱερεῖα διὰ τῶν φαινομένων τούτων προσάγειν τοῖς μὴ
 φαινομένοις δαίμοσι τὰς ἐκείνων ψυχάς. θέατρον τοίνυν
 ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἐλεούμενον ὁ θεῖος οἶκος, τὸ μέγα
 τοῦτο θαῦμα τῆς οἰκουμένης ἐγκαταλέλειπται, καὶ μὴ ἔχων 15
 ὅποι τῆς οἰκουμένης πρεσβείαν πέμψας τὴν ἀδικίαν ἀπαγγε-
 λεῖ, νοσοῦσης ἀπάσης δι' ἐνὸς ἀνδρὸς μοχθηρίαν, ἴσταται
 λοιπὸν ἐπὶ μέσου θεάτρον τῆς οἰκουμένης φωναῖς ἀφθόγγοις
 τῶν αἰτίων θρηνηῶν τὴν ἀγνωμοσύνην. εἰς τοιοῦτον τοίνυν
 καὶ τηλικούτον βᾶθος κακῶν ἐμπεσόντι ποῖος ἀδαμάντινος 20
 λογισμὸς ἢ ποία λιθίνη ψυχὴ κοινωνεῖν τῶν ἀλσυχρῶν αὐτῷ
 βουληθεῖη ποτέ;

37 Ταῦτα δὴ καὶ πλείω τούτων προειπῶν, καὶ ἐπειπῶν
 ἀνώμαλά τε καὶ ἀφελῆ καὶ ἀταμίευτον μὲν ἔχοντα τὴν τρα-
 χύτητα μακροτέρων δὲ γέμοντα τῶν λοιδοριῶν, ἀπιέναι τοῖς 25

ceps pro necessitatis ratione se missurum pollicitus. rex vero hic no-
 ster, dimisso erga deum hominesque pudore et neglecta veneranda
 divina iustitia pecunias illas nobis abstulit et misit Hyrcano genero
 suo scelerato manifestus templorum ille spoliator et diis dona sacra-
 vit. attamen quid haec ad illa quae supra dixeram? multo enim
 gravius est ipsis barbaris Christianos continuo tradere et tanquam sa-
 cra quae oculis cernuntur, diis qui non cerni oculis possunt, illorum
 animas sacrificare. itaque neglecta domus illa miraculum quoddam
 terrae et angelis et hominibus miserrimum spectaculum praebebat. et
 quum non esset quo terrarum mitterentur qui iniurias regis referrent.
 quum omnia unius viri pectore laborarent, tandem miseriarum iniqui-
 tatem luculentissime ante oculos posuit. iam vero quis ut tam durus
 et ferreus ut cum rege faciat tanta aerumnarum mole obruto?

Quae quum dixisset multaque alia simpliciter dicta addidisset
 acerbitate et ignominia plena abire legatos iussit. atque multis prae-

πρέσβεις διεκελεύσατο. καὶ μὲν δὴ τὰ πλείω διὰ τὴν ἄγαν
τραχύτητα σιγῆ κρύψας ἔγωγε μόνα ταῦτα, καθ' ὅσον ἔμοιγ'
ἔξῃν, τοῖς πρὸς σέ μου γε τούτοις ἐταμιευσάμην ὑπομνήμασι,
μετριῶς καὶ ὡσπερ ὕλης πρόφασιν ταῖς τῶν σῶν ἱστοριῶν
5 βίβλοις ἀφοσιούμενος. σὺ δ' ἀνειληφῶς τῇ σῇ Καλλιόπῃ
κοσμήσαις ἂν ἐς τὸ εὐφραδέστερον εὐθυρρημονήσας.

Τούτων δ' ὅμως καὶ τῶν τοιούτων οὕτωςί πως εἰρημέ- 38
νων ἐκείνῳ τάνδρῳ πυθόμενος ὁ βασιλεὺς χεῖλεσι μὲν οὐκ
ἔξήνεγκεν ὀργίλον οὐδὲν τῶν ἀπάντων, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ συνήθους
10 ἔμεινεν ἡθους, ἐς δὲ τοῦπιὸν τοὺς ἐπισκόπους ἀθροίσας τοῦ
πατριαρχικοῦ καθέλεν αὐτὸν βαθμοῦ. αἰτίας γὰρ εἰσενεγ-
κόντων ἐτέρας καὶ διαφόρους τῶν ἐπισκόπων, τῶν μὲν τὴν
προκατηγορηθεῖσαν αὐτῷ αἴρεσιν τῶν Μασσαλιανῶν, τῶν δὲ
τὰς τῆς γλώττης ἀσέμνους καὶ διηνεκεῖς αἰσχρορρημοσύνας
15 καὶ τοὺς ἀκαίρους καὶ μαινομένους θυμούς, καὶ ἄλλων ἄλλας,
προτιμωτέρα πασῶν ἐδόκει τῷ βασιλεῖ τῶν ἀφορισμῶν ἢ ἐκ- f. 111 v.
φώνησις, ἣν κατὰ τοῦ βουλευσομένου παντὸς ἐκπεφώνηκεν ἐς
τὴν πατριαρχικὴν αὐτὸν ἀνακαλεῖσθαι πάλιν ἀξίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· ὀλίγα δ' 39
20 ἐκεῖθεν παρήλθον ἡμέραι καὶ διάδοχος γίνεται τοῦ βαθμοῦ
Φιλόθεος ὁ Κόκκινος, ἐκ τῆς κατὰ Πείριπτον Ἡρακλείας με-
τατεθείς. τοὺς γε μὴν ὑπὲρ τοῦ νεῶ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας
ἐλέγχους ἐκείνους ὁ Καντακουζηνὸς αἰσχυρθεὶς ἔρανον πρὸς
τῶν Βυζαντίων κελεύει συμφορηθῆναι κατ' ἀξίαν ἐκάστων

terea ob nimiam acerbiter silentio praetermissis, in his quantum poteram modica narratione usus sum, sylvam rerum historicarum libris tuis traditurus.

Quae tu quidem, uti melius intelligi possint, velim recipias et poetica facultate tua atque libera in scribendo audacia illustres. haec ita fere dicta quum rex audisset, nil iracundius huic obiecit, sed eandem animi affectionem retinuit. postea convocatis episcopis de patriarchica sede illum expulit. alias enim ac diversas episcopi causas proferebant: alii Messaliorum haeresin antea ab eo in iudicium vocatum, alii continuas atque inhonestas locutiones atque immoderatam insolentiae insaniam, alii alia. melius autem regi omnibus terminis visum est declarare, si cuique placeret, in patriarchicam sedem illum restitui.

Haec eum habebant finem. paucis inde diebus praeterlapsis sedem nactus est Philotheus Coccinus ex Heraclia Perinthi vocatus. Cantacuzenus ob ignominiae maculam ex Sophiae templo susceptam,

τῶν τε μάλα πλουσίων καὶ μὴ, καὶ τῶν μᾶλλον ἐνδόξων καὶ μὴ, καὶ οὕτως ἐν τρισὶ μῆσι καὶ τὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ νεῶ λειπόμενον ἐκτετέλεσται.

Τίνα δ' ἦν, ὦ καλὲ Ἀγαθάγγελε, ταῦθ' ἢ διὰ κακίας μέγεθος, φειδοῖ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, τῶν τε λεγόντων φημί⁵ καὶ τῶν ἀκονόντων, σιωπῶση παρῆπεμψας γλώττη; μηδὲ γὰρ εἶναι δοκεῖ μοι τῶν μήπω γέ σοι λεχθέντων τὰ λεχθέντα μήτε μειζῶ μήτε μὴν ἄτοπώτερα. ὅμως ἐκλογὴν ποιησάμενος σύ γε κάκειθεν μετρίαν, ἐν ἣ δύο τῶν κουφοτέρων ἀπαγγεῖλαι μοι προθυμήθητι, ὡς μὴ ἀποκναίειν μήτε μακροῦ σιγῆ τὰς ἡμῶν¹⁰ ὑπονοίας μήτε μακροτέροις λόγοις τὰς ἡμῶν ἀκοάς.

40 Καὶ μὲν δὴ πρῶτον ἔστω σοι, θεία μοι κεφαλὴ, πρὸς ἀκρόασιν τὸ περὶ τῶν βαρβάρων ἐκείνων, οἳ διηνεκῶς καὶ ὅτε βούλοιντο μετὰ πολλῆς κωμάζουσι τῆς ῥαστώνης εἰς τὰ βασιλεία, μυσταγωγοὶ καὶ πρόεδροι τῆς ἀσεβοῦς θρησκείας ὄν-¹⁵τες, καὶ βίον μὲν, ὡς φασίν, ἄσκευόν τε καὶ ἄζυγα βόσκοντες, γαστρὶ δὲ πάντων μάλιστα δουλεύοντες καὶ ἀκρατοποσίας ἠτιώμενοι, καὶ ὅσα τὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀκόλαστον ἀναφλέγει. οὗτοι τοίνυν μελλούσης τῆς ἱεραῆς τελεῖσθαι μυσταγωγίας ἐν τῷ τῶν βασιλείων ἐκτὸς ἱερῷ τεμένει, χοροὺς ἰστώντες ἐκεῖνοι παρὰ²⁰ τὰς βασιλείους αὐτὰς ἀντάδουσί τε τὴν γυμνικὴν ἐκείνην ὀρχούμενοι ὀρχησιν, καὶ ἀσήμοις κλαγγαῖς τὰς τοῦ Μωάμεδ ἀναβοῶσιν ᾠδὰς καὶ τοὺς ὕμνους, δι' ὧν καὶ ἀνθέλκονσιν πρὸς τὴν ἑαυτῶν μᾶλλον ἀκρόασιν ἢ τὴν τῶν θεῶν εὐαγγε-

tributum Byzantiis imperavit secundum cuiusque rei domesticae et nobilitatis rationem. ita tribus mensibus reliquum templi tectum restauratum est.

Nonnulla, inquam, Agathangele, ob calamitatis magnitudinem, veritus ne homines legerent et audirent, oratione tua omisisti. neque enim maiora ut mihi videtur, quam quae a te dicta sunt neque insolentiora possunt dici. tamen parsimonia quadam orationis unum vel duo eorum quae levia sunt velim mihi enarres, ne longo silentio opinantis animum neque longiore oratione aures audientis obtundas.

Primum igitur divine vir audias me narrantem de barbaris illis qui quaecumque volunt cum summa hilaritate progrediuntur in regias, ut mysteriis superstitionis impiae praesint, et dissolutam incorditamque vitam agunt indulgendo ventri et vinolentiae et quidquid cupiditate excitari solet. hi igitur quum in templo quod in aedibus regiis est sacra mysteria facturi sint, in atriiis solemniter saltatu se exercent et inconditis carmina et hymnos Mahometis canunt. quibus

λίων ποτὲ μὲν πάντας ἀπλῶς ποτὲ δ' ἐνίους τῶν ἠθροισμένων ἐκεῖ. τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τὴν βασιλείον τράπεζαν δρωσιν ὡς τὰ πολλὰ μετὰ γε δὴ κυμβάλων καὶ θυμελικῶν ὄργάνων καὶ ἄσμάτων, ὅποσα τοῖς ἀσεβέσιν εἴθισται.

5 Ἐν μὲν δὴ τοῦτο σκιωδῶς εἰρήσθω μοι, δεύτερον δ' ὅτι 41
καὶ διὰ τὸ πολύμοχθόν τε καὶ πολυάσχολον τὰ τῶν βαρβάρων στρατόπεδα διαπεραιοῦσθαι συχνότερον πρὸς Εὐρώπην ἐκ Βιθυνίας ἀπηγορεύεασιν ἤδη, καὶ οὐκέτι καλοῦντι τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ προσέχειν ἔφασαν. αὐθις τὸν νοῦν· ὅθεν
10 ἀναγκάσθεντα τοῦτον λογάδας ἐκεῖθεν μισθώσασθαι τε καὶ ἅμα γυναιξί τε καὶ τέκνοις εἰς Εὐρώπην μετενεγκεῖν, ὅπουσους ἀποχρήσειν ἔδοξεν εἰς ἐπιτείχισμα καὶ φόβητρον ἀντιγοργόνος ἄλλης τοῦ γαμβροῦ Παλαιολόγου, καὶ εἴ τις ἐκείνῳ βούλοιτο συμμαχεῖν ἐκ Τριβαλῶν καὶ Μυσῶν. καὶ αὐτοὺς
15 τῶν ἐν Χερρονήσῳ πόλεων ἐνοικίζει τισίν, ὡς καὶ δούλοις διηνεκέσιν ἤδη κεχοῦσθαι παντάπασιν τοῖς ἐκεῖ τάλαιπώροις Ῥωμαίοις, τῆς ἐφέσεως συνειληφότας ἐπίκουρον ἤδη καὶ τὸ τοῦ βασιλέως ἐνδύσιμον, ἀφ' ὧν ὡς ἐξ ὀρημητρίου λοιπὸν ἀσφαλτοῦς ἔξιόντες καὶ τὴν ἐξῆς ἀεὶ ληίζονται τε καὶ ὑποποιοῦνται
20 Θράκην. ἤδη δὲ καὶ ὁ τοῦ Ὑρκανοῦ παῖς ὡς εἰς ἰδίαν ἀποι- 42
κίαν καὶ πατρίαν γῆν διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον, συνοικεῖν ἐκεῖ τοῖς ὀλίγῳ πρότερον ἐλληλυθόσιν ἔκρινε δεῖν ἐκείνοις βαρβάροις. τὰ δ' ἐξῆς ὡς ἦριστ' ἄδηλα τῶν συνετῶν οὐδέσιν, εἰ

rebus magis ad sese quam ad evangelia audienda trahunt aut omnes aut nonnullos eorum qui ibi congregati sunt. eodem modo ad regiam mensam plerumque cymbala adhibere et ludrica instrumenta et carmina quantumvis impia solent.

Hoc unum a me obites dictum sit. reliquum est ob aerumnas ac labores barbarorum copias ex Bithynia in Europam proficisci noluisse, nec Cantacuzeno regi quum ad se vocaret se applicaturas. quo ille coactus turmas mercede sibi collegit et cum mulieribus et liberis in Europam transportavit, quae ei visae sunt esse munimento et terribulo Palaeologo genero tanquam Gorgonis facies. Triballos Mysiosque in nonnullas Chersonesi urbes transportavit, si forte ex iis essent qui socii sui in bello esse vellent ut Romanos illos miseros in servitute retinerent mandato regis ac voluntate adiuti. unde tanquam ex munitissimo receptaculo egressi proximam Thraciae partem vastabant subiiciebantque. iam vero Hyrcani filius qui per Hellespontum profectus erat tanquam in coloniam et patriam terram habitare ibi cum barbaris qui paulo ante huc venerant se posse putabat. ea vero quae sequuntur ut prudenti cuique admodum cognita si volueris ta-

βούλοιο σύ, σιωπήσομαι· ἀποχοῆναι γὰρ οἶμαι καὶ τὴν τῶν σιωπωμένων συμβάλλειν ἐντεῦθεν ποιότητα λογικωτέραις εἰ-
 κασίαις τὴν γε συνετὸν ἀκροατὴν, εἰ καὶ φρικωδέστερα πέφυ-
 κεν ἴσως ὅποσα ὁ Κάλλιστος Καντακουζηνὸν κατατρέχων ἐς
 τὸ πᾶν τραχύτατον ἐξηρεύξατο. 5

Καὶ ὁ μὲν Ἀγαθάγγελος τοιαῦτα εἰπὼν καὶ ἀκούσας
 τὴν εἰωθυῖαν ἐπαλινδρόμει, λάθρα καὶ καθ' ἡσυχίαν οἴκαδε
 ἀπιών. καὶ ὁ χειμῶν ἐν τούτοις οὐπω μὲν τελέως ἔληγε
 δ' οὖν.

43 Ἄρτι δὲ τῆς ὥρας ἐφεστηκυίας ἐν ἧ ψυχῇ ζωτικαὶ 10
 πρὸς ἀναβίωσιν πάσης ἀνίσχουσι γῆς, χλόην ἐνδεδυμέναι παν-
 τοδαπὴν καὶ παντοδαποῦς περιηθισμένην τοῖς χρώμασι, Ματ-
 θαιῷ διάδημα περιτίθῃσιν αὐτοκρατορικὸν ὁ πατὴρ ἐν τῷ
 Βλαχερνῶν θείῳ τεμένει, Φιλοθέου τοῦ μετὰ Κάλλιστον νεω-
 στί πατριάρχου κατὰ τὸ πάλαι κεκρατηκὸς ἔθος τῆ χροῖα κα- 15
 θυπουργήσαντος. σκοπὸς δ' ἦν τῷ νέῳ τουτιῶν διαδήματι
 ὥστε τὸν υἱὸν συνάρχειν μὲν τῷ πατρὶ διὰ βίον, τελευτήσαν-
 τος δ' ἴσως αὐτοῦ διὰ γῆρας μόνον ἐκ διαδοχῆς τὸν υἱὸν
 αὐτοκρατορικῶς τὰ τῆς βασιλείας διέπειν σκῆπτρα. τοῦ γὰρ
 γαμβροῦ Παλαιολόγου πᾶσα παντάπασιν κατεψηφίστο λήθη, 20
 καὶ θύρα φιλικῆς ἑμονοίας τελέως ἐκέκλειστο.

44 Ἡμέραι μεταξὺ παρερρύησαν οὐ μάλα συχναί, καὶ Ματ-
 θαιὸς ὁ νέος οὐτοσί βασιλεὺς εἰς τὴν ἐγκλείουσαν ταύτην

cebo. nam ut certis rationibus conicius ea quae silentio praetermissa
 sunt qualia sint facile te assecuturum puto si quae dicta sunt probe
 audieris, etsi asperrima sunt forsitan quae Callistus in Cantacuzenum
 invectus acerbissime evomuit.

Agathangelus haec quum dixisset audissetque via qua solebat
 clam cum silentio domum rediit. hiems autem his rebus nondum plane
 absumta est.

Iam tempore illo quò vivae totius terrae animae unascuntur
 atque revirescunt, herbano indutae variam variisque distinctam colo-
 ribus, Matthaeo liberum imperium dedit pater eius in Blachernorum
 templo a Philotheo qui post Callistum nuper patriarcha factus erat
 ad antiquum morem adiutus. hoc novum regnum, eo nomine consti-
 tutus est ut filius regnaret una cum patre per eius vitam; mortuo au-
 tem eo ob senectutem hereditatis iure libere regni gubernacula tene-
 ret. nam Palaeologus gener totus in oblivionem relegatus erat et
 aditus ad amicitiam et concordiam plane praeclusus.

Dies interea praeterlapsi erant non valde multi quum Matthaeus

ἐμὴν ἀφικνεῖται οἰκίαν, τοῦ πατρὸς βασιλέως κελεύσαντος μέ-
 σον γενόμενον πείσαι βαδίζειν ἡμᾶς αὐθις εἰς τὰ βασίλεια
 καὶ δίδοναι μὲν τὰς εἰωθυίας τοῖς βασιλεῦσιν ἡμᾶς ὁμιλίας,
 ἀντιλαμβάνειν δ' ἐκεῖθεν συχνὰς καὶ ποικίλας αὐτὰς τῶν
 5 ἀντιδόσεων ἀμοιβάς. ἀλλ' ἐμοῦ τὴν παράκλησιν ταυτηνὴν μη-
 δαμῆ μηδ' ἐκ πρώτης προσηκασμένου φωνῆς, τὴν γλωτταν
 εὐθὺς ἐκεῖνος ἑτέρωσε μετερρῦθμιζε. καὶ "εἰ μὲν ἐφ' ἡμῖν"
 φησὶν "εἶναι λογιζῆ τοῦ βίου τὰ πράγματα, καὶ τῆ γε ἡμε-
 τέρα τὰς ἡνίας γνώμη παρέχεις τοῦ τοιῶσδε καὶ μὴ καὶ ἄλ-
 10 λως κινεῖσθαι ταυτί, σκοπεῖν σε χρεὼν μὴ καὶ σεαυτὸν, μεθ'
 ὧν ἑτέρων ἀδικεῖς, λανθάνῃς ὁμοίως αὐτὸς ἀδικῶν, καὶ τῆς
 σῆς πολλοὺς ὁμιλίας μετὰ τῆς συμφυοῦς ἀποστερωῶν ὡφε-
 λείας, καὶ σεαυτὸν αὐτὸς φανῆς ὁμοῦ ζημιῶν, δόξης θείας ἅμα
 καὶ ἀνθρωπίνης ἔκ γε τοῦ προφανοῦς ἀποστερωῶν ἐκοντί. τὰ 45
 15 τε γὰρ ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὸν ἐμὸν ὄρω πατέρα καὶ βασιλέα,
 σὺν γε μητρὶ μου τῆ βασιλίδι, πρὸς τοῦτο ὃ μεταξὺ συμ-
 πεπτωκέναι συμπέτωκε μετὰμελον σχόντας οὐ μάλα μικρὸν
 οὐδὲ πρὸς τὸ περιφρονούμενον ὑπορρέοντα. μέμνηται γὰρ
 σου σὺν θαύματι, καὶ διὰ στόματος οὐδαμῆ διαλείπουσιν
 20 ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ φέρειν ἑκάτεροι τὰ σὰ καὶ ἀνακαλεῖσθαι
 συχνά, καὶ μάλιστα νῦν ὅτε συχνοῖς περιαντλεῖσθαι συμβαί-
 νει βιαίσις πραγμάτων κύμασι καὶ σάλῳ τύχης αὐτούς· καὶ
 οἷος σὺ δεομένους, εἶπερ ποθ', ὁμιλητοὶ πρὸς παραμυθίαν,
 ζεφύρου φάναι τινὸς ἡδονῆς αὐτουργοῦ, καὶ χορηγεῖν παρε-

iuvenilis rex in hoc custodiae meae domicilium venit, et patris regis
 iussu intersedendo et persuadendo me adiit, ut rursus in regiam ve-
 nirem et recepta ea, qua antea consuessem cum rege esse, consuetu-
 dine, multorum inde et variorum officiorum vicissitudinem reciperem.
 equidem quum hortationem illam iam ab initio orationis aversarer,
 linguae lenitatem ille statim in alteram partem mutavit. atque: si pe-
 nes nos esse, inquit, vitae negotia putas et nostro arbitrio illa re-
 gendi potestatem concedis, circumspicere te oportet ne praeter alios
 te quoque ipse similiter invitus crucies, sed ut intelligas quomodo
 consuetudine tua cum utilitate coniuncta multos exspolies et ipse te
 punias, quum dei gloria atque hominum ex aperto te sponte orbes.
 nam uti cetera omitam, patri meo regi et matri reginae video ex
 illa re quae interea accidit dolorem esse haud levem atque ab neglecta
 alienum. recordantur enim tui cum admiratione quadam, nec desistunt
 unquam in ore habere negotia tua publice et privatim et multum
 animo volvere, et praesertim hoc tempore quo crebris et vehementis-
 simis rerum fluctibus et fortunae impetu circumfunduntur. huc simi-

σκενασμένους χαιρούση γνώμη χρήματα και δόξαν σὺν ὅσαις
 προσήκουσι δεξιώσεις τιμαῖς συνοικοῦσαι παντοδυναίς, και
 οἶαι σοὶ πρὸς βουλήσεως εἶεν ἄν. οὐ γὰρ ἀνεμέσητον μὴ ἐς
 τὸ δέον κεχρησθαι σε τῷ δέοντι. ἔξὸν γὰρ εὐδαιμονεῖν τε
 και χαίρειν, σὺ δ' ἐθελοντῆς ἀφαιεία και λύπη συντήκεις 5
 σαυτόν, και οὐδαμῆ γε ἐρρωσθαι δίδως πρὸς τὸ νῆφον αὐθις
 46 τὸν σὸν λογισμόν. εἰ δὲ τύχη και τὸ αὐτόματον ἄγει τὰ
 καθ' ἡμᾶς και τὴν ἡμῶν ἐξ ἀφανοῦς ἐπιτίθεται τυραν-
 νοῦσα θέλησιν, και ἄκοντες δρωμεν και πάσχομεν ὑπ'
 ἀνάγκης ὅποσα τῶν ἐκεῖνης ῥοθίων ὁ κλύδων ἐπάγει, σοὶ μὲν 10
 οὐκ ἐγκαλεῖν οὐδὲν ἔτι οὐδ' ὄρους κινεῖν ὑπεξευγμένους ἀνάγ-
 f.113 r. καις βουλήσομαι τοῦ λοιποῦ, ἀλλ' ὑπόπομαι και φυλάξομαι
 τὴν ἀδράστειαν, τούντεῦθεν ὡς εἰκὸς ἀφοσιούμενος τόλμημα.
 πυθέσθαι δ' οὖν ὅμως βούλομαι πρὸς τῆς σῆς σοφίας, ὃ
 βέλτιστε, τάκριβες. εἰ γὰρ τοῦτο κρατεῖν με πείσεις, οὐκ 15
 ἂν φθάνοις βαθεῖάν μοι χαριζόμενος ἡδονὴν, μακρὰς ἐν
 βραχεὶ τῆς ἐμῆς ἀποσφενδονῶν και ἀπορηραπίζων ψυχῆς ἀπο-
 ρίας, αἱ δὲ διὰ μακροῦ τὴν τῆς ἐμῆς διανοίας ἐστίαν σφο-
 δρῶς κατασχοῦσαι, νῦν μὲν ἐπ' ἄπειρον αὔξουσι τοὺς τῶν
 ἐμῶν φροντίδων τε και λογισμῶν ἀναριθμητοὺς ἀριθμούς, 20
 και τὰς γε δὴ συνθέσεις τε και ἀντιθέσεις σφῶν και διαθέ-
 σεῖς ἄλλοτ' ἄλλως παρεσκευλοῦσαι, νῦν δ' ἐπ' ἄπειρον τέμ-
 νουσί μοι και διαιροῦσι τὸ μέγεθος τῆς αὐθαιρέτου λύπης,

lem cupiunt familiarem, qui tanquam Zephyrus sibi animum permulceat
 et parati sunt ad locupletandas opes cum voluptate quadam et glo-
 riam omnibus qui decent amicitiae honoribus et qui ex voluntate tua
 fuerint ornandam. nec enim inultum dimittitur si iusto iustum non ad-
 hibueris. licet tibi in felicitate et voluptate versari, tu vero sponte
 calamitate et moerore te consumis. nec unquam ad sobrietatem venire
 patieris mentem tuam. sin vero fortuna et casus ferat res nostras et
 voluntatem nobis cum dominatu quodam imponit, ita ut inviti ad agen-
 dum et patiendum necessitate compellamur, nihil superest quod obi-
 cias. nec fines necessitudinibus munitos sum turbaturus in futurum, sed
 Nemesin suspiciam et venerabor, temeritate ut par est abiecta. velim
 tamen, vir optime, me plane doceat prudentia tua; etenim si hos
 praestare mihi persuaseris, me non praeveners hanc mihi magnam
 voluptatem praebendo, quum brevi tempore magnas dubitationes ex
 animo meo deturbaris et depuleris. quae quidem diu me vehementerque
 deprimebant, iam cogitationum et rationum multitudinem in immensum
 augent et compositiones et oppositiones et dispositiones earum alias
 aliter intrudunt, iam vero in immensum dilacerant ac dirumpunt tristitiae

ἦν αὐτὸς ἐμαντῶ κατηγγύησα, λαθῶν οὐκ οἶδ' ὅπως ἐμαντὸν
 καὶ τουτὶ τὸ τῆς βασιλείας ὑποδεξάμενος σχῆμα, πῶς μὲν ἐκὼν
 τοῖς πατρίοις ὑποταττόμενος πόθοις, πῶς δ' οὐ μάλα ἐκὼν
 διὰ γε τοὺς περιορρόντάς τε καὶ περιστοιχιζοντας τέως ἡμᾶς
 5 κομιδῆ κυκεῶνας πραγμάτων, ὡς εἴρηται. εἰσὶ γάρ, εἰσὶν 47
 ἔνιοι, μᾶλλον δ' οὐκ ἔνιοι, ὅτι μὴ πλὴν ἐνίων ἅπαντες Ῥω-
 μαίων δῆμοι, οἳ καὶ τοῦμῶ τὰς αἰτίας τῶν Ῥωμαϊκῶν συμ-
 φορῶν ἀναρτῶσι πατρί, ὅσαι χαλεπῶς ἀνερωρώγασαν νῦν. ἤδη
 δὲ καὶ εἰς δημόσιον ἐρρῶν θεάτρον ἢ κατηγορία, καὶ ἔθνη
 10 πάντα βαρβάρων καὶ γένη παντοῖα μεστὰς μὲν ἀγνιὰς μεστὰς
 δ' ἀγορὰς καὶ πλατείας τῆς φήμης ποιοῦσιν, ἐπιρρωννύντες
 αὐτὴν ἀεὶ καὶ πᾶσαν ἐπάγοντες λοιδορίαν, δικαίου πέρι καὶ
 ἀδίκου μηδὲν ἐξετάζειν εἰδότες, μηδ' εἰς νοῦν βαλλόμενοι ὡς
 ἐξὸν τῷ πατρί μου, δι' ἃς ἅπαντες ἴσασιν αἰτίας, Παλαιολό-
 15 γον αὐτὸν ἀνελεῖν ὁμοῦ τῇ μητρὶ, ὃ δὲ καὶ γαμβρὸν ἐπὶ τῇ
 ἐμῇ προσεῖληφεν ἀδελφῇ καὶ ἡμῶν προτετίμηκε τῶν υἱέων.
 νῦν δ' ἐπιβουλείοντα βλέποντες ἐκεῖνον καὶ πᾶσαν μηχανὴν
 κινοῦντα κατ' ἡμῶν, καὶ δέον μισεῖν, οἳ δ' ἐκείνῳ μὲν προσ-
 τίθενται πάση γλώσση τε καὶ γώμῃ, τὸν δ' ἐμὸν ἀκρίτως
 20 μισοῦσι πατέρα, ὅτ' ἀνάγκαστός ἐστις βοήθειαν προσκαλεῖ-
 ται βαρβάρους, ἀμυνόμενος διὰ γαμβροῦ γαμβρὸν ἀλλοφύλου
 μὲν ὁμόφυλον εὐγνώμονος δ' ἀγνώμονα, καὶ ἅμα ἐπεξιὼν
 κακονοίας καὶ ἀβουλίας τοῖς ὑπηκόοις. καὶ τῷδε τῷ τρόπῳ 48
 τὴν θεῖαν ἀναιροῦντες οὐκ ἴσασι πρόνοιαν, καὶ τὴν ἐπιπο-

magnitudinem, quam ipse mihi dedi eo quod nesciebam quomodo et
 me et hunc reipublicae statum ferrem. cur patris voluntati sponte
 obsecutus, cur non potius ob negotiorum turbas, quae me circumfundunt
 circumvehunturque. nonnullae enim, imo omnes Romanorum gentes ipsi
 patri meo casus calamitatum Romanorum attribuunt, quaecunque
 vehementer nunc invadunt. iam etiam in populi conspectum opinio
 illa permanavit, et omnes gentes barbarorum et variae nationes
 vias et fora et plateas fama implent, eamque adaugent ignominia
 quavis addita. non possunt de iusto aut iniusto aliquid iudicare, nec
 animo reputant licere patri meo ob causas quas sciunt omnes tollere
 Palaeologum simul cum matre, qui socerum praeter sororem meam
 abduxit et nobis anteposuit filiis. iam vero intelligunt illum insidias
 atque artificia nobis struere et in odio aequitatem habere; sunt autem
 illi dediti cum toto animo ac voluntate. patrem meum temere ode-
 runt, quod necessitate coactus ad auxilium vocavit barbaros, per
 generum alienigenam et honestum se defensurus ab genere indigena
 atque inhonesto, et quod ob nequitiam et malam voluntatem cives in-

ρευομένην τοῖς πράγμασιν ἀθετοῦντες ἀνάγκην τῆς τύχης.
 πάντων γὰρ ὡς εἰκὸς προεγνωσμένων θεῶν, καὶ πᾶσι πεπι-
 f. 113 v. στευμένον μήπω μηδενί τῷ τρόπῳ τὴν θεῖαν ἐξεῖναι διαψε-
 σθῆναι πρόνοιαν, ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ καὶ πᾶν τὰ τῇ θεῖᾳ
 προεγνωσμένον προνοία πεπράξασθαι κατὰ καὶ προέγνωσται. 5
 οἷς δ' οὐχ οὕτω δόξης ἔχειν συμβαίνει, οὐκ ἂν φθάνοιεν
 οὗτοι πάντες ἐπ' ἀβεβαίου καὶ πλανωμένης τιθέμενοι δόξης,
 ὡς ἔγωγε οἶμαι, τοὺς τῆς θείας θεμελίους προνοίας, ἐφ' ὅσα
 τὸν πάντα χρόνον προβαίνει τε καὶ προβήσεται τοῦ βεβαιώ-
 στοντος οὐκ ὄντος ἐρείσματος. οἷς γὰρ οὐκ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης 10
 βεβαίαν κεκτῆσθαι τὴν ἔκβασιν ὁποῖά ποτ' ἂν εἴη, ταῦτ'
 ἀόριστα ὄντα εἰκότως ἂν οὐδὲ προγινώσκεισθαι δυναθῆι ποιέ-
 καὶ πάντες εὐθὺς καὶ συλλήβδην εἰπεῖν διαβέβληνται λόγοι
 προφητῶν ἱερῶν, καὶ εἴτινες εἶεν ἐκ Δωδώνης ἅμα καὶ Δελ-
 φικοῦ τρίποδος τοῖς φιλοπενστοῦσιν ὁπωσποτὲ τῶν ἀποβησο- 15
 μένων πέρι προθεσπίζοντες, οὐδαμῇ τῆς ἀοριστίας ἐχοίσης
 49 ὄροις ἐπιστήμης ἐγκλείεσθαι. καὶ οὕτως ἐπ' αὐτοφώρῳ τὴν
 θεῖαν ἀλίσκονται διαβάλλοντες πρόνοιαν· καὶ τὸ ἄτοπον
 ὁπόσον καὶ οἶον, πολλοῦ μὲν τ' ἂν δεήσειε μὴ καὶ τῶν ἀφε-
 λεστέρων πᾶς τις, καὶ εἴ τις εἴη τῶν πάνν βαναύσων καὶ ἀγο- 20
 ραίων, σαφῶς ἐννοεῖν. τούτου δ' οὕτωςι πρὸς ἀτόπους ἐσχα-
 τιάς τε καὶ φάραγγας ἐωσμένον, πολλῇ ἂν εἴη ἑαθυμία μὴ
 ἀρρήκτοις νομιζεῖν ἀνάγκαις δεσμίους τὰς τῶν γινομένων τε

vasit. hoc vero modo divinam se providentiam tollere vesciunt. omnia
 enim a deo pendent, cui omnis fides habenda est neque ullo modo
 divina providentia potest falli. necessario consequitur, quidquid divina
 providentia cognitum est. quibus non tanta gloria contigit, eos facile
 omnes in debili et vaga gloria ponere divinae providentiae fundamenta
 non puto in iis rebus quae per omne tempus proveniunt provenientque
 sublato firmo fulcro. neque enim quae non possunt necessario evenire
 plane qualia postea erunt, haec quum infinita sint verisimiliter etiam ante
 cognosci unquam possunt. ita omnia sacrorum prophetarum dicta vana
 sunt aut si qui Dodonae aut ad Delphicum tripodem erant qui consu-
 lentibus futura praedicebant, quum infinitas scientiae finibus circum-
 scribi non possit. itaque in ipsa obtrectanda divina providentia de-
 prehendantur. et ineptum quantum et quale sit haud multum abest,
 quin imperitus quisque et rudis atque agrestis plane intelligat. qui
 quum ita ad inusitatos fines rupesque esset depulsus perfacili sane
 animo fuisset si non infragilibus putaret necessitatibus vincetos rerum
 praeteritarum futurarumque eventus procedere, et cuique homini in-
 finitis fortunis servire. quae quum ita sint, et id quod apud nos e

καὶ αἰεὶ γενησομένων ἐκβάσεις πορεύεσθαι τε καὶ ἀτεκμάρτοις ἀνθρώπῳ παντὶ δουλεύειν τύχαις. εἰ οὖν οὕτω ταῦτα καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐκ μέσου χωροῦν πρὸς ἀβύσσους κάτεισιν ἀνυπαρξίας πυθμένας, τίς μηχανὴ τὸν ἐμὸν ἐξαιρήσεται πατέρα μὴ δοῶν τὰ πρὸς τῆς ἀναγκαίας κεκλωσμένα τύχης, καὶ οὕτω μὲν ὠρισμένως προεγνωσμένα θεῶ, οὕτω δ' ὡς προεγνωσθαι συμπέτωκε γινόμενα τῇ προνοίᾳ, οὕτω δ' αὖ γινωσκόμενα καθάπερ ὠρισταί τε καὶ γίνεσθαι πέφυκε πρὸς τῆς ἄνω προνοίας, ταῦτόν δ' εἰπεῖν τῆς ἀναγκαίας ἀγόμενα τύχης. αὐτόματον 50

10 γὰρ καὶ τύχην τὴν θεῖαν καλεῖσθαι πρόνοιαν ἀκώλυτον ἤκη-
κόειν ὑπάρχειν μὴ μόνον τοῖς σοφωτέροις Ἑλλήνων παισίν,
ἀλλὰ καὶ τῶν ἡμετέρων ἐνίοις. δεόν οὖν ἐπαινεῖν ὅτι τῇ
θεῖᾳ προνοίᾳ καὶ ὁ ἐμὸς ἀγόμενος πατήρ, καὶ ἀφύκτω δου-
λεύων ἀνάγκῃ, βαρβάροις μὲν συγγενέσι δ' οὖν καὶ φίλοις
15 ἐπιτρέπει τὰς τῶν ἅπαξ ὑπὸ θεοῦ κατεψηφισμένων εἰς ὄλε-
θρον σφαγὰς καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰς παντοίας καὶ πολυτρό-
πους ἀπαγωγὰς, οἳ δὲ καὶ ἄχθονται καὶ προσονειδίζουσι καὶ f. 114 r.
μισοῦσι, καὶ τὴν μὲν αὐτοῦ δι' εὐχῆς τελοῦσι ποιοῦντες
ἀπαλλαγὴν, τὴν δὲ τοῦ γαμβροῦ Παλαιολόγου μάλα σφοδρῶς
20 ἐφίενται καὶ ἀνακαλοῦνται ἀρχὴν, καὶ τὰς αὐτοῦ καὶ αὐτοὶ
συνεργοῦντες οὐκ ἀπολείπουσιν, ὅσον τὸ ἐφικτόν, ἐπιβουλὰς
καθ' ἡμῶν, καὶ ταῦτα διηνεκῶς ἀδομένων ἐκ πάνυ πολλῶν
καὶ παλαιότερων τῶν χρόνων ἀκούοντες τῶν τε ἄλλων κα-
κῶν, καὶ ὡς πεπωμένον εἶη τῷ ἔθνει τουτῶι χειρωθῆναι
Ῥωμαίων ἅπασαν χώραν καὶ πόλιν, καὶ μέχρις αὐτῶν ἀγυιῶν

medio procedit ad profundam abeat inexistētia ultitudinem, quid expediet patrem meum, ut non faciat ea quae fortunae necessitate destinata sunt. ita a deo plane praecognita sunt, et qualia providentiae se ostendunt, talia fiunt, quemadmodum destinata sunt, et nascuntur, divina providentia sive fortunae necessitate ducta. casum enim et fortunam nominari audiavi divinam illam providentiam, nullo prohibente non solum apud Graecorum philosophos, verum etiam apud nostros. aequum igitur est assentiri divinae providentiae, et pater meus inevitabili necessitate ductus in barbaros cognatos atque amicos vertit, quas deus semel in eorum perniciem constituit, immolationes et praedationes variasque relegationes. illi vero gravantur et obtrectant et oderunt. precibus relegationem perpetrant, Palaeologi generi vehementer exoptant et ad se vocant imperium. nec insidias huic struere coniunctis cum illo viribus quantum licet desistunt. haec continuo cantari inde ab antiquis temporibus mala audierunt alia multa atque illud, huic populo a fortuna datum esse ut Romanorum totam terram

τε καὶ πλατειῶν καὶ στοᾶν εἰσδραμεῖν τῆς Βυζαντίων μεγίστης πόλεως.”

- 51** Ματθαῖον μὲν οὖν ἐκείνου τοιαῦτα συνείρειν ἐθέλοντος ἕτερα πλείω καὶ ἄλλα ἐπ’ ἄλλοις ὁμόστοιχα, διακόψας τοῦ λόγου τὸν δρόμον ἐγὼ τοιάδε φημί πρὸς αὐτόν. “σὺ δὲ βου-5
λόμενος τὴν θείαν συνιστᾶν πρόνοιαν, ὡς δοκεῖ σοι τὸ σχῆμα τοῦ λόγου, λέληθας ἀναιρῶν αὐτὴν καὶ τὰναντία δρῶν προφανῶς τῆς βουλήσεως, καὶ τὸν πατέρα τὸν σὸν ἀπαλλάττειν μακρῶν ἐπειγόμενος ἐγκλημάτων πεφώρασαι καὶ σαυτὸν ἀτόχρημα τοῖς τῶν αὐτοῦ συγκαταδύων ἐγκλημάτων ἴδασί τε 10
καὶ ῥοθίοις. μηδὲ γὰρ τὰς τῶν ὄντων τε καὶ γινομένων αἰτίας εἰδῶς, μηδὲ τρόπους αἰτιατῶν διαιρεῖν ἐπιστάμενος, μηδὲ τούτων ἕκαστα τῷ προσήκοντι διανέμειν κανόνι, οὓς ἂν ἐθέλης ἐκφεύγειν κρημνούς, τούτοις ἐκ τοῦ ῥάστου καὶ μὴ θέλων ἐμπίπτεις. οὐ γὰρ παρὰ τοῦτο τοῖς δρῶσι γίνεται τὰ 15
μοχθηρὰ τε καὶ ἀποτρόπαια, ὅτι πρὶν γενέσθαι προέγνωσται τῷ θεῷ, οὐδ’ αἰτία τῶν γινομένων κακῶν ἢ πρόγνωσις· ἀλλ’ ὅτι γενήσεσθαι ἤμελλε, διὰ τοῦτο προέγνωσται τῷ θεῷ. μᾶλλον δ’, εἰ τὰσφαλέστερα λέγειν χρεῶν ἐνταυθοῖ, ἔγνωσται θεῷ καὶ οὐδαμῇ προέγνωσται. ἐπ’ ἴσης γὰρ τοῖς ἐνεστώσι 20
θεὸς ὁρᾷ τὰ ἡμῶν μέλλοντα, ἐν τῷ τῆς ἰδίας ἀπλότητος ἰσταμένῳ μένων τὸν πάντα αἰῶνα, κἂν τῷ μηδαμῇ ποτὲ παρα-
52 λάττοντι ἐνεστώτι ἰστάμενος. καὶ ὁρῶν οὐ βία μεταρροθμίζει τινὶ ὃ τὴν ἀρχὴν τοῖς ἀνθρωπίνοις θελήμασιν ἔδωκεν

in ditionem suam reciperet et Byzantium magnam urbem usque ad ipsas vias, plateas, statuas ingrederetur.

Matthaeus alia eiusmodi quum plura addere vellet, equidem sublato orationis cursu haec locutus sum. divinam enim providentiam ubi condere voluisti ut sermonis tui ratio docet, tollere te ignorasti et contraria iis quae voluisti ex aperto facere. et patrem ubi magnis liberandum criminibus suscepisti, ipse eiusdem omnino demersus deprehensus es criminum fluctibus. etenim quum neque causas scias eorum quae sunt et fiunt neque rationes eorum quae causis effecta sunt discernere possis neque suo unumquodque ordini attribuere, quas voluisti effugere rupes, in eas facillime incidisti, neque enim propterea fiunt miseriae et calamitates, quod cognitae a deo ante sunt quam fiunt. nec malorum causa providentia est, sed quod futura sunt, idcirco a deo praecognita sunt. aut potius dicendum est cognita sunt a deo, sed nunquam praecognita. nam quae futura nobis sunt, ea sicut praesentia providentiae dei apparent, ut qui omne tempus in propria unitate permaneat et in praesentia semper immutabili consti-

αὐτεξούσιον. ὅμοιον γὰρ ἂν εἴη ὥσπερ ἂν εἴ τις βαδίζοντά
 τινα βλέπων ἐξαγγέλλοι τῇ γλώττῃ. τὸν μὲν λέγοντα ἀλη-
 θεύειν ἀνάγκη, οὐ μέντοι γε παρὰ τὸ ἀληθεύειν τὸν λέγοντα
 ὁ βαδίζων βαδίζει. ἀλλὰ τοῦμπαλιν διότι ὁ βαδίζων βαδί-
 5 ζειν βεβούληται, ἀληθεύειν ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τὸν λέ- f. 114 v.
 γοντα. καὶ δίδωσι μὲν τὴν αἰτίαν ὁ βαδίζων τοῦ γε τὸν
 λέγοντα ἀληθεύειν, τὴν δὲ τοῦ αἰτιατοῦ χώραν δευτέρος ἐπιὼν
 ὁ λόγος λαμβάνει. καὶ δοκεῖ μὲν κατὰ μετουσίαν τινὰ καὶ
 ὁ λόγος ὡς ἐπόμενον ἴνδαλμα τὴν τοῦ ἀληθεύειν ἔχειν ὅπως
 10 ποτ' ἀνάγκην, οὐκ ἔχει δ' οὖν. οὐδὲ γὰρ οὐδεμίαν ἀνάγκην
 οὐθ' ὁ τοῦ λέγοντος λόγος οὐθ' ὁ τοῦ βλέποντος ὀφθαλμὸς
 τῇ τοῦ βαδίζοντος ἐπήνεγκεν ἐλευθερίᾳ κατὰ τὴν τοῦ βαδί-
 ζειν ἀδέσποτον θέλησιν. καὶ εἰ δοκεῖ γυμναστέον αὐτῶν τὸν 53
 λόγον ἐφ' ἑτέρου τινὸς ὑποδείγματος τελεώτερον, κείσθω γὰρ
 15 τινα τῆμερον τρίπηχυν ξύλον φέρε εἰπεῖν εἰς ῥάβδου χρεῖαν
 ἐξ αὐτοσχεδίου θελήσεως οἴκοθεν ἀποξέειν μεταποιοῦντα, μη-
 δενὸς τῶν ἀπάντων μηδὲν ἐπιτάττοντος ἔξωθεν ὅσοι παριόντες
 ὄρωσιν. οὐκ ἂν οὖν οὐδ' αὐτός, οἶμαι, ἀμφισβητήσεως μὴ
 κατ' ἀθρόαν τοὺς παριόντας περίληψιν ὄρω μὲν καὶ γινώ-
 20 σκειν εὐθὺς ὀπόση καὶ οἶα μῆκος ἅμα καὶ πλάτος ἢ ῥάβδος,
 μηδεμίαν δ' ἐπάγειν ἀνάγκην τῇ πράξει τὴν θεάν. εἰ οὖν καὶ
 θεὸς ὡς ἐνεστῶτα πάντ' ἐπ' ἴσης ὄρω τὰ τε δὴ γινόμενα καὶ
 γενησόμενα, τί τις ἂν ἔχοι λέγειν ὡς ἢ τοῦ θεοῦ θεωρία καὶ
 γνώσις ἀνάγκην ἐπάγει τινὰ τοῖς ἐλεύθερον τελεῖσθαι καὶ

tutus sit. nec voluntatem quam hominibus dedit liberam finibus cir-
 cumscribit. perinde ac si quis ambulare aliquem videns referat, ve-
 rum dicere eum necesse est. nec tamen, quod verum ille narrat, ob
 eam causam hic ambulat, sed quod qui ambulat, ambulare ipse vult,
 necessario fit ut verum ille narret. et qui ambulat causam dat cur
 ille verum dicat. ita ut post causatum narratio locum obtineat. ob so-
 cietatem quandam narratio videtur quae tanquam imago sequitur veritatis
 omnino necessitatem habere. sed res non ita se habet. etenim nec
 narrantis narratio nec videntis visio ullam necessitatem adhibet am-
 bulantis voluntati et libertati. atque si videbitur rationem hanc ad
 alterum exemplum quoddam probabiliorem reddam. ponamus igitur
 aliquem lignum tribus cubitis longum ad baculi usum sponte domi
 secantem, nullo foris iubente ex omnibus qui domum praetereuntes
 eum cernunt. nec vero ipse ut opinor dubitabis quin ob hominum
 frequentiam praetereuntes statim cernant et intelligant qua sit longi-
 tudine et latitudine baculum. nullam autem visio operi necessitatem
 praebet. si igitur deus sicut praesentia cernit et quae sunt et quae

54 ἀδέσποτον πεφυκόσι τὸν τρόπον; ὡσπερ γὰρ οὐδὲ τῶν ἀνθρώπων οὐδεμία τις τῶν ἀπάντων, ὡς εἴρηται, ὅψις ἀνάγκην, οἷς ἂν ἐκ τοῦ παρήκοντος γινομένοις ὄρᾳ, μηδαμῆ ἐπάγει βιαίαν οὐδεμίαν, οὕτως οὐδ' ἢ τοῦ Θεοῦ εἴτε πρόγνωσιν λέγειν χρεῶν εἴτε γνώσιν, οἷς ὄρᾳ γινομένοις, οὐ βίαιον ἐπάγει οὐδέσιν οὐδέν, 5 οὐδ' ἀνάγκη δουλοῖ τὴν ἅπαξ ὑπ' αὐτοῦ δεδομένην ἐλευθερίαν τοῖς πράγμασιν. ἐπ' ἴσης γὰρ ὁ Θεὸς ὄρᾳ τὰ γινόμενά τε καὶ γενησόμενα, καὶ οὐδὲν μᾶλλον αὐτῷ παρὰ θάτερον θάτερον, ἐν τῇ ἀπλότῃ μένων ἐπ' ἴσης αὐτὸς τοῦ σφαιτέρου διηνεκῶς ἐνεσιῶτος· καὶ ὁμοίως αἰεὶ τὸ δεδομένον ἐκάστοις ἐνδίδωσιν 10 αὐτέξουσιν. διὸ καὶ οὐδὲν μᾶλλον, ὡς εἴρηται, φαίης ἂν τὸν Θεὸν προορᾷν τε καὶ προογινώσκειν ἢ ὄρᾷν καὶ γινώσκειν, τοῦ χρονικοῦ παρωχηκότος ἅμα καὶ μέλλοντος ἐνί γε τῷ τρόπῳ τελέως ἐντεῦθεν ἔξωθουμένου καὶ χώραν αὐτῷ προσήκουσαν οὐδεμίαν οὐδαμῆ ἐφευρίσκοντος. 15

55 Τί τοίνυν ἐς τὸ ἀθῶον αὐτὸς παρεξάγεις τὰ τοῦ πατρὸς ἐγκλήματα, σφαλερῶς διανοίας εὐφημῶν τινα τὴν ἀποστροφὴν ἀντιμηχανώμενος, καὶ λόγοις ἀπατηλοῖς πρὸς τὸ βουλούμενον σπεύδεις μετατιθέναι ὧν τὴν κόλασιν ἔργοις ἐκεῖνος
f. 115 r. ὑφέξει τῷ βλέποντι καὶ κρινούντι Θεῷ. φυγὰς γὰρ ἐθελοντῆς τοῦ 20 Θεοῦ γεγονώς, καὶ πόθῳ προσκαίρου τύχης καὶ δόξης τοῦ Θείου φωτὸς ἐκείνου ἀπερρωγώς, παρ' ὅσον ἐπίδοξον ὄνομα διὰ γῆς ἐσπούδακε σπεῖρειν, παρὰ τοσοῦτον ἄδοξον στάχυν

futura sunt omnia, quomodo dicat quisquam dei visionem et cognitionem ullam afferre necessitatem iis quae nata libero nec ullo dominatu obstricto ordine perficiuntur. ut enim hominum omnium nulla visio iis quae in praesenti fieri cernuntur, ita nec dei praecognitio sive cognitio iis quae fiunt ullam unquam vim affert nec necessitati libertatem semel datam subiicit. similiter enim deus ea, quae fiunt et quae futura sunt cernit, nullo discrimine interposito, quippe qui in simplicitate praesentiae suae continuo permaneat. ita etiam libertatem cuique datam nunquam non concedit. idcirco, ut dixi, nec providere et prognoscere deum, quam videre et cognoscere malueris dicere. quum praeteritis simul et futuris qui locus vindicetur nullus inveniatur.

Quid igitur a criminationibus patrem ad innocentiam revocas incerta sententia cum arte quadam in tuam rem versa et rationum fraude ad voluntatem studes mutare ea quibus poenam ille dabit deo qui cernit et diiudicat. etenim sponte profugus dei et fortunae faustae gloriaeque desiderio ductus, ab divino illo viro seiunctus, quam gloriosum nomen per terram serere studuit, tam ingloriosam messem perpetuo facit. consilio semper destitutus a

αἰεὶ θερίζει, δι' ἀβουλίαν αἰεὶ τοῦ βελτιόνος ἀπορραπιζόμενος·
 καὶ ἂν διώκειν εἴλετο νομίσας εἶναι χρηστά, πάντων ἐκπέπ-
 τωκεν ἄρδην, ὅφ' ἧς ἐλάτρευε διωκόμενος τύχης. καὶ
 ὅθεν εὐδαιμονέστατος πάντων ᾤήθη γίνεσθαι βασιλέων, ἐκεῖ-
 5 θεν ἢ ἀντίπαλος παραδῦσα ῥύμη τῆς τύχης αὐτοῦ γυμ-
 νὸν παντὶ τῷ τοῦ βίου θεάτρῳ καὶ κόσμῳ προδεικνύσει μὴ
 μόνον τοῦ μόνου θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἥσπερ ἐσπούδακε δόξης
 προσκαίρου τυχεῖν. ἐπ' οὐδεμιᾶς γὰρ βεβαίως ἐστήξει κρη- 56
 πίδος κληῖρος δόξης οὐδεὶς ὅς τε θεοῦ ἀποπεφοίτηκε καὶ ὄν
 10 τὸ τῆς τύχης ἐχορήγησεν ἄστατον. δυοῖν γὰρ ἐπομένων τῇ
 τῆς προσκαίρου τύχης εὐκληροῖα κακῶν, ἢ καὶ ἄμφω περι-
 χεῖται τοῖς ἀθλίοις ἐναλλάξ ὅπόσοι ταύτην ἀμφιέννυνται, ἢ
 δυοῖν θάτερον. ἢ γὰρ οἶδε τὸ τῆς τύχης ἄστατον, καὶ δε-
 διέναι τὴν αἰφνίδιον ἀνάγκη μεταβολὴν αἰεὶ, καὶ τῷ συνεχεῖ
 15 τοῦ δέους εὐδαιμονεῖν ἀσφαλῶς μηδαμῇ συγχωρεῖσθαι, καὶ
 παρούσης μὲν λυπεῖσθαι διὰ τὴν τῆς ἀποβολῆς ἐλπίδα, ῥυεί-
 σης δ' αὖ λυπεῖσθαι διὰ τὴν ἐναπομένουσαν μνήμην καὶ τὴν
 γε δὴ τῆς ἀναλήψεως ἀπόγνωσιν· ἢ οὐκ οἶδε, καὶ μὴ εἰδῶς
 οὐδ' εὐδαίμων. παρούσα μὲν γὰρ ἡδονὴν οὐκ ἔχει τουτωῖ
 20 κεκτημένῳ· καὶ πῶς ἂν εἴη εὐδαίμων τὴν αἴσθησιν οὐκ ἔχων
 ὧν κεκτηθῆσθαι δοκεῖ; ἂν δ' ὅπῃ καὶ τὸ τῆς φύσεως ἴδιον 57
 ἐπενέγκῃ, λέγω δὴ τὴν μεταβολὴν ἑαυτῆς, τῷ τῆς αἰφνιδίου
 ἐκπλήξεως ὑπερβάλλοντι συναεῖλεν ἐνίοτε καὶ τὸ ζῆν. καὶ
 προλέλοιπε μὲν αὐτὸν εὐθύς ὃ προλιπεῖν μὲν οὐκ ἦν αὐτῷ

felicitate reiicitur. atque quae persequebatur tanquam optima ar-
 bitratus, ex iis omnibus plane deiectus est a fortuna cui servie-
 bat ductus. ubi omnium regum felicissimum se esse putabat, ibi-
 dem fortuna in alteram partem inclinata universo vitae spectaculo
 et terrarum orbi illum ostendit destitutum non modo a deo uno, ve-
 rum etiam ab ipsa qua frui voluit fortuna. non enim firmo stabit fun-
 damento gloria ulla quae a deo separata, a mutabili fortuna constituta
 est. duorum enim malorum quae faustae fortunae sortem sequuntur,
 aut ambo perfunduntur aerumnis quae illam circumdant, aut certe alter-
 utrum. aut enim metuere fortunam cognita eius inconstantia necesse
 est et in perpetuum se dare timori, ne in segura felicitate versetur,
 denique quum illa adest, angi necesse est ob iacturae metum, dilapsa
 autem rursus angi ob memoriam eius et recreationem desperatam. sin
 vero eam nescit, beatus esse non potest. nam quae adest volupta-
 tem possessori affert, quomodo autem felix esse poterit, qui sensi-
 bus id non percipit, quod possidere videtur. sin vero postea naturae
 proprium feret, mutationem suam dico, repentino perturbationis impetu

βουλομένῳ, καταλέλειπται δ' αὐτὸς οὐθ' ὡς καταλελειῖσθαι
 νεόμικεν οὐθ' ὡς βιοῦν προήρηται. τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν
 χρονικῶν πραγμάτων ἐγκύκλια παίγνια καὶ οἱ τῆς τύχης γέ-
 λωτες, σκιά μὴ κρατεῖσθαι πεφυκῦτα, καὶ ἀνούσιον ὄνομα
 ταῖς τῶν μικρολόγων καὶ μικροψύχων ἐπιπλανώμενον φαντα- 5
 σιαῖς. διὸ καὶ ῥᾶστα μυρίοις ἀναμοχλεύεται κύβοις μετα-
 βολῶν ἀτεκμάρτων. καὶ ὁ σφόδρα θέλων αὐτῇ παραμένειν
 τοῦ μένειν ἀσφαλῆς ἀποσφενδονᾶται ῥαδίως. ὁ δὲ ταύτης
 μὲν ἐφελοντῆς ἐκχωρῶν, θεῶ δὲ τῶ τῶν καλῶν ὡς ἀληθῶς
 χορηγῶ προσέχων τὸν νοῦν, εὐσταλῆς τὴν τοῦ βίου παρα- 10
 τρέχων θάλασσαν ἔφεδρον ἐπίβουλον οὐδὲ ληστὴν φοβήσεται
 πάντων οὐδένα ποτέ.

58
 f. 115 v. Καὶ ἵνα σε ἐς τὸ πρότερον ἵχνος ἐκείνου τοῦ ὑποδείγ-
 ματος αὐθις ἀναγαγὼν κατακλείσω τὸν λόγον, δεδειχῶς ὡς
 ἄνθρωποι τῶν ἀνθρωπίνων αἰτίοι γίνονται συμφορῶν καὶ οὐχ 15
 ὁ θεὸς οὐδ' ἡ αὐτοῦ πρόγνωσις, οὐδ' ἀνάγκη τις τυραννεῖ
 τοῦ βίου τοὺς οἴακας, ἀλλ' ἐκούσιον θέλημα τοὺς κακοὺς εἰς
 κακὰ παραπέμπει, προσέχειν τοῖς λεγομένοις χρεῶν. καθά-
 περ γάρ, εἴ τις μοχθηροτέρα μετὰ τοῦ πλείονος χρῶτο διαίτη
 καὶ ἀπάδουσαν τῶ γαστρὶ συμφοροίη τροφήν, ἀνάγκη νοσεῖν 20
 καὶ διαφόρους καὶ ἄλλας ἐπ' ἄλλαις ἀλγηδόνας διηνεκῶς ὑπο-
 μένειν, καὶ τὸ αἴτιον πλὴν τῆς τοῦ πάσχοντος γνώμης καὶ
 προαιρέσεως οὔτε τῇ τροφῇ προστριψείεν ἂν τις δικαίως οὔτ'

interdum ipsam vitam tollit. et illud eum reliquit, quod relinquere sane
 nolebat. relictus ipse est neque ut relinqui se putaverat neque ut
 videre consueverat. haec enim quae in tempore ab eo facta sunt lu-
 dibriorum vicissitudines sunt et fortunae risus, umbra quae non com-
 prehendi potest et inane nomen quod in tardorum hominum cogita-
 tione versatur. quamobrem facillime infinitis mutationibus tanquam
 tesserarum millibus eruitur. et qui in felicitate permanere vehementer
 voluit, e securitate eius facile eiicitur. qui vero sponte eam relinquit,
 ad deum honorum sane ducem animo converso, incolumis vitae aestum
 superabit neque insidias nec latrocinia omnium hominum timebit.

Atque ut te ad illius exempli vestigium reducam finemque ora-
 tionis imponam, postquam ostendi homines suorum casuum esse aucto-
 res et non deum neque eius providentiam nec necessitatem quandam
 in vita dominari, sed liberum arbitrium malos in mala proiicere, ad
 ea quae dicta sunt mentem attendere oportet. quemadmodum enim
 si quis malo victu utatur plerumque et ventri iniquo suo, aegrotare
 eum et multos dolores pati necesse est. causam vero huius rei, nisi
 aegroti sentiendi vivendique rationi, nec victui iure tribuerit quisquam

ἀνθρώπων οὐδενί, οὐ μέντ' ἂν οὐδὲ ταῖς τῶν ὀρώντων προο-
 ρήσεσι καὶ προγνώσεσιν, εἴ τινες εἶεν ἰατροὶ καλῶς ἐκ τῆς
 ἀκαιροῦ τροφῆς ἐκείνης στοχαζόμενοι καὶ προαναφωνοῦντες
 τῷ μὲν τὴν ἀκόλουθον νόσον τῷ δὲ τὸν ἐπόμενον θάνατον,
 5 καὶ ἀνάγκην οὐδεμίαν ἐπήνεγκεν οὔτε τοῖς νοσήμασιν ἐκείνοις
 οὔτε τῷ θανάτῳ πρόορησις καὶ πρόγνωσις τοῦ συνετώσ ὀρών-
 τος ἰατροῦ, οὕτως οὐδ' ἢ τοῦ θεοῦ πρόγνωσις ἀνάγκη συνω-
 θεῖ τοὺς ἁμαρτάνοντας εἰς τὸ ἁμαρτάνειν, οὐδ' ἁμαρτάνον-
 τας αὖ παντοίοις ἐκ παντοίων καὶ ποικίλοις ἐκ ποικίλων
 10 δεινοῖς περιπίπτειν ἀμοιβαδὸν καὶ οἶον πρὸς πάνν δυσδιεξό-
 δευτον ἐκπονεῖσθαι λαβύρινθον τῶν τε ἐνταῦθα πραγμάτων
 καὶ τῶν διὰ τὰς ἐκεῖθεν ἡτοιμασμένας κολάσεις πληττομένων
 αἰεὶ λογισμῶν. ἀνάγκη μὲν γὰρ τὰ ἐσόμενα προγινώσκεισθαι 59
 τῷ τὰ πάνθ' ὡς ἐνεσιῶτα βλέποντι θεῷ, οὐκ ἀνάγκη δ' αἰτίαν
 15 ἡγεῖσθαι κακῶν τὴν αὐτοῦ πρόγνωσιν. καὶ εἴ τι δ' ἐν τοῖς
 τῶν ἀλόγων ζώων σπλάγχνοις ἰχνηλατοῦσι παῖδες Χαλδαιῶν,
 ἐπεὶ καὶ περὶ τοιούτων εἰρήκεις, καὶ εἴ τις δ' αὖ ἐκ Δελφι-
 κοῦ τρίποδος ὀρμώμενος λόγος πρὸς μελλόντων ἔρωται πρό-
 γνωσιν, στοχαστικαὶ καὶ ταῦτα δαιμόνων εἰσὶ προορήσεις,
 20 ἀθροίζοντων τὸ μέλλον ἐκ γε τῆς τῶν ἐρωτῶντων διαίτης
 καὶ τῆς τοῦ βίου αἰρέσεως. καὶ οὔτ' ἀνάγκην εὐθύς ἐπά-
 γουσι καὶ τοῖς πράγμασιν αἰ στοχαστικαὶ προορήσεις αὐταί,
 οὔτε τὸ προσαγωγότερον τῆς τῶν δαιμόνων ἀπάτης μεταρρι-

nec ulli homini. neque etiam praesagitionibus et praecognitionibus
 si medici adsunt qui ex nocenti illo coniciunt huic morbum affutu-
 rum, illi vero mortem, ullam tamen necessitatem affert nec morbo nec
 mortī prudentissimi medici praesagitio et praecognitio. ita neque dei
 praecognitio necessitate trahit peccantes ad peccandum nec peccantes
 ex miseriis in miserias proicit. ut per difficilem labyrinthum perva-
 gentur et ob poenas quas sibi ibidem parant sollicitudinibus in per-
 petuum irretiantur. providere deum ea quae futura sunt utpote qui
 universa tanquam praesentia cernat necesse est. causam vero malorum
 inducere eius providentiam necesse non est. et si quid ex bestiarum
 visceribus praesagiebant Chaldaei, quoniam de his quoque locutus es,
 et si quod a Pythia datum oraculum ad cognoscenda futura spectavit,
 coniecturales hae sunt praesagitione, daemonum qui futurum ex con-
 sulentium conditione et vitae ratione colligunt. nec ullam rebus ne-
 cessitatem ipsae praesagitiones illae coniecturales afferunt. nec dae-
 mones illecebris fraudis possunt ad peccatorum perniciem trahere
 animam eam, quae in timore dei et sanitate integerrima firmiter
 constituta est. et quemadmodum homines non indigerent medicina, si
 non aegrotarent, ita nec vaticinatione opus esset si non in fortunarum

πίζειν δύναται πρὸς τὰ τῶν ἁμαριῶν ἄρρωσθήματα στερω-
 ρῶς ἡδρασμένην ψυχὴν ἐν τῷ θείῳ φόβῳ καὶ τῷ τῆς ὑγιείας
 ταύτης μάλα ἀκραιφνεῖ. καὶ ὡσπερ οὐκ ἂν ἔδει τοῖς ἀνθρώ-
 ποις ἰατρικῆς, εἰ μὴ ἐνόσουν, οὕτως οὐδὲ μαντικῆς, εἰ μὴ ταῖς
 σφαλλομέναις ἐγκυβιστῶντες τύχαις ἡμάρτανον, καὶ δεδιότες 5
 ἐντεῦθεν τὸ μέλλον ἐρωτῶν ἠναγκάζοντο τοὺς τὴν στοχαστι-
 κὴν διὰ μακρῶν ἀκριβώσαντας τῶν αἰῶνων δαίμονας, ἀνθρώ-
 πων μὲν μᾶλλον, ἀπάντων δ' εὐστόχους οὐ μάλα μᾶλλον.

f. 116 r. ἴδοις γὰρ ἂν κἀκείνους τὸ πλεῖστον ὡς ἐν μεταίχμιῳ ῥιπτοῦν-
 τας τὸ μάντευμα. τά τε γὰρ ἄλλα καὶ τὸν Ἄλυν, φησί, δια- 10
 βὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσεις, οὐθ' ὅποιαν ἀποσαφῶν ἀμ-
 φοῦν, οὐθ' ὅτι τῷ ἐρωτῶντι βέβαιον ἢ διάβασις, ἀλλ' εἰ δια-
 βὰς τύχοι. καὶ μυρία τοιαῦτα τοῖς γε σχολάζειν οὐ μάλα
 ὀκνοῦσιν εὐρίκοιτο ἂν.

60 Καὶ μή μοι λέγε προγόνων ἁμαρτίας δι' ἃς τῶν κακῶν 15
 ἐκεῖθεν ἠργμένων ἥκιστα δύνασθαι τὸν εἰρμῶν ἀναλίειν
 ἐκεῖνον τοὺς ἀπογόνους, καὶ τὴν ἐκείνου τοῦ θεύματος ἀνα-
 στελλεῖν φορὰν τε καὶ δυναστεύουσαν αὐτοκρατορίαν. ἄπαγε·
 σκῆψις ταῦτα σαθρά. οὐ γὰρ ἄδικος ὁ θεός, ἵνα τὴν ἐτέ-
 ρων ἐκτισιν ἐτέρωσε παραπέμψη καὶ ἄλλων ἄλλοις παρέχη 20
 κολάσεις ἀπλῶς. ἀλλ' ὅμοιον ἂν εἶη ὡσπερ ἂν εἴ τις φλόγα
 πυρὸς κατασβέσαι πειρώμενος τάναντία τοῖς ἔργοις ποιοίη,
 αὐτός τε ἀντ' ἄλλων σβεστηρίων ἀπάντων φακέλλους φρυγά-
 νων ἐπιτιθεῖς καὶ ἀμφορέας ἐλαίου προσεπιφέρων κατὰ τὸ
 δαψιλέστερον, καὶ σφόδρα ἄλλους κατόπιν ἰόντας κινοίη τὰ 25

fallacias se proicientes peccarent. sed timore ducti futurum quaere-
 bant ex daemonibus qui per multas aetates vaticinandi artem exer-
 cuerant hominibus quidem omnibus illi nec tamen multum prudentio-
 res. vides enim illos plerumque in discrimine ponere oraculum. ce-
 teris omissis, Pythia Halyn inquit, si traieceris, magnum regnum de-
 lebis. nec vero utrum regnum nec num fausta esset traiectio quae-
 renti ullo verbo explicavit, nisi si forte traieceris.

Huiusmodi exempla qui quaerere non aegre ferent permulta
 invenient. noli porro dicere malorum per patrum peccata prolatorum
 vinculo se liberare liberos minime posse nec pestis illius perniciem
 ac dominatum tollere. valeat haec fictilis indagatio; nec enim iniu-
 stus deus est ut alterius alteri poenam adiungat. quod perinde est ac
 si quis flammam oppressurus omissis ceteris omnibus iis quae ad ex-
 stinguendum adhiberi solent sarmentorum fasciculos imponat et olei
 amphoras large infundat et vel ceteros qui eum sequuntur ut idem
 faciant incitet; statim in aerem flamma ascendet et citius terram cir-
 cumcurret fumo in aetherem emisso. necesse est non ex uno domi-

ὅμοια δρᾶν, καὶ αἰεὶ τοὺς ἐξῆς· ταχὺ μὲντ' ἂν εἰς ἀέρα βα-
 θὺν ἢ τῆς φλογὸς ἀναρριπισθεῖη κορυφή, ταχύτερον δ' αὖ
 τὴν κύκλω γῆν περιδράμοι αἰθερίου τέως συνεφαπτομένου
 πνεύματος· οὐ γὰρ ἀνάγκη πῦρ ἐκ μιᾶς τινὸς ἀναστέλλειν
 5 οἰκίας, ἀλλ' ἀνάγκη πόλιν ὅλην αὐταῖς οἰκίαις καὶ στοαῖς ἐμ-
 πιπρᾶν ἐκ τοῦ ῥάστου μετὰ τῶν συνοικούντων. οὕτω δὴ καὶ
 τοῖς ὀψιγόνοις, εἰ μῆτε τὰ πατέρων ἐγκλήματα διορθοῦσθαι
 πειρῶντο, ἀλλὰ καὶ προσεπαντλεῖν ἀναγκάζοιεν ἄλλοθεν ἄλ-
 λους ἄλλα κατοπιν ἁμαρτήμασιν ἁμαρτήματα παλαιοῖς νέα
 10 καὶ μακροῖς μέτροις μείζω τε καὶ βαρύτερα, νοσεῖν ἀνάγκη,
 καὶ κατὰ τὸ ἀνάλογον τοῖς ἐσχάτοις δεινοῖς αἰεὶ περιπίπτειν,
 καὶ μηδ' ἀναπνεῖν ἐλευθέριον δύνασθαι, ἀλλ' εἰκέναι πως
 ἐκείνοις οἱ περιπνευμονία καὶ ὑδέρῳ συνισχημένοι βαθεῖ βίου
 ὄλους ἐνὸς θανάτου ῥαδίως ἀλλάσσονται ἂν.

15 Τί τοίνυν καὶ σὺ μετὰ τοῦ πατρὸς τοὺς τῶν οἰκείων **61**
 ἁμαρτημάτων Ὀλύμπους καὶ Παρνασοὺς παρατρέχοντες, πᾶ-
 σιν ὀφθαλμοῖς ἐς τοὺς προγονικοὺς ὀρόβους ἐμβλέπετε, καὶ
 οὐκ ἀπάγειν οὐδ' ἐπὶ βραχὺ τὸν νοῦν ἐκεῖθεν βεβούλησθε,
 οὐδ' ἐπιστρέφειν ὀψὲ καὶ πρὸς ἑαυτούς. ἀρίθμει γάρ, εἰ
 20 βούλει, μικρὸν τῶν τῆς οἴσεως ὑπανεῖς ὀφρῶν, τὰ νέα f. 116 v.
 ταυτὶ καὶ ὑμέτερα, καὶ παρατίθει τοῖς τῶν προγόνων πα-
 λαιοτέροις ἅπασι· καὶ ὄψει τοσοῦτο βαρύτερα καὶ πολυει-
 δέστερα τὰ ὑμέτερα ὅσον ἢ στείρα καὶ παράλιος ψάμμος
 ἅπασα πρὸς ἐν ἀθροισθεῖσα βάρος μικροῦ τινὸς ὑπερέχει
 25 δίσκον, ὁποίοις πάλαι καὶ οἱ ἐν Ὀλυμπίοις ἐχρῶντο δισκεύ-
 οντες τε καὶ τὸ παγκράτιον ἐξασκούμενοι.

cilio flammam esurgere, sed totam urbem cum omnibus domiciliis et civibus facillime comburi. ita et liberos si non patrum criminationes diluere student, sed peccata aliis alia, veteribus nova, modicis et levibus maiora etiam et graviora addunt, aegrotare necesse est, ita ut in extremas semper miserias incidant nec libere respirare possint, sed similes videantur eorum, qui pulmonum inflammatione et aquae intercutis morbo implicati cum longa vita mortem brevem facile commutare velint.

Quid igitur ipse tu et pater tuus innumeris domesticis illis maleficiis praetermissis omni oculorum obtutu patrum facinora inspicitis nec inde avertere animum ne tantulum quidem vultis et tandem ad vos ipsos convertere? enumera enim si voles deminuta aliquantulum animi insolentia nova haec vestra cum peccatis veteribus illis omnibus comparata et videbis tanto graviora et crebriora vestra, quanto carina et arena marina in unum congregata exsuperat exiguum discum, quo olim usi sunt qui Olympia certamina exercebant.

- 62** Εἰ δ' αἰσχρὸν τὸ τὰ αἰσχρὰ διανοεῖσθαι, αἰσχρότερον πάντως δήπου πολλῶν τὸ τὰ αἰσχίστα καὶ δύνασθαι καὶ δρᾶν καὶ ἅμα πρὸς δημοσίους ἐκλαλεῖν ἀκούς. εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως, ποῦ λοιπὸν οὐκ ἂν ἀναιδείας ἐλαύνοι, ἐφ' οἷς ἐγκαλύπτονται καὶ τῶν βαναύσων οἱ δυστυχέστεροι, τοῦτοις τὸν σὸν ἐγκαλ-5
λωπίζεσθαι πατέρα, καὶ γυμνῆ βοᾶν τῇ κεφαλῇ Βυζαντίοις ὡς διὰ τὴν ὑμῶν ἀπέχθειαν, τῷ γαμβρῷ προστιθεμένων Πα-
λαιολόγῳ καθ' ἅπασαν γνώμην, πάσης μὲν ἀποκέκλεισθε νῦν
μὴ μόνον προόδου καὶ τῆς τῶν ὑμετέρων κομιδῆς ἀσταχῶν
ἀλλὰ καὶ πάσης χρηστῆς προσδοκίας ἐξῆς, ὅψεσθι δ' οὖν ἐν 10
βραχεὶ καὶ τὸ μέγα καὶ περιβόητον ἄστν Βυζάντιον τουτοῖ
προδεδομένον ὁμοίως ὑπ' ἐμοῦ τῷ τῶν βαρβάρων ἀρχηγῷ πρὸς
βασιλείον οἴκησιν, Ὑρκανῷ τῷ γαμβρῷ σὺν ἅπασι τοῖς ὑπ' αὐτῷ
βαρβάροις. ὅθεν γυναικῶν μὲν καὶ παιδῶν ἀλλοτριώσεσθε τὴν
ταχίστην, καὶ ἅμα χρημάτων καὶ οἰκιῶν, ὑμεῖς δὲ μαστιγῖαι καὶ 15
63 ἐν Καρὸς δουλεύετε μοῖρα. τοῦτ' ἐκεῖνο ὃ καὶ τῷ Λαέρτου πά-
λαι Ὀδυσσεὶ ναυαγήσαντι ἐκπεπηδηκῶς ἐπηγγέλλετο Κύκλωψ
ἐκεῖνος ὁ τοῦ Ὀμήρου, πύματον δηλαδὴ φυλάξειν ἑαυτῷ τράπε-
ζαν αὐτὸν μετὰ γε δὴ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἐδωδὴν, οὐς
θηριῶδες καὶ ὠμοβόρον τηνικαῦτα ὄρωντος αὐτοῦ πεποιήται 20
δεῖπνον. τί τῆς ἐπαγγελίας ταύτης ἀθλιώτερον ἢ θηριωδέστε-
ρον; εἰ οὖν αἰσχιστον τὸν ἐν ἐξουσίᾳ τὰ αἰσχίστα δρᾶν, ἤπου
μανίας οὐ μάλα ἐλείθερον λύκοις τὸ ἐμπιστευθὲν προτιθέσθαι
ποιμνιον εἰς βορὰν ἐκοντὶ τὸν ποιμένα. δεόν γὰρ ὑπερμα-

Ac si turpe est turpia cogitare, multo sane turpius est turpissima et posse et facere et simul ante omnium oculos proferre. quae quum ita sint, nonne insolentia ductus pater tuus, in quibus infimorum hominum abiectissimi erubescant, iis ipsis gloriabitur? ob odium nostrum qui simus Palaeologo genero toto animo dediti exclusos vos esse omni fructu et vestrorum agrorum cultu, sed etiam omni spe bona. videbitis igitur brevi magnam hanc atque illustrem urbem Byzantium traditam a me Hyrcano genero ac barbaris qui sub eius potestate degunt. deinde a mulieribus ac liberis celerrime relegabimini atque ab opibus et aedificiis, vos autem in abiectissima servitudine servietis. hoc illud est quod Laertiadae olim Ulyssi navibus advecto accedens dixit Cyclops ille Homericus se eum tanquam ad ultimas mensas servaturum donec viros illos edisset, quibus bestiarum more ante illius ipsos oculos mensam sibi extruxit. quid huc narratione miserius et immanius? quod quum turpissimum sit posse turpissima facere, ab insania sane non alienum est, si pastor gregem sibi commissum lupis ad devorandum tradat. oportet dimicare et omnibus viis

χεῖν καὶ πᾶσι τρόποις τὴν τοῦ ποιμνίου ζητεῖν εὐζωίαν, ὃ
 δ' εἰς κακοδαιμονίας ἀνυπερβλήτου μετεσκεύασε πρόφασιν
 τὴν ποιμαντικὴν δεσποτείαν, καὶ οὐδ' αἰδεῖται τὰς τῆς ἀδί-
 5 βολῆν ἑαυτοῦ τὰς Ῥωμαίων ἡγούμενος συμφορὰς δημοσιεύει
 καὶ ἐγκαυχᾶται. ὅμως καθάπερ οὐδὲν καινὸν οὐδ' ἀνοίκειον **64**
 ἀνδροφόνῳ μυρίους ἀνόμως ἀνθρώπους πεφονευκῶτι καὶ πορ-
 νείας ἀλῶναι, οὕτως οὐδὲν οὐδὲ τούτῳ καινὸν, καθάπαξ τοῦ
 πεποιηκῶτος ἀπερρωγῶτι θεοῦ καὶ τὴν πάτριον ἔξομοσαμένῳ f. 117 r.
 10 εὐσέβειαν καὶ τοῖς θείοις ἐμπεπαρωγηκῶτι κανόσι καὶ νόμοις
 καὶ πᾶσιν ἱεροῖς ἀδεῶς ἐνυβρίσαντι μυστηρίοις, καὶ ἐν ἀλη-
 τηρίων μοῖρα γῆς καὶ θαλάττης ἀπανταχῆ τοὺς εὐσεβεῖα
 συντεθραμμένους διασπείραντι, καὶ παντοίοις τοὺς λειπομέ-
 15 νους δεσμωτηρίοις ἐμβεβληκῶτι, καὶ τοῖς τοιούτοις ἐγκαλλω-
 πίζεσθαι ἀδικήμασι, δίκην σειρᾶς ἐξημμένοις ἐκεῖθεν, καὶ τῷ
 τῆς ὁμοιότητος ῥιπισμῷ πρὸς τὴν τῆς πρώτης κακίας ῥίζαν
 ἀναπέμπουσι τὸ συγγενές. σὺ δέ μοι λέγε πρὸς ταῦτα τύχην
 αἰτίαν καὶ πεπωμένην ἀνάγκη τὰ δρώμενα δρώσαν. πῶς καὶ **65**
 πόθεν, ἄνθρωπε; ὅμοιον γὰρ ἂν εἴη ὥσπερ ἂν εἴ τις μέσου
 20 χειμῶνος γυμνὸς ἐν ὑπαίθροις περιουστῶν αἰτίαν τοῦ ῥίγους
 εἰτίθει, ἥκιστα μὲν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην καὶ θέλησιν, τὴν δ'
 ἀνάγκην τῆς πεπωμένης. ἧ γὰρ οὐχ ἧ ἐκάστου παντάπασιν
 αὐτοδέσποτος θέλησις ἐκάστῳ γίνεται Κλωθὴ καὶ πεπωμένη,
 σύστοιχον τῇ ῥίζῃ φύουσα τὸ γεώργιον; ἔπειτά με τῶν οὕτω

salutum gregis quaerere. ille vero pastorale imperium ad perniciem
 immensam adhibet nec veretur ne impiae animae nefandos foetus edat.
 sed Romanorum fortunis infinitae felicitati suae vindicandis gloriatur
 atque exultat. quamquam ut nihil novum atque inauditum ei qui
 milia hominum iniusta caede stravit, etiam libidine teneri, ita neque
 huic quidquam novum est ut qui semel a deo creatore seunctus pie-
 tate se abdicaverit, reiectis divinis legibus atque institutis et omnibus
 sacris mysteriis insolenter contemtis et qui in scelestorum miseriam
 terra marique eos qui cum pietate adoleverant disperserit et multis
 eos qui relictis erant vinculis obstrinxerit, vel gloriari eiusmodi male-
 ficis quae ad instar funis vi aequalitatis ad primae pravitatis fontem
 ingenium eius deducunt. tu vero dic mihi num sit fortuna et fatum
 necessario causa ea quae fiunt efficiens? quomodo tandem, amice?
 simile est ac si quis media hieme nudus sub coelo ambulans causam
 frigoris non suae rationi ac voluntati, sed fati, necessitati tribuat.
 profecto enim non cuiusque libera voluntas cuique Clotho fit et sors
 tanquam ex uno eodemque fonte profecta. denique rerum ad eo dis-

πλάνης ἐχόντων ὁμιλητὴν ἀξιοῖς νῦν προσεληλυθότα γενέσθαι, ὅτε καὶ μυριοπλάσιον δι' εὐχῆς καθεστήκοι μοι μᾶλλον τῆς νῦν ἐχούσης τὴν ἐμοῦ καὶ ὑμῶν μεταξὺ τοπικὴν διάστασιν γίνεσθαι. ἀλλ' ἄπιθι πρὸς θεοῦ, καὶ μὴ με πρὸς πλείους ἐρέθιζε λόγους· οὐδὲν γὰρ ἐξ ἐμοῦ σοι τῶν κατὰ γνώμην 5 οὔτε λελέξεται οὔτε πεπράξεται.

66 Ματθαῖος μὲν οὖν ὁ νέος ἐκεῖνος βασιλεύς, εἰπὼν μὲν ἅ μήπω πρὸς ἕτερον, ἀκηκῶς δ' ἅ μήπω πρὸς ἕτερον, λύπης καὶ ἀθυμίας μεστὸς ἐγεγόνει μὴ κατὰ γνώμην τῆς ὁμιλίας κερωρηκνίας αὐτοῦ. καὶ ἐβούλετο μὲν εἶτι λέγειν τε καὶ 10 ἀκούειν· ἀλλ' ὄρων ἐμὲ μηδαμῆ μηδὲ μέχρι βραχέος ἐνδιδόντα τὴν ἀκοὴν ἀπῆει, τὰς τοῦ πατρὸς ὁμοῦ καὶ τῆς μητρὸς ἀφαιρούμενος ἄρδην ἐλπίδας. διὸ καὶ ἀσφαλέστερά τε καὶ βιαιότερα καθ' ἡμῶν τὰ τῆς εἰρκτῆς αὐθις ἐγένετο, τοῦ παλαμικοῦ θιάσου βασκανίας εἵνεκα τὴν τῶν βασιλέων ὄργην 15 ἐρεθίσαντός τε καὶ ἀναρριπίσαντος ἐς τὸ ἀκμαιότερον· καὶ ἠνύομεν αὐθις οὕτωςί πως τὸ λοιπὸν τοῦ βίου μηδαμῆ μηδὲν μὴδ' ὄθενοῦν μὴτ' ἀκούειν μὴθ' ὁμιλεῖν ἔχοντες.

67 Βραχεῖαι παρηλθον ἐκεῖθεν ἡμέραι, καὶ μετὰ δύοσιν ἡλίου δευτέρας ὥρας ἄρτι νυκτερινῆς ἀγομένης, καὶ τὰς ἔσπε- 20
f. 117 v. ρίους ἐμοῦ συνήθως ᾤδας ἀποδιδόντος Χριστοῦ τῷ θεῷ περὶ τὸ τοῦ οἴκου ἐνδότερον, ἔνθα καὶ τὴν αὐτοῦ θείαν εἰκόνα μετὰ τῆς αὐτοῦ πανάγου μητρὸς πάλαι προεστησάμεθα,

criminis ductarum socium me tibi obvenire velis, quum maiorem quoque quam quae nunc est inter me vosque distantiam fore saepenumero in votis haberem. sed abeas cum deo nec ut plura loquar me impellas; nihil enim eorum quae ex voluntate tua sunt dicam aut faciam.

Matthaeus igitur rex ille iuvenilis quum esset locutus quae nondum ad alterum, et audisset quae nondum ab altero, totus in tristitiam et desperationem abiit quum colloquium non ex sententia sua cessisset. volebat quidem blandiri et audire; sed quum videret me ne paulisper quidem animum advertere, abiit spe parentum plane destitutus. propterea tutior et securior custodia nostra facta est quum Palamae turba calumniarum causa regum iram excitaret et augeret. nec porro per reliquum vitae spatium habui, a quo audirem aliquid aut quocum colloquerer.

Paucis deinde diebus praeterlapsis, post solis occasum secunda hora nocturna quum vespertina ut soleo carmina recitarem Christo deo in conclavis angulo, ubi divinam eius imaginem atque sanctissimae eius matris olim collocavimus, tumultus repente turbulentus, motuum veteris tem-

κλόνος ἑξαίφνης ῥαγδαῖος καὶ τῶν πάλαι θαυμαζομένων ἐπὶ
 μεγέθει ἐνάμιλλος πᾶσαν ἐφ' ἧς ἐστήκαμεν ἐτίναξε γῆν. καὶ
 τὰ μὲν ἔξω τέως ἠγνόουν πάθη, κεκλεισμένος ὢν, ὅσα τε Βυ-
 ζάντιον καὶ ὅσα τὰς ἄλλας συμπέπτωκε πόλεις παθεῖν· ὅλον
 5 δ' οὖν ἐδύνησε καὶ συνετάραξε μάλα σφοδρῶς τὸν ἡμέτερον
 οἶκον, ὡς καὶ μέρη πλείω ῥαγέντα χειῶσαι πρὸς τοῦδαφος
 ἐνθεν ἀκείθεν, καὶ τὰς μὲν ἡμετέρας βίβλους ἐξ ἔδρας ἀναρ-
 ρηγνυμένας ῥιπτεῖσθαι χαμαί. τό γε μὴν παρατεταμένον τῆς
 ὥρας καὶ ἡ κατὰ βραχὺ πρὸς τὸ βιαιότερον προκοπή τοῦ σει-
 10 σμοῦ καὶ ἀπαγορεύειν ἤδη με τὸ ζῆν προσηνάγκαζεν, αὐτῷ
 τε ἐδάφει καὶ αὐτῇ συγκαταδύεσθαι προσδοκῆσαντα τῇ οἰκίᾳ.
 ἐγὼ μὲν οὖν τέως οὐκ ἔχων ὅποι βλέψας τὴν θείαν ἐκείνην
 διαφυγεῖν ἰσχυρῶς, ἡ τε νῦν διὰ τὰς ἡμετέρας ἐπῆει κακίας
 καὶ ἡ μέλλουσα ταῖς φαινομέναις ταύταις ἀπειλαῖς ἐνεζωγρα-
 15 φεῖτο, ἐς τὸ πεπηγὸς καὶ βεβαίως ἰστάμενον ἐρηρισμένους
 τοὺς πόδας ἔχειν ἐφιλονεικουν μὲν, ἀντέχειν δ' οὐκ εἶχον πρὸς
 πάνν ἀστατοῦσαν γῆν. καὶ ἦν πανταχόθεν ἐμοὶ στενὰ κομιδῆ 68
 τὰ τοῦ πράγματος. οὕτω γὰρ ἔχων τῶν ἐνδον κακῶς, οὐδ'
 ἔξω προβαίνειν ὅλως ἤγον εἰς μνήμη, τοῦτο μὲν ὅτι δέσμιος
 20 ἦν καὶ τοὺς πρὸ θυρῶν ἐδεδίειν πανόπτας, τοῦτο δ' ὅτι καὶ
 τὸ τῆς θείας ἀναπόδραστον ψήφου πάλαι γινώσκων ἦν ὡς
 οὐδεὶς ἀποδραίη, κὰν ἐν ὑπαίθροις χορεύων τύχη τίς, κὰν ἐν
 εἰρκτῇ συγκλείηται. τῆς γὰρ ἐκείνου βουλήσεως ἐξῆπται τὰ
 πάντα, ὅσα τε φαίνεται καὶ ὅσα ἐν μυχοῖς θαλαμεύεται ἀπορ-

poris mirificorum magnitudine similis, omnem ubi constiteram terram
 concussit. nesciebam quum inclusus essem, quae foris fierent, nec
 quid Byzantio nec quid ceteris urbibus accidisset. vehementer igitur
 perturbavit et concussit ille conclave meum ut pleraeque partes fractae
 in terram caderent et libri nostri e sede ad humum deicerentur. sus-
 pensus hac hora animus et motus terrae brevi vehementer adauctus
 spem vitae deponere me cogebat, quum metuerem ne terra et ipso
 cubiculo opprimerer. equidem quum non haberem quo me oculis
 verterem evitaturus divinam illam iram, quae ob pravitatem nostram
 nos adibat vividis minarum coloribus expressa, firmiter pedes humo
 infigebam, trepidanti vero terrae obsistere non poteram. ubique mihi
 res plena sollicitudinis erat; intra enim male me habebam neque
 exire omnino in mentem venit; illud quidem propterea quod in vin-
 culis eram et ante portas arbitros metuebam, hoc vero quod divinum
 propositum intelligebam neminem evitare posse nec qui sub coelo
 ambulet nec qui in carcerem iniectus sit. ab eius enim voluntate
 omnia pendent, quaecunque aperte fiunt et quaecunque in recessu

ρήτοις· καὶ σωζοῖτο μὲν ἂν πᾶς τις βουλομένου θεοῦ, καὶ εἰ μυρίας ὄρωή κύκλω περιγεομένης ἐχθρῶν παγίδας καὶ περιπτάμενα βέλη, φθείροιο δ' αὐθις ἐκ τοῦ ῥήστου συγχωροῦντος ἐκείνου. ὅθεν τὰς χεῖρας ταῖς θείαις προσσερείσας εἰκόσιν ἐκείναις, ἐνεκαρτέρουν τῷ τῆς γῆς ἐκείνῳ τιναγμῶ συν-5
 f. 118 r. μένοντά με τὸ τέλος ὑπομένειν τοῦ βίου, ἔνθα καὶ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἄθλους ἐς τόδε ἠνύσαμεν, ἢ πρὸς ἀνθρωπίνας ἀποβλέπειν ἐπικουρίας.

Ἐπεὶ δ' οὖν ὅμως θεοῦ προνοία σεσώσμεθα, ἐς τὴν ὕστε-10
 ραίαν ἤδη καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἠκούομεν πάθη. περὶ ὧν προϊόντες ἐροῦμεν πλατύτερον, ἐπεὶ καὶ πλατυτέρας ἐκεῖνα δεῖται τῆς ἱστορίας.

collocata sunt abditissimo. et volente deo liberari potest, vel qui innumeros circum se laqueos ab hostibus structos et tela cernat ad-
 volantia. perditur etiam facillime illo recedente. quamobrem mani-
 bus ad divinas illas imagines sublatis sustinebar terrae motu illo ipse
 perturbatus. malebam ibidem remanere finem expectaturus vitae, ubi
 ob pietatem dolores ad hoc usque tempus sustulissem quam humanum
 auxilium exspectare.

Attamen quum dei providentia essem liberatus periculo, postero die quae illis contigerant audivi, de quibus postea dicam amplius, quum amplio-
 rem historiam postulent.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ ΚΘ.

Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου περὶ τροπὰς γενομένου τὰς φθινο- f. 118 r.
πωρινὰς ἤκεν αὐθις ἡμῖν ὁ καλὸς Ἀγαθάγγελος, λάθρα κατὰ
5 τὸ εἰωθὸς αὐτῷ μετὰ μέσας πον νύκτας, ἐν ᾧ τῆς ὥρας μάλιστά γε ἀλεκτρούνες τὰς τε πτέρυγας τινάσσειν ἄρχονται καὶ
τὰς ἐμφύτους ἀνακρούεσθαι σάλπιγγας. καὶ προσειπὼν καὶ
καθίσας πρῶτον μὲν ἐπυνθάνετο τὴν αἰτίαν τῆς παρ' ἡμῶς
τοῦ βασιλέως ἀφίξεως, ἔπειτ' ἀρξάμενος καὶ αὐτὸς περὶ
10 τῶν ἔξω διήει πραγμάτων ἡμῖν ὡς ἤρως τε καὶ θέρους ἔσχε
μεταξύ. καὶ πρῶτον περὶ τοῦ γενομένου διήει σεισοῦ τὰ τε
ἄλλα καὶ ὡς πολλαχῆ τὰ τῆς πόλεως Βυζαντίων κατενήνεκται
τείχη, καὶ πολλαὶ τῶν οἰκιῶν τοὺς οἰκοῦντας κατέχωσαν. τῶν
δ' ἐν Χερρονήσῳ πόλεων αἱ μὲν κατέδυσαν αὐτανδροὶ διαρ-
15 ραγείσης ἐκεῖ καὶ σχισθείσης εὐθὺς τῆς γῆς πολλαχῆ· αἱ
δὲ τῶν κύκλῳ διαλυθέντων τειχῶν καὶ τῶν οἰκιῶν ταῖς

NICEPHORI GREGORAE HISTORIAE ROMANAE
LIBER XXIX.

Ipsa solstitio brumali redibat nobis pulcher Agathangelus; clam ex consuetudine sua, media fere nocte; ea ipsa hora, qua solent galli alas extendere et tubas natura insitas inflare. et salutans considensque primum quaerebat, cur rex ad nos venisset. deinde et ille incipiens de rebus externis exponebat, quae fuissent inter ver et aestatem. et primum quidem narrabat de terrae motu aliisque rebus et multis locis nobis Byzantinorum muros esse collapsos; et multa domicilia incolas obruisse. urbium in Chersoneso sitarum aliae una cum hominibus a terra subito multis locis ibi rumpente et hiante haurie-

πλεισταῖς συμπεπτωκότων τοὺς μὲν τῶν οἰκητόρων θανάτῳ
 βιαίῳ παραπεμφθῆναι συμπέπτωκε, τοὺς δὲ τοῖς ἀστρυγείτο-
 2 σιν ἕξ αὐτομάτου προδοθῆναι βαρβάροις αὐθμερόν. τοῦ
 γὰρ βασιλέως Καντακουζηνοῦ πρὸ ἐτῶν που δυοῖν, ὡς εἴρη-
 ται, μίαν τῶν ὀχυρωτέρων ἐκεῖ πόλεων παρασχόντος αὐτοῖς 5
 οἰκητήριον, ὥστε ἔχειν αὐτοὺς ἐπιτείχισμα καὶ συμμαχίαν
 πρόχειρον κατὰ Παλαιολόγου τοῦ γαμβροῦ, κατὰ χώραν μέ-
 νειν αὐτοί γε οὐκ ἤνεγκαν τοῦ λοιποῦ, ἀλλὰ κατὰ βραχὺ
 παρεξιδόντες αἰεὶ, καὶ ληϊζόμενοι τοὺς τῶν ἐγγιστα πόλεων
 ἀγροὺς ἐφεξῆς αὐτοῖς ἀνδράσι τε καὶ ἀχθοφόροις ζώοις καὶ 10
 ποιμνίοις ἅπασιν, πᾶσαν ἐν βραχεῖ τὴν τῆς Χερρονήσου με-
 σόγειον ἰππήλατον σφίσιν αὐτοῖς ἀδεᾶ κατεστήσαντο καὶ στρα-
 τόπεδον ὑπαιθρον, οὐδὲν τῆς Ἀσιάτιδος γῆς καὶ πάλαι συνή-
 θους αὐτοῖς ἀπεικέναι δοκοῦν. διὸ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ σεισ-
 f. 118 v. μῶ συμφορὰν ἐκ τοῦ σύνεγγυς θεασάμενοι, τάχιστα εἰσεπή- 15
 δησαν καὶ μάλα ἀπονητὶ μετὰ τῶν οἰκίῳν κατελήφασιν ὅσα
 3 μὴ κατεχώσθησαν πράγματα. καὶ τοῦ λοιποῦ κατὰ πληθὸς
 αἰεὶ παρεξιδόντες ἐκεῖθεν καὶ πᾶσαν ἤδη τὴν μέχρι πυλῶν Βυ-
 ζαντίων ἐλήσαντο τέλεον γῆν καὶ Ῥωμαίοις ἄβατον τὸ πα-
 ράπαν εἰργάσαντο. φόρους τε ἐπέθεσαν ἀπάσαις ταῖς με- 20
 τὰξὺ πόλεσι, δεκαδάρχους βαρβάρους καὶ ἐπιτρόπους αὐταῖς
 ἐνοκίσαντες. ἀλλ' οὐδ' οὕτω τὴν κομιδὴν οἱ τάλανες Θραῖκες

bantur; ad alias quod attinet muris in orbem destructis et domiciliis maximam partem collapsis incolarum pars morti violentae committebatur, pars ultro vicinis barbaris eodem die se tradebat. praebuerat enim Cantacuzenus rex ante duos fere annos, ut dictum est, unum ex oppidis eius regionis valde munitorum, quod iis esset domicilium. hoc igitur modo paratae iis erant munitiones et auxilium contra Palaeologum, affinem; in regione diutius manere ipsi noluerunt. sed paulatim evagantes semper et diripientes ex finitimorum oppidorum agris ipsos viros deinceps et animalia sarcinaria et omnes ovium greges, omnem brevi Chersonesum mediterraneam equis aptam sibimet ipsis reddebant tutam et castra sub divo strata nihil iis videbantur dissimilia terrae Asiaticae priusque consultae. itaque calamitatem ex terrae motu profectam cominus conspicati, celerrime intrabant et sine ulla opera inter domicilia compilabant ea omnia quae non erant obruta. et futuro tempore catervatim semper egredientes exinde etiam omnem omnino iam usque ad portas Byzantinas terram compilabant Romanosque ab ea prorsus deterrebant. vectigalia autem solvenda imperabant omnibus, quae media erant oppidis. decadarchi barbari et praefecti in iis collocabantur. sed ne ita quidem diligentia eius aestatis Thraces

κερδᾶναι τοῦ θέρους δεδύνηται, ἀλλ' ἔμειναν αὐθις σχεδὸν
 ἅπαντες στάχυες δρεπάνης ἀπρόσιτοι διὰ τε τοὺς βαρεῖς ἐπι-
 στάτας καὶ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐναλλάξ προλοχίσεις καὶ τὰς
 ληστρικὰς ἐφόδους τῶν ἄλλοθεν ἄλλων βαρβάρων. διὸ καὶ
 5 ὅσοι Ῥωμαίων ἐκεῖθεν λαθεῖν τὰς βαρβαρικὰς ἐδυνήθησαν
 χεῖρας, μάλα προθύμους φυγάδας ἑαυτοὺς ἐπεπράχεσαν τῆς
 πατρίδος, καθ' ὁπότερον τῶν τῆς γῆς μερῶν ἐκ τοῦ ῥήονος
 ἐκάστοις συμπέπτωκε φεύγειν, ἀπάσης μὲν ὄρφανους ἀπο-
 σκευῆς καὶ αὐτῶν γε τῶν ἀναγκαίων, δακρύων δὲ μακρῶν
 10 ἀφορμὴν τοῖς ὀρώσι καθισταμένους, ὧν τοῖς πλείοσιν ἥκιστα
 εὐδρομον δι' ἔνδειαν ὃν ἐν ἀλλοτρίᾳ διασπαρῆναι γῆ, τῇ Βυ-
 ζαντίων βέλτιον ἔδοξε παραμεῖναι. καὶ οἱ μὲν εἰς δουλείαν
 τῶν ἐνταῦθα δυναμένων ἑαυτοὺς προσκεκυρώκεσαν ἄρτου
 βραχέος εἴνεκα, οἱ δὲ καὶ πῆραν ἐναψάμενοι τὰς ἀγνιὰς πε-
 15 ρίᾳσι κατὰ πλῆθος χεῖρας ὀρέγοντες, εἴ τις κέρμα καὶ ὀβο-
 λὸν ἐμβάλοιτο πρὸς ἄρτου πορισμὸν. εἰς τοσαύτην γε μὴν
 ἤκε δειλίαν τὰ Βυζαντίων, ὥστε καὶ εἴ τις τῶν ἀγοραίων
 ἀγριωτέραν δήπουθεν ἀφῆ φωνὴν τῷ παιδί ἐπιπλήτιων ἴσως,
 ἢ γυνὴ τοὺς οἰκείους ἀνακαλουμένη σὺν δάκρυσιν αἰχμαλώ-
 20 τούς, τεθνᾶναι μικροῦ τῷ δέει συμβαίνει σφᾶς, ἐν ὑποψίᾳ
 γινομένους εὐθὺς μὴ οἱ βάρβαροι εἰσεπήδησαν τείχους ἐντός.
 ὅθεν ὑπερορίους ἔνιοι καὶ αὐτῶν περινοοῦσι πόλεις καὶ νή-
 σους, τὴν ἀλλοδαπὴν τῶν πατρίων ἀνθαιρούμενοι. οὕτω με-
 τέωροι κάθηνται καὶ περοβημένοι, καὶ τὸν οἰκεῖον ἔχουσι πρὸ
 ὀφθαλμῶν ὄλεθρον αἰεὶ, καὶ μάλιστ' ὅτι καὶ τὰ πρότετα

potuerunt frui, sed iterum nullas fere spicas attingere potuit falx, propter praefectorum severitatem et insidias frequentissimas et impetus praedatorios ab aliis aliunde barbaris factos. eam ob causam quot Romani poterant latere manus barbaras, in voluntariam se convertabant e patria fugam; iis autem terrae partibus, ubi cuique facilius erat fugere, quum essent omni apparatu et ipso victu destituti. et nonnulli servituti dominorum, qui ibi erant, semet ipsi submittebant tenuis panis causa. alii pera alligata plateas permigrant ad praeter-euntium multitudinem manus porrigentes, si quis lamnam et obolum ad emendum panem iniiceret. in tam malam conditionem incedebant res Byzantinae, ut, si quis rusticorum vehementiore emissa voce fortasse terrefaciebat infantem vel mulier lacrymans servis acclamabat bello captis, fere prae timore interirent, semper veriti, ne muros barbari transilirent. quam ob rem eorum nonnulli de externis cogitant oppidis et insulis patriae peregrinam praeferentes terram. adeo timore ac terrore suspensi sunt et semper ante oculos habent suam

κατεινεχθέντα μέρη τῶν κύκλω τειχῶν εἰς ἔδαφος ἀπάσης ἕξω
κεῖται φροντίδος.

- 5 Ἐπιπλοῦν δὲ τῶν χειμερίων πνευμάτων εἰς γαλήνην ἐξ ἀγ-
ριότητος μεταβεβλημένων, καὶ τῶν κυμάτων τέως τοῖς αἰγια-
λοῖς προσηνῶς σπενδομένων, καὶ τῆς ἡρινῆς ὥρας παρακαλοῦ- 5
f. 119 r. σης οἶονεὶ τὰς τῆς ἡμέρας πύλας ἀνοίγειν τὸν ἥλιον καὶ
πλεονεκτεῖν ἐς ἀμιλλαν τῆς κατοπιν νυκτός, ὅτε θαρρούντως
ἤδη καὶ ὀλκάδες ἐκ λιμένων ἀνάγονται καὶ τριήρεις τοὺς
ταρσοὺς ἐφοπλίζουσι καὶ ταῖς κώπαις ἑαυτὰς ἐπιτρέπουσιν,
ἄρας δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ἐκ Θεσσαλονίκης 10
τριήρεσί τε καὶ διήρεσι τέτρασι καὶ μονήρεσι πλείοσιν, Λή-
μνῳ μὲν πρῶτον προσέσχε τῇ νήσῳ, κακέῖθεν εἰς Σαμοθράκην
καὶ Ἰμβρον διέβη, κακέῖθεν εἰς Λέσβον ὁμοίως· καὶ τῇ
ἑαυτοῦ παρουσίᾳ βεβαιώσας καὶ ἐπιρρώσας ἅπαντας εἰς τὴν
ἑαυτοῦ πίστιν ἀμφιρρεπεῖς τὸ πρότερον ὄντας, τέλος τοῖς 15
Τενεδίοις λιμέσιν ὀρμίζεται. ἔνθα δὲ καὶ μαθὼν ὡς ἐκ πολ-
λοῦ τριήρεσιν ἕνδεκα παρασκευάζοιτο καὶ αὐτοῦ βασιλεὺς ὁ
καὶ πενθερός, ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς τοῦ λοιποῦ καθῆσθαι κέ-
κρικε δεῖν, καὶ ἀπάσαις ψήφοις ἅμα λογισμῶν καὶ ψυχῆς
προθέσει τὸν ἐπίπλοον ἐκδέχεσθαι. 20
- 6 Τοῦτων δ' οὕτω χωροῦντων, ἔδοξε καὶ Παλαμᾷ τῷ
δυσσεβεῖ Πρόκλον τινὰ, πλασαμένῳ πρόφασιν, ἐς Βυζάντιον
ἀφικέσθαι πλείστων ἕνεκα, ἐνὸς μὲν ἵνα Καντακουζηνὸν ἐρε-

quisque mortem. et partes rotundorum murorum ante tres dies de-
structae maximo solique sunt timori.

Postquam venti hiemales in requiem ex vehementia considerunt
et cum undae aliquamdiu quiete litora alluebant et cum vernum tem-
pus quasi suadebat, ut sol quasi diei portas aperiret superaretque in
certamine noctem, si animatae iam naves onerariae ex portubus in
altum evehantur armanturque triremes atque palmulae remisque in-
cumbitur, Ioannes Palaeologus rex ex Thessalonica cum triremibus et
biremibus, quadriremibus et compluribus navibus uniremibus primum
ad Lemnum, insulam tendebat; inde autem in Samothracem et Imbrum
pergebat; indeque similiter in Lesbum et postquam praesentia sua
firmavit et stabilivit omnium erga se fidem, qui antea fuerant ambigui,
denique in Tenedi portum incurrit. ibi comperit ex longo tempore
undecim contra se parari a rege triremes, et affinis et ipse ibi in
futuro morari voluit et ex omnibus rationis ac mentis praeceptis im-
petum esse excipiendum existimavit.

Quae cum ita essent et Palamae improbo, qui Proclum quen-
dam circumegerat, causa adesse videbatur rerum complurium causa

Δίση τὸν βασιλέα τελείοις ὀλέθροις τοὺς τῆς εὐσεβείας προ-
 μάχους ἡμᾶς παραπέμψαι, δεύτερον δ' ἵνα καὶ τὰς αὐθις
 αὐτῶν νεωστὶ γεγενημένας κατὰ τῆς εὐσεβείας ἑτέρας βίβλους
 τοῖς Βυζαντίοις προφείη διδασκαλίαν, ἀκόλουθον μὲν τῇ πρὶν
 5 ἐκείνῃ πολυθειῖα τάνδρός, καινοφανεστέραν δ' οὖν εἰς κακίας
 ὑπερβολὴν· καὶ τρίτον ἵνα καὶ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ τὰς
 οἰκείας εὐχὰς φυλακτῆριον κατὰ Παλαιολόγου χαρίσαιο τοῦ
 γαμβροῦ, ἡδιστον καὶ μάλα γέ τοι ποθεινὸν ἐφόδιον αὐτῷ.
 ἐπεὶ γε μὴν καὶ ὀλκάδος ἔτυχεν ἐκ τῶν τῆς Θεσσαλονίκης
 10 λιμένων μελλούσης ἀνάγεσθαι, φέρων καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐς
 αὐτὴν ἐμβεβλήκει. καὶ μέχρι μὲν τῶν Ἑλλησποντιῶν πορθμῶν
 ἐξ οὐρίας ἤγεν αὐτοὺς πελάγιον κατὰ πρύμναν τὸ πνεῦμα
 φερόμενον· ἐνταῦθα δ' αὐτοῦ λήξαντος καὶ οἷον εἰπεῖν νε-
 κρωθέντος ἐξαίφνης νηνεμία μακρὰ κατέσχε τὸ πέλαγος καὶ
 15 ἀκίνητον εἶχε τὴν ὀλκάδα τελέως ἐκείνην, ἐπ' ἀγκύρας μιᾶς
 ἡμέραιν δυοῖν σαλεύουσαν. τῇ δὲ τρίτῃ προσελάσαντες ἐκ
 δυοῖν ποταμοῖν, Σκαμάνδρου τε καὶ Σιμόεντος, οἱ πόλεως
 Ἀσιάτιδος Δαρδάνου καταρρέουσιν ἐφ' ἑκάτερα, πειρατικοῖς
 τισὶ λέμβοις οἱ βάρβαροι ταύτην αἰροῦσιν ἀναιμιωτί· καὶ πρὸς
 20 αἰγιαλοὺς καθελκύσαντες ἐκείνους, ἔνθα καὶ τῶν Ὑρκαίου
 τοῦ σατραποῦ υἱέων τὸν πρεσβύτερον τηρικαῦτα συνηέχθη
 παρεῖναι, τὸν τῆς ὀλκάδος ἅπαντα φόρτον ἐκείνου βλέποντος f. 119 v.
 ἐξετίθεσάν τε καὶ ἐξεφόρουν. μεθ' ὧν ἤδη καὶ Παλαμῆς
 ἐξήγειτο· καὶ γνωσθεῖς ὅστις εἶη τὸν τρόπον καὶ τὴν ἀξίαν,

petendi Byzantii. et primum quidem ut Cantacuzenum impelleret, ut
 nos religionis verae praesidium durae traderet morti. deinde ut alios
 libros nuper contra veram religionem scriptos Byzantinis mitteret et
 eam quidem doctrinam, quae favebat veteri illi plurium deorum cultui
 nimium improbe. et tertium, ut Cantacuzeno regi domesticas prae-
 staret preces, praesidium contra Palaeologum, affinem. dulcissimum
 et summopere ipsi desideratum viaticum. quum et navis onerario e
 Thessalonicae portu vectura se praeberet, ipse eam conscendit et usque
 ad fretum Hellespontium eos portabat ventus secundus in puppim in-
 cidens. hic vero eo cessante et ut ita dicam moriente subito mala-
 cia magna tenebat mare et plane immotam retinebat navem in una
 ancora biduum vacillantem. tertio die advecti ex duobus fluviiis, Sca-
 mandro et Simoente, qui inde a Dardano, urbe Asiatica fluunt, illa
 cymbis piraticis barbari nullo effuso sanguine potiti sunt. et ad li-
 tora illos abducebant; ut ibi Satrapi Hyrcani filiorum natu maior eo
 tempore adesset, accidit atque omne navis onus eo inspiciente expo-
 nebatur et eportabatur. cum iis Palamas educebatur. et agnotus,
 qualis esset et moribus et dignitate non solum propter uberes ingen-

οὐ μόνον ἐκ τῆς δαψιλοῦς ἐκείνης ὑλαίας ἀποσκευῆς, ἀλλὰ καὶ ὧν ἐν τοῖς κόλποις ἔκρυπτεν ἀργύρου τε καὶ χρυσοῦ νομισμάτων παμπόλλων, πολλοῖς εὐθύς καὶ πρὸς τῶν βαρβάρων ἐβάλλετο τοῖς σκώμμασι καὶ πολλῆς τὰ ὅσα ἐμπέπλησται χλεύης, λεγόντων ὡς διδάσκειν ἐφείλων ἑτέρους, ἄνθρωπε, 5 κατὰ τὴν τῶν σῶν διδασκάλων νομοθεσίαν τὸν ἄσκευόν τε καὶ ἄχαλκον βίον, ἔργοις αὐτοῖς αὐτὸς τὴν τε τῆς σῆς ἀνακαλύπτεις ψυχῆς μοχθηρίαν καὶ ἅμα τάναντία πείθεις τοὺς ἐπομένους σοι δρᾶν. ἄρτι δὲ καὶ τῶν βίβλων αὐτοῦ προκομιζομένων, ἠρώτα καθ' ἑκάστον ὁ βάρβαρος ὅ τι τε εἶη καὶ οἷου τὸ ἔργον. καὶ οὕτω μινθάνων τὰ μὲν αὐτῷ Παλαμᾶ συγγραφέντα κατὰ μέσης παραχρῆμα κελεύει ῥιφῆναι θαλάσσης, οἶμαι, τῆς θείας ἀοράτως πρὸς τοῦτο κινούσης προνοίας, ἵνα μὴ σεωσμένα πολλῆς τε καὶ νεωτέρας τῆς ἀσωτίας ἐμπλήσσωσι τὰς γε τῶν ἀπλουστέρων ψυχὰς καὶ αὐτά. τὸ γε μὴν 15 θεῖον τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ Δαυϊτικοῦ ψαλτῆρος αἰδοῖ πολλῇ τοὺς οἰκείους τηρεῖν ἐνετέλλετο. εἰώθεσαν γὰρ καὶ Ἰσμαηλίται τιμᾶν προφήτας τε ἅπαντας καὶ ἅμα τὸν σωτήρα Χριστὸν ὡς ἓνα τῶν προφητῶν. τέλος δ' αὐτὸν γυμνωθῆναι μὲν τῶν οἰκείων προσετιαχῶς ἱματίων ἕτερα δέ γε 20 διερωγότα μετενδῦναι, κνυοτρόφοις τισὶν αὐτὸν εἰς πρᾶσιν ἐδεδώκει τηρεῖν, τὰς τε ἄλλας ἐγκελευσάμενος μᾶστιγας ἐπάγειν αὐτῷ τιμῆματος ἕνεκα πλείονος πρὸς ὦνήν, καὶ ἅμα τὸ σοδομιτικὸν καὶ παρὰ φύσιν πάθος τῆς ἀρρενομανίας, οὐκ οἶδ'

tesque sarcinas sed etiam ex iis quae in sinu latebant, argenteis et aureis numis plurimis, conviciis statim multis a barbaris perstringebatur auresque eius multis opprobriis implebantur. dicebant enim, docere debes alios, secundum tuorum praeceptorum normam vitam gerere impedimento et aere vacuum, vita tua ipsius animi tui improbitatem retegis simulque discipulos tuos contraria doces. quum etiam libri eius exornabantur, in unoquoque quaerebat barbarus, quid sit et cuiusnam opus. et discens, nonnullos ab ipso Palama esse conscriptos, in medium mare statim eos immergi iubet. credo numine divino in visoque ita instituyente, ne servati illi ipsos proborum animos multa et recentiori illa improbitate implerent. sanctum autem Christi evangelium multa cum verecundia colere praeter psalterium Davidis, ii qui illi sunt ascripti iussi sunt. soliti erant etiam Ismaelitae colere quum omnes prophetas tum etiam Christum redemptorem, quippe qui esset unus e prophetis. deinde illum iubebat suis vestimentis nudari; alia vero et detrita illi indui eumque in custodiam canium institorum emendum committebat. et iubebat ei alia etiam flagella ad-

ὁπότερον, εἴτ' εἰωθὸς σφίοι ποιεῖν εἰς ἐμπαιγμὸν τῶν ἀλι-
 σκομένων χριστιανῶν, εἴτ' ἐνδεδωκνίας τῆς θείας ἄνωθεν δί-
 κης ἐνταῦθα, μακροθυμεῖν ὡς ἐπίπαν οὐ μάλα ἀνασχομένης,
 ἢ τὸν ἀλιτήριον ὡς ἀρχηγὸν τῆς νῦν ἐπιπολαζούσης ἀσεβείας
 5 χερσὶ βαρβάρων παρεπέμφεν, ἵνα μὴ λάθῃ μηδὲ τοῖς ἀμα-
 θέστερον ἢ ἀμελέστερον περὶ τὰ θεῖα διακειμένοις τὸ τῆς
 αὐτοῦ γε αἰρέσεως αἰσχιστον, ἀλλ' ὕβρις ὕβριν ἀμύνηται, καὶ
 τὸ τῆ αὐτοῦ κακία κεκαλυμμένον αἰσχρὸν τῷ τοῦ σαρκικοῦ καὶ
 φαινομένου πάθους αἰσχίστῳ θεατρικώτερον τουτονὶ δημο-
 10 σιευθῆ τρόπον· καὶ ὁ θέλων ἐκ τοῦ τυραννεῖν τὴν εὐσέβειαν
 δοξασθῆναι ἤδη καὶ κατ' αὐτό γε τὸ τῆς πολυθείας ἀτόπημα
 σαφῶς ἐξελέγηλεγκταί τε καὶ ἐστηλίτευται. καὶ διόπερ ὁμοφύ-
 λους οὗσι τοῖς διασώταις ἀρεστός τε ἐνομίσθη καὶ τῶν ὑπὲρ
 ἀξίαν ἄξιος γερωῶν, τοῖτο τοῖς ἀλλοτριόις τε καὶ βαρβάροις
 15 οὐδὲ μέχρι ψιλῆς ἀκοῆς ἀνεκτὸν ἐνομίσθη. εἰ γὰρ πρὸς γε **10**
 τοῖς ἄλλοις αὐτῶν ἀτοπήμασι καὶ τὴν ἔνσαρκον ἀθετοῦσιν οἱ **f. 120r.**
 βάρβαροι θεῖαν οἰκονομίαν, ἀλλ' ἓνα τῶν παντῶν εἶναι ποιη-
 τὴν καὶ θεὸν οὐδ' αὐτοὶ γε ἀροῦνται. ἀλλ' ὁ Παλαμᾶς
 καὶ ἀμφοτέροις ξενηλασίαν ἀπότομόν τε καὶ μάλα θρασεῖαν
 20 κατεψηφίσατο, καὶ οἶαν οὐδεὶς οὐδ' αὐτῶν ὁπόσοις διώκταις
 κατὰ τῆς εὐσεβείας τοὺς πρὶν αἰῶνας συνεπεπτώκει γενέσθαι·
 οὔτε γὰρ θεότητι λατρεύειν ἀφήσι τρισυποστάτῳ μιᾷ, οὐδὲ
 τὸν σαρκωθέντα λόγον υἱὸν εἶναι λέγει θεοῦ, ἀλλ' ἀνούσιον
 μὲν τινα καὶ ἀνύπαρκτον ἐνέργειαν, πρὸς δ' ἀκτίστους μυ-

hiberi, ut maior evaderet poena simulque sodomiticum et arrenoma-
 niae dolorem naturae repugnantem. nescio, utrum tale quid ad Chri-
 stianos captos illudendos facere soleant, an tribuendum sit divinae
 supremaeque iustitiae, qui virum illum, improbitatis grassantis quasi
 ducem barbarorum manibus tradidit, ne lateret eos, qui rerum divi-
 narum sunt imperitiores vel incuriosiores, flagitiosissimum eius consi-
 lium. sic superbiam pellat superbia, et flagitium ipsius pravitate
 tectum magnificentissimo hocce modo apparebat. eamque ob causam
 gratus erat acceptusque iis qui eiusdem erant gentis eundemque cole-
 bant deum et ultra dignitatem erat dignus; hoc externis et barbaris
 adeo invisum est, ut ne leniter quidem auribus percipere velint. si
 inter alias res absurdas barbari etiam divinam incarnationis oeconomiam
 spernunt, tamen ne ipsi quidem universitatis rerum creatorem
 atque deum esse negant. sed Palamas utrique severam exactionem
 et audacissimam decrevit et talis prioribus temporibus religionis vexator
 nullus fuit. neque enim uni numini servire vult e tribus perso-
 nis constanti negatque logon incarnatum filium esse dei; sed vim

ρίας μεριζομένην θεότηας ἄλλας ἀλλήλων διαφερούσας, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν ἄλλοις πλατύτερον γέγραφας στηλιτεύων αὐτὸν. ὄθεν καὶ μεῖζω κἀνταῦθα πρὸ τῆς αἰωνίου καταδίκης ἐκείνης τὴν δίκην δίδωσιν οὕτως ὁ ταλαιπώρος ὢν ἐπὶ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἠγωνισμένους ἠγωνίσται, τοῖς μὲν διώξας καὶ ἄλ-5
11 λον ἄλλοθι διασπείρας, τοὺς δὲ καὶ αὐτῶν γυμνώσας ἀναίδην
 ἱερατικῶν συμβόλων. καὶ αὐτὸς τε γὰρ αἰσχροῶς τῶν ἱερατικῶν γυμνωθεὶς συμβόλων, καὶ πρὸς γε ἔτι πάσης κοι-
 νῶς ἐσθῆτος, ὁμοῦ καὶ τὰ αἰσχιστὰ ὑπ' αὐτῶν ἐπεπόνθει βαρβάρων, οὓς τοσοῦτον αὐτὸς ἠγάπησεν ὥστε καὶ ἠγωνί-10
 σται πάμπολλα πείσαι Καντακουζηνὸν κατὰ τοῦ γαμβροῦ Πα-
 λαιολόγου συλληπτορας κτήσασθαι καὶ φίλους ἠγεῖσθαι διὰ
 βίου, καὶ τῆς ζωῆς φύλακας ἀθανάτους. διὸ καὶ τὴν ἀντι-
 μισθίαν ἀξίαν ἐκεῖθεν εἴληφε δεδωκῶς καὶ δέδωκεν εἴληφῶς·
 αἰσχροῶς μὲν γὰρ καὶ ἀναξίως παντάπασιν εἰς τὸν ἱερατικὸν 15
 βαθμὸν ἀναβάς, ἀξίαν τοῖς ἱερώσουσι τὴν ἀντιμισθίαν ἀπέ-
 δωκε τὴν ἀσέβειαν· ἀξίαν δ' αὖ ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐκείνων
 αἰσχιστὰ καθαιρεθεὶς τὴν ἀντιμισθίαν κεκόμισται ὢν τοῖς
 Ῥωμαίοις ὀλέθριον τῷ βασιλεῖ προμεμνήσεται τὴν φιλίαν,
 ἵνα καὶ καθαιρέσει αἰσχροῶ μὲν δικαίᾳ δ' οὖν πολλῶν ἱερέων 20
 καὶ ἐπισκόπων καὶ πάσης εἰπεῖν εὐσεβοῦς ὀσιότητος καθαιρέ-
 σις ἄδικος ἀντιταλαντεύηται, καὶ ἅ τοῖς σοφωτέροις ἔγνω-
 σται συνειῶς πρὸ τῶν ἔργων, ταῦτ' ἐπὶ τῶν ἔργων φαίνεται
 συμβαίοντα σαφῶς.

quandam essentia et substantia carentem, ipsam divisam esse in myriades non procreatas numinum inter se differentium, uti et ipse uberius alio loco exposuit. inde maiorem hic ante aeterna supplicia dat poenam ille multas aerumnas passus eorum, qui contra verae religionis praesidium pugnaverunt. qui alios persecutus est aliosque alio populit, et sacerdotalibus signis flagitiose orbavit. nam et ipse turpiter privatus erat signis sacerdotalibus atque insuper omni omnino vestimento; similiter et ipse passus est turpissima ab ipsis barbaris, quos adeo amavit, ut multum sit certatum ad Cantacuzenum eo adducendum, ut adiutores sibi contra Palaeologum, affinem pararet amicosque per vitam haberet vitaeque immortales custodes. inde et praemium accepit dignum, quod degerat et dedit quod acceperat; turpiter enim ad gradum sacerdotalem assurrexit, dignas referens mercedes iis, qui ipsum inauguraverant, quippe improbitatem; et quae sapienter sapientiores viri intellexerunt, ante opera, ea certo post opera usu veniant.

Ἐπεὶ γε μὴν καὶ πρὸς Ὑρκανὸν ἀπηνέχθη, τὸν ἀρχηγὸν **12**
 δηλαδὴ τῶν βαρβάρων, τὰ μὲν ἄλλα, ὅσα τε πρὸς τῶν ἐκεῖ
 τηρικαῦτα παρόντων ἤχηκόει τε καὶ λελάληκε καὶ συνυπήχθη
 καὶ ὠμολόγηκε φιλοζωΐας ἕνεκα, σιωπᾶν ἄμεινον. μαθὼν δ'
 5 οὖν ὁμοῦς ἐκεῖνος ὡς αὐτὸς ἐστὶ δι' ὃν πολυθείας τε ἔρως ἐν
 Ῥωμαίων ἤνθησεν ἄρχουσι καὶ ματαιίας θρησκείας ἀγάλματα
 νέοις ἐμπολιτεύεσθαι γέγονεν ἔθεισι, κατεγίνωσκε τε καὶ διε-
 τώθαζε μάλα ἐπεγγελῶν. προσέταττε δ' οὖν ἀπαχθέντα
 10 πόρρω πον τῆς σατραπικῆς οἰκίας διαλεχθῆναι περὶ τῆς νεο-
 λέκτου ταυτησί τερατείας ἐνίτινι τῶν παρὰ βαρβάροις αὐτόθι
 σοφῶν ἐπ' ἀκροάσει πολλῶν. καὶ ὅσα μὲν ἐκεῖ πρὸς ἡδονὴν
 τοῖς βαρβάροις ἐφθέγγατο, ἀφαιρέσειν δεδιὼς τῆς ζωῆς ταυ-
 τησί, περιττὸν ἀφηγεῖσθαι. ἃ δ' οὖν ἀπολεξάμενοι πρὸς
 δημοσίας φέρουσιν ἀκοάς οἱ ἐνταῦθα τῆς ἐκείνου θιασῶται **f. 120 v.**
 15 κακίας, ἐγγράφως πρὸς ἐκείνου τούτοις πεμφθέντα, ἔστι τοιαύδε.
 ἀπαιτούμενος γὰρ φησὶ λόγον ἐρμηνεῖα τῆς καινοφανοῦς ταυ- **13**
 τησί θρησκείας, ἀπολογεῖσθαι καιρὸν οὐκ ἔχειν εἰρήκει, πρό-
 φασιν λέγων ὡς οἱ προσκείμενοι τῷ μέρει τῶν ἀντιδίκων
 προκαθῆνται καὶ κριταί, καὶ οὐκ ἔχειν ἀναγκαίως δεικνύειν
 20 εἰς τὰ παρ' αὐτῶν ἀντιλεγόμενα τὰ δικαιώματα τῆς εἰσε-
 βείας. ἔπειτα καὶ παραδεδομένος εἰς αἰχμαλωσίαν αὐτοῖς
 οὐκ ἂν ἀποκρίναιτο, ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστός, φησί, μετὰ τὸ πα-
 ραδοθῆναι οὐκ ἀπεκρίνατο. ταῦτ' εἰσὶ τὰ συνήθη ψευδολο-
 γήματα τῆς ἀτόπου γλώσσης ἐκείνης. πῶς γὰρ ἂν ἐτόλμη-

Postquam ad Hyrcanum abducebatur, i. e. barbarorum ducem, praeter cetera ex iis, quae eos, qui illo tempore aderant dicentes audierat et quae ipse dixerat sibi persuasit existimavitque propter vitae amorem praestare silentium. itaque ille etiam comperit, hunc esse, cuius cura multorum deorum cultus apud Romanorum duces adamatus sit. vanae pietatis simulacra facta sunt ex novo more, damnavit multisque conviciis illisit. iubebat eam ex domicilio deductum satrapico loqui de novis miraculis coram quodam eorum qui ibi erant philosopho et coram multis. et quae ibi ad oblectandos barbaros prae mortis timore dixerit, exponere longum est. quae vero pravitatis illius servi publicae famae tradunt, litteris consignata ab illo his missa sunt. sunt haecce. rogatus enim iis praebet disputationem, qua cultum novum exponit; sese defendendi non adesse tempus dicebat, praetendens, discipulos et iudices adversariorum suscipere partes; neque opus esse dicebat ea significare, quae illi contradicerent, defendere veram religionem. deinde in captivitatem deductus illis non respondit. quoniam, ut dixit, neque Christus proditus respon-

σεν, ἢ τίς ἂν ἔχει χώρα καὶ χρεία βαρβάροις φέρειν ὑπόδειγμα πρὸς πίστωσιν τῶν αὐτῶ λεγομένων τὰ τοῦ Χριστοῦ παθήματα. προσπαράγραφει δ' ἕξης καὶ περὶ τῶν ἐκεῖ χριστιανῶν, ὅπως λαθόντες ἐξ ἀπειρίας ἐπαίνοις ἐξαίρουσι τοῦτον, διότι, φασίν, ἀποκηρύττει τοὺς εἰς ὑπερκειμένας καὶ ὑφειμένας ἀπείρους θεότητας τὸν ἕνα θεὸν ἀσεβῶς διαιροῦν-
14 τας. καὶ μὴ ἀποδέχεσθαι μὲν φησι τὴν τῶν ἐπαίνων αἰτίαν ὡς αὐτῶ γε ἄλυσιτελῆ, ὅμως τοῦ καιροῦ τε καὶ τῆς χρείας ἕνεκα, τοῦ σιτιζέσθαι πρὸς αὐτῶν δηλαδὴ, σιωπᾶν ἐπαινούμενος ἀξίους κατάρας ἐπαίνους· τὸν γὰρ τῶν εὐσεβῶν ἐπαι-
10 νον ἀπατηθέντες ἀνοικεῖως ἐδίδουν αὐτῶ, ἐπαρώμενοι μὲν αὐτοῦ τῇ πολυθείᾳ ἐκεῖνοι, ἀγνοοῦντες δ' ὡς αὐτός ἐστιν ὃ ἐπαρῶνται. οὕτω πολύπους τίς ἐστιν ὁ κατάρατος, καὶ τὸ χρώμα τῆς γνώμης ἄστατος καὶ ἀβέβαιος· καὶ τοῖς ἄλλοις ἄλλοις καιροῖς τε καὶ πράγμασι προσφνόμενος πρὸς διάφορα
15 καὶ μαχόμενα χρώματί τε καὶ σχήματι γνώμης καὶ γλώττης ῥαδίως μεθαρμόζεται τε καὶ μετασχηματίζεται· καὶ τῇ τοῦ κυρίου παιδείᾳ νουθετεῖσθαι οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἴ τις τῶν ἀνδροφόνων, ἀγόμενος εἰς δεσμοτήριον ὥστε δεῖσαντα σωφρονεῖν τοῦ λοιποῦ καὶ ληστείας ἀφίστασθαι πάσης, ὃ δ'
20 αὐτοὺς τε ἐφόνευσεν τοὺς ἀπάγοντας καὶ ὅτῳ ἂν ἀπαντήῃ τῶν παριόντων, οὕτω καὶ οὗτος οὔτε κολαζόμενος φρίττει οὔθ' ὑπὸ θεοῦ νουθετούμενος νουθετεῖται, ἀλλ' ἀκόλαστος ἐν κολαστηρίῳ μένει τὴν γνώμην, ἀπαίδευτος δ' ἐν παιδευτηρίῳ

debat. haec sunt coniuncta mendacia ineptae illius linguae. quis enim ausus fuerit ad verba sua barbaris probanda, si occasio adest vel necessitas Christi passiones in exemplum revocare. praeterea scribit de Christianis illius regionis, quod hunc ignari laudibus efferunt, quia annuntiat eos, qui in superiora et inferiora invisae numina improbe dividunt unum deum. et se non accipere dicit laudes inutiles. nam virorum piorum laudem decepti et falso ei praestabant. execrabantur eius multorum deorum cultum, sed eum ipsum, quem execrarentur nesciebant. tot habet pedes is, quem execrantur. et color opinionis est infirmus et varius. et aliis temporibus aliisque in rebus ad diversa et pugnantia inclinatur quod ad habitum coloremque opinionis atque linguae attinet. mutatur autem aliamque accipit formam. et domini institutione emendari nescit. sed quemadmodum si quis homicida deductus in carcerem nescius in futuro sana mente uti et exui omni latrocinio, sed ipsos duces interficit et quemcunque praetereuntium attingere potest, ita etiam ille punitus non tremit et a deo monitus non monetur, sed indomita opinione in carcere manet, non institutus

Θεοῦ, τῆς ὁμοίας ἀπονοίας ἐχόμενος αἰεί, καὶ πρόφασιν κα-
 κίας ποιούμενος ἅ πρὸς κακίας ἀποχὴν ὁ Θεὸς αὐτῷ συγκε-
 χώρηκε παθεῖν. οὐδὲ γὰρ παύεσθαι πῶ τῆς κομπορρημοσύ- **15**
 νης καὶ τῆς ματαίας ἐκείνης ἔγνωκεν οἰήσεως, ἀλλ' αὐτοῦ τε
 5 Χριστοῦ καὶ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν Χριστοῦ παθημάτων εἰκόνα φέρειν
 ἑαυτὸν καὶ τὴν ἑαυτοῦ πρὸς βαρβάρους αἰχμαλωσίαν βρεν-
 θύεται, ψευδηγορίας, ὡς εἶωθε, διαστρέφων τὰ πράγματα
 καὶ ἐγκαλλωπιζόμενος ἐφ' οἷς ἐγκαλύπτεσθαι ἔδει, οὕτως εἰς
 ἀσυνέτου καρδίαν χώραν οὐκ ἔχει μνήμη Θεοῦ καὶ κατὰ Θεὸν
 10 ἀρετή. διὸ καὶ ὡς ἐπὶ πλεῖστον ὁ Θεὸς ἐμπαίζεσθαι τουτοῖν **f. 121 r.**
 ἐγκεχώρηκε, καὶ ὑπὸ πάντων ὁμοίως μισεῖσθαι τὸ τῆς ἐρη-
 μώσεως βδέλυγμα. εἰς τοσοῦτον γὰρ, καθάπερ κύβου στρα-
 φέντος, μεμίσηται καὶ πρὸς τῶν μάλα ποθούντων ἐντεῦθεν
 ἀρχόντων καὶ ὁμοφρόνων διὰ τὴν ἄθεσμον ἐκείνην καὶ σοδο-
 15 μιτικὴν τῶν βαρβάρων μῖξιν, ὥστε καὶ ὑπὲρ οὗ πάντα προ-
 ἔσθαι χρήματα ὑπισχνούντο καὶ σφᾶς αὐτούς, εἰ δεήσειε,
 πέμπειν εἰς ἄδην, νῦν οὐδ' ὀβολοῦ ἀλλάξασθαι βούλονται **16**
 τὴν ἐλευθερίαν. ὁποτέρωσε γὰρ ἂν νεύσειε τὸ ἀποβησόμενον,
 οὐκ ἐς τὸ εὖσχημον σφίσιν ἐνόμισαν σχήσειν τὸ πρᾶγμα. ἂν
 20 τε γὰρ βουληθῶσιν, ἔφασαν, σιγῇ καλύψαντες τοῦγκλημα τοῦ-
 τον ἱερατεύειν ἐνδοῦναι, καὶ λίθοι πάντες ἀναβοήσουσι τὴν
 τῆς ἀτοπίας ὑπερβολὴν. ἂν τ' ἀπρακτεῖν αὐτὸν ἀναπέσωσι
 καὶ τῆς ἱερουργίας ἀπέχεσθαι, κατήγορος αὐτῶν ἀναιδέστα-
 τος ἔσται λοιπὸν αὐτὸς ἐν πολλοῖς, καὶ ξίφους ἀκμαιοτέραν

in institutione dei. et simili insania captus semper praetextum facit
 pravitatis quae ad pravitatem averruncandam ei deus imposuit susti-
 nenda. nunquam enim deponere ostentationem et vanam illam opi-
 nionem potuit. sed ipsius Christi eiusque nostri causa susceptarum
 passionum imaginem semet ipsam suamque apud barbaros captivitatem
 exprimere gloriatur. mendaciis solet res immutare eaque efferre lau-
 dibus, quorum deberet eum pudere. ita in insani hominis pectore lo-
 cum non habet dei memoria et divina virtus. itaque uti plerumque
 deus eum committit illudendum et odio ab omnibus persequendum,
 illam pravitatis pestem. tantopere enim, quasi cubo verso, odio eum
 persecuti duces amicissimi et benevoli, propter barbarorum mixtionem
 illegitimam et sodomiticam, ita ut cui omnes res amittere promitte-
 bant et si opus esset in Hadem descendere, eundem nunc ne obolo
 quidem liberare velint. quaelibet enim futura esset rerum conditio,
 non pulchrum futurum esse existimabant opus. si enim, aiebant, cri-
 mine oblivioni tradito, ei condonare vellent dignitatem sacerdotalem,
 vel omnes lapides clamarent ingentem illam insaniam. si vero illum
 commovissent, ut nihil agens deponeret dignitatem sacerdotalem,

παντὸς ἀντιστήσει γλῶτταν αὐτοῖς, καὶ Ὀλύμπου φανεῖται
 f. 121 v. παντὸς ἐπαχθέστερος. ὅταν δὲ καὶ τὰ θεατρικὰ καὶ ἀγοραῖα
 σκώμματα πρὸς τὰς ἀγνίας παραρριπιτούμενα ἑξακούωνται,
 τῆς γαστροκνημίας φημὶ καὶ τοῦ ἀνδρογίνου θεοῦ καὶ τοῦ
 μηροῦ τοῦ τὸ ἀτελὲς ᾠδίνοντος κῆμα, Διονύσου μὲν ἥμιστα 5
 οὐδὲ Σεμέλης Θηβαίας ἀμβλώματα, ἀλλὰ βαρβαρικῶν καὶ
 ἀσεβῶν σπερμάτων ἐκτόκια συγγενῆ καὶ οἷα διηνεκῶς ἔξ
 ἀσεβοῦς αὐτὸς διανοίας εἶωθε τίκτειν πονηρά τε καὶ ἀσεβῆ
 γεννήματα, μᾶλλον δ' ἀτελῆ καὶ παρὰ φύσιν ἀμβλώματα,
 ποίας οὐκ ἂν ἀγχόνης χεῖρω δόξειεν ἅπασιν, οἷς διδασκάλῳ 10
 τούτῳ κεχρηῆσθαι συμπέπτωκε.

17
 f. 122 r. Καὶ περὶ μὲν τούτων αὐτὸς ἂν ἀκριβέστερον διαιτή-
 σεις τῆ σοφῆ σου καὶ ἔμφροσι διανοίᾳ καὶ κρίσει· ἐγὼ δὲ
 καὶ περὶ τῶν ἑξῆς ὁμοίων τε καὶ ὁμοίας ἐκ θεοῦ τυγχανόν-
 των τῆς ἐκδικήσεως ἀφηγήσομαι. ὁ γὰρ πατριαρχεύσας μὲν 15
 ἐκεῖνος Κάλλιστος καθαιρεθεὶς δ' αὖθις ὑφ' ὧν τετίμηται,
 καὶ μὴ βουλόμενος τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης οἴκοθεν ἀποθέσθαι
 σύμβολα, κεινδύνευκεν ἅκων τὴν τούτων ἀφαίρεσιν ὑποσχεῖν
 καὶ ἅμα δεινῶ τινὶ ἐμβεβλήσθαι δεσμοτηρίῳ, μὴ καὶ στάσιν
 ἴσως κατὰ τὴν ἐπιπολάσασαν φήμην ἐγείρη τῆ πόλει, θρα-20
 σύτερόν τε καὶ ἀηδέστερον πρὸς τὸν ἐν ἡσυχίᾳ διακείμενος
 βίον. καὶ τάχα ἂν μὴ μαθῶν ἔφθη παθῶν, εἰ μὴ μαθῶν
 ἔφθη φυγῶν. ἄρτι γὰρ τὸ σκέμμα βασιλεῖ τε καὶ πατριάρχῃ

accusator ipsorum turpissimus exstaret iisque linguam, gladium omnino acutissimum opponeret. si vero theatri et fori ludibria in plateis iacta audiunt, surae scilicet et effeminati dei et cruris semper foetum procreantis, Dionysi nequaquam. neque Semeles Thebanæ abortus, sed barbarorum et impiorum seminum aliena et qui semper ex impio animo gigni solent, pravi impii ortus, potius immaturi naturae repugnantis ortus. cuius suspendii non peius videretur omnibus, quibus contigit, ut hoc magistro uterentur.

Et de his rebus ipse accuratius iudicaveris sapienti tua et sana mente ac ratione. equidem de iis, quae insecutae sunt, rebus similibus et e dei poena profectis exponam. patriarcha enim ille Callistus captus ab iis, a quibus punitus est, quum sacerdotii insignia deponere nollet, periculum erat eorum impetum sustinere invitum et in horrendum coniici carcerem. neve seditionem forte secundum famam grassantem urbi moveret. audavius arrogantiusque vicens in vitae tranquillitate. et facile inscius in malum incidisset, nisi re comperta continuo fugisset. quod consilium regi et patriarchae probatum visum est, fama occulta in forum divulgabatur aperta. quum et ipse

κεκυρωμένον λανθάνουσα φήμη λαβοῦσα διέπιπτεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐξεπιπολῆς. ὄθεν μαθὼν καὶ αὐτός, καὶ δειλία μακροῦ συσχεθεῖς, ᾗχετο λάθρα ἀποδρᾶς πρὸς τὸ τῶν Λατίνων ἀντιπέρας φρούριον· καὶ τῇ ἀλλοφύλῳ σκέπη καὶ δεσποτεία 5 ἑαυτὸν διὰ φιλοζωΐαν καθυποζεύξας, καὶ ἅ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας δεδιωγμένοις χθῆς καὶ πρότριτα εὐσεβέσιν ὠνείδιζε, ταῦτα παρὰ πόδας ἀλίσκεται καὶ αὐτὸς πεπονθῶς. κατα- 18 φεύγοντας γὰρ πρὸς τὸ τῆς Σοφίας ἱερὸν καὶ μέγιστον τοῦ θεοῦ τέμενος ἀποσπῶν παρανόμως αὐτὸς τοῖς δεσμοτηροῖς 10 προῦπεμπεν· εἰ δέ ποῦ τις καὶ τοὺς διώκτας λαθῶν εἰς τὸ Λατινικὸν ἐκεῖνο κατέφυγε φρούριον, πολὺς αὐτὸς εὐθύς ἦν κατὰ τῶν τοιοῦτων ῥέων καὶ ἀμέτρους ἐπαντῶν λοιδορίας, καὶ λέγων ὡς οἱ τῷ Βαρλαάμ ὄντι Λατίνῳ φίλοι καὶ νῦν τοῖς ὁμοφύλοις ἐκεῖνῳ γίνονται φίλοι, τῇ ἀλλοφύλῳ σκέπη 15 καὶ δεσποτεία χρώμενοι σωσικῶ λιμένι. οὕτω τὰ τῆς ἀσεβείας ὄργανα μετὰ τῶν οἰκείων δογμάτων πρὸς μὲν βραχύντινα χρόνον ἀντέσχε, καὶ λέληθεν ἐνίοτε τοὺς πολλοὺς ἐν σκότει κακ διαμέτρον τῆς ἀληθείας ἰστάμενα, τῷ χρόνῳ δὲ φωρᾶται τῷ τῆς ἀληθείας θεατριζόμενα φωτὶ καὶ ὑπ' αὐτῶν 20 ἔλεγχόμενα τῶν πραγμάτων, τοῖς οἰκείοις πτεροῖς ἀλίσκεται τε καὶ ἑαυτοῖς περιπίπτει. μηδὲ γὰρ μηδενὸς διώκοντος ἄλλου, ὑφ' ἑαυτῶν αὐτοὶ διώκονται μόνοι, καὶ πάσχουσιν οἴκοθεν ἄπερ ἔδρων κατὰ τῶν εὐσεβούντων αὐτοί, τῆς θείας κατὰ βραχὺ καὶ λεληθότως δίκης μετερχομένης καὶ ἐλαυνούσης αὐ- f. 122 v. τοὺς καὶ τῶν κορυβαντιῶντων χείρους ποιούσης. πρὸς γὰρ

rem comperisset magna ignavia captus, clam effugit ad Latinorum praesidium ex adverso situm. et externo praesidio et dominationi sese submisit vitae amore captus, et ut pios homines, qui propter religionem multas subierant acumnas, heri et ante tres dies conviciis persequabatur, ita ipse continuo in suam ipsius calamitatem captus est. qui enim in sapientiae templum et summum dei sacrarium fugerant, eos praeter legem protractos ipse in carcerem coniecit. si enim quis insectatores fallens in illud latinum praesidium fugiebat, multa ipse continuo contra eos dicebat infinitisque scatebat contumeliis. et ita loquebatur ac si ii, qui Barlaami latini essent amici, nunc illius conterraneis amici fierent. itaque inter propria dogmata impietatis auxilia conservabantur per breve tempus et tenebrae occultae erant multitudini et veritati prorsus repugnantes. neque ab ullo alio insectatore, a semet ipsis affliguntur soli et ea omnino patiuntur, quibus ipsi homines pios affecerant. quae enim aliquamdiu suppressa erat iustitia divina nunc aggressa eos pressit corybantibusque pciores red-

αὐτοῖς καὶ πλείους αὐτῶν ἕτεροι τὰ ὅμοια ἐπεπόνθεσαν, καὶ ὡς ἐμβρόντητοί τινες καὶ θεηλάτῳ μανίᾳ τινὶ πληγέντες οὐκ ἴσασιν ὅτι δρῶεν, ἀλλὰ περινοστοῦσιν οἱ δυσσεβεῖς καὶ ἔξάγιστοι μεθύοντων ἢ μαινομένων δίκην, καθ' ἑαυτῶν βακχεύοντές τε καὶ οἰστορηλατούμενοι καινόν τινα καὶ τερατώδη 5 τρόπον.

19 Ἐγὼ δέ, μηδαμῆ τοῦ καιροῦ συγχωροῦντός μοι τοῖς ὁμοίοις ἐνδιατρίβειν ἐς τὸ παρὸν ἀφηγήμασιν, ἐφ' ἕτερα τρέψομαι, πλατυτέραν ἐκείνης ταμιευσάμενος τὴν ἀφήγησιν ὡς εἰκὸς προΐών. ἄρτι γὰρ περὶ τροπᾶς θεινᾶς τοῦ ἡλίου ἐλη- 10 λυθότος, ἔνδεκα ναυσὶν ἐκ Βυζαντίων λιμένων ὁ βασιλεὺς ἀναχθεὶς Καντακουζηνὸς ἐβδομαῖος ἐς Τένεδον ἀφικνεῖται, πολεμησείων ἐκεῖ τῷ γαμβρῷ Παλαιολόγῳ ἤλπιζε γὰρ δυοῖν θάτερον, ἢ προδοσίᾳ τῶν ἐνδοθεν ἢ τῇ ἔξωθεν μάχῃ ἀφυλάκτοις ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἐπισπεσών, αὐτόν τε ἅμα καὶ τὸ 15 τῆς Τενέδου καταλήψεσθαι φρούριον, καὶ ἀντ' αὐτοῦ τὸν υἱὸν αὐτόθι καταλείψειν Ματθαῖον, τῷ πατρὶ τηρικαῦτα συμπλέοντα ὁμοῦ τῇ συζύγῳ. ἐπεὶ δὲ τῷ λιμένι τῶν Τενεδίων τὸν εἰσπλουν προαισθημένων ἐξ ἐφόδου ποιήσασθαι ἥκιστα ἔσχεν, ἐπὶ θάτερα λοιπὸν τῆς νήσου παραπλεύσας πάσαις μὲν τῇ 20 γῆ ταῖς ναυσὶν ἀποβῆναι προσσχόντας ἥκιστα ἔκρινε δέον, δέει τοῦ μὴ τῷ πλείστῳ μέρει κενωθείσας τὰς ναῦς τῷ Παλαιολόγῳ τὴν γνώμην προστεθειμένης, ζημιωθῆναι μὴ μόνον τὸν

didit. nam praeter eos ipsos etiam plures alii similia passi erant. et fulguritorum instar et divina quadam insania capti quid faciendum sit nesciunt. sed homines impii et exsecrati in potorum furentiumque modum contra semet ipsi bacchantes et insanientes novam quandam et miram sequuntur rationem.

Equidem quum in rebus similibus morari propter temporis rationem minime liceat nunc narratione ad alia versa prolixiori parcens expositioni uti decet pergam. ipso enim solstitio aestivo undecim navibus vectus e portu Byzantio Cantacuzenus rex die septimo Tenedum pervenit cum Palaeologo affine ibi dimicaturus. sperabat enim fore alterutrum, ut aut incolarum proditione aut pugna extra commissa in eos custodia destitutos subito incidens ipsum simulque Tenedi praesidium caperet et pro eo filium ibi caperet Mathaeum, qui una cum uxore eo tempore comitabatur patrem. postquam autem minime potuit statim attingere portum Tenediorum quippe rei non ignarorum. veriti ne naves maximam partem evacuatae Palaeologo opinionem moverent, qua non solum tota expeditio in consiliis et rationibus sit de-

ἅπαντα στόλον μεθ' ὧν ἀφίκοιτο σκευμάτων τε καὶ βουλευ-
 μάτων, ἀλλὰ καὶ σφῶν αὐτῶν αὐτοὺς γενέσθαι προδότας
 ἀπονητὶ τοῖς ἐχθροῖς. διὸ δὴ καὶ τέτταρσι μόναις ἐπέτρεψαν **20**
 τὴν ἀπόβασιν, αἷς ἐθάρρουν τὰ μάλιστα. καὶ τοίνυν τῆς
 5 ἀποβάσεως γινομένης ἤδη καὶ ἠτοιμασμένων οἷς μὲν ἐπετέ-
 τακτο πῦρ τοῖς τῶν ἀσταχίων ἐνεῖναι δράγμασιν, οἷς δ' ἐκ- f. 109 v.
 ριζοῦν τὰς ἀμπέλους, οἷς δ' ἀγώγιμον ἐκ τῆς νήσου τὸ ὕδωρ
 ἐς τὰς ναῦς κομίζειν, εὐθύς ἐξεπήδα τῆς Τενεδίας ὀπλίσεως
 τὸ ἐρρωμενέστερον ἐκ τῶν τοῦ φρουρίου πυλῶν, πεζοὶ τε καὶ
 10 ἵππεις, καὶ μάχην στερορὰν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν συστησάμενοι
 οὐδ' ὑδρεύσασθαι τοὺς ναυτικούς εἶασαν, ἀλλ' ἠνάγκασαν
 ἐν βραχεῖ τὰ προμνήσια τεμόντας ἀποπλεῖν. ὅθεν δὴ καὶ
 μικρὸν ἀποστάντες τῆς γῆς οἱ Βυζάντιοι τὰς ναῦς ἀνεκώχενον,
 τῇ δ' ὑστεραία τὰς ἀγκύρας ἀναλαβόντες τριταῖοι ἐς Ἴμβρον f. 123 r.
 15 τὴν νῆσον κατέπλευσαν, πολεμίαν ἠγούμενοι καὶ αὐτήν. κἀν-
 ταῦθα τὰ ὅμοια δράσαντές τε καὶ παθόντες πλήρεσι κώπαις
 κἀκεῖθεν ἀπήεσαν εἰς Αἶνον τὴν πόλιν, Καντακουζηνῶ προσ-
 κειμένην. ἐνθα δὴ Ματθαῖον τὸν νέον βασιλέα καταλιπόντες
 σὺν τῇ συζύγῳ τάχιστα ἐπανῆκον δέκα ναυσὶν εἰς Βυζάντιον.
 20 τῆς γὰρ μιᾶς τὸ πλήρωμά φασιν ἐν δυσὶν ἀποβάσεσιν, αἷς πρὸς
 Τένεδόν τε καὶ Ἴμβρον πεποίηται, πρὸς Παλαιολόγον ἠτο-
 μοληκέναι τὸν βασιλέα.

Ἐγὼ δ' ὁ μικροῦ πρόσθεν ἐχορῆν ἀφηγήσασθαι βουλευθεῖς **21**
 εἶτα ἐπέσχον, τὴν σὴν λυπῆσαι ψυχὴν φυλαττόμενος, λέξων

cepta sed se ipsos sui ipsius proditores nulla dedita opera factos esse
 inimicis. quum vero decessus parabatur aliique se accingebant ma-
 nipulis spicarum iussi immittere ignem, alii exstirpare vites, alii aquam
 viatoriam ex insula in naves portare, subito fortissima praesidii Te-
 nediensis pars erupit ex urbis portibus pedites et equites, pugna atrox
 ad litus conflata est, nautas non patiebantur aquam haurire, sed pup-
 pibus desectis eos reverti cogebant. quam ob rem paululum a terra
 remoti Byzantini naves statuebant; insequenti die, solutis ancoris,
 tertio die ad Imbrum, insulam appellebant, quam etiam sibi infestam
 credebant. ibique similia et egerunt et passi sunt et abierunt Aenum
 oppidum Cantacuzeno amicum. inde Mathaeo novo rege relicto una
 cum uxore celerrime cum decem navibus Byzantium perveniebant;
 unius enim praesidium in duobus itineribus ad Tenedum et Imbrum
 factis ad Palaeologum regem descivisse dicitur.

Equidem, cuius erat paulo antea narrare ibi cessavi veritus, ne
 animum tuum perturbarem; nunc autem amicorum et commilitonum

ἔρχομαι νῦν, τὰς τῶν φίλων καὶ συνάθλων τῶν σῶν δυσω-
 πούμενος ἐντολάς. Εὐλογία γὰρ ἦ τῷ ὄντι βασίλισσα, καὶ
 τὰς ἐπωνυμίας συμφώνους τῷ βίῳ λόγοις ἅμα κησαμένη
 καὶ ἔργοις, πολλοὺς ὑπὲρ τῶν θείων δογμάτων τῆς ἐκκλησίας
 θορύβους καὶ διωγμοὺς καὶ ποικίλας ἐπαγωγὰς συμφορῶν⁵
 ὑποστᾶσα, καὶ πρὸς οἷς εἶχεν ὁμοῦ τῷ γήρα νοσήμασιν ἄλλοις
 προτερον καὶ πλείοσιν ἔτι περιπεπωκυῖα, καὶ τελέως οὕτω
 καὶ κατὰ βραχὺ τὸ σῶμα δαπανηθεῖσα, πρὸς τὴν αἰδίων ἐκεί-
 νην τέως μετέστη μακαριότητα. νῦν οὖν σε παρακαλοῦσιν οἱ
 φίλοι λόγοις ἐπιταφίσις ἐκείνην κοσμηῆσαι, ἐπεὶ καὶ πολλὰ¹⁰
 προφανῶς τῶν τῷ ἐκείνης προσιόντων τάφῳ νοσήματα τὴν
 ταχίστην ἐλαύνονται, τοῦ θεοῦ κἀντεῦθεν ἐλέγχοντος τὴν τῶν
 22 διωκόντων ἀπόνοιαν καὶ ἀσέβειαν. οἶσθα δὲ καὶ ἄλλως ὡς
 μετὰ χρόνον που ἑξκαιδέκατον τῷ Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως
 ἐκείνου νύμφῃ συζυγεῖσα μετὰ πολλῆς τῆς εὐκλείας καὶ δόξης,¹⁵
 καὶ μόλις που δύο μόνους ἐνιαυτοὺς ἐκείνῳ τοῦ βίου συνα-
 πολελανκυῖα, θανάτῳ τε τοῦτον εὐθὺς ἐζημῖεται καὶ ἅμα τρι-
 βώνιον ὑποδῦσα τὸν ἅπαντα πλοῦτον διένειμε αἰχμαλώτοις
 καὶ πένησιν ἄλλοις, πλὴν ἢ ὅσον εἰς τὴν πολυτελεῖ τῷ θεοῦ
 φροντιστηρίου κατασκευὴν ἐκείνου κεκένωκεν, ὃ περιβόητον²⁰
 μᾶλλον εἰς ἀρετὴν κατεστήσατο ἢ πρὸς κατασκευὴν. δαπι-
 λέσι μὲν γὰρ καὶ πολυτελέσι δαπάναις ἠκοδομήσατο, πλείους
 δὲ τῶν ἑκατὸν μοναζούσας κατ' ἐκλογὴν ἐνασκεῖσθαι συνήθροισε
 τοῖτῳ σεμνῶς. ἀλλ' αὐταῖς καὶ αὐτὴ συνδιηκονεῖτό τε καὶ

tuorum iussum exsequar. Eulogia enim, quae tunc erat regina cog-
 nomenque iustum vita et verbis et factis nacta erat, quum propter
 divina ecclesiae praecepta calamitates multas et persecutiones varias
 infortuniique impetus subiisset et in senectute praeter alia in multos
 incidisset morbos, ita igitur et brevi tempore corpore eius consumto
 ad sempiternam illam et beatam vitam assurrexit. nunc igitur amici
 te invocant, ut epitaphiis illa ornetur. quum et multi morbi eorum,
 qui eius tumulum visitant aperte celerrimeque propulsantur. hoc enim
 modo deus improbat insectatorum insaniam et improbitatem. scis enim
 plane, quam gloriam et nominis sui famam Andronici regis filii uxor
 assecuta sit et vix duos singulos annos cum eo vita fruita, morte
 punita sit et vestimento contrito induta omnes divitias tribuerit belli
 captis aliisque pauperibus; praeter id, quantum ad ornandum magnifi-
 cum divinumque phrontisterium praestabat; quod magis virtutis causa
 fecit quam ornamentum. uberibus enim et magnificis sumtibus constru-
 xit plures quam centum monazusas; sed in his illa etiam operam et
 diligentiam collocabat; praeibat enim benevola mente in iis omnibus,

ἀμφεπονεῖτο, χορηγοῦσα μὲν ἀφθόνῳ γνώμῃ τὰ κατὰ χρεῖαν
 διηνεκῶς ὡς κυρία, συναιρομένη δ' ἐξ ἡφμερείας καὶ αὐτῆ
 τὸν πάσαις ἐκείναις ἀνάλογον τρόπον ὥσπερ ὁμόδουλος, ἄχρι f. 123 v.
 τῶν ὀπτανείων καὶ εἴ τι τῶν χυδαιοτέρων ἐτύγχανεν ὄν καὶ
 5 συλλήβδην εἰπεῖν, ἀρχέτυπον ἀρετῆς ἀπάσης ἀπάσαις ἐαν-
 τὴν προτιθεῖσα καὶ βίου σεμνοῦ μέχρι καὶ ἐς δεῦρο διήρκεσεν,
 ἐβδομηκοστὸν ἔγγυς που τῆς ἡλικίας ἄγουσα χρόνον. καὶ τί **23**
 χρῆ πλείω διεξιέναι πρὸς σὲ πλέον τῶν ἄλλων τὰ ἐκείνης
 εἰδότα; μέμνημαι γὰρ καὶ πολλάκις σοῦ γε ἀκηκῶς ἔστιν ἂ
 10 τῶν ἐκείνης ἀφηγουμένου καλῶν, καὶ ἐρεθίζοντος ἴσως εἰς
 ἕξιν ἀσκήσεως ἀγαθῆς τοὺς ἀκούοντας, ὡς βαθεῖάν τε ἐκέκ-
 τητο σύνεσιν ἢ γυνή, καὶ σιωπῶσα καὶ φθεγγομένη παραινε-
 σις ἦν αἰεὶ τοῖς συνοῦσι, καὶ μέγα καὶ ἀπαράμιλλον τοῦ μο-
 ναδικοῦ παράδειγμα βίου, καὶ οἶον αἰθεροδρομούσης σεμνότη-
 15 τος ἡθος αὐτόφνές τε καὶ αὐτοχάλκευτον, ἀπάσης τε πνευ-
 ματικῆς παιδείας κανὼν ἀκριβῆς καὶ δικαιοσύνης ζυγὸς ἀρε-
 πῆς. εἴτι δὲ θυμοῦ κινήσειν ὄξυρρόποις καὶ αὐτονόμοις, καὶ
 εἰ τὰς αἰτίας εὐλόγους ἐκέκτητο, οὔτε χεῖρ αὐτῆ ποτ' ὥφθη
 τῶν πάντων οὐδέσιν οὔτε γλῶττα διακονήσασα προπετής, ἀλλ'
 20 ἐν αὐτοῖς εὐθύς ἀναιροῦσα τοῖς λογισμοῖς διετέλει τὰς ῥίζας
 ἐντὸς πρὸ τῆς βλάβης. τὸν γε μὴν τῆς ἀργίας καιρὸν βίβλων **24**
 ἱερῶν παρεῖχεν αἰεὶ ἀναγνώσει, καὶ πείραν ἐντεῦθεν ὑψηλῆς
 θεωρίας συνῆγε μακρὰν καὶ ποικίλην, ὁπόση τοῖς θείοις τῆς
 ἐκκλησίας δόγμασι καιροῦ καλοῦντος ἐγένετό οἱ σύμμαχος
 κράτιστος. ὥσπερ δ' αὖ ἱερωσύνῃ τῇ ἀληθείᾳ τὴν γλῶτταν

quae necessaria erant tanquam domina; in ceterarum servarum illa-
 rum modum ipsa auxiliabatur, usque in culinam et si quid sordidius
 etiam erat. et in universum cuiusque virtutis et candidae vitae se
 proposuit exemplum, septuagesimum fere agens annum. et quid opus
 est tibi plura exponere, quum ceteris melius illius historiam noveris.
 nam saepius te audire memini, quae in illa fuerint pulchra exponen-
 tem et inflammantem auditores profectio ad amorem bonae vitae, quia
 acri erat mente femina et loquens et tacens stimulo semper erat iis,
 qui aderant. et magnum et invictum est vitae monadicae exemplum
 et sanctimoniae aerem penetranti habitus quam firmus est et aeneus.
 cuiusque spiritualis educationis certa norma et iustitiae libella accu-
 rata. nec non velocibus et fortibus animi motibus et si sanae ad-
 erant rationes neque manus nemini omnium neque lingua cernebatur
 officiosa, sed in ipso animo summa ope evertibat radices ante earum
 incrementa. otii autem horas in libris sanctis legendis consumebat; in-

τιμήσασα, ἀκάματον τὴν τῶν χειλέων ἀκρόπολιν ἔστησε φύλακα, ὡς μὴ λάθοι προκύψας ὑπέ ποτε λόγος μάλα μὲν τις ἐπαγγελτικός, οὐ μάλα δέ τις τελεσιουργὸς καὶ ὠφέλιμος. καὶ τὰ πλείω λέγοις ἂν αὐτὸς καὶ ἀφηγοῖο πλατυτέρα γλώττη τε καὶ βίβλοις μάλα γέ τι σφόδρα ἁρμοστιούσαις. νῦν δέ σοι 5 καὶ περὶ τῶν ἔξωθεν ἀπαγγελλομένων ἔνια διηγῆσομαι, ὧν καὶ ὁ παρὼν τὰς ἡμῶν ἀκοὰς ἐνέπλησε χρόνος τῶν δυσχερῶν.

25

Φήμη γὰρ ἀφίκετο πρότρια ἐς Βυζάντιον ἐκ τῶν ἔωθεν ἐπιδημησάντων Ἀντιοχέων, ὡς ὄρηϊ δαιμονία τινὶ συσχεθεῖς ὁ τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας δεσπότης, ὅποσοι χριστιανῶν οἰκοῦσι τὴν γῆν ἐκείνην, ἐξήνεγκε δόγμα πάντας ἡβηδὸν ἀνελεῖν, εἰ μὴ ἐς τὴν τῶν Ἀράβων θρησκείαν τὸ σέβας καὶ αὐτοὶ μεταθεῖεν, μηδὲ γὰρ εἶναι λέγων εἰκὸς ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἔξουσίαν τελοῦντας τὴν ἐμὴν φαυλίξειν θρησκείαν. ἐνσταίντων οὖν ἐκεῖ τηρικαῦτα παμπόλλων ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐρωμένως καὶ σὺν ζεούσῃ τῇ προθυμίᾳ γέγονε φόβος πολὺς, 10 ὡς φανῆναι τὸ πλῆθος τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὲρ δισμυρίους, ἀρξαμένου μὲν ἐκ Παλαιστίνης πρώτον τοῦ δεινοῦ, εἶτα διαβάντος Κοίλην Συρίαν καὶ Φοινίκην πᾶσαν, καὶ ὅσαι τὴν Δαμασκὸν ἀστυγείτονες περιχορεύουσι πόλεις καὶ κῶμαι μετὰ 20 χρι Τύρου καὶ Σίδωνος, καὶ ὅση τὸ ὄρος τὸν Κάρομηλον περικλύζει θάλασσα. ἐν μεταμέλῳ δ' αὖ τοῦ προστάξαντος γεγονότος πέπαιται τὸ δεινόν.

deque magnam variamque impetravit experientiam, quantus divinis ecclesiae praeceptis opportuno tempore sibi adsit commilito fortissimus. et sacerdotium veritati linguam restringens indefessam labiorum arcem custodem constituit. et tu ipse plura diceres et exponeres uberiore et libris admodum decenter scriptis. nunc tibi nonnullas ex rebus externis quae sunt nuntiatae exponam, quibus rebus ingratis praesens tempus aures nostras implevit.

Fama enim Byzantium pervenit ab Antiochiis ab ortu solis migrantibus, divino quodam afflatu abreptum Aegypti et Arabiae dominum edidisse praeceptum, ut, quot Christiani illam terram habitent, omnes pubescentes tollerentur, nisi suam cum Arabum religione mutarent. dixit enim, non decere eos, qui imperio meo pareant, religionem meam contemnere. quum igitur permulti existerent pro religione fortiter et cum animo bellicoso, multa caedes facta est ita ut numerus interfectorum superaret viginti millia. postquam in Palaestina primum inceperat terror, porro perrexit per cavam Syriam et Phoeniciam totam et quot vicinae urbes Damascum circumdant et pagi usque ad Tyrum et Sydonem et quantum mare Carmelum, montem alluit. quum homines rei ipsius poeniteret, terror desiit.

Ταῦτα καὶ πλείω πρὸς τοῖτοις ἕτερα ὑπειπὼν ὁ καλὸς **26**
 Ἀγαθάγγελος ὄχετο ἀπιὼν περὶ μέσας πον νύκτας, αὐθις
 τοὺς ἡμετέρους δημίους λαθῶν καὶ τοὺς θηριώδεις φύλακας,
 μόνον ἐμὲ καταλελοιπῶς τῇ στενῇ καὶ δεινῇ συνήθως ἐκείνῃ
 5 διαίτῃ χρώμενον.

Ἄρτι δὲ τοῦ μὲν ἐφεστηκότος λήξαντος ἔτους, τοῦ δὲ
 ἐξῆς ἐνδημήσαντος, τὰ Ῥωμαίων ἐνόσει τοῦ εἰωθότος ἐπέ-
 κεινα πράγματα διὰ τε τὴν εἰωθυῖαν Περσῶν ἐπικράτειαν,
 ἣν ἤδη Καντακουζηνοῦ προδιδόντος ἄχρῃ πυλῶν ἐσχήκεσαν
 10 Βυζαντίων, ὡς οἰκείοις τέως χρώμενοί τε καὶ καταχρώμενοι
 μὴ πράγμασιν ἅπασι μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας
 ἀνδράσιν ὁμοῦ πρὸς πᾶν τὸ βουλόμενον ἄγοντές τε καὶ φέ-
 ροντες, οὐκ ἔξω πόλεων ὡς πρὶν περιθέοντές τε καὶ παρα-
 θέοντες, ἀλλ' ἐνδὸν ἤδη ποιούμενοι τοὺς συνοικισμούς, καθ'
 15 ὁπόσον καὶ οἶδν καὶ ὅπου καὶ ὅτε τὸ τῆς ψυχῆς ὀρεκτικὸν
 ὑπετίθειτο σφίσιν ἐπιτροπεύοντες καὶ δεσποτικῶς ἐπιτάττοντες.

Ἦδη δὲ τοῦ φθινοπώρου λήγοντος, περὶ πον τὰ μέσα **27**
 μιᾶς τῶν νυκτῶν ἀκοή τις αἰφνίδιος τὸ Βυζάντιον περιήχησεν
 ἅπαν, εἶναι τείχους ἐντὸς βασιλέα Παλαιολόγον τὸν νέον,
 20 συμμαχίας πάσης ἀλλοφύλου χωρὶς ἀφιγμένον τριταῖον ἐκ
 Τενέδου τῆς νήσου, μηδενοῦς αἰσθημένου τὸν εἰσπλουν, μεγί-
 σταις μὲν τριήρεσι δυοῖν, μονήρεσι δ' ἑκκαίδεκα διὰ τοῦ
 πρὸς ἔω λιμένος καὶ νεωρίου εἰσελάσαντα, ὧν αἱ μὲν οἴκοθεν

Postquam haec et praeter haec plura dixit, discessit pulcher Agathangelus media fere nocte, fallens iterum iudices nostros saevosque custodes; me solum relinquens, qui angusta et terribili vita ut semper uterer.

Quum autem praesentem annum excipiebat insequens, res Romanorum ultra consuetudinem aegrotabant et propter consuetum Persarum imperium, quod iam per Cantacuzenum proditorem obtinebant usque ad portas Byzantias, ut propriis utentes et abutentes non solum rebus cunctis, sed etiam mulieres et infantes una cum viris ad quilibet cogentes et ducentes, non extra urbes ut antea currentes et praetercurrentes, sed intus iam colonias instituentes quantum et qualiter et ubi et quando animus suadebat regentes imperioseque gubernantes.

Brumali tempore iam desinente media nocte fama subitanea Byzantium circumtonuit, intra muros omnino esse iunioem Palaeologum, regem, qui omnino auxilio populi externi tertio die ex Tenedo insula venisset itinere ipso plane occulto. duobus permagnis biremibus atque undecim uniremibus per portum solis ortum versus situm et per navalia vectus est, quarum navium aliae domi erant constru-

ἦσαν αὐτῶ προνεναυπηγημένοι, αἱ δ' ἐκ Τενέδου τε καὶ Λέσβου καὶ Λήμνου κατὰ μέρος ἠθροισμένοι, καὶ εἴ τινες εἶεν αὐτόνομον διαιωόμενοι βίον. ὁ γε μὴν Καντακουζηνὸς ἐν ἀκοῇ τοῦ γεγενημένου γενόμενος ἔξω μὲν τῶν βασιλείων οὐδαμῆ ἐξεληλυθέναι ἐγνώκει, δείσας τὴν τῶν Βυζαντίων ἐρμῆν, ἤρε-⁵θισμένων πάλαι σφοδρῶς κατ' αὐτοῦ, τὰ τε ἄλλα ὅποσα πολλάκις ἔφθην εἰπών, καὶ ὅτι τοὺς τε τῆς εὐσεβείας πατρίους καταπεπάτηκε νόμους, καὶ τὴν τῶν ἐναπολειφθέντων ἅμα Ῥωμαίων ἐλευθερίαν ἀφελόμενος δουλείειν αὐτοὺς ἐδεδώκει

28 βαρβάροις καὶ ἀσεβέσιν ἐχθροῖς. πέμπτας δ' οὖν τὴν ταχί-¹⁰
 f. 127 v. στην ἐντὸς βασιλείων οὐ μάλα ἐκόντας ἀθροίζει τοὺς τῆς συγκλήτου προύχοντας, ἵνα τε συμμάχοις χρῶντο καὶ αὐτοῖς μετὰ τῶν ἐκ πολλοῦ συνοικούντων αὐτῶ Κατελάνων, εἰς ἑκατὸν ἀνηγμένων τὸν ἀριθμὸν, ὅποτε ἐπίοι σὺν ἔπλοις πολεμῆσειων κύκλῳ τὰ βασίλεια τεῖχη Παλαιολόγος ὁ βασιλεὺς, καὶ¹⁵ ἵνα μὴ ἐκείνῳ μᾶλλον κατ' αὐτοῦ συμμαχεῖν ἀναγκασθῶσιν ἐλεύθεροι ὄντες. ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ μὴ συναιρομένου τὰ πάντα ἀντέστραπται. τῇ γὰρ ὑστεραίᾳ περιστρατοπεδεύσαντες ἅμα αὐτῶ πάντες Βυζάντιοι ἐρρωμένως ἐπολιόρχουν. καὶ πρὶν ὅλας δύο παρελθεῖν ἡμέρας, φρυγάνοις πολλοῖς πυρπολήσαν-²⁰τες τὴν πρὸς τὸν ἐν Βλαχέρναις θεῖον νεὼν ἀνοιγομένην πύλην τοῦ κάτω παλατίου, εἰσερρύησαν ἀσχετῶ ῥύμη, καὶ τὸ Καστέλιον οὕτω λεγόμενον ἐξηνδραποδίσαντό τε καὶ διενεί-
29 μαντο κατὰ σφᾶς ὡς ἐβούλοντο. τούτου δ' οὕτω συνενεχ-

ctae ex Tenedo et Lesbo et Lemno alternatim conductae et si qui liberam vitam agebant. Cantacuzenus postquam quae facta erant audivit, e regia exire plane nolebat, Byzantinorum extimescens impetum, qui antea magnopere sibi irascerentur et propter ea, quae antea dixi et quia patrias religionis leges contempsisset. simulque Romanorum captorum libertatem ademit ipsosque in servitium tradidit barbaris inimicisque haereticis. misit enim non admodum voluntarios e regia et conducit senatus principes, eorum ut consilio uteretur inter Katelanos diu iam cum eo habitantes numero centum. si cum armis pugnans adiret regios muros Palaeologus rex, neve illi potius contra eum auxiliari cogerentur liberi. sed deo non opitulante omnia sunt pessumdada, insequenti enim die Byzantini cum eo fortiter urbem obsident. et priusquam duo toti dies praeterierunt, sarmentis multis incendentes eam, quae Blachernense templum sacrum ducit portam apertam inferioris palatii, effuso impetu incurrebant. et castellum quod dicunt expugnatum diripiebant ex omni animi sensu. his ita gestis quum in regia mola prorsus nulla esset, farina triticea et panis propter cala-

θέντος, ἐπειδὴ βασιλείων ἐντὸς μύλος μὲν ἦκιστα ἦν, ἄλευρα
 δὲ καὶ ἄρτοι διὰ τὸ τῆς συμφορᾶς ἀδόκητον οὐ προσηκόντην,
 ἢ τε καθ' ἡμέραν δαπάνη τοῦ πλήθους ἔνδοθεν ἀπαραίτητον
 τὴν χορηγίαν ἀπῆτει, καὶ ἅμα ὁ γογγυσμὸς καὶ οἱ πρὸς ἀλ-
 5 λήλους ψιθυρισμοὶ τῶν ἐντὸς πολυτρόπων ἐκείνων ἀνδρῶν
 καὶ αἱ κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ λοιδορίαι πολλὴν ὄδινον τὴν
 κατ' αὐτοῦ κίνησιν, εἰς ἀνάγκας ἤλασαν σπείσασθαι τῷ γαμ-
 βρῷ καὶ βασιλεῖ Παλαιολόγῳ, πρὶν ἢ παθεῖν τὰ ἀνήκεστα.
 βραχέων οὖν ἐντὸς ἡμερῶν οὕτως τῶν πραγμάτων ἐκείνων
 10 συνελαθέντων καὶ τῶν σπονδῶν ἐπὶ τῷ βασιλεύειν ἄμφω γε-
 γενημένων, ἀνυπόπτως ἤδη προσήεσαν καὶ ὠμίλουν ἀλλήλοις
 τῶν βασιλείων οἴκων ἔνδον ἅμα καὶ ἔξω· διὸ καὶ σύγχυσις **30**
 τε καὶ θόρυβος ἠγείρετο σφίδρα ἄσημος κατὰ τὸ συνεχές
 πρὸς Βυζαντίων κατὰ πρόσωπόν τε καὶ ἀναιδῶς λοιδορούν-
 15 των αὐτὸν Καντακουζηνὸν καὶ ἐπιπηδῶντων αὐτῷ, καὶ ἐν
 ἐπαγγελίαις ὄντων κατὰ τῆς αὐτοῦ σφαγῆς τὰ ἴδια βάπτειν
 ξίφη, εἰ μὴ τὴν ταχίστην πρὸς τὸ μοναδικὸν τὴν βασιλείον
 ἀμείψῃ στολήν. ἔνθεν τοι καὶ μετ' οὐ πολλὰς τὰς ἡμέρας
 ἐξῆι τοῦ παλατίου, τὸ μοναδικὸν ἠμφιεσμένος σχῆμα, ξύν γε
 20 τῇ ὁμοζύγῳ νυκτός, αὐτὸς μὲν Ἰωάσαφ μετονομασθεὶς, ἢ δ'
 Εὐγενία, καὶ ὃ μὲν εἰς τὴν τῶν Μαγγάνων μονὴν μετοική-
 σας, ἢ δ' εἰς τὴν τῆς Μάρθας οὕτως κεκλημένην. εἶπετο
 δ' αὐτοῖς μὴ μόνον ἄπανθ' ὅσα πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ἀλλὰ
 καὶ ὅσος τοῖς βασιλικοῖς ταμείοις ἔτυχε τέως ἠθροισμένους

mitatem inopinato adventantem non suppeterent et is, qui per sin-
 gulos necessarius erat sumtus. et simul murmur et quas intus sibi
 invicem fecerunt callidi illi viri insusurrationses et multa in eum convi-
 cia magnam contra eum movebant seditionem, cogebant foedus cum
 Palaeologo rege prius inire, quam res ferre crudelissimas. quum
 igitur brevibus diebus res illae ita essent constitutae et foedere ut
 utriusque sit imperium sanxerunt, sine suspicione sese invicem adibant
 consuetudinemque contraxerunt et intra et extra regiam; quamobrem
 perturbatio et tumultus movebatur admodum obtusus (semper) a By-
 zantinis, qui conviciis persequebantur ipsum Cantacuzenum, qui eum
 adorti essent atque indicabant, se suos gladios ad ipsum interficien-
 dum esse tincturos, nisi celerrime sacerdotium mutaret cum veste re-
 gia. indeque post non multas dies reliquit noctu palatium monachi
 veste indutus una cum uxore. ipse Ioasaph cognominatus, illa autem
 Eugenia. ipse in Manganorum monasterium refugiebat, illa autem in
 id, quod Marthae dicitur. sequebantur eos non solum ea omnia,
 quae ad vitam sustentandam necessaria sunt, sed etiam quaecunque

πλοῦτος, καθάπαξ ἅπας συλλήβδην εἰπεῖν ἀγώγιμος σφίσιν εἶπετο καὶ αὐτός, Παλαιολόγου τοῦ βασιλέως ἐνδόντος αἰδοῦ τοῦ κήδους.

- 31** *f. 125 r.* Ἀλλὰ λεκτέον ἡμῖν ἐν βραχεῖ καὶ ὅσα τηνικαῦτα συμ-πέπτωκε πατριάρχη Φιλοθέῳ τῷ ἐπικεκλημένῳ Κοκκίνῳ· χρόνῳ 5 γὰρ ἐνταῦθα μικρὸν ἀναδραμόντα τῷ λόγῳ δεῖξαι οἷς ἀκούειν ἔφεσις οἷα καὶ τούτῳ θεόθεν ἐκ τοῦ σχεδὸν ἐνέσκηψε παι-δεῖα πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀκαίρου καὶ σφαλερᾶς καυχήσεως. ἔσχε γὰρ οὕτως. ἐγένετο κατὰ τὴν μονὴν ἣ τοῦ Κραταιοῦ ἐπικέκληται, λείψανον ἱερὸν ἐκ κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν ἀνενδεῶς 10 τῶν μελῶν ἀπάντων ἔχον εὐρῆσθαι πρὸς τῶν ἐκεῖ μοναζου-σῶν γυναικῶν. περὶ οὗ καὶ πολλή τις ἤκμασε τέως ὑπόλη-ψις τοῖς πολλοῖς, Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης εἶναι, ὃς οὐκ ὀλίγοις τὴν ἐκκλησίαν ἐκόσμησεν ἱεροῖς μέλεσι. τοῦτο γὰρ κατορώ-ρουται μὲν τῷ ἐδάφει τοῦ θεοῦ ἐκείνου νεώ, ἣν δ' ἀφανεία 15 κεκαλυμμένον ἐκ παλαιοῦ καὶ οὐδενί πω γνώριμον ἄχρι τῆς
- 32** τῶν νῦν χρονικῶν περιόδων ἡλικίας. ἄρτι δ' οὐκ οἶδ' ὅποτε-ρον εἰς τοῦμφανὲς ἐληλύθει, εἴτ' ἐξ ἐπιπνοίας τινὸς θειοτέρας, εἴτε τινὸς χρείας ἐνστάσης ὀρύττειν ἐκεῖσε, εἴτ' οὐκ οἶδ' ὄν-τινα τρόπον ἕτερον. οὐ γὰρ ὄψειν αὐταῖς μοι τετύχηκε γε- 20 νομένῳ κατὰ τὸν τόπον θεάσασθαι, τοῦ τηνικαῦτα διωγμοῦ καὶ τοῦ τῆς ἐκκλησίας χειμῶνος ἐκείνου τὰς ἐμὰς ἐγκλείσαν-τος θύρας, ὡς μὴδ' ἐπὶ βραχὺ γοῦν εἰς ἐλεύθερον προκύπτειν

in regio horreo collectae erant divitiae omnes omnino cunctaeque eos faciles portatu sequebantur et ipsae.

Sed breviter dicenda sunt, quae contigerunt eo tempore Philotheo patriarchae, cui coccinei cognomen erat. est autem oratio paulo altius repetenda iis, quibus audiendi desiderium est, quae institutio divina casu in eum irruerit ad dedecorandam ineptam vacillantemque ostentationem. res erat haec: accidit in monasterio, quod Crataei dicitur, ut sacrum fragmentum a capite usque ad pedes copiam exhibens canticorum omnium inveniretur a mulieribus, quae ibi erant monialibus. de qua re magna quaedam inter vulgus pollebat suspicio, ex qua ad Andreum Cretae erant illa referenda, qui non paucis sacris canticis ecclesiam ornavit. hoc infossum est in fundo sacri illius templi. erat tenebris involutum ex longo tempore neminique notum usque ad praesentium temporum aetatem. nescio autem, quomodo ad lucem protractum sit, utrum sapientia quadam divina an ex necessitate ibi fodiendi, an nescio quo alio modo. non enim mihi contigit, ut meis ipsius oculis locum perlustrarem persecutione quae tum fiebat et ecclesiae tempestate illa meas claudente portas ita ut ne in breve

ἔχειν ἀέρα πνοῆς ἀκραιφνοῦς. ἀκοῆ δ' ὅμως ὀλίγω ἕστερον παρειληφότεν ἕνα καὶ αὐτὸν εἶναί με τῶν εἰδότεων συμπέπτωκε, παμπόλλων ἤδη τὸ πρᾶγμα καὶ δημοσίᾳ θουλλούντων. διὸ τῶν οὐδὲν οὐδαμῆ γε ἀπεικότων ἔδοξεν, οὐδὲ τοῦ καιροῦ
 5 καὶ τῆς χρείας ὡς πορρωτάτω, τῇ ἱστορίᾳ καὶ τοῦτό μοι συνυφανθῆναι, ἔλεγχον μὲν κομιδῇ προφανῇ κομιζον θεόθεν κατὰ τῆς τῶν διωκτῶν ἀπονοίας, παντάπασι δ' ἀκίβδηλον τὸ τῶν διωκομένων ἡμῶν ἀποφαῖνον σύστημα.

Φιλοθέῳ γὰρ τῷ Κοκκίνῳ τηρικαῦτα πατριαρχεῖοντι **33**
 10 ἔδοξεν, ὥσπερ ἔρμαιον τὸν καιρὸν ἠρπακότεν, μηχανήσασθαι τι πρὸς σύστασιν τῆς σφετέρως αὐτῶν παλαμικῆς πολυθεΐας. πλήθους οὖν ἠθροισμένον παμπόλλου τῶν ἐν ἀγοραῖς καὶ τριόδοις καλινδουμένων, στὰς ἐφ' ὑψηλοῦ “χρεῶν ὑμῶν” φησίν, “ὦ ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες καὶ τέκνα νήπια, μὴ θεΐας
 15 ἄνευ προνοίας οἴεσθαι τὴν τοῦ θεοῦ τοῦδε λειψάνου τοῖς ἐνεστῶσι γενέσθαι καιροῖς ἐμφάνειαν, ἀλλ' ἵνα τὸ πλείστοις διὰ τὴν τῶν ἀντιθέτων ἔριν ἀμφισβητήσιμον ἐμφανὲς καὶ σαφὲς καταστῆ, καὶ γνώριμον γένηται πᾶσι πῶς μὲν τὸ πολλὰς τινὰς σέβειν ἡμᾶς ἐνεργείας ἀκτίστους καὶ ἀνουσίους, ἄς
 20 καὶ θεότητος ἀνουσιούφειμένας τῆς θεΐας καλοῦμεν οὐσίας καὶ διαφόρους αὐτῆς τε καὶ ἀλλήλων, ἀκίβδηλόν τέ ἐστι καὶ εὐσεβές, ἡ δὲ τῶν ἀντιθέτων καθ' ἡμῶν λοιδορία μάταιος καὶ κατεγνωσμένη. ἔστι μὲν οὖν κἀντεῦθεν οὐκ ἄδηλον τὸ τῆς

quidem tempus integri liceret uti aëris respiratione. fando tamen paullo post quum rem accepissem accidit ut unus et solus ego ex iis essem, qui quid factum esset tenerent permultis iam rem et publice divulgantibus. quapropter harum rerum ut improbabilium nihil ullo modo placuit; neque visum est a temporis ratione et necessitate alienum esse historiā etiam hoc perscribere quod et documentum divinitus praeberet manifestissimum vecordiae persecutorum et sinceram omnino nostrarum iniuriarum enarrationem exhiberet.

Philotheo enim Coccino tunc temporis patriarchae tanquam idoneam nactus esset opportunitatem moliri quid libuit ad constituendam suam ipsorum palamicam polytheam. multitudo igitur magna congregata eorum qui in foro et triviis versantur, stans in loco superiore: necesse est, inquit, vos viri, mulieres, infantes non sine divina providentia credatis factam esse praesente tempore harum divinarum reliquiarum revelationem, sed ut quod propter adversariorum disceptationem dubium est manifestum fiat et planum atque ab omnibus intelligatur quale sit illud quod colimus multas efficientias increatas ac substantiae expertes quas easdem efficientias insubstantialiter dicimus

θείας ψήφου καὶ τῆς αὐτῶν καταδίκης· αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐν
 παραβύστω καὶ γωνίαις ἐρριμμένοι πάσης ἄξιον ὕβρεως ἀνύ-
 f. 125 v. οῦσι βίον καὶ λίαν ἤχρειωμένον, ἡμῖν δὲ παρηρησίαν δίδωσιν
 ὁ θεός, καὶ σεμνύνεσθαι τὰ τε ἄλλα, καὶ μάλιστα τῇ τοῦ πα-
 34 ρόντος διὰ μακρῶν ἤδη τῶν χρονικῶν περιόδων εὐρέσει θείου 5
 λειψάνου.” ταῦτα δὴ καὶ πλείω τὰ παραπλήσια διεξεληλυ-
 θῶς, ἐκέλευσε ταῖς μοναζούσαις ὀλίγων ἐντὸς ἡμερῶν τῇ τῷ
 ἀγίῳ ἐκείνῳ λειψάνῳ ἀρμοιτοῦσῃ ἐνθεῖναι θήκη κατὰ τὸν ἐν
 τοῖς τῆς μονῆς προπυλαίοις προπαρεσκευασμένον οἰκίσκον,
 κῆπειτα ἐξῆς ἐτοιμάσαι καὶ ὅσα πρὸς ἀπαρισμὸν ἐνθρονισμοῦ 10
 συντελεῖ, βρώσιμά τε πρὸς τοῖτοις καὶ πόσιμα ὅσα πρὸς
 ὑποδοχὴν ἀρκέσει τῷ τε τῆς ἐκκλησίας ἅπαντι κλήρῳ καὶ ὅσοι
 τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ λαϊκῶν ἐπέισακτοι ἔσον-
 ται, ἅμα αὐτῷ τὴν ἱερουργίαν τελέσοντες. καὶ ταῦτα μὲν
 τῇδὲ πη κεχώρηκεν, ἄρτι δὲ τῆς ἡμέρας ἐνοστάσης ἐν ἣ τὴν 15
 ὕστεραίαν ἔδει τὰ τῆς ἱερουργίας τελεῖσθαι, πάντα μὲν ἦν
 ταῖς μοναζούσαις ἐκείναις ἔωθεν ἐς ἑσπέραν πονούσαις ἀνεν-
 δεῶ τὰ τῆς χρείας, τῷ δὲ ἀγίῳ καὶ τῷ τοῦ ἀγίου μόνῳ θεῷ
 παντάπασιν ἀένδεκτόν τε καὶ ἥκιστα ἀνεκτόν ὑπ’ ἀνδρῶν
 πολυθέων καὶ οὕτω δυσσεβείᾳ μακροῦ αὐτῶν τε κραταιῶς 20
 ἔχομένων καὶ ἐτέροις αἰτίων ἀεὶ γινομένων τὴν αὐτουργίαν

divinae substantiae summissas atque eas quidem quum ab ipsa hac
 tum inter se esse diversas veritati et pietati consentaneum est. ad-
 versariorum autem in nos coniecta convicia vana sunt et damnanda. est
 igitur hinc etiam non obscura suffragatio divina et illorum condemna-
 tio: ipsi enim in occultos locos et angulos deiecti omni dignam ex-
 probatione transigunt vitam ac prorsus inutilem; nobis autem animum
 addit deus conceditque ut quum ceteris rebus tum hac maxime pos-
 simus gloriari, praesentium divinarum reliquiarum post longa iam
 temporum intervalla inventionem. haec igitur hisque plura similia lo-
 cutus solitarias feminas iussit intra paucos dies sacras illas reliquias
 in fabricatam ad id apte cistam imponere in aedificio quod in atrio
 domicilii esset exstructum et tum deinceps etiam parere quidquid ad
 perficiendam inaugurationem pertineret, cibum praeterea ac potum qui
 ad excipiendum sufficeret totius ecclesiae clerum ac episcoporum qui-
 cunque et profanorum hominum invitati forent cum ipso sacra facturi.
 et haec quidem ita fere cesserunt. mox autem quum dies adesset
 cuius postridie oportebat sacra obire, omnia solitariis illis inde a
 matutino usque ad vespertinum tempus occupatis quae opus erant ab-
 unde suppeditabant: sancto autem cuique homini, sanctique huius deo
 unico prorsus improbandum erat ac minime ferendum has res tracta-
 tas esse ipsis manibus virorum deorum quandam multitudinem colen-

πεπραχθαι τοῦ προκειμένου. διὸ καὶ τῆς νυκτὸς ἐκείνης περὶ **35**
 τὰς ἀλεκτρονίων ἤδη γενομένης ὥδᾶς, φήμη τις ἤσυχῃ περιέ-
 θεῖ τὴν πόλιν, ἔνδον τειχῶν τὸν βασιλέα Παλαιολόγον εἰσ-
 κεχωρηκέναι διὰ τῶν θαλαττίων τοῦ νεωρίου πυλῶν τῶν
 5 πρὸς ἕω ταχυναγιούσαις μονήρεσι καὶ διήρεσιν ἐκ Τενέδου
 καὶ Ἰμβρου καὶ τριήρει μιᾷ, δυοῖν νυχθημέροιν πρότερον ἐκ
 Τενέδου τὸν ἔκπλουν πεποιηκότα. Θόρυβος οὖν διὰ τοῦτο
 κατέσχε τοὺς Βυζαντίους ἠδονῇ καὶ λύπῃ σύμμικτος, καὶ ὅσα
 ἐν τοῖς τοιοῦτοις συμβαίνειν εἶωθε, τῶν μὲν διὰ φόβον ἀσχε-
 10 τῶς φευγόντων, τῶν δὲ διὰ κέρδος λαμπρῶς διωκόντων. πάν-
 των δὲ μάλιστα φόβος κατέσχε τὸν πατριάρχην Φιλόθεον οὐ
 πάνυ μικρὸς διὰ τὸ πάνυ τοῦ συμπτώματος ἀπρόοπτον καὶ
 αἰφνίδιον· καὶ γὰρ ὁ χθὲς βρενθύμενος καθιεροῦν τὸν ναὸν
 εἰς βεβαίωσιν τῆς παλαμικῆς αἰρέσεως ἀνέτερος τήμερον ὥφθη
 15 καὶ μάλα τι σφόδρα Θεοῦ καὶ ἱερωσύνης ἀνάξιος. ὅθεν **36**
 ἐπεὶ μὴ λελογισμένα πράττειν μηδὲ συνέσει προσήκοντα
 παρέχουσιν οἱ τοιοῦτοι καιροί, καὶ μάλισθ' ὅτε καὶ θεή-
 λατός τις ἐλαῦνοι πληγῇ, ἐξέστη καὶ οὗτος τοῦ καθεσιῶτος
 εὐθύς φρονήματος, καὶ ξυννενοηκῶς ἀνύποπτον μόνον εἶναι τὸν
 20 ἐπὶ θάτερα κρυπτῆρα μέρη τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας λεγόμενον
 φοῦρον, ἔνθα καὶ ὧ τούς τῷ Θεῷ προσιόντας βαπτίσματι

tium qui que ita impietate diuturna et ipsi vehementer tenerentur capti et alios ad eam suo exemplo adducerent. quocirca etiam nocte illa sub auditum iam gallorum cantum fama quaedam clam per urbem serpebat moenia intrasse Palaeologum regem per maritimos porticum navalium portas ad orientem spectantes, celeribus navibus uniremibus et biremibus ex Tenedo et Imbro ac triremi navi una duabus noctibus duobusque diebus ante ex Tenedo navigatione instituta. tumultus igitur propterea tenebat Byzantinos gaudio et moerore mixtus et quidquid in talibus accidere solet, aliis ob metum summo impetu fugientibus aliis lucri causa vehementer persequentibus. omnium vero maxime metus tenebat Philothaum patriarcham non sane medioeris propterea quod prorsus illud necopinato et repente acciderat. etenim qui heri se iactabat consecrare templum ad firmandam palamicam haeresin irreligiosus hodie visus est et vehementissime profecto deo et sacrificacione indignus. quare quoniam non cogitata agere nec rationi convenientia permittunt talia tempora et praesertim quum etiam divinus quidam impellit instinctus, exstitit et hic fixa statim cogitatione et arbitratus insuspectum modo esse eum quem in aliis reconditis partibus divinae sapientiae appellant furnum. ibi etiam quo divinum adeuntes baptismum condiri unguento consuetum est igni praeparant quinquennibus spatiis vel etiam pluribus fortasse et minoribus inter-

χρίσθαι μύρω νενόμισται, ἔψουσιν ἐν πενταετηρικαῖς περιόδοις ἢ καὶ πλείοσιν ἴσως καὶ ἤττοσιν ἐνίστε κατὰ τὴν τῶν ἄλλοτ' ἄλλων βούλησιν καὶ χρεῖαν πατριαρχῶν, ἐν τούτῳ φυγῶν
 f. 126r. ὑπότρομος καὶ περιδεὴς ὁ χθὲς διώκτης Θρασὺς ἐπὶ πολλαῖς ἐκρύπτετο ταῖς ἡμέραις, ἠχρειωμένος καὶ μάλα ἀπαγορευῶν 5 τὸ ζῆν.

37 Ἐξεστὶν οὖν συλλογιζέσθαι πᾶς τὰ χθὲς καὶ προῶν μετὰ σοβαροῦ τοῦ ἡθους δημοσιευθέντα τῷ Φιλοθέῳ μεγαλαυχήματα κατὰ τῶν ὀρθοδοξούντων καὶ τὰς τῆς βωμολοχοῦσης γλώττης εὐτραπέλιαις ἤλεγξεν οὐκ εἰς μακρὰν ὁ θεός, δικαίαν 10 τὴν κρίσιν ἐπενεγκῶν τῷ περιφανῇ τὴν ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλήσαντι, μᾶλλον δὲ λαλήσαντι μὲν καὶ τότε, λαλήσαντι δὲ καὶ πρότερον ἢ τότε καὶ μεθύτερον ἢ τότε, καὶ λαλοῦντι διηνεκῶς αὐτῷ καὶ ὅσοι ἀμφ' αὐτὸν καὶ σὺν αὐτῷ παλαμισταί. τίς δ' οὐκ ἂν ἀπέποι βουλόμενος ἀριθ- 15 μεῖν τοὺς περιφανεῖς κατ' αὐτῶν ἀεὶ γινομένους θεόθεν ἐλέγχους ὥστε σύνεσιν σχεῖν εἰς ἐπιστροφὴν; τίς δ' οὐκ ἂν ἐκπληγείη βλέπων τὸ ἀκαμπὲς αὐτῶν καὶ ἀνεπίστροφον εἰς τὸ τὴν σφετέραν συνέιναι πλάνην; καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον. 20

38 Τῶν δ' υἱῶν Καντακουζηνοῦ Ματθαῖος μὲν ὁ βασιλεὺς διατρίβων ἔτυχε τηρικαῦτα ἐς ὅσα ἐπέκεινα Διδυμοτείχου τε καὶ Ὀρεστιάδος, Μανουὴλ δ' ὁ μετ' ἐκεῖνον, δεσπότης τὸ

dum secundum voluntatem et indigentiam aliorum alio tempore constitutorum patriarcharum hoc tempore fugiens tremebundus et timoris plenus qui heri persecutor acerrimus fuerat in multos dies sese abscondebatur inutiliter conterens et valde detrectans vitam.

Licet igitur ratiocinando studere assequi quomodo vulgatas heri et nuper superbo more a Philotheo de iustae fidei hominibus iactationes et scurrilis linguae facetias urbanas coarguerit non ita multo deus iustum in iudicium vocato eo qui manifestam iniuriam nimis iactabat magis autem etiam iactabat tum, iactabat vero etiam prius quam tum et iactat continenter sibi ipsi et quotquot circa eum et cum eo versantur Palamae sectatores. quis autem non desciscat volens numerare aperta pro iis semper facta divinitus argumenta ita ut iudicium pronum ad conversionem animi sit. quis non miretur videns constantiam non flectendam ad intelligendum suum errorem. et haec quidem hoc modo erant comparata.

Filiorum autem Cantacuzeni Mathaeus quidem rex tum forte versabatur in iis regionibus quae ultra duplicem murum et Orestiadem. Manuel vero qui secundus ab illo erat tyrannus dignitate in

ἀξίωμα ὧν, ἐς Πελοπόννησον, πέμπτον ἔτος ἤδη τῶν ἐκεῖ
 Ῥωμαϊκῶν χωρίων καὶ πόλεων τὴν ἐπιτροπὴν διοικῶν. ὁ δ'
 ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρός, Κόντου Κεφαληνίας παῖς, Αἴνου τῆς
 πόλεως ἦν ἐπίτροπος, καὶ εἴ τι περίξ ὑπῆρχε χωρίον βαρβα-
 5 ρικῆς ἀθῶον ἔτι καταδρομῆς. τῶν δὲ γυναικαδέλφων σεβα-
 στοκρατόρων Ἰωάννης μὲν ἔτυχε τῷ Παλαιολόγῳ τέως συν-
 διαιτώμενος τῷ βασιλεῖ, τειχῶν Βυζαντίων ἐντός, ἄτερος δ'
 ἦρχε Βιζύης ὁ Μανουήλ ἐκ πολλοῦ τὴν ἐπιτροπὴν εἰληφώς
 πρὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ. αἱ λοιπαὶ δ' ὑπέκνυσαν Παλαιο-
 10 λόγῳ τῷ βασιλεῖ ὀπόσαι μῆπω βαρβάροις προδέδονται πόλεις.

Μηνῶν δ' ἐγγὺς δυοῖν μεταξὺ παρερρηκότεων ἤκεν ἐκ **39**
 Τενέδου καὶ ὁ Κάλλιστος οὕτω λεγόμενος, πατριάρχης μὲν
 εἶναι συγχωρηθεὶς αὐθις πρὸς Παλαιολόγου τοῦ βασιλέως
 ἅτε ἐξηλωκώς, ὡς ἔδοξεν, ὑπὲρ αὐτοῦ, μὴ στερογόμενος δ' οὖν,
 15 εἰ μὴ τὰ κατὰ βούλησιν δρώη αὐτῷ. ὁ μὲν γὰρ ἐβούλετο
 πάντας, συλλήβδην εἰπεῖν, ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους τῆς
 ἐπισκοπικῆς καθελεῖν ἀξίας. βασιλεῖ δ' οὐκ ἦν οὐδ' ὀπω-
 σοῦν ἀνεκτὸν εἰ μὴ ἀλλήλοις ἀφῶσι τὰγκλήματα, συνιόν-
 20 τες εἰς ἓν. ὀψέ γε μὴν καὶ σφόδρα μόγις ἢ τοῦ βασιλέως
 φιλάνθρωπος νενίκηκε βούλησις. οὐ τελέως μὲν νενίκηκε δ'
 οὖν. τοῖς μὲν γὰρ ἐπισκόποις καὶ ἄκων ὁ Κάλλιστος ἐσπεί-
 σατο, τῷ δὲ μετὰ γε αὐτὸν πατριαρχεύσαντι Κοκκίνῳ τῷ
 Φιλοθέῳ λεγομένῳ τὸ παράπαν οὐδαμῆ, ἀλλὰ τοὺς αὐτοὺς

Peloponneso quinto iam auno Romanarum ibi provinciarum et urbium
 praefecturam administrans. sororis maritus Conti Cephaleniae filius
 Heni urbis erat praefectus et si qua circumcirca erat terra barbaro-
 rum adhuc invasione libera. fratrum uxoris principis venerantium.
 Ioannes quidem Palaeologi regis tum forte consuetudine utebatur intra
 moenia Byzantina: alter autem Byzantiae praerat Manuel e longo
 tempore tutela suscepta a Cantacuzeno. reliquae Palaeologo regi
 parebant quotquot nondum traditae barbaris urbes sunt.

Mensibus interim duobus praeterlapsis venit ex Tenedo etiam
 Callistus quem appellant patriarcha constitutus rursus a Palaeologo
 rege utpote rebus eius ut videbatur studens, neque tamen dilectus
 nisi ex eius ageret arbitratu. hic enim volebat omnes in unum
 episcopos et sacerdotes episcopali sacerdote exuere. regi vero non
 erat ullo modo tolerabile, nisi sibi invicem obicerent crimina, con-
 venientes in unum. sero quidem et aegerrime regis humanum vicit
 consilium, neque omni ex parte vicit; episcopis enim vel invitus Ca-
 lixtus morem gerebat patriarchae vero post se creato Coccino Philo-
 theo cognomine prorsus nullo modo. sed eisdem episcopis convoca-

ἐπισκόπους συνηθροικῶς οἱ τοῦτον μὲν πέρυσσι τῆς πατριαρχείας ἐξῶσαν ἐκεῖνον δ' ἀνθείλοντο, δι' αὐτῶν ἐκείνω τὴν ἐπέξελευσιν εἴργασται. καὶ καθαιρεῖ μὲν αὐτὸν τῆς ἱερωσύνης ὁμοῦ τῆ τῆς ἀξίας ἐλπίδι, ἐπιτίθησιν δὲ καὶ ἀφορισθεὶς ὑπ' ἐκείνου πρὶν καὶ αὐτὸς ἀφορισμὸν ἐκ θεοῦ, μοιχὸν τε ἀπο- 5 καλῶν καὶ ληστὴν καὶ ἄρπαγα τῆς μηδαμῆ προσηκούσης ἀξίας αὐτῆ. καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

40 Ἐγὼ δ' ἐπὶ τούτοις τῷ βασιλεῖ προσεληλυθὼς καὶ ἀπειληφῶς ἰδίᾳ, καὶ ὅσα δήπουθεν ἐχρῆν ὠμιληκῶς ὑπὲρ τῶν θείων τῆς ἐκκλησίας δογμάτων, καὶ τὴν πρὸς τοῦ Καντακου- 10 ζηνοῦ καὶ Παλαμᾶ καινοτομίαν τῆς εὐσεβείας γεγενημένην
 f. 126 v. ἐκτραγωδήσας, καὶ προσθεὶς ὡς ταῦτ' ἐστὶν ἅ τὴν τοῦ θεοῦ κελίνηκεν ὀργὴν κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ ὡς αἰσχυρῶς τῆς βασιλείας ῥιφῆναι καὶ πρὸς τῶν φανλοτάτων ἐξουθενωθῆναι λαμπρῶς, ἔπειτα παρήγουν ἀνειληφέναι πεσοῦσαν τὴν πά- 15 τριον τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας εὐπρέπειαν καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀναγαγεῖν ἀξίωμα, εἰ μὴ βούλοιο καὶ αὐτὸς τοῖς ὁμοίοις περιπίπτειν δεινοῖς. θεοῦ γὰρ διδόντος τὴν πατρῶαν αὐτῷ βασιλείαν ἀπονητί, χρῆναι καὶ αὐτὸν ἀποδιδόναι τὴν πάτριον εὐσέβειαν τῷ θεῷ, τοῦ πάνν τι χαλεποῦ τὸ πάνν τι 20 ῥᾶσιον ἀλλαξάμενον. ἐντεῦθεν γὰρ ἐξεῖναι τοῦ λοιποῦ συλλήπτορι τῆ ἄνωθεν κεχρησθαι δεξιᾷ πρὸς ἅπασαν προᾶξιν ὁμοῦ
41 καὶ βουλήν. πρὸς δὴ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα βούλησιν μὲν

tis qui hunc antea patriarchatu exuerant illum in eius locum suffecerant per hos illi poenam irrogavit. et spoliat eum sacerdotio simul et spe recuperandae dignitatis. addit etiam (excommunicatus ab illo ante et ipse) excommunicationem divinitus factam et moechum appellans illum et latronem et raptorem eius qua minime dignus esset potestatis. atque haec quidem sic se habebant.

Ego vero de his rebus regem conveni et accepi privatim et quantum utique opus erat locutus sum de divinis ecclesiae praeceptis et factam a Cantacuzeno et Palama pietatis immutationem exaggeravi et adieci ut haec sunt quae dei moverunt viam in Cantacuzenum, ut turpiter regno expulsus et a pessimis hominibus mirum in modum esset contemptus. deinde hortabar ut erigeret rursus lapsam paternam divinae ecclesiae auctoritatem et ad pristinam dignitatem revocaret nisi vellet et ipse in eadem incidere pericula. nam quum deus paternum ei sine labore dedisset imperium oportere etiam reddere ipsum deo paternam pietatem postquam difficillima facillimis mutasset. hinc enim fieri ut liceret in posterum adiutore uti divino numine ad omnem et actionem et consilium. ad haec et talia persuadendi vim

ἔχοντα πάνυ πολλὴν ἐγνωκῶς ἐγώ, ἔμπρακτόν γε μὴν ὄρμην
 ἤκιστα πάνυ πολλήν, πόνω πόνον αὐθις προσεθέμην, καὶ δις
 ἑξῆς καὶ τρεῖς καὶ τετράκις αὐτῷ προσιών καὶ τὰ τοῖς προο-
 ρηθεῖσιν ἀκόλουθα δεξιῶς ὁμιλῶν κατανεῦσαι πεποιήκα δυοῖν
 5 ὁπότερον ἔλοιτ' ἂν διαπράξασθαι. εἰ μὲν οὐ διδόντων ἄδειαν
 τῇ τοιαύτῃ σχολῇ τῶν πραγμάτων ἕς γε τὸ ἱκανὸν ἀποχω-
 σαν, προγράμματι γοῦν καὶ προστάξει δραστικωτέρῃ βεβαιῶ-
 σαι μὲν τὴν τῶν γονέων τε καὶ προγόνων αὐτοῦ γε εὐσέβειαν
 καὶ ἕς τὴν πρὶν ἐκείνην θεοπρεπῆ κατάστασιν ἀνενεγκεῖν,
 10 ἀκυρῶσαι δὲ τὰς μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παρεισφθα-
 ρείσας κηλίδας καὶ κῆρας νεοφανεῖς καὶ τοῖς θείοις ἀποτρο-
 παίους δόγμασιν. εἰ δ' ἀδείας ἐπειλημμένος τῆς προσηκού-
 σης ἔξετάσει τελεωτέρῃ βουληθείῃ διδόναι τὰ τυραννικῶς ὁμοῦ
 καὶ βιαίως παρεισαχθέντα βλάσφημά τε καὶ νεοφανῆ τῇ τοῦ
 15 θεοῦ ἐκκλησίᾳ γράμματα πρὸς τε τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ
 τοῦ Παλαμᾶ, ἐτοίμως ἔχειν ἐμὲ κατὰ τὸ πάνυ τι ῥᾶστον
 δεικνύειν καθ' ἕκαστα μηδὲν ὑγιᾶς μηδαμῇ ἐπαγόμενα, ἀλλ'
 ἐκπεφυκέναι καὶ συμπεφύρθαι ποικίλας αὐτοῖς καὶ πολυειδεῖς
 τὰς τερατομόρφους καινοτομίας τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν συλλα-
 20 βῶν καὶ τῶν λέξεων καθ' ὅποσας τῶν ἁγίων ἐρανισάμενοι
 ῥήσεις παρέφθειράν τε καὶ παρακεκόφασι, τὴν ἑαυτῶν αὐ-
 τοῖς ἀνακεραυνύντες πανταχόθεν ἅμα καὶ παντάπασι μοχ-
 θηρίαν.

habentia sane multam quum cognossem ego efficacem quidem impe-
 tum esse minime adeo magnum labori laborem iterum addidi et bis
 deinceps et ter quaterque eum conveniens et ex ante dictis conse-
 quentia cum dexteritate studens confirmare feci e duobus utrum ei
 forte perficere placeret. Si minus securitatem, tali otio res darent
 satis sufficientem, edicto et praecepto efficaciore firmaret parentum et
 maiorum suorum pietatem et in pristinum illum deo dignum statum
 restitueret, reficeret autem quae perniciose post mortem patris irrep-
 sissent noxas et damna nova et a divinis dogmatis abstrahentia ani-
 mos. sin autem securitatem nactus idoneam in accuratiorem vocare
 disquisitionem vellet iniuste simul ac violenter illata blasphemata et
 inaudita adhuc a divina ecclesia. Cantacuzeni et Palamae scripta me
 paratum esse simillime ostendere singillatim nihil illa sanum et salu-
 bre inferre sed natas esse et conflatas ab iis versicolores et multi-
 formes portentosas novationes notionum et syllabarum et verborum,
 secundum quas novationes sanctorum corradentes sententias corrupe-
 runt et mutilarunt, suam illis admiscentes undique simul et ubique
 perversitatem.

42 Ταῦτα δὴ καὶ τοιαῦτ' ἐμοῦ γε εἰρηκότος καὶ πεπεικό-
 τος, λάθρα ἔξεπιπτεν εἰς ἀκοὰς ἀλλοτρίας καὶ ἀντιθέτους, καὶ
 f. 127r. πρὸς φθόνον καὶ φόβον ἠρέθιζεν ἥκιστα δὴ φορητόν. μά-
 λιστα δ' οὖν ἀπάντων ἔξεπληξέ τε καὶ ἔξέμηγε Καντακουζην-
 ρὸν τὸν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ὄλεθρον καὶ βεβαιωτὴν τῆς 5
 ὄλης κακίας διάπυρον. ὃς δὴπου καὶ δείσας μὴ νῦν, ὅποτε
 μήτ' αὐτὸς τυραννοίῃ μήθ' ὁ αὐτοῦ μυσταγωγὸς παρείῃ Πα-
 λαμαῶς, ὑπέροσχη καὶ πέρας σχῆ τὰ βεβουλευμένα, λάθρα σὺν
 πολλῇ τῆ σπουδῇ πεπομφῶς Ὑρκανῶ τῷ γαμβρῶ καὶ βαρ-
 βάρω χρήματα πρὸς Βιθυνίαν τὴν ἐκείνου δεξιὰν καὶ γνώμην 10
 ἱκανῶς ἔχοντα ἐμπιπλᾶν, πέπεικεν ἐλεύθερον ἐς Βυζάντιον
 ἀποστεῖλαι Παλαμαῶν τὸν τῆς κακίας προστάτην, ἵνα, τὸν
 δεῦτερον φάναι πλοῦν, συμμαχία τις τῷ πονηρῶ γοῦν αὐτὸς
 γίγνηται δόγματι. ὃ δὴ καὶ ἡμῖν ἔδοξε μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ
 βέλτιον· πρὸς γὰρ παρόντα τῶν τῆς αἰσχύνης κινουμένων 15
 ἐλέγχων, οὐκ οὔσης ἤδη τῆς ἀμάχου συμμαχίας τοῦ Καντα-
 κουζηνοῦ, μᾶλλον δὲ τῆς τυραννικῆς καὶ λίαν ἀτόπου, οὐκ
 ἐλείπει' ἂν εἴ προφασίς ἀποφυγῆς οὐδ' ἦτισοῦν τῷ τὴν
 γνώμην καὶ πάντα τρόπον διαστρόφῳ καὶ πάντα ἀτόπῳ.

43 Ἄλλ' ἐπὶ τούτοις ἡ βασιλις Ἑλένη πρὸς Βυζάντιον ἐκ 20
 Τενέδου ἀφιγμένη τὴν εἰς τοῦτο ῥοπήν ἀνεχαίτισε τοῦ συζύ-
 γου καὶ βασιλέως Παλαιολόγου, μήτ' αὐτὴ μηδαμῆ βουλομένη
 τῆς Καντακουζηνοῦ τοῦ πατρὸς αἰσχύνης σὺν γε τῷ πρόποντι

Haec et similia postquam dixi et persuasi clam res pervenit ad alienas aures et adversarios tam ad invidiam quam ad timorem adduxit minime ferendum; maxime vero perterruit omnium et exasperavit res Cantacuzenum divinae ecclesiae pestem et defensorem omnis pravitatis ardentem. qui nimirum etiam veritus, ne nunc, quum nec ipse tyrannus esset, nec praeceptor suus adesset Palamas, superarent et nimium valerent ea quae deliberata erant, clam magno cum studio Hircano genero et barbaro in Bithyniam missa pecunia, quae satis esset ad implendam illius dextram et mentem, persuasit ut liberum mitteret Byzantium Palamam pravitatis tutorem ut adiutor perverso ipse fiat dogmati. quod etiam nobis visum est potius quam illi melius. nam ad praesentia ortorum ex pudore criminum quum nondum insuperabile esset auxilium Cantacuzeni sed magis tyrannicum et valde ineptum non relinquebatur iam praetextus fugae ullus homini in omni sententia et ratione perturbato et omnibus in rebus inepto.

Sed ad haec Helena regina Byzantium Tenedo profecta Palaeologi coniugis et regis in hanc rem propensionem cohibuit, neque ipsa ullo modo volens Cantacuzeni patris ignominiae cum ista execratione

ἀναθήματι καταστήναί πως αὐτήκοος, μήτε μὴν τὰς ἐκείνου
 παρ' αὐτὴν γινομένης λαθραίας μηνύσεις καὶ παρακλήσεις
 ἀτελεῖς παρακρούεσθαι δυναμένη. καὶ τοῦτ' ἦν ὃ τὴν τῆς
 ἐκκλησίας καὶ τῶν θείων τέως δογμάτων ἔσβεσεν ἐπανόρθω-
 5 σιν μετὰ τῆς ἐμῆς ἐς τοῦτο σπουδῆς, οἶμαι τοῦ θεοῦ τελεω-
 τέραν ἔτι γενέσθαι τὴν τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀθλούντων δοκι-
 μασίαν ἐπιψηφίζομένου. οὐ γὰρ τῶν ἀρξαμένων ἀθλεῖν οἱ
 στέφανοι καὶ τὰ ἑπαθλα, ἀλλὰ τῶν ἄχρι τέλους ἀνύειν προ-
 θυμουμένων ἅπαντα τὸν τοῦ δρόμου δίαυλον. διὸ καὶ πολ-
 10 λάκις ἄλλων κοπιῶντων ἄλλοι τοῖς ἐκείνων μόχθους ἀπονητὶ
 λαμβάνουσί τε καὶ ἀπολαύουσι, μήτ' ἐκείνων ζημιουμένων
 τὰς ἀμοιβὰς πρὸς τοῦ ἀγνοθετοῦντος θεοῦ διὰ τοῦ μεταξὺ
 τῶν ἀγῶνων θανάτου, καὶ τῶν ὑστέρων κοινωνούντων τοῖς
 πρώτοις διὰ τὴν τῶν τρόπων ὁμοιότητα τῆς διανομῆς τῶν
 15 βραβείων, τὰ βάθῃ τῶν τοῦ θεοῦ κριμάτων οὐ δυναμένων ἐν
 τούτοις ἡμῶν ἐρευνᾶν.

Εἰκάσειε δ' ἂν τις ἴσως ὡς τοῖς ἀσεβέσι διώκταις ἡμῶν 44
 τουτοισὶ μετανοίας ἀνοίγων θύραν ὁ κοινὸς προμηθεὺς δι-
 δωσί τε διαμονῆς καιρὸν ἐνταυθοῖ, καὶ ὑπερτίθησιν ἐκατέ-
 20 ροις ἐκάτερα, ἡμῖν τε τὴν θεῖαν ἐπικουρίαν κακείοις τὴν
 δικαίαν ἐπέξέλευσιν. παιδεύει δ' οὖν ὅμως συμφορὰς ἐπιφέ- f. 127 v.
 ρων νῦν μὲν ἐξ ἀλλήλων ἀλλήλοις ἀλλεπαλλήλους, ἵνα μᾶλλον
 τῆς ἑαυτῶν κακίας αἰσθάνοιντο (οὐ γὰρ κατὰ τοῦ ἀγαθοῦ

constituta esse spectatrix, neque profecto illius apud ipsam factas clandestinas indicationes et admonitiones irritas repellere valens. et hoc erat quod ecclesiae et divinorum aliquando dogmatum repressit veram constitutionem cum meo hac in re studio. puto deo comprobante perfectiorem etiam factam esse de pietate certantium examinationem. non enim eorum qui incipiunt certare sunt coronae et praemia sed eorum qui usque ad finem emetiri parati sunt totum curriculi spatium. quare etiam saepe aliis laborantibus alii illorum labores sine labore subeunt iisque fruuntur quum neque illi propter cursus remissionem a proponente certamina deo morte certaminibus interposita plectantur, et posteriores cum prioribus propter rationum aequabilitatem communiter partem quisque suam praemiorum accipiant. divinorum autem iudiciorum naturam absconditam investigare in his nos quidem non possumus.

Coniecero autem fortasse aliquis impiis his nostris persecutoribus ad poenitentiae opportunitatem offerendam communem omnium tutorem deum manendi hic tempus praebere et imponere utrisque utraque, nobis divinum auxilium et illis iustam poenam. vocat igitur ad meliorem frugem, calamitates inferendo nunc quidem post alios aliis per-

μόνον μέμνηε τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῷ στασιάζει καὶ μάχεται), νῦν δ' ἐπιταράττων καὶ διασκεδάζων ἑξαίφνης ἄλλοθεν ἄλλοθι καὶ ἀντιπερισπῶν τὸν ἅπαντα νοῦν τοῖς οἰκείοις προσέχειν παθήμασί τε καὶ ἀτοπήμασι, καὶ μὴ μόνοις ὀλοσχερῶς ἀεὶ τοῖς ἡμῶν ἐντροφῶν ἀδίκοις ὀνειδέσι τε καὶ 5 διωγμοῖς.

45 Ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐκ ἂν τις θαυμάσαι τῆς θείας οἰκονομίας, ὅτι παρὰ τοσοῦτον Καντακουζηνῷ συγκεχώρηκε τὴν τοῦ μεγίστου τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας νεὴ βραχεῖαν ἐκείνην οἰκοδομήν, τοῦ περὶ τὸν ὄροφον δηλαδὴ τεθραυσμένου μέρους, παρ' ὅσον τὴν γε πρὸς 10 χιόνων καὶ ὄμβρων αἰθερίων ἀποτροπὴν ἀνασώσασθαι σέπην. ὅσα δ' οὖν τῶν ἐντὸς ὑπερλαμπρῶν ἱερῶν περιβόλων ἐκείνων καὶ θυσιαστηρίων ἁγίων παντάπασιν ἀνάλωται καὶ συντέτριπται, ταῦτα δ' ἀσεβέσιν αὐτοῦ καὶ βεβήλοις ἀνεγγυέρθαι χερσὶν οὐδαμῇ συγκεχώρηται πρὸς Θεοῦ, ἀλλ' ἐν μέσῃ 15 φάναι πορεία τῆς ἔξουσίας ἐκπέπτωκεν ἀκλεῶς, γλεῦν μακρὰν καταλελοιπῶς τῷ βίῳ καθ' ἑαυτοῦ διὰ τὴν καινοτομίαν τῆς πίστεως. οὐδὲ γὰρ ἦν εἰκὸς τὰ πρὸς ἔλεγχον ἐμφανῆ τῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν δυσσεβείας ἀπολωλότα δι' αὐτοῦ πάλιν ἀνανεοῦσθαι.

20

46 Εἰ δ' ὁ βρεφοκτόνος Ἡρώδης πάλαι πρὸς Θεοῦ τὴν πεπιφανῆ τε καὶ πολυδάπανον ἐκείνην οἰκοδομήν τοῦ τῶν Ἱεροσο-

petuas ut magis suam sentiant perversitatem. non enim in bonum modo saevit malum sed etiam secum ipsum pugnat et decertat: nunc quidem perturbans et distrahens subito aliunde alibi et distinens totam mentem ut attendat ad domestica mala et ineptias, nec ad solas omnino semper, quibus nobis insultant, iniquas contumelias et iniurias.

Illud vero qui non admiretur aliquis in divina mundi administratione quod tam diu Cantacuzeno conversit brevem illam in maximo divinae sapientiae templo factam aedificationem partis circa tectum scilicet sauciatam, donec reparatum esset, quod nives et imbres ex aëre delatos defenderet, tectum. quantum igitur in internos splendidissimos sacros muros illos et aras sanctas omnino impensum et coniunctum est, hoc impiis eius et impuris oriri e manibus nullo pacto concessum est a deo; sed in medio, ut aiunt, itinere, ex aedificandi facultate elapsus est inglorie. maculam magnam reliquit vitae suae propter fidem novatam. neque enim aequum erat, ea, quae in manifestum et ipsius et sociorum impietatis indicium perdita fuerant, per eum rursus esse restituta.

Si autem puerorum interfectori Herodi olim a deo gloriosa illa et sumtuosa Hierosolymorum templi aedificatio concessa est, tam multi

λύμων νεὸν συγκεχώρηται, τοσοῦτων ἐφεστίων τε καὶ συγγενῶν αἱμάτων χεῖρας ἅμα καὶ γνώμην ὑπάρχων μεστός, ἀλλ' ἔστιν εἰπεῖν ὡς τῆς πατρίου τούτῳ θρησκείας ἐν τῷ καλῷ τηρικαῦτα μενοίσης ἔτι οὐτ' αὐτὸς ἑαυτὸν αὐτῆς ἠλλοτριώσεν, οὐδ' εἰέ-
 5 ρους οὐδένας παρέπεισε τοῦτο παθεῖν. Καντακουζηνὸς δ' οὐ-
 τοσὶν αὐτὸς τε ἔξωμόσατο φανερῶς τὴν πάτριον εὐσέβειαν,
 καὶ πλὴν ὀλίγων τοὺς ἄλλους ἠνάγκασεν ἅπαντας, τοὺς μὲν
 δωρεαῖς τε καὶ λήμμασι παραλόγοις, τοὺς δ' ἀπειλαῖς καὶ
 κολάσεσι κακοτρόποις, εἰς τὸν ἴσον αὐτῷ κατενεχθῆναι κρημνόν.

10 Ἄξιον δ' ἐνταυθοῖ γενομένους καὶ τό γε μῆκος καὶ πλάτος ἡμᾶς ἀφηγήσασθαι τῆς ὑπὸ τὴν κυριῆν ἐντὸς ἐπιφά-
 νειαν τοῦ ὀρόφου τούτου γραφείσης ἀριτίως ἀγίας εἰκόνης τῆς
 ἐνυποστάτου σοφίας Θεοῦ, τοῦ σωτῆρος λέγω Χριστοῦ. εἶναι f. 106 v.
 γὰρ καὶ τοῦτο τοῖς ὀψιγόνοις ἐράσμιον οἶμαι ἀκρόαμα, κα-
 15 θάπερ δὴ καὶ ἀνωτέρω πον τῶν πρώτων τῆς ἱστορίας ταυ-
 τησὶν ἡμετέρων ἐκείνων λόγων καὶ βίβλων εὐθὺς ἐν προθύ-
 ροις τὸν ἐπὶ κίονος ἐστῶτα δεδηλωκότες ἔφιππον ἀνδριάντα
 χαλκοῦν εὖ ποιεῖν τοῖς συνετωτέροις ἐδόξαμεν, αὐτοί γε
 ἡμεῖς ἐκείνου γεγονότες ἀντόπται καὶ ταῖς οἰκείαις μετρήσαν-
 20 τες τοῦτον χερσίν, ἐπὶ τὸ ῥᾶστον τέως συνενεχθέντος τοῦ
 πράγματος, ὡς ἐκεῖ πον καθ' ἕκαστα διειλήφαμεν. εἶναι γὰρ
 ἀξιοζήτητον οἶμαι, εἴ τις κάτωθεν μὲν εἰς ὕψος ὀρῶη, μὴ δύ-
 ναιτο δὲ τὴν ἀκριβῆ συμμετρίαν δι' ὕψεως παραπέμπειν τῷ

affinis et cognati sanguinis plenas manus et animum habenti, licet tamen dicere, quum patria huic religio integra etiam staret, nec ipsum se ab ea abdicasse, nec aliis ullis persuasisse, ut hoc facerent. Cantacuzenus autem hic et ipse deiuravit patriam pietatem palam et praeter paucos omnes ceteros coëgit, alios donis et lucro falso, alios minis et castigationibus malignis, in idem secum ut descenderent praecipitium.

Huc quoniam pervenimus, non alienum puto longitudinem nos describere pictae nuper sub tecti huius concavam superficiem sanctae imaginis sapientiae eius, qui inest, dei salvatoris Christi. esse enim hoc quoque posteris iucundum puto auditu, ut etiam supra statim ab initio primarum huius historiae narrationum illarum nostrarum et librorum stantem in columna statuam equestrem aeneam describentes nos gratificari hominibus sapientioribus sumus arbitrati. ipsi certe nos illius facti spectatores et nostris permensi hanc manibus facillime tam diu composuerimus rem, quamdiu ibi eam singillatim exposuimus. esse enim dignam contemplatu existimo, si quis ex inferiore loco sursum spectet, neque possit accuratam aequabilitatem partium per

νῶ, πεφυκίας μὲν ὡς τὰ πολλὰ τοῖς μεταξύ τῶν ὀρώντων
 καὶ ὀρωμένων τοπικοῖς διαστήμασιν ἀπαταῶσθαι, ἐφιεμένης
 δ' ἄλλως ὀθενδήποτε καὶ ὀπωσδήποτε συλλέγειν τε τῆς ἀλη-
 θείας ἴχνη καὶ εἰκόνας ὀποιασοῦν καὶ τὰ τῆς τοιαύτης ἰα-
 τρεύειν ἀπάτης νοσήματα. ἔστι γὰρ τὸ ἐκ κορυφῆς ἄχρι 5
 πώγωνος ἄκρου φημί τῆς ὑπῆνης σπιθαμαὶ μῆκος μὲν ὀκτώ
 καὶ εἴκοσι, πλάτος δὲ τεσσαρεσκαίδεκα, δακτύλων δ' ὁ μὲν
 πρῶτος ὀκτώ καὶ ἡμισείας τὸ μῆκος, οἱ δ' ἄλλοι κατὰ τὸ
 ἀνάλογον. τῶν δ' ὀφθαλμῶν ἀνὰ τριῶν ἐκάτερος, ἡ δὲ ὀίς
 48 ἔγγιστα ὀκτώ. τοῦτων δ' οὔτως καθάπερ στοιχείων δοθέν- 10
 των ἔξεστιν ἐντεῦθεν, ὀπόσοι χαριέστεροι τῶν ζωγράφων,
 καὶ τὴν τῶν ἄλλων μελῶν καὶ μερῶν καὶ ἅμα τῆς τοῦ
 παντὸς σώματος διαπλάσεως τῆς θείας ἐκείνης τοῦ σωτῆ-
 ρος εἰκότος κατὰ τὸ τῆς συμμετρίας ἀνάλογον ὀση τίς ἔστιν
 εὔθῦς συλλογίζεσθαι μῆκος καὶ πλάτος. καὶ ταῦτα διῆλθον 15
 ἐμπειρίας ἔνεκα τῶν ἐντυγχανόντων, κράτιστον εἰδῶς ἐφόδιον
 εἷς γε τὴν τῶν ὄντων ἐπιστήμην καὶ εἰ τινες εἶεν αὐτοῖς ἐν-
 θεωρούμενοι λόγοι σοφοὶ τῆς προνοίας, καθὰ καὶ Ἀριστοτέ-
 λει δοκεῖ. φησὶ γὰρ ἐκεῖνος αἰσθησιν μὲν ἐμπειρίας εἶναι
 ποιητικὴν, τὴν δ' ἐμπειρίαν τῶν πρὸς ἐπιστήμην ἀρχῶν πα- 20
 ρεκτικὴν ἐκ διαδοχῆς καὶ συλλήπτριαν γίνεσθαι. ἐντεῦθεν
 γὰρ αἶ τε πολυειδεῖς ἐρρῶησαν τῆς σοφίας πηγαί, καὶ οἱ πά-
 λαι τῆς ἐπιστήμης ἐφευρεταὶ τῶν τε αἰθερίων καὶ περιγεῖων

oculos praetermittere mente, quum ita sit comparata illa, ut plerum-
 que spectantes inter et res spectatas interpositis loci intervallis ani-
 mum fallat, quae tamen applicata ceterum undique et quocumque
 modo sunt, ut veritatis vestigia et speciem qualemcunque efficiant, et
 talis fraudis morbos sanent. sunt enim inde a vertice usque ad sum-
 mam barbam, labrum dico superius, spithamae in longitudinem duo-
 detriginta, in latitudinem quatuordecim, digitorum autem primus octo
 et dimidiam in longitudinem habebat, et reliqui proportionaliter; ocu-
 lorum tres fere spithamas habebat uterque, nasus autem paene octo.
 his ita tanquam elementis propositis, licet hinc, quotquot sunt, picto-
 rum iucundiores, etiam qualitatem ceterorum membrorum et partium et
 simul totius corporis divinae illius salvatoris statucae ad aequabilitatis
 rationem factae formae, quanta fere sit, statim colligere longitudinem
 et haec descripsi in notitiam eorum qui forte in illam incidant, opti-
 mam hanc sciens viam esse ad rerum scientiam, et si qui in his con-
 siderantes versenter libri sapientes prospicientiae, ut etiam Aristoteli
 placet. dicit ille quidem sensum ex multarum rerum peritia effici,
 peritiam autem principia disciplinae cuiusque et praebere et confir-

τὴν γνῶσιν ἠρύσαντο, καὶ τῆς γε τῶν ποικίλων καὶ παντοδα-
πῶν πραγμάτων τε καὶ λόγων διδασκαλίας, ὅσον ἐφικτόν, τὰς
ἀφορμὰς ἀνειλήφesan. εἶεν. ἐγὼ δ' εἰς τὸν εἰρημὸν ἐπάνειμι
τοῦ λόγου.

5 Ὁ γάρ τοι πατριαρχεύσας Κάλλιστος μετὰ τὴν αὐτοῦ **49**
καθαίρεσιν καὶ τὸν εἰς τὸ γαλατῶννυμον φρούριον τῶν Λατί- f. 129 r.
νων λαθραῖον δρασμὸν ἐκεῖνον, καιροῦ μετὰ χρόνον τινὰ τυ-
χῶν λάθρα ἀκείθειν ἐξῆει καὶ ἐς Τένεδον κατεπεπλεύκει, Πα-
λαιολόγῳ τῷ βασιλεῖ χαριζόμενός τε καὶ ἀντὶ δῶρον παντός
10 τὸ τῆς ἐν καρδίᾳ θαλαμειομένης σχέσεως κομίζων διάπυρον,
τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ δηλονότι ζῆλον ἔργοις αὐτοῖς, καὶ ἀφηγοῦμε-
νος ὅπως ἐξὸν ἀπολαύειν τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας καὶ ἅμα
τῆς Καντακουζηνοῦ βασιλεύοντος εὐμενείας καὶ εὐεργέτιδος
γνώμης, εἰ ἐβούλετο κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ὑπὲρ Ματθαίου τοῦ
15 υἱοῦ βασιλικῆς ἀναρρήσεως, ὃ δὲ τὰ ἔσχατα πάσχειν εἴλετο,
τῶν πατρῶων ἀντιποιοῦμενος αὐτοῦ δικαίων. καὶ εἰ μὴ λα-
θραῖα φυγῆ τὴν σωτηρίαν ἐπόριζεν ἑαυτῷ, τάχιστα ἂν εἴρηκτη
ζοφώδης καὶ θανάτου βιαίῳ γείτων ἐδέχετο τοῦτον εὐθύς.
καὶ ἵνα τὰν μέσῳ συντέμῳ, ὅλον ἐνιαυτὸν ἐκεῖ διηνηκότι τά
20 τ' ἄλλα [τε] αὐτῷ πάντ' ἐδραῖτο τὰ πατριαρχαῖς ἔθιμα, καὶ
ἅμα γραφὰς οὐκ ἡμέλει πέμπων Βυζαντίοις, ὅσαι τὴν εἰς
αὐτὸν ἐξετραγώδουν ἀδικίαν, καὶ μοιχὸν μὲν προφανῆ καλῶν

mare. hinc enim et varii fluxerunt sapientiae fontes et veteres dis-
ciplinarum inventores et coelestium et terrestrium rerum notitiam
eruerunt et variarum et multiformium rerum atque orationum doctri-
nae, quoad eius fieri poterat, causas sumserunt. esto; ego vero ad
nexum redeo orationis.

Nam qui patriarcha erat Callistus post suam excommunicatio-
nem et clandestinam illam in galaticam Latinorum custodiam fugam,
paulo postea idoneam occasionem nactus, clam inde evasit et Tene-
dum navi abierat Palaeologo regi gratificaturus et pro dono omni vi-
gentis in animo habitus praebens ardorem et re ipsa suam scilicet
erga illum ostendens studium; et enarrans, quomodo liceret frui pa-
triarchicae potestate et simul Cantacuzeni regnantis benevolentia et
beneficientia, si vellet participem facere se renuntiationis de Mathaeo
regio filio factae, hic vero extrema pati malebat patris adversans
suis iustis; et nisi clandestina fuga salutem praeberet sibi, celerrime
ego inclusus essem in tenebras, et mortis violentae propinquus locus
me statim excepisset. atque ut ab ipso qui in meditullio conciso in-
tegrum annum ibi transegerat, quum reliqua omnia proficenter pa-
triarchis usitata et simul accusandi formulas non negligeret mittere

Φιλόθεον τὸν Κόκκινον, προδότας δὲ τῆς τῶν κανόνων καὶ νόμων ἐξουσίας τοὺς ἐπισκόπους καὶ Θεοῦ καταφρονητάς, ὅτι ταῖς βασιλικαῖς ὑπεῖξαντες καὶ ἡττηθέντες ἀδίκους δωρεαῖς συνέχεαν τὰ τε τῆς ἐκκλησίας πράγματα καὶ πρὸς γε δὴ τὰ
50 τῆς ἐνόμου βασιλείας. καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναθέματί τε αὐ- 5
 τοὺς καθυπέβαλε καὶ χωρισμῶ Θεοῦ. ἃ δὴ συχνὰ καὶ δίκην βελῶν ἐκ Τενέδου πεμπόμενα βλέπων ὁ τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας ἄρτι ἐπειλημμένος Κόκκινος ἠγανάκει τε καὶ ἀντιμηχανώμενος οὐκ ἡμέλει τὰ ἴσα. συνάγων γὰρ τοὺς πλησιόχωρους ἐπισκόπους, καὶ ὅσοι Βυζαντίῳ ἐνδιατρίβοντες ἔτυ- 10
 χον ὅπωςδηποτοῦν, ψηφίσματα ἐξετίθει τε καὶ διέπεμπε πανταχῆ ἀναθέματί τε καὶ ἀφορισμῶ παραπέμποντα Κάλλιστον. ἔπεμπε δὲ μάλιστα τοῖς ἐν Ἄθῳ τῶ ὄρει μονάζουσι τὰ τοιαῦτα ψηφίσματα, παραγγέλλων ἐπὶ τούτοις μηδ' εἰ βουληθεῖη παρ' ἐκείνους φοιτᾶν δέχεσθαι τοῦτον ἅτ' ἐπ' ἐγκλήμασι Μα- 15
 σαλιανικοῖς ἐνόμως καθαιρεθέντα καὶ οὐκ ἐμμένοντα ταῖς δίκαις, ἀλλ' ἀρχιερατικῶς ἐπιτάττειν καὶ ἀναθεματίζειν καὶ ἀφορίζειν ἀναισχυντοῦντα. χρεῶν οὖν διὰ ταῦτά τε, καὶ ὡς ἦδη καὶ συνοδικοῖς ἀναθεματισμοῖς ὑποπεπτωκότα καὶ τῶ ἐκ Θεοῦ χωρισμῶ, οἷα λύμην τοῦ ὄρους ἀποσοβεῖν. 20

51 Ἐπεὶ δὲ τὰ πράγματα καθάπερ ὀστράκου μεταπεσόντος
 f. 129 v. νέαν ἔσχε μεταβολήν, καὶ τῶ μὲν Καλλίστῳ τῶν πατριαρχι-

Byzantinis quotquot illatam sibi exaggerarent iniuriam et moechum apertum dicens Philotheum Coccinum et proditores potestatis regularum et legum episcopos et dei contemtores, quod regies capti et victi iniustis donis miscerent et ecclesiae res et legitimi praeterea regni. et insuper execratione subvertit eos et excommunicatione divina; quae quidem continua et telorum adinstar ex Tenedo missa videns patriarchicae potestatis nuper particeps factus Coccinus aegre ferebat et contra moliebatur neque eadem reiicere negligebat. convocatis enim proximis episcopis et iis, qui tum forte quomodocunque Byzantii versabantur, decreta proposuit et minus in omnes partes execratione et damnatione comitante Callistum. misit autem maxime in Atho monte versantibus monachis talia decreta imperans proterea, ne, si vellet ad illos venire, eum reciperent decretis massalianicis expulsum legitime, nec se iudiciis sistentem neque verentem imperiose mandare et execrere et excommunicare: necesse igitur propterea et quod iam synodicis execrationibus esset eiectus et divina damnatione tanquam pestem finium eum arcere.

Postquam autem res, quasi testula inversa novam experta est immutationem et Callisto rursus patriarchica sede potiri contigit, Coc-

κῶν αὐθις κρατῆσαι συμβέβηκε θρόνων, τῷ δὲ Κοκκίνῳ Φι-
 λοθέῳ, πρὶν αἰσθῆσθαι, λαμπρῶς ἐκεῖθεν ἀπερρῶσθαι πάσης
 ἱερωσύνης γυμνόν, ὡς εἰρήκειμεν, γράμματα ἐφοῖτα αὐτῷ
 πρὸς τῶν τῷ ὄρει τῷ Ἄθωνι ἐνδιδαιτωμένων μοναδικῶν ἀν-
 5 δρῶν, Νίφωνος κατηγοροῦντά τινος τῶν ἐκεῖ μοναχῶν ἱερέως
 τοῦπίκλην Σκορπίου, ὃς προκεκατηγόρητο πρὸ βραχέος ἐπὶ τῇ
 τῶν Μασαλιανῶν καὶ Βογομίλων αἵρέσει, σκιοδῶς πως, καὶ
 ἀμαρτύρως ἔτι. τούτῳ μέντοι φίλος ὢν ἐκ πολλοῦ Κάλλι-
 στος οὐδὲ νῦν πατριάρχης γενόμενος τῆς αὐτοῦ φιλίας ἀπέ-
 10 σχετο, ἀλλὰ μία τις ἦν ἐν ἀμφοῖν ψυχῇ. διὸ καὶ ὠργίζετο
 τοῖς κατηγόροις, καὶ ἀραῖς ἐγγράφοις καὶ ἀφορισμοῖς καθυ-
 πέβαλε καὶ εἴ τις εἶη πιστεύων. ἐφ' οἷς παροξυνθέντες ἐκεῖ-
 νοι, καὶ ἅμα τὸ θάρρος ἔχοντες ἐκ τῆς ἀληθείας, συνεληλύ-
 θεσαν ἐκ συνθήματος, ἐφ' οὔπερ ἔθος ἦν κἀκείνοις ἀεί-συ-
 15 νιόντας ποιεῖσθαι τὰ τοιαδὶ τῶν σκευμμάτων. καὶ τόμος ἐκτί-
 θεται ταῖς ἀπάντων ἐκείνων μαρτυρίαις συνειλημμένος, τὰ τε
 ἄλλα δηλῶν καὶ ὅτι οὐ τῶν ἀπὸ τύχης καὶ τῶν ἐξ αὐτομά-
 του συμπίπτειν δοκούντων ἐν τι καὶ τὸ νῦν πεπραγμένον
 ὑπῆρχεν, ἵνα καὶ σιγῇ δεδωκῶς τις ἀθόρυβον σχῆ συνειδὸς
 20 καὶ μηδαμῇ τὴν καρδίαν καθεύδειν καὶ ἠρεμεῖν βουλομένην
 ἀναμοχλεῦον, ἀλλὰ θεοῦ προφανῶς τοῦ τὰ κρύφια δῆλα
 δρῶντος, ὁπότε βούλοιο σύνεσιν ἐντιθέσθαι οἷς ἀσυνέτως ἔχειν

cinum autem Philotheum priusquam sentiret splendide ac cum gloria
 inde eiicere, omni sacerdotio spoliatum, ut diximus, litteras ei attulit
 ab inhabitantibus Athonem montem viris solitariis, accusantes Niphonem
 quendam ex illis monachis sacerdotem cognomine Scorpium: qui
 antea accusatus fuerat paulo prius propter Massalianorum et Bogomi-
 lorum haeresin clam abiit et sine testibus; huic quidem amicus sane
 erat multo ex tempore Callistus, neque nunc patriarcha factus eius
 amicitia abstinuit; sed unus fere erat in utroque animus. quamobrem
 etiam irasebatur accusatoribus et diris imprecandis atque condemna-
 tionibus subiecit et si quis fidem haberet iis, de quibus inter irrita-
 tos illos et simul ex veritate animum habentes convenit ex composito.
 quo tempore etiam mos erat illis, semper convenientes facere tales
 disquisitiones et tomus exponitur de omnium illorum testimoniis con-
 ceptus, in ceteris etiam aperiens, non ex iis quae fortuito et sponte
 accidere videntur unum quiddam nunc quoque esse factum; ut etiam
 silentio largitus aliquis tranquilla uteretur conscientia, nec ullo modo
 animum dormire et desertum esse volentem excitante. sed deus sci-
 licet occulta aperta reddit, quotiescunque vult intelligentia impertire
 eos, quibus ut non teneant sanam dei cognitionem accidit. ut nimi-

πρὸς τὴν ὑγιᾶ συμπέτωκε θεογνωσίαν, ἵνα δηλαδὴ καὶ ὁ
 πρὸ βραχέος ἐκεῖνος πεμφθεὶς ὑπ' αὐτῶν κατὰ τῶν ἐν τῷ
 ὄρει τοῦτω ἐαλωκότων ἐπ' αὐτοφώρῳ Μασαλιανῶν καὶ Βο-
 γομίλων τόμος θεατρικώτερος γένηται, καὶ πᾶσι γνωσθῆ τῆς
 ἐφ' οὗτω μέγα κακίας ἀναρριπισθείσης αἰρέσεως ἢ ῥίζα. 5

52 Μοναχὸς γάρ τις τῶν τῷ Σκορπίῳ τοῦτω ὑπηρετουμέ-
 νων, τοῦπίκλην Βαρδάριος, θανάτου γείτονι κάτοχος ἤδη νόσῳ
 γενόμενος, ἔκειτο κάμνων καὶ μυρίαὶς ἀλγηδόσι τὸ σῶμα
 κεντούμενος ἅπαν. ἔπειτα ἐφ' ὅλαις ἡμέραις εἴκοσι ἄσιτός
 τε καὶ ἄποτος διαμείνας ἄφρωνος ἔκειτο, πνέων ὅσημέραι τὰ 10
 λοίσθια. οὐκ ἔθνησκε δέ, ἀλλὰ τὸ τε σῶμα ἐξώγκωτο καὶ
 μακρὰ τις ἐπεχύθη τῷ προσώπῳ μελάνωσις. ὄψε δὲ τῷ τοῦ
 πράγματος παραδόξῳ καταπλαγέντες οἱ τῆς μονῆς ἐκεῖ προε-
 δρεύοντες ἤρουντο μὴ τι τῶν αὐτῷ πλημμεληθέντων ἀνεξαγό-
 ρευτον ἐν θαλάμοις κρύπτῃ καρδίας, κἄπειτ' αὐτοῦ κηδόμενος ὁ 15
 θεὸς οὐκ ἔα τῷ αἰωνίῳ θανάτῳ δοθῆναι πυρί. ὁ δὲ συνεὶς καὶ
 μικρὸν διάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς βύθιον ἀνώμωξε, καὶ μόλις
 f. 130 r. κινήσας τὴν γλῶτταν τοιάδε φησίν. "ἴστε τὴν πρὸ δυοκαί-
 δεκα ἔτων ἐνταυθοῦ γενομένην σύνοδον τῶν ἐν τῷ ὄρει τῷδε
 ἀνδρῶν. τότε τοίνυν ὑποπευθέντος καὶ τοῦ Σκορπίου, ἐρω- 20
 τηθεὶς ἐγὼ εἰ σύνοίδα αὐτῷ κοινωνῶ γενομένῳ τοῖς τηρικαῦτα
 ἀλοῦσι Μασαλιανοῖς καὶ Βογομίλοις ἐνταῦθα, ἔξαρκος ἐγε-

rum et missus ille paulo ante ab iis contra homines in monte hoc deprehensus in ipso furto Massilianos et Bogomilos tomus libri fiat inspectu dignior et ab omnibus cognoscatur huius ad eum pravitatis gradum progressae radix haereseos.

Monachus enim quidam ex iis qui Scorpio huic parent, cognomine Bardarius, mortis proximo subiectus iam morbo, iacebat laborans et summis omnino corporis doloribus vexatus; deinde per integros viginti dies cibo potuque abstinebat, sine voce iacebat ultimum trahens spiritum; nec moriebatur tamen; sed corpus timore efflatum erat et diuturna quadam os suffundebatur nigredine. sero autem nec miraculo attoniti praesides illius domicilii quaerebant, num quid suorum peccatorum novi confessus in intimo conditum haberet pectore, ideoque eius curam gerens deus non pateretur eum mortuum aeterno tradi igni. hic postquam intellexit sublatis paululum oculis, vehementer eiulavit et vix movens linguam haec dixit. scitis ante hos duodecim annos habitam hic synodum virorum in hoc monte se exercentium. tum igitur in suspicionem vocato etiam Scorpio interrogatus ego, num scirem eum socium fuisse captorum hunc Massalianorum et Bogomilorum negavi me scire quamvis exploratam rem habens;

νόμην καίπερ εἰδὼς ἀκριβῶς. ὄρκον τε ἐπέθηκα τῇ ἀπαγο-
 ρεύσει, καὶ ἀφωρισμένος ἐδεξάμην εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ διὰ
 τὴν ἐκείνου φιλίαν ὃ τρισάθλιος, μήτε κολαστήρια δεισας
 Θεοῦ, μήτ' ἀνδρῶν πνευματικῶν παραινέσεις αἰδεσθεῖς.”
 5 ἀρξάμενος οὖν διεξῆλθε τὰς ὁμοῦ τῷ θιάσῳ τῶν Μασαλια- 53
 νῶν πεπραγμένας βεβήλους ἐκείνῳ καὶ μυσαρὰς ἐργασίας, ἃς
 ὦραν ἔχειν ἡκιστα μοι δοκεῖ καθ' ἕκαστα λέγειν ἀρτίως ἐμέ,
 τῆς τῶν ἄλλων ἀνθελκούσης με βιαιότερον ἱστορίας. ἔξεστι
 γὰρ πάντα καθ' ἕκαστον ἀναλέξασθαι, καὶ νοῦν καὶ σκοπὸν
 10 καὶ προᾶξιν καὶ λόγον καὶ κακίας δύναμιν καὶ Θεοῦ μακροθυ-
 μίαν καὶ εἴ τι τοιοῦτον, εἴ τις ἐπιέναι βούλοιο τὸν τε γενόμε-
 νον πρότερον ἐπὶ τῇ τῶν νέων Μασαλιανῶν ἐκείνων καὶ Βο-
 γομίλων εὐρέσει προφανῶς ἐλεγχθέντων ἐπὶ τοῦ Θείου ὄρους
 καὶ τῶν μὲν κολασθέντων τῶν δ' ἐξωσθέντων ἐκεῖθεν, καὶ
 15 ἅμα τὸν δεύτερον τοῦτον δὴ τὸν ἐπὶ τῷ ἐλεγμῷ τοῦ Σκορ-
 πίου παραδόξως ἐπισυμβάντα θαυματουργήσαντος τοῦ Θεοῦ
 πρὸς τὴν τοῦ πρώτου βεβαίωσιν. ἐπέθεινται γὰρ ἀμφότεροι
 ἐν τῷ τέλει τῆς παρούσης ἡμετέρας βίβλου, ἢ τὴν Ῥωμαϊκὴν
 διέξεισιν ἱστορίαν· οὐ γὰρ ἐκρίναμεν δέον εἰς ἑτέραν ἐκεί-
 20 νους μεταποιῆσαι φράσιν, ἀλλ' εἶναι κατὰ τὰς λέξεις καὶ τὰ
 γε κῶλα καὶ κόμματα καὶ τὰ ἦθη τῶν ἐννοιῶν ἀμεταποιή-
 τους, ὡς ἔσχον ἐκεῖθεν ἐληλυθότες, τοῦ ἀδιαβλήτου χάριν.
 πλὴν ἐν μόνον σημειωτέον τουτί, ὡς ὑπὸ μάρτυσιν ἐκείνοις 54

iusiurandum addidi professioni et separatus malui esse a Christo pro-
 pter illius amicitiam miserrimus ego neque poenam timens divinam
 neque virorum cordatorum adhortationes verens. incipiens igitur
 enarravit Massalianorum simul in illo coetu patrata impura et dete-
 standa facinora, ad quae integre narranda non satis mihi suppetere
 temporis videtur, aliam in partem me violenter trahente reliquarum
 rerum historia. licet enim omnia singillatim colligere et mentem et
 consilium et actionem et orationem et mali vim et dei longanimitatem
 et si quid tale, si quis adire velit eum, qui prius interfuit iuvenum
 Massalianorum illorum et Bogomilorum deprehensioni manifesto coar-
 gatorum in divino monte, quorum alii castigati sunt, alii inde expulsi
 et simul secundum hunc vidit in coargutione Scorpii, praeter rerum
 consuetudinem miracula patrante deo ad primi illius hominis confir-
 mationem. expositum est enim de utroque in fine praesentis huius
 libri, Romanam historiam enarrantis. non enim iudicavimus opus esse,
 in aliam illos transferre narrationem: sed par erat, esse in orationi-
 bus etiam haec membra et incisa; et naturam sententiarum immutabi-
 lem, ut se habebant, inde egressi descripsimus, ne interrumperemur,

τὴν ἐξαγόρευσιν ποιησάμενος ταυτηνὶ μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσεν, ὡς καὶ ψῆφον ἐξενημέχθαι τέως οἷς ἐκεῖ συνειτωτέροις εἶναι τετύχηκε, μὴ δι' ἄλλο τι τὰς βιαίας γούν ταύτας καὶ τελευταίας ταμιευθῆναι τὰνθρώπῳ πνοᾶς πρὸς Θεοῦ ἢ διὰ τὴν τῶν ῥηθέντων ἐξαγόρευσιν. ὅμως ἐπειδὴ καὶ ὁ δεύτερος οὗ-5
τος νεωστὶ γενόμενος τόμος ἐληλυθὼς ἐκ τοῦ ὄρους εἰς ἐπήκοον Καλλίστῳ τε ἀνεγνώσθη τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπισκόποις, εἰς ὄργην αὐτῶν ἤγειρε τὸν πατριάρχῃν καὶ ἄπρακτος ἀπεπέμφθη, τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἐπισκόπων οὐδὲν

f. 130 v. εἰρηκότων, ἀλλὰ κωφοῖς εἰκότων ἢ λίθοις ἀναισθήτοις, εἰ- 10
πεῖν οἰκειότερον· οὕτω βοσκηματώδεις εἰσὶ καὶ παισὶν ἀθύρουσι λίαν ἐπίχαρτοι προσηκόντως οἱ νῦν τῶν ἱερῶν καθήμενοι δογμάτων κριταί. ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλις, εἰρήσεται δὲ κατὰ χάραν ἰοῦσιν ὅσα ἐπηκολούθησε σφίσι. νῦν δ' ἐκεῖνο ἐπαναλήψομαι. 15

55 Ἀφίκετό τις ἐκ Λατίνων ἐπίσκοπος παρὰ βασιλέα, Ἰωάννην φημὶ τὸν Παλαιολόγον, φιλίας ἔνεκα προὔπαρχούσης, σοφίας ἔμπειρος ὀπόση καὶ οἶα τὴν τῶν Λατίνων οἰκειοῦται σχολὴν ἐν δογματικαῖς τῶν θείων γραμμῶν διατριβαῖς. ἔφασκε δ' ἐν ταῖς καθ' ἡμέραν ὀμιλίαις τῷ τε βασι- 20
λεῖ καὶ οἷς ἐνετίγχανε σοφωτέροις ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, πολὺν

nisi quod unum tantum significandum fuit hoc, sub testibus illis confessione haec facta, mox exhalasse animam illum, ut etiam suffragium in lucem tum sit iis protractum, quibus intelligentioribus esse contigit, ne propter aliud quid violentos hos et ultimos parari homini spiritus credamus a deo, quam ut ea quae dicta sunt, pronuntiaret. at tamen postquam etiam secundus hic nuper advenit tomus ex monte, et unde audiri posset, Callisto recitatus est patriarchae et iis qui circa eum erant episcopis, in iram rursus coniecit patriarcham et infecta re dimissus est, episcopis quos secum habebat nihil locutis, sed mutorum hominum speciem referentibus et lapidum sensu carentium, qui non possunt quod aptum sit dicere. ita pecoribus similes sunt et petulantibus pueris valde ludibriosi merito ii, qui nunc sacrorum dogmatum sedent iudices. sed de his satis. narrabitur autem quantum illis in hunc locum euntibus secutum sit multitudinis. nunc illud rursus attingam.

Advenerat aliquis ex Latinorum episcopis ad regem Ioannem Palaeologum dico propter amicitiam, quae iam ante inter eos intercesserat. sapientiae gnarus hic erat, quanta et qualis Latinorum obtinet scholam in dogmaticis litterarum divinarum quaestionibus. dicitabat autem in quotidianis sermonibus et regi et si qui forte sa-

τινα γίνεσθαι λόγον παρὰ Λατίνοις περὶ τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων καὶ ὅσοι τῶν οἰκητόρων παιδείας ἀντιποιοῦνται, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅπως ἄνωθεν αἰεὶ ῥαδίως ἐξαπαταῖσθαι εἰώθεσαν καὶ ἄλλοι' ἄλλαις αἰρέσεσι καὶ δογμάτων καινοτομίαις ἐκκλησιαστικῶν ὑπέικουσι, ὡς φύλλα δένδρων ἀνέμοις μεταρριπιζόμενα πᾶσι. "καὶ νῦν δ' οὐχ ἦτιον Παλαμᾶν τινὰ ὄνομα νόθους καινοφωνίας εἰσαγαγεῖν ἠκηκόειμεν κατὰ τῶν θείων δογμάτων. εἶναι δ' οὐ μόνον αἰσχρὰς τὰς τοιαύτας καινοφωνίας ἀλλὰ καὶ πολυειδές καὶ μωρία συγκεκραμένας 56
 10 πολυειδεῖ. ὡς εἶναι, οἷς τούτῳ συνίστασθαι περιγίνεται, μακροῖς τισὶ μέτροις κατεγνώσθαι μᾶλλον ἢ Σαβελλίῳ τε καὶ Ἀρείῳ καὶ ὅσοι κατ' Εὐνόμιον καὶ Νεστόριον καὶ Ἀπολινάριον εἶεν συνηγοροῦντες. σύμφωνα μὲν γὰρ κἀκείνοις, ὡς ἔγνωσται, φθέγγεται, διαφοροῖς δ' οὖν καὶ ἀτοπωτέροις ὑπερ-
 15 βολαῖς παραλλάττοντα. καὶ τό γε παραλογώτατον· ὅπη τοῦτον μάλιστα πάντων ἐκείνων ἐχοῖν αἰσχύνεσθαι, ὧν ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν βλασφημιῶν ὑπερέσχεν, ὃ δὲ καὶ πρὸς διακίωσιν ἑαυτοῦ καὶ φρούριον μάλα προβάλλεται ἰσχυρὸν ὅτι μὴ ὁμόφωνα καθάπαξ φθέγγεται σφίσι. καὶ ὅτι μὲν οὐχ
 20 ὁμόφωνα ταῦτ' ἐκείνοις, βοᾷ, ὅτι δὲ χεῖρω κἀκείνων μακροῖς τισὶ μέτροις, σιγαῖ, παίζων, ὡς ἂν τις φαίῃ, ἐν οὐ παικτοῖς. τοῦτον τοίνυν εἰς ὄψιν ἀφ᾽ ἧθαί μοι βουλοίμην ἄν. εἰ οὖν

pientiores erant privatim et publice apud Latinos frequentes haberi orationes de regia hac urbium et quotquot incolarum eruditioni adversantur, quum in ceteris, tum quomodo divinitus semper facile falli consueti erant et aliis alibi haeresibus et dogmatum novationibus ecclesiasticorum indulgent, ut arborum folia ventis iactantur omnibus et nunc non minus Palamam quendam nomine adulterinas mutationes inferre audiveramus divinatorum dogmatum. esse non solum turpes has tales mutationes, sed etiam multifarias et ex insaniae colluvione multiformi concretas, ut verum sit, quae huic componere contigit multis quibusdam modis, magis quae damnentur digna esse quam quae aut Fabellio aut Ario et omnibus, qui Eunomio et Vestorio et Apollinario sint adstipulati. consona enim sunt, ut cognitum est, etiam illis; diversis autem et ineptioribus exaggerationibus plena et ineptissimum illud, quod hunc maxime omnium illorum debebat pudere, quorum exaggerationibus ipsa etiam convicia superabat. hic etiam ut iustam poenam acciperet, in carcerem cum vi coniectus est firmum, ne concordanter omnino haec sonent cum illis et quod non in unisono haec cum illis clamant et quod peiora etiam illis longis quibusdam modum, tacet, iocans ut dicere possis, ibi, ubi nullus esse ioco locus debet. hunc igitur in adspectum mihi venisse vellem, si ergo tibi etiam nos

f. 131 r. σοι καὶ ἡμῶν μέλοι, μὴ ἄχθεσθαι, σὺ δ' ἄλλ' ἐντελῆ μοι τὴν ζήτησιν δραῖν προθυμήθητι."

57 Τὴν δὴ τοιαύτην ἔφεσιν τοῦ Λατίνου μηδὲν μελλήσας ὁ βασιλεὺς ἐς τὴν ὑστεραίαν εὐθὺς ἐκπληροῦ, παρεσκευακῶς ὁμιλῆσαι τῷ Παλαμᾷ, καὶ ὧν λέγει αὐτὸν αὐτή-5 κοον γεγονέναι τὸν Λατῖνον. τῆς οὖν ὁμιλίας γενομένης μικρὸν διαστάς καὶ ἀπολαβὼν ἰδίᾳ τὸν βασιλέα ὁ Λατῖνος πολλὰ μὲν ἀκούειν ἔφη λέγοντος Παλαμᾷ, μάτην δ' οὖν καὶ ἄλλοθεν ἄλλα συμπεφυρμένα τε καὶ παρευρημένα, ὡς ἀπορεῖν ἡμᾶς ἀποφαίνεσθαι πότερον τῆ ποιότητι τοιούτων 10 ἢ τῆ ποσότητι δοίη τις ἂν τὸ πρὸς κακίαν τρόπαιον. ἐζήτησε δ' οὖν ὅμως τοῦ Παλαμᾷ διαλεγομένου καὶ πρὸς ἐμὲ σιγῶν αὐτὸς γενέσθαι ἀκροατής. διὸ καὶ τῆ ὑστεραία καλῶν ἐκ βασιλέως ἦκει καμὲ τῶν ἐπ' εὐγενείᾳ σεμνυνομένων ὁ μέγας λογοθέτης, ἄρτι τῶν εἰωθότων τῆς κεφαλῆς νοσημάτων 15 οὐ τελέως μὲν ἀπηλλαγμένον δ' οὖν. κάπειδὴ παρακροῦεσθαι οὐκ ἐνῆν, ἀναστάς ἀπήειν, ὅτιον χάριν ἦκιστα πάντων

58 οὐτ' εἰδὼς οὔτε μὴν πολυπραγμονήσας μαθεῖν. προσειτετάχει γὰρ ἡ βασιλὶς Ἑλένη μὴ προεγνωσθαι μοι τὸ τῆς προσκλήσεως αἴτιον, ἵνα μὴ σὺν μελέτῃ δραῖν τὴν ἄφιξιν καὶ τις 20 παρευδοκίμησις γένηται τῆς τοῦ Παλαμᾷ ἐπιδειξέως. διὰ γὰρ τὸν ἑαυτῆς πατέρα Καντακουζηνὸν λίαν καὶ αὐτῆ τῷ

cordi ac curae sumus, ne aegre fer et de reliquis perfectam mihi proponere quaestionem sis paratus.

Talem itaque impetum Latini minime retardans rex in posterum diem statim officium explet suum, se parans ad colloquendum cum Palamo, cuius colloquii dicit ipsum auscultatorem esse Latinum; colloquio autem instituto prope distans et ad se trahens privatim regem Latinus, multa quidem dicit se loquentem audisse Palamam sed temere et modo hoc modo illud et eadem haec undique compilata et corrassa; ut videamur incerti esse, utrum qualitate harum, an quantitate magis ad perversitatem stimulos addat. quaevisit autem nihilominus Palama disputante etiam mecum, num ipse tacens factus essem auditor. quare etiam postridie vocans a rege venit et me unum e iactantibus nobilitatem generis magnus ille verborum fusor et vix me dicit consuetis capitis morbis prorsus esse liberatum. et postquam decipere eum non iam licebat, surgens abiit. cuius nec gratiam minime omnium neque sciebat neque profecto ut scire disceret operam dabat. praeeperat enim Helena regina, ne a me ante cognosceretur causa, cur in ius vocaretur; ne cum studio maturarem adventum et quaedam celebritas fieret ostentationis Palamiteae. nam quam ob causam suo

Παλαμᾶ προσέκειτο, καὶ ἀντέπραπτεν ὡς τὰ πολλὰ τῆ τοῦ συ-
 ζύγου γνώμη πρὸς ὅσα τῆ θρησκεία συντείνει. ἄρτι γε μὴν τὴν
 βασιλείον αὐλὴν εἰσιόντι μοι καὶ Παλαμᾶν ἐκεῖ πρὸς διαλέξεις
 ἔφειδρον εἶναι μαθεῖν ἔξεγένετο. οὕτω δ' ἔχοντί μοι τῶν ἐκ
 5 κεφαλῆς ἀλγηδόνων ἔτι, καὶ οὕτως ἀπροσδοκῆτως ἐμπεπηδη- f. 131 v.
 κότος μοι τοῦ ἀγῶνος, πρῶτον μὲν ἔδοξε βέλτιον οἴκαδε τέως
 ἐπανέναι με, μικρὰ τῶν μεμηχανημένων προσκλήσεων ἐκεί-
 νων φροντίσαντι· ἵνα δ' οὖν μὴ δειλίας ὑπόνοιαν τοῖς φι-
 λοσκώμμοσι δῶμεν, ἐπερρώσαμεν τε αὐθις τὸν λογισμὸν καὶ
 10 ἀνελάβομεν ἑαυτούς, θεῶ τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντες.

Καὶ οὕτως εἰς αὐτὸν εἰσῆειν βασιλέα τῆ τε τῶν εὐγε- 59
 νῶν συνόντα παρουσίᾳ καὶ ἅμα τῆς βασιλίδος Ἑλένης, τῷ τοῦ
 συμβάντος σχεδίῳ παρηκολουθηκώς. τὰ γε μὴν ἐκεῖ λαλη-
 θέντα, ὅποσα καὶ οἶα, καὶ ὅπως ὁ καιρὸς ἐσχεδιάσε τὰ τοι-
 15 αῦτα, δηλώσει τὰ ἐφεξῆς. γέγραπται μὲν γάρ μοι ταυτὶ λεπ-
 τοτέρῳ τινὶ διηγήσει, ἐκδέδοται δ' ὡς ἐξ ἑτέρου τῶν ἐκεῖ πα-
 ρόντων ἑνός, πρὸς ἐρωτήσαντά τινα δῆθεν διεξιόντος. ἔχει
 δὲ οὕτως·

patri Cantacuzeno, valde sic etiam Palamas instabat et adversabatur
 plerumque coniugis sententiae in omnibus rebus, ad quas illum sua
 trahit religio. nuper autem aulam regiam intranti mihi etiam Pala-
 mam ibi ad disputationes instituendas consistentem licebat videre. sic
 autem mihi capite laboranti etiam et quum tam inopinanti impeditum
 me certamine viderem, primum quidem visum est satius esse domum
 tam diu redire, donec mecum paratas illas mihi accusationes reputas-
 sem. ne igitur ignaviae suspicionem apud homines dicaces subirem-
 us, confirmavimus rursus sententiam nostram et recepimus deo nos
 omnia committentes.

Atque ita ad ipsum regem accedebam, quem cum praesentibus
 nobiles viris et simul cum Helena regina offendebam colloquentem,
 secutus certaminis temeritatem. et quae ibi disputata sunt quam multa
 et qualia et quomodo tempus talia suppeditaverit, narrabunt ea quae
 sequuntur. perscriptum est enim a me hoc satis tenui narratione.
 traditum est autem ab altero uno eorum qui ibi adfuerant interroganti
 cuidam diu id se facturum promittente. res vero sic se habet.

f. 132r. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΜΕΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ Α,
ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ ΔΕ Α.

ΜΟΝΑΧΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ
ΔΙΔΑΧΕΩΣ ΗΝ ΕΠΟΙΗΣΑΤΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑΝ ΕΝΩ-5
ΠΙΟΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΤΡ. ΙΩ. ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ. ΕΙΣΑ-
ΓΕΤΑΙ ΔΕ Η ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΩΣ ΕΞ ΕΤΕΡΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ.

Ἄλλ' ὦ φίλων ἄριστε Ἀγαθόνικε, σύ μοι πάντως μά-
λιστα πάντων λέγοις ἂν καὶ ἀφηγοῖο τὴν χθὲς ἐπὶ τοῦ τὰ
πάντα ἀρίστου βασιλέως γενομένην διάλεξιν Γρηγοροῦ τε καὶ 10
Παλαμῶ.

Καὶ μάλα γε, ὦ φίλε Θεότιμε, εἴ σοι βουλομένῳ καὶ
σχολῇ προσεῖη τὸ ἱκανὸν οὐδαμῇ ἀποσειομένη· ποικίλη γὰρ
ὡς ἀληθῶς καὶ ἀκοῆς δεομένη λαμπρᾶς, καὶ ἡ ἔρρωται πρὸς
θειοτέρων ἀντίληψιν ἐννοιῶν. πάντα μὲν οὖν σοι καθ' ἐν τὰ 15
ἐκεῖ λεχθέντα διεξιέναι ἴσως μὲν ἂν δυναίμην, ἴσως δ' οὐ,
λήθης ἐνίων παρασυρέντων βυθοῖς· τὰ δ' οὖν ἀξιολογώτερα,
καὶ ὧν σοι μᾶλλον ἀκοῦσαι χρεῶν, ταῦτα δ' οὖν ὡς ἐν κε-
φαλαίῳ μεμνήσομαί σοι.

MONACHI NICEPHORI GREGORAE NARRATIO DE COLLO-
QUIO, QUOD CUM PALAMA CORAM REGE PRINCIPE IO-
ANNE PALAEOLOGO HABUIT. INDUCITUR AUTEM NAR-
RATIO TANQUAM AB ALIO FACTA.

Age o amicorum optime Agathonice tu unus omnium facillime
narrare et tradere possis hesternum, quod coram optimo omnino rege
factum est, colloquium Gregorae et Palamae.

Profecto libenter, amice Theotime, si tibi placet et otium sup-
petit necessarii nihil respuens. varium enim profecto illud est et
auditionem requirit egregiam, et quod valeat ad concipiendas animo
cogitationes divinas: omnia igitur tibi singula, de quibus ibi actum
est, persequi haud scio an possim, cum oblivionis profunditate quae-
dam vorata sint.

Ἄρτι τῶν εἰωθότων τῆς κεφαλῆς νοσημάτων βραχὺ τι
 ἀνενεγκόντα τὸν Γρηγορᾶν ἤκε καλῶν ἐκ βασιλέως ὁ μέγας
 λογοθέτης ὅτουδῆποτε εἵνεκα· καὶ ἐπειδὴ παρακρούεσθαι οὐκ
 ἐνῆν, ἀναστὰς ἀπήει, καὶ ἅμα εἰπόμεν αὐτὸς ἀκουσόμενος.
 5 ἦν δὲ τὸ τῆς ὥρας ὀψὲ μετὰ δύσιν ἡλίου. καὶ προσεληλυ-
 θὼς ὁ Γρηγορᾶς, καὶ τὴν εἰωθυῖαν ἀποδεδωκὼς τῷ βασιλεῖ
 πρόσρησιν, εἶτα ἐκάθισεν. ἔτυχε δ' εὐθύς ἐκεῖ καὶ ὁ Παλα-
 μᾶς συνεισιῶν, οὐκ οἶδ' ὁπότερον, εἴτε ἐκ προθεσμίας πάλαι
 μελετηθείσης ἔφεδρος ἐκεῖ που παρών, εἴτ' ἀπὸ τύχης, ὡς
 10 εἶωθε γίνεσθαι τὰ πολλὰ τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων. ὅς δὴ
 καὶ τὰ παλαιγενῆ προπειῶς, καὶ ὅσα λήθης μακρᾶς συνα-
 πήχθησαν ῥεύμασι, μηδαμῆ τῆ παρούσῃ προσήκοντα χρεῖα
 προδιαλαβῶν καὶ τερατευσάμενος, ὡς εἰώθει, καὶ ὅσα πρὸς
 ἔπαινον ἐγκαλλωπισάμενος ἑαυτοῦ περὶ τε τῆς ἐν λαύρῃ δια-
 15 τριβῆς καὶ τῆς πρὸς Βαρλαάμ διαλέξεως, καὶ τοιούτων δὴ
 τινῶν τὰς τῶν παρατυχόντων ἐμπεπληκὼς ἀκοάς, καὶ δεῖξας
 οἷονεὶ προβεβουλευμένον εἶναι καὶ ἐπίβουλον τὸν σκοπὸν τῆς
 τηρικαῦτα αὐτοῦ γε ἐπιδημίας πρὸς ἐπιδεικτικὴν φαντασίαν,
 εἶτα ἐσίγησε. καὶ ἵνα τὰν μέσῳ παρέλθῳ, καὶ ὅσα τοῖς ἔμ- 3
 20 προσθεν ἀναγκαίοις γίνονται ἂν ἐμποδῶν, πρὸς τὸ ἀπροσδό-
 κητον τουτοῦ καὶ αἰφνίδιον προοιμιασάμενος, καὶ προδιαλα-
 βῶν ὅσα εἰκός, καὶ ὁ Γρηγορᾶς ὅτι ἂν καὶ πρὸς αὐτοῦ εἴη f. 132 v.

Quae autem memoratu digniora sunt et quae potissimum audias
 necesse est, ea igitur breviter et summatim tibi commemorabo. Gre-
 goras cum modo ex consuetis capitis doloribus vires parumper refe-
 cisset, invitaturus eum ab imperatore missus est magnus logotheta
 quacunq̄ue de causa: quod cum excusare non posset, assurgens abiit
 et auditurus eum ipse sequentus sum. serum iam diei erat post solis
 occasum. ac Gregoras quidem cum advenisset et solitam ad regem
 allocutionem expedivisset, (tum) consedit. forte autem fortuna statim
 ibi etiam Palamas simul introiit, nescio, utrum propter diem iamdu-
 dum constitutam insidiaturus ibi adesset, an casu, ut pleraeq̄ue res in
 terra gestae fieri solent. qui cum prisca imprudenter et quae oblivio-
 nis profundae fluminibus abrepta essent, nullo modo pertinentia ad
 eam rem, de qua tum agebatur, protulisset et gloriatus esset, qui
 erat eius mos, et ad laudem suam multa de se gloriosius praedicas-
 set, et commorationem in monastero factam et colloquium cum Bar-
 laamo institutum et talia fere, postquam aures eorum, qui tum ad-
 erant, implevit et tanquam iamdudum excogitatum et insidiosum osten-
 dit consilium adventus sui gloriosa quadam iactatione: conticuit. at-
 que ut quae interposita sunt omittam et quaecunq̄ue antea necessa-
 riis obstant, ad haec inexpectata et extemporaria prooemiatu praec-

βουλομένῳ τῷ θειοτάτῳ βασιλεῖ λέγεσθαι ἐφέξῃς ἤρειτο. καὶ ὁ βασιλεὺς “ἐμοὶ δ’ εἰ καὶ πρὸς ἄλλας ἀγειν” ἔφη “τὸν νοῦν ὑποθέσεις ἐνῆν, ἀλλ’ οὖν ὑμᾶς ὁρῶντι συνεληλυθότας νῦν ἐνταυθοῦ καιριώτερον εἶναι δοκεῖ πολλοστημόριόν τι περὶ ὧν ἔνιοι διαφωνοῦσιν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων μαθεῖν πρὸς ὑμῶν.” καὶ ὅ γὰρ ἀκούειν ἔφησεν ἔριδας οὐ μικρὰς φρομένας ἄλλοι’ ἄλλως περὶ τόμων καὶ γραμμῶν, “ἃ προγεγέννηται μὲν” φησιν “οὐκ οἶδ’ ὅπως, ἀθροῦνται δὲ πρὸς πολλῶν ἐλλογίμων, ἐπισηφαλῇ τινὰ θεολογίας καινοφανοῦς ἐμπεριέχεσθαι τοῦτοις δεικνύειν δόγματα μάλα σφοδρῶς διατεινομένων. ἐβουλόμην¹⁰ μὲν οὖν παρησιᾶ συνοδικῇ τὴν διόρθωσιν διαπράξασθαι· τῶν δὲ πραγμάτων οὐ συγχωρούντων ἐν γε τῷ παρόντι, βούλομαι παρ’ ὑμῶν γοῦν ἐνταυθοῦ νῦν ὅπωςδηποτοῦν συνεληλυθότων περὶ ἐνὸς οὔτινοσοῦν ἀντήκοος γεγονέναι. τὸν γὰρ τὰς θουλλομένας ἔριδας καὶ διαφορίας ἀγείροντα τόμον¹⁵ ἐμοῦ διατριβόντος ἐν Θεσσαλονίκῃ συμπέπτωκε γεγενῆσθαι, ὡς μήθ’ ἃ λέγει γινώσκειν ἐμέ, μήθ’ ὅπως ἀληθείας ἢ ψεύδους ἔχει, εἴ τις ἀκριβοῶς ἐξετάζειν βούλοιο. δέδια δ’ οὖν μὴ κάμοι προστριβεῖν κρίμα θεόθεν, ὅτι καὶ αὐτὸς τῇ βασιλευούσῃ τέως ἐπιδεδημηκῶς ἐν ὑστέροις, ἑτέρου τέως τὴν²⁰ ἐξουσίαν ἔχοντος, ἄκων ὑπέγραψα, βιασθεῖς ὑπ’ αὐτοῦ (τὰς γὰρ ἐν μέσῳ σιγῶ τύχας), οὐκ ἔχων ὅπως ἂν ἐκφύγοιμι τὸ

missis iis quae necessaria erant Gregoras quoque deinceps rogavit, quid se oporteret dicere ad voluntatem regis divinissimi. tum rex: equidem, inquit, etsi ad alia incepta animum advertere statueram, tamen cum vos nunc videam hic adesse, convenientius mihi videtur partem aliquam quamvis parvam dogmatum, de quibus nonnulli disceptant, ecclesiasticorum per vos cognoscere. etenim se audisse dixit disceptationes non leves natas esse, alias aliter de voluminibus et libris, quae dixit nescio quomodo orta esse, reici tamen a doctis multis, qui valde acriter contenderent ostendere infirma quaedam theologiae noviciae dogmata illis contineri. volebam igitur concilio ad colloquium convocato correctionem peragere. sed cum res non conveniat, nunc quidem volo ex vobis, qui quacunq̄ue de causa hic adestis, de certa quadam re ipse audire. nam volumen illud, quod frequentatas contentiones et disceptationes continet, mihi cum in Thessalonice versarer, accidit, ut neque quid sibi vellet intelligerem neque utrum vera an falsa exhiberet si quis accurate quaerere vellet. vereor autem, ne mihi quoque adhaereat poena divina, quia et ipse cum concilio hospes postea adessem aliquamdiu, alio praesidente, in- vitus nomen subscripsi ab eo coactus. quae enim intercesserunt

τῆς ὥρας βίαιον.” ὁ δὲ Γρηγορᾶς ὑπολαβὼν φησὶν “ὡς ἐγὼ 4
 δ’ ἐκ πολλοῦ τὰ τῆς Θεολογίας μυστήρια φέρειν διὰ χειλέων
 οὐ μάλα τολμῶν ἀλλὰ φρίττων καὶ ἀκοὴν καὶ διάνοιαν, ἀπε-
 πῆδων εὐθύς ὡς ἀπὸ πυρός. ὅπου γὰρ τοῖς μεγάλοις καὶ
 5 σφόδρα σοφοῖς διδασκάλοις ἐκείνης τῆς ἐκκλησίας ἀποσείε-
 σθαι τὴν ἐγχείρησιν ὀλοσχερῶς συνέβαιεν, ἧ πον μανία σα-
 φῆς ἡμᾶς ἐγχειρεῖν τοῖς τοιούτοις, μηδὲ μικρὰ γοῦν τῶν ὅσα
 ἐκεῖνοι μαθεῖν πῶ δεδυνημένους! καὶ ἵνα τὸ κατ’ ἐμαυτὸν
 ἀναλαβὼν διηγῆσωμαι τελεώτερον, ὅπως δηλαδὴ κάμοι πρὸς
 10 τὴν τοιαύτην ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν διατεθῆναι συμπέπτωκεν,
 ἐπεὶ μετὰ τὸν τοῦ Θειοτάτου καὶ μακαρίτου πατρὸς σου θά-
 νατον, τοῦ αἰοδίμου φημί βασιλέως ἐκείνου, πρὸς ἐμφίλιον f. 133r.
 στάσιν τὰ Ῥωμαίων ἠγέρθη πράγματα καὶ ἅμα κατὰ τῶν
 Θεῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων τὰ χεῖριστα πρὸς κακίαν ἀνέρ-
 15 ρωγε κύματα, καὶ ὡσπερ ἐν χειμῶνι καὶ νυκτὶ τὰ πάντα ζό-
 φος ἦν, ὡς μηδὲ ἄστροις, τὸ θρυλλούμενον, ὅποι φέροισι τις
 δύνασθαι τεκμαίρεσθαι, καὶ πάντ’ ἄνω καὶ κάτω μεταπί-
 πτοντα παρὰ τοσοῦτον ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐτίθει τε καὶ μάλα
 τῶν ἐλπιζομένων ἐκάστοις ἐποίει τὸ ἐπικίνδυνον παρ’ ὅσον
 20 πόρρω καὶ δύσελπι τάσφαλές (ἐν γὰρ διχοστασίῃ φησὶν τὸν
 μὲν πάγκακον τυγχάνειν τιμῆς, τὸν δὲ καὶ ὀπωσοῦν μετέ-
 χοντα τοῦ βελτίονος θρηῶν πάσχειν ἄξια καὶ τραγικῶν ἀπο-
 λαύειν τῶν συμφορῶν), τῶν κρατίστων εἶναί μοι τὸν ἡσϋ-
 χιον ἔδοξεν βίον ἐλέσθαι, τῶν βασιλικῶν ἀφεμένῳ θεάτρων.

omitto, cum angustias temporis vitare non possim. Gregoras refe-
 rens: equidem, inquit, cum ex longo tempore theologiae mysteria
 in ore habere non valde auderem, sed eorum et famam et iudicium
 horrerem, statim tanquam ab igne me removi. nam ubi magnis et
 valde doctis praeceptoribus illius ecclesiae administrationem ut omnino
 excuterent accidit, nonne aperte insaniremus si talia tractare velle-
 mus, cum ne pauca quidem eorum quae illi discere potuerimus. at-
 que ut mei ratione habita planius exponam, quo animo paulatim af-
 fectus sim in tale antea conceptum propositum, cum, mortuo divi-
 nissimo et beato patre tuo, claro illo rege, res Graecorum in tumultum
 civilem adducerentur et fluctus miserrimi in divina ecclesiae do-
 gmata prorumperent et velut coorta tempestate et nocte omnia tene-
 bris essent involuta, ita ut, quod vulgo dicere solent, nemo e side-
 ribus colligere posset, quo ferretur, cumque omnia surgentia et ca-
 dentia eatenus pro coniunctione excitarent et maxime ea, quae quis-
 que speraret, in periculum vocarent, quatenus remota et desperata
 esset salus. nam in sedione ait poeta pessimum quoque assequi ho-

5 τοῦ γὰρ ἐρεθίζοντος καὶ μάχην ἐκεῖθεν ἀντίπαλον ἀνιστῶν-
 τος οὐκ ἔντος ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἀφανεία κεκαλυμμένων,
 παύσεσθαι τὸ νεμόμενον τῆς καθ' ἡμῶν κακίας ὤψθην. ὅθεν
 ἐπειδὴ τοῖς ἄλλοις παραινοῦντί μοι τοὺς πειθομένους ἤκιστ'
 ἔχειν ἐνῆν, τὸ κατ' ἐμαυτὸν ἐποίουν αὐτός. Θόρυβον μὲν 5
 γὰρ ἐξ εἰρήνης ῥάδιον καὶ τοῖς φανλοτάτοις καὶ βάνουσον
 ἄγουσι βίον ποιεῖν, ἐκ δὲ θορύβων εἰρήνην οὐδὲ τοῖς σφόδρα
 • συνετοῖς μάλα τι εὔδοον. τὸ μὲν γὰρ αὐτονομία φύσεως
 ἄγεται, ἡ δὲ φύσις ἄτακτον καὶ ἀνώμαλον ὠμολόγηται εἶναι·
 τὸ δὲ παιδεία καὶ συνέσει βεβουλευμένη καὶ σώφροσι λογι- 10
 σμοῖς οἰακίζεται. ὅθεν τὸ μὲν καὶ τὰς οὐκ οὔσας ἀναπλάττει
 προφάσεις, ἐφόδια πορίζον ταῖς μάχαις· τὸ δὲ καὶ τὰς οὔ-
 σας ἐκτέμνειν πειραῖται, καθάπερ ἰατρὸς πρὸ τῆς βλάστης ἐν
 τῇ ῥίζῃ τὴν θεραπείαν τεχνώμενος. ἐπεὶ δὲ καὶ ἀφορισμῷ
 Παλαμῶν μετὰ τῆς αὐτοῦ φρατρίας ἀπάσης καὶ χωρισμῷ Θεοῦ 15
 καθυποβεβλήσθαι συμβέβηκε δυοῖν πατριαρχῶν καὶ ὅλων ὁπό-
 σοι τηνικαῦτα παρῆσαν τῶν ἐπισκόπων, ἔτι μᾶλλον ἐμαυτῷ τὰ
 τῆς ἡσυχίας παρήγουν καὶ ἐπεκύρουν, ταύτης μόνης τὸ ῥᾶστον
 ἐχούσης καὶ εὐλογον τῆς τῶν βεβήλων φρατρίας καὶ κοινωνίας
 6 ἐπιεικῶς ἀφιστᾶν. ἤδη δὲ καὶ διωγμὸν ἀνεργήσεν ὁ τῆς 20
 ἐκκλησίας χειμῶν, καὶ διωγμῶν τὸν φρικωδέστατον καὶ βα-

norem: qui autem quocumque modo partis melioris studiosus sit, eum
 perpeti res miseratione dignas et auferre casus tragicos. optimorum
 esse mihi visum est, tranquillam praeferre vitam, theatro ecclesia-
 stico relicto. cum enim qui irritaret et pugnam oppositam hac re
 excitaret, ante oculos nostros non versaretur, quippe qui tenebris
 involuti essemus, putabam fore ut pars adtributa calamitatis nostrae
 desineret. quamobrem quia minime accidit, ut mihi qui aliis consilia
 darem dicto audientes essent, ipse officia mea praestabam. nam tu-
 multum e pace facere etiam hominibus pessimis vilibusque facile est;
 e tumultu autem pacem conciliare, ne admodum prudentibus quidem
 profecto est promptum. alterum enim arbitrio naturae agitur: naturam
 autem turbidam et mutabilem esse constat: alterum humanitate et
 consilio sapienti et cautis deliberationibus administratur: quamobrem
 illud etiam fictas excogitat causas, praebens subsidia proeliis: hoc
 veras quoque tollere conatur, ut medicus non in ramo sed in radice
 curationem aggressus. postquam autem accidit, ut Palamas cum tota
 familia sua et determinatione et separatione divina succumberet pa-
 triarchis duobus et omnibus, quotquot tum aderant episcopis, multo
 magis tranquillitatem probabam et nanciscebar, quippe quae sola fa-
 cultatem et rationem praerberet haereticorum familia et societate satis
 abstinendi. iam vero insectationem accendit ecclesiae tempestas, et

ρύτατον, ὡς κἀντεῦθεν μὴ μόνον ἐξόριστον γεγονότα τὸν πα-
 τριάρχην βιαίῳ θανάτῳ τοῦ βίου περᾶσαι τὴν τελευταίην, ἀλλὰ f. 133 v.
 καὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ὅποσοι τὴν ἐνστασιν
 ἀκλόνητον ἔσχον ἐν τοῖς δεινοῖς, ἄλλος ἄλλοθι τῆς οἰκουμέ-
 5 νης διωκόμενοι διεσπάρησαν. ἐῷ λέγειν οὓς ἐν εἰρκτῇ καὶ
 ζόφῳ θνήσκειν συνέβαινε, καὶ ὅσοι λιμῶ καὶ δίψει καὶ πάσῃ
 τῶν ἀναγκαίων στενοχωρία βιαίῳ θανάτῳ ἀπήλλαξαν. καὶ
 τό γε μείζον ὅτι μηδὲ ταφῆς, ὧ γῆ καὶ ἥλιε, πρὸς τῶν ἐπι-
 τηδείων τυγχάνειν συνεχωροῦντο, πλὴν ἢ ὅσοι κατὰ τὸ λελη-
 10 θὸς κατορύττοντο. ὧν οὐδὲ τούτων ἀπέσχοντο οἱ κυνὸς Λα-
 καίνης δίκην ῥινηλατοῦντες καὶ ἀνιχνεύοντες, ἀλλὰ καὶ τού-
 των ἐνίους ἀνώρουσαν. οὕτω διωγμῶν ἀπάντων βαρύτερος
 οὐτοσί. τί γὰρ ἀνύσειν ἔμελλον πλέον, εἰς ἀναίσθητον σῶμα
 τὴν τῆς ἀτόπου ψυχῆς ἀγνωμοσύνην ἐκχέοντες; θανεῖν γὰρ
 15 ἀνάγκη, ζῆν δ' ἢ ταφῇ καλυφθῆναι, τούτων δ' οὐδέτερον
 τέως ἀνάγκη. διὸ τὸ μὲν καὶ μὴ βουλομένων ἀνθρώπων ἢ
 φύσις τελεῖ, τὸ δ' ἐν τῇ προαιρέσει κείμενον τῶν περιλειπο-
 μένων ἔλεγχος ὁποτέρου γίνεται δυοῖν, εἴτ' ἀπονοίας εἴτε
 προνοίας. τῆς δὲ τοιαύτης περικλονήσεως ἔργον γινόμεθα καὶ
 20 ἡμεῖς, οὐ βουλόμενοι ταῖς ἀτόποις καινοφρονίαις ὑπέικειν Πα-
 λαμᾶ τουτουί. ὅπως γε μὴν καὶ τῶν δεινῶν πεπειράμεθα
 διὰ ταῦτα, παραπέμπειν ἀκοαῖς ἀνθρωπίναις οὐ πάντ τι

eam quidem omnium terribilissimam et atrocissimam, ita ut hanc ob
 rem non solum patriarcha expulsus morte violenta diem supremum
 obiret, sed etiam episcoporum et presbyterorum quotquot in periculis
 constantem vitae rationem tenebant, alius alio per orbem terrarum
 exagitati dissiparentur. omitto narrare, quibus acciderit, ut in car-
 cere et tenebris interirent omnesque qui fame et siti et necessariorum
 penuria morte violenta decederent: et id quod etiam gravius est, quod
 ne sepulcrum quidem, o terra et sol, ut haberent per cognatos, iis con-
 cessum est, nisi quicumque clam humabantur, quamquam ne ab his quidem
 sibi temperabant illi canis Laconicae instar odorantes et investigantes:
 sed horum quoque nonnullos eruebant, haec igitur omnium persecutio-
 num fuit gravissima. quid enim amplius committere poterant in corpus
 sensu carens animi inepti ignorantiam effundentes. nam mori necesse
 est; quod autem ad vivendum aut sepulturam attinet horum neutrum
 omnino necesse est: propter quod alterum etiam invitis hominibus na-
 tura perficit: alterum in voluntate positum superstitionum signum est
 alteriusutriusque aus dementiae aut prudentiae. tali igitur insectatione
 afficimur etiam nos, qui quidem ineptae vocum novitati Palamae istius
 indulgere nolimus. omnia quidem mala, quae propterea experti su-

χοῖναι νομίζω, τοῦ τὰ κρυπτά ἐφορῶντος Θεοῦ γινώσκοντος ἀκριβῶς. ὅμως ἐπεὶ θειοτέρα βουλῆ τὸν πατρῷόν σοι τῆς μοναρχίας ἀνέλληφας κληῖρον, ὡς βασιλεῦ, καὶ ἅμα ἡμᾶς ἀνεπεπνεύκειμεν βραχὺ καὶ ὅσον μὴ τῇ συνεχείᾳ τῶν δεινῶν ἀπηγορευκότας προσέθαι τὸ ζῆν, καὶ αἱ τῶν ψηφισμάτων καὶ 5 τομογραφῶν ἐκείνων κηλίδες καὶ κῆρες ἦκον ἡμῖν εἰς ὄψιν καὶ ἀκοήν, ἔγνωμεν ἤδη σαφῶς καὶ τὰς ἐκεῖ βλασφημίας, καὶ ὅσας τῶν θείων γραφῶν τὰς διαβολὰς καταχέουσι καὶ συκοφαντίας. ἀναγκαῖον οὖν ἐκείνον ἤδη προενεχθῆναι τὸν τόμον εἰς μέσον, ἵνα μὴ μάτην καὶ εἰς κενὸν ὁ δρόμος ἡμῖν ὑπάρχη 10 τοῦ λόγου μηδεμίαν ἔχων κρηπίδα καὶ βάσιν.”

§ Ὁ δὲ βασιλεὺς “οὐκ ἔργου τινὸς ἐντελοῦς ἐν τῷ ἄρτι ζητοῦμεν” ἔφη “κατάστασιν, ἀλλὰ γνώσεως οἰονεὶ τυπικῆς καὶ σκιώδους ἴχνη καὶ ὑπομνήματα. ἧ γὰρ ἂν ἐπισκόπων καὶ πατριαρχῶν ὁμῶς καὶ πρεσβυτέρων συνήγομεν θέατρα, 15 καὶ οὐκ ἐν παραβύστῳ καὶ γωνίᾳ τὸ πρᾶγμα ἡμῖν οὕτως ὡς ἐτελεῖτο. ἔσται δ’ οὖν ὅμως κακεῖνο κατὰ τὸν δέοντα χρόνον.” ὑπολαβὼν οὖν ὁ Παλαμᾶς εἰς Βαρλαάμ ἀνάγειν ἐπεχειρεῖ τὸν λόγον, καὶ δεικνύειν τὰ ζῶντα ἐκ τῶν νεκρῶν. ἐκκέκρουσται δὲ πρὸς τοῦ Γρηγοῦ, εἰς τὸ ἀφανὲς καταφεύγων, 20 παρόν, ἃ πρὸ ὀφθαλμῶν, τούτοις κεχρησθαι πρὸς τὴν παροῦσαν χρεῖαν. διὸ καὶ πρὸς ἑτέραν τραπόμενος τὰ τε ἄλλα ἐπολυλόγησε, καὶ ἅμα κατέδραμεν εἴ τινες εἶεν οἱ τὴν θείαν

mus, committere auribus hominum omnino non necesse puto, deo, qui occulta animadvertit, haec accurate perspiciente. tamen cum voluntate divina, imperator, patriam tuam imperii sortem susceperis simulque nos refecerimus paululum qui perseverantia periculorum defatigati vitam non abiecerimus, cumque decretorum et voluminum illorum maculae et exitia in conspectum nobis inciderint et famam iam clare perspexerimus et convicia ista et quascunque contra libros divinos obtreccionem falsasque criminationes effundunt: necesse igitur illud volumen iam proferatur in medium, ne oratio nostra temere et incassum procedat, nullum habens fundum fundamentumque.

Tum rex: non operis, inquit, perfecti in praesenti requirimus compositionem; sed doctrinae tanquam symbolicae et obscurae vestigia et signa. profecto enim presbyterorum coronam convocabamus: neque vero in secreto et recessu res nobis ullo modo componebatur, componetur tamen iusto tempore. cui referens Palamas in Barloamum convertere conabatur sermonem viva ex mortuis demonstrare. sed reiectus est per Gregoram cum ad res obscuras confugeret: quod liceret ante oculos posita ad causam praesentem adhibere: quamobrem

οὐσίαν καὶ τὴν θεϊαν ἐνέργειαν κατ' οὐδὲν διαφέρειν λέγοντες. περὶ οὗ μάλιστα καὶ τὸν Γρηγορᾶν ἤξιον τὸν λόγον ποιῆσθαι.

Καὶ ὁ Γρηγορᾶς πρὸς τὸν βασιλέα στραφεὶς “πολλῶν 9
5 αἰρέσεων” ἔφησεν, “ὦ θεϊότατε βασιλεῦ, οὐσῶν, ἃς πάσαι τε-
θηκυίας ἀναβιῶναι πέπραχεν οὗτος ἀρτίως καὶ ἃς οὐπω
φανείσας ἔξεῖρε, σύμμαχον ἔχων τὴν δυναστεύουσαν χεῖρα,
ὅ τῆς πολυθεΐας οἶμαι λόγος ἀρκέσει τῇ παρουσίᾳ σκιαγρα-
φία. θέλων γὰρ καταλῦσαι τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ θεοῦ
10 λόγου δόγμα, καὶ ἅμα πολυθεΐαν εἰσαγαγεῖν, ἐνέργειαν εἶναι
κηρύττει θεότητα ὑφειμένην ἄκτιστον καὶ ἀνούσιον καὶ διά-
φορον παντάπασι τῆς θεΐας ἐκείνης καὶ μακαρίας οὐσίας, καὶ
σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὄρατὴν καθ' αὐτήν, ἐνεργοῦσαν μὲν
τὰ πάντα αὐτήν, ἐνεργουμένην δ' αὐτήν ὑπὸ τῆς ὑπερκειμέ-
15 νης οὐσίας ἅμα, καὶ κινουμένην καθάπερ ὁποῖα τῶν ὀργάνων
κινεῖ κινούμενα. εἶτα τὴν μίαν ἐνέργειαν εἰς πολλὰς, μᾶλ-
λον δ' ἀπειράκις ἀπείρους διελῶν, ὡς γένος εἰς εἶδη διάφορα,
γενικῶ μὲν ὀνόματι πάσας ἐνεργείας καλεῖ, ἰδίᾳ δ' αὐ καὶ
καθ' ἕκαστα δύνειμι ζωὴν βασιλείαν σοφίαν ἔξουσίαν φῶς
20 ἀλήθειαν. καὶ ἀπλῶς ὁποῖα θεοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων καὶ
νοημάτων, εἰ καὶ ἐκ διαφόρων ἀρχῶν λαμβάνει τὴν ἐτυμολο-
γίαν ἕκαστον, ἀλλ' οὖν ὁμοτίμως ἔχοντα πρὸς ἄλληλα τῷ μη-
δέν τι παρὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου διαφωνεῖν σημασίαν, θεό-

ad aliam conversus et alia multa locutus est et simul tentavit eum quaerendo, num essent qui essentiam divinam et efficientiam divinam diversas esse negarent: qua de re potissimum etiam Gregoram dicere voluit.

Tum Gregoras ad regem conversus: cum multa, inquit, sint studia, princeps augustissime, quae iamdudum mortua reviviscere nuper ille iussit, quaeque antea non visa ille invenit, socia adiutus manu principis, placitum eius, quod est de multis deis, puto, sufficere huic quam aggredimur adumbrationi. cupiens enim explicare dogma quod est de corporis adsumptione numinis divini, simulque multos deos introducere, contendit, efficientiam esse divinitatem submissam, increatam, et essentia carentem, et diversam omnino ab illa divina et beata essentia, et corporis oculis conspicuam per se, quae cum omnia perficiat, ipsa et perficiatur per essentiam inpositam et moveatur sicut machinae moveant quae moveri possint: deinde unam illam efficientiam in multas, sive potius infinite in infinitas dividit sicut genus in species diversas, et nomine generali omnes vocat efficientias, solas autem et singulas, vim, vitam, imperium, sapientiam, facultatem,

τητας πάντα καθάπαξ αὐτὸς καλεῖ διαφόρους καὶ ἀκτίστους.
10 ἐγκαλούμενος οὖν πρὸς τῶν συνειωτέρων πολλάκις, ὡς ἄπερ πά-
 λαι Μάρκελλος ὁ Γαλάτης καὶ Φωτεινὸς καὶ Εὐνόμιος διαφόρως
 ἀλλήλοις εἰπόντες ἐπ' ἰσῆς κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐρράγησάν τε
 καὶ ἐπνευσαν, ταῦτα πάντα συλλήβδην κηρύττει νῦν οὕτως
 καθάπερ εἰς ἓνα συντήξας κρατῆρα κακίας, σκολιάς ποιεῖται
 τὰς ἀποκρίσεις, ἐξ ἑτέρου πρὸς ἕτερον μεταβαίνων, καὶ πάν-
 f. 134 v. τας δυσσεβεῖς νικῶν ταῖς ἐπὶ τὸ μείζον τοῦ κακοῦ προσθή-
 καις. καὶ δέον τοῦ ὑπερβάλλοντος ἕνεκα ἐγκαλύπτεσθαι, ὃ
 δὲ τούναντίον διαφυγῆς πορίζεται πρόφασιν τὴν πρὸς τὸ 10
 χεῖρον ταύτην παράλλαξιν, καὶ οὐδενὶ συμφωνεῖν διατείνεται,
 ὅμοιον ποιῶν ὥσπερ ἂν εἴ τις κλοπῆς ἐγκαλούμενος, ὃ δὲ τὸ
 μὲν κλέπτης εἶναι ἀπηγόρευεν, ἱερόσυλος δ' εἶναι καὶ ἀνδροφόνος
 ἐτίθετο, μὴ εἰδὼς πολλαπλάσιον ἔχειν τὴν τιμωρίαν τὸν ἀν-
 δροφόνον καὶ ἱερόσυλον ἢ τὸν ἰδιωτικὰ χρήματα κεκλοφῶτα. 15
 ὅμως εἰπάτω νῦν ποῦ τῆς ἱερᾶς τῶν ἁγίων γραφῆς εὗρίσκει
 ῥητῶς πολλὰς ἀκτίστους θεότητας καὶ διαφόρους τῆς θείας
 ἐκείνης οὐσίας, καθάπερ ἐγὼ νῦν κομίζω μάρτυρας τούτους
 ἐν μόνον τὸ ἀκτιστον τὴν θείαν καὶ τρισυπόστατον λέγοντας
11 φύσιν, τὰ δ' ἄλλα πάντα καὶ μετ' αὐτὴν κτιστά. ἐξ ὧν 20
 αὐτότε τοῦτο μαθεῖν ἔστιν ὅτι ἐν τὸ ἀκτιστον καὶ οὐ πολλά,
 καὶ ἅμα ὅτι οὐσίαν καὶ οὐσιῶδες καὶ ἐνούσιον καὶ φύσιν καὶ

lucem, veritatem, et uno verbo quaecunque deo digna nomina et cogitata, etsi e diversis principiis notationem accipiunt, tamen eundem inter se locum tenent quia nullo fere modo diversa sunt prae significatione suppositi, omnia uno verbo divinitates vocat diversas et increatas. reprehensus igitur a prudentioribus saepenumero, ut ea, quibus olim Marcellus Galata et Photinus et Eunomius, quamvis inter se dissentientes aequae contra pietatem proruperunt et conspirant, omnia haec simul contendit nunc iste, quasi in unam miscens crateram pravitatis, (et) insidiosas reddit responsiones, ex alio ad aliud transgressus: et omnes impios superans accessione maioris pravitatis et cum necesse sit propter victorem latebras quaerere, ille contra perfugii sibi comparat speciem, hanc mutationem factam in deteriore partem, neque cum quoquam colloqui studet: aequae ac si quis de furto appellatus, furem se esse negaret, sacrilegum autem et parricidam concederet, ignorans multo maiore affici poena parricidam et sacrilegum, quam res privatas furatum. tamen dicit nunc, ubi in sacra sanctorum scriptura aperte reperiat multas divinitates increatas et diversas ab essentia illa divina, sicut ego testes hos nunc assero, qui unum tantum esse increatum dicunt, divinam nimirum et ter suppositam naturam: cetera autem omnia etiam post eam creata, ex quibus id

φυσικὸν καὶ ἔμφυτον ἐπὶ θεοῦ λεγόμενα ἀπλῆν ἔχει την ση-
 μασίαν καὶ μοναδικὴν καὶ μηδὲν μηδαμῆ παραλλάττουσαν
 τῷ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως λόγῳ πλὴν τῆ προφορᾷ τῆς λέ-
 ξεως. λέγεται μὲν γὰρ κἀν τοῖς συνθέτοις ταῦτα καὶ κτι-
 5 στοῖς, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀναγκαῖον τὸν δ' αὐτοῖς ἐνδεχόμενον
 τρόπον, ᾧ τὸ εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἔπεται ἐνίστε. καὶ πρῶτος
 μὲν ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος "ἄκτιστος πέφυκε μόνῃ ἢ ἁγία
 τριάς, αἰδιδός τε καὶ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοιώτος." καὶ αὐθις
 ὁ αὐτὸς "ἄκτίστῳ προσάγειν αὐξῆσιν ἀσεβές ἐστι." καὶ ἔτι
 10 "τὸ γὰρ ἄκτιστον τῆ φύσει λέγεται ἄκτιστον, μήτε αὐξῆσιν
 μήτε ἐλάττωσιν ἐπιδεχόμενον." καὶ μετ' ὀλίγον "ἄκτιστος
 ὑπαρξίς μόνῃ ἢ τῆς θεότητος νοεῖται." καὶ ἔτι "ἄκτιστος
 μόνῃ πέφυκεν ἢ ἁγία τριάς τῆς θεότητος." "δεύτερον θεὸν
 οὐπω καὶ τήμερον ἀκηκόαμεν. ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ταῦτα καὶ
 15 ὁ υἱός, τὸ ὕψιστος, τὸ βασιλεύς, τὸ κύριος, τὸ παντοκράτωρ.
 ὁ γὰρ κατὰ φύσιν ταῦτα καὶ ἄκτιστος." "ἄκτιστον καὶ ἀσώ- 12
 ματον καὶ φύσει ἀόρατον μόνον τὸ θεῖον ἐστί." "μόνῃ τῆς
 κτίσεως ὑπέρεκειται ἢ θεία τε καὶ ἄκτιστος φύσις τοῦ θεοῦ."
 καὶ τῆς μὲν ἀκτίστου φύσεως τὴν ἁγίαν τριάδα διωρισάμεθα
 20 εἶναι, τῆς δὲ κτιστῆς πάντα ὅσα μετ' ἐκείνην λέγεται τε καὶ
 ἐστί καὶ ὀνομάζεται. ἀκτίστου πρὸς ἄκτιστον οὐκ ἂν τις ἐν- f. 135 r.
 νοήσειε διαφορὰν. μόνῃ δὲ ἢ ἄκτιστος φύσις ἢ ἐν πατρὶ καὶ
 υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι πιστενομένη κρείττων ἐστὶ πάσης

13. Βασιλείου.

16. Κυρίλλου.

ipsum intelligi potest unum esse increatum neque vero multa, deinde cum essentiam et essentiale et substantiale et naturam et naturale et innatum de deo praedicamus, haec simplicem vim habere et unicam neque ullo omnino modo differentem ab essentiae et naturae notione, nisi nominis pronunciatione. praedicantur enim etiam de compositis haec et creatis, non autem necessario, sed iis convenienti modo, quocum congruit interdum quod est et quod non est. atque primus quidem magnus ille Athanasius. increata, inquit, est sola sancta trinitas: et aeterna et immota et immutabilis, et rursus idem. increato attribuere accessionem nefas est, et porro: increatum enim natura sua dicitur increatum neque accessionem neque minutionem patiens, et brevi post: increata essentia sola putatur numinis divini, et porro, increata sola facta est sancta trinitas dei. alterum deum nondum etiam hodie audivimus. quaecunque patri sunt, eadem etiam filio, est enim altissimus, rex, dominus, omnipotens: nam natura sua his praeditus est et increatus. increatum et sine corpore et natura invisibile solum est numen divinum. sola creationem excedit divina et increata

ὀνομαστικῆς σημασίας. ἄκτιστον δὲ πλὴν τῆς θείας φύσεως ἔστιν οὐδέν. ἀλλ' εἰ θεός, πάντως καὶ ἄκτιστος· εἰ δὲ κτιστός, οὐ θεός. ἐν τῇ ἀκρίστῳ φύσει νοεῖται τὰ θαυμαστά πράγματα καὶ ὀνόματα, ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. πᾶν τὸ κτιστὸν ἔξω τῆς θείας φύσεως νοεῖν ἐπαι-
 5 δεύθημεν, μόνην δὲ τὴν ἄκτιστον φύσιν σεβάζεσθαι τε καὶ λατρεύειν ἧς χαρακτήρ ἐστι καὶ γνώρισμα τὸ μήτε ἄρχεσθαι
 18 τοῦ εἶναί ποτε μήτε παύεσθαι. πάντων ποιητῆς καὶ προνοη-
 τῆς καὶ συνοχεύς ὁ θεός ἐστιν, ὁ μόνος ἄκτιστος, ὁ ἐν πα-
 τρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι ὑμνουμενός τε καὶ δοξαζόμε- 10
 νος. πᾶν ὃν ἢ κτιστὸν ἐστὶν ἢ ἄκτιστον. καὶ εἰ μὲν κτι-
 στὸν, ὑφ' ἐτέρου πάντως ἐκτίσθη· εἰ δὲ ἄκτιστον, τοῦτ' ἂν
 εἴη τὸ τὰ κτιστὰ κτίσαν. τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἂν εἴη ἢ θεός;
 μία τριάς ἀπαράλλακτος, τὰ δ' ἄλλα ἐξ αὐτῆς παρηλλαγμένα.
 μόνη δὲ αἰδιος καὶ ἄκτιστος ἢ τριάς καὶ ἀγέννητος. ἐν ἐστὶ 15
 τὸ ποιοῦν ἐν μιᾷ οὐσίᾳ τριάδος τελείας, τὰ δ' ἄλλα γεννητὰ
 καὶ κτιστά. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὶ οὐ προσκυνοῦμεν πᾶν
 τὸ ὑποβεβηκὸς τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ. ἐρῶ γάρ σοι καὶ περὶ
 τοῦ πνεύματος ὅπερ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ ἔλεγον, ὅτι ὁ πλοῦτος
 τοῦ θεοῦ ἢ μεῖζων ἐστὶν ἢ ἴσος ἢ ἐλάττων. καὶ μεῖζων μὲν 20

8. τοῦ Λαμασκηνοῦ.

dei natura. et increatae quidem naturae sanctam trinitatem esse definiendo constituimus: creatae autem omnia, quae post eam et dicuntur et sunt et vocantur. increati prae increato nemo, puto, cogitare potest discrimen. sola increata natura, quae quidem patris et filii et spiritus sancti creditur praestantior est omni significatione nominum. increatum nisi natura divina est nihil. sed si quis deus, omnino idem est increatus: sin autem creatus, non est deus. in natura increata esse creduntur mirae res miraque nomina, pater et filius et spiritus sanctus. omne creatum naturae divinae expers esse credere edocti sumus, solam autem increatam naturam venerari et colere, cuius signum est et indicium hoc, ut esse neque incipiat neque desinat. omnia facit et prospicit et continet deus, solus increatus, qui quidem in patre et filio et spiritu sancto laudatur et celebratur. omne quod est aut creatum est aut increatum: quodsi creatum, ab alio plane est creatum: sin autem increatum, hoc sine dubio illud est, quod creata creavit. hoc autem quid aliud esse potest quam deus? sola trinitas est immutabilis, cetera autem ex ea mutata sunt: sola est aeterna et increata trinitas et non genita. unum est quod in essentia una trinitatem facit integram, cetera autem sunt genita et creata. propterea enim et ipsi non adoramus, quaecumque inferiora sunt essentia dei, dicam nimirum tibi eadem de spiritu, quae de filio: abun-

οὐκ ἔστιν, οὐδὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ μεῖζον· ἐλάττων δὲ οὐκ ἔστιν, ἐπεὶ Θήσεις αὐτὸν μετὰ τῶν κτισμάτων· τὸ γὰρ ἐλάττων τοῦ Θεοῦ κτίσμα. τὸ ἄκτιστον καὶ κτίστην νοεῖσθαι ἐνὶ μόνῳ πρόσεστι τῷ Θεῷ. τοίτοις προσκείσθω καὶ τὸ τοῦ Θείου Κο-

5 σμαῖ τοῦ σεμνοῦ μελωδοῦ. ἀκουεσθῶμεν πάντες οἱ πιστοὶ συγκαλουμένης ὑψηλῷ κηρύγματι τῆς ἀκτίστου καὶ ἐμφύτου σοφίας Θεοῦ. εἰρήσεται δὲ προοιῶσιν ἡμῖν καὶ τὰ παραπλήσια.

Ὁ δὲ Παλαμᾶς οὐκ ἔχων οὐδεμίαν προάγειν γραφικὴν **14** μαρτυρίαν, οἴκοθεν ἐπεχειρεῖ συλλογιζέσθαι τὰ ἀσυλλόγιστα, 10 θέσεις καινοφανεῖς τιθέμενος ἑαυτοῦ. “καὶ τίς οὐκ οἶδε” φησὶν “ὅτι ἐν ἄκτιστόν ἐστιν ὁ Θεός. τοῦτο γοῦν ἐστὶν ὃ φησιν ὃ λέγων μηδὲν εἶναι ἄκτιστον πλὴν τῆς Θείας φύσεως. εἰ δὲ μὴ οὕτω τοῦτο νοήσωμεν, λοιπὸν τὰς Θείας ὑποστάσεις οὐκ ἐροῦμεν ἀκτίστους, ἐπεὶ μὴ ἔστι φύσις ἢ ὑπόστασις· καὶ 15 γὰρ ἀπαιτούμενοι τί ἐστὶν οὐσία, τὸν ἄνθρωπον δείκνυμεν τυχόν ἢ τὸν λίθον, τηνικαῦτα τὴν οὐσίαν μετὰ τῶν φυσικῶν f. 135 v. περὶ αὐτὴν πάντων συλλαμβάνοντες. καὶ γὰρ καὶ Ἀθανασίου τοῦ Θείου λόγοντος ἀκούομεν, τὸ ἅγιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀνερμήνευτον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἄχρονον, τὸ αἰδίον, τὸ 20 δημιουργικόν, τὸ δίκαιον, τὸ ἄναρχον, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ ἄπειρον, τὸ ἄγνωστον, ἢ Θέλησις, ἢ δύναμις, ἢ πρόνοια, ἢ σοφία, ἢ ζωὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐχ ἕκαστον οὐσία

dantia dei deo aut maior est aut par aut minor, atque maior quidem non est, nihil enim deo maius, neque minor est, nam tum poneret in creatorum numero eam, quod enim deo minus, id est creatum. creatum et increatum intelligere uni tantum deo est concessum. his adiciatur dictum divini Cosmae venerabilis vatis, omnes fideles convocatae celso edicto increatae et innatae dei sapientiae. dicentur autem a nobis in progressu etiam ea quae similia sunt.

Sed Palamas cum non posset ullum proferre scriptum testimonium, suo periculo conabatur argumentari, quae omni argumento carerent, suas inauditas sententias statuendo. et quis, inquit, ignorat, unum increatum esse, deum? hoc significat ille dicens: nihil esse increatum nisi naturam divinam. sin hoc ita non sentiemus, iam divinas substantias non dicemus increatas, quia substantia non est natura. etenim si ex nobis quaeratur, quid sit essentia, hominem monstramus fortasse aut lapidem, et hoc modo essentiam cum omnibus, quae ei insunt, rebus naturalibus commiscemus. etenim etiam Athanasium divinum dixisse scimus. sanctum, bonum, increatum, inexplicitum, incorporeum, temporis distinctione carens, aeternum, creans, iustum, initio et fine carens, non investigatum, infinitum, ignotum,

λέγεται ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, ὡς ἐκ δύο καὶ πλειόνων ἐπὶ
 ἐν ἔχοντα τὴν ἀναφορὰν ἢ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεό-
 τητος λέγεται. καὶ ἐπὶ τούτοις ἔφασκε λέγειν καὶ τὸν Δα-
 μασκηρὸν Ἰωάννην φανερωῶς τῆς ἀκτίστου φύσεως τὴν ἀκτι-
 στον διαφέρειν ταύτης ἐνέργειαν. καὶ τί δεῖ λέγειν ἄπανθ' ὅ-
 ἕξῃς ὅποσα ἐφ' ἑτέροις ἕτερα συνείρων ἐκεῖνος ἐπ' ἴσης κα-
 τεψεύδετο πάντων ἁγίων, βωμολοχῶν ἄντικρυς καὶ διαβάλ-
 15 λων τὰς θείας γραφάς. ἐν μὲν οὖν ἔφησε πρὸς αὐτὸν ὁ
 Γρηγορᾶς. "κείσθω σοι τοῦτο λῆμμα πρὸς κατηγορίαν καὶ
 πρῶτον. ἐάλω γάρ σου ἡ σεμνότης ἐπ' αὐτοφώρῳ, καλὲ Πα- 10
 λαμᾶ, μηδεμίαν ἔχουσα πρὸς τῆς θείας γραφῆς συμμαχίαν
 πρὸς τὸ δεῖξαι ὅτι οὐχ ἐν ἀλλὰ πολλὰ τὰ ἀκτίστα. ὁ δὲ
 κράτιστον ἐφόδιον παντὶ ὄτιω ἂν πρὸς βουλήσεως ἢ κατὰ σοῦ
 τόξευειν, γραφικῆς ἐρήμου πάσης βοηθείας, ἐλομένου τὴν
 κατὰ τῆς εὐσεβείας παρὰταξιν. οὐ γὰρ ἂν εἶεν ἑαυταῖς αἰ 15
 γραφαὶ μαχόμεναι, εἴ τις μετ' ἐπιστήμης ἀρμοιτοῦσης αἰ-
 τὰς ὁρῶν· ὡς καὶ αὐτό γε τοῦτο σαντιῶ κληροῦχον αἰσχύ-
 νης καθίστασθαι σε ἅτε μήτε μηδεμίαν ἀπόδειξιν ἔχοντα
 γραφικὴν ὑπὲρ τε σαντιοῦ καὶ ἢ καινοφωνῶν ἐξ ἰδίας ἐπνευ-
 σασ γαστροῦς, μήτε μηδεμιᾶ χρώμενον ἐπιστημονικῇ μεθόδῳ, 20
 ἀλλ' αὐτονομία τινὶ μεθυοίῃ φάναι καὶ ἀστατούῃ φερόμε-
 νόν τε συχνὰ καὶ μεταρριπιζόμενον ἐξ ἀνεδράστου βάσεως
 εἰς ἀνέδραστον βάσιν. ὄρους γὰρ καὶ κανόνας ἐπιστημονι-

voluntas, vis, providentia, sapientia, vita, taliaque. non omne voca-
 tar essentia, sed ea, quae ex duobus et pluribus ad unum referuntur,
 quae et materies et expletio divinitatis vocantur, et praeterea dicere
 contendit etiam Ioannem Damascenum aperte differre ab increata na-
 tura increatam huius efficientiam. et quid opus est, omnia ordine
 narrare, quae aliis alia addens ille mentitus est, cum omnium sancto-
 rum aperte irrideret et inverteret libros divinos. una quidem, dixit
 ei Gregoras, sit tibi haec sumptio opprobrio et prima est enim de-
 prehensa maiestas tua in ipso furto, egregie Palamas nullum habens
 e scriptura divina auxilium ad demonstrandum, non unum, sed multa
 esse increata, quod quidem maximum est adiumentum cuique, cui in
 animo sit, in te invehi, qui omni librorum auxilio destitutus pugnam
 contra pietatem praefers. neque enim secum pugnant libri, si quis
 doctrina apta praeditus eos inspiciat, itaque haec ipsa in re tibi ipsi
 sortitus ignominiam adstas, qui neque documentum habeas ullum li-
 brorum tibi et iis, quae nova e ventre tuo exhalasti, neque utaris
 ulla ratione ad literas pertinente: sed cupiditate quadam ebria di-
 cendi multa et inconstanti ducaris et ex instabili gressu abripiaris in

κῶν ἀποδείξεων ἐν τοῖς θεολογικοῖς δόγμασι τοὺς ἀποφαντι-
κούς τῶν σοφῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας λόγους εἶναι κα-
λῶς ἐδιδάχθημεν. ὁ τοίνυν μὴ τοῖς τοιούτοις ἐπόμενος ὄροις,
ὄθεν ἔξει πιστώσασθαι ἔχειν εὐσέβειαν, οὐκ ἂν ἔχοι.

5 Καὶ πρῶτον μὲν τοῦτο τιθέσθω τῆς σῆς ἀσεβείας ἐν-**16**
δεικτικόν, δεύτερον δ' ὅτι ἐν τῷ ἄκτιστον τὴν θεϊαν εἶναι φύ-
σιν εἰπόντων ἡμῶν, καὶ πολλῶν πολλὰς ἀγίων γραφὰς ὄνι-
μασί τε καὶ νοήμασιν ὁμοφῶνους προενεγκόντων εἰς ἐναργῆ f. 136 r.
καὶ ἀναντίρροπον ἀπόδειξιν τῆς προτεθείσης σκέψεως, οὐ μὴ-
10 νον οὐδεμίαν αὐτὸς ἀντίθεσιν εὐρεῖν ἐδυνήθη, οὐδὲ δεῖξαι
τῶν πάντων ἀγίων ὄντιναοῦν πλείω τοῦ ἐνὸς εἶναι τὰ ἄκτι-
στα λέγοντα, ἀλλὰ καὶ τοὺς λέγοντας παραλογίζη καὶ ἀθετεῖς,
καὶ τὴν ἀπολογία ὑπουλον προβάλλεις, ἐπειγόμενος μὲν λα-
θεῖν, οὐ δυνάμενος δέ. καὶ γὰρ πρῶτον μὲν ἐάλως ἐνταῦθα
15 μὴ μόνον ἐξ ὑποθέσεως ἀνυποστάτου λαμβάνων καὶ τιθεῖς
οἴκοθεν αὐτός, ὅπερ ἀσθενείας ἐσχάτης ἐνδεικτικόν, ἀλλὰ καὶ
μετὰ ἄρθρον τῆς ζητήσεως οὔσης δεῖξαι τὸ ἄκτιστον ὅτι
ἔστιν ἐν, ἄρθρον χωρὶς αὐτὸς ἀνθυπήνεγκας, λέγων τίς οὐκ
οἶδεν ὅτι ἐν ἄκτιστόν ἐστιν ὁ θεός. καὶ βεβαιοῖς διὰ τῆς σῆς
20 τοιαύτης ἀποκρίσεως δυοῖν θάτερον, ἢ ὅτι πολλὰς καὶ ἀπεί-
ρους καὶ ὑφειμένας καὶ διαφόρους δοξάζων θεότηας ἀκτί-

16. οἴκοθεν αὐτός Boivinus: evanuerunt litterae κοθεν αὐ.

gressum instabilem. normas enim et regulas demonstrationum ad li-
teras pertinentium in dogmatis theologiceis esse dogmaticas sapientum
ecclesiae magistrorum sententias bene edocti sumus.

Qui igitur tales normas sequitur, is non habeat, unde probet
nobis pietatem suam, atque hoc primum esto impietatis tuae docu-
mentum! deinde cum unum increatum esse naturam divinam dicere-
mus et multorum sanctorum multos libros verbis et cogitatis consen-
tientes proferremus ad manifestam et irrefutabilem probationem quaes-
tionis propositae, non modo nullam ipse oppositionem invenire po-
tuisti neque ostendere omnium sanctorum quemquam qui plura quam
unum esse increata diceret, sed etiam eos, qui hoc dicunt, argumen-
tando corrumpis et contemnis, et defensionem fraudulentam profers,
cum coactus sis latere, sed non possis. etenim primum deprehensus
es hic non modo ex opinione vana assumens et proponens, id quod
extremae imbecillitatis est documentum, sed etiam, cum agatur "in-
creatum" cum articulo coniunctum, ut nimirum ostendatur, increatum
esse unum, tu articulo neglecto ipse obiecisti haec. quis ignorat,
unum increatum esse deum? et affirmas tali responsione alterum
utrum: aut enim et infinitas et submissas et diversas credens esse

στους ὡσπερ ἰδέαν τινὰ τὸ θεὸς εἶναι λέγεις ὄνομα ἄκτιστον καὶ θεότητα πρὸς διαφόρους θεότητας μεριζόμενον ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερκείμενας καὶ ὑφειμένας, ὡσπερ τὸ καθόλου ζῶον εἰς διάφορα τὴν φύσιν εἶδη, λογικά τε καὶ ἄλογα, ἔνυδρά τε καὶ ἄνυδρα, χερσαῖά τε καὶ αἰθέρια, οὐκ εἰδῶς ὅτι τὸ θεῖον ἅπλοῦν ὄν καὶ ἀσώματον ἀμερὲς ἐξ ἀνάγκης ἐστί, καὶ οὐδὲ πολλὰ μογήσας τις δεῖξαι δυνηθεῖη ἂν οὐτ' εἰς τὸ ὑφειμένον οὐτ' εἰς τὸ ὑπερκείμενον μεριζομένην τὴν μόνην ἐκείνην ἄκτιστον καὶ πάντη ἀμέριστον οὐσίαν τε καὶ θεότητα. ἢ τό γε δεύτερον, πολλῶν ὑπὸ σοῦ δοξαζομένων ἀκτίστων θεῶν καὶ 10 θεοτήτων, ἓνα τῶν πολλῶν εἶναι λέγεις καὶ τὸν ἡμῶν δοξαζόμενον ποιητὴν τοῦ παντός. καὶ ἔστιν ἀμφοῖν οὐδέτερον ἀσεβείας ὑπερβολὴν παραλείπον.

17 Τρίτον δὲ ὅτι καὶ τὰς θείας ὑποστάσεις ἀνουσίους εἶναι δοξάζων ἐάλως, ὡσπερ καὶ πολλάκις ἤδη πρότερον, ὡς γίνε- 15 σθαί σοι τὰς ὑποστάσεις ἀνυποστάτους. τὸ γὰρ ἀνούσιον ἀνυπόστατον· καὶ λοιπὸν ὡς ὅταν καὶ τὰς ἀνουσίους ἐκείνας θεότητας εἰς ἄπειρον ἀριθμὸν θεοτήτων παραπέμψῃς ἀκτίστων, ὑποστάσεις εἶναι καὶ ταύτας δοξάζεις· καὶ ὁ πολλάκις ἐάλως γράφων, μὴ τρισυπόστατον εἶναι μόνον τὴν 20 θείαν φύσιν ἀλλὰ καὶ πολυυπόστατον, τοῦτο κἀνταῦθα τε-

deitates increatas tanquam genus quoddam contendis deum esse nomen increatum et divinitatem, divisum sexcenties in diversas divinitates impositas et submissas, velut animal in universon in diversas quod ad naturam attinet species, animalia nimirum ratione praedita et destituta, in aqua viventia et aquarum expertia, terrestria et in aëre viventia: ignorans, numen divinum, quia simplex est et incorporeum, necessario esse individuum, neque in suppositum neque in impositum dividi solam illam increatam et omnino individuum essentiam et divinitatem, multum elaborando quisquam demonstrare possit: aut, id quod alterum est, cum multos credas increatos deos et deitates, unum ex his multis esse contendis etiam illum, qui nobis creditur mundi universi creator, quorum neutrum multum abest a summa impietate.

Tertio loco deprehensus es opinans substantias divinas essentia carere, ut etiam saepenumero iam antea, ita ut substantiae tibi videantur non substare. quod enim essentia caret, substantiae etiam est expers, et sequitur, ut, si illas quoque divinitates essentia carentes in numerum infinitum divinitatum increatarum dividas, substantias eodem modo esse divisas opineris: et quod saepe scribens deprehensus es, non solum trium substantiarum esse naturam divinam, sed

τόλμηκας, ὑποστάσεις μὲν ἀνουσίους θεότητας δ' ἀνυποστάτους σέβων.

Τέταρτον δὲ ὅτι καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν λίθον εἰς 18
ὑπόδειγμα φέρων, καὶ ὀριζόμενος οὐσίαν εἶναι μετὰ τῶν φυ-
5 σικῶς περὶ αὐτὴν ὀρωμένων συλλαμβανομένην, ἑάλως ἔτι καὶ
συμβεβηκότων σύλληψιν εἶναι νομιζῶν τὴν θεῖαν ἐκείνην οὐ- f. 136 v.
σίαν ὡσπερ ἐπὶ τοῦ προβληθέντος σοι λίθου, βάρους ψυχρό-
τητα χροῶμα μῆκος πλάτος καὶ βάθος, καὶ ὅσα τοιαῦτα νοεῖν
ἔχει τις, ἔχοντος. ὃ καὶ τοῦ προτέρου χεῖρον εἰς ἄτοπίαν.

10 Καὶ πέμπτον ἄτοπον, ὅτι καὶ βεβαιοῖς τὴν σὴν ἀμαθίαν 19
καὶ πολυθειῖαν διὰ τῆς πρὸς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον συκοφαν-
τίας. ἐπὶ γὰρ ἐν ἐκεῖνος ἔχειν φησὶ τὴν ἀναφορὰν τὰ οὕτω
πολλὰ τῶν ὀνομάτων ἐκείνων, εἴτουν τὴν οὐσίαν· σὺ δ' οὐκ
ἤσθου κατὰ σεαυτοῦ κομιζῶν ὃν ὑπὲρ σεαυτοῦ κεκόμικας·
15 οὕτως ἀμαθῆς εἶ καὶ μάλα ἀγροῖκος. εἶτα καὶ ἄθροισμα
λέγει καὶ πλήρωμα θεότητος ταῦτα αὐτός, οὐ μὴν θεοιότητων
τῆς οὐσίας διαφόρων κατὰ σὲ καὶ ἀλλήλων. πᾶς γὰρ ὅς ἐπὶ
ἐν αὐτὰ τὴν ἀναφορὰν ἔχειν φησὶ, δηλαδὴ τὴν οὐσίαν.

Ἔστι καπὶ τούτοις ἕκτον ἄτοπον, ὅτι καὶ τὸν θεῖον συ- 20
20 κοφαντεῖς Δαμασκηνόν, ὡς προοῖουσιν ἡμῖν εἰρήσεται καὶ αὐτὸ
πλατύτερον. δειχθήσεται γὰρ τὸ χαρακτηρίζειν τῷ διαφέρειν μὴ

etiam multarum, illud hic quoque ausus es dicere, cum et substan-
tias essentiae et divinitates substantiae expertas venereris.

Quartum cum et homine et lapide exemplis utaris et conten-
das, essentiam comprehendere cum iis, quae in ea cernantur naturali
modo, deprehensus es porro credens accidentium quoque comprehen-
sionem esse illam essentiam divinam, velut in lapide a te iactato, qui
gravitatem, frigus, colorem, longitudinem, latitudinem altitudinemque
et quaecunque eiusmodi cogitari possunt, continet, id quod etiam
peius est stultitia priore.

Et quintum stultum illud, quod etiam confirmas ignorantiam
tuam et multorum doctrinam deorum perversione dictorum Athanasii
magni. ad unum enim ille dicit referri illa tot nomina, nimirum ad
essentiam. tu autem imprudens contra te attulisti quem pro te alla-
turus eras. tam rudis es et valde incultus. deinde et materiem et
expletionem divinitatis haec ipse nominat, non tamen divinitatum,
quae ab essentia, ut tu vis, et inter se differant, quomodo enim talia
dicere possit, qui ad unum illa referri dicit, nimirum ad essentiam.

Est autem praeterea sextum stultum illud, quod divinum quo-
que criminari Damascenum, quod et ipsum planius a nobis postea
dicetur. demonstrabitur enim, significare et differre non esse idem,

εἶναι ταῦτόν, κὰν οὐ βοῶν διασραγῆς, τὰ ἄμικτα μιγνύς
καὶ λέγειν τὸν θεῖον ἐκεῖνον αἰτιώμενος ἄνδρα τῆς ἀκτί-
στου φύσεως διαφέρειν τὴν ἄκτιστον ταύτης ἐνέργειαν. οὐδὲ
γὰρ οὐδεὶς τῶν ἀπάντων ἐν τοῖς ἐκείνου συγγράμμασιν οὐδὲ
πολλὰ μογήσας οὔτε μόγις μέγα τι τῶν πάντων οὔτε μάλα 5
μόλις γοῦν τῶν ἐλαχίστων οὐδὲν ὁμότροπον ἂν ποθ' εὔροι
τουτοισὶ τοῖς νῦν παρευρημένοις καὶ προτεθειμένοις τῷ κατα-
ράτῳ σοὶ Παλαμᾷ καὶ δολερῷ συκοφάντῃ. δυοῖν γοῦν ἔπειτα
θάτερον, ἢ γὰρ ἐκὼν βλασφημεῖς ἢ οὐχ ἐκὼν ἀγνοεῖς, ἀναλ-
φάβητος ὢν, ὡς ἔοικεν, ἔτι, καὶ τῶν πρώτων τῆς σοφίας 10
στοιχείων πάνυ τι ἀδαής. ὢν τὸ μὲν ἀνίατον, τὸ δ' ἡμιμό-
χθηρον καὶ ἰάσιμον * ἦν οὖν καὶ αὐτὸς ἐθέλης, ἐλοῦ τὸ δεύ-
τερον. δυοῖν γὰρ ὄψεσθαι θάτερον ἐλπίζω καὶ εὐχομαι, ἢ
τὴν σὴν ἐπιστροφὴν, εἰ βούλει, ἢ τὴν σὴν καταστροφὴν, εἰ
μὴ βούλει. τὸ μὲν γὰρ σὲ τῆς πολυειτοῦς ἀπωλείας ἐξελεῖ- 15
21ται, τὸ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους μὴ βλάπτεσθαι. πόθεν οὖν ἐπι-
χειροίημεν ἂν μεταπεῖθειν ἄνδρα τοσοῦτον καὶ οὕτως ἡλι-
κίας ἔχοντα; ἢ πάντως ὅθεν οὐκ ἀνέλλιπστον ἂν εἶη τὸ σκέμμα
πρὸς ὠφέλιμον τέλος, μηδὲ μάταιος γένοιτ' ἂν ἡ σπουδὴ.
βούλομαι δ' οὖν ὅμως ἐντελεστέραν τοῦ λόγου ἀρχόμενος τὴν 20
τῶν ῥηθησομένων ποιήσασθαι σοὶ προκατάστασιν, καὶ διδά-
ξαι τὸν ἁμαθῆ σὲ ἐξ αὐτῶν ἀρχόμενος τῶν ἀπλῶν στοιχείων
καὶ φωνῶν, ὡς οἱ γραμματισταὶ τὰ μειράκια, ἵνα μὴ συνε-

(etiamsi tu clamore rumparis, qui remotissima misceas et dicere divi-
num illum crimineris virum ab increata natura differre increatam eius
efficientiam. neque enim quisquam omnium in illius scriptis, quamvis
multum elaborando, vix neque magnum omnium neque minimorum
quidem quidquam simile inveniat unquam iis, quae nunc a te, Palama,
obtrectatore detestato et insidioso inventa et prolata sunt). deinde
alterutrum quidem, aut enim non invitus falso criminaris, aut invitus
illa ignōras, et illiteratus es, ut videtur, adhuc, et primorum sapien-
tiae elementorum omnino ignarus, quorum illud insanabile, hoc se-
mimiserum (dimidio melius) et sanabile est: si igitur et ipse vis, hoc
delige. alterutrum enim me visurum esse spero optoque, aut te vo-
lente reditum tuum, aut te nolente interitum tuum, alterum enim te
liberabit pernicie arterna, alterum etiam caeteros damno. [hic Pala-
mam docet quae scire eum iam olim oportebat]. quomodo igitur per-
suadere conabimur tali eoque iam aetatis proveccto viro, aut omnino
quomodo non insperabilis erit de utili exitu prospectus neque vana
fiet opera? tamen volo pleniorē in orationis initio eorum quae di-
centur instituere tibi dispositionem, et te edocere ex ipsis initium
sumens simplicibus elementis et sonis, ut magistri pueros, ne semper

χῶς πρὸς τῶν πολλῶν καὶ αὐτὸς ἀκούης ἐκείνο δὴ τὸ τοῦ
 Πλάτωνος σκῶμμα, ὡς ἀμαθῆς εἶ, ὃ ἔταίρε, καὶ οὐχ ἔπη·
 ἢ γὰρ ἂν οὐδ' αὐτοῦ γε δὴ Βασιλείου τοῦ Θείου παντάπασιν,
 ὡς ἔοικεν, ἀνήκοος μείνας τῆ ἐπιστήμῃ μετὰ τῆς εὐσεβείας
 5 οὕτω προσέκοπτες, ὁμιλητέον εἶναι λέγοντος ποιηταῖς καὶ λο-
 γοποιοῖς καὶ ῥήτορσι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὅθεν ἂν μέλλοι
 πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσεσθαι. ὥσπερ
 γὰρ οἱ δευσοποιοὶ προπαρακευάσαντες θεραπείαις τισὶν ὅτι f. 137 r.
 ποι' ἂν ἢ τὸ δεξιόμενον τὴν βαφὴν, οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγου-
 10 σιν, ἂν τε ἀλουργὸν ἂν τέ τι ἕτερον ἢ, τὸν αὐτὸν δὴ καὶ
 ἡμεῖς τρόπον, εἰ μέλλοι ἀνέκλυτος ἡμῖν ἢ τοῦ καλοῦ παρα-
 μένειν δόξα, τοῖς ἔξω δὴ τοῦτοις προτελεσθέντες τηρικαῦτα
 τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων, καὶ
 οἶον ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον ὄραν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῷ προσ-
 15 βαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὕψεις. λέγεται δέ, φησί, καὶ Μω-
 σῆν ἐκείνον τὸν πάνυ, οὗ μέγιστόν ἐστιν ἐπὶ σοφίᾳ παρὰ
 πᾶσιν ἀνθρώποις ὄνομα, τοῖς Αἰγυπτίων μαθήμασιν ἐγγυμα-
 σάμενον τὴν διάνοιαν οὕτω προσελθεῖν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὄντος·
 παραπλησίως δὲ τούτῳ καὶ τοῖς κάτω χρόνοις τὸν σοφὸν
 20 Δανιὴλ ἐπὶ Βαβυλῶνός φασι τὴν Χαλδαίων σοφίαν καταμα-
 θόντα τότε τῶν Θείων ἄφασθαι παιδευμάτων. ἐπεὶ γοῦν ἂ 22
 πεντεκαίδεκέτη σε μαθεῖν ἐχρῆν οὐκ ἔμαθες, οὐδέ γε φρά-
 τος ἐπέτης ἔφυσας κατὰ γε τὸν ἐξ Ἀττικῆς σοφὸν εἰπεῖν,

ex multis et ipse audias illud Platonis ludibrium, quam indoctus es,
 amice, neque intelligendo nos assequeris. profecto enim, quamquam
 ne ipsius quidem Basilii divini videris omnino neglexisse institutio-
 nem, ita offendebas in scientia et pietate, qui quidem familiariter
 utendum esse dicit poetis et historicis et rhetoribus et omnibus ho-
 minibus, ex quibus ad animi curam fructus aliquis redundaturus sit. ut
 enim infectores cum praepararunt multum tractando id, quod succum
 recipiat, tum demum colorem obducunt, sive purpureum sive alium,
 eodem igitur modo nos quoque, si indelebilem nobis gloriam pulchri
 manere volumus, postquam illis, quae extra sunt, praeparati sumus,
 tum demum sacram et secretam audiemus doctrinam, et ut antea in
 aqua solem videre soliti sumus, ita in lumen ipsum convertemus
 oculos. [dicitur autem, inquit, Moses quoque ille celeberrimus, cuius
 maximum est propter sapientiam apud homines omnes nomen, cum
 in literis Aegyptiorum mentem suam exercuisset, tum demum acces-
 sisse ad veritatis scientiam: simili ratione etiam postea Daniele[m] sa-
 pientem dicunt Babylone Chaldaeorum sapientiam edoctum rerum di-
 vinarum doctrinam tractasse.] quoniam quae quindecim annos natum

ἀλλὰ τὸ τῆς παροιμίας ἀπὸ κώπης ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὸ
στρατήγιον ἐξαίφνης ἔδραμες, λέγω δὴ τὸ θεολογεῖν ἀνί-
πτοις τε χερσὶ καὶ σαθοῦ διανοίᾳ, φέρε κὰν ἐν γῆρᾳ δι-
δάχθητι παρ' ἡμῶν τὰς στοιχειώδεις ταύτας καὶ πρώτας φω-
νὰς τῶν γραμμάτων, ὡς ἂν εὐμαθέστερος ἴσως γενόμενος τῆς
θείας τέως αἰσθοιο γραφῆς, καὶ μηκέτι δι' ὄχλου τῆ εὐσε-
βείᾳ γίγνοιτο, δημαγωγῶν ἂ τοῖς κάτω μᾶλλον ἢ τοῖς ἄνω
πρέπει νεκροῖς. τὰ γὰρ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις ὀρίζεσθαι τε
καὶ διορθοῦσθαι νόμιμον, ἐπεὶ καὶ Χαρμίδης ὁ Λαρισσαῖος
ἀκούσας διηγουμένου τινὸς ἐν ὕδατι ζέοντι ζώσας ἰδεῖν ἐγ-
10 χέλυας, οὐκοῦν ἐν ψυχρῶ ταύτας ἐψήσωμεν ἔφησεν. ἦς οὖν
καὶ αὐτὸς ἀσύνητος ἔμεινας πεντεκαιδεκέτης παιδείας, ταύτης
ὑπὲρ τὰ ἐξήκοντα γεγονῶς ἀχροατὴν σεαυτὸν ἀποδεικνύει
μὴ ἀπαξίου τήμερον, τῶν ἀπλῶν δηλαδὴ καὶ ἀρχοειδῶν φω-
νῶν καὶ στοιχείων. ταῦτα δ' ἂν πάντως εἴη τὰ ἰ' ὀνόματα
15 καὶ ῥήματα. πρῶτον γὰρ δεῖ θεῖσθαι, φασί, τί ὄνομα καὶ τί
ῥήμα, οἶονεῖ τινα στερορὸν θεμέλιον, ἔπειτα τί ἐστὶν ἀπόφα-
σις καὶ κατάφασις καὶ ἀπόφανσις καὶ λόγος, καὶ ὅσα ἐκ τῆς
ἀνθρωπίνης ταύτης ἐπιπλοκῆς καὶ συνθέσεως τῶν τε ὀνομά-
των καὶ τῶν ῥημάτων ἀποτελοῦνται. σκιαὶ γὰρ οἶονεῖ τινές
20 εἶσι τῶν πραγμάτων αἱ φωναί, πρὸς τὰς κινήσεις τῶν ὑφε-
σιῶτων σχηματιζόμεναι καὶ ὀνόμασι καὶ ῥήμασι κεραννύμε-

te discere oportebat, non didicisti, atque septem annos natus ne gen-
tiles quidem contendebas secundum sapientem illum Atheniensem pro-
fiteri, sed ex remo, ut aiunt, in suggestum et praetorium repente te
coniecisti, hoc scilicet dico, quod tu ad res divinas accessisti illotis
manibus et mente obtusa, age etiam senex edocearis a nobis hos ele-
mentarios et primos sonos literarum, ut doctior factus, divinam ali-
quatenus intelligas scripturam neque oneri sis pietati; cum plebem ad
ea perducas, quae magis decent mortuos, qui infra quam eos qui su-
pra terram versantur, adversa enim adversis dividere et corrigere
iustum est, quamobrem etiam Charmides Larissensis, cum audiret quen-
dam narrantem se in aqua aestuante vivas vidisse anguillas, has igi-
tur, inquit, in frigida coquimus. ut igitur et ipse ignarus mansisti
quindecim annos natus doctrinae, ita eius aetatem annorum sexaginta
egressus te studiosum simulare nolis hodie, simplicium scilicet et pri-
morum sonorum elementorumque, haec sunt omnino nomina et verba:
primum enim dicunt solidum quoddam fundamentum iacere oportere,
quid sit nomen, quid verbum. deinde, quid sit affirmatio et negatio
et sententia et conclusio et quaecunque ex hac hominum coniun-
ctione et compositione nominum et verborum efficiuntur. umbrae enim
quodammodo rerum sunt soni secundum motus substratorum formati et

ναι· οὐδὲ γὰρ φύσει τοῖς πράγμασι τὰ ὀνόματα, καὶ μὴν οὐδὲ φύσις, ἀλλὰ κατὰ συνθήκην καὶ συμφωνίαν ἀνδρῶν συνειρητῶν ἐπιγίγνεται τοῖς πράγμασιν αἱ σημαντικαὶ τῶν πραγμάτων προσηγορίαι κατὰ τὸν Νυσσαέα Γρηγόριον.

- 5 Δεῖ γὰρ ἔκ τε τῶν ἡμετέρων καὶ ἅμα τῶν θύραθεν σοφῶν, σύμφωνα φθεγγομένων ἐν ταῖς τῶν λόγων ἐπιστημονικαῖς ἀκριβείαις, τῷ ἀμαθεῖ τὴν προπαίδειάν σοι τῆς τοιαύτης προσάγειν διδασκαλίας, ὡς ἂν οὕτω δυνηθείημεν ὄψε γοῦν καθικέσθαι τῆς σαθρᾶς καὶ ἀμαθεστατῆς σου διανοίας.
- 10 τεῖχος γὰρ ὁ μέγας εἶναί φησι Βασίλειος τοῖς δόγμασι τῆς τῶν θύραθεν ἐπιστήμης τὴν δύναμιν, οὐκ ἔωσαν αὐτὰ τοῖς βουλομένοις εὐάλωτά τε καὶ εὐδιάρπαστα γίνεσθαι. καὶ αὐθις ὁ θεῖος Χρυσόστομος “ὅταν περὶ δόγματα” φησὶ “νοσῆ ἢ ψυχὴ τὰ νόθα, πολλὴ τοῦ λόγου ἐνταῦθα ἢ χρεία, οὐ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀσφάλειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολέμους.” καὶ αὐθις ὁ θεῖος Μάξιμος “δίχα λογικῆς δυνάμεως ἐπιστημονικῆ” φησὶ “γνώσις οὐκ ἔστι, καὶ γνώσεως χωρὶς οὐ συνίσταται πίστις.” ὁρᾷς τὸ τῶν σῶν βλασφημιῶν αἴτιον, ἄνθρωπε· οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἢ πάντως ἢ τούτων
- 20 ἄγνοια, λέγω δὴ τὴν τῶν θύραθεν καὶ τῶν ἡμετέρων ἅμα σοφῶν καὶ θεολόγων ἀνδρῶν ἐπιστήμην. ἢν ἀγνοοῦντά σε νῦν γοῦν διδαχθῆναι χρεῶν ἐνταυθοῖ παρ’ ἡμῶν.

nominibus et verbis mixti, neque enim gignet rebus nomina ullo modo ne natura quidem, sed ex convenientia et consensione hominum prudentum oriuntur rebus nomina res significantia secundum Gregoram Nyssaeum.

Est enim opus e sapientum qui apud nos et apud externos sunt consentientibus in literarum subtilitate dictis tibi inerudito adducere praeparationem eiusmodi institutionis, ut hoc modo possimus tandem aliquando tangere mentem tuam obtusam et ineruditissimam. murum enim dogmatum Basilius magnus esse dicit externorum doctrinae vim, quae non sinat ea a quolibet exagitari et diripi, et rursus Chrysostomus divinus. cum ex dogmatis, inquit, aegrotat animus spuriiis, tum magnus literarum est usus, non solum contra infirmitatem domesticam sed etiam contra tumultus externos: et rursus maximus divinus, sine literarum vi, inquit, non oritur vera cognitio, et sine cognitione non consistit fides. vides iam maledictionum tuarum causam, amice, alia enim est nulla quam omnino ignorantia illorum, dico nimirum virorum qui apud externos et apud nos sunt sapientum et in res divinas inquiringentium doctrinam, quam cum ignores nunc saltem edocearis necesse est hic a nobis.

24 Τούτων δ' οὕτω λεγομένων τινὲς τῶν τῆς γερουσίας
 μάλιστα φίλων τῷ Παλαμᾷ καὶ ὁμοδόξων ὁμοῦ καὶ συναγω-
 μιστῶν ὑπεψιθύρισαν πρὸς οὓς τῷ Γρηγορᾷ μὴ σκώπτειν
 μηδ' ἐς τοσοῦτον εἰρωνεύεσθαι πρὸς ἄνδρα ἐπίσκοπον καὶ
 πολὺν τὴν τρίχα. κατὰ μικρὸν οὖν ὁ Γρηγορᾶς ἐπισχῶν δ
 καὶ ἀκούσας ἀνελάμβανεν αὐθις τὸν λόγον. καὶ δὴ "ἔστι
 μὲν οὖν" φησὶν "τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων
 σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ, ἥτις δὴ κατὰ
 φύσιν ἀναρθρος οὖσα ἑναρθρος γίνεται θέσει, δι' ὀνομάτων
 τε καὶ ὀημάτων ὀψιγόνους παρευρημένων ἀνθρώποις. τὰ γὰρ 10
 πρῶτα κατὰ φύσιν, ἅτε ὄντα ἁπλᾶ, καὶ πρότερα δήπου τῶν
 κατ' ἐπιτήδευσιν καὶ συνθέτων ὁ τῆς ἀληθείας δεδικαίωκεν
 εἶναι λόγος. πρότερα ἄρα τῶν ἐν τῇ φωνῇ σημαντικῶν ὀνο-
 μάτων ὁμοῦ καὶ ὀημάτων τὰ ἐν τῇ ψυχῇ παθήματα εἴτουν
 νοήματα. ἔμφυτα γὰρ νοήματα καὶ ἀτοχθόνου πηγῆς ἀπορ- 15
 ρέοντα, ἐκεῖνα δ' ὑστερογενῆ καὶ ἐπίκτητα. ὧν οὐκ ἂν ἀν-
 θρώποις ἐδέησεν, εἰ δυνάμεις ἐνῆν προφαίνειν ἀλλήλοις τὰ
 τῆς διανοίας κινήματα. "δέον γὰρ" ὁ μέγας φησὶν Διονύσιος
 "εἰδέναι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὅτι στοιχείοις καὶ συλλαβαῖς
 καὶ λέξεσι καὶ γραφαῖς καὶ λόγοις χρώμεθα διὰ τὰς αἰσθη- 20
 σεις, ὡς ὅταν ἡμῶν ἡ ψυχὴ ταῖς νοεραῖς ἐνεργείαις ἐπὶ τὰ
 f. 138r. νοητὰ κινῆται, περιτταὶ μετὰ τῶν αἰσθητῶν αἱ αἰσθήσεις."

25 διὰ γὰρ τὸ τῇ σαρκίῃ περιβολῇ τὴν φύσιν ἡμῶν περιείργε-

Hic dictis quidam ex iis, qui in concilio erant, amicissimi Palamae et consentientes cum eo et socii, insurrarunt ad aurem Gregorae, ne illuderet neve adeo irrideret episcopum capillis canescentibus. aliquantulum igitur Gregoras desinens et dicto audiens orationem denuo suscepit. sunt quidem, inquit, linguae mutationes animi mutationum signa: et literae mutationum linguae, quae quidem cum a natura sit inarticulata, articulata est compositione, auxilio nominum et verborum ab hominibus posteris inventorum. prima enim quoniam natura simplicia sunt, etiam priora tractatis et compositis veritatis censuit esse ratio. priores igitur linguae significantibus nominibus verbisque sunt animi mutationes sive cogitata, insita enim sunt cogitata et ex innato fonte manant: illa autem postera et adscita! quibus non opus esset hominibus, si facultas suppeteret demonstrandi sibi invicem animi motiones. necesse est enim, ait Dionysius magnus, scire secundum id quod verum est, nos literis et syllabis et verbis et scripturis uti propter animadversiones, cum ubi animus noster intelligendi viribus ad ea quae intelligi possunt movetur, cum animadversis relinquuntur animadversiones. cum enim carne circumdata natura nostra

σθαι, φανερωθῆναι μὴ δυναμένων, ἀναγκαίως" ἔφη Γρηγόριος "καθάπερ σημείοις τοῖς πράγμασι τὰς ποιὰς τῶν ὀνομάτων θέσεις ἐπιβάλλοντες, δι' ἐκείνων τὰς τοῦ νοῦ κινήσεις ἀλλήλοις δημοσιεύομεν. καὶ τοῦτον χάριν τῷ μὲν τι τῶν ὄντων ὄνομα οὐρανὸν ἐθέμεθα, ἑτέρῳ δὲ γῆν καὶ ἄλλῳ ἄλλο τι. καὶ τὸ πρὸς τι πῶς ἔχειν ἢ τὸ ἐνεργεῖν ἢ τὸ πάσχειν, ταῦτα πάντα ἰδιαζούσαις ἐπισημαινόμεθα ταῖς φωναῖς, ὡς ἂν μὴ ἀκοινώνητός τε καὶ ἄγνωστος ἢ τοῦ νοῦ κινήσεις ἐν ἡμῖν μένοι. εἰς γὰρ γένεσιν ὁ θεὸς παράγων τὸν ἄνθρωπον 10 νοῦν παρέσχε καὶ αἰσθήσιν. ὧν ὁ μὲν νοῦς ταυτότητα σώζων πρὸς τὰ ἐν κόσμῳ πράγματα φωνῆς οὐ δεῖται, ἀλλ' ἄμεσον τὴν τούτων κέκτηται γινῶσιν. ὡς γὰρ ἔχουσι φύσεως ταῦτα, νοεῖ τὸν ἐφικτὸν γε τρόπον αὐτόθεν· ἢ δὲ χρεῖα κοινωνεῖν τῶν πραγμάτων ἀλλήλοις τοὺς ἀνθρώπους βιαζο- 15 μένη, καὶ τὰ τῆς ὀρεκτικῆς ψυχῆς ἐξαγγέλλειν ἀπόρρητα, μεσίτη νοήσεως καὶ πραγμάτων διεγνώκε χρῆσασθαι τῇ αἰσθήσει· αὕτη γὰρ τοῖς οἰκείοις ὄργανοις τοὺς τῶν ἔξω πραγμάτων τύπους ἀναλαμβάνουσα καὶ οἷον βιβλίῳ τῷ φανταστικῷ τῆς ψυχῆς καταγράφουσα, εἰκόνας φησὶν ἀντὶ πρωτο- 20 τύπων, αὐτόθι ταύτας ἐγκαθιδρύει, σύμφωνα τοῖς νοήμασι τὰ πράγματα σπεύδουσα δρᾶν. διὸ καὶ φωνῆς ἐδεήθη δυνα- 26 μένης ἐξομοιοῦσθαι μὲν τοῖς νοήμασιν ἐφαρμοῦζεσθαι δὲ τοῖς πράγμασι. τοῦτο δ' οὐκ ἄλλως ῥᾶδιον ζῶν γίνεται λογικῶ, πλὴν δι' ἐνάριθρον φωνῆς, ὑπὸ συνθήκης ἀνδρῶν εὐφυνῶν

circumcludatur, ita ut non possimus nos declarare, necessario, ait Gregorius, tanquam signis rebus qualescunque nominum compositiones imponimus hisque animi motiones nobiscum invicem communicamus, quamobrem alii rei nomen imponimus coeli, alii nomen terrae, aliis alia, et ad aliquid referri sive agere sive pati, haec omnia propriis significamus vocibus, ne incommunis et incomperta animi motio inter nos sit. cum enim creatum hominem adduceret, rationem ei tribuit et animadversionem, quarum ratio eandem conditionem retinens cum rebus, quae in mundo sunt, lingua non eget, sed ipsam harum cognitionem sibi comparat, ut enim quaeque est harum natura, cognoscit quod intelligi potest natura sua ex re ipsa, usus autem, qui homines cogebat ut res secum invicem communicarent et animi cupientis arcana enunciarent uti statuit animadversione, quae cognitionem rebus componeret. haec enim aptis instrumentis rerum externarum formas recipiens et tanquam in libro ficto animi inscribens simulacra, ait, pro exemplaribus ibi haec deponit, operam dans, ut congruas cum cogitatis res reddat, quamobrem etiam voce indiguit, quae formari posset

εἰδοποιηθείσης πρὸς ἄλλην καὶ ἄλλην θρησκείαν τε καὶ διά-
 λεκτον, ὡς συμβαίνειν ἐντεῦθεν μὴ παρὰ πᾶσιν ὡσαύτως
 ἔχειν αὐτήν, ἀλλ' ἄλλην εἶναι παρ' ἄλλοις αἰεὶ, καὶ οὕτω με-
 σῆτιν, ὡς ἔφην, ἀμφοῖν γινομένην τὴν τῆς ἐνάροθρου χρείαν
 φωνῆς, τὴν τοῦ ἀκούοντος τῆ τοῦ λέγοντος συνάπτειν εὐσιό-5
 χως διανοίᾳ κατὰ τὸ ἀνάλογον ἐκάστην ἐκάστη· μορφουμένη
 γὰρ αὕτη καὶ διαπλαττομένη ῥήμασι τε καὶ ὀνόμασι λόγος
 γίνεται σχήμασι ποικίλοις καὶ ἀρχαῖς καὶ πέρασιν ὀρίζων τὸ
 τῆς ὕλης ἀόριστόν τε καὶ ἄφρονον, καὶ οὕτω τοῖς ἔξω τὴν
 ἔνδον ἐκάστου βούλησιν ἀπαγγέλλων. πλὴν οὐχ ὡς ἔτυχεν 10
 ἀτάκτως φέρεσθαι καὶ κατὰ τὴν ἐκάστων διάφορον θέλῃσιν
 I. 138 v. ἡ σοφία κατόπιν ἐληλυθυῖα παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἀφῆ-
 κεν, ἀλλὰ νόμοις καὶ κανόσιν ὑπέζευξε ταύτην κατὰ τὰς παρ'
 ἐκάστοις συνθήκας. ὧν ἐνίαις ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ μὴ μόνον
 κατὰ θρησκείαν τὰς σημασίας ἐπεται διαιρεῖν, ἀλλὰ καὶ καθ' 15
 ὁμωνυμίας καὶ πολυωνυμίας. δυοῖν γὰρ θάτερον, ἢ διαφό-
 ροις ὀνόμασι τὰ αὐτὰ τοῖς τῆ αὐτῆ διαλέκτῳ χρωμένοις γνω-
 ρίζονται πράγματα, ἢ μιᾷ προσηγορίᾳ τὰ διάφορα τῶν πραγ-
 27 μάτων, ἢ τούτων μὲν οὐδετέροις ἕτερά γε μὴν ἑτέροις. τού-
 των δ' οὕτως ἐχόντων καὶ οὕτωςι προδιαληφθέντων ἀνακτέον 20
 ἂν εἶη τὴν γλωτταν ἡμῖν εἰς τὸ πρότερον ἵχνος τοῦ λόγου.
 τὸ δέ ἐστι δεῖξαι τὴν τῶν πολλῶν ἐκείνων ὀνομάτων ὁμό-
 νοιάν τε καὶ συμφωνίαν καὶ πρὸς τὸ κυρίως ἐν ἀναφοράν,

ad similitudinem cogitatorum, accommodari autem rebus, quod alio
 nullo modo facilius est animali ratione praedito quam voce articulata,
 quae formata est consensione hominum ingeniosorum ad aliam aliamque
 superstitionem et dialectum, ut inde intelligatur, non apud omnes ean-
 dem esse eam, sed aliam apud alios semper, itaque cum componat, ut
 ait, ambo, usum articulae vocis notionem audientis accurate aptare
 secundum similitudinem notioni loquentis omnem omni, haec enim
 formata et expressa verbis et nominibus oratio fit, quae formis va-
 riis et initiis et finibus definiat materiam indefinitam et dissolutam et
 ita externis internam cuiusque voluntatem enunciet, tamen eam casu
 et sine ordine ferri et secundum cuiusque diversam voluntatem sa-
 pientia postea a deo aggressa hominibus non concessit, sed legibus
 et regulis subiunxit eam secundum eas quae apud quosque erant con-
 sensiones, quarum nonnullis interdum non solum secundum supersti-
 tionem significationes sequitur ut tribuamus, sed etiam secundum no-
 mina eadem et multa. alterutrum enim, aut diversis nominibus eae-
 dem res ab iis qui eadem dialecto utuntur declarantur, aut una signi-
 ficatione diversae res aut horum neutris [alia nimirum aliis]. quae

δηλαδὴ τὴν θεϊάν ἐκείνην καὶ μακαρίαν οὐσίαν, καὶ μὴ κατ' Εὐνόμιον ἐκείνον τὸν δυσσεβῆ, τὸ τῆς ἀγεννησίας ὄνομα θεότητος ὑπαρξίν λέγοντα, καὶ σέ, θεότητος ταῦθ' ὑφειμένας ἡγεῖσθαι πάντα, διαφόρους τῆς οὐσίας καὶ ἀκτίστους, ἀνθρώπων ὄντα εὐρήματα καὶ ποιήματα. αὐτίκα γὰρ πρὸς ἐκείνον ὁ μέγας φάσκει Βασίλειος "τὸ ἀγέννητος εἰ ὄνομα, οὐκ οὐσία· τῶν γὰρ οὐσιῶν σημαντικὰ τὰ ὀνόματα, οὐκ αὐτὰ οὐσίαι. εἰ δ' αὐτὸ οὐσία τὸ ἀγέννητος, λεγέτωσαν τὸ ὄνομα αὐτῆς· οὐ γὰρ ἐκ τῶν οὐσιῶν ἀλλ' ἐκ τῶν ὀνομάτων καὶ
 10 ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζομεν καὶ μάλιστα τὰ ἀσώματα." ὁρᾷς ἐκ τοῦ παρήκοντος πῶς ἐκ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων ἐνεργειῶν φησίν, εἴτουν ἔργων καὶ ποιημάτων, γνωρίζειν ἡμᾶς τὰ ἀσώματα καὶ μὴ φαινόμενα; ἄκουε δ' ἐπὶ τούτοις τί καὶ ὁ Νυσσαέων περὶ ὀνομάτων φάσκει Γρηγόριος. "ἡ
 15 θεία φύσις ὅτι ποτὲ κατ' οὐσίαν ἐστί, μία ἐστὶν ἀπλή καὶ μονοειδὴς καὶ ἀσύνθετος καὶ ὑπὲρ τὴν αἰσθητικὴν ἡμῶν κατάληψιν. καὶ ἐπειδὴ μόνα τὰ γνωσκόμενα διὰ τῆς ὀνομαστικῆς σημειούμεθα κλήσεως, τὰ δ' ὑπὲρ τὴν γνῶσιν ὄντα σημειωτικᾶς τισὶ πρόσηγοραῖς διαλαβεῖν οὐχ οἷόν τε, πολλοῖς
 20 καὶ διαφοροῖς ὀνόμασιν, ὅπως ἂν ἢ δυνατόν, ἀνακαλύψαι βιαζόμεθα τὴν ἐγγινομένην ἡμῖν περὶ τοῦ θείου ὑπόνοιαν."

cum ita sint itaque praeiudicata, repetenda fortasse est lingua nobis e priore vestigio orationis, h. e. demonstranda est multorum illorum nominum concordia et concentus et quae sit eorum ad unum quod proprie sic dicitur relatio, ad divinam nimirum illam et beatam essentiam, neque sequendum Eunomium illum impium qui non geniti nomen divinitatis substantiam dicit, neque secundum te putandum est, divinitates summissas omnino diversas ab essentia et increatas esse inventas fictasque ab hominibus. statim enim contra illum Basilius magnus ait: "non genitum" si nomen est, non est essentia, essentiarum enim significantia sunt nomina, non ipsa essentiae, sin autem ipsum "non genitum" est essentia, dicunt nomen eius: non enim ex essentiis sed e nominibus et efficientiis intelligimus et maxime incorporea. vides ex iis, quae accedunt, dicere illum ex efficientiis corporis instar inspectis sive factis et operibus nos declarare incorporea et quae non cernuntur. accipe praeterea quae etiam Gregorius Nyssaenus de nominibus dicat: natura divina, quidquid est ratione essentiae habita, una est simplex et uniformis et incomposita et extra nostram animadversionem. et quoniam sola quae intelliguntur nominum vocibus significamus: quae autem supra intelligentiam sunt, non possumus significantibus appellationibus complecti, multis et diversis nominibus quatenus licet revelare cogimur insitam nobis de numine di-

διὸ κύριον αὐτόν, θεόν, δίκαιον, ἰσχυρόν, μακρόθυμον, ἀλη-
 θινόν, ἐλεήμονα, καὶ τὰ παραπλήσια, πολυωνύμως ἢ τό γε
 ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἕτερωνύμως, κατονομάζομεν. τὰ δὲ τοι-
 αῦτα ὀνόματα θέσει πάντως εἰσὶ καὶ οὐ φύσει, ὡς ἡμεῖς
29 προοδεδείχαμεν. καὶ ὁ μέγας ἀλλαχῆ φησὶν Ἀθανάσιος ὅτι 5
 f. 139r. καὶ τὸ θεὸν εἶναι δευτέρον ἐστὶ τῆς φύσεως. καὶ ὁ μέγας
 ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος ὅτι οὐ φύσις θεῶ ἢ ἀπλότης· τὸ
 μὲν γὰρ τὴν θεατικὴν αὐτοῦ παρίστησι δύναμιν, τὸ δὲ τὸ μὴ
 εἶναι σύνθετον. καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν οὐδὲν τῶν ὀνομάτων ἐστὶν
 ὃ μὴ δευτέρον ἐστὶ τῆς θείας φύσεως. περιγεγραμμένος γάρ 10
 τις ὄρος οὐσίας καὶ φύσεως γίνεται τοῦνομα, ἢ δ' ἀπερίγρα-
 πτος ἐκείνη φύσις περιγραφαῖς ὀνομάτων δουλεύειν οὐ δύ-
30 νεται. καὶ ἐν ἑτέρῳ δ' ὁ θεῖος Νυσσαέων Γρηγόριος περὶ
 τῶν αὐτῶν ὀνομάτων οὕτω φησὶν. "εἰ προῦφέστηκε τῶν
 ἐνεργειῶν ἢ οὐσία, νοοῦμεν δὲ τὰς ἐνεργείας δι' ὧν αἰσθα- 15
 νόμεθα, ῥήμασι δὲ ὅπως ἂν ἢ δυνατόν ἐξαγγέλλομεν, τίς ἐτι
 καταλείπεται φόβος νεώτερα τῶν πραγμάτων τὰ ὀνόματα λέ-
 γειν; εἰ γὰρ μὴ πρότερον ἐρμηνεύομεν τι τῶν περὶ θεοῦ λε-
 γομένων πρὶν ἂν νοήσωμεν, νοῶμεν δὲ δι' ὧν ἐκ τῶν ἐνεργ-
 γειῶν διδασκόμεθα, προῦφέστηκε δὲ τῆς ἐνεργείας ἢ δύνα- 20
 μιν, ἢ δὲ δύναμις ἐξήρηται τοῦ θεοῦ θελήματος, τὸ δὲ
 βούλημα ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῆς θείας ἀπόκειται φύσεως, ἄρ' οὐ

vino cogitationem. quamobrem dominum eum, deum, iustum, poten-
 tem, elementem, verum, misericordem, taliaque multis, sive, id quod
 accuratius dicitur, aliis nominibus vocamus. talia autem nomina
 omnino compositione neque vero natura sunt facta: quod supra a no-
 bis demonstratum est. et alibi Athanasius magnus ait, τὸ θεῖον esse
 secundum est a natura. et magnus in rebus divinis quaerendis Gre-
 gorius: simplicitas deo non est natura; alterum enim in eo statuit
 vim videndi, altera non esse (unum) compositum. atque uno verbo
 nullum nomen est quod non secundum sit a natura divina. circum-
 scriptus enim quodammodo finis essentiae et naturae est nomen: illa
 autem non circumscripta natura circumscriptionibus nominum inservire
 non potest. et alio loco divinus Gregorius Nyssaeus de iisdem no-
 minibus haec dicit. si prior efficientiis erat essentia, efficientias au-
 tem eas intelligimus, quas animadvertimus, has autem, quatenus licet,
 verbis enunciamus, qui iam relinquatur timor, cur non posteriora re-
 bus nomina dicamus? etenim si non antea explicamus quidquam
 eorum, quae de deo dicuntur, quam intelligamus, ex iis autem intel-
 ligimus, quae ex efficientiis cognoscimus, efficientia autem prior est
 vis, vis autem pendet ex voluntate divina, voluntas autem in facul-
 tate divinae posita est naturae, nonne aperte cognoscimus, accedere

σαφῶς διδασκόμεθα ὅτι ἐπιγίνονται τοῖς πράγμασιν αἱ σημαν-
 τικαὶ τῶν ὀνομάτων προσηγορίαι, καὶ ὡσπερ σκιαὶ τῶν πραγ-
 μάτων εἰσὶν αἱ φωναί, πρὸς τὰς κινήσεις τῶν ὑφεστώτων
 σχηματιζόμεναι; καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, πείθει σαφῶς
 5 ἡ θεία γραφή διὰ τοῦ μεγάλου Δαβὶδ τοῦ καθάπερ διὰ τι-
 νῶν ἰδίων προσφρῶν ὀνομάτων τῶν ἐκ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ
 νοηθέντων τὴν θείαν φύσιν ἀνακαλοῦντος. “οἰκτιρῶν” γάρ
 φησι “καὶ ἐλεήμων ὁ κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος”.
 ταῦτα τοίνυν τί λέγουσιν, ἐνεργείας ἔχειν τὴν σημασίαν ἢ
 10 φύσεως; οὐκ ἂν τις ἄλλο παρὰ τὴν ἐνέργειαν εἴποι. πότε
 τοίνυν ἐνεργήσας τοὺς οἰκτιροῦς ὁ θεὸς καὶ τὸν ἔλεον, ἔσχεν
 ἐκ τῆς ἐνεργείας τὸ ὄνομα; ἄρα πρὸ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς;
 καὶ τίς ἦν ὁ τοῦ ἐλέους δεόμενος; ἀλλὰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν
 πάντως. ἢ δ’ ἁμαρτία μετὰ τὸν ἄνθρωπον. οὐκοῦν μετὰ
 15 τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ τοῦ ἐλεεῖν ἐνέργεια καὶ τὸ τοῦ ἐλέου
 ὄνομα.” ὁρᾷς; διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁμᾶνυμα γίνεται καὶ μεθ- **31**
 αρμόζεται κατὰ τοὺς τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως κανόνας
 καὶ νόμους. καὶ οὐκ ἐφ’ ἑνὸς ἀλλ’ ἐπὶ πλείστον τε καὶ δια-
 φόρων ὑποκειμένων ἕκαστον ἐν ἑνὶ λέγεται ὄνομα, τὸ πλεῖστον
 20 εἰπεῖν. οἷον ἐπὶ ὑποδείγματος, περὶ βουλήσεως εὗροι τις ἂν
 τοῦνομα ποτὲ μὲν ἐπὶ τῆς ἀκτίστου φύσεως τοῦ υἱοῦ λαμβαν- **f. 139 v.**
 νόμενον, ποτὲ δ’ ἐπὶ τῶν κτισμάτων παρὰ τῶν ἀγίων, ὡς ὁ
 μέγας Ἀθανάσιος κατὰ Ἀρειανῶν γράφων φησὶν ὡς οἱ ἀσε-

rebus significantes nominum appellationes? et tanquam umbrae re-
 rum sunt voces ad motiones suppositorum formatae. et haec ita se
 habere nobis persuadet aperte divina scriptura per magnum Davidem,
 qui quibusdam propriis et insitis nominibus ex efficientia eius intel-
 lectis divinam naturam vocat. misericors enim, ait, et miserens est
 dominus: clemens et miserationis plenus. haec igitur, quid dicunt, ef-
 ficientiae obtinere significationem aut naturae? nemo, puto, aliud
 quidquam quam efficientiam dicet. quando igitur efficiens misericor-
 diam et miserationem accepit ab efficientia nomen? num ante ho-
 minum vitam? sed quis tum miseratione indigebat? immo omnino
 post peccatum commissum. peccatum autem est post hominem crea-
 tum: igitur post hominem creatum etiam miserandi efficientia orta est
 et miserationis nomen. videntur? propterea enim et eadem nomina
 fiunt et accommodantur secundum hominum voluntatis regulas et le-
 ges: neque in uno sed in plurimis et diversis, quae supposita sunt,
 quodque nomen, quamquam unum est, tamen dicitur plurimum signi-
 ficare, ut exempli gratia, de voluntate reperias nomen interdum in
 natura increata filii usurpatum, interdum autem in creatis a sanctis,

βεῖς οὐ θέλουσι λόγον καὶ βουλὴν ζῶσαν εἶναι τὸν υἱόν, περὶ δὲ τὸν θεὸν βοίλῃσιν καὶ φρόνησιν καὶ σοφίαν ὡς ἕξιν συμβαίνουσιν καὶ ἀποσυμβαίνουσιν. καὶ ὁμοίως Ἰωάννης ὁ ἐκ Δαμασκού βούλῃσιν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν τὸν υἱὸν εἶναι λέγει τοῦ πατρὸς· οὐ χρὴ γὰρ λέγειν ἐπὶ θεοῦ ποιότητα, 5 ἵνα μὴ σίνθειτον αὐτὸν ποιήσωμεν ἕξ οὐσίας καὶ ποιότητος, καὶ πρὸς γε ὁ Νυσσαίων Γρηγόριος ὄντως σοφίαν καὶ βουλὴν οὐδὲν ἕτερον εἶναι λέγει πλὴν τῆς τοῦ παντὸς προεπινοουμένης σοφίας, ἐν ἧ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ διεκοσμήθη· Χριστός 32 γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. καὶ τοῦτο μὲν περὶ 10 τοῦ ταυτὸν εἶναι κατὰ τὸ σημαίνόμενον οὐσίαν δύναμιν καὶ βούλῃσιν καὶ σοφίαν. ἐν ἄλλοις δ' εὐρίσκεται λέγων ὁ θεῖος Μάξιμος ὡς ἡ θέλησις καὶ ἡ βούλῃσις οὐκ ἐστὶ ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ τοῦ θεοῦ. “ἡ μὲν γὰρ θέλησις καὶ ἄρχεται καὶ παύεται, ἡ δὲ οὐσία οὔτε ἄρχεται οὔτε παύεται. τὸ δ' 15 ἀρχόμενον καὶ παύομενον τῷ μῆτε ἀρχομένῳ μῆτε παυομένῳ τὸ αὐτὸ εἶναι οὐ δύναται. εἰ γὰρ ταυτὸν ἦν τῇ οὐσίᾳ τοῦ θεοῦ ἡ βούλῃσις, ἐχρῆν μιᾶς οὔσης τῆς οὐσίας μίαν εἶναι καὶ τὴν θέλῃσιν. ἀλλ' ἡ γραφὴ πάντα φησὶν, ἕσα ἠθέλησεν, ἐποίησε. πολλὰ οὖν ἠθέλησε καὶ οὐχ ἓν”. καὶ 20 ὁμοίως ὁ θεῖος Κύριλλος “ἡ ἐνός” φησὶ “τῶν ὀνομασμένων, πατρὸς λέγω καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, δημιουργικὴ θέλησις, ἐφ' ὅτι περ' αὐν λέγοιτο γενέσθαι τυχόν, ἐνέργημα μὲν

ut Athanasius magnus contra Arianos scribens dicit: impii non statuunt filium esse rationem et voluntatem vivam, sed in deo voluntatem et cogitationem et sapientiam tanquam habitum convenientem et discedentem. et simili ratione Ioannes Damascenus voluntatem et sapientiam et vim filium esse dicit patris. non enim possumus praedicare de deo qualitatem, ne compositum eum fingamus ex essentia et qualitate. et praeterea Gregorius Nyssaeus dicit: re vera sapientiam et voluntatem nihil esse quam sapientiam, universum praemeditatam, in qua universa facta sint et adornata. Christus enim dei est vis et dei sapientia. atque hoc quidem sufficiat de eo, quod idem est ex significatione essentia, vis et voluntas et sapientia. ex aliis reperimus dicentem Maximum divinum: consilium et voluntas non sunt idem atque essentia dei; voluntas enim et incipit et desinit, essentia autem neque incipit neque desinit, quod autem incipit et desinit, cum eo, quod neque incipit neque desinit, idem esse non potest. etenim si idem esset cum essentia dei voluntas, oporteret cum una sit essentia, unam esse etiam voluntatem. sed scriptura, omnia, inquit, quaecunque voluit, creavit. multa igitur voluit, neque vero unum. et simili ratione Cyrillus divinus, voluntas, inquit, unius nominatorum, patris dico et filii et

αὐτοῦ ἐστί· πλὴν διὰ πάσης ἔρχεται τῆς Θεότητος, καὶ τῆς
 ὑπὲρ τὴν κτίσιν οὐσίας ἐστὶν ἀποτελεσμα". ὁρᾷς πῶς ἡ τῶν **33**
 ὀνομάτων καὶ ῥημάτων γνῶσις ἐπιστημονικὴ, δι' ὧν λόγοι καὶ
 ἀποφαντικὰ δόγματα πάντα πρὸς γένεσιν ἔρχονται, μεγάλης
 5 δεῖται τῆς περινοίας καὶ ἐξετάσεως; ὁμώνυμα γὰρ ἐσὶ τὰ
 πολλά. καὶ διὰ τοῦτο πάντες οἱ τῶν αἰρετικῶν θιάσοι, τού-
 τοις ἐγκαλυπτόμενοι, τοξεύουσι κατ' ἄλλοι' ἄλλους καιροῦς
 ἀφανῶς τὴν εὐσέβειαν ὡς ἐκ λόχμης· ᾧ δὲ καὶ λέγων καὶ
 γράφων καὶ αὐτὸς κέχρησαι τολμήματι παντάπασι κατὰ τῶν
 10 θείων δογμάτων μάλιστα πάντων ἐκείνων, καὶ οὔτε τὴν τὰ
 πάντα βόσκουσαν ἡλίου φλόγα μάρτυρα τῆς πονηρίας ἔχων
 αἰσχύνῃ, οὔτε μὴν τὸν τοῦ ἡλίου δημιουργὸν οὔτ' ἀνθρώπων
 οὐδένα.

Καὶ ἵνα σε καὶ τὴν τῆς ἐνεργείας διδάξω φωνὴν οὗ- **34**
 15 σαν μᾶλλον τῶν ὁμωνύμων αὐτὴν, καὶ λαμβανομένην καὶ f. 140 r.
 ἐπ' ἄλλων μὲν ἀλλὰ κατὰ τῆς Θείας ἐκείνης καὶ μακαρίας
 οὐσίας καὶ φύσεως, ὅταν ἀπροσδιορίστως λέγηται, τοῦ Θεοῦ
 πρῶτον ἄκουε Μαξίμου. "ἡ αὐτοῦπεραγαθότης τοῦ οὔσα
 καὶ ὅλη ἐνέργεια εἰς ἑαυτὴν ἐστραμμένη ἐνέργειά ἐστιν, οὐ
 20 δυνάμει πρότερον οὔσα ἀφροσύνη, εἶτα νοῦς ἐνεργεία γενο-
 μένη· ὅθεν καὶ νοῦς ἐστὶ μόνος καθαρὸς, οὐκ ἐπίκτητον
 ἔχων τὸ φρονεῖν, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντως νοεῖ. εἰ γὰρ ἡ
 μὲν οὐσία αὐτοῦ ἄλλη ἐστίν, ἢ δὲ νοεῖ ἕτερα αὐτοῦ ἐστίν,

spiritus sancti, creans apud quemcunque esse dicitur, factum eius est, sed per totam divinitatem est fusa et essentiae, quae est ante creationem, est perfectio. vides, nominum et verborum cognitionem philosophicam, a quibus notiones et dogmata constituta omnia oriuntur, magnam requirere prudentiam et quaestionem: eiusdem enim nominis sunt plerumque. et propterea omnes haereticorum coetus, his involuti, petunt diversis temporibus obscure pietatem tanquam ex insidiis, qua et ipse usus es audacia et dicendo et scribendo omnino maxime contra dogmata divina omnia illa, ac neque pascentem omnia solis ignem, quem testem habes pravitatis tuae, vereris, neque solis creatorem neque hominum quenquam.

Et ut te etiam efficientiae edoceam vocem esse magis eorundem nominum ipsam, et usurpari et in aliis quidem sed et in divina illa et beata essentia et natura, cum indiscrete dicatur, primum divinum audias Maximum: maxima bonitas, quae mens est, et omnis efficientia, in se conversa, efficientia est, cum non secundum potentiam antea sit amentia, postea mens secundum efficientiam fit, itaque etiam mens est sola pura, non adscita usa cogitatione, sed per se ipsam omnino intelligit. etenim si essentia eius diversa est, quae autem

ἀνόητος ἔσται ἢ οὐσία αὐτοῦ· εἴ τι δὲ ἔχει, παρ' ἑαυτοῦ
 ἔχει, οὐ παρ' ἄλλον. εἰ δὲ παρ' ἑαυτοῦ καὶ ἐξ ἑαυτοῦ νοεῖ,
 αὐτός ἐστιν ἂ νοεῖ. οὐκοῦν νοῦς ὢν ὄντως νοεῖ τὰ ὄντα ὡς
 ὢν". ὁρᾷς πῶς ἐνέργειαν καὶ νοῦν καὶ νοεῖν καὶ φρονεῖν, εἴ-
 τουν νόησιν καὶ φρόνησιν, ταῦτόν τῃ οὐσίᾳ δείκνυσιν ὁ θεὸς 5
35 οὗτος διδάσκαλος; ἄκουε δὲ λοιπὸν καὶ ἑτέραν τοῦ αὐτοῦ
 ῥῆσιν ὁμοίως ἔχουσαν. "οὐδὲν τῶν ὄντων τὸ σύνολον αὐτὸ
 καθ' αὐτὸ ἀπλῆ τις οὐσία ἢ νόησις ἐστίν, ἵνα καὶ μονὰς ἢ
 ἀδιαίρετος. τὸν δὲ θεὸν εἴτε οὐσίαν εἴπομεν, οὐκ ἔχει φυ-
 σικῶς συνεπινοουμένην τὴν τοῦ νοεῖσθαι δύναμιν, ἵνα μὴ ἢ 10
 σύνθετος· εἴτε νόησιν, οὐκ ἔχει φυσικῶς δεκτικὴν τῆς νοή-
 σεως ὑποκειμένην οὐσίαν. ἀλλ' αὐτὸ καὶ οὐσίαν νόησις ἐστίν
 ὁ θεός, καὶ ὅλος νόησις καὶ μόνον, καὶ αὐτὸ καὶ τὴν νόησιν
 οὐσία, καὶ ὅλος οὐσία καὶ μόνον, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν ὅλος, καὶ ὑπὲρ
 νόησιν ὅλος, διότι μονὰς ἀδιαίρετος καὶ ἀμερῆς καὶ ἀπλῆ." καὶ 15
 ἀλλαχοῦ "μονὰς γάρ" φησιν "ἡ θεότης, καὶ οὐ δυνάς, καὶ τριάς,
 ἀλλ' οὐ πληθός, ὡς ἀναρχος ἀσώματός τε καὶ ἀστασίαστος.
 καὶ πάλιν "ἐκεῖνο γὰρ φύσει μονώτατον τέλειον, τὸ ἀσύνθε-
 τον καὶ ἀσκέδαστον καὶ φεῦγον ἐπ' ἴσης τὸ τε καθ' ὑπόστα-
 σιν μοναδικὸν καὶ τὸ καθ' ἕλλην δυϊκὸν καὶ τὸ καθ' οὐσίαν 20
36 πληθυντικόν." ὁρᾷς πῶς τὸ πληθυντικὴν νοεῖσθαι τὴν τῆς
 τριάδος ἐνταῦθα φωνήν, παντάπασιν ὁ θεὸς οὗτος ἀπαγο-
 ρεῦει διδάσκαλος; μονὰς γάρ φησιν ἢ τριάς καὶ οὐ πληθός,

intelligit, ab ea diversa sunt, amens sit necesse est essentia eius. si
 quid autem habet, a se ipsa habet, non ab alio. si a se ipsa, etiam
 per se ipsam intelligit. ipsa autem est ea, quae intelligit; igitur cum
 mens sit, re vera intelligit ea, quae ita sunt comparata, ut ea ipsa.
 vides efficientiam et mentem et rationem intelligendi et cogitandi sive
 intelligentiam et cogitationem idem esse cum essentia demonstrari a
 divino illo magistro? accipe autem porro etiam alterum eiusdem
 dictum eodem modo comparatum: nulla res omnino per se ipsa est
 simplex essentia aut intelligentia, ut etiam monas sit individua. deum
 autem sive essentiam dicimus, non habet simul intelligendi vim, nisi
 forte compositus est, sive intelligentiam, non habet a natura reci-
 pientem intelligentiae suppositam essentiam. sed propter essentiam
 deus est intelligentia, et totus est intelligentia et solum, et propter
 intelligentiam essentia, et totus est essentia et solum, et propter es-
 sentiam totus et propter intelligentiam totus, quapropter monas est
 individua et indivisa et simplex. et alibi, monas enim, inquit, divini-
 tas est, neque vero dyas et trias, sed non multitudo, initii est expers
 et incorporea et constans: et rursus. illud enim natura est maxime

καὶ πρὸς γε μονώτατον καὶ ἐνιαῖον καὶ οὐ πληθυντικόν, καὶ ἐπὶ
τούτοις ἄπλοῦν καὶ οὐ μεριστόν. τὸ μὲν γὰρ τέλειον, τὸ δ'
ἀτελές. ὃ γὰρ αἴτιον πάντων, ἐν πάντως· καὶ ὃ τῶν πολλῶν
καὶ συνθέτων αἴτιον, ἄπλοῦν πάντως καὶ ἀσύνθετον. εἰ γὰρ
5 μὴ ἓν ἔστι, οἷδέν ἔστιν, ὁποτέρωθεν ὁρώη τις ἄν. καὶ εἰ μὴ
ἄπλοῦν, οὐδ' ἐπέκεινα τῶν πολλῶν καὶ συνθέτων. εἰ δ' f. 140 v.
ἀπλοῦν, πάντως καὶ ἀδιαίρετον ἅμα καὶ ἀμερές· τῶν γὰρ
συνθέτων ἔστιν ἡ διαίρεσις καὶ διάκρισις εἰς τὰ ἐξ ὧν συνή-
ρηταί τε καὶ συντέθειται τὸ σύνθετον ἐκεῖνο καὶ ἠνωμένον.
10 ὅσα γὰρ τὰ διακρινόμενα, τσαῦτα τὸ ἠνωμένον ἀφ' οὗ ταυτὶ 37
διακρίνεται· καὶ ὅσα τὰ πολλὰ, τσαῦτα τὸ ἓν ἀφ' οὗ δίστα-
ται. τοῦ δ' ἀδιαίρετου καὶ ἀμεροῦς οὐκ ἔστι λαβεῖν μόριον οὐ-
δέν, οὔτε πρότερον ἄλλων οὔθ' ἕστερον ἄλλων. οὔτε μὴν ἀρχὴν
οὔτε πέρας· ἄλλο γὰρ τὸ πέρας καὶ ἄλλο οὗ πέρας, καὶ αὐ
15 ἕτερον ἀρχὴ καὶ ἕτερον οὗ ἀρχή. τοῦτο δὲ συνεχές καὶ σύν-
θετον καὶ ὅλον ἐν σχέσει. ἅ πάντα ἀδύνατα ἐπὶ τῆς ἀπλῆς
καὶ ἀσχέτου καὶ ἀμεροῦς ἐκείνης οὐσίας. εἰ δ' ἐκ τῶν ἡμῶν
γνωριμωτέρων τὰς ἐν ἡμῶν ἀρρήτους ὠδῖνας εἰς τὴν ἀρρητον,
ἴν' εἶπω, συναίσθησιν τῆς ὑπερηφάνου γνώσεως ἐκείνης ἀνά-
20 γεσθαι πειρώμεθα, θαυμάζειν ἤκιστα χορή· τοῦτο γὰρ ὡς τὰ

solum, integrum, incompositum et indissolubile et aequè abest a sub-
stantiae monade atque a materiae dyade et a multitudine essentialium.
vides omnino hunc divinum vetare magistrum hic vocem triadis tan-
quam numerum multorum cogitari? trias enim, inquit, est monas,
neque vero multitudo, et praeterea maxime solum et unius neque
vero multitudinis instar, et praeterea simplex neque vero maximum;
alterum enim est perfectum, alterum imperfectum; quod enim omnium
est causa, id omnino unum est, et quod multorum et compositorum
est causa, simplex omnino est et incompositum. etenim si non unum est,
nihil est, unde discernamus, ac si non simplex, idem non est ultra multa
et composita, sin autem simplex, omnino est etiam individuum simul et
indivisum. composita enim dividi et discerni possunt in ea, ex quibus
contractum et compositum est illud compositum et coniunctum. quot
enim discernuntur, tot est coniunctum, ex quo haec discernuntur, et
quot illa multa, tot hoc unum, a quo distant. individui autem et
indivisi non potest comprehendi ulla pars neque quae prior sit aliis
neque quae posterior aliis, neque initium neque finis; aliud enim est
finis, (et) aliud cuius est finis, et rursus aliud est initium, aliud cuius
est initium. hoc autem est semper et compositum et totum in ha-
bitu, quae omnia esse non possunt in simplici et immota et indivisa
illa essentia. quod autem ex iis, quae nobis magis usitata sunt,
nostras ignotas passiones ad ignotam, ut ita dicam, animadversionem

πολλὰ καὶ τοῖς θείοις πατέρας ἀκόλυτον ἔσχε τὸ συγκε-
χωρηκός.

- 38** Ἐχων δ' ἐγὼ καὶ ἕτερα πλείοστα προενεγκεῖν σαφῆ καὶ ἀναμφιλέκτως δεικνύντα τῇ οὐσίᾳ ταυτὸν εἶναι τὴν θείαν ἐνέργειαν καὶ ὅλην ἐνέργειαν καὶ αὐτοενέργειαν, παρήμι δια⁵ πλήθος, ἀρκεῖν ἡγούμενος ταῦτα τῇ παρουσίᾳ σχεδίῳ σχολῆ· εἰρήσεται δ' οἷν ἴσως καὶ τοῖς ἑξῆς, προϊόντος τοῦ περὶ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας λόγου. νῦν δὲ δεικτέον ἐστὶ καὶ ὅπως μετὰ προσδιορισμοῦ φασὶν οἱ θεῖοι πατέρες καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐνέργειαν καὶ αὐτοενέργειαν, ἐκάτερον ¹⁰ προσηκόντως. καὶ περὶ μὲν τοῦ υἱοῦ ὁ θεῖος οὕτω φησὶν Ἀθανάσιος "οὐκ ἀμφίβολον ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς ζῶσα βουλή καὶ ἐνούσιος ἐνέργεια καὶ λόγος ἀληθινός." περὶ **39** δὲ τοῦ πνεύματος ὁ αὐτός οὕτω φησὶν "ἐνὸς ὄντος τοῦ υἱοῦ τοῦ ζῶντος λόγον, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστι- ¹⁵ κὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, οὕσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν, ἣτις ἐκ πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι." Κύριλλος δ' ὁμοίως καὶ αὐτός "καὶ ὁ υἱός ἐστι" φησὶν "ἡ ζῶσα καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια καὶ δύναμις καὶ σοφία τοῦ πατρὸς. ἐνέργεια καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον". ἐνέργεια λέγεται καὶ ἡ ἐκά- ²⁰ στῳ τῶν ὄντων ἐνούσα φυσικὴ δύναμις, ὡς τὸ θερμαντικὸν τῷ πυρὶ καὶ τὸ ψυκτικὸν τῇ χιόνι καὶ τὸ αἰσθητικὸν τῷ ζώῳ, καὶ τῷ ἐνεργοῦντι τὸ ἐνεργητικόν. λέγεται καὶ τὸ τῆς

altioris cognitionis illius referre conamur, minime mirari debemus. haec enim plerumque etiam divinis patribus libera fuit licentia.

Cum etiam alia plurima quae proferam mihi suppetant, aperta et quae ita ut refutari non possint, probent, cum essentia idem esse divinam efficientiam, et universam efficientiam etiam ipsius eius efficientiam, propter multitudinem omitto, cum haec sufficere putem huic colloquio extemporali. dicentur igitur fortasse etiam postea progrediente de tali efficientia oratione. nunc autem demonstrandum est, quomodo adscita definitione divini patres et filium et spiritum sanctum vocent efficientiam et eorum ipsorum efficientiam, utrumque accomodate. atque de filio quidem Athanasius divinus ita dicit: non dubium est, quin ille sit patris viva voluntas, et ad essentiam pertinens efficientia, et ratio vera. de spiritu autem idem ita loquitur: cum unus sit filius ratio viva, unam oportet perfectam et plenam esse vitam illam sanctificam et lucentem, cum sit efficientia eius et dos, quae a patre dicitur proficisci. Cyrillus autem simili modo et ipse, et filius, inquit, est viva et essentiae similis efficientia et vis et sapientia patris, efficientia etiam filii est spiritus sanctus. efficientia dicitur etiam vis, quae cuique rei a natura inest, ut vis calefaciendi

ἐνεργητικῆς δυνάμεως ἀποτελέσμα ἐνέργεια καὶ ἔργον καὶ
 ἐνέργημα, ὡς ἔργα καὶ ἐνέργειαι Θεοῦ γῆ καὶ οὐρανὸς καὶ τὰ ἐν
 τούτοις· φησὶ γὰρ ὁ Θεῖος ἐκ Λαμασκού Ἰωάννης ὡς ἡ ἐνέρ- f. 141 r.
 γεια καὶ ἐνέργημα λέγεται, καὶ τούναντίον ἐνέργεια τὸ ἐνέργημα,
 5 ὡς καὶ τὸ κτίσμα κτίσις. καθ' ὃ σημαϊνόμενον καὶ τὸν οἶκον
 ἐνέργειαν φάμεν τοῦ οἰκοδόμου, καὶ τοῦ ναυπηγοῦ τὴν ὀλκάδα.
 ἐνέργεια λέγεται καὶ ἡ πρὸς τὰ ἐνεργούμενα κινήσις, σχέσις
 τις οὕσα καὶ μεταξύ θεωρουμένη τοῦ τε δημιουργοῦντος καὶ
 τῶν δημιουργουμένων, καθάπερ ἡ τοῦ οἰκοδόμου πρὸς τὸ οἰ-
 10 κοδομούμενον καὶ τοῦ ναυπηγοῦ πρὸς τὸ πλοῖον. ἡ καὶ
 συμβεβηκὸς οὕσα καθ' αὐτὴν συγκαταλήγει τῇ τῶν ἄκρων
 λήξει καὶ οὐκέτι ἐστὶν οὐδέν. περὶ ἧς καὶ ὁ Θεολόγος ἔφη
 ὁ Θεῖος Γρηγόριος ὡς ἐνεργηθήσεται καὶ οὐκ ἐνεργήσει, καὶ
 ὁμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι παύσεται, καθάπερ καὶ ἡ μεταξύ τοῦ
 15 ὄρωμένου καὶ τοῦ ὄρωντος ὄρασις καὶ ἡ μέσον τοῦ γενομέ-
 νου καὶ τοῦ γεστοῦ γεῦσις. καὶ ὁ Νυσσαέων δὲ Θεῖος Γρη-
 γόριος μὴ δύνασθαι φησὶν ἐνέργειαν ἀπεργαστικὴν τινα πράγ-
 ματος αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς συστῆναι, μὴ τινος ὑποδεχομένου
 τῆς ἐνεργείας τὴν κίνησιν. ἀναγκαίαν γὰρ ἔχειν ταῦτα τὴν
 20 σχέσιν πρὸς ἄλληλα τὴν τε ἐνεργητικὴν καὶ τὴν παθητικὴν
 δύναμιν. ὧν εἰ χωρισθεῖη τῷ λόγῳ τὸ ἕτερον, οὐκ ἂν
 ἐφ' ἑαυτοῦ συσταίη καὶ τὸ λειπόμενον· εἰ μὴ γὰρ καὶ τὸ

igni inest, et frigerandi nivī, et sentiendi animali, et efficiendi effi-
 cienti. etiam efficientis vis perfectio dicitur efficientia et factum et
 effectum, ut facta et efficientiae dei dicuntur terra et coelum et quae
 in iis versantur. ait enim divinus Ioannes Damascenus: efficientia
 etiam effectum dicitur, et ex contrario effectum efficientia, ut etiam
 creatum creatio, secundum quam significationem etiam domum dici-
 mus efficientiam architecti et navium aedificatoris navem onerariam.
 efficientia dicitur etiam moveri ad ea, quae efficiuntur, et est ratio
 quaedam quae intercedit inter efficiens et effectum, ut architectus ad
 aedificium accedit, et navium aedificator ad navem, quae motio cum
 accidens sit per se cum extremorum fine desinit, neque est iam quid-
 quam. de qua etiam divinus Gregorius, theologus ille, ait: efficietur
 neque vero efficiet, et simulatque effecta est, desinet, ut etiam visus,
 qui inter visum et videntem intercedit, et inter gustantem et gusta-
 tum gustatus. et divinus Gregorius Nyssaeus dicit, non posse efficien-
 tiam ullam rei efficacem ipsam in se constare, nisi quid recipiat ef-
 ficientiae motionem. haec enim habere necessariam rationem inter
 se, activam et passivam vim: quorum si secernatur ratione alterum,
 non in se constet etiam reliquum; etenim si non sit etiam res patiens,

41 πάσχον εἶη, τὸ ἐνεργοῦν οὐκ ἔσται. ἐνέργεια λέγεται καὶ ἡ πρὸς φαντασίαν ἀντιδιηρημένη ἀλήθεια κατὰ τὸν θεῖον Κύριλλον, ὡς ἐνώκησεν ὁ θεὸς λόγος ἐν τῇ πανάγνω θεοτόκῳ οὐ δοκῆσει ἀλλ' ἐνεργεία εἶτουν ἀληθεία. ἐνέργεια λέγεται κατὰ τὸν θεῖον ἐκ Δαμάσκου Ἰωάννην καὶ τὸ πρῶτον ἐν ὧ ἡμῖν συνιστάμενον νόημα, καὶ ἔτι ἡ διὰ γλώττης τῶν νοουμένων φανέρωσις. σύνηθες δ' ἔτι, φησί, καὶ τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ παραχώρησιν λέγειν ἐνέργειαν. λέγεται καὶ πλάνης ἐνέργεια ὡσπερ καὶ δαιμόνων, καθὰ καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐν ταῖς περὶ ἀκαταλήπτου λόγοις ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων εὐχέσθαι παραινεῖ, τῶν δαιμονίωντων δηλαδὴ καὶ μεμνητόων. καὶ Παῦλος δὲ "ἀνθ' ὧν" φησί "τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἐδέξαντο, πέμψει αὐτοῖς ἐνέργειαν πλάνης εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτούς." ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ζώου πᾶσαν οἰκονομίαν ἐνέργειαν οἱ ἅγιοι φασίν, εἶτουν τὰς ζωτικὰς δυνάμεις τὰς τε νοερὰς καὶ αἰσθητικὰς.

42 Τοσοῦτων δὴ σοι προκειμένων σημαινομένων ἅπερ ἡ τῆς ἐνεργείας ὁμώνυμος οὕσα σημαίνει φωνή, πῶς παρατρέχων ἀπάντων τὴν γνῶσιν καταφεύγεις ἐφ' ἅπερ οὐκ ἔστιν ἐν ταῖς γραφαῖς, καὶ λέγειν συκοφαντεῖς τὰς γραφὰς τὰ τοιάδε; ποῦ γὰρ διαφέρειν ὅλως φησὶν ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης τῆς ἀκτίστου φύσεως τὴν ἄκτιστον ταύτης ἐνέργειαν,

res efficiens non erit. efficientia dicitur etiam visioni opposita veritas secundum divinum Cyrillum, ut versata est ratio divina in sanctissima virgine (dei matre), non specie sed efficientia sive veritate. efficientia dicitur secundum divinum Ioannem Damascenum etiam prima in nobis constans cogitatio, et porro declaratio cogitatorum quae lingua efficitur. consuetudo porro, inquit, etiam divinae scripturae, etiam dei indulgentiam dicere efficientiam. dicitur etiam erroris efficientia ut etiam daemonum; ut etiam divinus Chrysostomus in iis quas de incomprehensibilis scripsit orationibus ut pro effectis oremus suadet, demerentibus nimirum et furentibus. atque Paulus, quia, inquit, veritatem non acceperunt, mittet iis efficientiam erroris usque dum crediderint. sed etiam totam animalis administrationem et dispensationem efficientiam sancti vocant, sive vivendi vires, et intelligendi et sentiendi.

Cam igitur tot significationes tibi propositae sint, quas significat vox, eodem atque efficientia nomine praedita, qui tu praetermissa omnium cognitione confugis ad eas, quae in scripturis non reperiuntur, et scripturas talia dicere falso criminaris. ubi enim differre omnino dicit Ioannes Damascenus ab increata natura increatam eius

ὡσπερ σὺ διαβάλλεις ἀναίδην συκοφαντῶν; χαρακτηρίζειν
 μὲν γὰρ ἀκηκόαμεν, διαφέρειν δ' οὐδαμῆ τὸν θεῖον ἄνδρα
 ἐκεῖνον εὐρίσκομεν λέγοντα. εἰ δὲ τὸ χαρακτηρίζειν αὐτὸς
 ἀντὶ τοῦ διαφέρειν λαμβάνεις, ὧρα σοι λοιπὸν καὶ χαρακτηῖρα
 5 τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν τῆς γραφῆς ἀκούοντι λεγούσης, ἀνό-
 μοιων τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κηρύττειν καὶ ἀνούσιον καὶ σφόδρα
 διάφορον τὴν φύσιν. ἀλλ' ὡς ἔοικε, τὸ φύσει κακὸν ὡς εἰ-
 πεῖν, καὶ τὰ τῆς διανοίας ἀπαξ καίρια νενοσηκὸς καὶ τῶν
 θεῶν ἐπισφαλῶς ἀπερρωγὸς διὰ ταῦτα δογμάτων, χρόνι τὴν
 10 ἔξιν οὐκ ἂν ποτ' ἀποτρέψασθαι δύναίτο, ὅτι μὴ καὶ τὴν ἔσθ'
 ὅτε τοῦ καλοῦ προσποιήσιν τάχιστα ἀποσιέεται, πράγμασιν
 αὐτοῖς ἐλεγχόμενον, παλινδρομούσης τῆς φύσεως καὶ ἀνα-
 λαμβανούσης ἐκ τοῦ ῥάστου τὸ γνήσιον. καὶ σὺ γε μὴν ἐν 43
 μὲν τῷ γραφικᾷ μαρτυρίας προσποιεῖσθαι κομίζεις, οὐχ
 15 ὑγιᾶς δ' οὖν, τὴν αὐτὸς σαυτοῦ γε ἀμαθίαν ἐκὼν ἐξελέγχεις,
 ἐν δὲ τῷ καὶ πρὸς ἐπισφαλῆ καὶ δυσσεβῆ διάνοιαν αὐτὰς
 διαστρέφειν τὴν οἰκείαν ἔτι θεατρίζεις κακόνοιαν. οὐκεί
 γὰρ ἀνέλεγκιον ἐς τὰ γε τῆς ψυχῆς μυσήτρια καθευδήσειν
 ἐλπίζεται τὸ τῆς κακίας ἀπόρρητον ἄγος· ἐξερρῶηκε γὰρ καὶ
 20 διαπεφοίτηκεν ἐς ἡλίου ἀγᾶς καὶ ἅμα ἐς μυκτῆρα καὶ χλεύην
 θεάτρον μεστήν κωμικοῦ. καὶ ἦν μὲν ἐδίωκες ἀπολώλεκας
 δόξαν πρὸς ἀδοξίαν μετενεγκῶν· ἦν δ' ἐκάλυπτες αἰσχύνην

efficientiam, sicut tu haec pervertis impudenter criminatus? etenim explicari quidem naturam ab ea audivimus, differre autem eam nusquam invenimus dicentem illum divinum virum. iam vero si tu quidem illam naturae explicationem pro differentia accipis, iam est tibi reliquum, cum audias scripturam dicentem explicationem patris esse filium, ut dissimilem filium patri enunties, et quod ad naturam attinet essentia carentem et valde diversum. sed, ut videtur, quod a natura pravum est, ut ita dicam, et semel periculoso mentis morbo affectum et propterea divinis dogmatis abruptum est in errorem, tempore delere habitum haud scio an nunquam possit, non magis quam interdum habitum pulchri ex pœsi pellere potest, celerrime decutitur re ipsa detectum, cum natura redeat et recipiat facillime germanum. et tu quidem simulando te afferre testimonia scripta, insane quidem, ipse stultitiam tuam ultro detegis, quae cum etiam in sententiam vagam et impiam pervertas, iam improbitatem tibi propriam publice exponis. neque enim iam celatum quod ad animi mysteria attinet se dormiturum sperat pravitatis scelus secretum. emanavit enim et divulgata est in solis radios simulque in ludibrium et cavillationem theatri comici frequentem, et gloriam quam assequi studebas perdidisti mutatam

αὐτὸς σαντοῦ, ταύτης ἤδη τὰ ἀνακαλυπτήρια θύων ὡσπερ ἐν Διονυσίων πομπαῖς οὐκ αἰσθάνη.

44 Ὁ δὲ Παλαμᾶς οὐδὲν πρὸς ταῦτα ἀποκρινάμενος ἐτέραν ἐβάδισε, τοῦτο δὴ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ. "εἶτα οὐχ ὁ μέγας" φησὶ "Βασίλειος ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ φάσκει γνωρίζειν ἡμᾶς τὸν Θεόν; αἱ γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ, φησὶν, πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δ' οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος. ταύτας οἶν τὰς ἐνεργείας ἔχει ὁ Θεὸς ἄλλος ὢν ἄλλας οὐσας καὶ ἀκτίστους· αἷται γὰρ εἰσιν αἱ πρόνοιαι, αἱ πρόοδοι, τὸ ἀπειρον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀπλοῦν, τὸ ἀναρχον, τὸ ἀτελεύτη-10 τον, ἡ σοφία, ἡ δύναμις καὶ τὰ τοιαῦτα, ἄλλα μὲν ὄντα παρὰ τὴν οὐσίαν, ἀκτίστα δέ· ἄλλο γὰρ τὸ ἔχον καὶ ἄλλο f. 142 r. τὸ ἐχόμενον καὶ διάφορον."

45 Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς ἀποκριθεὶς "ἰδίον σοι τοῦτο" φησιν, "ὦ ἄνθρωπε, γνώρισμα, μηδὲν πρὸς ἔπος ἀποκρίνε-15 σθαι, ἀλλ' ἀνθ' ἐτέρων παρεισάγειν ἕτερα, ἡμίτελῃ τὰ ἀναγκαιότερα καταλιμπάνοντα καὶ ἀσαφῆ καὶ ἀνεπεξέργαστα καὶ ἀμάρτυρα. ὅμως μικρὰ καὶ περὶ τῶν νῦν σοι λεχθέντων φθεγξάμενος ἀπαλλάξομαι. εἰ ἄλλο τὸ ἔχον καὶ ἄλλο τὸ ἐχόμενον καὶ διάφορον, καὶ τὸ μὲν ἔχον οὐσία τὸ δὲ ἐχόμε-20 νον οὐκ οὐσία κατὰ σέ, ἀνούσιον ἄρα τὸ ἐχόμενον. καὶ εἰ ἡ οὐσία Θεός, τὸ ἀνούσιον ἄρα οὐ Θεός, ἡ ἐνέργεια δηλαδή. καὶ σύνεστι λοιπὸν ἐξ αἰδίου τῇ θείᾳ καὶ ἀκτίστῳ οὐσίᾳ ἡ

in infamiam, quod autem velabas ipse, dedecus tuum, eius iam sacra revelationis facere te tanquam in Dionysiorum pompis non sentis.

Palamas autem nihil ad haec respondens aliam iniit viam, ut erat eius mos. nonne magnus, inquit, Basilius ex efficientiis dei dicit nos cognoscere deum? efficientiae enim eius, ait ille, ad nos descendunt, essentia autem eius manet inaccessa. has igitur efficientias habet deus, qui alius est, alias et increatas, hae enim sunt providentiae, sunt eventus, porro infinitum, immotum, simplex, initio et fine carens, sapientia, vis taliaque, quae omnia alia quidem sunt atque essentia, sed increata. aliud enim est quod habet, aliud quod habetur, et diversum quidem.

Ad haec Gregoras respondens, proprium, inquit, hoc tibi, amice, est signum, ut nihil quod ad rem pertineat, respondeas, sed pro aliis alia adducas imperfecta, omissis iis, quae magis necessaria sunt, et obscura et inexculpta et testimoniis carentia. tamen pauca etiam de iis, quae nunc a te dicta sunt, loquutus discedam. si aliud est quod habet, aliud quod habetur et diversum, ac si quod habet est essentia, quod autem habetur non est essentia se-

ἀνούσιος αὐτῆ καὶ διάφορος ἐνέργεια. καὶ ἅμα δυνὰς ἢ πάν-
 των ἀρχὴ σοι γίνεται, τὸ ἀτοπώτατον, ἑαυτῆς διαφέρουσα
 καὶ αἰδίως ἑαυτῇ μαχομένη. ἀλλ' ὁ Θεὸς Μάξιμος "οὐ συν- 46
 θεωρεῖσθαι ἢ συνεπιθεωρεῖσθαι δύναται τι" φησὶ "τῷ Θεῷ
 5 κατ' οὐσίαν διάφορον ἐξ αἰδίου, οὐκ αἰών, οὐ χρόνος, οὐδέ
 τι τῶν τούτοις ἐνδαιτωμένων. οὐ γὰρ συμβαίνουσιν ἀλλή-
 λους πῶποτε τὸ κυρίως εἶναι καὶ οὐ κυρίως". καὶ πάλιν ἄπει-
 ρον εἶναι δυνάδα οὐδαμῶς ἐνδέχεται. αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν
 μονάδες ἀλλήλαις κατὰ παράθεσιν συνυπάρχουσαι ἀλλήλας
 10 ὀρίζουσιν, εἰ δὲ τοῦτο, οὐδ' ἀναρχον. ἀρχὴ γὰρ πάσης
 δυνάδος μονάς. εἰ δὲ μὴ ἀναρχον, οὐδ' ἀκίνητον. κινεῖται
 γὰρ τῷ ἀριθμῷ ἐκ μονάδων καθ' ἑνωσιν, τὸ δὲ κινούμενον οὐκ
 ἀρχὴ ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς, δηλαδὴ τοῦ κινουῦντος. μονάς δὲ μόνη
 κυρίως ἀκίνητος. πεπερασμένοι σοι ἄρα καὶ ὑπ' ἀρχὴν αἱ
 15 θεότητες, ἄνθρωπε. -καὶ εἰ τοῦτο, διαστήμασι τοπικοῖς τε
 καὶ χρονικοῖς δεδουλεύκασιν. κτίσμασιν ἄρα λατρεύων αὐτὸς
 ἐλελήθεις. ἔτι εἰ κατὰ σὲ ἕτερον οὐσία καὶ ἕτερον Θεὸς ὁ 47
 τὴν οὐσίαν ἔχων καὶ διάφορος τῆς οἰκείας οὐσίας, ἔστιν ἄρα
 Θεὸς ἀνούσιος καὶ οὐσία Θεοῦ ἄθεος. φησὶ γὰρ καὶ ὁ Νυσ-
 20 σαέων Γρηγόριος "εἰ τὸ ἀγαθὸν ὄν, τὸ πονηρὸν οὐκ ὄν. εἰ
 δὲ τὸ πονηρὸν ὄν, τὸ ἀγαθὸν οὐκ ὄν, κατὰ τὸν τῶν ἀμέσων

cundum te, essentiae est expers quod habetur, ac si essentia est deus,
 id igitur quod essentia caret non est deus, efficientia nimirum, et
 coniuncta est iam semper et ex omni aeternitate divinae et increatae
 essentiae haec essentia carens et diversa efficientia, simulque princi-
 pium omnium tibi evadit dyas ineptissime a se ipsa differens et sem-
 per secum pugnans. sed Maximus divinus, non potest, inquit, cogi-
 tando dari aut attribui quidquam deo, quod sit ab eius essentia di-
 versum, ex omni aeternitate non aevum, non tempus, neque quidquam
 eorum quae in his versantur; neque enim accommodantur sibi invi-
 cem unquam id quod proprie aliquid est et quod non proprie. et
 rursus infinita esse dyas nullo modo potest; monades enim in ea ex
 comparatione compositae se invicem definiunt: sin autem hoc est,
 non est illa principii expers; principium enim dyadis omnis est mo-
 nas. quodsi illa non est principii expers, eadem non est immota. mo-
 vetur enim numero ex monadibus ad consociationem, quod autem mo-
 vetur non est principium, sed movetur ex principio nimirum movente.
 monas autem sola proprie est immota. subiectae igitur tibi sunt,
 amice, etiam sub principium divinitates, quodsi hoc est, mensuris
 locorum et temporum inserviunt, creata igitur colis imprudens. iam
 vero si ex tua sententia aliud est essentia, aliud deus qui essentiam
 habet et diversus est a sua ipsius essentia, est igitur deus inessentia-

ἐναντίων λόγον." ὥστε πολυθεΐαν ἀγωνιζόμενος συνιστᾷ
 ἐάλως καὶ ἀθεΐαν νοσῶν, τὰ ἐκ διαμέτρου κακά· καὶ πέπ-
 τωκε διὰ βραχέων τὰ τῶν σῶν ἀκροπόλεων ὀχυρώματα, ἐφ'
 οἷς ἐπεποίθεις. ἔτι μὴν ἐπειδὴ περ ἄλλο φῆς εἶναι τὸ ἔχον,
 ἄλλο δὲ τὸ ἐκτὸν καὶ διάφορον, φαίης ἂν καὶ ἄλλο μὲν ἐξ
 ἀνάγκης εἶναι τὸν θεόν, ἄλλο δὲ τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ· λέγε-
 f. 142 v. ται γὰρ ὁ θεὸς καὶ οὐσίαν ἔχειν καὶ ὑπαρξίν. ἔσται ἄρα
 48 κατὰ σὲ θεὸς ἀνύπαρκτος καὶ ὑπαρξίς θεοῦ ἄθεος. καὶ περὶ
 τῆς ἐνεργείας δ' ὁμοίως λεκτέον καὶ ἐρωτητέον, εἰ ἡ ἐνέργεια
 ἔχει ἐνέργειαν ἄλλην. εἰ γὰρ ἔχει, δύο ἄρα· καὶ εἰ δύο, 10
 διάφορα πάντως· ἄλλο γὰρ δεῖν εἶναι ἔφης τοῦ ἐχομένου τὸ
 ἔχον. καὶ γίνεται τις τερατόμορφος ἐνεργοενέργεια. εἰ δὲ μὴ
 τοῦτο, οὐκ ἂν εἶη τὴν ἐνέργειαν ἔχειν ἐνέργειαν. καὶ συμ-
 βήσεται τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ἀνενέργητόν εἶναι. τὸ δ'
 ἀνενέργητον καὶ ἀνύπαρκτον καθ' ἣν βωμολογήσας προύθη- 15
 κας θέσιν τε καὶ πρότασιν αὐτός. τὸ γὰρ μὴ ἔχον, ἔφης,
 ἐνέργειαν οὔτ' ἔστιν οὔτε τί ἐστιν. οὔτ' ἔστι παντελῶς αὐ-
 τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπόλωλέ σοι τὸ σπούδασμα δι' ὀλίγον καὶ τῆς
 μοχθηροῦς γεωργίας ὁ στάχυς, ἢ ἐς ἀνύπαρκτον ἡμᾶς δογμα-
 49 τίζοντι πιστεύειν ἢ εἰς σύνθετον θεότητα. ἐναντιοῦται γὰρ 20
 σοι καὶ ὁ θεῖος Κύριλλος, ἄτοπον εἶναι φάσκων τὸ λέγειν

lis et essentia dei divinitate destituta. ait enim etiam Gregorius Nys-
 saeus: si bonum est, pravum non est: sin autem pravum est, bonum
 non est, secundum eam rationem, quod contraria componi non pos-
 sunt. itaque cum multos deos componere contenderes, deprehensus es
 etiam ex negatione unius dei aegrotans, quae sunt maxime opposita
 mala, et conciderunt parvis arcium tuarum castella et munitiones, qui-
 bus confisus eras. deinde autem quoniam aliud dicis esse quod habet,
 aliud quod habetur et diversum, fortasse dices etiam aliud esse
 necessario deum, aliud eius substantiam. dicitur enim deus et es-
 sentiam habere et substantiam. erit igitur ex tua sententia deus non
 substantialis, et substantia dei divinitate destituta, et de efficientia
 idem dicendum erit et quaerendum, num efficientia habeat efficientiam
 aliam, etenim si habet, sunt igitur duo, ac si duo, diversa omnino;
 aliud enim oportere esse dicebas atque id quod habetur id quod habet,
 et oritur quaedam mirum in modum formata efficientiae efficien-
 tia; sin autem hoc verum non est, non potest efficientia efficientiam
 habere, et sequetur ut efficientia eiusmodi sit inefficax. quod autem
 inefficax est, etiam est non substantiale, secundum eam, quam tu ipse
 nugatus proposuisti, thesin et protasin. efficientiam enim, ais, non
 habens neque est neque quidquam est: immo omnino non est thesis
 tua et brevi interiit tibi opera, et agri aerumnose culti spica, qui

τοιαύτην ἔχειν τὸν θεὸν τὴν γνώσιν ὁποίαν καὶ ἡμεῖς· εἰ γὰρ
 [ὡσπερ] ἡμεῖς, ἕτερον μὲν τι ἐστὶν ἕτερα δέ τις παρ' αὐτὸν ἢ
 ἐν αὐτῷ γνώσις, σύνθετος ἔσται καὶ οὐχ ἄπλοῦς. ἔτι ἐπέπερ
 ἢ θέλησις τοῦ θεοῦ ἐκτὸν καὶ διάφορον κατὰ σὲ τῆς οὐσίας
 5 ἔστιν, ἔσονται ἄρα τρεῖς ἐπὶ Χριστοῦ θελήσεις, μία μὲν αὐ-
 τὸς ὁ υἱός, θέλησις ὢν τοῦ πατρὸς κατὰ τοὺς θεῖους πατέ-
 ρας, δευτέρα δ' ἦν ὁ υἱός ἔχει διάφορον ἑαυτοῦ κατὰ σέ,
 καὶ τρίτη ἢ τῆς ἀνθρωπότητος. ὁ καὶ τῆς τῶν μονοθελιτῶν
 δυσσεβείας ἀτοπώτερον. ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος
 10 ἀσεβεῖς διαρρηθὴν καλεῖ τοὺς μὴ δεχομένους βούλησιν αὐ-
 τὸν εἶναι τὸν υἱόν, ἀσεβῆς αὐτόχρημα καὶ κατὰ τοῦτο σὺ τὰ
 ἐκείνων φρονῶν. περὶ γὰρ τῆς ἀρχομένης καὶ πανομένης
 θελήσεως εἴρηται ἡμῖν ἀνωτέρω βραχύ, καὶ οὐ χρεῖα διεξ-
 ιέναι νῦν τῶν προκειμένων σαφῶς ἀνθελκόντων. ἔτι εἰ ἔτε- 50
 15 ρον θεοῦ καὶ ἀλλήλων θεότης καὶ δύναμις καὶ σοφία καὶ
 ἀγιότης καὶ ἀγαθότης, καὶ διάφορον αἰεὶ ἕκαστον ἕκαστον,
 ζητητέον πῶς ἂν εἴη τοῦ θεοῦ ἕκαστον, εἰ διάφορον εἴη αὐ-
 τοῦ· καὶ πῶς ἐν ἐνὶ καὶ ἀλλήλοις ἀλλήλα συμφωνήσει, διά-
 φορα ὄντα ἀλλήλων· καὶ πότερον πρότερον τοῦτοιν ἂν
 20 εἴη, δυαδικῶς οὕτω προερχομένων, θεὸς ἄκτιστός τε καὶ
 ὁρατός κατὰ σέ· καὶ ποῦ τὸ τῆς πολυθεΐας στήσεται ταυ-
 τησί, κατὰ συζυγίαν οὕτωσὶ προχωρούσης αἰεὶ μετὰ τοῦ

censeas nos credere aut in non substantialem aut in compositam di-
 vinitatem. adversatur enim tibi etiam divinus Cyrillus, ineptum esse,
 dicens, contendere deum habere talem cognitionem qualem etiam nos.
 etenim si nos aliud quid sumus, alia autem atque ille cognitio quae
 in eo est, compositus erit neque vero simplex. iam quandoquidem
 voluntas dei aliquid est, quod habeatur et diversum sit ex tua sen-
 tentia ab essentia, erunt igitur tres in Christo voluntates: una est
 filius ipse, voluntas nimirum patris secundum divinos, altera,
 quam filius habet diversam a se secundum te, tertia est voluntas na-
 turae humanae, id quod etiam ineptius est impietate eorum, qui Chri-
 sto unam tantum voluntatem naturamque tribuunt. cum autem etiam
 magnus Athanasius impios aperte vocat eos, qui negent filium ipsum
 esse voluntatem, impius profecto etiam secundum hoc tu cum illorum
 partem sequaris; de incipiente enim et desinente voluntate dictum
 est nobis supra breviter, neque opus est nunc persequi, cum opposita
 clare adversentur. iam vero si diversae sunt a deo et a se invicem
 divinitas et vis et sapientia et sanctitas et bonitas, et diversum sem-
 per quodque a quoque, quaerendum est quomodo sit quodque dei, si
 ab eo diversum sit: et quomodo unum uni et omnia omnibus conso-
 nent cum inter se diversa sint, atque num prior sit his, quae ita

ἀτελοῦς. εἰ γὰρ ἀλλήλων ἀλλήλα διαφέρει, ἐστέρηται πάν-
 f. 143 r. τως ἀλλήλων ἀλλήλα καθ' ὃ διαφέρει, καὶ γίνεται δύνα-
 μιν μὲν ἄσοφος σοφία δ' ἀδύναμος, καὶ θεὸς ἄσοφος καὶ
 ἀδύναμος, καὶ αἰεὶ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον ἐστερημένα πάν-
 51 των ἅπαντα καὶ δεόμενα ἀλλήλων ἀλλήλα. φησὶ γὰρ καὶ ὁ 5
 θεολόγος Γρηγόριος "τίς ἀτελοῦς θεότητος ὄνησις; μᾶλλον δὲ
 τίς θεότης ἢ μὴ τελεία; τελεία δὲ πῶς ἢ λείπει τι πρὸς τε-
 λείωσιν; λείπει δὲ πάντως μὴ ἔχουσα τὸ ἅγιον. ἔχει δ' ἂν
 πῶς, μὴ τοῦτο ἔχουσα; εἰ γὰρ ἄλλη τις παρὰ τοῦτο ἢ ἀγί-
 οτης, καὶ εἴ τις αὕτη νοεῖται, λεγέτω, τίς". καὶ ὁ μέγας Βα- 10
 σίλειος "εἰ φύσις αὐτῶν" φησὶν "ὁ ἁγιασμὸς ὡς πατρὶ καὶ
 υἱῶ, πῶς τρίτης ἐστὶ καὶ ἀλλοτρίας φύσεως;" καὶ πάλιν
 "ἀγαθὸν" φησὶ "τὸ πνεῦμα ὡς ἀγαθὸς ὁ πατὴρ καὶ ἀγαθὸς
 ὁ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ γεννηθεὶς, οὐσίαν ἔχων τὴν ἀγαθότητα."
 52 ὁρᾷς πῶς οὐχ ἕτερον τῆς ἀπλῆς καὶ θείας οὐσίας ἀγιότης 15
 καὶ ἀγαθότης καὶ ἐνέργεια καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ ταυτὸν.
 ἔλοῦ τοίνυν, ὦ καινὲ θεολόγε, τῶν ἀσεβειῶν ὅποτέραν ἐθέ-
 λεις. ἀθείας γὰρ καὶ πολυθείας τὰ τοιαῦτα φέρει σοι κρη-
 μόν, ὑπ' ἀλλήλων ἐλεγχόμενα καὶ κατ' ἀλλήλων στασιάζοντα.
 τὸ μὲν γὰρ ἄμισον ἐν τοῖς πολλοῖς ἐλέγχει τὸ διάφορον καὶ 20
 ἀσύμβατον τῆς πολυθείας· ἢ δὲ πολυθεΐα συμφυᾶ τὴν δια-

proveniant numero duali, deus increatus et visibilis secundum te, et quomodo multi dei hi, qui consociatione ita procedant semper constant cum imperfecto, etenim si omnia inter se differunt, orbata sunt se invicem illa quod ad differentiam attinet, et evadit vis insipiens, sapientia infirma et deus insipiens et infirmus, et semper simili ratione orba omnibus omnia, et carentia se invicem. ait enim etiam Gregorius theologus: quae divinitatis imperfectae utilitas, sive potius quae est divinitas, quae non sit perfecta, perfecta autem quomodo esse potest, cui desit aliquid ad perfectionem? deest autem omnino non habenti sanctum, quomodo autem habeat, si hoc non habet? etenim si alia atque hoc est sanctitas, ac si qua ea cogitatur, dicito, quae. et magnus Basilius, si sanctificatio ei, inquit, est natura ut patri et filio, quomodo tertiae est et alienae naturae? et rursus, bonus est, inquit, spiritus ut bonus pater et bonus is qui ex bono generatus est, essentiam habens bonitatem. vides non diversam a simpliciter et divina essentia esse sanctitatem et bonitatem et efficientiam et talia, sed eandem. elige igitur utrum, o theologe nove, impietatem malis; talia enim, per se invicem detecta et contra se invicem pugnantia tibi afferunt barathrum dogmatis nullius dei et multorum deorum. dissimile enim in plurimis detegit diversitatem et dissociationem multorum, dogma autem multorum deorum cum concretam ha-

φορὰν πρὸς ἑαυτὴν στασιάζουσαν ἔχουσα, πρὸς τὸν ἀντίπα-
 λον τῆς ἀθείας ἀπροόπτως μεταβαίνειν κρημνὸν ἀναγκάζει,
 καὶ καπνὸν φεύγοντας ἐμπίπτειν εἰς πῦρ, τὸ τῆς παροιμίας.
 ἔπειτα πῶς τὸ ἄκτιστον καὶ πόθεν ἢ ἐνέργεια ἔσχει; ἔξεστι **53**
 5 γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ ἄκτιστον αὐτὸ πρὸς ἑαυτὸ κατὰ τὴν σὴν
 ἐξετάζειν θεοῖσιν· εἰ γὰρ αὐτόθεν εἶη τὸ ἄκτιστον ἄκτιστον,
 οὐκ ἂν εἶη ἄκτιστον· κτιστὸν ἄρα τὸ ἄκτιστον, καὶ κτιστὴ
 θεότης ἐξ ἀνάγκης ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια· καὶ οὕτω σοι τὸ
 σοφὸν ἠλίθιον ἀναπέφανται. εἰ δ' ἔξωθεν ἔχει τὸ ἄκτιστον εἶναι
 10 τὸ ἄκτιστον, καὶ διάφορον πάντως· εἰ γὰρ οὐκ ἔστι διαφορὰ
 πρὸς ἄκτιστον ἀκτίστον, οὐκ ἂν εἶη ἔχειν κατὰ σὲ ἄκτιστον.
 ἢ γοῦν ἀνύπαρκτόν σοι γίνεται τὸ ἄκτιστον τοῦτο, ἢ δυοῖν
 θάτερον, ἢ ἀκτιστόκτιστον ἢ ἀκτιστοἰάκτιστον καὶ πρὸς ἑαυτὸ
 στασιάζον ἀνάγκη λέγεσθαι. γνώριμον γάρ, οἷς καὶ ὁπωσοῦν
 15 λογικῆς μέτεστιν ἐπιστήμης, τῶν ὁμωνύμων εἶναι καὶ ἠκιστα
 ἀπλὴν τὴν τοῦ ἔχειν φωνήν, καὶ μὴ μόνον τῇ τῶν ἔξω σο-
 φῶν ἐπιστήμῃ δοκεῖν, ὅτι μὴ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς τῶν θεῶν
 τῆς ἐκκλησίας δογμάτων σοφοῖς διδασκάλοις. ὧν εἷς ἡμῖν f. 143 v.
 εἰς διδασκαλίαν ἀποχρήσει τήμερον Ἰωάννης ὁ θεῖος ἐκ Δα-
 20 μασκοῦ, ὃς ὀκταχῆ τὴν τοῦ ἔχειν ἡμῖν διαιρῶν σημασίαν,
 κατ' οὐδένα γέ τινα τούτων τρόπον τῇ θεῖα καὶ ἀπλουστάτῃ
 ἐκείνῃ φύσει τὸ ἔχειν διδοὺς εὐρίσκεται. πῶς γὰρ οἴασοῦν **54**

beat differentiam secum pugnantem ad contrarium negationis unius dei ex inopinato transire barathrum cogit: et ut cum fumum fugiamus in ignem secundum proverbium incidamus. deinde quomodo et unde efficientia accepit increatum, licet enim nobis etiam in ipsum increatum per se secundum tuam inquirere thesin: etenim si ex se increatum esset increatum, non esset increatum, increatum igitur est creatum et efficientia increata necessario est divinitas creata: et hoc modo sapientia tua visa est stultitia; sin autem extrinsecus increatum habet, ut sit increatum, etiam diversum est omnino. etenim si nullum est discrimen inter increatum et increatum, non potest ut tu vis increatum habere increatum, certe aut substantia carens tibi evadit increatum hoc aut alterutrum, aut increatocreatum, aut increatoincreatum, et secum pugnans necesse est vocari. notum est enim iis, qui quantumcunque logicae sunt gnari, eorundem nominum esse et minime simplicem habendi vocem, et hoc non modo sapientum qui ex profanis sunt scientiae placere, sed multo magis etiam omnibus simul divinorum ecclesiae dogmatum praeceptoribus sapientibus, quorum unus nobis ad institutionem sufficet hodie Ioannes divinus Damascenus, qui cum octies habendi nobis dividat significationem, nullo horum modo divinae et simplicissimae illi naturae vocem habendi tri-

μεσιτενούσης ἀλλοτριώσεως, καὶ τοῦ ἔχοντος τὸ ἐχόμενον δι-
 στώσης μὲν οὕτως, συναγωγῆς δ' ἄλλως τὸν νόθον τε καὶ
 ἐπίκτητον τρόπον. ἢ γὰρ ὡς οὐσίαν ἀνάγκη, φησί, τὸ ἐχόμε-
 νον τῇ ἐχοῦσῃ συνεῖναι οὐσίᾳ, καθάπερ ἱμάτιον καὶ χεῖρα
 καὶ ἄγρον καὶ τὰ γε τοιαῦτα, ἢ ὡς συμβεβηκός. καὶ τοῦτο 5
 διχῆ πῶς αὖ ὑποδιαρούμενον, εἰς τε τὴν τῶν χωριστῶν δη-
 λαδὴ καὶ τῶν γε μηδαμῇ χωριζομένων δύναμιν. τὸ μὲν γὰρ
 ἐνδεχομένως ἔχειν λέγεται καὶ μὴ, καθ' ὃ γε σημαίνόμενον
 ἐνδέχεσθαι φαμεν βαδίζειν τὸ βαδιστικὸν καὶ τὸναντίον αὖ μὴ
 βαδίζειν. τὸ δὲ καθ' ἕξιν καὶ διάθεσιν ἔχειν λέγεται, ὡς μέλιτι 10
 δηλαδὴ συμπεφυκυῖαν γλυκύτητα καὶ χιόνι λευκότητα καὶ γινώ-
 σιν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ. ὧν ἀπάντων ἐν ὁποιοῦν ἔστω ὁποτέρω-
 θεν εἰληφὼς τῇ θείᾳ κυριωνυμεῖν καὶ ἀπλῆ βούλοιο φύσει, ἴστω
 55 περιφανῶς ἀμαρτάνων. χρῆσιν γὰρ ἀνθρώποις ὑπάρχειν ὁ
 μέγας τὰ ὀνόματα φάσκει Βασίλειος πρὸς γινώσιν καὶ διαίρε- 15
 σιν οὐσιῶν καὶ τῶν περὶ τὰς οὐσίας ἐπινοηθέντων πραγμά-
 των. ᾧ γε καὶ πάνυ τι δέδοται φορτικὸν καὶ ἀπόβλητον συμ-
 βεβηκός τι προσάγειν τῇ θείᾳ φύσει καὶ ἀπλουσιότη. τὸ γὰρ
 συμβεβηκός, φησὶν, ἢ συμπέφυκεν, ἢ ἐνδέχεται ὑπάρχειν καὶ
 μὴ ὑπάρχειν. ἀλλ' εἰ μὲν συμπέφυκεν, ἀνάγκη τῷ θεῷ καὶ 20
 οὐσίαν καὶ συμβεβηκός εἶναι. ἐξ ἀνάγκης γὰρ τὰ τοιαῦτα
 συμβαίνει οἷς συμβέβηκεν. εἰ δ' ἐνδεχόμενον, ἔσται καὶ ἄγν-

buens reperitur. qui enim potest, cum ratio aliena qualiscunque in-
 tercedat et ita seiungat habitum ab habente, adducat autem aliter
 modum spurium et adscitum, aut enim ut essentiam necesse est, in-
 quit, habitum habenti coniunctum esse essentiae, sicut vestem et
 manum et agrum et talia, aut ut accidens, atque hoc bis rursus sub-
 divisum, in divisorum nimirum et indivisorum vim, illud enim ex po-
 tentia habere dicitur et non ex potentia secundum significationem.
 posse dicimus gradi quod gradiendo idoneum est et contrarium rursus
 non gradi: hoc autem ex habitu et dispositione habere dicitur, ut
 melli nimirum concretam dulcedinem, et nivi albitudinem et cogni-
 tionem hominum animo tribuimus, quorum omnium unum qualecun-
 que ex utraque parte si quis sumens divinae propriam vocem tribuere
 et simplici velit naturae, aperte se errare sciat. usum enim homi-
 nibus suppetere magnus in nominibus dicit Basilius ad cognitionem
 et divisionem essentiarum et rerum in essentiis cognitarum, qua re
 maxime concessum est incommodum et abiectum accidens attribuere
 divinae naturae et simplicissimae, accidens enim, ait, aut innatum est
 aut potest suppetere et non suppetere: sed si innatum est, necesse
 est deo et essentiam et accidens esse, necessario enim talia accidunt,

νητος ὁ γεννητὸς ποτὲ καὶ πάνθ' ὁμοίως, ὅσα δῆπουθεν ἀντί-
 κειται, γνῶσις καὶ μὴ γνῶσις, δύναμις τε καὶ μὴ δύναμις,
 καὶ τὰ γε δῆπου παραπλήσια τῶν ἀτόπων τῆς ἀσεβείας ὀη-
 μάτων. ὅτι δὲ καταχρηστικῶς τὸ ἔχειν ἐπὶ Θεοῦ λέγεται,
 5 δεικνυσι νῦν καὶ ὁ Θεὸς Χρυσόστομος, λέγων "ὅταν ἀκούσῃς
 ὅτι ὡσπερ ὁ πατὴρ ἐν ἑαυτῷ ζωὴν ἔχει, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ
 υἱῷ ζωὴν ἔχειν καὶ ἐξουσίαν ἔχειν, μὴ σύνθεσιν ὑπολάβῃς·
 μηδ' ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, νομίσῃς ὅτι σύνθε-
 τος ἦν· προῖὼν γὰρ φησὶν ἐγὼ εἰμι ἢ ζωή." ὥστε σου βροσ- 56
 10 κηματώδης ἢ σοφία κἀνταῦθα ἀναπέφανται, λέγουσα παρα-
 πλησίως καθάπερ ἐπὶ ἀνθρώπου καὶ λίθου, οὕτω καὶ τοῦ
 Θεοῦ τὴν οὐσίαν μετὰ τῶν φυσικῶν περὶ αὐτὴν πάντων συλ- f. 144 r.
 λαμβάνεσθαι τοῖς ὀριζέσθαι θέλουσι· τὸ γὰρ ἐκ τοιούτων
 συγκεῖμενον ἀμερῆς οὐκ ἂν εἶη, οὐδ' ἀπλοῦν, ἀλλὰ σύνθετον,
 15 καὶ ὧν συντίθεται μεριζόμενον. ὁ δὲ τῆ ἀμερεῖ ἐκεῖνη καὶ
 θεῖα φύσει προστιθέναι πειρώμενος, ἢ φύσει πρόσσεστι μήτ'
 αὐξέσθαι μήτε μειοῦσθαι, λέληθε, τό γε ἦκον εἰς αὐτόν, ἐλατ-
 τῶν μὲν τῆ προσθήκῃ τὴν τῆς φύσεως δύναμιν, αὐξέειν δ'
 ἥκιστα πάντων δυνάμενος, ἢ μηδεμιᾶς οὐτ' ἐδέθη ποτὲ οὔτε
 20 δεήσεται προσθήκης ἢ ὑφαιρέσεως, οὐδενὸς ὄντος οὗ δεήσε-
 ται ποτ' αὐτὴ πληροῦσα τὰ πάντα καὶ μηδὲν ἐκτὸς ἐῶσα τὸ
 παράπαν.

quibus acciderunt; sin autem esse potest, erit generatus aliquando etiam non generatus, et omnia simili ratione quaecunque opposita sunt, cognitio et quae non est cognitio, vis et quae est non vis, et quae similia sunt ex ineptis impietatis verbis. improprie autem habere de deo dici demonstrat nunc etiam divinus Chrysostomus, dicens: cum audias patrem sicut in se habeat vitam ita dedisse etiam filio ut vitam habeat et facultatem habeat, ne suspiceris compositionem, neve cum audias in eo fuisse vitam opineris compositum eum fuisse, progrediens enim ait, ego sum vita; ita ut bruta visa sit sapientia tua etiam hic, dicens simili ratione atque in homine et lapide, ita etiam dei essentiam cum iis, quae a natura in ea sint, omnibus comprehendere ab iis qui eam definire velint. quod enim ex talibus constat, non est indivisum: neque simplex, sed compositum: et iis ex quibus componitur divisum, qui autem indivisae illi et divinae naturae adiacere aliquid conatur, cui a natura proprium est ut neque augetur neque minuat, eum fugit hoc, quod illi accedat minuere accessione naturae vim, cum minime possit augere eam, quae nulla neque indiguit unquam neque indigebit accessione aut detractio, cum nihil futurum sit, quo indigeat unquam illa ipsa implens universa neque omnino quidquam extra se esse sinens.

- 57 *Εἰ δ' ἐν ποιότητι ἄογκῳ τε καὶ ἀμεγέθει μέρος οὐκ ἔξειστι λέγειν κυρίως, οὔτε μέγεθος οὐδὲν προστιθέναι ἢ ἀφαιρεῖν (οὐ γὰρ λέγομεν οὔτε μεγάλην οὔτε μικρὰν λευκότητα), πολλοῦ μὲντ' ἂν δεήσῃς καὶ τοῦ παντός περὶ τῆς θείας οὐσίας τοιαῦτα νοεῖν καὶ λέγειν, ἢ μεγέθει μὲν καὶ μικρότητα πεποιήκέ τε καὶ ἀεὶ ποιεῖ, αὐτὴ δ' ἐστὶ κατὰ φύσιν οὐδαμῆ μηδὲν ὧν πεποιήκέ τε καὶ ἀεὶ ποιεῖ. οὐδὲ πρόβεισιν εἰς ὄγκον, οὐδ' οὐ μὴ προχωρήσῃ ποτέ. τὸ γὰρ ὄγκῳ μεῖζον γινόμενον δυνάμει γίνεται ἔλαττον, καὶ τὸ δυνάμεως μεγέθει μέγιστον ὄγκον λείπεται παντός, ἵνα μέγιστον ὁμοίως ἀεὶ δια-10 μῆν. καὶ γὰρ καὶ εἰ περὶ τῆς ἐν χιόνι βουλευθεῖν λέγειν λευκότητος ὑποδείγματος ἕνεκεν, οὐ τὴν ἐν τῷ μέρει τῆς χιόνος λευκότητα μέρος ἂν φαίημεν τῆς ἐν πλείστη χιόνι λευκότητος, ἀλλὰ μέρους μὲν χιόνος λευκότητα, μέρος δὲ λευκότητος ἥμιστα· ὄγκον γὰρ καὶ ἄποσον καθ' αὐτὸ καὶ ἀμέ-15*
- 58 *γεθες ἢ λευκότης, ὡς δέδεικται. εἰ δὲ μηδὲ συμβεβηκὸς ἢ ἀνούσιος αὐτῆ συγχωρεῖται σοι γίνεσθαι ἐνέργεια, ποῦ ταύτην θετέον· λέγε καὶ νομοθέτει σύ. τῆς γὰρ τοῦ ὄντος φωνῆς εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκὸς διαιρουμένης, εἰ μὴτ' οὐσία μήτε συμβεβηκὸς εἶη, τῶν ὄντων οὐκ ἂν λέγοιτο. λείπεται 20 ἄρα μὴ ὄν εἰς ἀνάγκης λέγεσθαι. αὐτῆ τῶν καινῶν σου δογματίων ἢ τερατεία, καλὲ Παλαμᾶ, τὸ πιστεύειν εἰς τὸ μὴ ὄν*

Quodsi in qualitate quae magnitudinis et amplitudinis est expers, partem non licet proprie dicere, neque magnitudinem ullam adicere aut detrudere: neque enim dicimus magnam neque parvam albitudinem: multum profecto sive potius omne abest, ut de divina essentia talia cogitemus et dicamus, quae magnitudinem et parvitatem fecit et semper facit: haec autem a natura nullo modo quidquam est eorum, quae fecit et semper facit: neque prodit in amplitudinem, neque unquam procedet, etenim quod amplitudine maius fit, vi fit minus et quod vis magnitudine maximum est, ab amplitudine relinquatur omni, ut maximum aequae semper permaneat. etenim si de albitudine quae est in nive velimus dicere, exempli gratia, non albitudinem quae est in parte nivis dicamus partem albitudinis quae est in plurima nive, sed albitudinem partis nivis, minime autem partem albitudinis. amplitudinis enim et quantitatis expers per se et magnitudinis est albitudo, ut demonstratum est. sin autem ne accidens quidem esse haec inessentialis a te conceditur efficientia, ubi eam ponemus? dic et impera tu: cum enim vox eius quod est in essentiam et accidens dividatur, si illa neque essentia est neque accidens, non dici potest quidquam eorum quae sunt: relinquatur igitur necessario ut non esse dicatur. hae sunt novorum tuorum dogmatum praestigiae, Palama egregie, ut credas in id quod

καὶ ψιλοῖς λατρεῖν ὀνόμασιν, ὅποια καὶ τοὺς τῆς Πλατωνικῆς στοᾶς καὶ Ἀκαδημίας φάσκοντας ἴσμεν περὶ τε γενῶν καὶ εἰδῶν, καὶ εἴ τινες εἶεν ἐκ τῶν ὕστερον ἄλλοτ' ἄλλως αὐτοῖς ἠκολουθηκότων Βογομίλων καὶ Μανιχαίων καὶ Μασα-
 5 λιανῶν καὶ Εὐνομιανῶν, οὓς καὶ εἰς μέγα παραπληξίας ἐλαύνειν ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος ὡσπερ κοινότητά τινα λόγῳ μόνῳ θεωρητῆν, ἐν οὐδεμίᾳ ὑποστάσει τὸ εἶναι ἔχουσαν, εἰς f. 144 v. τὰ ὑποκείμενα θεωρεῖσθαι φάσκοντας τὸν θεόν. ἀλλ' ἄκουε λοιπὸν τί φησιν αὐθις ὁ αὐτὸς μέγας Βασίλειος περὶ τῆς
 10 ἐνεργείας θεοῦ τῆς ἀκτίστου, ὡς ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεται ἢ ἐνέργεια τῆ οὐσίας.

Ἐπεὶ δ' ὁ τῆς οὐσίας ὄρος καὶ λόγος (ταυτὸν γὰρ ὄρος 59 καὶ λόγος) πρᾶγμα ἐστὶν ἀνθύπαρκτον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὑπαρξιν, εἴη ἂν πάντως καὶ ὁ τῆς ἐνεργείας λόγος ὁ
 15 αὐτός, καὶ τῶν ὀνόμασι διαφέρωσι, πρᾶγμα ἀνθύπαρκτον δηλαδὴ, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὑπαρξιν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ τῆς ταυτότητος σώζεται λόγος, ὡς καὶ ὁ τῆς ἀληθείας ὁμολογητῆς σοφώτατα μεμαρτύρηκε, Θεόδωρος ὁ Γραπτός, "οὐ-
 20 τως ἂν" φήσας "εὐσεβῶς νοηθεῖη ἢ μὲν θεία ἐνέργεια αἰδῖος, ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεσθαι διὰ τὴν τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδιότητα." καὶ πάλιν "ἕτερον

non est, et nuda nomina colas, qualia etiam Platonicos et Academicos dicere scimus de generibus et formis, et si qui sunt ex iis, qui postea alias aliter eos sequuti sunt, Bogomilis nimirum et Manichaeis et Masalianis et Eunomianis, quos etiam magna insania perturbare dicit magnus Basilius tanquam commune genus quoddam, quod ratione sola perspicui possit, in nulla substantia essentiam habeat, cum dicant deum in suppositis perspicui. sed accipias iam quid dicat rursus idem Basilius magnus de efficientia dei increata: in simplici et incorporea natura eandem cum essentia rationem accipit efficientia.

Quoniam autem essentiae definitio et ratio (idem enim definitio et ratio) res est substantialis quae non egeat alia ad substantiam, omnino non potest esse etiam efficientiae ratio non eadem etiam in nominibus diversis, res nimirum substantialis quae non egeat alia ad substantiam: ita enim etiam eiusdem generis ratio servatur, quod etiam veritatis confessor sapientissime testatus est Theodorus Graptus, cum dicat, hoc modo pie cogitari puto: divina efficientia est sempiterna, sive potius ipsa efficientia, quia non distincta est ab essentia efficientia, sed eandem rationem accipit propter simplicis et incorporeae naturae proprietatem. et rursus aliud esse essentiam, aliud efficientiam

οὐσίαν καὶ ἄλλο ἐνέργειαν τῶν πάσαι τινές, ὡς ἐπὶ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων, οὕτω δὴ καὶ τοῦ Θείου λόγου ἐτίθειτο. ὕπερ τοῖς εὐσεβέσιν ἀπειρήται. ἐπὶ γὰρ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀσωμάτων ἐν οὐδενὶ διαφέρειν ἴσασιν· οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπ-5
 60 ποτε, οὐτ' ἀνούσιος ἢ ἐνέργεια." ἀκούεις τῶν ἱερῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας παρὰ τοσοῦτον τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν ἐν καὶ ταυτόν ἐπὶ Θεοῦ δογματιζόντων, παρ' ὅσον καὶ αὐτενέργειαν καλοῦσι διὰ τὴν ἄκραν ταυτότητα, ὡς μηδ' ἄχ-10
 ρις ἐπινοίας παρακύπτειν ἐκεῖ δυναμένης διαφορᾶς οἴασου. ἀκούεις δ' ἔτι καὶ ὕπερ σοὶ ἀνωτέρω δεδηλώκαμεν· σὺ γὰρ ἔλεγες ἀνενέργητον τότ' εἶναι τὴν Θεϊαν μᾶλλον οὐσίαν ὅταν ἐν καὶ ταυτόν λέγεται ἄμφω, τότε δ' ἐνεργῆ ὅταν ἢ διηρημένα, πρᾶγμα τερατωδέστατόν τε καὶ ἀμαθέ-15
 στατον, καὶ μὴ πᾶσαν μόνον ἐκπληττον ἀκοήν τῇ ἀβελτηρίᾳ, ὅτι μὴ καὶ τοῖς σοφοῦς τουτουσί διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας συκοφαντοῦν ἀδεῶς· οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα φασὶν ἀλλήλων ἐκεῖνοι, ἵνα τε μήτε σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπλότητα
 1.145 r. νοῆται, καὶ ἵνα μήθ' ἢ οὐσία ἀνενέργητος εἶη ἂν ποτε μήτ' 20
 ἀνούσιος ἢ ἐνέργεια.

61 Πρὸς ταῦτα ὁ Παλαμῆς ἀντιλέγων κοινὸν μὲν ἔφησεν

priscorum quidam ut in iis quae in corporibus perspiciuntur, ita etiam in divina ratione posuerunt, id quod pii vetiti sunt: in simplicibus enim et incorporeis nullo modo illa diversa esse sciunt, neque enim distinguenda sunt a se invicem haec, ne compositum cogitetur id quod omnem simplicitatem superat, neque enim divina essentia unquam esse potest inefficax, neque efficientia inessentialis. audis sanctos ecclesiae praeceptores tantum cum essentia efficientiam unum idemque esse in deo censentes, quantum etiam ipsam efficientiam vocant eam propter summum discriminis defectum, ita ut ne in cogitationem quidem insinuare ibi possit differentia qualiscunque; audis porro etiam id quod supra tibi demonstravimus. tu enim dicebas inefficacem tum esse divinam potius essentiam, cum dicantur ambo unum idemque esse, tum autem efficacem, cum sint divisa: quae res est miraculi et ignorantiae plenissima et quae tantum non omnes perturbet aures stultitiae, multo magis etiam sapientes hos praeceptores ecclesiae criminetur impudenter, neque enim distinguenda esse haec dicunt illi a se invicem, ne compositum cogitetur quod omnem simplicitatem superat, neve unquam sit neque essentia inefficax, neque efficientia inessentialis.

Ad haec Palamas respondens: commune esse dogma externorum

εἶναι δόγμα τῶν τε ἔξωθεν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων
τουτί, καὶ οὐκ ἀντιλέγω· πλὴν τὰ τὸν αὐτὸν ἐπιδεχόμενα
λόγον δύο ἐστὶ καὶ οὐχ ἓν. καὶ εἰ δύο, πῶς χωρὶς ἡστυνοσ-
οῦν πρὸς ἄλληλα διαφορᾶς; ἔστιν οὖν ἡ μὲν ταυτότης τοῦ
5 λόγον κατὰ τὸ εἶναι ἄμφω, τὴν τε οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν,
ἄκτιστα· ἡ δὲ διαφορὰ τὸ μὲν οὐσίαν τὸ δ' ἀνούσιον, τὴν
ἐνέργειαν δηλαδὴ.

Ὁ δὲ Γρηγορᾶς ὅτι μὲν, φησί, τὸ ἀνούσιον οὐκ ὄν, τὸ 62
δ' οὐκ ὄν οὐ θεός, δῆλον τοῖς ἅπασιν πλὴν σοῦ. ὅτι δ' οὐ-
10 δὲν ἔτι κωλύσει λοιπὸν συμπεραίνειν καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τῆς συν-
θέτου ἄρα φύσεως τὸν ἀντικείμενον δέχεσθαι λόγον τὴν ἐνέρ-
γειαν τῆ οὐσία, καὶ εἶναι δυοῖν ἔξ ἀνάγκης θύτερον, ἢ τὴν
μὲν οὐσίαν ἡμῶν ἄκτιστον τὴν δ' ἐνέργειαν κτιστήν, ἢ τῆς
οὐσίας οὐσης κτιστῆς εἶναι τὴν ἐνέργειαν ἄκτιστον, δῆλον καὶ
15 τοῦτο παντί που τὰ μάλιστα· ὡς γὰρ οἷς τὸ εἶναι ταυτόν,
καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός, οὕτως οἷς τὸ εἶναι διάφορον, καὶ ὁ λό-
γος διάφορος. ἐπὶ γὰρ τῆς οὐσιώδους ὑπάρξεως τοὺς ἀγίους
τούτους ἀκήκοας λέγοντας τὴν τοῦ λόγου ταυτότητα, εἶπουν
τοῦ ὄρου, καὶ καθ' ἕτερον πάντως οὐδέν. εἰ γὰρ κατὰ προ-
20 φορὰν καὶ ἐτυμολογίαν ἑκατέρας ἑκατέρα τὴν διαφορὰν ἐκτῆ-
σατο λέξις, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσυνθέτου φύσεως τὴν
αὐτὴν καὶ μίαν καὶ ἀπαράλλακτον ἔχουσι σημασίαν ἄμφω.

et nostrorum philosophorum hoc, neque ego, inquit, repugno: sed
quae eandem rationem accipiunt duo sunt neque vero unum, ac si
duo, quomodo remota sunt a qualicunque differentia inter se. defe-
ctus igitur discriminis rationis is est, ut ambo, et essentia et efficien-
tia, sint increata: differentia autem ea, ut alterum sit essentia, alte-
rum autem inessentiale, efficientia nimirum.

Gregoras autem inessentiale, inquit, non esse; quod autem
non sit, non esse deum, ab omnibus intelligitur nisi a te, nihil autem
iam impediturum esse, quominus nos quoque concludamus, in compo-
sita natura efficientiam accipere rationem essentiae oppositam, et esse
alterumtrum necessario, aut essentiam nostram increatam, efficientiam
autem creatam, aut essentiam creatam, efficientiam autem increatam,
hoc quoque a quoque maxime intelligitur: etenim ut iis quibus es-
sentia eadem, ratio quoque eadem est, ita iis quibus essentia diversa,
ratio quoque diversa est, etenim in essentiali substantia sanctos hos
audivisti dicere esse eandem vim rationis sive definitionis et quod ad
diversitatem attineat omnino nihil. etenim si ex pronuntiatione et
notatione utriusque utraque differentiam accepit vox, certe in simplici
et incomposita natura eandem et unam et immutabilem habent signi-

63 ἔπειτα εἰ τὴν ἐνέργειαν ἕτερον εἶναι λέγεις κατὰ θεοῦ καθάπερ
ἐπὶ τῶν συνθέτων ἡμῶν, καὶ ἰδίως ἄκτιστον θεότητα, καὶ
ἔστιν ἑκάτερον τούτων ὅπερ οὐκ ἔστιν ἑκάτερον, καὶ αἰὲν θά-
τερον παρὰ θάτερον ἀμοιβαδὸν τὴν διαφορὰν καὶ μάχην λαμ-
βάνον λόγοις καὶ πράγμασιν (ἀνάγκη γὰρ ἂν εἴη πᾶσα τὰ 5
οὕτως ἀλλότρια τῇ φύσει καὶ σημασίᾳ μὴ ταυτὸν εἶναι θα-
τέρῳ θάτερον), ἔσται ἄρα, εἰ ἡ ἐνέργεια ἄκτιστος καὶ ἀνοί-
σιος, κτιστὴ ἢ οὐσία καὶ ἀνενέργητος, ὡς ἀνωτέρω γε ἠκηκόεις
τῶν θείων κατ' ἐπιστήμην τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις ὀριζο-
μένων ἀνδρῶν. εἰ δὲ καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα γενικῶς 10
κατὰ σὲ πάντων ἐπ' ἴσης κατηγοροῖτο τῶν ὀνομάτων, δυνά-
μεως λέγω, σοφίας ζωῆς φωτὸς θυμοῦ μακροθυμίας ὀργῆς
ἀοργησίας καὶ τῶν τοιούτων, ὅσοις ἡ θεία κέχρηται γραφῇ
θεοπροπῶς καταφατικοῖς τε καὶ ἀποφατικοῖς καὶ ἀντικείμε-
νοις ὀνόμασιν, ἐπιδραμεῖται λοιπὸν καὶ πᾶσι τούτοις ἐπ' ἴσης, 15
f. 145 v. καὶ ὁμοίως αἰὲν κατορχήσεται τῶν ὀνομάτων ἀπάντων τὰτό-
πημα, καὶ στασιάζει πρὸς ἑαυτὸ τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα,
ταύτης δὴ τῆς ἰδιαζόντως 'κατὰ σὲ λεγομένης ἀκτίστου θεό-
τητος. καθ' ὃ γὰρ ἕκαστον ἑκάστου τῶν ἄλλων λείπεται πάν-
των, κατ' ἐκεῖνο τῶν ἄλλων ἀπάντων ἡλάττωται τε καὶ ἡλλο- 20
τριώται. καὶ ἐν εἶναι πάντως οὐσίαν ὁμολογεῖται καὶ φύσει
πᾶν ὃ λέγεται καὶ ὀνομάζεται θεοπροπῶς ἡμῶν, καὶ ἔστι καὶ

fictionem ambae. deinde si efficientiam diversam esse dicis etiam in deo, ut in nobis compositis, et proprie increatam divinitatem, et utrumque est, quod alterum non est, et semper alterum prae altero invicem differentiam et pugnam suscipit verbis et rebus, (est enim necesse omnino, quae tam sint aliena et natura et significatione, non idem esse alteri alterum) erit igitur si efficientia increata est et inessentialis, creata et inefficax essentia, ut supra audivisti divinos viros secundum regulas philosophiae contraria contrariis definire. sin autem etiam efficientiae nomen generaliter ex tua sententia aeque de omnibus praedicatur nominibus, vis dico, sapientiae, vitae, luminis, animi, clementiae, irae, tranquillitatis, taliumque, quibuscunque usa est scriptura divina deo convenienter affirmantibus et negantibus et oppositis nominibus, accedet iam etiam his omnibus aeque: et simili modo semper insultabunt nominibus omnibus ineptiae, et secum pugnetur efficientiae nomen, cum haec secundum te proprie dicatur increata divinitas, propter quod enim quodque a quoque aliorum omnium relinquitur, propter id aliis omnibus est minus ab iisque alienum, atque unum omnino esse essentiam conceditur et natura omne, quod dicitur et vocatur deo convenienter a vobis et est et erat et erit

ἦν καὶ ἔσται, θεὸς ἰσχυρὸς δίκαιος ἄκτιστος, ἀλήθεια σοφία δύναμις ζωὴ φῶς ἐνέργεια καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἐπεὶ γε μὴν ἐκ τῶν οἰκείων ῥημάτων τε καὶ γραμμμάτων ἀλι- 64
 5 σκόμενον ὁ Παλαμᾶς ἑαυτὸν ἑώρα διηλεκῶς, “οἷκ ἐν ῥήμασι”
 φησὶν, “οὐδ’ ἀπλῶς ἐν γραμμασιν, ἀλλ’ ἐν πράγμασιν ἡμῶν ἢ
 εὐσέβεια κατὰ τοὺς θεολόγους.” μικρὸν οὖν ἐπισχὼν ὁ Γρηγο-
 ρᾶς “ιοὺ ἰοὺ” φησὶν “τῆς ἀβελτηρίας.” καὶ ἀπιδὼν πρὸς
 αὐτὸν “εἶτα ἐλάνθανες ἡμᾶς” φησὶ “λασιόκωφός τις ὢν καὶ
 ἀνήκοος καὶ παντάπασι τῆς τῶν θείων γραφῶν διδασκαλικῆς
 10 ἑορτῆς τε καὶ πανηγύρεως, καὶ μετεγκεντριζῶν ἐξ ἀμαθίας
 ἄλλοθεν ἄλλοθι τὸν ἅπαντα νοῦν καὶ σκοπὸν τῆς γραφῆς.
 τοῦτο γὰρ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ φάσκει Γρηγόριος, τὰ Διονυ-
 σίῳ τῷ θεῷ λεχθέντα διαβεβαιούμενος, οἶμαι, καὶ συγχω-
 ρῶν καὶ αὐτὸς καὶ οἰονεὶ προτρεπόμενος οἰκονομικῶ τινὶ
 15 τρόπῳ καιροῦ καλοῦντος πρὸς τοὺς τῶν ὁμιλητῶν διαφόρους
 τὰς γνώμας καὶ γνώσεις κεχοῆσθαι, καὶ μικρὸν ἐνδιδόναι τοῖς
 διαφόροις τῶν προσιόντων ἤθεσι δι’ ἀναγκην ἐνίστε, ὥστε τὴν
 ἐν τοῖς καιρίοις τῆς πίστεως ὁμολογίαν, εἰ καὶ μὴ λέξεσιν, 65
 ἀλλὰ γε ταῖς ἐννοίαις φυλάττεσθαι ἀπαράβατον. ἐν οἷς ἐξεῖ-
 20 ναί φησι τήνδε ἢ τήνδε τὴν λέξιν καὶ δι’ ἐτέρων ὁμοδυνάμων
 καὶ ἐκφαντικωτέρων λέξεων διασαφεῖν τὸν θεοπρεπῆ τρόπον. οὐ
 δεῖ δέ, φησὶν Ἀθανάσιος, τὰ κατ’ οἰκονομίαν γραφόμενα καὶ
 γινόμενα δέχεσθαι κακοτρόπως καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν ἔλκειν βούλη-

deus potens iustus increatus veritas sapientia vis vita lumen efficien-
 tia taliaque.

Cum autem suis ipsius verbis et scriptis capi Palamas se vi-
 deret continuo, non in verbis, inquit, neque omnino in scriptis,
 sed in rebus nostris pietas cernitur secundum theologos. paululum
 igitur moratus Gregoras: pro, inquit, stultitiam, et despiciens eum:
 ergo fugiebat nos, inquit, te esse aurium obtusarum et surdum et
 omnino ignarum festivitatis et celebrationis doctae librorum divinatorum,
 et inserendo et transponendo aliunde alibi pervertere ignorantia omnem
 sensum et omne consilium scripturae? hoc enim magnus in theolo-
 gia dicit Gregorius ea quae a Dionysio divino dicta sunt confirmans,
 puto, et concedens et ipse et quodammodo adhortans ut parco quo-
 dam modo occasione ad eos affabiles, qui in sententiis et cognitione
 sint diversi, vocante utamur et pauca indulgeamus diversis acceden-
 tium moribus necessario nonnunquam: ita ut in rebus gravissimis fidei
 consensio quamvis non verbis saltem cogitationibus servetur constans.
 qua in re licere ait hanc vel illam vocem etiam aliis similibus et magis
 significantibus vocibus explicare ratione deo conveniente, non autem de-
 cet, ait Athanasius, ea quae parco modo scribuntur et fiunt accipere pravo
 sensu, et in suam voluntatem trahere: etenim etiam medicus saepenumero

σιν. καὶ γὰρ καὶ ἰατροὺς πολλάκις τὰ δοκοῦντά τισι μὴ εἶναι κα-
τάλληλα, ταῦτα τοῖς ὑποκειμένοις τραύμασιν, ὡς οἶδεν αὐτός,
ἐπιτίθειν, οὐδὲν ἕτερον ἢ πρὸς τὴν ὑγίαν ἔχων τὸν σκοπόν.
καὶ διδασκάλου δὲ φρονίμου τρόπος οὗτος, πρὸς τὰ τῶν διδα-
66 σκομένων ἦθη διατίθεσθαι καὶ λαλεῖν. ὀνόματα γοῦν καὶ ῥή- 5
ματα, καὶ ὅσαι τῶν λέξεων διὰ φωνῶν ἀπλῶς καὶ γραμμα-
των σημαντικαὶ τῶν ὑποκειμένων γίνονται πραγμάτων, ἐνίοτε
f. 146 r. μὲν καθ' ὁμωνυμίαν ἐν διαφόροις ἀδιαφόρως παραλαμβάνον-
ται πράγμασιν, ἐνίοτε δὲ κατ' ἀντωνυμίαν ἐν μείζοσί τε καὶ
ἐλάττωσιν ὀρωμένῃν, καὶ ὅσα ἄλλως τὸν ὅμοιον ἔχει τρόπον, 10
ἐνίοτε δὲ καθ' ὅσα συιώννμόν πως τὴν σχετικὴν αἰτίαν κε-
κλήρωται· καθ' ἣν δῆπουθεν καὶ τὸ ἴσον ἴσῳ συμβαίνει λέ-
γεσθαι ἴσον, καὶ τὸν φίλον φίλῳ φίλον, καὶ ὅποσα δῆπου
παραπλήσια, ὡς γίνεσθαι πολυσχιδῆ μὲν ἐν τοῖς μεριζομένοις
πράγμασι τὴν αὐτῶν ἰδιοτροπίαν, ἐπὶ δὲ θεοῦ μονοειδῆ καὶ 15
ἀμεριστον· κατὰ τὴν τοῦ ἐνὸς ὑποκειμένου δῆλωσιν, λέγω δὴ
τὴν ἀμερῆ καὶ ἀσχημάτιστον καὶ ἀόρατον ἐκείνην, ἣτις ποτ'
ἐστίν, οὐσαν οὐσίαν· ἦν ψυχοτρόφον λειμῶμα καὶ ἀληθείας
θάλαμον τις καλέσας οὐκ ἄν, οἶμαι, ἀμάρτοι. ἐν γὰρ οὐσα
67 κυρίως, μένει διηνεκῶς ἐν τῷ ἐνί, μᾶλλον δ' εἰπεῖν ἐν ἑαυτῇ· 20
καὶ μεριστὰς πεφυκίας τὰς ἡμετέρας νοήσεις, καὶ διάφορον
τὴν περιολκὴν περὶ ἕκαστα τῶν πραγμάτων λαμβανούσας, εἰς
μίαν τινὰ καὶ ἀδιάκριτον καὶ ταύτας νόησιν συναιρεῖ, ὡς γί-

ea, quae nonnullis non esse apta videntur, tractandis vulneribus ex sua cognitione imponit, nihil aliud quam valetudinem spectans, et praeceptoris prudentis consilium est hoc, ut ad discipulorum mores dicat et loquatur. nomina quidem et verba et quaecunque voces sonis omnino et literis significant res suppositas, interdum usurpantur secundum eandem significationem in diversis rebus sine discrimine, interdum secundum diversam significationem quae in maioribus et minoribus cernitur, et quaecunque praeterea similem admittunt rationem, interdum quatenus relativam causam eadem fere significatione insignitam sortita sunt: quamobrem simile dici solet simili simile, et amicus amico amicus, et quae sunt similia, ita ut multiplex fiat in rebus quae dividuntur earum proprietates, in deo autem simplex et indivisa secundum unius suppositi explicationem: dico enim indivisibilem et forma carentem et invisibilem illam qualiscunque est essentiam, quam si quis pratum animos pascens et veritatis cubiculum nominare velit, non erret, opinor: quae quidem cum sit unum, continuo in uno manet sive potius in se et nostras cogitationes, quae diversae sunt a natura et quibusque rebus diverso modo distrahuntur, in unam quandam et indiscretam cogitationem comprehendit: ita ut etiam nominum necessario

νεσθαι καὶ τὸν τῶν ὀνομάτων ἐξ ἀνάγκης πολυσχιδῆ καὶ πο-
 λύτροπον μερισμόν, ὁποῖον ἢ τῶν διαφόρων πραγμάτων διάφο-
 ρος παραγωγή τελεσιουργεῖ, δυνάμεως λέγω καὶ ζωῆς καὶ
 ἐνεργείας καὶ φωτὸς καὶ σοφίας καὶ τῶν τοιούτων, μονοειδῆ
 5 καὶ αὐτὸν ἤδη καὶ μονότροπον ὡς ἀληθῶς δρόμον ἐν τῷ τῆς
 ἀληθείας ἐκείνῳ πεδίῳ θεόντα. περιγεγραμμένος γὰρ τις
 ὄρος ἐκάστης οὐσίας ὑπάρχον ἕκαστον ὄνομα, καὶ μιᾶς ιδιό-
 τητος ἐπειλημμένον, καὶ συστέλλον ὁπωσδηποιοῦν τὸ πρὸς
 ἀοριστίαν τέως αὐτῆς κεχυμένον, ἀπλῶς κατὰ τὸν ἀν-
 10 θρώπινον νοῦν πειρᾶται μὲν καπὶ τῆς ὑπερηλωμένης 68
 ἐκείνης θείας οὐσίας τὴν ἑαυτοῦ φυσικὴν ἀποφαίνεσθαι κί-
 νησιν καὶ τὸ τῆς ἐμφύτου δυνάμεως εἰωθός, λέγω δὴ τὸ δια-
 κρίνειν καὶ μερίζειν ἐς διαφόρους τὸ ἐν ιδιοτροπίας, ἀλλ'
 ἔφθη πρὶν δεδρακέναι παθόν. μερίζειν γὰρ ἐπειγόμενον ἐπ' ἴσης
 15 τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἀμέριστον ἐκείνην καὶ θεϊαν οὐσίαν, λέ-
 ληθε συσταλὲν ὑπ' ἐκείνης καὶ πρὸς νοητὴν ὁμόνοιαν συνε-
 λάσαν τὸν κωλύονμόν τε καὶ πολυπράγμονα μερισμόν. κά-
 πειδὴ περιγραφαῖς ὀνομάτων ἢ θεία καὶ ὑπερηλωμένη φύ-
 σις ἐκείνη δουλεύειν οὐκ οἶδεν, ἢ δὲ περιγραφὴ περιληπτικὴ f. 146 v.
 20 τις γίνεται τοῦ ὑποκειμένου γνώσις, οὐκ ἂν ποτε γένοιτο
 γνωστὸν ὃ τῇ οὐσίᾳ πέφυκεν ἀπερίγραπτον· ἐν ἄρα καὶ ἄγνω-
 στον ἢ θεία φύσις ἐκείνη, καὶ ὑπὲρ πάντα λόγον καὶ ἔννοιαν,
 καὶ πᾶσαν Παλαμικὴν ἀποσειομένη περιεργίαν. ὃ γε μὴν

multiplex et multiformis divisio qualem rerum diversarum diversa de-
 rivatio deductioque efficit, vis dico, et vitae et efficientiae et luminis
 et sapientiae et talium, simplicem et ipsa iam et uniformem profecto
 cursum in illo veritatis campo decurrat. circumscriptus enim finis
 quidam cuiusque essentiae suppetens quodque est nomen quod et unam
 proprietatem capit et quocumque modo componit quae indefinite effusa
 sunt, simpliciter secundum hominum intelligentiam. conatur quidem
 etiam in simplicissima illa essentia divina motionem suam naturalem
 declarare et vis insitae naturam, dico enim illud, quod discernit et
 dividit unum in diversas proprietates, sed priusquam effecit affecta
 est, cum enim dividere studeret aequae ceteris etiam indivisam illam et
 divinam essentiam, fugit illud esse ab illa compositum, et in concor-
 diam intelligibilem contraxisse divisionem nomina impediens et oc-
 cupatissimam, et quoniam circumscriptionibus nominum divina et sim-
 plicissima natura illa inservire nescit, circumscriptio autem colligens
 est suppositi cognitio, non potest cognosci quod propter essentiam
 non est circumscriptum. unum igitur et incognitum est divina natura
 illa, et supra omnem definitionem et intelligentiam et respuens omnem
 Palamicam curiositatem, quod cognosci a nobis potest in deo eius ef-
 ficientis et viribus, quae apparent et factae sunt, id nobis invicem

γνωστὸν ἡμῖν δύναται γίνεσθαι τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν φαινομένων αὐτοῦ καὶ πεποιημένων ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων, τοῦτο τοῖς ἐκ διαφόρων ἐτυμολογιῶν ὀνόμασιν ἀλλήλοις ἐπισημαινόμεθα ταῖς γνωμικαῖς ἐξ ἀνάγκης ἡμῶν κατὰ τὸ ἀνάλογον χρεΐαις, οὐκ ἀτάκτως δέ, καὶ ὡς ἐκάστῳ τὰ τῆς βουλήσεως⁵ ὑποτίθησι, δρωῦντες, ἀλλὰ τοῖς τῶν θείων πατέρων ἐπόμενοι

69 δόγμασιν ἄχρι καὶ τῆς τυχοῦσης γραμμῆς. πρῶτον μὲν γὰρ ὁ σωτὴρ ἐν εὐαγγελίοις μηδεμιᾶς καταφρονεῖν παραινεῖ κεραιίας τῶν ἐν γραμμασι θείων αὐτοῦ προσταγμάτων καὶ ἐντολῶν· ὧν οὐκ οἶδ' ὀπότερον· ἢ γὰρ οὐκ ἀκήκοας ἔτι, καὶ¹⁰ ταῦτ' ἐν ἐπισκόποις (φεῦ τῆς ἀτοπίας) τελῶν, ἢ ἀκούσας οὐκ ἤσθου. ἔπειθ' ὧν αὐτὸς διαβάλλεις τὸν νοῦν θεολόγων τῆς ἐκκλησίας ἀνδρῶν, ὁ μὲν ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος “ἡμεῖς δέ” φησιν “εἰ καὶ μέχρι τῆς τυχοῦσης κεραιίας ἢ γραμμῆς τοῦ πνεύματος τὴν ἀκριβειαν ἔλκοντες, οὔποτε δεξόμεθα¹⁵ (οὐ γὰρ ὅσιον) οὐδὲ τὰς ἐλαχίστας πράξεις εἰκῆ σπουδασθῆναι τοῖς ἀναγράψασι καὶ μέχρι τοῦ παρόντος μνήμη διασωθῆναι, ἀλλ' ἰν' ἡμεῖς ἔχῳμεν ὑπομνήματα καὶ παιδεύματα τῆς τῶν ὁμοίων εἴποτε συμπέσοι καιρὸς διασκέψεως, ὥστε τὰ μὲν φεύγειν τὰ δὲ αἰρεῖσθαι, οἷον κανόσι καὶ τύποις τοῖς²⁰

70 προλαβοῦσιν ἐπόμενοι παραδείγμασιν.” ὁ δὲ μέγας Βασίλειος “χρη” φησι “τὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον, καὶ εἰδῶτα ὅσος ὁ κίνδυνος ἀφελεῖν τι ἢ προσθεῖ-

significamus nominibus ductis ex diversis notationibus necessario propter usum nostrum sententiarum ad similitudinem formatarum; non autem sine regula ut cuique voluntas suggerit, hoc facimus, sed divinorum patrum sequimur dogmata, immo etiam literas fortuitas. primum enim servator in evangeliiis monet, ne contemnamus ne apicem quidem ullum iussorum et mandatorum eius divinorum quae in scriptura reperiuntur: quorum nescio utrum, aut enim non audivisti haec, cum etiam haec adhuc contra episcopos, pro ineptias, agas, aut quantum audivisti, non intellexisti. deinde theologorum ecclesiae quorum tu differs sermonibus sententias magnus ille quidem in theologia Gregorius: nos autem, inquit, licet etiam in fortuito apice aut literis spiritus accuratorem adhibentes, nunquam capturi simus: neque enim est iustum, minimas quoque res temere tractari a scriptoribus et usque ad hoc tempus memoria servari, saltem ut habeamus recordationem et institutionem deliberationis similium, occasione data, ita ut haec fugiamus, illa praeferamus tanquam regulas et prototypa secuti praecuntia exempla. magnus autem Basilius oportet, inquit, eum, qui ante oculos habet Christi iudicium neque ignorat quantum pericu-

ναι τοῖς παραδεδομένοις ὑπὸ τοῦ πνεύματος, μὴ παρ' ἑαυτοῦ
 φιλοτιμεῖσθαι καινοτομεῖν, ἀλλὰ τοῖς προκατηγγελέμενοις παρὰ
 τῶν ἁγίων ἐφησυχάζειν." ὁ δὲ τὴν γλωτταν χρυσοῦς καὶ
 αὐτὸς ὁμοίως "ἐν ταῖς θείαις" φησὶ "γραφαῖς ἰῶτα ἐν ἡ κε-
 5 ραίαν μίαν παραδραμεῖν οὐκ ἀζήμιον, ὥστε πάντα διερευ-
 νᾶσθαι χρῆ." ἀκήκοας δ' οἶμαι πρὸ βραχέος ἐνταῦθα καὶ
 Γρηγορίου τοῦ Νύσσης "διὰ τὸ τῆ σαρκίνῃ" φάσκοντος "πε-
 ριβολῆ τὴν φύσιν ἡμῶν περιερίγεσθαι φανερωθῆναι τῶν ἡμε-
 τέρων τοῦ νοῦ κινήματων μὴ δυναμένων, ἀναγκαιῶς καθά-
 10 περ σημεῖα τοῖς πράγμασι τὰς ποιάς τῶν ὀνομάτων θέσεις
 ἐπιβάλλοντες, δι' ἐκείνων τὰς τοῦ νοῦ κινήσεις ἀλλήλοις δη-
 μοσιεύομεν· καὶ τούτου χάριν τῷ μὲν τινι τῶν ὄντων ὄνομα
 οὐρανὸν ἐθέμεθα, ἕτερον δὲ γῆν καὶ ἄλλω ἄλλο τι. καὶ τὸ f. 147r.
 πρὸς τι πῶς ἔχειν ἢ τὸ ἐνεργεῖν ἢ τὸ πάσχειν, ταῦτα πάντα
 15 ἰδιαζούσαις ἐπισημαινόμεθα ταῖς φωναῖς, ὡς ἂν μὴ ἀκοινώ-
 νητός τε καὶ ἄγνωστος ἢ τοῦ νοῦ κινήσις ἐν ἡμῖν μένοι." **¶**
 ἄλλως τε καὶ ἐπειδήπερ ἅπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος φύσει **¶**
 καὶ νόμοις τοῖς διὰ ῥημάτων τε καὶ γραμμάτων οἰκονομεῖται
 καὶ διοικεῖται, καὶ ἡ μὲν φύσις ἄτακτον καὶ ἀνόμαλον, ὁ δὲ
 20 νόμος εὐρυθμόν τε καὶ τεταγμένον καὶ ὁμαλόν, εἰ σοὶ πεισ-
 θέντες ἀπρακτεῖν ἐάσαιμεν τὴν τῶν ῥημάτων καὶ γραμμάτων
 δύναμιν, οὐκ ἂν φθάνοιμεν κωφὸν καὶ μάταιον ἀποδεικνύντες
 τὴν ἐγκόσμιον ταύτην καὶ θαυμασίαν ποιήσιν τοῦ Θεοῦ καὶ

lum sit in demendo aliquid aut addendo iis quae a spiritu tradita sunt,
 non ex se studere res novas moliri sed in iis quae a sanctis nun-
 ciata sunt acquiescere. Chrysostomus autem similiter et ipse in di-
 vinitis, inquit, scripturis unum iota aut unum apicem negligere, non
 est impune, ita ut in omnia inquirere debeamus. audivisti autem,
 opinor, paulo antea hic etiam ea, quae Gregorius Nyssaeus ait, qui
 dicit: quoniam cum carne circumclusa natura nostra circumdata sit mo-
 tionibus nostrae mentis non possunt declarari, necessario tanquam signa
 rebus certas nominum compositiones imponentes, illis mentis motiones
 nobiscum invicem communicamus: et hanc ob rem alii rei nomen im-
 ponimus coeli, alii nomen terrae: alii aliud, et referri ad aliquid aut
 efficere aut affici, haec omnia propriis significamus vocibus: ne in-
 comperta et incognita mentis motio in nobis maneat. praesertim cum
 omnis hominum vita natura et regulis verborum et literarum dispona-
 tur et administratur: atque natura quidem sine ordine est et norma:
 lex autem rithmo est praedita et ordine et norma, si te secuti sina-
 mus verborum et literarum vim nullius momenti esse, statim simu-
 latque obtusum et vanum praebuimus hoc ornatum et admirabile opus

- θηριώδη δρωῶντες τὸν βίον. τὸ γὰρ ἐντεῦθεν ῥυήσεται πρὸς μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσιν ἄλογον εὐθὺς καὶ φορὰν ἀκυβέρνητον ἅπαντα, καὶ χρεῖα βίου παντὸς οἰχθήσεται πρὸς τὸ μάλα ἀνόνητον καὶ οὐδὲν ὑγιές. οὕτως ἐμβρόντητος καὶ παραπλήξ τὴν διάνοιαν εἶη ἂν καὶ οὐδὲν ὑγιές ὁμοίως ὃ τε τοιαδὶ πα- 5 ραιῶν καὶ ὃ πεπεῖσθαι δοκῶν. πολλῶ μὲντ' ἂν ἦν σοι σφώτερον τὸ λεχθέν σοι, εἰ τοῖς σοῖς μόνοις ῥήμασι καὶ γραμμασι περιεγέγραπτό σοι. τούτων γὰρ μόνων ἀφίσταται τήμερον ἢ εὐσέβεια· καὶ δεόν σοι λέγειν μὴ ἐν ῥήμασι μηδ' ἐν γραμμασι Παλαμικοῖς τὸ παράπαν εἶναι νομίζειν τὴν εὐ- 10 σέβειαν, σὺ δ' ἀορίστως ἐξήνεγκας, ἵνα δὴ τῶν τῆς εὐσεβείας δηλωτῶν ῥημάτων καὶ γραμμάτων ἀποστήσας τοὺς πειθομένους ῥᾶστα τὸ τῆς σῆς ἀσεβείας ἕχης κινῶν δηλητήριον.
- 73 Ἡδέως δ' ἂν ἀκούσαιμι παρὰ σοῦ καὶ τίνα ποτὲ λέγεις εἶναι τὰ πράγματα, ἐν οἷς τὴν εὐσέβειαν κείσθαι μετεωρίσας 15 τῇ ἀντιθέσει, εἶτα σιγῇ παρῆδραμες δεδηλωκῶς οὐδέν. τοῦτο δὴ τὸ τῆς ἀμαθίας τῆς σῆς εἰωθὸς προκάλυμμα εἶπε πρὸς τῶν σῶν ἀνουσίῶν καὶ ἀνυπάρκτων θεοτήτων. εἰ μὲν γὰρ τὴν θείαν καὶ τρισυπόστατον φύσιν, πῶς οὐ δεδήλωκας; ἀλλὰ τοῦτ' εὐχῆς μὲν ἄξιον, ἐλπίδος δ' οὐκ ἂν δήπου· πολλοῦ δὲ 20 καὶ δεῖ· οὐ γὰρ δὴ σὸν ὀρθὰ περὶ Θεοῦ φρονεῖν καὶ φθέγγεσθαι. ἀλλὰ πράγματα φησὶ αὐτὸς τὰς ἀνουσίους σου ταύτας καὶ ἀπείρους θεότητας, αἷς μὴτ' ἤδη περίεστιν εἶναι μὴτ'

dei, brutam efficiemus vitam. tum enim: effluent in perversionem et mutationem ratione carentem et impetum non gubernatum omnia et usus vitae omnis abibit ad multam dementiaem et insaniam: tam attonitus et mente captus esset, neque sanus aequae et qui talia suadet et qui hoc persuasum sibi esse putat: multo profecto fuisset tibi sapientius dictum tuum, si tuis solis verbis et literis esset circumscriptum a te. his enim solis hodie abstinet pietas: et dicere debebas, non oportet putare in verbis aut literis Palamicis omnino esse pietatem, tu autem indefinite protulisti illud: ut iam iis qui te sequuntur a pietatis claris verbis et literis remotis facillime possis miscere impietatis tuae malum.

Libenter autem audiam a te etiam quasnam dicas res, in quibus pietatem inesse postquam definivisti et protulisti oppositione, silentio id praeteristi, cum nihil explicuisses: id quod ignorantiae tuae solitum est velamentum: dic mihi, te oro per inessentiales tuas et insubstantiales divinitates: quodsi divinam cogitasti et ter suppositam naturam, cur non explicuisti hoc, sed hoc voto dignum, spe nullo ut videtur modo: ac profecto multum quidem abest, neque enim est

ἔπειτά ποτ' ἔσεσθαι· ὁ γὰρ ἀνούσιόν τε καὶ ἄκτιστον, τῶν
 μηδὲν ὄλως μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντων ἔξ ἀνάγκης λέγοιτ' ἄν.
 τοιαύτη τῶν σῶν δογματίων ἢ τερατεία καὶ τὸ σὸν ἐνθύμιον,
 ὧ κακῆ κεφαλῇ, πείθειν πιστεύειν εἰς τὸ μηδέν. τῶν γὰρ f. 147 v.
 5 τοι θεῶν ῥημάτων καὶ γραμμάτων ἀνηρημένων κατὰ τὴν σὴν 74
 παραινέσιν, ἅ τὴν τῶν πραγμάτων δηλοῦσιν ἀλήθειαν, τίς
 ποθ' ὁμολογία πίστεως καὶ πόθεν ἄν ποτε γένοιτο ἔτι; πόθεν
 δ' ἄν καὶ τίς ποτε τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσι γένοιτο γνῶσις θεοῦ
 τοῦ πεποιηκότος ἡμᾶς; ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἔτι πολλὰ λέ-
 10 γειν ἔχοντι, τοῦ καιροῦ μὴ διδόντος, μετιτέον ἐφ' ἕτερα. ἐκεῖ-
 νο δὲ πῶς νοεῖς, ὧ καινὲ θεολόγε, λέγων ἐκ τῶν ἐνεργειῶν
 γνωρίζειν ἡμᾶς τὸν θεόν. ἢ γὰρ οὐ συνῆκας ἀκοίων ἐκ τῶν
 ἔργων τῶν φαινομένων τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν τὸν
 ἡμῖν οὐ φαινόμενον γνωρίζειν ἡμᾶς θεόν; ἐνεργεῖαν γὰρ εἶναι
 15 καὶ τὰ ἀποτελέσματα δέδεικται μικρὸν ἡμῖν πρότερον. καὶ ἐκ
 μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων αὐθις ἀκούεις καὶ ἀλλαχοῦ
 τῆς γραφῆς λεγούσης θαυμάζεσθαι τὸν δημιουργόν, καὶ τοῦτ'
 εἶναι τὸ τοὺς οὐρανοὺς διηγέσθαι τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. καὶ
 ὁ Δαμασκηνὸς ὁμοίως φησὶν Ἰωάννης "ὁ τῆ φύσει ἀόρατος
 20 θεὸς ὁρατὸς ταῖς ἐνεργείαις γίνεται, ἐκ τῆς τοῦ κόσμου συ-
 στάσεως καὶ κυβερνήσεως γνωσκόμενος." ὅμως παρακατιῶν 75
 εὐρήσεις τὸν μέγαν Βασίλειον καὶ αὐτὸν ἐρμηνεύοντα τὰ

tui ingenii recte de deo cogitare et pronunciare: sed res ipse dicis
 has tuas inessentiales et infinitas divinitates: quae iam esse neque
 possunt neque postea poterunt unquam. quod enim inessentiale est
 et increatum, necessario in numero eorum ponendum est quae nihil
 omnino ullo modo sunt: tales sunt dogmatum tuorum praestigiae et haec
 tua est cura, o caput malum, ut suadeas credamus in id quod nihil est.
 etenim divinis verbis et literis sublatis, ut tu suades, quae rerum veri-
 tatem declarant quae tandem erit consensus fidei? et unde tandem tum
 fiat? unde et quae tandem iis qui pietatem colere volunt fiat cognitio dei
 qui nos creavit. sed quanquam de his praeterea multa dicere possum,
 cum tempus non sinat, ad alia transeundum est. illum autem quomodo
 cogitas o nove theologe cum dicas ex efficientiis nos cognoscere deum:
 aut enim non intellexisti quae audisti, ex operibus nimirum quae cor-
 poris oculis nostris perspiciuntur, cognoscere nos deum, qui non a
 nobis perspicitur: efficientiam enim esse etiam facta, demonstratum
 est a nobis paulo antea, et ex magnitudine et pulchritudine creato-
 rum rursus audis etiam alibi scripturam dicentem nos admirari creato-
 rum: atque hoc illud esse, quod coeli enarrent gloriam dei. et si-
 militer ait Ioannes Damascenus, deus natura invisibilis efficientiis vi-
 sibilis fit, ita ut e mundi compositione et gubernatione cognosci pos-

ἑαυτοῦ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ· “ἐκ γὰρ θαλάσσης” φησὶ “καὶ
 ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῷ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα οἱ
 ἀπόστολοι. οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἢ γνῶσις, ἐκ δὲ
 τῆς γνώσεως ἢ προσκύνησις.” ὁρᾷς πῶς ἐκ τῶν ἐνεργηθέν-
 των φησὶ θαυμάτων ταύτας γὰρ φησιν αὐτὸς εἶναι τὰς κα-5
 76τιούσας ἥτοι δεικνυμένας ἡμῖν ἐνεργείας. ἀλλὰ δυοῖν, ὡς
 εἶοικε, θάτερον δίδως νοεῖν. ἢ γὰρ ἔξ ἀκοῆς παροδικῆς εἰ-
 λήφεις τὴν ῥῆσιν, ἢ τῇ ἐπιστολῇ ἐντυχῶν οὐ συνῆκας· καὶ
 πάσχεις παραπλήσιον ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐν μεσημβρίᾳ φωτὸς
 ἀκραιφνοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνασχῶν πρὸς τὸν ἥλιον, εἴτα 10
 δι’ ἀτονίαν ἀποστραφεῖς πρὸς τὴν γῆν, χρωμάτων εἶδωλα
 φαντάζοιτο πολυειδῶν τε καὶ διαφόρων, ἃ πάντα ψευδῆ
 τε ὄντα καὶ ἀνύπαρκτα ταῖς ἀρρωστούσαις ὄψει δοκοῦσιν
 εἶναι ἀληθῆ. ἢ μᾶλλον ὥσπερ οἱ μεθύοντες οὐ τὰ ὄντα κατὰ
 φύσιν ὁρῶσιν ἀλλ’ ἀνθ’ ἑτέρων ἕτερα δοκοῦσι, κυματουμένης τῆς 15
 ὄψεως ὑπὸ τῆς περὶ τὸν ἐγκέφαλον ὑγρότητος καὶ οἴονεϊ κο-
 λυμβώσεως ἐς τὰ φαινόμενα πλημμελῶς, οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς
 ἀμαθία πολλῇ στρατηγούμενος ἥκιστα ἔχεις νοεῖν ὡς ἔχει
 f. 148 r. φύσεως τὰ τοῖς θείοις δεδομένα πατράσι. τοῦτ’ ἐκεῖνο ὁ
 καὶ τοῖς ἀπὸ κώπης ἐπὶ βῆμα καὶ ἀπὸ σκαπάνης ἐπὶ τὸ 20
 θεολογεῖν αὐτομολοῦσι, πᾶν μὲν ὄνομα περὶ θεοῦ λεγόμενον
 σωματικὴν παρέχει τὴν ἔννοιαν, πᾶν δὲ προᾶγμα σωματικὴν

sit. tamen progrediens reperies Basilium magnum et ipsum interpre-
 tantem sua ipsius verba in eadem epistola. e mari enim, inquit, et
 ventis, quae ei parebant, eius divinitatem apostoli cognoverunt, ergo
 ab efficientiis quidem nata est cognitio: a cognitione autem cultus.
 vides eum dicere e miraculis effectis, has enim dicit ille esse effici-
 entias sive descendentes sive apparentes nobis. sed alterutrum vi-
 deris dare nobis cogitandum: aut enim e fama cursim arripuisti ser-
 monem aut in epistolam incidens non intellexisti: et idem pati vide-
 ris ut si quis meridie integra luce oculos attollens ad solem, deinde
 propter languorem aversus in terram, colorum simulacra sibi imagi-
 netur multiformium et diversorum, quae omnia quamvis ficta et sub-
 stantia carentia oculis tamen languidis vera esse videntur: sive po-
 tius sicut ebrii non vident res quales vere sunt sed pro aliis alia
 videntur, oculo exagitato propter liquorem, qui in cerebro est, et
 tanquam natante et fluctuante quod ad res apparentes attinet, ita
 etiam tu ignorantiae multae dux minime scis quomodo se habeant
 natura dogmata patrum divinatorum: illud ipsum, quod etiam iis usu
 venit, qui a remo ad suggestum et a ligone ad theologiam transvo-
 lant, omne nomen de deo dictum his praebet cogitationem corpoream,

ἔχον περιγραφὴν θεότητάς τε ὀνομάζειν καὶ ἄκτιστα προσαγορεύειν τολμᾶν ἀναπειθεῖ.

Ἐπὶ τούτοις ὁ μέγας λογοθέτης, σοφὸς ὢν ἀνὴρ καὶ τῶν 77
 λεγομένων συνιεὶς ἀπάντων μάλιστα ὅσοι παρῆσαν τέως ἐκεῖ
 5 τῶν ἐπὶ δόξῃ σεμννομένων, φησὶ πρὸς τὸν Παλαμᾶν ἔτι
 βοᾶν ὠρμημένον τὴν ἔκτοπον ἐκείνην καὶ ἄωρῖα μακροῦ κεκρα-
 μένην παραδοξολογίαν, ὡς οὐδὲν ἕτερον βλέπω σε νῦν ἐπι-
 γόμενον, ἄνθρωπε, ἢ τῇ πολυλογίᾳ θηροῦσθαι δόξαν ἀνδρῶν
 ἀμαθῶν μηχανώμενον καὶ μὴ δοκεῖν πρὸς τῶν ἀντιθέτων
 10 ἠττάσθαι. ἀλλὰ μὴν αὐτοὶ γε τῆς ἀληθείας οἱ λόγοι σαφεῖς
 καὶ ἀναμφισβήτητοί εἰσι, καὶ ἐφ' ἐστίας ἔχουσι τὸ πιστόν.
 οὐς δὴ καὶ ἀκούεις πρὸς τοῦ Γρηγοῦ φερομένους ὁμοῦ καὶ
 τῶν σοὶ λεγομένων αὐτόθεν τὸ σφαλερὸν ἔχοντας. οὐδὲ γὰρ
 οὐδ' ἔχεις ἀνθυποφέρειν οὐδὲν ὑγιές, ἀλλὰ γραφικᾶς κομί-
 15 ζειν ἀπαιτούμενος μαρτυρίας, ὅητῶς ἀποφαινομένης αὐτό-
 χρομα πλεῖστα τὰ ἄκτιστα τῆς τρισυποστάτου διάφορα φύ-
 σεως, ἔπειτα μὴ δυνάμενος ὅλως εὐρεῖν μαρτυρίαν ἠντιναοῦν 78
 οὐδενὸς τῶν ἁγίων, παρὰ σαντοῦ συνάγεις αὐτός, ὃ τῶν
 ἀτοπωτάτων ἐστίν. ἐκ γὰρ ἐτέρων ἐτέραις ἀεὶ περιπίπτω
 20 καινοφωνίαις σαφῆ τε καὶ ὑπερήφανον αὐτόθεν εὐθύς τὴν
 δίκην τοῦ ἀδικεῖν ὀφλισκάνεις. ὁ γὰρ οἶκοθεν ἐπιχειρῶν τὰ
 κατὰ βούλησιν δογματίζειν, τοῦ κωλύειν ἰσχύοντος τηνικαῦτ'
 ἐνδιδόντος ὁμοῦ καὶ παροξύνοντος, οὐκ ἂν φθάνοι τὴν εὐσεβῆ

omnis autem res quae corpoream habet circumscriptionem ut divinitates vocare et increata appellare conentur eos adducit.

Tum logotheta magnus, sapiens vir et dicta intelligens maxime omnium qui aderant tum ibi ex iis qui gloria insolenter se efferebant, ad Palamam dixit contendentem acclamare inepta illa et valde intempestive immista paradoxa: nihil aliud nunc video te spectare, egregie, quam loquacitate studere laudes venari hominum indoctorum atque ab adversariis superari non videri: attamen ipsi veritatis sermones clari sunt et irrefutabiles, et per se fidem habent, quos etiam audis a Gregora proferri et dictorum tuorum ex eo ipso falsitatem declarare, neque enim potes contra afferre sani quidquam: sed monitus ut proferas scripta testimonia, quae aperte declarent plane plurima increata diversa esse a natura ter supposita, cum non possis omnino invenire testimonium ullum cuiusquam sanctorum, ex te ipso congeris tu quae ineptissima sunt. ex aliis enim semper in alia inaudita incidens continuo te reum apertae et plane conspicuae iniuriae agis. etenim qui suo periculo conatur arbitrato suo dogmata fingere, eo qui prohibere eum potest indulgente simul et incitante, non possit

πανταχόθεν καὶ πάτριον πίστιν αὐτόθεν ἐλαύνων. ἀλλ' οὐ
 τοῦτο νῦν ἡμῖν ὁ σκοπός· ἀλλὰ βεβαιοῦντες τὰ τῶν θείων
 πατέρων καὶ διδασκάλων δόγματα πυθέσθαι ζητοῦμεν ὅθεν
 σοι τὰ καινοφανῆ κηρύγματα ταῦτα ἐξεύρηται, δι' ὧν πολὺν
 ἤδη χρόνον ταράττεις τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, σύμμαχον⁵
 ἔχων τὴν τέως δυναστεύουσαν χεῖρα. βρέφος γὰρ ὧν ὁ
 θειότατος οὐτοσί βασιλεὺς ὅποτε κηρύττειν ἤρξω σὺ τὰ τοι-
 αῦτα, καὶ ἅμα συγχύσεως περὶ τὴν βασιλείαν ἐξῆς ἐνεχθεί-
 σης ὁθενδηποτοῦν καὶ ὅπωςδήποτε, καιρὸν οὐκ ἔσχεν ἀκη-
 79 κοέναι καὶ διορθώσασθαι. σὺ δ' ἀμεταβλήτως λήγειν οὐ βού- 10
 λει κακῶν. ἡ μὲν οὖν παροιμία φησὶ τὸν οἶνον οὐκ ἔχειν
 πηδάλιον· ἐγὼ δὲ τὴν σὴν ἀμαθίαν μᾶλλον ἢ τὸν οἶνον οὐκ
 ἔχουσαν ὁρῶ πηδάλιον τὴν τῶν σῶν οἰακίζειν τρικυμίαν δο-
 γμάτων δυνάμενον. ὃ τῶν ἐσχάτων ἐστὶ κακῶν. ὅταν γὰρ τὰ
 f. 148 v. τοιαδὶ τῶν ἀδικημάτων ἀντὶ τοῦ κολάζεσθαι καὶ τὸ τιμᾶσθαι 15
 προσλάβῃ δι' αὐτά γε ταυτί, ποῦ μὲν οὐκ ἂν ἀτοπίας ἐλάσειε,
 ποῦ δ' ἂν τῆς ὑπερηφάνου σταίῃ φορᾶς καὶ κακίας κατὰ πρα-
 νοῦς οὕτως φερομένης; καὶ μή μοι λέγε καὶ τερατείου νῦν
 ἐγκαυχώμενος ἐπὶ τε δυσηγίᾳ γλώττης φορᾶ καὶ συμπεφυρ-
 μένων λόγων ἀλόγῳ σωρείᾳ, μηδ' ὄγκους μοι χάλκευε ῥημά- 20
 των ἀντιστρατευομένων οὕτως προφανῶς τῇ τε ἀληθείᾳ καὶ
 τῷ τοῦ παρόντος συλλόγου σκοπῷ· ἀλλ' εἰ καὶ τὸ εὖ μετὰ
 τοῦ εὐσεβοῦς τοῖς λεγομένοις προσεῖῃ σοι, τοῦτο δὲ καὶ πάνυ

piam omnino et patriam fidem evertere: sed nunc non illud agimus, sed confirmantes divinorum patrum et praeceptorum dogmata scire studemus, unde a te haec nova edicta sint inventa, quibus per multum iam tempus conturbas dei ecclesiam, cum sociam habeas imperatoris manum. puer enim erat divinissimus hic rex, cum edicere tu talia incepisti, et deinde confusione in imperio exorta, undecunque et quocunque modo exorta est, tempus non habuit audiendi et corrigendi. tu autem immotus desinere non vis mala. proverbium quidem ait, vinum carere clavo: ego autem stultitiam tuam magis quam vinum non habere video clavum, qui possit dogmatum tuorum eluivem gubernare: id quod extremorum est malorum. etenim si talia facinora pro poena honores quoque accipiant, quo ineptiarum venient? quo conspicui accrescent impetus et pravitatis in pronum ita iactatae. atque ne mihi dicas et portenta loquaris nunc glorians, in impetu linguae effrenato et cumulatorum verborum bruta coacervatione, neve fabriceris tumida verba quae tam aperte veritati et huius conventus consilio bellum indicunt: sed num etiam honestas et pietas dictis tuis adsint, hoc longe maxime te spectare oportet, nam si hoc iis non

τι σφόδρα σκοπεῖν σε χρεών· ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο σφίσι παρῆ, τούναντίον ἐπὶ μανδραβόλου, φάναι κατὰ τὴν παροιμίαν, χωρεῖ σοι τὸ σπούδασμα, καὶ κολοφών σοι γίνεται κακῶν ὁ τῆς ἀκαίρου γλώττης λῆρος, καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον ὅσῳ μᾶλλον καὶ 5 τῆ πολυλογίᾳ πολύχουν ἐπιπολάζειν τὸ τῆς ἀτοπίας ἐπεφύκει γεώργιον, καὶ πρὸς γε δήπουθεν αἱ τῶν ἀπράκτων ἤχων τε καὶ ψόφων διατριβαὶ καὶ σχολαί. ἀλλ' ἢ τῶν θείων γραφῶν παραίνεσις μὴ μέταιρε φησὶν ὅρια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου, μηδὲ σοφίζον περιττά, ἀλλ' ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα δια- 10 νοοῦ· οὐ γὰρ ἔστι σοι τῶν κρυπτῶν χρεῖα.

Ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν Παλαμῆς ἐσιώπησεν, ἀνέστη δέ τις 80 τῶν μαθητευομένων αὐτῷ, μάλα τι ἀμαθῆς καὶ θρασὺς καὶ ἐμπαροινῶν μᾶλλον ἢ λέγων κατὰ τῆς ἀληθείας, ὥσπερ ἔωλοκρασίας ἔωθεν αὐτῷ καταχεθείσης τινός. καὶ μὲν δὴ “περὶ 15 δυνάμεων ἐγώ” φησι “διαλεχθῆναι τήμερον βούλομαι· καὶ μοι φρασατάω παρελθῶν ὁ βουλόμενος, διὰ τί παντοδύναμος ὁ θεὸς καλεῖται ἢ διὰ το πάσας ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὰς δυνάμεις. ἅς δὴ καλοῦμεν ἀκτίστους ἡμεῖς, καὶ διαφόρους ἀλλήλων καὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς τοῦ θεοῦ.” ταῦτα παρῶν καὶ 81 20 ἀκηκόως τις τῶν τοῦ Γρηγοῤᾤ φοιτητῶν, ὃς ἠκολούθησε μὲν οἴκοθεν αὐτῷ, ἀρξαμένης δὲ τῆς διαλέξεως ἐπέμφθη κομίσων τὴν τῆς δογματικῆς πανοπλίᾳς δέλτον, καὶ κομίσας παρῆν τῷ συλλόγῳ λοιπὸν καὶ αὐτός, οὗτος οὖν παραλόγῳ τέως τῆς

adsit, e contrario, ut dicimus de mandrae ludo in proverbio, tibi evadet studium, et cacumen malorum tibi fiunt intempestivae linguae nugae: atque eo magis quo magis fructus ineptiarum est loquacitate feracem innatare: et praeterea vanorum clangorum sonorumque studia et curae. sed librorum divinorum adhortatio, ne evertas, inquit, fines, quos praeceperunt patres tui: neve exquiras supervacanea, sed quae tibi imperata sunt, ea delibera; neque enim tibi opus est absconditis.

In his Palamas quidem silentium tenuit. surrexit autem quidam discipulorum eius, valde indoctus et temerarius: et ebrius se iactans magis, an dico contra veritatem tanquam vini reliquias mane in cum effusas. atque de potentiis ego, inquit, colloqui hodie volo: et dicat mihi accedens quisquis est cur omnipotens deus vocetur: an quia omnes in se habet potentias: quas nos vocamus increatas et diversas inter se et ab ipsa essentia dei. haec audivit quidam, qui aderat, discipulorum Gregorae, qui quidem domo eum sequutus est. incipiente autem colloquio missus est ut adferret pugillares dogmatici exercitus; quos cum attulisset postea iam aderat conventui et ipse. hic igitur repugnantia rerum auditarum gravatus surrexit et: profecto,

- ἀκοῆς ἀχθεσθεῖς καὶ διαναστάς, “καὶ μὴν” φησὶν “ἐχοῖν πα-
σοδύναμον οὕτωςι κατὰ σὲ καλεῖν τὸν θεόν, καὶ μὴ παντο-
δύναμον. ἡμῖν γὰρ ἐκ τοῦ τὰ πάνθ’ ὅσα βούληται δύνασθαι
μέχρι νῦν ἐδόκει καλεῖσθαι παντοδύναμον τὸν θεόν, καὶ οὐχ
ὡς σὺ φῆς.” ὑπολαβὼν δὲ ὁ Παλαμᾶς “ἀλλὰ κατὰ τροπήν 5
τοῦ σ’” φησὶν “εἰς τὸ γίνεται παντοδύναμος, καθάπερ καὶ θά-
f. 149 r. λασσα θάλαττα.” γέλως οὖν ἐπὶ τούτοις ἤρθη πολὺς, ὡς
μηδ’ αὐτὸν Γρηγορᾶν κατέχειν ἑαυτὸν δύνασθαι, καίτοι πολ-
λὰ πρὸς τὸ μὴ φανῆναι γελῶντα βουλόμενον καὶ ἅμα σιγαῖν
82 διὰ τὰς τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνας ἐπιτηδεύοντα. ἀλλ’ ὁ Παλα-10
μᾶς διακόπτειν τὸν γέλωτα μηχανώμενος τῶν πρότερον εἶχετο
λόγων, ἀναλαμβάνων αὐθις ἐκεῖθεν. “ὅτι δ’ ἄλλο τὸ ἔχον”
φησὶ “καὶ ἄλλο τὸ ἐχόμενον, δῆλον καὶ τοῦ ἁγίου Μαξίμου
λέγοντος ὅ μὲν θεὸς γινώσκει ἑαυτὸν ἐκ τῆς μακαρίας οὐ-
σίας αὐτοῦ, τὰ δ’ ὑπ’ αὐτοῦ γεγονότα ἐκ τῆς σοφίας αὐτοῦ, 15
δι’ ἧς καὶ ἐν ἧ τὰ πάντα ἐποίησεν.” ἄλλος οὖν ὁ θεός, καὶ
ἄλλη ἡ σοφία αὐτοῦ δι’ ἧς καὶ ἐν ἧ τὰ πάντα ἐποίησε, τῆς
τοῦ θεοῦ οὐσίας πάντη διάφορός τε καὶ ἄκτιστος· ἄλλος γὰρ
ὁ θεὸς ὁ ἔχων, καὶ ἄλλη ἡ σοφία αὐτοῦ ὡς ἐκτὸν καὶ ἀνούσιον.”
83 πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς ὥσπερ ἔνθους γενόμενος ἀνεβόησεν 20
“οὐκ ἀκούετε, πάντες οἱ τῆς ὀρθοδοξίας ἀντιποιοῦμενοι, προ-
φανῶς ἀναιροῦντα τὴν εὐσεβῆ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν ὁμοῦ
τοῖς εὐαγγελίοις καὶ πάσαις τῶν θείων πατέρων γραφαῖς, καὶ

inquit, oportebat hac ratione secundum te deum vocare πασοδύναμον
neque vero παντοδύναμον; nobis enim quia omnia, quaecumque vult,
facere potest, usque ad hoc tempus placuit ut παντοδύναμος vocaretur
deus neque vero ut tu dicis. referens autem Palamas, sed cum
mutari possit, inquit, Σ in Τ, fit παντοδύναμος, sicut etiam θάλασσα
in θάλαττα mutatur. risus igitur ad haec sublatus est magnus, ita
ut ne ipse quidem Gregoras continere se posset quanquam multum
operae dedit ne ridens conspiceretur, simulque tacere propter capi-
tis dolores studuit. sed Palamas risum exstinguere conatus in priori-
bus inhaerebat sermonibus, et rursus inde orsus est. aliud, inquit,
esse id quod habet, aliud id quod habetur, intelligitur etiam e sancti
Maximi dicto: deus quidem se cognoscit ex essentia sua beata: quae
autem ab eo facta sunt ex eius sapientia qua et in qua universa fe-
cit. alius igitur est deus, alia sapientia eius tanquam habitum et
inessentiale. ad haec Gregoras ut divino numine adflatus exclamavit:
nonne omnes auditis, qui verae formulae fidei estis studiosi, eum
aperte tollere piam Christi ecclesiam simul cum evangeliiis et omnibus
patrum divinatorum scripturis, et dicere filium et rationem dei diversos

λέγοντα τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ διάφορον τῆς πατρικῆς οὐσίας καὶ ὑφειμένον θεόν, καθάπερ Εὐνόμιος τε καὶ Ἄρειος ἐκεῖνος, καὶ ὅσοι τὰ τοιαῦτα πάσαι βεβλασφημήκεσαν; ἵνα γὰρ τὰς τῶν θείων διδασκάλων ἡμῶν ἐν τῷ παρόντι σιγήσω ῥή-
 5 σεις, οὐκ ἀκούετε πάντες αἰεὶ τοῦ θεοῦ λέγοντος εὐαγγελίου
 ‘πάντα δι’ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν,’ καὶ τοῦ Δαβὶδ πολλῶ προθεσπίσαντος πρότερον
 ‘πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας,’ καὶ τοῦ Σολομῶντος αὐθις ‘ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἠτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρο-
 10 νήσει.’ τίς οὖν ἔτι χρεῖα λόγων εἰς ἀπόδειξιν τῆς παλαιγε-
 νοῦς αὐτοῦ κακοδοξίας, ἣν πάσαι ᾠδίνησέ τε καὶ ἔτεκε καὶ αἰεὶ γράφων καὶ λέγων οὐ διαλείπει, κὰν ταῖς πλατείαις καὶ ἀγοραῖς διδάσκων κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν, καὶ τὰς ἀκοὰς διορύττων τῶν ἀπλουστέρων.”

15 Ὁ δὲ Παλαμᾶς τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων τὰς ἐννοίας 84
 καὶ κλίσεις μεταρμόζων ἐβλασφήμει τὰ χεῖριστα. ἐπιτιμη-
 θεὶς δ’ ὡς ἀμαθῆς τὴν τῶν συνδέσμων διαστολὴν ἀντεισηγε
 τοῦ μὲν καὶ τοῦ δέ. “γινώσκει γὰρ” φησὶν ἡ τοῦ θεοῦ Μα-
 ξίμου ῥῆσις “ἑαυτὸν μὲν ὁ θεὸς ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας
 20 αὐτοῦ, τὰ δ’ ὑπ’ αὐτοῦ γεγονότα ἐκ τῆς σοφίας αὐτοῦ, δι’
 ἧς καὶ ἐν ἧ τὰ πάντα ἐποίησεν. ἔδει οὖν εἰπεῖν καθ’ ὑμᾶς
 ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως γινώσκει ἑαυτὸν ἐκ τῆς μακαρίας οὐ-

esse a paterna essentia et submissum deum, ut Eunomius et Arius ille et quicumque talia iam olim conviciati sunt: etenim ut divinorum praeceptorum nostrorum nunc taceam dicta, nonne auditis omnes semper divinum evangelium dicere: omnia per eum fiebant et sine eo fiebat ne unum quidem, quod factum est; et Davidem multo antea vaticinatum esse: omnia in sapientia fecisti; et Solomonem rursus: deus sapientia fundavit terram, repraesentavit autem coelos in cognitione. quid igitur iam opus est verbis ad ostendendam antiquam eius in dogmatis perversitatem, quam iam olim parturivit et peperit, et non desinit semper scribere et dicere, in plateis quoque et foris docere propter magnam eius qui prohibere possit eum solitudinem et aures perforare simpliciorum.

Palamas autem nominum et verborum notiones et declinationes mutans pessima conviciabatur. postquam autem nos obiurgavit, ut indoctus conjunctionum oppositionem introduxit, vocum nimirum “quidem” et “sed.” cognoscit enim, ait divini Maximi dictum, se quidem deus ex essentia sua beata: quae autem ab eo facta sunt, e sapientia sua, qua et in qua universa fecit. oportebat igitur eum dicere secundum vos, filium quoque similiter cognoscere se ex essentia eius

σίας αὐτοῦ, ἵνα τὸ ὁμοφυῆς καὶ ὁμοούσιον δείξῃ· τούτου δ' ἐκείνῳ σιωπηθέντος δείκνυται συμφωνῶν ἐμοί, καὶ οὐδαμῆ γε ὑμῶν."

85
f. 149 v.

Πολλῆς οὖν ἐνστάσεως ἐνταυθοῦ γενομένης τῶν ἐκατέρωθεν, ὡσπερ διαιτητῆς μεταξὺ γενόμενος ὁ Γρηγορᾶς, καὶ 5 τὰς τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνας παρὰ φαῦλον τέως ποιησάμενος διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς χρείας, "πρῶτον μὲν σκεπτέον" φησὶ "δυοῖν ὀπότερον ταῖς κοιναῖς τῆς ἐκκλησίας ἐννοίαις ἀκολουθεῖ καὶ ταῖς ἄνωθεν κυρωθείσαις τῶν θεῶν δόξαις πατέρων, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον χρῆναι φάσκοντα ἡμᾶς ἀπὸ τῶν 10 κοινῶν ἐννοιῶν ὀρρωμένους περὶ θεοῦ τὰ ἐναντιούμενα, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει, ὁμολογεῖν μὴ νοεῖν. οἶον κατὰ τὰς κοινὰς ὑπολήψεις ἔστι τὴν θεῖαν φύσιν ἀγαθὴν καὶ ἀόρητον καὶ δικαίαν ὁμολογεῖν. ἐὰν οὖν ὀργιζόμενον ἢ λυπούμενον ἢ μεταμελούμενον ἢ μὴ κατ' ἀξίαν τινὶ χρώμενον ἢ γραφῇ λέγη, 15 ζητεῖν προσήκει τὸ τῆς λέξεως βούλημα, καὶ μεριμνᾶν τίνα τρόπον ἀποκατασιτῆσαι δυνηθῶμεν, οὐχὶ δὲ ἀνατρέπειν τὰς ἀξιολόγους περὶ θεοῦ ὑπολήψεις. καὶ οὕτως ἀπροσκόπτως ἐντενξόμεθα ταῖς γραφαῖς, ἀπὸ μὲν τῶν ἀσαφεστέρων μὴ 20 βλαπτόμενοι, ἀπὸ δὲ τῶν εὐλήπτων ὠφελούμενοι. ἔστι μὲν οὖν συνδεδογμένον ἅπασιν ὀρθοδόξοις τὰ πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ γεγενῆσθαι. τῷ λόγῳ γάρ φησι κυρίου

beata, ut eandem naturam eandemque essentiam ostenderet: quod cum ab eo praetermissum sit silentio, apparet illi mecum convenire neque vero ullo modo vobiscum.

Magna igitur oppositione facta utriusque partis Gregoras tanquam arbiter factus et capitis dolores parvi faciens propter usus auxiliique necessitatem, primum quidem, inquit, spectandum est, utrum communes ecclesiae cogitationes sequatur et divinorum patrum sententias superne confirmatas, secundum Basilium magnum, qui oportere dicit nos a communibus de deo cogitatis orsos contraria in vocibus convenire non putare. ut secundum communes sententias concedendum est, divinam naturam bonam esse et irae expertem et iustam: quodsi iratum aut moestum esse aut poenitentiam agere aut uti aliquo non ex merito deum scriptura dicat, decet inquirere in verborum vim, et excogitare quomodo possimus restituere eam, neque vero evertere sententias, quae sunt de deo, graves: et hoc modo sine offensione utemur scripturis, ex iis quae obscuriora sunt nullum damnum facientes, ex iis autem, quae clara sunt, utilitatem capientes. constat quidem inter omnes orthodoxos, universa per filium et rationem dei facta esse. ratione enim ait domini coeli solidi sunt facti: et ut di-

οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· καὶ κατὰ τὸν Νυσσαέα Θεῖον
 Γρηγόριον ὄντως σοφία καὶ βουλή οὐδὲν ἕτερόν ἐστι πλὴν
 τῆς τοῦ παντός προεπινοουμένης σοφίας, ἐν ἣ τὰ πάντα ἐγέ-
 νετο καὶ διεκοσμήθη. Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ
 5 σοφία. καὶ πάλιν σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς κατὰ τὸν Θεῖον
 Μάξιμον καὶ φρόνησις ὁ κύριος ἡμῶν ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός,
 ὁ καὶ τὰ καθόλου τῶν ὄντων συνέχων τῇ δυνάμει τῆς σο-
 φίας καὶ τὰ συμπληρωτικὰ τούτων μέρη περιέχων τῇ φρονήσει
 τῆς συνέσεως, ὡς πάντων φύσει δημιουργὸς καὶ προνοητής,
 10 καὶ εἰς ἓν ἄγων τὰ διεστῶτα δι' ἑαυτοῦ. καὶ ὁ Δαμασκηνός 87
 φησιν Ἰωάννης ὁμοίως, ὅτι οὐκ ἔστι τῷ πατρὶ λόγος σοφία
 δύναμις θέλησις εἰ μὴ ὁ υἱός, ὅς ἐστιν ἡ μόνη δύναμις τοῦ
 πατρὸς ἢ προκαταρκτικὴ τῆς πάντων ποιήσεως. καὶ μυρίας
 ἔχοι τις ἂν μαρτυρίας προάγειν ταυτὶ συνιστάσας. καὶ πρῶ-
 15 τον μὲν δὴ σκεπτεόν ἂν εἴη τουτί, δεύτερον δὲ πῶς καὶ ὁ
 Θεὸς Μάξιμος τοῖς κοινοῖς τῆς ἐκκλησίας ἔπεται δόγμασιν,
 εἰ μὴ τις ἐνταῦθα παρεξηγεῖσθαι βιάζοιτο. ἡ γὰρ διαστολὴ
 τῶν συνδέσμων ἐνταῦθα οὐ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δια-
 στέλλει, ἀλλ' ἐκ τῶν κλισμάτων μάλιστα τὸν Θεὸν διαιρῶν,
 20 συμπαραλαμβάνει καὶ συνάπτει τούτῳ καὶ τὸν υἱὸν εἰς τὴν f. 150 r.
 τῶν κλισμάτων γνῶσιν, ἵνα μὴ δόξῃ χωρίζειν ὁ πατὴρ τὸν
 υἱὸν ἑαυτοῦ ἐν τῇ τούτων γνώσει, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ πεποίηκεν
 ἅπαντα ταῦτα. καὶ γὰρ καὶ ὅτε φησὶ τὸν Θεὸν ὁ ἅγιος γι- 88

vinus ait Gregorius Nyssaeus: re vera sapientia et voluntas nihil aliud est, quam praemeditata universum sapientia, in qua universa facta et adornata sunt. Christus enim est dei vis et dei sapientia. et rursus sapientia dei et patris secundum divinum Maximum consilium quoque dominus noster est Iesus Christus, qui etiam universa quae sunt continet vi sapientiae, et complentes partes complectitur consilio mentis ut omnium a natura creator et praemeditans, et in unum contrahit distantia per se. et similiter ait Ioannes Damascenus: nulla est patri ratio, sapientia, vis, voluntas, nisi filius: qui quidem sola est vis patris creationem omnium praeparans. atque sexcenta possunt proferri testimonia quae haec confirment, et primum quidem hoc spectandum est: deinde etiam divinum Maximum sequi communia ecclesiae dogmata, nisi quis hic falso interpretari studeret: distinctio enim coniunctionum hic non patrem et filium distinguit, sed e creatis maxime deum secernens comprehendit et coniungit huic etiam filium in creatorum cognitione ne videatur removere pater filium a se in horum cognitione, per quem et in quo fecit haec omnia. etenim etiam cum dicit deum sanctus cognoscere se ex essentia sua beata

γνώσκειν ἑαυτὸν ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ, οὐκ ἀποστε-
 ρεῖ τὸν υἱὸν τῆς τοιαύτης γνώσεως. πῶς γάρ, ὁμοούσιον
 ὄντα τε καὶ τὴν αὐτὴν τῷ πατρὶ γνώσιν ἔχοντα, ὡς καὶ αὐ-
 τὸς περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ λέγων 'καθὼς γινώσκει με ὁ πατήρ,
 καὶ γὰρ γινώσκω τὸν πατέρα.' καὶ 'πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ 5
 ἐμὰ ἐστι· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἓν ἐσμεν.' διὰ τοῦτο ἐκεῖ
 μὲν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ γνώσει διὰ τὴν φυσικὴν καὶ οὐσιώδη
 ταυτότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ πολυπραγμοσύνης οὐκ
 ἐδεήθη τινός· ἐν δὲ τῇ πρὸς τὰ κτίσματα γνώσει συμπαρει-
 λήφει καὶ τὴν σοφίαν ὁ Θεὸς οὗτος Μάξιμος, δι' ἧς καὶ ἐν 10
 ἧ ταυτί πεποίηκεν ἅπαντα, ἀναγκαίως οὐσης τῆς τοιαύτης
 ἐνταῦθα μνήμης διὰ τὰς ὑποστάσεις, ὡσπερ ἐκεῖ τῆς σιω-
 πῆς διὰ τὸ πᾶσιν ἐγνωσμένον ὑπάρχειν τὸ τῆς οὐσίας υἱοῦ
89 καὶ πατρὸς ἀδιαίρετον καὶ ταυτόν. ἐναργέστερον δ' ὁμως
 ἔτι καὶ ὁ Θεὸς οὗτος Μάξιμος δείκνυσι προῖόν, καὶ τῆς τεχ- 15
 νικῆς ἐνταυθοῦ μεμνημένος σοφίας, μή τις ἐξ ἀμαθίας ὅπως-
 ποτὲ πλανηθεῖς ἐκεῖθεν ἐξολισθήσῃ πρὸς δυσσεβεῖς λογισμούς,
 καὶ ἀντὶ τῆς ὄντως σοφίας τὴν ἐν τοῖς κτίσμασι τεχνικὴν
 δοξάσῃ σοφίαν, καθάπερ καὶ οὐτοσί Παλαμᾶς βεβλασφήμηκέ
 τε πρότερον πολλάκις, καὶ νῦν αὖθις ἐφ' ἡμῶν οὐκ αἰδεῖται 20
 τολμῶν τὰ ἀτόλμητα. φησὶ γὰρ κατόπιν ὡς ἡ λογικὴ καὶ
 νοερὰ φύσις γινώσκει τὰ κτίσματα ἀναλήψει τῆς ἐν αὐτοῖς
 θεωρουμένης τεχνικῆς σοφίας καὶ γνώσει τῶν ἐν αὐτοῖς φυ-

non privat filium tali cognitione: qui potest eum, qui eadem sit es-
 sentia et eandem cum patre habeat cognitionem: ut etiam ipse de se
 testatur; dicens ut cognoscit me pater, ego quoque patrem cognosco:
 et omnia, quae habet pater, mea sunt: et ego et pater unum sumus.
 propterea ibi quidem in dei cognitione propter naturalem et essentia-
 lem similitudinem patris et filii non opus fuit ulla curiositate: in co-
 gnitione autem, quae in creatis versatur, comprehendit etiam sapien-
 tiam divinus hic Maximus, qua et in qua haec fecit omnia: cum ne-
 cessaria esset tali hic commemoratione propter substantias, ut ibi si-
 lentio quia omnibus notum est, esse essentiam filii et patris indis-
 cretam et eandem: clarius tamen porro etiam divinus hic Maximus
 demonstrat progrediens cum etiam artificiosae illic mentionem faciat
 sapientiae: ne quis ignorantia ut fieri solet errans inde incidat in
 impias ratiocinationes et pro vera sapientia artificiosam illam quae
 tes in creatis opinetur sapientiam, ut etiam Palamas hic et convicia-
 tus est iam antea saepe, et nunc rursus in nobis non pudet eum au-
 dere inausa. ait enim post: ratione et mente praedita natura cognos-
 cit creata comprehensione animadversae in iis artificiosae sapientiae

οικῶν λόγων. ἦντινα δὴ τεχνικὴν σοφίαν παρακατιῶν αὐθις αὐτὸς ψιλὴν καὶ ἀνυπόστατον ἐν τῷ νῷ συνισταμένην φησίν, οὕτως κατὰ λέξιν διαγορεύων, ὅτι τὰ ὑπὸ Θεοῦ γεγονότα γινώσκει τὸν Θεὸν τῇ ἀναλήψει, ὡς εἴρηται, τῆς ἐν τοῖς γε-
 5 γονόσι θεωρουμένης τεχνικῆς σοφίας, ἣτις ἐστὶ ψιλὴ καὶ ἀνυ-
 πόστατος ἐν τῷ νῷ συνισταμένη. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν αὐτὸς **90**
 οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας φησὶ τὸν Θεὸν γινώσκομεν, ἀλλ' ἐκ τῆς
 μεγαλοουργίας καὶ προνοίας τῶν ὄντων· διὰ τούτων γὰρ ὡς
 δι' ἐσόπτρων τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα καὶ σοφίαν καὶ δύνα-
 10 μιν κατανοοῦμεν." ταῦτα διεξιὼν ὁ Γρηγοῤῃς, "ὄρας" ἔφη
 πρὸς τὸν Παλαμᾶν στραφεὶς "ὅπως δυοῖν προκειμένων ἐν-
 ταῦθα βλασφημιῶν ἐξ ἀνάγκης μιᾷ περιπίπτεις; ἢ γὰρ τὸν **f. 150 v.**
 υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὅτιως σοφίαν δι' ἧς καὶ ἐν ἧ τὰ πάντα
 πεποίηκεν, ἀνούσιον λέγεις Θεότητα, ἢ τὴν ἐν τοῖς κτίσμασι
 15 τεχνικὴν σοφίαν ἄκτιστον καὶ ταύτην καὶ ἅμα ἀνούσιον φά-
 σκεις Θεότητα· ἦν ψιλὴν καὶ ἀνυπόστατον ἐν τῷ νῷ συνι-
 σταμένην τὸν Θεὸν ἀκήκοας λέγοντα Μάξιμον. τοιαῦτα γὰρ
 σου τὰ τῶν ἀτόπων καινοφωνιῶν αἰσχρά, καὶ οὕτω σχέτλια
 τὰ συμπεράσματα τῆς σῆς δυσσεβείας. ἔπειτα ζῆν τολμᾶς, **91**
 20 καὶ ἀναιδέσιν ὀφθαλμοῖς τὴν οὐρανίαν βλέπειν λαμπάδα, τὸ
 σεμνὸν ἡλίου βλέφαρον, καὶ ἀνθρώποις νοῦν ἔχουσιν ὁμιλεῖν,
 καὶ τοῦ αὐτοῦ συμμεταλαμβάνειν αὐτοῖς αἴρος, ὑπόμνημα

et cognitione naturalium quae in iis sunt rationum: quam quidem sapientiam artificiosam paulo post rursus ipse tenuem et substantiae expertem in mente compositam dicit, hoc modo ad verbum statuens: quae a deo facta sint cognoscere deum comprehensione ut dictum est animadversae in iis quae facta sunt artificiosae sapientiae, quae quidem est tenuis et substantiae expertem in mente composita. et alibi rursus ille: non ex essentia, inquit, deum cognoscimus, sed e magnificentia et providentia rerum. ex his enim ut e speculis infinitam bonitatem et sapientiam et vim intelligimus. haec persecutus Gregoras, vides, inquit, ad Palamam conversus, cum duae sint hic maledictiones propositae, necessario in alteram te incidere; aut enim filium dei, qui est vera sapientia, qua et in qua universa fecit, inessentialem dicis divinitatem aut artificiosam quae est in creatis sapientiam et ipsam increatam simulque inessentialem vocas divinitatem, quam tenuem et substantiae expertem in mente compositam divinum audivisti dicentem Maximum. talis enim tua est ineptorum paradoxorum turpitudine et tam immanes sunt ratiocinationes impietatis tuae: et tamen vivere audes et oculis impudentibus coelestem suspicere facem, augmentum solis oculum et inter homines mente praeditos versari eiusdemque cum iis particeps esse aëris, exemplum tantae pravitatis factus

τοσαύτης κακίας τῇ τοῦ Χριστοῦ γεγονώς ἐκκλησίᾳ; σὺ δ',
 εἰ βούλει, καινοφώνησον ἔτι, καθάπερ ἀκρίσιων ἐσμὸν θεοτή-
 των, οὕτω καὶ τέχνην καινήν. ἔξεστι γάρ σοι τῇ συνήθει
 χρωμένῳ τῆς ἀμαθίας ἀναιδείᾳ πανταχῇ, καὶ τὸ συγκεχωρη- 5
 κὸς μετὰ ῥαστώνης ἐκ σεαυτοῦ λαμβάνοντι, καὶ μηδαμῇ τα-
 μεινομένῳ τὰς παραλόγους τύχας καὶ τραγικάς, μηδ' ἐπὶ
 ῥητοῖς τὸ τῆς γνώμης ἐῶντι καθεύδειν μεμηνός τε καὶ αὐ-
 θαδες. πᾶσα γὰρ ἐπιστήμη τῶν πάλαι καὶ σοφίας ἔμμουσος
 ἀρμονία τε καὶ ῥυθμὸς τὸ ἐνεργεῖν ἐξελάθετο τῆς σῆς ἀνου-
 σίου ταύτης ἐνεργείας, δι' ἧς ἀπονητὶ τὰς ἀκρίστους χαλκεύεις 10
 θεότηας, ἐξ αὐτομάτου φρεΐσης, ὡσπερ τὸ τῶν σπαρτῶν
 ἐκείνων γιγάντων αὐθήμερον γένος ἡμῖν ἀτικίζοντες ὑπογρά-
 φουσι μῦθοι, καινοτέρων ἀκόνσμάτων φορὰν εἰκονίζοντες.
92 ἐπεὶ δὲ ταῖς τῶν λόγων καινότησι καὶ νόμων δεῖ καινοτέρων,
 γράψον, εἰ βούλει, καὶ ψήφισμά τι καινόν, μὴ χρῆσθαι κατ' 15
 ἐπιστήμην τοῖς λόγοις ἔτι. γενοῦ τοῖς νῦν καὶ αὐτὸς καιροῖς
 Ἰουλιανὸς αὐτοκράτωρ ἐπὶ κακίᾳ διαβεβοημένος, καὶ βαρβα-
 ρικώτερα μᾶλλον ἢ κατ' ἐκείνον δεικνὺς τὰ τολμήματα. μᾶλ-
 λον δὲ καὶ γέγονας, καιροῦ τυχῶν πονηροῦ καὶ βίον ἐλόμενος
 κακοδαίμονα καὶ ἐπάρατον, ἀφ' οὗ πολλαὶ μὲν κατὰ τῆς εὐ- 20
 σεβείας ἀνερωρώγεσαν φάραγγες, πολλοὶ δὲ κακῶν ἐξερορήσαν
 ἀθέμιτοι ῥύακες. ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος, οἶμαι, χαιρήσεις, ἀλλ'
 ἀποδώσει ταχὺ βασιλεὺς οὕτοσὶ τὴν πάτριον τῆς ἐκκλη-

Christi ecclesiae? tu vero, si vis, fabricare praeterea ut increatarum
 copiam divinitatum ita etiam artem novam. licet enim tibi cum con-
 sueta utaris ignorantiae impudentia ubique et concessionem facile ex te
 sumas neque ullo modo dispenses fortunas inexpectatas et portentosas,
 neque certis conditionibus sententiam tuam sinas quiescere insanam
 et audacem. omnis enim veterum scientia et institutus sapientia con-
 centus et rhythmus oblita sunt efficiendi, cum tua inessentialis haec
 efficientia, qua sine ullo negotio increatas fabricaris divinitates ex se
 ipsa nata sit: quale Spartorum illorum gigantum diurnum genus no-
 bis adumbrant fabulae atticae, recentiorum rumorum impetum et pro-
 ventum depingentes. sed quoniam novitati verborum etiam legibus
 novis est opus, age scribas, si vis, etiam edictum novum quoddam,
 ne quis secundum scientiam postea utatur verbis, fias his temporibus
 et ipse Iulianus imperator pravitate infamis, et crudeliores potius quam
 ex eius natura proferas audacias, sive potius iam factus es adiutus
 occasione misera et vitam infaustam eligens et detestabilem, ex qua
 multae contra pietatem proruperunt voraginet, multique malorum ef-
 usi sunt amnes nefarii, sed non usque ad finem opinor ridebis: sed

σίας εὐκλειαν τῷ δεδωκότι τούτῳ τὴν πατρῴαν βασιλείαν θεῶν.”

Τούτοις ὁ Παλαμᾶς ἀχθόμενος καὶ ὑβριοπαθῶν ἀντελοι- 93
 δόρει τε καὶ παρὰ φαῦλον ἐποιεῖτο καὶ αὐτὸ τῆς καθέδρας τὸ
 5 εὐσχημον, ὡσπερ ἔξω γενόμενος ἑαυτοῦ. ὅθεν δὴ καὶ συχνὰ
 περιέστρεφεν ὅλον ἑαυτὸν τῆδε κακεῖσε ἐφ’ οὔπερ ἔτυχε τη- f. 151 r.
 νικαῦτα δαπέδου καθήμενος, καὶ δυσκάθεκτός τις ἦν ὡς εἰ-
 πεῖν καὶ ἀκάθεκτος, καὶ μεμνηότων οὐδὲν διακείμενος ἄμει-
 νον. ἦν γὰρ ἰδεῖν αὐτὸν ὡσπερ ἐκλαθόμενον ἑαυτοῦ τε καὶ
 10 τοῦ καιροῦ καὶ τῶν θεατῶν, καὶ συχνὰ μεταφέροντα ταῖς
 χερσὶν αὐτοῦ τῶν ἱματίων τὰ κράσπεδα καὶ ἀναφέροντα καὶ
 καταφέροντα, καὶ πρὸς γε κνήμας τε γυμνοῖντα καὶ μηρούς,
 καὶ πως ἂ μὴ θέμις δείκνυσθαι θεατρικῶς οὕτωςι παραδει-
 κνύντα, δῆπουθεν ὁδοῦ πάρεργον εἰπεῖν, οὐ τὸν νοῦν ἐφι- 94
 15 στάνθ’, ὡς εἰκεν, οὐδαμῆ τοῖς δρωμένοις. καὶ δύο κατὰ
 ταυτὸν ἐτολμάτο τάνδρῳ τηνικαῦτα τὰ ἄτοπα, μῆτε δεδιότι
 μῆτ’ αἰσχρνομένῳ· στόματι μὲν γὰρ πρὸς θεὸν βλασφημιῶν
 οὐδαμῆ ἐδεδίει, σχήματι δ’ ὑσέμνῳ τοῦ μεμνηότος ἐκείνου
 χρώμενος ἦθους ἐπὶ τοσοῦτων ὀφθαλμῶν οὐδαμῆ γε ἦσχύ-
 20 νετο. καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς Τροίας Ὀδυσσεὺς ἐκεῖνος πάλαι τὸν
 ἀκριτόμνθον τοῦ Ὀμήρου Θεοσίην γλενάζων ἠπέιλησε δρᾶν,
 ἀποδύσειν εἴματα λέγω φίλα, τὰ τ’ αἰδῶ ἀμφικαλύπτει, τοῦτ’
 ἐκεῖνος καθ’ ἑαυτοῦ δρῶν ἀτεχνῶς οὐκ ἦσθάνετο. ταῦτα καὶ
 μὴ πάνυ γελασεῖοντα τὸν Γρηγορᾶν γελάσαι πεποίηκε, καὶ

reddet celeriter rex hic paternam ecclesiae gloriam deo, qui huic pa-
 ternum dedit regnum.

His Palamas gravatus et valde affectus contra conviciabatur
 et parvi faciebat etiam ipsum sessionis decus, ut si apud se
 non esset; quamobrem etiam frequenter se totum vertit huc et il-
 luc in solo, in quo tum maxime sedebat, et difficilis, ut ita dicam,
 et importunus erat quodammodo, neque melius dispositus quam fu-
 rentes. poteras enim videre eum tanquam oblitum sui et temporum
 et spectatorum et huc illuc trahentem manibus vestimentorum limbos,
 et adducentem et deducentem et usque ad crura nudantem et femora
 et fere quae non decorum est ostendere mimico modo ostentantem
 obiter ut ita dicam, neque animum advertens qui erat eius mos ullo
 modo iis quae fiebant: et duo aequae tum audebat vir inepta neque
 timens neque verens; ore enim contra deum conviciens nullo modo
 eimore capiebatur: habitu autem inhonesto furentis illius uti mo-
 ris coram oculis tot non verebatur. et quod ante Troiam Ulixes ille
 olim Homeri Thersiten garrulum deludens facturum se esse mina-
 tus est, exuturum nimirum vestimenta grata, quae membra pudenda

εἰρωνικόν τινα ὀφθαλμὸν αὐτῷ ἐπιρροίψαντα φάναι τοιαδί.
95 ἔγὼ δέ σε τῆς ἀμαθίας καὶ ἀναιδείας οἰκτείρων, ἄνθρωπε,
 βούλομαι καὶ νῦν, ὅποσα τὴν τῆς σοφίας φωνὴν διαιρεῖ ση-
 μαινόμενα, προθεῖς κατὰ τοὺς τῆς ἐπιστήμης διδάξαι λόγους,
 ὡς ἂν μάθης ἐντεῦθεν εἰς ὅσον ἐλαύνει κακίας βωμολοχεῖν
 καὶ διαβάλλειν ἀναίδην τὰς θείας γραφάς. ἀκολουθητέον
 οὖν ἡμῖν ἐστὶ τῇ τῶν θείων πατέρων κἀνταῦθα διδασκαλία.
 νοεῖται μὲν γὰρ ἡ σοφία διχῶς κατὰ τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτι-
 στον. καὶ κτιστὴ μὲν λέγεται σοφία ἣ τε ἐντεθειμένη πρὸς
 θεοῦ καὶ συναπειργασμένη τοῖς κτίσμασιν, ἵνα σοφά τε κατὰ 10
 τὸν μέγαν Ἀθανάσιον φαίνεται πᾶσι καὶ ἅμα τοῦ πεποιη-
 κότες ἄξια. καθ' ὃ σημαινόμενον καὶ Δαβὶδ τοὺς τε οὐρα-
 νοὺς τὴν τοῦ θεοῦ διηγείσθαι δόξαν φησὶν ἀλαλήτοις φω-
96 ναῖς, καὶ ἅμα πᾶσαν προιτρέπεται κτίσιν εἰς ὕμνον θεοῦ,
 ὅση τῶν ἐμπύχων τε καὶ μὴ, καὶ ὅση τῶν αἰσθητικῶν καὶ 15
 μὴ. καὶ ἔτι ἡ τοῖς διδασκομένοις ἐντέχνως ἐκ προὔπαρχού-
 σης γίνεται γνώσεως. ἐν ἣ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι
 ἔχοντας, δεκτικὸς τῆς δημιουργοῦ τῶν ὅλων σοφίας ἡμᾶς οἱ
 θεῖοι πατέρες φάσκουσι γίνεσθαι τὸν ἐκάστοις ἐνόντα τρόπον.
 καὶ τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν διὰ τῶν κτισμάτων. ἄκτι- 20
 στος δὲ σοφία ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ, δι' ἧς καὶ ἐν ἣ τὰ
 πάντα γέγονε. πλὴν οὐχὶ τούτῳ λόγος ἢ υἱὸς ᾧ καὶ σοφία.

velant, hoc ille se facere contra se omnino non animadvertibat. haec Gregoram quamvis omnino non ridere volentem ad ridendum adduxerunt, et ut oculum cavillantem in eum coniciens haec diceret: equidem ignorantiam tuam et impudentiam miserans, amice, nunc quoque volo omnes quaecunque vocem sapientiae dividunt significaciones proferens secundum scientiae rationem te docere: ut inde discas, in quantam pravitatem adigatur si quis nugatus pervertat impudenter scripturas divinas. sequendum igitur est nobis divinorum patrum hic quoque institutionem. intelligitur enim sapientia dupliciter secundum creatum et increatum, atque creata quidem dicitur sapientia ea, quae infusa est a deo simulque confecta creatis, ut sapientia illa secundum Athanasium magnum omnibus viderentur simulque creatore digna: secundum quam significacionem etiam David coelos enarrare dei gloriam dicit mutis linguis. simulque omnia creata cohortatur ad deum celebrandum, quaecunque anima praedita et destituta, quaecunque sensu sunt praedita et destituta, et porro eos, qui docte instituuntur ex cognitione antea substantive: in qua cum scientiam et intelligentiam habeamus testari nos sapientiam omnia creantem suo quemque insito more patres divini contendunt: ac quae in deo cognosci possunt clara sunt creatis: increata autem est sapientia, (filius et ratio dei), qua et in qua universa facta sunt. sed non est eidem

ἡ μὲν γὰρ υἱὸς καὶ λόγος φωνὴ μονότροπον ἔχει τὴν σημα- f. 151 v.
 σίαν καὶ ἀναφορικὴν πρὸς τὸν πατέρα, ἡ δὲ τῆς σοφίας δι-
 πλῆν. λέγεται μὲν γὰρ καὶ καθ' αὐτὸ σοφία καθολικωτέραν
 ἔχον τὴν ἔννοιαν, ὅτε ταύτων εἴη σαφῶς τῇ οὐσίᾳ καὶ τοῦτ'
 5 εἴη τὸ εἶναι ταύτη ὃ τὸ σοφίαν εἶναι κατὰ τὸν τοῦ εἶδους
 εἴπουν τὸν τῆς φύσεως καθολικώτερον λόγον, ὅτε σοφία κα-
 λεῖται ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ὥσπερ καὶ οὐσία ἐκάτερα.
 λέγεται δὲ σοφία καὶ ἡ ὑπόστασις ἐκ τοῦ καθολικωτέρου λαμ- 97
 βάνουσα τὸ ὄνομα, ὥσπερ καὶ ἄνθρωπὸν φάμεν εἰδικῶς καὶ
 10 καθόλου τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν, εἴπουν καθ' αὐτὸ καὶ κυρίως
 καὶ οὐδαμῆ πρὸς ἕτερον, ἔστι δ' ὅτε καὶ τήνδε τὴν ὑπόστα-
 σιν, τὸν Πέτρον δηλαδὴ, τὸ εἰδικόν τε καὶ καθολικώτερον
 ὄνομα εἰς τὸ προσωπικὸν καὶ ἰδιάζον μεταφέροντες. οὐ γὰρ
 ἔστιν ἰδιώτατον περικλειόμενον ἢ σοφία τινί, οὐδ' ἀναφορι-
 15 κὸν ὡς ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα καὶ ὁ λόγος πρὸς τὸν οὗ
 λόγος ἔστι νοῦς· τὰ μὲν γὰρ οὐσιώδη καὶ φυσικὰ περιεκτι-
 κώτερά εἰσι καὶ ἄφετον ἔχει τὴν ἔννοιαν, τὰ δ' ἀναφορικὰ
 πρὸς ἄλληλά τε ἔστι, καὶ τῇ μεταξὺ συνδεόμενα σχέσει ἄφε-
 τον ἔχειν οὐδαμῆ συγχωρεῖται τὴν σημασίαν. ὥσπερ οὖν
 20 οὐσία ὁ πατήρ, οὐσία ὁ υἱός, οὐσία τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 οὕτως ἄρα καὶ σοφία ὁ πατήρ, σοφία ὁ υἱός, σοφία τὸ
 πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ὁμοῦ μία σοφία ὡς μία οὐσία, καὶ
 οὐ τρεῖς σοφαὶ ὥσπερ οὐδὲ τρεῖς οὐσαί. ὅταν οὖν ὁ υἱὸς 98

semper ratio aut filius cui sapientia. vox enim filii et rationis simp-
 licem habet significationem et ad patrem relata: sapientiae autem
 vox duplicem. dicitur enim per se sapientia quod generaliore[m] ha-
 bet notionem, ubi aperte idem est cum essentia: atque hoc idem fere
 est quod sapiens essentia secundum formae sive naturae rationem ge-
 neraliore[m], ubi sapientia vocatur pater et filius eodem modo quo
 etiam essentia utraque. dicitur autem sapientia etiam substantia, no-
 men accipens a genere: ut secundum formam et genus essentiam et
 naturam etiam hominem appellamus, sive per se et proprie, et nullo
 modo referentes ad aliud, interdum etiam certam hanc substantiam,
 Petrum nimirum, ita ut formae et generis nomen in certum et se-
 cretum transferamus. neque enim sapientia cum sit aliquid maxime
 secretum, circumclusum ulla re, neque referri debet ut filius ad pa-
 trem, et ratio ad id, cuius ratio est mens. essentialia enim et natu-
 ralia latius patent liberamque habent notionem: quae autem referun-
 tur inter se et habitu mutuo coniuncta sunt neque ullo modo conce-
 ditur iis ut liberiore[m] habeant significationem: ut igitur pater est
 essentia, filius essentia, spiritus sanctus essentia, ita pater etiam sa-

λέγει "ἐγὼ εἰμι ἡ σοφία," καὶ αὖ ὁ ἀπόστολος "Χριστὸς Θεοῦ
 δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία," ὡς ἐκ πατρὸς δυνάμειος ὄντος καὶ
 σοφίας νοεῖται, ὡς περ φῶς ἐκ φωτὸς καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ. ποῦ
 τοίνυν οὐκ ἂν ἀσεβείας ἐλαύνοι τὸν Θεὸν ὑποκεῖσθαι λέγειν
 τῇ σοφίᾳ καθάπερ συμβεβηκότι, καὶ μὴ εἶναι μᾶλλον τὴν 5
 σοφίαν οὐσίαν, μηδὲ τὸν Θεὸν εἶναι, ὡς περ τὴν οὐσίαν αὐ-
 τοῦ, οὕτω καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ὡς ἐν ὑπο-
 κειμένῳ, καθάπερ τὴν τεχνικὴν ταυτηνὴ σοφίαν ἐν ἀνθρωπίνῃ
 ψυχῇ. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, κανόσι καὶ νό-
 μοις ἐπιστημονικοῖς ἀληθείας ἐπόμενος, λίαν ἀπαγορεύει καὶ 10
 ἀσεβείας ἀποκληροῦθ' θιασώταις, περὶ τὸν Θεὸν εἶναι φάσκουσι
 τὴν σοφίαν ὡς ἔξιν συμβαίνουσαν καὶ ἀποσυμβαίνουσαν, καὶ
 99 οὐδαμῇ γε σοφίαν αὐτόν. διπλῆς ἐνταῦθα τοιγαροῦν τῆς
 σοφίας οὕσης, τῆς μὲν δημιουργικῆς τε καὶ ἀρχικῆς καὶ
 ποιητικῆς τῆς δὲ δημιουργουμένης, καὶ τῆς μὲν σοφιζούσης 15
 τῆς δὲ σοφιζομένης, καὶ τῆς μὲν γεννωμένης τῆς δὲ ποιουμέ-
 νης, ἔπεται τῆς μὲν εἶναι γεννήτορα τὸν Θεὸν καὶ πατέρα,
 τῆς δὲ ποιητὴν καὶ δημιουργόν, καὶ εἶναι διὰ ταῦτα καὶ
 τούτων τὴν μὲν οὐσίαν αἰδιόν τε καὶ ἄτρεπτον καὶ ἀκίνητον
 (δεῖν γὰρ εἶναι παντάπασι τὴν τὰ πάντα πρῶτως κινουσαν 20
 οὐσίαν ἀκίνητον καθ' αὐτό τε ἅμα καὶ κατὰ συμβεβηκός),
 τὴν δ' αἰεὶ τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν καὶ αἰεὶ κινουμένην κατὰ

pientia, filius sapientia, spiritus sanctus sapientia: simulque sapientia una, ut essentia una, neque vero sapientiae tres ut neque tres essentiae. cum igitur filius dicit: ego sum sapientia, et rursus apostolus: Christus dei potentia et dei sapientia, ut ex patre qui est potentia et sapientia, genitus cogitatur, ut lux e luce et deus e deo. quo igitur impietatis non procedat, si quis dicat, deum esse suppositum sapientiae tanquam accidenti, neque sapientiam esse potius essentiam: neque deum esse ut essentiam suam ita etiam sapientiam suam: sed in eo ut in supposito tanquam artificiosam istam sapientiam in animo humano hoc enim facere etiam magnus Athanasius regulas et leges philosophicas veritatis secutus valde vetat, et impietatis participes reddit sectam eorum secutos, qui in deo dicant esse sapientiam ut habitum accidentem et non accidentem, neque vero ipsum esse sapientiam. hic igitur cum sapientia sit duplex, altera creans et prima et faciens, altera creata, et itemque altera excogitans, altera excogitata, et item altera prognerans, altera effecta, sequitur ut illius quidem sit genitor et pater deus, huius autem artifex et creator, et ut propterea harum sit altera essentia sempiterna et immota et immutabilis, cum oporteat esse omnino essentiam quae universa primum moveat immotam et per se et per accidens, altera autem semper mutabilis et mobilis et semper mota secundum similes qui increationem et essentiam et ordinem fiunt proventus eorum quae

τὰς εἰς γένεσιν καὶ οὐσίωσιν καὶ τάξιν ἀναλόγους προόδους
 τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ νῦν μὲν ἐξ ὄρισμένης μονάδος εἰς πλή-
 θους ἀπειρίαν ἀνιούσαν ἀόριστον, νῦν δ' ἐξ ὄρισμένης ὁλό-
 τητος κατ' ἀντιπεπόνθησιν πρὸς ἀπειρίαν κατιούσαν ἀόριστον.
 5 γένους γὰρ τινος ἐπέχειν καὶ ιδέας τόπον καὶ τὴν τεχνικὴν
 ταύτην σοφίαν ἔφασαν οἱ πάλαιοι φιλοσοφῆσαντες καὶ θεο-
 λογήσαντες. καὶ ὡς οὔτε τὸ γένος ἀπεῖναι δυνατὸν ὧν ἐστὶ **100**
 γένος εἰδῶν καὶ ἀτόμων, οὔτ' αὖ τὴν ιδέαν οὔσαν οὐσίαν ὧν
 ἐστὶν ιδέα πραγμάτων, οὕτως οὐδὲ τὴν τεχνικὴν σοφίαν χω-
 10 ρὶς εἶναι τῶν καθ' ἕκαστα ταύτης εἰδῶν καὶ ἀτόμων, οὐ
 μᾶλλον γ' ἂν ἢ τὰ ἐν σώμασι χρώματα, ἃ καὶ αὐτὰ μὴ εἶ-
 ναί ποτε καθ' αὐτὰ ἴσμεν ἄνευ ὧν ἐστὶν ὑποκειμένων χρώ-
 ματα. πᾶσαι τοίνυν ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι σοφαὶ τῆς τεχνικῆς
 ταύτης σοφίας ἐξήρτηνται, καθάπερ διάφορα ῥίζης μιᾶς βλα-
 15 στήματα. καὶ ἔστιν ὡσπερ τούτων ἀπάντων αἴτιος καὶ προα-
 γωγεὺς ὁ θεός, οὕτω καὶ ταύτης ἀφ' ἧς ἐκεῖνα. διόπερ **101**
 ἐκεῖ μὲν ἢ σχετικὴ συνάφεια καὶ ἀναφορὰ χώραν ἔχει τὸ
 οἰκεῖον ἀξίωμα παντάπασιν ἀκαπήλευτον διασώζειν, ἅτε ὄν-
 των ὁμογενῶν ἀμφοῖν, τοῦ τε διαιρουμένου καὶ πρὸς ἃ
 20 διαιρεῖται· ἐνταῦθα δὲ μέχρι μόνης ἐνάρθρον καὶ σημαντι-
 κῆς φωνῆς αἰ τιατὰ οὐτα αὐτὰ πρὸς τὸν αὐτῶν αἴτιον καὶ
 ποιητὴν τὴν ἀναφορὰν ἀπευθύνει. ὥστε διαβάλλειν μὲν ἤκι-
 στα πάντων ἐστὶ, θαυμάζειν δ' οὖν ἄξιον μάλιστα πάντων
 Μάξιμον ἐκεῖνον τὸν θεῖον τῆς εὐσεβείας διδάσκαλον, κάλλι-

apud nos sunt, et interdum ex monade definita in multitudinis infini-
 tatem procedat indefinitam, interdum autem ex unitate definita secun-
 dum oppositionem ad infinitatem recedat indefinitam: generis enim
 cuiusdam obtinere et rationis locum etiam artificiosam hanc sapien-
 tiam dixerunt veteres philosophi et theologo, atque ut neque genus
 abesse potest ab iis quarum est genus formis et atomis, neque ratio
 quae est essentia ab iis quarum est ratio rebus, ita neque artificiosam
 sapientiam seiunctam esse a quibusque huius formis et atomis: non
 magis quam superficies corporum, quas et ipsas non esse unquam per
 se scimus sive suppositis quorum sunt superficies. omnes igitur sci-
 entiae et artes sapientes ex hac sapientia artificiosa pendent, velut
 diversi radicis unius rami: et deus est ut omnium horum auctor et pro-
 genitor ita etiam huius, ex qua illi pendent: quamobrem ibi quidem
 coniunctio mutua et relatio locum obtinet ut propriam vim omnino
 sinceram servet, cum sint eiusdem generis et id quod dividitur et ea
 in quae dividitur: hic autem illa cum sint usque ad solam vocem ar-
 ticulatam et significantem effecta, ad auctorem et creatorum relatio-
 nem advertunt, ita ut omnino non debeamus criminari, sed maxime

σια πάντων ἐνταῦθα περὶ σοφίας φιλοσοφήσαντά, καὶ διελόντα σαφῶς ἑκάτερα, τὴν τε σοφίαν τὴν ἄκτιστον, δι' ἧς καὶ ἐν ἧ τὰ πάντα γέγονε, καὶ αὖ τὴν ὑπ' αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς συνυφανθεῖσαν καὶ συντεθεῖσαν οὐρανῶ καὶ γῆ καὶ πᾶσι τεχνικῶς τε καὶ σοφῶς τοῖς κτίσμασι, ψιλὴν καὶ ἀνυπόστα- 5 τον φάμενον καθ' αὐτὴν ἐπίνοιαν.

102 Ἐπὶ δὴ τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις πολὺς ἐφεξῆς ὁ Γρηγοῤῃς ἐρρῶν κατατρέχων Παλαμᾶν τε αὐτὸν καὶ τὰς αὐτοῦ βλασφημίας, ἀλλότριον ἐπιστήμης ἀπάσης δεικνὺς τῆς τε ἡμετέρας καὶ θύραθεν. δι' ἃ καὶ κακίας ὄργανον γεγονέναι ῥᾶ- 10 δίως αὐτὸν ἐβεβαίουν τε καὶ συνεπέραννε, τῆς ἀληθοῦς σοφίας εἰσάπαξ ἀπερρωγότα καὶ ἐκτετοπισμένον. ὅθεν ὁ βαρύστονος f. 152 v. ἐκεῖνος καὶ ἀλιτήριος πληγείς τὴν καρδίαν καὶ οἷον ἐμβρόντητος γεγονῶς ἐβόα τε ἀσελγῶς, τὰ συνήθη φύρδην καὶ συγκεχυμένως συνείρων, καὶ οἷον εἰπεῖν ἐμεμήνει τὸ κάθαρμα. 15 διὸ καὶ ὁ βασιλεὺς οἰοεὶ πως αὐτοῦ φειδόμενος, πρῶως καὶ μετὰ σεμνοῦ μειδιάματος στραφεὶς πρὸς τὸν Γρηγοῤῃν, ἡσυχῆ πως καὶ ὅσον μὴ ἐξακούεσθαι πρὸς τὸν Παλαμᾶν, παρῆνει τε καὶ συνεβούλευε πραοτέρως ἀντιδιδόναι τοὺς λόγους αὐτῶ, μή τι καὶ πάθη τῶν ἀδοκῆτων. ὃ δ' ἔσται τοῦτ' ἀποκρινάμε- 20 νος ἐσιώπησε τοῦ λοιποῦ.

103 Ὁ γε μὴν Παλαμᾶς τὴν ἑαυτοῦ βουλόμενος ἔτι πολυ-

admirari Maximum illum divinum pietatis praeceptorem, quod pulcherrime omnium hic de sapientia philosophatus est et sapienter utrumque secrevit, sapientiam nimirum increatam, qua et in qua universa facta sunt, et rursus alteram ab ea et per eam intextam et compositam coelo et terrae et omnibus creatis artificiose et sapienter quam tenuem dicit et substantiae carentem per se cogitationem.

Ad haec et talia deinde Gregoras multas suas in Palamam eiusque convicia effudit insectationes: cum ostenderet alienum eum esse ab omni scientia et nostra et externa; quapropter etiam pravitatis instrumentum illum factum esse facile affirmabat et concludebat, a vera sapientia semel abruptum et exsulem. deinde miser ille et piacularis pectus pulsans et ut attonitus nimis valde clamabat, notissima indiscerte et confuse conserens, et ut ita dicam furebat hostiae modo. propterea etiam rex quodammodo ei parcens et placide animoque aequo et augusto cum risu ad Gregoram conversus, leniter fere et ita ut a Palama audiri non posset, suadebat dabatque consilium, ut placidiores ei redderet sermones, ne quid inexpectatum pateretur. qui cum, hoc erit, respondisset, iam conticuit postea.

Palamas tamen cum dogma suum multorum deorum magis con-

θεΐαν συνιστᾶν, τοὺς μὲν προενηνεγμένους ἐλέγχους ἐκείνους
 αὐτῷ καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ χεθεῖσαν χλεύην ἐφ' οἷς προΐθετο
 πᾶσι τάχιστα ἐκλαθόμενος διὰ σκληρότητα καὶ ἀναλγησίαν,
 ὡς ἔοικε, γνώμης, ἑτέρας αὐθις εἰσήγε λόγων προφάσεις, πα-
 5 ραθαροῦνοντας ἔχων ὁποῖος αὐτὸς θιασώτας ἐκεῖ τὰ προσ-
 τυγγάνοντα λέγειν αἰεί, μὴ σιωπήσας δόξῃ νικᾶσθαι τοῖς πλεί-
 στοις, οὐ τὸ νικᾶν μόνῃ δὴ τῇ πολυλογίᾳ παραμετροῦσιν. ἰτα-
 μὸν γὰρ ἢ ἀμαθία καὶ σφόδρα τι ἀναιδές, καὶ φιλεῖ γε ὡς
 τὰ πολλὰ τὸ τῆς μαθήσεως ἑλλιπὲς θράσους ἀνασώζειν
 10 πλεονεξία, καὶ μάλιστα ὅταν ἀμαθέσιν ἀκροαταῖς ἐντυγχάνῃ.
 ἂν δὲ καὶ ἰταμούς ὁμοίως ἐξεπίτηδες ἐπίους ἔχη σπουδασίας,
 ἀσήμοις ἐπικροτοῦντας κραυγαῖς καὶ τῇ τῆς ἀκοῆς ἀντιπατα-
 γοῦντας ἐλευθερίᾳ καὶ συγχέοντας τὸ τῆς ἀληθείας κριτήριον,
 ποῦ οὐκ ἂν τὸ δεινὸν αὐθαδείας προβαίῃ; διὸ καὶ βιβλίον **104**
 15 ἐπὶ τούτοις ἀνεφγῶς ὁ Παλαμαῦς ἀνεγίνωσκε ῥῆσιν ἄλλο
 λέγουσαν εἶναι τὸν ἐνεργοῦντα καὶ ἄλλο τὸ ἐνεργητικὸν καὶ
 ἄλλο τὴν ἐνέργειαν καὶ ἄλλο τὸ ἐνέργημα. εἶτα ἠρμήνευεν
 ἀπὸ γλώττης αὐτός, ἐνεργοῦντα μὲν εἶναι τὸν θεόν, ἐνερ-
 γητικὸν δὲ τὴν φύσιν, ἐνέργειαν δὲ τὴν ἄκτιστον αὐτοῦ
 20 θεότητα, ἄλλην οὖσαν τοῦ ἐνεργοῦντός τε καὶ κινουντος αὐ-
 τήν, ἐνέργημα δὲ τὸ ἀποτέλεσμα· εἶναι δ' ἐνέργειαν καὶ
 ἐνεργεῖν τὸ αὐτό. καὶ ἐπὶ τούτοις ἠρώτα τί ἂν εἴῃ τὸ ἐνερ-
 γεῖν οἶεσθαι; ἢ οὐ ταῦτὸν τῷ δημιουργεῖν; ἄρ' οὖν κτιστὸν

firmare vellet, prolatorum argumentorum illorum et cavillationis in
 eum effusae propter ea, quae omnibus proposuit, oblitus celerrime,
 propter rigorem et torporem ut videtur animi, alias rursus introdu-
 cebat sermonum species, cum haberet incitantes ibi, qualis ipse erat,
 socios ad omnia semper dicenda paratos, ne si taceret plerisque vinci
 videretur, qui victoriam loquacitate sola metiuntur. audax enim igno-
 rantia est et profecto valde impudens: et amat plerumque cognitionis
 inopiam restituere audaciae accessione et maxime cum in auditores
 indoctos incidit: cum autem etiam aequae audaces affatim nonnullos
 habet adsecelas, qui clamoribus crepent indistinctis et contra narrandi
 libertatem fremant et veritatis normam confundant, quo non progredi-
 diatur superbiae periculum? igitur etiam librum praeterea revolvens
 Palamas recitabat dictum, quod ait, aliud esse efficientem, aliud ef-
 ficax, et aliud efficientiam, aliud effectum. tum ipse ex tempore in-
 terpretabatur, efficientem esse deum, efficax naturam: efficientiam
 divinitatem eius increatam quae alia esset atque efficiens eamque mo-
 vens, effectum esse perfectionem. esse autem efficientiam et efficere
 unum idemque: et praeterea quaerebat, quid esset putandum efficere,

εἶπομεν ἂν τὸ δημιουργεῖν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ; ἅπαγε τῆς ἀλογίας. εἶθ' ἐξῆς ἄλλα ἐπ' ἄλλοις προσετίθει, δεικνὺς τὸ δημιουργεῖν ἄλλο τε καὶ διάφορον τῆς οὐσίας καὶ ἄκτιστον καθ' αὐτό. καὶ ἅμα ἐπολυλόγησε, πλεῖστα συνείρων ὁμοφυᾶ καὶ ὁμόστοιχα τοῖς προτέροις ἐκείνοις καὶ μέσοις βλασφή-

f. 153 r. μοις αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἄλλοπρόσαλλός τις ἦ καὶ ἀσίμφωνος ἐαυτῷ ὁ τῆς νέας Χαλάνης πύργος οἰκοδομούμενος, καὶ ὅσα
105 τοῦ Σοδομιτικοῦ πυρὸς ἐδεῖτο πρὸς κάθαρσιν. ἀλλ' ὁ Γρηγορᾶς πρὸς αὐτὸν τὰ πλείω παρεῖς ἐκείνα φησὶν. εἰ ἄλλο τὸ δημιουργεῖν καὶ ἄκτιστον κατὰ σέ, αἰεὶ ἄρα ἦν. καὶ συμ-
 10 βαίνει λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης εἶναι τῷ δημιουργῷ συναΐδια τὰ δημιουργήματα. αἰεὶ γὰρ ὄντος τοῦ δημιουργοῦ καὶ αἰεὶ δημιουργοῦντος κατὰ σέ, αἰεὶ ἄρα ἦν καὶ ὁ κόσμος ὁμοῦ τῷ δημιουργῷ. ὅπερ ἄτοπον καὶ ἀσεβές. προνοεῖσθαι μὲν γὰρ τῶν ἅπαξ δημιουργηθέντων ὁ Θεὸς λέγεται, καὶ συντηρεῖν
 15 καθ' ὃν γεγόνασι λόγον αὐτά, δημιουργεῖν δ' οὐ, μὴ δεομένων προσθήκης ὧν κατέπαυσεν ἔργων ἀπάντων τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ. ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἐνεργεῖν ταῦτόν καὶ αὐτὸς εἶναι ὁμολογεῖς, ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια κίνησις ἐνεργομένη μᾶλλον ἢ ἐνεργοῦσα (εἰ γὰρ ἐνέργεια ἔστι, φησὶν ὁ μέγας ἐν Θεολογίᾳ
 20 Γρηγόριος. ἐνεργηθήσεται δηλονότι καὶ οὐκ ἐνεργήσει, καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι παύσεται), πέπνυται ἄρα τὸ δημιουργεῖν οὐρανὸν ἄλλον καὶ γῆν ἄλλην καὶ ἥλιον καὶ ἀστέρας καὶ

an non idem cum creando? tum igitur creatum diceremus creare in deo: apage stultitiam istam. alia deinceps aliis addebat, demonstrans creare aliud esse et diversum ab essentia et increatum per se, simulque multa loquutus est, plurima conserens eiusdem naturae et ordinis cum prioribus illis et mediis conviciis eius, ne alia in aliam mutata semper et sibi repugnans esset Chalanae novae turris aedificata et quaecunque ad purgationem igne egebant sodomitico. sed Gregoras ei plerisque praetermissis haec dixit: si aliud est creare et increatum secundum te, semper igitur erat, et necessario iam accidit, ut sint simul cum creatore sempiterna quae effecta sunt, cum enim secundum te semper esset creator et semper crearet, semper igitur erat etiam mundus simul cum creatore: id quod ineptum est et impium. providere enim semel creatis deus dicitur et servare eam secundum quam facta sunt rationem, neque vero creare: cum non indigeant accessioe opera, quae omnia die septimo finivit: praesertim cum efficientiam et efficere idem esse et ipse concedas: efficientia autem est motio effecta magis quam efficiens; si enim est efficientia, ait magnus in theologia Gregorius, efficietur videlicet neque vero efficiet: et

τὰ γε τοιαῦτα· καὶ εἰ πέπναιται, καὶ ἤρξατο πάντως. τὸ δ' ἀρχόμενον καὶ πανόμενον τῷ μῆτε ἀρχομένῳ μῆτε πανο-
 μένῳ πῶς ἂν εἴη ταύτων; οὐκ ἄρα τὸ δημιουργεῖν συναΐδιον
 τῷ θεῷ. ὡσπερ γὰρ τοῦ πυρὸς φύσις μὲν ἐστὶ τὸ καυσι- **106**
 5 κὸν ὡς τοῦ θεοῦ τὸ δημιουργικόν, ἐνέργεια δὲ τὸ καίειν, ὃ
 καὶ παρόντος μὲν τοῦ καίεσθαι δυναμένου δοκεῖ ἐνεργεῖν,
 ἀπόντος δ' ἐκείνου καὶ τὸ καίειν ἄπεστιν, οὕτω καὶ τοῦ δη-
 μιουργοῦντος φαίη τις ἂν, παρόντος μὲν τοῦ δημιουργεῖσθαι
 δεομένου χώραν ἴσως ἔχει καὶ τὸ δημιουργεῖν, ἐκείνου δ'
 10 ἀπόντος πέπναιται καὶ τὸ δημιουργεῖν. ἔπειτα τὴν ἐνέργειαν
 ταύτην ἐν τοῖς συνθέτοις κτίσμασι χρὴ νοεῖν κίνησιν οὔσαν
 ἐνεργομένην, ὡς ὁ θεὸς ἐκ Λαμασκοῦ φησὶν Ἰωάννης. ἦτις
 καὶ σχέσις ἐστὶ συνθετικὴ τῶν ἄκρων, καὶ ἄνευ τῶν σχετιῶν
 νοεῖσθαι μὴ δυναμένη· ἄκρα δὲ φημι τὸ τε ἐνεργοῦν καὶ
 15 τὸ ἐνεργούμενον. ἡ δὲ κίνησις ἐν χρόνῳ τὲ ἐστὶ καὶ τῆ τοῦ
 προτέρου καὶ ὑστέρου παρουσίᾳ διοικεῖται, ὅροις τοπικοῖς
 ὁμοῦ καὶ χρονικοῖς δουλώσασα τὴν ἐλευθερίαν. ταύτην δ'
 ἀνατιθέσθαι θεῷ τῶν πάντων ἐστὶν ἀτοπώτατον. τὸ γὰρ ἐν-
 νόημα ἔργον ἦν ἐπὶ θεοῦ, ἀμέσως τοῦ βουλήματος πρὸς τὸ
 20 κατὰ πρόθεσιν τέλος μεθισταμένου. καὶ διάστημα χρονικὸν
 ἢ τοπικὸν ἐκεῖ παρεισάγειν ὅπως οὖν ἐπινοίᾳ τινὶ τῶν πάντων
 ἐστὶν ἀτοπώτατον καὶ ἀδύνατον. “ἡ γὰρ ὁρμὴ τῆς θείας **107**

simulatque effecta est desinet. desiit igitur τὸ creare coelum aliud
 et terram aliam et solem et sidera et talia quidem, atque si desiit,
 etiam initium habuit omnino. quod autem incipit et desinit quomodo
 idem esse potest cum eo, quod neque incipit neque desinit: non
 igitur creare sempiternum est simul cum deo. ut enim ignis na-
 facultas urendi, ut dei facultas creandi, efficientia autem est urere,
 tura est quod etiam praesente eo, quod uri potest, efficere videri-
 tur, absente autem illo etiam urere abest, ita etiam in creante dicat
 aliquis: si adest quod debeat creari locum fortasse obtinet etiam
 creare: si illud deest, desiit etiam creare. deinde efficientiam hanc
 quae est in creatis compositis necesse est cogitare ut motionem ef-
 fectam, ut divinus ait Ioannes Damascenus, quae est etiam relatio
 extrema coniungens neque sine relatis cogitari potest. extrema autem
 dico efficere et effectum: motio autem est in tempore et prioris et
 posterioris praesentia administratur, finibus temporum et locorum sub-
 iiciens libertatem: quam quidem deo attribuere, omnium est ineptis-
 simum. cogitatum enim erat factum in deo, ipsa voluntate ad con-
 stitutum finem transeunte: discrimen temporis aut locis ibi introducere
 quocumque modo cogitatione quadam omnium est ineptissimum neque

προαιρέσεως" φησὶν ὁ Νύσσης Γρηγόριος "ὅταν ἐθέλῃ πράγμα
γίνεται, καὶ οὐσιοῦται τὸ βούλημα εὐθὺς φύσις γινόμενον,
τῆς παντοδυνάμου ἐξουσίας, ὅπερ ἂν σοφῶς τε καὶ τεχνικῶς
ἐθελήσῃ, μὴ ἀνυπόστατον ποιούσης τὸ θέλημα." τόπος γὰρ

f.153 v. καὶ λόγος οὐδεὶς ὁράται κατὰ τὸν Θεῖον Κύριλλον μεταξὺ 5
ποιητοῦ καὶ κτίσματος. ἐνέργεια δ' ἐπὶ Θεοῦ δέδεικται εἶναι
ἢ τῶν μεγάλων καὶ θαυμασίων ἔργων αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς φα-
νέρωσις. ταῦτα δ' ἐστὶ ποιήματα κτιστά, καὶ οὐδαμῆ Θεοὶ
καὶ Θεότητες ἄκτιστοι. ὧν οὐδεμία τις προηγῆσατο κινήσις,
ἣν ἐνέργειαν σύγε εἶναι ἀναπλάττεις νῦν καὶ Θεότητα προσ- 10
αγορεύεις ἄκτιστον καὶ τῆς Θείας οὐσίας διάφορον. ἀνά-
πλασμα ἄρα σῆς διανοίας ἢ σῆς Θεότης ἐστίν, οἷον οὐδ' ἂν
οἱ τοὺς τραγελάφους πλάττοντες ἐννοήσαιεν.

108 Πολλῆς γε μὴν ἐνστάσεως τῶν ἐκατέρωθεν γενομένης,
καὶ λόγων συχνῶν κενωθέντων οἷους ὁ τῆς ἔριδος μίτος ὑφαί- 15
νει, καὶ ἅμα θορύβου μακροῦ τῶν ἀμαθῶς ἐκείνων παρασπι-
ζόντων τῷ Παλαμᾷ περιβομβήσαντος τὰς ἡμῶν ἀκοάς, ὡς
μηδ' ἐξακούεσθαι δύνασθαί τι τῶν λεγομένων, ἀνεχαίτισε τὸν
δρόμον ὁ Γρηγοῦς ἐκείνων τῶν ἐλέγχων, ἵνα μὴ καὶ πρό-
φασίς τις ὑπονοῆται τῶν τοῦ Παλαμᾷ καθίστασθαι βλα- 20
σφημιῶν. παυσαμένων γὰρ τῶν ἐλέγχων φησὶν, καὶ μηκέτι
τὸ ἀμαθὲς ἐρεθιζόντων ἐκείνου, παύσεσθαι καὶ τὸ πολέμιον

fieri potest. impetus enim consilii divini, ait Gregorius Nyssaeus, cum vult res fit, et voluntas essentia afficitur ita ut statim fiat natura, voluntas nimirum potestatis omnipotentis, quae quodcumque sapienter et artificiose vult efficit, ut voluntas non careat substantia. locus enim et ratio nullo modo conspicitur secundum Cyrillum divinum intercedens inter creatorem et creatum: efficientiam autem in deo demonstratum est esse eius declarationem magnorum et mirabilium operum nobis factam: haec autem sunt opera creata: neque vero ullo modo dei et divinitates increatae, quibus nulla antecedit motio, quam tu quidem efficientiam esse fingis nunc et divinitatem appellas increatam et ab essentia divina diversam: fictio igitur mentis tuae est divinitas tua, qualem ne tragelaphos quidem fingentes excogitare possint.

Magna quidem oppositione partis utriusque facta et verbis consumtis qualia obiurgationis filium contexit, simulque tumultu magno exorto illorum indorte adjuvantium Palamam qui aures nostras perforavit ita ut neque exaudiri posset quidquam dictorum, Gregoras cursum retinuit argumentorum illorum, ne species simularetur convicio- rum Palamae ut consisterent: etenim si desinerent argumenta, ait,

εὐθὺς καὶ ἀντίπαλον τῆς ἐκείνου βλασφημίου γλώττης καὶ
 ἀπεραντολογίας. “ἔχομεν δὲ καὶ τὴν μίμησιν εἰς τοὺς θείους” **109**
 ἔφησεν “ἐκείνους φωστῆρας καὶ διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας
 ἀνενεγκεῖν, κατ’ Εὐνομίου πάλαι φερομένους. τῆς γὰρ ἐκεί-
 5 νου καταγρόντες ἀναληθείας, Βασίλειος μὲν ὁ μέγας ἑοίκα-
 μεν’ φησὶ διὰ τὴν πολλὴν τῆς ἀσεβείας ἐνάργειαν ἀπορεῖν
 λόγων, καὶ οὐκ ἔχειν πῶς τῆς ἀλογίας αὐτῶν καθαψόμεθα,
 ὥστε μοι δοκοῦσὶ τι κερδαίνειν παρὰ τὴν ἄγνοιαν. ὡς γὰρ
 τὰ μαλακὰ καὶ ὑπεύκοντα τῶν σωμάτων τῷ μὴ ἔχειν ἀντέ-
 10 ρεῖσιν οὐκ ἔστι γενναίαν τὴν πληγὴν ἐνεγκεῖν, οὕτως οὐδὲ
 τῶν προδῆλων εἰς ἄνοιαν δυνατὸν ἐλέγχῳ νεανικῷ καθικέσθαι.
 λείπεται οὖν σιωπῇ τὸ βδελυκτὸν αὐτῶν τῆς ἀσεβείας παρα-
 δραμεῖν. Γρηγόριος δ’ αὖθις ὁ Νυσσαέων, κατ’ Εὐνομίου **110**
 φερόμενος καὶ αὐτὸς καὶ τὸν αὐτὸν τὰδελφῶ σταδιοδρομῶν
 15 διαύλον, ‘καλῶς ἂν ἔχοι’ φησὶ ‘σιωπῇ μᾶλλον τὸν λόγον βδε-
 λύξασθαι καὶ βύσαντα τὰ ὧτα φυγεῖν ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς.’
 ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς τε ἀνέστη καὶ ὁ σύλλογος διελέλυτο.
 εἰ δὲ καὶ ἕτερα πλείω μεταξὺ λαληθέντα παρὰ τοῦ Παλαμᾶ,
 σιγῆς ὑπάρχοντα καὶ οὐ μνήμης οὐδέποτε οὐδεμιᾶς ἄξια,
 20 σιγῇ παρεπέμφθησαν καὶ ταύτη τῇ διηγήσει, μεμφέσθω μη-
 δεῖς· περιττὰ γὰρ καὶ ἐπιβλαβῆ καὶ συμπεφυρμένα καὶ f. 154 r.
 βλασφημίας παντοδαπῆς καὶ ποικίλης ἀνάμεσα, μᾶλλον δὲ
 χείρω παντάπασιν ἢ ναυτιᾶν ὄντα, οὐδ’ ἀκοῆς γοῦν μικρᾶς

neque iam illius ignorantiam excitarent, fore ut etiam bellum statim
 et oppositio illius linguae conviciantis et loquocitatis desinerent. pos-
 sumus etiam imitationem ad divinos, inquit, praeceptores et lumina
 ecclesiae referre contra Eunomium invehentes: cum enim illius im-
 pudentiam cognoscerent, Basilius magnus, videmur, inquit, propter
 multam impietatis perspicuitatem verbis carere neque habere quomodo
 insaniam eorum tangamus, ita ut fructum capere praeter ignorantiam
 mihi videantur. ut enim mollia et remittentia corpora, quia resistere
 non possunt, iustum vulnus accipere nequeunt, ita neque eos quo-
 rum ignorantia est aperta ut argumento ingenti tangamus fieri potest;
 relinquitur igitur, ut impietatem eorum odiosam silentio praetermitta-
 mus. rursus autem Gregorius Nyssaeus in Eunomium invehens et ipse
 idemque cum fratre currens stadium, honestum est, inquit, silentio
 potius sermones odisse et auribus obturatis auditionem miseram fu-
 gere. ad haec rex assurrexit et conventus finitus est. quodsi alia
 quoque plura praeterea dicta a Palama, quae silentio subiecta neque
 ulla unquam memoria digna sunt, etiam narratione hac silentio prae-
 termissa sunt, imo hoc reprehendat; supervacanea enim et noxia et

ἠξίωται πρὸς τοῦ Γρηγοῦ. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς σιγῇ παραπέμπειν ἔκρινα δεῖν, δυοῖν ἕνεκα, ἵνα δηλαδὴ μήθ' ὄρια πατέρων ὑπερβαίνωμεν, μήτε βλασφημίαις Παλαμικαῖς ἀκοαὶ καθαραὶ καταβλάπτονται.

111 Εὖ γε, ὦ φίλων ἄριστε Ἀγαθόνικε. καὶ σοι τῆς διηγῆ-5
σεως μακρὰ τις κείσεται χάρις ἐν τοῖς τῆς ἐμῆς καρδίας θαλάμοις. ἡδέως δ' ἂν πυθοίμην καὶ ἦτις ἢ ψῆφος ἐπὶ τούτοις εἴη τοῦ τε βασιλέως αὐτοῦ καὶ ἅμα τῆς τῶν ἐνδόξων γερουσίας ἐκείνης.

Ἄλλ' οὐδὲ ταύτην ὀκνήσω σοι, βέλτιστε Θεότιμε, διη-10
γῆσασθαι. κατέγνωκε μὲν τῶν μακρῶν τοῦ Παλαμᾶ καὶ ποικίλων βλασφημιῶν ὁ βασιλεὺς ὁπόσα εἰκός, ἐξέφηνε δ' οὐδὲν οὐδαμῇ. ἀλλ' ἄφθογγον τὸ παράπαν τὴν γλῶττιαν εἶχε τετηρηκῶς, δυοῖν ἕνεκα, ἐνὸς μὲν ὅτι οὐτ' αὐτὸν Παλαμᾶν θεατριζεῖν ἐβούλετο δημοσίᾳ καὶ λυπεῖν ἐκ τοῦ προφανοῦς, 15
οὐτ' αὖ δι' αὐτοῦ Καντακουζηνόν, ὅλον τῆς τοῦ Παλαμᾶ περιφανῶς ἐξηρητημένον ἀγάπης καὶ σχέσεως, δευτέρου δ' ὅτι καὶ τοιοῦτον ἐκ φύσεως ἔσχε τὸν τρόπον· οὔτε γὰρ ἐς τὸ λοιδορεῖν πρόχειρον τὴν γλῶττιαν οὐτ' ἐκ τὸ κολάζειν ἔσχε τὴν χεῖρα, ἀλλ' ἡμερον παντάπασι τὸ ἦθος φυλάτ-20
τει διηνεκῶς, αὐτοφυῆς ὡς εἰπεῖν καὶ αὐτοχάλκευτον ἔχων
112 αὐτὸ πρὸς ἐπιείκειαν. διὰ δὴ τοῦτο κἀνταῦθα λοιδορεῖν οὐτ' αὐτὸς ἄντικρυς βεβούληται Παλαμᾶν, οὐτ' ἄλλον οὐδένα

confusa sunt et coevicii diversi et varii plena: sive potius peiora omnino nausea ne auditione quidem minima a Gregora digna habita sunt: propterea et ipse silentio ea praetermittenda esse censui, duabus ex causis: nimirum ne fines patrum egrederemur neve conviciis Palamicis aures sinceræ offenderentur.

Optime profecto, o amicorum optime Agathonice: atque narrationis istius magna tibi aderit gratia in pectoris mei cubiculis: libenter autem scire volo, quale iudicium sit hac in re regis ipsius simulque virorum illustrium concilii illius.

Verum neque hoc, Theotime optime, tibi enarrare invidēbo: iudicavit quidem rex contra magna Palamae et varia convicia id quod aequum erat: aperuit autem nihil ullo modo: sed mutam omnino linguam tenuit cautus duabus ex causis, altera, quia neque ipsum illum Palamam publice spectandum praebere volebat aperteque vexare, neque per eum aeque Cantacuzenum, qui totus aperte ex Palamae gratia et conditione pendebat, altera, quia etiam tales a natura habuit mores: neque enim ad conviciandum promptam habuit linguam neque ad castigandum manum: sed mansuetum omnino ingenium continuo servat, natum ut ita dicam et excultum ad clementiam. propterea igitur

τοῦτο δρᾶν συγκεχώρηκεν, ἀλλ' αὐτὸς τε σιγῶσῃ γλώσση τὸ
 τῆς γνώμης κριτήριον εἰς ἕτερον ἐταμιεύσατο χρόνον, καὶ τοὺς
 ἄλλους τὰ ὅμοια παρήνευσε δρᾶν. ἀλλ' ὁ Παλαμᾶς οὐδαμῆ
 κατὰ τὸ εἰκὸς ἀλλ' ἐκ διαμέτρου πρὸς τὸ ἐπισηφᾶν τῆς τοῦ
 5 βασιλέως καταστοχασάμενος καὶ καταψευδόμενος γνώμης, τοῖς
 φυσικοῖς τῆς ἀναιδεΐας κινήμασι καὶ ταῖς ἀταμιεύτοις καὶ
 ὄξυρρόποις ὀλοσχερῶς ὀρμαῖς ἐδεδώκει τὴν ὑστεραίαν, καθά-
 περ οἰστορηλατούμενος ταῦρος. καὶ ὅλας πλατείας καὶ ἀγνίας
 περιῶν ἀμετροεπῆς ἐκολῶα, καὶ ὅλους ἐξήντλει ῥημάτων ὄγ-
 10 κους. καὶ ὅσοις ἂν ἐντύχοι, πᾶσαν κατέκλυζεν ἀκοήν, ἐγκαν-
 χώμενος ἀνεμιαῖα καὶ ψευδῆ καὶ ὅσα τῆς ἀτόπου φάλαγγος.
 καὶ οὐ μόνον οὐδὲν τῶν τῆς πόλεως ἦν αὐτῷ παρειμένον
 παρθενῶνων τε καὶ τῶν ἄλλως ἐχόντων φροντιστηρίων, οἷς
 ἐγκατέσπειρε διῶν τὰ συνήθη καὶ βέβηλα τῆς αἰρέσεως δόγ-
 15 ματα, ἀλλὰ καὶ κατ' οἴκους μείζους τε καὶ ἥττους μέτροι
 τῶν χαμαιτυπείων, καὶ εἴτινες εἶεν κωθωνιζόμεναι γοᾶες, f. 154 v.
 τοῦ τοιοῦτου θορύβου πάσας ἐμπέπληκεν ἀκοάς, ἔωθεν ἐς
 ἐσπέραν ἀμοιβαδὸν περιτρέχων ὅλη τε ψυχῆς προθυμία καὶ
 ποδῶν ὀξύτητι. καὶ ἔρρει λοιπὸν οἴτωσιν διὰ τῶν ἀγνιῶν ἢ **113**
 20 τῆς ἀναιδεΐας φήμη. καὶ οἷς μὲν ἀγροικία συνοικεῖν ἐνῆν,
 τούτοις καὶ τῆ φήμῃ συμφέρεσθαι πῶς ἐνῆν· οἷς δὲ ἔλλο-
 γίμοις οὔσι βασανίζειν ἐπήει σὺν λόγῳ καὶ στάθμῃ τὴν ἀκοήν,
 τούτων δ' οὐδαμῆ προσίεσθαι τὰ λεγόμενα οὐδέσιν ἐνῆν,

hic quoque neque ipse coram voluit Palamae conviciari, neque alium
 quenquam hoc facere passus est: sed et ipse lingua tacente sententiae
 suae iudicium in tempus aliud reposuit et dispensavit, e alios ut idem fa-
 cerent adhortatus est. sed Palamas nullo modo ex verisimili sed contra
 ex incerto regis sententiam interpretans et fingens, diem posterum na-
 turalibus impudentiae turbis et impetibus indispensatis et praecipitibus
 plano consumpsit ut taurus oestro in furorem coniectus: et totas pla-
 teas et vias circumgrediens pervertit omnia loquacitate: et tota ver-
 borum volumina exantlabat: et in quos incideret omnium obruebat
 aures glorians vana et ficta et quaecunque ex inepta illa phalange
 erant. neque vero solum nullum urbis templorum Minervae reliquit
 et aliter comparatarum scholarum, quin insereret circumgrediens nota
 et profana sectae dogmata, sed etiam in domibus maioribus et mino-
 ribus ne lupanaribus quidem exceptis neque si quae anus erant ebriae,
 omnes implevit aures tali tumultu: mane usque ad vesperum invicem
 circumcurrens totoque animi impetu et pedum celeritate et emanabat
 iam hoc modo per plateas impudentiae rumor: et quibuscum propter
 rusticitatem versari poterat, ad eos etiam rumore accedere poterat, pru-

ἤκιστα πείθεσθαι δυναμένων ὡς οὕτω παχύτητος ἔχουσαι βλασφημίαι τὴν βασιλέως διάνοιαν ἐλελήθεσαν. καὶ μὲν δὴ τῆς τοσαύτης ἀτοπίας ἐν ἀκοῇ γενομένῳ τῷ βασιλεῖ, μᾶλλον δὲ τῆς διαβολῆς καὶ συκοφαντίας ἦν κατὰ τῆς βασιλικῆς διεσκέδασε γνώμης ὁ ἀναιδὴς Παλαμᾶς, καὶ ἅμα ὁπόσα καταψεύσασθαι 5 καὶ τῆς εὐγενοῦς γερουσίας οὐκ ὤκνησεν, οὐ μετρίως ἀχθε-
114σθῆναι συμπέπτωκε. δέον γὰρ Παλαμᾶν εὐχαριστεῖν πρὸς γε τοῖς ἄλλοις καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τῷ βασιλεῖ τῆς μακροθυμίας καὶ προμηθείας τοῦ μὴ ἐκκήρυκτον γεγονέναι τῶν μακρῶν ἐκείνων ἕνεκα βλασφημιῶν, ὃ δὲ καὶ δι' ὑποψίας 10 ἐληλυθέναι πέπραχε τὸν εὐεργέτην ὁποτέρῳ δυοῖν, ἢ ὅτι μὴ συνῆκεν οὐθ' ὁ βασιλεὺς οὔτε ἄλλων οὐδεὶς τῶν τῷ ἀνοσίῳ λαληθέντων κατὰ τῆς εὐσεβείας, ἢ συνιέντι περιπεφρόνηταί τε καὶ παρεῖται τὰ πλείστης, μᾶλλον δ' ἀπάσης ἄξια φροντίδος καὶ σπουδῆς. διὸ δὴ καὶ οὐ μόνον τοῦ ἀναιδοῦς τε 15 καὶ ἀγεννοῦς ἦθους κατεγνώσθαι γέγονε Παλαμᾶν, ἀλλ' ἦσαν οἱ καὶ καταραῶσθαι ἐξήγοντο μὴ τῇ ὥρᾳ μόνον ἐν ἧ τετύχηκεν αὐτὸν γεγεννησθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς αὐτὸν γεννήσασι καὶ θρησκαμένοις. ἐκ γὰρ ῥίζης, ὡς εἴκειν, ἔλεγον, τῆς πατρῴου τὸ τοσοῦτον αὐτῷ τῆς δυσσεβείας ἐγκατέσκηψε νόσημα, κα- 20 θάπερ τις ἄλλη κηλὶς ταῖς γοναῖς καὶ τροφαῖς ἐγκεκαλυμμένη· οὐ γὰρ ἂν ἐς βάθος οὕτω κακῶν ἐνέπιπτε τὸ γέννημα

dentibus autem, qui ratione et amussi audita examinarent, nullis dicta probari poterant, cum minime credere possent, tam pinguia convicia regis mentem fugisse. quodcum ineptiae tantae sive potius perversiones falsaeque criminationes, quas contra regis sententiam divulgavit Palamas impudens, regi essent nuntiatae, simulque quaecunque contra concilium nobile fingere ille non veritus est, accidit, ut non mediocriter gravaretur. oportebat enim Palamam praeter alios et prae aliis regi gratum esse propter eius clementiam et providentiam, qua factum est, ut non fieret exsul propter magna illa convicia: ille autem effecit, ut rex erga eum beneficus etiam in suspicionem caderet alteriusutrius: aut quod neque rex neque aliorum quisquam, quae dicta essent ab impio contra pietatem, intellexisset, aut quod intelligenti contempta et neglecta essent ea, quae plurima sive potius omni cura studioque essent digna: propter quod etiam non modo accidit, ut Palamas propter impudentes et pravos mores damnaretur, sed essent, qui adducerentur ut non solum horam, qua maxime esset natus, sed etiam eos, qui eum peperissent et enutrivissent, detestarentur. e radice enim necessario paterna dicebant in eum incidisse tantum impietatis morbum: ut macula alia natis et educatis involuta: neque enim in profunditatem malorum natum tantopere incideret neque ita

καὶ ἀπορροῶς ἐρινύων φάναι τὴν γνώμην καθίστατο. διὸ **115**
οὔτε ἐκείνους ἀθώους ἔφρασκον ἄξιον μένειν τῆς καταδίκης,
αἰτίους μὲν αὐτῷ τῆς ἐς τὸν βίον γενομένουσ παραγωγῆς αἰ-
τίους δὲ τοῦ τῆς ἐκκλησίας δι' αὐτὸν χεიმῶνος, οὔτ' αὐτὸν
5 οὐδὲν ἐξαιρεῖσθαι τῆς καταδίκης, μεσιτεύοντος ἴσως τοῦ
ἀβουλήτου διὰ τὰς σπερματικὰς ἐκ γενέσεως ἀρχὰς καὶ βιαίας
δυνάμεις τῆς πατρικῆς πονηρίας, ζιζανίων δίκην ἐραυθεύ-
σας ἐκείθεν καὶ προκαταβληθείσας εὐθύς ἀφ' ἐστίας ἐν τῇ
συστάσει. ἀλλ' ἑκατέροις ἑκάτεροι τῶν ἀρῶν καὶ λοιδοριῶν
10 κοινωνήσουσί τε, καὶ ὀστράκῳ δουλεύουσιν ἀμφοτέροισ ὁμοῦ f. 155 r.
τῷ αὐτῷ συμπεσεῖται, τοῖς μὲν ὡς πονηρὸν ἐξενεγκοῦσι καὶ
θρέψασι τόκον τῷ βίῳ, καὶ οὐκ εἰς Κιθαιρωῖα καὶ Χάρυ-
βδιν, καὶ εἴ ποῦ τις ἐκ μηχανῆς καινότερος ἐταμιεύετο θάνατος
ἐν χαράδραις καὶ κύμασι γῆς καὶ θαλάττης, ῥίψασιν ἕκθε-
15 τον, εὐθύς ἐκραγὲν τῆς ἀτόπου γαστροῦ, τῷ δὲ ὡς μήτ' ἀβού-
λητον τὴν ἐκείνων ποιησαμένῳ κακίαν, ἅτε λόγου μετασχόντι
καὶ παιδείας ὀπωσοῦν, ἧς μετεῖναι τοῖς γονεῦσιν οὐ συμπέ-
πτωκε, μήτε μηδὲν ἐπιεικέστερον οὐδενὸς διατεθέντι, εἴ τις πα-
ραπλησίως ἐκείνοις ἐνόσει, μηδὲ κωφῇ γοῦν σιωπῇ τὸ κακὸν
20 περιθάλλειν βεβουλημένῳ, ἀλλὰ πολλῷ τῷ μέτρῳ μοχθηροτέ-
ροις δὴ τισι καὶ σφόδρα ἀναιδέσι λογισμοῖς παραδεδωκότι
τὴν τῆς γνώμης ἡγεμονίαν. καὶ κακοῖς κακὰ παραμίζαντι **116**
ἦθη καὶ δόγματα μακροῖς τισὶ διαστήμασι τὴν τε πατρῴαν

constitueret mentem, ut diceretur furiarum propago. quamobrem contendebant, neque illos liberos esse debere condemnatione, qui auctores fuissent eius vitae simulque tempestatis per eum contra ecclesiam exortae, neque quidquam illum condemnatione eximere, quasi invitus coactus esset propter seminis nati origines, et cogentes vires pravitatis paternae lolii instar comparatas inde et statim in ipsa origine deiectas. sed uterque cum utroque detestationes et convicia communicabit et accidet ut uterque simul eidem iudicio subiiciatur: illi quod propaginem pravam in vitam protulissent et enutrivissent neque in Cithaerona et Charybдин ac si qua magis nova inventa esset mors in voraginibus et fluctibus terrae et maris statim deiecissent illud e ventre inepto proruptum: hic autem quod neque invitus illorum pravitatem sequutus esset, cum rationis esset particeps et educationis, quae parentibus non contigisset, neque nihilo melius disposuisset quam si quis illis similiter aegrotaret, neque silentio muto malum fovere voluisset sed multo miserioribus et valde impudentibus consiliis voluntatis principatum prodidisset. et accidit illi, cum malis malas admisceret indoles et sententias ut longis intervallis paternam

παρελάσαι συνεπεπτώκει δυσσέβειαν, καὶ ἅμα ψυχαῖς εὐσε-
 βείας ἀπλότητι συντραφείσαις θανάσιμον ἀπὸ γλώττης κερά-
 σαι τὸ φάρμακον. πατέρας γὰρ μέχρι τούτου τιμᾶν προαι-
 ροῖτ' ἂν τις εἰκότως, μέχρι πρὸς τὸ εὐσεβὲς τὰς τῆς τρο-
 φῆς καὶ παιδείας πηγὰς, καὶ ὅσα τοῖς ἐπομένοις ἐστὶ δι' 5
 ἐφέσεως καὶ ῥαστώνης λαμβάνειν, ὁρᾷ προϊούσας· ἐπειδὴν
 δὲ πρὸς κακοδαιμονίαν τὸ ῥέον ἔρπειν τοῦ χρόνου δόξη, τῶν
 πάνυ τι προσηκόντων ἀλλοτριουῖσθαι νομίζοιτ' ἂν, τῆς τοῦ
 καιροῦ περιστάσεως βιαζομένης τὸ φιλοῦν τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ
117 συγγενοῦς κακοῦ πρὸς τᾷλλότριον μετατιθέσθαι ἀγαθόν. καὶ 10
 μὲν δὴ δεῆσαν αὐθις ἐληλυθότα μέρος καὶ αὐτὸν γενέσθαι
 τῶν ἄλλων οἷς περὶ τὸν βασιλέα τέως συνέβαινε μείζοσι τε
 καὶ ἤττοσι τὴν ἀξίαν, ἣν σχεδὸν τῶν ἀπάντων οὐδεὶς ᾧ μὴ
 λοῖδορος ὤπλισται γλωῖσσα κατ' αὐτοῦ, τὰς ἔναγχος βλασφη-
 μίας ἐκείνας προβαλλομένη πρὸς ἔλεγχον νῦν ὑπ' αὐτῷ μάρ- 15
 τυρι καὶ αὐτηκόῳ τῷ βασιλεῖ. ἦσαν δ' οἱ καὶ μέχρι πρὸ
 ἐτῶν ἑπτακαίδεκα τὴν μνήμην ἀναπόμπιμον ἐποιούντι, ἃ πά-
 λαι δὴ καὶ δραῖσαι καὶ παθεῖν αὐτὸν ἐξεγένετο, καὶ ἀναθέ-
 μασι ἐγγράφοις καὶ χωρισμῷ θεοῦ καθυποβεβλήσθαι πρὸς
 τῶν τότε πατριαρχῶν καὶ ἀρχιερατικῶν συνόδων. καὶ συνε- 20
 λόντι φάναι, πολλή τις ἦν ἡ καταδρομὴ τῶν τήμερον ψήφων
 τῆς εὐδαιμόνος γερουσίας ἐκείνης ἐπὶ τοῦ νέου βασιλέως, ἃς

17. an *δυοκαίδεκα*? nam synodus in Palamam coacta est anno
 Christi 1345, haec autem disputatio videtur pertinere ad annum 1356
 ineuntem. *Boivinius*.

superaret impietatem, simulque animis in pietatis simplicitate educa-
 tis mortiferum subito immisceret venenum: patres enim usque ad hoc
 colere certe malit quisque, donec ad pietatem victus et educationis
 fontes et quaecunque sequentes cupiditate et facilitate accipere pos-
 sunt, progredi videt: cum autem flumen temporis in calamitatem labi
 videatur, a maxime affinibus abalienari se putet, cum temporis condi-
 tio cogat animi amorem a cognato malo in bonum quamquam alienum
 transferre, et ipsum accedentem fieri partem deficientem. aliorum,
 qui circa regem maiore vel minore erant dignitate, omnium fere nemo
 erat, cui non esset comparata lingua mordax in vituperationem tunc
 proferens ipso teste rege et praesente contra eum convicia illa nu-
 per ab eo dicta. erant autem qui memoriam reminisci iuberent ea,
 quae olim iam ante septemdecim annos fecerat et passus erat, illum-
 que detestationibus conscriptis et separationi dei subiectum esse a
 patriarcharum et sacerdotum primariorum conciliis. atque ut breviter
 dicam, magnus erat impetus hoc die iudiciorum concilii illius beati

δὴ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ τηρικαῦτα ἀπεφήναντο, ἄλλων ἄλλα
 λεγόντων, καὶ ἄλλων ἄλλοις ἀμιλλωμένων, καὶ ἄλλων ἄλλους
 παριόντων τῶ τῶν λοιδοριῶν ὑπερβάλλοντι. ἦσαν δ' οἱ καὶ **118**
 προδότην αὐτὸν ἐπεκάλουν αὐτοῦ βασιλέως καὶ ὅσοι τῶ βα- **f. 155 v.**
 5 σιλεῖ προσήκοντες εἶεν γένει καὶ δόξῃ· καὶ ὡς τό γε ἦγον
 εἰς αὐτὸν οὐκ ἀπέσχετο, τὴν ἡγεμονίαν τῆς γνώμης ὑπήκοον
 ἅπαξ ἔργων καὶ λόγων ὁμοῦ πονηρῶν πεποικώς, μὴ οὐ πάν-
 τας συλλήβδην βιαίῳ θανάτῳ δοῦναι. οὐ γὰρ ὅτι μὴ σιθη-
 ραῖς καὶ αὐτὸς κατὰ τοὺς ἀνδροφόνους ἐχρήσατο λόγχαις ἐκ
 10 τοῦ προφανοῦς, ὑποβεβηκός τι τὸ βάρος ἔχειν δόξῃ τῶν ἐγ-
 κλημάτων, ἀλλ' ὅτι φιλίαν σχηματιζόμενος ὅλον δολερωῶς
 ἐκένωσε τοῖς ἀδόλως φιλοῦσι τὸν τοῦ δηλητηρίου κρατῆρα,
 πρὶν τῆς ἐπιβουλῆς αἰσθέσθαι τοὺς πάσχοντας. καὶ οἱ μὲν
 γένει καὶ δόξῃ προύχοντες ἄνδρες ἐκεῖνοι οὕτω προσηνέχθη-
 15 σαν τῶ μιαιῶν Παλαμᾶ, καὶ ταύτας ἐκείνῳ τὰς κρίσεις ἀπέ-
 τισαν· ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ αὐτὸς σιγῇ τῶν κατὰ τοῦ Παλαμᾶ **119**
 τοιούτων λοιδοριῶν αὐτήκοος γεγωνώς, καὶ βουληθεὶς μὲν πως
 τὴν τῆς ἐκδικήσεως προστεταχέναι κόλασιν κατ' αὐτοῦ, φει-
 σάμενος δ' οὖν διὰ τὴν ἔμφυτον ἐπιείκειαν, τέως μὲν τὴν
 20 ἀπὸ γλώττης καὶ τῶν ἔργων ὑπερέθετο ψῆφον, ἐπέμενε δ'
 οὖν ὅμως ὑβριοπαθοῦντα ὄρων καὶ ἀχθόμενον Παλαμᾶν, καὶ
 οὕτε τοὺς λοιδοροῦντας ἀνέκοπτε τῆς ὀρμῆς, καὶ ἅμα τὸ χαῖ-
 ρον ὑπέφαινε τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἀμυδροῖς τισὶ μειδιάμασι,
 καὶ διεκαρτέρησε μέχρι πολλοῦ τινὸς χρόνου διακούων ἡδέως

apud regem adolescentem, quae contra Palamam tum aperirent: cum
 alii alia dicerent et alii aliis aemularentur et alii alios conviciis ma-
 ioribus superarent. erant autem, qui eum etiam proditorem appella-
 rent et regis ipsius et omnium, qui regi affines essent genere et
 gloria: et quasi hoc ad se pertineret non abstinuit, cum principatum
 sententiae semel subiecisset factis et sermonibus pravis, quin omnes
 in universum violentae morti daret: neque enim quod gladiis ferreis
 et ipse sicariorum modo aperte non usus esset, videretur summam
 criminationum gravitatem pati: sed quod amicitiam simulans sine ullo
 dolo eum amantibus totum dolose effudisset veneni craterem prius-
 quam qui eo afficerentur insidias animadvertissent: atque illi quidem,
 qui genere et gloria praestarent, ita invecti sunt in Palamam scelestum,
 et his iudiciis eum ulti sunt. rex autem qui et ipse silentio
 convicia talia contra Palamam dicta audivisset et contra eum castiga-
 tionem poenae imperare voluisset, tamen propter innatam clementiam
 parcere ei voluit, et iudicium propter sermones et facta illius editum
 prolatavit: atque hac in sententia permansit, quamquam aegre feren-

τῶν κατὰ τοῦ Παλαμᾶ λοιδοριῶν. καὶ ἦν ταῦτα ψῆφος ἢ ψήφου προαναφώνησός τις καὶ διατύπωσις τῆς μελλούσης ἔτι κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καταδίκης, ἐξενεχθεῖσα πρὸς τε τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐνδόξων ἐκείνων ἀνδρῶν τῆς ἔναγχος διαλέξεως ἢ ἐποιήσατο πρὸς τὸν Γρηγορᾶν.

tem et gravantem vidit Palamam: neque conviciantes prohibuit ab impetu, simulque gaudium animi sui risu obscuro clam aperuit: et per multum tempus perseveravit convicia contra Palamam dicta libenter audiens: atque hoc erat iudicium aut iudicii provemium et adumbratio erupturae iam in Palamam condemnationis prolata a rege et illustribus illis viris de colloquio nuper cum Gregora instituto.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ
ΓΡΗΓΟΡΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΥΤΩΝ ΛΟΓΟΣ
ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ.

Cod. Reg.
1276
f. 165 r.

Τὰ μὲν δὴ μέχρι καὶ ἐς τόδε σοι εἰρημένα, φίλων ἄριστε
5 Ἀγαθόνικε, δασιλῆ μοι παρέσχον καὶ ὡς ἔγωγε ἐβουλόμην
τὴν τέως τῶν ζητουμένων σύνεσιν, καὶ χάρις εἴη σοι πρὸς
θεόν· ἐλλέλειπται δ' οὖν σοι τῶν ἐκεῖ πρὸς τοῦ Παλαμᾶ
λαληθέντων ἔνια, ὡς ἐνίων ἐκεῖ παρόντων ἀκήκοα φίλων,
σαθρὰ μὲν καὶ πλείω τῆς ἀσεβείας τὴν ἀμαθίαν ἔχοντα, ἐλ-
10 λέλειπται δ' οὖν, ῥηθῆναί σοι δέον καὶ ταῦτα πρὸς τὸ σαφέ-
στερον ἀκούειν ἐφιεμένων ἡμῶν. ἀνατεθολῶσθαι γὰρ αἰεὶ τὰ
τῆς αὐτοῦ δυσσεβείας φασί, τῇ συνήθει τῆς γλώττης ἀωρία
πάσης ὡς πορρωτάτω βαδίζοντος ἀληθείας καὶ ἐπιστήμης,
μάλιστα δ' οὖν ἐν τούτοις, εἴτε διὰ δέος ἧς πείσεται μακροῦς
15 αἰσχύνης, εἴτε καὶ συμπῆπτον οὕτω διὰ τὸ τῆς ἐμφύτου μο-
χθηρίας ἀλόγιστον ἔθος. καὶ ἵνα τὰ πλείιστα δι' ἀκαιρίαν
παρεῖς μετρίων μνησθῶ, ἐν μὲν καὶ πρῶτον ἐκεῖνο τῶν παρ-

EIUSDEM MONACHI NICEPHORI GREGORAE
DE EISDEM SERMO SECUNDUS DOGMATICUS.

Quae adhuc dicta sunt a te, amicissime Agothonice, satis mul-
tam et quam equidem volebam eorum quae quaesiveram cognitionem
mihi paraverunt. atque gratia tibi a deo. sunt autem ex ibidem a
Palama dictis nonnulla tibi relicta; ut a nonnullis qui ibidem aderant
amicis audiui, inania et plus ignorantiae quam impietatis continentia.
restat igitur, ut haec proferas nobis intelligentius audire cupientibus.
impietatem enim dicunt misetam semper innata linguae insulitate quae
omnem transit veritatem et scientiam, praesertim in his rebus, sive
propter eius quam passurus est contumelie metum, sive accidit insi-
tae pravitatis temeritate. et ut plurimis ob temporis incommoditatem
relictis pauca meminerim, unum et primum relictorum illud ferunt.

2 ειμένων φασί. θέλων γὰρ ἑαυτὸν ἀπολύσασθαι τῆς αὐτῷ
 πρὸς τοῦ Γρηγοῤᾤ προενηνηγμένης κατηγορίας, ὡς ἐκ πολλῶν
 καὶ διαφόρων θεοτήτων εἶτ' οὖν ποιότητων συγκεῖσθαι λέ-
 γοντι τὸν θεόν, καὶ ἄντικρυς περιπίπτουσι τοῖς ἰῶ θεῖω Δα-
 μασκηνῶ λεγομένοις, ὅτι τὸ θεῖον ἄπλοῦν ἐστὶ καὶ ἀσύνθε- 5
 τον, τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκεῖμενον σύνθετον
 f. 165 v. ἐστὶ καὶ τὰ ἐξῆς, οὐ κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνης τῆς ῥήσεως,
 ἀλλὰ διαφθείρας, ὡς εἶπατε, τοιάδ' ἀπεκρίνατο. πᾶν τὸ συγ-
 κείμενον καὶ οὐσιώδεις διαφορὰς ἔχον σύνθετον ἐστίν· ὁ δὲ
 θεὸς οὔτε τῶν συγκειμένων ἐστὶν οὔτε τῶν οὐσιώδεις διαφο- 10
 ρὰς ἐχόντων. οὐσιώδης γὰρ ἐστὶ διαφορὰ καθ' ἣν διαφέρει
 οὐσία οὐσίας, ὥστε κατὰ πλείονων εἰδῶν καὶ οὐσιῶν εἰσὶν
 αἱ διαφοραί· ἐπεὶ οὖν μία καὶ ἀμερῆς παντάπασιν ἡ τοῦ
3 θεοῦ οὐσία, διὰ τοῦτο διαφορὰς οὐκ ἔχει οὐσιώδεις. μίαν
 μὲν δὴ τῶν ἐκείνου ταύτην προτίθημί σου τῇ διηγῆσει πρό- 15
 φασιν ἐφεξῆς, δευτέραν δὲ τὴν Ἀθανασίου τοῦ θεοῦ ῥή-
 σιν, ἣν εὐσεβεστάτην ἀναμφιβόλως οὔσαν εἰς πολυθείας αὐ-
 τὸς ὑπόθεσιν μετενήνοχεν. ἔφη γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ἀρειον
 διαλέξει ὡς οὐχ ἔνεκεν κτιστῶν πραγμάτων ἔφη ὁ σωτῆρ
 “πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμὰ ἐστίν.” ἀλλ' ὅσα ἀνῆκε τῇ 20
 θεότητι τοῦ πατρὸς, ταῦτα ἴδια ἔφη ὁ κύριος, οἷον τὸ ἀφθα-
 ρτον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ δυνατὸν, τὸ προγνω-
 στικόν. καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ πατήρ, ταῦτα ἴδια τοῦ υἱοῦ τυγ-
 χάνει.

etenim se liberaturus exprobro a Gregora obiecto quod multis et va-
 riis deitatibus et qualitatibus contineri deum dixisset et contra inci-
 disset in ea quae a D. Damasceno dicta erant: deum esse simplex et
 incompositum. quod multis et variis continetur compositum est; re-
 liqua non ad illius orationis argumentum, sed permutata ita ut solet,
 protulit: quidquid continetur et essentialia veritates habet, compo-
 situm est. deus autem non ex iis quae continentur aut essentialia
 varietates habent. essentialis enim varietas est, qua differt essentia
 ab essentia ita ut plures formae et essentialia efficiant varietates. quum
 igitur una et impartita sit dei essentia, propterea varietates non ha-
 bet essentialia. unam illius causam ad narrationis tuae viam pono,
 alteram D. Athanasii orationem, quam sine dubio religiosissimam ipse
 in polytheismi argumentum immutavit. dixit enim in dialogo contra
 Arium: non rerum creatarum causa dixit salvator: omnia quae pater
 habet, mea sunt, sed quae deitati patris attribuit, ea propria dixit do-
 minus, velut incorruptibile, immutabile, infinitum, omnipotens, provi-
 dens, quaecunque sunt pater, eadem propria filii sunt.

Πρὸς γοῦν φίλιον, βέλτιστε Ἀγαθόνικε, μὴ ζημιοῦν ἀξίου 4
 με τὸν φίλον οὕτω βελτίστην ἀκρόασιν, σχήματι εὐλαβεῖ τὸ
 ῥάθυμον ὅπωςδηποτοῦν ὑποκοριζόμενος, ὡς καὶ πολλοῖς εἰώ-
 θεις ἐνίστε δρᾶν. ὁρῶ γάρ σε πρὸς ἕτερα τρόπον τινὰ τὸν
 5 νοῦν περισπώμενον καὶ ὅσον εἰκάσαι λογισμῶν πολυπλόκων
 μεστὸν τὴν ὄφρυν.

Ἐμὸν τουτὶ πάθος, ᾧ φίλε Θεότιμε, καὶ πάνν γε ἄχθο- 5
 μαι τῷ συμβεβηκότι· εἶοικα γάρ πως ἀγνοοῦντι πολλὰκις καὶ f. 166 r.
 οἷον οὐκ ἐπαῖοντι ᾧ ἐνίστε ὁμιλεῖν μοι προσγίνεται, λήθης
 10 ἐξορχουμένης ὡς τὰ πολλὰ κατὰ τοῦ φανταστικοῦ, ὃ καὶ βι-
 βλίον φασὶν οἱ σοφοὶ τῆς ψυχῆς. διὸ καὶ πρὸς τὰς σὰς ἔτι
 διεξιόντος παρασκευαζόμενος πεύσεις, ἀνελογιζόμεν τε καὶ
 συνῆγον ὅσα δὴ τὴν μνήμην ἔτι περιέρρει κύκλω, καὶ ὅποσα
 ταύτης αὖ παρερρηήκει πόρρω τοῦ βήματος, ἴσως μείζουσιν
 15 ἄλλοις παραχωροῦντα· καὶ τοῦτ' ἦν ὃ μοι τὴν τοῦ ἡθους
 τέως ἐποίει παράλλαξιν. ὅθεν καὶ ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας
 ἡμῖν ὅπωςδηποτοῦν ἀθροισθείσης πρὸς ἕδαφος ἄρτι βαλβίδος
 φάναι μιᾶς, προσέσται σοι λοιπὸν ὁρᾶν τὸν τοῦ λόγου σκο-
 πὸν κατὰ σὴν, ὡς οἶμαι, βούλησιν, ῥάθυμον μὲν ἠρεμίαν
 20 ἀπειπόντα παντάπασιν νῦν ὡς καὶ πρότερον, κίνησιν δ' αὖ
 τούναντίον πρόθυμον περιφανῶς ἀνθελόμενον. ἑκατέρως γὰρ
 γινομένης ἐν χρεῖα τοῖς τε λόγοις καὶ πράγμασιν, ἑκατέρων
 ὡς εἰκὸς τοῖς προσήκουσι χρόνοις μεμνήμεθα, καὶ ἀναλόγως

Quaeso, optime Agathonice, ne me amicum castiges, optimo sermone per nimiam cunctationem obiter tantum perstringendo, ut multis quibusdam aliis facere interdum soles. nam video mentem tuam in adversam partem distractam et, quantum conicio, variarum plenam cogitationum frontem.

Hoc mihi accidisse, amicissime Theotime, moleste fero; fit enim quibus intersum ut saepe non animadvertere neque audire videar, dum oblivio multa depellit e memoria, quam animi librum philosophi dicunt; quamobrem ad quaestiones quas proferebas attentus, concludebam apud me et conferebam quae per memoriam dispersa erant et quae aliis forte et gravioribus cesserant. hoc erat quod morem meum mutaverat. unde quum alia nobis ex alia cogitatio ad carceres, ut ita dicam pervenerit, licet tibi reliquum orationis momentum videre ad voluntatem tuam levem moram removementem nunc sicut antea, promptam vero aperte recipientum alacritatem. utraque in sermonibus et rebus gerendis necessaria quum sit, utramque aptis temporibus meminimus et habita ratione reputamus: alacritatem tanquam silentii explicationem et eventum, silentium alacritatis tanquam imaginem et vim

ἀμφοτέρας ἀναλεγόμεθα, κίνησιν μὲν ἅτε ἡρεμίας ἀπόφασίν τε καὶ ἔκστασιν οὖσαν, ἡρεμίαν δ' αὖ κινήσεως εἶδος καὶ ἐν-τελέχειαν, ἐριζουσάν τε καὶ περιγράφουσαν τὸ κεχυμένον ἐκείνης καὶ ἄφειτον καὶ ἀόριστον. καὶ δεῖν ἑκατέροις κεχρησθαι

κατὰ τὸν ἑκατέροις προσήκοντα λόγον καὶ τρόπον. γινώσκειν 5

f. 166 v. μηδενὸς ἄξια ὄντα μήτε γέλωτα φεύγειν κωμικὸν δυνάμενα. αὐτίκα γὰρ περὶ τοῦ νῦν σοι προτεθέντος πρώτου ζητήματος ὁ Γρηγορᾶς μικρά τινα εἰπὼν ἀπήλλακται, περιττὸν ἡγησάμενος ἀμαθέσι παντάπασιν λόγοις ἀποκρίσεις κατ' ἐπιστήμην 10 ἀντιδιδόναι ζητεῖν. μηδὲ γὰρ εἶναι φησι κοινωνίαν μηδεμίαν ὥσπερ οὔτε φωτὶ πρὸς σκότος, οὕτως οὐδ' ἐπιστήμη πρὸς ἀμαθίαν. ὅθεν καὶ διὰ τὴν τοιάνδε καὶ οὕτως ἔχουσαν σύγχυσιν οὐδ' ἔμοιγε ἀκριβῶς εἰληφέναι τὴν τῶν εἰρημένων ἐκείνῳ τέως ἐπὶ τούτοις κατάληψιν ἐπιμελὲς ἐγεγόνει. 15 σὴν δ' ὅμως χάριν ἐρῶ τῶν ἐκείνου βραχέα, καὶ ὅσα ἐς τόδε παρέμεινε τῆς διανοίας μου ὁπωσδηποτοῦν ἐπιτρέχοντα, οὗτοις παραλόγοις λόγοις τοῦ Παλαμᾶ τὴν ἀφήγησιν χαριζόμενος, ἀλλὰ τὴν σὴν φιλίαν λυπεῖν οὐ βουλόμενος.

Ὁ γὰρ τοι Γρηγορᾶς πρὸς τοὺς ἐκεῖ τημιχαῦτα παρόν- 20 τας στραφεῖς, καὶ τούτοις ἐνερείσας τοὺς ὀφθαλμούς, "ἀρ' οὐκ ἡλίθιος" φησὶ "καὶ παντάπασιν νηπιώδης ἢ οὕτω γ' εὐθὺς εἰρημένη πρότασις πρὸς τοῦ Παλαμᾶ τουτουῖ, ὡς πᾶν τὸ συγκείμενον καὶ οὐσιώδεις διαφορὰς ἔχον σύνθετον ἐστίν;

quandam omne illius effusum et dissolutum et non finitum terminantem et finibus circumscribentem. utrumque adhibendum est secundum utriusque rationem et modum. cognoscere igitur te oportet, quam multa eiusmodi relicta sint aut oratione non digna aut quae eomicum risum effugere non possint. statim enim de quæstione prima a te prolata, Gregoras paucis quibusdam dictis abstinit superfluum arbitrans indoctis omnino sermonibus e doctrina respondere velle. nec enim, inquit, ut inter lumen et tenebras, ita inter doctrinam et inscitiam, ulla societas. ob hanc igitur rei perturbationem me eius rationis argumentum non plane percepisse valde doleo. tamen ex iis quae adhuc in memoria remanserunt licet ubicunque sint breviter enarrabo, non quo ineptis verbis Palamae narrationem foveam, verum quod amico aegritudinem afferre nolim.

Gregoras ad eos qui aderant conversus et oculos eis infigens, nonne stulta, inquit, et omnino inanis haec a Palama dicta propositio? omne quod continetur et essentielles varietates habet, composi-

οὐ τοῦτο γάρ, οὐδ' οὕτως ὁ Θεῖος ἐς Δαμασκοῦ φησὶν Ἰω-
 ἀννης, ἀλλὰ τὸ ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν συγκείμενον σύν-
 θετόν ἐστιν. ὁ δὲ Παλαμῆς ἐξ ἀμαθίας ἅμα καὶ κακουργίας
 μικρὸν ὑπαλλάξας τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ θεοπρεπῆ ῥῆσιν τοῦ
 5 ἁγίου, ὅλην ὁμοῦ καὶ τὴν ἔννοιαν συνδιέφθαρκεν. οὐδὲν
 γὰρ ἕτερον ἔοικεν εἶναι τὸ λεχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἢ ὡσπερ ἂν
 εἴ τις λέγοι πᾶσαν χιόνα λευκότητα ἔχουσαν οὐσιώδη, χιόνα
 εἶναι λευκὴν. τοῦτο δ' εἶναι καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι f. 167 r.
 πολλῶν δήπου χειρόν. εἶτα ἐπήγαγε τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο
 10 συμπέρασμα, ὡς ὁ Θεὸς οὔτε τῶν συγκειμένων ἐστὶν οὔτε
 τῶν οὐσιώδεις διαφορὰς ἐχόντων. ἐνταῦθα λεγέτω μοί τις
 πρὸς Θεοῦ, ποίου σχήματος ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη τερατώδης
 συλλογισμὸς, καὶ ποίας καινοφανοῦς καὶ νεήλυδος ῥίζης ἐξέφυ.
 εἶτα ἐπήγαγε ξένην αὐθις καὶ ἀκατάσκευον κατασκευὴν ἐπέ-
 15 ρου δῆθεν συλλογισμοῦ. ἐπεὶ γάρ, φησί, μία καὶ ἀμερῆς
 παντάπασιν ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία, διὰ τοῦτο διαφορὰς οὐκ ἔχει
 οὐσιώδεις. οὐσιώδης γὰρ ἐστὶ, φησί, διαφορὰ καθ' ἣν δια-
 φέρει οὐσία οὐσίας. καὶ τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ πλειόνων
 ἄρα εἰδῶν καὶ οὐσιῶν εἰσὶν αἱ διαφοραί. καὶ μὴν τὸ προ-
 20 κείμενον ἦν αὐτῷ τοῦ ἐπενηγεμένου ἑαυτὸν ἀπολύσασθαι
 ἐγκλήματος, καὶ δεῖξαι μηδαμῇ τοῖς τῷ ἁγίῳ περιπίπτοντα
 ἀπηγορευμένοις. ἀπαγορεύει γὰρ ὁ Δαμασκηὸς μὴ λέγειν
 εἶναι σύνθετον τὸ θεῖον, μηδ' ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν συγ-

tum esse. non enim hoc ita dixit Ioannes Damascenus, sed: quod
 multis et variis continetur, compositum est. Palamas autem ob in-
 scitiam et improbitatem docta et religiosa sancti oratione leviter quo-
 dammodo mutata totam simul sententiam evertit. neque enim aliud
 videtur dictum ab eo esse, quam si quis dixerit omnem nivem albam,
 cui est essentialis albedo; hoc esse multo peius quam ab initio po-
 stulari. dein miram illam conclusionem addidit: deus neque ex iis est
 quae continentur, neque ex iis quae essentialia varietates habent. ibi
 dicat mihi quispiam per deum, cuiusmodi sit talis mirabilis conclusio
 et e qua nova et recenti radice orta? dein alienam et male compa-
 ratam alteram conclusionem comparavit. quum enim una, inquit, et
 impartita omnino dei essentia est, varietates non habet essentialia.
 essentialis enim varietas est, qua differt essentia ab essentia. et con-
 cluditur, plures formas et essentias efficere varietates. verumtamen
 ei propositum fuit, eo, quod sibi obiectum erat, se liberare et minime
 in ea, quae a sancto negata erant, incidisse, ostendere. negat enim
 Damascenus dicendum esse, compositum deum esse et multis ac variis
 contineri, quae erant increatum, aeternum, omnipotens, infinitum, quae

κείμενον, ἃ ἦσαν τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀναρχον, τὸ δημιουργικόν, τὸ ἀπερίγραπτον, καὶ ὅσα δῆπουθεν οἱ ἀμφὶ τὸν Παλαμᾶν πολλά τε καὶ διάφορα τὰ ἄκτιστα ἐπὶ τῇ μόνῃ ἀκτίστῳ καὶ ἀπλῇ συναριθμοῦσιν οὐσία. ὃ δὲ λέληθεν ἐαυτὸν δυοῖν περιπίπτων ἀτύποις. οὔτε γὰρ οὐδὲν πρὸς ἕπος ἔοικε λέγειν, 5

167 v. ἀλλ' ἄλλην τρέχων ἄλλην ἐβάδισεν, οὔτε εἰ ἀντιλέγειν ἐβόη-
 λετο, τὰς ὁμόσε προσηκούσας ἀντιθέσεις ἐπήνεγκεν, ἀλλ' ὅμοιον ποιεῖ ὡσπερ ἂν εἰ τὴν πρὸς ἕω τῶν τε Αἰθιοπῶν καὶ Ἰνδῶν εἰπεῖν ἀπαιτούμενος οἴκησιν, ὃ δ' ἐκ διαμέτρου τοὺς ἔσπε-
 10 ρίους ἐπειροᾷτο δεικνύειν Κελτοὺς, καὶ ὅποι τὰ Βρετανῶν 10
 προσοικοῦσιν ἔθνη. ποῦ γὰρ ἢ ἀκόλουθος ἢ ἀντίθετος ἢ λύσις πρὸς τὸ προτεθέν, ὅτι τὸ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον σύνθετόν ἐστιν, ἣν αὐτὸς ἐπάγει, λέγω δὲ τὴν ἀναπόδεικτον ἀπόδειξιν καὶ τὴν ἀκατάσκευον κατασκευὴν καὶ τὸν ἀσυλλόγιστον συλλογισμόν, μᾶλλον δ' ἄμεσόν τε καὶ διε- 15
 σπασμένον συμπέρασμα. ἐπεὶ γὰρ φησι μία καὶ ἀμερῆς ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία, κατὰ πλειόνων ἄρα εἰδῶν καὶ οὐσιῶν εἰσὶν αἱ διαφοραί. ἄρ' οὐ Δημοκρίτου δεῖ τὰ τοιαῦτα, πάνυ γε-
 λῶντος τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀμαθίαν, ἢ μᾶλλον Ἡρακλείτου θρη-
 νοῦντος τὴν αὐτοῦ γε ἀπόνοιαν; τσαύτης γὰρ ἢ λέγει τῆς 20
 ἀλογίας γέμει, ὡς μήτε τῷ λέγοντι ξυνιέντι εἶναι ὧν λέγει, μήτε τοῖς ἀκούουσι ξυνιῆσιν ὧν ἀκούουσιν. ἵνα γὰρ τᾶλλα σιγῇ παραδράμωμεν, τίνα κοινωνίαν ἐνταῦθα ἔχει τὰ νόθα

Palamitae multa et varia increata ad unam increatam et simplicem essentiam referunt. ipse nescit in duo inepta se incidere. neque enim ad verbum respondere videtur, sed aliam ingressus viam aliam sequitur, nec si contra dicere velit, oppositiones ad rem eandem pertinentes affert, sed simile facit ac si ad orientem Aethiopum et Indorum quaerens habitationem, ipse e contrario vespertinos studeret ostendere Celtas et quae Britannis adiacent gentes. quomodo enim aut consequens est aut opposita solutio ad propositum, quod multis et variis contineatur, i esse compositum, quod ipse affert, dico argumentationem illam sine argumento, artem sine arte, irrationalem ratiocinationem, sine medio et conjunctione conclusionem. quum enim una, inquit, et impartita est dei essentia, plures igitur formae et essentiae efficiunt varietates. nonne talia digna Democrito qui illudat hominis ignorantiam aut potius Heraclito, qui eius amentiam deploret? talis enim ea quae loquitur stultitiae plena sunt, ut nec qui loquitur intelligat quae loquatur, nec qui audiunt intelligant quae audiant. nam ut cetera silentio praetercamus, qualem conjunctionem habent falsa et discrepantia eius propositionum indocte conclusa ad

ταυτὶ καὶ διάφορα τῶν αὐτοῦ προτάσεων ἀμαθῆ συμπερά-
 σματα πρὸς τὰς προτεθείσας ῥήσεις τοῦ ἁγίου; ὃ δ' ἐκεί-
 νας ζητούμενος ταυτὶ συνεπέρανε, παραπαιδαγωγῶν καὶ μεθ-
 αρμότητων ἀσεβῶς εἰς τὸν οἰκεῖον τῆς ἀμαθίας κρημνόν. βα- **11**
 5 βαὶ τῆς καινῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γε τῶν φρενῶν λεπιότη-
 τος. καίτοι εἰ ἀντιλέγειν ἐβούλετο ἄντικρος, φιλονεικότερον
 μὲν ἴσως, ἐλλογιμώτερον δ' οὖν, εἰ καὶ μὴ ὀρθῶς, εἶπεν ἂν
 καὶ αὐτὸς ἅ πολλακίς ἔνοιι τῆς μοχθηρᾶς αὐτοῦ φατρίας f. 168 r.
 προύτειναν εἰς ἀντίθεσιν ῥήματα τοῦ ἁγίου αὐτοῦ κατὰ τῶν
 10 αὐτοῦ (δεδόχθω γὰρ ἂν, οἷς ἀσυνέτως μετιέναι ἔπεισι, ταῦτα
 ἀντίπαλα εἶναι ἀλλήλοις ἀλληλα), ἐκεῖνα δὴ φημι τὰ περὶ
 τῶν τοῦ Χριστοῦ δύο φύσεων τῷ ἁγίῳ λεχθέντα. τίνα δὴ
 ταῦτα; ἄνωθεν γὰρ ἀρξάμενος καὶ ἀποδείξω ἐπιστημονικῶν
 καὶ θεοπρεπῶν τὸν λόγον ἐμπεπληκῶς ὁ θεῖος ἐκεῖνος Δα-
 15 μασκηνοῦς Ἰωάννης "εἶθ' ἐνωθεισῶν" φησὶν "ἀλλήλαις κατὰ ἀλή-
 θειαν τῶν δύο φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν τοῦ υἱοῦ τοῦ
 θεοῦ, σώζεσθαι αὐτῶν τὴν οὐσιώδη διαφορὰν ὀριζόμεθα. **12**
 τὸ γὰρ κτιστὸν μεμένηκε κτιστὴν καὶ τὸ ἄκτιστον ἄκτιστον,
 καὶ τὸ θνητὸν ἔμεινε θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον ἀθάνατον,
 20 καὶ τὸ περιγραπτὸν περιγραπτὸν καὶ τὸ ἀπερίγραπτον ἀπε-
 ρίγραπτον, καὶ τὸ ὄρατὸν ὄρατὸν καὶ τὸ ἀόρατον ἀόρα-
 τον." καὶ μετ' ὀλίγα "ἴσμεν γὰρ" φησὶν, "ὥσπερ μίαν αὐτοῦ
 τὴν ὑπόστασιν, οὕτω καὶ τὴν τῶν φύσεων οὐσιώδη δια-
 φορὰν σώζεσθαι." πῶς δὲ σωθεῖν διαφορὰ, μὴ σωζομέ-

14. Δαμασκηνοῦ ἐκ τοῦ περὶ τῶν β' φύσεων τοῦ Χριστοῦ.

proposita sancti verba? illas enim quaesiturus haec impie in propriae ignorantiae voraginem seduxit transvexitque. o novam doctrinam et ingenii acrimoniam! atqui si contra voluit dicere, forte litigiosus quidem, at doctius etsi non recte, dixisset quae saepe nonnulli improbae suae gentis in oppositionem protulerunt ipsa sancti verba, quae, quibus lubet imprudenter sequi, inter sese pugnare videantur: dico ea quae de Christi duabus naturis dicta a sancto sunt. quanam illa? inde ab initio incipiens, oratione doctis et religiosis argumentationibus intenta D. ille Ioannes Damascenus: naturam duarum, inquit, ad veritatem inter se in unam filii dei personam coniunctarum manere essentialem varietatem constituimus. nam creatum mansit creatum, increatum vero increatum, mortale mansit mortale, immortale vero immortale, finitum finitum, infinitum infinitum, visibile visibile, invisibile invisibile, et paucis interiectis, id quod scimus, dixit: ut unam eius personam, ita essentialem etiam naturarum varietatem manere. quomodo autem maneat varietas non manentibus iis, quae varietatem

νων τῶν τὴν διαφορὰν ἔχόντων πρὸς ἄλληλα; ὁρᾷς ὡς οὐκ ἀπαγορεύει Ἰωάννης ὁ θεῖος ἐκ Δαμασκοῦ οὐδ' ἐκεῖ κατ' οὐδὲν τὸ παράπαν ἂ νῦν ἐπὶ τοῦδε συντίθεται; ἢ γὰρ ἂν ἦν αὐτὸς ἑαυτῷ μαχόμενος. ἀλλὰ τοῖς ἐκ τῶν τοιούτων διαφορῶν συγκεῖσθαι τὴν θεῖαν φύσκουσιν ἰουσίαν ἐπιτιμᾷ, καὶ ἄνασοβεῖ μὴ λέγειν οὐσιώδεις διαφορὰς ἐπὶ θεοῦ, αἱ τὴν οὐσίαν συντιθέσθαι λέγονται ὡς ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' αἱ διαστελλουσιν ἐκ τῶν κτιστῶν οὐσιῶν. τὸ γὰρ τῆς θείας οὐσίας ἐνιαῖον

1.168 v. παντάπασι καὶ ἀπλοῦν πάσης καὶ παντοίας πάντῃ διαφορᾷς
13 ἀνεπίδεκτον. ἢ γὰρ διαφορὰ φυσικῶς ἐπομένην ἔχουσα τὴν 10
 ἑτερότητα, πληθυντικὸν εἰθὺς ἀριθμὸν συνεισάγει. ὅπου δ' ἀριθμὸς καὶ πληθὸς, ἀπλότης εἶναι οὐ συγχωρεῖται μοναδική. καθάπερ καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος ἀμερές φησι τὸ θεῖον διότι καὶ ἄποσον. καὶ πάλιν πᾶσά φησι διαφορὰ τῆς ἄλλων πρὸς ἄλλα κατὰ τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον ἀνομοιότητός τε καὶ ἑτε- 15
 ρότητος οὐσα δηλωτικὴ, τὸ ποσὸν τῶν διαφερόντων πραγμά- των συνεισάγειν ἑαυτῇ πέφυκεν, εἴτ' οὐσιῶν εἴτε ποιότητων εἴτ' ἰδιοτήτων. τὰ μὲν γὰρ μὴ ἀλλήλοις πάντῃ ταυτὰ εἶνα καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ εἶναι οὐδαμᾶς ἐπιδέχεται λόγον, τὰ δὲ πάντῃ ἀλλήλοις ταυτὰ διαφορᾷς ἀνεπίδεκτα. καὶ γὰρ ἀπλοῦν 20
 ὡμολογηκῶς πρότερον εἶναι τὸ θεῖον, εἶτα τὸ πάντῃ φησὶν ἀπλοῦν διαφορᾷς εἶναι ἀνεπίδεκτον. διότι καὶ πάντῃ ταυτὸν ἑαυτῷ καὶ μοναδικὸν καὶ ὅλον ὅλως ἄσχετον, ὡς τὸ ἐν ποσῷ

inter se habent? vides, ut D. Ioannes Damascenus ne quicquam quidem contendit eorum quae nunc in eum conferuntur. profecto enim ipse secum pugnaret; sed iis qui talibus varietatibus contineri divinam essentiam dicunt obiicit et repugnat, ne essentielles in deo varietates esse dicant, quae essentiam efficiant, ut in nobis, sed quae a creatis essentiis distinguant. divina enim essentia, una et simplex, omnis et omnimodae varietatis imparticeps est. nam varietas quae dissimilitudinem habet natura factam, pluralem statim numerum involvit. ubi numerus et multitudo est, unicae simplicitati locus nullus est. quemadmodum etiam D. Maximus impartitum deum dicit et infinitum. et alias: omnis varietas quae rerum inter se discrepantiam et dissimilitudinem ad qualitatis rationem explicat quantitatem rerum dissimilium secum inducit, sive essentialium sive qualitatum, sive proprietatum. quae enim non omnino eadem inter se sunt, unam et eandem essentialis rationem non accipiunt, quae vero inter se eadem, varietatis imparticipia sunt. nam quum simplex antea dixit deum, dein simplex varietatis esse omnino imparticeps dixit. ideo omnino sibi idem

γένος οὐκ ἔχον κατηγορούμενον, καὶ διὰ τοῦτο παντελῶς οὐκ ἀριθμούμενον οὐδὲ διαιρούμενον.

Ὅρας πῶς ὅπου διπλὴ φύσεων καὶ ἀριθμὸς, ἐκεῖ καὶ 14
 τῆς διαφορᾶς χώραν ἐχούσης ἔστι καὶ διαίρεσις εὐθύς καὶ
 5 μερισμὸς, ὅπου δ' ἀπλότης μοναδική, ξένη τὸ παράπαν ἐκεῖ
 καὶ ἀφόρητός ἐστιν ἡ διαφορὰ καὶ ὁ μερισμὸς; ὥστε συλλο-
 γιστέον καὶ τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην μηδαμῆ μαχόμενον εἶ-
 ναι δοκεῖν αὐτὸν ἑαυτῷ, ὅτι ἐκεῖ μὲν λέγει τὸ ἄκιστον καὶ
 ἀθάνατον καὶ τὰ τοιαῦτα μὴ εἶναι διαφορὰς οὐσιώδεις, ἐνταῦθα
 10 δὲ τὴν οὐσιώδη σώζεσθαι διαφορὰν ἐπὶ τῆς εἰς μίαν ὑπόστα-
 σιν ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων τοῦ νιού τοῦ θεοῦ, καὶ μένειν f. 169 r.
 τό τε κτιστὸν κτιστὸν καὶ τὸ ἄκιστον ἄκιστον, καὶ ἔτι τὸ
 θνητὸν θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον ἀθάνατον, καὶ τὰ τοιαῦτ' ὁμοίως
 ἅπαντα· ἀλλὰ τὸ προσῆκον ἑκατέρῃ διδόντα διδασκαλία,
 15 σύμφωνα φθέγγεσθαι καθάπαξ ἑαυτῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ. προσ-
 εκτέον δὲ καὶ τῷ θεῷ Μαξίμῳ τὸν Παλαμᾶν διὰ τῶν εἰ-
 ρημένων ἀντικρυς ἐλέγχοντι, τό τε ἀπλοῦν τῆς ἑμιαῖς ἐξω-
 θοῦντα θεότητος, καὶ πολλὰς τὰς διαφορὰς καὶ συνθέσεις
 ταῖς αὐτοῦ χαριζόμενον θεότησι, μᾶλλον δ' εἰπεῖν θεαῖς καὶ
 20 θεοῖς οἰκειότερον.

Ἄλλ' ἐπανακτέον τὸν λόγον. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν συνθέ- 15
 των ἡμῶν αἱ οὐσιώδεις διαφοραὶ διπλὴν ποιοῦσι καὶ τὴν
 σημασίαν. τὰ τε γὰρ ὑπὸ τὸ ζῶον εἶδη συντιθέασιν εἶδο-

et unicum et constans, quippe quantitatis genus non habens, ergo plane non numerabile nec dissolubile.

Videsne, ut ubi duplicatio naturarum et numerus est, varietati loco dato, dissolutio est et partitio, ubi autem unica simplicitas, aliena et intolerabilis varietas et partitio est. itaque concludendum est Ioannem Damascenum minime secum pugnare, qui hic dicat increatum, immortale, reliqua eiusmodi non esse varietates essentielles, illic vero essentialem remanere varietatem in duarum filii dei naturarum in unam personam coniunctione, et manere creatum creatum, increatum increatum, mortale mortale, immortale immortale, eiusmodi similiter omnia. sed quum utrique doctrinae suum tribuat, loquitur secum et cum veritate congruentia. sed audiendus est etiam D. Maximus ubi ob dicta refutat Palamam quippe simplex deitatis auferentem et multas varietates et compositiones deitatibus suis aut potius deis deabusque tribuentem.

Sed recipienda est oratio. quod enim composita nostra attinet, essentielles varietates duplicem notionem efficiunt. formas enim quae

ποιούσαι, καὶ πρὸς γε ἔτι τῶν ἑτεροφυῶν διαστέλλουσιν οὐσιῶν. ἐπὶ δὲ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἐνιαίας οὐσίας θάτερον μὲν, τὸ τῆς συνθήκης, ἀπηγορευμένον τοῖς θείοις ἐνομίσθη πατράσι, θάτερον δέ, τὸ τῆς ἐκ πασῶν τῶν κτιστῶν διαστολῆς οὐσιῶν, καὶ σφόδρα συνδέδοκται· ἐνωθεισῶν γὰρ 5 ἀλλήλαις φησὶ τῶν δύο φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, σώζεσθαι αὐτῶν τὴν οὐσιώδη διαφορὰν ὀρίζοντα θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος.

16 Τὶ πρὸς ταῦτα φῆς, ὦ φίλε Θεότιμε; ἢ γὰρ οὐ λεληθέναι δοκεῖ σοι σαφῶς ἑαυτὸν ὁ Παλαμᾶς βακχικώτερον 10 κατὰ τοὺς μαινομένους τρόπον ταῖς θεαῖς γραφαῖς προσιών, καὶ μεταρμόζων ἀμούσως καὶ πόρρω θεῶν βαλβίδος εἰπεῖν, f. 169 v. πῶς μὲν ἐκῶν πῶς δ' οὐχ ἐκῶν, καὶ μηδέσι συμφωνῶν, μήτε τοῖς οἰκείοις καὶ ὁμογνώμοσιν αὐτῷ τὴν δυσσέβειαν, μήτε

17 τοῖς ἀντιθέτοις, μήθ' ἑαυτῷ; εἰ δὲ βούλει, μικρὸν ἀναμείνας 15 ἀκούσῃ καὶ ἅ μεταξὺ λέγων ὁ Γρηγορᾶς περὶ τῆς τοῦ Παλαμᾶ κακονοίας συνελογίσαστό τε καὶ ἀπεφήνατο. ἐκεῖνα μὲν γὰρ φησιν οὐ προσίεται, δεδιῶς τὸν αὐτόθεν κατ' αὐτοῦ φυόμενον ἔλεγχον ἐκ τοῦ εὐθέος, ἅτε σύνθεσιν αὐτὸς κατὰ τῆς θείας ἐπινοῶν καὶ λέγων οὐσίας· ταῦτα δ' αὖ λήθης ἐκῶν 20 παραπέμπει βυθοῖς, ἅτε καὶ αὐτοῖς ἐναντιούμενος ἄντικρυς καὶ λέγων καὶ γράφων. μεμενηκέναι γὰρ ὁ ἅγιος ἔφη τὸ ἀόρατον ἀόρατον καὶ τὸ ἀπερίγραπτον ἀπερίγραπτον, καὶ τὸ

sub vita sunt formando componunt et a diversis essentiis seiungunt. quod autem beatam illam et unicam essentiam, altera compositio iam a S. S. patribus probata est, altera ab omnibus creatis essentiis seiunctio vehementer quadrat. nam duarum filii dei naturarum inter se in unam personam coniunctarum manere essentialem varietatem, deitatis et humanitatis.

Quid ad haec dicis, amicissime Theotime? nonne tibi videtur Palamas palam, ipse nihil suspicatur, bacchico insanorum more sacras scripturas adire et indocte concludens fines ultra dicere? spontane, an non sponte, num cum quoquam consentiens, an nec cum familiaribus neque impietatis sociis nec cum adversariis nec cum semetipso? si morari paulisper velis, audias quae interim Gregoras de Palamae stultitia conclusit et protulit. illa quidem, inquit, non aggreditur verens ne inde contra se statim existeret argumentum, quod ipse in deitate compositionem cogitat et profert. haec vero in oblivionem sponte mittit quippe iis repugnans et dictis et scriptis. manere enim sanctus dicit invisibile invisibile, infinitum infinitum, increatum similiter et acternum et ita manere aperte duarum naturarum essentialem

ἄκτιστον ὁμοίως καὶ τὸ ἄπειρον, καὶ οὕτω σώζεσθαι σαφῶς τὴν τῶν δύο φύσεων οὐσιώδη διαφορὰν· ὃ δὲ μιγνύει τὰ ἄμικτα, φύρδην οὕτως συγγέων καὶ ἀνακεραυνῶς κακοτρόπως καὶ ἀμαθῶς. οὔτε γὰρ τὸ ἀόρατον μένειν ἀόρατον δίδωσι 5 κατὰ τὴν τοῦ ἀκτίστου τε καὶ ἀπείρου φύσιν καὶ ιδιότητα, οὔτε τὸ ἀπερίγραπτον ἀπερίγραπτον· ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ περιγραπτοῦ καὶ ὄρατοῦ φύσει ταῦτα παρα φύσιν ὁ μάταιος συνελαύνει. καὶ ἅμα τῇ τῶν κτισμάτων. πῶς γὰρ ἂν ἔτι δύ- 18 ναιτο μένειν τὸ ἄκτιστον ἄκτιστον ὁρώμενόν τε καὶ περιγραφόμενον σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, τὸ νοεροῖς, καὶ ταῦτα κεκαθαρμένοις, οὐδ' ὅλως δυνάμενον· ὡς γὰρ ἢ τε ἐπιστήμη καὶ ὁ ταύτῃ ἐπόμενος Νύσσης Γρηγόριος φάσκει, τὸ περιγεγραμμένον ἄπειρον οὐ δύναται εἶναι· ἔ δὲ μὴ ἄπειρον, πε- f. 170 r. ρερασμένον πάντως. πεπερασμένος ἄρα ὁ διάφορος τῆς θείας 15 οὐσίας Παλαμίτης ἄκτιστος θεὸς καὶ ὁμοφυῆς τῷ ἀνάρχῳ καὶ ἀκτίστῳ γίνεται Παλαμᾶ. τὰ γὰρ τούτου τοῦτον ἐλέγχει γράμματα, ὡς δειχθήσεται ἑαυτὸν τε καὶ εἴ τις βούλοιτο οἱ προσιέναι, πάντας ἄρδην ἀκτίστους δύνασθαι ποιεῖν ἰσχυρίζομενος· οὕτως εὔωνον παντάπασιν τὸ τῆς ἀκτιστότητος γέ- 20 γονε χρῆμα τῷ καταράτῳ, καὶ οἷον ἂν ἐξ ἀγορᾶς τις πρῶταιο δραχμῆς.

Ἐκεῖνο δὲ πῶς ἂν τις κωφὸν παραδράμοι, τό, ἐπεὶ μία 19 καὶ ἀμερῆς ἢ τοῦ θεοῦ οὐσία, διὰ τοῦτο διαφορὰς οὐκ ἔχει

varietatem. ille vero miscet non miscenda, prorsus confundens et perturbans maligne et indocte. neque enim invisibile manere invisibile adhibet ad increati et aeterni naturam et proprietatem, neque infinitum infinitum, sed in finiti et visibilis natura, haec contra naturam stultus ille consociat in creatorum natura. quomodo posset increatum manere increatum et visibile et perceptibile corporeis oculis, quod ne mentalibus quidem et puris plane cerni potest? hanc doctrinam secutus eandem Gregorius Nyssaeus dicit: finitum immensum esse non potest. quod vero immensum non sit, determinatum omnino. determinatus igitur ille et a divina essentia diversus Palamitarum increatus deus aeterno et increato Palamae cognatus est. sua enim illum devincunt scripta. ut se ipsum ostendet et si quis ad eum accedere velit, omnes plane increatos se facere posse profitens, ita venalis increationis res facta est abiecto huic homini, quasi quis emat pro drachma in foro.

Quomodo quispiam temere praetereat illud: quum una et impartita dei essentia est, ideo essentialis varietates non habet. oportet

οὐσιώδεις. ἐχοῦν γὰρ αὐτῷ μὴ ἀνατρέπειν τοὺς ὄρους καὶ τοὺς ἐπιστημονικοὺς κανόνας τοῦ τε αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, μηδ' ἀντιστρέφειν ἀμαθῶς οὕτωςί· ἐπὶ γὰρ τῶν ἰδίων τε καὶ ἴσων ἀλλήλοις τὰ τῆς ἀντιστροφῆς συγχωρεῖται, ὡς τοῦ γελαστικοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ χρεμετιστικοῦ τοῦ ἵππου, καὶ οὐκ ἔνθα 5 τὸ μεῖζόν τε καὶ ἔλατιον ἢ τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον θεωρεῖται. αἷτιον γὰρ κἀνταῦθα καὶ πρῶτον, οὐχ ὡς ἀμαθῶς αὐτός φησι, διότι ἀμερῆς ἡ οὐσία, διὰ τοῦτο διαφορὰς οὐκ ἔχει οὐσιώδεις· ἀλλὰ τούναντίον, εἰ καὶ τοῦτο δοίη τις ἐνταῦθα, διότι διαφορὰς οὐκ ἔχει οὐσιώδεις, διὰ τοῦτ' ἴσως ἐστὶ καὶ ἀμερῆς. καὶ τοι 10 ἐχοῦν κἀνταῦθα τεχνικῶς διελόντα πρότερον εἰπεῖν, ποτέρας τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν ἐνταῦθα λαμβάνει. τὰς μὲν γὰρ φασιν εἶναι καθ' ἃς ἄνωθεν κάτω τὰ γένη διαιρεῖται εἰς εἶδη καὶ f. 170 v. ταῦτα εἰς ἄτομα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὰ ὅλα εἰς μέρη (ὅλον γὰρ ἐκάτερον, τό τε γένος καὶ τὸ εἶδος, καὶ ὅσα οὕτωςί πρὸς 15 ἄλλα διαιρεῖται), τὰς δὲ καθ' ἃς τὰ διαιρεθέντα εἰδοποιεῖται. ὅμως ἐξ ἧς ἐπιφέρει γραφικῆς μαρτυρίας, δῆλον ὅπως ποτὲ καὶ τοῦτο ποιεῖ, ὅτι τὰς διαιρετικὰς καὶ ἄνωθεν ἐκ τῶν φύσει προτέρων εἰς τὸ κάτω μεριζομένας πλῆθος ὁμολογεῖ, ἄκων μὲν καὶ ἀμαθῶς κατὰ τὸ αὐτόματον εἰπεῖν, ποιεῖ δ' 20 οὖν. πληθύνεσθαι γὰρ τὸ τοῦ θείου φάσκει Μαξίμου τὸν 20 θεὸν τὸ καθ' ἕκαστον εἰς παραγωγὴν τῶν ὄντων βουλήματα ταῖς προνοητικαῖς προόδοις πολλαπλασιαζόμενον, μένειν δ' ἀμερίστως ἓνα καθάπερ τὸν ἥλιον ἀκτινας πολλὰς προπέμ-

tebat eum non fines excedere et doctrinae regulas de causa et causato, neque tam indocte oppugnare. nam in similibus et paribus translationi locus est, velut hominis cachinus et equi hinnitus. non ibi maius et minus, aut primum et alterum habent locum. causa enim est et primum, non ut ipse indocte dicit, quod impartita essentia, ergo varietates non habet essentielles, sed contrarie, si quis illud afferat: quod varietates non habet essentielles, ergo non impartita est. quamquam necesse erat docte distinguentem prius dicere, utram essentialem varietatem recipiat. esse enim dicunt, ad quas a summo ad imum genera dividuntur in species, et hae in atoma aut potius tota in partes. totum enim utrumque, genus, species, quaecunque inter se dividuntur. esse autem, ad quas divisa formantur. tamen ex scripturae testimonio, quod affert, etiam hoc declarat, dividentes et quae a summo priores natura sunt ad numerum infra divisarum se aequare. temere et indocte quidem, at facit. Pluralem, D. Maximus ait esse deum unumquodque eorum quae sunt praecognito eventu multiplicantem, manere im-

ποντα, μένοντα δ' ἐν τῇ ἐνότητι· τὸ γὰρ πληθύνεσθαι τὸν
 ἕνα θεὸν ταῖς προνοητικαῖς προόδοις, τουτέστι τοῖς τε ἐγκο-
 σμίοις καὶ ὑπερκοσμίοις θαύμασι, διαιρεῖσθαι καὶ μερί-
 ζεσθαί ἐστιν ἀναλόγως, συμμαρτυρεῖν κἀνταῦθα οἱ ψευδό-
 5 μενος καὶ συκοφαντῶν τὸν θειότατον Μάξιμον. εἰς γὰρ
 ἕτερον τὴν ῥῆσιν μεταφέρει νοῦν, κακοτρόπως συγκυκῶν καὶ
 ἀναμοχλεύων. περὶ ἧς καὶ πλείω λέγειν καὶ ἐξετάζειν καὶ
 διδάσκειν κἀνταῦθα τὸν ἀμαθῆ βουλόμενος ἔγωγε προσήκοντα
 νῦν τὸν καιρὸν οὐχ' ὄρω· ὅτε γὰρ τῶν ἄλλων ἄνωθεν ἀν-
 10 θέλκων εἰρμὸς οὐκ ἔᾶ διατρίβειν με, καὶ ἅμα πρὸς ἄτεχνόν
 τε καὶ κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσιέναι δύναται ἂν ῥαδίως οὔτε
 γοῦν βραχὺ τι τῶν εὐλόγων μέρος οὔτε μὴν ἐν βραχυτάτῳ f.171r.
 μέρει χρόνου.

Ὅμως ἴν' ἐκεῖθεν ἀναλάβωμεν ἐπανιόντες αὖθις τὸν 21
 15 λόγον, καὶ τῶν ἀτόμων οὐσιῶν ἐκάστη μία καὶ πρώτη καὶ
 ἀδιαίρετος ἐστὶ, καὶ κατ' αὐτὸ γε τοῦτο καὶ ἀμερῆς. οὔτε γὰρ
 εἶδει οὔτε ἀριθμῶ εἶναι καθ' αὐτὴν μεμαθήκαμεν οὐδεμίαν
 αὐτῶν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀτόμους οὐσίας φημὲν τὰ τοιαῦτα·
 ἀλλ' οὐσιώδεις ὅμως ἔχουσι διαφορὰς ἐν τῇ οἰκείῳ ὄρω.
 20 οὐδὲ γὰρ οὐδὲν οὔτε τῶν ὀριζομένων οὔτε τῶν διαιρουμένων ἢ
 μεριζομένων ὑφ' αὐτὸ τὰς οὐσιώδεις ἔχει διαφορὰς, ἀλλ' ἄνω-
 θεν κατιόντα δέχεται τὸν συντιθέντα ὀρισμὸν, ἐκ γένους ὄντα
 καὶ συστατικῶν διαφορῶν· ὀριζόμενοι γὰρ τὸν ἄνθρωπον οὐ

partitum unum ut solem multos radios emittentem, manentem vero in unitate. pluralem esse deum praecognitis eventibus, hoc est, naturalibus et supernaturalibus miraculis; divisio et partitio est ad similitudinem. assentit fraudulentus ille et D. Maximum calumnians. orationem enim in contrariam partem transfert perturbatam et ever- sam, de quo plura dicere et indoctum examinare et docere velim, sed tempus iam aptum non video. nam rerum inde ab initio series non patitur me morari nec propter inertem et malignam mentem non facile assequi sani quicquam, ne brevissimo quidem tempore.

Quamquam reversi rursus orationem recipiamus. elementalium essentialium unaquaeque unica est et primaria et impartita et ob id ipsum non dissolubilis. non enim specie aut numero constare ullam intelleximus, ideo elementales essentialias vocamus. essentialies tamen varietates habent in propriis suis finibus. nihil enim eorum, quae separata sunt aut dissoluta aut partita, essentialies in se varietates habet, sed ab initio progredientem recipit definitionem compositam ex genere et componentibus varietatibus. definientes enim hominem, non elementales et naturae subiectas essentialias perscrutaturi dicimus e. g.

τὰς ἀτόμους καὶ φύσει δευτέρας οὐσίας κάτωθεν ἀνιχνεύοντες λέγομεν, φέρε εἰπεῖν ἐκεῖνο δὴ τὸ ῥηθὲν ὑφ' Ὁμήρου “γυρὸς ἐν ὤμοισι, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος,” καὶ εἴ τί που τοιονδί ταῖς καθ' ἕκαστα καὶ μερικαῖς συμπέπτωκεν οὐσίαις· ἀλλὰ ζῶον εἶναι φαμεν λογικὸν θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτι-5 κόν, ἐκ τῶν ἄνωθεν καὶ φύσει πρώτων δηλοῦντες αὐτόν, ἐπεὶ μήδε φαμεν ἄνθρωπον εἶναι διὰ τὸ ἔχειν ὑφ' αὐτόν Πλάτωνα καὶ Σωκράτην καὶ τὰς τοιαύτας, ὡς ἔφημεν, ἀτόμους οὐσίας καὶ ἀμερεῖς, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ γένους τοῦ ζώου καὶ τῶν εἰρημένων συστατικῶν διαφορῶν εἰδοποιεῖται καὶ 10

22 περιγράφεται καὶ εἰς ὠρισμένην καθίσταται φύσιν. ὁ δὲ Παλαμαῦς ἐξ ἀμαθίας μακρᾶς ἄνω ποταμῶν, τὸ τῆς παροιμίας, χωρεῖν τὰς πηγὰς ἀναγκάζει, λέγων ὡς ἐπεὶ μία καὶ f. 171 v. ἀμερῆς ἢ τοῦ θεοῦ οὐσία, διὰ τοῦτο διαφορὰς οὐκ ἔχει οὐσιώδεις. καὶ μὴν τὸ ἐπεὶ σύνδεσμός ἐστι κατασκευαστικός, 15 καὶ ὑπαρξιν καὶ τάξιν ἀκολουθήσεως αἰτιατικὴν δηλῶν, αἶε συναπτικός τῶν ἐκατέρωθεν ἄκρων ὑπάρχων καὶ τὴν αἰτίαν ἔχων αὐτῶν. τούτῳ δ' οὕτω δι' ἀμαθίαν ἀνατεθόλωται τὰ εἰρημένα ὡς Κάλχαντός τινος δεῖσθαι μάντεως Ὀμηρικοῦ. ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖνον οἶμαι δυνηθῆναι ἂν τῷ ἀνακολούθῳ τῆς 20 θέσεως, εἰ παρῆν, τὴν λύσιν παρασχεῖν· πῶς γάρ, ἂ μὴδ' αὐτόν λύνειν οἶμαι δύνασθαι τὸν ἐξ ἰδίας γαστρὸς ἐρευγόμειον τὰ τοιαῦδε. ἂ γὰρ αἰτιώδει λόγῳ τίθενται, ταῦτα δῆπουθεν καὶ λόγῳ λύνονται τοιῶδε, ἂ δὲ μή, ταῦτα δὲ μή.

quod ab Homero dictum est: “contortus humeros fuscus densisque capillis” et si tale quid ad separatas duntaxat essentias pertinet, sed animal esse cogitans et mortale, rationis et scientiae particeps. primis a principio naturae elementis eum explicantes non dicimus hominem esse quod in se habeat Platonem et Socratem, has ille elementales et impartitas essentias dicit, sed quod ad animalium genus et nominatas componentes varietates componitur et formatur et in definitam inducitur naturam. Palamas autem ob magnam ignorantiam adverso flumine, ut dicitur, fluvios ire cogit, ubi dicit: quum unica et impartita sit dei essentia, varietates non habet essentialis, et dein: coniunctio est probabilis et existentiam et positionem consequentiae causalem afferens, quod duo illa utrinque conciliat et causam eorum exhibet. haec dicta ita propter incitiam turbata sunt, ut Calchante vate Homero opus sit. sed ne illum quidem puto inconsequentiae positioni, si adesset, explicationem afferre posse. quum ipse, ut opinor, quae ex sua ipsius mente protulit, solvere possit. quae enim causali ratione ponuntur, eadem simili ratione, quae non, ea non probantur.

Σκεπτέον οὖν ἂν εἴη καὶ τὴν ὑστέραν ταύτην ἀμαθίαν **23**
 ἐπὶ τῇ προτέρᾳ αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ οἶδεν ὡς τῶν πρὸς τι ὄν
 τὸ αἴτιον ἅμα ἐστὶ τῷ αἰτιατῷ καὶ ἄνευ αὐτοῦ νοεῖσθαι οὐκ
 ἔχει, ἅτε σχετικὴν τινα καὶ συνδεδετικὴν δύναμιν ταύτην πρὸς
 5 ἄλληλα τῶν ἄκρων ἐχόντων· οἷον ὡς ἐν ὑποδείγματι βρα-
 χεῖ, πολλαχῶς λεγομένου τοῦ αἰτίου, ποιητικόν ἐστὶν αἴτιον,
 ὡς ὁ οἰκοδόμος τοῦ οἴκου· τελικόν, ὡς ἡ σκέπη δι' ἣν ὁ οἶ-
 κος· ὑλικόν, ὡς λίθοι καὶ ξύλα ἐξ ὧν ὁ οἶκος· εἰδικόν, ὡς
 ἡ διατυπωμένη καὶ εἰδοποιουμένη μόρφωσις ἐν τῷ φαντα-
 10 στικῷ τοῦ τεχνίτου· παραδειγματικόν, ὡς ἕτερος οἶκος πρὸς
 ὃν ἀφορῶν ὁ τεχνίτης τὸ ἀνά χειρὸς ἔργον τελεῖ· φυσι-
 κόν, ὡς ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ· εἰσὶ καὶ ἀλλήλων αἴτια, ὡς τῆς
 εὐεξίας τὸ πονεῖν καὶ τοῦ πονεῖν ἡ εὐεξία· λέγουσι δ' ἔνιοι
 τῶν σοφῶν καὶ τὴν τύχην κατὰ συμβεβηκὸς συναίτιον ἐνίοτε
 15 ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν ἕνεκά του γινομένοις· τοσοῦτων τρι- **24**
 νων καὶ πλειόνων ὄντων τοῦ αἰτίου εἰδῶν, καὶ πάντων σαφῆ **f. 172 r.**
 τὴν πρὸς ἄλληλα κεκτημένων συνάφειαν, λεγέτω μοι παρελ-
 θῶν ἐκεῖνος ὑπὸ ποίων τούτων ἀνάγει τὴν τῶν αὐτῷ γε νῦν
 εἰρημένην σχέσιν· τριῶν γὰρ τοῦλάχιστον ὄρων ἐν τοῖς συλ-
 20 λογισμοῖς ἀεὶ λαμβανομένων, τὴν συνδεδετικὴν τῶν ἄκρων ἐξ
 ἀνάγκης ἔχειν ὁ μέσος αἰτίαν ὀφείλει· ἀλλ' οὐχ οὕτω καὶ
 τῇ τοῦ Παλαμᾶ δοκεῖ ἀμαθία· ὅμοιον γὰρ τὸ παρ' αὐτοῦ
 λεγόμενόν ἐστιν ὥσπερ ἂν εἴ τις ἔλεγεν ὅτι, ἐπεὶπερ ἡ χιῶν
 λευκή ἐστι, διὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν αἰσθητικόν· ὡς γὰρ ἐνταῦθα

Videndum igitur est praeter priorem inscitiam quae sit reliqua.
 nam in eo quod est causam simul cum causato esse nescit nec sine
 eo posse cogitari, quod copulativam et coniunctivam vim inter se
 summa illa habent. velut per breve exemplum, quum saepe causa
 addatur, causa efficiens est: aedificator aedificii, altum; tectum quo
 aedificatum est, materia: lapides et ligna quibus exstructum, figura:
 forma in artificis animo concepta et ficta, exemplar: aliud aedificium
 ad cuius exemplar artifex id quod in manibus habet perficit, naturale:
 pater filii. sunt enim invicem causalia, ut sanitatis insanitas et insa-
 nitatis sanitas. nonnulli docti casu causalem interdum dicunt in rebus
 consilio quodam rei alicuius causa factis. quum igitur plures sint
 causae formae quae omnes apertam inter se coniunctionem habent,
 dicat mihi ille, sub quas redigat dietorum suorum rationem. tres enim
 ad minimum fines in conclusionibus quum semper accipiuntur coniun-
 ctionum summorum causam habere medius necessario debet. non vero
 ita Palamae inscitiae placet. nam, quod dicit, simile est ac si quis
 dixerit: quod nix alba est, ergo non est sensibilis. ut enim albedo

συνάφειαν μεταξύ σχετικὴν οὐδεμίαν ἢ λευκότης ἔχει πρὸς τὸ αἰσθητικόν, ἀναγκαίως ἐφελκομένην τὰ ἄκρα πρὸς ἑαυτὴν (ἕτερογενὲς γὰρ ἑκάτερον ἑκατέρου), οὕτως οὐδ' ἐκεῖ πρὸς τὸ

25 τῆς οὐσίας ἀμερῆς τὸ ἥκιστ' ἔχειν οὐσιώδεις διαφορὰς. ἔπειτα καὶ τὴν θεῖαν οὐσίαν διαφέρειν φάσκοντες τῶν τε ἐγκοσμίων ⁵ καὶ ὑπερκοσμίων πασῶν οὐσιῶν, οὐδαμῆ τῷ ταύτης ἀμερεῖ ἐνοχλοῦμεν· ταύτης γὰρ τὸ ἀμερῆς οὐ κατὰ τὰς ἐν κόσμῳ ταύτας ἀτόμους ἐστὶν οὐσίας (ἡλίθιον γὰρ καὶ νοεῖν καὶ λέγειν τουτί), ἀλλ' ὅτι ἀσώματόν τε καὶ ἄογκον καὶ ἀναρχον καὶ ἀπερίγραπτον καὶ ὑπερούσιον καὶ πάντων ἥκιστα ὄρι- ¹⁰ σμοῖς καὶ μερισμοῖς τεχνικοῖς ὑποπίπτον, πλὴν εἰ μὴ διὰ τὴν τῷ θεῷ Βασιλεῖῳ συγκαταβατικώτερον μὲν τινα τρόπον, ἐμφιλοσόφως δ' οὖν καὶ κατ' ἐπιστήμην ἔξηνηγεμένην ἀποφαντικὴν ὄησιν, ὡς ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν ἢ οὐσία τῇ ἐνεργείᾳ δέχεται λόγον, φαίη τις ἂν ὄρι- ¹⁵

f. 172 v. ζόμενος ὡς πρᾶγμα γε εἴη ἀνθύπαρχτον ἢ οὐσία μὴ δεόμε-

26 ρον ἐτέρου πρὸς σύστασιν. ἐκείνη γὰρ μόνη τῇ θεῷ καὶ ἀπλουστάτῃ φύσει τὸν τοιοῦτον προσήκειν φημὲν ὄρισμόν, ἕτερα δ' οὐδεμιᾶ τῶν κτιστῶν ἀπασῶν. σύνθετοι γὰρ ἀπασαι, πᾶν δὲ σύνθετον ἐκ διαφορῶν ἔχει τὸ εἶναι· ὧν ἑκά- ²⁰ στα δεῖται ἀλλήλων. οὐκ ἂν οὖν ἀνευδεᾶ εἴη οὔτε τὰ μέρη οὔθ' ὅλον ἐξ ἐνδεῶν συμπληρούμενον. σαφῆ γὰρ τὴν ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ πρὶν τῆς ἐκάστων ἐκείνων προσθήκης ἐνδεῆς

coniunctionem quae summa illa per se ad sensum trahat nullam habet, diversum enim utrumque, ita neque ad essentialiter impartitum esse spectat minime habere essentielles varietates. dein divinam essentiam differre dicentes ab naturalibus et supernaturalibus omnibus essentiis, eiusdem impartitum minime premimus. impartitum est non secundum has in mundo elementales essentias. stultum est hoc cogitare aut dicere, sed quod incorporeum et immateriale et aeternum et indefinitum et supersubstantiale et nullis omnino finibus et artis divisionibus obnoxium est. nisi propter explicationem D. Basilii ad philosophiam et doctrinam magis accommodatam, in simplici et incorporea natura essentiam eandem vi sua definitionem accipere, quispiam definiturus dixerit, essentiam esse rem per se existentem, non altero ad existentiam opus habentem. soli enim divinae illi et simplicissimae naturae talem esse definitionem dicimus, alteri omnium creatorum nulli. compositae enim omnes. omne autem compositum ex variis habet esse, alterum altero indiget. non igitur non indigae sunt partes nec totum ex indigis compositum. apertum enim argumentum habet, se antea omnium illorum accessionis fuisse indigum et simul in-

εἶναι. καὶ ἅμα ἀρχόμενον, οὐκ ἄρχον· ἤττιᾶσθαι γὰρ ἀνάγκη
οὐ δεῖται τὸ ἐνδεές. ᾧ δέ τι ἤττιται, τούτῳ καὶ δεδούλωται.
ὁ δὲ δοῦλον, οὐκ ἂν εἴη κύριον οὐδ' αὐθύπαρκτον. οὐκ ἄρα,
πλὴν μόνης τῆς Θείας οὐσίας, τῶν ἄλλων οὐδεμιᾶ τὸ κυρίως
5 ἀρμόιται αὐθύπαρκτον. οὐσιῶν γὰρ πεποιημένων εἶναι ποιη-
τὴν τὸν Θεὸν ὁ Θεὸς τε ἀπεφήνατο Μάξιμος, καὶ ἡ φῖσις
αὐτῆ διδάσκαλος ταῖς συνέσει διαφερούσαις αἰσθήσεσι γίνε-
ται. μόνη γὰρ, φησὶν, ἀπλῆ καὶ ἀνευδεῆς καὶ ἄτρεπτος ἡ
δημιουργικὴ τῶν ὄλων οὐσία τῆς ἁγίας τριάδος. πᾶσα δὲ
10 κτίσις σύνθετός ἐστιν ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος. πᾶσα δὲ
ποιότης ὑποκειμένης πάντως οὐσίας ἐστὶ, περὶ ἣν καὶ θεω-
ρεῖται καὶ λέγεται, τὸ καθ' αὐτὴν εἶναι οὐδαμῶς ἔχουσα.
διὸ καὶ δίχα ποιότητων ἀναλόγων ἐκάστοις οὐκ ἔστιν εὐρεῖν
οὐδεμίαν οὐσίαν ὑφίστασθαι δυναμένην ἐν κόσμῳ. οἷον ὡς
15 ἐπὶ ὑποδείγματος, εἴ τις ἀφέλοι, ἐνεργεῖα μὲν οὐκ ἂν φαίην
(ἀδύνατον γὰρ τουτί) ἐπινοῖα δ' οὐν ὅμως, λίθου τινός, ἢ
μᾶλλον εἰπεῖν, τὰς τῆς χιόνος ἐμφύτους ποιότητας, τὴν τε
λευκότητα δηλαδὴ καὶ ψυχρότητα καὶ ὑγρότητα καὶ εἴ τι f.173r.
τοιούτων, εἶναι τὸ λειπόμενον πάντως οὐδέν. ὁ δ' οὐδέν καθ'
20 αὐτό, πῶς αὐθύπαρκτον; καὶ ἐπὶ τῶν ὄντων εὐρήσεις ἅπαν-
των ὁμοίως αἰεὶ καὶ πασῶν οὐσιῶν τουτοῖ.

Ἐχεις τοίνυν, ᾧ φίλε Θεότιμε, διὰ βραχέων ὁρᾶν τοὺς
ἀκανονίστους καὶ πόρρω παντὸς κανόνος κανόνας τοῦ Παλαμᾶ,

coeptum, non incipiens. inferius enim esse necesse est id quo indi-
gum indiget. ut inferius fit, ita in servitutem venit. quod servit,
non est proprium sui nec per se existens. non igitur praeter unam
divinam essentiam, aliarum nulli est per se existentia. essentiarum
enim qualitate praedictarum creatorem esse deum D. Maximus declara-
vit et natura ipsa docet perceptionibus mentem adiuvantibus. una enim,
inquit, et simplex et non indigens et immobilis creatrix universi es-
sentia S. trinitatis. omnis autem creatura composita est ex essentia
et qualitate. omnis qualitas est essentiae omnino subiecta, in qua
cernitur et dicitur, minime per se habens existentiam. ideo sine qua-
litatibus cuique aptis nullam licet essentiam invenire, quae possit exi-
stere in mundo. e. g. si quis abstulerit, non re dicam, quod fieri ne-
quit, verum cogitatione, lapidis aut nivis insitas qualitates, albedinem,
frigorem, uvorem, tale quiddam, esset relictum omnino nihil. nihil
autem per se quomodo existat? quod in similibus ubique essentiis
idem invenies.

Potes igitur, amicissime Theotime, in paucis videre Palamae ir-
regulares et ab omni regula remotas regulas et infirma fundamenta et

καὶ τὰς ἀκαθέτους καθέτους, καὶ τὴν ἀστάθμητον, ἴν' οὕτως εἶπω, στάθμην τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς, τοὺς ἀσυλλογίστους λέγω συλλογισμοὺς, ὁποῖους δι' ἀμαθίαν πονηρῶν ἔξεμεῖ θησαυρῶν τῆς ἀτόπου γαστροῦ ἐκεῖνος, καὶ ὅπως κηλίδων μακρῶν καὶ ἀκαίρων ἐμπέπληκεν, οὐσαν ἀνευδεῖα τε καὶ ὕγαι- 5 νουσαν, τὴν εὐσέβειαν ὁ ταλαίπωρος, μάτην ἐκχέας κατὰ τὸν σοφὸν Σοφοκλέα τὴν ἀτοπον γλώττιαν αὐτοῦ κατ' αὐτῆς. οὔτε γὰρ ἐλεύθερον ἑαυτὸν τῆς ἐπενηνεγμένης αὐτῷ κατηγορίας φυλάξαι δεδύνηται, καὶ ἅμα φανερὸν ἐπεπράχει πολλῇ μὲν συζῶντα τῇ ἀμαθίᾳ, πλείονι δὲ τῇ τῆς αἰρέσεως κακοδοξίᾳ. 10 διόπερ ἀκούει δικαίως ἢ μὴ βεβούληται, φράσας ἀδίκως ὅσα βεβούληται, οὐ μόνον ὅτι βέβηλος καὶ δυσσεβῆς, ἀλλ' ὅτι γε καὶ προῖκα βέβηλος καὶ δυσσεβῆς, καὶ πάντας δυσσεβεῖς τοῖς ἄγαν βεβήλοις νικῶν, καὶ πρεσβεῖον κακόδαιμον εἰς μοχθηρῶν πραγμάτων ὑπερβολὴν ἐκτιννὺς ἑαυτῷ. 15

29 Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου σοι προτεθέντος ζητήματος ἀπόχρη τὰ εἰρημένα· περὶ γε μὴν τοῦ δευτέρου, τῆς Ἀθα-
f. 173 v. νασίου λέγω τοῦ θείου ῥήσεως, οὕτωςί πως ἀπήντησεν αἰθις ὁ Γρηγορᾶς, ἐπέξεργαζόμενος μὲν αὐτῷ διὰ μαρτυριῶν γραφικῶν, ἅμα δ' ἀναπληρῶν καὶ τὰ ἐνδέοντα τῷ προτέρῳ ζη- 20 τήματι. οἶσθα γάρ, ὦ φίλε Θεότιμε, ἐν τῇ πρὸς Ἀρειον διαλέξει φάσκοντα Ἀθανάσιον ὡς οὐχ ἕνεκεν κτιστῶν πραγμάτων ἔφη ὁ σωτὴρ "πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμὰ ἐστίν," ἀλλ' ὅσα ἀνῆκε τῇ θεότητι τοῦ πατρὸς, ταῦτα ἴδια ἔφη ὁ

normam stili, ut ita dicam, Lesbiaci male normalem, conclusiones dico ineptas quas propter inscitiam ex abiecto insane mentis aerario ille depromit, et quemadmodum maculis multis et pravis implevit puram et sanam religionem, effusa, ut sapientis Sophoclis verbo utar, inepta ipsius lingua. neque enim liberum illato opprobrio se servare potuit et magnam ignorantiam sibi sociam propalam ostendit et maiorem haereseos stultitiam. propterea recte audit quae non vult, non recte cogitans, quae vult, non modo quod profanus et irreligiosus, verum etiam quod libere profanus et irreligiosus est et omnes irreligiosos nimia impietate exsuperat et nefandum honorem accumulatis ad immensum pravis facinoribus sibi conciliat. atque de prima tibi proluta quaestione satis tibi dictum est. de altera, D. Athanasii dicto, ita respondit Gregoras, ut testimoniis e scriptura depromptis rem probaret et, quae ex priore quaestione relicta erant, adderet. scio enim, amicissime Theotime, in colloquio ad Arium dixisse Athanasium: non creatarum rerum causa dixit salvator: omnia quae pater habet mea sunt, sed quaecunque deitati patris attribuit, ea propria dixit dominus, v. g.

κύριος, ὅσον τὸ ἄφθαρτον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ
 δυνατὸν, τὸ προγνωστικὸν καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ πατήρ, ταῦτα ἴδια
 τοῦ υἱοῦ τυγχάνει. ἐνταῦθα τοίνυν ὁ Γρηγορᾶς τὸν μέγαν
 ἔφασκεν Ἀθανάσιον διὰ τῆς πληθυντικῆς ἀπαγορεύσεως, τῆς
 5 οὐχ ἕνεκεν κτισιῶν πραγμάτων, ἀναιρεῖν μὴ ὅτι οὐ κτιστά,
 ἀλλ' ὅτι οὐδὲ πράγματα. εἰ δὲ μὴ καὶ τὴν θέσιν τῆ ἀρνήσει
 ἐπήνεγκεν, ἥκιστα τοῦτο καινόν. φησὶ γὰρ καὶ ὁ μέγας ἐν
 θεολογίᾳ Γρηγόριος εἶναι πολλὰ τῶν οὕτω λεγομένων, ἀρνη-
 τικῶς μὲν οὐ θετικῶς δέ. ὡς τὸ "οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν **30**
 10 ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα." οὔτε γὰρ δίδωσιν οὔτε μεμετροημένον·
 οὐ γὰρ μετρεῖται παρὰ θεοῦ θεός. καὶ οὕτως εὐθύς ἀναι-
 ρεῖ προφανῶς ἐκείνους οἳ πολλὰ τε πράγματα καὶ ἅμα ἄκτι-
 στα οἴονται τὰ θεοπρεπῆ τε καὶ κατὰ τὴν προφορὰν πολλὰ
 τῶν ὀνομάτων· οὐχ ἕνεκεν γὰρ, φησὶ, πραγμάτων πολλῶν
 15 ἔφη ὁ σωτὴρ ἐκεῖνα τὰ πάντα. ἀδύνατον γὰρ μὴ κτιστά
 εἶναι, ἃ πολλὰ τέ ἐστι καὶ πληθυντικῶς λέγεται. μόνος γὰρ
 ἡ θεία φύσις εἴτουν ἡ ἅγια τριάς, καὶ ἐν καὶ οὐ πολλά, ὡς
 πολλάκις ἡμῖν ἀνωτέρω διὰ γραφικῶν συνεπεράσθη δεῖξεων.
 φησὶ γὰρ καὶ ὁ θεῖος ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννης, ὡς εἰ πολλοὺς f.174r.
 20 ἐροῦμεν θεούς, ἀνάγκη διαφορὰν ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρεῖσθαι.
 εἰ δ' οὐδεμία διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, εἷς μᾶλλον καὶ οὐ πολλοί.
 οὐ γὰρ ἂν διέφερον ἀλλήλων τὰ διαφέροντα κατὰ τὸν θεῖον
 Μάξιμον, εἰ μὴ τῶν λόγων οἷς γεγόνασιν ἐχόντων διαφορὰν·

incorruptibile, immobile, aeternum, omnipotens, providens; quaecunque sunt pater, ea propria filii sunt. ibidem Gregoras magnum Athanasium plurali dictioni illa: non creatarum rerum causa, negare non solum creata esse, sed etiam res esse. si vero negationi positionem non addidit, hoc minime novum. dicit enim et magnus theologus Gregorius, esse multa quae sic negative dicuntur, non positive, velut: non ad medium deus spiritum tribuit; non enim tribuit ponderatum, non metitur apud deum deus. atque ita refellit aperte eos, qui multas res et simul increata putant deo digna et multa nomina. non enim, inquit, multarum rerum causa dixit salvator illa omnia. impossibile enim est non esse creata, quae multa sunt plurali numero dicuntur. una autem est divina natura, scilicet S. trinitatis. et unum, non multa quod saepe supra a nobis argumentis e scriptura sumtis probatum est. dicit etiam D. Ioannes Damascenus: si multos deos diceremus, necesse esset ut varietas inter multos cerneretur. si nulla inter eos varietas est, unus est, non multi. non enim differrent inter se quae differunt apud D. Maximum, nisi causae quibus nati sunt, haberent

οὔτε γὰρ τὸ τέλειον οὔτε τὸ ἄπειρον οὔτε τὸ ἀπερίγραπτον ἐν τοῖς πολλοῖς φυλάττεσθαι δύναται.

31 Ὅρας πῶς, ὅπου διαφορὰς ὁ λόγος ἐννοίαν παρεισάγει, ἔπεται μὲν εὐθύς τὸ πλῆθος, ἐλαύνεται δὲ τὸ ἐν μετὰ τοῦ τελείου καὶ ἀείρου καὶ ἀπεριγράπτου καὶ ὅσα τῆς θείας οὐ-5 σίας ἴδια, μᾶλλον δ' ὅσα πέφυκέ τε καὶ ἔστιν ἡ θεῖα οὐσία; ὡςθ' ὅπου τὸ κυρίως ἐν, ὁ θεὸς δηλαδή, χώρα τοῖς πολλοῖς καὶ διαφοροῖς οὐκ ἔστιν οὐδ' ἤτισσῶν. οὐ γὰρ θέσιν τινὰ τὸ θεῖον ἐκεῖνο ἐν δηλοῖ, καθάπερ τὸ ἐν τοῖς κτίσμασι καταχρη- στικῶς λεγόμενον καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρούμενον ἐν. ὃ καὶ 10 ἀρχὴν εἶναί φασι παντὸς ποσοῦ, καὶ πλὴν οὐσίαν οὐχ ὑφί- στασθαι καθ' αὐτό, καὶ ἄνευ τοῦ ἐνός τούτου μὴ εἶναι πλῆ- θος. ἡ γὰρ μετάληψις τοῦ ἐνός καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ τὸ τῶν πολλῶν ὑφίστησι ποσόν. ὅθεν καὶ δεκάς μία λέγεται, καὶ χιλιάς καὶ μυριάς καὶ τὰ ἔτι τοιούτων λεπτότερα, τετράς τε 15 μία καὶ πεντάς καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ὅσα τῆ τοῦ εἶδους με- τοχῆ ταυτιζονταιί τε καὶ πρὸς τὸ ἐν ἀναφέρονται. καὶ γὰρ τὸ πολλὰ τοῖς μέρεσιν ἐν τῷ ὅλῳ, καὶ τὸ πολλὰ τοῖς συμβε- βηκόσιν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, καὶ τὸ πολλὰ τοῖς εἶδεσιν ἐν τῷ 174 v. γένει, καὶ τὸ πολλὰ ταῖς προόδοις ἐν τῇ ἀρχῇ. καὶ οὐ μόν- 20 ρον ἐπὶ τῶν διωρισμένων, ἀλλὰ καὶ τὰ συνεχῆ πάντα μεγέθη, εἰ φεύγει τὸ ἐν, εἰς πλῆθος κατὰ ἀντιπεπόνθησιν θρυπτό- μενα, καὶ τὴν οὐσίαν ἣν εἶχεν ἀπόλλυσιν, οὐκέτι ὄντα ὃ ἦν.

varietatem. nec enim perfectum nec immensum nec indefinitum in multis servari potest.

Videsne, quomodo, ubi causa varietatis notionem infert, sequitur statim multitudo, depellatur unum cum absoluto et immenso et infinito et quae divinae essentiae propria sunt aut potius quibus nata est et est divina essentia? itaque ubi est proprie unum scilicet deus locus multis et diversis nullus est. non enim positionem quandam divinum illud unum involvit, quemadmodum in creatis non proprie dicitur et in multis cernitur unum, quod principium esse dicunt omnis quantitalis, nec sine essentia existere per se, nec sine hoc uno esse multitudinem. unius enim consequentia et forma subiicit multarum rerum quantitatem, unde una decas dicitur et milias et decies milias et quae his sunt leviora, una quaternio, quinio similia quae ad formae participationem eadem habentur et ad unum referuntur. multa enim partibus, unum integritate, multa circumstantiis, unum subiecto, multa formis, unum genere, multa eventu, unum principio et non modo in separatis, sed etiam cunctae magnitudines, si fugiunt unum, ad multitudinem compensa-

καθ' ὅσον γὰρ τὸ ἐν ἀπόλλυσιν, ἀλλάσσει καὶ τὸ εἶναι τμη- **32**
 θέντα, διὰ τὸ εἶναι τὸ ἐν ἀπάντων στοιχείων ἐνωτικόν τε
 καὶ συλληπτικόν, ὅποσα γένεσις τε βόσκει καὶ φθορά. ἡ
 γὰρ ἑτερότης διαφορὰν τοῦ ὄντος εἰσάγουσα, πρὸς ἐννοίαν
 5 τοῦ μὴ ὄντος ῥαδίως ἐξίστησιν. οὐ μὴν τὸ θεῖον ἐν ἐκεῖνο
 τοιοῦτον· ποιητικόν γὰρ τοῦτων συνθέτων ὄντων, ἀπλοῦν
 παντάπασιν ὃν ἐκεῖνο καὶ ὑπερκόσμιον. οὐδὲ θέσιν τοιάνδε
 δηλοῖ, ἀλλ' ἄρσιν ἐκ τῶν πολλῶν, ὅσα τε αἰσθητὰ καὶ ὅσα
 νοητὰ. εἰ γὰρ τὸ κυρίως ὃν ἐν, ἔσται ἄρα καὶ τὸ ἐν κυρίως
 10 ὃν καὶ νοῦ παντὸς ἐπέκεινα. τοῦ δ' ἐνός ἐπέκεινα τῶν πάντων
 οὐδέν. ὅθεν καὶ εἰκὼν ὁ νοῦς τοῦ ἐνός ἐκείνου λέγεται. εἴ-
 ναι γὰρ καὶ τὸν νοῦν φῶς ἄυπνον καὶ ζωὴν μένουσαν καὶ
 νόησιν οὐκ ἐνεργοῦσαν εἰς τὸ μέλλον, ἀλλ' εἰς τὰ παρόντα
 αἰεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχοντα, σίμφωνιά τε ὄντα ἑαυτοῖς καὶ
 15 οὐδαμῇ ποτὲ μαχόμενα. πρὸς δὴ τὸ τοιοῦτον ἐν, τὸν **33**
 θεὸν δηλαδὴ, πάντ' ἐκεῖνα τὰ πολλὰ τῶν ὀνομάτων κατὰ
 τὸν θεῖον φέρονται Ἀθανάσιον, ἃ τε πρότερον ἐν ἄλλοις
 εἶρηκε λόγοις καὶ ἃ νῦν, τὸ ἄφθαρτον δηλαδὴ, τὸ ἄτρεπτον,
 τὸ ἀκατάληπτον, τὸ δυνατὸν, τὸ προγνωστικόν, καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ
 20 πατήρ. ἃ καὶ ἴδια καὶ τοῦ υἱοῦ φησὶν εἶναι, εἴτιον φυσικὰ
 καὶ οὐσιώδη, μᾶλλον δ' εἰπεῖν αὐτὸν εἶναι τὸν υἱόν. ὅσα γὰρ f. 175 r.
 προσεῖναι λέγεται τῷ πατρὶ φυσικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς κατὰ
 τὸν θεῖον Κύριλλον, ταῦτα πάντα ἐστὶν ὁ υἱός. τὸ ἄρα ἄφθαρ-

tione minuta et essentiam quam habebant amittunt nec quod erant
 adhuc sunt. ut enim unum amittunt, ita consequitur esse partita,
 propter esse unum, concilians et complectno omnia elementa quae-
 cunque ortus et occasus fert. differentia enim varietatem τοῦ esse
 involvens, ad τοῦ non esse facile pervenit. minime divinum illud
 unum, creans composita illa, simplex omnino et supernaturale, non
 talem positionem expositionem explicat, sed exemptionem e multis
 quae sunt sensibilia et intelligibilia. si enim, quod proprie est, unum
 est, unum ergo erit proprie existens et ultra omnem rationem. unius
 autem nihil ultra universum, unde ratio imago unius illius dicitur.
 esse enim rationem lumen vigil et viam mumentem et mentem non
 ad futurum activam, sed ad praesentia et quae similia sunt et sibi
 concordia, minime unquam repugnantia. ad tale unum, scilicet deum
 omnia illa nomina secundum D. Athanasium feruntur, quae antea in
 aliis libris protulit et quae nunc, nempe interruptibile, immobile, in-
 finitum, omnipotens, providens, quaecunque pater sunt et quae prop-
 ria etiam filii esse dicit, si quidem naturalia et essentialia, ne dicam
 ipsum esse filium. quaecunque attribuuntur patri naturaliter et essen-

τον καὶ ἄτρεπτον καὶ ἀκατάληπτον καὶ δυνατὸν καὶ προγνω-
 στικὸν καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ πατήρ, ταῦτα πάντ' ἐστὶν ὁ υἱός. εἰ
 γὰρ καὶ περιφραστικῶς καὶ κατὰ τὴν γε ἡμετέραν λέγοιτο
 συνήθειαν, ἀλλ' οὐ νόθα καὶ ἐπίκτητα τὰ τοῦ υἱοῦ ἴδια· ἐν
 γὰρ καὶ ταῦτόν τῇ θείᾳ καὶ ἀπλουσιότητι φύσει νοεῖται καὶ 5
 ἐστὶ καὶ λέγεται πάντα. ὅσα γὰρ ἀνήκει τῇ θεότητι, φησί,
 ἐνικῶς καὶ μονοειδῶς, τῇ μιᾷ δηλαδὴ καὶ ἀπλῆ καὶ μόνη,
 ταῦτα κοινὰ καὶ φυσικὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἐν καὶ ταῦ-
 τόν, ἐπεὶ καὶ θεότης μία, καθάπερ καὶ φύσις. συνηγορεῖ
 δὲ καὶ Κύριλλος ἐν θησανροῦς Ἀθανασίῳ, ἴδιον υἱοῦ τὸ 10
 34 πνεῦμα λέγων. ὅρα δὲ καὶ πῶς ἐν τῇ προτάσει πληθυντικῶς
 εἰπὼν πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ καὶ ὅσα ἀνήκε τῇ θεότητι
 τοῦ πατρὸς, ἐπειτ' εἰς ἐν ἀγαγὼν συνεπέρανεν, οὐχ ὅσα ἔχει
 ὁ πατήρ, ἀλλ' ὅσα ἐστὶν ὁ πατήρ. καὶ γὰρ ἀφελὼν τὴν τε
 τοῦ ἔχειν περίφρασιν καὶ τὴν τῶν πολλῶν καὶ κτιστῶν πρα- 15
 γμάτων ὑπόνοιαν, οὐχ ὅσα εἰσὶν εἶπεν οὐδ' ὅσα ἔχει ὁ πα-
 τήρ, ἀλλ' ὅσα ἐστὶν ὀνομαζόμενος θεοπρεπῆ δηλαδὴ παρ' ἡμῶν
 ὀνόματα, ἅτε καὶ τῆς θείας οὐ προσιεμένης ἐκείνης ἀπλότη-
 τος πληθυντικὴν τινα ὄλωσ' ἐννοιαν. ὁρᾷς πῶς ὁ μέγας Ἀθα-
 νάσιος κατ' ἐπιστήμην εἰς τὸ ἐν συνεπέρανε τὸ πληθυντικῶς 20
 εἰρημένον "πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμὰ ἐστίν," ἀπηγορευτικῶς
 πρότερον μὴ περὶ πραγμάτων πολλῶν καὶ κτιστῶν οἶεσθαι
 λέγειν ἐκείνην τὴν θείαν φωνήν. περὶ γὰρ ἐκτοῦ καὶ ἔχον-

tialiter, ut dicit D. Cyrillus, haec omnia sunt. ergo incorruptum, im-
 mobile, infinitum, impotens, providens, quaecunque pater sunt, haec
 omnia sunt filii, vel ad nostram circumscribendi consuetudinem, non
 falsa et adscititia filii propria. unum enim idemque divinae et sim-
 plici omnino naturae intelliguntur et sunt et dicuntur omnia. quae-
 cunque enim deitati attribuuntur, inquit, unice et proprie uni et sim-
 plici et soli, haec communia naturalia patris et filii et unum idemque.
 quod deitas una est, ut natura. assentit Athanasio Cyrillus in the-
 sauris spiritum filii proprium exhibens. vide, quomodo in proposi-
 tione quum multis dixisset, omnia quae habet pater et quae attribuit
 deitati patris, dein in unum comprehendens non dicit, quaecunque ha-
 bet, sed quaecunque sunt pater. sublata enim circumscriptione, 'ha-
 bet' et 'multarum creaturarumque rerum' ontione dicit non, quaecunque
 sunt nec quaecunque habet pater, sed quibus est nominatus tanquam
 dignis apud nos nominibus, quum divina illa simplicitas pluralem
 omnino notionem non postulet. videsne, ut magnus Athanasius ad
 doctrinam in unum redegit illud pluraliter dictum: quaecunque habet
 pater, mea sunt. quum antea negasset de multis et creatis rebus di-

τος καὶ ταύτου καὶ ἑτέρου καὶ τῶν τοιούτων μέμνησαι καὶ αὐτὸς ὡς ἀνωτέρω βραχὺ κατὰ χώραν ἐκάστῳ προσήκουσαν f. 175 v. τεχνικὴν ἀποδέδεικται.

Ἄλλ' εἰ βούλει, συνήγορος ἡμῖν καὶ ὁ θεῖος κεκλήσθω **35**
 5 Βασίλειος, πάντα λέγων τὰ θεοπροφητῶν ὀνόματα τε καὶ νοήματα ὁμοτίμως ἔχει πρὸς ἄλληλα τῶν μηδὲν παρὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου διαφωνεῖν σημασίαν. ὅσα γὰρ ἄν, φησὶν, εἰρησ ἐπὶ θεοῦ ὀνόματα, καταφατικά τε δηλαδὴ καὶ ἀποφατικά, εἴτουν ἀπαγορευτικά καὶ ἀρνητικά, ἃ δὴ προσόντα τε καὶ μὴ
 10 προσόντα λέγεται πρὸς τῶν ἁγίων ἐνίοτε καὶ ἀλλαχοῦ, ἐν διὰ πάντων ἐστὶ τὸ σημαινόμενον, εἴτ' ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ τὰ οὕτω λεγόμενα καταφατικά, εἴτ' ἀθάνατον καὶ ἀφθαρτον καὶ τὰ οὕτω λεγόμενα ἀρνητικά. διὰ γὰρ ἐκείνων, ἃ προσεῖναι λέγονται, καταφάσκομεν, διὰ δὲ τούτων ἀπαγορεύο-
 15 μεν ἃ μὴ πρόσσεστιν, ὡς αὐτὸς ἐν τοῖς περὶ θεοῦ λεγομένοις φησὶν ὀνόμασι κατ' Εὐνομίου φερόμενος. ὅθεν ὁ ἀνώνυμος πολυώνυμος ἡμῖν ἀποροῦσιν ὀνόματος τοῦ κυρίως ἀρμότιοντος γίνεται, πλείσταις διαφοραῖς ὀνομάτων ἀνακαλύψαι βιαζομέ-
 20 γὰρ σημαντικόν, ὁ Νυσσαέων φάσκει Γρηγόριος, τῆς θείας φύσεως οὐκ ἐμάθομεν· δῆλωσιν δὲ προσηγορίας τοιαύτης δι' ἧς ἐμπεριλαμβάνηται ἢ ἀφραστός τε καὶ ἀόρατος φύσις ἢ οὐκ εἶναι καθόλου φαρμέν, ἢ πάντως ἡμῖν ἄγνωστον εἶναι. **36**

cere divinam illam orationem esse putandam. nam de eo, quod possidetur et, quod possidet, de eodem et altero, de similibus ipse meministi, quae supra breviter ad locos unicuique idoneos disputata sint.

Itam vero, si placet, concors ille advocetur D. Basilius, qui nomina et notiones deo dignes idem valere inter se omnes dicit, quod ab subiecti significatione non discrepent. quaecunque enim, inquit, de deo dixeris nomina adiudicantia et adiudicantia, positiva et negativa, quae apta et non apta interdum a sanctis dicuntur, unum est per omnia significatum, sive bonum, sive iustum, quae adiudicantia, sive immortale sive incorruptibile, quae abiudicantia dicuntur. illis enim, quae attribuuntur, exprimimus, his quae non attribuuntur abiudicamus. itaque, ut Eunomius dicit, in nominibus de deo dictis ipse fertur. quocirca innominatus ille multis a nobis nominibus vocatur, quippe qui nomine proprie quadrante indigeamus et, ut plurimis nominum varietatibus notionem dei nobis insitam aperiamus, cogamur. nomen enim divinae naturae congruens, Gregorius Nyssaeus ait, non audivimus. explicationem huius appellationis, qua comprehenditur intelligibilis et

καὶ ἔοικε τὸ τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων πλῆθος ταῖς ἐκ τῶν περάτων τοῦ κύκλου πρὸς τὸ κέντρον συναγομέναις εὐθείαις, μερισταῖς μὲν οὖσαις ἔξωθεν, τὸ δὲ κέντρον μερίσαι μὴ δυναμέναις, ἀλλὰ μᾶλλον, ὅσον ἐφικτόν, ἐνιζομέναις. ἐν γὰρ

f. 176 r. τῆ θεωρία, φησί, τῆς νοεῶς φύσεως, διὰ τὸ ὑπερκεῖσθαι 5 τῆς αἰσθητῆς αὐτὴν καταλήψεως, στοχαστικῶς τῆς διανοίας ὀρεγομένης τῶν ἐκφρευγόντων τὴν αἰσθησιν, ἄλλοι ἄλλως κινούμεθ' αὖτε περὶ τὸ ζητούμενον, καὶ κατὰ τὴν ἐγγινομένην ἐκάστῳ περὶ τὸ ὑποκείμενον διάνοιαν, ὅπως ἂν οἶόν τε ἦ,

87 τὸ νοηθὲν ἐξαγγέλλομεν. ὁ δ' ἀμαθῆς Παλαμᾶς διὰ γνώμης 10 ἀτόπου μοχθηροτέραν ἔξιν παρὰ φαῦλον τὰς τῶν ἁγίων ῥήσεις ποιησάμενος, τὴν τοῦ θεοῦ συνεκτύχησεν ἐκκλησίαν, οὐκ οἶδ' ὁπότερον, εἴτ' ἄκων ἀγνοῶν τὴν ἐκείνων διάνοιαν, εἴθ' ἐκὼν βλασφημῶν καὶ ἐν ὑποκειμένοις καὶ διαφόροις πράγμασι, τὰ διάφορα τῶν πολλῶν ἐκείνων θεοπρεπῶν ὀνομάτων ἀσεβῶς 15 ἐκλαμβάνων, καὶ πολλὰς καὶ διαφόρους ἐντεῦθεν ἀκτίστους κηρύττων θεοὺς καὶ θεότητας. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ὡς ἔοικε, βοῶντος ἀκήκοεν, ὡς ὅταν μὴ μίαν εἶναι τὴν προσκυνουμένην φύσιν πιστεύσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' εἰς διαφόρους θεότητας ταῖς ἐννοίαις ἀπενεχθῶσιν, οὐκ ἔστιν 20 ὃ στήσει τὴν περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψιν προϊούσαν διὰ τῆς κτίσεως, ἀλλὰ τὸ νομισθὲν ἐν τῇ κτίσει θεῖον ἀφορμὴ πρὸς τὴν ἴσην ὑπόληψιν τῷ μετ' ἐκεῖνο θεωρουμένῳ γενήσεται,

invisibilis natura, non prorsus incognitum nobis putamus. atque divinorum nominum multitudo similis est lineis a finibus circuli in centrum recta conciliatis, quae divisae ipsae extra, centrum dividere non possunt. etenim in disquirenda intelligibili natura, quoniam supra sensuum perceptionem posita est, mente ad ea quae sensum fugiunt per coniecturam percipienda attenda alii aliter persequimur id quod quaerimus et ad rationem de subiecto cuique innatam, quid et quale sit id quod cogitavimus, proferimus. ignarus autem Palamas propter ineptae opinionis pravitatem corruptis sanctorum verbis dei ecclesiam perturbavit, nescio non spontane incognita illorum sententia, an sponte maledicturus et in subiectis et variis rebus varia illa omnia divina nomina impie sublaturus et multos inde variosque increatos nuntiaturus deos et deitates. neque audisse videtur Gregorium Nyssaeum loquentem: si non uam esse venerabilem naturam crederent homines, sed in varias deitates cogitatione distribuerent, non esset quod notionem dei per creaturam prodountem constitueret. sed creditum in creatura divinum illud, principium ei, qui ad eandem existimationem illud disquisiturus est, fuit continuo et in omnia huius consequentiae

κακεῖνο τῷ ἐφεξῆς, καὶ διὰ πάντων ἢ τῆς ἀκολουθίας ταύτης πλάνη διενεχθήσεται, τῆς πρώτης ἀπάτης διὰ τῶν παρακειμένων μέχρι τῶν ἐσχάτων διεξιούσης. εἶτα ὡς ἂν μὴ τοῦτο, φησί, πάθοιμεν καὶ ἡμεῖς οἱ πρὸς τὴν ἀληθινὴν θεό- f. 176 v.

5 τητα βλέπειν παρὰ τῆς γραφῆς διδασκόμενοι, πᾶν τὸ κτιστὸν ἔξω τῆς θείας φύσεως νοεῖν ἐπαιδευθημεν, μόνην δὲ τὴν ἄκτιστον φύσιν λατρεύειν τε καὶ σεβάζεσθαι, ἣς χαρακτῆρ ἔστι καὶ γνώρισμα τὸ μῆτε ἄρχεσθαι τοῦ εἶναί ποτε μῆτε παύεσθαι.

10 Ὅρας τὸ τῶν πατριῶν θεσμῶν καὶ ῥήσεων ἀναμφισβή- 39
τητὸν τε καὶ δυσαντιβλεπτον μετὰ πάσης εὐκρινείας ἅμα καὶ καθαρότητος προῖον; μόνην γὰρ τὴν θεῖαν οὐσίαν καὶ φύσιν λατρεύειν τε καὶ σέβεσθαι παραινεῖ. ἃ δ' ἀνούσια τε καὶ
15 πολλὰ καὶ τῆς θείας φύσεως ἐκτός, τούτων οὐδὲν οὐδαμῆ
μῆτε προσκυνεῖν μῆτε σέβεσθαι. πολέμια γὰρ ἀλλήλοις καὶ
πάνυ μαχόμενα τῷ τε μόνῳ τὰ πολλὰ καὶ τῇ οὐσίᾳ τὰ
ἀνούσια. δυοῖν γὰρ ἀνάγκη περιπίπτειν θατέρα, ἢ τῇ τῶν
ἀσεβῶν ἀθείᾳ ἢ καὶ τῇ τῆς Ἑλλήνων πολυθεΐας ἀσεβεστέρα
κακίᾳ, μετὰξὺ κειμένην παρατρέχοντας τὴν εὐσέβειαν. ὡς
20 καὶ τοῦτο πολλάκις ἡμῖν ἀνωτέρω καὶ διαρκῶς ἀποδέδει-
κται, τὴν μὲν τῶν Ἑλλήνων δηλαδὴ πολυθεΐαν βραχύν τε καὶ
οὐκ ἄπειρον τὸν ἀριθμὸν κεκληρωῶσθαι, τὴν δὲ τοῦ Παλαμᾶ
πέρας εἶρεῖν οὐδαμῆ ποτέ, οὐκ οἶδ' ὅποτερον εἴποιμι ἂν

error permanabit, quum prima fraus inde per propinqua usque ad extrema permeat. dein, hoc, inquit, ne patiamur, nos ad veram deitatem oculos convertere edocti scriptura, omne creatum extra divinam naturam cogitare didicimus, unam increatam naturam adorare et venerari, cuius signum est atque indicium neque incipere esse nec desistere.

Videsne veterum decretorum dictorumque probabilitatem ad refutandum difficilem cum omni perspicuitate et munditie prolatam. unam enim divinam essentiam et naturam adorare et venerari commonetur. inessentialia et multa et extra divinam naturam posita minime adorare et venerari. sibi enim inimica et valde repugnantia, uni multa, essentiae inessentialia. necesse est ut incidamus aut in impiorum atheismum aut in Graecorum polytheismi nefandam calamitatem, praetereuntes religionem intra positam, quod supra et perpetuo demonstravimus. nempe Graecorum polytheismus exiguum, non immensum numerum sibi comparavit, Palamas vero fines invenire nullo modo, nescio utrum nolit an nequeat. utrumque enim fieri et potest et non

προσηκόντως, εἴτ' οὐ βούλεσθαι εἴτ' οὐ δύνασθαι· ἄμφω γὰρ αὐτῇ μεγάλην ἔχει χώραν ἅμα καὶ οὐχ ἅμα. ἅ γὰρ ἅμαθούς ὁμοῦ καὶ κακοτρόπου διανοίας ἀπορρεῖ, τούτων εἶναι μηδὲν ὃ μὴ κακίας ἀπόζει μακροῦς ἰδίᾳ καὶ κοινῇ.

Καὶ ταῦτα μὲν τῆδέ πη ἔσχε, καὶ τοῦτον εἰρησθαι τὸν τρόπον συμπέπτωκε τῷ Γρηγορᾷ περὶ τῶν δυοῖν ζητημάτων.

potest. et quae ex ignora et maligna mente profluunt, horum nihil est, quod non publice et privatim oleat immensam pravitatem.

Haec ita se habebant et hac ratione de duabus quaestionibus disseruit Gregoras.

ΛΟΓΟΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ Γ.

C. 1276
f. 156 r.

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΗΝ Ο ΓΡΗΓΟΡΑΣ ΜΟΝΑ-
ΧΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΕΠΟΙΗΣΑΤΟ, ΑΡΞΑΜΕΝΟΣ ΜΕΝ ΑΠΟ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΙΩΑΣΑΦ ΤΟΥ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ,
ΤΕΛΕΣΑΣ ΔΕ ΑΥΤΗΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΥΤΟΥ ΠΑΛΑΜΙΤΑΣ.

5 Εἶεν, ὦ φίλων ἄριστε Πρωταγόρα. τὰ μὲν δὴ μέχρι
καὶ ἐς τὸδε σοι εἰρημένα καὶ ἔγνω ἀκηκοῶς καὶ τῷ φαντα-
στικῷ τῆς ἐμῆς ἀνάγραπτα ψυχῆς ἐπεπράχειν, μνήμης τε ἔαρ
δημιουργῶν ὡς εἰπεῖν ἐμαυτῷ, καὶ ἅμα λήθης γῆρας οὕτωςί
πως ἐπιτεχνώμενος. καὶ σοι χρεῶν εἰδέναί με χάριτας οὐ
10 βραχείας, ὅτι μὴ καὶ μάλα πλουσίας ὁμολογοῦντα πρῶτον
μὲν τοῖς διαλεκτικοῖς ἀγῶσι τοῦ Γρηγοῦ, ὅτι πολεμουμένοις
τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασι τό γε εἰς αὐτὸν ἤκον ἀνθοπλίζε-

NICEPHORI GREGORAE LIBER DOGMATICUS
TERTIUS.

RELATIO SERMONIS QUEM NICEPHORUS GREGORAS MONACHUS
HABUIT, INITIUM A REGE DOMINO IOSEPHO CANTACUZENO,
FINEM IN PALAMITAS FACIENS.

Haec quidem carissime Protagora bene se habent. Sed quae hucusque a te dicta sunt partim iam aliunde fando audiui, partim e mentis meae cogitatione hausta conscripsi, quum recordationis ut ita dicam ver mihi renovarem et simul oblivionis senium reficerem. tibi autem me non exiguas sed gratias uberrimas debere satis scio. et primum quidem propter certamina dialectica Gregorae, qui socius noster attingit se in sanctae doctrinae adversarios, deinde tuae animi sa-

ται συμμαχῶν αἰέ, ἔπειτα καὶ μεγαλονοία τῆ σῆ εὐφρῶς τε
 ἀναλεξαμένῳ τὰ χρειωδέστερα τῶν ἐκείνῳ λεχθέντων καὶ τρά-
 πεζαν ἡμῖν ἡδίστην αὐτὰ παραθέντι μεγαλοψύχως καὶ δίχα
 2 φροτικῶ τινὸς ἡθους παντός. σὺ δ' εἰ βούλει, καὶ δευτέ-
 ραν ἐμοὶ ταύτην ἔφεςιν πρὸς Θεοῦ τελεῖν προθυμήθητι. 5
 ἀκήκοα γὰρ καὶ Ἰωάσαφ τὸν προβεβασιλευκότα Καντακουζην-
 νόν, ἀνιαθέντα λίαν ἐπὶ τῷ Γρηγορᾷ γραφαῖς καὶ ἱστορίαις
 μακροαῖς δεδωκίτι τὰ τῆς διαλέξεως ταυτησὶ καὶ ἀκοαῖς δη-
 μοσίαις ἐπ' αἰσχύνῃ τοῖς ἀμφὶ Παλαμᾶν δεδωκίτι, ταῦτ'
 ἄρα μέρη τινὰ τῶν γραφέντων ἀναλαβόντα, λογίων ἀμαθῶν 10
 οἴκοι συγκροτῆσαι συνέδρια συνεχῆ, καὶ θεολόγους ἀλόγους
 χειροτονῆσαι, παιδείαν ἐξαίφνης ἀπαιδαγώγητον ἐμφυσήσαντα
 σφίσι, καὶ διαλεκτικῶν ἀνάδοσιν αὐθημερὸν οὕτως ἡχανη-
 σάμενοι αὐτοσχέδιον, καὶ οὕτως εἰπόντα δὴ καὶ ἀκούσαντα
 λοιδορίας παμπόλλους κατὰ τῶν τοῦ Γρηγορᾷ ῥημάτων καὶ 15
 λόγων ἐκείνων, ταῦτόν δ' εἰπεῖν κατὰ τῆς εὐσεβείας ἄντικρυς
 αὐτῆς, ἔπειτα πλείοσι βιβλίοις αὐτὰ μετεγγράψαντα διανεῖ-
 μαι τοῖς αἰρεσιώταις, καὶ μυρμηκιᾶν λοιδοριῶν ἐν γραφαῖς
 3 ἀσελγῶν τὴν ταχίστην προστεταχέναι γενέσθαι. ἐνὸς δ' ἐκεῖ-
 θεν καὶ ἡμίσεος ἐνιαυτοῦ τριβέντος, κενὸν καὶ ἀνήνυτον τὸ 20
 τῶν ἐλπίδων σφίσι θέρος ἐβλάστησε. καὶ τὰ τῆς παροιμίας
 ἀτεχνῶς ἔωρᾶτο. ὥδινε γάρ, φησὶν, ὄρος καὶ ἔτεκε μῦν, καὶ
 f. 156 v. ἄνθρακες ἦσαν αὐτοῖς οἱ προσδοκώμενοι θησαυροί. καὶ ὅσαι

pientiae quippe qui egregie communicaveris mecum quaecunque di-
 ctorum illius praestantissima sunt hisque mensam mihi apposueris
 suavissimam eum animi magnitudine et summo officio. tu vero si vis
 hoc quoque alterum mihi exponas. audiavi enim regem Iosephum
 Cantacuzenum vehementer iratum Gregorae qui scripta et historias
 longas de disputatione illa confecerat et publici fecerat iuris in igno-
 miniam asseclarum Palamae, e libris quaedam elegisse et domi in-
 terpretum indoctorum conclamatis synedriis plenis et advocatis theo-
 logis amentibus, horum ope repente doctrinas indoctas conflasse et
 eodem die sic sermonum expositionem ex tempore instituisse: deinde
 eum postquam dixisset et audivisset convicia multa in Gregoram
 unaque sic in ipsam eius pietatem, haec pluribus libris conscripsisse
 et traditis his in manus haeticorum iussisse quam celerrime turbam
 conviciorum turpissimorum in scriptis effici. sed anno uno ac dimi-
 dit praeterlapso inanis et infecunda exspectationum aestus iis efflo-
 ruit, et quod est in proverbio illud conspicuum erat: parturiebat enim
 ut aiunt mons et genuit murem; et in carbonem abierant thesauri ex-
 spectati; et quae de huiusmodi casu ferebantur proverbialia facile iam

τοῦ τοιοῦτον κόμματος ἦσαν παροιμίαι, χώραν ἔσχον τηρι-
καῦτ' ἐκλαλεῖσθαι· μετὰ γὰρ τοσοῦτον, ὡς εἴρηται, χρόνον
ὄφθέντα τὰ ἐκείνων δυσσεβῆ καὶ πλείω τῆς ἀσεβείας τὴν
ἀμαθίαν κεκτημένα λογάρια, μᾶλλον δ' εἶπειν ἀμβλωθρίδια,
5 κατὰγνωσιν μὲν τοῖς οἰκειοῖς, γέλωτα δὲ τοῖς ἡμετέροις ἐνε-
ποιεῖ μακρόν. διὸ καὶ βραχὺ φανέντα ὁμοῦ τῷ πληγέντι
ἀέρι πρὸς τὰφανὲς ὤχοντο ἀπιόντα. οὐ μὴν κόρος ἦν οὐδ'
οὔτω τῆς κατασχούσης τοὺς δυσσεβεῖς κακίας οὐδεῖς, ἀλλ'
ἐτέραν ἐφ' ἐτέρα τρίβον τοῖς λογισμοῖς ἐβάδιζον. καὶ πασῶν
10 ὄψὲ βελτίστη σφίσιν αὕτη νενόμισται. λόγοις γὰρ φιλικοῖς 4
διὰ μέσων φίλων ἀνδρῶν ἀξιοῦ Γρηγορᾶν Καντακουζηνὸς οἴ-
καδε παρ' αὐτὸν ἀφικέσθαι πρὸς ἀνάμνησίν τε καὶ ἀνανέω-
σιν ἴσως τῆς προτέρας φιλίας ἐκείνης. καὶ ὅς νομίσας ἐπαγ-
γελίαν ἐπανορθώσεως ἔχειν τὸ πρᾶγμα, αὐτὸς τε, ὡς φασίν,
15 ἀφίκετο, καὶ σέ γε συνέκδημον ἦν ἐπαγόμενος. καὶ ἅ μὲν
ἠκηκόειν αὐτὸς παρ' ὄτωνδῆποτε, ταῦτ' ἐστίν· ἅ δ' ἐξῆς
ἐγγόρει, καὶ ὅπως καὶ ὅθεν τὰ τῆς διαλέξεως αὐθις ἀρξά-
μενα ὄπη συνεπεράνθη, ἠδέως ἂν παρὰ σοῦ πυθοίμην.

Συνεληλυθότοιιν ἀμφοῖν, ᾧ φίλε Κλεόδημε, πρὸ δείλης 5
20 ἐτίας ἐς τὸ μοναδικὸν τοῦ προβεβασιλευκότος Καντακουζηνοῦ
φροντιστήριον, προσηγή μὲν καὶ ἠρέμα γλυκεῖαν ἔσχε τὴν
ἀρχὴν τὰ τῆς ὀμιλίας, καὶ ὡς ἦν αὐτοῖς εἰωθὸς ἐκ πολλοῦ,
ταραχῆς δὲ τὰ ἐξῆς καὶ θορύβου πάντα μεστὰ ἐγγόρει πα-

tum usum inveniebant. nam post tantam quod diximus temporis spa-
tium in lucem provenerunt illorum malitiosi et impietatis multoque
maioris ignorantiae pleni sermones vel potius fetus monstrosi, quibus
sibimet ipsi ignominiam nobis vero risum magnum moverunt. itaque
quae cito apparuerunt, una cum percusso aere evanuerant. neque ta-
men sic ulla satietas erat tantae adversariorum improbitatis; sed modo
hanc modo illam viam in disceptationibus inibant et in fine hoc iis
inter alia omnia visum erat optimum. amicorum familiari invitatione
Gregoram Cantacuzenus domum suam vocavit ut renovaretur pristina
amicitia. et ille nuntiis amicitiae confisus eum convenit et te qui-
dem comite. haec autem sunt quae ab aliis accepi. quae facta deinde
sint et quomodo et unde concertationes redintegratae et quem ad finem
perductae sint a te percontari volo.

Nos ambo amice Cleodome quum venissemus bene mane in re-
gis Cantacuzeni cellam monasterii, primo quidem ut nobis incundum
erat, laeto et familiari usu cum iis frui sumus, qualem antea ex multo
tempore consueveramus. sed paullo post turbae et tumultus redierunt.
ubi enim rex Cantacuzenus inter colloquia Palamiam laudare rursus

λινδρομήσαντα. ἀρξαμένου γὰρ βασιλέως τοῦ Καντακουζην-
 οῦ μεταξὺ τῆς ὀμιλίας τὸν Παλαμᾶν ἐπαιεῖν, τὸν λόγον
 εὐθὺς οἱ ἀμφ' αὐτὸν μονάζοντες ἄνδρες καὶ πλήρεις σοφίας
 ἀπάσης εἶναι οἰόμενοι, αὐτὸν τε ἐθαύμαζον Παλαμᾶν καὶ τὰ
 ἐκείνου δόγματα πλεον ἢ κατὰ βασιλέα Καντακουζηνὸν ἀνύ-5
 μνονν, ὡς καλῶς μὲν λέγοι περὶ ἐνεργειῶν ὅτι τε ἄπειροι καὶ
 διάφοροι μὲν τῆς θείας οὐσίας ἄκτιστοι δὲ καὶ ἀνούσιοι,

f. 157 r.

ὡς καλῶς δ' αὖ καὶ περὶ τοῦ ἐν Θαβωρίῳ τῷ ὄρει γενομέ-
 νου πάλαι φωτὸς ἀποφαίνεται ὅτι τε ἄκτιστον κάκεῖνο καὶ
 6 διάφορος τῆς Ἰησοῦ θεότητος ἄλλη θεότης. ἀπήνησεν εὐθὺς 10
 ὁ Γρηγορᾶς ὄνειδιζὼν πῶς ἂν εἴποιμι σφίσι καὶ καθαπτόμε-
 νος τῆς ἁωρίας, ὅτι μὴδὲ μετὰ τὴν τοῦ κυρίου παιδείαν
 συνιέναι ἔχουσιν, οὐδ' αἰδώς τις ἔπεισιν ὅτι μοναδικὸν ἐστὶν
 ὃ νῦν περιέκινται σχῆμα, ἀλλὰ περιφανῶς αὐτοῦ καταφεύ-
 δονται, ἀπάδοντα μὲν αὐτῷ ἀπάδοντα δὲ τῷ καιρῷ φθεγγόμε- 15
 νοι καὶ παιζόντες ἐν οὐ παικτοῖς. τό τε γὰρ σχῆμα μὴ μό-
 νον θεολογεῖν οὐ προστάττει, ἀλλ' οὐδὲ φθέγγεσθαι δίδωσιν
 ἔξω τῆς ὀφειλομένης πρὸς θεὸν ὑμνωδίας, ἐργάζεσθαι μὲν
 οὐδὲν ἀεὶ ταῖς χερσὶν ὅση δύναμις. καὶ ἅμα τῶν πάλαι θείων
 ἐπεισῆγε μαρτυρίας ἀνδρῶν, δυσωπητικωτέρας οὐσας ἐκείνας, 20
 οἰονεῖ τινι πολιᾷ τὸ αἰδέσιμον ἐσχηκίας διὰ τὴν τῶν εἰπόν-
 των ἀρετὴν τε καὶ ἀρχαιότητα. ἀκούομεν γάρ, φησί, καὶ
 Παύλου λέγοντος "αἱ χεῖρες αὐταὶ διηκόνησαν ἐμοὶ καὶ τοῖς
 7 σὺν ἐμοί." πολυλογίαν δὲ καὶ ὁ τῆς μοναδικῆς πολιτείας δι-

incept illico qui una cum eo in monasterio erant viri omnes elati
 doctrina sua multa eundem Palamam eiusque dogmata celebrando etiam
 regem Cantacuzenum superabant, quum illum praeclarissime de di-
 vinae naturae virtutibus quae infinitae et variae essent in essentia di-
 vina contendisse dicerent. Gregoras autem statim respondens incre-
 puit eos quod neque temporis neque monachorum vivendi usus ratio-
 nem haberent ullam, sed impudenter quae ab ipsius sententiis aliena
 essent obtruderent et quae tempori non commoda essent exclamarent
 et luderent res gravissimas. nam nostra, inquit, vitae ratio non solum
 nos vetat disputare de rebus divinis sed etiam proferre quidquam
 praeter solitam dei celebrationem. nunc enim quantum fieri potest
 manibus agendum est. ad haec autem Gregoras sanctorum virorum
 testimonia attulit, quae sane pudorem movent ne seni de honore quid-
 quam detrahatur propter sermonum gravitatem eius et aetatem. au-
 dimus enim, inquit, Paulum dicentem: 'manus hae servierunt mihi et
 sociis meis.' concertationem autem verborum Ioannes etiam mona-
 chorum vivendi rationis praeceptor, vanarum opinionum cathedram esse

δάσκαλος Ἰωάννης κενοδοξίας καθέδραν εἶναι φησίν, ἀγνω-
 σίας τεκμήριον, εὐτραπελίας χειραγωγόν, ψεύδους ὑπουργόν,
 κατανύξεως ἀφανισμόν, καταλαλιᾶς θύραν, τῆς κατ' ἀνθρώ-
 πων δηλαδή λαιδορίας, καὶ οὐδαμῆ τῆς κατὰ Θεοῦ· τοῦτο
 5 γὰρ οὐδ' ἐπὶ νοῦν τῷ Θεῷ ἐκείνῳ ἀφίκετ' ἀνδρὶ. ὁ γὰρ τὴν
 κατ' ἀνθρώπων λαιδορίαν οὕτω κολάζων πῶς οὐκ ἂν ἐξεπέ-
 πληκτο καὶ πρὸς ἀφωνίαν κατηνέχθη, λαιδορίας ἀκούων κατὰ
 Θεοῦ; λαιδορία γὰρ ἐστὶ κατὰ Θεοῦ πάντως ἢ τῶν ἀμα-
 θῶν ἄκαιρος Θεολογία. καὶ τοῦτο δῆλον ἡμῖν ὁ Χρυσσορρή-
 10 μων αὐτίκα ποιήσει. ἐτίμησε γὰρ σε ὁ Θεός, φησίν, οὐχ ἵνα
 αὐτὸν ὑβρίζῃς· ὑβρίζει γὰρ αὐτὸν ὁ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πε-
 ριεργαζόμενος. τούτοις ἐκεῖνοι τὸ εἰωθὸς ἀντεισηγον ἐκεῖνο·
 εἶτα ἐρρωῶσθαι φράσομεν, φησί, τὰς Θεολογικὰς τῶν ἁγίων
 βίβλους ὡς ἂν εἰ ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ τοῖς πεπονηκόσι γρα-
 15 φείσας; χαίρειν δ' ἐάσομεν τὸ θεῖον εὐαγγέλιον ὃ τὰς γρα-
 φὰς ἡμῖν ἐρευνᾶν παραινεῖ;

Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς οὕτωςί πως ἀπήντησεν. αἶρε- 8
 τικῶν μοι προφέρετε, ἄνθρωποι, ῥήματα. τίνων δὴ τούτων;
 ὧν τὴν ἄτοπον ἐρευνᾶν τε καὶ πολυπραγμοσύνην δημοσίᾳ τοῦ
 20 Χρυσσορρήμονος ἐξελέγχοντος οὐπω γε ἠκηκόετε, ὡς ἔοικεν.
 ἀκούσεσθε δὲ νῦν, καὶ εἰ μὴ πάνυ τι σφοδρῶς γε εἴη ὑμῖν
 πρὸς βουλήσεως, τὰς τῶν αἵρετικῶν ἀντιθέσεις συχνά τε καὶ

dicit, ignorantiae documentum, argutiarum subsidium, fraudis instru-
 mentum, demissi animi eversionem, portam dicacitatis, conviciorum
 scilicet in homines, nec vero in deum. haec igitur a sancto viro
 illo abhorrebant; qui quum ita maledicentiam in homines vituperarit,
 nonne stupefactus esset et obmutuisset, si in deum maledicta audis-
 set? maledicta autem in deum sunt indoctorum intempestivae dispu-
 tationes theologicae. quod Chrysostomus quoque nobis affirmat: 'ho-
 noravit te inquit deus non ut eum contumelia afficias. contumelia
 vero afficit is qui subsantiam eius curiosius explorat.' his autem rex
 et asseclae eius ut consuerant opposuerunt haecce: quid? ergo omit-
 tendi nobis sunt sanctorum libri theologici quasi ad nullam utilitatem
 sint conscripti; ergo omittendum nobis divinum evangelium quod scri-
 pturas ut scrutemur nos adhortatur?

Sed ad haec Gregoras sic fere: vos haereticorum dicta mihi
 profertis. Hi vero quales sunt! anne horum ineptam scrutationem et
 curiosam industriam palam a Chrysostomo deprehendi nunquam audi-
 vistis? sed audietis nunc etiam prorsus nobis invitis quomodo hic
 haereticorum oppositiones continuo ac strenue refellerit. 'profitere' in-

τοῦ συνέγγυς ἀνατρέποντος. ἀνάγνωθί σου, φησὶν, τὴν ὁμο-
 λογίαν, αἰρετικέ. ὅτε προσῆλθες βαπτισθῆναι, τί εἶπες; καὶ
 ἐπὶ μὲν τῶν φρικτῶν ἐκείνων μυστηρίων τὴν πίστιν προσή-
 γαγες, νῦν δὲ τοῦ θεοῦ πολυπραγμονεῖς τὴν οὐσίαν; ἀλλ’
 ὄρα τί πάλιν ὁ ἐχθρὸς ἀντιλέγει τῆς ἀληθείας· μὴ γὰρ 5
 ἀργοὺς ἡμῖν ὁ θεὸς δέδωκε λογισμοὺς; μὴ γὰρ ἀπλῶς εἰλή-
 φαμεν τοῦ νοῦ τὸ κριτήριον; δεῖ καὶ λογισμοῖς ἐρευνᾶν τὴν
 πίστιν, καὶ μὴ ἀνεξέταστον εἶναι τὴν εὐσέβειαν. ἀλλὰ χρεῶν,

f. 157 v. φησὶν, ἐχθρὸς τῆς ἀληθείας, τῆς ἐξετάσεως ὄρον εἶναι τὰ
 θεῖα λόγια καὶ τοὺς παρ’ αὐτοῦ δοθέντας ἡμῖν τῆς εὐσεβείας 10
 κανόνας. σὺ δ’ ὑπερβαίνων βιάζῃ τὴν ἀληθειαν. καὶ ὄρα
 πάλιν τίνας ὁ αἰρετικὸς ὑποφέρει λόγους. οὐχ εὐρίσκομεν,
 φησὶν, τὴν πίστιν ἀσφαλῆ πανταχῆ. εὐρίσκομεν γὰρ τὸν
 Ἀδὰμ ἀπὸ τῆς πίστεως πεσόντα. ὄρα δὲ καὶ τοῦ Χρυσορρή-
 μονος τὴν ἀνθυποφοράν. βλέπε, φησί, πάλιν τοῦ πονηροῦ 15
 δαίμονος τὰ ῥήματα τοῦ πάντα τολμῶντος. ἀλλ’ οὐχ ὁ πι-
 στεύων τῷ τυχόντι πιστός, ἀλλ’ ὁ θεῷ πιστεύων ἀληθῶς. μὴ
 γὰρ ἔδειξας ὅτι θεῷ πιστεύσας ἀπώλειτο; διαβόλω πιστεύσας
 ἀπώλειτο, θεῷ ἀπιστήσας ὠλίσθησε. τούτοις μὲν δὴ οὖν
 τοῖς ῥήμασι τὸν αἰρετικὸν ἐπεσιτόμισε τότε· μὴ μόνον δ’ 20
 οὖν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐκεῖθεν ἐς τὸδε ταῦτ’ αὐτῶν τοῖς αἰρετικοῖς
 ἐκείνοις προφέρουσιν ἕτεροι, τοῖς αὐτοῖς τοῦ Χρυσορρήμονος
 ἀπαντες βέλεσι πλήττονται.

1. τοῦ Χρυσοσιόμου ἐκ τοῦ εἰς τὸ ῥητὸν τὸ ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ
 ταῦτα ποιεῖς.

quit, confessionem tuam haeretice. quum ad baptisterium accessisti
 quid confessus es? horrendis illis mysteriis fidem habuisti? nunc vero
 dei essentiam scrutaturus es? sed vide quae veritatis adversarius
 contra dicat. quid, inquit, nonne acrem nobis mentem dedit deus?
 nonne revera accepimus rationis criterium? ergo mente nos fidem
 perscrutemur oportet neque pietas inexplorata esse debet. contra
 ille: oportet autem veritatis adversarie, scrutationi nostrae terminos
 praescribant divina praecepta et a deo datae nobis pietatis leges. tu
 vero transiliendo in veritatem peccas. sed vide quae alia proferat
 haeticus: non invenimus, inquit, fidem tutam ubique. scimus enim
 Adam etiam fide lapsus.’ sed vide etiam quae Chrysostomus huic re-
 spondeat: ‘considera, inquit, rursus maligni daemonis dicta omnia pe-
 riclitantis. non qui fortunae confidit fidelis est sed qui deo confidit
 in veritate. an demonstrasti illum deo confidisse et sic interiisse?
 diabolo confidit et sic interiit; deo non confidit et lapsus est.’ His
 igitur verbis haeretico ille os obturavit. sed non solum hic, verum
 etiam ceteri quotquot ad hunc diem eadem quae haeretici isti faciunt,
 omnes Chrysostomi iisdem armis prosternuntur.

Τούτων δ' οὕτω λεγομένων ἤρξαντό τινες τῆς ἐφεδρείας **10**
 ἐπεισιέναι. σύνηθές γὰρ τουτὶ Καντακουζηνῶ προλοχίζειν
 ἐφεδρείας ἐν τοῖς τοιοῖτοις καὶ Τελχίνων τοιούτων ἐπιφέρειν
 ἐξ ἀφανοῦς στρατόπεδα, αὐτῶ μὲν συμμαχίαν, τοῖς δ' ἀντι-
 5 θέτοις ἔκκληξιν· ὧν ὁ πρῶτος καὶ μάλιστα πάντων ὁμόψυ-
 χός τε καὶ ὁμογνώμων καὶ πάντα στερογόμενος ἀνελάμβανεν
 εὐθύς τὰ τοῦ ἐν Θαβωρίῳ τῶ ὄρει φωτός ἐκεῖνα, καὶ ἐλοι-
 δόρει τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τῶν θείων τῆς ἐκκλησίας δογ-
 μάτων μυρία παθόντα δεινὰ Θεόδωρον, ὃς πρὸς τῶν εἰκονο-
 10 μάχων μετὰ πλείστας πρότερον καὶ διαφόρους κολάσεις κα-
 θάπερ ἀμνός κατὰ γῆς ἐκτεθείς ἀκμαῖς σιδήρων ἐστίζετο
 γραφόμενος ἅπαν τὸ πρόσωπον, ἔμενε δὲ τὴν ψυχὴν ἀκλινῆς,
 ἕως εἰς ἐξορίαν ἀπενεχθεὶς τῶ ἀδεκάστῳ δέδωκεν αὐτὴν ἀθ-
 λοθέτη θεῷ. ἐλοιδόρει δ' ἐκεῖνον ὅτι βοηθῶν ὀρθοδόξοις βι- **11**
 15 βλία κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἀφῆκε τῶ βίῳ, τὴν ἐκείνων τότε
 ἐξελέγχοντα δυσσέβειαν, νῦν δὲ τὴν Παλαμικὴν, ἐκ μιᾶς ἀρ-
 ξαμένων ἀμφοῖν προφάσεως, τοῦ ἐν Θαβωρίῳ λέγω τῶ ὄρει
 φωτός, ὡς δειχθήσεται πλατύτερον προϊόντος τοῦ λόγου. καὶ
 ποία τοῦτον, ἔφασκεν, οἶδεν ἐκκλησία; καὶ τίς αὐτοῦ ποτὲ
 20 μνήμην πεποιήται τῶν ἡμερῶν; καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνείρων
 τὴν τῶν βλασφημιῶν ἐπήνεγκε κορωνίδα, ὅτι πάνθ' ὅσα βι-
 βλία πεποιῆσθαι λέγεται κατὰ τῶν εἰκονομάχων αὐτῶ αἰρέ-
 σεων γέμει μακρῶν. καὶ εἰ μὲν ἕτεροί τινες ὑποβολιμαῖα πα-

Quibus dictis inceperunt quidam parare insidias. consue-
 rat enim Cantacuzenus in huiusmodi rebus insidiatores instruere et ex occulto
 Telchinorum copias protrahere, ipsi quidem firmum subsidium, adver-
 sariis vero terrorem magnum. e quibus qui primus surrexit et hic
 quidem cum reliquis omnibus maxime conspiravit et eandem mentem
 habuit et valde omnibus dilectus erat, arripuit sermonem de luce illa
 in monte Thabore, et contumeliis obruit Theodorum qui pro Christo
 et divinis ecclesiae praeceptis cruciatus summos perpressus erat; qui
 ab Iconomachis inter plurima et varia verbera velut agnus humi ex-
 tensus acubus ferreis punctus erat et laeceratus totam faciem; tamen
 animam non abiecerat donec exul iudici incorrupto deo eam tradidis-
 set. contumeliis autem cum affecit quod fidelium socius scripta edi-
 derat quibus iconomachorum impietas deprehendebatur tunc vero etiam
 Palamitarum qui eadem impietate submersi erant. dico enim sermo-
 nem de luce in monte Thabori, quam infra exponemus planius. quae
 vero inquit ille ecclesia hunc agnovit; quis memoriam eius observa-
 vit? his insuper alia multa addidit et contumeliarum turbam effecit
 quum libros quotquot omnino conscripti ferrentur contra iconomachos

ρεισενέγκαντες τὸ αὐτοῦ γε ἐπέγραψαν ὄνομα, ἀνέγκλητος μὲν ἔσται αὐτός, τὰ δὲ βιβλία οὐ· εἰ δ' αὐτοῦ τῷ ὄντι βεβαίως εἰσὶν, ὁμοῦ τοῖς βιβλίοις ἄρα ἀπόβλητος καὶ αὐτός καὶ τοῖς ἄλλοις αἰρετικοῖς ἐναρίθμιος.

12 Τοσοῦτων οὖν καὶ οὕτω μεγέθους ἀσεβείας ἐχόντων λό-5
γων αὐτήκοος ὁ Γρηγορᾶς γεγονῶς σφόδρα τε ἐξεπλάγη καὶ
ἄφωνος ἔμεινεν ἄχρι καὶ ἐς ὥρας μακρὸν τι διάστημα.
ἔπειτα θυμοῦ καὶ ζήλου θείου μεστός γεγονῶς τοιαύδε, στρα-
φείς πρὸς τὸν Καντακουζηνόν, φησί. τί μου τὸ γῆρας οὐκ
ἔῃς ἠρεμεῖν, ἀλλ' ἐπιβουλεύεις ἀεὶ; τί με ταῖς σαῖς ἀεὶ με-10
ρίζων αἰρέσεσιν οὐκ ἐνάρκησας οὐδ' ὄψε τῆς ἡλικίας τῆς σῆς
καὶ τῆς νῦν βαρυδαίμονος τύχης; τί μ' ἄλλοι' ἄλλοθεν ὡς
ἐκ λόχμης καὶ δρυμοῦ προσβάλλων, οὐ τολμᾶς κατὰ μέτω-
πον ἀντικρὺς τὸν σὸν ἐπιφέρειν πόλεμον, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐθ' 15
ὄθεν οὐθ' ὅτε μὴ τὴν σὴν μοι προσάγεις ἀτέκμαρτον πεῖ-15
ραν; τί κατὰ τῶν θείων δογματῶν ἄλλοι' ἄλλους ἐγείρεις
Ὀλύμπους καὶ Παρνασοὺς βλασφημίας αὐτομαθοῦς καὶ ὑπι-
μαθοῦς; τί κατὰ τῶν θείων πατέρων χαράδρας ἀνορύττεις
ἀεὶ καινοτέρας καὶ μόνῃ τῇ σῇ παρενρημένας αὐτοθελεῖ ἐπι-
νοία; τίνα τοῦτον ἐξ αὐτοσχεδίου τῷ θεῷ ἐκείνῳ πατρὶ καὶ 20
σοφῷ διδασκάλῳ τῆς ἐκκλησίας νέον ὀπλίξεις Ἀρχιλόχον ἢ
μᾶλλον Ἀρχιλόχου πύθικον, ὃς πρὶν ἢ μαθεῖν ἄπονον οἶεται

nimis refertos esse pravis opinionibus diceret et nisi ab aliis quibusdam interpolatoribus nomen eius inscriptum esset libris, ignotum illud mansurum fuisse; non tamen libri ipsi; qui revera quidem exstarent sed una cum his nomen eius abiiciendum esse et annumerandum reliquis haereticis.

Quae verba tantae plena impietatis quum Gregoras audisset vehementer animo percussus est et obmutuit per longum horae interval- lum. at deinde animo et divina condignatione impletus vertit se in Cantacuzenum verbis hisce: cur non aetatem mihi sinis tranquillam? cur semper haeresi tua inquietas me neque succurris mihi qui aetate iam confectus sum et quum tanta nunc dominetur miseria? cur modo hinc modo illinc tanquam insidiis et latebris exsiliens mihi non exad- versus frontem meam bellum paras? neque locus neque tempus est quo non insolentissimas tuas tentationes in me vertas. cur in divina dogmata modo hos modo illos exstruis Olympos et Parnassos contume- liarum a te confictarum et sero tamen frustra excogitarum: quid in sanctos patres semper facit foveas: quae solo tuo consilio fodiuntur. cur ex tempore in divinum patrem illum et praeceptorem sapientissimi- mum, novum instruis Archilochum vel potius Archilochi simiam; qui

εἰληφέναι ταμίαν σοφίας τὴν Ἡσιόδου δάφνην, καὶ μόνῃ θε-
 λήσει τὸ δογματίζειν ἀλώσιμον. ἢ οὐκ ἀκούεις, τί ταῦτ' ἐπὶ **13**
 σοῦ τὸ σχετικιώτατον τοῦτο καὶ μεμνηνὸς ἀνδράριον ἐξηρεύ-
 ξατο; ἄρ' ἀνεκτὰ ταῦτ' ἀκοαῖς λόγῳ καὶ διανοίᾳ διοικουμέ-
 5 ναις; φθέγγξαι τι πρὸς ταῦτα, ἵνα γινώμεν εἰ μὴ ὁμότροπον
 τρέφεις γοῦν ἐν τούτοις καὶ αὐτὸς τὸ τῆς γνώμης βουλόμε-
 νον. ἢ γὰρ σὴ σιωπὴ σφαλεροῦ συνειδότος ὑποψίαν ἀνει-
 ληφυσῖα πολλὰς, οἶμαι, ἐγερεῖ κατὰ σοῦ τὰς τῶν λοιδοριῶν
 τρικυμίας. ἢ γὰρ οὐκ αὐτὸς ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ σφετέρου
 10 θιάσου παντὸς ἄντικρυς καταμαρτυρεῖ καὶ τῶν ἀσεβειῶν
 ἐπιψηφίζεται τὴν μερίστην; ὃν γὰρ πᾶσαι διαρρηθὴν τιμῶ-
 σιν εὐσεβῶν ἐκκλησίαι, καὶ ὃν ὑμνοῦσι λογογράφων καὶ
 μουσουργῶν ὁσίων χοροὶ κατὰ πᾶσαν χρόνον περίοδον, καὶ
 οὗ τοὺς ἄθλους καὶ τὰ σοφὰ παλαισμάτα διὰ πάσης ἡχῆσαι
 15 γῆς διαέγοιτε, τοῦτον οὗτος ἰσχυρίζεται μὴ εἰδέναι, ἀλλ'
 εἰς τὸδ' ἡλικίας παντάπασιν ἀμφοτέρων διαμεῖναι, καὶ τυφλὸς
 τῶν γινομένων καὶ κωφὸς τῶν λεγομένων, ὅμοιον ὡσπερ ἂν
 εἰ καὶ περὶ τοῦ παγκοσμίου τοῦδε φωτός, τῆς ἡλιακῆς ἐκεί-
 νης λαμπάδος, ἀγνοεῖν διετείνετο εἴ τις εἴη τῶν ζώντων ἀπο-
 20 λαύων αὐτοῦ. δυοῖν γὰρ ἔπεται θάτερον· ἢ γὰρ εἰωθὸς ὃν **14**
 τοῖς αἵρεσιώταις αὐτοῦ καὶ νόμιμον συνάξεων ἀπέχεσθαι καὶ
 πάσης ἱεραῆς ὑμνωδίας ὡς τὰ πολλὰ, τῶν ἱερῶν διὰ τοῦτο

priusquam quid didicerit sine labore opinatur accepturum se sapien-
 tiaē Hesiodi lauream et pro solis votis suis delatum iri certaminis
 dogmatici sibi praemium. annon audivisti quae in te miserabilis et
 furens homunculus iste evomuerit? quid, non abhorrebant haec ab
 auribus et verbis tuis ac mente? loquere in haec ut cognoscamus an
 eandem alas saltem in his et ipse mentem. nam silentium tuum ar-
 bitri infidi suspicionem movet et multos vereor ne in te maledicentiae
 fluctus excitet. quid nonne palam iste ipsius et suorum cultum fana-
 ticum exadversus nos testatus et impietatem inter laudes profitetur?
 nam quem omnes clara voce honorant piorum ecclesiae et celebrant
 scriptorum et piorum mysurgorum chori per omne tempus et cuius la-
 bores et praeclara certamina per omnem terram increbruerunt, hunc
 iste asseverat se ignorare, quasi qui tanto aetatis proventus, utrumque
 expertus esset, ita ut quae ante pedes erant caecus non vidisset et
 quae in ore omnium surdus non audisset. quod perinde est ac si
 quis de solis luce qua terrarum cuncta collustrantur nescire se affir-
 met num quis e vivis ea frueretur. sed e duobus alterum consequatur
 necesse est, aut quod non consueverint haeretici coetus habere
 et sacras celebrationes idque lege vetuerint ipsum quoque sacra illa

λογίων ἀμύητος καὶ αὐτὸς τὸ παράπαν διατετέλεκεν, ἢ συν-
 νιών μὲν ἐνίοτε τύχης ἐλαυνοῦσης τινός, ἔπειτα τοῖς ἄλλοις
 ἐκεῖ συμπαρῶν μὲν, οὐχ ὄρων δὲ θεοτήτων ἀκτίστων σμῆ-
 νος ἀπείρων, πρόσχημα τὴν σύστασιν καὶ οὐχ ἔκουσίῳ δοῦ-
 ρα νοοῖα καὶ γνώμῃ, τὸν προφανῆ τῆς κακίας ἔλεγχον δεδιώς, 5
 διὸ καὶ ὄρων οὐχ ὄρα καὶ ἀκούων οὐκ ἀκούει. οὐδὲ τῶν λε-
 γομένων ὅλως ἐπαίει, ὡς γίνεσθαι σαφὲς ἐπ' αὐτοῦ τὸ
 λεγόμενον πρὸς τῆς γραφῆς "ἀκοῆ ἀκούσεται καὶ οὐ συνήσει,
 καὶ βλέπων οὐ μὴ ἴδῃ· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία αὐτοῦ."

15 Πολλῶν δ' ὅμως ὄντων οἱ τὰ ἐκείνου λαμπρῶς ἐπ' ἐκκλη- 10
 σίας ὑμνοῦσιν ἀπάσης, ὅποσαι γῆν τε καὶ θάλασσαν διαλαχοῦ-
 σαι τὸ εὐσεβὲς ἐφαπλοῦσι κήρυγμα, καίριον εἶναι δοκεῖ μοι
 νῦν ἀπολεξαμένῳ πρὸς μέσον ἕνα που καὶ δύο παραγαγεῖν, καὶ
 δεῖξαι τουτωῖ τάνδρῳ, καὶ εἴτινες εἶεν τὸ ἡλίθιον αὐτῷ παρα-
 πλήσιοι, ἐξ ὀνύχων τὸν λέοντα κακῶ τοῦ κρασπέδου τὸ ὑφα- 15
 σμα, τὰς τοῦ προκειμένου λέγω μάρτυρος ἀθλήσεις, ὅσας τε
 καὶ οἷας ὑπὲρ φύσιν, ἐν ὄροις μένων τῆς φύσεως, ἐκαρτέρησε
 πάσων ἐκεῖνος, καὶ πρὸς γε τὸ μέγεθος τῆς σοφίας μεθ'
 ἧς ἀντιλέγων τὰς τῶν εἰκονομάχων ἐνστάσεις ἀράχνης δίκην
 διέλυε. καὶ πρῶτος μὲν ὁ πάσας σχεδὸν τὰς τῶν ἐξόχων 20
 158 v. ἀγίων μνήμας δι' αἰῶνος ἀκοαῖς εὐσεβῶν παραπέμψας, καὶ
 πᾶσαν πανήγυριν τοῖς οικείοις λόγοις κοσμήσας τε καὶ πνευ-

non fecisse omnino, aut eum convenisse quidem illos aliquando sed
 fortuito et inter eos commoratum esse ita ut deitatum iucreatarum
 turbam non agnosceret et societatem non sponte mente sua ac ra-
 tione fecisset sed metuens ne palam contumeliis afficeretur. igitur
 qui oculos habuit nihil vidit, qui aures nihil audivit neque dictorum
 quidquam intellexit, ita ut valeant in ipsum verba sanctae scripturae:
 'auribus audiet quidem, sed nihil concipiet, neque oculis quidquam
 videbit; nam cor perdrum habet.'

Sed quum multi sint qui egregie de illo haec celebrent per
 ecclesiam totam quotquot per mare ac terram pietatis praeconium fa-
 ciunt, aptum mihi videtur eligere et in medium unum vel duos pro-
 vocare et huic viro et ceteris si qui forte temeritatis eius socii sint,
 ex unguibus ostendere leonem et e margine textum. dico martyris
 de quo diximus luctationes quot et quales ille pertulerit, quas quam-
 vis supra vires humanas essent tamen natura sua superavit, quibus
 etiam fortior factus est. huc accedit magnitudo eius sapientiae qua
 impugnavit et iconomachorum opiniones araneae instar dissolvit. qui
 etiam primus omnem fere virorum sanctorum memoriam in perpetuum
 fidelium auribus reservavit et coronam hanc suis ipsius sermonibus

ματικῆς ἐμπεπληκῶς εὐφροσύνης, μεταφραστῆς Συμείων ἐκεῖνα
 λεγέτω, παρεληλυθῶς ἡμῖν ἐνταυθοῦ. μετὰ γὰρ τὸ τὰς πολ- **16**
 λὰς ἐκείνας κολάσεις καὶ τιμωρίας διεξελθεῖν, ὁποίας καὶ
 ὄσας ἐκαρτέρησε πάσχων ὁ γενναῖος τότε Θεόδωρος, κἀκείνων
 5 ἐπιτροχάδην μέμνηται οὐς ἀντεπῆγε λόγους πανσόφους τοῖς
 τῶν εἰκονομάχων τότε σοφοῖς καὶ τυράννοις τρισὶν ἐφεξῆς
 τὴν διαδοχὴν κατ' αὐτοῦ κληρουμένοις ἐν ἔτεσι πέντε καὶ εἴ-
 κοσι, λαμπρῶς παρρησιαζόμενος καὶ τὴν τῶν θείων διδάσκων
 εἰκόνων τιμὴν, καὶ διασαφῶν τὰ τοῦ δόγματος, καὶ τὰ ἐκεί-
 10 νων προβλήματα καθαιρῶν ἐν δυνάμει λόγου καὶ πνεύματος,
 ὡς θανμάζειν μὲν τὸν βασιλέα, φησὶν, θωπεύειν δ' ἐπιχει-
 ρεῖν, ἄνδρα τοσοῦτον ἐπὶ σοφίᾳ ὑποποιήσασθαι προθυμούμε-
 νος, δι' οὗ πολλῶν ἐν βραχεῖ περιέσεσθαι ἤλπισεν· ἔρωτι
 γὰρ ἀλῶναι βασιλέα φησὶν ὁμόφρονα τοῦτον ἔχειν, ἢ πάν-
 15 τως ἄρχειν οὐδὲν αὐτῷ διαφερομένων. μάρτυρας δ' εἶναι **17**
 φησι τῆς αὐτοῦ σοφίας καὶ τῆς πρὸς τυράννους ἐνστάσεως
 ἅς ὑπὲρ εὐσεβείας ἐκεῖνος ἐξέθετο βίβλους, διασωζομένους ἀεὶ
 προνοίᾳ Θεοῦ, πολύτιμον οἷς εὐσεβεῖν ἐστι θέλησις θησαυρόν.
 οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τάδε διέξεισι. τοῦ σώματος ἤδη κα-
 20 τὰξανθέντιος, φησί, ταῖς μάλιστα αἵματί τε τοῦδαφος ἐπιχρώ-
 σαντος, ὡς οὐδεμίαν αἰσθησὶν αὐτὸς ὑπομείνας τῶν ἀλγει-
 νῶν, εἰστήκει γυμνὸς ἐν μέσῳ τοῦ βήματος, ὥσπερ τινὶ κό-
 σμῳ ταῖς πληγαῖς ἐγκαλλωπιζόμενος, καὶ θέατρον οὕτω καὶ

ornavit et plenus erat amoris divini. quae nunc paucis in transitu
 nobis affirmet Symeon metaphrastes: "qui commemoratis multis illis
 plagis ac cruciatibus quot et quales cum animi constantia perpessus
 sit magnanimus Theodorus, obiter mentionem quoque fecit sermonum
 quos hic in nobilissimos tum temporis iconomachos et in tyrannos
 tres qui in principatum deinceps successerant intra annos quinque et
 viginti habuit liberrime, sanctis simulacris verecundiam tribuendam
 esse docens et illustrans res dogmaticas et haereticorum pravos opi-
 niones refellens vi eloquentiae et animi magnitudine. unde factum
 esse dicit ut rex eum admiratus esset et per blanditias fallere et
 conciliare sibi studuisset virum tanta sapientia insignem; nempe quo
 sperasset brevi se multis faturum superiorem, Desiderio dicit maiori
 captum fuisse regem hunc suae mentis amicum faciendi quam impe-
 randi quibus mens non aliena erat. sed sapientiae eius et conten-
 tionis in tyrannos documenta esse dicit libros quos de pietate evul-
 gavit; qui semper ex dei voluntate pretiosum iis qui pietatem amant
 thesaurum praebeunt. his insuper haec ille proponit. corpus, in-
 quit, quum iam dilaceratum esset verberibus et solum sanguine de-

ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις κατὰ Παῦλον γινόμενος. τίς δ' ἀπα-
 ριθμεῖσθαι, φησί, δυνηθεῖη ἂν τὰς φυλακάς, τὰ ναύαγια,
 τὸν λιμὸν, τὰς ἡλιακὰς ἐκκαύσεις, τὰς νυκτερινὰς ψύξεις, τὰς
 ἐπιβουλὰς, τὰς ἐπαναστάσεις, τοὺς καθ' ἡμέραν θανάτους, τὰς
 αὐθις ἐπὶ πληγαῖς πληγὰς, τοὺς ῥαβδισμοὺς καὶ τὰ ἐπὶ κόρρης 5
18 ῥαπίσματά τε καὶ οὐγγύματα; τέλος δέ φησιν γῆρα καὶ νόσῳ,
 πρὸς δὲ καὶ κακοπαθείᾳ τῇ ἐκ φρουρᾶς πιεζόμενος ἐν αὐτῇ
 τῇ φρουρᾷ θεῶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν παρατίθῃσιν, ἄμωμον μὲν
 τῇ πράξει τὸν βίον ἄπταιστον δὲ τῇ εὐσεβείᾳ τὸν λόγον δια-
 τηρήσας, καὶ ἀνεπίληστον τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας μνήμην κα- 10
 ταλιπῶν. λέγεται δέ, φησί, καὶ τινα τῶν γερόντων κατ'
 ἐκεῖνο καιροῦ πολλῶ τῆς εὐσεβείας ζήλῳ φερόμενον ὑπεριδεῖν
 μὲν καὶ βασιλικῆς ἀπειλῆς, ἀφειδῆσαι δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς,
 ἵνα πίστει τῷ τοῦ μακαρίου προσπεσῶν λειψάνῳ χάριτος
 ἐκεῖθεν μετήσχοι. καὶ εἷς τῶν ἀδόντων γενόμενος καὶ αὐτὸς 15
 κατὰ τὸν τῆς ἐκδημίας ἐκείνου καιρὸν, ἐβεβαιούτο μετὰ ταῦτα
 ὡς εἶη τότε φωνῆς ἄνωθεν ψαλλόντων ἡδίστης καὶ θαυμα-
 σίας ἀκούων, εἴτε τις ἀγγελικὴν ἐννοήσῃε ταύτην, εἴτε τινὰ
 ἄλλην νεύματι θεοῦ γενομένην. θεῶ δῆλον ἂν εἶη, καὶ ὅσοις
 τὰ τοιαῦτα διορᾶν ἄξιον. καὶ κεῖσθαι φησι τὸ ἱερὸν τοῦ 20
 ἁγίου σῶμα θάύμασιν ἀφθόνοις διὰ παντὸς σεμνυνόμενον
 καὶ πᾶσι τοῖς προσιοῦσι παρέχον ῥῶσιν ψυχῆς, ῥῶσιν σώ-
 ματος, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν παθῶν παντοίων ἀπαλλαγὴν εἰς δό-

coloratum, omni doloris sensu carens stetit ille nudus medio in sug-
 gestu, velut ornatu decoratus vibicibus illis et tanquam spectaculum
 angelis et hominibus quemadmodum S. Paulus. quis vero, inquit, de-
 scribere possit plagas custodiae, naufragia, sordes, soles, nocturna per-
 frigeria, insidias, tumultus, mortis in dies fordamina, verbera verbe-
 ribus continuata, ferularum plagas, colaphos. itaque ille, inquit, ae-
 tate et morbo confectus et custodiae malis afflicto ipsa in custodia deo
 animam suam tradidit: qui factis innocentem vitam, pietate sanctam
 mentem probavit et martyrii sui immortalem memoriam reliquit. fe-
 runt etiam, inquit, quendam e praesidibus illo tempore multo pietatis
 ardore inflammatum regis minas neglexisse et vitae illius pepercisse,
 ita ut cum fide divi illius reliquias veneratus indeque animae suae
 salutem nactus sit; et quum cantorum unus factus esset tempore quo
 ille absens erat, vires eum refecisse quasi superne voces psalmista-
 rum suavissimas et mirabiles audivisset; perinde ac si quis angeli
 vocem vel aliam divinam audiret; quod tamen soli deo et iis quot-
 quot tali honore digni existimati sunt, contingit. sed sanctum cor-
 pus dicit viri huius sanctissimi miraculis praeclaris insigne esse et

ξαν Θεοῦ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς 19
 Θεοδώρου σοφίας καὶ τῶν θαυμάτων ὁ Θεὸς διέξεισι μετα- f. 159 r.
 φραστῆς ὡς ἐν τύπῳ εἰπεῖν καὶ σκιωδῶς πως τὴν δῆλωσιν
 τοῖς μὴ συνειῶσιν ἀφοσιώσασθαι. ὁ γε μὴν Θεοφάνης ὁ μέ-
 5 γας τῆς ἐκκλησίας φωστὴρ καὶ αὐτὸς τοὺς καθ' ἐκάστην καὶ
 πᾶσαν ἡμέραν τοῦ χρόνου παντὸς πάντως σχεδὸν ἀγίους, ὅσοι
 πρὸς αὐτοῦ Θεῷ καθιερωθέντες δρόμοις ἀσκητικοῖς ὁμοῦ καὶ
 μαρτυρικοῖς ἀπήλλαξαν, μέλεσιν οἰκείοις αὐτοῦ σοφωτάτοις
 ὑμνήσας λαμπρῶς τε καὶ διαρκῶς, ὁ Θεοδώρῳ τῷ Θεῷ ἐκείνῳ
 10 μάρτυρι καὶ σοφῷ διδασκάλῳ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ὡς εἴρη-
 ται, γενόμενος ἅπαντα ἀδελφὸς καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ γνώ-
 μην καὶ ἄθλησιν καὶ συμπαρῶν καὶ συμπάσχων αὐτῷ, ἐπεὶ
 τοῖς μεγίστοις ἐκείνοις ἐκείνου συναπελθόντος ἄθλοις μόνος
 τῷ βίῳ περιελείφθη, ἀπελαθείσης ἤδη καὶ τῆς εἰκονομαχίας
 15 προνοία Θεοῦ τοῖς τούτων ἀγῶσιν επικαμφθέντος, κοσμεῖ καὶ
 τοῦτον τοῖς ἑαυτοῦ μέλεσιν, ἐκεῖνα περιάδων καὶ ἀριθμούμε-
 νος ὧν αὐτόπτης ἦν αὐτὸς καὶ συναθλῶν καὶ μάρτυς γινόμε-
 νος ἀξιόπιστος.

Ἄλλὰ τῶν καλῶν εἶναί μοι κἀνταῦθα δοκεῖ βραχέα 20
 20 πρὸς ἐνδειξιν παραθεῖναι τῷ λόγῳ, καὶ τῶν τῷ ἀγίῳ ἐπενε-
 χθεισῶν τήμερον ὕβρεων πρὸς τοῦδε τοῦ δυσμενοῦς ὑπέρτε-
 ρον δεῖξαι παντάπασιν. φησὶ γὰρ πρὸς τὸν γενναῖον καὶ

omnibus qui accedant praebere salutem animae et ut paucis dicam, liberationem a malis omnibus in gloriam dei salvatoris nostri Christi." haec igitur de Theodori sapientia et miraculis S. metaphrastes tanquam sub imagine ut dicunt et umbra iis qui mente capti sunt veritatem revelans. item Theophanes magnum illud lumen ecclesiae qui per omnem fere aetatem viros sanctos quotquot ante ipsum a deo honorati labores asceticos et martyria perpessi erant, canticis suis praeclarissimis celebravit egregie et optime, quique Theodoro sancto martyri et sapientissimo divinae ecclesiae praeceptorum tanquam frater cum animo et corpore et mente et fortitudine in certamine aderat ubique et cum eo passus est; quum post martyris huius mortem tristissimam solus in vita relictus esset iamque iconomachorum furor deferbuisset et pro dei beneficio sanctorum laboribus depressus esset, hunc quoque Theodorum exornavit canticis suis et cecinit descripsitque ea quae oculis ipse viderat quibusque ipse laborum socius et martyr interfuerat.

Sed ex his pauca quae pulcherrima sunt nunc proferam ut nobis documento sint et insolentiam qua hodie in sanctum virum adversarius iste invectus est reprimant. sic enim de magnanimo et sancto

θεῖον ἐκεῖνον καὶ πάνσοφον ἄνδρα ὃ γενναῖος ἐκεῖνος καὶ ὁμότροπος ἀθλητῆς “τὸν τίτλον τῆς σῆς ὕψεως ἰδόντα παραχωρεῖ τὰ χερουβὶμ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἣ δὲ φλογίνη ῥομφαία εὐλαβῶς τὰ νῶτά σοι δίδωσι, πάνσοφε Θεόδωρε.” καὶ πάλιν “ὁ τίτλος πάλαι μὲν τῇ κορυφῇ ἐπέκειτο τοῦ βασιλέως 5 Χριστοῦ, ἐγγεγραμμένος ξύλῳ τοῦ σταυροῦ· ὃ δὲ σὸς τίτλος, πάνσοφε, τῇ σῇ κεκόλαπται κεχαραγμένος ὅψει εὐκλεέστερον.” καὶ πάλιν “ὑψωθείς ἐπὶ σταυροῦ πάλαι Χριστὸς ἐκεντήθη τὴν πλευράν· σὺ δὲ τεθεὶς ἐν ξύλῳ καρτερῶς τὰς κεντήσεις ὑπέμεινας, ὥσπερ κριὸς ἐπίσημος, ἱερομίστα, σφα- 10
21 γιζόμενος.” ἐγὼ δὲ πάμπολλα λέγειν ἔχων τοιαῦτα καὶ μείζω τούτων, οὐ βούλομαι τοῖς ἀκούειν ἥκιστα βουλομένοις δοκεῖν ἐπαχθῆς· οἷς γὰρ τὸ ἀρκοῦν οὐκ ἀρκεῖ, τούτοις ἀρκέσει τῶν πάντων οὐδέν, οὐδ’ ἂν εἴ τις νικήσας τὴν ἀνθρωπίνην φίσιν βροντώδη φθέγγηται. ὅπου γὰρ τοσοῦτων ὑπὲρ αὐτοῦ βοών- 15
των διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀνὰ πᾶν ἔτος καὶ χρόνου παντὸς περίοδον, καὶ ὃν οὕτωσί πως ὑμνοῦσιν ἄνθρωποι μὲν ἀπὸ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ πάσης ἐφῶς καὶ ἑσπερίου λήξεως, καὶ ὃ τὰ διὰ Χριστὸν ὑπὲρ εὐσεβείας στίγματα τὸ χερουβὶμ αἰδεσθὲν τοῦ ξύλου παραχωρεῖ τῆς ζωῆς, καὶ ὃ τὰ νῶτα 20
δίδωσιν ἣ φλογίνη ῥομφαία, τοῦτον οὐκ εἰδέναι φησὶν ὁ ταλαίπωρος οὕτωσί, τίς ἂν γένοιτο μηχανῇ τῆς ἀμηχάνου καὶ
22 λιθίνης αὐτοῦ καθικέσθαι ψυχῆς δυναμένη; ἐμοὶ μὲν οὖν

et sapientissimo viro illo fortis hic et unanimes eius laborum socius loquitur: “titulum faciei tuae anteferunt cherubim ligno vitae, et ensis flammens tibi non destringitur, praeclare Theodore.” rursus: “titulus olim supra caput erat domini Christi inscriptus ligno crucis. tuus autem titulus, praeclare, clarior inscriptus est faciei tuae dilaceratae.” rursus: “erectus in cruce olim Christus in latere percussus est: tu extensus in ligno percussiones fortiter passus es velut taurus victima a sacrificio mactatus.” sed satis haec: ego huiusmodi alia multa et plura dicere possum sed nolo ne auribus non amplius audire cupientibus molestus sim. quibus autem haec quae satis sunt, non satis sunt, his nihil omnino satis est, etiam si quis quod supra vires humanas est tonitrua edat. quum enim cuius res tantae praedicantur per totam ecclesiam in singulos annos et tempora, quem sic gentes venerantur per mare ea continentem ab solis ortu et occasu, cuius propter Christum pro pietate dolores cherubim honorant magis quam lignum vitae, cui ensis flammens non destringitur: cum dicat miserrimus iste se ignorare: quae tandem quaero res tam gravis est, immobilem eius et perdurum animum percellere queat. quare ego magna quadam et infi-

πολλή τις καὶ ἀτέκματρος ἐνταυθοῖ περιέχεται ἀπορία, οὐχ f. 159 v.
 ὄπλων ἀντιρρητικῶν ἀπουσία (μυρία γὰρ ἡμῶν ἀμυντήρια
 πρόκειται τὴν τοῦ λόγου κατάλυσιν ὑπισχνούμενα). ἀλλ'
 ἐπειδὴ τὸ γινῶναι νόμον κυρίου διανοίας ἐστὶν ἀγαθῆς, ᾧ
 5 πάντως διάνοια μὲν ἤκιστα πρόσσεστιν ἀγαθῆ, μακρὰ δ' ἀ-
 ορία τῶν αὐτοῦ λογισμῶν κατορχεῖται, τούτου νόμος οὐδεὶς
 οὐδὲ παιδεία κυρίου καθικέσθαι δυνήσεται ποτέ. εἰ γὰρ
 κατὰ μὲν τὴν νοερὰν ψυχὴν λεγόμεθα ἄνθρωποι, ζῶα δὲ
 κατὰ τὴν αἰσθητικὴν, καὶ πρὸς γε ζῶντα κατὰ τὴν θρεπτι-
 10 κήν, ᾧ μὴ κατὰ τοὺς τῆς νοερᾶς ψυχῆς κανόνας καὶ νόμους
 ἐξεγένετο ζῆν, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν εἶποιμι τίνι τοῦτον κλήρω
 προσνεμηθῆναι χρεῶν, λεγέτω δ' ὅστις οὐ ῥάθυμον ἔχει γλῶτ-
 ταν ἀποφαντικούς περὶ τῶν πάνυ προδήλων ἀποδισκεύειν λό-
 γους. ὥστ' εἰ κάμοι φορτικόν τι δοκεῖ καὶ σφόδρα ἀνάξιον
 15 θρασεῖ καὶ νοθροῦ τὴν διάνοιαν ἀντιλέγειν ἀνδρὶ, οὐδέν, οἶμαι,
 καινὸν οὐδ' ἐκστατικὸν τοῦ καθήκοντος εἶη ἂν, ἀλλὰ καὶ σφό-
 δρα τῶν προσηκόντων ὄρων ἐντός.

Ὁ μὲν οὖν Γρηγορᾶς τοιαῦτα εἰπὼν καὶ οὕτως προσι- 23
 μiasάμενος, ἔπειτα μακροὺς ἐπὶ τούτοις διεξῆλθε λόγους,
 20 ἐλέγχων μὲν τὰ φρυγανώδη καὶ νέα τῶν ἀντιθέτων δόγματα,
 καὶ ταῖς ἀναμφιλέκτοις ἀποδείξεσι βάλλων κατὰ σκοπὸν ὡς
 ἀπὸ εὐκύκλου τόξου καὶ στεροῦ, ὑπερμαχῶν δὲ τῶν θείων
 τῆς ἐκκλησίας δογμάτων, καὶ ὅσοι ταυτὶ καλῶς συνέθεντο

nita sum in consilii inopia, non ac si arma me deficient: nam innu-
 mera mihi adiumenta sunt quibus huius sermonem diluere possim:
 sed quod quum bonae voluntatis sit leges domini nostri agnoscere,
 cui omnino bona voluntas deest et mentis argumentationes vanae huc
 illuc vagantur, hunc lex nulla neque doctrina domini unquam move-
 bit. si vero quod animi ratione praediti sumus homines nominamur,
 quod sensus habemus animalia; propter vivendi rationem animantia:
 cui secundum mentis rationem ac praecepta vivere non contigerit,
 eum cuinam classi adnumerem prorsus nescio. sed incipiat cui non
 impudens est lingua certare de rebus sat manifestis: quod ego quam-
 quam molestum mihi videtur et valde indignum viro procaci et ve-
 cordi impugnare, tamen non vanum existimo, neque extra fines ius-
 tos constitutum, sed intra fines eius quod decorum est.

Gregoras autem quum haec dixisset et sic prolusisset quodam-
 modo deinde longas his orationes addidit deprehendens vana et incon-
 dita adversariorum dogmata. misit autem argumenta prorsus invinci-
 bilia in scopum tanquam ab arcu bene curvato et solido, pugnans pro

θεῖοι πατέρες, καὶ μάλιστα πάντων τοῦ θεοῦ ἐκείνου ἀνδρός,
 Θεοδώρου φημί τοῦ γραπτου, εἰς ὃν ὁ θρασὺς ἐκεῖνος καὶ
 24 πόρρω παιδείας ἀπάσης βαδίζων ἐξύβρισεν ἄνθρωπος. ἐπεὶ
 δ' ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκραγεῖσαν ἤδη τὴν τῆς βλασφημίας εἶδεν
 ὑπερβολὴν, καὶ ἅμα θυμοῦ καὶ μανιώδους γλώττης οὐ πόρρω 5
 τὸ ἦθος ἐκείνων, ἀνέστη τε εὐθύς καὶ ἀπήει, χαίρειν φρά-
 σας αὐτοῖς πρὶν καὶ παραβολώτερόν τι ἀκοῦσαι καὶ παθεῖν
 ὑπὸ σφῶν παρὰ προσδοκίαν ὡς ἐν δικτίῳ μόνος περικλει-
 σθείς, τοῖς αἰθερίοις παραπλησίως πτηνοῖς, οἳ τὴν αἰθέριον
 ἐκείνην καὶ φυσικὴν ἐλευθερίαν ἀφέμενοι πρὸς δίκτυα καὶ 10
 βρόχους αὐτομολοῦσιν ἐθελονταί, σχεδίῳ καὶ φαντασιώδει
 πλάνῃ ἑαυτοὺς ἐπιρρίπτοντες δι' ἀπλότητα, πρὶν αἰσθῆσθαι
 τε καὶ σκέψασθαι καὶ πρὶν μαθεῖν ἢ χρὴ παθεῖν.

25 Ἐξιῶν γε μὴν ἐκεῖθεν ἐνετύγχανε παρὰ τὴν ὁδὸν σπορά-
 δην ἄλλοι' ἄλλοις τῆς Παλαμικῆς φατρίας, ἐπὶ τὸ τοῦ Καν- 15
 τακουζηνοῦ βαδίζουσι φροντιστήριον, ὑπ' ἐκείνου πρὸ τῶν ἑωθι-
 νῶν αὐτῶν δι' ἀποστόλων κρυφίως κληθεῖσι πρὸς διαλεκτικὴν
 σύνοδον πάλαι μελετηθεῖσαν κατὰ τοῦ Γρηγοῦ, ἐπαγγελίας προ-
 ειληφόσιν ἐκεῖθεν παρ' αὐτῷ τὴν ἡμέραν ἐκείνην διατελέσειν
 ἅπασαν. ἐθαύμαζον οὖν ἐκεῖνοι παρὰ προσδοκίαν αὐτὸν 20
 ἀπιόντα ὄρωντες ἄρτίως τὸν Γρηγοῦν, τοῦ ἡλίου τὰς πρωι-
 νὰς ἀνύοντος εἶτι πορείας. καὶ τοίνυν ἔνιοι τούτων κατόπιν
 δραμόντες ἠρώτων τῆς οὕτω ταχείας ἐπανόδου τὴν αἰτίαν.

ecclesiae sanctorum virorum dogmatis et pro sanctis patribus qui ea
 composuerant et imprimis pro sancto viro Theodoro, dico dilaceratum
 illum, in quem homo proternus ille et doctrinae omnis violator su-
 perbierat. sed quum in peius verti blasphemorum arrogantiam et
 mentem illorum et furibundam linguam omnem verecundiam deponere
 videret; surrexit repente et abiit. maluit enim loco cedere quam au-
 dire quae magis etiam insolentia, et pati aliquid ab iis improvise,
 retibus irretitus instar avium coelestium quae libertatis in aere et a
 natura sibi datae oblitae in retia ruunt voluntariae at hunc illuc te-
 mere volitantes semet ipsae irretiunt caecae priusquam senserint et
 animadverterint et observarint quae ipsis imminerent pericula.

Itaque quum abiisset ipsa in via passim singulos viros offendit
 e familia Palamitarum, qui ad Cantacuzeni monasterium pergebant
 ab illo iam ante primam lucem per praecones clam advocati ad sy-
 nodum dialecticam quae iam multo ante in Gregoram decreta erat. hi
 iussi erant totum diem illum apud regem manere. quare stupuerunt
 quum praeter opinionem abire viderent Gregoram tempore quo sol

ἀρξάμενον δ' ἐκείνου καθ' ἕκαστα διηγέσθαι, ἕως κατέσχευ
 αὐτοὺς ἔπεσθαι τε καὶ ἀντιλέγειν ὅσα εἰδέναι σφίσι ἐπῆει τῇ
 κοινότητι τῆς φαιρίας ὁμόλογα καὶ ὁμόστοιχα. ἐπεὶ δὲ καὶ **26**
 παρὰ τὴν οἰκίαν ἤδη τῷ Γρηγορᾷ συνεληλύθεσαν, τὸ συνεχὲς
 5 ἐκείνης τῆς διαλέξεως πλατυτέρα γλώττη διήνουν καὶ τὴν
 νόσον τῆς δυσσεβείας εἰς προὔπτον ἐξῆγον. καὶ ἦν ἰδεῖν τῆς
 νόσου χαλεπώτερον τὸ νοσεῖν ἐφίεσθαι. ἃ γὰρ ἤδεσαν, οὐ
 καλῶς ἤδεσαν, καὶ ἃ προύφερον, ἀπῆν αὐτῶν ἢ σὺν εὐκοσ-
 μίᾳ πρόοδος. τῶν γὰρ βιβλίων ἀνοιγομένων εὐθύς ἃ πάσαι
 10 τοῖς θείοις πατράσι ἐκτέθειται, ἠναγκασμένης τέχνης δεῖσθαι
 τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἔτι ἐνῆν· αὐτόματος γὰρ ἐκ τοῦ ῥάστου
 πρὸς φῶς ἐβάδιζεν ὁ τοῦ ψεύδους ἔλεγχος. οἷς οὖν ἀνέ-
 λεγκτα ψεύδεσθαι ἡδιστον, τούτοις ἀψευδῶς ἐλέγχεσθαι ἔχθι- f. 160r,
 στόν τε καὶ Ὀλύμπων ἀπάντων βαρύτερον. δυσανασχετοῦντες
 15 ἐβόων παγγλωσσίᾳ κόρακες ὡς κατὰ Πίνδαρον, ἵνα μὴ λέγω
 δίκην κολοιῶν ἀσῆμοις κραυγαῖς παταγούντων καὶ ὀμιχλώδη
 τινὰ τὸν ἀέρα τῇ ἀκοῇ καὶ πάνυ τι δύσηχον παρασκευαζόν-
 των. ἃ πάντα κατ' ἐμαυτὸν ἀνακνκλῶν καὶ ἀνελίττων ἐγώ,
 καὶ διευθύνειν καὶ ἀναφέρειν ἐθέλων εἰς τὸν εἰρημὸν ἐκείνου
 20 καὶ συνάπτειν εἰς ἓν τὰς ἐκδρομὰς καὶ ἀναστροφὰς ἐκείνας καὶ
 ἀναλήψεις τῶν καθ' ἕκαστα ἐπιχειρημάτων τε καὶ ἐργασιῶν,
 καὶ ὅσαι κατ' ἔνστασιν ὑποφοραὶ καὶ ἀνθυποφοραὶ καὶ λύ-
 σεις ἐξ ἀνάγκης ἔπονται τουτοισί, λίαν ἐργῶδες ὄρω καὶ ἀνα-

primas luces pandebat. iam nonnulli obviam ei procedentes rogabant cur
 tam repente abiisset. hic igitur quum coepisset enarrare singula deside-
 rium eos invasit longius sequendi eum et opponendi quaecunque so-
 ciorum sententiis convenientia et communia sciebant; et quum praeter
 domum iam comitati essent Gregoram, sermonem eius supra modum
 mutabant et impietatis pestem sic palam proferebant, etiam quod peste
 peius conspicuum erat in pestem arripi libenter sese patiebantur.
 quae autem sciebant non bene sciebant; quae afferebant ab omni de-
 core aliena erant. neque scripturarum quae olim a sanctis patris
 exposita sunt veritas defensione non amplius egebat; nam sponte fa-
 cillime in lucem prodiit fraudis opprobrium. quibus verissima in
 fraudem vertere iucundissimum iis simpliacter reprehendi odiosissi-
 mum et omnibus Olympis molestius est. hi igitur subirati clamabant
 ut Pindari corvi multilingues ne dicam ut graculi qui dissonis clamoribus
 strepitum edunt et aures vehementer perstringunt. quare si
 cuncta animo volutare et explicare et ordinare et referre volo ad
 ordinem et comprehendere in unum sermonum deverticula et flexio-
 nes illas et tentamina observationesque ad singula institutas et quae
 in concertationibus in contrariam partem afferri solent et exponi, id

χωρῶ πρὸς ἑμαυτὸν, τὸ τῆς σιωπῆς ἀσπαζόμενος ἄπραγμόν τε καὶ ἀνεπίφθονον.

27 Μὴ μοι τοιαῦτα λέγε καὶ πρότεινε, φίλων ἄριστε Πρωταγόρα. μίαν γὰρ οὐδεμίαν οὐδετέρῳ φέρει τὴν ὄνησιν τὰ τῆς σιωπῆς. ἐμοὶ τε γὰρ ἐπιεικῶς ἀφόρητον τὴν ζῆμίαν κομίζει, 5 καὶ ὅσοι λίχνον κατ' ἐμὲ περὶ τὰ βελτίω τὴν ἀκοὴν ἐξέθρεψαν. σοὶ δ' ὅσον ἀπειλεῖ τῆς ψυχῆς τὸ πρᾶγμα τὸν κίνδυνον, αὐτὸς τ' ἂν εἰδείης ἐξετάσει καὶ βασάνῳ τελεωτέρῳ δίδους, καὶ ἅμα συλλογιζόμενος πῶς μὲν τῶν ἀντιθέτων αἰσχυνεῖς τὰς γλώττιας λέξας τὰ καίρια, πῶς δὲ τῶν ἡμετέρων ἐπιρ- 10 ρώσεις τὰς φρένας, ἀμφιρροπεῖς ἐνίων ἐνιαχοῦ γινομένας δι' ὀλιγομαθίαν ἴσως· οὐ γὰρ ἂν ποτε φαίην καγὼ κατ' ἐνίους τὴν νόσον καλοῦντας ἀγκυρῶν ὀρφανὴν τινα οἴησιν, εὐχερῶς ἐφ' ἐκάτερα ταλαντενομένην, ὀλκάσι παραπλησίως, ἃς ταραχώδεις ἀγκάλαι θαλάττης ἀπολαβοῦσιν νυκτὸς ἀλιμένοις ἀκταῖς καὶ χω- 15 ρίοις ἐπέροισαν. ἔπειτα οὐδὲ φορτικός τις ἐγὼ σοι φανοῦμαι, πάντα καθ' ἕκαστα λέγειν ἐκεῖνα καὶ ἀπαράλλακτα τῆμερον τὴν ἀνάμνησιν ἐπάγων· ἀπλῆς γὰρ τινος ἀφηγήσεως ἀκροατῆς καὶ ἀπεριόργως γενέσθαι ἐφίεμαι, κατὰ τὸ ἐν Πυθοῦ λόγιον τοῦ ἄγαν αὐτὸς τε αἰεὶ φειδόμενος, καὶ οἷς αἰεὶ ξύνειμι φείδεσθαι 20 παραινῶν. φέρε τοι νῦν τὰ τῆς γλώττης πρυμνήσια λύσας, εὐρυτέραις ὀθόλαις δίδου τὸν πλοῦν, ἀκοᾶς χαιρούσαις ἐντυχῶν, κρηπίδα στερερὰν ὑποβαλλομέναις τὸν τῶν λεχθησομέ-

mihī nimis difficile fit et recipio me in silentii otium et tranquillitatem.

Noli haec dicere mihi et fateri carissime Protagora. nam neutri nostrum ulla utilitas e silentio evadet. mihi quidem intolerabile damnum afferet unaque iis quorum aures rerum optimarum curiosae sunt. tibi vero quantum res periculum minitaretur videres facile si rem penitius et melius inquireret et reputares quomodo adversariorum linguam mutam redderes argumentis electis gravioribus et quomodo animos nostros confirmaturus esses quum nonnulli iam titubent propter rerum ignorantiam; ne dicam ut nonnulli morbum vocant opinionem ancoris orbatam et modo huc modo illuc fluctuantem instar navium quae remulco trahuntur; quas maris turbidi fluctus abripiunt noctu et in proximas oras et continentem deiciunt. sed tibi ne molestus videar nolo te singula omnia mihi narrare aut continuam hodie rerum memoriam excitare. ut Pythi dictum est, nimium nunquam desidero et quibus semper intersum eos ne nimium amplectantur moenes. age igitur, solve linguae retinacula, passis velis currum institue, tu qui aures offendis attentas, quae fundamentum solidum praebent eo

νων πόθον. ὁ δὴ κράτιστον ὀρηγήριον εἰς ἄγαλμα φιλοτιμίας γλώττη σὺν γε προθυμίᾳ λέγειν ἐθέλουσῃ τε καὶ πρὸς τὰ ἐρωωμένα τῆς διηγήσεως ἀφορώσῃ καθίσταται.

Ἐγὼ δέ σε τῆς τῶν λόγων οἰκονομίας καὶ τῆς τῶν τρῶ-²⁸
 5 πων χρησιότητος πολλάκις θαυμάσας, ὧ φίλε Κλεόδημε, νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον τὴν εἰς βραχὺ συνωθουμένην σοι τῶν λόγων ἄγαμαι πειθῶ. ταῦτ' ἄρα καὶ μὴ λυπεῖν ἐθέλων ὄν
 θεραπεύειν εἰλόμην σέ, ἐρῶ μὲν, μέτρια δ' ἐκ πολλῶν, καὶ ὅσα ἀναγκαῖα τῇ χρεῖα καὶ τῷ καιρῷ, σῆς τε ὠφελείας ἕνεκα
 10 καὶ ἅμα τῶν σοι παραπλησίως αἰρουμένων ἀκούειν ταυτί. εἰ δὲ κάλλους ἐκείνου γυμνώσας τὴν φράσιν παντὸς διὰ τε σέ καὶ ὅσοι κατὰ σε, ἐστενωμένην καὶ ἀπλουστέραν προθείην σοι τὴν ἀφήγησιν, ἀναξίως μὲν τῆς τῷ Γρηγορᾷ καθηκούσης δόξης παντάπασι δρῶν, ἀναξίως δ' εἴ τις εἶη κάμοι σύντροφος γνώμη
 15 τε καὶ παιδεία, ὧρα σοι ἐννοεῖν τίνα ποτὲ καὶ ὅσῃν τὴν σὴν ἐν τοῖς τῆς ἐμῆς καρδίας τεθησαύρισμαὶ κόλποις φιλίαν. εἰ f. 160 v. δὲ καὶ μὴ οὐ κατὰ τὸν σὸν ἀπαντήσῃ σκοπὸν ὁ λόγος, σέ δ' ἀνεμέσῃτον ἐμοὶ τὴν πρόθεσιν τῆς ψυχῆς σου φυλάττειν χρεῶν. τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ τύχης ὡς τὰ πολλὰ τυραννεῖσθαι
 20 συμβαίνει, ἄλλοι' ἄλλα κεκτημένης καὶ ἀσύμφωνα τὰ ἐφόδια. τὸ δέ, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μόνῃν τὴν προθεσίαν καὶ πρώτην κίνησιν τῆς ψυχῆς ὡς ἐπὶ πλάστιγγος ἀρρεποῦς τε καὶ θεοπρεποῦς ταλαντεύεσθαι ἀξιοῖ.

quod narrationem vehementer desiderant. id etiam optimum incitamentum apparet si amicitiae gratia lingua cum voluptate vult loqui et narrationis vim summam consequi.

Iam ego qui saepe carissime Cleodeme vim tui sermonis et rationes verissimas admiratus sum nunc potius quam antea paucis ad persuasionem res tibi exponam. nolo enim dolorem facere cui servire me oportet. proferam autem e multis pauca et quae necessaria sunt usui et huic temporis. idque ad utilitatem tuam facio et eorum qui una tecum audire haec cupiant. sed si ex tua et sociorum tuorum voluntate orationem omni ornatu denudo et simplicem reddo; quo sane Gregorae auctoritas elevabitur et mea qualiscunque est cognata ratio et disciplina; licet ex eo intelligere te, qualem et quantum intimo in animo meo amicitiam erga te habeam. si vero narrationi voluntati non convenerit noli mihi irasci. nam in his ut in aliis multis dominatur fortuna quae res inter se diversas et dissidentes tenet; in illis autem quae animum benevolum et animi primam voluntatem reddunt omnia tanquam trutina certa et divina examinata sunt.

29 Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ὅσα σοι ἐχρῆν ἀκοῦσαι, διεξ-
 εληλυθότος ἐμοῦ γε ἀκήκοας ἄνωθεν ἄχρι καὶ ἐς δεῦρο τὸν
 ἐφικτόν γε τρόπον· περὶ γε μὴν τῶν ἐν Θαβωρίῳ τῷ ὄρει
 πάσαι θανατουρηθέντων εἰ λέγειν ἐπιχειροίην, πολλή μοί
 τις ξενοδοχεῖν ἀπειλεῖ δυσχέρεια, εὐθὺς πρὸ πύλων τὰς ἑαυ- 5
 τῆς ἐφαπλοῦσα παγίδας καὶ ὅσα δήπου τὰ τῆς κακίας ἔνεδρα.
 οὐχ ὅτι κατὰ τοὺς ὀρθοὺς τῆς φύσεως λόγους προσεῖναι τῇ
 ὑποθέσει συμπίπτει δυσχερές· καὶ πάνν τι γὰρ ἐστὶ ῥᾶδιον
 τὰς τῶν ἀγίων ἡμῶν προκομίσασι μαρτυρίας, δυσαντίβλεπτον
 ἔχουσας τᾶληθές, ἀπηλλάχθαι πραγμάτων. ἀλλ' οἴονεί τινες 10
 ἑαυτοὺς προλοχίσαντες ἡμῶν εὐθὺς ὁδοστᾶται δύο τινὲς πρὸ
 ποδῶν ἐτέρωθεν ποθεν, ἐξ ἀπροσδοκῆτου τινὸς καὶ ζοφώδους
 χαράδρας, ἐξαίφνης ἐπιδραμόντες τότε ἀνήνυτον ἐπισειοῦσι καὶ
30 τὸ ἀπραγμον ἰσχυρῶς ἀφαιρεῖν ἐπαγγέλλονται. τότε γὰρ περὶ
 θεοῦ λέγειν οὐσίας καὶ φύσεως, καὶ ὅρια κινεῖν διὰ τοῦτο 15
 πατέρων σιγῆς μὲν ἔχεσθαι προτρεπομένων ἐνταῦθα θεολο-
 γίας δ' ἀπέχεσθαι, καὶ τό γε πρὸς ἰδιώτιδας ἐξάγειν ἀκοὰς
 τὰ τοιάδε, γέλωτα ἡγουμένας τὰ τίμια καὶ μηδὲν τοῦ κενο-
 δοξεῖν ὑπέρτερον τιθεμένας μηδὲ τοῦ τὰ ἐκ κοιλίας ἀνέδην
 λαλεῖν, καὶ κριτήριον αὐθαδες ποιεῖσθαι τὸ τῆς ἀμαθοῦς δια- 20
 νοίας καὶ γλώττης πάνν τι ἀταμίευτον, ταῦτα δ' ἔμοιγε πο-
 λὺν ὑπισχνεῖται τὸν κίνδυνον, μὴ ὅτι γε τῆς ψυχῆς, ἧς μηδὲν
 τὸν πάντα κόσμον ἀντάξιον εἶναι τὰ θεῖά φησι παραγγέλ-

De aliis igitur rebus quas te opus erat audire iam audivisti me
 narrantem ab initio hucusque quantum fieri potuit. iam si de mira-
 culis in Thabori monte dicere coner, vereor ne in aliorum argumen-
 tis proferendis statim ante portas laquei mihi ponantur et quotquot
 sunt impietatis nequitiae. scio quidem secundum veras rei naturae
 rationes nullam in re existere difficultatem: nam facile est sanctorum
 testimoniis quae veritatem invincibilem continent niti et sic e difficul-
 tatibus nos expedire. sed ut insidiatores quidam duo in via utrimque
 prouunt repente ante pedes nostros et ex improvise et ex latebris
 tenebrosas et continuo vexant nos et ex quiete volunt excitare. vo-
 lunt enim dicere de dei essentia et natura et fines iustos transilire,
 quare nos a patribus silentium tenere et a theologis disputationibus
 abstinere iubemur; et quae indoctis auribus audiunt sana ut ridicula
 habent neque quidquam ipsorum opinionibus melius ducunt et ex ar-
 bitrio iudicium faciunt prorsus insana mente et lingua. quae omnia mihi
 magnum faciunt periculum, non solum animae meae cuius pretium
 nihil toto mundo exaequat ut sacra scriptura dicit, sed etiam doctri-
 nae nostrae et cautioni in huiusmodi rebus necessariae. neutrum enim

ματα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμῖν συντρόφου παιδείας καὶ εὐλαβείας
 ἐν τοῖς τοιοῦτοις· μηδὲ γὰρ εἶναι μηδέτερον ἀνδρῶν ἀσφα-
 λῶς τε καὶ ἀπραγμόνως ζῆν αἰρουμένων. ἥκιστα οὖν σε **31**
 5 χρεῶν, ὧ φίλε Κλεόδημε, λογισμοὺς ἐπὶ σαντοῦ κινεῖν πολὺ
 φαρέτρας τὰ βέλη πέμποντας καὶ ἡμεῖς ἀπερισκέπτως τὰ
 προστυχόντα θαρροίημεν φθέγγεσθαι τε καὶ οἶον ἀποδισκεύ-
 οντες διδόναι τὰ ἅγια τοῖς κνσὶ καὶ τοὺς μαργαρίτας τοῖς
 χοίροις. τότε γὰρ που τὴν σιγὴν ἀποσειομένους λέγειν ἴσως
 10 εἶναι χρεῶν, ὅτε μὴ μέλλοι τις ἄξια λέγειν σιγῆς, ἐκ τῆς τῶν
 πραγμάτων βιαίας ἀνθολκῆς καθελκόμενος. ὅτι δὲ μακρὰ
 τὸν λόγον καὶ ἀτέκμαρτα περικλύζειν ἐπαγγέλλεται κύματα
 καὶ πολυειδῆ καὶ διάφορον τῶν θορύβων ἐπάγειν τὴν ἄλμην,
 τότε δὴ πολλῶ τινὶ βέλτιον ἄφθογγον ἢ φθεγγόμενον κεκιτῆ-
 15 σθαι τὴν γλῶτταν. τὸ γὰρ αὐτὸ Θαβώριον ὄρος καθάπερ
 εἰκονομάχοις δέδοται πάλαι τῆς αἰρέσεως πρόφασις, οὕτω δὲ
 καὶ Παλαμᾶ τουτωὶ καὶ ὁπόση τις εἴη σύννομος αὐτῶ φα- f. 161 r.
 τρία κοινοπραγοῦσα τὰ δυσσεβῆ καὶ παράνομα καὶ τῶν ἱερῶν
 τῆς ἐκκλησίας ἐξορχουμένη θεσμῶν, οἴονεῖ τινος ἀκράτου βα-
 20 φῆς κατασχούσης εἰς βάθος αὐτοὺς τῆς κακίας. πλὴν εἰ μὴ
 τις ἀπαντήσῃ λέγων πολλοῖς ταυτηνὶ καὶ μοχθηροτέροις νο-
 σήμασιν ὑπερβάλλειν ἢ κατ' ἐκείνην τὴν τῶν εἰκονομάχων αἰ-
 ρεσιν, καὶ πλείονος διὰ ταῦτα δεῖσθαι τῆς ἐξετάσεως ἐκείνων

viris qui tuti et otiosi vivere volunt convenit. quare nequaquam
 amice Cleodeme in animo volvitare debes quomodo nec reprehendas
 si nos non secundum eos qui e pharetra sagittas abiiciunt temere
 quae in promptu sunt declarare et tanquam iaculatores canibus sancta
 proiicere et margaritas porcis volumus. illo tempore oportebat sane
 silentium nos abiicere et disputationem inire, si nemo quae verbis
 nostris non digna sunt dixisset neque insolentissime e rebus argu-
 menta in suam partem protraxisset. at si sanae rationes non tutae
 sunt a magna et continua inundatione et a multis variisque tumultus
 clamoribus, multo profecto melius est silentium tenere quam lingua
 uti. idem enim mons Thaborius sicut iconomachorum haeresis causa
 erat, ita etiam Palamae huius eiusque sociorum ceterorumque omnium
 qui una cum eo impia et iniusta faciunt et sanctas ecclesiae leges
 transiliunt. quos omnes vehemens quaedam insania in impietatis pro-
 fundum immersit; quorumque haeresin recte profecto quis dixerit pe-
 stifero morbo magis laborare quam iconomachos ideoque contra hanc
 maiori opus esse examine et firmioribus argumentis quibus refellatur
 quam contra illos, quibus una illa et simplex res causa erat ut im-

- ταυτὶ καὶ μακροτέρων πολλῶ τῶν ἐλέγχων ἢ κατ' ἐκείνους.
- 32** ἐκείνοις μὲν γὰρ ἐνὸς τουτουὶ καὶ μονοειδοῦς σκανδάλου τὸ
 πρᾶγμα γέγονε πρόφασις, δι' ἣν κακῶς τῷ καλῷ προσκεκρου-
 κότες τῆς ἀληθείας ἐκόντες ἐξώσθησαν, πρὸς εἰκονομαχίαν
 ῥαδίως ἐκκνλισθέντες. οὗτοι δ' οὐ μόνον μόνου τοῦ πάθους 5
 ἐκείνου μετέσχον τε ἅμα καὶ ὑπερέσχον, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ καὶ
 κακίαν ἄλλην ἐπὶ κακίᾳ προσεπεδαψιλεύσαντο πολυειδῆ καὶ
 πολύμορφον. τίνα δὴ ταύτην; τὴν τῶν Εὐχιτῶν δηλαδὴ καὶ
 Μασαλιανῶν, ὧν τὸ τῆς γνώμης σαθρὸν καὶ ἀμφισβητήσι-
 μον καὶ ἅμα τὸ τῆς πίστεως ἄπιστον οἱ θεοὶ τῆς ἐκκλησίας 10
 διδάσκαλοι πάλαι κατεγνωκότες ἡμᾶς ἀπέχεσθαι παρηγγυή-
 σαντο. τούτων γὰρ οἱ μὲν ἀσέμνω λογισμῷ καὶ γλώττης
 ἀκρασίᾳ αὐτὴν ὁρᾶν φασὶ τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν, αὐτοῖς
 ὁμιλοῦσαν ἀμέσως ἅμα καὶ οὐχ ὄν ἐκείνη τρόπον καὶ
 ὅτε βούλεται, ἀλλ' ὄν αὐτοί· οἱ δὲ τὸ τῆς θείας οὐσίας 15
 ἀπλοῦν τε καὶ μόνον ἄκτιστον ἀθετοῦντες παντάπασιν ἀπεί-
33 ροις τε διαφοροῖς θεότησιν ἀκρίστοις κατατέμνουσιν. καὶ σιωπῶ
 τὰς ἀθεμίτους καὶ δαιμονιώδεις πράξεις αὐτῶν διὰ γε δῆ-
 που τὸ μὴ ὅτι γλώττη γε προσφέρειν, ἀλλὰ καὶ ψιλῆ τινὶ
 ἐπινοίᾳ μεμνησθαι λίαν αἰσχροῦν· λεκτέον δ' ὅμως τὰ τοῦ 20
 Θεοῦ Μαξίμου περὶ αὐτῶν εἰρημένα, ἐξηγουμένου τὸν ἱερὸν
 Διονύσιον. φησὶ γὰρ ὅτι τριετίαν μόνον ἄκρως ἀσκήσαντες,

22. Μαξίμου ἐκ τῆς εἰς τὸν ἅγιον Διονύσιον ἐρμηνείας ἐν τῇ
 θεωρίᾳ τοῦ μυστηρίου τῆς μοναχικῆς τελειώσεως.

pie pulcra offenderent et a veritate sponte recederent ad simulacra
 evertendi studium redacti. hi vero non solum cum hac re societatem
 fecerunt et ut dictum est plus perpetrarunt sed etiam alio modo quan-
 tum fieri potuit exercuerunt impietatem suam multiformem. quid au-
 tem Euchitas et Massalianos commemorem, quorum opiniones falsas
 et ambiguas haereticasque sancti ecclesiae patres olim condemnarunt
 et a quibus abstinence nos volunt. quorum hi indigna ratiocina-
 tione et linguae ineptiis ipsam se videre contendunt dei essentiam
 quae adesset ipsis nulla re intercedente idque non quo modo et quando
 haec vellet, sed ut ipsi vellent. illi autem divinam essentiam sim-
 plicem et unam et solam increatam agnoscunt; sed in infinitas et
 varias deitates increatas eam dissolvunt. faces horum insolentia et
 nefaria facinora quae lingua proferre etiam uno tantum verbo attin-
 gere turpissimum est. sed recitanda de his sunt sancti Maximii verba
 quae fecit in interpretatione ad sanctum Dionysium. dicit enim eos
 postquam per tres annos supra modum asceticam vitam exegissent,
 tantopere per reliquum vitae tempus indifferentes esse ut sine pudore
 quodcunque scelus admitterent, ut stuprum, veneris cupiditates, edaci-

ἀδιαφοροῦσιν ἐπὶ τοσοῦτον τὸν λοιπὸν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς χρό-
νον ὡς πᾶσαν ἀτοπίαν πράττειν ἀδεῶς, μοιχείαις ἀσελείαις
γαστριμαργίαις ἀλληλογαμίαις καὶ ἀπαξοπλῶς ἐν πάσαις
ἀσωτίαις ἐγκυλινδούμενοι, τὰ τοιαῦτα πράττειν ἀπαθῶς τε-
5 ρατεύονται, ἀναισθήτως νοσοῦντες τὴν ἐμπάθειαν, καὶ ἀναλ-
γήτως ὑφ' ἑαυτῶν πάσχοντες καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς οἰκούντων
δαιμόνων, ὥσπερ οἱ φρενίτιδι κατεχόμενοι νόσῳ.

Εὐρήσει δ' ὁ βουλόμενος περὶ τούτων καὶ τῷ ὄρει τῶν **34**
πρακτικῶν τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς τρίτης συνόδου, καὶ
10 ὁμοίως τῆς ἐβδόμης, ὅπως τε ἐκπομπεύουσι καὶ ἀναθεματίζουσι
τὰς μυσαρὰς αὐτῶν ἐργασίας, καὶ ὅπως τοῖς αὐτοῖς Μασαλια-
νοῦς τε καλοῦσι καὶ Μαρκιωνιστάς. ἀρκέσουσι δ' ἔτι καὶ νῦν ἐς
δήλωσιν ἄλλὰ τε πλεῖστα μαρτύρια καὶ σαφῆ, καὶ πρό γε πάντων
οἱ ἐκ τοῦ Ἄθω τοῦ ὄρους καὶ δὶς καὶ τρεῖς καὶ πολλάκις ἐληλυ-
15 θότες πεπαρηρσιασμένοι καὶ ὑπαιθροὶ τόμοι, τὰ τούτων αἰσχροῖα
καθ' ἕκαστα παριστῶντες. ἀλλ' εἰ μὲν τοῦτ' ἦν ὁ τῆς ἡμῶν
εὐσεβείας καὶ πίστεως ὄρος, εἰδέναι πῶς Θαβῶρ καὶ Ἑρμών ἐν
τῷ ὀνόματι κυρίου ἠγαλλιάσαντο, καὶ εἰς τοῦτ' ἀνάγκης ἦν
τὸ περιστάμενον τὰς ἐκεῖ θανματοποιίας εἰδέναι καὶ ταύταις
20 τῆς προσκυνήσεως νέμειν τὸ κράτιστον, πρῶτον μὲν σοφῶν f. 161 v.
ἀνδρῶν ἐδεῖτο πρὸς ἔρευναν τὰσφαλοῦς ἀκριβῆ, καὶ οὐδὲν
ἂν ἦν ἀδικώτερον κατὰ τὴν εἰπόντα τῆς ἡμετέρας πίστεως,
εἰ τὸ πλεόν εἶχον οἱ σοφοί, καὶ οὐκ ἐπ' ἴσης τοῦ σώζεσθαι

tatem, usum cum aliorum uxoribus, omnino ne multis verbis utar
omnem libidinem quā immersi talia facere palam non vererentur et
sic tanquam omni sensu alienatos laborare eos morbo intemperantiae
suae et duros a semet ipsis et a daemonibus qui in iis habitarent
perpeti cruciatus ut qui phrenesi morbo affecti essent.

Inveniet autem de his qui consulere velit in disciplina de pra-
cticis sanctae et oecumenicae tertiae synodi etiam septimae, quomodo
diffament et condemnent turpia horum facinora et quomodo Massalia-
nos istos appellent et Marcionistas. satisfacient autem nunc ad eviden-
tiam alia plurima testimonia luculenta et prae aliis omnibus quae ab
Atho monte bis et ter et saepius ad nos pervenerunt evulgata et li-
bere palam exposita documenta quibus illorum singula flagitia indi-
cantur. at si pietatis nostrae et sanctae doctrinae intererat intelligere
quomodo Thabor et Hermon in nomine domini celebrati essent et si hac
de re necessarium omnino erat quae cum miraculis ibi editis con-
iuncta fuissent inquirere, iisque venerationem summam tribuere: pri-
mum opus erat ut a viris doctis quae certa sint accurate inquirerent-

πᾶσι μετῆν ὁμοφύλοις καὶ ὁμογνώμοσι τὴν εὐσέβειαν, εἴτε
 τῶν σκνυτέων τις εἴη καὶ σκαπανέων καὶ εἴ τις τῶν σοφι-
35 στῶν. δεῦτερον δ' εἶποιμι ἂν ὡς εἰ βίαιόν τι καὶ ἀνα-
 πόδρασιον τὸ τῆς ἀνάγκης ἐνταυθοῦ περίστατο τρόπαιον,
 περὶ πολλοῦ μέντ' ἂν καὶ αὐτός, μᾶλλον δὲ τοῦ παντός ἐποι-
 5 ούμην τὸ λέγειν ἐνταῦθα, ἔμμαντοῦ τε προμηθοῦμενος, ὡς μὴ
 διαβαλλοίμην τοῖς φιλοσκόμμοσι, καὶ ἅμα τῶν ἀφελεστέρων,
 ὡς μὴ ῥαδίως ἐξαπατῶντο πρὸς τῶν ἀνοσιῶν τῆς ἀσεβείας
 προέδρων. νῦν δ' ἐπειδὴ ματαίαν ἐπίδειξιν εἶναι τὸ πρᾶγμα
 κατανοεῖν ἡμῖν παραγίνεται, καὶ πολὺν μὲν ἀνόνητον δὲ καὶ **10**
 εἰκῆ τὸν τῆς ἔριδος ἐντεῦθεν κοινορτὸν ἐγειρόμενον, σιγαῖν,
 ὡς εἴρηται, ἐβουλόμην ἂν μᾶλλον ἢ λέγειν, οὐ τὸ λέγειν ὡς
 ἀνόνητον κατὰ φύσιν ὑπάρχον ἀποσειόμενος, ἀλλ' ὡς ἡμῖν
 ὑπάρχον ἀνόνητον ἄρτι, τὴν ἀωρίαν τέως τοῦ χρόνου καθά-
 περ τινὰ κηλῖδα συμπεπτωκυῖαν ὀθειδηποτοῦν παρὰ τὸ εἰκὸς **15**
 ἀναδεξαμένον· ἃ γὰρ ἐνδεχομένην οὐκ ἀναγκαίαν δὲ προ-
 βάλλονται ζήτησιν, ταῦτα πάντως οὐδ' ἀναγκαίαν τινὰ τὴν
36 ἀπόκρισιν ἀπαιτεῖ πανταχοῦ. ἀκούω γὰρ καὶ τοῦ μεγάλου
 Βασιλείου περιφρονοῦντος, ὅποτε πρὸς τῶν Ἀρειανῶν ἀπαι-
 τοῖτο τὴν τοῦ "κύριος ἔκτισέ με" φωνὴν ἐξηγεῖσθαι, καὶ τῆς **20**
 σιγῆς τὴν αἰτίαν φάσκοντος, μὴ εἶναι δηλαδὴ μηδεμίαν ἀνάγκη
 περὶ τοιαύτης λέγειν φωνῆς, καὶ ταῦτα διὰ παραβολῶν

tur, neque quidquam iniustius erat quam de eo qui de nostra doctrina loquebatur si revera viri docti plurimum valebant quamquam non eadem facultas ceteris omnibus inerat qui nobiscum faciunt eandemque doctrinam habent, quaerere num e numero sutorum aut fossorum aut sophistarum esset. deinde autem fateor si nullo modo evitabile et prorsus necessarium fuisset, me nequaquam ibi omissurum fuisse verba facere, eo ut caverem mihi ne ludibriis mihi obtrectarent unaque aliis qui indocti sunt ne facile a scelestis impietatis praesidibus deciperentur. nunc vero quum vanam eorum demonstrationem esse nobis satis eluceat et frustra eos et sine eventu concertationis multum lutum concitasse tacere ut dixi malebam quam dicere, nec vero ea de causa ac si dicere omnino per se inutile esset sed quia nobis ipso eo tempore inutile fore videbatur. quod inopportunist esse et nobis tanquam probro fore ipsum illud tempus satis monebat. de quibus enim quaestionem proponunt non necessariam, haec responsionem necessariam non postulant. audio enim magnum Basilium quando ab Arianis postularetur ut enuntiatum "deus creavit me" explicaret id repudiasse et silentii causam eam professum essa, quod nulla sibi de eiusmodi sententia dicere esset necessitas, praesertim quum per parabolam et obscura verba et aenigmata prolata essent, ne qui audiret

καὶ σκοτεινῶν λόγων καὶ αἰνιγμάτων προσηνεγμένης, ὡς μη-
 δὲν ἀναμφισβήτητον εἶναι λαβεῖν ἐξ αὐτῆς τὸν ἀκούοντα. διὰ
 γοῦν ταῦτα καὶ γὰρ σιωπᾶν ἐβουλόμην αὐτὸς ἐνταυθοῖ. καὶ
 μὴ μόνον δι' ἃ προσηρηθῆσάμην, ὅτι μὴ καὶ ἄλλων δῆπου
 5 πλείστων ἕνεκα. καὶ γὰρ ἔνιοι μὲν σαφηνεῖα γλώττης ἔνιοι
 δ' ἥκιστα κέχρηται, καὶ εἰ μὴ ταῖς ἐννοίαις, ἀλλ' οὖν τῇ γε
 λέξει καὶ τῷ τῆς φράσεως σχήματι διενηρέχθαι δοκοῦσιν
 ἐνιαχοῦ τοῖς ἀμαθῶς τε καὶ ἐριστικῶς ταῖς γραφαῖς ὁμι-
 10 ζεῖν πῶς δ' ἀναγωγικόν τινα λέγειν τρόπον καὶ ἀλληγοροῦν-
 τας διεξιέναι ἔπεισιν, ἄλλως δὲ τοῖς ἀπλῶς ἐρμηνεύειν καὶ
 ἐξηγεῖσθαι προελομένοις μόνας αὐτὰς τοῦ εὐαγγελίου τὰς ῥή-
 σεις φιλοτιμίας ἀπάσης ἐκτός, καὶ ἀνακαλύπτειν, ὅσον ἐφι-
 κτόν, τὸν ἐγκείμενον ταῖς λέξεσι νοῦν ἀκριβῶς, καὶ πλεόν
 15 οὐδὲν περαιτέρω ζητεῖν. ἄλλως δὲ τοῖς νῦν ἐπὶ συγχύσει
 τῆς εὐσεβείας ἐπιφνεῖσιν ἀσεβέσιν, οἱ τὴν μίαν ἄκτιστον θεό-
 τητα πρὸς ἀπείρους καὶ διαφόρους τέμνουσι, καὶ ἅμα ὄραν
 αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς ἐγκανχῶνται καὶ ὁμιλεῖν ἐξ οἴνου καὶ
 20 τρυφῆς Παλαμικῆς, ὃν ἀδύνατον ἰδεῖν μεμαθήκαμεν μὴτ' ἀν-
 θρώπων μὴτ' ἀγγέλων οὐδένα. ἄλλως δ' αὖθις τοῖς ἐπομέ-
 νοις βαναύσοις καὶ τριωβολιμαίοις γυναικαρίοις καὶ ἀνδρα-
 ρίοις. ὡς εἶναι πολλαπλοῦς καὶ πολυειδεῖς τοὺς ἐντεῦθεν

ambigui quiddam inde caperet. eademque de causa ego quoque ta-
 cere ibi malebam idque non solum propter ea quae supra exposui sed
 etiam propter plurima alia. sunt enim qui sermone perspicuo uten-
 tur alii qui prorsus non perspicuo; qui etsi argumentis non differunt a
 nobis tamen verbis et vocibus suis peculiaribus differre videntur iis
 qui indocti sunt et quibus sacras scripturas in controversiam ducere
 placet. alio autem modo intelligunt qui in huiusmodi rebus nimium
 semper exquirere et per allegorias dicere volunt; alio modo qui sim-
 pliciter interpretari et illustrare student ipsa tantum nuda evangelii
 verba sine ulla aestimatione et detegere quantum fieri possit accurate
 quae verbis subest sententiam, neque qui ulterius quidquam indagand-
 um esse putant. rursus alio modo differre videntur iis, qui hodie
 pios animos perturbare student impiis, qui que unam increatam deita-
 tem in infinitas et varias multas discindunt simulque videre eam cla-
 ris oculis se iactant et coniunctos se esse post vinum et commissio-
 tionem palamicam cum ea quam nos nequaquam cerni posse didicimus
 neque ab homine ullo neque ab angelis. denique alio modo intelli-
 gunt, qui in comitatu semper est plebs e tabernis et perditae vilesque
 muliebres et homunculi. itaque fit ut multiplices inde et variae for-
 mae sanctae doctrinae tanquam rivuli profluant; et profecto cogitare

ἀποβλύζοντας τῆς θρησκείας ῥύακας, καὶ Πρώτεως τήμερον
f.162r. δεῖσθαι τινος, ἀλλοιοῦσθαι δυναμένου συχνὰ πρὸς τὰ διά-
φορα τῶν ὁμιλούντων ἦθη καὶ ἅμα τὰς τε γνώσεις καὶ διχο-
στατούσας γνώμας.

38 Διὰ δὴ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα βαθείας σιγῆς ἀιθεῖλλον 5
ἔρωτες τὸ τῆς ἐμῆς ψυχῆς λογιζόμενον, καὶ τοιούτους δὴ τι-
νας ἐν ἑμαυτῷ τοὺς λογισμοὺς ἐξήσκουν ἐγώ, δεδιὼς μὴ μά-
την ἀορίστῳ τε καὶ ἀστάτῳ στοιχείῳ τῷ ἀέρι δόξω δανειῶν
λόγους αὐτίκα μάλα λυθησομένους. ἐπεὶ δὲ πανταχόθεν
ἡμᾶς περιθέοντες νῦν οἱ τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταὶ καὶ σφο- 10
δρα τῆς πίστεως ἀντεχόμενοι πιθανωτέροις χρησάμενοι λόγοις
ἐκθύμως τε ἀξιούσι καὶ ἀνάγκη τῇ ἀξιώσει ἐπάγουσι παν-
τοδαπὴν τινα καὶ πολὺ τὸ διάπυρον κεκτημένην, καὶ ἀρὰς
προσεπιδαψιλεύουσι τῇ ἀνάγκῃ μὴ περιδεῖν ἀναμοχλενομένην
τὴν ἀλήθειαν, κινδυνεύοντας δὲ τοὺς πολλοὺς, τοὺς μὲν εἰς 15
τὰ ἔσχατα τῆς κακίστης τῶν Μασαλιανῶν περιπίπτειν αἰρέ-
σεως, τοὺς δ' εἰς τὰ τῶν ἀκτιστιτῶν τε καὶ ἀνθρωπομορφι-
τῶν βάραθρα, τοὺς δ' εἰς ἀλλοκότους καὶ τερατώδεις ἄλλους
κρημνοὺς, καὶ ἄκων ἐξάγομαι λέγειν ἂ μὴ προήρημαι, τὴν
τοῦ κρύψαντος τὸ δῶρον καθ' ἕτερον τρόπον δεδιὼς καταδί- 20
κην ἐκείνου, ἅτε στενοχωρῶν καὶ ἀδικῶν τὸ τῶν λόγων χρη-
στὸν οὐ μάλα ἄκων, πλείοσι φαίνοσθαι χρηστὸν ἀφαιρούμε-
νος διὰ τῆς σιγῆς. τρέποιο δ' εἰς τὰς τῶν αἰτίων κεφαλὰς

liceat hodie de Proteo qui crebro mutari potest in varios ac diversos
hominum animos eorumque intelligentiam et dissidentes inter se sen-
tentias.

Propter haec et similia alti silentii amor animum meum tenebat
et tales fere apud me sententias conformavi. timebam enim ne temere
in aerem elementum infinitum et inane prolicerem orationes statim in
nihilum abituras. quandoquidem autem undique nos circumstantes
nunc pietatis vindices et tenacissime fidem amplectentes firmioribus
uti argumentis par esse putant et necessitatem argumentationi addu-
cunt undique collatam et multum roboris habentem et vota necessi-
tati adiiciunt ne negligamus veritatis cernendae studium et periculum
a plerisque defendamus ne alii in summam nequitiam incidant Masa-
lianorum haerent alii in foveas actistitarum et anthropomorphitarum,
alii in alia pestiferae et monstrosae haeresis praecipitia, sit ut vel
invitus cogar dicere quae antea mihi non proposui, veritus alio modo
poenam eius, qui donum celavit, utpote coarctans atque iniuria afficiens
bonas rationes non invitus, impediens silentio meo, ne pluribus appa-
reret bonum. vituperium autem se vertat in capita auctorum, qui

τὰ τῆς μέμψεως, ἐν οὐ καιρῷ βιασασμένων λέγειν τὰ τῆ φύσει μὲν καιρία, οὐπω δ' οὔτε τοῖς καθεστηκόσι πράγμασιν ὄντα οὔτε τοῖς ἀκούουσι καιρία. ἐν γὰρ τῆ τῶν ἀκουόντων γνώμῃ τὴν νικῶσαν ἔχειν πεπεύσμεθα ψῆφον ὡς τὰ πολλὰ 5 κειμένην τὴν τῶν λεγόντων ἀλήθειαν.

Βέλτιον μὲν οὖν ἦν ἂν ἐν τοῖς τοιοῦτοις σιγαῖν, ὡς διεί- 39 ληπται· ἀλλ' ὅτε δὴ καὶ τῆς σιγῆς οἱ καιροὶ τὴν τῶν λεγομένων ξενοδοχοῦντες ἦσαν ἀσμένως φορᾶν, καὶ οὐ τὴν ἀναγκαίαν τοῦ λέγειν προῦβαλλον πρόφασιν. ἔστι μὲν γὰρ καὶ σιγῆς 10 καιρός, ἀλλ' ὅτε δὴ σιγῆς δεομένοις ἀκροαταῖς ἐντυγχάνοι, ὅτε δ' ἀξίοις καὶ πάνυ τι χρῆζουσι. τότε δ' οὖν καὶ τὸ ἐνδεχόμενον εἰς τὴν τοῦ ἀναγκαίου μοῖραν σαφῶς ἀποκεκριμένον, λέληθε τὴν τοῦ ἐνδεχομένου δύναμιν ἀπολωλεκός, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καταποθὲν ὡς εἰπεῖν. ἀθανάτου γὰρ τῆς ἡμετέ- 15 ρας οὔσης ψυχῆς καὶ ἀθανάτους ἐκδεχομένης τὰς τῶν πεπραγμένων σαφῶς ἀμοιβὰς ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἅμα μιᾶς ψυχῆς μὴ εἶναι τὸν πάντα κόσμον ἀντάξιον τῆς θείας λεγούσης γραφῆς, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἐνταῦθα γίγνοιτ' ἂν καὶ τὸ ἐνδεχόμενον; εἰ γὰρ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἐνδεχόμενον τὸ σῶζειν ἐστὶν 20 αὐτὴν καὶ δόξης αἰδίου προξένους αὐτῇ καθίστασθαι, καὶ αὐτὸν αὐτῆν φθείρειν καὶ κολάσει παραπέμπειν αἰωνίῳ, ἀλλ' οὖν τῶν ἀναγκαίων καὶ τοῦτ' ἂν εἴη μάλιστα μεταξὺ μὴ παρατρέχειν κείμενον τὸ κατὰ φύσιν εἰπεῖν ἀναγκαῖον. ὅσον γὰρ τὸ φθείρειν τῶν ἀτοπωτάτων ἐστὶ καὶ παραλόγων, τοσοῦτο τῶν ἀναγκαίων τὸ σῶζειν. ἂ γοῦν ἀκούσαντες πολλὰ- 40

me cogerunt alieno tempore dicere ea quae per se opportuna sunt, sed nondum neque pro praesenti rerum conditione neque pro auditoribus opportuna. nam in auditorum opinione vincentem sortem positam esse arbitramur, ita ut saepe iaceat dicentium veritas.

In his igitur melius erat ut iudicavimus, silentium tenere, quando scilicet silentii tempora dictorum vim libenter in se reciperent, neque dicendi necessariam causam obtenderent. est enim silentii tempus opportunum, ubi auditores silentis egeant hique eo digni sint et valde id cupiant. quo pacto id quod licitum est, in necessitatis vim plane seiunctam transit, vi liciti abiecta tanquam a necessitate devorata. quum enim anima nostra immortalis sit et immortales eorum quae aguntur contineat necessitate, uni vero animae ipsum totum mundum non equiparandum esse sacra confirmet scriptura, cur non necessarium fiat id quod licitum est. etenim si nobis id facere licet, ut eam servemus et aeternae gloriae tutores ei simus, et si horum contrarium est perdere et aeternae poenae transmittere, sane hoc ne-

κίς καὶ ὧν πειραθέντες ἐμάθομεν εἶναι τῶν ἀγαθῶν, ταῦτα
 f. 162 v. ποιεῖν τῶν ἀναγκαίων καθάπαξ κρίνομεν εἶναι. ἃ δὲ ποιεῖν
 τῶν ἀναγκαίων κρίνομεν εἶναι, τούτων ἀφίστασθαι ποίαν οὐκ
 ἀτοπίας ὑπερβολὴν παρελαύνοι. ὥστε τῶν χειρόνων ἀνθαι-
 ρεῖσθαι τὰ βελτίω μαθοῦσιν εἶναι βέλτιον ἐξ ἀνάγκης, βελ-5
 τίους καὶ ἑαυτῶν ἀναγκαζομένους γίνεσθαι ἔπεται, καὶ τοῦ
 δέοντος, ὅσον ἐφικτόν, ἐγγύτατα θεῖν αἰεὶ, τὴν ἀθάνατον ὄν-
 τως καὶ ἀναγκαίαν ὁδόν, ὡς ἐμέ γε οἶεσθαι. καὶ οἶμαί γε
 ὀρθότεραν πάνυ τι οἶεσθαι. καὶ οὕτως ἐνδεχομένης καὶ ἐφ'
 ἡμῖν τῆς τῶν ἀγαθῶν προαιρέσεως οὔσης ἀναγκαῖον γίνεται 10
 τὸ συμπέρασμα, πρὸς ὃ πέφυκεν ἀνατρέχον μάλα τι προσ-
 ηκόντως, καὶ τὸ ἐν τοῖς τοιούτοις καιρίον εἰς τὸ τῆς ἀλη-
 θείας μουσεῖον παιδαγωγούμενον ἀνευρίσκον. ἀλλὰ γὰρ εἰς
 τοῦτο τύχης ἡμᾶς τῆς τοῦ λέγειν τήμερον ἐλαυνούσης ἀνάγ-
 κης, σκεπτέον τίνα δεῖ πρῶτον καὶ τίνα δεύτερον εἰπεῖν, καὶ 15
 τίνα τάξιν εἰληφέναι δέον ἕκαστα τῶν ἐξῆς.

cessarium est, ne negligamus id quod secundum naturam necessarium
 esse dicimus. quantum enim perdere turpissimum est et contra ratio-
 nem, tantum servare necessarium. quae ergo saepe accepimus et
 ipsi experti sumus esse bona, ea exercere iudicamus esse necessa-
 rium. verum ab iis quae exercere necessarium esse iudicamus rece-
 dere, quantum id turpitudinis opprobrium effugiat? itaque eos qui
 peioribus meliora antepone melius esse necessario intellexerint, ut
 meliores semet ipsi reddant necessario coactos esse, elucet, et qui-
 dem ut quantum fieri potest, ad id quod postulatur propius accedant.
 dico autem immortalitatis eandem atque necessitatis viam esse.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΛΟΓΟΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ Δ.

Πρῶτον μὲν οὖν ἂν εἶη σκέψασθαι ἄξιον, ἔφησεν ὁ Γρη- Cod. Reg.
γοῤῥᾶς, πότερον ταῖς κοιναῖς μᾶλλον ἐννοίαις τῆς ἐκκλησίας 1276.
5 ἀρμόττει σέβειν ἓνα θεόν, εἶτουν μίαν ἐν τρισὶν ἄκτιστον f. 162 v.
θεότητα, καὶ ὃ φησιν ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, φῶς
ἐν ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάδοχον τὸν θεόν, ἀειλαμπὲς τρίλαμπες,
ἢ πλείστας μὲν θεότητας πλείω δὲ φῶτα κατὰ τινὰς τῆς ἀν-
τιθέτου τῇ εὐσεβείᾳ φάλαγγος. ἐγὼ μὲν οἶμαι μηδένα τῶν
10 εὐσεβέσι λογισμοῖς συντεθραμμένων πρὸς τοσαύτην ἐκόντα
καταπεσεῖν ἀπόνοϊαν, ὥστε πλείους μιᾶς ἐλέσθαι νομιζέσθαι
δικαιοῦν θεότητας, κοινῇ τῶν τῆς εὐσεβοῦς ἐκκλησίας πατριῶν
δογμάτων ἀκούοντα διαρρηθὴν βοῶντων, φῶς ἐν ἀδιάδοχον
καὶ ἀπρόσιτον εἶναι τὸν θεόν, καὶ μὴ πολλὰ μηδὲ πέρα τῆς
15 τριάδος, δεύτερον δὲ φῶς ἄγγελον μηδενὸς ἑτέρου μεταξὺ

NICEPHORI GREGORAE LIBER DOGMATICUS
QUARTUS.

Primum autem inquit Gregoras dignum est de quo quaeramus, utrum statutis ecclesiae dogmatis unum deum adorare magis conveniat vel unam in trinitate increatam deitatem ut Gregorius magnus ille theologus dicit, deum, lucem unam, inaccessibilem et sempiternam et semper in trinitate lucentem: an plures deitates et plura lumina, ut volunt sanctae doctrinae nostrae adversarii. equidem neminem puto eorum qui in sancta doctrina educati sint in tantam sponte incidere posse amentiam ut plus unam deitatem fingat sibi et credat; quum patria sanctae ecclesiae dogmata una ac clara voce acclament ei, lucem unam sempiternam et inaccessibilem esse deum, nec vero lumina

μεσιτεύοντος, καὶ πάλιν ἓνα θεὸν εἶναι, διότι μία θεότης, ἀναγκαίαν αἰτίαν τοῦ σέβειν ἓνα θεὸν τὴν τῆς μιᾶς θεότητος πρώτην ὁμολογίαν τιθέντων, εἰ μὴ τις ἐν ἀθύρματος μοίρα καὶ γέλωτος ἐκὼν ἑαυτοῦ προδότης τοῖς ἐν ἀγοραῖς καλινδουμένοις παιγνίοις καθίστατο ἐθελοκωφῶν. 5

- 2 Τούτου γε μὴν ὁμολογηθέντος, δεύτερόν ἐστι πνθῆσθαι ἄξιον εἰ δέοι παραδραμόντας τὴν κοινὴν αὐθις τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἔννοιαν μεταξὺ καθάπερ λύχνον ἐπ' ὄρους κειμένην, ἔπειτα ὄρατὴν εἶναι λέγειν τὴν μίαν, ταύτην καὶ μόνην ἀκτιστον θεότητα, εἴτουν τὸ ἐν φῶς ἐκεῖνο τὸ ἀεὶλαμ- 10 πὲς καὶ ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάδοχον· κοινὸν γὰρ εἶναι δόγμα τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦτ' εἰλήφειμεν πρὸς τε τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ φοιτητῶν, ἕωρα- κέναι θεὸν ὑπάρχειν ἀδύνατον ἅπασι, πλὴν διὰ συμβόλων καὶ τόπων σωματικῶν. “οὔτε γὰρ” φησὶν “εἶδε θεὸν οὔτ' 15 ἰδεῖν δύναται τῶν ἀπάντων οὐδεὶς.” ἄπερ ὁ εἰπὼν αὐτὸς ἐπισφραγίζων αὐθις θεῖος Παῦλος “εἰ τις εὐαγγελίζεται”
- f. 163 r. φησὶ “παρὸ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω,” ταῦτα δὴ λέγων τὰ εἰρημένα, τὸ μίαν τε σέβειν ἀκτιστον θεότητα καὶ φῶς ἐν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, καὶ ἅμα ταύτην ἀόρατον εἶναι ὁμολογεῖν, 20
- 3 μὴ ὅτι ἀνθρώποις ἀλλὰ καὶ ἀγγέλοις αὐτοῖς. τίς γὰρ οὕτως ἡλίθιος καὶ μανία σύννοικος μακρᾷ ὥστε κτισμάτων ἀοράτων ὄντων, ἀγγέλων φημί καὶ ψυχῶν καὶ δαιμόνων, λέγειν ἔπειτ'

10. εἰ τοῦτο ἐν C.

plura nec praeter trinitatem; deinde lucem revelantem nullo alio intercedente; et rursus unum deum esse quippe unam deitatem, constantaneum autem esse unum adorare deum, ubi primum convenerit unam esse deitatem. nisi quis quum surdis auribus sit ipse ut ludibrium et ridiculum se tradere velit totius fori irrisioni.

Quae si concessa erunt, deinde dignum de quo quaeramus, num divinae ecclesiae dogma vulgatum transcurrere tanquam in monte positam lucernam, et deinde dicere liceat cerni posse unam hanc et solam increatam deitatem. si haec una lux illa semper lucens, inaccessibleis, sempiterna est: dogma hoc ecclesiae vulgatum est idemque a deo nostro et salvatore Iesu Christo eiusque discipulis nobis traditum, deum cernere posse neminem nisi symbolis et typis corporeis. nemo enim inquit, deum vidit, neque potest quisquam eum videre. quod dominus ipse proclamavit et confirmat rursus St. Paulus qui dicit: “si quis vobis evangelicaverit praeter id quod accepistis, anathema sit.” dicit autem ille ipsis his verbis adorandam esse increatam deitatem et lucem unam in trinis substantiis,

ἀνθρώποις τολμᾶν ὄρατὴν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ τῶν ἀπάντων
 δημιουργοῦ θεοῦ. μὴ οὖν ὅτι θρηγῶν καὶ δακρύων ἄξιον
 παμπόλλων πάτριον δόγμα τῆς ἐκκλησίας κινουῦντας τοῖς ἀπο-
 στολικοῖς ἐκείνης ἀναθέμασιν ἑαυτοὺς ἔκοντι παρέχειν, ἀλλὰ
 5 καὶ μαρίας ὁμοῦ καὶ ἡλιθιότητος γέμει τοιαῦτα λογιζέσθαι.
 ἐπὶ γὰρ πᾶσαν διδασκαλίαν καὶ πᾶσαν μάθησιν ἐκ προῦ-
 παρχούσης γίνεσθαι φάσκουσι γνώσεως. δεῖ γὰρ μαρτυρίας 4
 ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἐκείνας προβάλλειν εἰς προῦπτον καὶ σαφε-
 στέραν δῆλωσιν τῶν ἀτελεστέρων, αἱ τῇ τῶν ἀνθρωπίνων
 10 αἰσθήσεων ἐκ πρώτης γενέσεως συνηθεία κανόσιν ἀθανάτοις
 μαθήσεις ἡλικιωτίδες γίνονται, κἀντεῦθεν ἀμοιβαίοις ἴχνεσιν
 ἀναγομένους βαθμίδων δίκην ταῖς κατὰ μικρὸν ὑπαλλαγαῖς
 τῶν ἀναλόγων προσθέσεων τε καὶ ὑφαιρέσεων συμβιβάζειν
 καὶ τῷ τῆς ἐπιστήμης ἡλίω καθαρώτερον ἤδη προσάγειν,
 15 χρεῶν διδακτῆς οὔσης τῆς ἐπιστήμης προῦπάρχουσαν εἶναι
 λογιζέσθαι γνώσιν τὴν τῶν αἰσθήσεων αὐτοδίδακτον πρώτην
 κατάληψιν, ἀφ' ἧς ὡς ἐκ πρώτης ἀρχῆς καὶ πηγῆς οἱ πά-
 σης ἐπιστήμης ἀποβλύζουσι ῥύακες τῶν τε τοῖς αἰσθητοῖς καὶ
 20 διανοητοῖς καὶ νοητοῖς ἐνπαρχόντων ὄρων καὶ λόγων. τὸ 5
 γὰρ βλέπειν ἡμᾶς καὶ ἀκούειν, καὶ νῦν μὲν γλυκέων καὶ πι-
 κρῶν αἰσθάνεσθαι διὰ τῆς γεύσεως νῦν δὲ τραχέων τε καὶ
 λείων διὰ τῆς ἀφῆς, καὶ ὅτι θερμὸν καὶ κausτικὸν τὸ πῦρ
 καὶ ψυχρὸν ἢ χιῶν, κοιναί εἰσιν ἔννοιαι πάντα καὶ αὐτοδί-

eamque invisibilem esse non solum hominibus sed etiam ipsis an-
 gelis. quis igitur tam temerarius est tantaque amentia captus, ut quum
 creaturae invisibiles sint, dico angelos, animas, daemones, hominibus
 dicere audeat visibilem esse naturam dei qui cuncta procreavit. ne-
 que solum in misericordia nostra et multis lacrimis sunt qui patrio
 dogmate ecclesiae laeso apostolicum anathema sibimet ipsi contraxerint,
 sed patet etiam multa eos in temeritate et amentia versari, quippe
 qui omnem dicant doctrinam et omnem cognitionem fieri ex nostra ra-
 tione. nam in huiusmodi rebus iis utendum est testimoniis ad con-
 spicuum et planiorem infinitorum revelationem, quae ex humanorum
 sensuum inde a primis a pueritia motibus consuetudine cognitiones
 evadant immortalibus regulis aequales. deinde progrediendum est
 alterno vestigio gradatim et in analogis addendis et demendis conclu-
 dendum ex exiguis quae intercedant differentiis, et ut scientiae sol
 clarior fiat, quoniam scientia doceri potest, demonstrare opus est sub-
 esse rationem, sensuum propriam ac primitivam perceptionem. e
 qua tanquam e prima origine ac fonte scientiae omnis prosilient ri-
 vuli et iis quae percipiuntur, cogitantur, cognoscuntur, subsunt pri-

δακτα τοῖς αἰσθητηρίοις. οὐ γὰρ διδασκόμεθα παρ' οὐδενὸς βλέπειν ἢ ἀκούειν, ἢ ὅτι καίει τὸ πῦρ καὶ ψυχτὸν ἢ χιῶν καὶ τὸ μέλι γλυκί. αὐτόθεν γὰρ ἡ αἰσθησις τὰ μὲν προσίεται τὰ δ' ἀποσείεται δίχα τινὸς ἐπεισάκτου γεωμετρικῆς ἀνάγκης καὶ δίχα συλλογιστικῆς ἀποδείξεως οἰασθηποτοῦν, τοῦ 5 δημιουργοῦ θεοῦ παρσόφως προοικονομήσαντός τε καὶ προὑποθέντος τῇ φύσει σπερματικῶς οὕτως τὰς τοιαύτας ἀρχηγόνους ῥίζας, ἐφόδιον κράτιστον ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἐξῆς ἀπάσαις μεθόδοις καὶ ἀποδείξεσιν, ἐξ ὧν οἱ ἀκαταμάχητοι καὶ δυσαντίβλεπτοι μάλιστα τῆς ἀληθείας περατοῦνται συλλογι- 10 σμοί. δεῖν γὰρ εἶναι τὰς ἀρχὰς τῶν συλλογισμῶν αὐτοδιδάκτους καὶ αὐτόθεν ἐχούσας τὸ πιστὸν καὶ ἀναντίρρητον πανταχοῦ καὶ ὁμολογον ἐξ ἀπάντων τὸ συγκεχωρηκός, ὡς ἂν ἐξ ὄρητηρίου βεβαίον καὶ ἀσφαλοῦς ταῖς τῶν σοφῶν ἀποδειντικαῖς φωναῖς τε καὶ γλώτταις κινουμέναις ἀγώγιμον ὡς 15 ὑφ' ἡλίῳ καὶ φωτὶ μέχρι τοῦ προσήκοντος ἐκάστω συμπεράσματος τὸ τῆς ἀληθείας εἶη πορευόμενον εὐγενές.

Καὶ ἵν' ὑποδείγμασι τρισὶ καὶ τέτρασι διαλευκανθῆι τὰ εἰρημένα, προκείσθω νῦν διδάσκαλος ἡμῖν ὁ μέγας τῆς ἐκκλησίας φωστήρ Διονύσιος, ἐκ τῶν τῇ αἰσθήσει γνωρίμων 20 καὶ αὐτόθεν τὸ πιστὸν ἐχόντων καὶ ἅπασιν ὁμολογημένων τὸ συγκεχωρηκός παριστῶν τὸ ζητούμενον. θέλων γὰρ διδάξαι

mae notiones et notitiae. nam quod videmus nos et audimus, modo palato dulcia et amaro percipimus, modo aspera et levia tactu, et quod calidus et ardens ignis est, nix frigida, perceptiones communes sunt et propriae sensuum. neque enim a quoquam edocemur videre et audire aut ignem ardere, frigere nivem, mel dulce esse. sua sponte enim sensus ad alia inclinatur, alia fugit, nulla adscita geometrica necessitate vel alia qualibet argumentatione. si enim deus universi procreator initio distribuit et iniecit naturae semina hos radices primitivos, fundamenta certissima in scientia quacunque comprehendenda et demonstranda. unde invicta et vel maxime stabilia veritatis argumenta petuntur. nam argumentorum dicunt principia per se debere esse data, et quae per se fidem habeant et omnino firma sint et quibuscum singula omnia consentiant. quasi cum his omnia consentiant; quasi ratione instigatrice quadam firma ac certa innixi philosophi tanquam sub sole ab luce in argumentando protrahere possint ad cuiusque rei veram necessitatem, vim veritatis.

Sed ut exemplis tribus vel quatuor illustrentur quae dicta sunt dicat nunc magister noster magnus ille ecclesiae sospitator Dionysius qui ex iis quae percipiuntur sensibus et per se fidem habent et cum

πανταχοῦ τὸν θεὸν εἶναι τε καὶ πᾶσι μεθεκτόν, ὡς ἐκεῖνον f. 163 v. προσήκει, ταῖς κοιναῖς καὶ πᾶσι προδήλοις ἐννοίαις πρὸς τὴν τῶν ὑπὲρ αἰσθησιν κέχρηται δήλωσιν. “ὡσπερ γὰρ ἐν κέντρῳ” φησὶν “πᾶσαι αἱ τοῦ κύκλου γραμμαὶ κατὰ μίαν ἐνωσιν συν-
 5 υφεστήκασιν, καὶ πάσας ἔχει τὸ κέντρον ἐν ἑαυτῷ τὰς εὐ-
 θείας ἐνοειδῶς ἠνωμένας πρὸς τε ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν μίαν ἀρχὴν ἀφ’ ἧς προήλθον, οὕτως ἐκ θεοῦ καὶ ἐν θεῷ τὰ ὄντα πάντα συνειλημμένως καὶ ἐνιαίως εἰσὶ, καὶ τὰ ἀλλήλοις ἐναν-
 10 τία. καὶ πάλιν, ὡσπερ φωνὴ μία καὶ ἡ αὐτὴ πρὸς πολλῶν ἀκοῶν ὡς μία μετέχεται, οὕτω καὶ ὁ θεὸς εἷς ὢν καὶ ἀμε-
 ρῆς ὑπὸ τῶν μεριστῶν ἀμερίστως μετέχεται. καὶ πάλιν, 8
 ὡσπερ σφραγίδος μιᾶς ἐκτυπώματα πολλὰ μετέχει, τῆς ἀρ-
 χετύπου σφραγίδος ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐκτυπωμάτων ὅλης καὶ
 τῆς αὐτῆς οὔσης καὶ ἐν οὐδενὶ κατ’ οὐδὲν μέρος, οὕτω καὶ
 15 τοῦ θεοῦ τὰ πάντα μετέχει. καὶ πάλιν, ὡσπερ ἐν τῇ ψυχῇ
 μονοειδῶς αἱ τῶν κατὰ μέρος πάντων προνοητικαὶ τοῦ ὅλου σώματος δυνάμεις, οὕτω καὶ τῷ θεῷ. οὐδὲν γὰρ ἄτοπον”
 φησὶν “ἐξ ἀμυδρῶν εἰκόνων ἐπὶ τὸ πάντων αἴτιον ἀναβάντας
 ὑπερκοσμίους ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι πάντα ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ
 20 μονοειδῶς καὶ ἠνωμένως.”

Ταῦτα εἰπὼν, ὁρᾶτε, φησὶν ὁ Γρηγορᾶς, πῶς ἐκ τῶν τῆ 9
 αἰσθήσει γνωρίμων καὶ φανερῶν ὁ νοῦς ἀφανῆς ὢν ἀρπά-

omnibus consentiunt, argumenta nobis praebebat. qui dum docere vult deum esse ubique locorum et in rebus omnibus, ut etiam decebat, rationibus communibus et quae omnibus apertae sunt utitur ad illustranda ea quae supra sensus posita sunt. “quemadmodum enim inquit in centro omnes circuli radii in unum coeunt et centrum omnes in se radios illos coniunctos tenet ratione unitatis non minus inter se quam ad unum unde provenerunt principium, ita e deo et in deo omnia omnino coniuncta et in unitate comprehensa et invicem sibi opposita sunt.” rursus: “quemadmodum vox una eademque ab auribus multorum ut una percipitur, ita deus unus et individuus in iis quae per se divisa sunt, ut individuus est.” rursus: “quemadmodum sigilli unius signa plura respiciunt ad sigillum archetypum idque in singulis signis expressi totum apparet et idem, neque ulla in parte ut dividuum, ita ad deum omnia respiciunt.” rursus: “quemadmodum in anima coniunctae sunt inter se quae ex parte in lucem veniunt totius corporis facultates, ita in deo quoque. neque enim ineptum esse dicit ex obscuris imaginibus ad universi principium procedere et oculis divinis singula quaeque contemplari in universi prima causa coniuncta et in unitate comprehensa.”

Quibus dictis, videte inquit Gregoras quomodo ex iis quae sen-

ζων τὸ βέβαιον, ῥαδίως ἐκ τῆς πρὸς τὴν τῶν θείων καὶ ὑπὲρ αἰσθησιν εὐρεσιν ἀνατρέχει, καὶ τοῦ φύσει ἀμεροῦς ἐς τὸ μεριστὸν κατιῶν ἀμερῶς αὐθις πρὸς τὸ ἀμέριστον ἐκ τῶν μεριστῶν παλινδρομεῖ, μήτε τῶν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἔξιστά- 5 μενος μυστηρίων, καὶ ἅμα τὰς ὑλικὰς ἐνεργείας εἰωθῶς πε- ριτίθεσθαι τε καὶ οἰκονομικῶς ἐκπληροῦν, ἀμοιβαίαις καὶ λε- ληθυίαις φάναι παραπλοκαῖς τε καὶ συμφυίαις συνάγων πρὸς ἑαυτόν, καὶ ἀναλόγως τὸ ἑαυτοῦ φῶς πολλοῖς ἐνσπείρων ὑπο- κειμένοις, καὶ ὡσπερ πολλοῖς ἐφεξῆς κειμένοις κατόπτροις ἐν

10 ἐμφανίζων πρόσωπον, καὶ τὸ κεχυμένον τῆς ὑλῆς ἄπειρον **10** καὶ ἀόριστον οἰκείοις περασί τε καὶ σχήμασι μορφῶν καὶ συν- δέων καὶ συναρμώτων. καὶ ἡ πρὶν περιοδεύουσα τοὺς ἔνδον λογισμοὺς τῶν ἀπορρήτων καὶ θείων πραγμάτων ζήτησις, τῶν αἰσθητῶν ἤδη ἀναχωροῦσα τῇ τῷ νῷ προσηκούσῃ γνώσει ἀκολουθεῖ. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τὰς θείας καὶ νοερὰς προόδους **15** ἐθέλοντες δηλοῦν οἱ θεῖοι πατέρες παραδείγματι φαινομένῳ ταῖς ἡλίου χρῶνται ἀκτῖσιν, αἱ τὴν ἐτυμολογίαν ἀπὸ του ἐκτείνεσθαι ἔχουσαι χέονται μὲν οὐκ ἐκχέονται δέ, ἀλλ' ἐκ- τείνονται πέραν κατὰ τὸ ἀνάλογον τῆς τῶν δεχομένων εὐρυ- **11** χωρίας. πληθύνεσθαι γὰρ ὁ θεῖος ἔφησε Μάξιμος τὸν θεὸν **20** τῷ καθ' ἕκαστον εἰς παραγωγὴν τῶν ὄντων βουλήματι, ταῖς προνοητικαῖς προόδοις πολλαπλασιαζόμενον, μένειν δ' ἀμε-

4. παλινδρομειῶν C.

sibus percepta ac aperta sunt iis, mens invisibilis arripiat quae firma sunt et ad rerum divinarum et supra sensus positaram cognitionem facile ascendat, et quomodo ex iis quae natura sua sunt individua ad ea quae in partes disereta cernuntur descendat, deinde rursus ex his ad individua redeat, neque tamen naturae ipsius mysteriis excedat et simul materiae naturam quum solet induere et pro modo implere, alternis ac reconditis ut dicunt complicationibus et confusionibus ad se referat et pro ratione ipsius lucem infundat multis eorum quae ipsi subiecta sunt. itaque tanquam multis e speculis una eademque facies apparet et materias quae effuse infinitae sunt et interminatae mens ad suam rationem ac naturam format et inter se coniungit et componit. contemplatio autem quae prius in rebus arcanis ac divinis versabatur e sensibilibus iam egressa mentis consentaneae rationi servit. quare sancti patres dum divina ac mentalia principia explicare student, pro exemplo luculento utuntur radiis solis qui etymologice a radiando explicati funduntur quidem nec tamen omnino effunduntur sed extensi radiant circumcirca pro locorum latitudine. nam plenum esse dicit St. Maximus deum cuiusque rei causae propriae et varia multa transire rationes eius providentiae; tamen individuum cum

ρίστως ἓνα καθάπερ τὸν ἥλιον ἀκτῖνας μὲν πολλὰς προπέμ-
 ποντα μένοντα δ' ἐν τῇ ἐνότητι. ὅταν γὰρ ἐς τὴν προβλη-
 τικὴν ἀποσκοπῶμεν δύναμιν τοῦ ἡλίου, μονοειδῆς καὶ ἑνιαῖον
 τὸ τῶν ἀκτίνων καταλαμβάνομεν πλῆθος· ὅταν δ' εἰς τὴν
 5 ἀστάθμητον καὶ μεριστὴν ποικιλίαν τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως,
 τὰς ἀκτῖνας ἐκτεινομένας οἴοιεν τινὰς χεῖρας ἐργατικὰς τὸ τε
 τῆς ἀριθμητικῆς ἐπιστήμης ἀναλίσκομένης δι' ἀπορίαν, τὸ ἐν **f. 164r.**
 εἰς ἀναρίθμητον πλῆθος σχιζόμενον τε καὶ μεριζόμενον βλέ-
 πομεν. οὕτω δὲ κατὰ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ταύτης δυνάμεων **12**
 10 καὶ ἡμεῖς τοιοῦτοις χρώμεθα παραδείγμασιν, ἐνίοτε μὲν τὸν
 ὁμοιον τρόπον, ἐνίοτε δὲ τὸν ἀντιστροφον· δυοῖν γὰρ ὀργά-
 νων ὄντων τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ τῷ νῷ πρὸς γνῶσιν τῶν
 αἰσθητῶν πραγμάτων, τῆς τε αἰσθήσεως ἅμα καὶ διανοίας,
 ἐκ τούτων αὐτῷ τὴν ἐπιστήμην ἀεὶ συσκευαζομένην ὁρῶμεν
 15 καὶ ἀτελοῦς διχονοίας εἰς ὁμόνοιαν συγγενῆ συνιοῦσαν, τῆς
 μὲν ἀναλήψεσιν ὁλοσχερεστέραις ἐξωθεν εἰσαγωγούσης τὰς πρώ-
 τας ἀρχάς, ἐκ τῆς τῶν αἰσθητῶν συμπεφορημένης τε καὶ
 διηνεκῶς μεταβαλλομένης πολυφωνίας, τῆς δὲ παραδεχομέ-
 νης τε καὶ παραπεμπούσης εἰς ἓν ἀκριβέστερον ἐπισκέψεως
 20 ἐργαστήριον τὸν νοῦν, καὶ ἀναχωνευούσης ἐκεῖ πρὸς ἐμπει-
 ρίας ὁμόνοιάν τε καὶ ἐνότητα. οἷς γὰρ ἑτερότης πάρεστι,
 τούτων ἄπεστι σαφῶς ἡ ὁμόνοια· οἷς δὲ μή, τούτοις δὲ καὶ

18. πολυφωνίας C.

unum manere ut solem qui quamquam multos effundat radios tamen
 maneat in unitate. quum enim solis vim quae effundit radios respi-
 cimus, totum aliquid et unum esse quod radios in se complectatur
 dicemus; sin autem vagam et particularem solis in mundo efficientiam
 spectamus, radios qui effunduntur tanquam manus operarias ad nume-
 rum referemus propter inopiam nostram et unum illud quod ad nume-
 rum referri proprie non potest dividuum aliquid et in partes divi-
 sum putabimus. sic de anima nostra eiusque facultatibus nos quoque
 huiusmodi exemplis utimur, interdum ad rationem consentaneam inter-
 dum ad contrariam. nam quum duo organa animi nostri oculus, mens,
 habeant ad res externas cognoscendas sensum et rationem his ei sem-
 per parari videmus scientiam eamque ex imperfecto dissensu in unitatem
 et consensum coeuntem. altera enim via extrinsecus primae rerum ima-
 gines petuntur, ita quidem ut contemplatio res ipsas plenas concipiat
 earumque in varietate sistat et continuo contrahat: altera autem via
 et recipit contemplatio et transfert res ad unum dico firmiorem ope-
 rationem mentis, ibique recoquit ad rerum consensum et unitatem ef-
 ficiendam. quibus autem contraria insunt sane consensus ille deest,
 quibus non, his facillime quoque consensus evadit. qui bene solis illud

- 13** τὰ τῆς ὁμοιοῦσας ῥᾶστα ἐμφύεται. καὶ ὁ τοῦ ἡλιακοῦ παραδείγματος ξυριεὶς εὐφρῶς τῆς κατ' αἰσθησιν ἐξεκεχωρήκει συνηθείας εὐθύς, καὶ τὴν τῆς ὁράσεως προσεδρεῖαν εἰς τοὺς νοητοὺς ῥαδίως ὀφθαλμοὺς μετενήροχεν, ἡγεμόνας τῆς τοιαύτης εὐρίσκων ὁδοῦ τοὺς ἀγίους, τοῖς μὲν αἰσθητοῖς ἐνεῖναι λέγοντας ἔκτασιν γίνεσθαι, θεῶ δ' ἡκιστα πάντων παρόντι πανταχοῦ καὶ τὰ πάντα πληροῦντι καὶ μηδενὸς λειπομένου τόπου ὅς τὴν θείαν ἔκτασιν δέξασθαι ἂν ἐπινοηθείη.
- 14** Ὅμοιον γὰρ ἡχοῦσιν αἱ λέξεις, οὐχ ὁμοιον δ' ἔχουσι τὸ τῆς ἀναγωγῆς καὶ καταγωγῆς ὁρητήριον, ἀλλ' ἄλλως μὲν ἐπὶ θεοῦ ἄλλως δ' ἐπ' ἀνθρώπων τοῖς ὁρθῶς τε καὶ εὐσεβῶς φρονοῦσι λαμβάνονται, καὶ ἄλλως μὲν ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν ἄλλως δ' ἐπὶ τῶν θείων καὶ νοητῶν. ἀνθρώπινα γὰρ ὁ θεὸς ἔφη Χρυσόστομος τὰ ὄηματα, ἀλλὰ θεῖα νοήματα δι' αὐτῶν. φεῦγε τὰ ἀπὸ τῆς λέξεως ὑποπαλλόμενα, καὶ νόει τὰ διὰ τῆς πίστεως θεωρούμενα. μὴ προλαβὼν ἀρπάξης τὸ ὄημα εἰς διαβολὴν, ἀλλ' ἀνάμεινον τὸ τέλος καὶ κρῖνον το λεγόμενον. μὴ γίνου δικαστῆς δυσμενῆς ἀλλὰ συναγωνιστῆς εὐμενῆς. καὶ ταῦτα μὲν ὁ Χρυσοσορῆμων· ἡμεῖς δὲ καὶ ἐξ ἐτέρων ἔχομεν παριστᾶν τὸ λεγόμενον. καὶ γὰρ καὶ τὸ καθὼς ἐπὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων λεγόμενον οὐχ ὁμοίαν ἔχειν διὰ-
15 νοιαν ἢ θεία γραφὴ συγχωρεῖ. "καθὼς" γὰρ φησιν "οἰκτεί-

14. Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ εἰς τὰς σφραγίδας τῶν βίων καὶ εἰς τὴν τοῦ σωτήρος οἰκονομίαν.

exemplum intellexerint, e mera sensuum perceptione facile egredietur et res externas facile transferet ad oculos mentis, quos tanquam divinos licet in via duces deprehenderit quippe qui in rebus externis dicant esse confusionem, contra deum esse pulcherrimum ubique locorum et permanere omnia, neque ullum esse locum qui solus dei extensionem contineat.

Sonant quidem verba notionem eandem: sed non eandem habent vim deductionis et relationis. sed alio modo de deo, alio de hominibus accipiuntur ab iis qui ut fideles ac pii cogitant. rursus alio modo de rebus externis visibilibus, et mente cognitis, et divinis. "hominis inquit Chrysostomus sunt cogitata sed mens divina quae verbis subsunt notiones superat et cogitat quae non nisi in fide comprehenduntur contemplatione. quare sola verba ad calumniam arripere noli, sed anquire totum et iudica secundum veram sententiam; neve iudex existas odiosus sed concertator placidus." haec quidem Chrysostomus: nos autem etiam ex aliis testimonia proferre possumus. etenim de deo et homine verba non eiusdem esse rationis dicit

ρει πατήρ υἱούς, ἠκτείρησε κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν.”
καὶ εἰσὶν οἱ τοῦ κυρίου οἰκτιρμοὶ τῶν τοῦ ἀνθρώπου πατρι-
κῶν οἰκτιρισμῶν ἀπειροπλασίως ὑπέριστεροι. καὶ πάλιν “γίνεσθε
τέλειοι καθὼς καὶ ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι.”
5 πρὸς οὖν τοιαύτην ἐλληλυθέναι τελειότητα πάντως ἀνθρώποις
ἀδύνατον. καὶ πάλιν “καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ
πέμπω ὑμᾶς.” ἀλλ’ οὐχ ὁ αὐτὸς ἐπ’ ἀμφοῖν τῆς ἀποστολῆς
ὁ τρόπος· ὁ μὲν γὰρ ὁμοούσιος ὢν τῷ πατρὶ ὡς ἔξ ἡλίου f. 164 v.
φῶς ἀπεστάλη, οὗτοι δ’ ὡς δοῦλοι πρὸς δεσπότην. καὶ τὸ τοῦ
10 ἀποστόλου δὲ “γινώσκωμαι τότε καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην” πᾶσα
γὰρ ἀνάγκη τοσοῦτον εἶναι τὸ ὑπερβάλλον μεταξὺ τῆς θείας
γνώσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ὅσον καὶ τῆς θείας φύσεως
πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην.

Οἷς οὖν πρὸς ὕβριν τρυφᾶν οἱ καιροὶ χαριζόμενοι νοῦν **16**
15 τε ἀλάστορα βρεφουργοῦσιν ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ τοῦ σαθρὰ
φρονεῖν μεγάλα φρονεῖν χορηγοῦσι, κἀντεῦθεν πρὸς τὸ βου-
λόμενον ἔπεισι διαστρέφειν καὶ ἀνελίττειν κακῶς τὴν τῶν
ὀνομάτων τε καὶ ὀρημάτων διάνοιαν, τούτους οὐ μέγα ἔργον
τοῖς θείοις πατράσι τῆς θείας ἐλαύνειν ἀλλῆς, καθάπερ
20 Ἀθηναῖοι πάλαι τὸ Κυλώνειον ἄγος. προσθεῖν δ’ ἂν καὶ
ξενηλασίαν ἐκείνην ἐγὼ, ἣν τῶν Ὀμήρου πάλαι Πλάτων ἐπῶν
κατεψήφισται, ὅσα δήπουθεν αἰσχροὶ καθυβρίζουσιν ἔρωτες
καὶ λέξεις ἀνθρωποπαθεῖς, ὅποιαί το τῆς ἐκείνου πόλεως

etiam sancta scriptura. “ut enim pater ait misericors est erga filios, ita dominus misericors erat erga eos qui eum non secuti sunt.” sed inter domini misericordiam et patris cuiusdam mirum quantum intercedit. rursus sancta scriptura: “estote vos perfecti sicut pater vester coelestis perfectus est.” sed ad hanc perfectionem venire hominibus nunquam omnino continget. rursus: “ut me pater misit, ego vos mitto.” sed utriusque legationis non eadem est auctoritas. hic enim qui cum patre unus, missus est tanquam lumen a sole, contra illi ut ministri a despota. de quo haec apostolus: nam ut consentaneum est, inter dei et hominis intelligentiam discrimen tantum est, quantum inter dei et hominis naturam.

Quos igitur delectat superbire et qui animum sibi impium alunt et falsis excogitantis magna se facere opinantur itaque pro arbitrio pervertunt et perverse explicant nomina ac verborum notiones, hi sane non multum faciunt sanctis divinae ecclesiae patribus. licet etiam afferre expulsionem illam quam Plato in Homeri carmina decrevit quae pravae libidines commendarent et deos tanquam homines repraesentarent, quaeque ipsius reipublicae constitutionem facile pervertere possent

- ἦθος κιβδηλεύειν ἔμελλον ἄν, σεμναῖς ἀσέμνως ἀκοαῖς ἐνο-
17 χλοῦσαι. μᾶλλον δ' εἰπεῖν οἰκειότερον, ὡς πρὶν τοὺς θεοκα-
 πήλους ἐκείνους ὁ κύριος ἐκ τοῦ ἱεροῦ. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν
 φαινομένων πραγμάτων ἡ μὲν φύσις ἀνείδειον τρόπον τινα
 τὴν ὕλην παρέχει τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὑπεναντίαν ὡς τὰ 5
 πολλὰ πρὸς τὸ χρήσιμον, ἐπειδήπερ ἡ μὲν φύσις τὸν αὐτὸν
 αἰεὶ συγκεχυμένον καὶ ἀδιάκριτον τρόπον τηρεῖ τῆς γενέσεως,
 ἀ δ' ἀπαιτοῦσιν αἱ διηγεκεῖς καὶ διάφοροι τῶν ἀνθρώπων
 χρεῖαι, ταῦτα μεταβάλλει πάντα πολλαχῆ καὶ πολυτρόπως
 ὑπ' αὐτῶν πρὸς τὸ χρήσιμον, οὕτω καὶ τὰ τ' ὀνόματα καὶ 10
 ῥήματα διαγνοῖ ἄν τις ἔχοντα, καὶ μάλιστα ὅσα ταῖς ὁμο-
 νυμίαις περιδινεῖται, καθάπερ ὕλη τις διάφορος ὑπὸ τῆς τέχ-
 νης παιδαγωγούμενά τε καὶ πρὸς τὸ χρήσιμον τοῖς καιροῖς
 καὶ ταῖς τῶν γραφόντων καὶ διαλεγομένων κατ' οἰκονομίαν
18 ὑποθέσει μεθαρμοζόμενά τε καὶ μεταλαμβάνόμενα. καὶ τού- 15
 των ἡμῶν ἀρχιτέκτονες οἱ θεῖοι τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι γί-
 νονται, εἰ βουλοίμεθα προγόνων φάναι χρηστῶν ἀπόγονοι
 χρηστοὶ καλεῖσθαι, μηδαμῆ τὰ ἐκείνων τοιχωρουχοῦντες καὶ
 παρασπῶντες καὶ σπαράττοντες κατὰ τοὺς ἀγνώμονας καὶ
 πατραλοίας παῖδας ἐκείνους, οὓς ἐξώλεις καὶ προώλεις ἐπα- 20
 ρῶνται πάντες ἀπόλλυσθαι. ὥσπερ δήπου καὶ Πέτρος ὁ
 θεῖος ἀπόστολος, διδάσκων μὴ διαστρέφειν τὰς θείας γραφὰς
 πρὸς κακίαν ἀντίρροπον, καὶ τάδε προστίθησιν. "ὡς ὁ ἀγα-
 πητὸς ἡμῶν ἀδελφός Παῦλος κατὰ τὴν αὐτῷ δοθεῖσαν σο-

pravoque modo bonorum hominum aures offendere. vel ut quod magis huc quadrat, dicam blasphemorum expulsionem e sacris per ipsum nostrum dominum. quemadmodum in rebus externis natura rudem quantam materiam exhibet hominibus neque ut alia plurima ad usum satis apta, quum naturae id proprium sit ut pro origine sua res inter se coniunctas et inseparatas contineat, tamen ut hominum varia consilia continuo flagitant, mutet omnia vario modo in horum usum: ita quoque nomina ac verba sese habere conspicuum est et praecipue quae similitudinem reddant, tanquam materia quaedam per se confusa, arte formata et ad usum modo pro singulari ratione modo pro scribentium aut dicentium argumentis commode adhibita et inversa. in his autem architecti sunt nostri sancti ecclesiae magistri, si nos revera patrum bonorum bona proles dici neque quae ab illis confecta, volumus suffodere, distrahere, conscindere ut amentes et parricidae isti faciunt, quos perditos scelestos, dignos qui pereant, execrantur omnes. quare S. apostolus Petrus dum monet ne sacras scripturas depravemus in insolentia haec dicit: "sicut et carissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, si-

φίαν ἔγραψεν ὑμῖν, ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων. ἐν αἷς ἔστι δυσνόητὰ τινα, ἃ οἱ ἁμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφάς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν.”

5 Ὅρατε πῶς δεῖ τοῖς τοιούτοις συνετῶν ὁμοῦ καὶ εὐγνω- 19
μόνων καὶ οὐδαμῇ κακοδαιμόνων ἀκροατῶν, ὅποιοι πρὸς ἁμαθίας ἄμουσον μουσεῖον φοιτᾶν εἰώθεσαν ἐκ παίδων καὶ f. 225 v.
ἐπαλέα λέσχην, ὅπου μηδαμῇ δικαιοσύνης γεωργεῖσθαι ἴσασι καρποί, μήτε μὴν οὐδ’ οἱ μετ’ ἀρετῆς εὐδοκιμεῖν ἰδρῶτες,
10 ἀλλὰ κακίας τρόφιμοι φωναὶ καὶ γλώτται, καὶ πρὸς γε πο-
νηραί τε καὶ διάστροφοι διάνοιαι πρὸς τὴν ἰδίαν ὑπόληψιν
τὰ τῶν θείων πατέρων διαστρέφουσαι ῥήματα· ὃ δὴ καὶ
Παλαμᾶς τετόλμηκεν ἐφ’ ἡμῶν, μισθοφόρον ὄργανον ἀσε-
βείας γενόμενος ἐκοντί. ἐπεὶ δ’ ἐς τόδε τέλους εὐζωνον εἰ-
15 πεῖν καὶ μάλα γέ τι ῥᾶδιον τὸ τῆς διαλέξεως ἐκείνης ἐχώ-
ρει προοίμιον, καὶ τὰς τῶν Παλαμιτῶν ἐκείνων ὁμολογίας
διὰ τῶν θείων καὶ ἀφύκτων γραφῶν ἀναμφιλέκτους ἐκ πρώ-
της φάναι γραμμῆς ὁ Γρηγοροῦς ἐχειροῦτο, καὶ μίαν ἐπειθεν
ὁμολογεῖν εἶναι θεότητα ἄκτιστον καὶ φῶς ἐν ἀπρόσιτον καὶ
20 ἀδιάδοχον, τὴν μακαρίαν καὶ τρισυπόστατον μόνην οὐσίαν,
καὶ ταύτην μὴ μόνον ἀόρατον ἀλλὰ καὶ νοῦ καὶ λόγου παν-
τὸς ὑπερτέραν παντάπασι, “σκεπτέον” ἔφησε “πόθεν κακ 20
ποίας αἰτίας ὁρμώμενος Παλαμᾶς δεύτερον ἐδογματίσεν ἄκτι-

cut et in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem.”

Videte igitur ut huiusmodi res desiderent viros prudentes et placidos, nec vero auditores malignos quales sunt qui ignorantiae museum indoctum frequentare inde a pueritia consuerunt et officinas ferrarias ubi neque iustitiae fructus capiuntur neque sudor pulcri laboris aestimatur, sed nequitiae voces et linguae clamant et malae pravaeque notiones pro cuiusque mentis intelligentia captae sanctorum patrum praecepta pervertunt. quod inter nos Palamas ausus est, qui ultro impietatis subsidium exstitit quum ad illud bene exstructum ut ita dicam et subtile dialectices prooemium se acciegressus et Palamitarum homologias divinis et invictis scripturis prima ut dicant litterula Gregoras repressisset. qui unam contendit esse deitatem increatam et lucem unam inaccessibleem et sempiternam beatitudinem et in trinitate unam essentiam eamque non solum invisibilem sed etiam supra mentem ac rationem nostram positam. inquirendum autem inquit unde et qua ratione commotus Palamas alteram statuerit esse lucem increatam, angelis quidem

f. 226 a. στον εἶναι φῶς ὑπὲρ τοὺς ἀγγέλους μὲν, ὑφειμένον δ' οὖν ἀπειράκις τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ θείας οὐσίας· πόθεν δὲ καὶ ποίαν εἰλήφει τὴν πρόφασιν ἐκ τοῦ τοιοῦδε φωτὸς πλῆθος εἰσενεγκεῖν θεοτήτων ἀκτίστων καὶ ἀνουσίων, τῆς θείας οὐσίας διαφόρων πάντη καὶ ἑτερογενῶν. ἐγὼ γὰρ οὐκ 5 οἶδ' ὁπότερον εἶπομι ἄν· ἢ γὰρ οὐκ ἀκήκοε διαρρήδην τῆς ἀγίας ἑκτῆς καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου βοώσης τὰ ἐναντία, ἢ ἀκούσας οὐκ ἤσθετο, ἢ αἰσθόμενος ἀπαθόν τε ἔκρινε καὶ μηδεμιᾶς τινὸς ὅλως ἀξίαν φροντίδος εὐλόγου. φασὶ γὰρ οἱ τὴν θείαν ἐκείνην σύνοδον συγκροτήσαντες θεῖοι πατέρες ὡς 10 ἡμεῖς οὔτε τρεῖς τινὰς θεοὺς ἐπιστάμεθα οὔθ' ὅλως πολλοὺς θεοὺς ἢ φύσεις ἢ οὐσίας ἢ θεότητας ἔγνωμεν ἢ γινώσκοντας οἶδαμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔχοντα ἢ φρονοῦντα ἢ γινώσκοντα

21 τοῖς ἀναθέμασι βάλλομεν. τούτοις ἢ Παλαμικὴ φατρία ἐκείνη τοιάνδε τινὰ τὴν ἀντίθεσιν ἐπεισήνεγκε. τὸν μὲν τῆς 15 ἑκτῆς συνόδου τοῦτον ἀναθεματισμὸν ὑπερθετέον ἐν τῷ παρόντι. δεῖ γὰρ ἀποκρίνασθαι ὡς οὐκ ἄλογός τις ἡμῖν ἐγγόνει πρόφασις πρὸς δευτέρας θεότητος ἐννοιάν τε καὶ πίστιν, ἀλλὰ καὶ μάλα τι εὐλόγος· δεῖξασι γὰρ ἡμῖν τὴν τῶν θείων γραφῶν δύναμιν ὅθεν ἡμῖν ἢ πρόφασις, αὐτόθεν αὐ- 20 τομάτως πάντως ἐκάτερα ἔψεται, τῆς τε μέμψεως ἢ ἀπόφασις καὶ ἅμα ἢ τοῦ ἀναθεματισμοῦ ἀναχώρησις. οὐ γὰρ ἄλλοθεν ἄλλ' ἢ ἐκ τοῦ ἐν Θαβωρίῳ πάλαι τῷ ὄρει περὶ τὸ τοῦ

superiorem sed multo inferiorem beatitudine illa et divina essentia. deinde, unde, et qualem praetextum habuerit e luce illa multitudinem deducere deitatum increatarum et inessentialium quae a divina essentia prorsus diversa sunt et alius generis. equidem sane dicere nescio. aut non audivit ille quae sancta sexta oecumenica synodus contraria clara voce exclamavit aut audivit sed non concepit, aut concepit sed dissona esse iudicavit et quae nulla omnino digna essent reputatione. dicunt enim qui sanctam illam synodum congregarunt sancti patres: "nos neque tres quosdam deos novimus neque plures deos vel naturas vel essentias vel deitates agnoscimus, neque eos qui sic cogitant agnoscimus; sed eum qui haec intelligat aut cogitet aut agnoscat anathemate damnamus." quibus Palamitarum sodalitas opposuit haecce: "sextae synodi anathema illud in huiusmodi rebus nihil valet. nam licet respondere, nos non sine ratione alteram deitatem agnoscere et credere sed profecto ratione sana. iam si nos niti demonstraverimus sacrae scripturae auctoritate hinc utrumque per se evadet, in nos neque vituperationem ullam neque anathema cadere posse. neque id aliunde demonstramus quam e luce quae in monte Thabori olim circum domini corpus appa-

- κυρίου σῶμα γενομένου τε καὶ φανέντος φωτός, περὶ οὗ καὶ τὸν ἐν θεολογίᾳ μέγαν συνηνέχθη λέγειν Γρηγόριον λάμψαι τῇ μορφῇ καὶ τὴν θεότητα παραδειῖξαι, καὶ γυμνῶσαι τὸν ἐν τῇ σαρκὶ κρυπτόμενον. καὶ πάλιν· φῶς ἢ παραδειχθεῖσα θεότης f. 226 b.
- 5 ἐπὶ τοῦ ὄρους μικροῦ στεροστέρα καὶ ὄψεως· ὃ τότε μὲν 22
ὠράθη τοῖς ἀποστόλοις, νῦν δὲ τοῖς ἀμφὶ τὸν Παλαμᾶν αἰεί,
καὶ πρό γε τούτων ἄλλοις οὐκ ὀλίγοις, ὡς ἐξεῖναι λέγειν ἐν-
τεῦθεν τὸ μὲν ἀόρατον τοῦ θεοῦ, τὸ δ' ὄρατὸν μὲν ἄκτιστον
δέ, καὶ τὸ μὲν ἀμέθεκτον τὸ δὲ μεθεκτόν, καὶ τὸ μὲν ὑπερ-
10 κείμενον τὸ δ' ὑφειμένον. ἄτοπον γὰρ τὸν οὐράνιον χῶρον
ἀπολιμπάνον ὄλον παρεῖναι τὸ θεῖον τοῖς ἐπιγείοις τούτοις,
οἷσι ῥυπαροῖς το πλεῖστον εἰπεῖν καὶ δυσώδεσι καὶ μεμο-
λυσμένοις. ἢ πῶς ἂν ὑψιστος λέγοιτο θεὸς κατιῶν ἐκεῖθεν
καὶ τοῖς ἐπιγείοις καὶ ἐφαμάρτοις συνδιατρίβων; ἀλλ' εἶναι
15 τὴν μὲν οὐσίαν αὐτοῦ ὑπερκειμένην θεότητα ἄκτιστον, αἰεὶ τοῖς
οὐρανίοις θαλάμοις ἐνδιατρίβουσαν, καὶ διὰ τοῦτο μένουσαν
ἀόρατον πάντη καὶ ἀμέθεκτον· τὰς δὲ ἐνεργείας αὐτῆς ὑφει-
μένας θεότητος, διαφόρους τῆς οὐσίας, καὶ διὰ τοῦτ' ἀνου-
σίους καὶ ἅμα μεθεκτὰς καὶ ὄρατὰς ἡμῖν.
- 20 Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς “καὶ πῶς ἂν τις” φησὶν “ἐλεγ- 23
χθεῖη μᾶλλον καὶ ἐαντῷ μαχόμενος καὶ τῇ θεότητι; ἵνα τοῖς
αὐτοῦ Γρηγορίου περὶ αὐτοῦ λέγων χρήσωμαι. εἰ γὰρ ἄπερ
αὐτὸς θεμελίων ὑπέθηκε τρόπον, ταῖς κοιναῖς καὶ εὐσεβεσί

ruit, de qua etiam magnus ille theologus Gregorius dicit, eluxisse in corpore et deitatem submanifestasse et revelasse deum in carne latentem; et iterum quam dicit lucem in monte deitatem oculis clarissimam prodentem. quae olim visa sit apostolis, nunc vero iis qui Palamam sequuntur et ante hos aliis paucis. quare dicere licet, hanc invisibilem esse in deo, illam visibilem sed increatam; hanc imparticeptibilem; illam particeptibilem; hanc superiorem, illam inferiorem. ineptum enim esse dicit, credere coeli regione relicta totum illud divinum terrenis hisce hominibus rudibus maximam partem et sordidis et maculatis interesse. qui enim inquit deus ille dici potest “supremus,” qui descenderit inde et in terra hominibus iisque flagitiosis intersit. est igitur essentia eius superior deitas increata semper in coelestibus thalamis et hac de causa semper invisibilis et imparticeptibilis, sed naturae huius inferiores variae essentiae sunt deitates, eaque de causa inessentiales simul particeptibiles et visibiles nobis.”

Ad haec Gregoras “quomodo, inquit, melius quis convineatur se cum semet ipso unaque cum deitate pugnare, ut eiusdem Gregorii de hoc verbis utar. nam si quis, quae modo fundamenta sibi posuit

τῆς ἐκκλησίας ἐννοίαις ἐπόμενος, ταῦθ' ὡσπερ ἐν μεταμέλῳ
γενόμενος γνώμης διορῦττει καὶ ἀναιρεῖ, πῶς οὐ παραβάτην
ἑαυτὸν δείκνυσι κατὰ τὸν θεῖον φάναι ἀπόστολον, καὶ ἅμα
ἑαυτῷ μαχόμενον καὶ θεότητι; δέδεικται γὰρ αὐτὸς ἐν προσι-
μίοις διδάσκων ἡμᾶς φῶς ἐν ἀπρόσιτον εἶναι τὴν μόνην⁵
ἐκεῖνην ἄκτιστον τῆς μακαρίας τριάδος οὐσίαν τε καὶ θεό-
τητα. ἀπρόσιτον δ' εἰπὼν καὶ ἀόρατον δεδήλωκεν εἶναι μετὰ
πολλοῦ τοῦ κρείττονος· τὰ δὲ μετ' αὐτὸ πάντα φῶτα κτιστά.

24 εἶεν δ' ἂν ἄλλα τε μυρία, καὶ ὅσα μᾶλλον αὐτὸς τὴν ὁμώ-
νυμον φωνὴν τοῦ φωτὸς κατὰ τὴν εἰς πλείω σημαινόμενα¹⁰
ποιησάμενος ἔκτασιν ἐν τῷ περὶ βαπτίσματος ἐξέθετο λόγῳ.

f. 227 a. οὐ τοίνυν ἑαυτῷ μαχόμενος καὶ θεότητι φαινοίτ' ἂν ὁ μέγας
οὗτος διδάσκαλος; ἄπαγε. μαινομένης ταντὶ διανοίας καὶ
γλώττης εἰς παρενοήματα κατὰ τοῦ ἁγίου, ἧθεσι χρηστο-
τέροις δολερῶς κρυπτόμενα· πολλὰ γὰρ ἐκεῖνος ἀπαριθμη-¹⁵
σάμενος λέγεσθαι φῶτα, ἐν τῶν πολλῶν εἶναι λέγει κάκεινο
τὸ φῶς, ἐν ᾧ μὴ δεδειχθαί φησιν ἀλλὰ παραδειχθαι τηρι-
καῦτα τὴν θεότητα, τῆς παρὰ προθέσεως κολαζούσης τὸ αὐ-
θαδες τῶν ἀτόπως τὰ θεῖα βωμολοχεῖν ὠρμημένων, ὡς καὶ
ἡμῖν ἐν ἄλλοις εἴρηται τε καὶ αὐτὸ προιοῦσι τρανότερον εἰρη-²⁰

25 σεται κατὰ χάραν. παρίτω δ' ὁμως ἐν βραχεῖ ὁ Χρυσσορ-
ρήμων ἡμῖν συμμαχῶν Ἰωάννης, εἴρηται λέγων πολλάκις ὡς

22. ἐκ τοῦ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τίνος χάριν ἐν τῇ ἀγίᾳ πεν-
τηκοστῇ ἦλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

communibus et piis ecclesiae praeceptis innisus, haec paullo post tan-
quam poenitentia commotus ipse suffodit et aufert: nonne praecepto-
rum violatorem se reddit ut S. apostolus dicit, unaque qui semet ipse
et deitatem impugnet. affirmavit enim ipse in prooemiis nos docens
lucem unam inaccessibilem esse unam illam increatam beatæ trinita-
tis essentiam et deitatem; et quia inaccessibilem dixit et invisibilem,
declaravit etiam multo praestantiorē; quae vero luce hac inferiora
lumina, esse creata. sunt autem haec alia innumera et quotquot ille
ipse eodem nomine secundum lucis in pluribus manifestationem com-
memorat in libro de baptisate. quid igitur? videturne magnus hic
praeceptor semet ipsum et deitatem impugnare? apage haec amentis
doctrinae et linguae peccata in spiritum divinum, dolose in verbis
quibusdam pulcris recondita. nam quum multa hic enumeret lumina
et horum unum dicat illud quo deitatem nobis non ipsam manifestari
sed tantum submanifestari: ipsa haec "sub" praepositio temeritatem
coercet eorum qui tam stulte divina ludere student. ut a nobis in
aliis multis dictum est et quum progressi crimus loco suo planius ex-
ponetur. breviter nunc dicat Chrysostomus noster Ioannes: "sacpe,

ἡ θεία φύσις οὐ φαίνεται ὡς ἔστιν, ἀλλ' ὡς ἐπιμετρῆι τῇ ὄψει ἢ τῇ ἀκοῇ τῆς θνητῆς φύσεως· καὶ ἵνα μὴ εἰς ὕβριν ἐκλάβῃς τὸ τὴν ἁγίαν καὶ προσκυνητὴν φύσιν πυρὸς ὄψει φανῆναι, ὡφθησαν γὰρ φησι διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, ἐρμηνεύει τὰ νέα τὰ διὰ Μωϋσέος πάλαι γεγόμενα. λέγει γὰρ Μωϋσῆς “καὶ ἦν τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ ὡς πῦρ καιόμενον.” ἀλλ' ὅρα, φησί, καὶ τὴν λέξιν ἐκείνην συμφωνοῦσαν ταύτῃ τῇ νέᾳ· οὐ γὰρ εἶπε πῦρ, ἀλλ' ὡς πῦρ. καὶ ἐνταῦθα ὡφθησαν γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς.

10 καὶ ταῦτα μὲν ὁ Χρυσορρήμων ἐκ πολλῶν ἀπολεξαμένοις 26
 ἡμῖν ὀλίγα διέξεισιν· ὁρᾶτε δὲ πῶς βραχείας λέξεως προσθήκη τὸ αὐθαδες καὶ τολμηρὸν θεραπεύει τῆς ἐννοίας, καὶ ἀναστέλλει τὸ ἀχαλίνωτον, εἴ τινες εἶεν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾶν ὠρημένοι δι' ἀμαθίαν ἢ δυστοπίαν κακοδαίμονος

15 γνώμης. κἀνταῦθα τοιγαροῦν τῆς παρὰ προθέσεως προσθεθείσης, μεγίστη γέγονεν καὶ τῶν ἀτόπων ἐννοιῶν συστολή, καὶ διὰ τῆς βραχείας ταυτησὶ προσθήκης μεγίστην ἔσχε ῥοπήν ἢ τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας ἐνδείξεις ὁμοῦ καὶ εὐγένεια, περιφανῶς ἀνατρέπουσα τὴν πολὺγλωσσον ἄωρίαν οἷς οὐκ αἰδῶς τὰ

20 θεῖα βροσκηματώδεσι βεβηλοῦν ἐννοίαις. εἰ δέ τῳ πρὸς βου- 27
 λήσεως εἴη ἐνταῦθα καὶ τοῦτ' αὐτῶν ἐπισκώπτειν, ὅθ' ὑπερτιμᾶν δοκοῦντες ἐκεῖνο τὸ φῶς ἀτιμάζουσι μᾶλλον ὑπὲρ τὸ δέον, κεραννύντες καὶ συμμιγνύντες τοῖς ἐκ διαμέτρου πᾶσιν

inquit, dictum est divinam naturam non qualis revera sit nobis apertam fieri, sed qualis oculis vel auribus naturae mortalis appareat. et ne superbias quod divina et adoranda natura ignis specie visa sit, nam linguae, ut dicitur, dispersae tanquam igneae apparuerunt, explicantur haec novi testamenti verba his quae Moses tradit: “et videbatur deus Israel in monte Sinai tanquam ignis flagrans.” vide autem haec verba quomodo cum novo testamento consentiant. nam non “ignem” hic dicit, sed “tanquam ignem;” itemque linguae videbantur “tanquam igneae.” “haec igitur quae ex aliis multis pauca elegi dicit Chrysorrhemon. videtisne ergo quomodo breve etiam verborum additamentum temeritatem et licentiam mentis castiget, et frenet insolentiam, si fines quidam transilire propter ignorantiam et pravam certandi libidinem studant. nam adiecta illa “sub” praepositione gravissima orta est ineptorum argumentorum refutatio et breve additamentum illud ad veram sententiam declarandam et confirmandam summi momenti est; quo nempe manifesto vana concertatio repressa est eorum quibus non pudor est divina turpissimis sententiis profanare. sed licent mihi etiam perstringere quod illi lucem illam dum nimii aesti-

¶ 227 b. ἐναντιώμασιν, ὁρατὸν ἄκτιστον λέγοντες καὶ μεθεκτὸν ἀπρόσι-
 τον καὶ ἄυλον καθ' αὐτὸ μεριστὸν καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐκ
 ἔγωγε διόισμαι, οὐδ' ἐκὼν γε εἶναι τουτωῖ νεμεσώην ἄν·
 ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνεγκλήτῳ μένειν παντάπασι τὸ γ' ἐμὸν μέρος
 ἀσμένως αὐτῷ κομιδῇ χαρισαίμην· καὶ οὗτοι γὰρ ἂ μηδὲ 5
 τοῖς κτίσμασιν οὐκ ἂν τις τολμηρῶ παραέχεσθαι, δαίμοσι δη-
 λαδὴ καὶ ψυχαῖς καὶ ἀγγέλοις, (ἀόρατος γὰρ καὶ τούτων
 ἀπάντων ἡ φύσις, εἰ μὴ διὰ συμβόλων καὶ τύπων σωματι-
 κῶν ἐνίοτε φαίνονται τὸν ἐκάστοις προσήκοντα τρόπον), τού-
 τοις ἀσμένως συναριθμεῖσθαι τὰς οἰκείας θεότητας συνωθοῦσι 10
 τὰς ἀκτίστους καὶ ἀπροσίτους, καὶ μάλιστα πασῶν τὸ διει-
28 λημμένον ἐκείνο φῶς. ὥσπερ γὰρ ἀνανδρίας ἐκατέρωθεν
 ἔλεγχον ἀμφοῖν ἀμφοῦ κομιζέει, τῷ τε μὴ θέλοντι θνήσκειν
 ὅτε δεῖ, καὶ τῷ θέλοντι πάλιν ὅτε μὴ δεῖ, οὕτω καὶ ταῖς
 θεαῖς τιμαῖς τὸ ὑπερβάλλον οὐ μὴ προσήκει, οὐ τιμὴν παρ- 15
 ἔχει θεῶ, σκοπὸν ὑβρεως τηνικαῦτα τῆς τοῦ εὐλαβοῦς
 προσποιήσεως συμπορευόμενον τε καὶ συμπλέοντα κεκτημέ-
 νης. πολλοῦ μὲν' ἂν δεήσειε μὴ καὶ πρὸς τὴν Ναυάτον
 μισανθρωπίαν ὠθεῖν τὴν μίμησιν, ὅς τὴν ἀρετὴν ἐς τὸ ὑπερ-
 βάλλον τιμᾶν προσποιούμενος, ἔλαθε τὸ τοῦ θεοῦ φιλάνθρω- 20
 πον ἐξ αὐτῶν κρηπίδων ἀντικρὺς ἀναιρῶν, τὴν ἐξ ἁμαρτίας
 μετάνοιαν οἰδαμῶς προσιέμενος, καὶ προσηγορίαν εὐλα-
 βείας ἐν ἁωρία προφάσεως ἐαυτῷ προμνόμενος, τὰ χείριστα

ment, plus aequo potius abiiciant, quam confundant sic et commisceant
 cum iis quae prorsus aliena sunt, visibilem dicentes quae lux increata,
 particeptibilem quae inaccessibleis, dividuamquae sine materia est.
 cuiusmodi iam alia sunt multa quae nunc taceam. neque consulto illi
 succenseam potius quod quidem ad me attinet illum omnino non re-
 prehendum esse malim. sed hi quod quis non facile creaturis
 tribuere velit, daemonibus aperte et animis et angelis quorum sanc
 omnium natura invisibilis est praeter quod symbolis et typis corporeis
 interdum pro ipsorum singuli quique natura nobis apparent, annume-
 rant ipsas deitates increatas et inaccessibleis et prae aliis omnibus lu-
 cem illam quam diximus. quemadmodum autem ignaviae opprobrio
 dignus est uterque et qui mori non vult quum debet et qui vult quum
 non debet, ita quoque in divinis attributis quod nimium est non honorem
 fert deo, quum semper si quid additur id arrogantiae culpam habeat
 et secum ferat. qua ratione non multum abest quin ad Novati homi-
 num odium imitandum compellamur, qui quum virtutem supra modum
 aestimare intenderet dei hominum amorem prorsus neglexit. nam
 peccati poenitentiam nihili habuit; et quum cautioni pro inutili ex-

τῆς κακίας τοῖς ἠκολουθηκόσι προϋξένησεν· οὕτω χεῖρι- 29
 στόν ἔστι ὑπὲρ τὸ δέον ἄτειν καὶ πατρῶν ὄρια κινεῖν. ἀντι-
 φωνεῖν γὰρ ἀνάγκη τοῖς ἀφανέσι τῶν ὀρέξεων ἐνταῦθα πά-
 θεσι τὰ χειρὸς καὶ γλώττης ἐμφανῆ κινήματα, καὶ σφετέροις
 5 σφέτερα μέρεσι μέρη πολέμια καὶ ἀντίφθογγα τρέφειν αὐτόν
 τιμα ἑαυτῶ, ἕως ἂν σαφῆ τὸν ἔλεγχον ὁ χρόνος ἐπικούρους
 εἰληφῶς τὰς ἀψευδεῖς τῆς δίκης πλάστιγγας εἰς ὑπαιθρον
 ἐξενέγκῃ θεάτρον, καὶ οἰομένους τιμὴν κερδαίνειν ἐν τοῖς
 ὄφλουσιν αἰσχύνῃν εὐρισκομένους ἐνδείξῃται. ὁποῖον δήπου
 10 πεπόνθασι καὶ οἱ τὴν τῶν ἀκτιστιτῶν αἵρεσιν ὑποστήσαντες· f. 228 a.
 οἰόμενοι γὰρ τιμᾶν τὴν τοῦ Χριστοῦ σάρκα ἄκτιστον ταύτην
 ἔδογματίσαν εἶναι, καντεῦθεν οὐ μικρὸν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκ-
 κλησία παρεισῆνεγκαν νόσημα καὶ ἀντὶ τιμῆς ἀτιμίαν πε-
 πράχασι· διὸ καὶ ἰδία τις αὐτῆ αἵρεσις ἀκτιστιτῶν ὠνο- 30
 15 μάσθη τε καὶ ἀποκεκήρκεται πρὸς τῶν εὐσεβῶν. παραπλή-
 σιον δέ τι καὶ ὁ θεολόγος ἔφη Γρηγόριος πρὸς Εὐνόμιον,
 τὸ ὑπὲρ πᾶσαν, λέγων, οὐσίαν καὶ φύσιν τῷ μὲν πατρὶ δι-
 δούς, ὃ ἄνθρωπε, τὸν δ' υἱὸν ἀποστερῶν καὶ τὰ δεύτερα
 νέμων αὐτῷ τῆς τιμῆς καὶ τῆς προσκυνήσεως, κἂν ταῖς συλ-
 20 λαβαῖς χαρίζῃ τὸ ὅμοιον, τῷ πράγματι περικόπτεις τὴν θεό-
 τητα, καὶ μεταβαίνεις ἀπὸ τῆς τὸ ἴσον ἐχούσης ὁμωνυμίας
 ἐπὶ τὴν τὰ μὴ ἴσα συνδεούσαν. καὶ ἀλλαχοῦ “οὐ γὰρ θεὸς
 τὸ κτιζόμενον, οὐδὲ δεσποτικὸν τὸ ὁμόδουλον, κἂν τὰ πρῶτα
 φέρηται δουλείας καὶ κτίσεως, καὶ τοῦτο μόνον φιλανθρω-

17. ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ.

cusatione totus confideret, posteris flagitia summa praeparavit. quare
 pessimum est supra modum aestimare aliquid et patrum praecepta
 immutare. fit enim ut discrepent ab occultis animi motibus manus
 et linguae motus conspicui, et inter singula membra repugnantia
 quaedam et dissensio alatur, donec tempus iustitiae certa trutina ad-
 hibita apertum opprobrium in lucem ferat et eos qui honore fruito-
 ros se sperarent ignominia notatos ostendat. quod experti sunt qui
 Actistitarum haeresin protulerunt. hi enim Christi corpus celebraturi
 increatum id esse dogmate statuerunt; qua re non levem Christi ec-
 clesiae morbum adduxerunt et loco honoratione maiori effecerunt con-
 taminationem. quare inventio ista proprio nomine Actistitarum (in-
 creatistarum) nominata et a fidelibus exclamata est. simile quiddam
 Gregorius theologus in Eunomium exhibet: “tu, inquit, quae supra
 essentiam et naturam sunt patri adiicis, filium autem suis privas; cui
 secundam tribuis honorationem et venerationem, et si verbo quidem
 ei idem concedis, re tamen deitatem circumcidis, et a nominis simili-

πεύηται ὑβριζόμενον· ὁ γὰρ τῆς ὀφειλομένης ἀποστερωῶν τιμῆς οὐ μᾶλλον τιμᾶ τῷ δεδομένῳ ἢ ἀτιμάζει τῷ ὑφαιρουμένῳ, κὰν προσποιήσιν ἔχει τιμῆς τὸ γινόμενον.”

- 31** Ὅρας πῶς τὸ μὴ προσηκόντως τιμᾶν, ἀλλ' ὑπερβαίνειν δοκεῖν τοὺς νενομισμένους ὅρους, ὑβρεως τίκει καρπούς. ἡ 5 γὰρ τοῦ ὑπερβάλλοντος παρενθήκη ἔλεγχος γίνεται τοῦ πρὶν ἔλλιποῦς καὶ οὐ μᾶλλον δίδωσιν ἢ ζημιοῖ, περιφανεστέραν ποιοῦσα τῆς ἀληθοῦς τιμῆς τὴν ὑφαίρεσιν ἢ τὴν πεπορισμένην ταύτης ἐπίτασιν, ὡς κινδυνεύειν ἐν τῇ τοῦ δοκεῖν ἀφθονία τὰ τῆς πτωχείας ὑπομένειν αἰσχροῦ. δυοῖν οὖν κἀνταῦθα 10 θάτερον ἔπεται· ἡ γὰρ κακουργίας ἐγχείρημα φαίνεται εἶναι τουτί, δι' ἀπάτην τῶν ἀπλουστέρων ἐπινενοημένον, ἢ δεισιδαιμονίαν ὀνομαστέον τὸ τοῦ νοσήματος πάθος, ἔκγονον λόγου διεψευσμένως ἔχοντος ὃν πρὸς τὸ ἀγαθόν, δειλίας δ' ἀορίστους καὶ ἀτεκμάρτους ταῖς μητράσι ψυχαῖς ἐντιθὲν καὶ 15 φόβους ἐν οὐ καιρῷ φρομένους, θανάτου γείτονας καὶ οἴους οἱ ἐν ἄδου μυθεύονται πέμπειν τοῖς ζῶσιν ἐν ὕπνοις, ἐκ δια-
- f. 228b.** μέτρον μὲν καὶ ἀντιδιηρημένην τῇ ἀθείᾳ τὴν τάξιν ἐσχηκός, γένος δ' ὅμως ἐκείνῃ ταῦτὸν κεκτημένον, τὴν ἄγνοιαν δηλαδὴ.
- 32** ὁμοίως γὰρ τῶν διαβεβλημένων ἐστὶ τὸ τ' ἀκίνητον εἶναι 20 πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν, καὶ αὐτὸ κινεῖσθαι πρὸς αὐτὴν καθάπερ οὐ χροῦ· τὸ μὲν γὰρ πίστεως ἄμοιρον, τὸ δὲ καὶ δόξαν ἐμπαθῆ προσλαμβάνει, σμικρολογίαν μακρὰν τῷ θεῷ

tudine quae unum idemque continet recedis ad eam quae non idem amplectitur.” rursus alias: “deus non est creatura neque dominus idem qui servus et iam si princeps sit inter servos vel creaturas.”

Videsne igitur quomodo plus aequo honorare et ultra fines iustos progredi arrogantiae fructus gignat. iis enim quae supra modum adduntur opprobrio sit quod alia demta sunt itaque non revera quidquam additur potius detrimentum est quum magis conspicua fiant quae a iusta honoratione resecta quam quae huic nova adiecta sunt. quare cavendum ne abundantiam in aestimando opinemur quae nos in egestatis ignominiam ducit. e duobus autem alterum consequitur aut tale quiddam mali consilii inventum apparet per fraudem excogitatum aut e daemonum timore natus morbus est qui mentis fellax imago et indicium ignaviae summae animorum muliebrium, unde metus oritur quem mortis dicunt affinem et quem inferi dicuntur vivis inmittere in somniis. qui timor contrarius quidem est atheismi; tamen in utroque eadem apparet amentia. nam amentiae est signum et si quis deum omnino non timet et si timet ubi non debet. ille enim pietatem nullam habet, hic contra nimia religioe captus deum nimis severum

προστρίβον. καὶ ἔστιν ἐν ἀμφοτέροις ὁμοιον τὸ κακόν, καὶ ἀντίθετον ἐκκληρώσατο τύχην ἀλλήλοις ἑκάτερον.

Ἴνα δὲ καὶ τῶν συνηθεστέρων τῆ φύσει καὶ οἶον εἰπεῖν κοινῶν τοῖς ἄπασιν ἐννοιῶν ὑποδείγματα τινὰ πρὸς σαφήνειαν ὁ λόγος εἰληφῶς τῶν τῷ ἀγίῳ ἠριθμημένων ἐκείνων φῶτων ἐν καὶ τὸ φῶς ὃν ἐκεῖνο δείξει, καὶ τῆς ὁμοίας ποιότητος, εἰ καὶ τῆ λαμπρότητι παραλλάττειν ἔδοξε, φαίην ἂν ὡς πολλῶν ἕξ αἰῶνος ἀγαθῶν γεγονότων ἀνδρῶν καὶ θεοφιλῶν εἰς ἣν φέρε εἰπεῖν καὶ Μωσῆς ὁ μέγας ἐκεῖνος, δι' οὗ τὰ μέγιστα τῶν
 10 θανυμάτων κατὰ τὴν Αἴγυπτον ὁ θεὸς ἐπεπράχει. οὐ μόνον 33
 δέ, ἀλλὰ καὶ θεῖον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ φωτὶ κατελάμπρυνεν, ὡς μηδὲ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, κατὰ τὸν θεῖον φάναι ἀποστολον, ἀτενίσαι δύνασθαι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου τὴν τότε ἐκείνην ἐκεῖ φανείσαν.
 15 καὶ κάλυμμα ἔχειν ὁ θεῖος ἔφη Χρυσόστομος ἐπὶ τοῦ προσώπου τότε Μωσέα· καὶ τὸ αἶτιον, ἐπεὶ μὴ ἐδύνατο, φησί, τὴν δόξαν ὑπενεγκεῖν τοῦ προσώπου αὐτοῦ. ὁρᾶτε πῶς καὶ τῆς τῶν ὁρῶντων ὄψεως στερορότερον γέγονε καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ τοῦ Μωσέως πρόσωπον πάλαι
 20 λαμπρῦναν. φῶς οὖν καὶ Γρηγόριος ἐν ἐκεῖνο πρὸς τοῖς ἀλλοῖς 34
 καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο πρὸς τοῖς ἄλλοις φησὶν ὅτι τὸ Μωσέως δοξάζεται πρόσωπον. καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνείρας διαφορα μὲν τὴν ποιότητα καὶ οὐ τὴν φύσιν, καὶ τῶν ποιημά-

putat etiam in rebus minutissimis. utriusque autem idem malum est etsi sors diversa.

Sed ut exempla quaedam nobis magis dilucida et sat cuique aperta exhibeam et dicam luminum illorum quae divino annumerata sunt unum et illud quidem lumen quod eadem esse qualitate etsi diversa claritate putant, prae aliis multis ex memoria bonis et deo dilectis viris unum nomino magnum illum Mosen, per quem summa deus miracula in Aegypto fecit et praeterea cuius ipsius vultum luce divina fulsisse audimus ita ut quod S. Apostolus dicit Israelis filii vultum eius intueri nequiverint, propter splendorem circa vultum effusum. velamentum autem inquit S. Chrysostomus eo tempore Moses supra vultum habuit; nam vultus eius splendorem perferre nemo potuit. videtis igitur oculorum intuitu solidiorem illam quoque lucem fuisse quae in Mosis vultu effulsit. sed Gregorius etiam lucem unam illam inter alias et lucem hanc quoque inter alias dicit quae in Mosis vultu eluxit; item multa ille annumerat lumina quae quidem eadem qualitate sed diversa natura sunt et e creaturis creatorem praedicat. quem sempiternam lucem et proprie unam dicit, deinde aliis illam

των τὸν ποιητὴν ὑμνήσας, ὃν καὶ ἀδιάδοχον εἶπε φῶς καὶ κυρίως ἐν, ἔπειτα τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο συναριθμεῖ, ὡ παρεδείχθη τυπικῶς ἢ θεότης, λαμπρότερον μὲν τὴν τῆς

f. 229 a. αἰγλῆς ποιότητα, τὴν δὲ φύσιν τηροῦν τοῖς ἄλλοις τὴν αὐτήν.

- 35** καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας ἐνταῦθα κράτος ἢ τοῦ ἄρθρου ⁵ παρίστησι θεσίς, τὴν θεότητα περιγράφουσα, καὶ τὸ ἄφρον καὶ ἀόριστον τῶν συμφαινομένων πρὸς τὸ μοναδικὸν καὶ ἐνιαῖον συστέλλουσά τε καὶ περισφίγγουσα. οὐ γὰρ θεότητος ἀπαριθμούμενος ὁ διδάσκαλος μίαν εἶπε θεότητα καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἀλλὰ τοῦναντίον φώτων ἀριθμουμένων πολλῶν ἐν ¹⁰ ἐκεῖνο τῶν πάντων εἶρηκεν εἶναι, τιμηθὲν μὲν ὑπὸ θεοῦ πλέον, ἢ οὕτως εἶπω, τῶν ἄλλων, οὐ μὴν δυνάμενον ἄκτιστον γενέσθαι θεότητα, ἀλλ' ἀκτίστου θεότητος παράδειξιν τυπικὴν τε καὶ συμβολικὴν, ὡς εἰρήσεται προϊούσιν ἡμῶν ἐμ-
- 36** φανεότερον. ὡσπερ οὖν πολλῶν ὄντων ἀνδρῶν ἀγαθῶν καὶ ¹⁵ θεοφιλῶν προφητῶν ἓνα τῶν πάντων εἶναι καὶ Μωσέα εἰρηκίμεν, τιμηθέντα μὲν πρὸς θεοῦ πλέον τῶν ἄλλων σχεδὸν τῆ τε λαμπρότητι τοῦ προσώπου καὶ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ θαύμασι, καὶ θεὸν γενόμενον Φαραώ, ἄκτιστον δ' οὐ, οὕτω καὶ περὶ τοῦ φωτὸς νοητέον ἐκεῖνου. αἱ γὰρ τιμαὶ καὶ δόξαι ²⁰ καὶ λαμπρότητες ποιότητές τινες ἐπουσιώδεις οὐσαι καὶ συμβεβηκότων εἶδη, αὐταὶ μὲν ἀλλοίωσιν καὶ μεταβολὴν ὑπομένειν πεφύκασιν, ἢ δ' οὐσία τῶν τοιούτων ἀθῶος μένει πα-

quoque adiungit qua typice deitas submanifestata est: quae pro splendoris qualitate elarior quidem sed pro natura ab aliis non diversa. sed haec revera tanquam artus se habent in deitate conspicui quibus omnia quae soluta et interminata nobis videntur in unum connexa et constricta sunt. nam quum deitates praeceptor ille enumerat, non unam dicit deitatem etiam illam lucem, sed in adversum quum lumina multa enumerat unum illud dicit prae aliis omnibus a deo quidem pluris esse aestimatum ut ita dicam, sed quod increata esse deitas non possit et nobis increatam deitatem submanifestet tantum typice et symbolice, ut paullo post lucidius nobis patebit. sicut igitur inter multos viros bonos et deo dilectos prophetas unum nominavimus Mosen a deo praecipue honoratum et vultu splendido et miraculis in Aegypto; qui deus visus sit Pharaoni sed non deus sit increatus: ita quoque de luce illa cogitandum est. cuius attributa et gloria et splendor qualitates quaedam sunt ad essentiam accedentes et fortuitae formae, quae variationes et immutationes incunt: sed quae his subest essentia ipsa nullas prorsus patitur affectiones, sed fundus illarum est ac fundamentum. itaque sine essentia illa fundamentum

θῶν· ὑποβάθρα γὰρ τις καὶ θεμέλιος γίνεται τοῦτοις ἅπασι,
 καὶ ταύτης ἄνευ ὑπόστασις ἐκείνοις οὐκ ἔστιν οὐδ' ἠτισοῦν,
 οὐσιωδῶς γε μὴν αὐτοῖς καὶ αὕτη συναλλοιοῦσθαι ἤμισα
 οἶδεν. εἰ δὲ δι' ἀμαθίαν ἐνιοὶ καὶ ἔκστασιν λογικῆς ἐπιστῆ- **37**
 5 μης, δι' ἧς οἱ θεῖοι πατέρες τὰς δογματικὰς συνεστήσαντο
 βίβλους, ἐπεσθαι ἤμισα δύνανται, τί τοῦτο πρὸς τὴν ἀληθῆ
 γνῶσιν; οὐ γὰρ ἀτιμαστῆρον τὴν παιδεύειν δι' αὐτούς, ἀλλὰ
 σκαιούς καὶ ἀπαιδεύτους ὑποληπτῆρον τοὺς οὕτως ἔχοντας ὁ
 μέγας φάσκει διδάσκαλος. πολλοῦ μὲν γὰρ ἂν δεήσειε τοὺς
 10 ὄρους ἐκείνους τῆς οἰκείας φυλάττειν φύσεως τὰ τε ἄλλα
 δήπουθεν, καὶ τό γε τὴν αὐτὴν καὶ μίαν μένουσαν τῷ ἀριθ-
 μῷ τὴν οὐσίαν τῶν ἐναντίων εἶναι δεχτικὴν, εἰ ὧν ἀνυπο-
 στατῶν ὄντων καθ' αὐτὰ ὑπόστασις αὕτη γίνεται, τοῦτοις
 συμμεταβάλλοιτο τῆς οἰκείας ἐξισταμένη φύσεως. ἀνούσιοι **f. 229. b**
 15 μὲν γὰρ αἱ περὶ τὰ σώματα ποιότητες καὶ ἀσώματοι, αἰσθη-
 τὰ δ' οὖν, καὶ περὶ τὰ τῆ αἰσθήσει ὑποκείμενα σώματα τὴν
 ὑπόστασιν τε καὶ σύστασιν ἔχουσαι· πᾶν δὲ τὸ τῆ αἰσθή- **38**
 σει ὑποβαλλόμενον ὁ θεῖος φάσκει Χρυσόστομος μὴδ' οὐσίαν
 εἶναι ἀγγέλου δύνασθαι λέγειν, ἑλλὰ σῶμα πάχος ἔχον καὶ
 20 τριχῆ διαστατόν. πῶς οὖν ἂν εἴη θεότης ἄκτιστος ἐκείνο τὸ
 φῶς, αἰσθήσει ὑποβαλλόμενον καὶ ὁρώμενον, ὡς ἅπαντες μὲν
 καὶ πρό γε πάντων ἡμεῖς μαρτυροῦμεν. ἢ πάντως καὶ ἡμῶν
 σιωπῶντων ἔξ ἀπορίας ὁ θεῖος ἐρμηνεύει Δαμασκηνὸς Ἰω-

17. κατὰ Ἰω. δμιλία κη'.

illarum nullum est, neque haec ipsa ullo modo immutari potest. si
 vero propter ignorantiam quidam et amentiam logicas notiones quibus
 sancti patres dogmaticos libros composuerunt assequi mente nequeunt;
 quid hoc ad rei veritatem? neque igitur propter illos praecepta re-
 pndianda sunt, sed potius illi ipsi mente capti et indocti habendi sunt
 ut magnus noster praeceptor dicit. nam multum sane abest quin suae
 ipsius naturae fines aliaque omnia servare possit et essentia pro nu-
 mero una maneat, ubi partem habet earum quae contraria sunt, si
 ipsa quae substantia fit in substantialium, cum his societatem in-
 it propria sua natura egressa. inessentialia enim sunt circa corpora qua-
 litates et incorporeae itaque perceptibiles et in eis quae sensuum
 perceptioni subiecta sunt circa corpora substantiam et fundamentum
 habent. sed omnia inquit S. Chrysostomus quae sensibus subiecta
 sunt neque angeli quidem essentia dici possunt, sed corpus crassum
 et trifariam extensum. qui igitur deitas increata dici potest lux illa
 sensibus subiecta et percepta ut omnes et vos inprimis testamini. sed
 vobis propter inopiam tacentibus interpretatur haec S. Damascenus

άννης, “έν τῷ Θαβῶρ” λέγων “τῷ ὄρει ἐλάμπρουνεν μέν ἡλίου
 δίκην τὸ πρόσωπον ἐαυτοῦ ὁ Χριστός, ἴν’ ὡς θεὸς παραδείξῃ
 τοῖς μαθηταῖς τὴν τῆς οἰκειᾶς θεότητος δύναμιν· ἀλλ’ ἐπειδὴ
 καὶ Μωσέως ἐλάμπρυνε πάλαι τὸ πρόσωπον ἐξῶθεν, ἔλαθε
 νῦν τὸν διάβολον διὰ τῆς αἰσθητῶς δηλαδὴ κἀνταῦθα φα-5

39 νείσης λαμπρότητος.” ἰδοῦ καὶ οὗτος σῶμα καὶ αἰσθήσει
 ὑποβληθὲν καὶ ὄραθὲν τὸ λαμπρῦθὲν τοῦ Χριστοῦ φησὶ τη-
 νικαῦτα πρόσωπον. οὐ γὰρ φαντασία τὸ τῆς ἐνσάρχου μυ-
 στήριον οἰκονομίας ἦν· εἰ δὲ σῶμα, καὶ οὐσία πάντως κτι-
 στή· τῇ γὰρ τῶν ἀκτιστικῶν αἰρέσει περιφανῶς ἔρριπται τὴν 10
 τοῦ κυρίου σάρκα δοξάζειν ἀκτιστον· πῶς οὖν ἀκτιστος ἢ
 αἰσθητῶς φανεῖσα τηνικαῦτα λαμπρότης; καὶ τίς ὁ ταῦτα τολ-
 μῶν κηρύττειν πλὴν τῶν εἰκονομάχων μὲν ὕστερον, Μανι-
 χαίων δὲ καὶ Μασσαλιανῶν πρότερον, νῦν δὲ τῶν Παλαμιτῶν;
 ἢ γὰρ οὐκ ἀκούετε σαφέστατα τῶν ἁγίων λεγόντων, τὸ τῇ αἰ- 15
 σθήσει μὲν ὑποβαλλόμενον ὄρατόν, ὃ δ’ ἀκτιστον, μὴ ὅτι
 οὐχ ὄρατόν; ἀλλὰ καὶ νοῦν καὶ λόγον ὑπερβαῖνον; τοῦτο δὲ
 τί ἂν εἴη τῶν πάντων ἕτερον ἢ ὁ φῶς ἐν ἀπρόσιτον ἔστι καὶ

40 μόνον ἐν κυρίως ὁ θεός. ὁμως, ἐπειδὴ κανόνι τε καὶ σταθμῷ
 ἄνω τὰς κοινὰς ἐκεῖνας καὶ ὠμολογημένας τοῖς πᾶσιν ἐννοίας 20

l. 230 a. προεβαλόμεθα, ὡς ἂν πρὸς ἐκεῖνα βλέποντες τὰς ἐξῆς τῶν
 λόγων διευθύνωμεν ἐργασίας καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, ἀναληπτέον
 ἡμῖν ἐστὶ καὶ ζητητέον πῶς ἐναντία ταῖς κοιναῖς καὶ ὠμολογη-

1. ἐκ τοῦ εἰς τὴν μειαμόρφωσιν λόγου.

Ioannes. in Thabore monte inquit solis instare lucem circa vultum
 sibi Christus incendit ut sicut deus submanifestaret discipulis deitatis
 suae maiestatem. itaque factum ut quum etiam Mosis olim vultus ef-
 fulserit, calumniatori latuerit splendorem hunc sensibus perceptibilem
 fuisse. vides igitur et hunc dicere corpus et sensibus subiectum et
 perceptum fuisse illuminatum Christi vultum. non enim imago my-
 sterium incarnatae naturae erat; si vero corpus, ergo essentia omnino
 creata. increatistarum enim haeresis domini carnem existimavit in-
 creatam. unde igitur increatus splendor ille sensualiter conceptus?
 quis est qui haec proferre ausus sit nisi Iconomachi postea, Manichaei
 et Massaliani antea nunc autem Palamitae? nonne auditis quam ma-
 nifestissime sanctos loquentes: quod ad sensum cadat esse visibile;
 increatum autem non modo non visibile vcrum etiam mentem ac ra-
 tionem superans? at vero quid tandem erit ex omnibus alterum quod-
 dam, nisi quod lux una inaccessibleis est et una tantum proprie deus.
 quamquam, quum regula quadam ac statera communes illas et proba-
 tas omnibus opiniones examinaverimus, ut ad priora illa respicientes

μέναις ἐκείναις ἐννοίαις ἔνεστι περιφανῶς συμπεραίνειν. πάντα
 γὰρ οὕσα καὶ καλουμένη ἢ θεότης καλεῖται καὶ φῶς· εἰ οὖν
 φῶς ἐν ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάδοχον ὁ θεὸς καὶ κυρίως ἐν καὶ
 μόνον ἄκτιστον, πῶς καὶ πόθεν εὗρηται νῦν τῇ Παλαμικῇ
 5 φατρίᾳ δεύτερον ἄκτιστον φῶς Θαβωρίῳ διάφορον τῆς θείας
 οὐσίας, τῶν τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ ἀριθμηθέντων ἐκείνων
 φώτων πολλῶν ἐν ὄν; ὁ γὰρ τῶν πολλῶν ἐν ὄν, οὐχ ἐν κυ-
 ρίως· ὁ δὲ κυρίως ἐν καὶ ἀδιάδοχον, τῶν πολλῶν ἐν εἶναι
 οὐ δύναται. πῶς γὰρ ἂν ἄκτιστον ἔτ' εἶναι δύναίτο, τοῖς
 10 ἄλλοις καὶ διαφόροις αὐτοῦ ποιήμασι συναριθμούμενον; ἢ
 πῶς τὸ ἀνούσιον τῇ οὐσίᾳ ταυτόν; εἰ γὰρ ταυτόν, οὐ διάφο-
 ρον, εἰ δὲ διάφορον, οὐ ταυτόν· ἄμικτα γὰρ φύσει παντά-
 πασι ταῦτα, καὶ λίαν ἀσύμβατα καὶ οὐδέποτε σύμφωνα. ἐπὶ 41
 δὴ τούτοις αὐτοῖς ἑτέραν ἀντεπήγον ἀντίθεσιν, οὐ δυνηθέντας
 15 ἑαυτοὺς ἀπονήσασθαι τὸν σφίσι ἐπενηρημένον ὑπὸ τῆς θείας
 καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου ἀναθεματισμὸν αἰσθόμενοι.
 καὶ ἦν ἡ ἀντίθεσις ἔχουσα οὕτως. εἶτα οὐδὲ τὸν μέγαν δέχη,
 φασί, Διονύσιον λέγοντα “ὅταν ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι γε-
 νώμεθα καὶ τῆς χριστοειδοῦς καὶ μακαρίας ἐφικώμεθα λή-
 20 ξεως, πάντοτε σὺν κυρίῳ κατὰ τὸ λόγιον ἐσόμεθα, τῆς μὲν
 ὄρατῆς αὐτοῦ θεοφανείας ἐν πανάγνοις θεωρίαις ἀποπληροῦ-

rationum quae inde sequuntur operationes et conclusiones gubernemus, nobis quaerendum est quomodo ea quae communibus illis ac probatis sententiis opposita sunt liceat dilucide persequi. universitas enim rerum quum et sit et vocetur deitas, vocatur etiam lux; igitur si lux una inaccessibleis et sempiterna deus est et proprie unum et solum increatum, quomodo et unde inventa est iam a Palamae familia altera increata lux a Thaboria illa diversa divinae essentiae; quae ex luminibus illis a Gregorio Theologo collectis multis sit una. quae enim una ex multis est non proprie una est; quae autem proprie una est, ea etiam sempiterna neque ex multis una esse potest. quomodo enim increata amplius esse possit in aliarum et diversarum creaturarum numero relata? an quomodo id quod non est, idem atque essentia? si enim idem, non diversum, sin vero diversum, non idem. misceri enim per naturam omnino non possunt neque unquam in unum conciliari. praeter haec alterum quoddam opposuerunt quum re non posse liberari damnatione illa ab synodo sexta oecumenica sibi illata sentirent. haec oppositio ita se habebat. deinde nec magnum capis inquit Dionysium ubi dicit: “quando immortalitatem adepti erimus et ad Christi similem et beatam pacem pervenerimus, semper cum domino ut dictum est erimus contemplationibus visibilis eius manifestationis completi, quae nos magnifico splendore circumdabit sicut

μενοι, φανοτάταις ἡμᾶς μαρμαρυγαῖς περιανυαζούσης ὡς τοὺς μαθητὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειοτάτῃ μεταμορφώσει, τῆς δὲ νοητῆς αὐτοῦ φωτοδοσίας ἐν ἀπαθεί καὶ ἀύλω τῷ νῷ μετέχοντες.”

42 Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς, “καὶ μὴν” φησι “πολλαχόθεν ⁵
 ὁρῶ τὴν τοῖς ὑμετέροισι σπουδάσμασιν ἐπομένην αὐτόθεν ἀναί-
 f. 230 b. ρεσιν· οὐ γὰρ σύνεσιν ὧν λέγετε λαβεῖν ἐδυνήθητε, πρὶν τὸν
 οὐδὸν ὑπερβῆναι τῶν οἰκείων χεῖλεων μάλα ὀφείλοντες. πρῶ-
 τον μὲν γὰρ τὸ τὴν ἐντελῆ σαφήνεια τῶν προλεχθέντων ἔχον
 ἄνω λιπόντες, τὸ συνεχὲς ἡμίτομον ἐκεῖθεν ὑφελόμενοι προση- ¹⁰
 νέγκατε. μεμνήμεθα γὰρ, ὁ Θεὸς φησι Διονύσιος, νῦν μὲν
 ἀναλόγως ἡμῖν διὰ τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων, τῆς τῶν λο-
 γίων καὶ τῶν ἱεραρχικῶν παραδόσεων φιλανθρωπίας αἰσθη-
 τοῖς τὰ νοητὰ καὶ τοῖς οὐσι τὰ ὑπερούσια περικαλυπτούσης,
 καὶ μορφὰς καὶ τύπους τοῖς ἀμορφώτοις τε καὶ ἀτυπώτοις ¹⁵
 περιτιθείσης, καὶ τὴν ὑπερφυᾶ καὶ ἀσχημάτιστον ἀπλότητα τῆ
 ποικιλία τῶν μεριστῶν συμβόλων πληθυνούσης τε καὶ δια-
43 πλαττούσης. τούτων δ’ οὕτως ἐχόντων, μορφὰς καὶ τύπους
 καὶ μεριστὰ σύμβολα τις ἂν ποτ’ ἄκτιστα φαίῃ σωφρονῶν
 καὶ μανίας ὑπάρχων ἐλεύθερος; ὁμως καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ Μα- ²⁰
 ξίμου τὸ παρὸν χωρίον ἐρμηνεύοντος μαρτυρία τὴν ἐξ ἀμα-
 θίας παράνοιαν τῶν ἄλλως λεγόντων ἐλέγξει· εἶναι γὰρ φησι
 ταῦτα ἐπὶ μὲν Θεοῦ, ὅταν φαίνηται ὡς πῦρ καὶ ὡς γέρον
 ἐν Δανιὴλ καὶ ὡς ἀνὴρ παλαιῶν τῷ Ἰακώβ, καὶ ὅσα τοι-

discipulos in divina illa transfiguratione et spiritualis illius clarificationis sensu incorrupto et incorporeo participes fitemus.”

Ad quae Gregoras: saepenumero, inquit, studia vestra sequi eversionem video. nam comprehendere ea quae dixistis non possitis, priusquam verborum vestrorum finem transeat fere necesse sit. relicto enim eo quod ad illustrandam superiorem orationem pertinet, iam dimidium illorum protulistis. “interpretamur enim divus ait Dionysius, ad similitudinem quandam per sacrorum involucrorum comitatem quae est in proverbii et ecclesiae traditionibus: haec sensibilibus quae in cogitatione sunt, et iis quae sunt, ea quae supra essentiam sunt complectitur, et formas et imagines iis quae sine formis et imaginibus sunt tribuit, et simplicitatem quae supra naturam et sine figura est symbolorum dividuorum varietate implet et dilatat.” quae quum ita sint, quis est tam imprudens et amens qui formas illas et imagines et dividua symbola increata putet. quamquam divi Maximi illud quod hunc locum explicat testimonium adversariorum opinionem quae ex inscientia sequitur refutat. sunt enim ait haec de deo dicta

αὐτὰ ἐπὶ δ' ἀγγέλων, ὅταν τὰ Χερουβὶμ ὡς θηριόμορφα καὶ ἄλλα ἐν τάξει ἀνδρῶν καὶ νεανίσκων φαίνονται. καὶ πάλιν “σημειωτέον ὅτι τὸ θεῖον σῶμα τοῦ κυρίου ὁρατὴν φησι θεοφάνειαν, νοητὴν δὲ ἣτις κατα νοῦν ἔσται μεθεκτὴ.” ὁρᾶτε
 5 πῶς ὀλοκλήρου τοῦ τῆς γραφῆς σώματος κειμένου, κτίσματα προδήλως εἶναι δείκνυνται μορφαὶ καὶ τύποι καὶ τὰ μεριστὰ καὶ πλασματώδη ταῦτα σύμβολα. πρῶτον μὲν οὖν τοῦτ' **44** ἄτοπον πεπραχότες ἐστέ, τὰς τῆς θείας γραφῆς ἡμιτόμους προφέροντες ῥήσεις· δεύτερον δ' ὅτι τὰ καιριώτερα τῶν
 10 τοῦ Διονυσίου λόγων σιωπῇ κρύψαντες μέλλοντά φατε καὶ **f. 231 a.** οὐπω δῆλα· τὸ γὰρ “ὅταν ἄφθαρτοι γενώμεθα καὶ ἀθάνατοι” καὶ τὰ ἐξῆς οὐπω προσγέγονεν ὑμῖν, εἰ μὴ τὸν Ἐνδυμίωνος ὕπνον καθεύδειν δοκεῖτε καὶ λελήθατε τὴν ὑμετέραν κατάλυσιν ἀφ' ἑστίας καθ' ἑαυτῶν ἐπαγόμενοι. ἢ οὐδὲ
 15 τοῦ ἀποστόλου βοῶντος ἠκούσατε, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν νόθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν· τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν, ἐλπίς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; εἰ δ' ὃ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δεῦρο ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. εἰ **45**
 20 οὖν τοῦτ' εἴη τὸ τοῖς Παλαμίταις ὑμῖν ὁρῶμενον φῶς, ὡς αὐτοὶ διατείνεσθε, καὶ τῷ μέλλοντι ταῦτόν ἐκείνω φωτὶ ὃ σωματίων ἀφθάρτων κατὰ τὸν θεῖον εἰπεῖν Διονύσιον δεῖται

ubi apparet tanquam lux et tanquam senis apud Daniele et tanquam vir antiquus apud Iacobum, et quae sunt similia; de angelis autem ubi Cherubim cum animalium corporibus et alii in virorum aut adolescentium personis apparent. et rursus quod tenendum est, divinum domini corpus visibilem dixit manifestationem; invisibilem autem quae menti attributa esset.” videtisne quomodo ubi integerrimum scripturae documentum exstat creaturae aperte esse ostendantur formae et imagines et dividua et ficta symbola? primum igitur illud inepte fecistis quod dimidia sacrae scripturae verba protulistis; deinde quod aptioribus Dionysii verbis silentio omissis, futura loquimini et nondum aperta. illud enim: “quando immortales et incorruptibiles erimus et cetera” nondum nobis accidit nisi in Endymionis somno iacere videamini et obliti sitis delegationis a patria vestrae per nosmet ipsos factae. profecto neque apostoli vocem auditis: “et ipsi inter nos gemimus adoptionem filii dei exspectantes redemptionem corporis nostri. spe enim salvi facti sumus; spes autem quae videtur non est spes. nam si quis videt quid sperat etiam? si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus.” si igitur haec esset quam vos Palamitae videre contenditis et eadem atque futura illa lux quae corpora incorruptibilia ut ait divus Dionysius ad contemplationem sui postulat, supervacaneum esset mortis mysterium: supervacaneum etiam

πρὸς Θεωρίαν, περιττὸν ἄρα τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον, περιττὸν δὲ καὶ ὃ φησι Παῦλος ὁ θεὸς, δεῖν τὸ θνητὸν τοῦτο ἀθανασίαν ἐνδύσασθαι καὶ τὸ φθαρτὸν ἀφθαρσίαν, καὶ πρὸς γε τὸ ἐν ἐλπίσι μὴ βλεπομέναις κείσθαι τὴν νίοθεσίαν ἡμῶν μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπολύτρωσιν. εἰ γὰρ μετὰ τοῦ σω-
 5 ματικοῦ πάχους καὶ τῆς Παλαμικῆς κραιπάλης καὶ τρυφῆς ἐξείη καὶ τοῦ μέλλοντος ἐκείνου φωτὸς ἀπολαύειν ἐνταῦθα, τί δεῖ θανάτου πρὸς ἀθανασίαν ἐπηγγελμένην μετάγοντος καὶ ζωὴν αἰδιὸν τε καὶ ἀφθαρτον, εἰ οὐκ εἰς τὸ μέλλον, οὐδ' εἰς ἅ τὰς μετὰ θάνατον ταμιεύει ἐλπίδας, ἀλλ' ὅσα γέμει μὲν
 10 τρυφῆς καὶ σαρκικῶν ὀρεξέων, ἐρρωῶσθαι δέ πως φράζει μετὰ τῶν σεμνῶν ἐλπίδων, καὶ εἴ τί που ταῖς τοιαύταις ἐπαγγελίαις ἐγκέκρυπται. μία μὲν οὖν αὕτη κατάλυσις αὐτόχρομα καθ' ἡμῶν, οὐ πολλῶν δεηθεῖσα λόγων. δεύτερον δ' ὅτι Διονύσιος Θεοφάνειαν μὲν φησιν ὄρατὴν, οὐ θεότητα δ' ἄκτι-
 f. 231 b. στον ὄρατὴν· πόρρω δ' ἀλλήλων ἀλλήλα, καὶ διεστηκότα μᾶλλον ἢ ὅσον ἐκ δυσμῶν ἀπέχουσιν ἀνατολαί· Θεοφανείας μὲν γὰρ ἡμῶν ὄρατὰς διαφόρους καὶ πλείστας γεγωνυίας παραδιδόασιν αἱ θεαὶ καὶ ἱεραὶ βίβλοι, καθὰ προϊόντες ἐς πλάτος ἐκθήσομεν· θεότητα δ' ἄκτιστον πλὴν τῆς τρισυποστάτου μιᾶς οὐ-
 20 σίας οὐδεὶς πω το παράπαν ἕτεραν ἄχρι καὶ τήμερον οὐδ' εὗρεν οὔτε λελάληκεν, οὔτε μὴν οὐδ' εἰς νοῦν βαλέσθαι τετόλμηκεν εὐσεβείᾳ συντεθραμμένος πλὴν τῆς Παλαμικῆς φατρίας.

quod divus Paulus: „oportet mortale hoc induere immortalitatem et corruptibile hoc induere incorruptionem et in exspectationibus quae non videntur positam esse adoptionem nostram post corporis dissolutionem.” si enim post corpoream vibrationem et Palamicam crapulam et luxuriam liceret futura luce illa frui, quid opus esset morte quae immortalitatem nuntiatam secum duceret et vitam sempiternam et indissolubilem, si quidem non ad futurum et ad spem post mortem pertineret, sed quaecunque ingemiscunt luxuria et libidinibus reviviscere quodammodo piis exspectationibus et quae praeterea in talibus promissionibus insunt sentiret. una igitur haec dissolutio omnino quod vos attinet non multis caret verbis. deinde Dionysius dei manifestationem dicit visibilem non vero deitatem increatam visibilem; porro alia inter sese distant longius quam ab oriente occidens. manifestationes enim nobis visibiles et varias et plurimas factas tradiderunt sacri et divini libri ut postea uberrime exponemus, deitatem autem increatam praeter unam trium personarum essentiam nemo unquam omnino alteram usque ad hunc diem aut invenit aut protulit, aut in animum inducere ausus est impietate commotus praeter Palamicam familiam.

Δύο μὲν δὴ ταύτας ἠνέγκαμεν ταῖς ὑμῶν ἀντιθέσεσι 17
 λύσεις διὰ βραχέων, εἴη δ' ἂν καὶ τρίτη, ἣ παρὰ τὴν λέξιν,
 λέγω δὴ τὴν ὥς, μονοσύλλαβον μὲν οὖσαν, ὁμώνυμον δὲ καὶ
 κατὰ πολλῶν λεγομένην σημαινομένων. ὧν τὰ μὲν πλείω
 5 γραμματισταῖς παραπεμπτέον, οἷς προουργιαίτερον τουτοῖ·
 ἡμῶν δ' ἀπόρη κατὰ τοὺς τῶν θείων ἐνταῦθα γραφῶν ἐκδέ-
 χεσθαι ἐρμηνέας, ποτὲ μὲν ὥς βεβαιωτικὴν δηλαδὴ καὶ τῆς
 ὑποκειμένης ἐννοίας ἐπίτασιν ἔχουσαν, ποτὲ δ' ὥς ὁμοιομα-
 τικὴν ἢ διστακτικὴν καὶ οὐ μάλα ἀναμφισβήτητον. ὧν ὑπο- 48
 10 δείγματ' ἂν εἴη ταῦτ' ἐκ προχείρου παραστάντα τῇ μνήμῃ,
 τῆς μὲν βεβαιωτικῆς καὶ τῆς ὑποκειμένης ἐπίτασιν ἐχούσης
 ἐννοίας τὸ "ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ δόξαν ὥς μονογε-
 νοῦς παρὰ πατρός," ἐν σαρκὶ μὲν κεκρυμμένην δηλονότι, ἀλλ'
 ὥς τῷ ὄντι μονογενοῦς καὶ κυρίως υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ θεοῦ διὰ
 15 τῶν παραδόξων ἔργων φαινομένου· τῆς δ' ἑτέρας τὸ "ἐλάμψε
 τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὥς ὁ ἥλιος" ἐνταῦθα γὰρ ὁμοιώσεως ἔσχε
 τρόπον, καὶ οὐ μάλα ἀναμφισβήτητον ἔμεινεν, οὐδ' ἐκτὸς πα-
 ραλλάξεως. ὁποῖόν ἐστι καὶ τὸ προβληθὲν ἐν τῷ παρόντι 49
 20 θεοῦ Διονυσίου ξητόν, ὥς τοὺς μαθητὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειο-
 τάτῃ λέγοντος μεταμορφώσει· ὁμοιότητα γὰρ ἐνταῦθα καὶ
 οὐ ταυτότητα σημαίνει τὸ ῥῆμα, καὶ ἀπαραλλαξίαν ἔχειν οὐ
 δύναται· οὔτε γὰρ ὁμοφυᾶ ταυτὶ οὐθ' ὁμογενῆ οὐθ' ὁμοει-
 δῆ· οὐσίας μὲν γὰρ ἢ ταυτότης, ἢ δ' ὁμοιότης ποιότητος· f. 232 a.

Duas igitur protulimus oppositionum vestrarum rufutationes
 paucis verbis, tertia nunc est quae pertinet ad lectionem, dico illud
 ὥς monosyllabum quidem, sed ancipitem et multis cum notionibus
 coniunctum. Quarum pleraque tradendae sunt grammaticis ut quibus
 hae ad rem facere videantur. nobis satis est ad divinarum scripturarum
 interpretes recurrere. modo enim confirmandi vim habet et notio-
 nem quae subest amplificandi. modo similitudinem aut dubitationem
 significat et id quod admodum incertum est. quorum exempla hunc in
 promptu sunt; ubi confirmandi vim aut notionis quae subest ampli-
 ficandae habet: „vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre,
 in carue scilicet occultatam sed quasi re vera unigeniti et proprii
 filii et verbi dei per mirabilia facta declarati.” notionis alterius:
 „splendebat facies eius sicut sol.” ubi similitudinis rationem recepit
 nec valde incertum erat nec extra errorem quale est etiam antea
 prolatum divi Dionysii verbum illud, ubi dicit: „tanquam discipulos in
 divina illa transfiguratione.” similitudinem enim ibidem, non identi-
 tatem significat haec vox nec errorem inferre potest. haec enim nec
 eiusdem naturae nec generis nec speciei sunt. essentiae quidem

ποῦ γὰρ ταυτότητος ἂν εἴη τόπος τοῖς ἐκ διαμέτρου συμφρα-
 τάναντία κληρωσαμένοις; οἷς γὰρ ἔτι φθαρτῶ συνεῖναι βίῳ
 καὶ σῶματι συνδεδράμηκε, καὶ οἷς μὴ, τούτοις οὐκ ἔστι καθὺ
 διεστήκασιν οὐδεμία ταυτότης. ὡς εἶναι τὸ ὡς οὐ ταυτότη-
 τος ἐνταῦθα λόγον ἔχον, ἀλλ' ὁμοιότητός τινος σκιαγραφίαν 5
50 εἰπεῖν. καὶ γὰρ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος τὸ "ἐλάμψεν ὡς
 ὁ ἥλιος" ἐξηγούμενος, ἡ τῶν ἀφθάρτων σωμάτων δόξα, φη-
 σίν, οὐ τοσοῦτον ἀφήσι τὸ φῶς ὅσον τοῦτο τὸ σῶμα τὸ
 φθαρτόν, οὐδὲ τοιοῦτον οἶον καὶ θνητοῖς ὄμμασι γενέσθαι
 χωρητόν, ἀλλ' ἀφθάρτων καὶ ἀθανάτων δεόμενον ὀφθαλμῶν 10
 πρὸς τὴν θεάν αὐτοῦ. ἀκούετε τοῦ μεγάλου φωστῆρος τῆς
 ἐκκλησίας, διδάσκοντος καὶ αὐτοῦ τοῖς ἄλλοις πατράσιν ὁμοίως,
 ὡς οὐκ ἀφθαρτον ἔλαβε σῶμα ὁ κύριος (τοῦτο γὰρ τῆς Μαρ-
 κίωνός ἐστι λέγειν αἰρέσεως), οὐδ' ἄκτιστον αὐτὸ πεποίηκε
 τε καὶ ἔκτισε (τοῦτο γὰρ τῆς τῶν εἰκονομάχων καὶ Μανι- 15
 χαίων ἐστὶ λέγειν μανίας), ἀλλ' ἡ ἀναλλοιωτος φύσις, κατὰ
 τὸν θεῖον εἰπεῖν μελωδόν, τῇ βροτεῖα μιχθεῖσα τῆς ἐμφεροῦς
 αὐλοῦ θεότητος φῶς παραγυμνοῦσα τοῖς ἀποστόλοις ἀπορ-
 ρήτως ἐξέλαμψε, καὶ πάλιν ἀμυδροῦς θεϊκῆς ἀγῆς πα-
51 ρεγύμνου χαρακτῆρας. ὁρᾶτε πῶς οἱ τῆς εὐσεβοῦς ἐκκλη- 20
 σίας πάντες διδάσκαλοι σωματικῶς τε καὶ συμβολικῶς τὴν
 ἀμυδρὰν καὶ ἀνιγματοῶδη πανταχοῦ διὰ τῆς παρὰ προθέ-
 σεως ἐμφαίνουσι δῆλωσιν. συμμαρτυρεῖ δ' ἡμῖν καὶ ὁ μέ-

identitas, qualitatis similitudo; quomodo enim identitatis erit locus eis qui contraria omnino cognata inter se adepti sunt? quippe qui adhuc mortalis vitae et corporis vinculo constricti sint, et quorum ob distantiam nulla identitas. itaque ὡς illud non identitatis ibidem notionem habere sed similitudinis alicuius colorem dicam. atque ipse divus Chrysostomus illud: „splendebat ut sol „interpretaturus: „in-
 corruptibilium autem corporum gloria, inquit, non tantam amittit lucem quantam corpus hoc incorruptibile, nec talem ut ab mortalibus oculis percipi potest; sed incorruptilibus et immortalibus. oculis opus est ad eius contemplationem. auditis magni ecclesiae luminis explicationem simulque aliorum non incorruptibile corpus receipisse dominum; quod tenet Marcionis haeresis, nec increatum illud fecit et creavit, quod Iconomachorum et Manichaeorum excogitavit insania. sed solubilis ut cum divo poeta loquar mortalitati immixtam similis incorporeae deitatis lucem denudavit apostolis mirum in modum et inclaruit. et alias: involutos divini splendoris radios denudasti. videtisne quomodo religiosae ecclesiae cuncti praeceptores corporaliter et symbolice latentem et involutam ubique explicationem consilio

γας ἀπόστολος Παῦλος, λέγων “νῦν μὲν δι’ ἐσόπτρου ἐν αἰ-
 νίγματι βλέπομεν, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.” ὁρᾶτε
 δὲ πῶς καὶ οὗτος αἰνιγματώδη φάσκει τὴν ὁρατὴν θεοφάνειαν
 καὶ οὐκ ἄνευ συμβόλων καὶ τύπων. ἀκουστέον δὲ τί καὶ ὁ **52**
5 εὐαγγελιστὴς ἐν ταῦθα Ἰωάννης φησὶν· “ἀγαπητοί, νῦν τέκνα
 θεοῦ ἐσμέν, καὶ οὐπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα· οἶδαμεν δὲ ὅτι, **f. 232 b.**
 ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὁψόμεθα αὐτὸν
 καθὼς ἔστιν.” ἀκηκόατε πῶς ὁ συμπαραὼν μεταμορφουμένῳ
 τῷ κυρίῳ σαφῶς ὁμολογεῖ διαρρήδην μήπω πεφανερωῖσθαι,
10 σκιαγραφεῖσθαι δ’ ἐν ἐπαγγελίαις αἰνιγματώδεσι τὴν ἐς τὸ
 μέλλον καθαρωτέραν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον μετὰ σαρκὸς
 ἐκείνου φανέρωσιν, ὅτε δήπουθεν τοῖς ἀξίοις ὀφθῆσεσθαι
 φάσκοι μεθ’ ἧς ἀνέστη σαρκὸς κατὰ τὸ γεγραμμένον “οὗτος
 Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ’ ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύ-
15 σεται πάλιν ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν
 οὐρανόν.” καὶ ταῦτα τίς καὶ ποῖος ὁ ταῦτα γράφων ἐστίν; **53**
 ὁ καὶ πρὶν ἀποδύσασθαι τὸ θνητὸν τουτὶ καὶ φθαρτὸν τῆς
 σαρκὸς, μεγίστη συνοικῶν καθαρότητι. ἀλλ’ ὁ Παλαμᾶς
 ἀπὸ χλιδῆς καὶ πότου καὶ τρυφῆς ὀφθαλμοῖς αἰσθητοῖς ἐν-
20 τανθοῖ διατείνεται βλέπειν οὐ τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ θεοφάνειαν,
 ἀλλὰ τὴν ἄκτιστόν τε καὶ ἀγγέλοις ἄγνωστον θεότητα. τί
 πρὸς ταῦτά φάτε οἱ τῶν ἐκείνου προεστηκότες ὑμεῖς; ἢ οὐ

quodam proferant? testis nobis est ipse magnus apostolus: „videmus
 nunc per speculum in aenigmate, tunc autem de facie ad faciem.”
 videtisne quomodo ipse obscuritate involutam dixerit visibilem dei
 manifestationem nec sine symbolis et imaginibus. audiendum autem
 est etiam quod Ioannes evangelista dicit: carissimi, nunc filii dei
 sumus et nondum apparuit. scimus quoniam quum apparuerit similes
 ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.” audistisne quomodo
 ille qui domini transfigurationi aderat nondum plane patefactam fuisse
 eam aperte concedat; adumbrari autem in obscuris promissionibus in
 futurum apertiore per corpus illud contemplationem de facie ad fa-
 ciem, quum scilicet a dignis adspectum iri dicat cum eadem qua sur-
 rexit carne. sicut scriptum est: hic Iesus qui assumptus a nobis in
 coelum sic veniet quemadmodum eum vidistis euntem in coelum. et
 quis est et qualis ille qui haec scripsit? ille in quo priusquam ca-
 rius mortalitas et dissolubilitas abiecta erat summa inerat puritas. at
 Palamas in deliciis et potatione et luxuria oculis sensualibus videre
 contendit non visibilem dei manifestationem sed increatam et ne an-
 gelis quidem cognitam deitatem. quid ad haec dicitis vos qui illius
 causam agitis? nonne lacrimabilis ille, lacrimabiliores autem qui

δακρύων ἄξιος πολλῶν μὲν ἐκεῖνος, πλειόνων δ' οἱ καθάπερ δεσπότη πείθονται; ἄρ' οὐκ ἀργαλέον, κατὰ τὸν φάμενον, πρᾶγμα ἐστίν, ὃ γῆ καὶ ἥλιε, δούλους γενέσθαι παραφρο-

- 54** νοῦντος δεσπότη; εἰ δέ τις ἐξ ἀμαθίας κεινημένος αὐτὸν ἑαυτῷ τὸν ἅγιον νῦν μὲν συμφωνεῖν νῦν δ' ἐναντιοῦσθαι λέ- 5
γοι, ὅτ' ἄνω μὲν "ὃ ἐώρακαμεν" ἔλεγε "καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν," καὶ "ὃ λόγος τῆς ζωῆς ἐφανερῶθη ἡμῖν," καὶ "ὃ ἐώρακαμεν καταγγέλλομεν ὑμῖν," καὶ ὅσα περὶ τῆς ὄρα-
τῆς τοῦ κυρίου θεοφανείας δίδεισι τὸν ἀνθρωπικώτερον τρό- 10
πον, βραχὺ δ' ἔπειτα παρακατιῶν ἕτερα μὲν διεξιέναι ἔδο-
ξεν, ἐκείνοις δ' οὖν παραπλήσια, οἷς "θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε
πώποτε" εὐαγγελιζόμενος ἀποφαίνεται, μὴ τοῦ ἁγίου διχό-
f. 233 a. νοιαν καταψηφιζέσθω, ἀλλ' ἑαυτοῦ μᾶλλον ἀσθένειαν, ὅτι
μὴ θεοπρεπῶς τὰ θεῖα διαιρεῖν δύναιτο, μήθ' ὅσα μήθ' ὅπως
περὶ τῆς ὄρατῆς τοῦ κυρίου θεοφανείας οἱ ἅγιοι διαφόρως 15
ἀπεφῆναντο, μήθ' ὅσα περὶ τῆς ἀκρίστου τε καὶ μακαρίας
αὐτοῦ φύσεως, καθάπερ ἐν πολυφωνίᾳ μουσικῶν ὀργάνων,
μίαν τοῦ τεχνίτου θεοῦ τὴν ἐναρμόνιον τέχνην καὶ δύναμιν
55 ἐμπνέοντός τε καὶ ἐνηχοῦντος. συνήσει δ', οἶμαι, καὶ εἰ λίαν
εἴη νωθρός καὶ εὐήθης, τὴν γνώμην Διονυσίου καθαρώτερόν 20
τε καὶ ἀποτάδην ἀκούων διεξιόντος ταυτί· καὶ τοῦτο γάρ,
οἶμαι, φησί, τὴν θεολογίαν αἰνίττεσθαι, τὴν τῶν προφητῶν
δηλαδὴ, τὸ ἐκ τοῦ κρυφίου τὸν ὑπερούσιον εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς

21. ἐκ τῆς πρὸς Γάϊον ἐπιστολῆς τρίτης.

eum tanquam imperatorem sequuntur? nonne igitur non ferendum? nonne quum res ita se habent, insania per terram et solem, insani domini servos fieri? si quis autem inscientia ductus sanctum illum sibi modo constare modo non constare dixerit, quod supra dixit: „vidimus” et „manus nostrae eum tetigerunt” et „verbum vitae nobis apparuit” et „quod vidimus id vobis referimus” et quaecunque visibilem domini manifestationem ratione quadam ad hominum captum magis accomodata explicant, et paululum inde digrediens alia videtur ille proferre atque illorum similia, quibus deum neminem vidisse unquam pro certo confirmat; is non sancti illius ambiguitatem coarguet, sed suam potius tarditatem qua divina non digne explicare possit, nec quae nec quomodo de visibilis domini manifestatione sancti varie disputaverint, nec quae de increata et beata illius natura, sicut concentui musicorum instrumentorum tanquam artifex harmoniae vim atque artem afflatu quodam suo inspirat. quod capiet quis credo quamvis tarda et imbecilla mente quum Dionysium planius et fuse de his rebus disserentem audierit: „arbitror hoc etiam sermonem divinum insinuare, nempe prophetarum, ex abdito suprasubstantialem illum in

ἐμφάνειαν ἀνθρωπικῶς οὐσίωθέντα προεληλυθέναι· κύριος
 δέ ἐστι καὶ μετὰ τὴν ἔκφανσιν, ἢ ἵνα τὸ θειώτερον εἴπω, καὶ
 ἐν τῇ ἐκφάνσει· καὶ τοῦτο γὰρ τοῦ Ἰησοῦ κέκρυπται, καὶ
 οὐδενὶ λόγῳ οὔτε νῦν τὸ κατ' αὐτὸν ἐξῆχται μυστήριον, ἀλλὰ
 5 καὶ λεγόμενον ἄρρητον μένει καὶ νοούμενον ἄγνωστον. καὶ
 μετ' ὀλίγα “καὶ γὰρ, ἵνα συνελόντες εἴπωμεν, οὐδὲ ἀνθρω-
 πος ἦν, οὐχ ὡς μὴ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἀν-
 θρώπων ἐπέκεινα καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνθρώπος ἀληθῶς
 γεγονώς, καὶ τὸ λοιπὸν οὐ κατὰ θεὸν τὰ θεῖα δράσας, οὐ
 10 κατὰ ἀνθρώπον τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλ' ἀνδρωθέντος θεοῦ και-
 νῆν τινα τὴν θεανδρικὴν ἐνέργειαν ἡμῖν πεπολιτευμένος.”
 καὶ πάλιν “ἐν τούτῳ γίνεται πᾶς ὁ θεὸν γινῶναι καὶ ἰδεῖν **56**
 ἀξιούμενος, αὐτῷ τῷ μὴ ὄραν μηδὲ γινώσκειν ἀληθῶς ἐν
 τῷ ὑπὲρ ὄρασιν καὶ γινῶσιν γινόμενος.” ὄρατε τὴν συμφω-
 15 νίαν τῶν διδασκάλων τῆς εὐσεβείας; ἦν γὰρ Παῦλος ἔφησεν
 ὄρασιν ἐν αἰνίγματι νῦν δι' ἐσόπτρου, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι
 πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ὅπερ αὐθις Ἰωάννης, οὐπω
 πεφανερῶσθαι τὸν κύριον ἡμῖν, ὀφθῆσεσθαι δ' εἰς τὸ μέλ- **f. 233 b**
 λον ἀποθεμένοις τὸ τῆς σαρκὸς φθαρτόν, ταῦθ' οὗτος ἀνθρω-
 20 πικῶς φησὶν οὐσίωθέντα τὸν κύριον κύριον εἶναι καὶ ἐν τῇ
 ἐκφάνσει καὶ μετὰ τὴν ἔκφανσιν, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν μυστή-
 ριον μένει λεγόμενον ἄρρητον καὶ νοούμενον ἄγνωστον. και- **57**

conspectum nostrum humanitus substantiatum prodiisse. attamen oc-
 cultus etiam post manifestationem aut ut divinius dicam in spsa ma-
 nifestatione. etenim hoc Iesu mysterium occultum est, neque ullo
 sermone vel intellectu expressum: quin imo dum profertur arca-
 num et dum intelligitur ignotum manet.” et post nonnulla: „iam
 ut summam dicamus ne homo quidem erat, non quod non esset
 homo sed quod ex hominibus natus homines longe superarit et su-
 pra hominem vero homo factus sit. ceterum divina non ut deus,
 neque humana quatenus homo gerebat, sed quatenus deus et ho-
 mo novam quandam nobiscum conversando dei virilem operatio-
 nem exhibebat.” rursus: „in hoc apparet cui deum cognoscere et
 intelligere contingit, quod neque intelligit neque cognoscit re-
 vera, quippe qui supra intelligentiam et cognitionem sit.” vide-
 tisne concordiam discipulorum pietatis? quam enim Paulus visio-
 nem nominavit in aenigmate per speculum, in futuro autem de facie
 ad faciem et Ioannes: nondum nobis apparuisse dominum, sed in fu-
 turo carne corruptibile abiecto a nobis conspectum iri,” eandem ille
 ad hominum sensum occultam dicit domini essentiam esse in manife-
 statione et post manifestationem et mysterium illud quamvis exprima-
 tur per se tamen infandum et quamvis cogitetur non tamen posse co-

νήν γάρ τινα τὴν Θεανδρικήν ἐνέργειαν ἡμῶν αὐτὸν πεπολι-
 τεῦσθαι φησί, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνηρηγμέναι τὰ ἀνθρώ-
 πινα· καὶ δηλοῦ παρθένης, φησὶν, ὑπερφνωῶς κούουσα, καὶ
 ὕδωρ ἄστατον ἕλικῶν καὶ γερωῶν ποδῶν ἀνέχον βάρος καὶ
 μὴ ὑπεῖχον, ἀλλ' ὑπερφνεῖ δυνάμει πρὸς τὸ ἀδιάχυτον συν- 5
 ιστάμενον. καὶ πάλιν "εἴ τις ἰδὼν Θεὸν συνῆκεν ὃ εἶδεν,
 οὐκ αὐτὸν ἐώρακεν, ἀλλὰ τι τῶν αὐτοῦ τῶν ὄντων καὶ γι-
 νωσκομένων· αὐτὸς δὲ ὑπὲρ νοῦν καὶ οὐσίαν ὑπεριδρυμένος
 αὐτῷ τῷ καθόλου μὴ γινώσκεισθαι μηδ' εἶναι καὶ ἔστιν
 ὑπερουσίως καὶ ὑπὲρ νοῦν γινώσκειται· καὶ ἡ κατὰ τὸ κρείτ- 10
 τον παντελῆς ἀγνωσία γινώσις ἐστὶ τοῦ ὑπὲρ πάντα τὰ γινω-
 σκόμενα."

59 Ὡστε καὶ οἱ ἀπόστολοι τὸ ἐν τῷ Θαβωρίῳ λάμπαν
 τότε Θεασάμενοι φῶς οὔτε Θεότητα εἶδον ἄκτιστον οὔτε Θεόν,
 ἀλλὰ τι τῶν ὄντων καὶ γινωσκομένων. ὄντα δὲ καὶ γινωσκό- 15
 μενα πάντως, εἰ μὴ μεθύοι τις, οὐκ ἔξω τῶν κτισμάτων εἶ-
 ναι λογίσαιτ' ἂν ποτε, τοῦτο μὲν καὶ ὡς πληθυντικῶς λεγό-
 μενα (ἐν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα), τοῦτο δὲ καὶ ὡς
 γινωσκόμενα· ὃ μᾶλλον εἰς τὸ χαμερπὲς καὶ ταπεινὸν κα-
 τάγει τὴν ἔννοιαν· καὶ ἄγγελοι μὲν γὰρ ὄντα μὲν καὶ κτίσματα 20
 εἰσὶν, οὐ τῶν γινωσκομένων δ' οὖν, ἅτε ὑπερκειμένης οὐσίας
 ὄντες ἢ καθ' ἡμῶς. ὥστε καὶ εἰ τὸ φῶς ἐκεῖνο τῶν ὄντων
 ἦν καὶ γινωσκομένων καὶ ὁρατῶν, οὐκ αὐτὸ Θεότης ἄκτιστος

gnosci. „novam, inquit, quandam nobiscum conversando dei virilem operationem exhibebat, et supra hominum conditionem gessit ea quae sunt hominis. quod declarat et virgo quae supra naturae conditionem parit et aqua instabilis quae pedum ex materia et terra gravitatem sustinet neque cedit, sed vi supernaturali sine diffusionem subsistit.” et alias: „si quis viso deo cognovit id quod vidit nequaquam ipsum vidit sed aliquid e rebus quae in eo existunt et cognoscuntur; ipse autem supra mentem et substantiam manens quia omnino non cognoscitur neque existit supra substantiam est et supra mentem cognoscitur; et illa perfectissima in bonam partem ignoratis notitia est eius qui est supra omnia quae in cognitionem cadunt.”

Itaque apostoli quum in monte Thabore lucem illam viderent nec deitatem increatam nec deum viderunt, sed aliquid eorum quae existunt in eo et cognoscuntur. neque ea quae sunt et cognosci possunt omnino nisi quis hebes sit non extra creaturas esse iudicabit, quippe quae plurali numero proferantur; unum enim deus et supra ea quae sunt; haec autem sicut cognoscibilia, quae ad vulgare et humile mentem ducunt. angeli quoque sunt essentiales et creaturae,

ἦν· θεότης γὰρ ἀπείρηται παντάπασιν ὁρᾶσθαι καὶ ἀπη-
 γόρευται· ὃ γὰρ ὑπὲρ νοῦν καὶ οἰσίαν ὑπερίδρυνται, πῶς ὀφθαλ-
 μοῖς ὑποπεσεῖται σωματικοῖς; ἢ πῶς καὶ ποία γλώττη γένοιτ'
 ἂν ποτε ῥητόν, ἢ ποίαις ἀκοαῖς ἀκουστόν, ου γνῶσίς ἐστιν
 5 ἢ κατὰ τὸ κρείττον παντελῆς ἀγνωσία καὶ ὃ ὑπὲρ πάντα ἐστὶ **f. 234 a.**
 τὰ γινωσκόμενα. ἐκ γὰρ τῶν γινωσκομένων δύναται πῶς καὶ
 τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ αἴσθησιν νοεῖσθαι, ἄλλης ἔξ ἄλλου φαν-
 τασίας συλλεγομένης εἰς ἓν τι τῆς ἀληθείας ἵνδαλμα. ἄλλως **59**
 δ' οὐκ ἂν δῆπου. ὥσθ' ὁποτέρωθεν ἂν τις ὁρῶν σκεπτόμε-
 10 νος, ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην εὐρήσει θεωρίαν τὴν διὰ τοῦ φα-
 νέντος ἐκείνου φωτὸς παραδειχθεῖσαν συμβολικῶς τε καὶ τυ-
 πικῶς θεότητα. οὐ γὰρ στοχασμῶ καὶ εἰκασία τινὶ φάσκο-
 μεν τὰ τοιάδε, ἵνα πῶς καὶ ἀπιστώμεθα· ἀλλ' ὁ εὐαγγελι-
 στῆς ὁ τὴν θεῖαν ἐκείνην διηγούμενος μεταμόρφωσιν, αὐτὸς
 15 ἐκεῖνός φησι μὴ εἰδέναι τὸν Πέτρον ἃ λέγει, ἅτε ὑπὲρ τὴν
 ἐκείνου γνῶσιν ὑπάρχοντα καὶ αὐτὰ τὰ τῆς ἐκφάνσεως τοῦ
 μεταμορφουμένου τέως Χριστοῦ. κρύφιον γὰρ φησι Διονύ- **60**
 σιος αὐτὸν καὶ μετὰ τὴν ἐκφάνσιν εἶναι, ἢ ἵνα τὸ θεϊότερον
 εἶπω, φησί, καὶ ἐν τῇ ἐκφάνσει· καὶ τοῦτο γὰρ τοῦ Ἰησοῦ
 20 κέκρυπται καὶ λεγόμενον ἄρρητον μένει καὶ νοούμενον ἄγνω-
 στον· ὃ δὲ καὶ ἀγγέλοις μένει καὶ νοούμενον ἄγνωστον, πῶς
 ἀνθρώποις γνωσθεῖν ἂν; ἄλλως τε καὶ ὁ τῶν εὐαγγελίων

non autem cognoscibiles quippe qui essentiam habeant altiore[m] quam
 quae nobis est. itaque si lux illa ex essentialibus et cognoscibilibus
 et visibilibus erat, non ea erat deitas increata; deitatem omnino vi-
 dend[i] potestas et copia data non est. quod enim est supra mentem
 et essentiam situm, quomodo sub oculos cadat corporeos, vel quo-
 modo et qua lingua possit unquam exprimi, vel quibus auribus per-
 cipi. cuius cognitio est summi numinis absoluta incognitio; quodque
 supra omnia cognoscibilia est. etenim ex cognoscibilibus possunt
 quodammodo etiam ea quae supra mentem et sensum sunt intelligi,
 alia ex alia cogitatione ducta ad unam veritatis imaginem. nec vero
 quoquo quis erit speculatus, supra humanam contemplationem luce
 illa tanquam symbolo quodam et imagine manifestatam deitatem. quod
 non coniectura quadam et verisimilitudine loquimur, ita ut fidem no-
 stram amittamus; sed evangelista qui divinam illam transfigurationem
 interpretatur, ipse dicit Petrum nescire quae dicat, quod illius intel-
 ligentiam excedant ipsa illa quae in transfigurati Christi manifesta-
 tione fiebant. "occultus, Dionysius inquit, etiam post manifestationem
 fuit, vel ut divinius loquar, etiam in manifestatione. ipsa lux haec
 Iesu occulta est, et quamvis dicta tamen infanda, quamvis cogitata
 tamen incognita:" quod vero ipsis angelis quamvis cogitatum incogni-

ἐξηγητῆς Χρυσορρήμων ἀτελεῖς ἔτ' εἶναι τότε φάσκει καὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ οὐπω τῶν τοιούτων ἐφικνεῖσθαι ἰσχύοντας, οὐδ' ἐκ τῶν φαινομένων ἂ μὴ πέφυκε φαίνεσθαι βλέπειν. ὥσπερ οὖν οὐδ' αἱ μετὰ ταῦτα ὄφθεισαι ὡσεὶ πυρὸς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι οὐκ ἦσαν ἄκτιστα πνεύματα, ἀλλὰ τὸ δι' αὐτῶν παραδεικνύμενον ἐν ἄκτιστον πνεῦμα ἅγιον, οὕτως οὐδ' ἐκεῖνο τὸ φανὲν φῶς ἐν Θαβῶρ ἄκτιστον ἦν, ἀλλ'

61 ἢ δι' ἐκείνου παραδειχθεῖσα θεότης. πόθεν οὖν ὄρατὴν εἶναι θεότητα ἄκτιστον καὶ ἀνούσιον ἢ Παλαμικῆ μαθοῦσα φατρία ἐκεῖνο τὸ φῶς ἰσχυρίζεται, μὴ γνῶσά τε τὰ ἄμικτα καὶ 10
δικτύῳ θηρεύειν ἐπιχειροῦσα τὸν ἄνεμον. ἄλλως τε καὶ εἰ τὸ
f. 234 b. ἡλιακὸν φῶς οὐσία ἐστὶ κατὰ τε τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην καὶ ὅσοι κατ' ἐπιστήμην περὶ αὐτοῦ λέγουσιν, ἐκεῖνο δ' ἦν καὶ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ὑπέριτερόν τε καὶ τιμιώτερον, πῶς καὶ πόθεν ἀνούσιον; 15
πῶς δὲ καὶ ὄρατὸν ὃ καθ' αὐτὸ ἀνούσιον; εἰ γὰρ ἀνούσιον μὲν ὄρατὸν δέ, χρῶμα ἂν ἴσως εἴη· καὶ εἰ χρῶμα, συμβεβηκὸς πάντως· καὶ εἰ συμβεβηκός, πῶς θεός; τὸ γὰρ συμβεβηκός οὐ μόνον οὐ θεός ἀλλ' οὐδὲ ὄν. ὥστε ὁ τῷ μὴ ὄντι λα-
62 τρεῦον ἔλαθε καὶ ἄθεος ἐκ πολυθέου γινόμενος. καὶ εἰκότως παραπέπηγε γὰρ ἡ ἀθεΐα τῇ πολυθείᾳ, ὥσπερ ταῖς 20
τῶν ἀρετῶν μεσότησιν αἱ καθ' ὑπερβολὴν τε καὶ ἔλλειψιν κακίαι. ἔπειτα καὶ θεὸν μὲν ἀκούομεν λεγουσῶν τῶν γρα-

tum est, quomodo ab hominibus cognoscatur? alias evangeliorum interpres itle Chrysorrhemon dixit nondum initiatos fuisse tum apostolos necdum talia consequi potuisse neque ex visibilibus quae non facta essent visibilia vidisse. quemadmodum igitur nec postea linguae tanquam igneae dispartitae erant increati spiritus sed illis manifestatus est unus increatus spiritus sanctus, ita nec lux quae in Thabore apparuit increata erat sed ea manifestata est deitas. unde tandem dicit Palamica illa familia ut visibilem deitatem increatam et inessentialem esse lucem illam contenderit et commixtis inter se non miscendis, quasi ventum retibus capere studuerit. atque etiam si lux solis essentia sit secundum Ioannem Damascenum eosque qui disciplinam huius tradunt, illa vero solis luce praestantior et superior quomodo et unde inessentialis? quomodo visibilis quae per se inessentialis? si enim visibilis, visibilisne superficies erit, et si superficies, accedens omnino est: si accedens, quomodo deus? accedens non modo non deus, verum ne ens quidem. ita ut qui veneratur id quod non est nesciat se atheum ex polytheo factum: nec enim miro modo est AtheismusPolytheismo adiunctus, sicut virtutum mediocritati quae ad intemperantiam et ignaviam pertinent vitia. deinde in scriptis legimus etiam deum Mosi apparuisse et Manoi et uterque vidisse

φῶν Μωυση̄ φανῆναι καὶ Μανωέ, καὶ οἷς ἑτέροις ὁφθῆναι
 συμβολικῶς τε καὶ τυπικῶς λέγεται, οὐ μὴν θεότητα. δη-
 μοσιώτερον γὰρ καὶ κοινὸν τὸ τοῦ θεοῦ ὄνομα· θεοὶ γὰρ
 καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ δίκαιοι λέγονται, θεότητες δ' οὐ. τε-
 5 τήρηται γὰρ τὸ πλεῖστον εἰπεῖν τῇ θείᾳ τοῦτο γραφῇ μὴ λέ-
 γειν πληθυντικῶς θεότητας, ἀλλὰ μίαν ἄκτιστον καὶ τρισυ-
 πόστατον, καθάπερ καὶ φύσιν. καὶ οὕτω τουτὶ τετήρηται τε **63**
 καὶ ἀεὶ τοῖς εὐσεβέσι τηρεῖται, ὥστε καὶ θεὸν μὲν ἐκ παρ-
 θένου φησὶ γεννηθῆναι, θεότητα δ' ἀπροσδιορίστως ἤκιστα
 10 πάντων· ἡ μὲν γὰρ θεότης ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι λεγομένη
 νοεῖται, ἡ δὲ παρθένος μίαν τὴν τοῦ λόγου γεγέννηκεν ὑπό-
 στασιν. ὥστε σκεπτέον εἰς πόσῃν ἀτοπίαν ἐξ ἀμαθίας ὁμοῦ
 καὶ οἰήσεως τὸν Παλαμᾶν ἐκκεκυλίσθαι συμπέπτωκεν, ὡς
 πολλοῖς μὲν λατρεύειν θεοῖς, ἀισχύνεσθαι δ' οὐδ' ἐκλαλεῖν,
 15 θεότητας δ' ἀπειράκις ἀπείρους αὐτόν τε σέβειν καὶ ἄλλοις
 παραινεῖν, καὶ ὅσοις ἂν χρῶτο μὴ πειθομένοις, ἀποκηρύτ-
 τειν, καὶ τοῦτο δ' ὡς μάλα ἀνέγκλητον ἐν ὑπαίθροις ἀναι-
 δῶς ἐκλαλεῖν καὶ δημοσίᾳ παρορησιάζεσθαι.

Εἰ μὲν οὖν πρὸς ἀπάσης γραφῆς ἐλεγχόμενος ἤκιστα **f. 235 a.**
 20 συνιέναι δύναιτο, οἰκτεῖρω τῆς ἀπονοίας τὸν ἄνθρωπον· εἰ **64**
 δὲ συνίησι μὲν, κενοδοξίας δ' εἴνεκα ματαίας αὐτοχειροτόνη-
 τον ἑαυτῷ τὴν κακοδαίμονα τοῦ κακοῦ προεδρείαν κατεψή-
 φισται, πάσης ἔνοχον αὐθις ἀρᾶς ἡγοῦμαι τὴν ἐμπληξίαν,

per symbolum quoddam et imaginem dicitur, non quidem deitatem; magis enim vulgare et populare nomen dei; dei enim etiam inter homines iusti vocantur, non vero deitates. usitatum enim plerumque est in sacra scriptura non dicere plurali numero deitates, sed unam increatam et ex tribus personis constantem tanquam naturam, quod ita usitatam et fuit et semper fidelibus est. ita ut etiam deum ex virgine natum esse dicat, deitatem autem minime indefinite. deitas enim in tribus personis nominata cogitatur: virgo unam verbi peperit personam. unde intelligi licet in quas ineptias inscientia sua et opinione aberraverit Palamas. plures venerari se deos erubescere confiteri, deitates autem ipse venerabatur et alios adhortabatur, et qui non sequebantur excludebat. et hoc tanquam non nefarium propalam impudenter professus est et apud populum libere protulit.

Si igitur tota scriptura se coargutum minime intelligere potest, miseret me viri imprudentiae. sin vero intelligit, vanam autem ob gloriam ipse sibi malignum malignitatis patrocinium sumit, id omni dignum obsecratione, insaniam duco; quod morbo inflictus omnino remedia non desiderat, sed plane consulto medicinam reiicit et con-

ὅτι νοσῶν προφανῶς οὐ δεῖται φαρμάκων ἀλλ' ἀντικρως ἐκῶν ἀποποιεῖται καὶ ἀποσπεύδει τὴν ἰατροίαν, καὶ ποιεῖ παραπλήσιον τῶν πενήτων ἐκείνοις οὐ διὰ κενοδοξίαν πλουτεῖν προσποιούμενοι πλείω τὴν πενίαν ἑαυτοῖς ἐπιδαψιλεύουσι· τῶν γὰρ τὰ καίρια νοσοῦντων καὶ οὗτος ὢν, ἔπειτα συγκα-⁵λύπτωι τὴν νόσον νοσεῖν ἀνθαιρεῖται διηνεκῶς καὶ θανάτου γείτονα βίον ἀνείν· οὗ τί τῶν πάντων ἀθλιώτερον;

temnit, et simile pauperorum illorum facit, qui ob vanum nomen divites se esse simulantes maiorem sibi paupertatem acquirunt. est ille ex eorum numero qui in discrimine morborum versantur; iam vero dissimulato morbo aegrotare tamen mavult continuo et morti adpropinquans vitam finire. quid hoc miserius?

ΤΟΥ ΑΙΤΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Ε.

Cod. Reg.
3075
f. 40 r.

Περὶ μὲν οὖν τῆς ὄρατῆς τοῦ κυρίου Θεοφανείας, καὶ
ὡς ἄλλο Θεότης ἀκτιστος καὶ ἄλλο Θεοφάνεια, καὶ ὡς ἢ μὲν
5 ἀόρατος ἢ δ' ὄρατῆ, καὶ ὡς ἢ Θεότης διὰ τοῦ ἐν Θαβωρίῳ
τῷ ὄρει φωτὸς παρεδείχθη μὲν οὐκ ἐδείχθη δέ, καὶ ὡς ἀδύ-
νατον μὴ μόνον τὰς Θεανδρικὰς ἐνεργείας, ὡς ἐγένοντό τε
καὶ γίνονται, ἀλλ' οὐδὲ τὰ διὰ τῶν ἁγίων τελοῦμενα θαύ-
ματα, δι' ὧν καὶ αὐτῶν ὁ Θεὸς παραγυμνοῦται καὶ παρα-
10 δείκνυται καὶ δι' αὐτῶν ἡμῖν τὸν ἐφικτὸν γινώσκειται τρόπον
παραγυμνούμενος, ἐῷ γὰρ λέγειν οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ὅσα
ἐν μέσῳ, περὶ ὧν καὶ Σολομῶν φησὶν ἐκ μεγέθους καὶ καλ-
λονῆς αὐτὸν θαυμάζεσθαι τὸν Θεὸν παραγυμνούμενον, εἰ
καὶ τὸ κατ' αὐτὸν μυστήριον καὶ λεγόμενον ἄρρητον μένει
15 καὶ νοούμενον ἄγνωστον, κατὰ τὸν Θεῖον εἰπεῖν Διονύσιον,
καὶ ὡς οὐ χρὴ μιᾶς δοξάζειν πλείους ἀκτίστους Θεότητας,

EIUSDEM NICEPHORI GREGORAE LIB. DOGM.
XXXIV.

Iam vero quod visibilem domini theophaniam attinet vidimus aliud esse deitatem increatam, aliud theophaniam, alteram invisibilem, alteram visibilem, dein deitatem luce illa in monte Tabor subpatefactam esse, non patefactam, porro nec posse repraesentari non solum divinas virtutes quales factae sunt et fiunt, verum ne sanctorum miracula quidem, quibus deus subdenudatur et subostenditur atque quoad fieri potest cognoscitur, coelum dico et terram et quaecunque media sunt, quorum ob magnitudinem et pulchritudinem se admirari dixit Salomō deum subdenudatum. quamquam hoc mysterium etsi dicatur,

f. 235 b. ἵνα μη τῷ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἑκτης συνόδου καθυποβληθεῖη ἀναθέματι, ὡς ἀνωτέρω περὶ τῶν οὕτως ἐχόντων διείληπται, περὶ μὲν οὖν τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἱκανῶς ἡμῖν οἶμαι εἰρησθαι διὰ βραχέων. εἰ δέ τινες ἐριστικῶς ἐνίστασθαι, γλώττης ἀφειδοῦντες, βούλοιντο, κάπειτα ῥή- 5 σεις ἀγίων ὡς ἐν μεταιχιμῷ τὴν ἔννοιαν ἀμφιρρεπῆ κεκτημένας καὶ οὐ πάνυ σαφῆ κομίζειν οὐκ ὀκνοῦσι, προσαγέτωσαν ταῖς κοιναῖς ἐκείναις ἐννοίαις τῆς θείας γραφῆς, αἱ καὶ ἡμῖν ἐν προοιμίαις προβέβληνται καθάπερ νάγουσαι οἷά τινες οἰακοστροφῶν καὶ εὐθυνητῆρες νεῶν, οἱ 10 στάθμαι τινὲς καὶ γνώμονες καὶ κανόνες τὸ αὐτόπιστον ἐκατέρωθεν ἔχοντες ὡμολογημένον, διευθύνουσαι τε καὶ ἐπατὴν ἐλίχην καὶ τὸν πόλον ἀποσκοποῦντες τὰ ναυτικὰ πλημμελήματα διορθοῦνται, πρὸς ἓνα πλοῦν ἐκ δεξιῶν τε καὶ εὐωνύμων σοφῶς οἰακίζοντές τε καὶ περιστρέφοντες· καὶ ἔσται 15 σφίσι εὐρημένα τὰ τῆς ἰατρείας αὐτίκα.

Ἐπὶ τούτοις αὐθις καὶ τρίτην ἐκεῖνοι παρήγον ἀντίθεσιν, ἄλλὰ καὶ τῆς θείας γραφῆς λεγούσης ἀκούομεν λέγοντες, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται. καὶ πάλιν οἱ ἄγγελοι αὐτῶν καθ' ἡμέραν 20 ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ. καὶ ἀλλαχοῦ ὡφθη τῷ Ἀβραάμ ὁ θεὸς πρὸς τῆ δρυὶ τῆ Μαμβροῦ. ἰδεῖν δὲ καὶ Ἡσαΐας φησὶ τὸν κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνον ὑψηλοῦ καὶ ἐπρημένου. καὶ αὐθις τῆς Μωσαικῆς ἀκούομεν ἱστορίας λεγούσης ἐλάλησε κύριος τῷ Μωϋσῆ ἐνώπιος ἐνώπιον, ὡς

24. Exod. cap. XXXIII. 2.

tamen per se infandum est et etsi cogitetur, incognoscibile, ut ait S. Dionysius. denique nec necesse esse una credi plures deitates. ne S. oecumenicae synodi sextae anathemate condemnemur: de his et eiusmodi rebus satis antea paucis dictum puto.

Sin vero nonnulli, qui linguae non parcant, litigiose velint intercedere nec dubitent sanctorum verba quasi ancipitis sensus nec plane aperta accipere, advertant animum ad communes sacrarum scripturarum sententias, quae in prooemio nobis prolatae sunt tanquam leges ac normae, de quarum fide ab utraque parte nulla dissensio est, et quae sunt quasi navium gubernatores, qui ursam et polum spectantes navium errationes ad certam navigationem perite gubernando et divertendo regunt. unde sibi medicinam parare poterunt. praeterea illi tertiam antithesin protulerunt: at vero legimus in sacris libris: beati mundo corde quoniam ipsi deum videbunt. et rursus: angeli eorum quotidie conspiciunt faciem dei. et rursus: conspectus est ab Abraam deus ad quercum Mambram. et Iesaias se dicit vidisse do-

εἴ τις λαλήσει πρὸς φίλον αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς δ' ἀντικρὺς φησιν ὁ θεὸς ἑστὸμα κατὰ στόμα λαλήσω αὐτῷ ἐν εἶδει καὶ οὐδὲ αἰνιγμάτων·”

Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορῶς ἀπήντησεν οὕτωςί πως. εἰ ἐμμέ- 4
 5 νειν βούλοισθε ταῖς κοιναῖς ἐκείναις τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἐννοίαις, ὡς μία παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται θεότης ἄκτιστος, ἢ f. 236 a.
 δὴ καὶ οὐσία καὶ φύσις καλεῖται καὶ ἐν φῶς ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάδοχον ἀειλαμπές καὶ τριλαμπές, εἴη ἂν καὶ λόγος ἡμῶν καὶ διάλεξις· ἐν ἐλπίσι γὰρ κεῖσθαι προιοῦσι τὴν τε τῆς
 10 ἀληθείας εὐρεσιν καὶ τὴν τῆς κακίας ἀναίρεσιν· ἄλλως δ' ἄμεινον σιωπᾶν. ἐπεὶ τοίνυν τὴν ἀρχὴν ταῖς κοιναῖς τῆς ἐκκλησίας ἐννοίαις καὶ τῶν δογμάτων ὁμολογήκατε, δεόν τὰ ἐπόμενα δέχεσθαι· εἰ δ' οὖν, ἑαυτοὺς ἀφ' ἐστίας αὐτοῖ κα-
 15 ἐλπίσιν ἀναμφιβόλως ὁ προσδιαλεγόμενος τὸν τοῦ λέγειν μόχθον ὑπομενεῖ; ἐπεὶ τοίνυν θεῖον τὸ δόγμα καὶ κοινὴ τῆς 5
 ἐκκλησίας ἐννοία ἐστίν ὡς θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε οὐτ' ἰδεῖν δύναται τις οὐτ' ἀγγέλων οὐτ' ἀνθρώπων, εἰ μὲν εὐπορήσασιν ἐκ τοῦ εὐθέως μαρτυριῶν γραφικῶν, οὐκέτι χωρὰν
 20 ἔχειν χρεῶν τὸ ἀμφισβητήσιμον· εἰ δὲ μὴ τοῦθ' ἡμῶν ἀο-
 τίως ἐκ τοῦ ῥάστου προσγίνοιτο διὰ τὸ γριφόν τε καὶ ὀμιχλῶ-
 δες τῆς γραφῆς, παραπετάσματι καλυπτομένης ἐνίστε τῆ
 ἀσαφείᾳ διὰ τε τοὺς βεβήλους κατὰ τρόπον οἰκονομίας, ἢ

minum sedentem in throno alto et firmo, et rursus Mosem legimus narrare: locutus est dominus cum Mose de ore ad os, ita ut cum amico. et ipse deus dixit: de ore ad os loquar cum eo ad faciem, non per aenigmata.

Ad haec Gregoras ita fere respondit: si acquiescere vultis in communibus illis divinae ecclesiae sententiis, unam esse pariter apud omnes deitatem increatam, quae et essentia et natura appellatur, et unam lucem inaccessibilem et incomprehensibilem, semperlucentem et trilucem, erit vobis ratio et disceptatio, quippe qui in spe ponatis fore ut veritas inveniatur, improbitas tollatur. alias melius est tacere, quum igitur ab initio conspirastis cum communibus ecclesiae et dogmatum sententiis, etiam consequentia accipienda sunt, quo quidem facto fundamentum vestrum sublatum est. num aliorum rationes recipietis? an orator certa quadam spe dicendi laborem sustinebit? si igitur divinum dogma et communis ecclesiae sententia est, neminem unquam vidisse deum nec posse videre quemquam aut angelorum aut hominum, si quidem aperte liquet ex scriptis testimoniis, dubitationis locus debet nullus concedi. sin vero hoc nobis non omnino facile

πολλάκις τὴν θείαν ὁρῶμεν γραφὴν κεχρημένην (χοῖται γὰρ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἢ γραφὴ πολλάκις τῇ ἀσαφείᾳ, δυσθεώρητον κατασκευάζουσα τῶν δογμάτων τὸν νοῦν πρὸς το τῶν ἐντυγχανόντων λυσιτελής), καὶ διὰ τὴν τῶν ἄλλως ἀκούοντων ἀγνωμοσύνην, ἀλλὰ τοῦ γε στεροροῦ καὶ ἀναντιρ-5
 ρήτου τῶν κοινῶν ἐννοιῶν οὐδὲ τὸ σμικρότατον γοῦν ἐξί-
 στασθαι χρή, ἀλλ' ὁμολογεῖν μὲν μὴ νοεῖν, καθὰ καὶ ὁ μέ-
 γας παραινεῖ Βασίλειος, μὴ ἐξάγειν δὲ πρὸς βεβήλους ἀκοὰς
 τὸ τῶν θείων δογμάτων ὁστῶδες καὶ δυσθεώρητον τοῖς ἀτε-
 6 λέσειν. ὁ θεὸς γάρ, ὡς ὁ θεὸς ἔφη Διονύσιος, τοῖς μὲν 10
 ἀτελεῖσι τέλειος εἶναι δοκεῖ, τοῖς δὲ τελείοις ἀτελής. οἱ μὲν
 γὰρ ἀτελεῖς εἰδέναι μὲν οἴονται, οὐκ ἴσασι δέ· τοῖς δὲ τελείοις
 οἴησις μὲν οὐκ ἔστι, γνῶσις δὲ τοῦ μὴ εἰδέναι πρόσεστιν αὐ-
 τόχρομα διδάσκουσα ταπεινοῦσθαι· ἐπίτασις γὰρ φησι σο-
 φίας ἐπίτασιν ποιεῖ ταπεινώσεως· οὐ γὰρ ἐκ τῆς θεότητος 15
 τὸ μέγεθος τοῦ ἀκαταλήπτου νοεῖν ἐκζητοῦσιν, ἀλλ' ἐκ τῶν
 f. 236 b. ποιημάτων τὸν ποιητὴν ἀνεξερεύνητον εἶναι μανθάνουσι, καθὰ
 καὶ ὁ μέγας διδάσκει Χρυσόστομος, "τὸ μὴ ἐφικνεῖσθαι" λέ-
 γων "μηδὲ δύνασθαι τῶν δημιουργηθέντων τὸν λόγον καταλα-
 βεῖν μὴ γινέσθω ἡμῶν ἀπιστίας ὑπόθεσις, ἀλλὰ δοξολογίας 20
 ἀφορμή· ὅταν γὰρ ἀτονήσῃ ὁ λογισμὸς καὶ μὴ χωρήσῃ ἢ
 διάνοια, ἐννόει τοῦ δεσπότου τοῦ σου τὸ μέγεθος καὶ ἐξ αὐ-

evenerit, ob involucria et obscuritatem scripturae quasi tenebris interdum involutae et ob profanos secundum eam rationem, qua saepe divinam scripturam uti videmus. utitur enim, ut magnus Basilius dicit, scriptura saepe obscuritate et difficilem intellectu reddit sensum dogmatum ad legentium utilitatem et ob imprudentiam eorum, qui aliter intelligunt; tamen de firmis et irrefutabilibus communibus sententiis ne minima quidem dubitatio existere potest, sed omnes pariter intelligere debent, magnus Basilius monet, ne ad profanas aures divinorum dogmatum quae spinosa et ad intelligendum difficilia sunt transferantur. deus enim, S. Dionysius ait, profanis finitus esse videtur, initiatis autem infinitus, profani enim se scire credunt, sed nesciunt, initiati autem non credunt, sed sciunt. cum inscientia omnino coniuncta est humilitas, scientia enim, dicit, opposita est humilitati. non enim ex deitate magnitudinem incomprehensibilium intelligere student, verum tamen ex poematis poetam intelligendum esse docentur, sicut magnus Chrysostomus ostendit, ubi dicit: quod non percipi possit nec comprehendi doctorum oratio, non erit nobis fractae fidei opprobrium, sed laus; ubi enim debilis est ratio, nec succedit sententia, intelligis domini tui magnitudinem et ob eam ipsam causam, quod virtus eius

τοῦ τούτου, ὅτι τοσαύτη αὐτοῦ ἡ δύναμις ὡς μηδὲ τὸν λόγον ἡμᾶς μετὰ ἀκριβείας εἰδέναι τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων. τοῦτο γὰρ διανοίας εὐγνώμονος, τοῦτο ψυχῆς νηφούσης.”

Καὶ γὰρ ὁ θεὸς διὰ φιλανθρωπίαν οἰκονομικῶς τοῖς
 5 ἀνθρώποις ὡς νηπίοις πατὴρ συγκαταβαίνων διὰ τῶν ἐκδη-
 λοτέρων πρῶτον ἐμφανειῶν καὶ τοῖς οἷον βρέφεσι προσφρε-
 στέρων, οὕτως ἀνάγει διὰ λείας ὁδοῦ πρὸς ἕξιν τελειότεραν.
 καὶ Μωσεῖ γὰρ, ὁ θεῖος φάσκει Χρυσόστομος, διὰ φωτὸς ἡ
 τοῦ θεοῦ ἐπιφάνεια ἤρξατο ἐν τῇ βάτῳ· εἶτα διὰ νεφέλης
 10 αὐτῷ διαλέγεται ὁ θεός. τελειότερος δὲ γενόμενος καὶ ὑψηλό-
 τερος ἐν γνώφῳ τὸν θεὸν βλέπει. εἰσῆλθε γὰρ φησὶν Μωϋ-
 σῆς εἰς τὸν γνώφον οὗ ἦν ὁ θεός· τουτέστιν ἔγνω σαφῶς
 ὅτι σκοτεινὰ καὶ ἄγνωστα τὰ θεῖα καὶ πᾶσαν ὑπερβαίοντα
 γνῶσιν ἀνθρωπίνην. καὶ ἀλλαχοῦ· τὸ “ὁ ἑωρακὸς ἐμὲ ἐώ-
 15 ρακε τὸν πατέρα” ἀκούσαντες ἐδιδάχθημεν ὡς ἤδη τέλειοι
 μὴ προσδοκᾶν δι’ ὀφθαλμῶν ὄψεσθαι θεόν, ἀλλ’ εἰδέναι τὴν
 τοῦ θεοῦ ὄρασιν γνῶσιν οὕσαν καὶ νοερὰν κατάληψιν, οὐκ
 αἰσθησὶν σωματικὴν. οὐδὲν οὖν καινὸν εἰ τοῖς μαθηταῖς
 ἀτελέσιν οὕσιν ἔτι, καὶ τὰς ἐλπίδας ἀβεβαίους καὶ ἀσθενεῖς
 20 ἐπ’ αὐτῷ κεκτημένοις διὰ τὸ μὴ ὡς θεὸν ἀλλ’ ὡς ἀνθρωπὸν
 ὄραῖν αὐτὸν διὰ φωτὸς φαινόμενον, πρὸς ἃ μὴ φαίνεσθαι
 δυνατόν, παρεσκεύαζεν ὁδῶν καὶ τάξει νοητῶς κατὰ δύνα-
 μιν ἀνιέναι. τὴν γὰρ σεβασμίαν μακαριότητα, κατὰ τὸν

tanta est, ut rationem omnium earum rerum quae ea continentur non accurate intelligere possimus, hoc rectae intelligentiae est, hoc animi sobrii.

Deus enim propter amorem erga homines prudenter hominibus ut infantibus ab initio rebus manifestis et captui accommodatioribus succurrens, trita via ad perfectiorem conditionem ducit. Mosis enim, ait S. ille Chrysostomus, per lucem primum dei manifestatio facta est in silva, deinde e nube cum eo collocutus est deus; quum autem ad altiora aptior et ad reconditiora factus esset, in turbine deum vidit. venit enim, ait Moses, in turbinem ubi erat deus; i. e. obscura et incognita divina et omnem hominum intelligentiam superantia probe intellexit. et alias, ubi legitur: qui videt me, videt et patrem, docemur iam perfectum esse non credere nos per oculos percipere deum, sed scire dei contemplationem, scilicet intelligentiam et spiritualem perceptionem, non corporalem, non igitur novum, si discipulis profanis et iis qui debiles et infirmas de eo habebant, quia non deum eum, sed hominem videbant, per lucem apparentem in eis, ubi apparere non poterat fecit ut intelligentiae qua possent via et ordine perciperent. divinam enim maiestatem, ut S. Dionysius ait, mysti-

Θεῖον εἰπεῖν Διονύσιον, αἱ μυστικαὶ τῶν λογίων παραδόσεις
καὶ ὡς φῶς ἀναπλάττουσι καὶ ζῶην ἀποκαλοῦσιν.

9 Ὅτι μὲν οὖν διὰ συμβόλων καὶ τύπων σωματικῶν οὐ
μόνον ὁ Θεὸς ὁμιλεῖ τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄγγελοι
κτίσμα ὄντες, εἴρηται τε καὶ νῦν πάλιν διὰ βραχέων ἔροῦ-
5 μιν. φησὶ γὰρ ὁ μέγας εὐθύς Διονύσιος ὡς καὶ τὰς θείας
δράσεις οἱ κλεινοὶ πατέρες ἡμῶν ἐμνοῦντο διὰ μέσων τῶν
οὐρανίων δυνάμεων. καὶ τὴν ἱερὰν τοῦ νόμου Θεοδο-
θεσίαν δι' ἁγγέλων εἰς ἡμᾶς προελθεῖν διδάσκει σαφῶς ἡ
Θεολογία ὡς τῆς Θεωνυμικῆς τάξεως ἐκεῖνο νομοθετούσης, τὸ
10 **f. 237 a.** διὰ τῶν πρώτων τὰ δεύτερα πρὸς τὸ Θεῖον ἀνάγεσθαι. καὶ
τῇ παρθένῳ δὲ τὸ Θεῖον μυστήριον ἄγγελος ἦν κομίσας ἀν-
θρωπίνῳ τύπῳ καὶ σχήματι. καὶ τοῖς ποιμέσιν ἄγγελος κυ-
ρίου τότε φησὶν ἐπέστη, καὶ δόξα κυρίου περιέλαμψεν αὐ-
10 **10** τούς. καὶ τὸν δι' ἁγγέλων λαλούμενον λόγον γίνεσθαι βέβαιον
ἀκούομεν· τὰς γὰρ αὐτῶν ἱεραρχίας ὑλαίοις σχήμασι καὶ
μορφωτικαῖς συνθέσεσι διαποικίλασα παραδέδωκεν ἡ Διονυ-
σίου τοῦ Θείου βίβλος· οὐ γὰρ δυνατόν φησι τῷ καθ' ἡμᾶς
νῷ πρὸς τὴν αὐτῶν ἐκείνην ἀναταθῆναι τῶν οὐρανίων ἱεραρ-
χιῶν μίμησίν τε καὶ θεωρίαν, εἰ μὴ τῇ κατ' αὐτὸν ὑλαίᾳ
20 χειραγωγίᾳ χρήσαιο. λειτουργικὰ γὰρ οἱ ἄγγελοι, φησὶν,
εἰσὶ πνεύματα, πρὸς διακονίαν ἀποστελλόμενα. καὶ τῷ Χρι-
στῷ δὲ ἄγγελοι διηκόνουν, φησὶν ἡ γραφή. καὶ ἁγγέλους

1. τοῦ ἁγίου Διονυσίου ἐκ τοῦ περὶ τῆς οὐρανόθεν ἱεραρχίας κε-
φαλαίου πρώτου.

cae sententiarum traditiones tanquam lumina collustrant et vitam iis
tribuunt.

Si quidem symbolis et formis corporeis non solum deus locutus
est cum hominibus, verum etiam angeli creati, ut iam diximus et
nunc paucis iterum dicemus. dicit enim magnus Dionysius patres il-
lustres contemplatos esse deum per medias coelorum virtutes et sacram
legis constitutionem per angelos ad nos venisse aperte docet theolo-
gia et divina lex iubet ex principiis consequentia ad deum referri.
virgini divinum mysterium attulit angelus sub humana forma et spe-
cie, et pastoribus angelus domini, inquit, astitit et gloria domini
circumdabat eos et verbum per angelos nuntiatum esse pro creto au-
divimus. nam sacras Hierarchias incorporcas corporeis imaginibus et
formarum compositione variatam tradidit S. Dionysii liber. non enim
posse, inquit, per nostram mentem ad incorporalem coelestium Hie-
rarchiarum imitationem et contemplationem pervenire, nisi corporali
auxilio adhibito. servientes enim animae inquit sunt angeli ad mini-
sterium missae et Christo angelos servisse scriptura refert. porro

αὐθις ἐπισχύνει αὐτῷ λέγεται ὡς ἀνθρώπῳ. καὶ πάλιν
 “ἠδυνάμην πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας παραστῆσαι ἀγγέ-
 λων” φησίν. καὶ πολλὰ τοιαῦτα σωματοειδῶς εἰρημένα **11**
 περὶ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων σωματικῶς φαινομένων ταῖς
 5 θείαις καὶ ἱεραῖς ἐμφέρεται βίβλοις οἰκονομικόν τινα τρόπον·
 ἄσπερ καὶ μορφωτικὰς δυνάμεων εἰκόνας καλεῖ Διονύσιος,
 ἀνθρωπομόρφους ἀναγράφων· καὶ θηριομόρφους, λεόντων
 φημί καὶ βοῶν καὶ ἵππων καὶ ἀετῶν μορφὰς αὐτοῖς περιτι-
 θεῖς. ἐὼ λέγειν τὰς τῶν λίθων πολυχρωμάτους ἰδέας καὶ
 10 τᾶλλα πάντα, ζώνας καὶ τροχοὺς καὶ ῥάβδους λέγω καὶ πε-
 λέκεις, δι’ ὧν εὐρίσκειν ἡμᾶς παραινεῖ τὴν τῶν τυπικῶν εἰ-
 κόνων ἀνακάθαρσιν, ὁποῖαν καὶ ὅσῃν αὐτὸς ἐξημεύων ἐκτί-
 θεσι. τῆς οὖν γραφῆς λεγούσης “μακαριοὶ οἱ καθαροὶ τῆ **12**
 καρδία, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται” τὴν κατὰ διάνοιαν
 15 ὄψιν ὁ θεῖος ἐξηγεῖται Χρυσόστομος. καὶ τὸ “οἱ ἄγγελοι δὲ
 αὐτῶν καθ’ ἡμέραν ὀρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ” τὴν αὐ-
 τήν, φησίν, ἔχει διάνοιαν· τὸν γὰρ αὐτὸν ἀνθρώποις τε
 ἐστὶν ἰδεῖν ἀδύνατον, καὶ αὐτὸ μὴδὲ τῶν ἀγγέλων τολμᾶν ἀτε-
 νίσαι τὰ τάγματα. καὶ δῆλον τοῦτο τίθησι Παῦλος λέγων
 20 “ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ὡφθη ἀγγέλοις.” πρὸ γὰρ τῆς τοῦ
 κυρίου σαρκώσεως καὶ ἀγγέλοις ἀθέατος ἦν, ὡς καὶ ὁ θεῖος
 ἔφη Χρυσόστομος ὅτι αὐτὸ ὅπερ ἐστὶν ὁ θεός, οὐ προφητῶν
 οὐδ’ ἄγγελοι εἶδον, οὐδ’ ἀρχάγγελοι. εἰ γὰρ καὶ ὁμιλοῦσιν

angeli illius ut hominis animum confirmasse traduntur. rursus legi-
 tur: possim mihi plus duodecim legiones angelorum comparare. et
 multa eiusmodi corporaliter dicta de virtutibus incorporeis quae cor-
 poraliter apparent divinis et sacris libris utilitatem quandam tribuunt.
 quas virtutum imagines vocat Dionysius hominum et bestiarum for-
 mas. leonum enim et boum et equorum et aquilarum formis eas
 circumdat; omitto lapidum varias formas et cetera omnia, cingula,
 stadia, basula, secures, quibus nos docet invenire imaginum explica-
 tionem qualem ipse interpretando exponit. igitur quod in scriptura
 legitur, beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt, de contem-
 platione per mentem intelligit S. Chrysostomus. et illud, angeli eo-
 rum quotidie vident faciem dei eandem sententiam habere dicit. ipsum
 enim videre nec homines possunt neque angelorum ordines contem-
 plari eum audent. quod aperte dicit Paulus: apparuit in carne, con-
 spectus est ab angelis; ante enim domini incarnationem nec ab ange-
 lis conspici poterat, ut etiam S. Chrysostomus dicit ipsum deum nec
 prophetas neque angelos vidisse neque archangelos. si enim cum
 hominibus etiam angeli deum conversantur, nec prophetis hoc inusitatum

ἀνθρώποις ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ ἄγγελοι, ἀλλ' οὐδὲ προφήταις ἄηθες τουτί καὶ ἀνθρώποις οὓσι· ποτὲ μὲν γὰρ προστιθέντες φασὶ καὶ αὐτοὶ τάδε λέγει κύριος," ποτὲ δ' ἔξ

13 ἑαυτῶν ἀπλῶς. καὶ καινὸν οὐδὲν οὐδὲ πόρρω γραφικῆς συν-
ηθείας· καὶ γὰρ καὶ τὰ βασιλικὰ προστάγματα τῶν δημο-
5 σίων ἐν ταῖς πόλεσι κηρύκων βοῶντων, ὡς ἔξ αὐτοῦ δὴ τοῦ
βασιλικοῦ λεγόμενα στόματος ἡμεῖς ἐκδεχόμεθα. καὶ ὁ μὲν
προφήτης, ἄνθρωπος ὢν, ὡς ἔξ ἑαυτοῦ φησὶν "ἀκουσον λαός
μου, καὶ λαλήσω σοι· Ἰσραὴλ καὶ διαμαρτύρομαί σοι· ὁ
θεὸς ὁ θεὸς σου εἰμὶ ἐγώ." οὐ γὰρ προσέθηκεν ὡς ἐν ἄλ-

f. 237 b. **13** λους "τάδε λέγει κύριος· καὶ εἶπεν ὁ θεὸς τὰ καὶ τὰ." ὁ
δὲ ἄγγελος ἐκ τῆς βάρου "ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραάμ καὶ ὁ
θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ." προεῖρηται γὰρ "ὥφθη

14 αὐτῷ ἄγγελος κυρίου." εἰ οὖν κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον,
ὅσον τυφλοῦ καὶ βλέποντος τὸ μέσον, τοσοῦτόν ἐστιν ἀγγέ-
15 λων καὶ ἀνθρώπων το διάφορον, πῶς τῶν ἀγγέλων μὴ
δυναμένων οὐθ' ὄραν τὴν οὐσίαν οὔτε νοεῖν τοῦ θεοῦ, εἴη
ἂν δυνατόν ἀνθρώποις τουτί; οἷς μηδ' ἀγγέλων οὐσίαν μὴ
ὅτι μὴ βλέπειν ἀλλ' οὐδὲ νοεῖν δυνατόν· εἰ γὰρ κατὰ τὸν
αὐτὸν Χρυσόστομον οὐσία οὐσίαν ὑπερκειμένην νοεῖν οὐ δύ-
20 νатаι, πολλοῦ μὲντ' ἂν δεήσειεν ἀνθρώπους ἀγγέλων βλέπειν
οὐσίαν, ὑπερκειμένην τούτων ὅσον οἱ βλέποντες τῶν τυφλῶν.

15 μὴ ταραττέτω τοίνυν ὑμῶν τὴν διάνοιαν, ὥστε τῶν κοινῶν
τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἐννοιῶν ἐκλελῆσθαι, ὅσα κατὰ τινὰ

est quippe qui homines sint; modo enim addunt, hoc locutus est
deus, modo ex sua sententia loquuntur, quod nec novum est nec a
scribendi consuetudine alienum. etenim et regia imperia per nuncia-
tores per urbes nuntiata quasi ex ipsius regis ore accepimus. dicit
et propheta quamvis homo est quasi de se ipso: audi me, popule,
et loquar tecum et testis tibi ero, deus, deus tuus ego. non enim
addit ut alias, haec locutus est dominus. nec dicit: deus haec, illa
angelus ex silva: ego sum deus Abraam et deus Isaac et deus Iacob.
ante enim dictum est: angelus domini ab eo conspectus est. si igitur
ut cum S. Chrysostomo loquar, quantum interest inter caecum et
videntem, tanta est inter angelos et homines distantia. quomodo tan-
dem, si angeli non possunt videre essentiam dei aut cognoscere, ho-
mines poterunt, qui angelorum essentiam non modo non cernere, sed
ne cognoscere quidem possunt. si enim ut cum Chrysostomo loquar
essentia essentiam altiore cognoscere non potest, multum sane esset,
ut homines angelorum essentiam viderent tanto superiorem, quanto
caecis videntes. ne turbetur igitur mens vestra ut communium divi-
nae ecclesiae sententiarum obliviscamini, quae ad hebraicae dialecti

ἰδιοτροπίαν τῆς ἑβραΐδος ἔστι λεγόμενα διαλέκτου· οἷα τὰ
 ὑφ' ἡμῶν ἔκεινα νῦν προβληθέντα καὶ ἕσα παραπλήσια, λέγω
 δὴ τὸ "ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωσῆν ἐνώπιος ἐνώπιον, ὡς εἴ
 τις λαλήσει πρὸς ἑαυτοῦ φίλον, στόμα πρὸς στόμα ἐν εἴδει
 5 καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων," καὶ πάλιν "τὸ δὲ ὄρος τοῦ Σινᾶ ἔκα-
 πνίζετο διὰ τὸ καταβεβηκέναι ἐπ' αὐτὸ τὸν θεὸν ἐν πυρί,"
 καὶ πάλιν "τὸ δὲ εἶδος τῆς δόξης κυρίου ὡς πῦρ φλέγον ἐπὶ
 κορυφῆς τοῦ ὄρους ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ." καὶ τοιαῦτα
 μυρία, ὅποσα κτιστὰ ὄντα τῇ μὲν ἀκτίστῳ οὐσίᾳ τοῦ θεοῦ
 10 πάντων ἤκιστα ἔστιν ἀρμότειν ὅσιον, πρὸς γε μὴν παιδευ-
 τικὴν τῶν χρωμένων οἰκονομίαν οὐ μάλα ἀχρήστως ἔχει, ναὶ
 μὴν οὐδ' ὡς πορρωτάτω τοῦ ὠφελίμου κεῖται. καλεῖν δ' **16**
 οἶμαι τὰ λόγια τῶν προφητῶν ἐν εἴδει μὲν ὁμιλίαν θεοῦ καὶ
 ἀγγέλων πρὸς ἀνθρώπους τὴν αἰσθητὴν καὶ ἐρηγοροῦσιν ἀν-
 15 τοῖς φαινομένην, ὁποίας καὶ Ἀβραὰμ ἠξιώται πρότερον θεὸν
 οὐχ ὡς θεὸν ἰδὼν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπον θρέψας· ὃς καὶ
 ἐπηνέσθη, φησί, σεβασθεὶς ὅποσον κατέλαβε. καὶ μετὰ πλεί-
 στους ἄλλους ὕστερον Μανωέ· ὃς καὶ ἀπολωλέναι ἑβραία διότι
 θεὸν ἐώρακεν, ὡς οὐ χωρητῆς ἀνθρώποις οὔσης, φησὶν, οὐδὲ
 20 φαντασίας θείας, μὴ ὅτι φύσεως. δι' αἰνιγμάτων δ' οὖν τὴν
 δι' ὄνειράτων· ἀλαμπῆς γὰρ τις αὐτῆ, καὶ οὐ πάντι πρό-
 δηλος· καὶ γὰρ δι' ἄλλων ἄλλα συμπλέκουσα καὶ συγκρού-
 πτουσα, νέφει τινὶ καλυπτομένην ἀσαφείας παρέχει τὴν δήλω-
 σιν. ὧν καὶ πλείστοι μὲν ἕτεροι κήρυκες ἀψευδεῖς, ἀλλὰ **17**

proprietatem dicta sunt, qualia a nobis illa iam prolata sunt, et quae-
 cunque sunt similia, dico autem illud: locutus est dominus ad Mosem
 de faciem ad faciem, ut si qui cum amico de ore ad os loquitur, in
 specie, non per aenigmata. et rursus: mons Sinai fumabat, quoniam
 deus per ignes in eum descendebat. et alias: species divinae gloriae
 est ignis fulgor de vertice montis adversus filios Israel. multa eius-
 modi quaecumque creata sunt, cum increata dei essentia conciliari
 minime licet. ad discipulorum institutionem non inutile, immo quam
 utilissimum est. omitto vocare prophetarum verba in specie dei et
 angelorum cum hominibus conversationem sensualem et vigilantibus
 illis apparentem. quae quidem Abraam contigit qui primum deum non
 deum vidit, sed ut hominem in hospitium recepit. et laudatus est ob
 reverentiam qua eum recepit. et praeter permultos alios postea Ma-
 noe se perdi clamavit, quod deum vidisset. non ad hominum captum,
 inquit, apta est dei cognitio, nedum natura, sed per somniorum aenig-
 mata, haec enim luce quodammodo et claritate destituta est quippe
 quae aliam alia implicatam nebula obscuritatis explicationem praebeat.

καὶ Δανιὴλ καὶ Ἰωσήφ, οἷς νυκτεριναὶ τινες ὄψεις καθεύδουσι
μήπω γεγονότων ἀληθῆ παρεῖχον τὴν πρόγνωσιν. περὶ ὧν
ἀμφοτέρων ὁ σοφώτατος ἀπορῶν θεολόγος Γρηγόριος αὐτὸς
μὲν ὁμολογεῖ μὴ εἰδέναι, εἰδέναι δὲ τὸν τῶν προφητῶν θεόν,
εἴτε φαντασία τις ἦν ἡμερινῆ, εἴτε νυκτὸς ἀψευδῆς ὄψις, εἴτε 5

f. 238 a. πέπηγεν ἄσειστα κατὰ γνώμην ἐστῶσαν καὶ ἀναμφίβολον,
τούτοις καὶ σφόδρα τι ῥάδιον ἀόρατον καὶ μόνην ἄκτιστον 10
δογματίζειν τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν καὶ γνώμην καὶ ψυχῆ καὶ
χειρὶ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν αἰεὶ, καὶ πάντα ταῦτα πρὸς
18 κανόνα καὶ στάθμην ἀνάγειν ἐκεῖ. εἰ γὰρ καὶ Μωσῆς τὴν
ἀόρατον οὐσίαν ὁρᾷν ἐδύνατο τοῦ θεοῦ, οὐκ ἂν ἀπάσῃ γνώμῃ
καὶ ὅλης ψυχῆς προθυμίᾳ οὕτως ἤτει δεόμενος ὕστερον καὶ 15
λέγων "εἰ εὗρηκα χάριν ἐναντίον σου κύριε, ἐμφάνισόν μοι
σεαυτὸν γνωστῶς ἴδω σε, ὅπως ἂν ᾧ εὗρηκῶς χάριν ἐναν-
τίον σου," καὶ πάλιν "δεῖξόν μοι τὴν σεαυτοῦ δόξαν." δῆ-
λον γὰρ ὡς σωματικῶς βλέπων ἐπεθύμει καὶ τῆς θείας οὐ-
σίας θεατῆς γενέσθαι. τὸ δὲ ἦν ἀδύνατον. ἀπερίγραπτος 20
καὶ ἀνείδεος ὁ θεός. "τὸ πρόσωπόν μου" γὰρ φησιν "οὐκ
ὄφθῆσεται σοι. οὐδεὶς γάρ" φησιν "ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου

1. ἐκ τοῦ περὶ θεολογίας δευτέρου λόγου.

cuius rei permulti alii testes sunt incorrupti, sed etiam Daniel et Ioseph, quibus nocturnae visiones in somnis earum rerum quae factae non erant, veram praecognitionem praebebant. de utroque sapiens ille theologus Gregoras haesitans ipse quicquam scire se negat, scire autem prophetarum deum sive phantasia est diurna sive nocturna vera visio, sive rationis effigies praecognoscentis futura tanquam praesentia. ceterum nemo dei naturam vidit aut professus est. quibus igitur divinae ecclesiae communes sententiae cum firma et constanti mente acceptae sunt, iis etiam perfacile est dei essentiam ut invisibilem et solam increatam pervulgare et animo et lingua et mente et manu diu noctuque. quae omnia ad normam et regulam deduci licet. si enim ipse Moses invisibilem dei essentiam videre poterat, non tota mente et omni animi intentione postea rogasset: utinam invenirem gratiam apud te domine, ostende te mihi, cognoscendo te percipiam, ut inveniam gratiam apud te domine. et rursus: ostende mihi gloriam tuam. apertum est enim corporaliter quum vidisset, optasse eum ut divinam essentiam cognosceret. hoc vero fieri non poterat; non enim forma aut imagine quadam circumscribi deus potest. facies enim mea

καὶ ζήσεται. ἀλλ' ὄψει τὰ ὀπίσθιά μου," εἶτε τοὺς λόγους τῶν ὄντων λέγων, καὶ ὅσα μὲν ἐκεῖνον ἐκείνου γνωρίσματα κατὰ τὸν Θεῖον Γρηγόριον, εἶτε τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιφάνειαν, τὴν ἐκ παρθένου δηλονότι γέννησιν· περὶ ἧς καὶ ὁ ἀπόστο- 19
 5 λός φησιν "ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις," ἐπιφάνειαν ἐνταῦθα λέγων οὐ κατὰ τὴν πάλαι τῶν προφητῶν, ἀλλὰ τὴν νῦν τὴν διὰ σώματος ἀληθοῦς· τότε γὰρ διὰ σωματικῶν σχημάτων καὶ τυπικῶν φαντασμάτων ἀνα-
 10 φοροί τε αἱ ὁράσεις καὶ πολυειδεῖς ἐφαίνοντο· καὶ γὰρ "ἐγώ" φησιν "ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὁμοιώθην." εἰ γὰρ αὐτὴν, ὁ Χρυσορρήμων φησίν, ἐώρων τὴν τοῦ Θεοῦ φύ-
 σιν, οὐκ ἂν διαφόρως ἐθεῶντο· ἀπλῆ γὰρ τις καὶ ἀσχημάτι-
 στος καὶ ἀσύνθετος. εἶτα οὐκ ὤφθην ἀλλ' ὁμοιώθην φησίν· 20
 15 οὐ γὰρ ἄλλος ὁ λέγων, ἀλλ' αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐστὶν ὁ Θεός· ἡ γὰρ ὁμοιώσις ποιότητος ἐνδειξιν ἔχει καὶ οὐχὶ φύσεως, σχήματος λέγω καὶ χρώματος καὶ ὅσα τῇ ὄψει πέφυκεν ὑπο-
 κείμενα, καὶ ὅσα τῇ ἀκοῇ, λέγω δὴ τὸ τῆς λαλιᾶς ἦθος καὶ
 20 βούλημα. καὶ γὰρ καὶ ὁ τοῦ ἀνθρώπου νοῦς ἀσώματος ὢν αἰσθήσει οὐχ ὑπόκειται· ἀλλ' ἐπειδὴν εἰς λαλιὰν ἔλθῃ καὶ λόγους ἐνάρθρους, τμητικαῦτα καὶ αἰσθήσει μὲν ὑποβάλλεται· καὶ τὸ τῆς οἰκείας βουλήσεως εἶδος καὶ ἦθος ἐνδείκνυται μὲν σκιωδῶς καὶ σωματικῶς εἰπεῖν, τὴν δὲ φύσιν ἐνδείξασθαι

dixit non conspicitur a tenemo concipiet faciem meam et vivet, sed concipies tergum meum, scilicet rerum creaturarum rationes et quas-
 cunque ille Gregoras cognitiones nominavit, sive carnem epiphaniam
 i. e. virginis partum, de quo apostolus dicit: apparuit gratia dei sa-
 lutrix omnibus hominibus. ubi epiphaniam intelligit non antiquam il-
 lam prophetarum, sed quae hoc tempore facta est per veram carnem.
 olim enim corporeis formis et imaginibus secundum videntium captum
 fiebant. hac enim ratione visiones diversae et variae apparuerunt. at-
 que ego inquit visiones implevi et prophetarum manibus me reprae-
 sentavi. si enim ipsam viderunt dei essentiam, ait Chrysostomus,
 non dissimiliter contemplati essent, quippe quae simplex sit, non for-
 mata, non composita quaedam. praeterea non conspectus sum, sed
 me repraesentavi, inquit. nec enim alius quisquam, sed deus ipse de
 sese loquitur. similitudinem habet argumentum poeseos, non naturae,
 formae scilicet et coloris et quaecunque oculis sunt subiecta et quae-
 cunque auribus, dico loquendi consuetudinem et voluntatem. etenim
 hominis ratio quum incorporea sit, sensui non subiecta est, sed post-
 quam in linguam venit et verba inter se conciliata, tum sensibus sub-

- 21** ἥκιστα ἔχει· σωματικοῖς γὰρ τοῦτ' ἀδύνατον ὄμμασιν. εἰ δὲ κοῦ φύσιν ἰδεῖν αἰσθητῶς ἀδύνατον, πῶς θεὸν ἰδεῖν δυνατόν; ὅθεν καὶ διπλῆν ὁ θεὸς τὴν τῶν ὄντων εἰργασται φύσιν, διὰ τὸ καὶ τὴν ἀνθρώπου, δι' ὃν τὰ ποιηθέντα πεποιήται, ποιήσιν εἶναι διπλῆν, ἕκ τε νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ 5 συγκειμένην· καὶ εἰσὶν οἰκείως ὑποκείμενα τῷ μὲν νοῦ τὰ νοητὰ τῇ δ' αἰσθήσει τὰ φαινόμενα πάντα. ὧν οὐδὲν οὐδαμῆ
- f. 238 b. ποτὲ ἄκτιστον· εἴρηται γὰρ ὡς οὐδὲν τῶν τῇ αἰσθήσει ὑποβαλλομένων ἀσώματον· ὃ δὲ μὴ ἀσώματον, πῶς ἄκτιστον; τίς γὰρ οὕτως ἄμοιρος αἰσθήσεώς τε καὶ νοῦ ὡς ἀγγέλων 10 καὶ ψυχῶν καὶ τῶν τοιούτων ἀσωμάτων μὲν ὄντων κτιστῶν δέ, ἔπειθ' ὅσα χρώμασι καὶ σχήμασι καὶ γλυκύτησι καὶ πικρότησι καὶ ὄσμαϊς ὑπόκειται καὶ ἀκοῇ καὶ ὄψει καὶ ἀφῆ κρινεται, λέγειν ἄκτιστα. τί δ' ἀπεοίκοι ἂν οὗτος τῶν μαι-
- 22** νομένων ἢ ἀναισθήτων; καὶ ἴν' ἕκ τῶν καθ' ἕκαστα φαινο- 15 μένων τὸν λόγον γυμνάσωμεν, τὰ διὰ μέλανος ἢ δι' ἄλλου τοῦ χρώματος γράμματα τῶν αἰσθήσεων μὲν ὑπόκεινται πάντως τῇ ὄψει· ἀλλ' ἔχει καὶ νοῦν ἐγκείμενον καὶ κρυπτόμενον ἐν τῷ μέλανι, ἀπηγορευμένου καὶ ἀδυνάτου παντάπασιν ὄντος ὄψει τοῦτον ὑποτεθῆναι. ὁμοῦς ἐπειδήπερ ὁ ἄνθρωπος διπλοῦς 20 ἕκ ψυχῆς συνετέθη καὶ σώματος, καὶ ἀμφοτέρων ἐκείνων οἰκείως ἐπιλαμβάνεται, διὰ μὲν τῆς σωματικῆς καὶ φαινομένης ὕψεως τῶν διὰ σώματος χαρακτήρων, διὰ δὲ τοῦ νοεροῦ καὶ

iiicitur. et proprietates voluntatis et affectus ostenditur ut ita dicam per umbram et figuras, natura ostendi minime potest. corporeis enim cerni oculis nequit. sin vero rationis natura per sensum percipi non potest, quomodo deus potuit conspici. quapropter duplicem deus rerum creaturarum fecit naturam, etiam hominis, cuius causa illae factae sunt, formatio duplex est ex intelligibilibus et sensibilibus compositum et proprie subiecta sunt rationi intelligibilia sensui autem omnia quae apparent, quorum nihil unquam increatum. iam dixi nihil earum rerum quae sensui subiiciuntur esse sine corpore, quod autem non incorporeum, quomodo increatum? quis enim tam sensus et rationis est expers, ut angelorum et animarum et quae eiusmodi incorporea quidem, sed creata sunt, quaecunque ad colorem et formam et dulcedinem et acerbiter et odorem pertinent et ad videndum, audiendum, sentiendum increata nominanda iudicet? quantum ille abhorret ab insanis et sensus expertibus? atque ut iis quae singulatim apparent rebus rationem confirmemus, atrae aut ex alio colore litterae omnino visioni subiectae sunt, sed inest et quasi latet in illo atro sententia quaedam, quae visioni subdita esse nullo modo potest. quam-

αφανούς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῦ τῶν τοῖς γραμμασιν ἐκείνοις
 ἐγκειμένων νοημάτων. καὶ τὸν ἐξ οὐρανοῦ δὲ καὶ γῆς καὶ
 τῶν ἐν μέσῳ πάντων συγκείμενον κόσμον ὁμοίως ἐξ αἰῶνος
 ὄρωντες καταλαμβάνουσιν ἄνθρωποι πῶς μὲν καθόλου πῶς
 5 δὲ κατὰ μέρος, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστῳ φύσιν καὶ δύναμιν.
 καὶ τῶν δυοῖν τούτων πᾶσι πάντων ἡ γνώσις συνίσταται, τῆς **23**
 τε δι' ὄψεως αἰσθητικῆς καταλήψεως καὶ τῆς κατὰ τὸν νοῦν
 ἐνεργείας, ἀφανῶς μὲν κατὰ φύσιν αὐτῆς κινουμένης, ἐμφα-
 νιζομένης δ' οὖν διὰ γραμμάτων αὐθις καὶ λαλιᾶς. ἥτις καὶ
 10 αὐτὴ μία οὔσα πρὸς πολλὰς μερίζεται ἀκοάς, διπλὴν τὴν
 ἐνεργεῖαν δρωῖσα. ταῖς μὲν γὰρ ἀκοαῖς σωματικαῖς τισὶν
 οὔσαις τὸν σωματικὸν δι' αἴρος ἐνάρθρου δίδωσιν ἤχον, τῷ
 δὲ μὴ φαινομένῳ τῆς ψυχῆς νοερωτὶ τὸν ἐμφαινόμενον αὐτῇ
 καὶ ἐνσημαινόμενον παραπέμπει νοῦν. καὶ οὕτως ἡ τῶν πο- **24**
 15 λιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἐν βίῳ πάντων
 κατάληψις ὅσα γένεσις ἄγει καὶ φθορά, δι' αἰσθήσεώς τε καὶ
 νοῦ, τῆς μὲν φαινομένης τοῦ δὲ κρυπτομένου, τὸν ἐφικτὸν
 ἡμῖν περιγίνεται τρόπον. διὰ δὲ ταῦτα καὶ ὁ θεὸς λόγος
 σάροξ ἐγένετο, μείνας ὅπερ ἦν, νοητὸς καὶ ὑπὲρ νοῦν, προσ-
 20 λαβὼν δ' ὅπερ οὐκ ἦν καὶ γενόμενος διπλοῦς τὴν φύσιν ἀπόρ-
 ρητον τρόπον, ἵνα διὰ τῶν τῆ αἰσθήσει φαινομένων θαυμά-
 των τὴν μὴ φαινομένην παραγυμνοῖ καὶ παραδεικνύῃ θεό-
 τητα, καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν κατ' αἰσθησιν φαινομένων καὶ προσ-

quam quoniam homo ex anima et corpore constat et per corporalem
 et sensualem visionem perite percipit corporis formas, per mentalem
 et invisibilem animae oculum sententias quae litteris illis insunt. ac
 mundum illum, qui e coelo et terra et quaecunque media sunt con-
 stat, similiter ab initio homines modo omnino modo ad partem visu
 concipiunt secundum vim et naturam quae rei unicuique inest. ex
 his duobus omnium omnino constat cognitio, scilicet sensuali perce-
 ptione per oculos et vi mentis, quae invisibiliter per naturam excite-
 tur. apparet autem per litteras et sermonem. haec quamvis usu in
 multas distribuitur perceptiones, quippe quae duplicem vim exercent,
 perceptionibus enim corporalibus corporalem per aërem sonum prae-
 bet, menti vero eam quae non apparet sententiam quae huic tantum
 apparet et ostenditur, mittit. itaque rerum publicarum et domestica-
 rum et omnium quae in vita nascuntur et evanescent, cognitio sensu
 ac mente uno sensuali, altera invisibili quoad intelligere possumus,
 oritur. quapropter deus caro factus. mansit quidem qui erat spiri-
 tualis et praeter montem id quod non habuerat recepit et factus est
 duplex natura incredibili modo, ut per miracula quae sensui appare-

καίρων θαυμάτων ἀνιστᾶ τὴν ψυχὴν ἐμμελῶς καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ αἰσθησιν ἀπευθύνη νοητὴν τε καὶ μακαρίαν ἐκείνην

25 ζώην. ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς τῶν ἐξ ἀρχῆς ἐν τοῖς κτίσμασι φαινομένων αἰεὶ θαυμάτων ἀναλόγως ὁ δημιουργὸς ὁρᾶται. ἀνενόητον γάρ, ὁ θεὸς φησι Διονύσιος, πάντῃ **5** κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ἀκατάληπτον τὸ θεῖον, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰ-

f. 239 a. τιατῶν ὑμνητέον, διὸ καὶ τὸ θεῖον ἡμῖν βάπτισμα διπλοῖς οὐσι διπλοῦν ἐχαρίσθη, δι' ὕδατος ὁμοῦ καὶ πνεύματος, ἵνα τῷ ὕδατι, τοὺς σαρκικοὺς ἡμῶν αἰεὶ ῥύπους καθαίρειν εἰωθότι, προσγενομένου καὶ τοῦ θεοῦ πνεύματος ἀοράτως καὶ **10** ἀφανῶς, ἅμα τῷ σώματι συγκαθαίρεται καὶ ἡ ψυχὴ νοερώς τε καὶ ἀφανῶς. ὅτι δὲ συμπαραγίνεται τῷ ὕδατι ἁγιαζομένῳ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῆς τῶν εὐχῶν ἐπικλήσεως, δῆλον ὁ θεὸς ἡμῖν ποιεῖται Χρυσόστομος, "τότε μὲν" λέγων "ἐπὶ Χριστοῦ διὰ τοῦτο ἐφάνη ἡ περιστερά, ἵνα ὡσπερ δακ- **15** τύλῳ τινὶ δείξῃ τοῖς παροῦσι καὶ τῷ Ἰωάννῃ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. οὐ μόνον δέ, ἀλλ' ἵνα καὶ σὺ μάθῃς ὅτι καὶ ἐπὶ σέ

26 βαπτιζόμενον τὸ πνεῦμα ἔρχεται. νῦν δ' ἡμῖν αἰσθητῆς οὐ χρεῖα ὄψεως, τῆς πίστεως ἀντὶ πάντων ἀρκοῦσης. τὰ γὰρ σημεῖα οὐ τοῖς πιστεύουσιν ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις." ὁρατὴν οὖν **20** θεοφάνειαν οὐ μίαν ἔχομεν καὶ μόνην τὴν μεταμόρφωσιν λέγειν, οὐδ' ἀριθμῶ συγκλειομένας. ἀλλ' ἐν ὅσοις ὁ θεὸς ἐμφανίζεται δια συμβόλων θαύμασι μεγίστοις, πάσας θεοφα-

bant deitatem, quae non apparebat, denudaret atque ostenderet. itaque ab miraculis quae sensui apparent tempore animum erigas et dirigas ad mentalem illam ac beatam vitam quae supra sensum est. etenim ex magnitudine et pulchritudine miraculorum, quae ab initio in creaturis semper apparent, ad similitudinem quandam creator conspicitur. nec enim, ut S. ille Dionysius ait, omnino cognosci potest quod ad essentiam pertinet nec percipi deus, sed ob facta sua celebrandus est, quapropter baptismus nobis in duplicem gratiam erat, per aquam simul et spiritum, ut per aquam quae carnis nostrae sordes eluere solet, addito divino spiritu, invisibiliter et insensibiliter una cum corpore eluatur anima. ad sacram aquam autem accedere spiritum sanctum per precum cerimoniam ostendit nobis S. Chrysostomus: tum super Christum columba apparuit, ita ut quasi digito ostenderet iis qui aderant et Ioanni filium dei neque hoc solum verum etiam ut discas supra te quoque qui baptizatus est spiritum esse. sensuali nobis visione opus non est, quum pro omnibus satisfaciat. nam signa non fidelibus, sed infidelibus, visibilem igitur theophaniam non unam habemus et solam transfigurationem nec numero paucas, sed in qui-

ρείας εικότως ἂν τις καλέσειεν ὄρατάς. ἀλλὰ καὶ τὸ θεῖον
 τοῦ Χριστοῦ σῶμα θεοφάνειαν Μάξιμος ὄρατὴν ἐπισημαίνε-
 ται λέγειν τὸν μέγαν Διονύσιον. καὶ γὰρ καὶ ἡ κατὰ σάρκα
 γέννησις ὄρατη θεοφάνεια ἦν, ὡς καὶ ὁ μέγας φάσκει Γρη-
 5 γόριος, οὕτωςι λέγων “τὰ δὲ νῦν θεοφάνια ἢ πανήγυρις εἴ-
 τουν γενέθλια· λέγεται γὰρ ἀμφοτέρω· ὄνομα δὲ τῷ φα-
 νῆναι μὲν θεοφάνια, τῷ δὲ γεννᾶσθαι γενέθλια.” οὐ μόνον
 δέ, ἀλλὰ καὶ “ὁ ἀόρατος” φησὶν “ὄραται καὶ ὁ ἀναρχος ἄρ-
 χεται,” καὶ ὅσα ἐξῆς φρικωδέστερα μὲν εἰσι τοῦ τὴν σάρ-
 10 κωσιν τοῦ κυρίου θεοφάνειαν ὄρατὴν ὀνομάζειν, ὁμολογῶ
 δὲ τοῖς εὐαγγελικοῖς ῥήμασι τοῖς “ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο”
 ἀποφαινομένοις. οὐ μὴν ἄκτιστον διὰ τοῦτο θεότητα τὴν τοῦ 27
 κυρίου σάρκα φασί, ἀλλὰ τῇ προσηκούσῃ γνώσει νοῦν καὶ
 γλῶτταν ὀυθμίζοντες ἐκ τῶν ὄρατῶν θεοφανειῶν πρὸς τὴν
 15 τῶν ἀοράτων κατὰ δύναμιν ἀγόμεθα ἔννοιαν, καὶ κατὰ τὸν
 θεῖον εἰπεῖν Διονύσιον ἐπὶ τὴν ἀπλὴν καὶ ἠνωμένην τῶν νοη-
 τῶν θεαμάτων ἀλήθειαν ἀναλόγως ἀνατεινόμεθα.” ἀλλὰ καὶ
 ὁ μελωδὸς τὴν σάρκωσιν ὑμῶν τοῦ κυρίου, “θεοφανείας σου”
 φάσκει, “Χριστέ, τῆς πρὸς ἡμᾶς συμπαθῶς γενομένης Ἡσαΐας
 20 φῶς ἰδὼν ἐκραύγαζεν.” καὶ ἀπλῶς τὰ ἐν πᾶσι καιροῖς γε-
 νόμενα καὶ γινόμενα θαύματα παλαιὰ τε καὶ νέα ὄραται
 θεοφάνειαι λέγοντ’ ἂν καὶ ἱερὰ παραπετάσματα. δηλώσει 28
 δὲ περὶ τῶν τοιούτων καὶ ὁ θεῖος ἐκ Δαμάσκου Ἰωάννης·

buscunque deus apparet per magna symbolorum miracula, omnes theo-
 phanias dixerit quis visibiles. sed etiam S. Christi corpus theophan-
 niam visibilem dicere magnum Dionysium Maximus indicat. etenim
 partus per carnem visibilis erat theophania, ut ille Gregorius ait, ubi
 ita loquitur: theophania nunc laudatio, i. e. nativitas; utrumque enim
 dicitur, theophania a φάνηαι, ab nasci nativitas. nec hoc solum,
 verum etiam invisibilis conspicitur et, qui initium non habet, initium
 capit. et quae porro duriora sunt quam incarnationem domini visibi-
 lem theophaniam appellare, similia iis evangelii verbis quae: et ver-
 bum caro factum est, ostendunt. neque enim increatam ob hanc cau-
 sam deitatem domini carnem dicimus, sed ad aptam cognitionem men-
 tem et linguam coniungentes ex visibilibus theophaniis ad invisibilium
 pro viribus nostris cognitionem ducimur et ut S. Dionysius ait ad sim-
 plicem et perfectam spiritualium contemplationum veritatem per simi-
 litudinem erigimur. poeta incarnationem domini celebrans: theophan-
 niae tuae, Christe, inquit, quae per misericordiam facta est, lumen
 quum vidisset Isaias exclamavit. atque miracula cuiusque temporis et
 antiqua et nova poterunt visibiles theophaniae nominari et sacra in-

“ἐπεὶ” γὰρ φησι “διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ καὶ σύνθετος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, διπλοῦς γέγονε καὶ ὁ Χριστὸς ἐκ θεότητος ἧς εἶχε καὶ ἧς ὑστερον προσειλήφει σαρκός, ὡς εἶναι τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὑπόστασιν τοῦ κυρίου κτιστὴν καὶ ἀκτιστον, ὄρατὴν καὶ ἀόρατον. διπλὴν οὖν δίδωσι καὶ τὴν κά-5
θαρσιν τῷ διπλῷ ἀνθρώπῳ δι’ ὕδατος καὶ πνεύματος. καὶ σωματικῶς εἶδει ὡσεὶ περιστερὰ κατεφοίτησε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τὸν κύριον· τὰ γὰρ ὄρατὰ σύμβολα τῶν νοουμένων εἰσὶ. καὶ διπλὴν προσκύνησιν ἡμεῖς τῷ θεῷ προσάγο-
f. 239 b. μεν, τῷ τε νῷ καὶ τοῖς σωματικοῖς ψάλλοντες χεῖλεσι. καὶ 10 διπλῶς τῷ κυρίῳ ἐνούμεθα, τῶν τε μυστηρίων μετέχοντες καὶ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος· ἐπεὶ γὰρ ἔθος ἀνθρώποις ἐσθίειν ἄρτον ὕδωρ τε καὶ οἶνον πίνειν, συνέξενυξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ πεποίηκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύ- 15 σιν γινώμεθα.

29 Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος, Διονύσιον ἐρμηνεύων, παραπετάσματα λέγειν φησὶ Διονύσιον τὰ σωματικῶς ἐν τῇ λατρείᾳ τελούμενα τῆς χάριτος ἔθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τουτέστι τὸ τοῦ βαπτίσματος, τῆς ἀγίας κοινωνίας καὶ τῶν λοιπῶν. 20 καὶ τί δεῖ πλειόνων ἐνταῦθα λόγων; αὐτὸς γὰρ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος καὶ αὐτὸ δὴ τὸ πάσχα τοῦ κυρίου τύπον ἔφησεν εἶναι, μὴ ὅτι τῶν πάλαι προφητῶν ἐκεῖνα ὅσα τούτου

volucra. quae interpretatus est S. Ioannes Damascenus: quum enim homo compositus sit ex anima et corpore, duplex fuit et Christus ex deitate quam habuerat, et carne postea addita, ita ut una eademque domini essentia creata et increata, visibilis et invisibilis sit. duplicem igitur baptismus praebet purgationem duplici homini per aquam et spiritum. corporea forma sicut columba descendit in dominum spiritus sanctus. visibilia enim sunt symbola eorum quae mente concipiuntur. et duplici veneratione deum prosequimur et animo et corporeis vocibus canentes, et dupliciter cum domino et mysteriis et spiritus gratia reconciliamur. quum enim panem edere, aquam et vinum bibere soleant homines, consociavit cum iis rebus deitatem suam deus easque reddidit corpus et sanguinem suum, uti per consuetudinem et naturam ad ea quae supra naturam sunt perveniamus.

Ac S. Maximus ubi Dionysium interpretatur, refert eum involucra dicere cerimonias quae in dispensandis gratiis corporaliter fiunt, in ecclesia scilicet baptismi, sacrae communionis, reliquorum. quid pluribus iam verbis opus est? Gregorius enim ille in theologia magnus ipsum illud pascha domini speciem dixit esse, non quomodo ve-

τύπους εἶναι καὶ σκιὰς αἱ θεῖαι γραφαὶ διειλήφασιν. “μετα-
 ληψόμεθα” γὰρ φησι “τοῦ πάσχα νῦν μὲν τυπικῶς ἔτι, καὶ
 εἰ τοῦ παλαιοῦ γυμνότερον· το γὰρ νομικὸν πάσχα, τολμῶ
 καὶ λέγω, τύπον τύπος ἦν ἀμυδροτέρος· μικροῦ δ’ ὕστερον
 5 τελεωτέρον καὶ καθαρώτερον, ἥνικα ἂν αὐτὸ πίνη καινὸν μεθ’
 ἡμῶν ὁ λόγος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς, ἀποκαλύπτων καὶ
 διδάσκων ἃ νῦν μετρίως παρέδειξε.” τοσοῦτον τοίνυν ἔχον- **30**
 τες περικείμενον νέφος μαρτύρων ἀπαραγράπτων καὶ οὕτω
 μεγίστων καὶ θεοσέφων ἀνδρῶν καὶ διδασκάλων τῆς τοῦ
 10 Θεοῦ ἐκκλησίας, καὶ πάντων καθάπαξ λεγόντων ἅπανθ’ ὅσα
 διὰ φώτων ἀεὶ τελεῖται θεῖα τεράστια, θεοφανείας μὲν ὄρα-
 τὰς, θεότητας δ’ ἀκτίστους, οὐδαμῶς που δίκαιον καὶ ἡμᾶς,
 τῇ δημῶδει τῶν ἀμαθῶν καὶ ἀγοραίων συμφερομένους ὑπο-
 λήψει, θεότητα ὑφειμένην ἀκτιστον δογματίζειν καὶ διάφορον
 15 τῆς θείας οὐσίας τὸ πάλαι φανὲν ἐπὶ τοῦ κυριακοῦ προσώπου
 φῶς ἐν Θαβῶρ τῷ ὄρει, καὶ δημοδοξεῖν Μανιχαίοις καὶ Μα-
 σαλιανοῖς διὰ μόνην Παλαμικὴν ἀρέσκειαν μωρὰν καὶ παρά-
 νομον, μηδὲν νοητὸν ἠγουμένους ἀλλὰ νοητῶς κομιδῇ τὸν
 ἄλογον τρόπον τῇ αἰσθήσει μόνη πάντα χαριζομένους. καί- **31**
 20 τοι Ἄρειος ἐκεῖνος ὁ δυσσεβὴς κτίσμα μὲν ἔλεγε βλασφημῶν
 τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸν ὑφειμένον· οὐ μὴν
 εἰς τοσαύτην ἤκεν ἀναισχυντίαν καὶ νηπιῶδες ψέλλισμα ὥστε
 ἀνούσιον ὄρατὴν ὀνομάσαι θεότητα· μηδὲ γὰρ εἶναι κατ’

terum prophetarum verba omnia illa huius figuras et adumbrationes esse divini libri exposuerant. participes enim erimus, inquit, paschatis nunc quidem ad figuram, eiusque sincerioris, quam illud antiquum fuerat. pascha enim legis figuram figurae fuisse obscuriorem, paulo post perfectiorem et sinceriorem, quum novum illud bibit nobiscum verbum in regno, revelatis et traditis quae adhuc mediocriter patefecerat. tantam igitur quum copiam habeamus innumerabilium testium et tantorum tamque sapientium hominum et discipulorum divinae ecclesiae, qui omnes omnino quaecunque divina mirabilia per lumina fiunt, visibiles manifestationes quidem dicunt, minime autem increatas deitates, aequum est nobis cum populari indoctorum et ineruditorum existimatione coniunctis deitatem increatam subesse docere, et diversum a divina essentia illud quod olim super domini faciem apparuit lumen et consentire cum Manichaeis et Masalianis ob unam Palamicam blanditiem stultam et illicitam ut nihil cogitari putemus, sed cogitandi omnino ineptam viam uni sensui totam tribuamus, atque Arius ille impius creatum nominavit illudendo filium et verbum dei et deum suppositum: non quidem ad tantam impudentiam pervenit et

ἐπιστήμην μήτε θείαν μήτ' ἀνθρωπίνην, μήτε λόγον ἔχειν οὐδένα λέγειν τι τῶν ὄντων ἀνούσιον ὄρατόν. καίτοι ἐκεῖνος μὲν κτιστόν λέγων θεὸν ὁμῶς ὄρατόν οὐκ ἐδυνήθη προσεῖπεῖν· ὑπέρτερον γὰρ τῶν ἀγγελικῶν οὐσιῶν ἀποφηναμένῳ οὐ μέντ' ἂν αὐτῷ δυνατόν ἔπειτα ἦν, ἀοράτων ἐκείνων οὐ- 5 σῶν, ὄρατόν αὐτὸν δογματίσαι· Παλαμᾶς δὲ καὶ συλλογίσασθαι τετόλμηκε τὰ ἀσυλλόγιστα, καὶ ἐξηρεύξατο τὰ ἀσύμβλητά τε καὶ ὡς ἐπίπαν ἀσύμφωνα, οὐ κατὰ ποιητικὴν τινα τῶν θύραθεν ἄδειαν, ἀλλὰ κατὰ ἀνεπιστήμονα Παλαμικὴν αὐθάδειαν· οὔτε γὰρ οὐδενὶ τῶν θύραθεν σοφῶν πώποτ' εἰς 10 νοῦν τοιαύτη τις ἠνέχθη τερατεία, οὔτε μὴν βαρβάρων ἔψαυσέ τινος λογισμοῦ τηλικαύτη μωρία μέχρι καὶ τήμερον. λείπεται οὖν ἐνταυθοῦ γενομένοις καὶ ἡμῖν, σιωπῇ τὰ τοιαῦτα βδελυξάμενοις, ἀκοὴν παραδραμεῖν μανιώδη καὶ δυσσεβείας μεστήν.

15

32 Περὶ μὲν οὖν τοῦ ὅτι φῶς ἐν ἄκτιστόν ἐστιν ἢ μία καὶ μακαρία καὶ ποιητικὴ τῶν μετ' αὐτὴν ἀπάντων θεότης ἢ τρισυπόστατος, ἣν οὐδεὶς οὔτ' εἶδεν οὔτ' ἰδεῖν δύναται, τὰ δὲ μετ' αὐτὴν πάντα κτιστά, καὶ ὅτι ὄρατὴ μὲν θεοφάνεια λέγεται τοῖς ἁγίοις
 f. 240 a. ἢ τε σὰρξ τοῦ κυρίου καὶ τὸ ἐν τῷ Θαβωρίῳ πάλαι τῷ ὄρει 20 περιλάμπαν τὸ τοῦ κυρίου πρόσωπον φῶς, οὐ μὴν ἄκτιστοι θεότητες, καὶ ὅτι δι' αὐτῶν παρεδείχθη μὲν οὐκ ἐδείχθη δ' οὖν

puerilem inscitiam ut iusubstantialem visibilem nominarit deitatem. neque enim esse ad disciplinam nec divinam neque humanam nec causam esse ullam cur aliquid ex iis quae sunt insubstantiale visibile nominaret. et quamvis ille creatum diceret deum, tamen visibilem non poterat addere. superiorem enim angelicis essentiis quum declarasset, nullo certe modo, quum illae invisibiles sint eum visibilem docere. Palamas argumentatus est de iis quae ab argumentis abhorrent et eruetauit obscura et inepta, non ad poeticam quandam licentiam, sed ad imperitam Palamae temeritatem. nemini enim profanorum doctorum unquam in mentem venit talis ostentatio neque apud barbarorum quamquam talis argumentandi inventa est usque ad hunc diem.

Restat igitur, ut nos qui huc pervenimus silentio talia abominemur et orationem transeamus insanam et impietatis plenam lucem igitur unam illam increatam esse beatam et ceterarum omnium procreatricem deitatem tribus personis constantem quam nemo vidit nec potuerit videre. cetera autem praeter illam esse creata et visibilem esse manifestationem nominari a sanctis carnem, lucemque quae olim in monte Thabor domini faciem circumdedit, certe non increatas deitates, et indicatam iis esse, non manifestatam unicam illam increa-

ἡ μόνη ἀκτιστος ἐκείνη θεότης, καὶ ὅτι Μανιχαίων καὶ Μασαλιανῶν τὸ δόγμα τουτί, καὶ οὐκ ἄλλου τούτων ὅσοι πρεσβύτεροι γεγόνασιν αἰρέσεων ἀρχηγοί, ὄρατὴν εἶναι λέγειν ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπινοις γυμνήν τὴν ακτιστον θείαν οὐσίαν, ἣν
 5 καὶ ἀγγελικαῖς δυνάμεσι βλέπειν ἀδύνατον, εἴρηται τε καὶ εἰρησεται προῖοῦσι σαφέστερον. τὸ γὰρ τῆς πολυπλόκου ταύτης **33**
 αἰρέσεως νόσημα Μάνης μὲν πρότερον ὁ τῶν Μανιχαίων πρόεδρος ὠδίνησέ τε καὶ ἔτεκε, Μασαλιανοὶ δ' ἐμαιεύσαντο, ἡ δὲ τῶν εἰκονομάχων εἰς ἀνήμερον ἡμέραν ἐξήνεγκεν ὕστερον τυ-
 10 ραννίς· ἡ δὲ νῦν ἐπιπολάσασα Παλαμικὴ φατρία ἐπὶ μείζονι λύμῃ τῆς εὐσεβείας, συμμάχῳ τῇ δυναστενούσῃ τέως χειρὶ χρησαμένη, μέχρις ἤδη καὶ τῆς αἰθερίας λήξεως ἀ-
 ξηθῆναι τὴν τῆς κακίας πέπραχε φλόγα. διὸ καὶ ἀναληπτέον τὸν εἰρημὸν ἡμῶν ἐκεῖθεν τοῦ λόγου, ὡς ἂν ἐντελέστερον ἔτι
 15 καὶ ἡ τῶν τοιούτων ἀφήγησις δέχεται τὸν χρωματισμὸν· ἔλαθον γὰρ ἐγὼ συναπενεχθεὶς τῷ τοῦ ζήλου ῥεύματι, μὴ ἀνασχόμενος σιγῇ παρελθεῖν συκοφαντομένων τῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας καὶ θείων φωστήρων, Γρηγορίου τε καὶ Διονυσίου. διὸ τὸν περὶ τούτου λόγον πλατυτέρας δεόμενον ἔξετά- **34**
 20 σεως, βραχέα μὲν ἀριτίως, καὶ ὅσον τὴν προθυμίαν ἀφοσιώσασθαι, διεξῆλθον· τὰ δὲ πλείω τοῖς ἔμπροσθεν ταμιεύεσθαι κρίνας δίκαιον ἐκεῖσε ἐπάνειμι, τοῖς διδασκάλοις καὶ τούτῳ πειθόμενος τουτοισί, τὰς οὕτω βεβήλους καινοφωνίας

tam deitatem; denique Manichaeorum et Masalianorum dogma hoc esse, non alius cuiusdam eorum, qui superiore tempore sectarum duces fuerunt, visibilem scilicet esse oculis humanis simplicem et increatam essentiam illam divinam quam neque angelicae potestates cernere possunt, iam exposui et exponam postea clarius. huius multiplicis haeresis pestem concepit et procreavit primus Manes, Manichaeorum antistes. Masaliani procreandam curarunt, Iconomachorum postea tyrannis in lucem protulit, Palamica autem quae nunc regnat familia ad maiorem ignominiam religionis et sortis coelestis, cum imperii auxilio coniuncta ad hunc usque diem effecit, ut impietatis cumulus augetur. inde igitur excipiendus est orationis filius, ut etiam harum rerum narratio formam recipiat multo perfectiorem. abreptus enim nimia animi vehementia oblitus sum non silentio praeterire magna illa ac divina ecclesiae lumina, Gregorium et Dionysium. quamobrem huius rei narrationem quamvis latiore opus sit tractatione, breviter tantum et uti voluntati satisfacerem persecutus sum, et quum plura ad posterum differri aequum esse putem, illuc redeo, magistros ita secutus ut eiusmodi profanam verborum insolentiam et

τῶν λόγων καὶ τὴν πολλὴν φλυαρίαν, οἷς σχολὴν ἔπεισιν ἄγειν, ἐπιτάττουσι παραχωρεῖν τε καὶ ἀποτίθεσθαι. εἶναι γὰρ φησι τὸ κινεῖν ἄσχετόν τινα θερμότητα χωρὶς λόγου καὶ ἐπιστήμης καὶ πίστεως πλοῦν ἀκνβέρονητον. τὸ γὰρ τῆς ἐπιστήμης πηδάλιον ἤμιστα ἔχειν αὐτοῖς προσγεγένηται. 5

35 Ἐμοὶ δὲ σκοπὸς τε καὶ πρόθεσις ἦν τῆς ψυχῆς, δι' ἣν εἰρήκειμεν ἔξ ἀρχῆς αἰτίαν, πρόμαχον παρασχέσθαι γλωτταν, ὅσον ἐφικτόν, ἐκείνῳ τῷ σοφῷ Θεοδώρῳ καὶ μάρτυρι τῆς ἀληθείας, περιφανῶς συκοφαντουμένῳ νῦν προς τῶν Παλαμιτῶν, καθάπερ πρὸς τῶν εἰκονομάχων τότε, οἷς καὶ 10 μέχρι θανάτου τὴν οἰκείαν ἐκείνος ἀντέστησεν ἔνστασιν, τὸ μὲν σῶμα παντοίαις ὑπὲρ Χριστοῦ προδοῦς κολάσασιν, τὴν δὲ φιλόσοφον ἐκείνην καὶ ἔντεχρον γλωτταν κατὰ τῶν ἀντιθέτων ὀπλίσας δογματίων. οἷς καὶ γὰρ τῆμερον, τοῖς τῶν ἐκείνου λόγων ὀπλοῖς θαρρήσας, ἀνθίσταμαί τε καὶ ἀντιστήσομαι, καὶ 15 τοὺς ὑπὲρ ἀληθείας ἀνακαινίζειν ἄθλους ἐκείνου τό γε εἰς ἐμὲ ἦκον οὐ κατοκνήσω κατὰ τῶν τὴν αἴρεσιν ἐκείνην ἀνακαινίζειν **36** τολμώντων τῆμερον, ἀλλὰ κατὰ τοὺς προμηθεστέρους τῶν ἰατρῶν καὶ αὐτὸς κολάζειν καὶ ἀναστέλλειν, τὸν ἐφικτόν γε τρόπον, πειράσομαι τῆς τῶν ἀντιθέτων γνώμης καὶ γλωττης τὸ ἀσελγὲς καὶ ἀστάθμητον, καθάπερ ἐκείνοι τῆς τῶν σωμάτων εὐεξίας τοὺς παρανόμους ἀνασοβεῖν ἐγχειροῦσιν ὀλίσθους, ἕως ἢ τε γλωττα ἔρρωται σὺν γε θεῷ καὶ τὴν ὥραν

f. 240 b.

loquacitatem iis qui studium in eis collocandum putent concedam et committam. non enim incitari posse dicit animi motum sine oratione nec scientiam ac fidem gubernari. non enim eorum est scientiae gubernacula tenere.

Consulto autem atque ex proposito quodam ab initio diximus deserendi artem quantum fieri poterat tribuisse linguam Theodoro sapienti illi, propter veritatis testimonium iniuria accusato nunc a Palamitis, ut quondam ab Iconomachis, quibus ad mortem ipsam suis ille viribus restitit. et corpore variis propter Christum suppliciiis tradito prudentissimam et doctissimam linguam in dogmatis inter sese diversis exercuit. quibus equidem his illius disputationibus armatus forti animo repugno repugnaboque nec propter veritatem illius certamina quod me attinet redintegrare dubitabo, ubi haeresin illam redintegrare audeant, sed ad prudentiorum medicorum consuetudinem retardare et tollere quantum potero vagam et incertam adversariorum opinionem et linguam conabor. quemadmodum illi corporum valetudinem ab noxiis discriminibus defendere student, ita ego donec lingua mea cum deo valebit et ratiocinandi arte pollere mihi per actatem videbor, ne vivus

ἀνθοῦσαν δίδωσιν ἔμοι δοκεῖν ἔτι κεκτῆσθαι τοὺς λογισμοὺς ὁ χρόνος, μήπως ἢ ζῶσα τῆς εὐσεβείας δύναμις, πολλαχόθεν κατ' αὐτῆς ἀκμάζοντος τοῦ τῆς ἀσεβείας χειμῶνος, πρωϊαί-
 5 μαρασμὸν ὑποστῆ, καθάπερ ἄνθος ἐν ἀγρῷ καὶ ῥόδον ἐν λειμῶνι.

Πρῶτον οὖν ἔξεταστέον τί ἐστι μεταμόρφωσις, μᾶλλον **37**
 δὲ τί ἐστι μορφή καὶ τί τὸ γένος αὐτῆς· οὕτω γὰρ ἂν καὶ
 τὰ εἰρημένα σαφέστερα γένοιτ' ἂν. τῶν γὰρ ὁμωνύμων οὕσα
 10 ἢ φωνὴ ἐπὶ μὲν θεοῦ λεγομένη ταῦτὸν δύναται τῆ οὐσίᾳ,
 καθὰ καὶ τοῖς θείοις τῆς ἐκκλησίας φωστῆρσι νενομοθέτη-
 ταί τε καὶ παραδέδοται, ἐπι γε μὴν τῶν αἰσθητῶν μορφή
 ἐστι τὸ περὶ τὴν ἐπιφάνειαν ποιὸν τύπωμα, πρὸς ὃ βλέπον-
 15 ζῶον τυχόν. συμβεβηκὸς γὰρ ἐστὶν ἐν ὑποκειμένῳ τινὶ θεω-
 ρούμενον ἢ μορφή. γένος δ' ἔχουσα τὴν ποιότητα τέταρτον
 κατὰ διαίρεσιν εἶδος εὗρισκεται ταύτης. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ κί- **38**
 νησις, συμβεβηκὸς οὕσα καὶ αὐτῆ, θεωρεῖται μὲν καὶ ἐν οὐσίᾳ
 καὶ ποσῷ καὶ τόπῳ, θεωρεῖται δὲ μᾶλλον κἂν τῆ ποιότητι
 20 τὸ πολυειδὲς ἐργαζομένη τῆς ἀλλοιώσεως, τὴν δ' ἀλλοίωσιν
 ἐκστατικόν τι εἶναι τοῦ πρότερον ὄντος ὀρίζονται τῆς οὐσίας
 μενούσης, ἡδέως ἂν ἐροίμην ἔγωγε Παλαμᾶν καὶ τοὺς ἀμφ'
 αὐτόν, τί ἂν εἶναι νοοίῃ τὴν μεταμόρφωσιν. οὐδὲν γὰρ ἢ
 λέξις ἕτερον πάντως δηλοῖ ἢ μορφῆς ἀλλοίωσίν τε καὶ μετα-

religionis vigor undique accrescenti impietatis peste citius, quam forte nonnulli putent, iniustam mortem obeat quemadmodum flos in agro aut in prato rosa. primum igitur disquirendum est, quid sit transfiguratio aut potius quid sit figura et quid sit eiusdem genus.

Ita enim ea quae dicta sunt melius intelligi possunt. nam vox ut quae inter similes sit, ubi de deo dicitur id valet, quod a divis ecclesiae luminibus constitutum et traditum est quoad quidem sensus attinet. figura est adumbratio quaedam ad oculos spectans. iis qui cernunt pulchrum dicere licet aut turpe id quod subest animal. accedens enim est in subiecto quae cernitur forma, genus habet qualitatem, quarta secundum partitionem imago invenitur eiusdem. mutatio autem ipsa quum sit accedens, cernitur in essentia, et quantitate et qualitate varietatem mutationis efficiens. mutationem autem incitationem quandam eius esse, quod ante fuit, ubi essentia remaneat definiunt. lubenter quaero equidem Palamam eiusque asseclas quid esse cogitent transfigurationem. nec enim lectio plane explicat, utrum sit formae variatio, an permuta-

ποίησιν. εἰ μὲν οὖν τῆς οὐσίας λέγοι τῆς θείας, *Μανιχαίων*

- 39** τὸ νόσημα δεῖξων ὁ λόγος ἔρχεται· καὶ τί ἂν ἀσεβέστερον εἶη τοῦ μετουσίωσιν λέγοντος τὴν ἐπὶ τοῦ Θαβωροῦ ὄρους μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ δυοῖν τῶν ἀτοπωτάτων θάτερων πάντως εἰσάγοντος, ἢ τῆς θείας οὐσίας τὸ ἀναλλοίωτον **5** δηλαδὴ καθαιροῦντος εἰς τὸ ὑφειμένον καὶ διάφορον ταύτης, ἢ διαιροῦντος ἐξ ἁμαθοῦς καὶ κακοτρόπου γνώμης εἰς δύο θεοτήτων ἀκτίστων διχοτομήματα τὴν μόνην ἀκτιστόν τε καὶ ἀμερῆ καὶ ἀπλῆν, καὶ τὴν μὲν λέγοντος ὄρατὴν τὴν δ' ἀόρατον, καὶ τὴν μὲν μεθεκτὴν τὴν δ' ἀμέθεκτον, καὶ τὴν μὲν **10** ὑφειμένην τὴν δ' ὑπερκειμένην. ὁ καὶ τὴν τῶν εἰκονομάχων ὑπερβέβληκεν αἵρεσιν, ὡς εἰρήσεται χωροῦντι τῷ λόγῳ πλά-
- 40** τύτερον. εἰ δ' ἐξ ὅλων ὅλην μεταβεβλήσθαι φάσκει τὴν τοῦ δούλου μορφήν, κατ' αὐτοὺς ἀκριβοῶς εἰπεῖν τοὺς εἰκονομάχους, ἐπὶ φωῶς ἄρρητόν τε καὶ ἀκτιστόν τε καὶ θεότητα ξένην, **15** καθὰ κἂν τοῖς περὶ φωτὸς διέξεισι λόγοις αὐτοῦ φωναῖς ἀνθρωπίναις κεχρηῆσθαι τὸ φῶς ἐκεῖνο, καυχώμενον πρὸς αὐτόν, καὶ "μὴ φοβοῦ" παρακελευόμενον, "μετὰ σου γὰρ εἶμι," τοῦ μέλλοντος ἀρραβῶνα φωτὸς παρεχόμενον, ζητητέον πῶς
- f. 241 a. τὸ κτιστόν μετακεχώρηκεν ἑαυτῷ πρὸς τὸ ἀκτιστόν καὶ τὸ **20** ἠοργμένον πρὸς τὸ ἀναρχόν καὶ τὸ χρονικόν πρὸς τὸ ἄχρονον,
- 41** καὶ πρὸς τὸ πεπερασμένον τὸ ἄπειρον. ὅτι μὲν γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον ἐνδύσεται ἀφθαρσίαν,

tio. igitur si quis essentiae divinae dixerit, Manichaeorum morbum ostenderit oratio. quid vero magis impium est, quam essentiae permutationem dicere Christi in monte Thabor transfigurationem et duarum ineptiarum inducere, aut immutabile divinae essentiae deprimere ad subiectum et ab illa alienum, aut inscientia et maligna mente in duas increatas deitates distrahere unam increatam et individuum et simplicem, et alteram dicere visibilem, invisibilem alteram, alteram particepsibilem, imparticepsibilem alteram, alteram subiectam, superiectam alteram, quod ipsam iconomachorum haeresin superavit ut in procedente oratione fusius dicetur. sin omnem omnino dixerit immutatam servi formam ut iconomachi dicunt in lucem infandam et increatam et deitatem alienam ut in sermonibus de luce disserit vocibus humanis, usam esse lucem illam gloriantem de sese, non terrore commotam, tecum enim sum, pignus futurae lucis praebentem, quaerendum est, quomodo creatum abierit ad increatum et inchoatum ad non inchoatum et temporale ad non temporale et finitum ad infinitum. nam hoc corruptibile ut divus apostolus dicit induturum incorruptionem audivimus credidimusque, creatum autem fieri increatum vel corpus in-

ἤκούσαμεν τε καὶ πεπιστεύκαμεν· τὸ δὲ κτιστὸν γενέσθαι
 ἄκτιστον ἢ τὸ σᾶμα ἀσώματον οὐπω ἐς δεῦρο οὔτε τι τῶν
 λογικῶν ζώων εἶρηκεν οὔτ' ἀκήκοεν οὐδὲν οὐδαμῆ, οὔτε κα-
 θάπαξ εἰπεῖν τῶν ἀπάντων κτισμάτων οὐδὲν οὐδαμῆ πω
 5 γενόηκεν. οὔτε μὴν οὐδ' αὖ τὸ ἄκτιστόν τε καὶ ἄπειρον οὔτε
 κατ' οὐδένα λόγον οὔτε κατ' οὐδένα τρόπον ἐπιδέχεται τὴν
 οἰανδήποτε κίνησιν καὶ τροπὴν εἰς τὸ ὑφειμένον, οὐκ ἔχον
 οὔθ' ὅπως τραπήσεται οὔθ' ὅπου κινηθήσεται· τροπὴ γὰρ
 τοῦ κατὰ φύσιν ἀπείρου, κινεῖσθαι μὴ πεφυκότος, [ἢ τ'] ἀλ-
 10 λοίωσις καὶ διαίρεσις εἴη ἂν, ὅπερ ἀδύνατον· πᾶσα γάρ, ὃ **42**
 θεῖος ἔφησε Μάξιμος, φύσις τῷ οἰκείῳ λόγῳ διὰ παντὸς
 ἔχει τὸ τέλειον, νοητὴ τε καὶ αἰσθητή, εἴτ' οὖν ἀπλῆ τε καὶ
 σύνθετος· ὧν γὰρ οἱ λόγοι παρὰ τῷ θεῷ ἅμα τῷ εἶναι τὸ
 τέλειον ἔσχον, τούτων ἢ κατὰ τοὺς οἰκείους λόγους παραγωγὴ
 15 καὶ οὐσίωσις προσθήκης πάσης καὶ ἐλλείψεως τῆς πρὸς τὸ
 εἶναι, ἧπερ ὄντα τυγχάνει, παντελῶς ἐστὶν ἀνεπίδεκτος. εἰ
 δέ πού τις ἀλλοίωσις γένοιτο πῃ, οὐ μέντοι περὶ τὸν τῆς
 φύσεως ἀλλὰ περὶ τὸν τοῦ ἀλλοιουμένου γίνεται πράγματος
 τρόπον. ὁ μὲν γὰρ λόγος μεταρμοζόμενος φθορὰν αὐτίκα
 20 παρέχει τῇ φύσει, ὃ δὲ τρόπος τοῦθ' ὑπομένων θανματο-
 ποιῶ δυνάμεως ἐνδειξίν ἔχει· τοῦ γὰρ Αἰγυπτίου Νείλου **43**
 τὸ ὕδωρ ὄψιν μὲν καὶ γεῦσιν πάσαι μεταμεμόρφωται καὶ
 ἡλλοίωται πρὸς αἵματος χροῶμα καὶ ἀηδῖαν, τὴν γε μὴν ὑγ-
 ράν τε καὶ ῥέουσιν ἤκιστα ἤρνηται φύσιν· καὶ ἡ Βαβυλώ-

corporeum nondum ad hoc usque tempus ulla ratione praedita creatura aut dixit aut audivit unquam aut denique cogitavit. neque increatum et infinitum ulla ratione aut ullo modo recipit qualemcunque motum aut mutationem ad subiectum, non habens quomodo mutetur aut quo moveatur. etenim mutatio ad naturam infiniti et ad motum non facti aut variatio aut distractio esset, quod fieri non potest, omnis enim, ait divus Maximus, propria ratione natura habet perfectionem et spiritalis et corporalis, sive simplex sive composita. quorum enim causae apud deum cum esse etiam perfectionem receperunt, eorum propriis causis declinatio et transsubstantiatio adiectionem aut omissionem ad esse quatenus essentia contingunt non admittunt. sin vero variatio quaedam fit, certe non ad naturae, sed ad variandae rei mutationem ratio enim mutata interitum statim naturae affert, mutatio quae sequitur mirificae virtutis speciem habet. Aegyptii Nili aqua visionem et gustum olim mutavit et variata est in sanguinis colorem et fastidium, liquidam et fluidam naturam minime dissimulavit. atque Babylonius illa caminus sanctis pueris vim suam vehementem immutavit,

νιος ἐκεῖνη κάμινος τοῖς μὲν ὁσίοις παισὶ τὴν ἀναλωτικὴν μεθήρμοσται δύναμιν, οὐκ ἐχούσης τῆς ἀρετῆς φθορὰν ἀναδέχεται ῥᾶστα καὶ ὀπωσοῦν, τὸ μέντοι φωτεινὸν τε καὶ πυρῶδες ἦθος καὶ τὸ τῆς φύσεως ἀνωφερὲς οὐ μεθήρμοστο· τοῖς γὰρ Βαβυλωνίοις τὸ κατὰ φύσιν ἔδειξε καυστικόν, φύ-5 σει δεκτικοῖς γεγονόσι διὰ τὸ τῆς κακίας ὑλῶδες.

44 Καὶ ἵνα κατὰ ῥῆμα τὰ τῶν εἰκονομάχων εἰς μέσον προενεγκόντες, καὶ τοῖς τοῦ Παλαμᾶ παρεξέτασαντες, δείξωμεν ὡς ἐς τὸ πᾶν τι ἀκριβὲς καὶ αὐτοῖς συμπεφώνηκε μὲν, παρήλασε δ' οὖν, τὸ παρ' ἑαυτοῦ συγκεκριαγῶς, ὡς εἶωθεν, 10 ἐπὶ τὰ αἰσχίστα μάλα φιλότιμον, ἀκούετε δὴ. μετὰ γὰρ πολλὰς κἀκεῖνοι τὰς ἄλλας αὐτῶν βλασφημίας καὶ τάδε βεβλασφημήκεσαν. ἐν ἀνθρώποις ἔτι, φασί, βιοτεύων ὁ θεὸς λόγος, τοῖς ἐκκρίτοις τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν προαοραβωνιζόμενος τὴν θεάν τῆς αὐτοῦ βασιλείας, μεταβαλὼν τὴν τοῦ δούλου μορ- 15 φὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους, ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐπιδέδεικται,

45 ὥστε τὸ μὲν πρόσωπον αὐτοῦ ἀπήστραψεν ὡς ὁ ἥλιος, τὰ f. 241 b. δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ὡς τὸ φῶς. εἰ δὲ τότε ἢ ἐν σαρκὶ αὐτοῦ μορφὴ τοσαύτης ἔλαχε δυνάμεως πρὸς τῆς ἐνοικούσης ἐν αὐτῇ θεότητος μεταβληθεῖσα, τί χρὴ λέγειν μετὰ τὴν ἀνά- 20 στασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς ἰδρυσιν, ὅτ' ἐξ ὅλων ὅλη μεταβέβληται ἐπὶ φῶς ἄρρητον καὶ ἀνεκδιήγητον· μεταμεμόρφωται γὰρ καὶ ἀπηθανάτισται καὶ ἄκτιστον γέγονε καὶ ἄφθαρτον.

quoniam virtus non facile damnum recipere possit. proprietas lucis et ignis et naturae vis praecellens mutata non est. nam Babylonii id quod secundum naturam urit ostendit, quippe qui a natura ad sensualem receptionem facti essent propter pravitatis materiam.

Atque ut iconomachorum dictis ad verbum in medium prolatis et cum Palamo comparatis ostendamus eum plane cum eis consensisse, imo eos superasse commixtis ut solebat cum turpissimis honestis, iam audiatis velim. post enim multas illi blasphemias haec quoque impia profuderunt: inter homines quum viveret divinum verbum, discipulorum electis contemplationem regni sui antecepturus, sublata servi forma in monte supra hominum naturam apparuit ita ut facies eius lucem emitteret ut sol. vestes autem eius ut lux. si verum carnea eius forma tantam vim nacta erat, quippe immutata in eam quae inerat dietatem, quid opus est dicere ad resurrectionem et in coelos ascensionem et ad dextram patris sessionem, quod omnino omnis est immutata in lucem infandam et inexplicabilem; nam permutata est et demortua et facta est increatum et incorruptibile.

Ἀκηκόατε τὴν ἐπὶ κακῆ συμφωνίῃ τοῦ Παλαμᾶ περὶ **46**
 τε τοῦ ἐν Θαβωρίῳ φωτός, ὅτι μεταμεμόρφωται πρὸς τὸ
 ἄκτιστον ἐκ τοῦ κτίσματος, καὶ ὅτι ἀρραβὼν τοῦ μέλλοντος
 οὕτωςι φωτός ἐγεγόνει. γνοίητε δ' ἂν ἀκριβέστερον καὶ ὅσον
 5 τὸ τῆς κακίας ταυτησὶ μέγεθος, ἐπειδὴν καὶ τοὺς κατ' αὐτῆς
 ἐλέγχους ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθέντας ἀκούσητε, ὁποίους καὶ ὅσους
 οἱ τότε σοφοὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας προστάται, λόγοις ἅμα
 καὶ ἔργοις ἐρρωμένως ἐνηθληκότες, συνεγράψαντό τε καὶ ἡμῖν
 τοῖς μετ' ἐκείνους ἰοῦσι συμμαχίας προεμνηστεύσαντο κρα-
 10 τίστης ὑπόμνημα. προήδεσαν γὰρ ἐκεῖνοι, τῷ Θεῷ φωτι-
 ζόμενοι πνεύματι, τὴν ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώνων τῆς εἰκονομα-
 χίας ἀναβίωσιν ταυτηνί, ἣν Παλαμᾶς μὲν ὠδίνησέ τε καὶ
 ἔτεκεν, αἱ δὲ τηριζαῦτα ἡγεμονίαι καὶ ἐξουσίαι τοῦ παρόντος
 αἰῶνος καὶ σκότους ἐπὶ πονήρῳ τῶν πατρίων δογμάτων τῆς
 15 τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ἀνειληφῦναι κακῶς ἐμαιεύσαντό τε καὶ
 ἐξέθρεψαν. ὧν εἷς προβληθεὶς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκέσει κάμ- **47**
 νοντας ἡμᾶς ἀναρρῶσαι, καὶ ἅμα ἰκανῶς ἐν βραχεῖ παρα-
 στῆσαι τὸ τῆς κακίας νεμόμενον ἅπαν, μέχρι πόσον μὲν ἀτο-
 πίας ἐξώκειλε τότε μέχρι πόσον δὲ νῦν προήνεγκεν ἠϋξηκῶς
 20 Παλαμᾶς, προσλαβὼν μὲν τὰς ἐκεῖθεν εὐρημένας ῥίζας, καὶ
 προσεπενεγκῶν τὰς οἰκοθεν ἐφευρημένας μιαιωτέρας προσφά-
 σεις. Θεόδωρος γὰρ ὁ πολὺς μὲν τὴν σοφίαν πολὺς δὲ καὶ
 τὴν ἐμπεφυκυῖαν ἀρετὴν τε καὶ σύνεσιν, πολλὴν τὴν σπου-
 δὴν ἐν τοῖς κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἀγῶσιν ἐπιδειξάμενος ἐς

Nonne audistis improbam Palamae consensionem de luce in Tha-
 bor, permutatam eam esse increatum ex creato, et futurae lucis pi-
 gnus factam? cognoscetis autem intelligentius et ad huius improbitatis
 magnitudinem, quum eiusdem rufutationes a nobis expositas audiveritis,
 quales et quam docti illius temporis antistites divinae ecclesiae et dictis
 et factis fortiter pugnantes conscripserint et nobis cum illis conserentibus
 ad firmissimam pugnandi societatem commentarium paraverint. praecogno-
 verunt enim illi divino spiritu illuminati in temporum ordine iconomachiae
 hanc renationem quam Palamas genuit protulitque, imperia autem illius
 temporis et potestates nostrae aetatis et caliginis ad patriorum divinae
 ecclesiae dogmatum perniciem receptas nefarie sustulerunt et nutriverunt.
 quorum unus in aciem vocatus hoc tempore sufficiat laborantibus nobis
 recreandis et ad brevi omnem depascentem improbitatem abunde proponendam,
 quo ineptiarum tunc deflexerit et quo nunc protulerit auctas Palamas,
 receptis radicibus inde inventis et additis proprio Marte repertis
 impuris rationibus. Theodorus enim doctrina excellens et virtute ratione
 magnum in iconomachi-

τὸ πᾶν τι κράτιστον, ὡς ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν ἡμετέρων τῶν-
 δε λόγων ἡμῖν τὰ περὶ αὐτοῦ πλατύτερον εἴρηται, πάντων
 μάλιστα πλείστον ἀντισενεγκῶν ὑπὲρ ρεῦσεβείας τὸν ζῆλον,
 καὶ ἀντιστήσας τοῖς τότε κατὰ τῶν θείων εἰκόνων μανεῖσι
 τυράννοις, ὑφ' ὧν καὶ τὸ πρόσωπον γέγραπταί τε καὶ ἔστικ- 5
 ται καὶ τὴν ἐπωνυμίαν Γραπτὸς ἐκεῖθεν κληθεὶς ἀπηνέγκατο,
 πλείσταις μὲν καὶ ἄλλαις ἱεραῖς αὐτοῦ βίβλοις τὴν τοῦ Θεοῦ
 ἐκκλησίαν κεκόσμηκε, μάλιστα δ' αἷς κατὰ τῶν εἰκονομάχων
 ἐξέθετο, τοῖς συγγράμμασιν ἐντυγχάνων τοῦ τότε τὰ πρῶτα
 φέροντος ἐν λόγοις ἀσεβοῦς Εὐσεβίου· ἐν αἷς τὰ τε ἄλλα 10

48 καὶ τὰδε διέξεισι. κατακομψεύεται, φησὶν, Εὐσέβιος ἐπὶ φῶς
 f. 242 a. ἄρρητον καὶ ἀνεκδιήγητον καὶ τῷ Θεῷ λόγῳ πρόπον τὴν τοῦ
 δούλου μεταβεβλήσθαι μορφὴν ἐν τῷ ὄρει, φῶς ὅπερ ὀφθαλ-
 μὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου
 οὐκ ἀνέβη. καὶ ὁ μὲν Εὐσεβίου λόγος τοιοῦτος καὶ οὕτως 15
 ἔχων, καὶ τὸ πᾶν αὐτῷ ἐνταῦθα τῆς ἀσεβείας ἐξήρηται·
 ὅποι δ' αὐτῷ φέρει τὰ τῆς καινῆς ταύτης διδασκαλίας καὶ
 τοῦ δόγματος, ὡς ἐνι μάλιστα, συντόμωτερον σκεψώμεθα, καὶ
 ὁποῖος δὴ καὶ ὅστις ὁ τῆς μεταβολῆς τρόπος, ἐπισκέψασθαι
 πειρασώμεθα. πᾶν τὸ μεταβαλλόμενον ἢ κατ' οὐσίαν μετα- 20
 βάλλεται, ὃ δὴ περὶ γένεσιν καὶ φθορὰν θεωρεῖται, ἢ κατὰ
 τι τῶν ἐν αὐτῷ, καὶ τοῦτο διχῶς· ἢ γὰρ κατὰ ποσὸν μετα-
 βάλλεται, καθὸ ἢ αὐξήσις καὶ ἢ μείωσις δεικνύται, ἢ κατὰ

cis certaminibus studium ostendit, ut in principiis horum librorum fu-
 sius de eo nobis dictum est, omnium acerrimum propter religionem
 animum exhibuit et tyrannis illo tempore de sacris imaginibus furen-
 tibus opposuit, a quibus facies eius descripta est et depicta, unde de-
 scripti nomen tulit; quum plurimis aliis libris dei ecclesiam exor-
 navit, tum eis maxime, quos de iconomachis edidit; in historiam in-
 cidens illius impii Eusebii, qui in hac re primum obtinuit locum,
 praeter alia haec disserit: quod lucem infandam et incuplicabilem et
 deo verbo dicentem attinet illudendo profert Eusebius servi formam
 permutatam esse in monte, lucem quam nullus oculus vidit, nulla
 auris percepit et quae in nullius hominis pectus venit. haec Eusebii
 verba, quibus totam haeresin composuit. quo vero illi haec doctrina
 et dogma flectat, quam maxime paucis videamus et quae qualisque sit
 permutationis ratio disquirere conemur. omne quod permutatur aut
 essentialiter permutatur, id quod spectat ad ortum et occasum aut per-
 ticulariter, quae ratio duplex est: aut enim ad quantitatem permutatur,
 ut auctio et deminutio aut ad qualitatem, ex qua consequitur variatio.
 si igitur ad qualitatem permutata est, adducta est ad variationem, quae
 est transfiguratio characteris alicuius aut in re subiecta mutatio finite

τὸ ποιόν, ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ἡ ἀλλοίωσις. εἰ μὲν οὖν κατὰ 49
τὸ ποιόν μεταβέβληται, κενήνεται μὲν πρὸς ἀλλοίωσιν, ἡ δὲ
ἐστὶ μετασχηματισμὸς χαρακτηρὸς τινος ἢ κατὰ τι τῶν τοῦ
ὑποκειμένου πράγματος ἐξ᾿αλλαγῆ, χωριστῶς ἢ ἀχωριστῶς
5 ἐπισυμβαίνουσα. ἄπερ ἀλλοῖον μὲν καὶ διάφορον τοῦ προ-
τέρου δείκνυσιν, οὐ μὴν δέ γε ἄλλο τι τὸ ἀλλοιούμενον ἀπερ-
γάζεται· οὐ γὰρ οὐσιωδῶς μετέβαλεν, ἀλλ' ἐκ τοιοῦδε τὸν
αὐτὸν τοιόνδε κατὰ τὸ ποιόν γενέσθαι πεποίηκε. τοῦτο δ'
οὐκ ἔστιν ἐξ ὅλων ὅλον μεταβεβλήσθαι· τὸ γὰρ ὑποκείμε-
10 νον ὑπομένει πάντως σωζόμενον. εἰ δὲ κατὰ τὸ ποσόν, αὐ-
ξησίην τινα ἢ μείωσιν ἐδέξατο. ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα ἄλλο τι παρὰ
τὸ ἐξ ἀρχῆς ὑπάρξαν ποιεῖ, ἀλλ' ἐκ τοσοῦδε τὸν αὐτὸν το-
σόνδε κατὰ τὸ πηλίκον γενέσθαι πεποίηκεν. οὐκοῦν οὐδὲ 50
κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξ ὅλων ὅλη μεταβέβληται ἢ μορφή.
15 λείπεται οὖν λέγειν καθ' αὐτὴν μεταβεβλήσθαι, περὶ τὴν
οὐσίαν δηλαδὴ, ὡς ἀνάγκη εἶναι πᾶσαν ἐκ γενέσεως εἰς
φθορὰν καὶ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μηδαμῶς εἶναι κεχωρηκέαι.
ἀλλὰ τὴν θνητότητα, φησί, ἀπεδύσατο καὶ τὴν φθορὰν ἀπε-
νίψατο. πρόσθε, εἰ βούλει, ὅτι καὶ εἰς τὸ ἀόρατον τὸ ὄρα-
20 τὸν μέτεισι καὶ εἰς τὸ ἄχρονον τὸ ὑπὸ χρόνου, καὶ τὸ κτι-
στὸν εἰς τὸ ἄκτιστον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ἀντίκειται. ἀλλ'
οὐ τὴν θνητότητα τις γράφει οὐδὲ τὴν μεταμόρφωσιν αὐτὴν
καθ' αὐτὴν· οὐ γὰρ ἄνευ σώματος ἐφ' ἑαυτὴν ποτε θεω-
ρηθήσεται, ἐπεὶ μηδὲ λευκότης ἢ μελανότης ὑποκειμένου

aut infinite facta, quae ostendit varium et diversum. non enim aliud fit quod variatur, quippe non essentialiter permutatur, sed ex tali idem talis ad qualitatem fit. non omnis omnino permutatur. subiectum enim plane mansit integrum. sin vero ad quantitatem, auctiorem quandam aut deminutionem recepit, sed ne haec quidem aliud quam quod ab initio aderat efficiunt, sed ex tanto idem tantum secundum quantitatem efficitur. non igitur hac ratione omnino omnis forma permutatur. restat igitur ut dicamus de permutatione per se i. e. essentialiter facta, qua necesse est ex ortu in occasum et ex esse in non esse delabi. sed mortalitatem, inquit, deposuit et corruptionem abluit. adde, si lubet, in invisibile mutari visibile et in intemporale temporale, et creatum in increatum et quae alia eiusmodi opposita sunt. sed non mortalitatem qui scripserit, nec transfigurationem per se; non enim sine corpore per se unquam apparuit. non enim albedo aut nigritia sine substrato constabant. forma et facies non, ut hicce putat, in deitatis naturam immutata est. non posse hoc fieri, iam antea dictum est et testatur veritas ipsa ex accurata tractatione rerum naturam et

- 51** δίχα ὑποσταῖεν ἄν. ὡς γὰρ οὐ μεταβέβληται ἡ μορφή ἐκείνη καὶ τὸ εἶδος εἰς θεότητος φύσιν, ὡς οὗτος νομίζει, (καὶ γὰρ ἀμήχανον τοῦτο γενέσθαι) ἤδη καὶ πρόσθεν εἴρηται, καὶ μαρτυρεῖ ἡ ἀλήθεια αὐτὴ καὶ τῶν ἀκριβῶς ἐπεσκευασμένων τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν καὶ τῶν δογμάτων ἡμῶν τὴν ἀλή- 5
 θειαν τὸ ἀπλανὲς καὶ ἀνεπίληπτον. ἀλλὰ μεταμεμόρφωται, φησί, καὶ ἀπαθανάτισται καὶ ἄφθαρτον καὶ ἄκτιστον γέγονεν. εἶτα μεταμορφωθὲν καὶ ἀπαθανάτισθὲν μεμένηκε σῶμα, ἢ οὐ; εἰ μὲν γὰρ μεμένηκε, μάταιος ὁ Εὐσεβίου ὁρᾶται λό-
 γος καὶ οὐδὲν ἡμῖν πρᾶγμα ἔσται· εἰ δὲ οὐ μεμένηκεν, οὐδὲ 10
 μεταμεμόρφωται ἄρα, οὐδ' ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδέ-
 δυται. οὐδὲ γὰρ εἶχεν εἰς ὃ μεταμορφωθήσεται, οὐδὲ ἦν ὃ
 τὴν ἀθανασίαν ἐνδύσεται, οὐκ ὄντος ἐν ᾧ ταῦτα θεωρηθήσε-
 ται. ἀλλ' ἄτοπον καὶ τὸ ἐννοεῖν τοιαῦτα, μᾶλλον δ' ἀδύνα-
52 τον. καὶ πάλιν, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν τρόπου 15
 ἀποσεμνύνων τὴν δουλικὴν μορφήν πλεον ἢ καλῶς εἶχε, καὶ
 ταύτῃ τιμῶν ἢ μηδὲ Χριστὸς τετίμηκε, καὶ τῆς μεταβολῆς
 ἐντεῦθεν κατάρξας, προϊὼν καὶ αὐτὴν τὴν μορφήν καὶ τὸ εἶ-
 δος ἀπεσκευάσθαι λέγει καὶ μεταβεβλήσθαι εἰς θεότητα, ὡς
 καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα δηλώσει τὰ παρ' αὐτοῦ ἐκτιθέμενα τη- 20
 λανγέστερον, καὶ ἔτι μᾶλλον κατὰ πρόσβασιν ἀπὸ τοῦ
 τὴν θνητότητα ἀποδεδύσθαι καὶ τὴν φθορὰν ἀπονίψασθαι
 καὶ εἰς τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν μετεσκευάσθαι. ἀλλὰ τὸ μὲν

dogmatum veritatem quam verissime et firmissime. sed transfigura-
 tus est inquit et immortalis factus et incorruptibile et increatum. trans-
 figuratum et immortale factum corpus aut mansit, aut non mansit. si
 mansit, vana Eusebii oratio cernitur et nobis nullius momenti erit.
 sin non mansit, non transfiguratum est nec immortalitatem et incorru-
 ptionem recepit neque habebat, in quod transfigureretur. neque erat,
 quod immortalitatem indueret, quum non adsit, in quo haec appareant.
 sed ineptum est cogitare eiusmodi, smo fieri nequit. et rursus: per
 transfigurationis modum servilem formam magis quam aequum est
 clarescit eaque gloria qua ne Christus quidem illustratus est, ab per-
 mutatione exordiens, procedit et formam et faciem mutari dicit, et
 permutari in deitatem, ut in sequentibus explicabunt planius eius ad-
 ditamenta. imo per illa: mortalitatem deponere et corruptionem ab-
 luere et in dei gloriam mutari. sed corruptibile hoc induere incor-
 ruptionem et mortale immortalitatem magnus docet apostolus. corpus
 autem induere incorporationem aut creatum fieri increatum, aut defi-
 nitum in indefinitum mutari, nondum hunc usque diem auditum est.
 sed recipienda est oratio et quaerendum, quid sit haec lux. non enim

φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι δεῖν ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν ὁ μέγας μυσταγωγεὶ ἀπόστολος· τὸ δὲ σῶμα ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἄκτιστον ἢ τὸ περιγράπτον εἰς ἀπεριγραψίαν μετατεθήσεσθαι οὕτω μέ-
 5 χρι καὶ σήμερον ἤκουσται. ἀλλ' ἐπανακτέον τὸν λόγον, καὶ 53
 ζητητέον τί ἂν εἴη τοῦτο τὸ φῶς· οὐ γὰρ πω σαφῶς ὅ τι ἔστιν ὁ γεννάδας ὑπέδειξε νῦν, ὅτι μὴ μόνον τῷ θεῷ λόγῳ πρέπον προσθεῖς, ἐσύτερον ἐρεῖν ἐκδηλότερον. ὅμως πρὸς τὰ δεδογμένα αὐτῷ ἐν τῷ παρόντι τὸν λόγον ἡμεῖς ἐξετάζο-
 10 μεν. τί οὖν ἐστίν; ἄρα οὐσία τις καὶ ἐνυπόστατον καθ' ἑαυτὸ ὑφεστὸς καὶ μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὑπαρξιν, ἢ ποιότης ἀσώματος καὶ ἀνούσιος, ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι ἔχουσα, οὐκ ἐν ἑαυτῇ θεωρούμενον; ἀλλ' εἰ μὲν οὐσία ἐστί, πότερον ἀγγελική, ἐπεὶ καὶ ἄγγελος φῶς, καὶ τοῦ πρώτου καὶ ἀνωτάτω
 15 φωτὸς μαρμαρυγῆ καὶ ἀπόλαμψις; ἀλλ' οὐκ ἂν τοῦτο εἴποι οὐ γὰρ ἂν εἰκονισμοῦ καὶ γραφῆς γραφὴν πω διέφυγε· μάρτυρες ἀπαράγραπτοι τὰ ἱερὰ λόγια, ἥνίκα θεὸν τῶν ἄλλων διδάσκει προσταττοντα καὶ Μωσέα τὸν προσταττόμενον πρῶ-
 20 ττοντα τῶν χερουβὶμ ἐκείνων τὴν ποιήσιν. εἰ καὶ οὗτος τὰς 54
 θείας φωνὰς ἀπαναίνεται. εἰ δὲ θεία οὐσία ἐστί, πῶς εἰς τοῦτο μετέχεται; εἰ μὲν ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει καὶ καθ' ἑαυτὴν μετελθοῦσα θεωρουμένη, καὶ οἷον ἄλλο καὶ εἰδικὸν ἀποτεμομένη πρόσωπον, καὶ πρὸς τὴν τοῦ λόγου διαπρέπον ἐμφέρειαν, μηδεμιᾶ τῶν ἐν τῇ τριάδι νοουμένων συμπαρυποστάσα καὶ συμφνεῖσα, τετραὸς αὐτῷ σαφῶς ἢ τριάς ἀποτετέλεσται, καὶ

plane se habet, quod ingenuus ille ostendit. ne dignum quidem deo verbo dedisse, postea dicetur planius. quamquam ad eius placita hunc sermonem dirigamus. quid igitur est? ergo essentia quaedam et substantia per se existens et non alia ad existentiam egens, aut qualitas incorporea et inessentialis, in alio essentiam habens, non in se ipsa. sed si essentia est, estne angelica, cum et angelus lux, et summae et infimae lucis splendor? sed nemo hoc dixerit. non enim librum librorum fugerit, testes innumeri sunt sacra verba, quae deum iubentem et Moesem tradunt iussum, iussam cherubim illorum actionem. siquidem divina verba non reiicit. sin vero divina essentia est, quomodo eo pervenit? si in propria existentia et per se cernitur et sicut alia quaeque facies aestimata et ad verbum explicandum apta, cum nulla trinitatis persona eandem substantiam et naturam habet, et quaternitas scite ab eo trinitas facta est. apparet, quomodo de divina essentia Eusebius gloriae cupidus personarum largitate cumulet

ὁραται ὡς φιλότιμος περὶ τὴν θείαν οὐσίαν Εὐσέβιος, ἀφθονία ὑποστάσεων πληθύνων καὶ αὐξῶν τὰ ἀπλήθοντα καὶ ἀμείωτα καὶ πάσης τῆς ὀπωσοῦν ὑφέσεως ἢ πλεονασμοῦ παντάπασιν ἀνεπίδεκτα. εἰ δὲ εἰς τὴν τοῦ λόγου συγχεθεῖσα καὶ οἷον συ-
νουσιωθεῖσα παρῆλθεν ὑπόστασιν, μετὰ πλείονος τῆς εὐγνω- 5
μοσύνης προσθήκην καὶ αὐξήσιν τῇ τοῦ λόγου αὐτῇ δίδωσιν ὑποστάσει· ἦτις οὐκ ἄλλη παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν καὶ φύσιν ἐστί, τῷ χαρακτηριστικῷ τῆς ιδιότητος μένον κατὰ

55 τὴν γέννησιν διαφέρουσα. τοιαῦτα μὲν τὰ ἐκ τῶν ἐκεῖνον ἀρχῶν ἀναφανέντα ἔκτοπα καὶ παράλογα, εἰ τὸ φῶς ἐκεῖνο 10
f. 243 a. τὸ ἄρρητον οὐσίαν εἶναι λέγοι· ὑπόλοιπον δ' οὖν ἐστὶ ζη-
τεῖν, εἰ ποιότητα τοῦτο ἀσώματον ἢ ἀνούσιον εἶπε, τί συμβαίνει, οἷον ἀπόρροϊάν τινος οὐσίας καὶ ἀπάνυγασμα, εἰς ἣν ἡ μορφή ἐκεῖνη μεταβέβληται. ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ἢ πασῶν ἐσχάτη ἕβρις καὶ ἀτοπία τῷ θείῳ προστετριψεται σώματι· 15
λωβήσαιτο γὰρ ἂν τὸν τοῦ εἶναι λόγον· καὶ ταύτῃ τὸ ἀνυπαρκτον εἰσαχθήσεται, ἄλλως τε οὐδὲ ἐνὸν ποιότητα ὑποκειμένου δίχα καθ' ἑαυτὴν ὃ τι ποτέ ἐστι διαδειχθῆναι, καὶ τῶν οὐσιωδῶν αὐτὴν εἶποι τις, ἢ καὶ ἐς οὐσίας μέρος ἀνάγεται· ὡς ἐπὶ παραδείγματος εἰπεῖν, οὐκ ἂν τὸ λογικόν που 20
συσταίῃ ὑποκειμένου ἄνευ, ὃ ἐστὶ τὸ ζῶον, εἰ μὴ πρότερόν τις ὑποθοῖτο οὐσίαν ἔμψυχον αἰσθητικὴν.

56 Ὅτι μὲν οὖν τοῖς εἰκονομάχοις ἢ μεταμόρφωσις τοῦ σωτήρος ἐπὶ τοῦ ὄρους οὐ μορφῆς ἀλλοιώσις ἐπὶ τὸ λαμπρότε-

et augeat quae augeri non licet nec minui et quae nullam contractionem aut pleonasmum admittunt. sin vero in verbi substantiam transfusa est et transsubstantiata, porro benevolentiam verbi substantiae addit, quae eadem apud patris essentiam est. solum nativitate ut propria proprietate diversa. talia ex illius principiis recepta sunt inepta et absurda, si lucem illam infandam essentiam esse putat. reliquum est quaerere, sive qualitatem hanc incorpoream, sive inessentialiam dixit, quid attineat? estne splendor ab essentia aliqua deductus, in quem forma illa immutata est. sed nihilominus omnium ultima superbia et absurditas divino corpori adhibita. poterit essentiae verbum contumelia afficere, quo induceretur insubstantiale. alias non licet qualitatem subiecto sublato per quid sit demonstrari, etsi quis essentialiam dicat. quae in essentiae partem recipitur; ut exemplo utar, logica stare non poterit, sine subiecto, quod est animans, nisi quis antea vitalem et sensualem essentiam proposuerit.

Itaque iconomachis salvatoris in monte transfigurationem non formae variationem in splendidiorem putari, sed salutiferum corpus in in-

ρον ἐνομίσθη, ἀλλὰ τὸ μὲν σωτήριον σῶμα πρὸς τὸ ἄκτιστον μεταβεβλήθαι καὶ ἄφθαρτον, τὸ δὲ φανὲν τηρικαῦτα φῶς θεότης ἄκτιστος καὶ ἀνούσιος εἶναι, τότε μὲν ἐπὶ τοῦ ὄρους οἷον ἀρχῆς γενομένης τῆ ἀκτιστότητι τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀφ-
5 θαρσίᾳ ὡς ἐν ἀραβῶνος τρόπῳ, μετὰ δὲ θάνατον καὶ πρὸς οὐρανούς ἀνάβασιν τελέως ἤδη γενέσθαι καὶ φύσει ἄκτιστον, καὶ ὅτι ἀρχὴ τῆς εἰκονομάχου αἰρέσεως ἐκείνοις ἢ τῆς μεταμορφώσεως γέγονε πρόφασις, ἀκηκόατε, οὐκ οἴκοθεν ἐμοῦ διηγούμενον, ἀλλὰ τοῦ μεγάλου πατρὸς καὶ διδασκάλου τῆς
10 τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, οὗ τὸ ἀξιόπιστον μηδ' αὐτὸν οἶμαι παραλογίσασθαι τὸν διάβολον, μὴ οὐκ ἀληθῆ λέγειν, οὐχ ὅτι σοφία πάση τῆ τε θύραθεν καὶ ὄση τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας ὁ μέγας κεκόσμηται, ἀλλ' ὅτι καὶ ὄση κατὰ θεὸν ἀρετῆ, τελείως ἐξήσκησε πᾶσαν καὶ πρὸς τὸ ἀκρότατον ταύτης ἀφίκετο, ὡς
15 πάντα προέσθαι ῥαδίως, μὴ ὅτι γε ὅσα τοῦ σώματος εἴη ἐκτός, ἀλλὰ καὶ αὐτό γε τὸ σῶμα τῆς θείας ἔνεκεν ἀγάπης εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας κινδύνους προδοῦναι προθύμως, ὡς ἀνωτέρω προέφημεν. ὅτι δὲ καὶ ἀσεβῶς τὰ σφίσι νομισθέντα
20 νενόμισται, δῆλον καὶ τοῦτ' ἐκ τῶν αὐτοῦ σοφῶν καὶ ἀναντιρρήτων γέγονεν ἀποδείξεων. καίτοι διὰ τὰς περιεστηκυίας καμὲ πρὸς τῶν διωκτῶν συμφορὰς οὐδ' ἔσχον ὅπως ὑπ' αὐτῶν κλαπείσας τὰς ἐκείνου βίβλους παμπόλλους οὔσας ἀνελήφως, ἔξ ὧν καὶ ὄθεν πολλάκις ἀναλαμβάνων πρότερον ἐθεώρουν, προθεῖναι νῦν ἡμῖν τὰ πολλῶ τῶν εἰρημένων πλείω

creatum permutatum esse et incorruptibile, lucem autem tum lucentem deitatem increatam et insubstantialem esse, in monte increationis hominis et incorruptionis initium factum in pignoris modum, post mortem et coelos assumptionem absolute iam increatum, denique initium iconomachorum haereseos eis esse ex transfigurationis opinione factum, iam non me, sed magnum patrem et divinae ecclesiae praeceptorem narrantem audistis. cuius fidem ne diabolus quidem superaturum puto; non quia omni doctrina profana et quae ad religionem nostram spectat magnus cognominatus est, sed quod omnem in deum virtutem perfectissime excoluit, et ad summum in ea fastigium pervenit, ita ut omnia facile mitteret non modo quae extra corpus, verum etiam ipsum corpus amore in deum ductus in pericula ob religionem subeunda lubenter traderet. quod denique impudenter eorum placita refutavit, ut ex eius doctis et firmis argumentationibus apparuit, nec equidem fortunis, quae me ab amicis circumstabant, retinebar, quominus illius libros ab his furtim sublatis permultos colligerem, ex quibus multa antea pe-

τε καὶ ἐναργέστερα, ὡς πᾶσι γνωσθῆναι τελεώτερον τῆς τε ἀσεβείας ἐκείνων τὸ μέγεθος καὶ τοῦ θείου τοῦδε ἀνδρός τῆς σοφίας τὸ περιὸν καὶ τοῦ πρὸς εὐσεβείαν ζήλου τὸ σφόδρα διάπυρον.

- 58** Τούτων ἐκεῖνοι τέως ἀντήκοοι γενόμενοι ἀντιλέγειν μὲν 5
ἐκ τοῦ εὐθέως ἤκιστα εἶχον· οὐδ' ἦν εὐπορία γραφικῶν ἀπο-
δείξεων σφίσι. διὸ καὶ ἐς τὸν δεύτερον καταπεφεύγασι πλοῦν,
καὶ κανόνα καὶ νόμον ἑαυτοῖς τὸν παράνομον προύφερον τό-
μον ἐκεῖνον τὸν ληστρικόν, καὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ κυρίου με-
f. 243 b. ταμορφώσεως ἐκεῖ τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσιν ἀσε- 10
βῶς κυρωθέντα διὰ στόματος ἤγον· πρὸς οὓς ὁ Γρηγοῤῥᾶς
“εἶτα οὐδὲ νοῦς τις ἔπεισι” φησὶν “ὑμῖν, ὅσπῃ γοῦν αἰσθῆσθαι
ὡς μεῖζω τὰ δίκτυα πλέκετε νῦν κατὰ τῆς νέας εἰκονομαχίας
τοῦ Παλαμᾶ δι' ὧν εἰσάγετε νῦν, ὡς δειχθήσεται. ἔξεστι μὲν
γὰρ καὶ ὑμῖν δῆπου παρεξετάζουσιν ἐκ τῶνδε συνορᾶν ὡς καὶ 15
αὐτὸς τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῦ βλασφημεῖ, εἴ τι ὀρώη τὰς τῆς
κακίας ῥίζας αὐτὰς καὶ τὴν πρώτην βλάστην· ἔξεστι δ' οὐχ
ἤττον συνορᾶν καὶ ὅσῃν αὐτὸς πεποιήται τὴν προσθήκην,
59 βλάστη βλάστην ἐφευρῶν καὶ ἀνομίαν ἐπενεγκῶν ἀνομία. ἦν 20
δέ τι καὶ πρὸς ἐντελεστέραν ἀντίληψιν ἔτι λείπηται, ἐγὼ δὲ
λοιπὸν” φησὶν “ἀναλαβὼν καὶ νῦν θρηνήσω τὸν νεκρὸν μου·
ἐγὼ καὶ κλαύσομαι πικρῶς ἐπὶ τὸ σύντριμμα τοῦ γένους μου,
κατεπάδων καὶ προσεπάγων τὰ ἐκ τῶν θείων γραφῶν φάρ-
μακα, καὶ ταῦτα προσάντη δυσχέρειαν ἔχων οὐ μάλα τι

tere non dubitavi, nunc plura quam quae a nobis dicta sunt, et fir-
miora proferam ut omnes planius intelligant, quanta illorum irreligio
sit et illius viri quam ampla doctrina et quam acre religionis studium.

Quorum auditores facti contra dicere e vestigio nihil poterant
nec scriptarum illis disceptationum copia erat. igitur ad alteram con-
fugientes navigationem et tanquam canonem et legem illegitimum
proferebant volumen praedonium et impia sacerdotum et grammatico-
rum de domini transfiguratione placita in ore habebant. quibus Gre-
goras respondit: nec vobis in mentem venit tandem aliquando sentire
vos maiores plagas novae Palamae iconomachiae texere eis quas nunc
introducitis, ut supra docebitur. licet enim nobis his perscrutandis
intelligere illum similia suis illudere, si improbitatis radices et pri-
mam originem viderit. licet nec minus intelligi, quantam ille acces-
sionem fecerit stirpi stirpe addita et licentiae licentia. sin vero ali-
quid sit ad perfectiorem perceptionem relictum, equidem extremo re-
cepto cadaver meum deplorabo, equidem flebile lamentabor generis
mei interitum, allatis ex divinis scriptis remediis, rem molestam et

σφόδρα ἠγνοημένην ὑμῖν. καὶ τοίνυν ἐπὶ τὴν τῆς μεταμορ-
 φώσεως πανήγυριν μέτειμι νῦν καὶ αὐτὸς δι' ὑμᾶς, λογικῆ
 φραγγελίῳ τελεώτερον τὰς θεοκαπήλους ἐξελάσων κακέϊθεν
 βωμολοχίας τοῦ δυσσεβοῦς Παλαμᾶ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τὴν αὐ-
 5 τὴν ἑορτὴν ἐποιήσατο πρόφασιν τῆς αὐτοῦ κακίας, σκοτεινὸς
 περὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο κατὰ τοὺς εἰκονομάχους, ὡς ἔφθηνεν
 εἰρηκότες, γενόμενος καὶ αὐτός, καὶ ταῖς εἰωθυῖαις αὐτῷ βω-
 μολοχίαις τε καὶ συγκοφαντίαις ἐμβάλων καὶ αὐτό, καὶ ἅμα
 ὁπόσα περὶ αὐτοῦ τῶν ἀγίων οἱ πλείους εἰρήκεσαν, τὸν ἐνόητα
 10 διεφθαρκῶς νοῦν καὶ ἀνατετροφῶς ὁ νοῦν καὶ φρένας διά-
 στροφος καὶ πάντα πάντῃ διεφθορῶς, καὶ παραπλήσιον
 δρωῶν καὶ αὐτὸς τοῖς τε νυκτικόραξι καὶ νυκτερίσι καὶ ταῖς
 γλαυξίν· ὡς γὰρ ταυτὶ τὰ ὄρνεα τὸν μὲν τοῦ παντὸς ὀφθαλ- 60
 μόν, τὸν τοῦ οὐρανοῦ πέπλου λέγω λυχνίτην ἥλιον, ὅψεων
 15 ἀτονία βλέπειν ὅλως οὐ δυνάμενα τὸ μὲν φῶς ἠγεῖται σκότος
 τὸ δὲ σκότος φῶς, οὕτω δῆτα καὶ αὐτὸς τοὺς τῆς διανοίας
 τόνους κεκλασμένους ἔχων καὶ σφόδρα ἀδρανεῖς, καὶ διὰ
 σκότους ἰὼν ἀμαθίας, συλᾶ καὶ διαστρέφει πρὸς τὸ οἰκεῖον
 σκότος γραφῆς ἀπάσης ἀγῆν, ἐπεὶ μὴ ἀντιβλέπειν ὅλως εἰς
 20 τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἢ νυκτερινοὺς ἀντικρὺς ὀφθαλμοὺς κεκ-
 τημένη κακότητος δύναται νυκτερίς. ἐγὼ μὲν οὖν τῶν πά- 61
 λαι βίβλων τῆς αὐτοῦ μεμνημένος κακίας, μικρὰ μικροῖς ἐδε-
 δόκειν ἐλέγχοις ἐνίστε· ἐκ πολλοῦ γὰρ μιμητῆ γεγονότι
 τάνδρῳ τῆς τῶν εἰκονομάχων αἰρέσεως λίθος αὐτῷ προσκόμ-
 25 ματος ἐγεγόνει τὸ φῶς ἐκεῖνο· καὶ μᾶλα μὲν σκοτεινοὺς εὐ-

nobis percognitam expertus. itaque transfigurationis laudationem ag-
 gredior et orationis flagello fortius vilem religionis mercenarium inde
 detrudam Palamam illum impium. quum ipsum festum instituerit, quo
 impietatem suam defenderet, caecus ille factus est, ut de iconomachis
 antea diximus, ad cognoscendam lucem illam, quam vilitati qua erat
 et obtrectationi immiscuit. atque, quod de eo sanctorum plerique di-
 xerunt, mentem qua erat perdidit evertitque ille ratione atque animo
 captus et omnino deiectus, fecit quod simile est coracibus nocturnis
 et noctuis. quemadmodum enim aves illae mundi oculum, nempe so-
 lem in coelo lucentem visionis infirmitate cernere omnino non pos-
 sunt et lucem pro caligine et pro luce caliginem ducunt, ita ille fra-
 ctis animi nervis et debilitatis per inscientiae caliginem incedens ad
 suam caliginem scripturae totius claritatem deripit et devertit, quum
 omnino non aspicere veritatis lucem cum nocturnis oculis fallax no-
 ctua potest. equidem vero ex veteribus libris eius impietatis memor
 perpaucos in disceptationem interdum vocavam. iconomachorum enim

f. 244 a. Θὺς καὶ αὐτὸς ἐξηρεῦξάτο λόγους περὶ φωτὸς ἐπιγράψας, μᾶλα δ' ἡμῖν πολλὴν παρέσχε τὴν ὕλην ἐξ ἀντιρρόπου γράφουσιν ἐλέγχειν αὐτὸν τηρικαυτά τε καὶ κατὰ διαστήματα διηνεκῶς ἐκεῖθεν καιρικά, ὡς εἶναι καὶ ταῦτα ἂ νῦν ἐφ' ὑμῶν μοι διεξιέναι συμπέπτωκε, τῆς πάλαι κακίας αὐτοῦ μικρὰ τινα⁵ ὑπομνήματα.

- 62** Ἀλλὰ φέρε καὶ νῦν τὸν παράνομον ἀνελίξαντες ἐκεῖνον τόμον, τὰς νέας ἡμῖν παρανάγνωτε βλασφημίας αὐτοῦ, ὅποσας δὴ καὶ οἷας κὰν τῷδε περὶ τῆς τοῦ κυρίου διεξεληλύθει μεταμορφώσεως, ἵνα καὶ ἄμφω σαφέστερον γινώ-
10 μεν, τίνα ποτ' αὐτῷ καὶ ὁποῖαν εἴργασται τὴν ἀλλοίωσιν ὃ πάντα κινῶν καὶ μεταβάλλων χρόνος, καὶ ὁποτέρῳ μέρει φέρον ἐκεῖθεν προσένειμεν οὗτος αὐτόν, δυοῖν τε ὄντοι ἀεὶ καὶ τῷ βίῳ δημοσίᾳ ἐμπολιτενομένοι, τοῦ τε χείρονος, ᾧ πάλαι φέρον αὐτὸς ἑαυτὸν ἐθελοντὴν παρέσχετο λατρευτήν,
15 καὶ αὖ τοῦ βελτίονος, ὃ φουγάδα καὶ δραπέτην ἔδειξεν ἐθελοντὴν ἐκεῖθεν ἑαυτόν. ἀλλὰ λεληθέναι μοι δοκεῖ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς ἑαυτόν, τὴν ἑαυτοῦ μᾶλλον αὐτὸς περιτρέψας ἐνταῦθα φύσιν ἢ τὴν τοῦ Παλαμᾶ κακίαν. τῷ γὰρ καθάπαξ εἰς βάθος ἐμπεπτωκότι κακῶν παγχάλεπον εἶναι ῥαδίως πα-
20 λινδρομεῖν ἐς τὸ πᾶν τι βέλτιον, εὐκτὸν δ' ἂν ἦν εἰ καὶ βραχεῖαν τὴν ἐκ τοῦ χείρονος ἐποιεῖτο ἀνάδυσιν, ὅπόθεν ἐστὶ καὶ ὀψοῦν ἀρχομένῳ ἐλπίς ὀψὲ γοῦν ἐς τὸν μεταξὺ τοῦ χείρονός τε καὶ βελτίονος χῶρον κατὰ μικρὰ καὶ συχνὰ ποιουμένῳ κινήματα τὴν ἐπιστροφὴν ἀφικέσθαι. οὔτε γὰρ τῷ

haeresin iamdudum imitanti ad offensionem ille occasio facta est et statim caliginosos edidit libros de luce inscriptos. permultam nobis et adversariis scriptoribus silvam refutandi praebuit et illis temporibus et temporum deinceps intervallis, ita ut quae apud vos narraui veteris illius impietatis pauci tantum commentarii sint.

Sed aegedum evoluto illegitimo volumine, novas nobis eius blasphemias legite, quantas qualesque hoc quoque libro de domini transfiguratione protulerit, ita ut utrumque illud iutelligentius cognoscamus: et quam qualemque aetas quae omnes res dimovet et permutat effecerit variationem et utri parti illa eum adiecerit. nam ex duobus qui in publica vita regnant statibus deteriori olim sponte se dederat ministrum, melioris transfugam lubenter se praebuit. sed oblita sese esse videtur aetas quum citius suam perverterit naturam, quam Palamae impietatem. etenim cuique semel in impietatis altitudinem lapsa difficile est recurrere ad meliorem statum. optandum erat si vel ad breve tempus ex peiore resurrexerit qualiscunque ab initio spes erat, tandem

κυρτῷ πρὸς τὸ κοῖλον ὁμόσε, οὔτε μὴν τῷ μέλανι πρὸς το
 λευκὸν δραμεῖν εὐθὺς εὐχερὲς ἐν οἷς ἐπεφύκει, πρὶν τοῦ μέ-
 σου τυχεῖν, ἐκεῖ μὲν τοῦ εὐθέος, ἐντανθοῖ δὲ τοῦ φαιοῦ. ἐκεῖ-
 θεν γὰρ ἔπειτα ῥοπῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀμοιβαδὸν αἰεὶ γινομέ-
 5 νης ἀφίκοιτ' ἂν τις ἴσως καὶ ἐς αὐτὸ τὸ τῆς ἀρετῆς ὁμαλὸν
 πεδίον καὶ τοὺς ἀνθεινοὺς αὐτῆς λειμῶνας, ἐρρωμένως συ-
 ναιρομένου θεοῦ. ἀναγνωστέον οὖν τὰ ἐξῆς, ὡς μὴ ἀτελὲς
 τὸ ἡμέτερον καταλείποιτο στάδιον.

in statum inter meliorem et peiorem positum, vel parvis et continuis
 motibus factis, fore reatum. neque enim arduum cum profundo nec cum
 nigro album facile conspirant in unum, priusquam medium nacta sint:
 hic enim altius est, illic profundius. deinde momento ad meliorem
 statum ab utraque parte dato fortasse quis ad tritam virtutis viam et
 florida eius prata, deo fortiter adiuvante, pervenerit. legenda autem
 quae inde sequuntur, ne infinita orationis nostrae via relicta esse
 videatur.

Cod. Reg.
3075
f. 55 v.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΛΟΓΟΣ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΜΕΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΔΕ'
ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ ΔΕ 5'.

Ἐπὶ δὴ τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις τὸν παράνομον ἐκεῖ-
νον ἀνελίξαντες τόμον οἱ τῆς ἀντιθέτου φάλαγγος ἐκεῖνοι τάδε 5
παρήγον ἐς μέσον.

Μετὰ ταῦτα, φησὶν, ἐζητήθη δειχθῆναι παρὰ τῶν ἁγίων
ὅτι τε ἄκτιστόν ἐστι τὸ φῶς τῆς τοῦ κυρίου μεταμορφώσεως
καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία τοῦ θεοῦ· καὶ συνέθεντο πάντες
γραμματεῖς καὶ ἀρχιερεῖς. προηνέχθη γὰρ ὁ τῆς θεολογίας 10
ἐπώνυμος Γρηγόριος γράφων “οὐδεὶς ἔστι ἐν ὑποστήματι
καὶ οὐσία κυρίου κατὰ τὸ γεγραμμένον· καὶ θεοῦ φύσιν
εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσε.” καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος γράφων ἐν ἑβδό-
μῳ κεφαλαίῳ τῆς πρώτης τῶν θεολογικῶν ἑκατοντάδος “ὁ

EIUSDEM NICEPHORI GREGORAE HISTORIAE

ROM. LIB. 35 LIB. DOGM. 6.

Tali igitur modo illegitimo illo volumine evoluta, qui ab ad-
versariorum partibus stabant, haec protulerunt.

Deinde, inquit, quaesitum est a sanctis ut demonstraretur increa-
tam esse lucem transfigurationis domini et non esse essentiam dei.
consentiebant omnes magistri et sacerdotes. excelluit Gregorius ille a
theologia cognominatus qui haec scripsit, nemo stetit in substantia et
essentia domini, quod scriptum attinet, aut dei naturam vidit vel ex-
plicavit. et Maximus ille divus qui scripsit in primae rerum theolo-
gicarum centuriae capite septimo: qui creaturis non quidem pro es-
sentia particeptibilis est, sed alia via ab iis qui possunt cognosci

τοῖς οὐσι μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτός, κατ' ἄλλον δὲ f. 244. b
 τρόπον μετέχεσθαι τοῖς δυναμένοις βουλόμενος, τοῦ κατ' οὐ-
 σίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἔξιόταται." καὶ ὁ Θεὸς Χρυ- 2
 σορρήμων εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν γράφων "ἐν τῷ ὄρει" φησὶ
 5 "μεταμορφωθείς ὁ σωτὴρ μικρῶς πως ὡς δεσπότης ἔδειξε
 τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς τῆς ἀθεάτου θεϊκῆς αὐτοῦ βασιλείας
 τὴν δόξαν." τουτέστι μικρὸν παρήνοιξε τὴν θεότητα, οὐχ ὅση
 τις ἦν, ἀλλ' ὅσην ἐδύνατο φέρειν οἱ σωματικούς ὀφθαλμοὺς
 περιφέροντες. ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἔλλαμψιν λέγουσιν
 10 αὐτὸ καὶ λαμπρότητα καὶ χάριν καὶ θέωσιν καὶ θεότητα πα-
 ραδειχθεῖσαν μικροῦ στεροτέρα καὶ ὕψεως· καὶ φῶς
 ἀπρόσιτον καὶ φυσικὴν ἀκτῖνα τοῦ νιοῦ ἔλεγον.

Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς ἀποκρίνεται οὕτωςί πως εἰ- 3
 πῶν. ἰδοῦ καὶ νῦν ὁ Παλαμᾶς, ὡς ὄρατε, θέωσιν καὶ θεό-
 15 τητα συμπεραίνει ἐνταῦθα τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως, καὶ
 δυοῖν θάτερον, ἢ μετουσίωσιν τῆς τοῦ λόγου θεότητος καὶ
 μεταβολὴν πρὸς ὑφειμένον καὶ ἀνυπόστατον φῶς, ἢ τῆς τοῦ
 δούλου μορφῆς ἀλλοίωσιν, ὡς εἰρήκειμεν, εἰς ἄκτιστον φῶς
 καὶ δευτέραν τῆς πρώτης ἀνούσιον θεότητα. ἀλλ' ὁ μὲν περὶ
 20 τούτου λόγος βραχὺ τι ἀναβεβλήσθω μοι τέως· ἐκεῖνο δέ
 μοι θανμάζειν ἔπεισι, πῶς ἕτερα μὲν ἐν ταῖς τῶν τοῦ τό-
 μου κεφαλαίων ἀρχαῖς ἐπαγγέλλεται, ἕτερα δ' ἀποδεικνύ-
 ει ἐπιέγεται, καὶ αὖ ἕτεραν ἔχει διάνοιαν ἢ προκομί-

vult, non ab essentiae obscuritate omnino disiunctus est. divus autem Chrysostomus in festum illud haec scripsit; in monte transfiguratus, inquit, salvator tenui quodam modo tanquam dominus discipulis suis invisibilis sui ac divini regni gloriam ostendit, scilicet aliquantulum deitatem aperuit, non quanta erat, sed quantam ferre poterant illi corporeis oculis instructi. omnes etiam sancti splendorem illum dicunt claritatem et gratiam et apotheosin et deitatem indicatam paulo obscuriorem quam visionem ipsam, et lucem inaccessibilem et physicum filii radium nominant.

Ad quae respondens Gregoras in hunc fere modum locutus est: ecce Palamas, ut videtis, apothosin et deitatem confundens in luce transfigurationis, atque aut verbi deitatem permutatam et deiectam ad substratam et insubstantialem lucem, aut servi formam ut diximus, variatam in increatam lucem et alteram inessentialem deitatem. sed sententia de hac dilata, illud miror, quomodo alterum in voluminis capitibus inde ab initio profiteatur, alterum demonstrare conatur. et porro aliam sententiam habent illa, quae ad se defendendum prae-mittit, dicta, ita ut si qui velint vaniam ac multiplicem rerum confu-

ζει πρὸς ἑαυτοῦ συμμαχίαν ζητά· ὡς γινεσθαι τριπλὴν καὶ
 πολλαπλὴν τὴν ζάλην οἷς πρὸς βουλήσεως εἶη προσέχειν τὸν
 νοῦν, καὶ ἅμα διπλοῦν καὶ πολλαπλοῦν τῆς ἀμαθίας αὐτοῦ
 καὶ κακοτροπίας τὸν ἔλεγχον· ἔοικε γὰρ ὡσπερ αἰνίγματα
 4 συντιθέντι ὄψοῦν. διὸ καὶ σκοπεῖν ἔκρινα δεῖν, μήπου ἀπο- 5
 πειροῦσθαι βούληται Παλαμᾶς, εἰ ἄρα γνώσομαι χαριεντιζο-
 μένου αὐτοῦ καὶ σφόδρα λέγοντος ἑαυτοῦ τὰναντία παντάπα-
 σιν, ὡσπερ ἂν εἰ ἀντωμοσίαν διαμειψάμενος ἔλεγεν ἄντικρυς,
 ὅτι ἂ προτείνω καὶ βούλομαι λέγειν, ταῦτα δῆτα οὐ βούλο-
 μαι λέγειν, καὶ οἷς ἀπαγορεύω μὴ συμφωνεῖν κακοδόξοις, 10
 τούτοις ἐκ τοῦ προφανοῦς συμφωνῶ, παρὰ τοσοῦτον αὐτῶν
 διστάμενος παρ' ὅσον αὐτοὺς ἐν κακοῖς ὑπερβάλλω· τῆς
 γὰρ κακίας ἐπὶ τὸ φιλότιμον κινουμένης, οὐ μᾶλα βραχεῖαν
 τὴν παρενθήκην ἐπὶ τοῖς ἐκείνων βλασφημίαις ἐνεδειξάμην
 ἐγὼ, ἵν' οὕτως περιβόητον κτήσωμαι τὸ ὄνομα· ποιεῖν γὰρ 15
 ἤκουσα περιβόητους οὐ δέξιās πράξεις μόνον, ἀλλὰ καὶ κα-
 κίαν νικῶσαν πονηρῶν εὐδοκίμησιν.

5 Οὕτως ἄστατος καὶ ἀβέβαιός ἐστι καὶ ἀνέδραστος ἐξ
 ἀμαθίας, ὡς μήθ' ἂ νοεῖ δύνασθαι λέγειν, μήθ' ἂ λέγει δύ-
 νασθαι ξυνοεῖν, ἀλλὰ καὶ οἷς μὲν κοινωνεῖ βλασφημοῦσι, 20
 τούτους δοκεῖν ἀποσεῖσθαι, οὓς δ' ἀποσεῖεται, τούτοις δοκεῖν
 κοινωνεῖν, καὶ ἅμῃ μὲν λοιδορεῖν ἅμφοῖν δὲ συμφωνεῖν.
 καὶ οὐκ οἶδ' ὁπότερον μὲν τῶν κακῶν ἀποσεῖεται μάλιστα
 πάντων, ὁπότερον δ' αὖ σπένδεται μάλιστα πάντων· πάντα

sionem animadvertant et multa inscientiae eius et malignitatis docu-
 menta. similis enim ei est, qui aenigmata proponit. ideo videre
 existimavi oportere, ne vellet experiri Palamas, num intelligerem e
 re mea se loqui eaque valde contraria, ut si quis in defendendo cri-
 mine existeret, quae profiterer et vellem dicere, non me velle dicere,
 et quibuscum contenderem ne consentirem improbis, cum eis me prorsus
 consentire, tantopere ab illis remotum, quantopere eos improbi-
 tate exsupero. improbitas enim quum ad ambitionem commoveatur,
 non breve certe illorum blasphemiis additamentum dedi, ut tali modo
 clarum nomen adipiscerem. claros enim fieri non recte factis solum
 audivi, verum etiam ea quae improbitatem exsuperat scelestorum
 gloria.

Tantopere instabilis et mobilis et inconstans per inscientiam est,
 ut nec dicere possit quae cogitat nec cogitare quae dicit, sed qui-
 buscum blasphemias communicat, eos videatur aversari, quas autem
 aversatur, cum iis communicare, ita ut eosdem et obtrechetur et se-
 quatur. nec scio quemnam impiorum omnium maxime aversetur,

μὲν γὰρ ὅσα οἱ λεχθεῖη, μεστὰ κακῶν, πάντα δ' ὅσα οἱ γνω-
 σθεῖη, γέμει νυκτός. βεβαίου δὲ καὶ ἀβεβαίου πέρι, οὔτε
 θάτερον οὔτ' οὐδέτερον οὔτ' ἀμφοτέρων εὔροι τις ἂν ἐρριμ-
 μένον ἢ ἀνείλημμένον ἐς τὸ ὀπωσδηποτοῦν σαφὲς τάνδρι. οὕτω 6
 5 πρὸς ἄτοπόν τι καὶ τερατῶδες ὁ γεννάδας μεταπέπλασται
 χρῆμα. ἐκ μὲν γὰρ τοῦ ὁμοδοξεῖν τοῖς εἰκονομάχοις σπέν-
 δεται μὲν καὶ χαίρει τοῖς αὐτοῖς αὐτοῖς. ἐκ δ' αὖ τοῦ δε-
 διέναι μὴ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀναθέμασιν ἔνοχος γένηται ζῶν,
 ἐναλλάσσειν ἕνα ἐνίοτε δοκεῖ, πλὴν οὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἀλλ'
 10 ἐπὶ τὸ μάλα γέ τι σφόδρα χεῖριστον. ὁ μὲν γὰρ ἐκεῖνοι
 περὶ τοῦ φωτός ἐκείνου τὴν εἰς ἄκτιστον μεταβολὴν τοῦ σώ- f. 245 a.
 ματος βεβλασφημήκεσαν, τούτῳ καὶ αὐτὸς συμφωνεῖ, ὁ δ'
 ἐκεῖνοι φύσιν ἤκιστ' ἔχειν εἶναι ἐνόμισαν, τοῦτο δὲ προσέθηκε
 τολμήσας οὗτος, τὸ δευτέραν δηλαδὴ καὶ ὑφειμένην καὶ ἀνού-
 15 σιον καὶ ἅμα ἄκτιστον θεότητα τὸ φῶς ὑπάρχειν ἐκεῖνο.
 ὡσθ' ἂ μὲν ἐκεῖνοις συμφωνεῖ, πάντως ἐκείνων οὐκ ἀπολεί-
 πεται. ἂ δ' ἐκεῖνοι μήπω φάναι τετολμήκεσαν, τούτοις δὲ
 νενίκηκεν αὐτοὺς εἰπὼν αὐτός. ἡδέως δ' ἂν καὶ ἐρέσθαι
 βουλοίμην αὐτὸν εἰ δύναίτο τις τὰ τῶν εἰκονομάχων τιμῶν
 20 μὴ εἶναι εἰκονομάχος. ὁμοιον γὰρ ἂν εἴη ὡσπερ ἂν εἰ πα-
 ρελθὼν διετείνεται τις κιθαρωδὸς μὲν εἶναι, κιθάραν δ' οὔ,
 καὶ οὐρανίους μὲν ἀστέρας, οὐρανὸν δ' οὔ, καὶ γῆνα μὲν
 πράγματα, γῆν δ' οὐδαμῆ. τί φῆς, ἄνθρωπε; δυοῖν γὰρ

cuiusnam vero omnium maxime faveat. omnia enim ea quae ab eo di-
 cta sunt, plena malorum, omnia quae ab eo cognita sunt, scatent te-
 nebris. quod vero certum et incertum attinet, neutrum certe quis-
 quam inveniet aut reffectum ab eo aut ad perspicuitatem quandam vo-
 catum. itaque novum et mirum in modum ingenuus ille rem mutavit.
 quod enim consentit cum iconomachis, consociat sibi eos et amat.
 quod vero veretur, ne ipsis anathematis obnoxius fiat, mutare non-
 nunquam videtur, sed non ad meliorem, verum ad omnino pessimam
 conditionem. quod enim illi de luce illa impie protulerunt in increa-
 tum permutatum esse corpus, hoc ipse consentit; quod vero ille na-
 turam minime essentiam habere putarunt: ille hoc addere conatus est,
 et subiectam et inessentialiam et simul increatam deitatem esse lucem
 illam, ita ut in quibus rebus cum illis consentit, non relinquatur ab
 illis. quae vero illi nondum proferre conati sunt, iis propalam pro-
 ponendis eos ipse vicit. lubenter eum quaerere vellem, num quis
 posset in probandis iconomachorum sententiis non esse iconomachus.
 simile enim esse quemadmodum si quis praeteriens contenderet ci-
 tharoedos esse, non citharam: sidera quidem coelestia, non coelum,

πάντως νοεῖν δίδως ἡμῖν θάτερον· ἢ γὰρ μαίνη, ἢ πάντας
 μαινομένους εἶναι λογίζῃ. τοῦτο δ' οὐχ ἡμῶν ἀλλὰ σοῦ γε
 τὸ πάθος, καθάπερ δήπουθεν καὶ εἰ μεθύων τις πάντα τινά,
 ὅτῳ ἂν συνατῶη, διπλοῦν τινὰ ἀνθ' ἐνὸς ὄρων ἐδόκει, οὐ
 τῶν ὄρωμένων ἂν τὸ τῆς ἀπάτης πάθος ἦν, ἀλλὰ τοῦ σφα- 5
 λερῶς ἔρωτος· πάντες γὰρ ἂν μοναδικῶς ὑπῆρχον ἀριθ-
 8 μούμενοι καθ' ἕκαστον ἐκεῖνοι. προύθετο μὲν γὰρ δεῖξαι
 ὃ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκείνοις καὶ γραμματεῦσιν αὐτὸς ζητηθῆ-
 ναι φησί· λέγω δὴ τοὺς ἀγίους παραγαγεῖν εἰς μέσον οἱ τὸ
 φανερὸν ἐπὶ τῆς τοῦ κυρίου μεταμορφώσεως φῶς ἄκτιστον μὲν 10
 εἶναι φασιν, οὐκ οὐσίαν δὲ θεοῦ, ἀλλ' ἀνούσιόν τε καὶ ἀνυ-
 πόστατον. εἶθ' ὡσπερ ἐκλαθόμενος αὐτὸς ἑαυτοῦ, τὸ μὲν
 ζητούμενον, καὶ ὅ πολλή τις περικέχεται ἀμφισβήτησις, καὶ
 περὶ ὃ τῆς ὅλης τῶν δογματῶν συγχύσεως ἢ πρόφασις ἔστηκε,
 τοῦτο μὲν παρέδραμε σιγῇ· περὶ οὗ δ' οὐκ ἦν ἀμφισβήτη- 15
 σις οὐδεμία, καὶ ὅ οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁ πάσης κακίας γεννήτωρ
 διάβολος τολμήσειεν ἀντειπεῖν, τούτῳ δὲ κομιζεῖν δῆθεν ἐπιεί-
 19 γεται συστατικὰς μαρτυρίας, ἵνα τι λέγειν δόξῃ τισί. τίς
 γὰρ ποτ' εὐσεβῶς αἰρούμενος ζῆν εἶπέ ποτε ἢ λέγει, ἢ δύ-
 ναιτ' ἂν ποτ' εἰπεῖν, ὡς ἔστι ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσία θεοῦ, 20
 κακείνου τὴν φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσε, βοώντων ἀπάντων
 ἀκούων ταυτὶ μὴ ὅτι προφητῶν, ἀλλὰ καὶ οἷς ἐγγυτέρω
 πολλῶν διδασκάλους ἡμῶν γεγονέναι συμπέπτωκεν. οἱ τὰ τ'

res quidem terrenas, omnino non terram. quid dicis vir? ex duo-
 bus enim alterum cogitandum nobis dedisti. etenim aut insanis ipse
 aut omnes insanire putas. hic autem noster, sed tuus affectus. si
 enim ebrius quemvis obviam euntem duplicem pro uno videre sibi
 videtur, non conspensorum hominum erroris affectus est, sed male
 conspicientis. singillatim enim illi ad unumquemque numerati erant.
 nam professus est demonstrare, id quod sacerdotibus illis ac magistris
 quaesitum esse dixit. iubeo iam sanctos in medium proferri, qui lu-
 cem quae in domini transfiguratione apparuit, increatam esse dicant;
 non essentiam dei, sed inessentialem et insubstantialem; iam vero
 quasi obliviscens sui quaestionem multis dubitationibus implicatam et
 omni dogmatum confusione perturbatam silentio praetermisit, de qua
 nulla erat dubitatio et contra quam neque ipse omnis malignitatis pa-
 ter diabolus quidquam opponere conaretur, ei asferre studet testimo-
 nia, ut dicere aliquid quibusdam videatur. quis enim qui secundum
 fidem vivere se profitetur, dixit unquam aut potuit dicere, stare in
 substantia et essentia dei et illius naturam aut vidisse aut professum
 esse, quum omnes hoc dicere non modo prophetas, verum etiam qui-

ἄλλα φάσκουσι, καὶ μὲν δὴ καὶ ὡς εἴ τις ἔγνω θεὸν ἢ ἔγνω-
κέναι μεμαρτύρηται, τοσοῦτον ἔγνω ὅσον ἄλλον μὴ τὸ ἴσον
ἐλλαμφθέντος φανῆναι φωτοειδέστερος· καὶ τὸ ὑπερβάλλον
τέλειον ἐνομίσθη ὡς τῆ ἀληθείᾳ, τῆ δὲ τοῦ πλησίον δυνάμει
5 παραμετρούμενον.

Ἄλλ' ὁ Παλαμᾶς τῆ μὲν ἀληθείᾳ μαχόμενος, οὐ δυνά- 10
μενος δ' ἀντειπεῖν, οὐδ' ἀποφυγῆν οὐκ ἔχων οὐδεμίαν οὐ-
δαμῆ, πρὸς λαβυρινθώδεις εὐθύς ὄρα καταδύσεις, καὶ οὐδ'
αἰσθέσθαι δύναται ὅτι τοῦτ' ἐστὶν ὁ μάλιστα πάντων ἐπ'
15 αὐτοφώρῳ τοῦτον καταδικάζει, μηδὲν τῶν εὐλόγων ἔχοντα
τοῖς αὐτῷ παρανομουμένοις χαρίζεσθαι. τὸ γὰρ λέγειν μὲν
ἂ μηδεὶς ἐζήτησε πώποτε πρόδηλα ὄντα, σιγᾶν δ' ἂ πρού-
θετό τε καὶ ἐπηγγεῖλατο λέγειν αὐτὸς οὐδενὸς ἀναγκάζοντος,
ὁμοίον ἐστὶν ὡσπερ ἂν εἴ τις μηδενὸς ἀγνοοῦντος παρελθὼν
20 ἐπηγγέλλετο μὲν λέγειν τί ἐστὶ ἄνθρωπος, ἔπειτα λέγειν ἀρ-
ξάμενος, ὃ μὲν ἐστὶν ἄνθρωπος εἰπεῖν οὐκ εἶχεν, ἂ δ' οὐκ
ἐστὶν ἄνθρωπος, πάντα σωρηδὸν ἀπηρνεῖτο μὴ εἶναι, βοῦν καὶ
ἵππον δηλαδὴ καὶ κύνων καὶ κορώνην, καὶ ὅποσα τὸν ὑγρὸν
ἐν θαλάττῃ διάγει βίον. ἔπειτα καὶ βραχείας κομίζει ὁήσεις 11
20 Μαξίμου τοῦ θείου, μηδ' αὐτὰς λειοπῶς ἀπαθεῖς μηδὲ τῆς
αὐτῷ συνήθους ἄνευ παραφθορᾶς· πῶς γὰρ ἂν ὁ ἀνὴρ
ἀρηθρεῖ πάθος ἤδη παλαιωθὲν καὶ μήκει χρόνου βεβαιωθὲν f. 245 b.

bus multo propinquiores erant praeceptores nostri audisset. qui prae-
ter multa alia loquuntur haec: si quis cognovit deum aut cognovisse
putatur, eatenus cognovit, quatenus lucis similior apparuit quam aliud
quidquam, quippe non similiter collustratum. et id quod exsuperat
perfectum putatum est non veritate, sed si cum altero comparatur ob
potentiam.

Sed Palamas contra veritatem pugnaturus quum contra nihil
dicere possit nec refugium quodquam habeat, ad latebrosos recessus
statim oculos vertit. neque intelligere potest se ipsa se manifestissime
evinci, quum iis quos iniuria lacessat nihil probabilitatis opponere
possit. quod enim disserit ea quae nemo quacsivit unquam quippe
aperta, tacet de iis quae se dicturum professus est nullo cogente, si-
mile hoc facit, ac si quis accedens profitetur se dicturum id quod
ignorat nemo, quid sit homo. deinde quum dicere coeperit, id quod
sit homo dicere non potest, quae vero non cadunt in hominem, haec
omnia omnino esse negat, bovem scilicet et equum et cycnum et cor-
nicem et quaecunque humidam in mari vitam agunt. dein etiam bre-
via S. Maximi verba affert, sed non integra nec sine ea qua est cor-
rumpendi studio relinquit. quomodo enim homo affectum iam invete-

- καὶ οἷον εἰς φύσιν τούτῳ μεταβληθέν; διελὼν γὰρ διχῆ τὸ συνεχὲς τῆς ἐννοίας, καὶ θάτερον ὑφελόμενος τμήμα, ἡμίεργόν τινα καὶ ἀτελῆ τὴν τοῦ λόγου καταλέλοιπεν ἐκατέρωθεν ἐκατέρωθι φύσιν, οὐκ οἶδ' ὁπότερον, εἴτ' ἐξ ἀμαθίας ἡλικιώτιδος, εἴτε βλάβην ὑπωπτευκῶς ἑαυτῷ. ὅμως αὐτὰ δῆπου-5
 12 θεν ἂ διήρηται αὐτῷ, παραχθέντα μηνύσει τὸ δράμα, τῆς διαιρέσεως ἔξωσθείσης. ἔχει γὰρ οὕτως. "ὁ τοῖς οὐσι μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχων μεθεκτός, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον μετέ-
 10 παντελῶς οὐκ ἐξίσταται." ἐνταῦθά οἱ τὸ κατ' οὐσίαν κρυφίον ἀκούσαντι ἀποχρῶν ἐνομίσθη μὴ πλέον ζητεῖν. λυσιτελεῖν γὰρ μᾶλλον ἔδοξε τουτί, μονωθὲν τῶν ἐξῆς, πρὸς γε τὸ ἀνούσιον ἐλλελεῖσθαι τὸ τηρικαῦτα γενόμενον ἐκεῖνο φῶς ἐξαίφνης ἐν ὄρει τῷ Θαβωρίῳ πρὸς τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ καὶ ἐκστάν
 15 τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου ὄντος καὶ μηδὲν ἔξισταμένου, ἵν' ὡς ἐξ ὄρητηρίου δῆθεν τῆς τοῦ ἁγίου ταύτης γραφῆς δύο κηρύττη θεότηας ἀπίστους καὶ διαφόρους ἀλλήλων.
 18 Ἔγνωτε, ὧ οὗτοι, κἀντεῦθεν, πῶς τῆς ὁμοίας ἔχεται κακοηθείας ὁ Παλαμᾶς πανταχῆ. δυοῖν γὰρ κἀνταῦθά οἱ γίνεται θάτερον. ἢ γὰρ δι' ἀμαθίαν οὐδαμῆ συνήσι τῶν λεγομένων, ἢ συνιεὶς διὰ τρόπων ὅμως φανλόγητος τὴν Μαξίμου τοῦ θείου καπηλεύει διάνοιαν. ὁ μὲν γὰρ ἅγιος τὸν τῆς ἐνταυθοῦ διειλημμένης αὐτῷ μεθέξεως τρόπον, καθ' ὃν

ratum et longinquitate temporis corroboratum abiecerit et in naturam ipsam immutatum? distracta enim in duas partes integra cogitatione et dein recepta altera parte, semifactam et imperfectam orationis naturam relinquit ab utraque parte reliquit, nescio utrum ex juvenili inscientia, an ob damni suspicionem. attamen ipsa illa quae distraxit allata docebunt distractionis violentiam. sic enim res se habet. qui creaturis non pro essentia particeps est, sed alia via eis qui possunt cognosci vult, non ab essentiae obscuritate omnino seiunctus est. ibi essentiae obscuritatem quum audisset, sufficere putavit non amplius quaerere. magis enim prodesse existimavit hoc a sequentibus separatim, ad inessentiale relictam lucem illam olim e vestigio in monte Thabor circa Christum salvatorem factam et seiunctam ab essentialiter obscuro et plane non dimoto, ita ut quasi ex huius sacrae scripturae propugnaculo duas profiteatur deitates increatas et inter sese diversas.

Nonne ex eo intelligitis quam simili ubique pravitate Palamas sit obstrictus? aut enim propter inscientiam dictorum nihil intelligit, aut si intelligit pravitatis tamen rationibus divi Maximi sententia abutitur. sanctus enim participationis ibidem tractatae modum,

Θέλων, φησίν, ὁ θεὸς μετέχεται, αὐτῷ μόνῳ δείκνυσιν εἶναι
 καταληπτὸν τῷ θεῷ, τοῖς δ' ἄλλοις πᾶσιν ἀνέκφαντον· ὁ δὲ
 Παλαμᾶς φαινομένην τοῦτον καλῶν ἐνέργειαν, τὴν τοῦ ἁγίου
 διαστρέφει διάνοιαν, κακομηχάνως μετοχετεύων εἰς ἃ μη
 5 δεῖ. ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐκ ἀναιδές, τῷ μὲν Ἑλληνι Πρό- **14**
 κλω, καὶ πάνθ' ὁμοδόξῳ Πλάτωνος, ὁμοδοξεῖν μὲν καὶ ἀλ-
 λαχῇ πολλαχῇ, καθὰ καὶ πρόσθεν ἡμῖν κατὰ τῶν πρόσθεν
 αὐτοῦ βλασφημιῶν ἐν ταῖς προτέροις ἡμῶν ἀντιρρήσεσιν ἀπο-
 δέδεικται, ἔπειτα μηδὲ νῦν ἐπὶ τῆσδε τῆς ἐκείνου κοινωνίας
 10 ἐκλελησθαι ἐνταῦθα; λέγει γὰρ πον ταῖς αὐτοῦ καὶ Πρόκλος
 θεολογικαῖς ἐμφιλοσοφῶν ἀποδείξεσιν, ὅτι πᾶν τὸ μετέχον
 τοῦ μετεχομένου καταδέεστερον καὶ τὸ μετεχόμενον τοῦ ἀμέ-
 θεκτον· τὸ γὰρ μετέχον πρὸ τῆς μεθέξεως ἀτελές ὄν, τέ-
 λειον δὲ τῇ μεθέξει γινόμενον, δεύτερόν ἐστι πάντως τοῦ με-
 15 τεχομένου, καθὸ τέλειόν ἐστι μετασχόν· ὃ γὰρ ἀτελές ἦν,
 κατὰ τοῦτο τοῦ μετασχεθέντος, ὃ ποιεῖ τέλειον αὐτό, κατα-
 δεέστερον. τὸ δὲ μετεχόμενον, τινὸς ὄν καὶ οὐ πάντων, τοῦ
 πάντων ὄντος καὶ οὐ τινὸς πάλιν ὑφειμένην ἔλαχεν ὑπαρξίν·
 τὸ μὲν γὰρ τῷ πάντων αἰτίῳ συγγενέστερον, τὸ δὲ ἥττον συγ-
 20 γενές. ἡγεῖται ἄρα τὸ μὲν ἀμέθεκτον τῶν μετεχομένων,
 ταῦτα δὲ τῶν μετεχόντων.

Ὅρῳς πῶς καὶ Πρόκλος ἐκεῖνος ὁ τοῖς εἰδώλοις προσ- **15**
 κείμενος τρεῖς παραδίδωσι τάξεις, καὶ τῇ μὲν πρώτῃ τὸ ἀμέ-

quo deus se cognosci vult, ei ostendit esse comprehensibilem deo, ceteris omnibus incognitam. Palamas autem illum vocans apparentem virtutem, sancti sententiam pervertit, dolose eo, quo non licet, perducendo. nonne impudentis est, cum Graeco illo Proclo, qui cum Platone omnino consentit, et consentire multis aliis locis, ut antea de eius blasphemis primis nostris refutationibus ostendimus, dein ne nunc quidem illius participationis oblivisci? dicit enim Proclus theologis usus argumentationibus: omne quod communicet esse imperfectius quam quod communicetur, et id quod communicetur, quam quod communicari nequeat. quod enim communicet ob communicationem imperfectum perfectum autem per communicationem factum, omnino communicato secundum est, quatenus communicans perfectum est quod enim imperfectum fuit, ad illud communicatum quod ipsum perfectum reddit, imperfectum est. quod communicatur cum aliquo et non cum omnibus, eius quod universum est et non alicuius subiectam consecutus est essentiam. hoc enim universi causato magis cognatum, illud minus cognatum. praestat igitur incommunicabile communicatis, communicata autem communicantibus.

Videsne, quomodo Proclus ille idolis addictus tres propo-

θεκτον ἀπονέμει καὶ τέλειον καὶ ἡγούμενον εἴτουν ὑπερκείμενον, τῇ δὲ δευτέρῃ τὸ μετέχον καὶ μετεχόμενον καὶ τοῦ πρώτου καταδεέστερον, καὶ ἅμα μέσον ἀτελοῦς καὶ τελείου, τῇ δὲ τρίτῃ τὸ τε ἀτελὲς καὶ μετέχον μὲν, οὐ μετεχόμενον δέ. σκεπτέον οὖν καὶ ὅπως συμφώνως ἐκείνῳ καὶ Παλαμῶς ὄντα 5 διπλοῦν τὸν Χριστὸν καὶ μόνων δυοῖν φύσεων, Θεότητος λέγω καὶ ἀνθρωπότητος, σύνθετον, εἰς τριπλοῦν αὐτὸς αὐτὸν κατὰ τὸ Θαβώριον ἐδογματίσεν ὅρος μεταπεπλάσθαι· μέσην γὰρ ἄλλην ἄκτιστον παρεμβάλων Θεότητα, τὸ φῶς ἐκεῖνο,

f. 246 a. ὑφειμένην ἐκήρυξε καὶ αὐτὸς κατὰ Πρόκλον κεκτῆσθαι τὴν 10 τάξιν μεταξὺ τελείου καὶ ἀτελοῦς, καὶ μετέχον καὶ μετεχόμε-
16νον εἶναι. καὶ τό γε εἰθισμένον αὐτῷ πλεονεκτεῖν πανταχῇ τοῖς κακοῖς, προσέθηκε κἀνταῦθα καὶ αὐτὸς οἰκοθεν τῷ ἀκτίστῳ καὶ ἀνουσίῳ τὸ ὄρατόν, ταῦτα δὲ τὰ ἀξέμβλητα. καὶ οὐκ αἰδεῖται συγκοφαντῶν καὶ μάρτυρα παράγων τὸν σο- 15 φώτατον ἐκεῖνον καὶ θεῖον Μάξιμον τοῖς βρεφικοῖς αὐτοῦ ψελλίσμασι καὶ βλασφημίαις παραληρημασιν. οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐκεῖνο συνῆκεν ἐκείνου λέγοντος αὐθις, ὡς πάντων τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερεξήρηται ὁ θεός· εἰ γὰρ τὸ μεθεκτὸν ἐκεῖνο φῶς 20 τὴν αὐτὴν τῷ μετέχοντι τάξιν ἔχει, καὶ ἀπειράκις ἀπείρως ὑφείται τὸν αὐτὸν τοῖς κτίσμασι τρόπον, ἔσται ἄρα δυοῖν θάτερον· ἢ γὰρ κτίσμα καὶ αὐτὸ κατὰ ταῦτόν τοῖς μετέχουσι

nit ordines, quorum primo particeptibile vindicat et absolutum et principale, id est subiectum, secundo id quod participat et quod participatur et priore minus absolutum et medium simul inter non absolutum et absolutum, tertio non absolutum et id quod participat et quod participatur, videndum etiam est, quomodo cum illo consentiens Palamas duplicem Christum ex duabus tantum naturis, deitatis et humanitatis, compositum in triplicem in monte Thabor immutatum docuerit. aliam enim mediam increatam deitatem interpositam dixit secundum Proclum locum habere inter absolutum et non absolutum et esse id quod participat et quod participatur. et qua ubique pravitate abundare solebat, ibidem increato et inessentiali visibile addidit. haec vero conferri non possunt, nec venter, ne falsis argumentationibus testem illum et divinum et sapientissimum Maximum puerili sermone et blasphemiarum ineptiis usus coarguat. nec enim intellexit illius orationem, supra omnia quae participant et quae participantur esse in infinitum elatum deum. si enim participata illa lux eundem cum participantanti ordinem habet et in infinitum eidem cum creaturis rationi subiecta est, fiet ex duobus alterum. nam aut creatum idem ac participantia opera, aut omnia

ποιήμασιν, ἢ τὰ μετέχοντά πάντα ποιήματα ἔσονται πάντως
 ἄκτιστα· ὡς γὰρ τὰ τοῦ αὐτοῦ διπλάσια ἴσα ἀλλήλοις ἀναμ- 17
 φιβόλως ἐστί, καὶ αὖ τὰ τοῦ αὐτοῦ γε ἡμίση ἴσα ὁμοίως
 ἀλλήλοις, ἔπειτ' ἂν πάντως καὶ τὰ τοῦ αὐτοῦ ἀπειράκις ἀπείρως
 5 ὑφειμένα ἴσα ἀλλήλοις εἶναι καὶ ὁμότιμα καὶ ὁμοταγῆ κατὰ γε
 τὸ ἐκτίσθαι καὶ ὑφεῖσθαι· ὧν γὰρ ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερ-
 ἐξήρηται ὁ θεός, ταῦτα πάντ' ἀπειράκις ἀπείρως ὑφεῖται
 τοῦ θεοῦ καὶ χάραν ἐπ' ἴσης ἔχει τοῖς κτίσμασι τὴν αὐτήν·
 μετὰ γὰρ τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης καὶ ὁ μέγας φάσκει Βασι-
 10 λειος τὰ ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ παρ' ὁτουοῦν ὑπερεχόμενα ἴσα
 ἀλλήλοις εἶναι.

Ἄλλα τούτων μὲν ἄλλισ· ἔχετε γὰρ μαθόντες τὴν αἰτίαν 18
 δι' ἣν τὰ ἐξῆς τῆς τοῦ ἀγίου ῥήσεως σεσιγηκῶς ἡμιτελῆ καὶ
 τὸν ἐκεῖνου συγκαταλέλοιπε νοῦν. βουλόμενος γὰρ ἵνα τρι-
 15 πλοῦν κατὰ σύνθεσιν ἐν τῷ Θαβωρίῳ πεποικῶς τὸν Χρι-
 στὸν συνάναρχόν τε καὶ συναΐδιον ἀποδείξῃ τῇ αὐτοῦ θεό-
 τητι καὶ τὸ περὶ αὐτὸν ἐκεῖνο τηρικαῦτα γενόμενον φῶς, ὡς
 εἶναι τῷ Χριστῷ δύο μὲν ἀκτίστους ἐκεῖθεν θεότητας τοῦ
 λοιποῦ, δύο δ' ἀκολούθως ἀκτίστους θελήσεις, καὶ τρίτην τὴν
 20 ἀνθρωπότητα, ἔπειτ' ἀπαγορεύοντα θεασάμενος τὸν θεῖον
 Μάξιμον ἐν ταύτῳ, καὶ “τὸ θελήσει τοῦ πεποικῶτος γενό-
 μενον” λέγοντα “οὐκ ἂν εἶη ποτὲ τῷ θελήσαντι αὐτὸ γενέσθαι
 συναΐδιον,” τριχῆ καὶ τετραχῆ τεμαχίσας, ὃ μὲν ἐδυνήθη

participantia opera erunt omnino increata. etenim eiusdem duplicia
 inter se omnino paria sunt et eiusdem dimidia similiter inter se pa-
 ria, etiam omnino eiusdem in infinitum subiecta inter se paria sunt et
 eiusdem pretii et ordinis, quod ad creationem. et subiectionem perti-
 net, nam supra haec in infinitum elatus est deus, haec omnia in in-
 finitum inferiora deo sunt et locum eundem cum creaturis habent.
 eadem ratione magnus Basilius quae cum eadem mensura in quacun-
 que re evadunt, inter sese paria esse dicit.

Sed de his iam satis. audistis enim causam, cur sequentia
 sacri sermonis silentio praetermiserit dimidia et illius sententiam
 plane reliquerit. voluit enim Christum in Thabor triplicem reddi-
 tum et principalem et aeternum ostendere per eius deitatem, et
 quod attinet lucem illam tum circa eum factam, Christo esse duas
 increatas deitates, duas porro increatas voluntates, tertiam humani-
 tatem. dein ubi divinum Maximum vidit dicentem voluntate crea-
 toris factam esse, non posse unquam volenti eam fieri coaeter-
 nam tripliciter et quatrupliciter divisit et quam partem falsis argu-

συνκοφαντῆσαι καὶ διαστρέψαι μέρος, εἰλήφει, ὃ δ' οὖ, τοῦτο δ' οὖ.

- 19** Καὶ τάδε μὲν τοιαύτην ἔσχε τὴν λύσιν· νῦν δὲ δεῖξαι πρόκειται, τί τὸ τὴν τῆς ἀθεάτου θεότητος παρανοῖξαι δόξαν ὧδε δηλοῖ· ἐντεῦθεν καὶ γὰρ ὡς ἐκ ῥίζης τινὸς πάλαι μὲν 5 Εὐσεβίῳ τῷ τῶν εἰκονομάχων ἐκείνῳ προέδρω, νῦν δὲ Παλαμῶν συνερρῶνκε, τῆς ὁμοίας κακίας ἠρηγμένῳ, μακρᾶς τῆς πλάνης τὰς τῶν ἀπλουστέρων ἐμπεπληκέναι ἀκοάς, αὐτῷ τε παρανοία χρησαμένῳ μάλα τι ὀλεθρίῳ, καὶ ἅμα ἑαυτῷ τοὺς ἄλλους ὁμοίως χρῆσθαι βιαζομένῳ· ᾧ γὰρ τὴν γνώ- 10 μὴν σκολιά τις παραφροσύνη χειρωσαμένη, καθάπερ τὴν Ἀθηναίων ἀκρόπολιν πάλαι Πεισίστρατος, τῶν λεγομένων αὐτόνομος γίνεται πρότανις, τούτῳ δὴ μὴδὲ μικρὰ φροντίζειν ἔστι
- f. 246 b. μῆδαμῆ μηδενός, μῆθ' αἰδοῖ τινὶ τὸ τῆς γλώττις συστέλλειν ἀκόλαστον, μῆθ' ὧν ἕξαπατᾶ φειδεσθαι μηδενός, ἄχρις ἂν 15 εἰς τὸν αὐτῷ προσήκοντα μάλα τι πλείστον ἅμα αὐτῷ συ-
- 20** κατορῶξῃ κρημινόν. ᾧ δ' ὑγιαίνουντι συμβαίνει κευχρῆσθαι τῷ νῷ, οὐκ ἄωρία δίδωσιν οὕτοσι λογισμῶν ἑαυτὸν· οὐδὲ δέος ἕξαπατηθέντα ποτὲ δι' ἀκοὴν αὐτὸν οἰασθηποτοῦν λέξεως, δι' οἰονδήτινα τρόπον ἀνθρωποπρεπῶς ἐνίστε λεχθείσης, ὀλισθαί- 20 νειν περὶ τὴν πίστιν, ἄχρις ἂν ὁμολογοῦσαν ἔχη τὴν διάνοιαν τῷ τῆς ψυχῆς συνειδῶτι, μῆθ' ὀρᾶσθαι δύνασθαι σωματικοῖς τὴν ἀκτιστον θεότητά ποτ' ὀφθαλμοῖς, μῆθ' ἀλλοίωσιν μὴδὲ

mentationibus pervertere poterat sustulit. sed neque hoc neque illud poterat.

Haec eum finem habuerunt. iam reliquum est ostendere, quomodo invisibilis deitatis gloriam aperiri sic confirmet, unde tanquam e radice factum est quondam, ut Eusebius iconomachorum ille antistes, nunc autem Palamas, similis improbitatis auctor multis erroribus simplicium hominum aures implicuerit, quum opinione ipse uteretur sane perniciose et alios similiter ea lruī cogere. cui enim contorta amentia sententiam cepit, ut Atheniensium arce quondam Pisistratus potitus orationum dux fuit suo iure, is ne minimum quidem de quaquam re discernere potest nec verecundia quadam linguae impudentiam coercere neque iis, quos fraudatur parcere, donec in periculum sibi iustum secum simul permultos trahat. homo sanæ mentis ratione utitur, non immaturitati rationum se tradit nec metuendum est, ne captus unquam audito quopiam sermone, qualiscunque hominum more interdum profertur, in fide offendat, donec sententiam cum mentis conscientia congruentem teneat: nec posse conspici unquam corporeis quidem oculis increatam deitatem nec va-

τροπήν ποθ' ὑπομένειν ἡντινοῦν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτ' εἶη, κω-
 λύσει τῶν πάντων οὐδὲν πρὸς ἀσέβειαν ἔχειν ἐπιρροεπῶς αἰεὶ
 καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν κλονεῖσθαι καὶ περιτρέπεσθαι
 πάντα τινά, καθάπερ ἀνερμάτιστον σκάφος ἐφ' ὑγρῶν ἀστα-
 5 τούσης θαλάσσης κυμάτων ταλαντευόμενον ἐφ' ἑκάτερα καὶ
 παντοίαις ἀνέμων προαῖς ἀγόμενόν τε καὶ φερόμενον πλημ-
 μελῶς. κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Βασίλειον, εἴ τις ἀβασανίστως **21**
 προσέχει τοῖς γραμμασι, πρὸς Ἑλληνικούς τε καὶ Ἰουδαίους
 ὁμοῦ καὶ γραῶδεις μύθους ἐκτραπήσεται, καὶ πτωχὸς παν-
 10 τελῶς τῶν ἀξίων περὶ Θεοῦ νοημάτων καταγηράσει. ἀλλὰ
 τῷ γε διπλοῦν τε καὶ σύνθετον ἀκριβῶς τὸν Χριστὸν ἐγνω-
 κότι μὲν ἐκ τῶν θεϊκῶν νῦν δ' ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ... δηλοῦσης
 τὸ συναμφοτέρον, οὐ μέγα ἔργον τὰ μὲν ὑψηλὰ τῆ θεότητι
 νέμειν, τὰ δ' ὑφειμένα τῆ ἀνθρωπότητι. καὶ ὅταν ἀκούῃ
 15 "σάρξ τε ὁ λόγος ἐγένετο" καὶ αὐθις "ὀλίγαι ἡμέραι αἵματος
 Θεοῦ κόσμον ὅλον ὑγιασαν," οὐ μεταβολὴν οὐδὲ τροπήν ὅλως
 ὑπολήψεται τῆς θεότητος. οὐδ' ὅτε Θεοῦ υἱὸν ἀκούει τὸν **22**
 ἀνθρωπον, θεῶ φυσικὴν ἐννοήσεται τὴν κάτω γέννησιν. καὶ
 μὴν οὐδὲ μεταμόρφωσιν ἀκούσας τοῖς τῶν εἰκονομάχων ὑπα-
 20 χθήσεται λόγοις, ὥστε μεταβολὴν καὶ τροπήν σαρκὸς εἰς ἄκτι-
 στον ἐννενοηκέναι θεότητα ἢ θεότητος μετουσίωσιν εἰς ὑφει-
 μένην καὶ ἀνυπόστατον ἄλλην καὶ ἀνούσιον θεότητα κατὰ τὸν
 Παλαμᾶν. εἰ δὲ τοῦθ' οὕτω, πολλῶ μᾶλλον οὐδ' ὅτε δόξαν ἀκού-

riationem aut mutationem ullam subesse. quod si non esset, nihil omnino impediret, quominus ad impietatem propenderet et diu noctu- que circumferretur et iactaretur, ut inanis navis aestuantis maris fluctibus huc illuc iactata et multis ventis agitata et in perniciem ducta. etenim, ut ait magnus Basilius, si quis temere ad scripta animum attulerit, ad Graecorum Iudaeorumque fabulas perveniet et egenus digna dei cognitione senescit. sed ei, qui duplicem et compositum ex divino et humano compositum Christum intellexit, non magnum opus est, grandia deitati tribuere, infima humanitati. et si audierit "caro factum est verbum," et rursus "nonnullae divini sanguinis guttae universum mundum sanarunt" non mutationem aut variationem omnino deitatis esse coniciet nec ubi dei filium audit esse hominem, deo naturalem fuisse originem intelliget. quin etiam si de transfiguratione audierit, non iconomachorum dictis decipietur, ita ut mutationem et variationem carnis in increatam deitatem intelligat, aut deitatis transubstantiationem in subiectam et insubstantialem alteram et inessentialē deitatem secundum Palamam. quod si ita est, multo minus ubi gloriam deitatis paulum subapertae aut subindicatae audierit,

σῆ θεότητος μικρὸν παρανοιχθείσης ἢ παραδειχθείσης, πρὸς ἀτόπους ἐννοίας καὶ μάλα τῇ εὐσεβείᾳ ἀπαδούσας ἐξενεχθήσεται, μηδαμῆ μηδὲ τῷ τῆς ἐπιστήμης φωτὶ ἀρροτούσας.

23 ὥστε καὶ σφόδρα θαυμάζειν ἐμοὶ περίεστι, πῶς καὶ πόθεν ὁ Παλαμᾶς εἰς τοιαύτας εὐθὺς ἐκτετόπισται βλασφημίας. οὐδ' 5 γὰρ ἔχει λέγειν ὡς παραστατικὸν οὔτε τὸ παραδειχθῆναι οὔτε τὸ μικρῶς πῶς ἀνοιγῆναι θεότητα τοῦ θεότητος νοεῖν ἐκεῖνο τέως γεγενῆσθαι τὸ φῶς. λειπούσης μὲν γὰρ τῆς παρὰ προθέσεως καὶ τοῦ "μικρῶς πῶς ἔδειξε" καὶ τοῦ "μικρὸν παρήνοιξε" καὶ τῶν ὁμοίων, εἶχεν ἂν πῶς αὐτὸς τε καὶ τὸ 10 τῶν εἰκονομάχων σμῆνος, εἰ καὶ μὴ δικαίως, ἀλλ' οὖν εἶχέ τινα πρόφασιν ἴσως τῆς τοιαύτης αὐτῶν αἰρέσεως. νῦν δ' οὐδεμία οἱ λείπεται πρόφασις. καὶ γὰρ τῇ διδασκαλίᾳ τῆς τῶν λέξεων ἐπιστήμης οἱ θεοὶ τῆς ἐκκλησίας πατέρες ἐπό-

f. 247 a. μνοι, θεραπείας τοιαύτας τοῖς οὕτω τόλμης ἔχουσι διανοή- 15

24 μασιν αὐτοὶ τε ἐπιφέρουσι καὶ ἡμᾶς παραινῶσι. φασὶ γὰρ καὶ οἱ τῆς Ἑλλάδος σοφίας καὶ ἐπιστήμης ἐφευρεταὶ τὰ τε ἄλλα καὶ θεραπείαν εἶναι τῶν τοιούτων βραχεῖαν προσθήκην. τὸ γὰρ οἶον καὶ μονονονχί καὶ ἴσως καὶ τὸ τῶν προθέσεων πολύσημον καὶ διάφορον τοῖς λόγοις προσλαμβάνό- 20 μενον βραχεῖα μὲν ἐστὶ προσθήκη τοῖς λόγοις, ἀλλὰ πάνν τι σφόδρα τὸ τῆς ἐννοίας ἀκόλαστον καὶ φλεγμαῖνον λεαίνει, καθάπερ τὰ πρὸς τῶν Ἀσκληπιαδῶν τοῖς νοσοῦσιν ἐπαγόμενα φάρμακα. καὶ μεσταὶ μὲν ἱεραὶ τῶν τοιούτων βιβλοὶ, με-

ad sententias ineptas et a religione alienissimas perducetur, et ab intelligentiae lumine abhorrentes, ita ut vehementer mihi mirari liceat, quo tandem modo Palamas statim ad tales blasphemias pervenerit. non enim dici tanquam certum potest, nec quod ad subindicatam nec quod ad subapertam deitatem pertinet, deitatis intelligentiae lucem illam factam esse. relictæ enim præpositione "sub" et relictis "subindicavit et subaperuit" at quæ sunt similia, haberet et ipse et iconomachorum turbam, etsi non iustam, tamen haberet causam huiusmodi hæreseos. nunc vero nulla superest causa; locutionum enim rationem secuti divini ecclesiae patres ad eiusmodi venerationis insolentissimas sententias et ipsi inclinant et nos adhortantur. nam Græciæ sapientiae et scientiæ inventores præter alia etiam brevem eiusmodi vocabulorum venerationem esse, v. g. illud "fere" aut "fortasse" et quaecunque adiectionis variæ et diversæ sermonibus adhibentur. breves quidem adiectiones orationis sunt, sed graviolem et insolentiolem sententiam valde mitigant, quemadmodum ab Asclepiadis ægris adhibentur medicinæ. et pleni eiusmodi vocabulorum sacri libri, pleni At-

σταὶ δ' Ἀττικάι, μεστοὶ δ' ὅποσοι διὰ γλώττης ἐν παντὶ
 καιροῦ καὶ τόπῳ τοῖς ἀνθρώποις ἀνύονται διάυλοι. τὸ μὲν **25**
 γὰρ “ὁ παρῶν καιρός, ὃ Ἀθηναῖοι, μονονουχὶ λέγει φωνὴν
 ἀφιεῖς,” Δημοσθένους ὄν, καὶ αὖ τὸ “οἶον ἄλμυρὰν ἀκοήν
 5 ἀποκλύσασθαι” Πλάτωνος, καὶ τὸ “μικροῦ δέω λέγειν,” καὶ
 ὅσα τοιαῦτα, συστέλλει πως τὸ αὐθαδες τῆς ἐννοίας, ὡς μὴτ'
 ἐκεῖ λαλητικὸν ζῶον οἶεσθαι τὸν καιρὸν, μὴτ' ἐνταῦθα θα-
 λαττίας ἄλμυρος ἀντικρὺς ἀπόζειν τὸν λόγον. καὶ ἵνα τῶν μέσῳ
 παρέντες εἰς τὸν προκείμενον ἀνέλθωμεν δρόμον, τῆς αὐτῆς
 10 καὶ οἱ θεῖοι πατέρες ἐχόμενοι γνώμης καὶ ἐπιστήμης, καπὶ
 τῆσδε τῆς ἐορτῆς, τοῦ μὲν γυμνῶς τε καὶ ἀπαρακαλύπτως
 εἰπεῖν ὀφθαλμοῖς ἀνθρωπίνοις τὴν ἄκτιστον ὠραῖσθαι θεότητα
 παντάπασιν ἀπέσχοντο· καὶ οὐκ ἂν τις δεῖξειέ ποτε, κἂν **26**
 σωφρονοίη κἂν μαίνοιτο, οὔτε γραφὴν οὔτε βίβλον, οὔθ' ἰε-
 15 ρὰν οὔθ' ἑλληρίζουσαν, οὔτε σωφρονοῦσαν οὔτε μαινομένην,
 τσαύτης ἀσεβείας μετεσχηκῦϊαν ἄχρι καὶ ἐς δεῦρο· πῶς
 γὰρ, οἱ καὶ ψυχὴν ἡμῖν ἡμετέραν ἀθέατον ἴσασιν οὔσαν καὶ
 φύσιν ἀγγελικὴν, καὶ ὃ μὴ σῶμα, μὴδ' ἐν σώματι πᾶν; εἰ
 γὰρ οἱ ἅγιοι, φησὶν ὁ θεὸς Χρυσόστομος, καὶ πνεύματος
 20 ἁγίου ἤξιωμένοι, ὥσπερ καὶ ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν θεασά-
 μενος ἀγγέλου παρουσίαν, οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν (πῶς γὰρ
 οἷόν τε ἀσώματον οὐσίαν ἰδεῖν;) ἀλλὰ μετασχηματισθεῖσαν
 τὴν ἐνέργειαν, μικροῦ δεῖν καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἀφῆκε, καὶ

tici, pleni quicunque omni tempore et loco confecti sunt. illud enim
 “hodiernum tempus, Athenienses, paene loquitur voce amissa” Demo-
 sthenis est, et idem “quasi amarum nuntium respuere” Platonis, et illud
 “minus opus est dicere,” et quae sunt similia, fortiolem sententiam
 quodammodo coercent, ita ut neque hic loquens animal putetur esse
 tempus, neque illic marinam amaritudinem olere oratio. atque ut re-
 motiora relinquamus et ad propositam viam redeamus, eandem divini
 patres sententiam et doctrinam tenuerunt et in festo illo omnino ca-
 yerunt, ne aperte et plane dicerent oculis humanis increatam cerni
 deitatem. nec quisquam sive sapiens sive insipiens ostenderit unquam,
 vel scriptum vel librum aut sacrum aut profanum, aut prudenter con-
 scriptum aut furiose, tanta impletum impietate usque ad hoc tempus.
 quomodo enim animum nostram sciunt invisibilem esse et angelicam
 naturam et quidquid in corpore non corpus est. si enim, divinus Chry-
 sostomus ait, sancti spiritus divini participes facti et via videns ex-
 spectationum angelum praesentem, non ipsam essentiam (nullo enim
 modo licet incorpoream essentiam videre, sed concretam virtutem) paene
 ipsam animam amisit et talis tantusque vir amens fere iacuit, quis est,

ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἀνὴρ ἄπνους σχεδὸν ἔκειτο, τίς ἄν,
27 κὰν σφόδρα μεμηνὼς ἦ, καταδέξαιτο τὸ βλάσφημον; τὸ μὲν δὴ
 οὖν ἀπαρακαλύπτως καὶ γυμνῶς τοιαυτὰ λέγειν καὶ νοεῖν οἱ
 θεῖοι πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς εὐσεβείας ἤκιστα παντάπασιν
 ἔσχον· ὁ δὲ κατ' οἰκονομίαν τινα παρὰ θεοῦ γεγονός λέγειν **5**
 προήχθησαν, κολάζοντές πως κἀκεῖνο καὶ βραχεία τινὶ θερα-
 πεύοντες προσθήκη τὸ ἐπίφθονον ἀπήγγειλαν, ὡς κἀνταῦθα
 τῆς γε δήπου τελείας ἐμφανείας καὶ δείξεως τὸν ἡμῶν ἀπά-
 γοντες νοῦν βραχεία ταύτη, τῇ τῆς παρὰ προθέσεως δηλαδή,
 προσθήκη τῆς ἐς τὰ ἀδύνατα συνέστειλαν ὁρμῆς οὕτωςί πως **10**
f. 247 b. τὸ αὐθαδες. ἵνα δὲ καὶ ὑποδείγμασιν ἑτέροις τὸν λόγον δια-
28 λευκάνωμεν, ὁ μελωδὸς ἐκεῖνος αὐτίκα παρίτω μοι, “σύμ-
 βολα” φάσκων “τῆς ταφῆς σου παρέδειξας πάλαι τὰς ὁρά-
 σεις πληθύνας.” μᾶλλον δ' ἐκεῖνα παρίτω ἂ Γρηγορίῳ
 τῷ θεολόγῳ περὶ τοῦ πάσχα πεφιλοσόφηται· “ὅταν αὐτό” **15**
 φησι “πίνη καινὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς,
 ἀποκαλύπτων καὶ διδάσκων ἂ νῦν μετριῶς παρέδειξεν.”
 ὁρᾷς πῶς ἡ παρὰ πρόθεσις παρακροῖται μὲν τὴν τέ-
 λειαν τῆς ἀληθείας ἐνδείξιν, ἀντεισάγει δὲ τὴν σκιώδη καὶ
 ἀτελεῆ. καὶ πάλιν ἐγκαινίζεται δὲ καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυ- **20**
 ρίου καὶ λίαν πολυτελῶς, ἣν θεὸς παρέδειξε καὶ Μωσῆς
 ἐπήξατο καὶ Βεσελεὴλ ἐτελείωσε, τυπικῶς δηλαδή καὶ ἤκιστα
 πῶ κατ' οὐσίαν· “ὄρα” γάρ φησι “ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν
29 τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει.” καὶ ἄγγελοι δέ, φη-

etsi admodum-insipiens, qui illusionem inde concipiat. non igitur aperte et innoculte talia omnino aut cogitare aut proferre divini patres et ecclesiae magistri solebant. quod autem a deo factum ad rationem quandam locuti sunt, coercendo illud quodammodo et brevi cuidam adiectioni serviendo inusitatum protulerunt, ita ut absolutae notionis et significationis mente nostra remota, hac brevi prae-positionis “sub” adiectione infinitis quibusdam finibus circumscripserint. ut vero aliis argumentis orationem distinguamus, poeta ille statim mihi appareat. qui dicit: signi sepulchri tui ostendisti olim dilatando. aut potius illa, quae Gregorius theologus de pascha disseruit: quando, inquit, novum illud bibet in regno patris, ubi aperiet et docebit, quae imperfecta significavit.

Videsne, quomodo praepositio “sub” absolutam veritatis notionem removet, adumbratam autem et non absolutam introducit? et rursus testimonii scena commemoratur magna cum magnificentia, quam deus indicavit et Moses extruxit et Beseliel perfectam reliquit, typico modo, minime ad veritatem. vide enim, inquit, ut facias cuncta

σὶν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, παρ' ἀνθρώποις φανέντες τὸ τῆς οἰκείας φύσεως ἀπαστρέφον φῶς παρήνοιζαν· ἢ γὰρ παρά πρόθεσις κολαστικὸν τινα δείκνυσι τρόπον ἐν τούτοις τε καὶ τοῖς ὁμοίοις τούτοις, οἷον διὰ παραπετάσματος τὴν ἀλήθειαν
 5 κρυπτομένην συμβολικῶς ὑπεμφαίνουσα. διὸ καὶ παραδειχθεῖσαν ἢ παρανοιχθεῖσαν ἀκούοντες θεότητα οὐκ αὐτὴν ἀμέσως νοοῦμεν δειχθεῖσαν τὴν ἄκτιστον οὐσίαν· ἀλλὰ διὰ τῆς παρά μᾶλλον προθέσεως ῥᾶστα παρακρουόμεθα τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν καὶ τὸ ἄτοπον ἐντεῦθεν συστέλλομεν τοῦ
 10 τολμήματος, συγκαταβάσεως εἶναι ταῦτα καὶ οὐκ αὐτῆς δηλωτικὰ τῆς οὐσίας· καθὰ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐρμηνεύων τὸ “ἐγὼ ὄρασεις ἐπλήθυνα καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὁμοιωθήν,” συγκατέβη φησί, καὶ οὐ τοῦτο ὅπερ ἦν ἐφάνη· ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐμελλεν αὐτοῦ ὁ υἱὸς διὰ σαρκὸς φανή-
 15 σασθαι ἡμῖν, ἄνωθεν αὐτοὺς προεγύμναζεν ὄραν τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν ὡς αὐτοῖς δυνατόν. καὶ πάλιν “σάρκα” φησὶ “περιεβάλετο ὁ θεός, ἵνα μὴ γυμνῇ τῇ θεότητι προσβαλὼν πάντας ἀπολέσῃ, μηδενὸς δυναμένου τὴν ἀπρόσιτον ἐκείνου τοῦ φωτὸς προσβολὴν ἐνεργεῖν.”
 20 Τὰ δ' αὐτὰ καὶ ὁ θεῖος διέξεισι Μάξιμος, “οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸν θεὸν” λέγων “γινώσκομεν, ἀλλ' ἐκ τῆς μεγαλουργίας τῶν ὄντων· διὰ γὰρ τούτων ὡς δι' ἐσόπτρων 30

ad imaginem tibi in monte demonstratam. et angeli, ait divinus Chrysostomus, quum hominibus apparebant, splendentem propriae naturae lucem recluserunt; nam praepositio “sub” circumscriptam quandam efficit dicendi rationem in his et aliis eiusmodi locutionibus, quasi per volucrum occultam veritatem symbolice prolatura. ideo quum submonstratam et subapertam deitatem audiamus, non ipsam immediate monstratam cogitamus increatam essentiam sed per praepositionem “sub” facile mitigamus talem sententiam et insolentiae incommodum coercesimus. ad leniendum talia sunt, non ad ipsam sententiam explicandam. quemadmodum divinus Chrysostomus interpretaturus illud: “equidem oculos dilatavi et prophetarum manibus me figuravi; descendi et non id quod eram apparui” quum enim, inquit, filius eius per carnem nobis appareret, coelitus hominum oculos aperuit, ut essentiam dei qualem poterant viderent. et rursus: carnem, inquit, induit deus, ne nuda deitate explicata omnes deperderet, quoniam nemo inaccessibiles illius luminis radios ferre potest.

Idem divinus Maximus disserit: non ex essentia deum cognoscimus, sed ex rerum creatarum magnificentia, quibus quasi per speculum infinitam bonitatem et sapientiam et potentiam eius animadverti-

τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ κατανοοῦμεν.” ὅρας πῶς ἀνάγκη πειστέον ἡμῖν ἐστίν, ὡς δι’ ἐσόπτρου τοῦ προσλήμματος, συγκαταβάσει χρησάμενον τὸν

f. 248 a. θεάνθρωπον λόγον κατὰ τοῦ ὅρου ἐκείνου παραδειχθῆναι μὲν, οὐ δειχθῆναι δέ, καὶ παραγυμνώσαι μὲν, οὐ γυμνώσαι⁵ δὲ τὴν τῆς ἀκτίστου θεότητος οὐσίαν αὐτοῦ, οὐδ’ ἐτέραν τῆς οὐσίας αὐτοῦ θεότητα ἀνυπόστατόν τε καὶ ὄρατὴν καὶ ἀκτιστον καὶ ὑφειμένην ἐκεῖ πεπραχέναι κατὰ τὴν τῶν ἀσεβούντων παρανομίαν· ἀνθρωπίνης γὰρ μορφῆς ἀλλοίωσις ἢ μεταμόρφωσις ἦν, καὶ οὐ μετουσίωσις τῆς ἀναλλοιώτου θεότη-¹⁰

31 τος. καθὰ καὶ ὁ μελωδὸς διέξεισι θεῖος Κοσμάς, “τὴν ἀνθρωπίνην” λέγων “ἀμανρωθεῖσαν ἐλάμπρυνας πάλαι φύσιν, καὶ ἀλλοιώσει τῆς μορφῆς σου ἐθεούρησας.” εἰ δ’ οὖν προσεκτέον τί περὶ τούτου καὶ ὁ θεῖος διέξεισι Χρυσορρήμων, “πορευθῶμεν” φησὶν “ἐπὶ τὸ ὄρος τῷ λόγῳ, ἐνθα μετεμορ-¹⁵ φώθη Χριστός. ἴδωμεν αὐτὸν λάμποντα ὡσπερ ἔλαμψε. καὶ τοι οὐδ’ οὕτω πᾶσαν ἡμῖν ἔδειξε τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος λαμπρότητα. ὅτι γὰρ συγκαταβάσις ἦν τὸ φαινόμενον ἀλλ’ οὐκ ἐπίδειξις τοῦ πράγματος ἀκριβῆς, ἀπ’ αὐτῶν δῆλον τῶν τοῦ εὐαγγελίου ῥημάτων. τί γὰρ φησιν; ἔλαμψεν ὡς ὁ²⁰ ἥλιος. ἢ δὲ τῶν ἀφθάρτων σωμάτων δόξα οὐ τοσοῦτον ἀφίησι τὸ φῶς ὅσον τοῦτο τὸ σῶμα τὸ φθαρτόν, οὐδὲ τοιοῦτον οἶον καὶ θνητοῖς ὄμμασι γενέσθαι χωρητόν, ἀλλ’ ἀφθάρ-

mus. vides ut concedendum est quasi speculo adiectionis mitigatione usum divino humanum verbum in monte illo submonstratum quidem esse, non autem monstratum et subaperuisse, non aperuisse increatae deitatis essentiam et non alteram essentiae suae deitatem insubstantialem et visibilem et increatam et subiectam effecisse secundum impiorum opinionem. humanae enim formae variatio fuit transfiguratio, et non permutatio immutabilis deitatis. ut poeta dicit divinus cosmas: humanam occultam olim naturam illuminasti et variatione formae tuae deum ostendisti. si adiciendum est aliquid de hac re, divinus Chrysostomus disserit: proficiscamur, inquit, in oratione nostra ad urbem, ubi transfiguratus est Christus. videamus eum lucentem sicut lucebat. quamquam non ita omnem nobis futuri temporis gloriam ostendit; nam mitigationem esse id quod apparuit, non accuratam rei patefactionem ex ipsis evangelii verbis apparet. quid enim, inquit, lucebat ut sol. incorruptibilium corporum gloria non tantam emittit lucem, quantam hoc corpus corruptibile nec qualem humanis oculis licet fieri, sed incorruptibilibus et immortalibus oculis opus est ad eius contemplationem. audisne? non enim incorruptibile corpus e virgine habuit. haec

των καὶ ἀθανάτων δεόμενον ὀφθαλμῶν πρὸς τὴν θεάν αὐ-
 τοῦ." ἀκούεις; οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ ἔλαβεν ἐκ παρθένου σῶμα **32**
 (τοῦτο γὰρ τῆς Μαρκίωνος ἐστὶ λέγειν αἰρέσεως), οὐδ' ἄκτι-
 στον αὐτὸ πεποίηκέ τε καὶ ἔκτισεν ὁ θεῖος λόγος (τοῦτο γὰρ
 5 τῆς τῶν εἰκονομάχων ὑπάρχει λέγειν αἰρέσεως). ἀλλ' ἡ
 ἀναλλοιώτος φύσις, ὡς ὁ θεῖος ἀνθίς φησι μελωδός, τῆ βρο-
 τεῖα μιχθεῖσα, τῆς ἐμφεροῦς αὐτοῦ θεότητος φῶς παραγυ-
 μνοῦσα τοῖς ἀποστόλοις ἀπορρήτως ἐξέλαμψε. καὶ πάλιν,
 ἀμυδροῦς θεϊκῆς ἀγῆς παρεγύμνου χαρακτηῆρας. ὅρῳ πῶς
 10 πανταχῆ πάντες οἱ τῆς εὐσεβοῦς ἐκκλησίας διδάσκαλοι τὴν
 ἀμυδρὰν καὶ οὐ μάλα ἄμεσον διὰ τῆς παρά προθέσεως ἐμ-
 φαίνουσι δῆλωσιν. εἰ δ' οὖν, παρελθόντες ὁμοῦ πάντες οἱ
 τῆς Παλαμικῆς Διασῶται φατρίας δεικνύτωσαν ποῦ τῆς γρα-
 φῆς εὐρίσκειται λέγων τις τῶν ἀπάντων ἀγίων ἄκτιστον ἄλλην
 15 ἀνούσιον καὶ ὑφειμένην φανῆναι τότε θεότητα. ἀλλ' οὐδὲ
 πολλὰ μογήσαντες δεῖξαι ποτ' ἂν δυνηθεῖεν οὐτ' ἐς τὸ ὑφει-
 μένον οὐτ' εἰς τὸ ὑπερκείμενον μεριζομένην τὴν μόνην ἐκείνην **f. 248 b.**
 ἄκτιστον καὶ ἀμέριστον οὐσίαν τε καὶ θεότητα. ὁ γε μὴν **33**
 θεῖος Μάξιμος καὶ σύμβολον καὶ τύπον εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο
 20 καὶ δραματούργημα λέγει. "οἶμαι" γὰρ φησι "τοὺς καθόλου
 δύο τῆς θεολογίας τρόπους μυστικῶς ὑφηγεῖσθαι τὰ ἐπὶ τοῦ
 ὅρους κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν θεοπρεπῆ δραματουργήματα,
 τὸν τε προηγούμενόν φημι καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀναίτιον, καὶ τὸν
 ἐπόμενον τούτῳ καὶ σύνθετον καὶ διὰ καταφάσεως μεγαλο-

est Marcionis haereseos opinio. nec increatum illud reddidit et crea-
 vit divinum verbum. hoc est iconomachorum haereseos. sed immu-
 tabilis natura, ut divinus ait poeta, cum mortali mixta aequalis incor-
 poreae deitatis lucem aperuit, apostolis incredibiliter splendebat. et
 rursus: opertos divini luminis radios detegisti. vides, quomodo omnes
 ubique piae ecclesiae doctores circumscriptam et non absolutam no-
 tionem per praepositionem "sub" proferunt. igitur si omnes Palami-
 cae gentis discipuli convenerint, ostendunto, ubinam scripturae inve-
 niatur quisquam omnium sanctorum dicens increatam aliam et inessen-
 tialem et subiectam olim apparuisse deitatem. nimirum sine magna
 opera ostendere forte poterunt. nec in subiectum nec in superiectum
 dispertiri unam illam increatam et individuum essentiam et deitatem.
 quocirca divinus Maximus symbolum et effigiem esse lucem illam et
 δραματούργημα dicit. puto enim, inquit, omnino duas theologiae ra-
 tiones occulto quodam modo inducendi transfigurationes illius in monte
 divina δραματουργήματα. unam principem et simplicem et causalem,
 alteram illi secundam et compositam et magnifica distinctione ex cau-

πρεπῶς ἐκ τῶν αἰτιατῶν ὑπογράφοντα.” καὶ πάλιν “σκοπή-
 σωμεν δὲ εἰ μὴ καλῶς ἑκατέρῳ τῶν εἰρημένων τρόπων κατὰ
 τὴν θείαν ἐκείνην τοῦ κυρίου μεταμόρφωσιν καὶ σοφῶς ἐν-
 πάροχοι τὸ σύμβολον· ἔδει γὰρ αὐτόν, καθ’ ἡμᾶς ἀτρέπτως
 κτισθῆναι δι’ ἄμειρον φιλανθρωπίαν καταδέξάμενον, ἑαυτοῦ 5
 γενέσθαι τύπον καὶ σύμβολον, καὶ παραδειῖξαι ἕξ ἑαυτοῦ
 συμβολικῶς ἑαυτόν, καὶ δι’ αὐτοῦ φαινόμενον πρὸς ἑαυτόν
 ἀφανῶς πάντῃ κρυπτόμενον χειραγωγῆσαι τὴν ἅπασαν κτί-
34 σιν.” καὶ πάλιν “ἐπεὶ μὴδὲ χωρεῖσθαι τῇ κτίσει τὸ ἄκτι-
 στον πέφυκε, μὴδὲ περινοεῖσθαι τοῖς πεπερασμένοις τὸ ἄπει- 10
 ρον.” καὶ πάλιν “τὴν μὲν ἀκτινοφανῶς ἐκλάμπουσαν τοῦ
 προσώπου πανόλβιον αἴγλην, ὡς πᾶσαν ὀφθαλμῶν νικῶσαν
 ἐνέργειαν, τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ αἴσθησιν καὶ οὐσίαν καὶ γνῶ-
 σιν θεότητος αὐτοῦ σύμβολον εἶναι ἐδιδάσκοντο· τὰ δὲ λευ-
 κανθέντα ἱμάτια τῶν ῥημάτων τῆς ἀγίας γραφῆς φέρειν σίμ- 15
 βολον ὡς τρηκαῦτα λαμπρῶν καὶ τρανῶν καὶ σαφῶν αὐτοῖς
 γενομένων, καὶ παντὸς γριφώδους αἰνίγματος καὶ συμβολικοῦ
 σκιάσματος χωρὶς νοουμένων, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ὄντα τε καὶ
 καλυπτόμενον παραδηλούντων λόγον, ὀπηνίκα τὴν τελείαν καὶ
35 ὀρθὴν περὶ θεοῦ γνῶσιν ἔλαβον.” καὶ πάλιν “εἴρηται τοίνυν 20
 ἄνωτέρω ὅτι διὰ μὲν τῆς γενομένης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ προσ-
 ῶπου τοῦ κυρίου φωτοειδοῦς λαμπρότητος πρὸς τὴν πᾶσι
 καθόλου τοῖς οὖσιν ἄληπτον τοῦ θεοῦ μυστικῶς οἱ τρισμα-

satis describentem. et rursus: videamus, num non optime et sapien-
 tissime utramque illam rationem habeat divinae domini transfiguratio-
 nis symbolum. necesse enim erat propter incredibilem in homines
 amorem inter nos creatum fieri effigiem et symbolum et sese ex se
 symbolice ostendere et ad sese omnino occultum per apparentem ad-
 ducere cunctam naturam. et rursus: quum neque accessibile creatu-
 rae increatum factum est nec comprehensibile finitis infinitum. et
 rursus: summum faciei splendorem, radiis fulgentem et tanquam om-
 nem oculorum vim exsuperantem deitatis supra mentem et sensum et
 essentiam et cognitionem elatae eius symbolum esse docebant. can-
 didas vestes symbolice significare verba sacrae scripturae, quae tum
 dilucide et perspicua et evidentia iis fiebant, et sine aenigmatis im-
 plicatione et symbolicae adumbratione intelligebantur, et quae verbum
 quod inter eos versabatur occultus aperiebant, ubi perfectam et re-
 ctam de deo cognitionem persequiebantur. et rursus: dixi igitur su-
 pra, splendore in monte de domini facie quasi luminis facto beatos
 apostolos ad omnibus creaturis incomprehensibilem dei potentiam et
 gloriam inexplicabili et non intelligibili modo adducebantur, quum

καριοι ἀπόστολοι κατὰ τὸ ἄρρητόν τε καὶ ἄγνωστον ἐχειραγω-
 γοῦντο δύνάμιν τε καὶ δόξαν, τῆς ἀφανοῦς κρυφιοῦτος τὸ
 φανὲν αὐτοῖς ὑπὲρ τὴν αἴσθησιν φῶς σύμβολον εἶναι μανθά-
 νοντες.” ὁρᾷς πῶς καὶ οὗτος τῆς μὴ φαινομένης ἀκτίστον
 5 θείας οὐσίας τοῦ Θεανθρώπου λόγον τύπον καὶ σύμβολον,
 καὶ οὐκ ἄκτιστον ἄλλην ἀνυπόστατον φάσκει θεότητα, τὸ τη-
 νικαῦτα φαινόμενον φῶς ἐν Θαβώρ ἐπ’ αὐτοῦ, καὶ παραδείξιν,
 οὐ δεῖξιν; μηδὲ γὰρ εἶναι δυνατὸν ὁραθῆναι τοῖς κτίσμασι
 τὸ ἄκτιστον μηδὲ τοῖς πεπερασμένοις τὸ ἄπειρον λέγει. δη- **36**
 10 λοῖ δ’ ἐναργέστερον ἔτι καὶ ὁ μέγας τῆς ἐκκλησίας τοῦτο
 φωστήρ Κύριλλος· “πεπραῶχθαι γὰρ φαμεν τὴν τοῦ κυρίου”
 λέγει “μεταμόρφωσιν, οὐ δήπου τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπινον
 ἀποβαλόντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ δόξης τινὸς φωτοειδοῦς πε-
 ριστελλούσης αὐτό· μείναντος γὰρ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ σχή-
 15 ματος, ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον οἱ χαρακτῆρες διὰ φωτοειδοῦς
 χρώματος διεχρώννυντο.” εἰ οὖν κατὰ τὰς τῶν ἁγίων γρα- **f. 249 a.**
 φὰς τύπος καὶ σύμβολον ἀκτίστον θεότητος ἦν κάκεινο τὸ
 φῶς, ἕτερον ἐκείνης ἦν καὶ οὐκ ἐκείνη, οὐδ’ ἄκτιστος θεότης
 εἶτουν οὐσία. ὡς γὰρ τὸ ἕτερον παρὰ τὴν δύνάμιν κατὰ τὸν
 20 Νυσσαέα Γρηγόριον δύνάμις οὐκ ἔστιν, οὕτω καὶ τὸ ἕτερον
 παρὰ τὴν μόνην ἄκτιστον οὐσίαν θεότης ἄκτιστος οὐκ ἔστιν·
 εἰ γὰρ ἄλλη, καὶ ἄκτιστος καὶ ἀνούσιος καὶ ἀνυπόστατος.
 ἀνύπαρκτος ἄρα, καὶ τὸ σέβας ἀθεΐα σαφής. οὕτως ἐκ μὲν **37**

inpenetrabilis obscuritatis symbolum esse lucem supra sensum appa-
 rentem intelligerent. videsne, quomodo ille invisibilis increatae di-
 vinae essentiae divino humani verbi effigiem et symbolum nec increa-
 tam alteram insubstantialem deitatem dicit lucem tum in Thabor su-
 per eum apparentem, et subpatefactionem, non patefactionem. non
 enim posse cerni ab creatis increatum neque infinitum ab finitis. di-
 lucidius etiam hoc explicat magnus ecclesiae lumen Cyrillus: factam
 enim cogitamus domini transfigurationem, inquit, non abiecta corporis
 humani forma, sed claritate quasi luminis circumdata, integri corporis,
 quod formam attinet. vultus lucis colore imbuti sunt. si igitur se-
 cundum sanctorum libros effigies et symbolum increatae deitatis erat
 lux illa, aliud quoddam erat atque illa et non illa nec increata dei-
 tas i. e. essentia. quemadmodum enim alterum quoddam praeter po-
 tentiam secundum Gregorium Nissaeum potentia nulla est, ita etiam
 altera praeter unam increatam essentiam deitas increata nulla est. si
 enim altera, ergo increata et inessentialis et insubstantialis et spiri-
 tualis et veneratio plane atheismus. itaque ex polytheismo Palamico

πολυθείας Παλαμικῆς εἰς ἀθείαν Παλαμικὴν ἢ ἀνούσιος αὐτῆ καὶ ἀνυπόστατος νέα τοῦ Παλαμᾶ θεότης εἰς τὸ τοῦ Παλαμᾶ βάραθρον τοὺς ἀπλουστέρους ἐφέλκεται. καὶ ἵνα τελεωτέραν ἔτι τὴν περὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου διδασκαλίαν ἐπιγνῶς, ἀκούετε τοῦ Χρυσορρήμονος αὐθις Ἰωάννου. ἐν γὰρ 5 τῇ κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάληψιν λόγῳ τάδε διέξεισι. “Θαῦμα” φησὶ “τοῖς ἀποστόλοις καὶ ἐκστασις καὶ θροῦς ἐγένετο. θνητοὶ γὰρ τὴν φύσιν ὄντες, καὶ ἀσυνήθεις τοιούτων θεωριῶν, ἐξέστησαν τῇ διανοίᾳ. ἀλλ’ ἐρεῖ τις ὅτι προϊδόντες ἦσαν καὶ τὴν μεταμόρφωσιν ὃ τε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος 10 καὶ Ἰωάννης. προεῖδον μὲν ἐκεῖ μεταμορφωθέντα τὸν κύριον καὶ νεφέλην σκιάσασαν αὐτόν· ἀλλ’ οὐκ εἶδον τὴν νεφέλην εἰς ἀέρα ἀρπασθεῖσαν καὶ εἰς οὐρανούς τὸν δεσπότην ἀναλαμβάνουσαν. θαῦμα ἐκεῖνο, θαῦμα καὶ τοῦτο· ἀλλὰ θαῦμα θαύματος φοβερώτερον, τοῦτο ἐκείνου ὑψηλότερον, καὶ ἐνός 15 θεοῦ ἢ δύναμις καὶ τὸ μυστήριον ὑπῆρχε. τότε Μωσῆς καὶ Ἑλίας ὠφθησαν τοῖς περὶ τὸν Πέτρον μετ’ αὐτοῦ συλλαλοῦντες· νῦν δὲ θρόνος Χερουβικός, τουτέστιν ἀόρατος δύναμις τῇ νεφέλῃ καλυπτομένη, ἀθρόον ἐπιστᾶσα τὸν δεσπότην τοῖς δούλοις ὁμιλοῦντα ἀφήρπασε. τότε Πέτρος μετὰ παρρησίας 20 ἀπεκρίνατο κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· ποιήσωμεν τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν καὶ Μωσεῖ μίαν καὶ μίαν Ἑλίᾳ. νυνὶ δ’ οὐδὲ φθέγγασθαι τις ἐδυνήθη τῶν μαθητῶν, οὐδὲ τὸ

in atheismum Palamicum haec inessentialis et insubstantialis nova Palamae deitas in Palamae interitum simplices trahit. atque ut perfectiorem de luce illa doctrinam habeatis, audite denuo Ioannem Chrysostomum. in oratione enim in salvatoris resurrectionem habita haec profert: admiratio inter apostolos et turbatio et murmuratio fiebat. mortales enim natura assueti, non eiusmodi visionibus mentem amittebant. sed dicet quispiam ante cognitam habuisse transfigurationem et Petrum et Iacobum et Ioannem. sane sciebant clarificatum dominum et nubis umbra circumdatum nec vero sciebant nubem in aërem erepturam et ad coelum dominum allaturam. miraculum illud, miraculum hoc. illo miraculo terribilius hoc et superius, etsi unius dei potentia et mysterium suberat. tum Moses et Elias conspecti sunt ab eis, qui cum Petro erant colloquentes cum eo. nunc autem thronus cherubicus i. e. invisibilis potentia nube obvoluta spissa accessit et dominum cum servis colloquentem arripuit. tum Petrus libero ore, domine, inquit, pulchre ibi habitatur. tres scenas faciamus, tibi, Mosi, Eliae;

στόμα διανοῖξαι, ἀλλὰ φόβῳ μεγίστῳ καταπλαγέντες ἔξέστησαν”.

Ἐνταῦθα καὶ εἰ βασκανία κάτοχός τις εἴη, καὶ εἰ μα- **39**
κρᾶς εὐηθείας μεστός, πάντας ἂν μοι δοκεῖ τῆς γνώμης ἐμοὶ
5 κοινωνεῖν, μεταθεμένους τὸ ἄγνωμόν τε καὶ δύσερι πρὸς γε
τὸ μῆτε πλείονος μῆτε μείζονος μῆτ' ἐναργεστέρας δεῖσθαι
μαρτυρίας, ὅτι τῶν τοῦ Χριστοῦ θαυμάτων ἐν καὶ τὸ ἐν **f. 249 b.**
Θαβωρίῳ δειχθῆναι φῶς. ὁμως δυοῖν ἐντανθοῖ διειλημμέ-
νων μεγάλων τοῦ Χριστοῦ θαυμάτων, ἧ καὶ δυοῖν ἐχορῆν Πα-
10 λαμᾶ τὴν λατρευτικὴν ἀπονέμειν προσκύνησιν ὡς ἀκτίστοις
θεότησιν, ἵνα μείζον καὶ φανερώτερον ἢ τὸ νεμόμενον τῆς
αὐτοῦ κακίας, ἢ θατέρῳ, τῷ μείζονι δηλαδὴ καὶ ὑψηλοτέρῳ.
εἰ δὲ τοῦτο μηδεὶς μηδαμῆ πω τετόλμηκεν οὐδ' εἰς νοῦν εἰ-
ληφέναι τρόφιμος εὐσεβείας καὶ ἅμα παιδείας εὐσχήμονος
15 ἔχων ἡλικιωτίν διάνοιαν, ποῦ δίκαιον τοῖς τε εἰκονομάχοις
ἐκείνοις καὶ ἅμα τῇ νῆα ταύτῃ τοῦ Παλαμᾶ φάλαγγι προσ-
έχειν τὸν νοῦν ὀπωσοῦν; οἷς πάντα μὲν ἀδεῶς τολμᾶται
λέγειν τὰ χεῖριστα, πάντων δ' οὖν μάλιστα θεϊκὴν ἀπονέμειν **40**
λατρείαν τῷ τοῦ ἐν Θαβωρίῳ θαύματος φωτι, καὶ ἀνούσιον
20 αὐτὸ νομίζειν θεότητα ὑφειμένην καὶ ἀνυπόστατον. ἐμὲ μὲν
γὰρ ἐντανθοῖ Παλαμᾶς εὐρήσει πολέμιον, καὶ γλώττῃ πάσῃ
καὶ βίβλοις ὄλαις ἀεὶ, κὰν μὴ βούληται, σιγῶντα δ' οὖν οὐδ'
ἐὰν βούληται. ἢ πολλοῦ μέντ' ἂν δεήσειε βαρβαρικῆς ἀπο-
νοίας εἶναι μεστοῦ πολλοῦ δ' ἂν πολυθείας ἔχειν τὸ ἥττον

nunc ne loqui quidem ullus poterat discipulorum, neque os aperire, sed metu maximo percussi erant.

Ubi etsi quis invidiae sit addictus aut plenus nimiae simplicitatis omnes tamen sententiam eam mecum communicaturos puto. ita ut sublata temeritate et litigio non amplius opus sit maiore et manifestiore argumento, quo inter Christi miraculo numeranda esse etiam lux illa in Thabor demonstretur. quamquam quum duo magna ibi Christi miracula tractata essent, aut duabus necesse erat venerationem vindicari Palamae increatis deitatibus, ita ut maior et manifestior pravitatis eius vindicatio esset, aut alteri maiori et superiori. quod vero si nemo unquam conatus est in animum inducere, quippe nutritus religione et praeditus sana bonae eruditionis scientia, num aequum est iconomachis illis et novae huic Palamae genti mentem advertere, qui et omnia impune audent pessima loqui et omnium maximae divinam venerationem illi in Thabor miraculi luci vindicare et inessentialiam habere deitatem illam subiectam et insubstantialem. me quidem in in hac re videbit hostem et omni sermone et cunctis libris, etiamsi

Ἑλληνικῆς, ὅτω ἂν πάνθ' ὅσα διὰ φώτων γίνεται θαύματα
λατρεύειν εἴη διὰ φροντίδος. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ σῶμά τί ἐστιν
ἢ ἄκτιστος ἐκείνη τοῦ σωτῆρος οὐσία, ἵνα μέρος μὲν παρα-
φανῆ μέρος δ' οὐ· πῶς γάρ, ἀμερῆς οὐσα δύναμις καὶ κυ-
ρίως ἓν, ἀριθμοῦ παντὸς παντάπασιν ὑπέρτερον· οὔτε γὰρ 5
41 ἐκείνη μερισμῶ τινὶ δυνάδα γεγέννηκεν, οὔτ' ἀριθμὸς οὐδεὶς
ἐμέρισεν αὐτήν· ἀλλ' ἓν οὐσα φύσει καὶ μονὰς αἰεὶ, μεμένη-
κεν αἰεὶ μοναδική τε καὶ ἄτρεπτος καὶ ἀόρατος. φησὶ γὰρ
καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ὡς εἰ αὐτήν ἐώρων οἱ προφηταὶ
τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ, οὐκ ἂν διαφόρως ἐθεῶντο· ἀπλῆ γὰρ 10
τις ἐκείνη καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀπερίγραφτος
καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχουσα. ἀλλ' ἔδειξε φησὶ τῆς ἀθεάτου
θεϊκῆς αὐτοῦ βασιλείας τὴν δόξαν. εἶτα οὐ τὸ ἐκκαλύψαι
μεῖζον τῆς δύναμιν ἔχει τοῦ δεῖξαι· κεκαλυμμένου γάρ τις
δηλοῦ φανέρωσιν πράγματος· τὸ δὲ δεῖξαι λέξις ἐστὶ καὶ 15
τοῖς φαινομένοις χρειώδης ἀπλῶς, ὥσπερ ἂν εἰ ἐν βαλαν-
τίῳ καλυπτομένων μαργάρων μόνον δεικνύοι τις τὸ βαλάν-
τιον· οὗτος γὰρ ἔδειξε μὲν, οὐκ ἐξεκάλυψε δὲ τὸ ζητούμε-
νον· ὡς καὶ ὁ μέγας διδάσκει Χρυσόστομος, λέγων ὅτι
οὐκ ἐνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ πλοῖον, τὸ θαῦμα μεῖζον ἐργάσασ- 20
θαι βουλόμενος καὶ ἅμα τὴν θεότητα αὐτοῖς ἐκκαλύψαι τρα-
νότερον.

ubicunque non placuerit, tacentem vero non ubi placuerit. multum
sane barbaricae opinionis plenus esse debet et Graeco atheismo multo
inferiora tenere, cui quaecunque per lucem fiunt miracula venerari
omnia in animo sit. nam ne corpori quidem est increata illa salva-
toris essentia, ita ut pars appareat, pars non appareat. quid enim?
indivisa enim est potentia et unum quoddam omni omnino numero su-
perius. quae nec divisione ulla duplicitatem genuit nec numero ullo
divisa est, sed unum natura est et semper unitas. mansit semper mo-
nadica et constans et invisibilis. dicit etiam divinus Chrysostomus:
si ipsam vidissent prophetae dei naturam, non varie contemplabantur.
simplex enim quaedam est ea et insubstantiata et incomposita et in-
explicabilis et semper eadem mansit, sed ostendit invisibilis divini
regni gloriam. ergo illud detegendi non maiorem vim habet, quam
ostendendi. obscurae enim rei explicationem affert; ostendere autem
est locutio etiam in apparentibus rebus plane necessaria. quemadmo-
dum si quis margaritis in capsula inclusis capsula solummodo ostendit,
non detegit id quod quaeritur. ut etiam magnus Chrysostomus dicit:
non ascendit Iesus navem miraculum maius effecturus et simul deita-
tem illis manifestius detecturus.

Ἐπιστῆσαι δ' ἄξιον πῶς δύο θαυμάτων ἐνταῦθα διει- **42**
 λημμένων, καὶ τοῦ μὲν παράδειξιν δηλοῦντος θεότητος τοῦ
 δ' ἐκκάλυψιν, καὶ τῆς μὲν εἰληχυίας τὸ ἦττον τῆς δ' ἐκκα-
 λύψεως τὸ μεῖζον, ἢ μὲν τὸ ἦττον ἔχειν ἔλαχε, ταύτη Πα-
 5 λαμᾶς λατρευτικὴν νέμει προσκύνησιν, ἢ δὲ τὸ μεῖζον ἔλαχε,
 ταύτη δ' οὐδ' ἠντιοῦν. γελοῖον γὰρ ἂν εἴη τὸ μὲν ἔλατ- **f. 250 a.**
 τον κατὰ δύναμιν μεγίστην καρποῦσθαι τιμὴν, τὸ δ' ὑπέρετε-
 ρον μηδὲ τὴν τοῦ ἦττονος· καὶ ὁ μὲν ἑαυτῷ ἥμιστ' ἔχει,
 τοῦθ' ἑτέροις ἐπαρκεῖν, ὁ δὲ μάλισθ' ἑαυτῷ, τοῦθ' ἑτέροις
 10 μηδαμῆ· καὶ ᾧ μὲν μηδ' ἰσορροπεῖν ταῖς τῆς ἰσότητος πλά-
 στιγξι δυνάμεις εἴη, τούτῳ πάσης ὀλοσχερῶς συγχωρεῖν τῆς
 ὀλκῆς, ὁ δὲ πλείω τὴν τῆς ῥοπῆς ἐμβρίθειαν ἔχει πολλῶ,
 τοῦτο δ' ἐκείνου κορυφότερον ἠγεῖσθαι πολλῶ. εἰ δ' εὐηθείας
 ταυτί, ἢ που πᾶσαν ὑπερήλασεν εὐήθειαν, ὁ τῆ ἐκκαλύψει
 15 μὴ συγχωρεῖται μηδ' ἐγγὺς ἐλθεῖν, τούτῳ δὲ καὶ τὴν τῆς
 ἀκτίστου θεότητος προσνέμειν τιμὴν. πῶς γὰρ ἂν ποτέ τι
 τῶν ἐν αἰσθητῷ φαινομένων εἶδει καὶ ὑποβαλλομένων αἰσθή-
 σει θεότης ἄκτιστος εἴη; ὅπου μηδὲ τὴν τῶν ἀσωμάτων ἀγ-
 γέλων φύσιν ἀνθρωπίνους ὑποπεσεῖν δυνατὸν ὀφθαλμοῖς, ὡς
 20 ἄνω καὶ κάτω δέδεικται τε καὶ ἀντοδίδακτόν ἐστιν ἀνθρω-
 πίνη συνέσει πάση. δηλώσει δ' οὐδ' καὶ ὁ μέγας αὐθις δι- **43**
 δάσκαλος ἡμῶν Χρυσορρήμων, μὴ μόνον ὅτι μὴ ἦν ἐκεῖνο τὸ
 φῶς θεότης ἄκτιστός τε καὶ ἀνούσιος, ἀλλ' οὐδ' ἀσώματον·
 φησὶ γὰρ ὑμῶν οὕτωςί πως οὕτος αὐτό "εἰ καὶ σωματικῶ-

Scire dignum est, quomodo duorum miraculorum ibidem tractatorum, alterius ostendentis, alterius detegentis deitatem, hoc inferius, illud detegens superius. quod inferius, huic Palamas venerationem vindicat, quod superius, huic ne minimam quidem. ridiculum est inferius habere summae potentiae honorem, superius ne inferioris quidem et quod sibi stare minime potest, id utrique tribuere, quod maxime, id alteri neutiquam et quod in stateris non par est potentia, huic momentum omnino aequale, quod vero multo maiorem momenti gravitatem habet, id illo multo inferius putare. si quidem simplicitatis illud est, quae omnem simplicitatem superavit, quod tantum abest, ut cum patefactione in unum redeat, ut ne accedat quidem, huic increatae deitatis honorem vindicare. quomodo enim unquam quid potest rerum sensibili forma apparentium et sensui subiectarum deitas increata esse, quum ne ungelorum quidem incorporeorum natura in humanos oculos cadere possit, ut infra supraque demonstratum est et cuique humanae menti disci potest. explicabit denuo magnus praeceptor nobis Chrysostomus non modo lucem illam non fuisse deita-

τερον ὁ σωτὴρ τοῦτ' ἐδείκνυ τὸ φῶς, ἀλλ' οὖν πολλὴν ἐπιθυμίαν τὸ προᾶγμα εἶχε." καὶ πάλιν "εἰ δ' ἀμυδρὰν τινα τῶν μελλόντων ὁ Πέτρος ἰδὼν εἰκόνα, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι ἔφη, τί ἂν τις εἶπῃ ὅταν αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἢ ἀλήθεια παραγένηται;" καὶ πάλιν "ἐθεασάμεθα" φησὶ "τὴν δό-5 ξαν αὐτοῦ, οὐκ ἂν θεασάμενοι εἰ μὴ διὰ τοῦ συντροφίου σώματος ἡμῖν ὥφθη." καὶ πάλιν "ἂν θέλωμεν, καὶ ἡμεῖς ὀψόμεθα τὸν Χριστόν, οὐχ οὕτως ὡς οἱ ἀπόστολοι τότε, ἀλλὰ πολλῶ λαμπρότερον· οὐ γὰρ οὕτως ὕστερον ἦξει."

44 Εἰ οὖν λαμπρὸν μὲν ὁ Χριστὸς ἐνταῦθα τὸ φῶς ἐκεῖνο 10 δέδειχε, λαμπρότερον δ' οὖν ἐς τὸ μέλλον τοῖς ἁγίοις δεῖξει ἀνδράσι, πιστευτέον ἀνάγκη τῷ Χρυσορρήμονι σωματικώτερον εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο σαφῶς παραινούντι, καὶ ἀληθείας ἀμυδρὰν εἰκόνα καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. εἰ δ' οὖν, ἀνάγκη λοιπὸν καὶ τὴν νῦν ὑφειμένην καὶ ἀνούσιον ταύτην τοῦ Πα-15 λαμᾶ θεότητα πρὸς τὸ λαμπρότερόν τε καὶ ὑπερκείμενον ἀπαλλάξαι, καὶ γενέσθαι τὸ μὲν ἄκτιστον ἄκτιστότερον τὸ δ' ἀνούσιον ἀνουσιώτερον, καὶ ἅμα τὸ ὄρατὸν ὄρατότερον, εἰ χρὴ καὶ τοιαῦθ' ὅλως ἐνθυμεῖσθαι γοῦν ἢ καὶ γλώττῃ προφέρειν. σκεπτέον δὲ ὅμως τί ἂν εἴη τουτὶ ὁ φανταζόμενος 20 μὲν ἀγνοεῖ, ἀγνοῶν δὲ βλασφημεῖ, βλασφημῶν δ' ἀπατᾷ τοὺς πολλούς· πολλῶ γὰρ ἡμῖν προεπωδέστερον τοιαῦτ' ἐρευνᾶν ἢ Σωκράτην ἐκεῖνον τὸν Σωφρονίσκου, ὅστις εἶη σοφὸς Ἀθή-

tem increatam et inessentialē, sed ne incorpoream quidem. dicit ille ita fere: si corporaliorem salvator hanc ostendit lucem, non magnum desiderium res habebat. et rursus: si obscuram futurorum imaginem videns Petrus: pulchre, inquit, ibi habitatur, quid quisquam dixerit, si rerum veritas facta esset. et rursus: vidimus gloriam eius, non vidimus nisi per adiunctum corpus nobis apparentem; et rursus: si volumus, et ipsi videbimus Christum, non ut apostoli olim, sed multo intelligentius.

Non enim sic postea veniet. si igitur splendidam ibi lucem illam ostendit, splendidiorē in futuro sanctis viris ostendet, credendum necessario est Chrysostomo, corporaliorem esse lucem illam aperte admonenti et obscuram veritatis imaginem, non ipsam veritatem. si haec ita sunt, necessario etiam consequitur subiectam et inessentialē hanc Palamae deitatem in splendidiorē et superiectam permutari et ex increato fieri increatius, ex inessentiali inessentialius et ex visibili visibilius, si opus est talia omnino dicudicare aut verbis explicare. attamen videndum est, quid illud sit. qui fingit sibi aliquid, nescit, qui nescit, illudit, qui illudit, decipit. multo enim

νησι μᾶλλον αὐτοῦ ζητοῦντα, περιμέναί δικαστὰς καὶ ῥήτορας καὶ ποιητὰς τραγωιδῶν καὶ διθυράμβων καὶ πρὸς τούτοις χειροτέχνους παντοδαπούς, ὡς ἐνταῦθα ἐπ' αὐτοφώρῳ καταληψόμενον τὴν ἀλήθειαν. φασὶ τοίνυν, οἷς λόγῳ καὶ ἔργῳ **45**
 5 μεθοδικὴν ἐμπειρίαν ἀσκήσεως ἑαυτοῖς δεδωκέναι συμπέπτω-
 κεν, ὡς ἀρχὴ πλάνης νοῦ κενοδοξία, ἐξ ἧς κινούμενος ὁ νοῦς ἐν σχήμασι καὶ μορφαῖς περιγράφει τὸ θεῖον· καὶ πάλιν
 “μακάριος ὁ νοῦς ὃς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς τελείαν **f. 250 b.**
 ἀμορφίαν ἐκτῆσατο.” καὶ πάλιν “μὴ ζῆτει παντελῶς μορφὴν
 10 τινὰ ἢ σχῆμα ἢ χροῶμα δέχεσθαι ἐν τῷ τῆς προσευχῆς και-
 ρῷ.” καὶ πάλιν “μὴ πόθει ἀγγέλους ἰδεῖν ἢ δυνάμεις ἢ Χρι-
 στὸν αἰσθητῶς, ἵνα μὴ τέλεον φρενήρης γένη, λῦκον ἀντι-
 ποιμένος δεχόμενος καὶ προσκυνῶν τοῖς αἰσχροῖς δαίμοσιν.
 ὅτι γὰρ πᾶν τὸ ἐν σχήματι φαινόμενον τῷ νῷ εἴτε ὡς φῶς **46**
 15 εἴτε ὡς πῦρ ἐκ τῆς τοῦ ἐχθροῦ κακοτεχνίας γίνεται, ὁ θεσπέ-
 σιος Παῦλος σαφῶς διδάσκει, εἰς ἀγγελοῦ φωτὸς αὐτὸν λέ-
 γων μετασχηματίζεσθαι. οὐ δεῖ οὖν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι
 τινὰ τὸν ἀσκητικὸν μετεῖναι βίον, ἵνα μὴ ὁ Σατανᾶς ἐτοιμῆν
 εὖρη τὴν ψυχὴν ἐντεῦθεν εἰς ἀρπαγὴν.” καὶ τί δεῖ πλείους
 20 ἐνταῦθ' ἀνελίπτειν βίβλους ἁγίων ἀνδρῶν, ὅπόσοι σὺν γε σο-
 φία καὶ νόμοις ἀσκήσεως τὸν ἑαυτῶν ἐκεκοσμήκεσαν βίον,
 οἷς συνέσεως μέτεστιν ἅπασιν, ἐξὸν ἀρκεῖσθαι μόνοις τούτοις
 οἱ θεραπευταὶ τῆς ἐνεστώσης χρείας ἡμῶν ἐν τῷ παρόντι
 προβέβληνται. ὅτι μὲν γὰρ αἱ φαινόμεναι τοῖς ἁγίοις ἐνίοτε

maius nos decet talia exquirere quam de Socrate illo Sophronisci filio, quis fuerit Atheniensium eo sapientior, quaerentem discurrere ad iudices et rhetores et poetas tragicos dithyrambicosque et praeterea ad varias artes, ut inde veritas manifeste deprehendatur. dicunt ii, qui rationalem vitae viam inierunt, initium erroris esse mentis arrogantiam, qua animus perducitur ad divinum formis et figuris circumscribendum. et rursus: beatus animus, qui in orationis tempore perfectam informalem formam habet. et rursus: ne quaere omnino formam quandam, aut figuram, aut corpus recipere in orationis tempore, et rursus: ne desideres angelos videre, aut potestates aut Christum sensibilter, ut ne plane prudens fias, lupo pro grege recepto, et veneratione turpibus daemonibus tradita. nam quidquid sub forma menti apparet sive ut lucem sive ut ignem fieri diaboli malignitate, divinus Paulus sapienter docet de angelo lucis, quem transfiguratum dicit. non igitur opus est huic spei asceticam quandam vitam tribuere, ne satanas paratam praedam deprehendat animam. atque quid necesse est ibidem libros sanctorum virorum largiri, qui sapientia et legibus

μορφώσεις καὶ οἱ σχηματισμοὶ δι' ἀγγέλων τελοῦνται θεοῦ,
πάνυ γέ τι ἱκανῶς ἀποδεδεῖχθαι οἶομαι· μηδὲ γὰρ εἶναι
δυνατὸν ἀμέσως γενέσθαι τῷ ποτὲ θεότητος ἐπιφάνειαν καθ'
αὐτήν.

asceticis vitam eorum exornarunt, quibus in omnibus prudentia inest,
quum sufficiant, qui huic nostrae necessitati serviunt. nam formatio-
nes et figurationes sanctis interdum apparebant, per angelos factas
esse, satis demonstratum puto. non enim potest immediate unquam
deitas ipsa apparere.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ Cod. Reg.
3075
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ ΛΣ. f. 69 r.

Ἐμοὶ δ' ἀρχομένῳ τῆς ἱστορίας τὸ σκοπιμώτατον ἦν f. 251 a.
τὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων τοῖς ἔπειτ' ἀνθρώποις γρά-
5 φοντι παραπέμπειν διήγησίν τε καὶ δήλωσιν· ἀλλ' ὥσπερ
τις ἄγριος ἄνεμος ἔξ ἀρκτῶων καταρραγεὶς πηγῶν, πρὶν ἡμᾶς
αἰσθῆσθαι καὶ πρὶν παρεσκευάσθαι πρὸς τὴν ἀπάντησιν, ἔξαι-
φνης συνεκύκησέ τε καὶ συνετάραξε τῆς ἡμετέρας καὶ συνή-
θους ἐκείνης γαλήνης τοῦδαφος, τοὺς κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκ-
10 κλησίας ἐπενεγκὼν χειμῶνας καὶ κλύδωνας. κάπειδήπερ δια-
τάδ' ἀναγκαῖον ἀπαξ προελομένῳ διεξιέναι πάνθ' ὅσα περ
ἂν καὶ οἶά γε εἶη τὰ τέως παρεκπεσόντα τῆς ἐκκλησιαστικῆς
ὑποθέσεως ναυάγια, καὶ οἵτινες εἶεν καὶ ὅπως καὶ μέχρι πό-
σου καὶ μεθ' οἷας τῆς προθυμίας τοῖς τῶν χειμῶνων ἐκείνων

EIUSDEM NICEPHORI GREGORAE HISTORIAE
ROM. LIB. 36.

Incipienti mihi historiam proposueram, ut rerum publicarum narrationem et explicationem posteris traderem; sed quemadmodum ferus ventus e septemtrionalibus delapsus regionibus antequam animadvertamus et ei resistere conemur repente prorupit et nostri continuique maris faciem percellit, divinae ecclesiae tempestates et fluctus afferens. idcirco quum semel coepissem describere, quaecunque qualiaque ex ecclesiae fundamento naufragia deciderant, necesse erat etiam et qui et quomodo et quantopere et quo studio in tempestatum illarum fluctibus perseverassent, huius historiae seriei et inter se coniungere, quae causae fuissent ut docebitur praemittere. eorum quae inter sese conexa sunt nec unquam a communi conexu abrumpi possunt, variam

- 51** ἐνεκαρτέρησαν κύμασι συνείρειν καὶ συννυφαινεῖν τῷ τῆς ἱστορίας σώματι ταυτησι, καὶ συνάπτειν ἑκατέροις ἑκάτερα ἅτε συναίτια γινόμενα ἀλλήλοις, ὡς δειχθήσεται προοῖουσιν ἡμῖν, καὶ ὅφ' ἑαυτῶν ἀλλήλοις συμπλεκόμενα, καὶ οὐδαμῆ τῆς πρὸς ἀλλήλα συμφυΐας τε καὶ ἀλλήλουχίας διασπασθῆ- 5
ναι δυνάμενα, πολυειδῆ καὶ διπλῆν ἀνθ' ἀπλῆς καὶ μονοειδοῦς ἐλάθομεν δρωῶντες τὴν ἱστορίαν δημοσίων πραγμάτων καὶ ἅμα ἐκκλησιαστικῶν, παρὰ πᾶσάν τε προσδοκίαν καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν ἐξ ἀρχῆς ἡμῶν πρόθεσιν συμβῶν οὕτωςί πως ἐν μέσῃ φάναι πορεία, ὡς ἀναγκάζεσθαι ἡμᾶς συνεχεῖς τὰς ἐκ- 10
δρομάς τε καὶ ἀνελίξεις καὶ ἐπαναλήψεις τῶν λόγων ποιεῖσθαι καὶ ἐφαρμόττειν καὶ συντιθέναι, καὶ πάραπομπὰς παμπόλλους πολλαχῆ ποιεῖσθαι καὶ ἀναμνήσεις καὶ περιόδους πολυτρόπους, νῦν μὲν διὰ μακροῦ τοῦ μεταξῦ, νῦν δ' ἐκ τοῦ
- 3** σύνεγγυς. ἀνεμέσητον οὖν εἶναι χρεῶν τὸ καθ' ἡμᾶς εἰς 15
τοῦτ' ἀνάγκης συνελαθέντας τῇ τῶν ἐξ ἀνάγκης ἄλλοτ' ἄλλως ἐχόντων πραγμάτων φορᾷ. ὑπὸ γὰρ δυοῖν ἐναντίοις, ψυχαῖς δηλαδὴ καὶ σώμασι, χρωμένων ἀνθρώπων αὐτὰ διοικούμενα, πῶς μὲν ὑπὸ φύσεως καὶ αὐτὰ πῶς δ' ὑπὸ νόμων καὶ ἐθῶν
- Γ. 251 b.** ῥυθμιζόμενα, ἀνάγκη διαφόρους γίνεσθαι τοὺς βίους διαφό- 20
ρων ὄντων τῶν τε διοικούντων καὶ διοικουμένων τῶν τε ῥυθμιζόντων καὶ ῥυθμιζομένων, ὡς εἴρηται, καὶ ἐξαλλάττεσθαι πῶς μὲν διὰ μακρῶν πῶς δὲ διὰ συγχῶν τῶν μεταξὺ χρονικῶν περιόδων, καὶ πῶς μὲν μετριωτέραν καρπουμένων φαν-
λόγητα, πῶς δ' εἰς μείζω τὴν ἀμετρίαν ἐκφερομένων ἢ κατ' 25

et multiplicem historiam pro simplici et nuda effecimus. nam praeter opinionem et inde ab initio propositum in rebus et publicis et ecclesiasticis accidit nobis quasi medio in itinere, ut multos excursions et repetitiones sermonum instituere et adiungere et subsidia permulta plerumque et admonitiones et varias ambages adhibere cogere modo ex longinquo, modo ex propinquo. igitur quum ad talem necessitatem pervenimus discernendum est in rebus aliis aliter accumulandis. etenim quae ab hominibus et animo et corpore utentibus tractantur quum et natura ut legibus et moribus dirigantur, necesse est diversas fieri vitas propter diversitatem eorum, qui tractant et quae tractantur, quae dirigunt et quae diriguntur, ut dictum est; et verso ordine, quae per longa, quae per breviora temporis spatia quae modicam vilitatem nacta sunt, quae ad maiorem quam illa redacta sunt; quae per se, quae non per se; modo sub temere, modo prudenter gerentibus, quae denique non eadem nusquam, ne dicam diversa et implicata et dissimillima. quod igitur quum fecimus, non ineptum quoddam facere neque ipsi putavimus ne-

ἐκεῖνα, καὶ πῶς μὲν ὑπὸ τῶν αὐτῶν πῶς δ' οὐχ ὑπο τῶν
αὐτῶν, νῦν μὲν τὰ αὐτὰ διὰ βίου πλημμελούντων ἢ σωφρο-
νούτων, πῶς δ' οὐδαμῆ τὰ αὐτὰ ὅτι μὴ διάφορα καὶ πο-
λυειδῆ καὶ πολυτροπώτατα. ὁ γοῦν πολλάκις ἡμεῖς δεδρακότες 4
5 οὐ τῶν ἀτόπων οὐδὲν οὐδαμῆ ποτὲ δρᾶν οὔτ' ἐνομισαμεν οὔτ'
ἐνομίσθημεν, τοῦτ' αὐτὸ καὶ νῦν τε καὶ ἔπειτα δρωῦντες, φλαῦ-
ρον οὐδὲν οὔτε δρώημεν ἂν ποτε οὔτε δρᾶν ποτὲ νομισθεῖη-
μεν ἂν. ἢ πολλῇ μὲντ' ἂν εἴη νέμεσις πολλὴν πανταχόθεν
ἡμῖν τὴν χλεύην ἐπισωρεύουσα, τῷ μεγίστῳ μέρει ζημιοῦν
10 αἰρουμένοις διὰ ξαστώνην τοὺς ὅσοι τὸ πρὸς θεὸν ἀκήρατον
ἔτι σέβας τηροῦντες ἔχουσι λίαν ἐρωτικῶς τῆς ἐς τὰ δόγματα
χρείας τε καὶ ζητήσεως. ἢ που σχετικώτερον μέχρι θανά-
του τοῖς ἐντεῦθεν ἐνηθληκότας δεινοῖς ἡμᾶς ὑπὲρ εὐσεβείας
περιβλέπτοις πράξεσιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, ἔπειτα ξαστόνης
15 δοῦναι γαστρί, σιωπῶντας καὶ ὡσπερ ἄωρίαν κατεγνωκότας,
ὅσα πάσης ὥρας πέφυκε καὶ πάσης ἄξια σπουδῆς. δι' ἃ δὴ
καὶ ἐπανιτέον ὄθεν ἡμῖν πρὸ βραχέος ὁ λόγος καὶ ὅπη τον
δρόμον ἀνεπεπαύκει.

Τοῦ γὰρ χειμῶνος ἐκείνου πάνυ σκληροῦ γενομένου δια 5
20 τὸ πάνυ τι πλείστην καὶ ἐπὶ πλείστον καταρραγεῖσαν χιόνα
παῖσαν σχεδὸν ἑαυτῆς οἰκίαν ἐμπλήσαι, ἐπὶ πλέον ὁ βασιλεὺς
τῆ Τενέδῳ ἐνδιατέτριφε, τὰ τε ἄλλα διοικῶν, καὶ πάντων
μάλιστα τὴν εἰς τὸ ἔπειτα τοῦ βασιλέως γυναικαδέλφου
Ματθαίου φυλακὴν ἐν φροντίδι μεγίστη ποιούμειος. ἔδοξεν
25 οὖν ἀπενεχθέντα εἰς Μιτυλήνην ἐκεῖ παρὰ Καταλούζῳ φυ-

que ab aliis existimati sumus nec si postea faciemus, inane quoddam
faciemus nec facere putabimur. magnum profecto supplicium esset
et multam nobis ignominiam maximam partem accumulaturum, si li-
bidine ducti eos illudendos aggredieremur, qui sincera in deum vene-
ratione conservata, magno cum amore desiderium dogmatum et stu-
dium tenent. an miserius aliquid ad mortem usque, quam tristibus
nos ac pervulgatis ob religionem fortunis implicatos privatim et pu-
blice cum facilitate servire corpori et tanquam intempestiva habere,
quae omni tempore facta sunt et digna omni studio. quamobrem re-
deundum est, ubi paulo antea oratio de via deflexit.

Hieme illa aspera quum multae et plerumque continuae nives
domicilium obruerent, maiorem temporis partem rex Tenedi degebat,
et alia procuras et omnium maxime in futuro soceri regis Matthaeci
custodiam in maxima cura collocans. visum est igitur Mitylenam ab-
ductum a Cataluzo Latino custodiri, qui per sororem socer regis cun-

λάττεσθαι τῷ Λατίνῳ, ὃς ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς ὑπάρχων τῷ βασιλεῖ πάσης ἐπετρόπευε Λέσβου τῆς νήσου. οὗ γενομένου

6 ἀπῆει μὲν καὶ ἐς Φώκαιαν αὐθις διὰ τὸν τοῦ Ὑρκανοῦ παῖδα ὁ βασιλεὺς, ἐπανῆκε δ' οὐδὲν ὧν ἐβούλετο πεπραχῶς. καὶ ὁ

f. 252 a. χειμῶν ἐν τούτοις ἐτελεύτα. ἐπανεληλυθότος δ' ἐς Βυζάντιον 5 αὐθις τοῦ βασιλέως ἐκεῖθεν, ἤρως ἤδη ἀρχομένου, κατήει καὶ ὁ βάρβαρος Ὑρκανὸς ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων τῆς Βιθυνίας μερῶν ἄχρι τῶν παραλίων τῆς Χαλκηδονίας ἠπείρου, καὶ ὤμίλησεν ἐκεῖθεν τῷ βασιλεῖ καὶ ἐκοινολογήσατο περὶ τοῦ νιέως αὐθις, οὐκ αὐτοπροσώπως ἀλλὰ δι' ἀκατίων καὶ πρέσ- 10 βεων ἀπὸ βραχέος πάνν τοῦ διαστήματος, ἐγγυτέρω γενομένου τοῦ βασιλέως διὰ ῥαστώνην τῆς χρείας, καὶ μετὰ τῶν οἰκειῶν ἐπάνω τοῦ πύργου τὴν σκηνὴν πηξάμενον, ὃς ἐν μέσῳ τῆς μεταξύ θαλάττης ἐκ παλαιοῦ πεπηγῶς Ἄρκλα καλεῖται 15 πρὸς Βυζαντίων. ὅσα μὲν οὖν καὶ οἷα ἦν ἅπερ σφίσιν εἰ- 20 ρηταί τε καὶ ἐπήγγελται τηρικαῦτα διὰ τῶν μεταξύ πρέσβεων, ἡμέρας ἀνηλωκόσιν ἐνταῦθα τρεῖς, καὶ οἷας πρὸς ἀλλήλους τάς τε δεξιώσεις καὶ φιλοφροσύνας πεποιήνται, οὐκ ἀναγκαῖον διεξιέναι καθ' ἕκαστα. τὸ δ' οὖν τῆς ἐνταῦθ' ὀμίλιας συμ- 25 πέρασμα ἦν, ὅτι δεδώκασιν ἀλλήλοις ἐγγύας ἐπὶ θυγατρὶ γενέσθαι γαμβρὸν τῷ βασιλεῖ τὸν ἐλευθερωθησόμενον τοῦ Ὑρκανοῦ παῖδα, καὶ ἅμα εἶναι διηνεκεῖς καὶ ἀλύτους σπον- 30 δὰς μεταξύ Ῥωμαίων τε καὶ βαρβάρων. κατὰ τούτοις χρή- ματα εἰληφῶς ὁ βασιλεὺς οὐκ ὀλίγα πρὸς τε τοῦ Ὑρκανοῦ

ctae praeerat insulae Lesbo. quae quum facta essent, in Phocaeam ob Hyrcani filium rex rediit. nec quicquam eorum quae volebat infectum reliquit. et hiems his rebus finita. inde Byzantium quum rex rediisset, primo iam vere, Hyrcanus barbarus ex altis Bithyniae partibus usque ad Chalcedonicam oram profectus est et ibidem cum rege collocutus et consilium de filio communicavit, non ipse quidem, sed per scaphas et legatos, quum breve tantum spatium rex abesset propter rei levitatem. et cum suis supra arcem domicilium collocavit, quae mari circumdata et antiquo tempore firma Arcla a Byzantiis nominabatur. quae qualiaque fuerint, quae ab illis dicta sunt nuntiataque per legatos tribus, quales honores et benevolentiae documenta sibi invicem dederint, non opus est singulatim referre. finis autem colloquii erat, postquam pignora sibi invicem dederunt propter filiam ut socer regis futurus esset Hyrcani filius in libertatem restitutus, et perpetua atque incorrupta foedera inter Romanos et barbaros essent. praeterea opibus acceptis non paucis ab Hyrcano et Byzantiis, qui coenam publice celebrarant, rex plenis velis in Phocaeam renavigavit et opibus Calodoto fere mille centum

καὶ ἅμα πρὸς Βυζαντίων, ἔρανον πεπραχότων κοινῇ, πλή-
 ρεσιν ἰστίοις ἄρας κατέπλευσεν αὐθις ἐς Φώκαιαν. καὶ χρή-
 ματα δούς τῷ Καλοθέτῳ μέχρι τῶν ἑκατὸν χιλιάδων ἔγγιστα,
 καὶ ἅμα ἀξιομάτων τοῦτον κοσμήσας λαμπρότησιν, ὅψε καὶ
 5 μόλις εἰλήφει τὸν ζητούμενον παῖδα τοῦ Ὑρκανοῦ, καὶ ἐπαν-
 ῆει χαίρων ἐς τὸ Βυζάντιον. καὶ ἦν τμηκαῦτα τὸ ἔτος ἐν
 ταῖς ἀκμαῖς τοῦ θέρους, ὅτε δὴ περὶ ἄλωνας καὶ σίτον κο-
 μιδὴν ἀνάγκη συνήλυνεν ἀσχολεῖσθαι πάντας τοῖς ἔργον οἰ-
 πόνοι γῆς, εἰρήνης ἄρτι παντοδαπῆς περιχορευούσης τὰ Ῥω-
 10 μαίων πράγματα. καὶ μέχρι μὲν ἐς Βυζάντιον ὁ πλοῦς ἦν
 ἐπανιόντι τῷ βασιλεῖ, μία τριήρης, ἡ βασιλικὴ ναυαρχίς,
 ἐκόμισεν ἄμφω, τὸν τε βασιλέα καὶ τὸν Ὑρκανοῦ παῖδα. αἰ f. 252. b
 δ' ἄλλαι τριήρεις περιπλέουσαι τε καὶ παραπλέουσαι ἐν
 ῥῥαῖς ἦσαν πάνυ χαιρούσαις, τὴν ἐπηγγελμένην πρὸς τοῦ
 15 τῶν βαρβάρων ἡγεμόνος εἰρήνην οὐκέτ' ἐν ἐλπίδων σκιαῖς
 καθεύδουσαν βλέπουσαι, ἀλλ' εἰς φῶς προσεληλυθυῖαν ἤδη
 κατάστασιν πρακτικὴν ἀπορρήτοις προνοίαις τοῦ φιλανθρω-
 πον Θεοῦ. οἷας μὲν οὖν τὰς βασιλικὰς φιλοφροσύνας καὶ
 20 δεξιώσεις ἐν εὐωχίαις καὶ ὅσον τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐν ταῖς τῶν
 ἐνδυμάτων συγκαῖς ἀλλαγαῖς ἐνεδείξατο πρὸς τὸν τοῦ Ὑρκα-
 νοῦ παῖδα, γαμβρὸν αὐτὸν ἀποκαλῶν καὶ νιόν, καὶ ὅσα ἐπὶ
 τούτοις φιλεῖ τὸ ἀνθρώπινον καὶ δημόσιον ἔθος καὶ λέγειν
 καὶ δοῦν, περιττόν μοι διεξιέναι δοκεῖ. γνώριμα γὰρ ἂν εἴη
 πᾶσι καὶ σιωπώμενα, τῶν κοινῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν συντρό-
 25 φων ἐθισμῶν τὴν τῆς ἐνταῦθα γνώσεως ὕλην ἀφθονον χορη-

datis et dignitatum honoribus in eo collocatis, sero vix quaesitum Hyrcani filium recepit. laetus Byzantium profectus est. et tum temporis annus in summa aestate erat, qua circa horrea et fructuum curam necessitas cogit laboribus operam dare, quibus negotium terrae cultus est. Romanorum igitur rebus ubique laetioribus factis quum rex usque ad Byzantium navibus pergeret, una triremis regia princeps et regem et Hyrcani filium dimisit. ceterae triremes praeternavigantes cum carminum admodum laetissimorum cantu, quippe quae pacem ab barbaro duce nuntiatem, non amplius in spe dormientem viderent, sed in lucem prolatam publicam tranquillitatem incredibili dei providentia. quas igitur gratias et honores in epulis et quantam magnificentiam in vestibus continuo mutandis Hyrcani filio tribuit generum eum appellans et filium et quae praeterea eiusmodi amat humanus et domesticus mos et dicere et facere, haec enumerare superfluum mihi videtur. nota erunt omnibus etsi silentio ommissa. nam communium opinionum et morum largam scientiam unusquisque e variis vitae ca-

γούντων αὐτόθεν ἑκάστοις, ἐκ τῶν τοῦ βίου πολυειδῶν πραγμάτων διδασκομένοις αἰεὶ, καὶ ἀναλεγόμενοις τὴν τῶν ἑκάστων ἐμπειρίαν εἰς ἓν ἠθροισμένον συνέσεως ἔμπρακτον σύ-

10 στήμα. ὅσα δ' ἄρτι καταπεπλευκότων ἐς Βυζάντιον τετίμηκε τοῦτογ ὁ βασιλεὺς, θεωμένων τῶν Βυζαντίων καὶ ὅσοι ἐξ 5 ἀλλοδαπῶν παρῆσαν χωρῶν καὶ πόλεων, παρέλκον καὶ ταῦτα διεξιέναι μοι νενόμισται· εἶδον γὰρ ἅπαντες ὡς ἔφιππος ἔφιππον ὁ βασιλεὺς τὸν βάρβαρον εἰσήνεγκε τὰς βασιλείους ἀλλάς, ὃ δὴ μόνοις ἐφεῖται μετὰ βασιλέα βασιλέων παισί τε καὶ ἀδελφοῖς· πλὴν ὅτι αἰσθόμενος ὁ βάρβαρος το τῆς τι- 10 μῆς ὑπερβάλλον, καὶ οἷον αἰδесθεῖς, τὸ ἀκούσιον τῆς εἰσαγωγῆς εὐθὺς ἐκ τῶν βασιλείων πυλῶν ἐνεδείκνυτο, ἀντιτείνων καὶ ἀνθέλκων τὴν καθέλκουσαν ἐκ χειρὸς χεῖρα τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπέχων τὰς ἡνίας οὔπερ αὐτὸς ἐπωχεῖτο ἵππου, καὶ γλώττη πάσῃ δεόμενος ἀφεθῆναι. ὁμως οὕτω δυσανασ- 15 χετῶν καὶ ἀχθόμενος καὶ οἷον ἀφηνιάζων ἤκε μέχρι καὶ ἐς

f. 253 a. τὸ μέσον τῆς βασιλικῆς ἀύλης. ἐνταῦθα δὲ καὶ μὴ πάνυ τι βουλομένου τοῦ βασιλέως ἀπεπήδησέ τε τοῦ ἵππου πρὸς γῆν, καὶ τὰς ἡνίας τοῦ βασιλικοῦ χειρωσάμενος ἵππου ἴθυνεν

11 ἄχρι τοῦ βασιλικοῦ πεζευτηρίου. ἔπειτα συνεισῆει τῷ βα- 20 σιλεῖ πρὸς τοὺς βασιλικοὺς θαλάμους· ἐνθα δὴ καὶ τὴν βασιλίδαν Ἑλένην ἰδὼν δουλικῶς τε αὐτῇ τὴν προσκύνησιν ἀπέτισε σχήματι, καὶ ἅμα τοιάδε ἐφθέγγετο ῥήματα. “ἐγὼ” φησι “διὰ τρόπους οὗς ὁ τῶν ὄλων οἶδε δημιουργὸς καὶ δε-

sibus colligere et singulorum experientiam in unum componere sua ratione potest. quantopere autem percata navigatione in conspectu Byzantium eum honoraverit et quot adfuerint ex peregrinis terris et urbibus, enumerare non ad rem spectare putavi. conspiciabant enim omnes regem equitem equidem barbarum introducendum in regia domicilia. ille post regem cum solis regis liberis et patribus vehebatur. ceterum nimium honorem animadvertisse barbarum et quomodo veritus esset, inaudita ex regis portis introductio ostendit. porrecta manu comprehendens comprehendentem regis manum et praebens habenas eius quo vehebatur equi omni voce ut sibi descendere liceat postulet et invitus et quasi obstrepens, in mediam usque aulam regiam venit. ubi non quidem ad voluntatem regis ex equo descendit et regium equum comprehensis habenis in equile usque regium duxit. deinde cum rege in regia conclavia introibat, ubi Helenam reginam quum videret, servorum more venerationem solvit et haec fere verba protulit: equidem, inquit, per vias quas universi creator et dominus novit, repente captus eram medio e foco ut ita dicam et ipsa ex patria ereptus et summas heu! miserias passus, quodsi multos potentissimus hicce rex

σπότης, ἔξαίφνης ἐγεγόνειν αἰχμάλωτος, ἐκ μέσης ἐστίας εἰ-
 πεῖν καὶ πατρίδος αὐτῆς ἀρπαγείς, καὶ τὰ μέγιστα ἐπεπόν-
 θειν φεῦ τῶν δεινῶν. ἐπεὶ δὲ πολλοὺς οὐμὸς αὐθέντης οὗτος
 καὶ βασιλεὺς καὶ μάλα τι πολυτρόπους ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἐλευ-
 5 θερίας κατεβάλετο πόνους καὶ δρόμους, καὶ χειμῶνων ὑπέ-
 μεινεν ψύξεις μακρῶν καὶ θέρους καύσωνας δυσκαρτέρητον
 ἐν μέσῃ θαλάττῃ φέροντας κάμινον, καὶ οὕτω με τῶν δεσμῶν
 τῆς αἰχμαλωσίας ἐξείλετο, ἄξιον μὲν εἰς ἀμοιβὴν ἀποχρῶσαν
 οὐκ ἂν ποτε σχοίην (ὑπὲρ γὰρ ἐμὲ τοῦτό γε), τὸ δ' οὖν εἰς
 10 δύναμιν ἤκον ἐμὴν, οὐκ ἂν δυναίμην ἀρνεῖσθαι μὴ οὐχ ἔπαν
 τελεῖν τὸ εἶκος καθ' ἅπαντας τρόπους ὁρμῆς καὶ θελήσεως
 διὰ παντός μοι τοῦ βίου." ταῦτα δὴ καὶ τοιαῦτα φθεγξάμε- 12
 νος, καὶ ἀκούσας ὅποσα χρεῶν, πρὸς τὴν αὐτῶν γε ἀπολεχθεῖ-
 σαν ἀπήει σκηρῆν, οὐκ ἔξω τῶν βασιλείων ἀλλὰ τῆς βασιλι-
 15 κῆς ἐστίας ἐγγύς. τὰς δ' ἐπὶ τούτοις τῶν ἐνδυμάτων συχνὰς
 καὶ λαμπρὰς ἀλλαγὰς, καὶ τὰ ποικίλα χαρίσματα νῦν μὲν
 τῆς βασιλίδος νῦν δὲ τοῦ βασιλέως νῦν δὲ τῶν ἐνδοξῶν καὶ
 εὐγενῶν τῆς βασιλείας ἀνδρῶν, καὶ ταῦτα τῶν ἥκιστα ἀναγ-
 καίων μοι λέγειν δοκεῖ, γαί μὴν καὶ ὅσα περὶ λουτρῶν ἀνα-
 20 παύσεις καὶ τραπεζῶν πολυτέλειαν πέφνκεν· ἅ πάντα πᾶσι
 γνωσκόμενα σιγαῶν παραινεῖ.

Ἐκεῖνο δ' ἄξιον μᾶλλον θαυμάσαι. ποῖον δὴ τοῦτο ; f. 263 b.
 τὴν τοῦ βασιλέως φημὶ μεγαλοψυχίαν, πῶς μεταξὺ τῶν τοι- 13
 ούτων τέρψεων βραχὺ νοσήσαν τὸ διειτὲς αὐτοῦ βρέφος καὶ

meus et varios propter libertatem meam labores suscepit et itinera et
 longarum hiemum frigora pertulit et aestuosissimos aestatis ventos
 intolerabilem medio in mari ardorem circumferentes et ita me servi-
 tutis vinculis liberavit, dignum in iustam remunerationem nihil ha-
 beo, supra enim potestatem meam illud. quod autem in potestatem
 cadit, non possum negare me omne debitum omnibus studii et volun-
 tatis modis per omnem vitam meam praestitutum. quae quum locu-
 tus esset et audisset, ut decebat, in conclave sibi significatum abiit,
 non extra regiam, sed regio foco propinquum. vestes praeterea splen-
 didas et continuo mutatas et varia gratiae documenta, modo a regina,
 modo a rege, modo ab illustribus et nobiles hominibus data pro-
 ferre minime necessarium mihi videtur. quinetiam balnearum recrea-
 tiones et coenas quae omnia omnibus cognosci possunt, tacere iubeor.

Nonne praestat potius mirari illud? dico regis animi magnitu-
 dinem. nam inter has oblectationes unius anni infans eius brevi im-
 plicatur morbo et mortuus animi fundamentum non labefactavit neque

τεθνηκὸς οὐκ ἐσάλευσε τῶν αὐτοῦ φρενῶν τὰς κρηπίδας, οὐδ' ἀθυμίαν ἀνήκεστον εὐθυμίας ἀλλάξασθαι προσκαίρου παρέπεισεν· ἀλλ' αὐτοσχέδιον ξηνηλασίαν μηχανησάμενος αὐθιμερὸν θρηγούτων ἅμα καὶ θρηγουσῶν, ἐπὶ τῆς προτέρας αὐθις κατέστησε θυμηδίας τὰ πράγματα, καὶ προσκαλεσάμε-

5 νος μετὰ τρίτην ἐκεῖθεν ἡμέραν τὸν νέον μνηστῆρα τὸν βάρβαρον κατὰ τι κρατήσαν ἔθος ἐκ παλαιοῦ, τὴν μνηστευομένην ἔδειξεν αὐτῷ κόρην πρὸς δέκατον ἄρτι προβαίνουσαν
14 ἔτος. τούτων δ' οὕτω διωκημένων, ἐπειδὴ τὴν ἐς τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον ὁ βασιλεὺς ἀκήκοε κάθοδον ἐκ Νικαίας τοῦ
 10 Ὑρκανοῦ, ἐξέπλευσεν εὐθύς σὺν γε τῷ τοῦ Ὑρκανοῦ παιδί, καὶ ἦκε δευτεροῦτος ἐκεῖσε καὶ οὗτος, ἀποδιδούς τῷ πατρὶ τὸν παῖδα καὶ ἅμα ἀξιῶν τὰ σύμβολα τῆς διαδοχῆς τῆς τῶν Βιθυνῶν ἀρχῆς τήμερον αὐτῷ ἐγχειρίσαι· δίκαιον γὰρ εἶναι καὶ ὡς τῶν ἄλλων παιδῶν μᾶλλον αὐτῷ ἀγαπωμένῳ,
 15 καὶ ὡς μνηστῆρι τῆς βασιλέως θυγατρὸς, καὶ ὡς ἀξίῳ τῆς ἀρχῆς διὰ τε τὸ ἀνδρεῖον τῆς γνώμης καὶ ῥωμαλέον τοῦ σώματος καὶ πρὸς γε τὸ τῆς φρονήσεως δραστικόν. τοῦτο δὴ οὖν καὶ πάλαι βεβουλημένῳ τε καὶ βεβουλευμένῳ τῷ Ὑρκανῷ, ἐπεὶ καὶ τὸν τοῦ βασιλέως συμπέπτωκε τέως ἐρεθισμόν συν-

20 εργὸν τῇ ἐκείνου ταύτῃ βουλήσει γενέσθαι, ῥᾶστα λοιπὸν
15 καὶ τὰ τῆς αἰτήσεως πεπρῶχθαι ἔδοξεν. ὅθεν καὶ στρατιωτῶν Βυζαντίων συχνοί τινες, καὶ ἅμα τῶν εὐγενῶν ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγοι, τοῖς βαρβάρων ἀναμιῆσθαι στρατιώταις τὸν τοῦ Ὑρκανοῦ προὔπεμψαν παῖδα, σὺν γε κυμβάλοις καὶ τυμπάνοις καὶ
 f. 254 a. 25

ei persuasit, ut trinitiam cum hilaritate commutaret, sed sine arte ubi hospites depulit quum quotidie et viri et mulieres lamentarentur, priori hilaritati se tradidit et tertio die sponso inveni barbaro more quodam antiquo sponsam ostendit puellam decem fere annos natam. quae quum eo essent aducta, rex, audito Hyrcani Nicaea in sinum Astacenum itinere, statim cum Hyrcani filio navigavit. ille dein huc venit. tradito patri filio documenta recipiendi regni Bithynici hodie ei tradi iubet. dignum esse quippe qui magis quam ceteri liberi amaretur, quippe qui regis filiae sponsus esset, dignum esse regno propter virilem animum et corporis robur et strenuam mentem. hoc quondam optarat Hyrcanus et animo tumolvebat, quum forte per regem excitaretur illud desiderium facile reliqua petitio impetrari posse visa est. deinde milites Byzantium multi quidam et nobilium hominum non pauci cum barbarorum militibus mixti Hyrcani filium produxerunt cum cymbalis et tympanis et picto regni signo usque ad urbem

ἐπισήμῳ καὶ ἀρχικῇ σημαίᾳ, μέχρι πόλεως τε καὶ ἐστίας τῶν ἐν Βιθυνίᾳ περιβλέπτων τε καὶ ἐνδόξων μιᾶς· Νίκαια ταυτησὶ τὸ ἐπώνυμον· ἐνθα δὲ πάντες συνήεσαν Βιθυνοί, ὅσοι τε τῶν βαρβάρων καὶ ὁμοφύλων αὐτῶ, καὶ ὅσοι μίξο-
 5 βάρβαροι, καὶ πρὸς γε ὅσους τῶν ὁμοφύλων ὄντας ἡμῖν ὅπως ποτὲ τοῖς βαρβάροις ἢ τίχῃ δουλεύειν ἠνάγκασε, δῶρα φέροντες παντοδαπά, πρόβατα καὶ βόας καὶ ἐπιπλά καὶ τοιαῦτα ἅπτα πάμπολλά τε καὶ πολυειδῆ. ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέ-
 10 ραῖς οἱ προπέμψαντες ἐπανῆκον Βυζάντιοι μεθ' ὧν προσῆκον

Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, καὶ τὸ θέρους **16**
 ἐν τούτοις ἐτελεύτα, ξηρὸν ἐς τοσοῦτον γενόμενον καὶ ἀρχιμῶ-
 δες καὶ παντάπασιν ἀνικμον ὡς καὶ ἀπογνώσεως ἤδη παρα-
 σχέσθαι τοῖς ἀμπελουργοῖς ὑπονοίας· ἔσεσθαι γὰρ οἴνου
 15 μακρὰν τινα σπάνιν καὶ ἀφορίαν ᾤοντο. τὸ δ' ἐς πᾶν ἀπέβη τοῦναντίον, ὡς ἀνωμολογημένον ἅπασι γεγενῆσθαι θαῦμα ἐπὶ θαύματι τοῦτο παρὰ τοῦ κρείττονος. πρῶτον μὲν γὰρ ἦν ἐκεῖνο θαῦμα θεῖον καὶ μέγιστον, ἐν καιροῖς τοιούτοις, ὅτε τὸ ἀκμαιότατον τῆς βαρβαρικῆς ἰσχύος τὴν Ῥωμαίων πάλαι
 20 πολὺν τινα χρόνον ἐπιβοσκόμενον γῆν, μικροῦ καὶ αἰτὰς Βυζαντίων τὰς πύλας ἐγκέκλεικεν, ὡς ἀοίκητον εἶναι καὶ ἄβατον ἐρημίαν τὰ ἔξω πυλῶν ἅπαντα, ἔπειτα νεύσει θεοῦ παράδοξόν τινα καὶ ἀπροσδόκητον ἐξαίφνης ἐκ τῆς τοῦ παιδὸς Ὑρκανοῦ κατασχέσεως Ῥωμαίοις ἔλευθερίαν γενέσθαι, ὡς πᾶσι βási-

et focum ex Bithyniae celeberrimis et illustribus oppidis. cui nomen est Nicaea. huc omnes Bithynii quicumque barbari et incolae et mixti cum barbaris conveniebant, et praeterea, quos incolarum nostros olim barbaris servire fortuna coegerat, dona attulerunt varia, agno et boves et suppellectilem et eiusmodi multa et varia. paucis diebus post Byzantii reversi sunt cum quibus miserat gratiis et donis.

Haec eum finem habuerunt. et aestas his rebus confecta est, quae quidem pulverulenta adeo et squalosa et omnino aestuosa erat, ut vinatorum spes in desperationem venerit. nam vini magnam inopiam et sterilitatem futuram iudicabant, quod plane aliter factum est omnium consensu. miraculum secutum est miraculum melioris fortunae. primum enim divinum miraculum et summum fuit illud, quod eiusmodi temporibus, ubi summum barbarorum robur per longum tempus Romanorum olim depascens paulisper ipsas Byzantium portas occluserat. ita inculta et invia deserta erant omnia extra portas loca. denique dei nutu inopinata ac repentina ex Hyrcani filii captivitate Romanis libertas facta est, ut omnibus accessibilis et cultu

μόν τε καὶ ἡμερον ἐν βραχεῖ τὴν πρὶν ἀγρίαν ἐκείνην καὶ
 f. 254 b. λησιτῶν γέμονσαν Θράκην. δεύτερον δ' ὅτι τοῦ θέρους ἀνί-
 17 κμου πάνυ τι λίαν φανέντος, τοσοῦτον οἴνου ταῖς ἀμπέλους
 πληθὺς καρποφορῆσαι συμπέπτωκεν ὥς μηδ' ἀποχρῶντα τοῖς
 πολλοῖς ὑπάρχειν εἰς ὑποδοχὴν ἀγγεῖα. διπλάσια γὰρ καὶ 5
 τριπλάσια τοῖς πλείστοις ἢ κατὰ τὴν πέρουσι γέγονε γεωργίαν,
 ἔστι δ' οἷς καὶ ἐς τὸ τετραπλάσιον ἀνήχθη, ὥς κοινὴν ἀπαν-
 τας δόξαν καὶ ὅλης εὐχαριστίαν ψυχῆς τῷ τὰ μέγιστα τε
 καὶ παράδοξα τοῖς ἐς τὰ τῆς ἀπογνώσεως ἔσχατα ἐρριμμέ-
 νοις ἀπροσδόκητόν τινα καὶ πάνυ τι θαυμασίαν παρεχομένῳ 10
 τὴν ἐγερσιν, καὶ τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς ἀνυψοῦντι, καὶ πηλοῦ
 ἰλέος ἀνάγοντι καὶ ἐπὶ πέτραν ἀτίνακτον τοὺς πόδας ἰστῶντι
 τῶν λογισμῶν.

18 Εἶεν. ἄρτι δ' ἀρχομένου τοῦ φθινοπώρου διατριβῆς
 εἰνεκά τινος καὶ ψυχαγωγίας μετρίας ἄρτι Σηλυμβρίας ἔξε- 15
 ληλυθῶτι τῷ βασιλεῖ πρόσεισιν ἐκ Βιζύης Μανουὴλ ὁ Ἄσαν
 τὸ τοῦ δεσπότου ἀξίωμα περικείμενος, ὃ πρὸ δυοῖν ἐτῶν εἰ-
 λήφει πρὸς Ματθαίου τότε βασιλεύοντός τε καὶ κατὰ Θρά-
 κην ὀμιλοῦντος αὐτῷ συμμαχοῦντι κατὰ τῶν Βυζαντιῶν.
 ἦκε δὲ τὸν τράχηλον δεδεμένος οἴκοθεν καὶ τυχεῖν συμπα- 20
 θείας δεόμενος ἅτε ἐπταικως οὐ μικρὰ διὰ τὰς τῶν τριῶν
 ἤδη ἐτῶν ἐπιδρομὰς καὶ καταδρομὰς καὶ λεηλασίας, ἃς ἐκ
 Βιζύης ὀρμώμενος ἐνεποιεῖ τοῖς προαστείσις τῶν Βυζαντιῶν,
 κάων καὶ ληϊζόμενος ἀγροὺς καὶ γεωργίας ἀπάσας αὐτῶν,

brevi esset Thracia fera olim et latronum plena. deinde quamvis admodum aestuosa visa esset aestas, tamen tanta vini copia facta est, ut plurimis vasa defecerint. duplex enim et triplex permultis cum priore anno comparata messis fuit, quibusdam quadruplex facta est, ita ut cuncti communem honorem et gratiam ex intima animi sententia egerint deo, qui contra omnium opinionem eis qui in summam desperationem venerant, inopinatam et mirabilem recreationem prae buisset. qui e profundo terrae sustulit et ex stercore detraxit et in rupe immutabili cogitationum pedes collocavit. amen.

Quamprimum autumnus fieri coepit commorandi et animi recreandi causa quum rex Selymbriam usque pervenisset, venit ad eum e Bizya Manuel Asan domini petitionem prolaturus quam ante duos annos a Matthaeo tum regnante et in Thracia secum colloquente, Byzantiorum socio impetraverat. sed cervice vinculis constricta domo venit et ut miseratio sibi fieret petiit, quum septies per tres annos incursionibus et praedationibus quas ex Bizya fecisset non parva Byzantiis damna attulisset, combustis et direptis agris et cultura deper-

καὶ προσδοκῶν καὶ μηχανώμενος οἷον δὴ τινα Παλαιολόγου
κίνδυνον τοῦ βασιλέως. ἐπεὶ δὲ τὰ τοιαῦτα δεῖται χρημάτων **19**
εἰς ἐπίμονον μάχην καὶ πολυχρόνιον, ὃ δὲ καὶ πολυχρόνιον, f. 255 a.
τοῦτο καὶ πολυδάπανον, ἃ δ' ἐξ ἐπιδρομῆς αὐτῷ καὶ λαφύ-
5 ρων ἠθροίζετο καθ' ἡμέραν, μόλις εἰς ἀθημερινὴν ἐξήρκει
τοῖς στρατιώταις δαπάνην, χορηγεῖν δ' οὐκ εἶχεν αὐτός ἐξ
ἀφθόνων οἰκοθεν πηγῶν, ἔλαθε, πρὶν ὧν ἐπολέμει καὶ ὧν
ἐφίετο κινδύνους ἰδεῖν, κινδυνεύων αὐτὸς καὶ πρὸς πενίαν
ἀκαταγώνιστον καταρρέων ὀσημέραι. διὰ δὴ ταῦτα τῷ βα-
10 σιλεῖ προσεληλυθώς, καὶ ἧς ἐδεῖτο συγγνώμης τυχῶν, καὶ
ἅμα τὴν ἐπιτροπὴν καὶ διοίκησιν τῆς Βιζύης ἔχειν ὡς πρό-
τερον τὸ ἐνδόσιμον ἤδη καὶ πρὸς τοῦ βασιλέως αὐθις εἰλη-
φώς, ἐκεῖσε ἐπανήει χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος ὅτι φροντίδων
καὶ φόβων νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὴν αὐτοῦ ψυχὴν σπα-
15 ραττόντων ἀπήλλακτο.

Ἡμῖν δ' ἐν ὀγδῶ καὶ εἰκοστῷ τῆς παρούσης Ῥωμαῖ- **20**
κῆς ἱστορίας περὶ τῆς παρὰ τὰ ὑπερβόρεια μέρη τῆς οἰκου-
μένης κειμένης Ῥωσσίας ἕνια διεξεληλυθόσι, καὶ ὅσα τῇ
ἐνεστώσῃ χρεῖα περισπούδαστα ἦν τηρικαῦτα, διὰ πολλῶν
20 αὐθις ἤδη τῶν μεταξὺ παλινδρομεῖν ἀναγκαῖον γίνεται, καὶ
συνείρειν τοῖς εἰρημένοις ἐκείνοις ἐκεῖ ἃ μεταξὺ λελάληται τε
καὶ γεγένηται· οὕτω γὰρ ἐκάστων ἐκάστοις κατὰ τὴν δέουσαν
ἀρμοζομένων ἀναδρομῆν, οὐκ ἂν ποτ' ἀπάδειν ἐθελήσειεν οὐδὲ
μάχεσθαι οὔτε μέρη μέρεσιν οὔθ' ὅλα μέρεσιν οὔθ' ὅλοις ἃ
25 τῶν ἄλλων πέφυκεν εἶναι μέρη, ἀλλ' εὖροθμόν τινα καὶ μάλα

dita et quodcunque poterat Palaeologo regi molitus esset. sed ubi tantis opibus ad diuturnum ac perpetuum bellum opus fuit, (erat sane diuturnum et multorum sumtuum. quas vero ex incursionibus et praedationibus quotidie colligebat vix quotidiano militum sumtui sufficiebat et priusquam pericula in quibus versabatur videret, in discrimen et inopiam insuperabilem quotidie se collabentem non vidit) eam ob causam ad regem profectus et venia qua opus erat impetrata Bizyae ut antea tenendae et administrandae, laetus et exsultans rediit, curis et metu, quae diu noctuque animum eius perturbaverant sublatis.

Postquam vicesimo octavo huius Romanae historiae libro de Russia in Hyperboreis terrae partibus iacente nonnulla scripsimus ad rei opportunitatem aptam, iam rursus ad multa narrare necesse est, et adnectere dictis illis quae interea disputata sunt et facta. ita enim per necessarium conexum singula a singulis non disiuncta videantur nec partes cum partibus pugnare nec cum partibus cuncta nec cum

- τι ἔμμουσον οἶμαι φανήσεσθαι τὸ τῶν ὑποθέσεων συμμιγῆς
21 καὶ πολὺπλοκον, εἰς ἓνα τῆς ἱστορίας εἰρμὸν ἀναγόμενον. εἴρη-
 ται τοίνυν ἡμῶν ἀνωτέρω ὡς ἔθνος ἐστὶ πολυανθρωπότατον ἢ
 Ῥωσία, καὶ ἢ πρὸς αὐτῶν οἰκουμένη γῆ μῆκος καὶ πλάτος
 οὐ πᾶν τι σφόδρα ῥαδίως ἀριθμεῖσθαι ἐθέλουσα, καὶ πλοῦ- 5
 τον ἐτήσιον αἰετὶ γεωργοῦσα καὶ καρπουμένη πᾶν μακρὸν
 καὶ πολύχουν. ἄσημὸς τε γὰρ χορηγεῖται πλεῖστος ἐκεῖθεν,
 μεταλλευόμενος ἐκ τῶν ἐγχωρίων, καὶ ἅμα τῆς γῆς ἐκείνης
 πολλῶ τῷ ψύχει κρυσταλλουμένης διὰ τὴν ἀποχὴν τοῦ ἡλίου,
 ζώων, ὡς τὸ εἰκός, πηγεσιμᾶλλον ὑπὸ τῆς φύσεως γίνεται 10
 πλήθος, ὧν θηρευομένων αἰ σισύραι πρὸς τῶν ἐκεῖ κατοι-
 κούντων διὰ πάσης ἄλλης πεμπόμεναι χώρας καὶ πόλεως
22 πολλὰ πορίζονται σφίσι τὰ κέρδη. καὶ μὴν καὶ τῶν ἐξ ὠκεα-
 νοῦ γειτονοῦντος θηρευομένων ἰχθύων ἐστὶν ἅ τῶν ὁσῶν
 τέρψιν χρειώδη παρέχονται σαυράπαις καὶ ἄρχουσι καὶ βα- 15
 σιλευσι καὶ πᾶσι μικροῦ τοῖς ἐνδόξοις κατὰ τὸν βίον καὶ πε-
 ριβλέπτοις ἀνθρώποις. ἐὼ λέγειν ὅσα πρὸς τούτοις ξενίζοντα
 δαυσιλέστερον ἐκεῖθεν ἐκείνοις οὕτως παρέχει τὸν πλοῦτον.
 τοῦτο τοίνυν τὸ ἔθνος ἀφ' οὗ τῆ εὐσεβεῖ προσερχρῆ θρησκείᾳ
 καὶ τὸ τῶν χριστιανῶν θεῖον ἐδέξατο βάπτισμα, ὑφ' ἐνὶ τυ- 20
 ποῦσθαι τέτακται καθάπαξ ἀρχιερεῖ, κατὰ τὸ ἀνάλογον τῶν
 ἐκάστοις ἐκασταχῆ προσηκόντων εἰς ἐπισκοπὰς διαφόρους καὶ
 μείζους καὶ ἥττους διανεμημένῳ τὴν τοῦ παντός ἔθνους ἐκ-
23 κλησιαστικὴν διοίκησιν. καὶ εἶναι τὸν πρῶτον τοῦτον ἀρχιε-

cunctis diversarum rerum partes. sed bene et concinne varias histo-
 rias quasi uno vinculo coniunctas fore puto. narravi autem Russiae
 esse frequentissimam nationem et terrae longitudinem et latitudinem
 numerari haud facile posse. annuus proventus multus ac dives edi-
 tur. argenti multa inde copia ducitur et quum terra illa constricta
 est magno frigore propter solis longinquitatem, animalium ut verisi-
 mile est pellitorum natura nascitur multitudo. captorum caprinae ab
 incolis per omnes terras urbesque mittuntur et inde multus gignitur
 fructus. et piscium ex Oceano finitimo captorum nonnulli sunt qui
 delectationem praebent praefectis et principibus et regibus et omni-
 bus vivendi ratione delicatis et nobiles hominibus. mitto dicere,
 quae praeterea transportata per peregrinas terras largum illis fructum
 praebent. haec gens superstitione per religionem remota et sacro
 baptismo Christianorum accepto ab uno omnino episcopo administra-
 batur, qui ad rationem singularum necessitudinem in diversas provin-
 cias modo maiores, modo minores totius gentes administrationem ec-
 clesiasticam distribuit. fuit ille primus episcopus Constantinopolitanae

ρέα τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπείκοντα θρόνῳ, καὶ ὑπὸ
 τούτου τὰ νόμιμα δέχεσθαι τῆς ἀρχῆς τῆς πνευματικῆς· εἶ-
 ναι δ' αὐτὸν καὶ νῦν μὲν ἐκ τῶν τῆδε φύντων ὁμοῦ καὶ τρα-
 φέντων, ἀμοιβαδὸν τὴν ἐκεῖ προεδρίαν ἀεὶ διαδεχομένων, μετὰ
 5 τὸν προτέρον θάνατον παραλλάξ, ὡς ἂν τὸ τοῖν δυοῖν γενοῖν
 συναφὲς οὕτως βεβαιούμενον καὶ κυρούμενον βεβαιότεραν ἐς
 τὸ ἀκήρατόν τε καὶ ἀκραιφνὲς καὶ τὴν τῆς πίστεως σύμ-
 πνοιαν ἔχη φυλάττειν ἀεὶ καὶ μονιμωτέραν τὴν οὐσίαν καὶ δύ-
 ναμιν. καὶ ἵνα τὰν μέσῳ παρέλθῳ, τῆς ἐνεστώσης ἡμᾶς ἀν- **24**
 10 τιπερισπώσης ἅμα καὶ ἀνθελκούσης, χρείας, ἣν πρὸ ἐτῶν ἤδη
 συχνῶν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς Ναζιραίων ἐκεῖσε πεμφθεὶς ἐπί-
 σκοπος, συνετὸς ἀνὴρ καὶ θεοφιλῆς, Θεόγνωστος τοῦνομα·
 καὶ ἦν ἀποκεκληρωμένον ἐκ πολλοῦ τοῦ παρωχηκότος ἐκεῖνῳ
 τῷ ἔθνει τέμενος ἱερόν εἰς μητρόπολιν Κύγεβον οὕτως ὡς
 15 καλούμενον, ὃ δὴ πρὸ βραχέος ἐπιδραμόντων Σκυθῶν τῶν
 βορειότερων ἐρημία κατὰ τὴν παροιμίαν κατέστη Σκυθῶν,
 ὡς μηκέθ' ἱκανὸν εἰς προεδρίαν καὶ θρόνον ἄξιον εἶναι
 τοῦ τῆς καθολικῆς ἐπισκόπου Ρωσίας. διὸ καὶ μεταθέσ- **25**
 θαι τὸ σχῆμα τῆς μητροπόλεως ἀνάγκη γεγένηται πρὸς
 20 ἕτερόν τινα τῆ παρούση προσήκοντα χρεῖα τόπον. τὸ γὰρ
 ἔθνος ἅπαν ἐκεῖνο τῶν Ρῶς, πολυανθρωπότατόν τε ὄν καὶ
 πολλοὺς τινὰς τόπους καὶ διαφοροὺς ἐκ παλαιότερων τῶν
 χρόνων νεμόμενον, εἰς τρεῖς πού καὶ τέτταρας ἔφθη διαι-
 ρεθὲν τὰς ἀρχὰς καὶ ἡγεμονίας ἐκ πολλοῦ. τοῦ δὲ θεοῦ τῆς
 25 εὐσεβείας κηρύγματος ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐπιδεδημηκότος
 ἐκεῖ, τὰ πλείω μὲν αὐτῶν αὐτοῦ γε ἐδράξαντο μέρη, ἅμα

sedi subiectus et inde animarum regendarum legibus institutus. qui
 modo ex gente illa, modo ex nostra terra natis educatisque post an-
 tecedentis mortem mutuo sedem occupat, ita ut inter duas gentes fir-
 mior coniunctio et firmior potestas ad incorruptam et sinceram fidei
 unitatem conservari possit. atque ut remotiora omittam, huius operis
 necessitate ductus, fuit ex illuc missis Nazaraeis qui apud nos sunt
 episcopus missus, vir prudens et pius nomine Theognostus. inde ab
 longinquo tempore genti illi electum erat templum quoddam tanquam
 caput Kybedon nominatum. quod brevi antea invadentibus Scythis
 septemtrionalibus desertum ut dicitur factum est, ut amplius catholici
 Russiae episcopi sede dignum non esset. quamobrem metropolim trans-
 ferri necesse erat in alium locum ad praesentem necessitatem aptum.
 tota enim illa Russorum gens frequentissima et multas et diversas inde
 ab antiquis temporibus regiones habitans in tria vel quatuor imperia

f. 256 b. μὲν θειοτέρου πρὸς τὸ θεομότερον ἑαυτοὺς ἐμπλήσαντες ζή-
 λου, ἅμα δὲ καὶ τὸ θεῖον ἀπραγμόνως δεξάμενοι βάπτισμα·
 ἐνια δ' ἐνιαχοῦ καὶ σποράδην τῆς προτέρας ἔμειναν ἔτι κα-
26 κίας ἐχόμενα. τῶν οὖν τριῶν τῇ εὐσεβείᾳ προστιθεμένων
 ἄνωθεν τε καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡγεμονιῶν ἐκεῖ τετύχηκέ πως ἡ ῥῆ- 5
 θεῖσα μητρόπολις, τὸ Κύγεβον δηλαδή, τῇ τοῦ ἐνὸς ἡγεμονίᾳ
 παροικοῦσα καὶ πλησιόχωρος οὖσα ᾧ τὸ τῶν Λιτβῶν ὑπή-
 κοον ἅπαν ὑπάρχει γένος, πολυανθρωπότατόν τε ὄν καὶ μα-
 χιμώτατον, πυρσολατροῦν δὲ κατὰ τὸν σφῶν ἡγεμόνα. ὃ δὲ
 καὶ τὴν μετάθεσιν τῆς οἰκίσεως εἰς τὸ βέλτιον τὴν μητρόπο- 10
 λιν ἠρέθισε γεγενῆσθαι τέως διὰ τὸ τῆς θρησκείας ἀλλόχο-
 τον, οὐκ οἶδα εἴτ' ὀλίγω πρότερον ἢ καθ' ἡμᾶς, εἴτε μακρῶ
27 τινὶ πρότερον ἢ καθ' ἡμᾶς. ὁμως, εἴθ' οὕτως εἴτ' ἐκείνως,
 εὐρηταί τις ἕτερα πόλις ἐκεῖθεν ὡς πορρωτάτω κειμένη, ἧς
 τὴν ἡγεμονίαν ἀνὴρ εὐσεβῆς περιεζώννυτό τε καὶ σεμνῶς τὴν 15
 ἀρχὴν διεκόσμει, μέγα πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἕτερου κεκλημένη
 παρὰ τῶν ἐγχωρίων ἐκεῖ Βολοντίμοιρον. ἐν ᾧ δὲ καὶ τὴν
 οἰκίσιν ἑαυτοῦ τηρικαῦτα καὶ αὐτὸς τε Θεόγνωστος ὁ ἐπίσκο-
 πος ἔχειν ἔκρινε τοῦ λοιποῦ, καὶ ἅμα ἀσμένως, ᾧ τὰ τῆς
 ἡγεμονίας ἐκείνης ἀνεῖται τῆς γῆς, προσίετό τε καὶ ἤδετο κο- 20
 μιδῆ, τιμὴν ἑαυτῷ τὴν τοῦ πράγματος ἡγούμενος περιπέτειαν,
 καὶ δόξαν τῆς οἰκείας ἀρχῆς οὐ πᾶν τι δήπου τῶν ἐρομι-
 μένων καὶ φαύλων. οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπον ἐκ γῆς τὸν ἐπί-
 σκοπον ἑώρα, ἀλλ' ὡς ἄγγελόν τινα τῶν οὐρανίων ἄρτι κα-

et provincias distributa erat. posteris temporibus divina religione ibi divulgata, plures partes statim divino zelo impleti sunt et sacrum baptismum sponte acceperunt. nonnulli huc illuc dispersi in priore pravitate manserunt. trium autem religioni addictarum gentium primariarum metropolis Kygebon nominata est, unius imperio propinqua, cui Litbarum gens omnis subiecta est, frequentissima et bellicosissima, ignem venerans quasi dominum. ad administrationem in meliorem statum perducendam cohortatus est ut metropolis fieret propter superstitionis insolentiam, nescio paulo ante nos an multo. ut res est, inventa est urbs altera longinquius sita, cuius dominatum pius ille vir tenebat et honeste regnum administrabat. cum altera comparata urbs illa nominata est fortunodata. in qua administrationem suam Theognostus episcopus in futurum habere constituit et lubenter imperium illius terrae traditum patiebatur et amabat, honorem sibi regni fortunam arbitratus neque irritam et inanem fore domestici imperii gloriam. non enim ut hominem adspiciebant episcopum, sed ut angelum quendam e coelis vocatum. quum enim sanctum myste-

ταπτάνα ἀντύγων. καὶ γὰρ καὶ ὁπότε τὴν ἱεραν αὐτὸν ἔδει f. 257 a.
 μυσταγωγίαν τελεῖν τῷ Θεῷ, τοῖς οἰκείοις ὁ ῥῆξ οὐτοσί χει- 28
 λεισι κύπτων ἐκείνου κατεφίλει τὰ ἴχνη καὶ ἀβροτέραις ἡμεί-
 βετο δωρεαῖς τε καὶ χάρισιν, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τῶν ἄλλων
 5 ὁρώντων ὁπόσοι ὑπήκοοι, ἐμιμοῦντό τε καὶ τὴν καλὴν πρὸς
 ἀλλήλους ἡριζον ἔριον. καὶ ἦν οὐδεὶς ὡς εἰπεῖν ὅς οὐ τῶν
 ἀμφ' αὐτὸν ἀπάντων ἄλλων τῷ βουλομένῳ τῆς γνώμης ἐς τὴν
 τοῦ βελτίονος μοῖραν ὑπερέχειν ἔσπευδέ τε καὶ κρατεῖν ᾗετο·
 καὶ πάντας αὐτὸν τοὺς ἄλλους, εἰ μὴ ἀλλήλων, ἀλλ' ἑαυτοῦ γε
 10 τοὺς ἄλλους καθάπαξ τὸ ἦτιον ἔχειν ἐφρόνει τε καὶ ἐλογίζετο
 ἕκαστος. καὶ εἰ μὴ περιφανέστερον ἐδόκει τε καὶ ἦν ἕκαστῳ 29
 το εὐσεβὲς πρὸς Θεὸν ἢ κατὰ πάντα ὅσοι γείτονες ἦσαν ὁμό-
 φυλοι, ἀπάντων ἐκείνων καθάπαξ ἠτῶσθαι ἐνόμιζεν. οὕτω
 φιλόθεον ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τὸ ἔθνος ὑπῆρχεν ἐκεῖνο, καὶ
 15 οὕτω τι πλείστην παρεῖχε τὴν αἰδῶ τῷ τῆς Κωνσταντινουπό-
 λεως Θεόνῳ μέχρη καὶ ἐς τὴν Καντακουζηνοῦ βασιλείαν. ἀφ'
 οὗ δὲ τὴν τε βασιλείαν ὁμοῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτὸς ὡς μὴ
 ᾧφеле τετυράνηκε, τὰ τε δόγματα τοῦ δέοντος ἐξέστησέ τε
 καὶ πρὸς αἰρέσεις πολυπλόκους μεθηρομόσατο, καὶ πατριάρ-
 20 χας οὓς αὐτοῦ τῇ κακοδοξίᾳ προσῆκε προυβάλετο (ἃ δὴ καὶ
 λέγειν μὲν διὰ πάνυ βραχέων ἐνταῦθα ἡκιστα μοι περίεστι,
 λελέξεται δ' οὖν προϊόντος τοῦ λόγου τῆς ἱστορίας, εἰ καὶ μὴ
 ἀποτάδην καὶ ἀποχρώντως ἀλλ' ὅσον τῆς ἐξῆς ὀηγημένης f. 257 b.
 ἐκεῖθεν διαστροφῆς τὰς πρώτας αἰτίας εἰδέναι), τούτων δὲ 30

rium offerret deo, rex labiis suis vestigia illius demissus osculabatur
 et splendidis donis ac gratiis donabat, ita ut ceterorum quicumque ad-
 erant cives eum imitarentur et pulchrum inter sese certamen cer-
 tarent. nec quisquam fuit, quin ceteris circa illum omnibus ex
 voluntatis sententia de adipiscenda meliore virtute praestare stu-
 duerit aut superesse se putarit, aut omnes si non alios aliis, at ipsis
 inferiores omnino ceteros esse putarit cogitaritque. atque si cuius
 pietas erga deum et erga omnes aut videbatur aut erat non aperta
 (qui propinqui erant eiusdem gentis) is ceteris omnibus inferior pu-
 tabatur. tam pius fuit hic populus ab initio et summum Constantino-
 poleos sedi pudorem iniecit usque ad Cantacuzeni regnum, qui et
 rempublicam et ecclesiam crudeliter regnavit et dogmata a recta via
 deiecit et ad varias haereses accomodavit et patriarchas, quos ad
 suam pravitatem adduxit, praeponerat. quae commemorare brevibus
 verbis hoc loco non supervacaneum est. dicetur igitur de sequenti
 historiae libro, si non copiose et ad satietatem, at ut de parte qua-
 dam ab orationis via distracta priore, quae primae causae sint,

οὕτως ἐχόντων, ἀκριβῶς μὲν οὐκ ἔχω λέγειν εἴτ' αὐτὸς πρῶ-
 τος τὴν τῆς μητροπόλεως ἐκείνης μετάθεσιν ὁ Θεόγνωστος
 οἰκοθεν πέπραχεν, εἴτε καθεστηκότι καὶ αὐτὸς ἐχρήσατο ἐπε-
 ληλυθῶς τῷ πράγματι. ὤκησε δ' οὖν ὁμῶς καὶ αὐτὸς ἐπὶ
 τῆς μητροπόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ἢ μέρος τῆς με- 5
 γάλης ἐστὶ Ῥωσίας, ἧς ὁ εὐσεβῆς ἐκεῖνος ῥῆξ ἡγεμῶν ἐτύγ-
 χανεν ὢν, καὶ ἦν ἐπιεικῆ βίον ἄγων ἐκεῖ, καὶ τοιοῦτον οἶον
 εἰκὸς ἐπισκόπῳ Θεοφιλεῖ διάγειν, μονονουχὶ βοῶντα τὴν ἀρε-
 τὴν αὐτόθεν τῆς τοῦ βίου σεμνότητος, καὶ κοσμοῦντα μὲν τὴν
 εὐσέβειαν κοσμοῦντα δὲ τὴν μεγαλόπολιν ταύτην, ἐξ ἧς αὐτὸς 10
 ἔφν τε καὶ τέθραπται, καὶ ἣ τοῦτον ἐκεῖσε πεπομφέναι προ-
31 εἶλετο. ὡς καὶ ὑπὸ τῆς τοιαύτης τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς αὐθόρ-
 μητοι πάντες τοῦ ἔθνους ἐκείνου ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες καὶ
 νέοι καὶ γέροντες πρὸς τὸν τοῦ καλοῦ ζῆλον ἡγείροντο, καὶ
 πλέον αὐτῶν οἱ τούτων ἡγεμόνες, ἐξ ὧν καὶ ἐς Βυζάντιον 15
 χρήματα ἀπεστάλησαν ἀποχρῶντα πρὸς οἰκοδομίαν τοῦ πε-
 πτωκότος τηρικαῦτα μέρους τοῦ μεγίστου νεῶ τῆς ἀγίας τοῦ
 Θεοῦ σοφίας· περὶ ὧν κὰν τῷ κῆ τῆς ἱστορίας λόγῳ διεί-
 ληπταί μοι τά τε ἄλλα, καὶ ὡς καλῶς μὲν ἐκεῖθεν ἐπέμφθη-
 σαν, οὐ καλῶς δ' οὐτ' ἐντανθοῖ διωκῆθησαν οὐτ' ἐκεῖσε τὴν 20
 φήμην ἀξίαν τοῖς πεπομφόσιν ἀντιπεπόμφασιν, ἀλλ' εἰς οἰ-
 κεῖον ἄχαρι κέρδος βωμολοχῆσαντες καὶ νειμάμενοι, πρόφα-
 σιν δεδώκασιν τοῖς ἀκούουσιν αἰσχρὰν κομιδῆν καὶ σφόδρα
 λαιδορίας ἀπάσας προσκαλουμένην, καὶ τάναντία λογίζεσθαι

quae quum ita sunt, non possum pro certo dicere, utrum primus mutationem illius metropoleos effecerit ipse Theognostus, an rebus iam constitutis usus sit. attamen ipse in metropoli habitabit et provincia illa, quae magnae Russiae pars est, cuius pius ille rex erat dominator. et iustam vitam egit et qualem degere pium episcopum decet. praedicabat virtutem sanctae vitae et ornavit religionem, ornavit hanc Megalopolim, qua ortus erat et educatus et quae huc eum miserat. itaque a talis viro virtutis sponte omnes illius populi viri et mulieres, iuvenes et senes ad pulchri studium incitabantur et illis magis duces, qui Byzantium permultam pecuniarum copiam miserant ad restaurandam collapsam partem sancti divinae Sophiae templi, de quibus in historiae libro XXVIII dixi praeterea honorifice illos misisse, sed non honorifice ibidem, quae missa erant, administrata esse, nec enim iustam famam mittentibus remiserunt, sed domestico commodo sacrificantes et attribuentes et audientibus omnino turpem et ignominiosam causam obtulerunt et contraria cogitare eos quam antea coegerunt. quo enim diviniorem antea honorem Constantinopolitanae

πείθουσαν τῶν προτέρων· ὅσῳ γὰρ πρὶν ἰσοθέους τιμὰς
 τοῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνοις παρείχον, τοσούτῳ χα-
 λεπωτάτην ἐξ ἀνιπάλου τὴν νέμεσιν ἀντεδίδουν. καὶ ὁ τρό- **32**
 πος ὃς πρὶν τὴν τοῦ συνειδότης ἐκείνων χειραγωγῶν ἐκόσμει
 5 σεμνότητα πρὸς τὸ τῆς ἀκοῆς περιβλεπτον, ἐπεικῶς ἐρρῶν
 πρὸς τὸ περιφρονούμενον ἀρτίως, εἰ μὴ διὰ πάντων καὶ παν-
 τάπασι, ἀλλὰ διὰ μὲν τῶν πλείστων καὶ ἀπλουστέρων ἐπ'
 ἔλαττον ἄτε δὴ τῶν τοιούτων μικρὰ συνιέντων, διὰ δ' ἐνίων
 ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄτε δὴ βασκάνῳ λογισμῷ καὶ κριτηρίῳ
 10 παρεχομένων καὶ οὐχ ὁμοζυγούσας τὰς πλάστιγγας συνορών-
 των τῆς τε προτέρας φήμης καὶ τῆς κατόπιν ἰούσης ὀψέ.
 ἀλλ' ἐπαναληπτέον τὸν λόγον. ἔφθημεν γὰρ εἰπόντες τοὺς
 μὲν τρεῖς τῶν τῆς ὅλης Ῥωσίας ἡγεμόνων ὁμοῦ τοῖς σφῶν
 ὑπηκόοις ὀρθόδοξον ἔχειν σέβας καὶ ἡμῖν ὁμόφρονας εἶναι,
 15 τὸν γε μὴν τέταρτον καὶ μάλα ἡκιστα· ὃς δὴ καὶ μεῖζον καὶ **33**
 ἰσχυρότερον ἔχων κράτος κατὰ τε πληῖθος στρατιᾶς καὶ ὄπλων
 ἐμπειρίαν ἤδη καὶ τοῖς βορειοτέροις ἀνθίσταται Σκύθαις ἐκ
 πολλοῦ τοῦ κρείττονος, καὶ τῶν ἄλλων ἐτησίους διδόντων φό-
 ρους ἐκείνοις οὐδαμῆ ποτ' αὐτός, ἅτ' ὄχυρούς τινας τό-
 20 πους οἰκῶν καὶ ἀγχιτέρμονας ἔχων Κελτοὺς καὶ Γαλάτας, οἳ
 παρὰ τὸν πρὸς ἄρκτους καὶ Θούλην τὴν νῆσον οἰκοῦσιν ὠκεα-
 νόν, ὅθεν ζέφυρός τε ἀναρρήγνυται καὶ ὅποι δύνων πορεύε-
 ται ἥλιος, μάχιμον ἔθνος ὡς τὰ πολλὰ καὶ οὐ πόρρω που **f. 258 b.**
 γίνομαι λέγειν ἀνανταγώνιστον. ἀλλ' ἔστιν ἀλλοτριόφρων τε **34**
 25 καὶ τῷ ἡλίῳ τὸ τῆς λατρείας σέβας νέμων μὲν, ὑπισχνούμε-

sedi tribuerant, eo graviorem iram reddiderunt et odium, ac studium
 illud quod antea eorum pietatem rexerat et ornaverat illustri fama,
 nunc nec iniuria in contemptum venit, non apud omnes omnino, sed
 plurimos et vulgares quippe qui minus rem cognoscerent, apud mul-
 tos, qui ut plerumque fit invidioso iudicio tenerentur nec et antereo-
 ris famae et posterioris momenta examinarent. sed recipiatur sermo
 necesse est, narravimus tres totius Russiae duces cum civibus religio-
 sam pietatem habuisse et eundem nobiscum animum. minime autem
 quartus, qui maiores exercituum numeros ac nervos et armorum usum
 habebat et ipsis septemtrionalibus Scythis multo superior viribus erat
 et, quum reliqui populi annua illis vectigalia solverent, nunquam ipse
 dabat, quod munita quaedam loca tenebat et propinquos habebat Cel-
 tos et Galatas, qui ad oceanum septemtrionem et Thulam insulam ver-
 sus vergentem habitant, unde zephyrus spirat et sol occidit. gens
 plerumque bellicosa et, quod nimium non est, invicta, sed diversae

ρος δ' ἐν τῷ ἄρτι καὶ ὁμόδοξος ἡμῖν κατὰ τὸ τῆς θρησκείας
 ἔσεσθαι σέβας, εἰ τῷ πρὸς αὐτοῦ πεμφθέντι πρεσβευτῇ Ῥω-
 μανῶ τὴν τῆς ὅλης Ῥωσίας ἐπισκοπὴν καὶ μητρόπολιν ἐγχει-
 ρίσαιμεν κατὰ τοὺς νενομισμένους τῆς ἐκκλησίας θεσμούς ἐκ
 διαδοχῆς τοῦ τετελευτηκότος ἀρτίως ἐκείνου Θεογνώστου. 5
 ἔστεργε γὰρ αὐτῷ καὶ προσέκειτο λίαν, τοῦτο μὲν καὶ ὡς ἐκ
 γυναικὸς συγγενεῖ τοῦ κηδεστοῦ ὄηγός, ὃς ὁμοροῦντα μὲν τε-
 τύχηκεν ἔχων αὐτόν, εὐσεβῆς δ' ἦν οὕτοσί καὶ τοῖς θείοις
 προσκείμενος δόγμασι καθ' ἡμᾶς, ὡς διὰ ταῦτα φίλον εἶναι
 κάκεινον Ῥωμανῶ τουτῶι, καὶ ἠδέως αὐτοῦ ἀκούειν συχνά 10
 προσιόντος καὶ παραινούντος τὰ τῆς εὐσεβείας καὶ διδάσκον-
 τος τὰς τε δὴ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ῥήσεις, ὡς καὶ
35 ἀνὰ στόμα φέρειν κάκεινον αὐτάς. ἔστεργεν οὖν κάκεινος Ῥω-
 μανῶ πῶς μὲν δι' ἐκεῖνα πῶς δὲ διὰ ταῦτα, καὶ μάλιστα ὡς
 προτελεσθεὶς τὰ τῆς εὐσεβείας ὑπ' αὐτοῦ δόγματα συχναῖς 15
 διδασκαλίαις καὶ παραινέσεσι· καὶ ἦν ἐγγὺς τοῦ καὶ τῷ
 θεῷ τελεσθῆναι βαπτίσματι. ἦν δ' ὁ Ῥωμανὸς οὕτοσί τῶν
 εὐσεβεία καὶ μοναδικῇ πολιτείᾳ καὶ εὐλαβείᾳ συντετραμμέ-
 νων ἀνδρῶν, ἱερωμένος τε καὶ πείραν ἐξησηχημένος τῆς τῶν
 ἱερῶν βιβλίων ἀναγνώσεως ἱκανῆν, πέντε πού καὶ πενήντα 20
 ἐτῶν ἡλικίαν ἄγων ἐγγύς, καὶ εἶδος ἔχων ἐκ φύσεως σεμνὸν
 κομιδῆ καὶ αἰδέσιμον. καὶ προύβαινεν ἂν εἰς πέρας τὸ πρᾶγμα
 χρηστὸν περὶ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο τῆς θρησκείας ἕνεκα, εἰ ἐγί-
 γνετο τελέως κατὰ τὴν ζήτησιν τοῦ πεπομφότος ἐθνάρχου. ἀλλ'

mentis et solis venerationi deditus, pollicens se in nostram religionem
 se venturos, si Romano legato a se misso totius Russiae sedem epi-
 scopalem et metropolim ad leges ab ecclesia constitutas, ut subse-
 quenti Theognostum brevi antea mortuum tradiderint. nam ei cum
 amore dediti erant, orto ex soceri regis mulieri, qui eos finitimos ha-
 bebant, pius ille fuit et divinis nostris dogmatis deditus, ita ut amicus
 Romano esset. lubenter audiebat et laudabat religionem et discebat
 prophetarum apostolorum verba, ita ut in ore eius versarentur. igitur
 amabat ille Romanum et ob has et ob illas causas. praesertim
 quod ab eo in religionis dogmata initiatus erat, crebris doctrinis et
 admonitionibus nec multum aberat, quin sacro baptismo imbueretur.
 fuit Romanus ille a viris religione et simplici prudentia et providen-
 tia nutritis factus sacerdos et iustam a legendis sacris libris scientiam
 adeptus. quinquaginta quinque annorum aetatem agens faciem a na-
 tura habuit venerabilem ac piam et operi revocandae ab superstitione
 illius gentis finem imposuisset, si ad missi ducis voluntatem fieri li-
 cuisset; sed restitit divina ira Romanos nihil boni perficere patiens

ἀντέπραξεν ἢ μηδὲν τῶν χρηστῶν ἐῷσα Ῥωμαίους θεομηρία **36**
 τελεῖν διὰ τὴν τῆς πολυθείας αἵρεσιν, ἣν οἱ τῆς ἐκκλησίας **f. 259 a.**
 ἄρτι προεστηκότες ἀνόμως εἰσήνεγκαν. εὐθύς γὰρ χειροτονη-
 θέντος ἐνταῦθα τοῦ Ῥωμανοῦ, ἀθρόον ἐπεφύη τις ἐκεῖθεν ἔτε-
 5 ρος, τοῦνομ' Ἀλέξιος, κατεσπουδασμένην ποιούμενος τὴν ἐς
 Βυζάντιον ἄφιξιν, ὁμοῦ τε σπαρεῖς καὶ ἀναδοθεῖς οὐκ ἐν-
 τεῦθεν, ἀλλὰ χρήμασιν ὄνιον πρὸς ἐνίων δῆθεν ἐκεῖθεν δε-
 ξάμενος τὴν ἀξίαν ἐπισκόπων, κατὰ τὸ τῶν σπαρτῶν καὶ αὐ-
 τὸς αὐθήμερον γιγάντων ἐκεῖνο γένος ὄφθη μητροπολίτης,
 10 ἀνὴρ μοχθηρὸς καὶ πανοῦργος καὶ ἔμπληκτος, πάσης τε ἀλ-
 λότριος εὐλαβοῦς καταστάσεως, καὶ ἅμα πολλοῖς ἐγκλήμασι
 καθαιρέσεως ἔνοχος ὢν, ὡς τὰ τῶν ἐγχωρίων ἐκεῖθεν ἐληλυ-
 θότα κατόπιν ἐσήμαινε γράμματα, ἀλλὰ χρημάτων πλήθος **37**
 κεκομικῶς, καὶ δούς μὲν Καντακουζηνῷ τῷ τηρικαῦτα βασι-
 15 λεύοντι, δούς δὲ καὶ τῷ τηρικαῦτα πατριαρχεύοντι, τοῦνομα
 Φιλοθέῳ, ὧν ἐφίεντο δώρων ἑκάτερος, ὧν ἐδεῖτο μετὰ ῥα-
 στώνης αὐτὸς ἀντελάμβανε. καὶ συνελόντι φάναι, ἅπαν
 ἔφραξε στόμα, καὶ πάσας ἐν τῷ ἀφανεῖ τεθνάναι κατηγορίας
 ἐκ τοῦ ῥάστον κατέπραξε, τὰς μὲν γνώμας σφῶν δουλωσάμε-
 20 νος, τοὺς δὲ νόμους συλήσας καὶ πόρρω μνήμης κεῖσθαι πα-
 ρωσάμενος. ὅθεν καὶ μεμερίσθαι διὰ ταῦτα συμπέπτωκε τὴν
 τῆς ὅλης Ῥωσίας μητρόπολιν εἰς δύο μοίρας, εἰς τε Ῥωμα-
 γὸν καὶ Ἀλέξιον. καὶ εἶθε ἑνέμενεν ὡς τὴν πρώτην γοῦν ὁ
 μερισμὸς ἐγεγόνει. ἀλλ' ἀπιόντος Ῥωμανοῦ πρὸς ἣν ἔλαχε **38**

propter polytheismi haeresin, quam in ecclesiam modo praepositi contra leges intulerunt. statim enim delecto Romano exstitit alius quidam nomine Alexius, qui celeriter iter Byzantium suscepit. nec ipse inde ortus et educatus, sed opibus vilem ab episcopis quibusdam dignitatem adeptus et ad Spartorum et Gigantum illorum similitudinem eodem die civis metropolitanus factus, vir humilis et parvus et multiplex, ab omni disciplinae prudentia alienus et multis necis criminibus ut postea civium libri protulerunt, obnoxius. sed pecuniarum copiam dedit Cancacuzeno tum regnanti et Philotheo patriarchae, ad utriusque voluntatem et utilitatem cum facilitate quadam offerens et ut libere dicam os totum obstruxit. quorum animis conciliatis et legibus sublatis eiectisque e memoria, factum est ut tota Russia in duas partes et Romanam et Alexianam divideretur. utinam mansisset quae antea fuerat divisio. sed abeuntem Romanum in partem quam sortitus erat Alexius pluribus opibus datis et largioribus sustulit et commodo tempore Romanum castigavit. quocirca brevi spei plenus Romanus Byzantium profectus est necessitate coactus quam imperii gu-

μοῖραν, πλείω δεδωκώς. Ἀλέξιος χρήματα πλείω καὶ κρείττω καὶ τὴν μοῖραν αὐτῆς συγκνήσας ἀνείληφε, ζημιώσας ἐν τοῖς καιροῖς τὸν Ῥωμανόν. διὸ καὶ αὐτῆς μετὰ βραχὺ πρὸς Βυ-

- f. 259 b. ζάντιον ἐпанέληλυθέναι μεστὸν ἐλπίδων Ῥωμανόν ἢ ἀνάγκη συνήλανεν, ἅτε καὶ μεταπεσεῖν αἰσθόμενον τὰ τε τῆς μοναρχίας ἐνταῦθα σκῆπτρα πρὸς Παλαιολόγον καὶ αὐτοὺς τῆς πατριαρχίας θρόνους αὐτῆς ἐς Κάλλιστον τὸννομα. ἐλήλυθόντι δὴ οὖν βοηθεῖν, ὀπόση δύναμις, ἀδικουμένων τῶν πάντων σφόδρα κρίνας εἶναι δικαίων ὁ πατριάρχης, ὁμοῦ τοῖς παρατετυχηκόσι τηρικαῦτα ἀρχιερεῦσι, τὰ ἐπὶ τούτοις παρε- 10
- 39** σκευάζοντο γράμματα καὶ ψηφίσματα. ἀλλὰ πρὶν ἐς πέρας ἰέναι, πάρεστιν αὐτῆς Ἀλέξιος χρημάτων ἐπιφερόμενος πλείστα βαλάντια, δι' ὧν τὴν τοῦ πατριάρχου χειρωσάμενος γνώμην τὰ πρῶτα, ὕλης γηγενοῦς ὑπερφυῶς ὀρέξεσιν ἡλικιωτίνων οὖσαν καὶ δεσμῶν οὐκ ἔξω φανυλότητος λογισμῶν, ἔπειτα 15 περιῆει τοὺς ἄλλους ἀναλόγως διδοὺς καὶ δουλούμενος καθ' ἕκαστον ἅπαντας. ἤδη δὲ καὶ τοῖς ἀρχουσι προσιῶν, καὶ παραβύων ἀβρότερα κέρματα, ῥᾶστα καὶ σφᾶς πρὸς τὸ βουλούμενον εἶλκε, τὸ συγκεχωρηκὸς εἰληφότας ἤδη παρὰ τοῦ πα-
- 40** τριάρχου Καλλίστου, ὃς τῶν τῆς ἱερωσύνης κανόνων πρόμα- 20 χος εἶναι ὁμωμοκῶς, καὶ μὴ προδότης γίνεσθαι τῶν ταύτης θεσμῶν, μηδὲ τὴν ἄπρατον χάριν τοῦ πνεύματος ὄνιον ὡς ἐν ἀγορᾷ προτιθέναι τοῖς κατὰ Σίμονα τὸν μάγον ζητοῦσιν, ἔπειτα αὐτὸς τε παραβάτης ὄφθη περιφανῆς, διακυβεύων τὰ τίμια, καὶ τοὺς ἄλλους προτρεπόμενος ἀπαρακαλύπτως ἐς τὴν 25 τοῦ κακοῦ κοινωνίαν. καὶ διὰ ταῦτα ἀπηγήνατο ἐς προὔπτον

bernacula delata esse ad Palaeologum et patriarchicam sedem ad Callistum audisset. cui igitur quippe iniuriis vexato operam daturus patriarcha et qui forte aderant sacerdotes litteras et damnationes scripserunt. sed priusquam res ad finem perducitur, rursus adest Alexius multam pecuniarum copiam offerens. quibus primum patriarchae animus cepit, materiae terrenae cupiditate plenum neque a mentis pravitate liberum; dein ad alios accedens unumquemque sibi conciliavit. iam vero etiam principes adiit et insignibus pecuniis corruptos facile ad voluntatem suam traxit, qui pactum iam a Callisto patriarcha acceperat. ille qui sacerdotales leges se defensurum iuraverat nec proditorum pacta nec S. Spiritus gratiam tanquam vilem in foro venditum Simonis magi sectatoribus, dein ipse improbus aperte apparuit in honoribus ludo diffundendis et aliis ad malignitatis communitatem palam adducendis. quamobrem primum repulit quae

τὰς πρὶν ὑποσχέσεις ἐκείνας αἱ περὶ τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος
 ἦσαν αὐτῷ παρεσκευασμέναι σὺν γε τοῖς ὑπηκόοις κομιδῆ
 παμπληθέσιν ὑπάρχουσιν· βέλτιον γὰρ ἔφησεν ἡλίῳ λατρεύ- **41**
 ειν, κόσμον ὅλον φωτίζοντι καὶ ζωοῦντι καὶ περιθάλλοντι, καὶ
 5 τῆς τοῦ πάντων εἰκόνης δημιουργοῦ σαφῆ τινὰ φέροντος ἴχνη
 καὶ σύμβολα, ἢ τῷ τῆς φιλαργυρίας δαίμονι, ᾧ τοὺς τῶν **f. 260 a.**
 Ῥωμαίων ἀκούω νυνὶ πατριάρχας ἀλίσκεσθαι, εἰ χρὴ κατὰ
 τὸν τῶν αὐτῶν ἀποφήμασθαι διδάσκαλον, ὃς ὑπισχνουμένῳ
 τῷ διαβόλῳ δώσειν βασιλείας τε καὶ χρήματα γῆς ἀπάσης,
 10 εἰ βούλοιο προσκυνεῖν καὶ λατρεύειν αὐτῷ, ἐπετίμησέ τε καὶ
 ἀπεκρούσατο μάλα σφοδρῶς· ὥσθ' ὁ τούτοις ἐκθύμως ἐγκυ-
 βιστῶν, καὶ ἀντὶ τούτων αὐτὸν προϊέμενος ὃν εἴλετο δεσπό-
 την ἔχειν καὶ Θεόν, ποίων μὲν κολάσεων ποίων δὲ πρηστή-
 ρων οὐκ ἄξιος εἶη ἄν, δεσπότου χρηστοῦ τε καὶ εὐεργέτου
 15 διάβολον ἀλλαττόμενος ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, καὶ οὐδὲ τουτονὶ
 τὸν ὑπ' ἐμοῦ τιμώμενον ἡλίον αἰδεῖται μάρτυρα τῆς ἀναι-
 δείας δρωῶν ἑαυτοῦ, ὅτι τὸν καὶ αὐτοῦ δημιουργὸν γήϊνοις ὅλη
 ψυχῆς προαιρέσει προίεται χρήμασι. σαφῆ γὰρ εἶναι ταύ- **42**
 την ἔγωγε τίθεμαι εἰδωλολατρίαν· τὸν μὲν γὰρ ἡλίον στοι-
 20 χεῖον ἔξ ἀρχῆς εἶναι κατελήφεσαν ἄνθρωποι συστατικὸν τῆς
 τῶν ἐν γῆ πάντων φύσεως· χρυσὸς δὲ καὶ ἄργυρος ἅπας
 γῆ πατουμένη καὶ τοῖς εὐφρονοῦσι πρὸς μηδὲν ἀγαθὸν χρη-
 σιμεύοντα· πῶς γὰρ ἂ μὴδ' εἰκόνας εἰδῶλον ἡλίου σώζειν
 δύναται; εἰ δὲ καὶ πρὸς ἀνιέρους καὶ βεβήλους πράξεις κα-

de S. baptismo civibus valde plurimis promiserat. praestat enim, ait,
 venerari solem, toti mundo lucem, vigorem, calorem afferentem et
 creatoris mundi dilucida quaedam vestigia et documenta praebentem,
 quam avaritiae daemonem, cui Romanorum patriarchas nunc captos au-
 dio, si ipsorum magistri exemplum spectamus, qui diabolum pollicen-
 tem se totius terrae regna et opes daturum si procumbere et adorare
 se vellet, aversatus est et pervalde repulit. itaque qui in talia se
 insane praecipitaverit et pro iisdem, quem dominum et deum sibi ha-
 bendum sumserat, reiecerit, quibus tandem poenis, quibus suppliciis
 non dignus erit, quippe qui Christo domino ac salvatori diabolum ho-
 stem et inimicum anteponat et ne hunc Solem quidem, quem equidem
 veneror, edito turpitudinis testimonio vereatur. apertam enim hanc
 esse idolatriam statuo. solem enim primum rerum elementum esse
 componens universi naturam homines intellexerunt. aurum vero et
 argentum omne per orbem terrarum sanis quidem hominibus ad bonum
 nihil prosunt, quippe quae solis imaginis ne umbram quidem servare
 possint. sin vero ad impia et scelerata negotia adhibet avaritiae do-

ταδαπανᾶ τῆς φιλαργυρίας τοὺς τρόπους ὁ καὶ προϊστασθαι
43 λαχῶν, καὶ λαλεῖ μὲν πρὸς ἀργύριον, χρημάτων δ' ὄνιον τὸ
 τῆς ἱερωσύνης ποιεῖται ἀξίωμα, καὶ τούτων οὐ μικρῶν τινῶν
 καὶ βραχύτητι περικλειομένων ὄγκου καὶ ἀριθμοῦ πληκίότητι
 καὶ ποσότητι, ἀλλὰ καὶ τοὺς τοιούτους ὄρους ὑπερβαινόντων τε ⁵
 καὶ ὑπερεκτεινομένων, ποῦ οὐκ ἂν ἐλάσειεν ὕβρεώς τε καὶ
 ἀτοπίας ἢ ἀκρασίας; τίνας δ' οὐκ ἂν ὑπερβαίῃ Κανκάσους
 ὄρων καὶ Τανάιδος ἐκβολὰς καὶ Σκυθῶν ἀγριότητος ἢ φήμη
 βαδίζουσα τῆς αἰσχροτήτος; ἢ τίς ἂν καὶ ὁποῖα ποτὲ συ-
 σταίῃ πολιτεία βεβαίας τὰς τοῦ μένειν οὐκ ἐπίπαν ἀρχοῦσα ¹⁰
44 κρηπίδας; τίνας δ' ἂν οἰκιῶν καὶ πόλεων διοικήσεις εὐνομη-
 θεῖεν ὅπουπερ ἂν οἱ τῶν κανόνων καὶ νόμων προστάται,
 f. 260 b. τῶν χρηστῶν ἀμελοῦντες ἡθῶν, παρενημερεῖσθαι δρῶσι τὰ
 τῆς δικαιοσύνης ἀνάκτορα, καὶ παρὰ φανῶν τίθενται τὰ τῶν
 νομίμων κράτη, καὶ τὸ ψεῦδος προτιμῶσι τῆς ἀληθείας, καὶ ¹⁵
 νόμον τὴν ἀνομίαν ἡγοῦνται, καὶ ψῆφον δικαιοσύνης τὸ τὰς
 ψήφους τῆς δίκης αἰσχροποιεῖν· καὶ ἦν τῶν πολιτειῶν καὶ
 πόλεων σφῶν προφανῆ καὶ ὑπαιθρον κατάλυσιν νύκτωρ καὶ
 μεθ' ἡμέραν οὐ λήγουσιν αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἐργαζόμενοι,
 ταύτην ἔδραν καὶ στάσιν ἐπ' ἴσης τοῖς οὐρανίοις πόλοις πρὸς ²⁰
 ἀσφάλειαν τὸ ἀκίνητόν τε καὶ ἀναλλοίωτον ἔχειν οἴονται, κα-
 κῶς εἰδότες καὶ λίαν ἀμούσως, καὶ μηδὲν ἄμεινον ἢ ὥσπερ
 οἱ τυφλώττοντές τε καὶ μηδὲ τὰ ἐν ποσὶν ὄλωσ' ὄραν δυνά-
45 μενοι καὶ οὗτοι γὰρ κατόπιν ἐπομένους ὄρωντες τοὺς τῆς το-

los is cui praeesse contigit, et loquitur quidem contra argentum, ve-
 rum sacerdotii dignitatem reddit venalem pecuniis non parvis neque
 ad magnitudinem modicis neque ad numeri multitudinem, sed quae
 eiusmodi modum valde exsuperent, quousque haec perveniet superbiae
 et insolentiae turpitude? nonne Caucasum montem et Tanais impe-
 tum et Scytharum immanitatem superet hic turpitudinis rumor? an
 quae et qualis unquam reipublica firma steterit, quae non fundamenta
 omni modo tenuerit? num familiae et civitates bene administrentur,
 ubi qui observandis legibus ac normis praesunt, neglectis probe in-
 stitutis, iustitiam potestate et dignitate detrahunt et legum auctori-
 tatem ad nihilum redigunt, qui mendacium veritati anteponunt, qui le-
 gem illegem ducunt et iustitiam iuris iniquationem, qui denique
 quemadmodum civitatibus et urbibus suis aperte et propalam dissol-
 vendis diu noctuque non desistunt, ita sedem et domicilium similiter
 in coelestibus thronis immobile et immutabile tenere se secure putant,
 male periti illi et inscii non aliter, ac caeci qui ne ante pedes qui-
 dem quae iacent videre possunt. fructus enim tantae malignitatis et

σαύτης καὶ τηλικαύτης κακοτροπίας καὶ ἀτοπίας καρπούς, μᾶλλον δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν κείμενα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὰ τῆς σφῶν κακίας ἐπίχειρα, οὐδαμῆ ἑπαΐουσιν, ἀλλ' ἐπ' ἴσης τοῖς μαινομένοις τὰς σφῶν αὐτῶν ἐσθίοντες σάρκας χαίρουσιν·
 5 ὥσπερ ἂν εἰ προσετίθεσαν κέρδεσι κέρδη καὶ κλήρω κληρὸν γῆς καὶ θαλάσσης, καὶ μὴ πᾶν τὸναντίον ἔπασχον, ἄχρι πυλῶν καὶ αὐτῶν εἰπεῖν οἰκιῶν τῆς σφῶν ζημίας ἀεὶ προχωρούσης καὶ δίκην πυρὸς αὐξομένης καπὶ σφετέρῳ κακῷ νεμομένης τὰ πρόσω, καὶ μάλιστα ὅταν καλάμης κατὰ πρόσωπον ἰσταμένης
 10 λαμπρῶς ἐπιδράττηται τοῦ πυρὸς ἢ φορά. εἰ οὖν ἐμοῦ, **46** φησί, κατηγορεῖν ἐθέλοι τις τοιαῦτα, πολλοῦ μὲντ' ἂν δεήσειε τρισαθλίους αὐτοὺς καλεῖν, καὶ ταῦτα ποιμαίνειν λαχόντας καὶ ῥυθμίζειν οὐ ῥέουσιν ὕλην καὶ φθειρομένην ἀεὶ, ἀλλὰ τὸ μέγα κτῆμα καὶ τιμιώτατον καὶ θανάτου παντὸς
 15 ἀνώτερον, τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν δηλαδή· ᾧ γὰρ εὐθυνητῆρος καὶ κανόνος ἔχειν συμπέπτωκε τόπον, καὶ ὅς ἀρχέτυπον ἄλλων εἶναι πεπίστευται, οὗτος εἰ μὴ κατὰ τοῦνομα πολιτεύοιτο, μηδὲ τὸ προσῆκον ἀποδιδοίῃ τῇ τοῦ κανόνος καὶ τῆς εὐθύτης- f. 261 a.
 20 τος ἀρετῆ ἄλλὰ πράγμασιν ἀνοσίοις ὄνομα περιτιθείῃ χρηστόν, δείκνυσιν ἐναργῶς μὴ τὸ χεῖρον ὑπὸ τοῦ κρεῖττονος εἶναι ἀρχόμενον δεῖν, ἀλλὰ τὸ γε κρεῖττον ὑπὸ τοῦ χείρονος. σχετλιώτερον δ' οἶομαι καὶ οὐ μᾶλα εὐσχήμονος ἵεναι ὀλέ- **47**
 θρον δῆμοις τε καὶ οἴκοις, ἀρχουσί τε δὴ καὶ ἀρχομένοις, νέοις καὶ γέρονσι, ἀνδράσι τε καὶ γυναιξί, πλουσίοις τε καὶ

insolentiae qui a tergo sequuntur cernentes, magis quae ante oculos positae sunt semper improbitatis poenas nequaquam animadvertant, sed insanorum similes dentes suis corporibus iniicere amant, quasi quamplurima emolumenta et quam plurimae sortes evenerint terra marique nec plane contrarium acciderit, quum usque ad portas et ut ita dicam aedificia eorum poena progrediatur et in ignis modum aucta pestem carpat porro et in stipulas ante oculos positas flammae impetus libere irrumpat. quapropter si quis me vituperarit, oportebit ter infelices appellem, quibus acciderit administrare et regere non levem et inanem materiam, sed magnum, bonum et pretiosissimum et omni morte superius, hominis scilicet animam. cui enim legis ac normae rationem tenere accidit et ceteris exemplo esse creditur, is si non secundum nomen regit nec quae ad legem et normam pertinent agit, sed impie factis sanctum nomen polluit, aperte docet non peiores a melioribus, sed meliores a peioribus esse regendos. miserius autem puto et perniciosius esse populis et familiis, imperatoribus et civibus, iuvenibus et senibus, viris et mulieribus, divitibus et pauperibus, fere

- πένησι, καὶ πᾶσι σχεδὸν λογικοῖς καὶ ἀλόγοις, ὅταν τοῖς βελ-
τίοσι νομοθετῶσιν οἱ κάκιστοι· οὐ γὰρ τὸ διεφθορὸς τῶν ὁρών-
των κατευθυνθεῖη ἂν ποτε πρὸς εὐνομίαν, οὐδ' εἴ τι νοσοίη τῆς
πολιτείας, παρασκευασθεῖη πρὸς τὴν πρὶν εὐεξίαν παλινδρο-
μεῖν, ἀλλὰ πολλῶ τούναντίον γένοιτ' ἂν, παραπαιδαγωγοῦντος⁵
τοῦ χοροστάτου καὶ διδασκάλου, καὶ χωλεύειν ποιοῦντος τοῦ
καλοῦ καὶ τῆς ἀληθείας τὸν δρόμον. πρόξενος γὰρ αὐτὸς
ἄντικρυς γίνεται νοσεῖν καὶ τὸ ὑγιαῖνον, καὶ ἔξ οὐρίας αἰεὶ
καταβαίνειν πρὸς τὸ φθειρόμενον· καὶ ὁ τὴν ἐρημίαν ὡς
ἐπίπαν ἐκθήσατο πάρεδρον, ἀντιφωνοῦντος αὐτῷ τοῦ βίου¹⁰
τοῖς λόγοις καὶ ἧ τέτακται διοικήσει· ὥσπερ γὰρ δικαιοσύνη
κοινωνίας ποιητικόν, οὕτως ἀκοινῶνητον ἀδικία καὶ σύνοικον
ἐρημία, θηριώδη ποιοῦσα τὸν βίον καὶ παντάπασιν ἄγριον.
- 48** τὴν γὰρ τοι πόλιν ἔξ οἰκιῶν συγκειμένην κοινωνικῆς εὐταξίας
θεμέλιον εἶναι ἀνάγκη καὶ νόμων δικαίων ἐμπεφραγμένην¹⁵
δεσμοῖς· ᾧ γοῦν οἰκίας δι' ἀμαθίαν τοῦ κρείττονος ἤκισθ'
ἀρμόττει προστασία, πολλοστοῦ τινὸς μέρους μακρᾶς πολι-
τείας, πολλοῦ μὲντ' ἂν δεήσειε δεόντως πόλεως ὅλης προστῆ-
ναι. ὡς γοῦν τῶν ἀνθρώπων ᾧ δίκη καὶ εὐνομία συντέθρα-
πται, τούτῳ καὶ τὸ βελτίστῳ τε εἶναι καὶ κατὰ τὸ βέλτιστον²⁰
ἄρχειν προσγίνεται, οὕτως ᾧ μὴ, τούτῳ καὶ χειρίστῳ γίνεσθαι
κατὰ τὸ ἀντίπαλον ἔπεται καὶ παγχάλεπον ἄρχειν ἀρχήν.
- 49** ὄργανα γὰρ ἐκ φύσεως ἄνθρωπος ἔχων πρὸς ἀρετῶν ἐργα-
σίαν πολυειδῶν, εἰ μὴ βούλοιο δίκη τε καὶ εὐνομία διοικεῖσ-

omnibus peritis et imperitis, si melioribus pessimi imperant. nam praefectorum improbitatem non direxeris unquam ad bonas leges nec si quid respublica aegrotet ad pristinam felicitatem reditum facile effeceris, sed plane contrarium feceris, quam si chorostata et magister instituit et claudicare docet inter pulchri et veri cancellos. vicina sibi aegrotum et validum et prosperum semper spectat ad vanum. et si quis desertum quasi socium sibi sumserit, eius vita a legibus et qua instituta est vivendi ratione discrepat. quemadmodum enim iustitia consociationem facit, ita disiunctio ab iustitia et in deserto habitatio bestialem et omnino immanem vitam reddit. urbem enim ex aedificiis compositam publicae salutis fundamentum esse et iustarum legum obstrictam cancellis necesse est. cui igitur ob inscitiam commodi minime convenit administratio familiae, tanquam magnae partis civitatis, multum deerit ut toti urbi praesit. quemadmodum igitur homo, cui ius et leges innatae sunt, optimus esse et optime rem regere possit, ita, cui non insunt, pessimum fieri et pessime rem administrare eum ex contrario sequitur. homo enim a natura praeditus

θαι καὶ διοικεῖν, παγχάλεπον καὶ ἐξιτήλον πόλιν πᾶσαν καὶ
 πολιτείαν καὶ οἰκίαν καὶ συλλήβδην ἅπαντα φάναι πράγματα
 δείξειεν ἂν ἐν βραχεῖ· καὶ οὐδὲν ἕτερον τούτῳ λελείψεται
 ἢ τοῖς τῆς ἀρετῆς ὀργάνοις κακῶς χρωμένῳ δίκην πυρὸς ἐμ-
 5 πιπρᾶν καὶ ἄδου μυχοῖς παραπέμπειν, καὶ εἴ τι σφίσι χθές που
 καὶ πρώην προσῆν ἐκείνοις τὸ εὐδαιμον. εἰ δ' οὖν, φρασάτω
 μοί τις παρελθὼν, πόθεν ἄλλοθεν ἐς τοιάσδε κακοδαιμονιῶν
 ἐσχατίας τὰ μέγιστ' ἐκεῖνα καὶ τηλικαῦτα κατενήνεκται σφίσι f. 261 b.
 πράγματα. πάντως οὐδαμόθεν ἢ κατ' αὐτῶν ἐξ αὐτῶν, οἴκο-
 10 θεν οἴκαδε, τὸ λεγόμενον. ἦδιον γοῦν ἔγωγ' ἂν πολλῶ μετὰ 50
 δικαιοσύνης καὶ εὐνομίας ἡλίου τε καὶ τοῦ τὸν ἡλίον πεποιη-
 κότης θεοῦ διατελοίην σαφῆς λατρευτῆς, ἢ διὰ φιλοχρημα-
 τίαν, αἰσχίστην νόσον αἰσχίστου τρόπου, μετὰ ἀνομίας καὶ
 ἀδικίας εἶην ἀνύων τὸν βίον, καὶ παντοδαποῖς τε καὶ ποικί-
 15 λοις μιάσμασι καταβαπτίζων ὃ φασὶ ψυχῆς καθαρτήριον
 βάπτισμα. πῶς γὰρ καὶ τίς με βαπτίσει τηλικούτοις ἑαυτὸν
 ἐμπιπλᾶς ἐφ' ἡμέρα πάση καὶ νυκτὶ μολυσμοῖς, καὶ τοσοῦτον
 ὑπ' ἐμοῦ καταγινωσκόμενος; οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου
 δίκαιοι, φησί, παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλὰ οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δι-
 20 καιωθήσονται· καὶ ἐν παντὶ ἔθνει ὃ φοβούμενος τὸν κύριον
 δεκτὸς αὐτῷ ἐστίν. οὐ γὰρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ
 θεῷ, ἀλλὰ πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα κυρίου σωθή-
 σεται. καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ

18. Παύλου ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς.

quasi instrumentis ad varias virtutes exercendas si non velit ad ius
 et leges regi et regere, labentem et deperditam totam urbem, civi-
 tatem, domum omnes omnino res brevi ostendet neque aliud quicquam
 ei, qui virtutis instrumentis male utitur, superest, quam ut ad ignis
 similitudinem urat et in perniciem trahat, quibus brevi antea felicitatis
 quid adhuc inerat. dicat igitur mihi quispiam, num aliunde in
 eiusmodi diabolorum fines magna illa et talia eorum facta pervene-
 rint. profecto non aliunde, quam ab semet ipsis, e domum in do-
 mum, ut dicitur. multo equidem lubentius cum iustitia et aequitate
 solem et deum solis creatorem propalam semper venerer, quam ut ob
 avaritiam pestem turpissimam cum iniquitate et iniustitia vitam transi-
 gam et variis ac multiplicibus maculis baptismum quem animae la-
 vacrum dicunt polluam. quis enim quomodo me baptizabit eiusmodi
 macularum semper plenus et mihi tantopere suspectus? non enim au-
 ditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur.
 et in omni gente qui veretur dominum gratus ei est, non enim per-
 sona valet apud deum, sed quisquis invocabit nomen domini salvabi-

πάσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν, Ἰουδαίου τε πρώτον καὶ Ἕλληνας· δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρώτον καὶ Ἕλληνι.

- 51** Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα σὺν ὀργῇ καὶ ζήλῳ διεξελθὼν ὁ 5
 ῥῆξ̄ ἐκεῖνος ἐνταῦθα τὸν λόγον κατέπαυσε, τὴν δὲ γνώμην εἶ-
 χεν ἠρεθισμένην πρὸς ἄμυναν ὑπὲρ ὧν προσῆκε τῷ Ῥωμανῷ.
 ἔξεστι δ', οἷς τῇ ἀκοῇ σύνεσις ἀπαθῆς συνοικεῖ, κρίνειν εἰ
 προσήκοντος ἔχεται λόγου τὰ εἰρημένα· ἔξεστι δ' αὖθις συλ-
 λογιζέσθαι ἔτι καὶ εἰ χριστιανῶν παισὶν εὐσεβέσιν ἀνεκτὸν 10
 οὕτω γῆς καὶ θαλάττης ὡς πορρωτάτω τῆς αἰσχίστης ταυ-
 τησι κακίας τὴν φήμην δραμοῦσαν μέχρις Ὀκεανοῦ καὶ Σκυ-
 θῶν ἀφικνεῖσθαι, καὶ τοσοῦτον τὴν τῆς αἰρέσεως ἀξήσασαν
 βλάστην διαπεφοιτηκέναι πανταχῇ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας
 τὰς ὕβρεις κομιζουσας, κρηπίδας ἀφθόνων πηγῶν εἰληφῦϊαν 15
 τὰς τῶν νῦν πατριαρχῶν τε καὶ ἐπισκόπων ἀτόπους καὶ παρα-
 νόμους πράξεις καὶ ἦν τετυραννηκότες δογματῶν ἐνέπλησαν
52 πονηρῶν ἐκκλησίαν αὐτοί· οὐ γὰρ ἐν παραβύστῳ τὰ βέβηλα
 δρωσιν οἱ ἀναιδεῖς, οὐδ' εἰς ἀφεγγές που καταδύντες χωρίον,
 ἀλλ' ἐν ὑπαίθρῳ καὶ θεάτρῳ πομπέουσι πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ 20
 τὴν σφῶν αὐτῶν ἐξάγιστον ἐθελονταὶ μοχθηρίαν αὐτοί· οὐ-
 τως ἐξόριστος παντάπασι καὶ κομιδῇ γε ἀλλότριος τῶν τῆς
 ἀρχαίας γέγονεν ἠθῶν πολιτείας ἢ δικαιοσύνης καὶ φρόνησις,
 f. 262 a. καὶ εἴ τι σεμνότητος καὶ εὐσχημοσύνης ἐνῆν ἀγαθόν, ὡς ἔξεῖ-

tur. et indignatio et ira et tristitia in animam uniuscuiusque hominis malum facientis, Iudaei primum, et Graeci; gloria vero et gratia et pax unicuique bonum facienti, et Iudaeo et Graeco.

Haec ubi cum ira et acerbitate locutus est, orationem mentem incensam habuit ad ea, quae ad Romanum spectabant, repellenda. licet autem quibus sana ratio inest, diiudicare, num dicta habeant iustam sententiam. licet porro dignoscere, num Christianorum piis filiis tolerabile sit huius turpissimae improbitatis famam tantopere terra marique crescentem ad Oceanum et Scythas usque pervenire, tantopere auctam sectae stirpem ubique divulgari, Romanae ecclesiae superbiam inferentem, fundamenta uberrima nanciscentem, nempe patriarcharum et episcoporum iniqua et iniusta facinora et, quam per tyrannidem pravis dogmatis implevere, ecclesiam. non enim in remoto nefanda agunt impii illi neque in obscurum abditi locum, sed in foro et omnium conspectu per totum terrarum orbem suam ex industria obscoenam pravitatem prae se ferunt. tantopere remota et omnino seiuncta est ab antiquae civitatis institutis, iustitia et prudentia, et si

ναι λέγειν νῦν ἔντανθοῖ καὶ ἡμῖν ἃ πάλαι θεὸς διὰ τοῦ προ-
 φήτου φθέγγεται Ἰεζεκιήλ περὶ Ἱερουσαλήμ. “εἰπέ” γάρ φησι
 “πρὸς τὴν θυγατέρα τὴν ἀσύνητον Ἱερουσαλήμ· οὐχ ἡμαρ-
 5 τεν ἀδελφῆ σου Σόδομα κατὰ τὰ ἡμίσεια τῶν ἁμαρτιῶν σου,
 ἐστὶ κατὰ σύγκρισιν σὴν, ὡς ὁ θεῖος φάσκει Χρυσόστομος. 53
 ἐστὶ δὲ οὐκ ἄδηλον, οἶμαι, φρονίμων οὐδέσιν ἀνδρῶν ὡς εἰς
 τὴν μῦθικὴν ἐκείνην ἔρειν καὶ οὗτοι τὴν μίμησιν ἀναφέρου-
 10 χία ἐκείνου παρέρριψαν, τὴν μὲν μίαν εἰς δύο διελόντες μη-
 τροπόλεις, τὰς δ’ ὑπ’ ἐκείνην ἐπισκοπὰς ἄλλοθεν ἄλλοθι με-
 ταθέντες, ὡς ἂν πρὸς ἀλλήλους οἱ ταύτας λαγχάνοντες πρό-
 φασιν ἔριδος ἔμμονον ἔχωσι, καὶ ἅμα ἀνάγκην ὡς εἰς μεῖζον
 15 ἵεναι κριτήριον τοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχας,
 ἐγκλήματα μὲν κατ’ ἀλλήλων, ὑπὲρ δ’ ἑαυτῶν ἀδρὰ κομιδῆ
 κομιζόντες χρήματα, οὗτ’ ἐκεῖνοι φάσκειν τινὰ καὶ ἄνανδρον
 σπουδὴν ὑπὲρ γε τοῦ τὸν ἕτερον ἕτερος παριέναι δεικνύντες
 τοῖς ἐκεῖθεν κομιζομένοις τῶν δώρων πλήθει ἐπ’ ἀναλήψει
 20 τῆς ἱερατείας καὶ τῆς τῶν ἐπισκοπῶν προεδρίας, οὗθ’ οὗτοι
 πρόνοιαν ἐρραθυμημένην καὶ ἀναπεπτωκυῖαν ἐν τούτοις ἄγον-
 τες πρὸς γε τὸ ἐρεθίζειν τε καὶ ἀναρριπίζειν εἰς ὅτι πλεῖστον
 τὴν φλόγα τῆς ἔριδος, ἀλλὰ πολλὴν καὶ διάφορον ἐπισωρεύ-
 οντες ὑπεκκαύματος ὕλην, μάλα ἀνύσιμον σφίσιν αἰσχροκερ-
 54 δείας ἐφόδιον γινομένην. ὅθεν καὶ ῥᾶστα περαίνοντες διετέ-

quod auctoritatis et dignitatis bonum inerat. ita ut iam dici possit
 apud nos, quod olim deus per prophetam Ezechiel de Hierosolyma lo-
 cutus est: loquere, inquit, ad filiam imprudentem Hierosolyma: non
 peccavit soror tua Sodoma ad dimidium peccatorum tuorum et iustifi-
 cata est Sodoma ex te, hoc est, Sodoma iusta est tecum comparata, ut
 D. Chrysostomus dicit. non autem obscurum puto esse prudentibus
 viris, quemadmodum illi antiquam hanc litem imitati haeresin quasi
 malum in gentis illius imperium iniecerunt, una in duas divisa metro-
 poli, illius episcopis huc illuc dimissis, ita ut qui has obtinent peren-
 nem litis causam habeant et necessario ad maiorem auctoritatem per-
 veniant Constantinopolitani patriarchae, tanquam crimina quidem, sed
 ad suam utilitatem divitias conferentes uberrima. neque segnem et
 languentem laborem ostendunt, ut alter alterum anteveniat, illis qui
 inde donorum copiam apportant ad obtinenda sacra munera et episco-
 porum sedes, neque levem et inconsultam prudentiam adhibent
 ad litis flammam quam maxime excitandam et augendam. sed magnam
 et variam inandii materiam comportant, commodum ad turpem quae-

λουν ἐφ' οἷς ἐμισθοῦντο, συχνὰ μὲν καταλύοντές τε καὶ με-
 ταρριπτοῦντες ἐνθεν καὶ ἐνθεν ἃ χθὲς ἄλλως ᾧκοδομήθησαν,
 ἃ δὲ πρότερον καθ' ἕτερον διενείμαντο τρόπον, ὡς ἑτέρως
 μεταρρυθμίζοντες σήμερον καὶ ὡς ἑτέρως τὴν ὑστεραίαν, ὅπη
 τὰς ἡγίας ἔλκει τε καὶ ἀνθέλκει τῶν ἐκεῖθεν ἐνταῦθα συχνὰ 5
 πεμπομένων διχόθεν χρημάτων ἢ μᾶλλον θατέρον βροίθουσα
 δεξιά. καὶ τῶν τοιούτων ἀγώνων καὶ παλαισμάτων τῆς κακο-
 f. 262 b. μηγάνου τε καὶ μυσσαρᾶς ἔριδος ταυτησί, δίκην ἔλκους διη-
 νεκῶς ἠρέμα τὰ πρόσω νεμομένης καὶ προχωρούσης, ὅρον
 εἶναι συμβαίνει μηδένα, μηδὲ λῆξίν τινα τῶν ἀτόπων τε κερ- 10
 δῶν καὶ πονηρῶν λημμάτων.

stum aditum, unde ea quibus inserviunt facile assequantur. omnia
 dissolvunt et permutant hic illic, quam heri aliter constituerunt; quae
 tribus ante diebus alia administrarunt ratione, hodie aliter componunt
 et cras aliter component, quo frena trahunt, eorum, qui huc utrinque
 immensas divitias mittunt, graviore ponderis momento manus. atque
 his studiis et contentionibus turpis et insidiosae litis, tanquam vul-
 neris continuo virum carpentis et crescentis, finis nullus est neque
 iniqui quaestus et iniustae usurpationes ullo modo terminantur.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΛΟΓΟΣ ΛΖ.

Ἐγὼ δὲ τῶν εἰρημένων πλείω καὶ μείζω συνείρην ἔχων Cod. Reg.
τῇ ἱστορίᾳ πρὸς ἐνίων οἱ καλῶς ἀκούειν ἴσασι διόρθωσιν^{3075.}
5 (ἱατρὸν γὰρ τὴν ἱστορίαν τοῖς ὀψιγόνοις πεπεισμέθα γίνεσ-
θαι, ἐπαινοῦσαν μὲν ὅποσοι τὰγαθὸν ἐπαινοῦσί τε καὶ προ-
σίενται, λοιδοροῦσαν δ' ὅσοι τὸ κακὸν οὐ βούλονται λοιδο-
ρεῖν) δέδια μὴ λάθω τοῦναντίον οὐ βούλομαι δρῶν. ἐγχο-
10 ρεῖ γὰρ ὡς ἐν ἀπίρῳ πελάγει τῷ χρόνῳ πολυτρόπως καὶ
ἀγγιστρόφως καὶ ὡς εἰπεῖν ἐλικοειδῶς ἀεὶ θεούσης τῆς φύ-
σεως, καὶ ἄλλοτ' ἄλλως περιπετοῦς ἑαυτῇ γινομένης διὰ τὴν
ἀτέκμαστον ἰδιοτροπίαν τῶν ἐκάστοτε φρομένων καὶ ἐπιφρο-
15 μένων πολυειδῶς προσώπων καὶ πραγμάτων, ἐξελίττειν καὶ
ἀνελίττειν ἔστιν οὐ καὶ ἔστιν ὅτε συγγένειαν ὁμοιοτήτων τινῶν
περιαγομένην τε καὶ περαιομένην εἰς παράδοξόν τινα τὴν

NICEPHORI HISTORIAE ROMANAE
LIBER XXXVII.

Ego vero quum supra narratis plura ac graviora habeam quae
annectantur historiae ad nonnullorum qui bene accipiant adhortatio-
nem: nam medicum esse posteris historiam scimus, laudatorem quidem
omnium qui bona laudent et sequantur, reprehensorem vero omnium
qui mala reprehendere nolint: vereor, ne in propositi mei contra-
rium delabar. oportet enim, velut in infinito pelago temporis, quo
multis modis et subita conversione et ut ita dicam volutatim continuo
fluit natura et in aliam semper abit corruens propter infinitam et im-
mutatam vim orientium omni tempore et varia specie accedentium
imaginum et rerum, explicare et subducere cognationem similitudi-

ταντότητα. ὡς εἶναι δέος ἐντεῦθεν μὴ οὐ πάντων εἰς μίμη-
σιν τοῦ βελτίονος παραθήσειεν ἑαυτοὺς δυναμένων δι' ἔμφυ-
τον ἔνιοι κακοτροπιαν ἐπὶ τούναντίον τῇ μιμήσει χρήσονται,
καὶ τὴν ἐν ἱστορίᾳ διαβολὴν τῶν κακῶν ἐπὶ σφετέρᾳ μιμή-
σονται βλάβη, τὴν τῶν φθασάντων ἀναισχυντίαν καὶ τόλμαν 5

2 οἷόν τι παράδειγμα προβαλλόμενοι. ὅθεν ἑνός τινος ἔτι μνη-
σθεῖς ἀπαλλάξομαι, διὰ βραχέων μέντοι καὶ τοῦτον, καὶ δι'
ὅσων ἀποχρήσειεν ἂν τῷ τῆς ἱστορίας λόγῳ δεῖξαι πῶς τῆς
Παλαμικῆς αἰρέσεως ἐπὶ λύμῃ τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας δογ-
μάτων παραδύσης ἄπανθ' ὁμοῦ συγκέχυται πράγματα, καὶ 10

f. 263 a. τέτραπται καὶ ἀπόλωλεν εἴ τι σεμνόν τε καὶ τίμιον τῆς ὀλῆς
ἦν πολιτείας, συσταλείσης, οἶμαι, τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς ὅσον
αἰσθέσθαι τοὺς τῆς κακίας ταύτης προστάτας καὶ ἀρχηγούς,
καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν ἔλθεῖν πρὶν εἰς καταστροφὴν κατελθεῖν, 15
ἐνδιδόντος Θεοῦ τοῦ διὰ Δαβὶδ παραινούντος μὴ διδόναι πρὸς
σάλον τὸν πόδα, ἵνα μὴ νυστάξῃ μηδὲ ὑπνώσῃ ὁ φυλάσσω

3 τὸν Ἰσραήλ. ὡς εἶναι κἀνταῦθα δέος μὴ πολλῶν κἀκείνων
κακίῳσιν οὗσι καὶ τοῖς τῆς ἐκκλησίας ταύτης προέδροις ἢ πάλαι
κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἀποφαντικῇ σὺν θυμῷ κατεροράγῃ ψῆφος, 20
λέγουσα "ἐὰν προσφέρητέ μοι σεμίδαλιν μάταιον, θυμιάμα
βδέλυγμά μοι ἐστί· καὶ ἐὰν ἐκτείνητε τὰς χεῖρας ὑμῶν,
ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἐὰν πληθύ-

num conversarum et confusarum in non aptam unitatem. quare, quum non omnes ad meliora imitanda convertere sese possint propter innatam morum pravitatem, timendum ne in contrarium quidam imitationem vertant et in historia reprehensionem malorum in ipsorum labem accipiant, et aliorum forte impudentiam et temeritatem tanquam exemplum sibi proferant. cuius rei exemplum nunc quod in memoria est, proponam. paucis igitur verbis et quae satis sint ad historiae narrationem, demonstrabo, quomodo post Palamicam haeresin ad perniciem sanctorum ecclesiae dogmatum procreata, cuncta simul conturbata sint instituta et corruptus veius mos ecclesiae, et perversa et ad interitum adacta quae veneranda et honorifica totius civitatis, admittente id, ut ego quidem credo, dextra dei, quantum intelligerent perversitatis huius auctores et principus et prius ut ad conversionem venirent quam ad finem. sic enim per Davidem deus hortatur, ne quis ad malignum pedem vertat, ut ne dormitorio capite somnum caperet custos Israelis. ita ut hoc quoque timendum sit, ne his qui illis multo praviores, praefectis ecclesiae vox illa quae olim Iudaeos condemnavit, cum ira sonet clamans: "si simila-

νητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις, καὶ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος." ὧν γὰρ τὰς αὐτὰς εἶναι συμβαίνει πράξεις, τούτοις ἀνάγκη καὶ τὰς αὐτὰς ἐπιέναι θεόθεν εἰσπράξεις.

5 Διδάσκει δὲ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος τὴν εἰρημένην ἄνταῦθα ταυτότητα· καὶ γὰρ ἐρμηνεύων τὸ "Καϊάφας ἀρχιερεὺς ἦν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου," καὶ τοῦτο τῆς Ἰουδαϊκῆς, φησὶν, ἐγένετο πονηρίας· κατήσχυναν γὰρ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα ὠνητοὺς ποιήσαντες ἀρχιερέας. ἔμπροσθεν δὲ οὐχ οὕτως
10 ἦν, ἀλλὰ τῇ τελευτῇ μόνῃ κατελύετο ἡ ἱερωσύνη τοῦ ἀρχιερέως. τότε δὲ καὶ ζῶντες παρελύοντο τῆς τιμῆς. οὐδὲν οὖν καινὸν τῶν ὁμοίων ἐκείνοις κἀνταῦθα παθῶν εἰκόνας ὑπάρχειν ἐνυποστάτους, τῶν νῦν πατριαρχῶν εἰς τὴν αὐτὴν ἰόντων πονηρίαν, ἵνα μὴ λέγω τὴν χεῖρω· κατήσχυναν γὰρ τὸ
15 τῆς ἱερωσύνης καὶ οὗτοι μᾶλλον ἐκείνων ἀξίωμα, ὠνητοὺς ποιοῦντες ἀρχιερεῖς, καὶ μειρακίων ἐφήβων καὶ ἀγενεῖων ἔσμον ἱερέας, οὔτε πω συλλαβίζειν δυναμένων οὐδὲ τὰ πρῶτα τῶν γραμμάτων στοιχεῖα, οὔτε βίον γοῦν ἐγγὺς καθαροῦ προ- f.263 b.
εἰσηρηγεμένων, ἀλλ' ἀρξομένων τῷ τε βούλεσθαι καὶ τῷ
20 τὴν Παλαμικὴν, ταῦτόν δ' εἰπεῖν Μασαλιανικὴν καὶ πολυθεον αἵρεσιν προσκυνεῖν· τῆς γὰρ ἱερωσύνης εἰς ἀγοραίαν πρᾶσιν καθάπαξ ῥιφείσης, ὃ τὰ πλείω διδοὺς τὴν νικῶσαν

ginem mihi offeretis, frustra erit; thus abominandum mihi, et si manus vestras protendetis, ego oculos meos a vobis avertam, et si preces facietis, non exaudiam vos. nam manus vestrae sanguine plenae sunt." qui enim res agunt easdem, ab his easdem etiam deus poenas petit.

Docet autem S. Chrysostomus eandem illam allatam similitudinem. interpretans enim: "Caiphas summus sacerdos erat anni illius," id dicit factum esse Iudaeorum pravitate. violabant nempe sacerdotii dignitatem, quum venalem facerent dignitatem sacerdotum: antea vero ita se non habebat, sed solo in obitu finitum erat munus sacerdotis. "tunc autem et vivi munere amoti sunt." nihil igitur discrepat, si eadem apud illos perversitas ut imago exhibetur nostrorum patriarcharum qui eandem inducunt ne dicam peiorem. hi enim sacerdotii dignitatem etiam turpius violarunt, quum pretio eligant sacerdotes, et in his adulescentulorum pubescentium et imberborum examen, qui neque syllabas connectere possunt et ne primis quidem litterarum elementis imbuti sunt, neque vitam saltem puram prae se ferunt et satis praestant modo inire velint, et Palamicam vel eandem ut dicam, Masalianam et polytheam haeresin venerentur. postquam enim sacer-

ἐπ' ὀλίγον λαμβάνει καὶ τῶν πρωτείων γίνεται κληρονόμος, μέχρις ἂν ὁ κατόπιν ἴων χρημάτων ἀβρότερον πεποιηκῶς τὸ βαλάντιον, τὴν νικῶσαν τῆς ἥττης ἀλλάξῃται καὶ τῆς κρείττονος χώρας ἐξ ἀμοιβῆς κληρονόμος αὐτὸς καταστῆ.

- 6 Ἐπεὶ δ' ἐνὸς τῶν πολλῶν ὄτουοῦν ἐπηγγελάμεθα μνη-5
σθέντες ἀπαλλάξασθαι, πέρασ τῆ ἐπαγγελία παρασχέιν ἀξιό-
σωμεν. τὴν τῶν Ἀλανῶν ἐπαρχίαν πρὸς ἄρκτους τὴν θεσιν
ἔχουσαν, καὶ Σκυθῶν τῶν νομάδων ὄμορον οὔσαν, οἱ πολλοί
τε ἴσασι καὶ μάλιστα οἷς ἐξ ἐμπορίας ὁ βίος ἀθροίζεται
ἔθος. ταύτης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Τραπεζούντιός τις, 10
ὄνομα Συμεών, ἀρχιερεὺς τῆ μητροπόλει χειροτονηθεὶς πρὸ
ἐτῶν οὐ μικρῶν ἀπεστάλη. μετὰ δὲ χρόνον βραχὺν παρ'
ὄτουοῦν τῶν ἐκεῖ μοναζόντων πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ δωροδο-
κίαν ἐγκέκληται χειροτονητῶν ἀθέσμων, τὸ τῆς ἱερωσύνης κα-
πηλεύων σεμνὸν καὶ προτιθεὶς βεβήλοις ὄνιον ἀνδράσι τὴν 15
7 χάριν τοῦ πνεύματος. τῶν δὲ τοιούτων ἐγκλημάτων ἐπὶ Φι-
λοθέου τοῦ μετὰ τὴν Καλλίστου καθάρσεις πατριαρχεύσαν-
τος λαληθέντων, ἐπεὶ παρῆν καὶ Ἀλανίας αὐτὸς, τὸ ἀξιό-
πιστον ἔχοντας ἐξ Ἀλανίας μάρτυρας προκαλούμενος, ὑπέρθε-
σιν καιρικὴν ἢ ψῆφος λαμβάνει. μετεώρου τοίνυν τῆς δίκης 20
οὔσης, ἐξαίφνης ἐξώθεν εἰς τὸ Βυζάντιον εἰσπεπηδηκῶς Ἰω-
άννης ὁ Παλαιολόγος τὴν πατρίαν ἀνείληφε βασιλείαν, ἐκ-
βεβληκῶς Καντακουζηνόν, ὡς που καὶ πρότερον ἡμῶν εἰρημέ-

dotale munus venale factum, qui plurima dat victoriam aliquamdiu suscipit et principatus possessor est, donec alius surgat qui sacculo pleniore dato eum superet et victor superiorem locum successionem occupet.

Quamquam unum tantum e multis exemplis promissimus, nunc tamen ultra promissum praebebimus. Albanorum provinciam in septentrionales spectare, eosque Scythis nomadibus confines, fer omnibus notum est et in primis iis qui ex mercatura vitam ducunt. quorum metropoli Trapezuntius quidam nomine Symeon Byzantii episcopus creatus non multis abhinc annis missus erat. verum is non multo post a monacho quodam ibi cum aliis degente, corruptionis in ordinationibus accusatus est, et qui sacerdotii dignitatem ut caupo venalem haberet, et viris indignis pretio venderet donum sancti spiritus. quae vero crimina quum Philotheo qui post Callistum expulsus patriarcha erat referrentur, ipse qui aderat Alanias, fide dignis ex Alanis arbitris accessit, per suffragia diei prorogationem nactus est. interea autem, dilato die iudicii, subito Byzantium ingressus Ioannes Palaeologus paternum imperium recuperavit. ut a nobis supra multis

νον εἰς μῆκος ἐστί· καί οἱ ἐπηκολούθει ὁ πρὸς Φιλοθέου
καθαιρεθεὶς τῆς τε πατριαρχείας καὶ τῆς ἱερωσύνης Κάλλι- f. 264 a.
στος, ὃς καὶ αὐτὸς καθάπερ ἐκ παρατάξεως ἀμυννόμενος αὐ-
τὸν τε καθαιρεῖ τῆς ἱερωσύνης Φιλόθεον καὶ τῶν πατριαρχικῶν
5 ἀντ' ἐκείνου καθίσταται θρόνων διάδοχος. ὅπως δ' αὐτοῖς
ἐσχεδιάσται τὰ τοιαῦτα, καὶ οἷα συμπέτωκεν ἕτερα μετὰξὺ,
εἴρηται τε μετρίως ἡμῖν καὶ εἰρήσεται πλείοσιν ἄλλοις τὴν
ἱστορίαν ἴσως εἰς μῆκος μᾶλλον ἐκτετακόσιν ἡμῶν ἐγτανθοῦ. 8
καὶ μὲν δὴ πρόσεισιν Ἀλανίας τῷ πάλιν πατριαρχεύσαντι
10 τούτῳ Καλλίστῳ, λήθην τε ἀξιώων γενέσθαι τῶν πρότερον ἐπὶ
Φιλοθέου ἐγκεκλημένων αὐτῷ, καὶ δῶρα πέμπειν ὑπισχνού-
μενος ἀποχρῶντα ἐπιδεδημηκῶς ἐς Ἀλανίαν. τῷ οὖν Καλ-
λίστῳ ἔχοντι τὰ ἐπηγγελμένα ἐν ἐλπίσιν ἤδη ἀναμφιλέτοις,
τάχιστα ἐπεραίνετό οἱ ἐφ' οἷς ἐμισθώθη· καὶ ἦν αὐτῷ συλ-
15 λειτουργὸς ἡδὺς Ἀλανίας ἐν ἑορταῖς τε καὶ πανηγύρεσιν καὶ
σύνεδρος ἐν τοῖς καθ' ἡμέραν ψηφίσμασιν. ἐπεὶ δ' ὁ μὲν 9
ἀπῆει, τὰ δ' ἐπηγγελμένα λήθης βυθοῖς παρεπέμπετο, αἰσ-
θόμενος ὁ πρὶν ἐκεῖνος κατήγορος, Κάλλιστος ὄνομα, ἀφίκετο
πάσῃ σπουδῇ βριθούσαις παλάμαις ἐκεῖθεν παρὰ τὸν ὁμώ-
20 νυμον καὶ ὁμότροπον Κάλλιστον, ὃς ἐκεκομῖκει πρότερον Φι-
λοθέῳ, καὶ νῦν κομίζων κατηγορίας κατὰ τοῦ Ἀλανίας, καὶ
ἅμα τὴν τε ἐκείνου ζητῶν καθάρσεις καὶ τὴν τοῦ θρόνου
μετάληψιν. τῇ οὖν παρολκῇ τῶν λημμάτων παρελκυσθεὶς ὁ

narratum est. illius vero comes erat Callistus a Philotheo e patriar-
chatu et sacerdotio eiectus, qui suorum ut aequum visum vindex
Philotheum munere rursus eiicit, et in patriarchatum successit. quo-
modo autem haec inter illos acta sint, et quae alia simul acciderint,
iam satis a nobis expositum est et exponentur iam pluribus aliis, ubi
historiam longius produxerimus. itaque Symeon ad hunc qui olim
patriarchatum habuerat Callistum se contulit, rogans ut criminum sibi
sub Philotheo obiectorum oblivionem faceret, et promisit largas se
missurum pecunias, si Alaniae in sedem suam restitueretur. quibus
Callistus commotus, quum certissimam promissorum spem sibi fecis-
set, quam celerrime id effecit, et gratus eius factus est collega Ala-
nias in sacrificiis, festis, coetibus publicis, et socius in iudiciis quo-
tidie exercendis. sed quum ille abiret, promissa vero continua obli-
vione neglecta essent, idque percepisset qui eum antea accusaverat
nomine Callistus, is omni festinatione et plenis manibus ad Callistum
quocum nomine et moribus coniunctus erat properavit et eadem quae
antea apud Philotheum, nunc apud illum crimina in Alaniam protulit,
simulque ut Alaniam sede sua moveret et sibi eam concederet roga-

Κάλλιστος φυγοδικίας τε ἐκείνον ἀπόντα καταδικάζει, καὶ τὸν ὁμώνυμον Κάλλιστον εἰς τὸν τοῦ Συμεῶν θρόνον ἐκπέμ-
10 πει χειροτονήσας. οὕτω γε μὴν εὐτυχῆ καὶ ταχεῖαν ὁ δεύ-
 τερος οὗτος τὴν ἐς Ἀλανίαν ἐπάνοδον ποιησάμενος, καὶ οὐ-
 τως ὄνιον ἐκ τοῦ ῥάστου τὴν τοῦ προτέρου διαδεξάμενος ⁵
 ἀρχιερατικὴν καθέδραν, ἀτίμως ἐκεῖθεν ἐκπέμπει τὸν Συμεῶν.
 καὶ ὃς ἐς Βυζάντιον ἐπιδεδημηκῶς περιήει πάντας ἐπιβροώμε-
 νος ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, τὴν ἄδικον ἑαυτοῦ κατα-
 δίκην ἐκτραγωδῶν, καὶ τὴν προφανῆ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ
 νόμων κατάλυσιν ἐγκαλῶν τῷ Καλλίστῳ. οὕτω δ' ἐκπύστου ¹⁰
 γεγονότος τοῦ παρανόμου καὶ ἀνιέρου καὶ μυσαροῦ πράγμα-
 τος, οὐδὲ τῷ βασιλεῖ τετύχηκεν ἀνηκόῳ τούτου γενέσθαι οὐδ'
11 ἀφθόγγῳ πάντῃ μεῖναι τὴν γλῶτταν, ἀλλ' ἐν θαύματι τὸ τόλ-
 μημα πεποιήται καὶ αὐτός. καὶ ἀναλογιζόμενος ἔλεγε πρὸς
 τὸν πατριάρχην "εἰ μὲν ἰσχυρὰ τὰ πρὶν ἦσαν ἐγκλήματα, διὰ ¹⁵
 τί ἀκηκῶς οὐκ ἀπεκρούσω ἀλλὰ συλλειτουργὸν ἐπεποιήκεις;
 εἰ δὲ μὴ ἰσχυρὰ, διὰ τί καθαιρέσει σπενδούση παρέπεμψας,
 καὶ τό γε παραλογώτατόν τε καὶ ἀτοπώτατον, μὴ παρόντα;
 εἰ δὲ καὶ καθαιρεῖν αὐτὸν ἐνῆν, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτοῦ κατήγο-
 ρον χειροτονεῖν ἀντ' αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ. ἢ δῆλον ὡς ἐκεῖνος ²⁰
 μὲν τῆς ἐπισκοπικῆς ἀρχῆς ἐραστὴς γεγονὼς ζήλοτυπίας ἐκ-
 γόνους ψευδεῖς συνέρραψε δόλους, σὺ δ' ἐραστὴς καὶ αὐτός
 καταστάς τῶν ἐκείνου χρημάτων ἀδικωτάτην καὶ μάλα ἀνο-

vit. Callistus igitur donis perductus, illum iuris et iudicii per fugam detrectationis arguit et nomine sibi cognatum Callistum successorem designavit et in Symeonis thronum misit. itaque ille fortunatus celeriter in Alaniam reversus est et sine mora episcopalem cathedram ingressus Symeonem cum infamia ea eiecit. is vero Byzantium statim se contulit et omnes implorans adiit episcopos et seniores et iniuriam sui condemnationem divulgavit. etiam manifestae sanctorum canonum et legum eversionis Callistum coarguit. quod quum ita palam vulgatum esset, iniuriae et improbae et detestandae rei fama etiam ad regem pervenit, qui ipse nunc linguam suam amplius non tenuit sed rei temeritate paene obstupefactus haec ex animo patriarchae scripsit: "si vera erant quae antea referebantur crimina, cur quum audisses non repulisti eum sed collegam tuum fecisti? si vero falsa, cur tam propra expulsione removisti? et, quod iniustissimum est, neque ullo modo excusari potest, ipsum absentem? quin etiam si licebat eum expellere, tamen nefas accusatorem in eius locum successorem creare. manifestum ergo, illum episcopalis dignitatis cupidum, ex invidia fraudulenta dolos in eum commoliturum esse. tu vero

μωτάτην εἰργάσω τὴν τούτου καθαιρέσιν, καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ εἰπεῖν, λάκκον ὄρουξας καὶ βόθρον ἀνέσκαψας, εἰς ὃν ἐμπε- f. 264 b. σείσθαι σε ἄξιον κατὰ τοὺς τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ νόμων θεσμούς, εἰ μὴ τὴν διόρθωσιν, εἰ ἐξείη σοι, δράσειας τὴν 5 ταχίστην, καὶ ὁ τρώσας αὐτὸς καὶ τὴν ἴασιν ἀρμόττουσαν ἐπαγάγοις. ὁρᾷς γὰρ καὶ τὴν τῶν ἀρχιερέων ὁρμὴν κατὰ 12 σοῦ κινουμένην βαρεῖαν, καὶ μακρὸν τὸν ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως θόρυβον ταῖς ἐμαῖς διηκεῶς ἀκοαῖς ἐπαντλοῦσαν· οἷς καὶ προβαλέσθαι δίκαιόν τι πρὸς ἀντιπαράταξιν καὶ λῆξιν τῶν σοί γ' 10 ἐγκεκλημένων. ἔχω μὲν τῶν πάντων οὐδὲν αὐτός, ἔχουσι δ' αὐτοὶ μὴ μόνον τὸ παρὸν ἀλλὰ καὶ πόλλ' ἕτερα πολυειδῆ τε καὶ ἡλίκα, ὧν ἕκαστον ἀποχρηναί φασιν εἰς καθαιρέσιν σὴν, ὁμοίως ἐπιβοσκομένων ἀπάντων τῆς τῶν ἱερῶν κανόνων 15 χρείας τὴν ὥραν· ἄπερ δὴ καὶ πῶς ἂν εἴποιμι διαθρυλλοίμενα πανταχῆ καὶ γλώττιας χαιρεκάκων ἀνοίγοντα κατὰ τῆς σῆς κεφαλῆς, οὐ μικρῶς ἀποκνάει καὶ ἀντιᾶ μου τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς.”

Πρὸς ταῦτα ὁ Κάλλιστος διαπορούμενός τε καὶ λίαν 13 ἀχθόμενος ἐπὶ πλείοσι καθ' αὐτόν, καὶ ὅσοι ἀμφ' αὐτόν οὐκ 20 κειότατοι, διεσκέπτετο νυχθημέροις τὸ ποιητέον, καὶ δυοῖν μέσος ἐγίγνετο λογισμῶν, χειμῶνα καὶ ζάλην οὐ πάνυ μικρὰν ἀνιστάντων κατὰ τῆς σκέψεως. ἔλεγε γὰρ ὡς δύο μητροπολίτας μιᾶς μητροπόλεως εἶναι μήτε τοῖς τῶν θείων πατέρων

ipse cupidus illius pecuniarum, iniustissimam et maxime illegitimam huius expulsionem fecisti, et ut cum Davide loquar scisternam parasti et foveam effodisti in quam dignus est ipse qui deiiciarum secundum sanctorum canonum et legum praecepta, nisi quam celerrime restitutionem ei dederis, et ipse qui vulnus inflixisti medicinam aptam praebueris. vides enim episcoporum in et moveri acrem, te multum propter causam tuam tumultum continuo auribus meis advolvi. contra quae ego, ut obtegantur et finiantur crimina tua, obvertere ne minimum quidem valeo, illi vero non solum praesens illud commissum, sed etiam alia multa diversa et gravia contra te in promptu habent. quorum unum quodque dicunt satis esse ad tuam expulsionem. idem clamant omnes sancti canones ne vim suam amittant. haec ergo omnia quum ita per famam ubi divulgantur, et ora malignorum in te aperiant, non mediocriter me affligunt et dolore afficiunt animum meum.

Ad haec Callistus quum in consilii penuria versaretur et vehementer contristatus esset, multum diu noctuque apud se et cum omnibus familiaribus suis animo volvebat qui faceret; donec e duobus consiliis quae non mediocrem hiemem et tempestatem in considera-

κανόσι καὶ νόμοις συγκεχωρησθαι μήτε τῇ κοινῇ τῶν πολλῶν
συνθηεῖα προκατελιῆθαι, ἀλλ' εἶναι καθάπαξ ἀλλόκοτόν τι
χρῆμα καὶ πάνν τερατωδέστατον, τὴν τῶν πατρῶν αἰσχρῶς

14 ἀφαιρούμενον πρόνοιαν. εἰ οὖν τὸν ἐμώνυμον καθελόντες
τῆς ἀξίας Κάλλιστον τὸν Συμεώνην ἀντισταγάγωμεν αὐθις,⁵
ἀφίξεται τὴν ταχίστην καταβοῶν ἐκεῖνος καὶ κατατρέχων ἡμᾶς,
καὶ ἀπαιτῶν ἄπερ ἡμῖν ἐδεδώκει δῶρα τῆς ἀρχιερατικῆς
ἀξίας ἕνεκα πάντα, δι' ὅσων αὐτὸς ἐπρίατο τὴν μητρόπολιν.
ὁ δὲ πολλῶν ξιφῶν δριμυτέραν, μετὰ πάνν μακρᾶς τῆς αἰ-
σχύνης, τῇ ἐμῇ κομίζει ψυχῇ τὴν ὀδύνην· οἱ γὰρ καὶ πρὶν¹⁰
εἰς ἐξέτασιν ἵεναι τὰς ἐμὰς δίκας καὶ πρὶν ἀνακαλυφθῆναι
τὰ προτεινόμενα καθ' ἡμῶν ἐγκλήματα πικρῶς ἡμῖν ἐμβάλ-
λειν οὕτως τὸς ὀδόντας ἀπειλοῦντες ἐπίσκοποι, καὶ οἱ μεί-
ζους τῶν προτεινομένων ἔτι μελετῶντες ἐπιφέρειν λοιδορίας,
ἀσέβειαν οὐχ ἄπλην τινὰ καὶ μονοειδῆ ἀλλὰ ποικίλην τε καὶ¹⁵

f. 265 a. πολὺν προβαλλομένην τὸ ἀφόρητον, τίνος ἂν φείσαιντο γλώτ-
της εἰς φῶς προηγμένων τῶν θρυλλουμένων μὲν ἀξίως, ἐν
15 νέφεσι δ' ἴσως καὶ δισταγμοῖς τισὶ κρυπτομένων ἔτι. ἐγὼ δ'
ἐκεῖνο τεθαύμακα τῶν σκαιῶν τε καὶ χαιρεκάκων, πῶς τὰ
ἐαντῶν αἰσχρὰ παρατρέχοντες τοῖς ἐμοῖς ἀτενὲς ἐνορῶσι καὶ²⁰
ταῖς ἐμαῖς ἐπιγάννυνται λοιδορίαις, καὶ μάλιστα πάντων τὴν
τῶν Μασσαλιανῶν μοι προσονειδίζοντες αἴρεσιν, συχνὰ καὶ
πολλάκις ἐνδιαβάλλοντές τε οὐ διαλείπουσι καὶ περὶ τὴν αὐ-

tione secum adduxerant, unum medium visum sit. respondit enim: "si duo erunt una in metropoli metropolitae, id neque sanctorum patrum canonibus et legibus convenit, neque consueto more institutum est, sed alieni quiddam habet et prorsus miri, et turpiter aufert patrum voluntatem. iam vero si nomine nobis congenatum Callistum expulserimus munere suo, et Symeonem rursus restituerimus, statim ille cum clamore ad nos properabit nosque vexabit et reposcet dona quae nobis dedit pro episcopali munere, cuncta quibus metropolim sibi emit. hoc autem dolorem multis gladiis acriorem uaa magna cum infamia mihi parabit. nam episcopi qui priusquam ad examinanda crimina eant et retegant ea, acerrime in me dentibus frendunt, etiam plures novas maculas mihi obiicere curant impietatem nimirum non exiguam et unam sed magnam et pravam, quomodo parcant linguae si in lucem prodibunt quae nunc revera quidem in rumore haerent, sed nubibus adhuc et dubitationibus occultata sunt? equidem hoc in illis molestis et malevolis hominibus admiratus sum, quod ipsorum turpitudinis immemores meae continuo inhaereant, et meis maculis gaudeant, et prae aliis omnibus de Masalianorum haeresi me obiurgent. enimvero crebro et continuo calumniantur me neque unquam desinunt,

τὴν αἰὲν στρεφόμενοι καὶ περιειλούμενοι λοιδορίαν. ἐν γὰρ ταῖς τῆς ἐμῆς πατριαρχείας πάλαι ἀρχαῖς ἐπὶ τῆς Καντακουζηνῶν βασιλείας, πρὶν ὅλον ἐξήκειν ἔτος, ὑβρίστριαν ὀπλίσαντες γλῶτταν καὶ πάνυ βαρεῖαν κατὰ τῆς ἡμετέρας τύχης 5 ἐπενεγκόντες ταύτην μοι τὴν Μασαλιανὴν ἐν πρώτοις ἠτιάσαντο αἴρεσιν· καὶ τάχα ἂν με τῶν πατριαρχικῶν τουτωνὶ τηρικαῦτα θρόνων σὺν ἀκοσμίᾳ ἐξώθουν, εἰ μὴ τοὺς κοινούς τῆς ἐμῆς τε καὶ σφῶν ἀρτιφανοῦς ἐκκλησίας πολεμίους ἀσθόμενοι βοηθοῦντες ἐξ ἀπονοίας ἀπέσχοντο. καὶ τοῦτο μὲν **16**

10 πρῶτον οἱ κακάρατοι καὶ κακόσχολοι κατὰ τῆς ἐμῆς ἐξώπλισαν κεφαλῆς· δεῦτερον δ' ἔτι καὶ πλείω συνείραντες ἕτερα τῇ τοιαύτῃ τῶν Μασαλιανῶν αὔθις αἰρέσει, καὶ μανικώτερον κατ' ἐμοῦ κινηθέντες, τῆς πατριαρχείας ἐξήλασαν τέλος, ἵνα μὴ λέγω καὶ αὐτοῦ γε τοῦ ζῆν, τό γε εἰς αὐτοὺς ἦκον· ἢ

15 γὰρ ἐμὴ πρὸς τὸ Γαλατῶνυμον φρούριον τῶν Λατίνων τηρικαῦτα λαθροαῖα φυγὴ τὰς ἐμὰς ἐν τοῖς ζῶσι τετήρηκεν ἄχρι καὶ ἐς τὸδε πνοάς. ἐπεὶ δὲ καὶ ἐς Τένεδον ἀφιγμένον με παρὰ βασιλέα τὸν Παλαιολόγον ἐμεμαθήκεσαν, οὐδ' ἐνταῦθα ἠρέμησαν, ἀλλὰ δι' ἐπιστολῶν καὶ κηρῶν ἀναθέμασι κα-

20 θυπέβαλον, καὶ αὐτὸ προκαταλαμβάνοντες τὸ ὄρος κάκειθεν ἀπῆλκνον, καὶ ὡς Μασαλιανὸν ἐξεκέρουτον πανταχόθεν. τοῦ δὲ βασιλέως ἄρτι τὴν πατρίαν ἀνειληφότος ἀρχὴν, ὁμοῦ **17**

συνεληλυθὼς ἐκεῖθεν κάγω πολλῇ τινὶ πρὸς αὐτῶν τῇ ἀντι-

semper in eodem crimine sistentes et versantes. nam in pristino meo patriarchatu sub rege Cantacuzeno antequam annus finierat, superbam linguam instruentes et valde acerbam in fortunam meam proferentes hanc mihi Masalianam haeresin inprimis crimine dabant et tunc forte me cum ignominia dignitate mea expulissent, nisi communes meae et ipsorum ecclesiae nunc quidem sat notos adversarios, quo prae insania in auxilium vocaturi erant, cognossent antea ideoque destitissent. idque primo nefarii isti et improbi in caput meum moliti sunt. deinde vero, quum plura insuper alia propter Masalianam haeresin in me conxuisissent et furiosius in me icessent ex ipsa dignitate me eiecerunt, ne dicam ex ipsa vita. nam fuga clandestina mea ad Galatorum castellum interim inter vivos animam mihi servavit. deinde quum Tenedum me venisse ad Palaeologum regem explorassent, ne tunc quidem tacebant, sed per litteras et praecones execrationibus me creberrimis condemnabant, et ipsum montem occupantes me expulerunt ut Masalianum ubique infamatum. nuper quoque quum rex paternum imperium rursus susciperet, ego qui una cum eo redieram multam illorum obluctationem expertus sum, et praecipue ut Masalia-

στάσει ἐντετυχῆκειν, τὰ τε ἄλλα καὶ ὡς Μασαλιανὸν ἀπο-
 f. 265 b. τρεπομένων με. τοῦ δὲ βασιλέως ὅπως ποτὲ τὴν τοιαύτην
 κοιμίσαντος ἔριν καὶ στάσιν, ἤκον αὐθις ἐξ ὄρους τοῦ Ἄθω
 καὶ τῶν ἐκεῖ λογάδων καὶ μοναδικῶν ἀνδρῶν γράμματα, τὴν
 αὐτὴν μοι μόνην αὐθις προσάπτοντες αἴρεσιν, τὴν τῶν Μα-5
 σαλιανῶν δηλαδὴ, καὶ ἅπαξ καὶ δὶς. ἃς δὴ καὶ ἄκροις ὡσὶν
 ἠνεσχόμεν ἀκοῦσαι, ἀλλὰ τῇ πρὸς ἐμὲ τοῦ βασιλέως τεθαρ-
 ρηκῶς εὐμενείᾳ κακῶς τε καὶ ἀκόσμως ἐξέπεμψα. νῦν δὲ
 καὶ αὐτοῦ γε τοῦ βασιλέως τῇ τούτων βία παροξυνθέντος καὶ
 ὠθοῦντός με, τί δράσειν ἕτερον ἤκιστα ἔσχον οὐδὲν εἰς ἀπο-10
 τροπὴν ἀποχρῶσαν, ἕως ἂν κατὰ γνώμην τὰμὰ διάθωμαι,
 18 πλὴν ἢ ἂ μηδένα αὐτῶν προσδοκῆσαι ὤψθην. τὸ δὲ ἐστίν,
 ἀναθέματι καὶ ἀφορισμῶ καθυποβαλεῖν αὐτούς, καὶ ἀντι-
 περισπάσαι τὴν σφῶν ἐπίνοιαν εἰς γε τὸ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀν-
 τοὺς ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἤκιστα καθ' ἡμῶν. ταῦτα δὴ βουλευ-15
 σαμένῳ καὶ εἰς ἔργον εὐθύς ἤγετο. καὶ ἅμα ἔφ' τῇ ὑστε-
 ραίᾳ συνηθροικῶς ἱερέων ἐκκλησίαν καὶ ὅσοι τοῦ κλήρου καὶ
 ὅσον τοῦ δήμου πλησιόχωρόν τε καὶ πρόσοικον ὑπῆρχε τῷ
 περιωνύμῳ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας νεώ, χωρὶς προσιμίου τινὸς
 καὶ πόρρω πάσης αἰτιολογίας ἐνλόγου, ἀφορισμὸν τε ἐξεφώ-20
 νησεν ἐπὶ μέσον στάς τοῦ τοιούτου θεάτρον, καὶ ἀναθέματι
 καθυπέβαλεν ὅσοι τῶν ἐπισκόπων τῆς αὐτοῦ κοινωνίας ἐξέ-
 στησαν, τὰ τε ἄλλα κατηγοροῦντες αὐτοῦ καὶ πάντων μάλι-

num me aversati sunt. quum autem rex contentionem hanc et tu-
 multum compescuisset, subito rursus ex Atho monte habitantium ibi
 electorum et monachorum scripta contra me vulgata sunt qui mihi
 eandem rursus Masalianorum haeresin palam in dies crimini verte-
 bant. quae omnia apertis quidem auribus accipere toleranter tuleram,
 sed fretus regis erga me benevolentia fortiter ut turpia et ab-
 surda a me reieci. at nunc, quum rex ipse illorum impetu stimula-
 tus me urgeat, nihil facere aliud possum ad necessariam defensionem
 donec pro cosilio mea disposuerim, quam quod neminem illorum ex-
 spectare puto, ut eos execratione et schismate opprimam et mentem
 eorum vertam ad invicem semet ipsos nec vero amplius nos impug-
 nandos. haec autem statim quum apud se constituisset effecit. po-
 stero enim die mane convocatis sacerdotibus et omnibus e clero et
 populo qui aderant prope et habitabant prope celebratum dei sapien-
 tiaepublicum, sine prooemio quodam et omissis omnibus causis schisma
 publicavit, media stans in corona, et anathemate execratus est epi-
 scopos omnes qui conventu eius desciverant, et inprimis eos qui ab-
 ominanda Masaliana haeresi eum compellaverant. sed quum haec di-

στα τὸ τῆς Μασαλιανῆς αἰρέσεως μυσαρὸν. ἀλλ' ἐκεῖνος **19**
 μὲν τοιαῦτ' εἰρηκῶς τε ἅμα καὶ πεπραχῶς πόρρω κανόνος
 καὶ νόμον παρτός, δέδειχεν ἔνοχον ἑαυτὸν ἀληθῆ τῷ ἐγκλή-
 ματι. τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς ἐπισκόποις ἀκουσθὲν καὶ αὐτῷ
 5 βασιλεῖ δέδοκται τε καὶ ἀποπέφανται. δέον γὰρ αὐτὸν θαρ-
 ρεῖν καὶ τῆς δίκης εὐθὺ χωρεῖν καὶ ζητεῖν τοὺς ἐλέγχους
 καὶ ὡς ψευδεῖς τὰς κατηγορίας ἐλέγχειν, εἶπερ αὐτῷ γε ἐνῆν,
 ὃ δ' ἐμφανῶς φρυγοδικήσας ἐπὶ τὰς ἀτόπους κατέφυγε λοιδο-
 ρίας, ὥσπερ εἰώθει, καὶ τοὺς οὐδὲν αὐτῷ συντελοῦντας ἀφο- **f. 266 a.**
 10 ρισμοὺς ὡς τῆς ἐνεστώσης αἰσχύνῃς προκάλυμμα καὶ πρόσ-
 καιρον ἀποφυγὴν τῆς ἀνάγκης. ἐπὶ δὴ τούτοις δεδογμένον
 ἐνίοις τῶν ἐπισκόπων κατέστη ταῖς ἀδίκοις ἐκείνου λοιδορίας
 καὶ τοῖς ἀφορισμοῖς δικαίους ἀντιθεῖναι, καὶ καθαιρέσει τε-
 λεία παραπέμψαι τὸν ἄσεμνον ἐκεῖνον καὶ τῇ ἀσελγείᾳ τῆς
 15 γλώττης αἰεὶ ἐγκαλλωπιζόμενον μᾶλλον ἢ αἰσχυρόμενον. ἀλλ'
 ὅτι μὴ καὶ βασιλεῖ δεδογμένον τοῦτ' ἦν ματαιότητι καὶ νη-
 πιώδει μωρία τὴν ἴσιν ἀντίδοσιν δοῦν, ἐν μετεώρῳ τὰ τῆς
 δίκης ἀποκέκριται μέχρι τῆς τῶν προκληθέντων ἐπισκόπων
 ἐνδημίας. ὃ γε μὴν πατριάρχης τὰς τῶν πλείστων δυσφήμους **20**
 20 αἰσχυρόμενος ἀκοάς, οἴκοι τὸ παράπαν ἀπρόσιτος ἔμεινε τοῦ
 λοιποῦ, ἀπειλαῖς παραπέμπων τὰ μέλλοντα πλείοσιν. ἐῷ
 γὰρ λέγειν ὅσα τῇ δυσημίᾳ ἑαυτοῦ γλώττη παραδεδωκῶς τὴν
 διάνοιαν ἐξηρεῦξάτο τε καὶ λελοιδόρηκεν ἄσεμνα, γέγονε

xisset et effecisset contra canonum et legum omnium auctoritatem, ipse revera se criminis noxium monstravit. idque episcopis etiam quum audissent et ipsi regi ita manifesto visum est, necessitate eum coactum fiduciam sibi sumere et iudicium velle effugere et excogitare opprobria, et quomodo falsa sibi crimina facta esse coarguere posset, et sic manifesto eum ut iudicium detrectaret ad absurdas iniurias confugere et ad cassa et vana schismata quae novae ipsius ignominiae tanquam velamini essent, et quibus opportunam haberet fugam necessitatis. quapropter nonnullis episcopis visum est, iniustis eius opprobriis et chismatibus iusta opponere eumque quippe tam improbum et temeritate linguae continuo supra omnem pudorem superbientem, ex sede sua tota depellere. sed quum non regi visum esset, vanis consiliis et puerili dementiae parem antidotum opponere, iudicium suspensum dilatabatur donec vocati episcopi convenissent. patriarcha igitur quum tam multorum eum maledictorum puderet, domi se continuit per reliquum tempus, omnino negligens minationes easque repellens; mitto enim dicere, quomodo is mentem suam indomitae linguae concesserit et hoc modo turpissima eructaverit et maledicta profuderit. orta autem est consilii penuria,

δέ τις διαπορία τοῖς [τε] ἀκηκοόσι πῶς τᾶλλα τῶν ἐγκλημάτων ἅπαντα ἐν δευτέρῳ θέμενος λόγῳ, τῷ τῆς Μασαλιανῆς αἰρέσεως ἐμπεφιλοχώρηκε μάλιστα καὶ περὶ πλείστου πεποίηκε. καὶ ἄλλοι μὲν ἄλλα, πάντων δ' εἰς ἓνα σκοπὸν τὸ πέρας ἠθροίζεν ἢ συμφωνία ὅτι παλαιὸν αὐτῷ νόσημα ὄν 5 τουτοῖ, καὶ πολλάκις αὐτοῦ κατηγορηθὲν καὶ παρὰ πολλῶν ἀλλοτριῶν, νῦν ἄφυκτον ἔσχε τὴν δύναμιν ἢ κατηγορία, ὅτι ἐκ τῶν ἔνδον καὶ τῶν οἰκείων καὶ ἀφ' ἐστίας ὁ τῆς κακίας ἐξελήλυθεν ἔλεγχος, ὡς ὁ τῶν ἐπισκόπων μεμαρτύρηκέ τε

- 21** καὶ διεβεβαιώσατο λόγος τῷ βασιλεῖ. ἔφασαν γὰρ τὰ τε 10 ἄλλα κατὰ τοῦ πατριάρχου οἱ τοῦ πατριάρχου, καὶ ὡς ὁ τὸ μοναδικὸν περικείμενος σχῆμα, Σκορπίος τοῦ πάνυμον, οὗ
 f. 266b. πολὺς πολλάκις γέγονε λόγος τοῖς τε ἄλλοις καὶ μάλιστα τοῖς ἐν Ἄθῳ τῷ ὄρει τὴν ἀσκησιν διανύουσιν, καὶ οὗ χάριν δύο καὶ τρεῖς πον τομογραφίαι καὶ ὑπαιθροὶ κατηγορίαι παρ' 15 ἐκείνων ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ τε πατριάρχῃ καὶ τοῖς ἐπισκόποις ἐπέμφθησαν, μηνύουσαι φορικώδη τε καὶ πλεῖστα μυσὰ καὶ μὴ μόνον χριστιανῶν ἀκοαῖς ἀποτρόπαια καὶ λίαν φευκτά, ἀλλὰ καὶ τοῖς βαρβάρων ἀθεωτάτοις κατάπτυστα. οὗτος οὖν, φασίν, ὁπότε ἐκ Τριβαλλῶν, καὶ ὄθεν ἄλ- 20 λοθεν τὰς ἀδήλους ποιεῖται χρονίας διατριβάς, ἐπιδημοίῃ τῇ Κωνσταντινουπόλει, μόνῳ Καλλίστῳ ὁμόστεγός τε καὶ ὁμοδίατος γίνεται τῷ πατριάρχῃ, καὶ μυσταγωγός καὶ μύστης

quum audirent illi, eum cuncta alia crimina non sat magni aestimasse et vel plurimum Masalianae haeresis crimini tribuisse idque plurimi habuisse. itaque alios alia, omnes vero una in hac re consensus unam in mentem coniunxit, haeresin illam iam diu inveteratum eius morbum esse, et iam saepe ei crimini datum ipsis ab extraneis. quapropter tunc firmissimam causam praebuit accusationi, quum ab indigenis et domesticis et familiaribus impietatis opprobrium factum esset secundum testimonia et argumenta, quae regi ab episcopis data erant. protulerunt enim hi inter alia in ipsorum patriarcham, addictum esse eum solitariae consuetudini Scorpionis, de quo multa iam saepius divulgata sunt ab aliis et inprimis ab iis qui in Atho monte solitariam vitam degunt, et propter quem duo vel tres libri et publicae accusationes ab iis Constantinopolitano patriarchae et episcopis missae erant, declarantes horribilia et nefanda scelera non solum Christianorum auribus odiosa et valde abominanda sed etiam barbaris religionis omnis ignaris invisa. is enim, inquiunt, quando e Triballis vel aliunde ubi occultas pro tempore habitationes habuerit, Constantinopolim se conferat, solius Callisti patriarchae contubernalis et convic-

ἀπορρήτων ὀργίων. ἔπειτ' ἐκεῖθεν ἰὼν ἐν τῷ κήπῳ ἐνουρεῖ
 καθήμενος τῇ τῶν πρασιῶν χλόῃ καὶ πόῳ, ὁπόσῃν καὶ οἴαν
 διὰ τὸ οἴκοθεν εὖσομον ταῖς χύτραις ἐμβάλλουσιν οἱ τὰς τῶν
 ἐδεσμάτων ἐτοιμάζοντες τῇ τοῦ πατριάρχου τραπέζῃ ποικι-
 5 λίας. καὶ ἡμῶν, φασί, τὴν αἰτίαν τοῦ τολμήματος ἐρομένων **23**
 καὶ ἄπαξ καὶ δὶς, οὐδὲν ἐκεῖνος ἔφη καινὸν εἶναι τουτί· καὶ
 γὰρ καὶ κύνες ἐνουροῦσιν αὐταῖς καὶ γαλαῖ, καὶ κόπρια ἐπιρ-
 ραίνουσι ζώων ἀλόγων τε καὶ ἀνθρώπων, εἰ τύχοι που· καὶ
 τὸ κωλύον οὐδέν. καὶ ταῦτα μὲν ἐρόμενοι ἠκηκόεισαν, ὡς
 10 ἐκεῖνοι φασίν· ἃ δὲ ἰδόντες σιγῇ μὲν ἐπ' ἐκείνου παραδόν-
 τες ἤκιστα ἤροντο, πεπεισμένοι λίαν ἀνόσιά τε καὶ βέβηλα
 εἶναι καὶ ἄντικρος διαβολικῆς ἔργα διδασκαλίας, τοῖς δ' ἐπι-
 σκόποις ἐμήνυσάν τε καὶ διεκωδώνισαν, ταῦτ' ἄρρητα μὲν
 ἄμεινον κείσθαι· ἴσασι γὰρ οἱ τὰς τομογραφίας ἐκείνας
 15 ἀνεγνωκότες καὶ ἀποφηνάμενοι Μασαλιανῶν εἶναι τὰ τοιάδε
 τῶν μυσαρῶν ἐπιτηδευμάτων. μεμνήμεθα γὰρ ὡς καὶ ἐπὶ **24**
 Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου πρὸ ἐτῶν ἐγγὺς πεντεκαίδεκα τόμος f. 267 a.
 ἡμῖν ἔξ ὄρους τοῦ Ἄθω κεκόμισται, ταῖς πάντων σχεδὸν τῶν
 ἐκεῖ λογάδων σεσημασμένος ὑπογραφαῖς, καὶ πρὸ γε πάντων
 20 καὶ μετὰ πάντων τοῦ τηρικαῦτα τὸ πρωτεῖον ἔχοντος Ἰσαάκ,
 καὶ ἅμα τοῦ ἀρχιερατεύοντος καὶ ἐπισκοποῦντος ἐκεῖ μετὰ
 τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος θείου ἀνδρός, δηλῶν τῇ καθ'
 ἡμᾶς ἱερῶ συνόδῳ πάντας ἐκείνους ὀνομαστὶ καὶ καθ' ἕκα-

tor est, et mysteriorum magister et initiator arcanorum orgiorum.
 post haec autem it ad locum urinae et sedet in herbis viridis et
 graminibus, qualia domi propter bonum odorem ollis iniiciunt qui ci-
 bos varios parant mensae patriarchae. nobis autem, inquit, causam
 huius miri rei rogantibus etiam atque etiam, non, respondit ille, esse
 id tam mirandum. nam et canes commingere eas et feles et stercus
 ibi facere bestias et ipsos homines si quando necessitas. neque quid-
 quam eos impedire. haec igitur ad rogatum acceperant ut dicunt.
 sed alia quae animadverterant taciti et de quibus eum non rogave-
 rant, quum sibi persuasum haberent impia ea esse et detestanda et
 diabolicae doctrinae opera, quaeque episcopis retulerant et exposue-
 rant, haec melius est in secretis iacere. sciunt enim qui scripta illa
 legerunt et docuerunt foeda ea esse Masalianorum instituta. iam me-
 minimus scriptum sub patriarcha Ioanne quindecim fere abhinc annis
 nobis ex Atho monte editum, cui fere omnium ibi degentium mona-
 chorum nomina subscripta sunt, et inter alia inprimis Isaaci nomen
 qui eo ipso tempore plurimam ibi dignitatem obtinebat, et patriarchae
 eius loci et episcopi qui vir erat plenus spiritu divino. quod

στον, ὅσοι προσωπεῖον εὐλαβείας ὑποδύμενοι λελήθασι μὲν ἐκ πολλοῦ παραδύντες εἰς τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους τοῦ ὄρους τόπους, καὶ ὅσοι τῶν ἀπλουστέρων ἐκεῖ πολλοὺς εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην παρασύραντες μυσαρὰν αἴρεσιν, ἐμφανεῖς δ' ἐγεγόνεισαν τηρκαῦτα· καὶ πάντων εἰς ἓνα που τόπον ἐκεῖ συ-5

25 καὶ ἅμα κατόπιν ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου ὄρους ἀνδρῶν ἐκείνων ἀνὰ πᾶσαν πόλιν καὶ νῆσον περιήεσαν κήρυκες γρόμματα ἐπαγόμενοι τὴν τε μυσαρὰν αὐτῶν ἀνακαλίπτοντα αἴρεσιν καὶ τῆς αὐτῶν ἀφίστασθαι κελεύοντα ὁμιλίας καὶ κοινωνίας, δι' ὅσα τελοῦσιν ἄθεσμά τε καὶ ἐκφυλα καὶ πάσης ἀνοσιότητος 15 πλήρη τερατουργήματα. πιστοῦνται μὲν οὖν αὐτῷ τὰ εἰρημένα τῆ τῶν Μασαλιανῶν αἵρέσει συνειλημμένῳ πρὸ πλείστων ἑτῶν· πιστοῦνται δ' ἔτι μᾶλλον καὶ ἄπερ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοῖς ἰδίους προφέρειν ἐξάγεται χεῖλεσιν οὗτος, ὡς εἶναι λοιπὸν ἀναπόδραστον δίκτυον καὶ παγίδα στερορὰν κατὰ τὴν 20

26 παροιμίαν τὰ ἴδια χεῖλη. ἰσχυρίζεται γὰρ εἶναι πάντῃ ψευδῆ f. 267 b. ἃ κατὰ διαφόρους φαίνεται κατηγορούμενος τοὺς καιροὺς τὰ αὐτά, καὶ διατείνεται μᾶλλον ἐξ ἀντιθέσεως λέγων ὡς αὐτὸς

scriptum sanctae nostra synodo indicavit nominatim omnes et singulos quosque, qui vultu pietatis induti multum per tempus quidem incogniti sacra montis illius loca frequentaverant et indoctorum multos ad ipsorum scelestam haeresim seduxerant, sed quum deprehensi essent omnes unum in locum conducti sunt et qui ex his publice ipsorum sceleribus declaratis ea abiurarent, his manere etiamtum in monte illo concedebatur; qui vero non abiurarent, hi omnes expulsi sunt inviti et cum omni ignominia, exceptis iis, qui propter conscientiarum silentium non cogniti erant. simulque postea e sacro monte monachorum praecones tota urbe et insula discurrerunt, scripta divulgantes quae scelestam illorum haeresin detegebant et usum et societatem illorum et quae agerent mysteriosa quum nefaria et barbara plena impietatis essent vitare iuebant. haec igitur omnia demonstrant Callistum iam ante plures annos in Masalianorum haeresi versatum esse; multo satius autem id demonstrant quae ipse suis labris de se proferre perductus erat, ita ut secundum proverbium inevitabilis plaga et decipula firma facta sint ipsius labra. apparet enim dolos esse omnia quae diversis temporibus ab eo aliis data sunt crimina,

ἦν ὁ δημοσιεύσας καὶ θέατρον ἐξενηνοχῶς κατὰ τῶν ἐν τῷ
 Ἄθῳ τῷ ὄρει παρεισφθαρέντων ἐκ πολλοῦ Μασαλιανῶν,
 αὐτὸς ὁ ἐξελέγξας κατ' εἶδος ὅσα ἐκείνοις ἀθέμιτα λάθρα
 τελεῖται· ἐνίους μὲν γὰρ ἀλῶναι αὐτῷ φησὶν ἐπ' αὐτοφώρῳ
 5 ταῖς ἰδίαις χερσὶ ῥιπτοῦντας ἐν κοπρῶνι τὰς θείας τοῦ σω-
 τῆρος εἰκόνας αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, ἐνίους δ' αὖ-
 θις καὶ πολλάκις ἕτερα τελοῦντας πῶς μὲν παραπλήσια πῶς
 δὲ μυσαρώτερά τε καὶ φρικωδέστερα, ὡς μηδὲ λέγειν καὶ
 γράφειν ἐνταῦθ' ἡμᾶς δύνασθαι διὰ τὸ τῆς ἀτοπίας ὑπερ-
 10 βάλλον. καὶ ταῦτα λέγων ἐπῆγεν οἰοεὶ τι συναγωγὸν ὑπεν- 27
 θύμημα, ὡς οὐκ ἂν ἐδημοσιεύον ποτ' ἐγὼ τὴν τοσαύτην κα-
 κίαν, εἰ ἐμαντῷ συνειδέναι ἐνῆν μοι τοῖς τοιοῦτοις τῶν Μα-
 σαλιανῶν συνειλημμένῳ τε καὶ ὁμῶλογα φθεγγομένῳ ἐγκλή-
 μασι. ταῦτα δ' αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ προτεινόμενος, ἐπὶ τὰ
 15 ἔρρωμένα μᾶλλον τοῦ ψεύδους βαδίζειν ἐκὼν ἐξηλέγχεται, σὺλ-
 λογιζόμενος ἢ μὴ πέπραχεν ἀνθ' ὧν ἐπεπράχει, καὶ ἐλελή-
 θει καθ' ἑαυτοῦ συρράπτων καὶ συσκευάζων οἷς αὐτὸς αὐ-
 τικά περιστοιχίζεσθαι ἤμελλεν ἀφύκτοις καὶ ἰσχυροῖς δικτύ-
 οῖς. οἱ γὰρ κατηγοροῦντες αὐτοῦ τῶν τ' ἐπισκόπων καὶ πρεσ- 28
 20 βυτέρων τὰ τ' ἄλλα προύφερον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ψεύδεσθαι
 προδήλως αὐτόν, καὶ οὐχ ἥκιστα τὴν μακρὰν τε καὶ ἄρρηκτον
 τοῦ Σκορπίου φιλίαν, ὃν πολλαὶ μαρτυρίαι καὶ σφόδρα σα-

et apparet eum quum convocaret et institueret theatrum in Atho
 monte ex oppositione potissimum in Masalianos qui iam ex multo
 tempore ibi se insinuaverant, dixisse; quum accusationes per spe-
 ciem instrueret iis, quibuscum ipse illicita in occulto exercet. non-
 nullos enim dixit se ipso in facinore deprehendisse, quum manibus
 suis in sterco deiecissent sacra simulacra ipsius salvatoris et sancto-
 rum eius; nonnullos rursus saepe quum alia commisissent partim si-
 milia partim magis nefaria et detestanda: ita ut dicere et describere
 non possimus propter absurditatis abundantiam. his autem dictis ut
 certam sui confiduciam probaret adiecit: nequaquam ego tanta nefa-
 ria publicassem, si conscius mihi essem, ipsum huiusmodi facinorum
 Masalianorum partem habere, et eadem de me crimina me profiteri
 debere. sed haec quum pro se obtenderet, per semet ipsum convic-
 tus est, ad audaciam in fraude et mendaciis tendisse, quum collige-
 ret quae non fecerat pro iis quae fecerat; et quum consueret et
 contraheret latuit ei, quomodo iis ipse deinde tanquam ineffugibilibus
 et firmissimis laqueis caperetur. accusatores enim ex episcopis et
 senioribus quum alia proferebant ad manifestae fraudis eum coarguen-
 dum, tum vero diuturnam et infrabilem amicitiam Scorpionis; quem

φείς ἐκ πολλοῦ Μασαλιανὸν εἶναι κατεψηφίσαντό τε καὶ αἰ καταψηφίζονται, πολὺ τὸ ἀναμφίλεκτον ἔχουσαι καὶ ἤκιστα νέφει συγκρούπτεσθαι δυνάμεναι πλάσματος οὐδενός. τῷ γὰρ τὴν αὐτοῦ φιλίαν ἐξ ἀρχῆς ἀναπόσπαστα κεκτημένῳ καὶ οἷον ἐν τοῖς τῆς καρδίας θαλάμοις ἀγαλματοφοροῦντι, τίς ἂν ποτε 5 πιστεύσειεν ἄλλους ἐλέγχειν ἐγκανχωμένῳ, καὶ οὐ μάλα μᾶλλον συμμύστην ἐκείνοις εἶναι καὶ κοινωνὸν αἰ καταψηφίζοιτο
29 προφανῆ; τέτταρας δὴ οὖν ταύτας ξυνειλοχένας τοῖς κατηγοροῖς προτάσεις, οὐκ ἄλλοθεν ποθεν ἀλλ' ἐξ ὧν αὐτὸς ὑπερ ἑαυτοῦ προήνεγκε, τέως γεγένηται, πρῶτον μὲν ὅτι μυσαρω-10 τέραν καὶ αὐτὸς ἀπασῶν αἰρέσεων τὴν τῶν Μασαλιανῶν ἡγούμενος αἴρεσιν, ὡς φησὶ νῦν, καὶ συνειδὼς τῷ ὄρει τότε ἐπιπολάζουσαν, οὐκ ἀνεκάλυψεν οὔτε πρὸ τῶν ἄλλων οὔτε μετὰ τοὺς ἄλλους, οὔτε τότε οὔτε μετ' ὀλίγον εὐθύς, καὶ ταῦτα τῶν πολλῶν εἰς ὧν καὶ αὐτὸς οἷς συμπαραεἶναι τημι-15 καῦτα καὶ ἀκροᾶσθαι συνέβαινε. δεῦτερον δὲ πῶς τότε μηδὲ συνηγορεῖν γοῦν βουληθεῖς τοῖς ὅπως ποτὲ ἀνακαλίψασιν ἄλλοις τοσαύτην κακίαν ἐκεῖ, ἀλλ' οὕτω μακραῖς ἐτῶν περιόδοις ὥσπερ τινὰ θησαυρὸν θαλαμεύων ἐν καρδίᾳ καὶ μέχρι νῦν περιθάλπων ἀνέκφορον τὴν κατ' εἶδος προαγωγὴν καὶ 20 σαφήνειαν, ἔπειτα νῦν ἐκπομπεύειν ἐθέλει, τοῦ τοῖς ἐλέγχοις πάλαι προσήκοντος χρόνου σπάντος ἐκ διαμέτρου, καταφυγὴν λεληθῆναι οἰόμενος ἴσως θηροῦσθαί τινα νῦν πρὸς ἀπαλλα-

multa testimonia eaque valde aperta iam antea saepius accusaverant et semper accusant, quum magnam firmitatem habeant neque ullo modo obtegi possint a quoquam nube comenti. quis enim ei, qui istius amicitiam ab initio ita servavit ut nunquam desciverit, eamque in cordis sui angulis quasi simulacrum secum fert, quis dico ei ullo modo credat, si alios coarguere iacet, neque potius ipsum iisdem sacris initiatum et socium illorum manifesto deprehensum accuset? itaque factum ut quatuor has causas accusatores colligerent non ex alienis sed ex iis quae ille ipse de se concesserat. in his prima: quod Masalianorum haeresin quam nunc ipse dicit omnium esse scelestissimam antea quum in monte exerceri eam compertum haberet non rexit, neque ante alios neque inter alios, neque tum neque postea; et quod ipse unus ex illis multis, quibus tum intererat et quos audivit. altera, quod tum ne cum aliis quidem qui ibi tantum scelus retegebant, accusationem facere voluit, sed per multos annos tanquam thesaurum in corde conditum usque ad hoc tempus sedit ut rem quam efferre timebat propter vim testimonii, nunc vero multo iam temporis intervallo quo accusationem facere eum oportebat praeterlapso, proferre vult,

γῆν. τρίτον δὲ πῶς πολὺν ἤδη χρόνον κατηγορούμενον τὸν f. 286 a.
 Σκόρπιον ἐν ἀκμαῖς ἀεὶ πρακτικαῖς τῆς τοιαύτης αἰρέσεως
 εἶναι, καὶ πολλῶν ἐρχομένων γραμμάτων ἐκ τῶν τοῦ ὄρους
 τιμίων ἀνδρῶν προδήλως τὴν ἀρχαίαν καὶ μέχρι νῦν ἀνθοῦσαν
 5 ἐκείνου κακίαν ἐξελεγχόντων, αὐτὸς ἀεὶ περιέπων ἐγκαρτερεῖ,
 πρόμαχος ἄμαχος ἐκείνῳ γενόμενος καὶ στυλὸς εἰπεῖν ἀδα-
 μάντινος, καὶ θαγμὰ βοῶν, καὶ γῆν ἀναμιγνὺς οὐρανῶ, καὶ
 κατὰ τοὺς μαινομένους τὸ τῆς γνώμης ἰστάμενον ἐλαννόμενος
 καὶ πάντας ἀναθέματι μακροῦ παραπέμπων, οὐχ οἱ τούτοις
 10 ἐνέχονται τοῖς ἐγκλήμασιν, ἀλλ' οἱ τῷ Σκορπίῳ ἐνεχομένῳ
 προσφέρειν ἤμιστ' ὀκνοῦσι. καὶ τέταρτον ὅτι καὶ μέχρι νῦν **31**
 ὄρᾶν ἰσχυρίζεται τὸν μόνον ἀναλλοιώτῳ τε καὶ ἄκτιστον θεόν,
 φῶς ἕτερόν τε καὶ ἄκτιστον ἐκ μεταβολῆς πρὸς τὸ ὑφειμένον
 γινόμενον αὐτῷ τρυφῶντι καὶ βλακενομένῳ. ταῦτα δὲ πάντα,
 15 καὶ εἰ τι τούτων ἐπέκεινα, προτάσεις τινὰς ἐκτιθέντες ἀναμ-
 φιβόλους ἀναμφισβήτητον ὡς εἰκὸς ἐπῆγον καὶ τὸ συμπέ-
 ρασμα, λέγω δὲ τὸ Μασαλιανὸν ὑπάρχειν αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς
 τε καὶ μέχρι τήμερον ἀναμφίλεκτον· εἶναι γὰρ ἀξίωμα τοῦτο
 πάσαι κυρωθῆν τοῖς τε θύραθεν καὶ ἡμετέροις τῶν διδασκά-
 20 λων, ἐξ ἀληθῶν καὶ ἀναμφιλέκτων ὄρων καὶ προτάσεως ἀλη-
 θεῖς ὁμοῦ καὶ ἀναντίρρητον ἐξ ἀνάγκης εἶναι καὶ τὸ συμπέ-
 ρασμα. καὶ τάχ' ἂν ἐξωθεῖτο τῆς επισκοπικῆς ἀξίας τότε, **32**
 εἰ μὴ δειλία καὶ φόβῳ συσχεθεῖς αὐτὸς ὑπερβάλλοντι τὴν μὲν

putans eo se refugium habere ad defensionem. tertia vero, quod
 Scorpionem iam longo ex tempore accusatum qui primas semper par-
 tes in haeresi illa exerceret, et in quem multa scripta vulgata sunt
 a viris in monte praeclaris, quae palam et adhuc florentis impieta-
 tis eum convicerunt, ipse semper protegit et incitat ut propugnator
 cui ipsi non impugnatur, et ut columna adamantina; quod vocis tu-
 multum edit et terram coelo commiscet et more insanorum mentis
 stabilitatem servat et gravi execratione omnes qui omni crimine va-
 cui sunt condemnat propterea quod Scorpionem accusare non timent.
 quarta denique, quod ad hunc diem comprehendere se dicit solum
 immutabilem et increatum deum, lumen alterum et increatum, ut ex
 translatione ad subiectum profectum insolenti illi et dementi. his
 vero et aliis insuper tanquam propositionibus prolatis minime dubiis,
 ut consentaneum est conclusionem non dubiam adiecerunt, scilicet
 citra controversiam esse, cum ab initio et ad id tempus Masalianae
 haeresi addictum fuisse. hoc enim axioma valde probatum est et ex-
 ternis et nostris, magistris, e veris et non ambiguis propositionibus ve-
 ram et evidentem conclusionem necessario consequi. quamobrem forte

τῶν δυοῖν βασιλέων εὐμένειαν δεήσεσί τε καὶ δάκρυσι πλείστοις ἐπ' ἀμφοῖν τοῖν καιροῖν ἐπορίζετο, τὴν δὲ τῶν ἀμφὶ τοὺς βασιλέας ἐπικουρίαν θωπείαις ἐξωνεῖτο καὶ ἀντιδόσεσι πολυτρόποις, ὡς εἶναι τοῦ λοιποῦ πρὸς τὰς βασιλικὰς καθάπαξ βουλήσεις αὐτὸν οὐ πᾶν σκληρὸν καὶ θρασύν, οὐδ' ἀν-5 τίτυπον ὡς τὸ πρότερον ἄλογόν τε καὶ ἀπροφάσιστον.

- 33** Ἐγὼ δὲ μυρία καὶ μείζω τῶν εἰρημένων διεξιέναι ἔχων, ἃ τῆς σφῶν ἀτοπίας ἔλεγχον ἔχει σαφῆ, ἐκὼν παρήμιι δυοῖν ἕνεκα, ἐνὸς μὲν ὅτι ταῖς τοιαύταις ἐνδιατρίβειν κηλῖσιν ἐθι-
σμὸν τῆ γλώττῃ προστρίβεται ἥμισυ ἀνδράσιν ἐπιεικέσι προ-10
σῆκοντα, ἐτέρου δ' ὅτι, ἃ τοῖς πολλοῖς ἐκ πολλοῦ πρόκειται γνώριμα, τούτων πειραῖσθαι τὴν γνῶσιν τοῖς εἰδόσι παρέχειν ἀρτίως παρὰ τοσοῦτον τοῦ τέρπειν ἀφίσταται παρ' ὅσον καὶ τὸ πιστεύεσθαι πρόχειρον ἔχει. ἃ γὰρ παρόντα προῖκα καὶ πόνων δίχα τὴν γνῶσιν παρέχεται, τούτοις ἐπιπολάζειν ὡς 15
τὰ πολλὰ παρέπεται καὶ τὰ ἡδές, εἴ τις κατόπιν διδάσκειν
34 πειρῶτο. ἃ δ' ὅμως βωμολοχοῦσι καὶ κατὰ τῶν ἔμων βίβλων ὑφαιρούμενοι λάθρα, τίς ἂν καὶ αὐτὰ διεξιέναι καθ' ἕκαστα δύναιτο; καὶ ταῦτα δρωσιν αὐτοῖς καὶ ὑφ' ἡμῶν ἐλεγχόμενοις ἀεὶ αἰδώς τις οὐκ ἔπεισιν, ἀλλ' ὑβρις ὑβριν ἔτεκε καὶ 20
ἀσέβεια χαλεπωτέραν ἀσέβειαν. “ἀπηναισχύντησας” γὰρ φησιν ἢ γραφῆ τοῖς τοιούτοις. “ὄψις πόρνης ἐγένετό σοι.” τί-

tunc episcopali dignitate eum expulissent, nisi auxietate et timiditate nimia perturbatus utriusque regis ille benevolentiam precibus et plurimis lacrimis sibi comparasset et eorum qui apud reges erant auxilium multa adulatione et remuneratione redemisset. itaque factum ut pro regum voluntate non amplius ut scelestus et temerarius homo haberetur neque ut exemplum quale antea erat dementiae et cuius nulla est excusatio.

Ego vero quamquam innumera alia et supra narratis graviora proponere possum, quae evidens turpitudinis eius indicium praebent, nunc haec ultro praetermittam ex duabus causis, quum quod commoratio in huiusmodi criminationibus linguae consuetudinem facit quae probos viros minime decet, tum vero quod plurimis iam longo ex tempore res notae sunt, quas si rursus scientibus in memoriam revocarem tantum a delectatione abessem quantum ut fides habeatur necesse fit. quae enim manifesta ultro et sine studio intelligentiam praebent, in his versantem, ut fit, sequitur taedium, quandoquidem postea docere aggreditur. quae tamen nihilominus calumniantur et quomodo in occulto scripta mea carpant, quis ea singulatim persequi possit? et haec dum agunt, quamquam a nobis semper convincuntur,

νος οὖν ἂν οἱ τοιοῦτοι φείσαιντο καθ' ἡμῶν λοιδορίας, τίνος
 δ' ἂν κατὰ τῶν ἐμῶν ἀπόσχοντο βιβλίων ἀναισχυντίας, οἱ
 τὰ τοιαῦτα διηγεκῶς κατὰ τῶν ἱερῶν τολμῶντες ἀλίσκονται
 γραφῶν, ἅτε μαχομένων κακείνων τῇ σφῶν αἰρέσει πειρώ- f. 268 b.
 5 μνοι. καὶ γὰρ κακείνους οἷον εἰπεῖν ἀπὸ δίφρου τυραννικῶς **35**
 ἀμυνομένοι διὰ ταῦτα, καὶ ὡς ἐν ἀθύρματος λόγῳ τιθέμενοι
 τὰ σεβάσματα, πάσαις ἀναίδην κατ' αὐτῶν ἐχρήσαντό τε καὶ
 χρωῶνται βωμολοχίαις· καὶ διασπῶντες ἔνθεν κακείθεν οὐ-
 δὲν ἄμεινον διατίθενται ἢ ὥσπερ τὰς βάρβαντας ἀκούομεν κατὰ
 10 τοῦ Πενθέως μανείσας. ἀλλ' ἐκείναις μὲν ἀκούσιον πεπον-
 θύσαις τὴν τῆς μανίας αἰσχύνην, καὶ τὸ ἀνεγκλήτοις εἶναι τε
 καὶ ἅμα οἴκτου τυγχάνειν ἴσως κατόπιν ἀκολουθεῖ, τοῦ ἀβου-
 λήτου πρὸς ἑαυτὸ γε ἐφελκομένου τὰ τῶν ἀποβαινόντων ἐγ-
 κλήματα· τούτοις δ' ἐκουσίσις δρῶσιν ἅ τοῖς μαινομένοις
 15 ἀρμόττει, κόλασιν ἀνήκεστον ἐκκαλεῖται καὶ σφόδρα περι-
 βλεπτον. κακείνων μὲν καὶ μάλα ἐκόντες ἐπιλανθάνονται **36**
 ἄνθρωποι, μηδεμίαν οὐδένας ἐκεῖθεν ἀτέκμαρτον ὑφορώμενοι
 βλάβην· τούτων δὲ καὶ μάλα ἄκοντες μεμνηῆσθαι ἅμα καὶ
 μισεῖν οἱ πλείους ἀναγκάζονται, τὸν ἐκείνων φυλαττόμενοι
 20 κίνδυνον καὶ πρὶν ἵέναι προαναστέλλοντες. καὶ γὰρ αὐτὰ δὴ
 ταῦτα καὶ κατὰ τῶν ἐμῶν ἔναγχος ἐπ' αὐτοφώρῳ βίβλων
 ἐάλωσαν ἐμπεπαρωνηκότες οἱ ἀναιδεῖς, τὸ μὲν εὖ προσθήκη

nullum tamen pudorem habent: sed insolentia genuit insolentiam et
 impietas graviores impietatem. depudens enim eos haec dicit scri-
 ptura: „oculus meretricis erat tibi.“ quo igitur convicio in nos isti
 homines non utantur; qua autem impudentia contra libros meos ab-
 stineant? quum talia continuo contra sanctos libros moliri deprehen-
 dantur, et etiam eos contra ipsorum haeresin pugnantes experiuntur:
 et contra eos ut ita dicam tyrannice de sella dimicant propterea, et
 quasi ludicra aestimantes reverenda, quibuscunque columniis impuden-
 ter contra eos et usi sunt et utuntur. et discerpentes huc illuc ni-
 hilo melius destruunt, quam Bacchas accipimus in Pentheum furentes.
 veruntamen has quidem, furore ipsis invitis probrum ferente, fortasse
 sequitur excusatio et misericordia, quum, quod non voluerint secum
 tulerit commissorum incusationem: illis vero ultro ea agentibus quae
 conveniunt furentibus, castigatio debetur implacabilis et valde circum-
 specta. illarum etiam libentissime obliviscuntur homines, neque quis-
 quam illinc infinitum damnum subintelligit: hos autem et meminisse
 et odisse plurimi vel maxime invitati coguntur; illarum periculum vi-
 tantes et compescentes priusquam obveniat. nam eiusmodi nuper ipsa
 in re deprehensi sunt impudentes isti in scripta mea tanquam ebrie-
 tate insanientes: verbum εὖ adiecta φ litterula in φεῦ mutantes, κα-

τοῦ φ στοιχείου προς τὸ φεῦ μεταστοιχειώσαντες, τὸ δὲ κα-
 λὸν αὖ ἐνὸς ἀλλοιώσει τοῦ λ στοιχείου μεταβεβληκότες εἰς
 τὸ κακὸν διὰ τῆς εἰς τὸ κ μεταβολῆς. καὶ πρὸς γε ἔτι τὴν
 περὶ πρόθεσιν, λέξιν οὖσαν ὄλην, παραξέσαντες καὶ πρὸς τὴν
 κατὰ μετενηνοχότες, ἀντὶ τοῦ περὶ τοῦ φωτός κατὰ τοῦ φω- 5
 τὸς μεθρημόσαντο, ἀθύρουσι παιδαρίοις προσόμοια δρωῖντες,
 καὶ ταῦτα τῶν ἐλέγχων ἐν ὀφθαλμοῖς προκειμένων διὰ τῆς
 ὄλης ἐννοίας τοῦ λόγου καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων ὁμοῦ καὶ ἐρ-
 γασιῶν, καθ' ὅσον εἰκός, καὶ μάλιστα τῶν γραφικῶν, καὶ
 37 πάνθ' ὅσα τῷ λόγῳ πρόσσεσι περὶ τοῦ τοιούτου φωτός. ἀλλὰ 10
 ταῦτα ποιοῦντες οὔτε βλάπτειν ἡμᾶς δύνανται, καὶ ἅμα τὴν
 σφετέραν καὶ ἄκοντες ὡς ἐπίπαν ὁμολογοῦσιν ἀσθένειαν μο-
 νονουχὶ βοῶντες, καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐκπομπεύοντες ὡς ἄλλως
 οὐκ ἔχοντες ἀντιβλέπειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. καὶ πάσχουσι
 παραπλήσια τῇ τοῦ Αἰσώπου καμήλῳ, ἣ δι' ἀσθένειαν ἐμφυ- 15
 τον κεράτων ἀμυνηρίων ἐπιθυμήσασα, καὶ τῶν ἰδίων ὠτων
 ἐστέρηται. καὶ μοι λοιπὸν οἴεσθαι ἔπεισιν, ὡς ξίφει τὴν
 ἐμὴν ἀφελεῖν κεφαλὴν καὶ τῆς παρούσης ἀπαλλάξαι ζωῆς ἐν
 βραχεῖ ἐφιέμενοι μὲν οὐ δυνάμενοι δέ, τὰμά, τὸν δεύτερον
 πλοῦν, ὑποκλέπτοντες, μαχαίραις ἀποξέουσί τε καὶ ἀπαλλάτ- 20
 τουσι πρὸς τὸ σφίσι βουλόμενον, ἔστι δ' ὅτε καὶ βυθοῖς ἀφα-
 ρισμῶν πρυτανεύουσιν ὅσον τὸ κατ' αὐτοὺς, εἰ καὶ ἄλλως,
 τῆς θείας ἀντιπραττούσης δεξιᾶς, καιρίαν τε ἐπλήγησαν πολ-

λὸν autem unius litterae mutatione mutantes in κακὸν per mutationem
 in κ. et praeterea περὶ praepositione tota eiecta et in κατὰ con-
 versa, pro περὶ τοῦ φωτός rescriperunt κατὰ τοῦ φωτός. ludunt
 puerulorum instar facientes, idque quum argumenta sint in oculis
 propter totam sermonis intentionem et incepta et studia, ut consen-
 taneum est. inprimis autem propter scripturae testimonia, et omnia
 quae cum sermone de illo φωτός sunt coniuncta. sed hoc agentes
 nobis obesse non possunt, simulque coacti sunt una omnes suam ipso-
 rum imbecillitatem modo non clamare. et semet ipsi abiicientes,
 quasi aliter non possint obtueri veritatem, itaque simile quid accidit
 Aesopi cameli: qui propter inuatum imbecillitatem cornua propulsa-
 toria concupiscens auribus privatus est. ac mihi reliquum est ut
 credam gladio eos caput meum decutere meque praesente vita privare
 velle; quod quum non possint, meas res secundo ventu suffurantur et
 corradunt cultellis et distrahunt ex arbitris; nonnunquam autem etiam
 in imo disturbance regnant pro virili parte, quamquam alias dei
 dextra contraria moliente ad mortem icti sunt saepe et adhuc semper
 iciuntur et ostenduntur tanquam lupi frustra hiantes, quod aiunt in

λάκις καὶ αἰὶ πλήττονται καὶ λύκοι μάτην κεχηρότες δείκνυνται κατὰ τὴν παροιμίαν. οὕτως ἀναίδειαν πᾶσαν ἐνδέδονται f. 269 a. καὶ ἦθος ἰταμὸν καὶ οὐδαμῆ ποτὲ ὑπισχνούμενον τὴν διόρθω- 38
 σιν. δέον γὰρ αὐτοὺς καταδέσθαι καὶ ἐρυθριᾶν, οἱ δὲ καὶ
 5 ἀναισχυντοῦσί γε, τὰ μείζω τε καὶ χαλεπώτερα κατὰ τῶν
 ἑμῶν, ὡς εἴρηται, νῦν τε δρωῶντες καὶ δρᾶν αἰὶ ἀπειλοῦντες
 ἔτι, μηδενὸς ἔνεκα πάντως ἑτέρου τῶν πάντων ἢ τοὺς ἐντεῦ-
 θεν ἐλέγχους αἰὶ δεδιότες. ὡς ἀναγκάζεσθαι καμὲ παραι-
 νεῖν, οἷς μετιέναι ταύτας ἔπεισι φίλοις οὔσιν ἡμῶν μετὰ τὴν
 10 ἑμὴν τελευτήν, ζητεῖν καὶ παρατιθέναι τὰς τέως αὐτοῖς ἀνά
 χειρὰς ἑτέροις ὁμοίαις καὶ ὁμοίως ὑφ' ἡμετέρων μετεγγρα-
 φείσαις ὀρθῶς φοιτητῶν, καὶ συνορᾶν οὕτως τὰ ληθές. το
 γὰρ τοιοῦτον ἔγωγε δέος προκαθιστὰς καὶ πόρρωθεν προα-
 νασοβῶν, πολλαπλασίαις αὐτὰ διαφόρων μετεγγραφαῖς ἔδε-
 15 δῶκειν χειρῶν γράφειν ὀρθῶς ἡσκημένων, ἃ μὲν οἰκείοις
 ἀναλώμασιν, ἃ δὲ φίλοις αἰτησαμένοις εἰς πλοῦτον, φάναι
 κατ' αὐτούς, ἱερόν τε καὶ ἄσυλον.

Ἄλλ' ἐν τοιούτοις ἀσχολουμένῳ τε καὶ μοχθοῦντι τῷ 39
 Παλαμᾷ τὸ τοῦ βίου πέρας ἐπῆει μάλα πικρὸν τι καὶ αἰ-
 20 σχιστον· τῷ γὰρ συνήθει περιπετῆς γεγονὼς ἰλεῶ, τῆς ἀνα-
 τροπῆς δηλαδὴ τῶν ἐν τῇ κοιλίᾳ σιτίων ἄνω διὰ τοῦ στόμα-
 τος, καὶ πρὸς γε μανιώδει φρενίτιδι, βιαίως οὕτω καὶ λίαν
 πικρῶς ἀπερράγη τοῦ ζῆν. κάπειτα οἱ αἰρεσιῶται καὶ οἱ

proverbio. sic omni impudentia induti sunt et ingenio truci quod nunquam corrigi posse apparet. quum enim proprie eos summissos esse et erubescere oporteat, impudentes sunt et graviora peioraque in me ut dictum est nunc agunt et semper agere minantur propter nullam omnino aliam causam quam quod criminationes inde timent. ita ut ego quoque coactus sim, amicis quorum erit post mortem meam ea adire, suadere ut inquirant et componant scripturae exemplaria quae cum ceteris similibus transcripta sint et quidem recte haec ab-asseclis nostris, et ita ut discernant verum. hunc enim timorem quum ego protexuissem et longius in me excitassem, tradidi ea quae variis transcriptionibus diversorum manuum bene exercitarum scriberentur partim quae domestico in usu essent, partim quae amicis rogantibus thesaurus ut ita dicunt essent sacer et inviolabilis.

Sed interea opere et labore occupato Palamae vitae exitus admodum acerbus et turpis advenit, quum incideret in consuetum morbum intestinorum, quo cibi ex alveo per os retrudebantur, et in mentis delirium, ita ut violenter et acerbe e vita abreptus sit. deinde vero haeretici vel maxime cognati et consocii eius, quique pariter

μάλιστα γνήσιοι καὶ οἰκότεριβες, τῷ τε φιλοδοξοῦντι καθελ-
 κόμενοι τῆς γνώμης καὶ ἅμα τὸ αἰσχιστον τῆς τελευτῆς κα-
 λύπτειν σπεύδοντες, ἀντίπαλον τῷ συμβάντι φήμην ἀνὰ τὴν
 πόλιν Θεσσαλονίκην ἐξήνεγκάν τε καὶ περιήνεγκαν, ὡς ἰῶτο
 νοσήματα καὶ θεραπευοὶ πυρέττοντας καὶ φυγαδεοὶ πληγὰς, 5
 καὶ τοιαῦτα ἄλλα ἀλλοπρόσαλλά τε καὶ ἔκφυλα, ὡς ἂν τῷ
 τερατώδει τῆς φήμης ἀντιπερισπάσαιέν τε πρὸς τὸ τῆς ἐκ-
 πλήξεως μάλα καινότερον τὴν ἀκοήν, καὶ ἀπασχολήσαιεν
 πόρρω κομιδῇ τὰληθοῦς καὶ ὅποι τὸ τῆς φήμης φέροι πλα-
 40 νόμενον. ἀλλὰ πάντα δὴ τὰ τοιαδὶ φροῦδά τε καὶ ἀνεμιαῖα 10
 τῷ τοῦ χρόνου βαδίζοντι ἐξηλέγχοντο· οὐ γὰρ τοῖς οὕτω
 προδήλοις τῶν ψευδῶν ἢ ἀλήθεια θωπεύεσθαι εἶωθεν· ἀλλ'
 ὁ χρόνος ἀνιχνεύων ἀπανθ' ὡς εἰκὸς ἐπεισί τε καὶ ἐπιτίθε-
 ται ἄλλοτ' ἄλλως, καθάπερ ἐν δίφροις ἡμιστροφῶν, τὰ τῶν
 λεγομένων τε καὶ πραπτομένων πέρατα, καὶ παρὰ πᾶσαν δό- 15
 κησιν ἄλλοτ' ἄλλως ἐν τῇ τοῦ βίου θαλάσῃ στρέφων ἐκά-
 στω τοῦ σκάφους τοὺς οἶακας· καὶ οἷς ξυμπέπτωκεν ἄλλως ἐν
 ἄλλοις προσκροῦσαι θεῶν καιροῖς τε καὶ τόποις καὶ πράγμασι,
 τούτοις ἄλλως ἐν ἄλλαις πραγμάτων τύχαις ἐπιφέρει τὴν δι-
 41 κην. ὅμως οἱ τῆς Παλαμικῆς αἰρέσεως θιασῶται τὸ τῆς τε- 20
 λευτῆς, ὡς εἴρηται, αἰσχιστον κρύπτειν ὡς δύναιμις ἐπειγό-
 μενοι, συχνὰ παρεῖχον ἀργύρια τῶν ἐν ταῖς ἀγυριαῖς ἐρομι-
 μένων πενήτων ἐνίοις, ὡς τὰ ἐκεῖθεν ἡμῖν ἀφικνούμενα δεδή-
 λωκε γράμματα, καὶ ἅμα προσιέναι τε ἔπειθον τῷ Παλα-

atque ille gloriae cupidierant, quum foeditatem obitus eius obtegere
 studerent, famam rei contrariam per urbem Thessalonicam evulgabant
 et circumferebant, tanquam mederetur ille morbis et sanaret febricu-
 losos et averteret plagas et huiusmodi alla similia et inauditum: ut
 miraculosa fama aures converterent ad novitatem portentosi et de in-
 dustria procula vera abstraherent quo manaret famae mandacium. sed
 haec omniae vanescebant et quasi vento diffiata temporis progressu re-
 futata sunt. nam mendaciis tam apertis veritas non solet servire, sed
 tempus omnia indagans ut sit interest et regit alias aliter tanquam in
 curru auriga dictorum et factorum fines, et contra omnium opinionem
 alias aliter in vitae undis cuiusque cymbae gubernacula vertit. et
 quibus accidit pugnare contra deum, in variis temporibus et locis et
 rebus, iis in variis fortunae casibus affert poenam. sed tamen Pala-
 micae haeresis fanatici asseclae obitus foeditatem ut dictum est pro
 viribus obtegere studentes, multos sumos praebant nonnullis egen-
 tium in vicis prostratorum, ut nobiscum communicaruns litterae inde
 nobis allatae, simulque accedere eos iubebant ad Palami sepulcrum et

μικρὸν τάφῳ καὶ ὀνείρους ἐπιφημίζειν τερατώδεις τινὰς καὶ
 λίαν ἐφ' οἷς ἐμισθοῦντο συνάδοντας. ἃ δ' οἱ ἐκεῖθεν εἰς Βυ-
 ζάντιον ἀφικνούμενοι συχνότερον ἄνδρες ἄλλοτ' ἄλλοι διη-
 γοῦντο, καὶ ἅμα τὰ ἑτέροις ἕτερα τῶν γραμμάτων, ἦσαν f. 269 b.
 5 τοιαύδε. μετὰ γὰρ τὸ λάθρα τῶν ἡμετέρων, φασίν, ἐνίας 42
 ὑφελέσθαι βίβλους οἱ ἐν Βυζαντίῳ τῆς φάλαγγος ὄντες ἐκεί-
 νου, ἐπεὶ μὴ ἐδύνατο ἀντιλέγειν, ὡς εἴρηται, πρὸς τὴν συ-
 κίνην ἐπικουριαν ἐξ ἀνάγκης τὸν δεύτερον ἐβλεψαν πλοῦν,
 καὶ τῷ Παλαμᾷ ἐς Θεσσαλονίκην αὐτὰ ἐπεπόμφευσαν, εἰς
 10 ἀμύνης τόλμαν αὐτὸν ἐρεθίζοντες, παραπλήσια δρωῶντες οἷς
 ἀκατίῳ βραχεῖ μεγάλης ὀγκάδος ἐπισωρεύσασι φόρτον ἐς
 ὑποβρυχίους πυθμένας ὠθεῖν εὐθὺς ἐξεγένετο. τῇ γὰρ εἰ-
 θισμένη τῆς γνώμης φιλοδοξία καὶ νῦν ὁ Παλαμᾶς τὸ τῆς
 γλώττης χαριζόμενος βλασφημούμενον, καὶ ἅμα γλυκείας τι-
 15 νὸς παραγεύων ἐλπίδος οἷς τὸν αἰρεσιώτην δῆμον πληροῦν
 τηρικαῦτα ἔξυνέπιπτεν, οὐτ' ἀπηγόρευσεν οὐτ' ἀνεβάλετο, ἀλλ'
 εἰς μεῖζον μακροῦ τῆς σφετέρως δυνάμεως ἐμβεβληκῶς ἑαυ-
 τὸν ἀγώνισμα πέπονθε κατάρας ἄξια μακροῦς, καὶ ὅσα λέγειν
 ἡμεῖς αἰδοῦμεθα τήμερον, μὴ τις ἡμᾶς τῷ πεπονθότι χαίρειν
 20 ὑποπτεύσειε, τοῦ ἥθους ἡμῶν ὁποῖός τις ἂν εἴη πάντη διε-
 στηκῶς καὶ καταψευδόμενος. τῷ γὰρ ἀγῶνι τουτωῖ συνδιη- 43
 μερεύων καὶ νύκτας ὅλας ἀγρόπνους διατελῶν, ὡς φασίν,

somnia evulgare miraculosa et talia canere, magna mercede condu-
 ctos. quae vero inde Byzantium migrantes viri narrarunt nobis si-
 mulque aliae litterae erant haecce: postquam, ut referunt, qui By-
 zantii ista in cohorte erant, clam singula quaedam e scriptis nostris
 suffurati erant, quum impugnare non valerent, ut dictum est, ad in-
 validum auxilium necessitate coacti ut secundum ventum respectabant, et
 Palamae Thessalonicam ea miserunt incitantes eum ad audaciam defensionis,
 ipsi similia facientes iis, qui exiguo in naviculo magnae navis onus
 accumulare conati, id in profundum sub aqua demittere deinde repente
 coguntur. consueta igitur mentis ambitione inductus etiam tunc Palamas
 linguae malignitatem exercuit, simulque dulcem quandam spem prae-
 libans quibus haereticorum sectam compleri eo tempore accidit, ne-
 que repudiavit neque cunctatus est. sed in multo maius quam pro
 viribus suis certamen se immittens passus est magna execratione digna
 et quanta dicere nos hodie pudet, ne quis nos eo patiente gaudere
 suspicetur, qui quidem ab indole nostra prorsus dissentiat ac mandax
 sit: clam enim in eo certamine totos dies versatus est et totas noctes in
 somnes egit priusquam aliquid ex studiis suis proficeret, mentis deli-
 rio atque insania ut dicitur correptus propter nimiam siccitatem cere-

ἔλαθε, πρὶν ὀτιοῦν ἀπόνασθαι τῆς σπουδῆς, φρενίτιδι καὶ
μανίᾳ κάτοχος, ὡς εἴρηται, γεγωνὸς διὰ ξηρότητος ὑπερβολὴν
ἐγκεφάλου. καὶ τὰ ἐξῆς λεγόντων ὁμοῦ καὶ γραφόντων ἑτέ-
ρων ἔστιν ἀκούειν. οὐ γὰρ ὄνειδίζοντες μεμνήμεθα τῶν τοι-
ούτων ἡμεῖς νῦν· ἴσμεν γὰρ ὡς πονηροῖς τε καὶ ἀγαθοῖς 5
ἐπ' ἴσης ἔπεισι τὰ τοιαδί, οἷς μόνος οἶδε κρίμασι κύριος·
ἀλλὰ τῶν τῆς ἱστορίας ἐγκειμένων νομίμων καὶ καθ' ἕκαστα
ζητούντων ἅπαντα, μετρίως ἡμεῖς καὶ τῶν τοιούτων ἀπτό-

44 μεθα. ἂ πλατύτερον ἕτεροι διεξιέναι ἤκιστ' ὀκνοῦσιν· ἀλλ'
ἐκείνῳ τὴν αἰτίαν σαφῶς τῷ δαίμονι παραπέμπουσιν, ᾧ πω- 10
νηρῷ γενομένῳ διὰ βουλήσεως μοχθηρίαν καθάπερ τις ἐφεῖ-
ται κληῖρος αἰδίου, τῶν ἄλλοτ' ἄλλως φρομένων τε καὶ ἐπι-
φρομένων τε καὶ ἐπιφρομένων κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας
ἠγεῖσθαι τε αἰρέσεων καὶ πάντα δρᾶν τὰ χαλεπώτατα κατ'
ἔξουσίαν, καὶ ἅμα ἐρεθίζειν ἔς γε τὸ πλάττειν ἀγίους ἀνθη- 15
μερόν, καὶ ταῦτ' ἐκείνους οἱ τὴν τῆς λατρείας ἠγεμονίαν
ἐκείνῳ τε ἐκδεδώκασι, καὶ ἅπας αὐτοὺς καὶ βίος καὶ λόγος
καὶ πράξις τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πάλαι διέγραψέ τε καὶ πε-
ριεῖλε χοροῦ, ἵνα μὴ ὀπόσοις λέγω καὶ ὑφ' ὅσων τῶν πα-
τριαρχῶν τε καὶ ἐπισκόπων φρομένης ἤδη τῆς αἰρέσεως 20
ἀναθέμασιν ἐμπεσόντες τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παρεπέμφθησαν.

45 Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, ἐγὼ δ' ἐκεῖνο
f. 270 a. ἐπαναλήψομαι νῦν. οἱ γὰρ τὸ Γαλατώνυμον ἔχοντες φρούριον,

22. Quae hinc sequuntur, usque ad finem huius codicis, non sunt huius loci sed ante initium libri 37 (36?) collocari debent. Has.

bri: et sequentia ab aliis dicentibus simul et scribentibus audire licet: neque enim et accusatores talia nos nunc meminimus: scimus enim malis simul et bonis pari modo talia immittere dominum iudiciis, quae novit solus. sed ex iis quae sunt in historia iusta et singula omnia quaerunt, et nos etiam modice ea attingimus, quae longuis persequi alii minime cunctantur: sed aperte ei daemonei culpam ascribunt, cui malo facto per voluntatis nequitiam quasi sors quaedam tributa est perniciose, principem esse haeresium hic illic contra dei ecclesiam nascentium ac renascentium et pessima quaeque facere pro viribus suis, simulque certare continuo contra repraesentationem sanctorum. atque haec quidem illos qui cultus imperium ei tradiderunt atque omnis et vita et agendi ratio ab orthodoxis discernunt et a choro segregant: ne dicam a quot iam et patriarchis et episcopis quum nasceretur haeresis, in anathemata incidentes, in aeternum ignem sint demissi. atque haec quidem hactenus.

Iam vero eo unde declinavi revertas. qui Galatorum castellum

ἔξοτου βραχείας ἐκείνης ἔξ ἀλόγου φορᾶς καὶ παραδόξου
τύχης ἐδράξαντο ἀφορμῆς, τῆς τε δηλαδὴ τῶν δυνῶν Ἀνδρο-
νίκων τῶν βασιλέων διαστάσεως, μᾶλλον δ' ἀποστασίας τοῦ
5 νέου πρὸς τὸν οἰκειὸν πάππον, καὶ αὖ τῆς δευτέρας, ἣν τε-
θηκότων ἐκείνων κατὰ τοῦ νέου βασιλέως καὶ τῆς τοῦ νέου
μητρὸς ὁ Καντακουζηνὸς κεκίνηκεν, παντοδαποῖς καὶ ποικί-
λοις δόλοις ἐκείνους μὲν πρότερον, τούτους δ' ὕστερον, ἐπαγ-
γελίαις τε ἄλλοτ' ἄλλαις περιμόντες, ὅποιαί καὶ ὅσαι τοῖς τοι-
10 ούτοις ἤρμοττον καιροῖς, βουλαῖς δηλαδὴ καὶ χρήμασιν ἀφ-
θονωτέροις καὶ συμμαχίαις ὀπλιτικαῖς καὶ τοιούτοις δὴ τισιν
(ἔῷ γὰρ λέγειν καὶ οἷας ἐπὶ τούτοις λεληθότως δῆθεν ὑπέ-
φαινον τὰς ἀπειλὰς καθ' ὧν ἡ πειθὴ χωρὰν ἐνίστε ξαδίαν
οὐχ εὖρισκε), καὶ νῦν μὲν θατέρῳ προστιθέμενοι μέρει καὶ
πρὸς θάτερον ἀδελφίς ταλαντευόμενοι, καὶ ἀεὶ θάτερον παρὰ
15 θάτερον ἀμοιβαδὸν ἔξαπατῶντες, πῶς μὲν ἔκοντὶ πῶς δ' οὐ
μᾶλα ἔκοντὶ, τῆς τοῦ καιροῦ περιστάσεως πόρρω τοῦ δέοντος
ἐλαννούσης τὸν δρόμον τῶν ἀνηκόντων λόγων καὶ πράξεων,
ἔλαθον τοὺς οἰκειοὺς ὄρους ἐκ πάνυ τι εὐτελοῦς τε καὶ χα-
μαιζήλου περιοχῆς ἐκτείναντές τε καὶ ὀχυρώσαντες πρῶτον
20 μὲν ξυλίνοις τισὶ θριγκοῖς καὶ τάφροις βαθεύαις, ἔπειτα
τείχεσιν ὑψηλοῖς τε καὶ ὀχυροῖς καὶ δυσανταγωνίστοις. ἐν-46
τεῦθεν ὀρμώμενοι τοὺς τῆς οἰκείας ἱπλεονεξίας ὄρους κατὰ
χώραν ἰμένειν ἔαν οὐδαμῇ γε ἐγνώκεσαν, ἀλλ' ἐφ' ἑτέροις

tenebant inde ab eo tempore quo exiguae illius ex absurda causa et inopinato casu exortae primae discordiae et contentionis apertae regum amborum Andronicorum partem fecerant, vel potius rebellionis iunioris contra ipsum avum, et rursus alterius quam mortuis illis contra iuvenam regem et iuvenis matrem Cantacuzenus moverat, variis multis et versutis artibus illos prius, hos postea, et promissionibus multis circummiverunt, quales et quantae temporibus illis conveniebant, scilicet consiliis et pecuniis sat magnis et opibus militaribus et aliis huiusmodi: mitto enim dicere quantas in his clam minas fecerint contra quas persuasis interdum nihil valebat, et quas nunc alteri parti inferrebant, nunc ad alteram devolvebant, et quomodo continuo alteram post alteram decipientes, modo iis non invititis modo invititis, quum temporis rationes verba ultra modum audacia et facta admitterent, paulatim possessionis suae terminos ex angusto et exiguo ambitu extenderrint et muniverint, primum quidem ligneis septis et fossis profundis, deinde vero muris altis et firmis et vix expugnabilibus. in his factum est ut cupidi possessionis tamplificandae terminos ad modicum ambitum constituere non iam in animo haberent, sed alia post

ἕτερα ἐπενόουν καὶ προσετίθεισαν ξένα τε καὶ ὑπέρογκα. ὅθεν καὶ τῆς τρίτης ταυτησὶ λοιπὸν ἀφορμῆς δραξάμενοι, τῆς τοῦ Καντακουζηνοῦ φημὶ πρὸς Παλαιολόγον τὸν νέον περὶ μοναρχίας ἔριδος, τῷ νέῳ προσεληλύθεισαν ἔξορίστῳ τέως εἰπεῖν, Τενέδῳ τηρικαῦτα τῇ νήσῳ ἐνδιατρίβοντι. καὶ ὄροικς 5 προκαταδήσαντές τε καὶ γράμματα πρὸς ἅπαν ἐκεῖθεν τὸ βουλόμενον εἰληφότες, λάθρα ἐπέβαινον ἐφ' οἷς ἐμισθώθησαν τοῦ λοιποῦ προθυμίᾳ πάσῃ ψυχῆς καὶ ὄπλοις καὶ χρήμασιν ἀφειδοῦσιν. οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ Λατῖνος ἕτερος σφίσι 10 δμόφυλός τε καὶ ὁμογνώμων, μίαν ἔχων τριήρη καὶ βίον πειρατικὸν μειῶν, κακ τοιοῦτων πόρων πλουτῶν, ὥσπερ ἐρμαίῳ χρησάμενος καὶ αὐτὸς τῷ καιρῷ, ταῖς ὁμοίαις ἐπαγγελίαις τὴν γνώμην καὶ αὐτὸς χειροῦται τοῦ βασιλέως, Τενέδῳ τῇ νήσῳ προσσχών. ὅθεν καὶ μοναρχήσαντος τοῦ νέου τουτουῖ βασιλέως ἐντελῆ τὰ ὑπεσχημένα ἑκάτεροι ἀπειλήφεσαν, οἱ 15 μὲν τὸν τοῦ φρουρίου περίβολον εἰς μῆκος καὶ πλάτος ὅσον

f. 270 b. πλεῖστον ἔξῃν ἡξήκοτες πρὸς τε δύσιν καὶ ἄρκτον καὶ ἑώαν, ὃ δὲ γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τῷ βασιλεῖ καταστάς καὶ ἅμα Λέσβον τὴν νῆσον εἰς προῖκα λαβών.

47 Τοιαῦτα καὶ οὕτω πολύτροπα διὰ βιαίας ἀνάγκας καὶ 20 τύχας τοὺς ταλαιπώρους Βυζαντίους ἡμᾶλλον δ' ὁμοῦ Ῥωμαίους ἅπαντας κατειλήφεσαν τὰ δεινά, ὥσπερ πηγῆς ἔξερ-

alia sibi exposcerent et adiungerent aliena et super modum magna. quare quum etiam tertiae, quae paulo post exorta est, dico Cantacuzeni in Palaeologum iuvenem propter monarchiae contentionis partem fecissent, et iuvenem adiissent qui exul in Tenedo insula morabatur, et iureiurando sibi obligassent et litteras inde ad omnem voluntatem accepissent, clam perfecerunt pro quibus conducti erant cum totius animi obsequio et armis et pecuniis sat largis. sed non hi solum verum etiam Latinus alter cum illis gente et animo coniunctus, qui unam triremem tenebat et vitam piraticam ducebat et ex his cursibus dives factus erat, tempore isto opportuno tanquam Mercurio utens, similibus promissionibus regis animum sibi convinxit, Tenedo insulae appellens, unde utrique a rege iuvene ibi regnante magna promissa acceperant. illi quidem castelli ambitum in longitudinem et latitudinem quantum fieri potuit extenderunt versus occidentem et septentrionalem et orientem: hic vero regis sororis sponsus factus est et Lesbum insulam accepit.

Tanta et tam varia propter nimiam necessitatem et fortunam in fortunatos Byzantios unaque Romanos omnes invaserant mala tanquam e fonte turbido et amaro, tyrannide scilicet tum temporis regnantium

ρυηκότα καὶ ἀποβλύσαντα θολερᾶς καὶ πικρᾶς τῆς τῶν τότε
 ἀρχόντων τυραννίδος, ἦν τε κατὰ τῆς βασιλείας καὶ ἦν κατὰ
 τῶν θείων δογμάτων ἐπήνεγκαν, χειμῶνα καὶ διωγμὸν τὸν
 βαρύτερον ἐγείραντες κατὰ παντὸς ἀγαθοῦ. δι' ὃν καὶ θεός,
 5 οἶμαι, τὴν ἑαυτοῦ συνέστειλε πρόνοιαν. κἀντεῦθεν ἅπαν μὲν
 παιδείας ἐξελήλαται εἶδος καὶ ἀντέστραπται πρὸς τοῦναντίον
 ἀρετῇ καὶ εἴ τις ἔπαινος ἀγαθοῦ· καὶ ἐπεπόλασε κατὰ πάν-
 των σχεδὸν Ῥωμαίων, ὅσοι τῆς νέας εἰσὶ πολιτείας, ἤθη
 καινὰ καὶ ἀλλόκοτα καὶ οὐδαμῆ τῆς πρὶν βασιλικῆς ἐκείνης
 10 καὶ πολιτικῆς συνέσεως καὶ παιδείας καὶ εὐταξίας. τί δ' ἂν
 τις φαίη καὶ περὶ τῶν ἐνδυμάτων, ὅσα κἀν τοῦτοις παρηγο-
 μήθη, καὶ ὅπως ἐκτετόπισται τοῦ γνωρίμου τε καὶ νυνήθηκε
 πολιτεία, ὡς μηδὲ γινώσκεσθαι ἔτι ὅστις Ῥωμαίων καὶ ὅστις
 τῶν ἄλλως ἐχόντων γενῶν· οὔτε γὰρ Περσικὴ τις ἄκρατος
 15 ἢ στολὴ γέγονεν ἤδη Ῥωμαίοις, οὔτε Λατινικὴ τελέως, οὔτε
 μὴν τις Γοτθικὴ καθάπαξ, οὔτε εἴ τις Τριβαλλῶν καὶ ἅμα
 Μυσῶν καὶ Παιόνων· ἀλλ' ἐκ πασῶν τὸ διὰ πασῶν εἰπεῖν
 τῆς μουσικῆς ἐκείνης ἀρμονίας καὶ ἀρετῆς ἐπὶ τῶν ἡμετέρων
 ἀντέστραπται χρόνων ἐς ἅπαν τοῦναντίον μῆγμα καὶ συμφό-
 20 ρημα· καὶ ὀρῶμεν τῶν ἱερῶν περιβόλων εἴσω τοὺς τῶν φί-
 λων παῖδας τὴν μὲν κεφαλὴν εἰκότας Λατίνοις, τὸ δὲ σῶμα
 πᾶν περσικῶς τε καὶ μηδικῶς ἐσταλμένον, καὶ τοῦναντίον ἐς
 τὴν ὑστεραίαν τοὺς αὐτοὺς νῦν μὲν ἄλλως νῦν δ' ἄλλως νῦν

profluxa et profusa, quam secundum regiae potestatis et sanctas leges
 tradiderant; tempestatem et calamitatem gravissimam excitantes in
 quemque bonum, quo deus ut ego opinor providentiam suam proba-
 vit. qua omne disciplinae genus sublatum est et in contrarium con-
 versa est virtus et omne boni meritum; et invexit illa inter omnes
 fere Romanos quotquot sunt novae civitatis, mores novos et peregrinos
 et a pristina regii imperii et rerum administrationis sapientia
 prorsus alienos. quid autem dicendum de vestimentis, quam multa in
 his etiam contra consuetudinem mutata sint, et quomodo ex omni no-
 titia remota et novata sit respublica, ut non iam cognosci possit quis
 e Romanis sit quis ex alia gente. neque enim purus Persicus cultus
 a Romanis receptus est, neque purus Latinus, neque Gothicus; ne-
 que si quis Triballorum vel Mysorum vel Paeonum. sed promiscue
 ex omnibus ut dicunt musici illud concentus et effectus a nostratibus
 conversum et in prorsus contrarium commixtum et in congeriem. et
 videmus intra sacros muros amicorum filios caput quidem referentes
 Latinorum, corpus vero totum Persarum vel Medorum more ornatum
 est. rursus autem eosdem altero die modo hunc modo illum morem

δ' οὐδετέρως, τρόπον δέ τινα τερατωδέστερον καὶ ἀλλόκοτον
κατὰ τὴν ἐκάστων ἀδέσποτον βούλησιν, οἶμαι, τοῦ θεοῦ συγ-
κεχωρηκότος εἰς τοῦτο κακίας ῥαγῆναι Ῥωμαίους ὥστε τὸν

f. 271 a. σίας δόγματα ποικίλην ζάλην καὶ ἀστασίαν διὰ τῶν ἐξω τοι- 5
ούτων σχημάτων δηλοῦσθαι, καὶ σφῶν αὐτῶν αὐτοὺς αὐτόθεν
εἶναι κατηγορούς, ἐκ πρώτης εὐθὺς ὄψεώς τε καὶ ἐντυχίας.

49 καὶ ὡσπερ ἐπὶ θαλάττης, ἐπειδὴν τῶν σφετέρων ἀγκυρῶν
ὄρφανισθεῖσα ναῦς ἐξωσθῆ ἢ πρὸς τὸ πέλαγος, μυρίας καὶ
ἀτεκμάρτους ἀντλεῖ τὰς πλάνας καὶ τοὺς κινδύνους, οὕτω κἀν- 10
ταῦθα ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος, μυρία τὰ ἄτοπα ἠκολούθησε,
πρῶτον μὲν ἢ τῶν μεγίστων ἐκ παλαιοῦ καὶ περιβλέπτων
παλατίων καὶ ὅσοι τῶν τούτοις παραπλησίως ἐνδόξων οἴκων
καθαίρεσις, καὶ ἅμα ἢ τῶν κίωνων καὶ τῶν ἐπιπέδων καὶ
ποικίλων καὶ θαυμασίων μαρμάρων πιπρασκομένων διηγε- 15
κῆς πρὸς τὸ Γαλατώνυμον φρούριον ἀπαγωγή, καὶ ἢ τῆς ἐν-
τεῦθεν χάριτος ἐκεῖσε μετάθεσις, καὶ ὅσα κόσμον παρεῖχε
τῇ μεγίστῃ ταύτῃ τῶν πόλεων καὶ περιβόητον τὴν λαμπρό-
τητα· εἶτα τῶν ἱερῶν καὶ θείων νεῶν ὁπόσοι μείζον πολλῶ
τῆς τῶν οἴκων ἐκείνων περιφανείας παρεῖχον τῇ πόλει τὸ 20
κλέος.

50 Τοῦ δ' ἥρος ἀρχομένου ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἀρχηγὸς ἐτε-
θνήκει Κράλης Σερβίας, καὶ θόρυβον ἔσχε καὶ ζάλην ἐντεῦ-

modo neutrum horum praeferre videmus, sed alium magis absurdum
et peregrinum pro singulorum libiti arrogantia. quam ad perversitatem
Romanos labi ut ego quidem opinor deus propterea patitur, ut animo-
rum pravitatem et vehementem propter divina ecclesiae dogmata tem-
pestatem et turbationem ex istiusmodi externis rebus cognoscant, et
propterea ut semet ipsi incusent statim ex primo intuitu et casu.
quemadmodum autem in mari, quando ancoris suis orbata est navis in
altum ea proiecta innumeras et infinitas errationes et pericula in-
it, ita apud illos unius rei perversitate recepta, hanc innumerae aliae
secutae sunt. primum enim amplissima antiqua et celeberrima palatia
et alia aequae splendida aedificia destructa sunt, et columnarum et pa-
vimentorum pulcra et miranda marmora vendita et continuo ad Gala-
torum castellum transportata, itaque hinc illuc omnia ornamenta de-
lata sunt, et alia quae decori erant huic urbi amplissimae et propter
splendorem omnium ore celebrata. denique idem accidit sacris et di-
vinis templis, quae multo maiorem quam aedificiorum illorum magni-
ficentia urbi praeberant claritudinem.

Primo vere Triballerum princeps obiit Crales Serbiae. unde

θεν ἐκεῖ τὰ πράγματα τῷ νέῳ τῆς ἀρχῆς διαδόχῳ, οὐ μόνον ἐκ τῶν τῆς χώρας ἐπιτρόπων αὐτοῦ καὶ τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ Νικηφόρος ὁ κόντου Κεφαλληνίας υἱός, ὃν ὁ λόγος ἄνω που δέδειχε γαμβρόν ἐπὶ θυγατρὶ καταστάνατα καὶ συμπαρα-
 5 μαρτοῦντα τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ πρὶν ἢ βασιλείας δρᾶ-
 ξασθαι, ἔδραμεν εὐθὺς πρὸς Ἀκαρνανας καὶ Αἰτωλοὺς· καὶ
 συλλήπτορας εἰληφὼς ἐκείνους, καὶ ἅμα τὸν τρικαῦτα τῶν
 ἐκεῖ χωρῶν τε καὶ πόλεων ἀρχηγὸν Σίμωνα τὸν ἐπ' ἀδελφῇ
 μὲν γαμβρόν, υἱὸν δὲ τοῦ τεθνηκότος Κράλη Σερβίας, ἐπέθετο
 10 ταῖς ἄχρι τόθ' ὑπηκόοις τῷ Κράλη πόλεσι τῆς Θετταλίας,
 προσκαλουμένας μὲν αὐτὸν ἐκ πολλοῦ, νῦν δὲ καὶ προσχω-
 ρούσας ἔκοντί. καὶ παρεστήσατο τοῦτον τὸν τρόπον οὐκ ὀλί-
 γην ἀρχὴν, προσερχουμένων τεὼς εἰς συμμαχίαν καὶ τῶν f. 271 b.
 γειτόνων αὐταῖς Ἀλβανῶν καὶ Ἰλλυριῶν.

15 Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἤκεν ἐκ Μυσῶν τῷ νέῳ 51
 βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ, τῷ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολο-
 γου παιδί, νύμφη Μαρία ἡ τοῦ βασιλέως Μυσῶν Ἀλεξάν-
 δρου θυγατρὸς, τὸν ἕνατον ἄρτι τῆς ἡλικίας ἀμειβοντι χρόνον
 ὀμῆλιξ οὕσα καὶ αὐτῇ σχεδόν. εἶπετο δ' ἐκεῖθεν εὐθὺς καὶ
 20 Εἰρήνῃ ἡ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου
 ἀδελφῇ, πάλαι μὲν νύμφη πεμφθεῖσα τῷ τοῦ ὀρθέντος Ἀλε-
 ξάνδρου παιδί, χηρεύσασα δὲ μετὰ παραδρομὴν ἐνιαυτῶν
 ἄπαις· ἡ δὲ καὶ διῆγεν ἐκεῖ τὸν βίον ἐξῆς ἄχρι καὶ τήμε-

restumultuosae et turbidae ortae sunt imperii successori, non solum ab imperii procuratoribus et urbibus sed etiam quod Nicephorus Conti Cephaleniae filius quem supra dixi maritum sororis et comitem regis Cantacuzeni antiquam hic regno potitus erat, ad Acarnanos et Aetolos sese contulit, eosque socios sibi adiunxit unaque Simonem qui eo tempore illorum et urbium princeps erat, ab sorore generum, et filium Cralis Serbiae. ille igitur impositus est urbibus Thessaliae quae antehac subiectae erant Crali, quaeque eum iam multo ante accessierant et tunc ultro in eius potestatem se permiserunt. itaque non parvam ille potestatem recepit, praesertim quum socii se adiungerent confines Albani et Illyrii.

Hoc ipso vero tempore e Mysia iuveni regi Andronico regis Ioannis Palaeologi filio, sponsa venit Maria regis Mysorum Alexandri filia, quae atque ille qui ipsum ad nonum iuventutis annum provectus erat, eandem fere aetatem agebat. statim autem inde secuta est Irene regis Ioannis Palaeologi soror, olim Alexandri illius filio nupta, tum vero post annorum spatium vidua sine liberis, quae vitam suam ibi degit ad hunc diem. eiusdem autem pa-

ρον. ἐνὸς μὲν οὖν ἦσαν τέκνα πατρός, Ἀλεξάνδρου δηλαδὴ τοῦ τῶν Μυσῶν-βασιλέως, ὃ τε συζυγεῖς αὐτῇ πρότερον καὶ ἡ νῦν ἐκεῖθεν ἐλθοῦσα νύμφη τῷ ἀδελφιδῷ αὐτῆς Ἀνδρονίκῳ, μητρῶν δὲ δυοῖν. ζῶσαν γὰρ τὴν προτέραν ἐξώσας σύζυγον Ἀλέξανδρος ἀντεισήγαγεν ἄλλην ἐξ Ἰουδαίων, ἄρτι προσα-5 γαγῶν τῷ θεῖῳ ταύτην αὐτὸς βαπτίσματι, τοῦ κάλλους αὐτῆς, ὡς φασίν, ἐρασθεῖς.

52 Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, καὶ τὸ ἔαρ ἐν τούτοις ἐτελεύτα· τοῦ δὲ θέρους ἀρχομένου συνεπεπτώκει τῶν νιέων ἓνα τοῦ τῆς Βιθυνίας σατραπῆος Ὑρκανοῦ πειραταῖς ¹⁰ ἁλῶναι, συμβὰν οὕτως, προσδοκίας ἀπάσης ἐπέκεινα, οἶμαι, τοῦ θεοῦ συγκεχωρηκότος, ἵνα μικρόν τι ἀναπεπνευκέναι Ῥωμαίοις ἐγγένηται, καὶ μὴ τῇ τῶν πολυειῶν κακῶν ἀπειρηκέναι συνεχεῖα. γέγονε δὲ οὕτως. ἔστι μετὰ τὸν Εὐξείνου πόντου ἀγχένα θάλασσά τις βραχεῖα, μέτριον ἔχουσα τό τε ¹⁵ μῆκος καὶ πλάτος, καὶ οἷον εἰπεῖν ἑκατέρῳ ἑκάτερον ἰσομέ-

53 τρητον, μήκει πλάτος καὶ πλάτει μῆκος. ταύτης παρὰ τὰ ^{f. 272 a.} εὐώνυμα καὶ πρὸς ἕω πλευρὰ κατιὸν ἐκ γῆς ἐπίμηκες ἀκρωτήριον δίεισι μέγροι μέσης σχεδὸν αὐτῆς, ὥσπερ εἰς τινα σκέλη δύο μερίζον ἦν τέμνει θάλασσαν καὶ διαιροῦν ἐφ' ἑκά- ²⁰ τερα, καὶ γινόμενον μὲν αὐτὸ καθάπερ ἰσθμὸς τοὺς ἑκατέρωθεν κλύδωνας ἀνακόπτον καὶ θραῖον, ποιοῦν δ' ἐκεῖνα καθάπερ δύο πορθμούς, καὶ τὴν αὐτὴν ἑκατέρωθεν ἀνὰ μέρος ἀμφοῖν ἐκείνοις ἐν ταυτῷ παρεχόμενον χρεῖαν· ἅπερ τοῖς ἐγ-

tris erant liberi Alexandri Mysorum regis equibus tum sponsa fratris illius filio Andronico venerat. erant autem a dnabus matribus: alteram enim uxorem quum aspernatus esset Alexander adiunxerat sibi Iudaeam mulierem, cui baptismam dedit et cuius ut dicunt pulchritudine incensus fuerat.

Haec igitur eo tempore acta sunt usque ad veris finem. initio varo aestatis accidit ut unns e filiis satrapae Bithynii Hircani a piratis cuperetur. quod omnibus quidem nec opinatis accedit mihi vero secundum dei voluntatem, inde ut paulisper saltem respirare possent Romani, neque propter diuturnas multum annorum vexationes a viribus deficerentur. accidit autem illud ita. situs est iuxta pontum Euxinum lacus quidam angustus, non magna longitudine nec latitudine, paene ut mensura par sit longitudinis latitudini, et latitudinis longitudini. cuius ab sinistro latere quo ad occidentem spectat promontorium praelongum ex terra procurrat in lacum fere usque medium; ita ut in duo brachia lacum dividat et dissecet ab utraque parte, et tanquam isthmus sit ab utraque parte undas propulsans et frauens, et qui duas portas effi-

χωρίοις κόλποι δυσὶν ὀνόμασιν διαφόροις εἰς εὐσύνοπτον
 σύνεσιν τοῖς ἀκούουσιν ὀνομάζονται, ὁ μὲν Δασκέλιος, ὁ δ'
 Ἄστακηνός. τὸ δὴ τοιοῦτον μέρος τῆς Βιθυνίας εἰς κλῆρον **54**
 πρὸς τοῦ πατρὸς Ὑρκανοῦ λαβὼν ὁ μετὰ τὸν πρεσβύτερον
 5 καθ' ἡλικίαν τρίτος τῶν παίδων νῦν μὲν θαλάσσης πόρρω
 πον τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο νῦν δ' ἐγγυτέρω κατ' ἐξουσίαν
 αὐτόνομον. τὰς γοῦν θερινὰς ἐκείνας τοῦ ἡλίου φλόγας ἀπο-
 σειόμενος τηρικαῦτα, μίαν τῶν ἐκεῖ που περὶ δίκτυά τε καὶ
 10 ἰχθύων ἄγρην ἀσχολουμένων ἀλιάδων προσκαλεσάμενος, εἰ-
 σήγει τε καὶ ἡρέμα παρέπλει τὸ ἀκρωτήριον ἐκ θαλάττης εἰς
 θάλατταν, οἷας δηποτοῦν ἀναψύξεως ἕνεκα. ἔτυχε δ' ἐν ταύτῃ
 παρὰ τὰς ἐκεῖ που συνηρεφεῖς καὶ κατασκίους τοῖς δένδροις
 ἀκτὰς ἔλλοχῶσα πειρατικὴ τις μονήρης, εἰωθυῖα κατ' ἄλλοτ'
 ἄλλους τόπους τῆς βαρβαρικῆς ἐκείνης παραλίου καὶ Ἀσιά-
 15 τιδος γῆς τοῦτο ποιεῖν, καὶ τῶν ἐκεῖθεν λαφύρων Περσικὰ
 κερδαίνειν ἐξ ἀδήλων χρήματα, καὶ ἄλλοφύλων αἰχμαλώτων
 ἰδίαν πορίζεσθαι βίου διάρκειαν. αὕτη τοίνυν ἐξαίφνης ἐπει- **55**
 σπεσοῦσα τῇ ἀλιάδι ἐκείνῃ κατὰ τινα τύχην ἀδόκητον εἰσε-
 πήδησέ τε καὶ εἶλεν, οὐκ ἄνευ μὲν τραυμάτων, εἶλε δ' οὖν.
 20 καὶ γέγονεν αὐτῇ τὸ κατὰ τύχην ἀνέλπιστον πάρεργον μεῖζον f. 272b.
 ἔργου παντὸς καὶ πολυετοῦς. διὸ καὶ μαθοῦσα τὸ τῆς ἄγρας
 πολύτιμον ὄχετο παραχορῆμα παρὰ τὴν Φώκαιαν οἴκαδε ἀπι-
 οῦσα, πόλιν Ἑλληνίδα μὲν τὸ ἀρχαῖον, νῦν δὲ βαρβάροις δι-
 δοῦσαν φόρους ὑπὲρ ἀφόβου καὶ ἀκινδύνου βίου τινός. κεῖ-

cit et his eundem ab utraque parte praebeat usum, opportunum. qui
 sinus ab accolis duobus nominibus nuncupantur iis qui audiunt satis
 perspicuis. alter enim Darcelius alter Astacchus nominatur. pertine-
 bant autem ad eam Bithyniae partem quam a patre Hyrcano acceperat
 filius post natu maiorem pro aetate tertius, qui uunc longius ab
 lacu illo domicilium locabat, nunc in propinque pro voluntate sua.
 qui quum ibi ad calores aestivos depellendos moraretur unum ex ma-
 rinatoribus qui retia et piscariam faciebant ad se vocavit et cum hoc
 navem intravit et silentio praeter promontorium vectus est ex altero
 sinu in alterum, scilicet recreationis causa. ibi autem forte eo tem-
 pore ad ripam arboribus tectam et obsitam, in insidiis latebat piratica
 uniremis, quae huc illuc praeter regionem barbarorum maritimam et
 terram Asiaticam vehi solebat, et ex praeda quaestum facere apud
 Persas et a peregrinis captivis res ad vitam necessarias sibi acquirere.
 haec igitur repente irruens in piscatoris navem ex improvise, insiluit
 et cepit eam: idque non sine vulneratione evenit: praeda autem
 praeter omnem expectationem facta maioris pretii erat quam quae-

ται γὰρ ἐν ἄκρῳ κόλπον τινὸς θαλαττίου, μέχρι πλείστου
τῆς Αἰολίδος γῆς προϊόντος, καὶ τῶν ὀρίων ἤδη σχεδὸν τῆς

- 56** τῶν Λυδῶν παραπαύοντος χώρας. ταύτης ἐπιτροπεύει τῆς
πόλεως, ὃν ἂν ὁ Ῥωμαίων ἐλοιτο βασιλεὺς καὶ ὃν ἐκ Βυ-
ζαντίων ἐκεῖσε πέμψει, καθ' ὃν ἂν καὶ ἐφ' ὅσον κυρώσειε 5
χρόνον. τὸ δὴ τοιοῦτον μαθόντι τῷ τοῦ ἑαλωκότος πατρὶ
Ἵρκανῷ οὐ μάλα τι ἀνεκτὸν ἐνομίσθη, ἀλλ' οἰκείου θανάτου
μηδὲ βραχὺ τι ἀπεικός, ὅτι τὸν υἱὸν ἐζημίωται μὲν, ὅφ' ὧν
δ' οὐκ ἦσθάνετο· εἰκασμοῖς γὰρ τισι καὶ στοχασμοῖς διαφό-
ροις μερίζων τοὺς λογισμοὺς, μετέωρον παρεῖχεν ἀκοήν τοῖς 10
57 ἄλλοις ἄλλα θρυλλοῦσι μέχρι πολλοῦ. ὅψε δὲ Φωκαέας εἶ-
ναι πεπυσμένος τοὺς τὸν υἱὸν ἀρπάσαντας πειρατάς, καὶ τού-
τους Ῥωμαίους μὲν, ἐκ δ' ἄλλοδαπῆς τινὸς καὶ μίξοβαρβάρου
τῆς χώρας, καὶ μήτ' ἐκ θαλάττης ἔχων μήτ' ἐξ ἠπείρου τοὺς
τὸν υἱὸν κεκτημένους ἀμύνασθαι, πρὸς μόνον ἔβλεψε τὸν βα- 15
σίλεια, καὶ τούτῳ παρέχειν ὅλον ἑαυτὸν ἀσμένως ὑπισχνεῖτο
φίλον τε ἀκραιφνή καὶ πρόθυμον ὑπηρέτην πρὸς ἅπαν τὸ
κελευόμενον, καὶ χρημάτων ἀφθονον παροχέα τῶν ἀνηκόντων
εἰς χρεῖαν, εἰ μόνον εὖροι λύσιν τοῦ δεινοῦ καὶ ζῶντα τὴν
58 ταχίστην λάβοι τὸν παῖδα. μετεώρου γε μὴν τῆς τοιαύτης 20
οὔσης ἀσχολίας, τεθνάναι τέως συνέβη καὶ τὸν πρεσβύτερον
Γ. 273 a. τῶν Ἵρκανοῦ παίδων, ὃν καὶ διάδοχον ἐταμίευεν ἑαυτοῦ καὶ

libet alia et per multos annos ac quisita. quare quum bene cognosset illa praedae pretium illico sese praeter Phocaeam domum contulit. urbs autem olim Hellenica, nunc vero barbaris tributaria ut a timore et periculo segura esse posset, sita est in promontorio sinus maritimi, in Aeolidem terram longissime incurrentis et fines Lydorum terrae paene attingentis. cui urbi imperat qui a Romanorum rege creatus et Byzantio missus sit in tempus quantum ille statuerit. hoc vero quum capti patri Hyrcano relatam esset non tolerandum visum est, sed domi per breve tempus mortuo non absimilis quum filium captum quidem non vero a quibus sciret, coniectationibus et variis reputationibus mentem distrahens diu incertae aures fluctuanti rumori praebuit, donec Phocenses piratas filium repuisse comperisset, eosque esse Romanos sed ex peregrina et cum barbaris mixta terra. iam quum neque a mari neque a continente filii raptos punire posset, unum ad regem se convertit, et huic totum se ex animo fore pollicitus est amicum et verum et promptum adiutorem in omnibus quae iuberet, seque pecunias necessarias sine fraude soluturum, modo infelicis filii liberationem nancisceretur isque sibi quam celerrime vivus redderetur. verum eo ipso tempore quum nihil in re illa iam evenisset, accidit ut Hyrcani filius natu maior moriretur, quem ille suc-

τῶν κατ' αὐτὸν μειζόνων τῆς σατραπείας πραγμάτων· ὃ καὶ μάλα μᾶλλον εἰς μειζους τε ἐξέκαυσε Θρήνους Ὑγκανόν, καὶ ἅμα πρὸς θερμότερας ζητήσεις τοῦ ζῶντος ἔτι παιδὸς ἐν δεσμοῖς. διὸ καὶ πέμπων διηρηκῶς οὐκ ἔληγε τοὺς διαναστήσοντας βασιλέα καὶ πρὸς τοῦτον σπουδαιότερον καταστήσοντας, χρήματά τε ἐπὶ τούτοις ἃ μὲν οἴκοθεν ἐδίδου, ἃ δ' ἠφίει τῶν πρὶν ὀφλημάτων εἰς ἀναλωμάτων χρεῖαν, ὅσα ἱκανὰ τριήρεις πληρῶσαι καὶ ὀπλίσαι κατὰ Φωκέων. καὶ ἅμα προσετίθει **59** καὶ ἐπηγγέλλετο ἔτι καὶ δέσμιον δώσειν αὐτῷ τὴν ταχίστην

10 Ματθαῖον τὸν τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, καὶ μακρῶν ἐν βραχεὶ θορήβων αὐτὸν ἀπαλλάξει. καὶ δὴ πρῶτον μὲν ὁ βασιλεὺς τῷ τῶν Φωκέων ἐπιτροπεύοντι πρέσβεις ἐπέμπεν ὑπὲρ τούτου· ὃ δ' ἐπαρθεὶς τῷ εὐτυχίματι λόγους ὑπέρφρονας ἀντέπεμπε, καὶ ἦτει χρήματα καὶ ἀξιωματῶν

15 ὄγκους ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ τύχην. ἐπεὶ δὲ δις καὶ τρίς καὶ πολλάκις τῆς τοιαύτης δοκιμασθείσης πείρας αὐτὸς τε καὶ εἰς ἀποστασίαν ἔβλεψε καὶ ἄπρακτον ἐδείκνυ τὴν τοῦ βασιλέως σπουδὴν, τριήρεις ὁ βασιλεὺς ἐκ Βυζαντίου μεγίστας μὲν τρεῖς, μικρὰς δὲ διήρεις καὶ μονήρεις πλείους ἀθροίσας ἐκ

20 Τενέδου τε καὶ Λέσβου καὶ Δήμνου, ἄρας κατέπλευσεν ἐς τὸν τῶν Φωκέων λιμένα. καὶ ὁ χειμὼν ἐν τούτοις ἐτελεύτα. ἄρτι δὲ τοῦ ἤρος ἀρχομένου παρεσκευάζετο πρὸς πολιορκίαν. **60** κάπειδήπερ αὐτῷ ἥκιστα εὐδοκίαν ἦν, εἰ μὴ τὸν τῆς ἔξω πρό-

cessorem et summae in satrapia rerum administratorem destinaverat. quae res in multo maiorem vim lacrimarum Hyrcanum compulit et ad fortius inquirendum filium iam viventem in vinculis. continuo igitur ad regem misit qui instarent et ad festinantiam eum incitarent, simulque pecunias partim quas a suis dedit, partim quas ei remisit de pristino debita, ad necessarias impensas, quibus triremes implere et instruere posset contra Phocenses. hisque insuper adiecit et promissit, se in vinculis et traditurum quam brevissimo tempore Matthaicum imperii eius adversarium et hostem, eumque sic brevi diuturnis motibus expediturum. itaque primum eam ob rem rex ad Phocensium praefectum legatos misit. ille vero forte fortuna commotus superba verba remisit et postulavit pecunias et meritorum laudes propter suam fortunam. quum vero bis et ter et saepius postulatio facta esset et ille iam ad defectionem inclinaret et regis operam irritam fecisset, rex Byzantio tribus longissimis triremibus, pluribus autem exiguis biremibus et uniremibus conductis ex Tenedo et Lesbo et temno, confertim in Phocensium portum navigavit. interea autem hiems finivit. redeunte vero primo vere ad expugnandum rex accessit: sed quum nul-

τερον χώρας, τὸν τῶν Λυδῶν ἡγεμόνα φημί, τῆς τῶν Φω-
 f. 273 b. κέων φιλίας ἐκστήσας ἑαυτῷ καταστήσειε φίλον, μέμπει δε-
 ξιὰν αὐτῷ, καὶ οἰκειοῦται πρὸς τε φίλιαν καὶ συγγενείας
 ἐπαγγελίαν. καὶ θαρρήσας ἤδη περιστρατοπεδεύει τὴν πόλιν
 ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης, καὶ ῥήγνυσι πόλεμον ἰσχυρὸν κατὰ
 τοῦ ἀποστάτου. ἀρρώστως δ' ἀμυνομένων ἔνδοθεν τῶν Φω-
 κέων, καὶ ἅμα νότου ταῖς ναυσὶν ἀντιπνεύσαντος κραταιότε-
 61 ρον, ἐγγὺς τῆς νίκης γενομένους ἀντέκρουσε τοὺς βασιλικούς.
 ἐπεὶ δὲ χρόνος ἐτρίβετο ἐπὶ τούτοις συχνός, καὶ ὁ βασιλεὺς
 ἔξιὼν ἀνυπόπτως ἤδη καὶ σὺν πολλῷ τῷ θάρρει μετα τῶν 10
 οἰκείων ὡς πρὸς φίλους καὶ ἐστιάτορας τοὺς βαρβάρους,
 συγκυνηγετῶν αὐτοῖς καὶ συνδιημερεύων ἀδεῶς διετέλει, καὶ
 ἐπηγγέλλετο μὴ πρότερον ἐκεῖθεν ἀπηλλάχθαι πρὶν λιμῷ κα-
 τατρίψας τὴν πόλιν βίᾳ καὶ ἄκουσαν παραστήσασθαι, σκέπ-
 τεται καθ' ἑαυτὸν ὁ βάρβαρος, ὁ τῆς Λυδίας λέγω σατρά- 15
 πης ἐκεῖνος, παρασπονδήσας ἀπονητὶ χειρῶσασθαι βασιλέα
 συγκυνηγετοῦντα καὶ συνεστιώμενον, καὶ πολλῶν μὲν χρημά-
 των ἐν βραχεῖ πολλῶν δὲ πόλεων Ῥωμαϊκῶν γενέσθαι κύ-
 ριος, καὶ ἅμα μέγα πρὸς τούτοις κτήσασθαι κλέος ἔντε ὁμο-
 62 φύλοις καὶ ἀλλοφύλοις. ἀλλὰ τοῦ θεοῦ τὰ κρείττω περὶ τοῦ 20
 βασιλέως βουλευσαμένου λέληθεν ὁ βάρβαρος πρὶν δεδρα-
 κέναι πεπονθῶς. μηνυθέντος γὰρ τῷ βασιλεῖ παρ' ὀτουοῦν
 τῶν βαρβάρων τοῦ πονηροῦ βουλευμάτος, ἀγνοῶν ὁ βάρβα-

lum prosperum successum videret nisi prius Lydorum principem ter-
 rae istius confinem a Phocensium amicitia disiunxisset, cum hoc ipse
 foedus iniiit et amicitiae et propinquitatis vinculo eum sibi adiunxit.
 itaque audacter urbem terra marique circumscedit et bellum grave fre-
 git a parte eius qui a Phocensibus defecerat. Phocenses autem in-
 validi intra muros resistebant: sed eodem tempore noto navibus ve-
 hementer adversanto, regii a victoria paene parta remoti sunt. multo
 tempore in his absumto, quum rex nihil suspicans et multa cum fidu-
 cia cum suis barbaros tanquam amicos et familiares adiret, et cum
 iis venaretur continuo et securus viveret, et declarasset se non prius
 inde abiturum quam fame conlecta urbs necessitate coacta sibi tra-
 dita esset, barbarus ille Lydiae satrapa secum in animo volvebat,
 quomodo facile vincere posset regem secum venantem et degentem,
 et brevi multarum copiarum et multarum urbium Romanarum potire-
 tur, et simul magnam sibi inde famam pararet inter suos et peregrin-
 os. verum deus regi meliora voluit et barbaro ante facinus praeter
 opinionem accidit contrarium. consilio enim hoc maligno a barbaro
 quodam regi nuntiato, barbarus ille nihil suspicans postridie cum con-

ρος ηκεν ἐς τὴν ἑσπεράϊαν ἑωθεν, μετὰ τῆς εἰωθυίας ἀστεϊότητος ἵππους τῷ βασιλεῖ κομίζων καὶ προσκαλούμενος ἐπὶ κνηγεσίᾳ πάλιν καὶ χαρίτων μεστὰς εὐωχίας καὶ φιλικὰ συμπόσια, ἐξιόντα τῆς ἡγεμονίδος τριήρους. ὁ δὲ βασιλεὺς f. 274 a.

5 προσποιησάμενος ἔχειντι μυστικώτερον βούλευμα προσιπεῖν αὐτῷ τῆς τριήρους ἐντὸς πρότερον, ἔπειτα συνεξίεναι, ἐκάλει πρὸς ἑαυτόν· ὃ δ' ὑπήκουε. καὶ εἰσιόντος ἐκλύετο τὰ πρυμ- 63
νήσια παραχρῆμα, καὶ ὄφθη μικρόν τι πρὸς πέλαγος εὐθὺς ἀναχωροῦσα ἡ νᾶϊς, ἐντὸς δικτύων ἔχουσα τὸν ἡπειρώτην

10 ἐκεῖνον καὶ ἐπίορκον βάρβαρον. καὶ τῶν ἐλέγχων περιστά-
των ἐξαίφνης ὁμολόγει καὶ αὐτὸς τὴν ἀτοπίαν τῆς γνώμης καὶ ἀνεκάλυπτε τὰς τῆς καρδίας ἀπορρήτους ἐπιβουλάς. ηκεν οὖν μεθ' ἡμέρας ἡ τοῦ βαρβάρου σύζυγος, χρήματά τε ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς κομίζουσα, καὶ ἅμα λέγουσα ὡς εἰ μὴ λάβοι τὸν

15 σύζυγον, λήψεται ἀπιοῦσα ἕτερον ἐπὶ φυλακῇ τῆς ἡγεμονίας, μὴ πού τις τῶν πέριξ ληστικῶς ἐπιδραμῶν καὶ ἐπιθέμενος ὀρφανῇ τῇ ἀρχῇ αὐτὴν τε καὶ τὰ τέκνα δουλώσῃ. ὅπερ ἀκη-
κοῦς ὁ βασιλεὺς, καὶ ξυνηνοηκῶς ὡς ὀπότερον ἂν τῶν τῇ γυναικὶ θηθέντων γένοιτο ἐπιζήμιον τε καὶ ἀκλεᾶ τὴν κατα

20 τοῦ σατραπόου νίκην τοῦ βασιλέως τίθησι, τὰ τε κομισθέντα χρήματα τέως ἐλάμβανε, καὶ ἀντὶ τῶν ἐπιφειλομένων ἐξῆς ὄμηρα τὰ ἐκεῖνης δέχεται τέκνα, καὶ οὕτως ἐλείθερον ἀφίησι τὸν ἄνδρα τῇ γυναικί.

sueta liberalitate aquos misit regi eumque invitavit ut ad venationem et ad Gratiarum plenas voluptates et ad familiaria convivia egredere-
tur e triremi regio. rex autem simulato secreto consilio, quod si in ipsa triremi ei aperuisset, tum una se cum eo exiturum, eum ad se vocavit. ille igitur quum obsecutus esset et triremem intrasset, statim retinacula soluta sunt et brevi in alto conspiciebatur navis in re-
tibus retinens terrestrem illum barbarum dolosum. ubi quum aperirentur ei crimina ipse consilii turpitudinem confessus est et cordis nefanda dola aperuit. venit autem post paucos dies barbari uxor cum multis pecuniis quibus maritum redimeret et declaravit. nisi redderetur maritus, se abiturum et alium sibi adiuncturum ad regni custodiam, ne quis latro advectus orbatum regnum occuparet et se una cum liberis in servitutem mitteret. quae quum rex audisset et secum reputasset, secundum mulieris dicta damnum sibi futurum et ingloriam regis victoriam de satrapa, pecunias quae sibi allatae erant recepit, pro ceteris vero debitis liberos eius obsides accepit et sic mulieri virum liberum reddidit.

- 64** Τοῦ δὴ τοιοῦτου στρατηγήματος εὐτυχῶς τε καὶ τραυμάτων δίχα τῷ βασιλεῖ γεγονότος ἕτερον ἐπιγίνεται μεῖζον, μᾶλλον δὲ τῶν αὐτῷ σπουδαζομένων τὸ μέγιστόν τε καὶ κραταιότατον. καὶ τό γε βέλτιον καὶ θαυμαστότερον, ὅτι καὶ ξὺν οὐδενὶ πόνῳ. ἰσταμένου γὰρ ἤδη τοῦ Θέρους, καὶ τῶν ἄστα-
 5 χύων προκαλουμένων τοὺς θεριστὰς καὶ ἀμαλλοδέτας, τετρακισχιλίους ἰπέας βαρβάρους ἀνεληφῶς πεμφθέντας παρα τοῦ Ὑρκανοῦ τοῦ γαμβροῦ Ματθαῖος ὁ βασιλεὺς ὁ τοῦ Καν-
 f. 274 b. τακουζηνοῦ υἱός, καὶ εἴ τινες εἶεν τῇ αὐτοῦ βασιλίδι ὑπείκοντες στρατιῶται Ῥωμαῖοι περὶ τὸ Βωλερόν, καὶ διαβὰς τὰς 10 περὶ Χριστούπολιν ἐστενωμένας παρόδους, ἐληΐζετο τὰ ἐπέκεινα Φιλίππων ἄστυα, μᾶλλον δ' ὅσα περίοικα τούτοις χωρία Ῥωμαίων μὲν ὄντα, ὑπήκοα δὲ Τριβαλλοῖς ἐκ πολλοῦ.
- 65** ὁ προεγνωκότος τοῦ τὴν χώραν ἐκείνην τηρικαῦτα διέποντος Τριβαλλοῦ, καὶ ἀντιστάτος ἐν ὅπλοις, ἠττήθη κατὰ κράτος 15 Ματθαῖος ὁ βασιλεὺς, καὶ ἑάλω μὲν αὐτὸς ζῶν, ἑάλωσαν δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ σχεδὸν ἅπαντες, ὅσοι μὴ ξίφους ἔργον ἐν τῇ μάχῃ γεγέννηται. τοῦτο μαθὼν ὁ βασιλεὺς ἄρας ἐκ Λέσβου, ἐνθα τηρικαῦτα τὴν ναυτικὴν διανέπαυε δύναμιν καὶ τὰ πρὸς πολιορκίαν Φωκέων συντείνοντα ἤτοιμάζετό τε καὶ 20 προηντρέπιζε, πλήρεσιν ἰστίοις καταίρει ἐς τὰ πέριξ Ἀβδήρων ἐπίνεια· καὶ πρέσβεις ἐκεῖθεν πεπομφῶς τῷ τὸν Ματθαῖον κατέχοντι δέσμιον Τριβαλλῶ, καὶ φιλίαν δους καὶ λα-

Hoc certamine regi prospere et sine vulnere finito, ei aliud quiddam evenit maioris momenti vel potius omnium quae moliebatur maximum et gravissimum, et quod melius et mirabilius, sine ullo labore comparatum. media enim aestate qua spicae messorum et collectores postulabant cum quattuor millibus equitibus ab Hyrcano socero acceptis et cum ceteris imperio suo subditis militibus romanis Matthaëus rex Cantacuzeni filius transiit angustias circa Chrystopolim et continuas Philipporum urbes vastavit, inprimis autem regiones quae his confines sunt Romanos quidem sed ex longo tempore Triballis subditas. quod quum Triballus qui terrae illi eo tempore praeerat et in armis erat comperisset, Matthaëus rex vi copiarum oppressus et ipse vivus captus est. capti autem sunt cum eo fere omnes qui in proelio gladio non occisi erant. hoc nuntiato, rex confestim Lesbo profectus ibi quum copias navales reliquisset et quae ad Phocaeam oppugnandam spectabant praeparasset et instituisset, passis velis navalia circa Abderam ingressus est, et hinc legatos misit ad Triballum qui captivum tenebat Matthaëum, et cum eo amicitia inita mutua et pecuniis datis non paucis eum in potestatem suam accepit, et misit cum

- βών, καὶ δώροις οὐ μικροῖς φιλοφρονησάμενος, εἴληφε. καὶ αὐτὸν μὲν δέσμιον πρὸς Τένεδον πέμπει τὴν νῆσον ὁμοῦ τῇ συζύγῳ, τὰ δὲ τέκνα φυλάττειν παρέχει τῷ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρῷ Λατίνῳ, τῷ τηρικαῦτα Λέσβου τῆς νήσου ἐπιτροπεύοντι.
- 5 ἔφθη γὰρ πολέμῳ προειληφῶς ὁ βασιλεὺς καὶ τὴν Γρατιανοῦ πόλιν, ἐν ἣ καὶ ἡ Ματθαίου μετὰ τῶν τέκνων ᾄκει γυνή. **66** ὁπότε παρ' αὐτῇ καὶ γράμματα εὔρηται Βυζαντίων πολλῶν, λάθρα Ματθαίῳ πεμπόμενα πρὶν ἀλῶναι, δεικνύντα τὴν σφῶν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν καὶ στοργήν, καὶ ὅσα ἐπιβουλα κατὰ τοῦ
- 10 Παλαιολόγου συνεσκευάζοντο. δι' ἃ δὴ καὶ τὴν ἀνὰ χεῖρας ἄλλην σπουδὴν ὁ βασιλεὺς ὑπερθέμενος, τὴν τε στολὴν ἤμειψε πρὸς τὸ ἰδιωτικώτερον, καὶ λαθῶν πάντα οἰκείους ἔχε σπεύ- **f. 252. b** σας εἰς Βυζάντιον μετὰ μιᾶς τριήρους. καὶ οὐκ ἔγνωσται Βυζαντίων οὐδενὶ πρὶν εἰσελθεῖν εἰς τὰ βασίλεια καὶ τὴν
- 15 βασιλίδα ἀσπάσασθαι σὺν ἰδιωτικῷ τῷ σχήματι. ταῦτα μα- **67** θῶν Ὑρκανὸς ὁ τῆς Βιθυνίας σατραπῆς βαρβάρων, πρεσβεΐαις αὐτὸν πυκνοτέραις ἐπιταχύνειν ἠνάγκαζε τὴν ἐπάνοδον ἔλευθερίας ἕνεκα τοῦ νείους, εἰ μὴ βούλοιο σκανδάλων καὶ θορύβων αὐτίς ἀρχὴν γεγονέναι κατὰ Ῥωμαίων τὴν αὐτοῦ
- 20 βραδυτήτα. σπεύσας οὖν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὡς ἐνῆν τοὺς ἐν Βυζαντίῳ θορούβους καταστησάμενος ἐς τὸ πάντῃ ἀνύποπτον ἐντὸς ἡμερῶν τεσσαράκοντα, μετὰ μιᾶς τῆν ταχίστην ἀνήχθη

Tenedum insulam una cum coniuge, liberos autem eius custodiendos dedit genero ab sorore Latino eo tempore Lesbo insulae imperanti. expugnauerat enim rex antea bello Gratiani urbem in qua Matthaei uxor cum liberis habitabat. ibi autem quum litteras plures a Byzantiis Matthaeo clam missas antequam captus erat inuenisset, quae illorum erga eum benevolentiam et favorem testabantur, una illorum insidias in Palaeologum, rex aliam sibi operam sub manibus esse simulans, iter vertit ad suum ipsius commodum tuendum, et silentio clam omnibus familiaribus Byzantium se contulit una cum trireme et ibi a nemine Byzantium prius cognitus est quam regiam domum intrasset et reginam ipse salutasset. quod quum Hyrcanus Bithyniae satrapa accepisset, multo crebrius eum legationibus incitavit ut reditum acceleraret propter filii liberationem, nisi novarum barbararum et tumultus causam inter Romanos fieri ipsius tarditatem vellet. rex igitur quantum fieri potuit molibus Byzantii oppressis praeter omnium opinionem intra quadraginta dies una cum trireme quam celerrime reditum iniit: sed antequam reversus esset Romanam classem conspexit Byzantium navigantem, idque nullo ipsius iussu, ita ut tantum non stationem de-

68 τριήρους. ἀλλὰ πρὶν ἀναχθῆναι, τὸν Ῥωμαϊκὸν ἐθεῶτο στό-
λον ἐς Βυζάντιον καταπλέοντα, οὐδαμῇ κατὰ γνώμην αὐτοῦ,
ἔτι μὴ λειποτακτήσαντά τε καὶ πάντας δεσμοὺς προσταγῆς
βασιλικῆς ἀπορρήξαντα, καὶ ἐς Βυζάντιον ἐκ Τενέδου παλιν-
δρομήσαντα δι' ἀνάγκην, ὡς ἔφασκον, τῶν ἐπιτηδείων ἄρδην⁵
ἐπιλιπόντων ἀπάντων, καὶ μένειν οὐκ ἔτι κατὰ χώραν δυνα-
μένης τῆς ναυτικῆς ἀναρχίας. ὀργισθεὶς οὖν τοῖς ναυάρχοις
καὶ τὰ εἰκότα ἐπιτημήσας διὰ βραχέων (τὸ γὰρ τῆς ὥρας
στενὸν οὐ παρεῖχεν εὐρυχωρίαν τῷ πλείονι) τῆς προκειμένης
εἶχετο σπουδῆς, τῇ βασιλικῇ ναυαρχίδι μονήρεις δύο μῶνας 10

f. 275 b. ἐπαγόμενος συμπλεύσας. ἐπεὶ δ' ἄχρι καὶ ἐς Προικόννησον

69 ἦν ἀφιγμένος, ἔδοξεν ἐκεῖθεν δεξιὰν ἐξ ἐφόδου τῷ Ὑρκανῷ
πεπομφέναι, τὴν ἐκείνου καρδίαν ἠρεθισμένην εἰς ὑποψίας
σκανδάλων ἐξομαλίσουσαν, καὶ πράγμασιν οὐ λόγοις δεῖξουσιν
τὸ τῆς βασιλικῆς γνώμης ἀκῆρατον, ὡς δόλος οὐδεὶς μεσι- 15
τεύει τοῖς πράγμασιν. μετὰ δὲ ταῦτα πλήρεσιν ἰστίοις ἐς
Τένεδον πρῶτον ἀφίχται, βουλευσόμενος ἐκεῖσε σχολῇ περὶ
τε τοῦ παιδὸς Ὑρκανοῦ καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ Φωκεῦσι δοθη-
σομένων λύτρων, καὶ πρὸς γε περὶ τοῦ γυναικαδέλφου Ματ-
θαίου, ὃς φρουρούμενος μὲν ἦν τῇ τῶν Τενεδίων ἀκροπό- 20
λει, διὰ δ' αὐτὸν νεωτερισμός τις ἐξηχεῖτο λαθραῖος, καὶ ὅσα
ἐπὶ τούτοις πράττειν χρεῶν.

70 Καὶ ταῦτα μὲν τῆδέ πη ἐφέρετο, καὶ τὸ μετόπωρον ἐν

seruisset omnibus regiis mandati vinculis abruptis. praetendebant au-
tem se necessitate coactes Tenedo Byzantium reversos esse, propter
inopiam necessariorum, neque amplius constare potuisse classem, sine
imperatore. iratus igitur rex, a navium ducibus ut par erat poenam
illico petiit sine mora: temporis enim brevitatis cunctationem nullam
admisit, quum adstrictus esset rex festinantiae. deinde duabus tantum
uniremibus regiae navi adiunctis, quum usque ad Proconnesum venis-
set, ipsa in via ei utile visum est Hyrcano amicitiam declarare, ut
animum eius iam ad suspicionem de perfidia propensum denuo sibi
reconsiliaret, et ita re non verbo probaret regis animum integrum
esse, neque ullum dolum expeditioni intervenisse. deinde quum ple-
nis velis primum Tenedem appulisset, ibi consultabat de filio Hyrcani
et de redemptionis pecuniis quae Phocensibus darentur, et de uxoris
fratre Matthaeo, qui Tenedi in arce in custodia tenebatur et propter
quem silentio moliebantur seditionem, quid faciendum esset. haec igitur
ita se habuerunt, et auctumnus interea finivit.

Iam vero ego quum huc venerim, modicam eorum quae supra

τούτοις ἐτελεύτα· ἐγὼ δ' ἐπανάληψιν μετρίαν, ἐνταυθοῖ τοῦ λόγου γενόμενος, ποιήσασθαι βούλομαι τῶν ἄνω που εἰρημένων ὑμῖν περὶ τῶν τοῦ Παλαμᾶ πρὸς ἡμᾶς διαλέξεων, ἵνα μὴ πόρρω που τῆς μνήμης τὸν εἰρμὸν ἐκεῖνον ἀφέντες, λά-
 5 θωμεν ἀπολωλεκότες τὰ ἀναγκαιότατα τῆς δογματικῆς ὑποθέσεως.

de Palamae contra nos disputationibus vobis exposui, repetitionem faciam, ne in sequentibus rerum nexu e memoria amisso, ea quae vel maxime necessaria sunt ad dogmaticam doctrinam perdamus.

I N D E X

nominum propriorum tomi tertii.

- Abdera 564 21.
Abel 128 18.
Abraham 125 20.
Acaruanes 100 16, 557 6.
Achilles 51 21.
Acindynus 139 3.
Adriaticum mare 77 16.
Aegaeum mare 40 13, 84 23.
Aegeus 40 8.
Aegyptii 283 20.
Aenos opp. 182 9, 237 17, 249 3.
Aeolis 560 2.
Aesculapius 101 16.
Aesopi camelus 194 21, 548 15.
Actoli 100 16, 557 6.
Agathangelus Callistrati f. 6 1.
Agathonicus 266 8, 342 5.
Alani 532 7.
Alania 532 19.
Albani 557 14.
Alexander Macedo 16 22, 19 23,
83 3, 180 14.
Alexander Mysus 149 2, 557 17.
Alexandria in Aegypto 13 10, 14 22.
Alexandria in Cilicia 16 22.
Alpes 193 11.
Andreas Cres 244 13.
Andronici duo imp. 553 2.
Andronicus imp. 238 14, 557 16.
Angelus iudex 152 8.
Anna Io. Palaeologi mater 149 4,
198 21.
Antiochenses 240 9.
Antiochia 15 12.
Antiochus Seleuci f. 15 12.
Apollinaris 263 11.
Arabes 16 5, 19 4. Aegyptii
32 6.
Archilochus 382 21.
Arcla turris 504 14.
Ariadne Minotauri f. 40 14.
Ariani 398 19.
Aristides 153 3.
Aristoteles 256 18.
Arius 185 6, 187 6, 325 2, 455 20.
Artemisium prom. 43 6.
Asia 178 4, 181 22, 224 13.
Astacenus sinus 558 3.
Athanasii monasterium 188 21,
195 6.
S. Athanasius 125 16, 275 7, 281
11, 290 5, 291 23, 296 12, 303
9, 313 22, 332 11, 339 9, 350
16, 366 17.
Athenae 47 11.
Athos mons 182 13, 183 17, 258
13, 397 14, 538 3.
Atlantides insulae 68 16.
Atreus 166 15.
Attica 40 2, 283 23.
Aulis 43 10.
Babylon Aegyptiaca 13 15.
Babylon Semiramidea 15 19, 283
20.

- Babylonia 17 1.
 Babylonius caminus 461 24.
 Bardarius Scorpius 260 7, 540 12.
 Barlaam Calaber 31 17, 139 3,
 235 13, 267 15, 272 18.
 S. Basilius 122 14, 283 3, 285
 10, 289 6, 300 5, 304 10, 306
 15, 309 6, 316 21, 319 22, 326
 10, 341 5, 364 12, 398 19, 442
 2, 483 9, 485 7.
 Beliar 123 16.
 Beseleel 488 22.
 Bithyni 91 20, 509 3.
 Bithynia 84 7, 117 10.
 Bizye opp. 153 18, 249 8, 510
 16.
 in Blachernis templum 242 21.
 Boeotia 40 2.
 Bogomili 259 7, 309 4.
 Britanni 354 11.
 Cain 128 18.
 Calchas 362 19.
 Calliope 201 5.
 Callistus patriarcha Cp. 195 7,
 234 16, 249 12, 257 5, 520 7,
 533 2.
 Callistus Rossus 533 18.
 Calothesus 505 3.
 de camelo proverbium 194 21.
 Camiros opp. 12 1.
 Io. Cantacuzenus 24 10, 37 11, 53
 21, 55 20, 149 2, 171 19, 177
 11, 195 5, 236 11, 342 16, 377
 11, 515 16.
 Carmelus mons 240 21.
 Carystus opp. 46 21.
 Caspium mare 199 15.
 Castellum Cp. 242 23.
 Catalani 42 10, 84 17, 87 14, 88
 19, 89 5, 151 17, 177 15, 189
 5, 242 13.
 Cataluzus Lesbi dominus 503 25.
 Cephaloniae comes 249 3, 557 3.
 Chalanae turris 338 7.
 Chalcedon 88 7, 90 21, 117 11,
 504 8.
 Chaldaei 18 10, 32 20, 33 10,
 215 16, 283 20.
 Charmides Larisaeus 284 9.
 Chersonesus 85 20, 118 22, 203
 15, 223 14.
 Chios ins. 51 7, 78 3.
 Christi in S. Sophia imago 225
 13.
 Christupolis opp. 564 11.
 Io. Chrysostomus 123 22, 125 10,
 128 7, 285 13, 298 9, 307 5,
 317 3, 379 9, 410 13, 416 21,
 421 15, 423 18, 430 6, 436 1,
 442 18, 443 8, 445 15 et 22,
 446 14 et 20, 449 12, 452 14,
 475 3, 487 19, 488 14, 489 1
 et 11, 490 14, 494 5, 496 19,
 497 22, 527 6, 531 5.
 χουσοῖ — κέρματα 52 3.
 Cilicia 16 16, 19 17.
 Cleodemus 377 19.
 Clotho 219 23.
 Cnossus opp. 39 11.
 Coccinus Heracleae episcopus 62
 1, 80 1. Cp. patriarcha 201
 21, 204 14, 244 5, 249 22, 519
 16, 532 16.
 Coelesyria 14 16, 240 19.
 colossus Rhodius 11 13.
 concilium sextum 414 7, 425 16,
 440 1.
 Constantinus Magnus 81 13, 104 2.
 Corcyraei 77 17.
 S. Cosmas 277 4, 490 11.
 Crataei monasterium 244 9.
 Creta ins. 39 4, 45 23, 84 16,
 183 6.
 Croesus 20 12.
 Cyclades ins. 40 1, 42 21, 85 3.
 Cyclops 218 17. Cyclopes 134 5.
 Cydnus fl. 19 22.
 Cygebum Rossiae metropolis 513 14.
 Cylonis ἄγος 411 20.
 Cyprus ins. 27 18, 183 5.
 Cyrene urbs 16 6.
 S. Cyrillus 292 21, 296 17, 298
 2, 302 21, 369 23, 493 11.
 Io. Damascenus 123 2, 278 3, 281
 20, 292 3, 297 3, 298 5 et 21,
 305 13, 319 19, 327 10, 339
 12, 350 4, 353 1 et 22, 355
 15, 357 7, 367 19, 423 23, 436
 12, 453 23.
 Damascus urbs 14 17, 240 20.
 Daniel 126 23, 283 20, 426 24,
 448 1.
 Dardanus opp. 227 18.
 Darius 16 23.
 Dascelius sinus 559 2.
 David 127 2, 325 7, 332 12, 530
 16, 535 1. ὁ Δαυιτικὸς ψαλ-
 τήρ 228 16.

- Delphicus tripus 208 14, 215 17.
 Delta Niloum 13 15.
 Democritus 354 18.
 Didymotichus opp. 99 1, 144 11,
 150 1, 170 24, 181 18.
 Diogenes Cynicus 7 14.
 S. Dionysius 286 18, 313 12, 396
 22, 406 20, 425 18, 426 11,
 427 10, 432 20, 439 15, 442
 10, 444 1 et 6 et 17, 452 2,
 453 16.
 Dodona 208 14.
 Ecbatana 15 21.
 Elias 127 12.
 Endymion 44 21, 133 6, 427 12.
 Euboea 42 22, 85 2.
 Euchitae 396 8.
 Eugenia 243 21.
 Eulogia imperatrix 238 2.
 Eunomiani 309 5.
 Eunomius 274 3, 325 2, 341 4 et 13.
 Euripus 184 16.
 Europa 203 7 et 11.
 Eusebius haer. 464 10, 466 9,
 484 6.
 Euxinus pontus 45 10, 82 19, 558
 14.
 fidei symbolum 137 5.
 Gades 193 18.
 τὸ Γαλατῶννημον φρούριον 41 21,
 76 3, 78 6, 82 21, 537 15, 552
 23. τὸ Γαλάτιον 15 11, 92 2.
 Gallicum mare 42 11.
 Genua 43 4, 192 21, 194 5.
 Genuenses 41 13, 78 1, 145 11,
 151 5, 190 14.
 Georgius Lapithes 27 22, 37 18.
 Gratianopolis 565 5.
 Gregorius Alexandriae patriarcha
 22 19. alter 182 14.
 Gregorius Nyssaensis 285 4, 289
 14, 290 13, 292 7, 297 16, 301
 20, 317 7, 327 1, 341 13, 359
 12, 372 17, 493 20.
 Gregorius theologus 127 7, 287
 1, 290 7, 297 13, 304 6, 313
 12, 316 13, 338 20, 367 8, 403
 6, 415 2 et 22, 419 16, 421
 20, 448 3, 454 22, 474 11.
 Halys fl. 216 10.
 Hecuba 161 8.
 Helena 51 15.
 Helena Io. Palaeologi uxor 148 22,
 150 8, 252 20, 264 19, 506 22.
 Ἑλλήνων παῖδες 209 11.
 Hellespontus 51 5, 78 9, 117 9,
 181 17,
 Heracleotae 78, 23.
 Heracleoticum Nili ostium 13 11.
 Herculis columnae 194 18.
 Hermon 397 17.
 Herodes rex 383 1.
 Hierapolitae 18 11.
 Hierosolyma 81 15, 254 22.
 Hippocrates 101 16.
 Homerus 12 2, 51 15 et 19, 218
 18, 362 2, 411 21.
 Hyrcanus Bithyniae dominus 91
 21, 99 8, 116 23, 144 23, 151
 3, 162 5, 171 20, 179 10, 200
 7, 203 20, 227 20, 231 1, 252
 9, 504 3, 558 10.
 S. Iacobus 128 11.
 Ialysus opp. 12 1.
 Icarium mare 84 21.
 iconomachi 381 15, 395 16, 430
 15, 460 11 et 14, 468 23, 491 5.
 Ida mons 51 19.
 Iesaias 440 23.
 Iezeciel 527 2.
 Ignatius Antiochiae patriarcha 22
 19.
 Illyrii 557 14.
 Imbrus ins. 226 13, 237 14, 247 5.
 Indi 19 3, 354 8.
 Ioannes evangelista 431 5.
 Ioannes patriarcha Cp. 24 7, 541
 17.
 Ioannes prodromus 128 20.
 Ioannes sebastocrator 249 6.
 Ioasaph 243 20, 376 6.
 Ionium mare 77 16.
 Ioseph 448 1.
 Irene Cantacuzeni uxor 108 6, 144
 10, 152 1, 188 4.
 Irene Palaeologi soror 557 20.
 Isaac monachus Athous 541 20.
 Isidorus patriarcha 63 5.
 Ismaelitae 15 7, 227 18.
 Ismenias 135 3.
 Iudaei 74 15, 81 14, 103 20, 140
 23.
 Iudas Ischäriota 187 13.
 Iulianus apostata 63 6, 330 17.
 Ixion 160 3.
 Labyrinthus 39 12.
 Lampsacus 181 16.
 Lapithus fl. 28 8.

- Latini 12 6, 29 15, 42 13, 144
 9. episcopus Latinus 262 16.
 Lazarus Hierosolym. patriarcha 22
 20.
 Lemnus ins. 182 11, 226 11, 242 2.
Λεσβία οἰχοδομή 366 2.
 Lesbos ins. 226 13, 242 1, 504
 2, 554 19, 564 18, 565 4.
 Leucosia 28 9.
 Lindus 12 1.
 Litbi Rossorum gens 514 7.
 Lydi 560 3. Lydorum satrapa 162
 11, 562 1.
 Lydia 159 17.
 Macedonia 99 5, 100 7.
 Maeotis 41 23, 194 17, 199 15.
 S. Mamas 188 22.
 Manes haer. 457 7.
 Manganorum monasterium 243 21.
 Manichaei 309 4, 424 13, 430 15,
 457 1.
 Manoe 447 18.
 Manuel Asan 510 16.
 Manuel Cantacuzenus 248 23.
 Manuel sebastocrator 249 8.
 Marcellus Gallus 274 3.
 Marcion 430 13, 491 3.
 Marcionistae 397 12.
 Maria Andronici uxor 557 17.
 Marthae monasterium 243 22.
 Maximianus 63 7.
 S. Maximus 285 16, 292 13, 293
 18, 301 3, 324 13, 325 18, 327
 6 et 16, 335 24, 356 13, 357
 16, 360 21, 365 6, 367 23,
 396 21, 408 20, 426 20, 453
 2, 454 17, 461 11, 474 13, 489
 20, 491 19.
 Mediolanum 193 13.
 Minos 39 22.
 Minotaurus 40 3.
 Mitylene 503 25.
 Moamed 202 22.
 Moses 283 15, 417 5, 421 9, 443
 8, 488 22.
 Myrtilus 136 8.
 Mysi 100 8, 118 3, 203 14.
 Naziraei 513 11.
 Nestorius 263 12.
 Nicaea 508 10, 509 2.
 Nicephorus Cantacuzeni gener
 557 3.
 Nicolaus Pisanus 106 12, 191 8.
 Nilus fl. 13 12, 461 21.
 Nippon Scorpius 259 5.
 Noe 121 7.
 Novatus 418 18.
 Oceanus occidentalis 199 18.
 Olympia 216 15.
 Olympus Cypri mons 28 6.
 Orestias opp. 99 1, 144 11, 150
 14, 152 2, 153 17, 178 9.
 Oreum opp. 46 22, 47 22.
 Orion 141 23.
 Oropus 43 10.
 Palaeologi 118 10.
 Io. Palaeologus 93 13, 148 3, 178
 24, 187 21, 207 14, 226 10,
 241 9, 554 3.
 Palaestina 14 11, 240 18.
 Palamas 184 9, 226 21, 549 19.
 Palamitae 68 7, 111 15, 413 16,
 424 14.
 Paulus apostolus 125 22, 298 12,
 378 23, 386 1, 404 17, 428 2,
 431 1, 445 19, 499 16.
 Paulus patriarcha 67 3.
 Peloponnesii 77 18, 249 1.
 Pelops 136 9.
 Pentapolis 16 7.
 Perinthus s. Heraclea 78 14, 201
 21.
 Persae 84 7, 144 23, 241 8.
 Petrus apostolus 412 21, 435 15.
 Pharnabuzus 99 18.
 Pharao 19 14, 422 19.
 Pheraeorum tyrannus 161 2.
 Philippi opp. 564 12.
 Philotheus Coccinus v. Coccinus.
 Phocaea 504 3, 505 2, 559 22.
 Phoenicia 15 10, 240 18.
 Photinus 274 3.
 Pindarus 391 15.
 Pisistratus 484 12.
 Plato 411 21, 487 5. Platonica
 stoa 309 1.
 Polyxena 161 8.
 Ponti *αὐχὴν* 45 8 et 16, 83 23,
 117 24. *ἐπίνεια* 45 19.
 porta aurea 180 4, 181 4.
 Proclus 226 22, 481 5.
 Proconnesus 566 11.
 Propontis 86 1.
 Protagoras 375 5.
 Proteus 400 1.
 Ptolemaei *τετραβιβλος* 32 17.
 Pylades 67 14.
 Pyramides 14 2.

- Pyrenaei montes 42 11.
 Pythagoras 142 20.
 Pythagorei 64 9.
 Pytho 393 19.
 Rhaedestum 100 15.
 Rhodus ins. 11 11, urbs 11 19.
 Romanus Rossorum legatus 518 2.
 Rossi 113 14.
 Rossia 114 15, 199 12, 511 18.
 Sabellius 263 11.
 Salamis ins. 42 18.
 Salomon 325 8, 439 12.
 Samothrace 226 12.
 Sarapis 88 6.
 Sardinia ins. 190 7.
 Scamander fl. 51 18, 227 17.
 Scorpius v. Bardarius et Niphon.
 de scuto rex 189 1.
 Scythae 18 18, 90 14. οἱ βορειό-
 τεροι 513 16, 517 17. νομά-
 δες 532 8. ὑπερβόρειοι 199 19.
 τὰ Κυθρικὰ παράλια 45 10.
 Selymbria 149 12, 170 14, 510
 15.
 Semela 234 6.
 Serbia 148 16, 169 9, 556 23.
 Sestus 85 21.
 Sidon 240 21.
 Simois fl. 227 17.
 Simon Cralis f. 557 8.
 Simon magus 520 23.
 Sirenes 135 20.
 Socrates 67 7, 498 23.
 Sodoma 338 8.
 S. Sophia 198 19, 201 22, 235 8,
 247 20, 254 9, 516 17, 538 19.
 Sophocles 366 7.
 Sozopolis 83 21.
 Susa 15 20.
 Symeon metaphrastes 385 1.
 Symeon nomophylax 111 14.
 Symeon Trapezuntius 532 10.
 Syria 15 12.
 Tanais 42 1, 90 14, 194 17, 199
 14.
 Tarsus 19 20.
 Telchines 381 3.
 Tenediorum portus 51 6, 226 16.
 Tenedus ins. 78 9, 85 14, 236 12,
 241 21, 247 5, 252 21, 257 8,
 503 22, 537 17, 554 5.
 terrae motus 221 1.
 Tabor mons 378 8, 381 7, 394
 3, 397 17, 424 1.
 Thebae Aegyptiacae 14 3.
 Thebae Boeoticae 47 12, 180 15.
 Themistocles 42 19.
 Theodorus Graptus 309 18, 381 9,
 458 8, 463 22, 464 5.
 Theognostus Rossiae episcopus
 513 12.
 S. Theophanes 387 4.
 Theotimus 266 12, 342 10.
 Therapea 88 5.
 Thersites 331 21.
 Theseus 40 8.
 Thessalia 557 10.
 Thessalonice 44 6, 45 3, 74 7,
 147 17, 168 14, 184 7, 226 8,
 268 16, 550 4.
 Thraces 224 22.
 Thracia 79 19, 100 7, 203 20,
 510 2. urbes Thraciae 150 18,
 160 9.
 Thule ins. 517 21.
 Triballi 100 1, 179 3, 540 20.
 Troja 51 14.
 Tyrrhenicum mare 190 7.
 Tyrus 240 21.
 Ulixes 218 17.
 Veneti 41 20, 76 5, 84 18, 144
 20, 171 23, 189 6.
 Venetiae 41 10, 85 5, 145 6.
 Volotimirum urbs Rossiae 514 17.

INDEX

vorum et locutionum totius operis.

virgulae (") totum indicant tertium.

- ἄβυσσοι παραινέσεων* 814 11.
*ἄβυσσοι αἰσχύνης καὶ πυθμέ-
 νες* 904 2.
*ἀγαλματοφορομένη ἔνδον πρό-
 θεσις* 894 14. *φιλίαν ἀγαλμα-
 τοφοροῦντε* "544 5.
ἀγεννησία 513 7.
ἀγκάλαι γλώττης 772 7.
ἀγκαλιζέσθαι 1003 18.
ἀγωνιῶμενοι 487 12.
ἀδαής 263 22, 378 19, 420 24,
 671 21, 788 19.
ἀδηλία 845 8.
ἔδης πρόχειρος 635 13. *ἔδου
 γαστήρ* 643 21. *ἔσσιον ἐπά-
 γουσι*ν ἔδην 852 22.
ἀετοὶ χρυσοῦφεις 79 22.
ἄζων λέγειν θεόν 967 19.
ἀέρος πνεύσει 1105 13. *πρὸς πο-
 λὺν τὸν ἀέρα τὸν ὕροπον ἀνέ-
 φερων* 684 23, 730 11. *ἐπὶ
 πλείστον ἀνιέναι τοῦ ἀέρος* 708
 16.
ἀθανατίζειν 3 2.
ἀθειηταί "114 13.
ἄθυρμα "173 7, 404 3, 547 6.
ἄθωον 489 7.
αἰδεσιμότης 1070 19.
αἰθέριοι φλόγες 804 23. *κεραυ-
 νοί* "139 19 *λαμπάδες* "141 24.
δρόμοι "142 12.
αἰθεροδρομεῖν 84 4, "239 14.
αἰσχρότερον 499 20.
ἀκανόνιστος 957 12.
ἀκατηγόρητος 506 11.
- ἄκοντος ἐκόντος* 442 4.
ἄκρόνυκτος 376 13, 619 15, "134
 20.
ἄκρόπολις ἀσφαλείας 757 3, 804
 1. *θυμηδίας* 492 2. *χειλέων*
 "240 1.
ἀκιῖνες unde dicantur "408 17.
ἀκισία 993 14.
ἀκισιῖται "400 17, 419 10 et
 14.
ἀκισιοάκισιον 305 13.
ἀκισιοὶ θεύτητες 827 18, 921 23.
ἀκισιότης 1141 8, "469 4.
ἀκισιόκισιον "305 13.
ἀλάξευτος 332 8.
ἀλκονότιδες νηνεμία "130 20.
ἀλκυόν 130 22.
ἀλλά postpositum 69 18, 137 19,
 147 24, 228 6, 252 5, 861
 21.
ἀλλήλους ἀλλήλοις "145 22 et 23,
 "191 22, "304 2, "428 16.
ἀλληλουχούμενος συνδεσμός 372 5.
ἀλλοιριώτροπος 549 23
ἄλμη δακρύων 885 7. *λύπης* "5
 21.
ἄλμυροὶ λογισμοί 52 23.
ἀμείβων ἕνατον τῆς ἡλικίας ἔτος
 576 21.
ἀμετάκλωστος 984 2.
ἀμνημοσύνη "188 18.
ἀμύσσειν τὴν ἀκοήν 272 13.
ἀμφιμήτριος ἀδελφός 72 16, 80
 6, 288 17.
ἀντιμισθία 1022 9.

- ἀναγκάζειν suadere 605 3.
 ἀναγύρευσις "160 2.
 ἀναθεματισμός 832 20, 928 8.
 ἀνακαλυπτήρια θύειν 903 6,
 1021 6.
 ἀνακεκαλυμμένως 210 15, 393 23.
 ἀναμφισβητήσιμος "107 4.
 ἀναξάνειν τὴν συνήθη κακοτρο-
 πίαν 599 12. τὰ σιγηθέντα
 "26 15.
 ἀναξυρίς 116 5.
 ἀναπόμιμον πεπραχότας τὴν
 μνήμην "144 4, 186 16.
 ἀναπόσπασια adv. 139 20, 307
 6, "119 6, 544 4. sicut ἀέγ-
 κλητα 1023 12 et 19. ἀνήντια
 1005 11, ἀπαράιτητα 872 14.
 ἄφυκτα 933 9.
 ἀναπυρσεύειν φθόρον 994 22.
 ἀνασοβήσεις ἀντιπάλων "193 22.
 ἀνασοβεῖ τὴν θύραν τῆς γενέσεως
 "156 12. μὴ λέγειν "356, 6.
 ἀνάστα 705 21.
 ἀνασιγηλώσαι 202 14.
 ἀναχαλκεύειν 677 14, 824 9, 979
 15, 994 22.
 ἀνέδραστος βάσις 66 10.
 ἀνελέγκλητος 665 1.
 ἀνέοριος 616 13. ἐορτή 161 15,
 371 13, "109 6.
 ἀνέσπερος 370 5 et 6.
 ἀνθρακες οἱ θησαυροὶ 872 7.
 ἀνθρακες λύης 653 24. ἔδυ-
 νῶν 818 1. οὐρανίου πύρος
 469 12. οἱ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας
 825 18.
 ἀνθρωπομορφῆται "400 17.
 ἀνίδρυτοι αἰτίαι 845 21.
 ἀνιόντα εἰς δέκα χιλιάδας χρήμα-
 τα 694 3. (ἀναφέρουσα τὸν
 ἀριθμὸν εἰς ἑξ χιλιάδας 763 23,
 836 4.)
 ἀνούσιος 827 19, 828 1.
 ἀνίδωρον "121 13.
 ἀνιμισθία "230 13 et 16 et 18.
 ἀντίποδας καὶ ἀντοίκους 12 14.
 ἀντιπεπόνθησις "368 22.
 ἢ ἀντισιράτης 50 321.
 ἀντιπαλιανεύεσθαι "230 22.
 ἀνυπαρξία 209 3.
 ἀξύμβολος 120 21.
 ἀπαρέγγρατος μάρτυς 580 16.
 ἀπασαι τῶν γυναικῶν 65 16.
 θεραπόντων ἰσοσύτους 114 3.
 ἀπειροθάλαττος 339 13.
 ἀπειριγραφία 943 3, 948 14
 "467 4.
 ἀπογνώσειν 850 8.
 ἀπογραφικαὶ ἐμπορίαι 741 8.
 ἀπόζειν ἀγροῦ καὶ σκαπάνης 610
 7. ἀηδίας 926 8. δειδροτο-
 μίας 858 11. δυσωδίας 718 16,
 822 15, 1100 20. εὐθυμίας 675
 23. θανάτων "62 17. ψυχῆς
 1029 22.
 ἀπόκρεω καιρός 303 6.
 ἀποκρύπτειν τὴν γῆν "39 1.
 ἀποπτύει τὸ ξείθρον ὁ Νέστος
 εἰς τὸ πέλαγος 626 13, 661 6.
 ἀποσπάδες Περσῶν 447 6.
 ἀπροσκόπιως "326 28.
 ἀπωρρισμένα κλάδου παντός
 τὰ δένδρα 624 17.
 ἀριθμώτερον 309 11.
 πρὸς ἄρκτους 117 5, 375 16.
 ἀρρενομανία "228 24.
 ἀρχιδιάκονοι τοῦ βασιλικοῦ κλή-
 ρου 130 10.
 ἀρχιεπισκοπή 26 8 et 15, 27 6
 et 14.
 ἀρχιδύτης 550 22, 557 14, 776
 19, 892 12.
 ἀσκητήριον 55 15, 112 10, 166 8,
 190 14, 191 15.
 ἐπ' ἀσπίδος καθεσθεις ἀναγο-
 ρεῖται ὁ βασιλεὺς 55 2, 78 1.
 ἀστάχνας στεναγμῶν γεωργεῖς
 885 3.
 ἀσιόργως ἔχειν πρὸς λοιδορίαν
 882 7.
 ἀσωματότης 1143 4, "467 3.
 ἄτερον τοῖν ποδοῖν 435 11.
 ἀτοπήματα 8 18, 185 14, 427 20,
 645 23, "143 20.
 ἀτοπία 671 18.
 ὁ ἀτικίλων μῦθος 1050 1, "330
 12.
 ἀυθεντία 689 7, 716 18, 764 1,
 782 25.
 ἀυθεντικὴ ἀπλότης "80 18. ἀπει-
 λή "112 19. δύναμις 606 16. οὐ-
 κλα 549 10.
 ἀυθεντικῶς 833 2, 906 17.
 ἀυθημερινὴ δαπάνη "511 5.
 ἀυθυπόστατον 1063 21.
 ἀυλακες αἰσχύνης 848 8. ἐννοιῶν
 762 8. καρδίας 725 16, 798 24.
 λογισμῶν 850 17, λόγων 1079

- 8, ψυχῆς 992 14, ψεύδους 980 3. βαθείαι 768 22, 805 3.
 αὔρα 1044 21. αὔραι 854 21.
 αὐτογεώργητος 700 17.
 αὐτοδίδακτα τέλη μάχης 632 9.
 αὐτοειέργεια 973 2.
 αὐτοκρατορία 696 7, 709 18, "216 18.
 αὐτοκρατορικαὶ συνθήκαι 655 2.
 αὐτοχάλκευτος ποιότης 472 24.
 αὐτοχάλκευτον φρόνημα 625 14.
 ἡθός "239 15.
 αὐτοχειροτόνητος 518 14, 798 13, 1130 21.
 αὐτόχθονες λογισμοὶ 963 23. τρόποι 979 22.
 αὐχὴν διαπόντιος 844 21. τοῦ Αἰγαίου 766 15, τοῦ Πόντου 416 16, 844 17, 877 16, 880 13, "45 8.
 ἀφανείας πῦρ 828 13.
 ἀφορισμός 93 17, 191 18, 406 4 (ἀπὸ θεοῦ χωρισμός 405 6).
 ἄχρι μιᾶς τινὸς τῆς ἡμέρας ζῆν 614 19.
 βαδίζειν πορρωτάτω ἐμπειρίας 661 14. οὐκ εὔδοα τὰ κατὰ γνώμην 696 16.
 βάραθρον ἀπωλείας 1131 9.
 ἡ βασιλεύουσα 13 21, 14 4, 265 12 et 20. ἡ βασιλεύουσα πόλις 124 13, 678 1. ἡ βασιλεύουσα τῶν πόλεων 13 1, 87 15, 88 1 et 21, 89 4, 560 7. ἡ κατὰ πασῶν ἅπαν ἔσχε τὸ κράτος 719 23.
 ἡ βασιλις πόλις 612 9. τῶν πόλεων 87 12, 469 18.
 βασκανία ὀφθαλμῶν 674 3.
 βάσκανος ὀφθαλμός 261 2.
 βεβηκῆτος γνώμης βεβηκῶς ἔπαινος 432 21.
 βῆμα 749 18. βασιλείον 999 14, δημόσιον 787 22, 788 14, τυραννικόν 885 15. δίχης 772 20, συγκλήτου 702 1. βήματος γενομένου 537 14. ἐξήκει τοῦ βήματος 595 16.
 βιβλιοθήκη ἐμψυχος 272 3.
 βίος ὑγρὸς καὶ ὑποβρύχιος 862 23.
 βλακείαι χρημάτων 243 24.
 βλέφαρον νοῦ 325 13. βλεφάρων στάδιον 774 7.
 βορέαν καὶ νότον ἐγείρας εἰς ἐκπληξιν 90 19.
 βύσκειν βίον διαπόντιον 220 2, θαλάττιον "41 18, Ταντάλειον 806 15. τὴν ἐρημίαν "130 2, τοῦ φίλτρου τὴν φλόγα 809 12, πρεσβυτικὴν τὴν σύνεσιν 673 5. ἡ τὰ πάντα βύσκουσα λαμπὰς ἡλίου 757 17, 887 4, 931 8, "197 2, 293 11. ἐλπιδες ἐβοσκον ἡμῶν τὸ ἠδύμενον 801 4. γένεσιν ἐρωίος βύσκει "14 8. cf. "157 17,
 βουγενῆ ἀνδρόρρορα 965 6.
 βουλευτήριον γνώμης 804 18, καρδίας 655 19, λογισμῶν 964 4. πρὸς βουλήσεως 692 8, 697 24, 701 1, 709 24, 754 6, 832 8. κατὰ βούλησιν 879 7, 883 11.
 τὸ βουλόμενον 54 3, 131 22, 137 6, 299 7, 319 16, 786 1, "241 12.
 βραβεύειν 836 18.
 βρασμοὶ θαλάττιοι 694 14.
 βραχεῖαι ἡμέραι i. e. ὀλίγαι 442 14, 558 13, 647 21, 655 4, 670 21, 671 23, 706 18, 878 8, 1031 8, "118 5. ἄριτον βραχέος εἶνεκα "225 14.
 βρεφουργεῖν "411 15.
 βροθεῖν ἁμαρτήμασι "140 9, πλούτῳ 674 18. βροθόντες λογισμοὶ 862 24, φόροι 597 18. βροθουσα παλάμη 901 9, 923 14. βροθουσαι δεξιαὶ 545 9. βροθόντα καρποῖς ταμεία 811 17.
 Βυζάντιον 100 10 et 21, 133 15 et 22, 146 9.
 ἡ Βυζαντις 14 8, 16 14, 21 21, 81 5 et 13, 253 4. cf. ἡ Κωνσταντινίου et ἡ μεγάλη πόλις.
 ἡ Βυζαντιῶν πόλις "38 4, 117 16.
 βυθοδρομεῖν 492 22.
 βυθοὶ ἀπογνώσεως 413 15, 541 5. κακῶν 699 19. λήθης 565 24, 975 21. σιγῆς 1054 23. φθορᾶς 564 21.
 γαλακτοτροφεῖν "167 9.
 γαλακτοφορούμενα 976 17.
 ἐν γάλαξιν κρυπτομένη 819 21, "10 18. κρυφομένη 613 6.
 γεγένηται αὐτὸν κατακεκόφθαι 680 16, 688 19, 957 21. γέγονε τὸν βασιλέα χρῆσθαι 670

- 5, 695 1, 1022 18, 1119 1. cf. διαγέγονε.
- γείονες θανάτου κίνδυνοι 644 23.
- γειονήματα αιδέρος 722 5. ανταρχτικά 878 21.
- γέλωτες τύχης "214 3.
- γεωργεῖν 209 3, 1006 7, "36 3.
- γεώργιον ἀρειῆς 718 5. γεώργια 225 3, 883 15.
- γῆρας λήθης "375 8.
- γλυκία ὕγρα ἐξ Αἰγύπτου 474 1.
- γλώσσα ἀβρά 601 9, ἀκροσφαλῆς 967 5, βραχεῖα 946 16, δημοσία 1025 6, ἐκδημος 460 1, κωφή 964 15, μαιευομένη 802 13, μεγάλη 476 8, μεγίστη 194 20, ναυαγοῦσα 1035 21, πλατεῖα καὶ ἀπηγκωνισμένη 1006 14, πλατυτέρα 835 22. γλώττης παλάμη 170 3, 308 1, προπύλαια "129 17, σκήπτρα 957 11. γλωσσῶν στρατοπέδον 327 17. τῆ γλώττη δοῦναι τὸν νοῦν 308 6. διὰ γλώττης ἦν 792 13. ἐπὶ γλώττης ἦσαν 55 9, 70 16.
- γλωπιοδαίδαλος εὐστομία 696 22, μόχη 722 6.
- γνόφος 510 11, 511 9, 587 4.
- γνωματεύματα 331 14, 400 4.
- γονυκλισία 262 6, 462 15.
- γραμματοκομισταί 395 11
- γρύζειν πολέμιόν τι 865 13.
- γυναικαδέλφη 203 6.
- γυναικάδελφος 60 5.
- δανεῖζειν λόγους τῷ ἀερί "400 8.
- δανεῖστρια 901 20.
- δαφναῖος θρίαμβος "167. 18.
- δαικίωσα θεοῦ προστάγματα 923 24, 939 12.
- δαισαμένη 826 1.
- δακτός 919 20, 490 4.
- δέλεαρ τῷ χαλκῷ τῆς ἀσεβείας περικείμενον 970 16.
- δέσποινα 203 20 et 23, 237 6.
- δεσπότης 285 19, 288 18, 576 22.
- δεσποτικὴ ἀξία 120 1 et 20, 704 20. δεσποτικὸν ἀξίωμα 79 17, 133 7.
- δῆμος κακίας "74 5, μειρακίων 54 5. ὁ στρατιωτικός 65 2.
- διὰ μιᾶς ὀκτάδος ἀνάγοντες 102 4, 251 18.
- διαβόσκειν τὸν βίον 45 23.
- διαγέγονεν 687 8, 916 18.
- διαγρηγορήσαντες 139 5, "98 9.
- διακυβεῦν ἀφροσύνη τὸ ζῆν 844 8.
- διαλευκαίνειν 30 17, 222 13, 309 16, "406 18.
- ἐκ διαμέτρου "54 8, 56 7 et 20, "417 23, 420 17, 430 1.
- διαμηνύσασθαι 411 16, 621 4, 627 11, 658 15.
- διανήχεσθαι 804 21, 862 6.
- μέχρι διαπαντός 65 6, 339 20.
- διαπερονᾶσθαι ἀλγηδόνι 140 8.
- διαπειθεῖν τὸν χρόνον 233 11.
- διαπορθμεῦσαι τὴν προσηγορίαν 32 10.
- διαπρύσιος ἐρμηνεύς 923 7, κῆρυξ 613 7.
- δίαυλος ἀσκητικός 55 15. διάυλοι λόγων 162 17, 166 15, 170 23.
- διενεργεῖν 552 23.
- διέχεια βάθους 847 18, ἐπάλληλων "48 22.
- δέδωκε φέρων οἰκεῖν ἑαυτὸν 784 10.
- διηνεκεῖς τριήρεις 317 21, ἱππεῖς 23. διηνεκῆς δύναμις 663 5.
- διθεῖα 921 5.
- διθύνειν 55 5. συνδιθύνειν 551 22.
- τὰ δίκαια τῆς Βουλγαρικῆς ἀρχῆς 132 10. τὰ τῆς ἐξουσίας 236 7. τὰ πατριαρχικά 164 1.
- δικαστηρικοὶ πίνακες " 64 12.
- δικασπολοι "15 6.
- δίκτηνα γόβων 799 10, χλεύης 903 15, ψόγου 449 20. δικτύω θηρεῦν ἀνέμων προᾶς 911 1.
- δίτριπον 277 6.
- δομεστικός ὁ ἐπὶ τῆς τραπέξης 301 9, τῶν δυτικῶν θεμάτων 301 9. μέγας δομεστικός 351 20.
- δουλικὴ προσκύνησις 648 18.
- δοῖξ 114 6. ὁ τῶν Ἀθηνῶν 237 12, 239 6 et 21. μέγας δοῖξ 220 14 et 18, 232 22.
- δοχὴ καὶ σιοργή 655 16.
- δραματοῦργεῖν 450 10, 617 14, 898 13.

- δραματούρηγμα "491 20 et 22.
 δραματουργία 863 14.
 δρεπάνη χρόνου 466 12.
 δρωῖνες διώρυχας "48 12. τὸν βα-
 σιλέα μακάριον ἔδρων "110 17.
 δυσσυνειδήτως 320 17.
 δυστοπία "417 14.
 ἔαρ ἀγαθῶν 476 5, τῆς ἐκκλησίας
 507 11, ἡδέιας ἀναπνοῆς 826
 9, μνήμης "375 7.
 ἐγγοητεῖν "83 13, 132 12.
 ἐγκάρδιον πῦρ 1054 15.
 εἰ δ' οὖν 398 24, 513 3, 520 1,
 593 4, 769 9, 807 23, 860 8,
 907 15, 912 20, "9 14.
 εἶεν 107 11, 133 18, 155 15, 341
 5, 599 10, 935 23, 984 22, 993
 18, 1012 23, 1036 7, 1075 7,
 "13 6, 16 14, 52 1, 129 20,
 257 3, 510 14.
 εἰκόναί 738 14.
 εἰκότιον 1133 16.
 εἶναι i. q. εἶσιν 141 16, 225 21,
 589 20. ὅς ἀνιᾶραι βλέφαρον
 ἦν αὐτῷ 730 7: cf. 746 6. κα-
 ταχέοντες ἦσαν 431 22, 445 16,
 452 9, 467 24, 498 14, 526 8,
 552 17, 558 1, 566 17, 568 4,
 578 12 et 15, 599 20, 614 18,
 621 9 et 13.
 εἰπεῖν 93 11, 118 18, 119 13,
 135 18, 180 6, 185 2, 225 2.
 ἀνθρωπίνως εἰπεῖν 693 14, 709
 2. ἀπλῶς εἰπεῖν 260 5, 429
 6, 800 11. ἐπίπαν εἰπεῖν 495
 3, 922 9. ἴν' εἶπω 4 22, 10
 22, 181 19, 290 9, 323 12, 468
 16, 807 15. ἴν' οὕτως εἶπω
 "422 12. καθάπαξ εἰπεῖν 144
 14, 189 6, 324 11, 758 15.
 μᾶλλον δ' εἰπεῖν οἰκειότερον
 829, 8. ἢ μᾶλλον εἰπεῖν 366
 13. ὅλως εἰπεῖν 805 5. τὸ
 ὄλον εἰπεῖν 748 2. οἶον εἰπεῖν
 188 19, 199 9, 208 24, 215 13,
 216 20, 297 3, 327 17, 472 7.
 οὕτωςί πως εἰπεῖν 164 2. συλ-
 λήβην εἰπεῖν 615 5, 699 20.
 ταυτίον δ' εἰπεῖν 1034 10. ὡς
 εἰπεῖν 260 12, 432 18, 903 6.
 ὡς ἐπίπαν εἰπεῖν 495 3, 922 9.
 cf. φάναι.
 εἰς γυναῖκα λαβῶν 63 4. εἰς γυ-
 ναῖκα δευτέραν ἡγάγετο 92 1.
 εἰσθός 683 22, 731 12, 837 21,
 "114 4, 121 5, 122 17, 130 10,
 141 13.
 ἐκκεκαλυμμένως 191 8.
 ἢ ἐκκλητος 125 13.
 ἐκμειρηῖσαι τὸ ζῆν 60 5, 148 16.
 ἐκμοχλευτήρια ὄργανα 737 4.
 ἐκόντες ἄκοντες 66 8.
 ἐκποιεῖσθαι 748 7.
 ἐκπυρσεύειν λογισμούς 457 1.
 ἐκτέμνειν τὸν Παλαμᾶν τῆς ἐκ-
 κλησίας 24 4.
 ἐκτόκια "131 13, 234 7.
 ἐλικες πολέμου 728 24, θαλάττιοι
 860 19.
 ἑλληνοδίκης 645 10, 804 6. παγ-
 κόσμιος 347 18.
 ἐκφραγέντων τῶν ἐντέρων "184
 14.
 τὸν Ἑλλησποντίαν πορθμὸν 104
 14, 227 11, 254 21.
 ἐμβροθία γνώμης 577 11, δει-
 νοῦ 662 14, λεγομένων 654 16,
 συνέσεως 194 4, 270 11.
 ἐμμέριμνος 412 4.
 ἐμπαιγμός 431 20, 432 2.
 ἐμπαίχται 316 19.
 ἐμπύρευμα προθυμίας "8 1.
 ἐμφιλοσόφως 364 12.
 ἐμφωλεῖν "153 11.
 ἐνεθρα 590 22, 591 22, 651 21,
 703 16, "101 19, 179 14.
 ἐνῆν τοῖς Γεννοῦταῖς οὐκέτι κα-
 θεκτοῖς εἶναι 877 7.
 ἐξεγένετο αὐτοῖς κακοπραγεῖν 572
 19.
 ἐξισωταί 392 15, 402 3.
 ἐξὸν ἠπειρώτης εἶναι 8 4.
 ἐξοστρακίζειν 402 9.
 ζοικεν αὐτὸν εἶναι 977 5.
 ἐορτὴ μειδιάματος 494 5.
 ἐπεισόδιος θέρη 622 16.
 ἐπηλυ νόσημα "5 23.
 ἐπ' ἀδελφῆ (θυγατρὶ) γαμβρός 56
 25, 60 8, 71 23 et 24, 110 3,
 133 4, 204 5, 263 12, 271 11
 ἐπὶ τῷ υἱῷ νύμφη 57 18, 92 9.
 συχνάς ἐπὶ συχνάς 767 21, 852
 11. ἐπὶ μέγα κληροῦ 689 9.
 ἐπιβόσκεισθαι 712 8, 816 9, 927
 17, 976 7, 1109 3.
 ἐπιθυμιάσαντες δόξης 760 12.
 ἐπισείοντος ἔαρος 622 21.
 ἐπισιταεῖν κατὰ λέξιν 130 2.

- επιστατικώτερον παρηκολουθηκό-
 τες 571 4.
 επισύρεσθαι 345 7, 449 21, 510
 11, 701 16, 759 19.
 επιπλάσιος δεκάς 375 23.
 εργασιήριον ἀρειῆς 717 20, πο-
 λέμου 851 10.
 ἐρυθρὰ γράμματα 109 21, ὑποδή-
 ματα 803 7. ἐρυθρός σταυρός
 446 19.
 ἔσεται "67 17.
 ἐρυθροβαφῆ κοσμήματα 425 1.
 ἐσπέρας καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρίας
 "20 11.
 ἐσμὸς ἐπαίνων 815 24, θεοτήτων
 780 22.
 ἐστιάτωρ καὶ δαιτυμῶν ἐν ταυτῷ
 1087 20.
 ἐστῶσιν ὀφθαλμοῖς ὄραν 871 3,
 995 18.
 ἐσχατιαὶ ἀποριῶν 867 3, δυστυ-
 χημάτων 222 8, κακῶν 535 23,
 κινδύνων 205 8, ὀλέθρου 767
 17, δραμάτων 72 20, χειμῶ-
 νος 86 3. καχοδαιμονιῶν "525
 8.
 ἐταιρίαι 285 18 et 22, 549 5.
 εὐθηνία νοῦ καὶ γλώττης 129 3.
 εὐθυδικία "152 24.
 εὐσκιόφυλλον δένδρον 563 10.
 εὐοδοῦν "127 20.
 εὐφρόσυνος 352 10.
 τὸ ἐφέροπον τοῦ ἠθους ἕγρον 203
 18.
 τὸν ἔφηβον παραλλάττειν 291 12,
 673 3. ἐς τὸν ἔφηβον ἦκε
 284 2.
 ἐχθρική ἐφοδος 305 21.
 ζάλη λογισμῶν 705 23. κυκεῶν
 καὶ ζάλη 768 10.
 ζέφυρος ἀναψύξεως 581 7, 653 9,
 φροντίδων 675 23. γέμων εὐ-
 φροσύνης 821 9.
 ζημιωθῆναι χρημάτων 855 7, ἕνα
 τῶν παιδῶν 887 24, "238 17,
 253 11.
 τὸ ζῆν ἐν ταῖς βίβλοις ἔχειν 674
 10.
 ζητήματα 397 19, 779 17, 846 4.
 ζήτησις 763 9.
 ζοφεραὶ εἰρηκαὶ 607 5.
 ζόφος 760 12, 1061 1. ζόφοι
 726 14.
 ζυγὸν ὀρφανίας ἔλκουσαι 63 9.
 ἡ ζωαρχική τριάς 508 2, 756 17.
 τὸ ἠδόμενον τῆς ψυχῆς "37 21,
 173 4.
 ἡκιστα i. q. οὐ 397 5, 414 1, 417
 4, 430 11, 437 19, 439 15, 440
 11, 484 19. καὶ μάλα ἡκιστα
 506 11.
 ἡκομεν λέξοντες 317 1, 416 6.
 ἡλικιωτῆς κενοδοξίας 905 22, παι-
 δείας "8 14. ἡλικιωτὶς ἀλλο-
 φύλου τροφῆς 761 22. ἐταιρεία
 ἡλικιωτῆς 703 15, κλαγγή 728
 20, πενία 673 24.
 ἡλιος ὁ ἐς τὴν ὕστεράταν 439 21,
 ὁ πενιεκαιδέκατος 560 2. ἡλιοι
 τρεῖς 456 3, πολλοὶ 425 22,
 437 14. ἡλιος ἐλεύθερος 799
 22.
 ἡμιπύργιον 669 20, 963 1, "84 3.
 ἡνίας ἀνθέλκειν 936 17, ἰθύρειν
 909 23.
 ἡσύχοις ποσὶν ἐφεδρεύειν 774 3.
 ἡτιον ἢ χιλίους 404 10, 672 5.
 ἡτιους ἢ δισχίλιοι 628 1. sic
 μείον διακοσίων 734 3, χιλιά-
 δες οὐ μείους τῶν τριῶν 865
 9. οὐργιᾶς μᾶλλον 730 13.
 θαλαμεύειν θησαυρόν 821 24,
 "544 19. θαλαμεύεσθαι "106
 6, 221 24, 257 10.
 θαλαμηπόλοι μειρακίσκοι 422 11,
 qui οἰκειακοὶ μειρακίσκοι 421
 22.
 θάλασσα ἀθλητική 902 21. ἔρι-
 δος 1044 10, λογισμῶν 581 1,
 πολέμων 1137 16, συμφορῶν
 381 6. cf. "53 10 et 12.
 θάλλειν ἔρωτα 648 9.
 θάνατος ἀθάνατος "10 23. θα-
 νάτων κρατῆρες "62 19.
 θαρρεῖν "130 17.
 θαῖτιον ἢ λόγος "180 8.
 θεοπίτα vel θεοπιτεία 128 11,
 1035 18.
 θεατροῖζειν "299 17, 542 15.
 θεοκάπηλος "412 2, 471 3.
 θεὸς τὸ κινδυνευόμενον 903 18,
 904 17.
 θεοφόροι καὶ θεολόγοι ἄνδρες
 940 18.
 οἱ θεσπέσιοι πατέρες "138 19.
 ἡ θεωνυμική τάξις "444 10.
 θέωσις "475 14.
 θύειν σιωπῆ 827 12.

- θνητότης "465 18 et 22.
 θυμός πυρός 88 4. θυμοὶ ἐπλο-
 μάχοι 658 19. θυμοῦ πρέοντες
 704 17.
 ἰδιοτροπία 272 11, 566 20, 580
 17, 806 8. ἰδιοτροπίαι 5 19,
 262 15.
 ἰδιότροπος 801 15.
 ἰδιώτιδες ἀκοαί "394 17.
 ἱεροφάντορες 558 4, 560 18.
 μεθ' ἱκανόν 695 11.
 ἱκανούσης i. q. ἱκανῆς οὔσης
 334 7.
 ἰσόψυχοι 318 13.
 ἰστουργεῖν χιτῶνα 885 9, μελέ-
 τας "144 14.
 ἴσχυες ἐπαγγελιῶν 403 3.
 ἰχθύδια τὰ ἁμαρτήματα 488 13.
 τὸ κ διπλούμενον "161 12.
 καθεσθεῖς 55 2.
 καινοφανῆ δόγματα 875 14.
 καινοφανία 590 15, 768 20, 769
 15, 823 9, "37 15.
 καιρικαὶ συνθήκαι "145 8.
 καιρὸς ἀκαιρίας γέμων 448 12.
 ἐν οὐ καιρῷ 663 12, "401 1,
 420 16.
 καιροφυλακεῖν σφαγὴν "155 10.
 Καῖσαρ 79 19, 220 17.
 Καισαρικὸν ἀξίωμα 374 8.
 Καισάρισσα 374 12.
 κακογνωμοσύνη 558 21, 587 2.
 κάλαμος διανοίας 904 20.
 καλύπτρα 170 16, 242 3, 258 11,
 463 14, 519 9, 567 17, 732 23,
 747 3, "167 7.
 καμινιαία αἰθάλη 993 21, "4 14.
 κάμινος πικρίας 466 17, φιλο-
 νεικίας 507 14.
 κάμπτειν βίον "5 10, τέλος βίου
 "57 11.
 καπηλευθεῖσα κηλῖσιν ἢ γῆ 687
 20.
 καπνὸς αἰθάλης "4 14, ἀθυμίας
 "5 19.
 καπνοὶ στεναγμῶν 93 14, 142 8.
 ἄκαπνοι 1010 18.
 ἐν Καρδὸς μοῖρα 910 20, "166 15,
 218 16.
 καρποῦσθαι τὸ ἐπιτυχές 904 9.
 καρτερεῖν τὴν τοῦ βασιλέως ἀφι-
 ξίν 44 10.
 καταγελᾶ ἔρδεια τὰ στρατιπέδα
 223 20.
 ἢ κατὰ post comparativum "88 20,
 "91 16, 107 7, 111 17, 133
 19, 148 13, 153 3, 180 11,
 187 17.
 καταδαρθόντων πρὸς ὕπνον 315
 19. κατέδαρθε μὲν καθεύδειν
 δ' οὐκ εἶχε 308 21.
 καταδοινᾶσθαι 217 8.
 κατακερματισθέντων τῶν πολε-
 μίων 659 11.
 καιαπάτημα 431 25.
 καταρρέοντος ἀπαρκίτου 225 18.
 κατατέμνειν ψυχὴν φροντίσι
 263 2.
 κατατροποῦσθαι 139 16, 206 6,
 307 22, 538 6.
 κατατροφᾶν "13 21.
 καταχορεύειν 502 22.
 κατεπαιρομένη τῆς ἐκείνου πραό-
 τητος 236 3.
 Καύκασοι "131 6, 522 7.
 καυτηρία 460 22.
 τὴν κερδαίνουσαν εὐρεῖν 219 22.
 κέδροι σοφίας 901 7, ὄφρυος
 923 12.
 κενεμβατοῦσαι τριήρεις "90 3.
 κενοδοξία 261 14 et 21, 274 3.
 κεροφωνήματα 1073 8.
 κερῶν 473 2, 581 13, 664 1, 675
 9, 800 5, 1049 19, "5 21, "71 5.
 κηλίδες ὀμήλικες 714 11.
 κήφηνες θανάτου 477 10.
 κηφηνώδης 1128 15.
 κισθάρια ἔμπυχος Δαβὶδ 1134 17.
 κινδυνεύει χειρώσασθαι 433 15.
 μείναι σιᾶσαν 326 17.
 κισθάρια 271 17.
 τὰς κλεῖς 315 17, 607 15 (κλεῖ-
 δας 412 9).
 κληροῦχος ἀδοξίας 701 15, χλεύης
 656 13.
 κομπορημοσύνη "233 3.
 κόνις μάχιμος 1098 11. ἐν κόνει
 τοῦ μὲν αἶμα 532 20.
 μέγας κορόστιαυλος 60 1, 159 9.
 κόντιος 93 2, 318 20, 536 13.
 κορυφοῦσθαι 58 1 et 11, 102 23,
 108 18, 126 6.
 κοσμοκράτωρ 160 14. κοσμο-
 κράτορες 1131 2.
 κοῦνσουλός 97 23.
 Κράλαινα 241 14, 273 12.
 Κράλης 202 19, "148 16.
 κράσπεδα ἡμέρας 976 8, τῶν ὀπι-

- σθίων 1111 18. ἐκ τοῦ κρα-
 σπέδου τὸ ὕφασμα 1008 16,
 "74 3, 384 15.
 κραταιοί 902 9. κραταιότερος 839
 3, 842 18, 843 2, 1007 16,
 "150 19, 151 9, 152 20.
 κραταιωθέντες 204 23.
 κρητὴς καθολικός "152 9.
 κρυπιήρες 1021 3. κρυπιήρ "247
 20.
 κρηπίδες ἐρυθραί 69 4. κρηπί-
 δες εὐσεβείας 893 15, θεμε-
 λίων 889 5, λογισμῶν 675 21,
 688 16, 800 8, λόγου 1081 5,
 πραγμάτων 984 2. γλώτιες
 "144 5.
 ἐν κρυφῇ 669 12.
 κτήσασθαι 642 22, 729 22, 757
 14, 772 11, 849 23. κειτῆσθαι
 639 1, 650 3, 675 24, 719 13,
 724 4, 807 3, 842 8, 843 4,
 895 2.
 κτηόρισσα 178 22.
 κυκεῶν ἀνέμων 453 3. λογισμῶν
 198 5, πραγμάτων 49 4, "207
 5. σφοδρός 1082 2.
 κυνοτρόφος "228 21.
 μέγας κύριος 239 18, 252 2.
 κυριότης ἔγγραφος χωρίων 642
 12.
 κώδικες ἱεροί 109 18, πατριαρ-
 χικοί 719 9.
 κώδωνες ἱεροί 356 14, 406 3.
 φροντιστηρίων "121 2. φήμης
 192 5. κώδωνος δξυτέρα γλώτ-
 τια 236 21.
 ἡ λαβύρινθος 803 19. λαβύριν-
 θοί 55 18, 67 23, 934 9, 964 6.
 λαϊκοί 191 6.
 λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν 903 12,
 904 6.
 λαμπὰς αἰθερία 519 18, 563 1,
 931 7. τοῦ ἡλίου 732 14, 882
 21. λαμπάδες ἡλιακαί 891 22,
 "176 6, αὐγῶν "4 5.
 λασιόκωφος 313 8.
 λατινόφωνον 905 19.
 λατρεύειν μόχοις "5 9, φιλοδο-
 ξία "56 10.
 λειμῶνες ἐλπίδων 821 3.
 λευκάσπιδες 83 4.
 λευκοφόροι 83 2. iidem λευχεί-
 μονες 87 15.
 ληνοβατεῖν "141 12.
 ληρωθῆσαι 951 7.
 λίβελλος 1038 16.
 λογισμοὶ ξιφηφόροι 93 11. βέλη
 λογισμῶν 111 12, χοροὶ 802 4.
 λογοθέτης τοῦ γενικοῦ 271 4. τοῦ
 δρόμου 194 1, 270 6. τῶν οὐ-
 κειακῶν 194 1.
 τὰ λοισθια πνεῖν 576 18.
 ὁ λυχνίτης τοῦ οὐρανίου πέπλου
 "471 14.
 λύκοι τῆς ἐκκλησίας 826 5.
 μαιεύεσθαι "6 14.
 μακροβιότης 54 16.
 μακρὰ δειλία 660 13, 669 7. μα-
 κρὸς γέλωσ 664 15. μακροῖς
 τοῖς μέτροις χείρων 1130 10,
 ὑπερέχειν "15 9. μακρῶ τῷ
 μέτρῳ νικῶν 270 12, παρα-
 δραμεῖν 272 5 (βασιλικῶ τῷ
 πήχει παρελάσαι 329 2).
 μακρόπολις "13 20.
 μάλα τι 58 19, 96 19, 101 17,
 104 8, 136 3 et 11, 139 19 et
 22, 164 24, 216 19. μάλα τι
 πλείονα 534 10, μάλα τι πλεί-
 στην 404 3, μάλα τι σφόδρα
 μεγίστην 624 3. μάλα πολε-
 μιώτατον 316 14. καὶ μάλα
 μᾶλλον 329 21, 490 20, "126
 5. καὶ μάλα μάλιστα 666 8,
 730 6, 821 22. καὶ μάλα ἡκι-
 στα 307 23, "166 6.
 μαρκέσιος 238 2, 240 2.
 μάστιγες καὶ ἀνταποδόσεις 888
 12. μάστιγας τῷ συνειδότη
 προξενεῖν 799 25.
 μαστιγοφόρος μετάμελος 208 22.
 μαστίζει ἀπορία χρημάτων 748
 2, 766 4, 798 8. μαστίζων τῇ
 γλώττῃ τὴν δεξιάν "67 21.
 μάταιος τῆς ἐφέσεως 98 5, 154
 14.
 ἐπὶ μέγα καπνοῦ 89 9. ἐκ τοῦ
 μείζονος 685 12, 981 21, 1058
 9. ἐκ τοῦ ἥττονος 981 19.
 ἡ μεγάλη πόλις 786 20. ἡ με-
 γαλόπολις 26 5, 92 7, 305 1
 et 5, 416 5. ἡ μεγίστη πόλις
 τῶν Βυζαντιῶν 827 9. ἡ με-
 γίστη ἦδε τῶν πόλεων "64 11,
 "113 23. πόλεων ἡ μεγίστη
 "162 7.
 μέγιστος ἢ πάντες 375 17. πάν-
 των συνειτώτερος 414 3.

- μειδίωμα τοῦ ἀέρος 652 5.
 μειδιῶσα γλώσσα 272 9, 306 9.
 μέλι ἀρετῆς 717 23, γλώττης 889
 20, ἡδονῆς 896 1.
 μεσάζειν τοῖς πράγμασι 241 1.
 μεσῖται εἰρήνης 620 17.
 μεσιτεύειν 170 11, 271 3.
 μετεγγράφαι "376 17, 549 11.
 μετεγγραφαί "136 20, 549 14.
 ἡ μητρόπολις τῶν ὀρθοδόξων
 "183 24.
 μικρογνώμονες λογισμοί "14 9.
 μικροφυνές 192 22.
 μίτος πεπρωμένης 723 2, 799 6.
 μονασταί 715 23.
 μονή 262 3, 270 5.
 μονότροποι 96 19.
 μονύδριον 80 13, 114 1.
 μορφή τί ἐστι "459 8.
 μπαίουλός 97 23.
 μυελοὶ ψυχῆς 307 21, 492 3, 1047
 19.
 μυρμηκιά λοιδοριῶν "376 18.
 μυρμηκίζειν 383 2.
 νεύτακτα 993 1.
 νέφη λογισμῶν 983 7.
 νικῶννμος 143 6.
 ντζούσιρα 482 11.
 νυκτοφυλακεῖν "161 17.
 ξίφη λογικά 1059 3.
 ξιφίας 548 10, 765 6.
 ξυνερρυήκει "95 4, 179 5.
 ἡ ὀδηγήτρια 87 17, 542 1.
 ἡ τῶν ὀδηγῶν μονή 555 1, 559
 13, "149 6.
 ὀθόνη πραγμάτων 799 4. τῆς
 γνώμης 1029 1.
 οἶακες 54 9, 55 8, 70 14, 199 20.
 οἰκειόχειρα γράμματα 758, 2.
 ὁ οἶνος οὐκ ἔχει πηδάλιον "322
 11.
 οἰκίσκος οὐρηδόχος 462 21.
 οἰκοθεν οἶκαδε 716 5, "525 9. ἐξ
 οἰκείων εἰς οἰκείας νομάς 747
 16.
 ὄλαις προθέσει τῆς ψυχῆς 213
 14, 216 18, 919 10, 1052 14.
 ὄλαις ταῖς ἡντίαις 836 6. γλώτ-
 ταις ὄλαις 903 22, ὄλαις κώ-
 παις "45 7, ὄλαις πυρεταῖς
 "46 9, ὄλαις παλάμαις "36 9.
 ὄλαις φωναῖς 832 11, χερσί 204
 23. ὄλοις ποσίν 66 6. ὄλω
 ῥυτήρι 99 12. ὄλους καρπούς
 219 7. εὐδηλον τοῖς ὄλοις 771
 15. τοῖς ὄλοις Βυζαντιοῖς 735
 21.
 ὀλιγομαθής 964 17.
 ὀδόντιες χρόνου 459 4, 901 17.
 τοὺς ὀδόντιας ἐμπήξαι τι 978
 10. ὑπ' ὀδόντια 54 21, 92 18,
 169 20, 191 8, 233 11, 340 5,
 792 25, 984 14, "64 21.
 ὀλυμπιάδων μεσιός 84 20.
 ὀλύμπιοι δεήσεις 215 5.
 Ὀλυμπος δεινῶν 904 4. Ὀλύμ-
 που παρὶς βαρύτερος 1043 23,
 "234 1, 391 14. Ὀλύμπους
 προσέθηκεν ἐπὶ κακοῖς κακοῖς
 1078 20. Ὀλυμποί καὶ Παρ-
 ρασσοὶ βλασφημίας "382 17.
 Ὀλυμποί λύπης "55 4, ἀμαρτη-
 μάτων "217 16.
 ὀμόπνοος 265 8, 301 16, 490 4.
 ὀμόστεγος 675 23, 736 12.
 ὀμότιμα κατάρας 887 8.
 ὀμόψυχος ξυνωρός 612 21.
 ὀμφαλοψυχία 557 15.
 ὀμφαλόψυχοι 557 1.
 τὸν ὄνειδον 567 14, 939 21, "158
 2, 168 12.
 ὀξυγράφος γραμματεὺς 130 8.
 ὀπισθοφάλακρος 633 10.
 ὄροβοι προγονικοί "216 17.
 ὄρκωμοτήρια 301 22, 611 3, 682
 15.
 ὄροι ὑπερόριοι 639 17.
 ὄρχεῖσθαι κατὰ λαιμοῦ συγγενοῦς
 "156 22.
 ὄρσανῆ ἀγκυρῶν ναῦς 544 23,
 834 18, "556 9.
 τὸ ὀσιῶδες τῶν δογμάτων "442 9.
 οὐργία 730 13.
 ἐξ οὐρίας 551 20, 665 23, 995
 20, 1028 22, "85 18, 97 22.
 ὅτι μὴ immo 41 14, 102 10, 127
 3, 152 15, 167 9, 335 15, 344
 2, 346 3, 377 24.
 ὅτων 305 8, 308 15, 685 9.
 οὐσίωσις "461 15.
 ὀφειλαί 284 16.
 ὀφθαλμοῖς ἐσιῶσιν ὄραν "66 17.
 ὀφίς ἐχίδνη παρῦμοιος 261 6.
 ὀψις τῆς πόλεως 675 11, 977 22,
 cf. 981 8.
 οὐτιῶσι πως λεγόμενον 602 15.
 ὀνομασμένον 680 19, 708 12,
 796 1.

- παγετός συμφορῶν 466 10.
 παιδεύμα δρασικώτατον 819 9.
 παιδοκομείσθαι 285 2.
 Παλαιολογίη 294 20.
 παλαιωθεῖσα κακία ἢ γῆ 687 19.
 παλαμιστία 248 15.
 παλινοστήσειν 291 1.
 ἡ παμμακάριστος 210 19.
 πανδαισία 401 1.
 πανήγυρις εὐθυμίας 492 11.
 πανήκοος 335 19.
 πάνυ βαρύτερον 321 13. πάνυ
 τι εὐστοχώτατα 349 15. πάνυ
 τι πλεῖστην 381 2.
 ἡ πανυπέραγνος θεοῦ μήτηρ
 "139 2.
 πανυπερσεβάστη 306 7.
 πανυπερσεβάστιος 271 14, 373 22.
 παπίας μέγας 301 8.
 ὁ πάππας 124 4, 501 13, 689
 17.
 παραγγείλαντα ἐς τὸν ἔφηβον 30
 3, ἐς τὸν εἰκοστὸν ἐξ ἐφήβων
 χρόνον "166 11.
 παραίτησις τοῦ θρόνου 210 17.
 παραλλάξαντι τὸν ἔφηβον 187 16,
 243 20. παρήλλατε τὴν τοῦ
 παιδὸς ἡλικίαν 62 9.
 παραδυναστεύειν 170 11, 197 8,
 271 3, 298 2, 351 16, 584 8,
 663 2.
 παραιτήσασθαι τὸ λειπούργημα
 "196 4.
 παρακερδαίνειν "34 13.
 παραξιφίδιον 265 7, 312 23.
 παρευδοκίμησις 78 11.
 παρθενῶν 260 14, "343 13.
 παρήππενον ἡμέραι 1050 10.
 πασοδύναμος "324 1.
 πέδιλα κυναῖ 79 21.
 πελάγη συμφορῶν 816 7, 869 1.
 πέλεκυς συνειδύτος 904 4, "65 7.
 πέπλος οὐράνιος 931 8. τέρψεως
 715 8.
 πεπρωμένη καὶ τύχη 984 1.
 περιαντιλεῖν "5 8, 93 6, 140 11,
 205 21.
 περιθάλλπειν 585 6, 891 7, "23
 16, 103 19, 105 10, 544 20.
 περικροτῆσαι 632 16.
 περιλάλημα 128 23.
 περιπαρῆναι κακοῖς 180 19.
 περιπέτειν 675 1.
 περιστασις 723 24, 734 19, 738
 5, 748 17, 753 21, 754 21, 755
 17, 770 13, 1045 14, 1053 22,
 "98 18.
 περιστατούμενος 201 25, 721 22.
 περιφρονητικῶς 661 17.
 περιχορεύειν 818 21, 975 12,
 "190 10.
 πηγὰς δακρῶν 810 4, δικαιοσύ-
 νης 832 16, πνευμάτων 135 6,
 923 19.
 πηδαλιουχεῖν "95 4, 134 11.
 πηδαλιουχία 492 20.
 πῆξις 102 2, 184 15.
 πῆρα ἢ κερδαίνουσα 845 13.
 πιγκέρνης 195 20, 298 3, 360 16.
 πῖναξ φανταστικός "7 13.
 πλαστουργεῖν 64 22.
 πλατεῖαι πόλεως 730 3, 741 3.
 καὶ ταῖς ἀγυαῖς καὶ ταῖς πλα-
 τεῖαις 967 3, 980 23. ὅλας
 πλατείας καὶ ἀγυαῖς "343 8.
 πλέκειν θρόνους 560 20 (συμ-
 πλέκειν 561 1), τύχας 843 21.
 πλὴν ἢ 330 23, 364 22, 418 11,
 931 6 et 12, "177 1. πλὴν
 αὐτοῦ ζῆν — σὺν αὐτῷ 614 19.
 πλὴν σκηνῆς 843 6.
 πλούσια αἵματα 738 17, 752 16,
 δάκρυα 462 15, 751 4, ῥεύμα-
 τα 470 14. πλούσια γλώσσα
 555 15. πλούσιος ἀῆρ 451 14.
 πλούσιοι ἄθλοι 1015 4.
 πλουτεῖ λειμῶνας 715 5, ὄρη
 "190 7.
 πλοῦτος συμφορῶν 1013 15.
 πνεῖν φθόγου 737 10, 739 8.
 πνεύματα ῥεύσαντα 672 8.
 πνευματικοὶ ἄνδρες 358 4, 782
 18, "261 4.
 πνευματικῶς διέπειν 892 19.
 προῆ δικτύου συναγομένη 676 6.
 προὴν δημιουργεῖ 809 9. προαῖ
 ἔσχαται 594 7.
 πόδες βουλημάτων 802 24, τύχης
 806 16.
 πολιὰ βίον 520 4, εὐγενείας 665 9.
 πολυάσχολον "203 6.
 πολύχους ἐν κακοῖς 1115 21. πο-
 λύχους σιάσις 817 7, χορηγία
 932 15. πολύχουν τὸ δυστυχὲς
 819 5, τὸ παρηγρὸν 36 18, τὸ
 κακόδαιμον "109 20. τὸ πολύ-
 χουν τὸς ἀτοπίας 830 17.
 πολυχωρηότατον "39 18.

- πόσιμος "246 11.
 ποταμοὶ δανιρὺν "177 5.
 πραιτώριον "140 26.
 προσητῆρες αἰθέριοι θεοῦ 905 1,
 κεραυνοβόλοι 887 5. δίκης "105
 12, 521 13, titiones 733 16.
 πρίγκιψ 71 23, 115 2, 239 5.
 πριμικήριος 72 19. μέγας πρι-
 μικήριος 239 7.
 προαύλια 275 19, 321 3, 353 7,
 651 16.
 προβιβασμοὶ γερῶν 610 6, 696
 20.
 προζωγραφῆσαι 803 23.
 προκαταστάσεις "37 12, λόγων
 918 6.
 προκύπτει βασιλείς 616 20, 617
 23.
 προμηθεὺς ὁ πάντων 932 22.
 ὁ κοινός "253 18. λόγων "7 19,
 ζωῆς "157 5.
 προοίμιον ἐλπίδων 839 1. προ-
 οίμια βροχῆς 992 2, σκορπίου
 694 22. τὰ ἐνθένδε "184 4.
 προσδοκῆσιμον 291 17.
 προσεπιδαφιλεύεσθαι "105 18,
 396 7, 400 14.
 προσήκουσιν ἀναδέχεσθαι i. q.
 προσήκει αὐτοῖς ἀναδέχεσθαι
 63 19.
 προσηλώσθαι χωρίοις 890 13.
 προσκυροῦν εἰς δουλείαν ἑαυτοῦς
 "225 13.
 προσηλώσθαι χωρίοις 890 13.
 πρόσκοι "12 2: cf. 12 23, 18
 15, 37 7.
 προφητοκίβητος 899 9.
 προφοβασμοὶ 128 10, 1029 7.
 1032 4.
 πρωταγεῖον 101 16, 138 11, 205
 13, 222 23, 566 11, 595 22,
 603 8, 666 2, 842 1.
 πρωτανεύειν 784 14.
 πρωτασηκρητίς 203 16.
 πρωτεξάδελφος 628 7.
 πρωτοβεστιάριος 62 17, 293 3.
 πρωτοβεστιάρητις 195 24, 200 9.
 πρωτοκυνηγός 66 2.
 πτερὰ εὐχῆς 716 1. πτερὸν νοῦ
 "174 12.
 πτόρθος 588 3.
 πυθμένες ἕδου 314 1, 468 8, 809
 6. λήθης "20 14, αἰσχύνης
 871 5. λύπης 199 9, 230 24,
 310 24. θανάτου "49 8, συμ-
 φορῶν 665 21, ὑδάτων 803
 15, ὕλης ἀγλυώδους 224 20.
 ἄβυσσοι 475 9.
 πύκνωσις ὁλοσώματος 439 16.
 πυροπολεῖ τὸ πάθος τὴν ψυχὴν
 649 12.
 πυρσολαίρειν "514 9.
 πυρσὸς λύπης 480 6, σκανδάλων
 441 3, φιλονεικίας 507 19.
 πωγωνίας 542 8.
 ῥάβδος ποιμαντικὴ 163 23.
 ῥάκος μέλαν 463 13, μοναδικόν
 393 9, μοναχικόν 288 9, τρι-
 χινον 428 2. (σχῆμα μοναχι-
 κόν 442 5, τριβώνιον μοναχι-
 κόν 439 21). Ῥωμαϊκόν 555
 10.
 ῥᾶστον καὶ ὡς ἐπὶ πρανοῦς 1116
 15. ἐκ τοῦ ῥᾶστου 740 19, 772
 9, 799 8, 890 18, 1044 16,
 1077 12.
 ῥεῖ τὸ εὐπνοῦν 715 2. ῥέων μα-
 κροῦ τῷ θράσει 728 12, 877 11.
 εἰς ὕσον πεντίας ἐρρῆν τὰ πράγ-
 ματα 811 7 et 23. ῥυεῖσα ἢ
 κακία πρὸς φῶς 846 21. ἐξ
 ἀντιπάλου ῥέων εἰσήγεν ἀντεγ-
 κλήματα 876 10. πνεῦμα ἀπ'
 ἄρκτου ῥεῦσαν 848 5. τούτων
 οὐτιω ῥυέντων 702 3. πολλῶν
 ῥυέντων λόγων 827 15. ῥυεί-
 σης φήμης 674 18, 750 13.
 ῥέοντος τοῦ χρόνου 682 20,
 699 5, 703 20 (χωροῦντος 698
 23, 704 12, 825 10, 841 8).
 ῥυέντος 751 12.
 ῥηγικὴ αἰδώς "29 12, ψυχὴ "30
 10.
 ῥηματίσσια 918 10.
 ῥήξ 74 6, 98 3, 124 6, 168 1, 193
 19, 239 8, 626 27, "29 7, 193
 14.
 ῥόδια ἀθυρίας 638 12, δεινῶν
 620 6, θαλάττης 588 16, λήθης
 757 22, λύπης 581 4, σιγῆς
 976 16. στοχασμῶν "158 20,
 ἐγκλημάτων "210 11.
 ῥυαξ ὕδατος 874 20. ῥυακες αἰ-
 μάτων 738 13, 1042 19. δα-
 κρύων "5 12, δίκης 832 17, λή-
 θης 829 20. ῥυακες παῖδες
 πηγῶν 715 19.

- σαγήνη ἀληθείας 965 12.
 τὸ σαρδόνιον ἐπιγελάσαι 957 6.
 σαρξὶν γεγυμνωμέναις ἐς τὰ οὐ-
 κοι ἐχώρουν 456 1.
 σατραπικαὶ ἀπειλαί "117 5.
 σεβαστοκρατορικὰ ἀξιώματα 363
 2.
 σεβαστοκράτωρ 72 12, 79 17,
 797 2.
 σιτώνες 260 4.
 σκηνοβατεῖν 269 7, 651 5, 716 20,
 1053 1, "146 23.
 σκοληκόβρωτοι 128 22.
 σμνήνη δμωνυμίας 965 15, διωκ-
 τῶν "146 6.
 μικρογνώμων 1020 16.
 μικρόνοια κακονοίας 1105 20.
 σπενδομένων τῶν κυμάτων τοῖς
 αἰγιαλοῖς "226 4.
 σπλάγγνον ἀδελφικόν 1027 19.
 σπλάγγνα πατρικὰ 818 1, φύ-
 σεως 809 1. σπλάγγνων δρι-
 μύτης 975 8.
 σπονδαὶ λύπης καὶ γέλωτος 375
 5, 957 3.
 σταδιοδρομοῦντα τοὺς περὶ ψυ-
 χῆς ἀγῶνας 763 8.
 σταλαγμὸς εὐφροσύνης 816 7.
 τοὺς τε στασιαστὰς τοὺς τε στα-
 σιώτας 531 21.
 στεφηφορὰ 373 17, 791 16.
 στέφος βασιλικόν 193 13, 519 1.
 στήλη αἰδοῦς 468 14.
 στηλογραφεῖν 259 1.
 στρατόπεδα θλίψεων 491 7, λο-
 γισμῶν 821 18.
 μέγας στρατοπεδάρχης 255 4.
 τὸ συγκεχωρηκός 684 12, 773 14,
 804 6, 909 8.
 συλλαβίζειν τὰ τῶν γραμμάτων
 στοιχεῖα 884 1, "531 17.
 συμβὰν οὕτως πῶς 519 9, 535
 13, 588 20, 803 11, 841 9,
 927 7.
 συμβήσαντες 428 11.
 συμπάλιστωρ 62 8.
 ὃ συμπεπιωκέναι συμπέπτωκεν
 "205 16.
 συμπαρυστοῦσα καὶ συμφρεῖσα
 941 18, "467 24.
 συμπιλῆσαι τὴν πλευρὰν τῷ ἀγ-
 κῶνι 833 11.
 σύμπνοια 781 2 et 9. ἔνσπονδος
 599 3.
 συμπροσκυεῖν "137 20.
 συνάναρχος καὶ συναΐδιος 1107
 10.
 συνδιαμετρεῖν 339 19.
 συνδοξάζειν "137 2.
 ἐκ τοῦ σύνεγγυς 810 15.
 συνειδὸς ἀκαπήλευτον 1002 8. αἶ
 τοῦ συνειδότης σκηναί 810 15.
 συνθολοῦν 150 9, 307 7, "127
 18.
 συνιστοῦργεῖν 914 11.
 συνισχημένος 767 6, 790 14.
 συνουσιωθεῖσα 942 1.
 συντήκειν τὸν βίον ἀσκήσει 55
 13, τὸ ἦθος μεταμέλω 192 23,
 τὸ θυμούμενον 804 14.
 συνωθεῖν 467 10, 451 20, 473
 17, 492 8, 500 6, 501 17, 524
 12, 535 24, 578 6, 583 15, 615
 9, 662 9, 667 2, 699 18, 706
 19, 809 22, 824 21, "8 12.
 συσκευαστής 406 20.
 συχνά i. q. συχνάκις 823 4, 827
 13, 837 21, 849 17, 852 13 et
 15, 871 23, 914 13, 917 24,
 "36 6.
 σφόδρα τι 226 22, 292 5. οὐ
 πάνυ τι σφόδρα 317 8. καὶ
 πάνυ τι σφόδρα 321 16, 338
 9, 519 5.
 σχέσις 309 4.
 σχοινίσματα ἡγεμονίας 215 15.
 σχολαστικὸς 273 2.
 οἱ σωτήριοι πόδες "14 11. τὸ
 σωτήριον κήρυγμα "15 22.
 ταινία βασιλική 762 13.
 ταλαντεύειν 430 1, 528 19, 610
 12, 643 14, 698 15, 805 19,
 "184 21.
 ταμιουλκεῖν 301 12.
 τάφοι λήθης 1051 11. τάφος σι-
 γῆς "114 20.
 τελεωτικῶς 72 10.
 Τελχίνες 90 7, 361 7, 409 24,
 590 9, 821 5, 979 17.
 τερατόμορφοι ἰδέαι 806 6, εὐρέ-
 σεις "159 6.
 τερατοποιός 350 6.
 τερατοουργήματα "542 16.
 τιμᾶν δεσπότην i. q. ἀναγορεύ-
 εῖν 63 6, 69 7 et 11.
 τίτλος 388 2 et 5.
 τομογραφεῖν 906 6, 1025 2.

- τομογραφία 1032 22, 1038 9,
"272 6.
- τομογραφικά συνθήματα 1039
16.
- τόμος 719 1 et 8, 783 14, 832
7, 920 6, "24 3, 61 6, 259 15.
- τύνον δίδωσι τῇ προθυμίᾳ 266 3.
- τοποτηρηταί 912 8.
- τορνεμέν 483 3.
- τράπεζα εὐθυμίας 312 8. ἡ θεία
καὶ ἱερὰ 498 13.
- τριαδικοὶ ὕμνοι 827 20.
- τριβώνιον μοναδικόν 61 18, 193
6. τρίχινον 127 24.
- τρίκλινα βασιλικά 567 1.
- τρικυμία ἀντιθέσεων 914 4. λο-
γισμῶν 593 22, 609 6, 734 21.
λοιδωριῶν 618 6. Τριβαλλῶν
815 21.
- τρισπόστατος θεότης 921 14,
φύσις 953 2, 971 17.
- τρόφιμος ἡσυχίας 185 25, λόγου
128 16, παιδείας 613 14.
- τρυγᾶν 270 23, 142 7, 189 18,
197 15, 459 16, 381 14, 754
4, "54 4, 101 12.
- τρυγητῆρες 647 7.
- τυραννεῖν 429 11, 598 6, 831 10,
"112 7.
- τυραννίς λήθης 1039 18, κόρου
"8 6.
- Ϝ̄ τετύχηκε βασιλεύεσθαι 807 20,
808 8, 831 5, 837 8, 881 10,
"182 20.
- ὕβριοπαθεῖν 46 22, 313 19, 980
11, "331 3, 347 21.
- ὕβριστρια γλῶσσα 422 23, "537 4.
- ὕδασι πραγμάτων ἐγκυβιστῶν 807
11.
- ὕμνητήρια ἔσματα 89 11.
- ὕμνηδαι 93 18, 125 11.
- ὕπείκειν i. q. ὑπήκοον εἶναι 592
6, 604 20, 672 21, 674 13, 698
13, 709 22, 795 5, 801 14, 805
17, "118 11: 179 7.
- ὕπεξούσιος δίαυτα 594 15.
- ἡ ὑπέραγνος θεομήτωρ 87 17,
178 20, 199 14, 210 19, 298
20.
- ὕπερηπλωμένη οὐσία 942 7.
- ὕπερεκχεῖσθαι 811 16.
- ὕποκαθήμενος 427 18, 982 6.
- ὕπορρεῖν 767 18, 785 10.
- ὕπορρύπτειν ἀκόας 603 21.
- ὕποστάτης κλίμακος 962 16.
- ὕποχαλάσαι 153 23, 175 9.
- φάναι 61 19, 109 2, 150 1, 155
3, 162 14, 195 25, 216 7, 327
16, 495 24. συνελόντι φάναι
200 15, 729 9, 733 7, 780 11.
ὡς ἐν κεφαλαίῳ φάναι 936 1.
- φημί 66 1, 83 5, 108 1, 128 2,
168 3, 177 24, 180 20, 194 21,
227 7, 787 3. φησὶν 64 1, 174
17, 208 8.
- φεῦ 13 2, 65 14, 748 13, 787
19, 1129 22, "82 13.
- ἐφθημεν εἰρηκότες 413 5, 498 20,
558 19, 858 3, 968 1. δεδει-
χότες 1065 7.
- φλέβες γένους 564 2.
- φλόξ πολεμικῆς ὀσμῆς 265 4.
- φονεύτρια χεῖρ 422 22, 902 10.
- φουῖρος "247 21.
- φρατριὰ 407 5, 680 18, 783 7,
821 5, 828 23, 1022 6.
- φρατριάζειν 407 8.
- φρέριον 130 13
- φροντιστήρια 184 5 et 18, "179
18, 238 20, 343 13.
- φρούριον λήθης "40 7.
- φύντες parentes 64 2. φύσαντες
264 16, 493 4.
- φυτηκομία 31 9, 260 3.
- φωστήρ ἐκκλησίας 962 3, 971 8,
1015 6, 1085 18, 1089 13, "459
11, 493 11.
- φωτιστικός 1064 6 et 8.
- χαλκεύειν ψυχὴν 309 23, ὄγκους
δημάτων 449 23, ἑαυτὸν πρὸς
τὰν ἀλχητον "197 3.
- χαμερπῆς ἐμβροίθεια 687 20.
- χαρμόσυνοι φῦδαί 425 5. χαρ-
μόσυνα διηγήματα 783 19.
- χειροθεσία 163 18, 165 17, 216 7.
- χέονται πνεύματα 529 1. χεθέν
806 5, "74 14, χεθένια 66 11,
757 6, χεθέντων 84 23, χεθεί-
σης "41 11, 49 12, χεθῶσι 139
1, 579 17, συγχεθῆναι 591 16,
ἐπιχεθέντες 442 13. ἐπιχυθεί-
σης "50 11. περιχυθέντες 99
15 et "4 16, ὑπερεκχυθείς 589
17, ἐκχυθέν "19 1.
- χθές καὶ πρότερα 617 15.
- χιονώδεις τρίχες "176 4.
- ὕλαις χερσίν 623 20, 708 19, 718
5. πάσαις χερσίν 748 14 (δ-

- λαις παλάμαις 761 3. παλά-
 μαις ἀπάσαις 719 20). ὑπί-
 αις χερσίν 655 10.
 χλευάζων πᾶσαν ἀνέμων κίνησιν
 "43 13 cf. 74 9.
 χοϊνικες εὐφροσύνης 311 19, συμ-
 φορῶν 646 6.
 ἐν χορείᾳ ἐχθρῶν τάτιεν 151 23.
 χρεῶν 872 23.
 χοή cum dativo 982 24 (σφίσι
 δεήσει 983 4, 1011 1, "67 11)
 "54 9—13, 132 23.
 χρηματίσας βασιλεύς — πατριάρ-
 χης 428 5 et 6.
 χρησιμώδημα 618 21.
 χυμὸς διεφθορῶς 270 16.
 χωλὸν βαδίσειε τρίβον "33 18.
 χωρογραφεῖν "199 21.
 ψάμμον φωνή 923 22.
 ψυχικὸς θάνατος 261 15.
 ὠάτον 43 14.
 ὠδίνειν 224 7, 249 22, 228 21,
 770 1, "6 10, 168 18, 243 6.
 ἐν ὠδίσι μένει ἢ μελείη 500 8.
 κνοφορεῖται ἢ σύγχυσις 618
 12. τὰ τῶν ὠδίνων ἐρράγη
 819 24.
 ἢ ὡς λέξις δμῶνυμος "429 3.

C O R R I G E N D A.

p. 5, 7, 9, 11, 13, 15 summa lege XXIV	5	11. τοιαῦτα	9	14. τι
14 3. ἑκατοντάφυλοι	28	3. ῥόδου	29	9. ἀέρος
53 3. ἀρχομένην	60	5. οἴκαδε	61	20. σκοπόν,
νότιον	87	11. ὄπη	21. θηριωδῶς.	89
19 et 20. tolle stigmen post ἐπιρρεῦσαν, hypostigmen post πλείστον	90	14. Σκυθῶν	21. Χαλκηδονίας	96
21. ὑπῆρχον	113	14. Ῥῶς	121	
9. τουτιῶν	130	15. πόνους	133	11. ἤκιστα
141	3, 158	1 et		
16, 159 20. ῥοῦ	141	9. καταθεῖναι	142	17. τι
150	5. τριακονθήμερον	171	10. ἔφεδρος	19. ἔσχομιδᾶς
172	5. tolle stigmen post δρόμος	172	23. ἐκπέμπει et Γρηγορᾶς. sed praestat delere versum	179
3 et 12, 181	2, 13, 18, 23. Τριβαλλ-	184		
2. βούλοιο	185	14. ὄρατόν	23. ἐκείνοις	192
10. εἶπετο	197	12. λάφυρα	198	3. ὄ
207	2. ἐκὼν	19. γνώμη	219	
11. ἀλιτηρίων	221	18. οὐδ'	223	14 et 16. αἶ
225	4. πεφοβημένοι	232	1. ἔχοι	253
1. ἀναθέμαι	257	19. συντέμω		
160 15. κρύπτει	261	11. τόν	335	6. πάλαι
341	15. διαυλον			
27. [Ἐπι	342	7. ἠδέως	19. ἐς	352
3. ὄρξουσάν	361	9. οὐχ	381	11. ἐκταθεις
393	8. εἰλόμην	401	10. ἐνιγγχάνοι.	
ἔτε — χρῆζουσι	404	15. τύπων	406	14. ἀποδεικτικαῖς
411				
8. ὄ μὲν	413	14. [Ἐπεὶ	418	14. ἐννοϊάν
419	2. ἐστιν			
12. κἀντεῦθεν	18. υἱόν	422	7. σημαينوμένων	424
17. ὄρατόν,	430	22. παρά	440	versum 10 pone post 12
444	19. ἄυλον	446	3. αὐτοὶ "	447
15. ἠξίωται	450	17. του	461	
17. γένοιτό	465	2. ἠ	469	12. ἡμᾶς
475	4. ἐν	485	23. ἀκούση	488
5. τινὰ	18. τελείαν	496	5. οὔτε	14. τήν
514	12. οἶδα et μακροῦ	523	22. εἶναι	542
21. ψευδῆ	545			
15. εἶ	550	22. ἀγνιᾶς	552	13. tolle illa τε καὶ ἐπιφρυομένων.

B O N N A E
T Y P I S C A R O L I G E O R G I I .

